

**T.C.
GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI**

**CEZA MUHAKEMESİNDE PAZARLIK
YÖNTEMLERİ VE KOVUŞTURMAYA ALTERNATİF
BİR YÖNTEM OLARAK SERİ MUHAKEME USULÜ**

DOKTORA TEZİ

Yeşim YILMAZ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Vesile Sonay EVİK

MAYIS 2022

ÖNSÖZ

“Ceza Muhakemesinde Pazarlık Yöntemleri ve Kovuşturmaya Alternatif Bir Yöntem Olarak Seri Muhakeme Usulü” başlıklı bu çalışma, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı bünyesinde hazırlanan bir doktora tezidir. Öncelikle yardımları ve desteği için tez danışmanım ve değerli hocam Prof. Dr. Vesile Sonay Evik’e çok teşekkür ederim. Yine asistanı olarak başladığım akademik yaşantımda bilgisini, ilgisini ve desteğini benden hiçbir zaman esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Hasan Sınar’a teşekkürü bir borç bilirim.

Tez jürimde olmayı kabul eden kıymetli hocalarım Prof. Dr. Pınar Kartal, Doç. Dr. E. Eylem Aksoy Retornaz ve Doç. Dr. Güçlü Akyürek’e değerli görüş ve katkıları için teşekkürlerimi sunarım. Her zaman olduğu gibi tez yazım sürecinde de bana sağladığı akademik ve manevi her türlü destek ve yardım, ayrıca tezin redaksiyonundaki ciddi emekleri için kendisiyle birlikte çalışmaktan mutluluk duyduğum kürsü arkadaşım ve sevgili dostum Arş. Gör. Batuhan Aktaş’a sonsuz teşekkür ederim.

Bütün yaşantım boyunca olduğu gibi tez çalışmam boyunca da sevgi ve destekleri ile yanımda olan başta anneannem Aynur Tahiroğlu olmak üzere tüm aileme ne kadar teşekkür etsem azdır. Aynı zamanda bu süreçte herkesten çok yanımda olan ve benden hiçbir zaman sevgisi ve desteğini esirgemeyen hayat arkadaşım Çağrı Yılmaz’a çok teşekkür ederim. Son olarak, bana her zaman sevgiyle destek olan ve tez yazım sürecinde kaybettiğim dedem Prof. Dr. Bülent Tahiroğlu’na sevgi, saygı ve minnetlerimle.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	xii
RÉSUMÉ	xiii
ABSTRACT	xx
ÖZET	xxvi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

CEZA MUHAKEMESİ SİSTEMLERİ, CEZA MUHAKEMESİNİN YÜRÜYÜŞÜ, CEZA DAVASININ AÇILMASINA VE CEZA DAVASINA HAKİM OLAN İLKELER İLE CEZA MUHAKEMESİNE KATILAN SÜJELER

I. Muhakeme Makamları Arasındaki İlişkiler Bakımından Ceza Muhakemesi Sistemleri	9
A. Genel Olarak	9
B. İtham Sistemi	11
C. Tahkik Sistemi	15
D. İşbirliği Sistemi (Karma Sistem)	17
E. Genel Değerlendirme	23
F. Türk Hukukundaki Sistem	27
II. Ceza Muhakemesinin Yürüyüşüne İlişkin Esaslar	33
A. Genel Olarak	33
B. Türk Ceza Muhakemesi Sisteminin Yürüyüşü	35
1. Soruşturma Evresi	35
2. Ara Muhakeme Evresi	42
3. Kovuşturma Evresi	44
III. Ceza Muhakemesinde Ceza Davasının Açılmasına ve Ceza Davasına Hakim Olan İlkeler	52
A. Ceza Davasının Açılmasına Hakim Olan İlkeler	52
1. Genel Olarak	52
2. Kamu Davasının Mecburiliği İlkesi	56
3. Maslahata Uygunluk (Takdirilik) İlkesi	59
4. İlkelerin Değerlendirilmesi	63

B. Ceza Davasına Hakim Olan İlkeler	67
1. Genel Olarak	67
2. Doğrudan Doğrualık İlkesi	67
3. Sözlülük İlkesi	69
4. Alenilik İlkesi	70
5. Maddi Gerçeğin Araştırılması İlkesi.....	73
IV. Ceza Muhakemesinde Süjeler ve Süjelerin Konumları	76
A. Genel Olarak.....	76
B. Hâkim/Mahkeme	78
1. Hâkimlerin Nitelikleri ve Mahkemelerin Örgütlenmesi	78
2. Hâkimin/Mahkemenin Görev ve Yetkileri	81
C. Savcı	83
1. İddia Makamı Olarak Savcı	83
2. Savcının Hukuki Niteliği	85
3. Savcının Bağımsızlığı	89
4. Savcının Tarafsızlığı ile Reddi ve Çekinmesi Sorunu	93
5. Savcının Görev ve Yetkileri	100
D. Şüpheli/Sanık.....	108
1. Bir Savunma Süjesi Olarak Şüpheli/Sanık	108
2. Şüpheli/Sanığın Hakları	110
3. Şüpheli/Sanığın Yükümlülükleri	114
E. Müdafî	116
1. Bir Savunma Süjesi Olarak Müdafî	116
2. Müdafîin Hukuki Konumu.....	120
3. Müdafîin Yetkileri ve Ödevleri.....	122
F. Mağdur/Suçtan Zarar Gören	127
G. Ceza Muhakemesine Katılan Diğer Kişiler	130

İKİNCİ BÖLÜM

CEZA MUHAKEMESİNDE ALTERNATİF BİR YÖNTEM OLARAK İDDİA PAZARLIĞI

I. İddia Pazarlığı Kurumu.....	134
A. Kavram	134
B. Tanım	138
C. İddia Pazarlığı Kurumunun Tarihsel Gelişimi.....	144
D. İddia Pazarlığının Çeşitleri	151
E. İddia Pazarlığının Hukuki Niteliği	156
II. Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları ve İddia Pazarlığı	162
A. Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları.....	162

B. İddia Pazarlığının Onarıcı Adalet Yaklaşımlarından ve Benzer Kurumlardan Farkları	165
1. Onarıcı Adalet Yaklaşımı ve Onarıcı Adalet Yaklaşımı Yönünden İddia Pazarlığının Değerlendirilmesi	165
a. Onarıcı Adalet Yaklaşımı	165
b. Onarıcı Adalet Yaklaşımı Yönünden İddia Pazarlığının Değerlendirilmesi	172
2. İddia Pazarlığının Benzer Kurumlar ile Karşılaştırılması	174
a. Genel Olarak	174
b. Diversiyon Yöntemleri	177
aa. Diversiyon Uygulamaları	177
bb. Uzlaşma	182
cc. Önödeme	189
dd. Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi	192
c. Ceza Kararnamesi	197
d. Etkin Pişmanlık	203
III. İddia Pazarlığının Lehine ve Aleyhine İleri Sürülen Görüşler	206
A. Genel Olarak	206
B. Lehindeki Görüşler	207
1. Genel Olarak	207
2. Zaman ve Kaynak Tasarrufu ile İş Yükünün Azaltılması	208
3. Ceza Muhakemesinin Etkinliğinin Sağlanması	210
4. Şüpheli/Sanığa Yönelik Faydalar	213
5. Mağdura Yönelik Faydalar	214
6. Tutukluluğu Önleme	215
7. Cezaların Bireyselleştirilmesi	216
8. Bazı Suçlara İlişkin Muhakemelerde Sağladığı Faydalar	217
C. Aleyhindeki Görüşler	218
1. Genel Olarak	218
2. Ceza Adalet Sisteminde Doğurduğu Sakıncalar: Adaletsizlik, Hukukun Uygulanmasında ve Cezalandırmada Eşitsizlik	219
3. Şüpheli/Sanığın Hakları Bakımından Doğurduğu Sakıncalar ile Şüpheli/Sanığın Özgür İradesi Üzerinde Baskı Yaratması	223
4. Savcının Yetkilerinin Genişlemesi, Yargı Yetkisinin Savcı Tarafından Kullanılması ve Mahkemenin Etkisizleştirilmesi	226
5. Masumların Mahkûm Edilmesi Tehlikesi	228
D. Lehe ve Aleyhe Görüşler Hakkında Değerlendirme	235
IV. Karşılaştırmalı Hukuktaki Modeller	238
A. Anglo-Sakson Hukukunda İddia Pazarlığı	238

1. Genel Olarak	238
2. Amerika Birleşik Devletleri	240
a. Sistemin Tamamlayıcısı Olarak Mahkeme/Jüri Önünde Yargılanma	240
b. Ceza Muhakemesi Sisteminin Temeli: İddia Pazarlığı	247
aa. İddia Pazarlığı Süreci	247
bb. Federal Düzeyde İddia Pazarlığı: Ceza Muhakemesine İlişkin Federal Kurallar m. 11	258
3. İngiltere	265
4. Kanada	274
B. Kıta Avrupası Hukukundaki Görünüm Şekilleri	280
1. İddia Pazarlığının Avrupa'daki Gelişimi	280
a. Kıta Avrupası Hukuk Sistemi ve İddia Pazarlığı	280
b. Kıta Avrupası Hukukunun Dönüşümü: İddia Pazarlığı Örneği	285
2. İtalya	291
3. Fransa	301
4. Almanya	314
5. İsviçre	327
6. İspanya	334
V. Uluslararası Ceza Mahkemelerinin İddia Pazarlığına Yaklaşımı	338
A. Genel Olarak	338
B. Uluslararası Ceza Mahkemeleri Uygulamasında İddia Pazarlığı	343
1. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi	343
2. Uluslararası Ceza Mahkemesi	347
VI. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin İddia Pazarlığına Yaklaşımı	352
A. Genel Olarak	352
B. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Anlaşmaya Dayalı Yöntemler ve İddia Pazarlığı	357
VII. İddia Pazarlığının Temel Haklar ve Ceza Muhakemesi İlkeleri Yönünden Değerlendirilmesi	364
A. Genel Olarak	364
B. Bazı Temel Haklar ile Ceza Muhakemesi İlkeleri Yönünden Değerlendirme	367
1. Adil Yargılanma Hakkı ve İddia Pazarlığı	367
2. Masumiyet Karinesi ve İddia Pazarlığı	371
3. Kendi Kendini Suçlamaya Zorlanamama Hakkı, Susma Hakkı ve İddia Pazarlığı	374
4. Kamu Davasının Mecburiliği İlkesi ve İddia Pazarlığı	377
5. Alenilik İlkesi ve İddia Pazarlığı	378
6. Maddi Gerçeğin Araştırılması İlkesi ve İddia Pazarlığı	381

7. Doğrudan Doğruluk, Sözlülük İlkeleri ve İddia Pazarlığı	383

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRK CEZA MUHALEMESİNDE
KOVUŞTURMAYA ALTERNATİF BİR YÖNTEM OLARAK
SERİ MUHAEME USULÜ VE UYGULANMASI

I. Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme Usulü	386
A. Genel Olarak.....	386
B. Türk Hukukundaki Mevzuat Çalışmaları	392
C. Seri Muhakeme Usulünün Düzenlenme Nedenleri	396
1. Yargı Reformu Stratejisi ve Kanun Gereğesinde Belirtilen Amaçlar.....	396
2. Seri Muhakeme Usulünün Düzenlenme Nedenlerine ve Ulaşılacak İstenen Amaçlara İlişkin Değerlendirmeler	400
D. Seri Muhakeme Usulünün Uygulanmasına Yönelik Endişeler	405
E. Seri Muhakeme Usulünün Kavram ve Hukuki Nitelik Yönünden Değerlendirilmesi	411
1. Seri Muhakeme Usulünün Kavram Yönünden Değerlendirilmesi	411
a. İddia Pazarlığı ve Kısaltılmış/Hızlandırılmış Muhakeme Kavramları Yönünden Değerlendirme	411
b. Seri Muhakeme Usulü Kavramının Tercih Edilmesine Yönelik Değerlendirmeler.....	414
2. Seri Muhakeme Usulünün Hukuki Nitelik Yönünden Değerlendirilmesi ...	418
a. Karşılaştırmalı Hukuktaki Benzer Modeller ile Karşılaştırma.....	418
b. Seri Muhakeme Usulünün Hukuki Niteliği	424
aa. Sui Generis Bir Kurum Olarak Seri Muhakeme Usulü	424
bb. Bir Muhakeme Şartı ve Kurumu Olarak Seri Muhakeme Usulü	431
cc. Bir Muhakeme Kurumu Olan Seri Muhakeme Usulünün Zaman Bakımından Uygulanması.....	432
II. Seri Muhakeme Usulünün Uygulanma Şartları.....	437
A. Genel Olarak.....	437
B. Ceza Muhakemesi Şartlarının Bulunması.....	439
C. Kusurluluğu Kaldıran Hallerin Bulunmaması	442
D. Uzlaştırmanın ve Önödemenin Uygulanma İmkânının Bulunmaması.....	443
E. Seri Muhakeme Usulünün Uygulanabileceği Evreye İlişkin Şart: Soruşturmada Sonuç Çıkarma Aşaması	446
F. Seri Muhakeme Usulünün Şüphe Şartı: Yeterli Şüpheyne Ulaşılmış Olması ...	449
G. Seri Muhakeme Usulünün Kapsamına İlişkin Şart: Suçun Seri Muhakeme Usulüne Tabi Bir Suç Olması.....	453
1. Genel Olarak.....	453
2. Türk Ceza Kanunu'ndaki Suçlar.....	458
3. Özel Kanunlardaki Suçlar	460

4. Seri Muhakeme Usulü Kapsamındaki Suçlara İlişkin Değerlendirmeler	464
a. Genel Değerlendirme	464
b. Seri Muhakeme Usulü Kapsamındaki Suçların Suç Olmaktan Çıkarma Eğilimi Açısından Değerlendirilmesi.....	470
5. İddianame Kabul Edildikten Sonra Suçun Seri Muhakeme Kapsamında Olduğunun Anlaşılması ve Kovuşturma Evresinde Suçun Niteliğinin Değişmesi.....	473
H. Seri Muhakeme Usulünün Ön Şartı: Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesine Karar Verilmemesi	478
III. Seri Muhakeme Usulünün Uygulanması	486
A. Seri Muhakeme Usulü Aşamalarında İzlenen Yöntem ve Uyulması Gereken Kurallar ile İlkeler	486
1. Cumhuriyet Savcısı Tarafından Davet ve Şüphelinin Talebi	486
a. Teklif İçin Davet	486
b. Şüphelinin Talebi Üzerine Seri Muhakeme Usulünün Uygulanması	490
2. Bilgilendirme	492
a. Bilgilendirmeye Yetkili Makamlar ve Bilgilendirmenin Yapılacağı Aşama.....	492
b. Bilgilendirmenin Kapsamı ve Önemi	495
3. Cumhuriyet Savcısının Teklifi ve Teklifin Şüpheli Tarafından Kabulü.....	501
a. Cumhuriyet Savcısının Teklifi	501
aa. Teklifin Yapılması.....	501
bb. Teklifin Değerlendirilmesi ve Teklife Karşı Beyan İçin Süre	506
b. Şüphelinin Müdafî Huzurunda Kabulü	508
aa. Seri Muhakeme Usulünün Kabulü ve Kabulün Hukuki Niteliği.....	508
bb. Özgür İrade ile Kabul (Gönüllülük).....	515
aaa. Genel Olarak Özgür İrade ve Kusur Yeteneği.....	515
bbb. Özgür İradeyi Sakatlayacak Yöntemlerin Uygulanmaması.....	517
ccc. Seri Muhakeme Usulünde Şüphelinin Daha Az Ceza Alacak Olmasının Özgür İrade Üzerindeki Etkisinin Değerlendirilmesi.....	520
cc. Müdafî Yardımından Yararlanma: Zorunlu Müdafîlik	524
dd. Şüphelinin Müdafî ile Görüşme Hakkı ve Müdafîin Dosyayı İnceleme Yetkisi	535
ee. Tercümandan Yararlanma Hakkı.....	538
ff. Kabul Tutanağı	539
gg. Teklifin Reddi	541
4. Cumhuriyet Savcısı Tarafından Yaptırımın Belirlenmesi	543
a. Savcının Yaptırımı Belirleme Yetkisi ve Bu Yetkinin Anayasaya Aykırılığı Sorunu	543
b. Cezanın Belirlenmesi	549

aa. Temel Cezanın Belirlenmesi	549
bb. Temel Cezanın Belirlenmesinde TCK m. 61/1 Dışındaki Hususların Göz Önünde Bulundurulamaması ve Zincirleme Suça İlişkin Hükümlerin Uygulanması	553
c. Yasal Ceza İndirimi.....	560
d. Cezaya ve Cezanın İnfazına Alternatif Kurumlar ile Güvenlik Tedbirlerini Uygulayabilme Yetkisi.....	561
aa. Genel Olarak.....	561
bb. Kurumların Uygulanmasında Öncelik Sırasının Değerlendirilmesi ..	565
cc. Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılmasına İlişkin Hükümleri Uygulayabilme Yetkisi.....	567
dd. Seçenek Yaptırımlara Çevirebilme Yetkisi.....	570
ee. Hapis Cezasını Erteleyebilme Yetkisi	572
ff. Güvenlik Tedbiri Belirleme Yetkisi	574
aaa. Genel Olarak	574
bbb. Belli Hakları Kullanmaktan Yoksun Bırakılma	578
ccc. Müsadere.....	580
5. Seri Muhakeme Usulünün Uygulanmasının Talepname (Talep Yazısı) ile Mahkemeden Talep Edilmesi	586
a. Genel Olarak.....	586
b. Talepnamenin Düzenlenmesi ve İçeriği.....	589
c. Talepname Düzenlenmesinin Bazı Suçlar Bakımından Sonuçları.....	595
6. Mahkemenin Denetim ve Kararı.....	597
a. Genel Olarak.....	597
b. Görevli Mahkeme.....	599
c. Mahkemenin Denetim ve Kararı İçin Öngörülen Süre	601
d. Mahkeme Tarafından Talepnamenin İncelenmesi ve İadesi.....	603
aa. Talepnamenin İncelenmesi	603
bb. Talepnamenin İade Sebepleri.....	607
aaa. Talepnamede Bulunması Gereken Zorunlu Unsurlara Aykırılık..	607
bbb. Yaptırımda Maddi Hata Yapılması	614
ccc. Cezaya ve Cezanın İnfazına Alternatif Kurumların Objektif Koşullarının Gerçekleşmemesi	616
ddd. Cezanın Mahiyetine Uygun Bir Güvenlik Tedbiri Belirtilmemesi	619
cc. İade Sonrası Savcılık Tarafından Yapılacak İşlemler	620
e. Şüphelinin Müdafî Huzurunda Dinlenmesi.....	624
aa. Şüphelinin Dinlenmesi ve Dinlemenin Niteliği	624
bb. Dinlemenin Kapsamı ve Dinlemede Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar	630

f. Mahkeme Denetiminin Aleniliği	633
g. Mahkemenin Denetim Yetkisinin Sınırları ve Denetleyeceği Hususlar ..	635
h. Mahkeme Tarafından Karar Verilmesi	643
aa. Genel Olarak.....	643
bb. Talebin Reddi Kararı.....	645
cc. Hüküm Kurma	649
aaa. Mahkemenin Yaptırımını Değiştirme Yetkisi	649
bbb. Mahkemenin Hükümü.....	652
ccc. Hükümün Tekerrüre Esas Alınıp Alınmayacağıının Değerlendirilmesi.....	656
ddd. Hükümün Hukuk Muhakemesi Üzerindeki Etkisi	659
eee. Mahkemenin Hükümü ve Gerekçe	661
fff. Hükümün Açıklanması ve Tebliği	667
B. Seri Muhakeme Usulünde SEGBİS ve İstinabe Kullanımı	669
1. Genel Olarak.....	669
2. SEGBİS Yönteminin Kullanılması.....	670
3. İstinabe Yolunun Kullanılması	676
C. Seri Muhakeme Usulünde Mağdurun Rolü	680
D. Seri Muhakeme Usulünün Uygulanmasından Vazgeçilmesi	687
E. Seri Muhakeme Usulünde Delil Yasakları	692
F. Seri Muhakeme Usulünün Uygulanamayacağı Özel Haller	698
1. Genel Olarak.....	698
2. İştirak Halinde İşlenen Suçlarda Şüphelilerden Birinin Seri Muhakeme Usulünün Uygulanmasını Kabul Etmemesi.....	700
3. Seri Muhakeme Usulü Kapsamına Giren Bir Suç ile Bu Kapsama Girmeyen Bir Suçun Birlikte İşlenmesi.....	706
4. Yaş Küçüklüğü, Akıl Hastalığı ile Sağır ve Dilsizlik Hallerinin Bulunması	714
a. Genel Olarak.....	714
b. Yaş Küçüklüğü.....	715
c. Akıl Hastalığı	721
d. Sağır ve Dilsizlik.....	724
5. Şüpheliye Ulaşılamaması.....	725
IV. İddianamenin İadesi Sebebi Olarak Seri Muhakeme Usulünün Uygulanmaması.....	728
V. Seri Muhakeme Usulünde Kanun Yolu Denetimi	732
A. Olağan Kanun Yolu Olarak İtiraz.....	732
1. Genel Olarak.....	732
2. Seri Muhakeme Usulünde İtiraz Yoluna Başvurabilecekler, İtiraz Süresi ve Başvuru Şekli ile İtirazı İncelemeye Yetkili Mercî	739

3. İtirazın İncelenmesi.....	743
4. İtiraz Üzerine Verilecek Karar.....	749
5. İtirazın Etkisi.....	752
B. Olağanüstü Kanun Yolları	754
1. Genel Olarak.....	754
2. Kanun Yararına Bozma (Yazılı Emir)	755
3. Yargılamanın Yenilenmesi	761
SONUÇ	767
KAYNAKÇA.....	794

KISALTMALAR

§	: Paragraf
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AY	: Anayasa
AYM	: Anayasa Mahkemesi
Bkz.	: Bakınız
c.	: cümle
C.	: Cilt
CGTİK	: Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun
CMK	: 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu
CMSMY	: Ceza Muhakemesinde Seri Muhakeme Yönetmeliği
CMUK	: 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu
Çev.	: Çeviren
dn.	: Dipnot
E.	: Esas Numarası
Ed.	: Editör
f.	: Fıkra
HSK	: Hâkimler ve Savcılar Kurulu
K.	: Karar Numarası
Karş.	: Karşılaştırınız
m.	: Madde
No.	: Numara
PVSK	: Polis Vazife ve Sâlahiyet Kanunu
R.G	: Resmî Gazete
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SEGBİS	: Sesli ve Görüntülü Bilişim Sistemi
StPO	: Strafprozeßordnung (Alman Ceza Muhakemesi Kanunu)
T.	: Tarih
TBB	: Türkiye Barolar Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	: 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu
v.	: versus
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve devamı
Vol.	: Volume
Y.	: Yıl
YCGK	: Yargıtay Ceza Genel Kurulu

RÉSUMÉ

Le sujet de la thèse porte sur les méthodes de négociation de plaider dans la procédure pénale et la procédure accélérée de procès conçue comme une voie alternative de poursuite dans la procédure pénale turque. De nos jours, les systèmes de justice pénale anglo-saxons, ainsi que les systèmes de justice pénale d'Europe continentale, permettent des négociations de plaider basées sur l'accord entre le suspect/accusé et le procureur, qui prévoient des réductions de peine et sont soumises à l'approbation du tribunal. Les méthodes issues des pratiques juridiques des systèmes de procédure pénale anglo-saxons ont été légalisées dans de nombreux pays, notamment depuis le début du XXIe siècle. Cela vise à accélérer les procédures pénales et en particulier à réduire la charge de travail des tribunaux. Parallèlement à l'évolution du droit comparé, des changements ont été apportés au système de procédure pénale turc dans le but de simplifier et d'accélérer les procédures judiciaires et d'assurer l'efficacité du système de justice pénale et de nouvelles procédures ont été adoptées qui constituent une alternative à la procédure pénale traditionnelle. La loi n° 7188 a établi une nouvelle procédure qui n'existait pas auparavant dans notre système, intitulée procédure accélérée de procès régie par l'article 250 du Code de procédure pénale.

L'objectif de l'étude est d'aborder tous les aspects de la négociation de plaider mis en œuvre dans de nombreux pays ces dernières années et la procédure accélérée de procès qui représente la version turque de la négociation de plaider. Dans ce sens, après avoir évoqué les systèmes de procédure pénale, le déroulement des procédures pénales ordinaires, les droits, l'autorité et les devoirs des sujets de droit impliqués dans les procédures judiciaires; l'étude porte sur l'émergence et le développement de la négociation de plaider dans les systèmes de procédure pénale, ses différences avec d'autres méthodes alternatives, les raisons de son adoption, les critiques qui lui sont adressées et les modèles de droit comparé et finalement la négociation de plaider est également envisagée sous l'angle de certains droits et principes fondamentaux. Après avoir posé le cadre général de la négociation de plaider, l'étude examine la procédure accélérée de procès qui a récemment été intégrée dans le système judiciaire turc et qui est une adaptation de la négociation de plaider appliquée dans les systèmes d'Europe continentale. Dans ce cadre, le processus d'incorporation de la procédure accélérée de procès dans le système, les raisons de son adoption et sa nature juridique sont soulignés, tandis que ses conditions et sa mise en œuvre dans le cadre juridique sont discutées sous tous les aspects en faisant référence à des modèles de droit comparé, diverses critiques et des propositions sont apportées.

Bien que les méthodes de négociation de plaider dans différents pays partagent certaines similitudes fondamentales, elles présentent des caractéristiques uniques en fonction du système de justice pénale dans lequel elles sont mises en œuvre. En fait, les caractéristiques et la mise en œuvre de ces méthodes dans le domaine de la procédure pénale sont étroitement liées au système et aux règles de procédure pénale

en vigueur dans le pays. En même temps, les principes de conduite des procédures pénales et la position, l'autorité et le devoir des sujets de droit dans les procédures pénales sont différents dans chaque système. Celles-ci sont prises en compte dans l'élaboration et la mise en œuvre des règles pour les méthodes alternatives.

Les systèmes de justice pénale anglo-saxons dans lesquels s'applique le système accusatoire et les systèmes de justice pénale d'Europe continentale dans lesquels s'applique le système inquisitoire ont des caractéristiques différentes. Dans les procédures pénales qui consistent de l'engagement des poursuites, de la défense et du procès sous l'autorité judiciaire, les enquêtes sont généralement ouvertes en cas de suspicion d'un crime et le tribunal rend un jugement dans les affaires qui méritent d'être portées devant lui qui soulèvent d'un certain doute. La saisine des tribunaux par l'ouverture d'un procès pénale s'inscrit dans le cadre du principe de légalité des poursuites ou du principe d'opportunité selon le système adopté par les pays. Dans les procès judiciaires, les principes de l'immédiateté, de l'oralité, de la publicité et de la recherche de la vérité matérielle s'appliquent. Le juge/tribunal en tant qu'autorité de jugement, le procureur en tant qu'avocat de l'accusation, le suspect/défendeur en tant que sujet de défense individuelle, l'avocat en tant qu'autorité de défense, ainsi que la victime et la partie affectée par l'infraction participent à la procédure pénale traditionnelle.

En règle générale, les procédures pénales consistent en des phases de poursuite, défense et procès, et les enquêtes sont généralement ouvertes en cas de suspicion d'un crime, et le tribunal rend un jugement dans les affaires qui sont portées devant lui après qu'un certain niveau de doute soit atteint. Le droit de porter une affaire devant le tribunal en introduisant une action pénale est régi par le principe de la légalité des poursuites ou le principe d'opportunité conformément au système adopté par les pays. Dans les procédures judiciaires, les principes de franchise, d'oralité, de publicité et de la recherche de la vérité matérielle s'appliquent. Le juge/tribunal en tant qu'autorité de jugement, le procureur en tant qu'avocat de l'accusation, le suspect/défendeur en tant que sujet de la défense individuelle, l'avocat en tant qu'autorité de défense, ainsi que la victime et la partie affectée par l'infraction participent à la procédure pénale traditionnelle.

Dans sa forme la plus simple, la négociation de plaidoyer consiste à rendre une décision sur le suspect/accusé après que le tribunal ait approuvé l'accord conclu entre l'accusation et la défense sur la base du plaidoyer de culpabilité du suspect/accusé en échange d'une peine moindre ou d'être accusé d'une moindre délinquance. Après avoir analysé l'évolution historique de la négociation de plaidoyer, il est possible de constater que la procédure est née de besoins pratiques des systèmes anglo-saxons et qu'elle a évolué dans la pratique, commençant à gagner de la légitimité avec les décisions de la Cour suprême puis à devenir codifiée. L'accord de plaidoyer est généralement conclu en échange d'une peine plus légère, d'une accusation d'une infraction moins grave ou d'une coopération avec le procureur de la poursuite. La négociation de plaidoyer, fondamentalement une alternative aux procédures judiciaires dans le sens de l'accélération du procès pénal, présente des caractéristiques similaires à certaines méthodes alternatives de résolution des conflits utilisées dans le procès pénal, cependant, elle ne vise pas à satisfaire la victime ou la société ou à réintégrer le délinquant. A cet égard, elle se distingue des méthodes de déjudiciarisation, de réconciliation, de prépaiement et du report de l'ouverture de l'action publique qui sont aussi des alternatives au règlement des litiges pénaux devant les tribunaux et qui visent

à la justice réparatrice, et sont soumis au consentement du suspect /défendeur. Elle diffère également des ordonnances pénales et de la pratique du repentir.

Certains des avantages de la négociation de plaider sont mis en évidence, qui consistent principalement à économiser du temps et des ressources et à réduire la charge de travail. Celles-ci sont citées comme les principales raisons de l'adoption de la négociation de plaider et de méthodes similaires dans les systèmes de procédure pénale. Cependant, la négociation de plaider est particulièrement critiquée parce qu'elle entraîne de graves inconvénients dans les systèmes de justice pénale et viole certains droits et principes fondamentaux. A cet égard, il est essentiel d'introduire certaines garanties qui assurent l'équité de la procédure de négociation de plaider, car l'interdiction complète de sa mise en œuvre n'est plus réaliste, aujourd'hui la négociation de plaider fait partie de nombreux systèmes pénaux.

La négociation de plaider, issue du système anglo-saxon, est largement utilisée dans les pays anglo-saxons. Aux États-Unis, la négociation de plaider est actuellement la base du système de résolution des litiges pénaux et le procès devant un tribunal/jury constitue une exception. Elle est également pratiquée en tant que partie intégrante des systèmes de justice pénale au Royaume-Uni et au Canada. Les pays d'Europe continentale, d'autre part, ont adapté les méthodes de négociation de plaider à leurs propres systèmes de justice pénale. Bien que portant des noms et des caractéristiques différents, la négociation de plaider est appliquée dans plusieurs pays de l'Europe continentale comme l'Italie, la France, l'Allemagne, la Suisse et l'Espagne. Sa pratique en Europe continentale est limitée aux délits sans gravité et à la conclusion d'un accord sur la peine; l'aveu de culpabilité est généralement une condition préalable à la négociation, par contre dans certains pays, l'acceptation de la peine par la défense est considérée suffisante; les règles juridiques déterminent la réduction de peine maximale qui peut être entreprise dans le cadre de la négociation. L'accord de plaider est le plus souvent conclu entre le procureur et le suspect/accusé et l'avocat de la défense et examiné et approuvé par le tribunal et généralement un processus de négociation juridique avant l'accord de plaider n'est pas prévu.

Des méthodes similaires à la négociation de plaider basée sur l'aveu de culpabilité ont été appliquées par les tribunaux ad hoc tels que le Tribunal pénal international pour l'ex-Yougoslavie et le Tribunal pénal international pour le Rwanda et bien qu'il n'y ait qu'un seul cas exemplaire à ce jour, le Tribunal pénal international a également utilisé la négociation de plaider pour régler une affaire. La Cour européenne des droits de l'homme évalue si l'utilisation de méthodes alternatives de règlement des différends telles que la négociation de plaider dans les pays européens viole les droits garantis par la CEDH en termes de droit à un procès équitable. La CEDH accepte la renonciation au droit à un procès équitable et conclut que ces méthodes sont compatibles avec les exigences du droit à un procès équitable, à condition que certaines garanties soient en place. En conséquence, la négociation de plaider doit être acceptée en toute connaissance de cause et des conséquences juridiques de celle-ci et de manière volontaire. Le contenu de la négociation et la loyauté de la manière dont elle a été conclue entre les parties doivent être soumis à un contrôle judiciaire suffisant.

Dans le cadre de la négociation de plaider, il n'y a pas de procès en justice selon les règles générales, et le suspect/défendeur doit renoncer à certains de ses droits fondamentaux découlant de la procédure pénale. Dans ce contexte, outre le droit à un

procès équitable qui est selon certains auteurs en contradiction avec la négociation de plaidoyer, la présomption d'innocence, le droit de ne pas contribuer à sa propre incrimination et le droit de garder le silence doivent être examinés ainsi que la négociation de plaidoyer vis-à-vis du principe de la légalité des poursuites, principe de la publicité, du principe de la recherche de la vérité matérielle et des principes de l'immédiateté et de l'oralité.

Parallèlement aux développements dans le monde, des changements importants ont été apportés au système de justice pénale turc dans le but de réduire la charge de travail et d'accélérer les procédures pénales. À cet égard, la procédure accélérée de procès en tant que méthode alternative aux poursuites est régie par l'article 250 du code de procédure pénale ainsi que par le règlement sur le procès accéléré en matière de procédure pénale qui entre en vigueur pour déterminer les procédures et les principes relatifs à la mise en œuvre de l'article 250 et d'énoncer les dispositions relatives à la procédure accélérée.

La procédure accélérée de procès est une méthode spéciale et exceptionnelle qui s'applique à un nombre limité d'infractions pénales ; sous réserve de l'acceptation par le suspect de la proposition faite par le procureur d'appliquer la procédure accélérée de procès et prévoit une réduction de la peine, tout en étant soumise à l'examen et à l'approbation du tribunal. Cela signifie que le suspect renonce à certains de ses droits, comme un procès en audience publique et la procédure pénale se conclut par une condamnation à la fin de la phase d'enquête avant l'ouverture de l'affaire devant le tribunal.

Par ailleurs, la procédure accélérée de procès, visant principalement à économiser du temps et des ressources, a été critiquée à de nombreux égards en raison de ses caractéristiques. Le choix même du terme procédure accélérée de procès a fait l'objet de critiques. Cette méthode, totalement nouvelle dans le système pénal turc, présente des aspects similaires à la négociation de plaidoyer en droit comparé et est adaptée de la « comparution sur reconnaissance préalable de culpabilité » de la procédure pénale française. La procédure accélérée de procès est une procédure pénale *sui generis*, une version adaptée de la négociation de peine qui est elle-même une forme de négociation de plaidoyer.

A l'issue de la phase d'instruction, s'il existe des preuves suffisantes pour déposer un acte d'accusation et que le sursis à l'action publique n'a pas été décidé, il est obligatoire pour le procureur d'appliquer la procédure accélérée de procès. Cette procédure s'applique aussi à un nombre limité d'infractions pénales énumérées à l'article 250, cependant si les infractions pénales sont soumises à prépaiement et à conciliation, la procédure accélérée de jugement ne peut être appliquée. Les délits soumis à la procédure accélérée sont généralement de simples crimes sans conséquence grave commis contre la société et faciles à prouver. Selon certains auteurs, il semble plus approprié de dépénaliser les infractions énumérées dans la loi relevant de la procédure accélérée et le cas échéant, celles-ci peuvent être transformées en actes entraînant des sanctions administratives. La procédure accélérée de procès est une méthode alternative de règlement des différends qui s'applique avant l'ouverture d'une affaire pénale, le tribunal ne peut s'y référer après l'ouverture. Cependant, cette situation peut conduire à des résultats injustes dans les cas où il est entendu que le crime relève de la procédure accélérée de jugement après l'acceptation de l'acte d'accusation et la nature du crime change au cours du procès. Comme le manque d'une

décision de sursis à l'ouverture de l'action publique est une condition pour l'application de la procédure accélérée de procès, certains auteurs pensent que cette méthode s'appliquera davantage aux récidivistes, ce qui est souvent critiqué.

Si les conditions sont remplies pour qu'une procédure accélérée de procès puisse être appliquée, le procureur doit d'abord inviter le suspect. La procédure peut également être appliquée suite à la demande du suspect. Le suspect, lorsqu'il est convoqué, doit d'abord être informé sur la procédure accélérée de procès. Bien que, selon la loi, les agents de police puissent également informer le suspect, cette information doit être donnée par le procureur à la fin de la phase d'enquête et le suspect doit être éclairé sur les faits de l'affaire et les conséquences juridiques, de manière exhaustive et compréhensible pour le suspect. Une fois dûment informé, il est proposé au suspect d'appliquer la procédure accélérée de procès. À ce stade, il est supposé que le procureur ait la possibilité de déterminer la peine à imposer lors de la formulation de la proposition, car il n'est pas prévu que la proposition soit écrite ou consignée dans un procès-verbal.

Pour qu'une procédure accélérée de procès soit appliquée, le suspect doit accepter la proposition de sa volonté propre. Le suspect est libre d'accepter ou de rejeter la proposition. L'acceptation de la proposition par le suspect ne signifie pas un aveu de culpabilité. Étant donné que le suspect doit décider librement et volontairement, les méthodes interdites qui violent sa volonté ne peuvent être utilisées. Cependant, il est soutenu que la proposition d'une réduction de peine dans le cadre d'une procédure accélérée de procès affecte la volonté propre du suspect. Bien que la présence d'un avocat de la défense au moment de la proposition ne soit pas obligatoire, l'acceptation de la proposition en présence d'un avocat de la défense est l'une des conditions préalables d'une procédure accélérée de procès. Ainsi, un nouveau cas de défense obligatoire a été adopté et réglementé dans le système de justice pénale. Cependant, pour que les droits soient effectivement exercés, la présence obligatoire de l'avocat de la défense devrait être assurée à toutes les phases de la procédure accélérée du procès, y compris les phases d'information et de proposition. En outre, pour garantir le droit du suspect d'être assisté par un avocat, l'avocat de la défense devrait pouvoir examiner le dossier et s'entretenir avec le suspect. Si le suspect ne comprend pas ou ne parle pas le turc ou s'il est handicapé, un interprète est désigné lors de l'information, la proposition, l'acceptation et toutes les phases judiciaires. Si le suspect accepte la proposition, un procès-verbal est rédigé pour attester de ce fait; si la proposition est rejetée, l'enquête se poursuit selon les dispositions générales et, en règle générale, un acte d'accusation est déposé contre le suspect.

En procédure accélérée de jugement, la sanction est déterminée par le procureur. L'un des principaux arguments contre la procédure accélérée de procès est que le procureur a le pouvoir de déterminer la sanction et de réduire la peine, ce qui est un devoir judiciaire. Le procureur peut déterminer la peine de base en tenant compte des éléments mentionnés à l'article 61/1 du code pénal turc et, si les conditions sont remplies, appliquer les dispositions relatives aux infractions successives. Certains auteurs reprochent que lors de la détermination de la peine de base, seules les dispositions sur les infractions successives sont utilisées en plus des critères du premier paragraphe et que les dispositions sur la tentative criminelle et/ou la complicité ne puissent être appliquées. Cette disposition est susceptible de causer divers problèmes. Une fois la pénalité déterminée, il est obligatoire de réduire la pénalité de moitié. Parallèlement, si les conditions sont remplies, le procureur a le pouvoir d'appliquer les

dispositions sur la suspension du prononcé du jugement, de convertir l'emprisonnement en peine alternative ou de surseoir à l'emprisonnement, ainsi que de déterminer une mesure de sûreté.

Dès l'acceptation de la proposition, le procureur demande au tribunal compétent d'appliquer la procédure accélérée de procès au suspect par une demande écrite. Si le tribunal, en tant qu'autorité d'examen et d'approbation, estime qu'il n'y a aucune des circonstances justifiant le renvoi de la réquisition suite à son examen à la lumière des éléments prévus par la loi, il entend le suspect en présence de son avocat et rend une décision. La Cour constitutionnelle a annulé la disposition relative à l'obligation du tribunal de rendre un jugement conformément à la demande formulée dans la réquisition du procureur si les conditions sont remplies et a décidé que la réquisition du procureur devrait faire l'objet d'un contrôle judiciaire effectif. Bien que limité, l'amendement subséquent a donné au tribunal le pouvoir de rendre un verdict si les preuves de l'affaire exigent une condamnation et de modifier la sanction. Si le tribunal constate que les conditions pour la proposition et son acceptation sont remplies et que l'infraction relève d'une procédure accélérée de procès et qu'une condamnation est nécessaire en raison des éléments de preuve ; il rend un jugement pourvu qu'il ne soit pas plus sévère que la sanction prévue dans la réquisition du procureur. S'il est déterminé que ces conditions ne sont pas remplies, la réquisition est refusée. Si la demande de procédure accélérée de procès est rejetée, le dossier est renvoyé au parquet et l'instruction est entamée conformément aux dispositions générales. Une condamnation prononcée dans le cadre d'une procédure accélérée a le même effet qu'un verdict prononcé par un tribunal dans le cadre d'une procédure ordinaire.

Bien que cela ne soit pas réglementé par la loi, dans le règlement, il est admis que l'information du suspect et la proposition d'une procédure accélérée de procès peuvent être effectuées par le système d'information sonore et vidéo (SEGBIS) ou par voie rogatoire si les conditions existent. Cependant, le caractère exceptionnel de ces méthodes doit être pris en compte. Dans une procédure accélérée de procès, la victime a seulement le droit de connaître le verdict et de faire des objections contre une décision de justice. Compte tenu du fait que dans la procédure accélérée de procès, des personnes spécifiques peuvent également être victimes d'infractions et de la tendance à élargir la portée des infractions en droit comparé en termes de méthodes similaires, la victime devrait être informée et/ou entendue et impliquée dans la procédure accélérée du procès. Dans ce contexte, les droits et prérogatives des victimes doivent être reconsidérés. Le suspect peut renoncer à sa volonté pour l'application de la procédure accélérée de jugement dans laquelle le volontariat est indispensable. Dans ce cas, la phase d'enquête s'achève selon les dispositions ordinaires. Dans le cas où la procédure accélérée de procès ne peut être achevée ou appliquée pour quelque raison que ce soit, une règle spéciale d'interdiction de preuve a été introduite interdisant l'utilisation de la déclaration d'acceptation du suspect et des documents concernant l'application de la procédure accélérée de procès. À ce stade, il semble opportun d'édicter un règlement sur la séparation de ces informations et documents du dossier et d'étendre la portée de la règle d'interdiction de preuve.

Plusieurs cas spéciaux ont été inclus dans le Code de procédure pénale pour lesquels la procédure accélérée de jugement ne s'applique pas. À cet égard, la procédure accélérée de jugement ne s'applique pas si l'infraction est commise conjointement et l'un des suspects n'accepte pas la proposition d'application de la procédure accélérée de procès ou si une infraction entrant dans le champ d'application

de la procédure accélérée et une infraction en dehors du champ d'application sont commises ensemble ; dans les cas de minorité, de maladie mentale, de surdité et de mutisme et dans les cas où les suspects ne peuvent être joints parce qu'ils ne se présentent pas à l'adresse indiquée aux autorités officielles ou se trouvent à en dehors du pays ou pour toute autre raison indiquée. La réglementation relative aux affaires à qui ne s'appliquent pas la procédure accélérée sont généralement considérées comme appropriées, tout en suscitant une certaine controverse.

Si une procédure accélérée de jugement doit être appliquée, un procureur ne dépose pas d'acte d'accusation et si le procureur dépose l'acte d'accusation sans appliquer une procédure accélérée de procès pour les infractions entrant dans le champ d'application de la procédure, le tribunal renvoie l'acte d'accusation. En conséquence, une procédure accélérée de procès est également une condition préalable à la poursuite.

Les verdicts de culpabilité prononcés dans le cadre d'une procédure accélérée peuvent être contestés conformément aux dispositions générales. Le fait que le droit d'interjeter appel contre le jugement ne soit pas reconnu et que la procédure de contestation comporte divers inconvénients fait généralement l'objet de critiques. Il est nécessaire d'élaborer une nouvelle réglementation sur les voies de recours, conforme au système de procédure pénale. Cependant, si les conditions sont remplies, des recours juridiques extraordinaires tels que l'annulation dans l'intérêt de la loi et la révision de procès peuvent être appliqués.

En conclusion, on considère que les aspects de la procédure accélérée de procès qui sont problématiques et contraires au système de procédure pénale sont généralement causés par le fait que la procédure ait été réglementé comme une alternative à la phase de poursuite. Selon notre opinion, la procédure accélérée de jugement doit être recadrée conformément au système de procédure pénale en tant qu'une méthode accélérant la phase de poursuite et si les conditions sont remplies, les tribunaux doivent être autorisés à appliquer la procédure accélérée de procès au début de la poursuite.

ABSTRACT

The subject of the thesis is the plea bargaining methods in criminal procedure and the accelerated trial procedure designed as an alternative way of prosecution in Turkish criminal procedure. Nowadays, Anglo-Saxon criminal justice systems, together with continental European criminal justice systems, allow to plea bargains that are based on the agreement between the suspected/defendant and the prosecutor, which provide for sentence reductions and subject to court approval. The methods that emerged as a product of legal practices in Anglo-Saxon criminal procedure systems have been legalized in many countries, especially since the beginning of the 21st century. This is intended to speed up criminal proceedings and in particular reduce the caseload of the courts. In conjunction with the developments in comparative law, changes have been made in the Turkish criminal procedure system with the aim of simplifying and speeding up legal procedures and ensuring the efficiency of the criminal justice system and new procedures have been adopted that be an alternative to traditional criminal procedures. Enacted the Law No. 7188 an entirely new procedure that was not included in our trial system before, called accelerated trial procedure is regulated in Article 250 of the Code of Criminal Procedure.

The aim of the study is to address all aspects of plea bargaining gaining more currency in many countries in recent years and the accelerated trial procedure which is the Turkish version of plea bargaining. In this direction, after dwelling on criminal procedure systems, the process of ordinary criminal procedures and the rights, authority and duties of the subjects of law involved in legal procedures, the study turns its focus towards the emergence and development of the plea bargaining in the criminal procedure systems, its differences from other alternative methods, the reasons for its adoption, criticisms directed at it and the models in comparative law and also bargaining is considered in terms of certain fundamental rights and principles. After laying out the general framework of the plea bargaining, the study examines the accelerated trial procedure which has only recently been incorporated into the Turkish justice system and is an adaptation of the plea bargaining applied in continental Europe systems. In this framework, the process of incorporation of the accelerated trial procedure into the system, the reasons behind its adoption and its legal nature are emphasized, while its conditions and implementation under the legal regulations are discussed in all its aspects with reference to similar models in comparative law, bringing various criticisms and putting forward proposals.

Although the plea bargaining methods in different countries share some basic similarities, they have some unique features depending on the criminal justice system within which they are applied. In fact, the characteristics and application of these methods in the field of criminal procedure are closely related to the criminal procedure system and rules in force in the respective country. At the same time, the principles for conducting criminal proceedings and the positions, authority and duties of the subjects

of law in criminal proceedings differ in each system. These are taken into account in the development and implementation of rules for alternative methods.

Anglo-Saxon criminal justice systems in which the accusatorial system applies and continental European criminal justice systems in which the inquisitorial system applies, have different characteristics. In criminal procedures which consist of making a prosecution, defense and judicial authority proceedings, investigations are usually initiated on suspicion of a crime and the court makes a judgment in cases that are worth taking to court that reaches a certain doubt. Bringing a case to court by filing a criminal case are framed within the principle of compulsory prosecution or the expediency principle in accordance with the system adopted by the countries. In court proceedings, the principle of directly, orality, publicity and the search for material truth apply. Judge/court as trial authority, prosecutor as counsel for the prosecution, suspect/defendant as individual defense subject, counsel as defense authority and also victim and affected party by crime participate in traditional criminal proceedings.

In its simplest form, plea bargaining refers to making a ruling on the suspect/defendant after the court approves the agreement made between the prosecution and the defense based on the suspect/defendant's guilty plea in exchange for receiving a lesser sentence or being charged with a lesser crime. Looking at the historical development of plea bargaining, the procedure emerged out of practical needs in Anglo-Saxon systems and evolved in practice, beginning to gain legitimacy with supreme court decisions and then becoming legal. Plea agreement is usually made in exchange for a lighter sentence, being charged with a lesser offense or cooperating with the prosecution. Plea bargaining, basically an alternative to court proceedings in the sense of speeding up the criminal process, has similar characteristics to some alternative dispute resolution methods used in criminal proceedings, however it is not aimed at satisfying the victim or the society or reintegrating the offender. In this respect, it differs from the methods of diversion, reconciliation, prepayment and postponement of the initiation of the public prosecution which are also an alternative to settling criminal disputes in court, aim to restorative justice and are subject to the consent of the suspect/defendant. It also differs from penal orders and the practice of active repentance.

Some of the benefits of plea bargaining are highlighted, primarily saving time and resources and reducing caseload. These are cited as the main reasons for the adoption of plea bargaining and similar methods in criminal procedure systems. However, plea bargaining is especially criticized on the grounds that it causes serious disadvantages in criminal justice systems and violates some fundamental rights and principles. On that basis, it is essential to introduce certain guarantees that ensure the fairness of the process in plea bargaining, as the complete prohibition of its application cannot be considered a realistic approach due to the fact that today plea bargaining is the part of many criminal justice systems.

Plea bargaining which originated in the Anglo-Saxon system, is widely used in Anglo-Saxon countries. In the United States, currently plea bargaining is the basis of the system for resolving criminal disputes and trial by a court/jury constitutes an exception. It is also practiced as an integral part of the criminal justice systems in the United Kingdom and Canada. Continental European countries, on the other hand, have translated plea bargaining methods in accordance with their own unique criminal justice systems. Although given different names and despite having different features,

plea bargaining is applied by translate into certain versions in several countries such as Italy, France, Germany, Switzerland and Spain. Its practice in continental Europe is limited to non-serious crimes and reaching a deal on the sentence; while admission of a guilt is generally prerequisite for bargaining, in some countries acceptance of the sentence by the defense is considered sufficient; legal arrangements determine the maximum sentence reduction that can be undertaken in the context of bargaining; plea agreement is most often made between the prosecutor and the suspect/defendant and defense counsel and reviewed and approved by the court and also methods usually does not involve a legal negotiation process before the plea agreement.

Similar methods to plea bargaining based on the admission of guilt have been applied in the ad hoc tribunals such as the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia and the International Criminal Tribunal for Rwanda and although there is only one exemplary case to date, the International Criminal Court also used plea bargaining in settling the case. The ECtHR assesses whether the use of alternative dispute resolution methods such as plea bargaining in European countries violates the rights guaranteed by the ECHR in terms of the right to a fair trial. The ECtHR accepts the waiver of fair trial rights and concludes that these methods are compatible with the requirements of the right to a fair trial, provided that certain safeguards are in place. Accordingly, the bargain had to be accepted in full awareness of the facts of the case and the legal consequences and in a voluntary manner and the content of the bargain and the fairness of the manner in which it had been reached between the parties had to be subjected to sufficient judicial review.

As a part of plea bargaining, there is no trial in court under the general rules and the suspect/defendant must waive some of her fundamental rights and principles in the criminal proceedings. In this context, in addition to the right to a fair trial, the presumption of innocence, the right not to be compelled self-incrimination and the right to silence which some argue conflict with plea bargaining, plea bargaining must also be examined in terms of the principle of compulsory prosecution, the principle of publicity, the principle of investigation of the material truth and the principles of directly and orality.

In parallel with the developments in the world, some important changes have been made to the Turkish criminal justice system with the aim of reducing the caseload and shortening and speeding up criminal procedures. In this regard, the accelerated trial procedure as an alternative method to prosecution is regulated in Article 250 of the Code of Criminal Procedure and also the Regulation on Accelerated Trial in Criminal Procedure entering into force in order to determine the procedures and principles regarding the implementation of Article 250 lay out the provisions for the accelerated trial procedure.

Accelerated trial procedure is a special and exceptional method that applies to a limited number of criminal offenses; subject to the acceptance by the suspect of the proposal which made by prosecutor for the application of accelerated trial procedure and provides for a reduction of the sentence, while being subject to the review and approval of the court. This means the suspect waives some of her rights, such as trial in open court and the criminal procedure is concluded with a conviction at the end of the investigation phase before the case are initiated.

Besides accelerated trial procedure, primarily aimed for saving time/resources, have been criticized in many respects due to its characteristics, the very choice of the term accelerated trial procedure has also been the subject of criticism. This method, completely new to the Turkish criminal system, has similar aspects to plea bargaining in comparative law and generally adapted from the “appearance after prior recognition of guilt” which is applied in France criminal procedure. Accelerated trial procedure is a *sui generis* criminal procedure, a translated version of sentence bargaining which is one form of plea bargaining.

If, at the end of the investigation phase, there is sufficient evidence to file an indictment and it is not decided to postpone the initiating of the public prosecution, it is obligatory to apply an accelerated trial procedure by the prosecutor. Furthermore, it applies with respect to a limited number of criminal offenses listed in the Article 250 and if criminal offenses subject to prepayment and conciliation, accelerated trial procedure cannot be applied. Offences subject to accelerated trial procedure are generally simple crimes of no serious consequence committed against the society that are easy to prove. In terms of the offenses listed in the law, it seems more appropriate to assess the offenses within the scope of accelerated trial procedure in terms of their decriminalization tendencies and if necessary, to transform them into acts requiring administrative sanctions. Accelerated trial procedure is an alternative dispute resolution method that apply before the initiation a criminal case, the court cannot apply to it once a case has been initiated. However, this situation can lead to some unfair results in cases where it is understood that the crime is in the scope of accelerated trial procedure after the indictment is accepted and the nature of the crime changes during the prosecution phase. As it should not have been decided to postpone the initiating of the public prosecution in order for an accelerated trial procedure to be applied, it is generally thought that this method will apply more to repeat offenders which is often criticized.

If the requirements are met for an accelerated trial procedure to be applied, the prosecutor shall first invite the suspect. It can also be applied upon the request of the suspect. The suspect, when invited, should firstly be informed about the accelerated trial procedure. Although according to the law, law enforcement officers can also inform the suspect, the information should be given by the prosecutor at the end of the investigation phase and the suspect should be enlightened about the facts of the case and the legal consequences, comprehensively and in a manner that is comprehensible to the suspect. Once duly informed, the suspect is proposed to be applied the accelerated trial procedure. At this point, it is assumed that the prosecutor has the possibility to determine the sentence to be imposed during the making of the proposal, as there is no provision for the proposal to be written or put in an official report.

For an accelerated trial procedure to be applied, the suspect must accept the proposal with free will. The suspect is free to accept or reject the proposal. The suspect’s acceptance of the proposal does not mean admission of guilt. Since the suspect must decide freely and voluntarily, prohibited methods that violate free will cannot be used. However, it is argued that the proposal of a reduced sentence in an accelerated trial procedure affects free will. Although the presence of a defense counsel at the time of the proposal is not mandatory, acceptance of the proposal in the presence of a defense counsel is one of the prerequisites for an accelerated trial procedure. Thus, a new mandatory defense case which is regulated in the criminal justice system has been adopted. However, in order for the rights to be exercised

effectively, the mandatory presence of the defense counsel should be ensured at all phases of the accelerated trial procedure, including the informing and proposal phases. In addition, to ensure the effectiveness of the suspect's right to be assisted by a lawyer, the defense counsel should be able to review the file and confer with the suspect. If the suspect cannot understand or speak Turkish or has a disability, an interpreter is appointed during informing, proposal, acceptance and all court phases. If the suspect accepts the proposal, an official report is written up to attest to the acceptance; if the proposal is rejected, the investigation continues according to the general provisions and as a rule, an indictment is filed against the suspect.

In accelerated trial procedure, the sanction is determined by the prosecutor. One of the main arguments against accelerated trial procedure is that the prosecutor has the authority to determine the sanction and reduce the sentence, which is a judicial duty. The prosecutor may determine the basic penalty taking into account the matters mentioned in Article 61/1 of the Turkish Penal Code and if the conditions are met, apply the provisions on successive offenses. It is criticized that when determining the basic penalty, only the provisions on successive offenses are used in addition to the criteria of the first paragraph and that the provisions on criminal attempt / complicity cannot be applied when determining the penalty with potential to cause various problems. After the penalty is determined, it is mandatory to reduce the penalty by half. At the same time if the conditions are met, the prosecutor has the authority to apply the provisions on suspension of the pronouncement of the judgement, to convert the imprisonment to the alternative sanction or suspend the imprisonment, as well as to determine a security measure.

Upon acceptance of the proposal, the prosecutor requests from the competent court to apply accelerated trial procedure about the suspect with a written request. If the court as a reviewing and approving authority, considers that there are no circumstances requiring the return of the requisition after its review in light of certain matters as prescribed by the law, it hears the suspect in the presence of her defense counsel and render a decision. The Constitutional Court annulled the provision on the court's obligation to render a judgment in accordance with the request set forth in the prosecutor's requisition if the conditions are met and ruled that the prosecutor's requisition should be subject to effective judicial review. The subsequent amendment to the law gave the court authority to give a verdict if the evidence on file requires a conviction and change the sanction albeit limited. If the court finds that the requirements for the making of a proposal and its acceptance are met and that the offense falls within the scope of an accelerated trial procedure and a conviction is necessary on account of the evidence; the court renders a judgment provided it is not more severe than the sanction specified in the prosecutor's requisition. If it is determined that these conditions are not met, the requisition is denied. If the request for an accelerated trial procedure is rejected, the file is returned to the prosecutor's office and the investigation is concluded in accordance with the general provisions. A conviction in an accelerated trial procedure has the same effect as a court verdict in a usual procedure.

Although it is not regulated by law, in regulation it is accepted that the informing of the suspect and making of a proposal about an accelerated trial procedure may be done by the sound and video information system (SEGBİS) or through rogatory if conditions exist. However, the exceptional nature of the use of these methods must be taken into account. In an accelerated trial procedure, the victim only has the right to

know the verdict and to make objection against a court decision. Considering the fact that in accelerated trial procedure, specific persons may also be victims of crimes and the tendency to expand the scope of crimes in comparative law in terms of similar methods, the victim should be informed and/or heard and involved in the accelerated trial procedure. In this context, victims' rights and prerogatives must be reconsidered. The suspect can renounce her will for the application of the accelerated trial procedure in which volunteering is essential. In which case, the investigation phase is concluded as per usual provisions. In the event that the accelerated trial procedure cannot be completed or applied for any reason, a special prohibition of evidence rule has been introduced prohibiting the use of the suspect's statement of acceptance and documents regarding the application of accelerated trial procedure. At this point, it seems appropriate to make a regulation on keeping this information and documentation separate from the file and to expand the scope of the prohibition of evidence rule.

Several special cases have been included in the Code of Criminal Procedure for which accelerated trial procedure shall not apply. In this regard, an accelerated trial procedure shall not apply if the offense committed jointly and one of the suspects does not accept the propose of application of accelerated trial procedure; an offense within the scope of accelerated trial procedure and an offense not falling within its scope are committed together; in cases of childhood, mental illness, deafness and muteness and in cases where the suspects cannot be reached because she is not present at the address stated to the official authorities or is outside of the country or due to any other reasons. The regulations on cases that accelerated trial procedure shall not apply are generally considered appropriate, while also causing some controversy.

If an accelerated trial procedure is to be applied, a prosecutor does not file an indictment and if the prosecutor files the indictment without applying an accelerated trial procedure for offenses within the scope of procedure, the court decides to return of the indictment. Accordingly, an accelerated trial procedure is also a prerequisite of the prosecution.

Verdicts of conviction issued under an accelerated trial procedure may be objected in accordance with the general provisions. It is usually a subject of criticism that the right to appeal against the judgment is not recognized and the objection process entails various disadvantages. It is necessary to make a new regulation on legal remedy, in line with the criminal procedure system. However, if the requirements are met, extraordinary legal remedies such as reversal in the interest of law and retrial can be applied.

In conclusion, it is assumed that aspects of accelerated trial procedure that are considered to be problematical and contrary the criminal procedure system are usually caused by the fact that the procedure was regulated as an alternative to the prosecution phase. In accordance with the criminal procedure system, the opinion is held that accelerated trial procedure must be reframed as a method expediting the prosecution phase and if the conditions are met, courts must be authorized to apply accelerated trial procedure, at the beginning of a prosecution phase.

ÖZET

Tez çalışmasının konusu, ceza muhakemesinde pazarlık yöntemleri ile Türk ceza muhakemesinde kovuşturmaya alternatif bir yol olarak düzenlenen seri muhakeme usulüdür. Günümüzde Anglo-Sakson ceza adalet sistemleri ile birlikte Kıta Avrupası ceza adalet sistemlerinde, şüpheli/sanık ile savcının anlaşmasına dayanan, cezada indirim sağlayan ve mahkemelerin onayına tabi olan pazarlık yöntemlerinin uygulanmasına izin verilmektedir. Anglo-Sakson ceza muhakemesi sistemlerinde süreç içerisinde uygulamanın bir ürünü olarak ortaya çıkan yöntemler, özellikle 21. yüzyılın başlarından itibaren birçok ülkede yasal zemine kavuşturulmuştur. Böylece ceza muhakemesinin hızlandırılması ve özellikle mahkemelerin iş yükünün azaltılması amaçlanmaktadır. Türk ceza muhakemesi sisteminde de karşılaştırmalı hukuktaki gelişmelere paralel şekilde, muhakemenin basitleştirilmesi ve hızlandırılması ile ceza adalet sisteminin etkinliğinin sağlanması amaçlarıyla değişiklikler yapılmış ve geleneksel ceza muhakemesine alternatif teşkil eden yeni yöntemler kabul edilmiştir. 7188 sayılı Kanun ile daha önce muhakeme sistemimizde yer almayan yeni bir yöntem, seri muhakeme usulü adıyla Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 250. maddesinde düzenlenmiştir.

Çalışmanın amacı, son yıllarda birçok ülkede uygulama alanı bulan iddia pazarlığını ve pazarlığın Türk hukukundaki görünüm şekli olan seri muhakeme usulünü tüm yönleriyle ele almaktır. Bu doğrultuda ceza muhakemesi sistemleri, olağan ceza muhakemesinin yürüyüşü ve muhakemeye katılan sùjelerin hak, yetki ve görevleri ortaya konulduktan sonra iddia pazarlığının ceza muhakemesi sistemlerinde doğuşu, gelişimi, diğer alternatif yöntemlerden farkları, kabul edilme gerekçeleri, eleştirilen yönleri, karşılaştırmalı hukuktaki modeller incelenmekte ve ayrıca pazarlık bazı temel hak ve ilkeler yönünden değerlendirilmektedir. İddia pazarlığının genel çerçevesi ortaya konulduktan sonra, Türk ceza muhakemesi sisteminde yeni uygulanmaya başlayan ve iddia pazarlığının Kıta Avrupası sisteminde dönüştürülmüş örneklerinden biri olan seri muhakeme usulü inceleme konusu yapılmaktadır. Bu çerçevede seri muhakeme usulünün sisteme dâhil edilme süreci ve gerekçeleri ile hukuki niteliği üzerinde durularak, yasal düzenlemeler kapsamında şartları ve uygulanması, karşılaştırmalı hukuktaki benzer modellerden de yararlanılarak tüm yönleriyle ele alınmakta ve bu konularda çeşitli eleştiriler ve öneriler getirilmektedir.

Farklı ÷lkelerde uygulanan pazarlık yöntemleri, temel bazı ortak özellikler taşısa da uygulandıkları ceza muhakemesi sistemlerine bağılı olarak kendine özgü bazı özellikler göstermektedir. Nitekim ceza muhakemesi alanında bu yöntemlerin özellikleri ve uygulanması, ÷lkede geçerli olan muhakeme sistemi ve kuralları ile yakından ilişkilidir. Aynı zamanda ceza muhakemesinin yürüyüşüne ilişkin esaslar ve muhakeme sùjelerinin ceza muhakemesindeki konum, yetki ve görevleri her bir sistemde farklılık göstermektedir. Bu hususlar ise ÷lkede uygulanan alternatif yöntemlere ilişkin kuralların şekillenmesinde ve uygulanmasında dikkate alınmaktadır.

İtham sisteminin geçerli olduğu Anglo-Sakson ceza adalet sistemleri ve işbirliği sisteminin geçerli olduğu Kıta Avrupası ceza adalet sistemleri farklı özellikler göstermektedir. Kural olarak iddia, savunma ve yargılama faaliyetlerinden oluşan ceza muhakemesinde, suç şüphesi üzerine araştırmalar başlamakta ve belirli şüpheye ulaşan muhakemede mahkeme tarafından yargılama yapılarak hüküm verilmektedir. Ceza davası açılarak uyuşmazlığın mahkeme önüne getirilmesi, ülkelerde benimsenen sisteme göre kamu davasının mecburiliği veya maslahata uygunluk ilkeleri çerçevesinde şekillenmektedir. Mahkeme huzurunda yapılan yargılamalarda, doğrudan doğruluk, sözlülük, alenilik ve maddi gerçeğin araştırılması ilkeleri geçerlidir. Geleneksel ceza muhakemesine yargılama makamı olarak hâkim/mahkemeler, iddia makamı olarak savcı, bireysel savunma süjesi olarak şüpheli/sanık, savunma makamı olarak müdafî ve ayrıca mağdur ile suçtan zarar gören katılmaktadır.

İddia pazarlığı, en temel şekliyle daha az ceza alma veya daha hafif bir suçla itham edilme karşılığında şüpheli/sanığın kabulüne dayanan ve iddia ile savunma makamları arasında gerçekleşen anlaşmanın mahkeme tarafından onaylanması üzerine şüpheli/sanık hakkında hüküm kurulmasını ifade etmektedir. İddia pazarlığının tarihi gelişimi dikkate alındığında, yöntemin pratik ihtiyaçların bir ürünü olarak Anglo-Sakson sistemlerinde ortaya çıkıp uygulamada gelişim gösterdiği, yüksek mahkeme kararları ile meşruiyet kazanmaya başladığı ve daha sonra yasal zemine kavuşturulduğu görülmektedir. İddia anlaşması genellikle daha hafif bir ceza, daha az ceza gerektiren bir suç ile itham veya savcılık ile işbirliği karşılığında yapılmaktadır. Temel olarak ceza muhakemesini hızlandırma amacı doğrultusunda mahkeme önünde yargılanmaya alternatif bir yol olan pazarlık yöntemleri, ceza muhakemesinde uygulanan bazı alternatif çözüm yolları ile benzer özellikler gösterse de mağduru ve toplumu tatmin etmeye veya faili toplumu kazandırmaya yönelik amaçlar taşımamaktadır. Bu bakımdan ceza uyuşmazlığının mahkeme önünde çözümlenmesine alternatif teşkil eden, onarıcı adalet yaklaşımı taşıyan ve şüpheli/sanığın iradesine bağlı olarak uygulanan diversiyon uygulamalarından, uzlaşma, önödeme ve kamu davasının açılmasının ertelenmesi yöntemlerinden ayrılmaktadır. Aynı zamanda ceza kararnamesi ve etkin pişmanlık uygulamalarından farklıdır.

Başta zaman ve kaynak tasarrufunun sağlanarak iş yükünün azaltılması olmak üzere iddia pazarlığının birtakım faydaları üzerinde durulmaktadır. Bunlar ceza muhakemesi sistemlerinde iddia pazarlığı ve benzeri yöntemlere yer verilmesinin temel gerekçelerini oluşturmaktadır. Bununla birlikte, pazarlık yöntemleri özellikle ceza adalet sistemlerinde önemli sakıncalar doğurması ve bazı temel hak ve ilkeleri ihlal etmesi gerekçeleriyle eleştirilmektedir. Bu noktada günümüzde pazarlık yöntemlerinin birçok ceza adalet sisteminde yer bulması nedeniyle uygulanmasının tamamen yasaklanması gerçekçi bir yaklaşım olarak değerlendirilemeyeceğinden, iddia pazarlığında muhakemenin adilliğini sağlayan birtakım güvencelerin getirilmesi önem arz etmektedir.

Anglo-Sakson sisteminde ortaya çıkan iddia pazarlığı, Anglo-Sakson ülkelerinde geniş şekilde uygulama alanı bulmaktadır. Bugün Amerika Birleşik Devletleri'nde iddia pazarlığı, ceza uyuşmazlığını çözüme kavuşturmak bakımından sistemin temelini oluşturmakta ve mahkeme/jüri önünde yargılama yapılması istisna teşkil etmektedir. Aynı zamanda İngiltere ve Kanada'da da ceza muhakemesi sistemlerinin tamamlayıcı bir parçası olarak uygulanmaktadır. Kıta Avrupası ülkeleri

ise pazarlık yöntemini, kendi muhakeme sistemlerine uygun şekilde dönüştürmüştür. Bu kapsamda Kıta Avrupası ülkelerinden İtalya, Fransa, Almanya, İsviçre ve İspanya gibi ülkelerde yöntemlerin adlandırılması ve birtakım özellikleri farklı olsa da iddia pazarlığının görünüm şekilleri uygulama alanı bulmaktadır. Kıta Avrupasındaki uygulama ağır nitelikte olmayan suçlarla ve ceza konusunda anlaşma yapılması ile sınırlandırılmakta, pazarlık için genellikle suç ikrarına değer atfedilmişken bazı ülkelerde cezanın kabul edilmesi yeterli görülmekte, yasal düzenlemelerde cezada yapılacak azami yasal indirimler belirlenmekte, anlaşma çoğunlukla savcı ve şüpheli/sanık ile müdafî arasında gerçekleşmekte ve mahkeme tarafından denetlenerek onaylanmakta ve ayrıca genellikle anlaşma öncesi yasal bir müzakere sürecine yer verilmemektedir.

Şüpheli/sanığın kabulüne bağlı olan iddia pazarlığına benzer yöntemler, ad hoc mahkemeler olan Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi yargılamalarında uygulanmış ve henüz tek bir örnek dava olsa da Uluslararası Ceza Mahkemesi önünde de suç ikrarına dayalı iddia pazarlığı yöntemi kullanılmıştır. Avrupa ülkelerinde pazarlığın görünüm şekli olan alternatif yolların uygulanmasının AİHS ile güvence altına alınan hakları ihlal edip etmediği, AİHM tarafından adil yargılanma hakkı yönünden incelemektedir. Adil yargılanma hakkı kapsamındaki haklardan feragat edilmesini geçerli kabul eden AİHM, bu yöntemlerin belirli güvenceleri sağlamak koşuluyla adil yargılanma hakkının gerekleriyle uyumlu olduğu sonucuna ulaşmaktadır. Buna göre, pazarlık dava konusu olaylar ve yasal sonuçlar tam olarak anlaşıldıktan sonra ve gönüllü bir şekilde kabul edilmeli ve aynı zamanda pazarlığın içeriği ile taraflar arasında kabul edildiği yöntemin adil olup olmadığı yeterli bir yargısal denetime tabi olmalıdır.

Pazarlığın uygulanması durumunda mahkeme huzurunda genel hükümlere göre bir yargılama yapılmamakta ve şüpheli/sanığın ceza muhakemesinde sahip olduğu birtakım temel hak ve ilkelerden feragat etmesi gerekmektedir. Bu çerçevede iddia pazarlığının; çatışma içerisinde olduğu iddiası ile ön plana çıkan adil yargılanma hakkı, masumiyet karinesi, kendi kendini suçlamaya zorlanamama ve susma hakkı ile birlikte, ceza muhakemesi ilkelerinden kamu davasının mecburiliği ilkesi, alenilik ilkesi, maddi gerçeğin araştırılması ilkesi ile doğrudan doğruyalık ve sözlülük ilkeleri yönünden değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Türk ceza muhakemesi sisteminde, dünyadaki gelişmelere paralel şekilde ve iş yükünün azaltılması ile muhakemenin kısaltılması ve hızlandırılması amaçlarıyla bazı önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu kapsamda mahkeme huzurunda gerçekleşen kovuşturma evresine alternatif bir yöntem olarak seri muhakeme usulü, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 250. maddesinde hüküm altına alınmış ve ayrıca 250. maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esasların belirlenmesi amacıyla yürürlüğe giren Ceza Muhakemesinde Seri Muhakeme Yönetmeliği, seri muhakeme usulüne ilişkin düzenlemeler getirmiştir.

Seri muhakeme usulü; sınırlı sayıda suç bakımından uygulama alanı bulan, şüphelinin savcının seri muhakeme usulünün uygulanmasına ilişkin teklifini kabul etmesine sonuç bağlayan, cezada indirim yapılmasını sağlayan ve mahkemenin denetim ve onayına tabi olan özel ve istisnai bir muhakeme yöntemidir. Böylece şüpheli, mahkeme huzurunda yargılanma gibi ceza muhakemesindeki bazı haklarından feragat etmekte ve ceza muhakemesi kamu davası açılmadan önce, soruşturma evresi sonunda mahkûmiyet hükmü ile sonuçlandırılmaktadır.

Esas olarak muhakeme ekonomisine hizmet eden seri muhakeme usulü, özellikleri nedeniyle birçok açıdan eleştirilmekle birlikte, seri muhakeme usulü kavramının seçilmesi dahi eleştiri konusu yapılmaktadır. Türk ceza muhakemesi sistemine yabancı olan bu yöntemin karşılaştırmalı hukukta yer alan pazarlık yöntemlerine benzer yönleri bulunduğu ve genel olarak Fransız ceza muhakemesinde uygulanan suçluluğun ön kabulü üzerine duruşma yönteminden dönüştürüldüğü düşünülmektedir. Seri muhakeme usulü, iddia pazarlığının çeşitlerinden ceza pazarlığının görünüm şekli olarak nitelendirilebilecek *sui generis* bir ceza muhakemesi kurumudur.

Soruşturmadan sonuç çıkarma aşamasında iddianame düzenlemek için yeterli delile ulaşıldığı ve kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilmediği takdirde, savcı tarafından seri muhakeme usulünün uygulanması zorunludur. Aynı zamanda 250. maddede sayılan sınırlı sayıda suç bakımından uygulama alanı bulur ve önödeme ve uzlaştırma kapsamındaki suçlar hakkında uygulanamaz. Seri muhakeme kapsamındaki suçlar, genellikle topluma karşı işlendiği kabul edilen suçlar arasından seçilmiştir ve basit, belirli bir önem derecesinin altında ve ispatı kolay suçlar olarak nitelendirilmektedir. Kanunda listelenen suçlar bakımından seri muhakeme usulü kapsamındaki suçların, suç olmaktan çıkarma eğilimi açısından değerlendirilmesinin ve gerekirse idari yaptırım gerektiren eylemlere dönüştürülmesinin daha uygun bir çözüm yolu olduğu düşünülmektedir. Kovuşturma öncesi alternatif bir çözüm yolu olarak öngörülen seri muhakeme usulü, kovuşturma evresinde mahkeme tarafından uygulanamaz. Ancak bu durum, iddianame kabul edildikten sonra suçun seri muhakeme kapsamında olduğunun anlaşılması ve kovuşturma evresinde suçun niteliğinin değişmesi hallerinde bazı adaletsiz sonuçlar yaratacak niteliktedir. Seri muhakeme usulünün uygulanabilmesi için kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilmemiş olması gerektiğinden, bu yöntemin genellikle mükerrirler bakımından uygulama alanı bulacağı düşünülmekte ve bu durum eleştiri konusu yapılmaktadır.

Seri muhakeme usulünün uygulanması için gerekli şartlar sağlanmışsa, savcı öncelikle şüpheliyi davet etmektedir. Bununla birlikte, şüphelinin talebi üzerine uygulanma olanağı da bulunmaktadır. Davet edilen şüpheli öncelikle, seri muhakeme usulü hakkında bilgilendirilmelidir. Her ne kadar kolluk görevlilerinin de bilgilendirme yapabileceği düzenlenmiş olsa da bilgilendirmenin soruşturmadan sonuç çıkarma aşamasında savcı tarafından yapılması esas olmalı ve bilgilendirme kapsamında dava konusu olaylar ve yasal sonuçlar; ayrıntılı, kapsamlı ve şüphelinin anlayacağı şekilde öğretilmelidir. Bilgilendirme aşamasından sonra savcı, seri muhakeme usulünün uygulanmasını şüpheliye teklif etmektedir. Bu noktada teklifin yazılı olmasına veya tutanağa bağlanmasına ilişkin bir düzenleme öngörülmediğinden, savcının teklife ilişkin görüşme esnasında da yaptırımı belirleme olanağına sahip olduğu değerlendirilmektedir.

Usulün uygulanabilmesi için şüphelinin teklifi özgür iradesi ile kabul etmesi gerekmektedir. Şüpheli teklifi değerlendirerek usulün uygulanmasını kabul edebileceği gibi, reddetme imkânına da sahiptir. Şüphelinin kabulü, suçun ikrar edilmesi anlamına gelmemektedir. Şüphelinin kabule, serbestçe ve gönüllü olarak karar vermesi gerektiğinden özgür iradeyi sakatlayacak yöntemler uygulanamaz. Bununla birlikte, seri muhakeme usulünde şüphelinin indirimli ceza alacak olmasının dahi özgür iradenin oluşumunu etkileyebileceği değerlendirilmektedir. Teklifin yapılması sırasında müdafî bulunması zorunlu olmasa da teklifin müdafî huzurunda

kabul edilmesi, seri muhakeme usulünün geçerlilik koşullarından biridir. Böylece ceza muhakemesi sisteminde yeni bir zorunlu müdafilik durumu yaratılmıştır. Ancak hakların etkin olarak kullanılabilmesi bakımından bilgilendirme ve teklif aşamaları da dâhil olmak üzere, seri muhakeme usulünün tüm aşamalarında zorunlu olarak müdafî hazır bulunmasına imkân sağlanmalıdır. Ayrıca avukat yardımıyla yararlanma hakkının etkinliğinin sağlanabilmesi açısından müdafîin dosyayı inceleyebilmesi ve şüpheli ile görüşebilmesi gerekmektedir. Şüpheli Türkçe bilmiyorsa veya engelli ise; bilgilendirme, teklif, kabul ve mahkeme önündeki aşamaların tümünde bulunmak üzere tercüman atanacaktır. Şüphelinin teklifi kabul etmesi halinde kabul tutanağı düzenlenmekte; teklifin reddi üzerine ise soruşturmaya genel hükümlere göre devam edilmekte ve kural olarak şüpheli hakkında iddianame düzenlenmektedir.

Seri muhakeme usulünde teklif konusu yaptırım savcı tarafından belirlenmektedir. Seri muhakeme usulüne getirilen en önemli eleştirilerden biri, yargısal bir görev olan yaptırımı belirleme ve cezada indirim yapma yetkisinin savcıya tanınmış olmasıdır. Savcı, Türk Ceza Kanunu'nun 61. maddesinin birinci fıkrasında belirtilen hususları göz önünde bulundurarak temel cezayı tespit edebilmekte ve şartları bulunduğu takdirde zincirleme suça ilişkin hükümleri uygulayabilmektedir. Temel cezanın belirlenmesinde birinci fıkrada yer verilen ölçütler dışında yalnızca zincirleme suça ilişkin hükümlerin uygulanmasına olanak sağlanmış olması eleştiri konusudur ve özellikle cezanın belirlenmesinde teşebbüs ve iştirak hükümlerinin uygulanamayacak olması çeşitli sorunlar yaratmaktadır. Cezanın belirlenmesinden sonra cezada yarı oranında indirim yapılması zorunludur. Aynı zamanda savcı koşulları var ise belirlediği yaptırıma ilişkin olarak hükmün açıklanmasının geri bırakılması hükümlerini uygulama, belirlediği hapis cezasını seçenek yaptırımlara çevirme veya erteleme ve ayrıca güvenlik tedbiri belirleme yetkisine sahiptir.

Teklifin kabul edilmesi üzerine savcı tarafından talepname düzenlenerek, görevli ve yetkili mahkemeden şüpheli hakkında seri muhakeme usulünün uygulanması talep edilmektedir. Denetim ve onay makamı olan mahkeme, kanunda belirtilen belirli hususlar yönünden yaptığı incelemeden sonra talepten önce iade edilmesini gerektiren bir hal bulunmadığı kanaatinde ise, şüpheliyi müdafî huzurunda dinleyerek kararını vermektedir. Anayasa Mahkemesi, mahkemenin şartlar sağlandığı takdirde talepte belirlenen yaptırım doğrultusunda hüküm kurma zorunluluğuna ilişkin hükmü iptal ederek, talebin etkin bir yargısal denetime tabi olması gerektiğini ifade etmiştir. Bunun üzerine yapılan kanun değişikliği ile mahkemeye, dosyadaki deliller mahkûmiyet kararı verilmesini gerektirdiği takdirde hüküm kurma ve sınırlı da olsa yaptırımı değiştirme yetkisi tanınmıştır. Mahkeme tarafından teklif ve kabule ilişkin şartların gerçekleştiği, eylemin seri muhakeme usulü kapsamında olduğu ve dosyadaki delillere göre mahkûmiyet kararı verilmesi gerektiği kanaatine varılması halinde, talepte belirlenen yaptırımdan daha ağır olmamak üzere hüküm kurulmaktadır. Bu koşulların gerçekleşmediği kanaatine varılması halinde ise talep reddedilmektedir. Talebin reddi halinde dosya savcılığa gönderilmekte ve soruşturma genel hükümlere göre sonuçlandırılmaktadır. Seri muhakeme usulünde kurulan mahkûmiyet hükmü, mahkeme huzurunda yapılan yargılama sonucunda verilen hüküm ile aynı sonuçları doğurmaktadır.

Her ne kadar kanunda düzenlenmemiş olsa da yönetmelik uyarınca, seri muhakeme usulüne ilişkin bilgilendirme ve teklifin, şartları var ise SEGBİS yöntemi veya istinabe yoluyla yapılabilmesi kabul edilmektedir. Ancak bu yolların kullanılmasının istisnai niteliği göz önünde bulundurulmalıdır. Seri muhakeme

usulünde mağdur, yalnızca hükmü bilme ve bu hükme karşı kanun yoluna başvurma hakkına sahiptir. Seri muhakeme kapsamındaki bazı suçlar bakımından ayrıca gerçek kişilerin de mağdur veya suçtan zarar gören olabilmesi ve benzer yöntemler bakımından karşılaştırmalı hukuktaki suçların kapsamının genişletilmesi eğilimi dikkate alındığında, seri muhakeme usulünde mağdurun bilgilendirilmesi ve/veya dinlenilmesine izin verilerek sürece dâhil edilmesi uygun olacaktır. Bu kapsamda mağdurların hak ve yetkilerinin yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Şüpheli, gönüllülüğün esas olduğu seri muhakeme usulünün uygulanmasına yönelik iradesinden vazgeçebilme imkânına sahiptir. Bu durumda soruşturma evresi genel hükümlere göre sonuçlandırılmaktadır. Seri muhakeme usulünün herhangi bir sebeple tamamlanamaması veya uygulanamaması halinde, şüphelinin kabul beyanının ve usulün uygulanmasına dair belgelerin kullanılmasını yasaklayan özel bir delil yasağı düzenlemesi getirilmiştir. Bu noktada bu bilgi ve belgelerin dosyadan ayrı tutulmasına yönelik bir düzenleme getirilmesinin ve delil yasağı düzenlemesinin kapsamının genişletilmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Ceza Muhakemesi Kanunu'nda seri muhakeme usulünün uygulanamayacağı bazı özel durumlar kabul edilmiştir. Bu kapsamda iştirak halinde işlenen suçlarda şüphelilerden birinin seri muhakeme usulünün uygulanmasını kabul etmemesi; seri muhakeme usulü kapsamına giren bir suç ile bu kapsama girmeyen bir suçun birlikte işlenmesi; yaş küçüklüğü, akıl hastalığı ile sağır ve dilsizlik hallerinin bulunması ve ayrıca resmî mercilere beyan edilmiş olup da soruşturma dosyasında yer alan adreste bulunmama veya yurt dışında olma ya da başka bir nedenle şüpheliye ulaşılamaması durumlarında, seri muhakeme usulü uygulanamamaktadır. Seri muhakeme usulünün uygulanamayacağı hallere ilişkin düzenlemeler, genel olarak yerinde görülmekle birlikte birtakım tartışmaları da beraberinde getirmektedir.

Seri muhakeme usulünün uygulanması halinde savcı tarafından iddianame düzenlenmediği gibi, bu kapsamdaki suçlar bakımından usulün uygulanmasına başvurulmadan iddianame düzenlenmiş ise iddianamenin iadesine karar verilir. Bu doğrultuda seri muhakeme usulü aynı zamanda bir ceza muhakemesi şartıdır.

Seri muhakeme usulünde verilen hükme karşı, genel hükümler uyarınca itiraz kanun yoluna başvurulması kabul edilmektedir. Hükme karşı istinaf kanun yoluna başvurma hakkının tanınmaması ve itiraz yoluna başvurma hakkının çeşitli sakıncalar doğurması genellikle eleştiri konusu yapılmaktadır. Kanun yoluna ilişkin olarak ceza muhakemesi sistemi ile uyumlu bir düzenleme getirilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, şartlarının bulunması halinde kanun yararına bozma ve yargılamanın yenilenmesi gibi olağanüstü kanun yollarına başvurulması mümkündür.

Sonuç olarak, seri muhakeme usulünün uygulanmasında sorun teşkil eden ceza muhakemesi sistemine aykırı olduğu gerekçesiyle eleştirilen hususların, genellikle yöntemin kovuşturma evresine alternatif olarak düzenlenmesinden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Ceza muhakemesi sistemine de uygun olacak şekilde, seri muhakeme usulünün kovuşturma evresini hızlandıran bir yöntem olarak öngörülmesinin ve şartları varsa kovuşturma evresinin başında mahkeme tarafından uygulanmasına imkân sağlanmasının daha yerinde olacağı düşünülmektedir.

GİRİŞ

Bir suçun işlenip işlenmediği, işlenmişse kim tarafından işlendiği ve yaptırımının ne olacağı sorununa çözüm getirmek amacıyla gerçekleştirilen ceza muhakemesi, temel haklara uygun şekilde adalete hizmet etmelidir. Ceza muhakemesinin amacı da insan haklarına saygılı bir şekilde maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasıdır. Ceza muhakemesi suç şüphesi üzerine başlamakta ve kural olarak, hüküm ile sona ermektedir. İddia makamı olan savcılığın görevi, şüphe üzerine araştırma faaliyetlerine başlamak ve yeterli şüpheye ulaştığında iddianame düzenleyerek şüpheliyi mahkeme önüne çıkarmaktır. Savunmanın önemli haklara sahip olduğu kovuşturma evresinde sanık, ceza muhakemesinin amacı doğrultusunda mahkeme huzurunda yargılanmakta ve mahkeme tarafından maddi gerçeğe uygun şekilde hüküm kurulmaktadır. Ceza muhakemesinde maddi bir olgunun hukuk düzeni tarafından değerlendirilmesi anlamına gelen hüküm, kolektif ve çelişmeli şekilde verilmektedir. Bu kapsamda bağımsız ve tarafsız yargı makamı, iddia ve savunmanın tezlerinden bir sentez çıkarmaktadır. Bununla birlikte, özellikle son yıllarda, ceza muhakemesinin işleyişinde mahkeme önünde yargılama yapılmasına alternatif teşkil eden uyuşmazlık çözüm yollarına başvurulduğu görülmektedir. Alternatif uyuşmazlık çözüm yolları yoluyla ceza uyuşmazlıkları, toplumsal barışa katkı sağlayacak şekilde en az giderle ve makul süreyi aşmayacak şekilde, mahkeme tarafından yargılama yapılmaksızın çözüme ulaştırılmaktadır. Bu yöntemler onarıcı adalet yaklaşımının etkisiyle sùjelerin gönüllü katılımı sonucunda zararın giderilmesini hedefleyebileceği gibi, temel olarak muhakeme ekonomisini sağlayarak mahkemelerin iş yükünün azaltılmasını amaçlamaktadır. Bu çerçevede kamu davasının mecburiliği ilkesinin egemen olduğu ceza adalet sistemlerinde, özellikle ağır olmayan suçlar bakımından mecburiliğin kural olmaktan çıkmaya başladığı ve hatta kamu davası açılmasının istisna olmaya doğru evrildiği söylenebilecektir.

Günümüzde ceza adalet sistemlerinin en önemli sorunlarından biri, mahkemelerin ağır iş yükü altında kalmaları sebebiyle yargılamaların makul süreyi aşacak şekilde uzun sürmesidir. Karşılaştırmalı hukuktaki gelişmeler doğrultusunda muhakeme ekonomisinin sağlanması amacıyla alternatif uyuşmazlık çözüm yollarına yönelimin, ihtiyaçların sonucu olarak gün geçtikçe arttığı görülmektedir. Nitekim Anglo-Sakson muhakeme sisteminde suçtan doğan sorumluluk kabul edilirse, yargılama yapılmasının muhakeme ekonomisine aykırı olduğu değerlendirilmiş ve ceza muhakemesinde alternatif bir yol olan pazarlık yöntemi (*plea bargaining*) de pratik ihtiyaçların bir ürünü olarak bu sistemde ortaya çıkmıştır. Ceza muhakemesi sistemlerinde savcı ile şüpheli/sanığın iradesine dayanan, cezada indirim yapılmasını sağlayan ve kovuşturmayla alternatif olan veya kovuşturmayı hızlandıran çözüm yöntemleri ile bazı özel muhakeme yöntemleri uygulanmaktadır. Pazarlık yöntemleri ile şüpheli/sanığın özgür iradesini kullanarak kendisi hakkında yapılmakta olan muhakemeyi yönlendirmesine ve muhakemenin hızlandırılarak mahkûmiyet hükmü verilmesi suretiyle sonlanmasına olanak sağlanmaktadır.

Ceza muhakemesinde alternatif çözüm yöntemleri Anglo-Sakson sisteminin bir ürünü olmakla birlikte, Kıta Avrupasında İtalya, Almanya, Fransa gibi pek çok ülke bu yöntemleri ceza muhakemesi sistemlerine entegre etmişlerdir. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde yaygın şekilde uygulanarak adalet yönetimin bileşeni olarak kabul edilen pazarlık yöntemi, 20. yüzyıldan itibaren ceza muhakemesi sistemlerine dâhil edilerek uygulamaya konulmuştur. Muhakeme sùjelerinin özellikle şüpheli/sanığa verilecek ceza konusunda anlaşmaları birçok sistemde kabul görmektedir. Bu çerçevede genellikle kabul veya ikrar karşılığında, şüpheli/sanığa daha az bir yaptırım önermek suretiyle savcı ile şüpheli/sanığın anlaşmasına dayanan ve anlaşmanın mahkeme tarafından onaylanmasından sonra şüpheli/sanık hakkında mahkûmiyet hükmü kurulmasına imkân sağlayan yöntemler uygulanmaktadır. Böylece sùjeler alternatif çözüm yöntemlerine katılarak iradeleri ile ceza muhakemesinin yürüyüşünü etkilemektedir. Bu durumda mahkeme huzurunda yargılanma hakkı gibi birtakım temel hak ve ilkelerden feragat edilmekte ve böylece muhakeme hızlı şekilde sonuçlandırılmaktadır. Pazarlık yöntemleri; muhakeme ekonomisine katkı sağlayarak muhakemenin hızlandırılması gibi pratik bazı faydalara sahip olsa da şüpheli/sanığın kabulüne bağlı olarak bazı hak ve ilkelerin sınırlandırılmasına yol açtığından, temel hak ve ilkeler bakımından önemli eleştirilere

konu olmaktadır. Aynı zamanda bu yöntemlerin uygulanmasının şüpheli/sanık üzerinde baskı yaratmasına ve masum kişilerin cezalandırılmasına, adaletin engellenmesine, toplumda failin cezalandırılmayacağı veya hak ettiği cezayı almayacağı kanaatine ulaşılmasına yol açması gibi sakıncaları bulunduğu dile getirilmektedir. Şüpheli/sanığın temel hak ve ilkelerden feragatinin geçerli kabul edilebilmesi için yöntemlerin uygulanmasında bazı güvencelerin sağlanması gerekmektedir.

Türk ceza muhakemesi sisteminin de özellikle giderek artan iş yükünün azaltılması ve ceza adalet sisteminin etkinliğinin sağlanması amaçları doğrultusunda, kamu davasının mecburiliği ilkesinin katı şekilde uygulanmasından vazgeçmek suretiyle, alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının yaygınlaştırılması ve yeni alternatif yolların benimsenmesi arayışı içerisinde olduğu görülmektedir. Bu kapsamda 2019 yılında yayınlanmış olan Yargı Reformu Stratejisi ile ceza adalet sisteminin işleyişine ilişkin önemli amaç, hedef ve faaliyet önerileri getirilmiştir. Yargı Reformu Stratejisi ile önerilen yenilik ve değişikliklerin temelinde ise esasen Avrupa Konseyi'nin 1987 tarihli R (87) 18 sayılı Ceza Adaletinin Sadeleştirilmesi Hakkında Tavsiye Kararı bulunmaktadır. Yargı Reformu Stratejisi doğrultusunda kabul edilen 7188 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile uzlaştırma, önödeme ve kamu davasının açılmasının ertelenmesi kurumlarının kapsamına ilişkin değişiklikler getirilmiş ve daha önce muhakeme sistemimizde yer almayan seri muhakeme usulü ve basit yargılama usulü isimli iki yeni kuruma yer verilmiştir. Böylece dünyadaki gelişmelere paralel olarak, genel hükümlere göre yürütülen, temel haklar saygılı ve ceza muhakemesi ilkelerine bağlı geleneksel muhakeme yerine olağan kuralların uygulanmadığı özel yöntemler kabul edilmiştir. Ceza muhakemesi hüküm verme görevini, uygulanma şartları bulunduğu takdirde, söz konusu yeni yöntemler çerçevesinde yerine getirmektedir. Bu doğrultuda seri muhakeme usulü uygulanmak suretiyle, kanunda sayılan sınırlı sayıda suç için savcının teklifi üzerine ve şüphelinin müdafî huzurunda kabulüne bağlı olarak, muhakemenin kovuşturma evresine geçilmeden mahkûmiyet hükmü ile sonuçlandırılması mümkündür.

Tez çalışmamızın konusunu, ceza muhakemesinde pazarlık yöntemleri ve ceza muhakemesi sistemimize 7188 sayılı Kanun ile kovuşturmaya alternatif bir yöntem

olarak giren seri muhakeme usulü oluşturmaktadır. Seri muhakeme usulünü, mahkeme önünde yargılanma hakkının önemli bir istisnasını teşkil ederek genellikle kovuşturma evresine alternatif olan veya kovuşturma evresini hızlandıran yöntemler olan pazarlık yöntemlerinin Kıta Avrupası hukukundaki bir görünüm şekli olarak nitelendirmek mümkündür. Tez çalışması ile kurumların karşılaştırmalı hukuktaki benzer yöntemlerden de faydalanarak tüm hukuki yönleri ile ele alınması amaçlanmaktadır.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Pazarlık yöntemlerinin ve bu kapsamda seri muhakeme usulünün Kıta Avrupası hukukuna yabancı, Anglo-Sakson sistemi içinde gelişen kurumlar olduğu ve kurumlara ilişkin hukuki tartışmaların yoğunluğu dikkate alınarak çalışmanın **ilk bölümü** ceza muhakemesi sistemleri ile ceza muhakemesinin yürüyüşü ve muhakeme sùjelerinin konumları ile hak ve görevlerine ayrılacaktır. Kurumların daha iyi anlaşılabilmesi ve pazarlığın muhakeme sistemlerine uygunluğunun değerlendirilmesi, sürecin yürütülmesinde genel hükümlerden ayrılan özelliklerin belirlenmesi ve sùjelerin süreçteki hak, yetki ve konumlarının ortaya konulabilmesi bakımından bu inceleme gerekli gör÷lmektedir.

Muhakeme makamları arasındaki ilişkiler bakımından ceza muhakemesi sistemleri farklılık göstermekte olup bu bölümde öncelikle, muhakeme makamları arasındaki ilişkiler bakımından ceza muhakemesi sistemleri ele alınacak ve ayrıca söz konusu sistemlerin değerlendirilmesi ile Türk ceza muhakemesinde geçerli olan sisteme yer verilecektir. Ceza muhakemesi sistemlerine bağılı olarak, ceza muhakemesinin yürüyüşü ve muhakemeye katılan sùjelerin konumları da farklılık göstermektedir. İlk bölümde ayrıca ceza muhakemesinin yürüyüşüne ilişkin esaslara değinilecek; bu kapsamda soruşturma, ara muhakeme ve kovuşturma evreleri üzerinde durulacaktır.

Bölüm içerisinde, ceza muhakemesi sisteminde ceza davasının açılmasına ve ceza davasına hakim olan ilkeler ele alınacaktır. Bu kapsamda kamu davasının mecburiliğı ve maslahata uygunluk ilkeleri irdelenerek, ilkelerin değerlendirilmesine yer verilecektir. Mecburiliğın istisnasını teşkil eden alternatif çözüm yöntemlerinin benimsenmesi ile ceza davasına hakim olan bazı ilkelerden vazgeçildiğinden, bölümün devamında ayrıca ceza davasına egemen olan ilkelerden doğrudan doğruyalık, sözlülük, alenilik ve maddi gerçeğın araştırılması ilkeleri üzerinde durulacaktır.

Bu bölümde son olarak, ceza muhakemesinde önemli görev ve yetkileri bulunan ve ceza muhakemesine katılan sùjeler inceleme konusu yapılacaktır. Bu kapsamda hâkim/mahkemeler ile savcı, şùpheli/sanık, müdafî ve mağdurun ceza muhakemesindeki konumu ile hak ve yetkileri incelenmeye değêr gör÷lmektedir. Yargılama makamı olan mahkemelerin görev ve yetkileri ile iddia makamı olan savcının görev ve yetkileri, ayrıca özellikle anlaşmaya dayalı yöntemlerde etkin konumda olan savcının bağımsızlığı ve taraf olup olmama durumu değêrlendirilecektir. Aynı zamanda alternatif yöntemlerin uygulanmasında ceza muhakemesinin yürüyüşünü iradesi ile etkileme imkânına sahip olan şùpheli/sanığın hakları ve yükümlölükleri ile savunma makamı olan müdafîin konumu, yetki ve ödevleri ele alınacaktır. Ayrıca ceza muhakemesinde önemli haklara sahip olan mağdur üzerinde durulacaktır. İlk bölümde konunun niteliğinin gerektirdiğı ölçüde Anglo-Sakson sistemi ile Türk ceza muhakemesi sistemine ilişkin bazı farklılıklara da yer verilecektir.

Çalışmamızın **ikinci bölümü**, alternatif çözüm yolları içerisinde son yıllarda yaygın şekilde uygulama alanı bulan ve seri muhakeme usulünün kökeni şeklinde nitelendirilebilecek olan pazarlık yöntemlerinin incelenmesine ayrılmaktadır. Bu bölümde öncelikle, ceza muhakemesinde pazarlık yöntemi hukuki boyutlarıyla ele alınacaktır. Bu doğrultuda iddia pazarlığının tanımı, tarihsel gelişimi, çeşitleri üzerinde durularak hukuki niteliğı tespit edilecektir. Yargılamaya alternatif uyuşmazlık çözüm yollarından biri olan iddia pazarlığı; temeli Anglo-Sakson hukukuna dayanan ve uyuşmazlığın taraflarının çözüme aktif şekilde katıldığı onarıcı adalet kurumlarından farklılık gösterdiğinden, pazarlığın onarıcı adalet yaklaşımından farkları değêrlendirilecek ve ceza muhakemesi sistemlerinde uygulama alanı bulan bazı kurumlar ile benzerlik ve farklılıkları ortaya konulacaktır.

Bölümün devamında, pazarlık yöntemini destekleyen görüşler ile birlikte önemli şekilde eleştiren görüşler de bulunduğundan, iddia pazarlığının lehine ve aleyhine ileri sür÷len görüşler incelenecek ve görüşlerin değêrlendirilmesine yer verilecektir. Daha sonra Anglo-Sakson hukukundaki pazarlık yöntemleri ve Kıta Avrupası hukukundaki çeşitli modeller incelenecektir. Anglo-Sakson ÷lkeleri bakımından kurumun şekillendiğı ve yaygın şekilde uygulanarak şùpheli/sanıkların yüzde doksan beşinden fazlasının suçu kabul ederek duruşmaya çıkmadığı ABD’de iddia pazarlığı uygulaması

ele alındıktan sonra, İngiltere ve Kanada’da uygulanan pazarlık yöntemleri üzerinde durulacaktır. Daha sonra iddia pazarlığını kendine özgü şekilde yorumlayarak bir anlamda dönüştüren Kıta Avrupası ülkelerinde pazarlık yöntemlerinin görünüm şekillerine yer verilecektir. Bu kapsamda pazarlık yönteminin Kıta Avrupasındaki görünümleri İtalya, Fransa, Almanya, İsviçre ve İspanya özelinde inceleme konusu yapılacaktır.

Bölüm içerisinde ayrıca uluslararası ceza mahkemelerinin şüpheli/sanığın kabulüne bağlı birtakım yöntemlere izin verdiği dikkate alınarak, söz konusu mahkemelerin konuya yaklaşımları ele alınacaktır. Yine Kıta Avrupası ülkelerinde yer verilen pazarlık yöntemlerinin uygulanmasının özellikle adil yargılanma hakkını ihlal edip etmediği Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına konu olduğundan, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin iddia pazarlığı ve anlaşmaya dayanan yöntemlere yaklaşımı üzerinde durulacaktır. Bölümde son olarak pazarlık yöntemleri; çatışma halinde olduğu düşünülen adil yargılanma hakkı, masumiyet karinesi, kendi kendini suçlamaya zorlanamama ve susma hakkı gibi bazı önemli haklar ile kamu davasının mecburiliği, alenilik, maddi gerçeğin araştırılması, doğrudan doğruyalık ve sözlülük gibi ilkeler yönünden değerlendirilecektir.

Nihayet çalışmamızın üçüncü ve **son bölümünde**, Türk ceza muhakemesi sisteminde kovuşturmaya alternatif bir yöntem olarak öngörülen ve şüphelinin kabulüne sonuç bağlayarak cezada indirimine gidilmesini sağlayan bir muhakeme kurumu olan seri muhakeme usulü tüm hukuki yönleri ile değerlendirilecektir. Bu bölümde kurumun düzenlendiği Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 250. maddesinde ve Ceza Muhakemesinde Seri Muhakeme Yönetmeliği’nde yer verilen düzenlemeler, çalışmanın ikinci bölümünde yer verdiğimiz karşılaştırmalı hukuktaki benzer yöntemlere ilişkin düzenlemelerden de yararlanılarak detaylı şekilde ele alınacaktır. Aynı zamanda Anayasa Mahkemesi tarafından seri muhakeme usulü düzenlemesine ilişkin verilen iptal kararı ve iptal kararı sonrası 7331 sayılı Kanun ile gerçekleştirilen değişiklikler, düzenlemenin ilk hali de göz önüne alınarak incelenecektir. Ayrıca seri muhakeme usulünün şartları ile uygulanması bakımından getirilen esaslara ilişkin olarak ortaya çıkabilecek sorunlara yer verilerek, bunlara yönelik çözüm önerileri getirilmeye çalışılacaktır.

Bu bölümde öncelikle, ceza adalet sisteminin hızlandırılması ve basitleştirilmesi amacı taşıyan ve böylece sistemin etkinliğinin artırılmasına hizmet etmesi düşünülen seri muhakemenin getiriliş nedenleri ile hukuki niteliği üzerinde durulacaktır. Bölüm içerisinde ayrıca Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 250. maddesinde yer verilen seri muhakeme usulünün uygulanma şartları inceleme konusu yapılacaktır. Seri muhakeme usulünün uygulanabilmesi için bazı şartlarının bulunması ve bazı hallerin bulunmaması gerektiğinden, bu hususlar değerlendirilecektir. Devamında seri muhakeme usulünün hangi evrede uygulanabileceği, seri muhakeme usulünün uygulanması için hangi şüphe derecesine ulaşılması gerektiği, seri muhakemenin kapsamına hangi suçların girdiği, dolayısıyla hangi suçlar hakkında uygulanabildiği ve seri muhakeme uygulanmadan önce değerlendirilmesi gereken bir şart olarak kamu davasının açılmasının ertelenmesi konusu irdelenecektir.

Bölüm içerisinde ayrıca seri muhakeme usulü aşamalarında izlenen yöntem ve uyulması gereken kurallar ile ilkeler ele alınacaktır. Usulün uygulanmasında, birtakım aşamalardan geçilerek sonuca ulaşılmaktadır. Bu kapsamda öncelikle savcının seri muhakeme usulünün uygulanmasını teklif etmek amacıyla şüpheliyi davet etmesi gerektiğinden, davet aşaması incelenecektir. Devamında seri muhakemenin en önemli aşamalarından biri olan, tekliften önce şüphelinin seri muhakeme hakkında bilgilendirilmesi aşaması ele alınacaktır. Seri muhakeme usulü, şüphelinin usulün uygulanmasına ilişkin teklifi müdafî huzurunda özgür irade ile kabul etmesi üzerine uygulanacağından, teklif ve kabul aşamaları üzerinde durulacaktır. Devamında savcı tarafından indirimli yaptırım belirlenmesi ve savcının talepname düzenleyerek mahkemeye sunması ayrıca inceleme konusu yapılacaktır. Son olarak, denetim ve hüküm makamı olan mahkeme tarafından gerçekleştirilen denetimin şekli, sınırları ile verilebilecek kararlar ve verilen kararların sonuçları aktarılacaktır.

Bu açıklamalardan sonra, seri muhakeme usulünde SEGBİS yönteminin ve istinabe yolunun kullanılmasına değinilecektir. Ayrıca seri muhakeme usulünde mağdurun rolünün oldukça kısıtlı olduğu söylenebilecek olsa da günümüz ceza muhakemesinde mağdurun sahip olduğu hak ve yetkiler göz önüne alındığında, mağdurun rolüne ilişkin bir değerlendirme yapmak gerekecektir. Bunların yanında seri muhakeme usulünün uygulanmasından vazgeçilmesine ilişkin değerlendirmelerde bulunulacak ve devamında seri muhakeme usulünde delil yasakları konusu üzerinde

durulacaktır. Ayrıca kanunda gönüllülük esasının geçerli olduğu seri muhakeme usulünün uygulanmayacağı bazı durumlar kabul edildiğinden, seri muhakeme usulünün uygulanamayacağı özel haller irdelenecektir. Devamında, şartları bulunduğu halde seri muhakeme usulünün uygulanmamasının iddianamenin iadesi sebebi olmasına yönelik değerlendirme ve sonuçlara yer verilecektir. Son olarak, seri muhakeme usulünde kurulan hükme karşı başvurulabilecek itiraz kanun yolu üzerinde durularak, usuldeki kanun yolu denetimi inceleme ve eleştiri konusu yapılacaktır. Aynı zamanda seri muhakeme usulü sonucunda verilmiş ve kesinleşmiş hükme karşı başvurulabilecek olan olağanüstü kanun yolları üzerinde durulacaktır. Çalışmanın sonunda tez çalışması içerisinde ulaşılan sonuçları, yapılan değerlendirmeleri, tespit edilen sorunları ve bu sorunların çözümüne yönelik getirilen önerileri içeren sonuç kısmına yer verilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

CEZA MUHAKEMESİ SİSTEMLERİ, CEZA MUHAKEMESİNİN YÜRÜYÜŞÜ, CEZA DAVASININ AÇILMASINA VE CEZA DAVASINA HAKİM OLAN İLKELER İLE CEZA MUHAKEMESİNE KATILAN SÜJELER

I. Muhakeme Makamları Arasındaki İlişkiler Bakımından Ceza Muhakemesi Sistemleri

A. Genel Olarak

Tarihsel gelişim sürecine bakıldığında ön plana çıkan ceza muhakemesi sistemleri itham sistemi, tahkik sistemi ve işbirliği sistemidir (karma sistem)¹. Bu sistemler muhakeme makamları arasındaki ilişkiler, özellikle yargılama makamının iddia ve savunma karşısındaki durumu bakımından birbirinden ayrılmaktadır². Ancak günümüzde sistemlerin keskin çizgilerinin olmadığını, sistemlerin birbirinden etkilendiğini ve artık bu sistemlerin saf olarak uygulandığı bir ülke sisteminin bulunduğundan söz etmenin güç olduğunu ifade etmek gerekir³. Nitekim bu

¹ Yabancı kaynaklarda günümüzde var olan iki sistemi ifade etmek için *inquisitorial* (soruşturmacı) sistem ve *accusatorial* (suçlayıcı) sistem ayrımı yapıldığı görülmektedir. “*Accusatorial*” sistem itham sistemini ifade etmek için kullanılırken, “*inquisitorial*” sistem ise Ortaçağ’daki tahkik sistemini değil, günümüzde Avrupa’da uygulanan işbirliği sistemini ifade etmek için kullanılmaktadır. Bugün Ortaçağ’ın engizisyon sistemi uygulama alanı bulmamaktadır. Bu sistemlerin ceza muhakemesinin karşılaştırmalı incelenmesinde nasıl merkezi hale geldiğine dair bir çalışmada, 15. yüzyılda Sir John Fortescue’nun yazdığı *De Laudibus Legum Angliae* adlı eserin modern karşılaştırmalı ceza muhakemesi ile itham ve tahkik sistemlerinin düşünsel kökenlerinden olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Maximo Langer, “*In the Beginning Was Fortescue: On the Intellectual Origins of the Adversarial and Inquisitorial Systems and Common and Civil Law in Comparative Criminal Procedure*”, **Visions of Justice: Liber Amicorum Mirjan Damaska**, Ed. Bruce Ackerman, Kai Ambos, Hrvoje Sikiric, Berlin: Duncker & Humblot, 2016, s. 273-300.

² Veli Özer Özbek - Koray Doğan - Pınar Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 14. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2021, s. 41; Doğan Soyaslan, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 6. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınevi, 2016, s. 59.

³ Benzer yönde Kai Ambos - Alexander Heinze, “*Abbreviated Procedures in Comparative Criminal Procedure: A Structural Approach with a View to International Criminal Procedure*”, **Abbreviated Criminal Procedures for Core International Crimes**, Ed. Morten Bergsmo, Torkel Opsahl Academic EPublisher, 2017, s. 28; Mirjan Damaska, “*Evidentiary Barriers to Conviction and Two Models of Criminal Procedure: A Comparative Study*”, **University of Pennsylvania Law Review**, Vol. 121, No. 3, 1973, s. 554 vd.; Metin Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesinde Vicdani Kanaat**, Ankara: Yetkin

sınıflandırmaya dayalı olarak bazı yazarlar arasında ülke sisteminin hangi sistem olduğu veya sistemin hangi sisteme yaklaştığı konularında belirsizlik ve anlaşmazlık bulunduğu gözlemlenmektedir⁴.

Bugün Anglo-Sakson hukuk sistemini benimseyen ülkelerde itham sistemine daha yakın bir sistem uygulanmakla birlikte, bu sistemin de saf itham sistemi olduğunu söylemenin mümkün olmadığı, itham-tahkik karşıtlığındaki sınırların gitgide muğlaklaştığı ve pek çok ülkenin sistemler arasında denge bulma arayışında olduğu dile getirilmektedir⁵. İşbirliği sisteminin geçerli olduğu Kıta Avrupası ceza muhakemesi sistemleri bakımından da benzer bir durum söz konusudur. Bununla birlikte, zıt kutup olarak nitelenen bu sistemler faydalı analitik araçlar olarak görülmektedir⁶. Bu noktada tarihsel gelenekleri ifade eden sistemler olarak nitelendirilebilecek olan itham, tahkik ve işbirliği sistemlerinin özellikleri konusunda doktrinde temel olarak bir fikir birliği bulunduğu da dikkate almak gerekir. Bu kapsamda ülkelerdeki sistemler bakımından genel olarak birtakım ortak özellikler üzerinde durulmaktadır. Özellikle günümüzde uygulama alanı bulan iki sistemin sınıflandırılmasında ayırıcı unsur hâkim, savcı ve müdafinin rolü olmaktadır⁷. İki farklı geleneği ifade eden sistemleri daha iyi anlayabilmek amacıyla sistemlerin öne çıkan özelliklerini ve aralarındaki farkları ortaya koymak önem arz etmektedir.

Yayınevi, 2002, s. 57. Ayrıca bkz. Teresa Armenta Deu, “*Beyond Accusatorial or Inquisitorial Systems: A Matter of Deliberation and Balance*”, **Visions of Justice: Liber Amicorum Mirjan Damaska**, Ed. Bruce Ackerman, Kai Ambos, Hrvoje Sikiric, Berlin: Duncker & Humblot, 2016, s. 57-76.

⁴ Sarah J. Summers, **Fair Trials: The European Criminal Procedural Tradition and The European Court of Human Rights**, Oxford: Hart Publishing, 2007, s. 5. Bu çerçevede bazı yazarlar, bugün modern Avrupa’da var olan bir işbirliği sisteminden bahsetmenin mümkün olmadığını ifade etmektedir. Bazı yazarlar ise hiçbir sistemin bu sistemlerin somutlaşmış halini yansıtmadığını; bununla birlikte, bazı ülke sistemlerinin itham sistemi çerçevesinde şekillendiğini, bazı ülkelerin sistemlerinin ise işbirliği sistemi geleneği çerçevesinde sürdürüldüğünü dile getirmektedir. Bkz. Summers, **Fair Trials**, s. 5.

⁵ Fahri Gökçen Taner, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Çelişme ve Silahların Eşitliği**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019, s. 148. Bu konuda ayrıca bkz. Armenta Deu, “*Beyond Accusatorial or Inquisitorial Systems*”, s. 72 vd.

⁶ Summers, **Fair Trials**, s. 6.

⁷ Ambos - Heinze, “**Abbreviated Procedures**”, s. 29. Örneğin, işbirliği sisteminde hâkimin tarafların sunduğu deliller ile bağlı olmadığı, katı delil kurallarının bulunmadığı ve hâkimin aktif rol oynadığı ifade edilmektedir. Bununla birlikte, itham sisteminde ise hâkimin huzurunda sunulan sözlü delillere dayanılabileceği, soruşturma ve yargılama evresinin net bir şekilde ayrı olduğu ileri sürülmektedir. Bkz. Summers, **Fair Trials**, s. 6-7.

B. İtham Sistemi

İtham sistemi tarihi süreç içinde ilk ortaya çıkan, Roma hukukunun da kabul ettiği ilk çağların sistemidir⁸. Yunan ve Roma uygarlığında kabul edilen itham sistemi sayesinde savunma mesleği gelişmiştir⁹. Nitekim Antik Yunan’da her vatandaşa birtakım suçları itham edebilmesi hakkı tanınmış olup itham hakkının tanınması ile birlikte, kendini bu ithama karşı savunma hakkı da doğup gelişmeye başlamıştır¹⁰. Roma’da jürinin seçilmesi, yemin etmesi ve ithamcının suçlamanın doğası ve delillerin niteliğini açıkladığı bir konuşma ile başlayan yargılamada, itham adına yapılan konuşmalardan sonra savunma adına konuşmalar yapılırdı¹¹. Bu sistem tarihsel süreç içerisinde ilkel mücadeleyi sembolize etmekte, onu kurallara bağladığından hukuk uygarlığı tarihinde ilk sırada gelmektedir¹². İtham sisteminin ilk hali bugün Anglo-Sakson ceza muhakemelerinde uygulanan sistemden oldukça farklı olmakla birlikte, bugün evrimleşerek Anglo-Sakson hukukunda kabul edilen sistem de itham sistemi olarak adlandırılmaktadır¹³. Günümüzde itham sistemini uygulayan ülkeler arasında İngiltere, Galler, İrlanda, ABD, Avustralya ve Kanada bulunmaktadır¹⁴.

Bu sistemde hükmün yarısını iddianın, diğer yarısını ise savunmanın oluşturduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla sistemde iki temel güç bulunmaktadır. İtham sisteminde, olayları kendi bakış açısına göre ele alan ve iddialarını ya da savunmalarını tarafsız bir hâkimin/jürinin huzurunda kanıtlamaya çalışan, devlet adına hareket eden bir savcı ve sanık adına hareket eden bir müdafî

⁸ Soyaslan, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 60; Nur Centel - Hamide Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 20. Bası, İstanbul: Beta Yayınevi, 2021, s. 124. İtham sisteminin doğuşuna ilişkin ayrıca bkz. Nurullah Kunter - Feridun Yenisey - Ayşe Nuhoglu, **Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku**, 18. Bası, İstanbul: Beta Basımevi, 2010, s. 142 vd.; Ayhan Köksal, “Anglo-Sakson Hukuku Ceza Muhakemesinde İtham Fonksiyonu”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. 29, S. 1-2, Ağustos 2011, s. 185.

⁹ Serhat Sinan Kocaoğlu, “Tarihsel Perspektifi ile Batı Hukukunda Savunma Hakkı ve Müdafî”, **Ankara Barosu Dergisi**, Y. 68, S. 3, 2010, s. 119.

¹⁰ M.Ö. 399’da Sokrates, kendisini bir halk mahkemesinin önünde sözü kesilmeden ve tam bir özgürlük içerisinde savunabilmiş olup hatiplik sanatının ilk güzel örneklerinin verildiği Antik Yunan’da savunma kurumunun altın çağını yaşadığı belirtilmektedir. Bkz. Kocaoğlu, “Savunma Hakkı ve Müdafî”, s. 119-120.

¹¹ Kocaoğlu, “Savunma Hakkı ve Müdafî”, s. 123.

¹² Tarihsel süreçte itham sisteminin temelini oluşturan ilkeler hakkında bkz. Adhémar Esmein, “Ceza Muhakemesi Sistemleri”, Çev. Devrim Aydın, **Ceza Hukuku Dergisi**, Y. 11, S. 31, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2016, s. 205-209.

¹³ İngiltere, Kıta Avrupası sistemine karşılık itham sistemini benimsemiştir. İngiltere’de itham fonksiyonuna ilişkin detaylı bilgi için bkz. Köksal, “İtham Fonksiyonu”, s. 191 vd.

¹⁴ Taner, **Çelişme ve Silahların Eşitliği**, s. 148. ABD’deki itham sisteminin özellikleri ve eleştirisi için bkz. Armenta Deu, “Beyond Accusatorial or Inquisitorial Systems”, s. 63 vd.

bulunmaktadır¹⁵. Bu sistem, en ikna edici argümanı elde etmek için iddia ile savunma arasında bir rekabet meydana getirmek suretiyle hükme ulaşmayı amaçlamaktadır. İtham sistemi, sanığın masumiyetine dayanmakta, itham başarılı olursa masumiyet çürütülerek mahkûmiyet kararı verilmektedir. Bu sistemde şüpheli/sanık susma hakkına sahiptir¹⁶.

Mahkemenin delil araştırma görevi bulunmamakta; yargılama makamı olarak mahkeme, iddia ve savunmanın sunduklarını inceleyerek bir karar vermektedir¹⁷. İtham sisteminin benimsendiği ülkelerde, birçok davada jüri heyeti kullanılmaktadır¹⁸. Bazı ülkelerde suçlamanın niteliğine göre, savunma jüri yargılaması yöntemini seçme hakkına sahiptir. Jüri yargılamalarında jüri, savunmanın makul bir şüpheye yer bırakmayacak şekilde suçlu olup olmadığına karar vermektedir. Muhakeme açıklık, sözlülük ve çelişme ilkeleri uyarınca yapılmaktadır¹⁹. Çelişme ilkesi ile silahların eşitliği ilkesi itham sistemine ait ilkelere²⁰.

Delil toplama sorumluluğu taraflara yani iddia ve savunmaya aittir²¹. Bu delilin tarafsız bir yargılama makamı tarafından bağımsız olarak değerlendirilmesi ise duruşmada gerçekleştirilmektedir. Hâkim duruşmada hakem rolünde olup yargılama makamının tarafsız olmasının, adalet duygusunu ve sürecin adillliğini desteklediği ifade edilmektedir²². Davanın muhakeme sürecine uygun şekilde yürütülmesini

¹⁵ Ambos - Heinze, “**Abbreviated Procedures**”, s. 29; Jacqueline Hodgson, “*Conceptions of the Trial in Inquisitorial and Adversarial Procedure*”, **The Trial on Trial: Volume 2, Judgment and Calling to Account**, Ed. Antony Duff, Lindsay Farmer, Sandra Marshall, Victor Tadros, Oxford: Hart Publishing, 2006, s. 224. İtham sistemini benimseyen ülkelerde, sistemin ilk halinden farklı olarak, devletin zarar gören bireyin yanında veya onun yerine itham görevini üzerine aldığını ifade etmek gerekir. Bkz. Selahattin Keyman, **Ceza Muhakemesinde (Asıl Ceza Muhakemesinde) Savcılık**, Ankara: Sevinç Matbaası, 1970, s. 37.

¹⁶ Anastasiya Shchepetova, **Inquisitorial vs. Adversarial System and The Right to be Silent**, 2013, s. 2.

https://editorialexpress.com/cgi-bin/conference/download.cgi?db_name=IIOC2013&paper_id=602 (Erişim Tarihi 11.11.2019).

¹⁷ Nevzat Toroslu - Metin Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 21. Baskı, Ankara: Savaş Yayınevi, 2021, s. 49.

¹⁸ Ambos - Heinze, “**Abbreviated Procedures**”, s. 30.

¹⁹ Soyaslan, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 60; Toroslu - Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 49; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 41; Keyman, **Savcılık**, s. 35-36; Köksal, “**İtham Fonksiyonu**”, s. 188.

²⁰ Silahların eşitliği, itham sistemi içinde, İngiltere’de doğmuş bir ilkedir. Bkz. Taner, **Çelişme ve Silahların Eşitliği**, s. 151.

²¹ Ambos - Heinze, “**Abbreviated Procedures**”, s. 29-30.

²² Yazar, bu sistemde hâkimin, bir futbol maçı hakemininkine eşdeğer şekilde tarafsız bir konumda olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Shchepetova, **Inquisitorial vs. Adversarial System**, s. 2.

sağlamak hâkimin görevi olmakla birlikte, delillerin sunulması ve tanıkların sorgulanmasından esas olarak taraflar sorumlu bulunmaktadır.

Kararı veren yargılama makamı hakem konumunda tarafları dinlemektedir²³. İtham sistemi, gerçeğin araştırılmasını bireylerin şahsi meselesi olarak ele almakta ve bu nedenle de medeni hukuk yargılaması ile benzerlik taşımaktadır²⁴. Bu sistemde karar alma süreci büyük ölçüde tarafların eline bırakıldığından, bir iddiayı destekleyen delil mevcut olsa dahi, davaya devam etmeme yönünde kabul edilmiş bir takdir yetkisi bulunmaktadır. Savunma, hukuk düzenince tanındığı üzere suçunu kabul edebilecek ve duruşmadan kaçınabilmektedir. Bu kapsamda pazarlık yöntemi de (*plea bargaining*) itham sisteminin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır²⁵. Ancak ifade etmek gerekir ki, ikrarın gerçeğe uygun olması ve serbest irade ile yapılmış olması gerekmektedir²⁶.

İtham sistemi, soruşturma delilinin güvenilirliğinden şüphe duyulmasına dayanmaktadır. Sistemde tüm taraflar çağırıldıkları tanıkları ve sundukları delilin niteliğini belirlemekte olup karşı tarafın çapraz sorgu yapma hakkı bulunmaktadır²⁷. İfade edildiği üzere, mahkemenin görevi ise delilin sunulduğu süreci denetlemektir. Bu sistem, hatalı olarak verilmiş bir mahkûmiyet kararının önlenmesinin en iyi yolunun, yargılamada savunmanın bu delili test ederek karşılık vermesine olanak sağlamak olduğu varsayımından yola çıkmaktadır. Yargılama, gerçeğin araştırılması ve bulunmasına, suç ile ilgili makul bir şüphe olup olmadığının belirlenmesine hizmet etmektedir. Aynı zamanda ispat konusunda, yargılama makamına haksız hüküm verdirebilecek veya heyeti yanlış yönlendirebilecek bir delilin sunulmasını önleyecek katı kurallar bulunmaktadır²⁸.

²³ Ambos - Heinze, “**Abbreviated Procedures**”, s. 29; Hodgson, “**Inquisitorial and Adversarial Procedure**”, s. 231.

²⁴ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 41; Soyaslan, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 60.

²⁵ Bu konuda ayrıca bkz. Pervin Aksoy İpekcioglu, **Ceza Muhakemesinde İddia Pazarlığı ve Adalet Arayışı**, Ankara: Yetkin Yayınları, 2021, s. 185-187.

²⁶ Feyzioğlu, **Vicdani Kanaat**, s. 67.

²⁷ Burcu Dönmez, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Çapraz Sorgu**, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2019, s. 86-87.

²⁸ Hukuka aykırı ve uygun şekilde elde edilmeyen delilleri kapsam dışı bırakan bu kurallar dışlama kuralları (*exclusionary rule*) adını almaktadır. Bkz. Thomas J. Gardner - Terry M. Anderson, **Criminal Evidence: Principles and Cases**, 9. Baskı, Boston: Cengage Learning, 2018, s. 214 vd.; Daniel E. Hall, **Criminal Law and Procedure**, 7. Baskı, Boston: Cengage, 2018, s. 363 vd.; Wayne R. LaFave - Jerold H. Israel - Nancy J. King - Orin S. Kerr, **Criminal Procedure**, Hornbook Series, 6. Baskı, West

Jüri yargılamalarında, jüriyi etkileyip hemen sonuca varmalarına neden olabilecek deliller ile duruşma öncesinde sunulan ve ispat değeri düşük olan deliller genellikle jüri heyetine gösterilmemektedir. Bununla birlikte, dolaylı delil veya başkalarından duyularak öne sürülen delil (*hearsay evidence*) güvenilir ise bu delilin kullanılması daha uygun görülmektedir. Sözlülük ve doğrudan doğrualık ilkeleri gereğince dolaylı delil, kabul edilmeyen bir yasak delil kategorisi olmakla birlikte; bu delillerin kabul edilebilirliğine ilişkin istisnalar bulunmaktadır²⁹. Dolaylı delil terimi genellikle, beyan eden kişi dışında bir kişi (üçüncü bir kişi) tarafından dolaylı yoldan elde edilen, iddia ya da savunmanın gerçekliğini ispatlamak için duruşmada delil olarak sunulan bir beyan olarak tanımlanmaktadır³⁰. Buna örnek olarak, bir sanığın ifadesini alan veya bir banka soygununda olayı gören banka görevlisi ile konuşan kolluk görevlisinin olay hakkında öğrendiklerini duruşmada anlatması verilebilir³¹. Dolaylı delilin yasaklanmasındaki esas düşünce; gerçeğin ortaya çıkarılmasının beklendiği durumlarda, tarafların tanıklardan alınan bilgileri doğrulama fırsatına sahip olmasının esas olmasıdır. Bu kapsamda mahkeme delilleri yazılı olarak veya üçüncü bir kişi aracılığıyla alırsa ve dolayısıyla kişiyi çapraz sorgulamaya alamazsa bunun gerçekleşmesi oldukça zor olacaktır.

İtham sisteminde mağdur büyük ölçüde tanık rolünde görülmektedir. Dolayısıyla ceza muhakemesinin bir süjesi olarak kabul edilmemektedir. Mağdurlar,

Academic Publishing, 2017, s. 615 vd.; Erwin Chemerinsky - Laurie L. Levenson, **Criminal Procedure: Investigation**, 3. Baskı, Wolters Kluwer, 2018, s. 451 vd.

²⁹ Dolaylı veya duyuma dayalı delil, bir tanığın şahsi bilgilerine dayanmayan bir tanıklık çeşididir. Duyuma dayalı tanıklık kuralı uyarınca Amerikan mahkeme salonlarında duyuma dayalı tanıklık yöntemi kullanılamayacağı önceden beri süregelen bir içtihat olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte, bu kuralın istisnaları bulunmaktadır. Ölen kimsenin ölüm anında yaptığı beyanlar, heyecan anında verilen ani beyanlar (örneğin, sanığın suçtan sonra bilincini yeniden kazandığı sırada yaptığı beyan) ile heyecan veya büyük stres altında gerçekleşen mahkeme dışı beyanlar (örneğin, kaydedilmiş 911 konuşmaları gibi) duyuma dayalı delil yasağının istisnalarını teşkil etmektedir. Bkz. Frank Schmalleger, **Criminal Justice: A Brief Introduction**, 7. Baskı, Pearson/Prentice Hall, 2008, s. 302; Frank Schmalleger, **Criminal Justice Today: An Introductory Text for the 21st Century**, 8. Baskı, Pearson/Prentice Hall, 2005, s. 439-440; Gardner - Anderson, **Criminal Evidence: Principles and Cases**, s. 174 vd.

³⁰ İngiltere’de dolaylı delil, Hukukî Delil Kanunu m. 33.1’de tanımlanmaktadır. Bkz. <http://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/rules/part33#33.1> (Erişim Tarihi 12.11.2019). Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 114. maddesinde ise ceza yargılamalarında duyuma dayalı delilin kabul edilebileceği haller düzenlenmektedir. Bkz. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/part/11/chapter/2/crossheading/hearsay-main-provisions> (Erişim Tarihi 12.11.2019). Amerika Birleşik Devletleri’nde ise dolaylı delil ve istisnaları Federal Delil Kanunu’nda 8. kısımda 801 ila 807. maddeler arasında düzenlenmektedir. Bkz. https://www.uscourts.gov/sites/default/files/federal_rules_of_evidence_-_dec_1_2019_0.pdf (Erişim Tarihi 12.11.2020).

³¹ Örnekler için bkz. Dönmez, **Çapraz Sorgu**, s. 217; Joel Samaha, **Criminal Justice**, 4. Baskı, West Publishing Company, 1997, s. 404.

muhakeme sürecinin bir tarafı olmamakla birlikte, savcılar da devlet adına hareket etmekte ve mağduru temsil etmemektedir. Bununla birlikte, özellikle Amerikan sisteminde 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren mağdurların ceza muhakemesindeki konumları tartışma konusu olmuş, mağdur hakları konusunda mağdurun konumunu güçlendirecek önemli gelişmeler yaşanmış ve ceza muhakemesinde mağdurun katılımına imkân veren haklar tanınmıştır. 1973 tarihli Linda R.S. v. Richard D. davası ve 1982 yılında dönemin ABD Başkanı Ronald Reagan'ın masum suç mağdurlarının korunmasına yönelik oluşturduğu çalışma grubunun hazırladığı raporun yayınlanması bu konudaki öncü gelişmelerdir³². Mağdur haklarını ilgilendiren en önemli ve güncel gelişme olarak federal düzeyde çıkarılan 2004 tarihli Suç Mağdurlarının Hakları Kanunu uyarınca; mağdurun ceza muhakemesine katılımını hedefleyen, duruşmalara katılma, duruşmada dinlenme haklarını da içeren sekiz temel hak düzenlenmiştir³³.

Tarafları eşit görmesi ve taraflara özgürce tartışma imkânı vermesi gerekçeleriyle demokratik rejimle uyumlu olduğu ifade edilen bu sistem³⁴, hâkimin tarafların getirdiği deliller ile bağlı olması ve davayı kazanma amacının genellikle gerçeği araştırma amacını gölgede bırakması, yine bireylerin korkma, çekinme gibi çeşitli nedenlerle harekete geçmemeleri sebepleriyle suçluların cezasız kalabileceği, bunun aksine bireylerin itham konusunda da aşırılığa gidebilecekleri gerekçeleriyle eleştirilmektedir³⁵.

C. Tahkik Sistemi

Tahkik sistemi, Ortaçağ'da uygulanan sistemi ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır³⁶. Günümüzde saf haliyle kabul görmeyen bu sistem, Ortaçağ'ın

³² Rahime Erbaş, “Mağdur Katımlı Bir Ceza Muhakemesi Anlayışına Doğru: ABD Hukukunda Mağdur Haklarının Gelişimi Üzerine Bir İnceleme”, **Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi**, C. 3, S. 1, 2015, s. 86 vd.

³³ Bunlar; sanıktan makul ölçüde korunma hakkı, bildirim alma hakkı, yargılamaya katılma hakkı, ceza muhakemesinde makul ölçüde söz alma hakkı, soruşturmayı yürüten savcı ile görüşme hakkı, zararlarının karşılanmasını talep etme hakkı, makul olmayan ertelemelerden arınmış bir yargılamayı talep hakkı, adil muamelelere tabi olma ve mağdurun onurunun ve özel hayatın korunmasına saygı hakkıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Erbaş, “**Mağdur Haklarının Gelişimi**”, s. 95 vd.

³⁴ Soyaslan, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 60.

³⁵ Keyman, **Savcılık**, s. 36; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 41; Toroslu - Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 49-50; Soyaslan, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 60-61.

³⁶ Feyzioğlu, **Vicdani Kanaat**, s. 57; Dönmez, **Çapraz Sorgu**, s. 87, Duygun Yarsuvat, “*Türk Ceza Muhakemesi Hukukuna Hakim İlkeler: İtham Sistemi mi, Tahkik Sistemi mi?*”, **Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Köksal Bayraktar’a Armağan)**, Galatasaray Üniversitesi Yayını No. 70, C. 1, 2010, s. 377. Engizisyon muhakeme usulü “*per inquisitionem*” olarak

engizisyon sistemidir. Engizisyon (*inquisitio*) hâkimin resen tetkik etmesi demektir³⁷. Fransa’da 13. yüzyılda kilise hukuku tarafından kabul edilmiştir³⁸. Kilise hukukunun etkisiyle bu sistemin benimsenmesinin nedeni ise kilisenin Tanrı adına hareket etmesi, Tanrının temsilcisi olması ve yanılmazlığının kabul edilmesi olarak ifade edilmektedir³⁹. Sistemin iki temel özelliği, faili bulmaya yönelik gizli soruşturma ve failin itirafını sağlamak için işkenceden yararlanmak olarak görülmektedir⁴⁰. Bu sistemde iddia ve savunmanın bir değeri bulunmamaktadır, mahkeme her görevi üzerine almıştır ve yalnızca mahkemenin kararından söz edilir. İtham sistemini kabul eden Yunan ve Roma hukukunun aksine, Ortaçağ’da engizisyon sistemi kabul edildiği için yeni yeni tomurcuklanmaya başlamış olan müdafilik mesleği adeta ortadan silinerek yok olmuştur⁴¹. Bu sistemde hâkim işe resen el koymakla birlikte; delilleri toplamak konusunda serbesttir, iddia ve savunma delilleri ile bağlı değildir, yargılamanın bütün safhaları gizlidir, çelişmesizdir, aynı zamanda yazılilik esastır, sanığın aktif rolü yoktur, sanık bir obje veya eşya durumundadır⁴².

Tahkik sistemi ve gizli usul, kanuni deliller sisteminin oluşmasını sağlamıştır. Zira mahkûmiyet için hâkimin elinde kanunda gösterilen belirli türde ve miktarda delilin olması gerektiği kabul edilmiştir. Bu delillerin olması halinde de hâkim, sanığı mahkûm etmek zorunda olup bu sistemin mahkûmiyeti zorlaştırmasının bir sonucu olarak daha sert soruşturma yöntemlerinin geliştirilmesi eğilimi ortaya çıkmıştır⁴³. Tahkik sisteminin uygulandığı dönemde ikrar önemli bir delil teşkil etmiş; işkence ikrar elde edilmesi amacıyla bir sorgu yöntemi olarak uygulanmıştır⁴⁴. Bu sistemde işkence ile sanığın ağır baskı altında kalarak suçunu itiraf etmesi, mükemmel delil elde

adlandırılmaktadır. Bkz. Vasfi Raşit Seviğ, “X. Asırdan Günümüze Kadar Ceza Muhakemeleri Usulü ve Gelişmesi”, **Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi**, C: 13, S: 3, 1956, s. 319. Engizisyon sistemi hakkında detaylı bilgi için bkz. Vasfi Raşit Seviğ, “Engizisyon Muhakeme Usulü”, **Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi**, C: 18, S: 1, 1961, s. 3 vd.

³⁷ Seviğ, “X. Asırdan Günümüze Kadar Ceza Muhakemeleri Usulü”, s. 323.

³⁸ Keyman, **Savcılık**, s. 38 dn. 61; Köksal, “İtham Fonksiyonu”, s. 188. Detaylı bilgi için bkz. Mehmet Cemil Ozansü, **Erken Modernlikte Ceza Sorumluluğunun Kamusallaşması ve Rasyonelleşmesi**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2014, s. 214 vd.

³⁹ Soyaslan, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 61.

⁴⁰ Esmein, “Ceza Muhakemesi Sistemleri”, s. 209.

⁴¹ Kocaoglu, “Savunma Hakkı ve Müdafî”, s. 126-127.

⁴² Kunter - Yenisey - Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 144; Toroslu - Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 50; Soyaslan, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 62; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 42; Köksal, “İtham Fonksiyonu”, s. 189.

⁴³ Esmein, “Ceza Muhakemesi Sistemleri”, s. 211.

⁴⁴ Soyaslan, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 61; Feyzioğlu, **Vicdani Kanaat**, s. 59. Tahkik sisteminde işkenceye ilişkin olarak bkz. Seviğ, “X. Asırdan Günümüze Kadar Ceza Muhakemeleri Usulü”, s. 325 vd.

etme yöntemi olarak nitelendirilmiştir⁴⁵. Sanığın son sorgusu yapıldıktan sonra hâkim delilleri ya mahkûmiyet için yeterli görmez ve sanığın ikrarını elde etmek için işkenceye konmasına karar verir veya beraati için yeterli görmez ve yeniden tahkike hüküm verirdi⁴⁶. Görüldüğü üzere, tahkik sisteminde gerçek anlamıyla bir savunma makamından ve dolayısıyla müdafiden bahsedebilmek mümkün değildir⁴⁷.

Her ne kadar deliller serbestçe toplanıp değerlendirilse de savunmanın göz ardı edildiği bu sistem yalnızca yargılamadan ibarettir ve suçlunun cezalandırılması amacına dayanmaktadır. Oysa Aydınlanma Çağı ile birlikte insana saygı gösterilmesi anlayışı ortaya çıktığından, günümüzde ceza muhakemesinin temel amacı insan haklarına saygılı bir şekilde maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasıdır⁴⁸. Günümüz Avrupa ceza muhakemesi sistemi 19. yüzyılda ortaya çıkan gelişmelerin ürünüdür ve Aydınlanma döneminde oluşan değerler bu dönemde kabul görmeye başlayarak ceza muhakemesine yansıtılmıştır⁴⁹.

D. İşbirliği Sistemi (Karma Sistem)

Günümüzde Kıta Avrupasında geçerli olan sistemi, engizisyon mahkemelerinde yürütülen tahkik sistemi olarak nitelendirmek doğru olmaz. İddia, savunma ve yargının işbirliği içerisinde olduğu ve eşit ağırlıkta hükme etki ettiği bu sistem işbirliği sistemi (karma sistem) olarak adlandırılmaktadır⁵⁰. Tarihsel süreçte itham ve tahkik sistemlerinin iyi ve kötü yönleri olmakla birlikte, hiçbirinin ceza muhakemesinin gerçekleştirilmesi için gerekli olan teminatları içermediği; hukuk medeniyeti yolundaki ilerlemenin, bu sistemlerden her birinin en iyi unsurlarının karışık bir şekilde ele alınması ile sağlanabildiği ifade edilmektedir⁵¹. Fransız İhtilali'nden sonra tahkik sistemi, ihtilalin getirdiği bireysel ve liberal düşünceyle

⁴⁵ Esmein, “**Ceza Muhakemesi Sistemleri**”, s. 210.

⁴⁶ Vasfi Raşit Seviğ, “*Engizisyon Muhakeme Usulü ve 1670 Emirnamesi*”, **Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi**, C: 16, S: 1, 1959, s. 41.

⁴⁷ Kocaoğlu, “**Savunma Hakkı ve Müdafî**”, s. 131.

⁴⁸ Kunter - Yenisey - Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 29.

⁴⁹ Taner, **Çelişme ve Silahların Eşitliği**, s. 144-145.

⁵⁰ Bu sistem, reforme edilmiş tahkik sistemi olarak da nitelendirilmektedir. Bkz. Thomas Weigend, “*Ceza Muhakemesi Gerçeği mi Arıyor? Bir Alman Perspektif*”, Çev. Ali Emrah Bozbayındır, **Ceza Hukuku Dergisi**, Y.1, S.2, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2006, s. 334. Hâkimin kontrolünde bir yargılamanın yapıldığı bu sistemin, Mirjan Damaska'nın önerdiği modeller çerçevesinde otoriteyi ve hiyerarşiyi temsil eden dikey bir yapılanma olduğu hakkında bkz. İpekcioglu, **Ceza Muhakemesinde İddia Pazarlığı**, s. 173-174.

⁵¹ Esmein, “**Ceza Muhakemesi Sistemleri**”, s. 212.

bağdaşmadığından terkedilerek; bunun yerine itham sistemi ile tahkik sisteminin bazı özelliklerinin alınmasıyla birey ve toplum menfaatini aynı derecede sağladığı ifade edilen işbirliği sistemi kabul edilmiştir⁵². Bu sistemde ceza muhakemesinin nesnesi olduğu kadar öznesi de olan bireysel savunma makamı ile birlikte, şüpheli veya sanığın yanında ve toplumsal iddia makamının karşısında tamamlayıcı bir savunma unsuru ve çelişmeyi sağlayacak bir toplumsal savunma makamı olarak müdafilik kurumu ortaya çıkmıştır⁵³.

İşbirliği sistemi, ilk kez 1808 tarihli Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu'nda sistematik hale getirilmiştir⁵⁴. Bu sistemde hüküm verme faaliyeti ne itham sisteminde olduğu gibi diyalog ne de tahkik sistemindeki gibi monolog değildir; bütün muhakeme makamlarının katılması suretiyle yapılan bir kolokyumdur⁵⁵. İşbirliği sistemini, kapsamlı soruşturma ve tüm delillerin incelenmesi yoluyla uyuşmazlık konusundaki gerçeğe ulaşmayı amaçlayan bir sistem olarak ifade etmek mümkündür. Kıta Avrupası hukukunda genellikle kabul edilen sistem, içtihat hukukunun (gelenek hukuku, müşterek hukuk) uygulandığı ülkelerde yaygın olan itham sistemine alternatif bir model olarak görülmektedir⁵⁶.

Bu sistemde ceza muhakemesi biri tahkik, diğeri itham sisteminden etkilenen iki evreden oluşmaktadır⁵⁷. Bununla birlikte, esasen soruşturma evresinde savcı ve hâkim tarafından toplanan delillere dayalı olarak karar verilmesi, yani resen araştırma ilkesinin varlığı sebebiyle işbirliği sisteminin özünü tahkik sisteminden aldığı da ileri sürülmektedir⁵⁸. Bu sistemde ceza soruşturması resmî yetkili, bağımsız bir savcı tarafından yönetilmektedir. Savcı delil toplamakta, soruşturmayı iddia veya savunma lehine yönlendirebilmekte, mağdurlar, tanıklar ve şüpheliler ile görüşebilmekte ve bir dosyayı kovuşturma evresine taşımak için yeterli delilin mevcut olup olmadığını belirleyebilmektedir. Savcı incelemeleri kendisi yapabileceği gibi, incelemelerin

⁵² Köksal, “İtham Fonksiyonu”, s. 189.

⁵³ Kocaoğlu, “Savunma Hakkı ve Müdafî”, s. 133.

⁵⁴ Esmein, “Ceza Muhakemesi Sistemleri”, s. 212; Weigend, “Ceza Muhakemesi Gerçeği mi Arıyor?”, s. 333; Feyzioğlu, *Vicdani Kanaat*, s. 60. Nitekim Avrupa ceza muhakemesi geleneği, 19. yüzyılda ortaya çıkan gelişmelerin ürünü olarak görülmektedir. Bkz. Summers, *Fair Trials*, s. 21.

⁵⁵ Keyman, *Savcılık*, s. 44.

⁵⁶ Örneğin Fransa, Belçika, İtalya, Hollanda ve Almanya’da işbirliği sistemi uygulanmaktadır. Bkz. William van Caenegem, “Advantages and Disadvantages of The Adversarial System in Criminal Proceedings”, *Law Faculty Publications*, Paper 224, 1999, s. 70. http://epublications.bond.edu.au/law_pubs/224 (Erişim Tarihi 12.11.2019).

⁵⁷ Yarsuvat, “İtham Sistemi mi, Tahkik Sistemi mi?”, s. 378.

⁵⁸ Summers, *Fair Trials*, s. 7.

kolluk aracılığıyla yapılmasını da isteyebilecektir. Bazı sistemlerde ise bazı soruşturmalarda işlemleri bir soruşturma hâkimi (*juge d'instruction*) yerine getirebilmektedir⁵⁹.

Soruşturma evresi, tahkik sistemindeki gibi gizli ve yazılı olarak gerçekleştirilmektedir⁶⁰. Soruşturma makamı yazılı kayıtları değerlendirerek, olayın kovuşturma evresine taşınıp taşınmaması gerektiğine karar vermektedir. Bununla birlikte, çoğu zaman kamu davasının mecburiliği ilkesi, yeterli delilin mevcut olduğu durumlarda dava açılmasını zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla savcının genellikle dava açılıp açılmaması konusunda sınırlı bir takdir yetkisine sahip olduğu görülmektedir.

İşbirliği sisteminde, deliller arasında ayırım yapmak, soruşturma dosyasındaki eksikleri tespit etmek ve savunmanın lehine olan delili belirlemek için savcı veya soruşturma hâkimi tarafından yönetilen kovuşturma öncesi süreçlerin bütünlüğü söz konusu olmaktadır. Birçok muhakemede bu durum ilk derece mahkemesi için bir dosya hazırlanması ile sonuçlanmakta, bu dosya davanın tüm unsurlarını içermekte ve yargılama için esas oluşturmaktadır. Dolayısıyla soruşturma evresi, gerçeği bulmaya yönelik çalışma sürecinin vazgeçilmez bir parçası olarak görülmektedir. Bu sistemde bir olay kovuşturma evresine geldiğinde, itham sisteminden daha büyük bir suç şüphesi olduğunu ifade edilebilir.

Kovuşturma evresinde muhakeme aleni ve sözlüdür⁶¹. İşbirliği sisteminde duruşmaların ana işlevi, bir dava konusunu mahkemenin önüne getirmek ve müdafilerin aleni olarak sözlü savunmalarına olanak sağlamaktır. Kovuşturmanın yürütülmesi büyük ölçüde mahkeme tarafından gerçekleştirilmektedir. Yargılama makamı, delil toplama ve tanıkların sorgulanması sürecinde aktif bir rol oynamaktadır⁶². Hâkimlerin mahkeme salonundaki tartışmayı yönlendirmesi ve

⁵⁹ Fransız hukuk sisteminde görevi soruşturma evresine ilişkin bazı işlemleri yürütmek olan sorgu hâkiminin görev ve yetkilerine ilişkin olarak bkz. Zeki Yıldırım - Sinan Genç, “*Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Yeni Arayışlar Özgürlükler Hâkimi veya Özgürlükler Mahkemesi*”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Y. 4, S. 14, 2013, s. 595-596.

⁶⁰ Soyaslan, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 63; Toroslu - Feyzioğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 52; Özbek - Doğan - Bacaksız, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 42; Feyzioğlu, *Vicdani Kanaat*, s. 61; Köksal, “*İtham Fonksiyonu*”, s. 189.

⁶¹ Soyaslan, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 62; Toroslu - Feyzioğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 52; Özbek - Doğan - Bacaksız, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 43; Feyzioğlu, *Vicdani Kanaat*, s. 61; Köksal, “*İtham Fonksiyonu*”, s. 189.

⁶² Shchepetova, *Inquisitorial vs. Adversarial System*, s. 1.

hüküm kurması gerekmektedir. Davaya ilişkin inceleme yapma ve karar alma sürecinde ilgili tüm delilleri değerlendirme yetkisi hâkimlerindir. Hâkim, tanıklar ve savunmanın esas sorgulayıcısı görevini üstlenmekte ve maddi gerçeğe ulaşana kadar delilleri kabul etmekle yükümlü olmaktadır. Bu kapsamda hâkim hangi tanıkların hangi sıra ile çağrılacağını belirlemekte ve onlara sorular sorarak süreci yönetmektedir. Kural bu olmakla birlikte, bu sistemin benimsendiği ülkelerde de savcı ve müdafilerin tanıklara doğrudan soru sorma imkânı bulunmaktadır (Örneğin, StPO m. 241a/2; CMK m. 201); ancak klasik anlamda çapraz sorgu yöntemi bulunmamaktadır⁶³. Böylelikle çapraz sorgulama süreci olmasa bile tanıklar sorgulanabilmekte, savunma ile muhakeme sürecinin en azından bir aşamasında yüz yüze gelmekte, neticede tanıkların doğrulukları denetlenebilmektedir⁶⁴.

Delillerin kabul edilebilirliğine ilişkin kurallar itham sistemine göre daha yumuşaktır. Yargılamalarda jüri heyetinin kullanılmaması, birçok katı delil kuralı gereksinimini azaltmakta olup, bu nedenle de daha fazla delilin geçerli kabul edilme olasılığı bulunmaktadır. Hâkim davayla ilgili olduğu kanaatine varırsa, sunulan hukuka uygun delil kabul edilmektedir. İşbirliği sisteminin benimsendiği çoğu ülkede (Fransa, Belçika ve Almanya gibi) dolaylı delil yasağı uygulanmamaktadır; söz konusu tanık ifadesinin değerine karar verme takdirinin hâkime ait olduğu kabul edilmektedir.

Bu sistemde, itham sisteminde olduğu gibi emsal kararlar mahkemeler üzerinde bağlayıcı değildir. Dolayısıyla hâkimler, somut olayın şartları kapsamında ilgili kanunları uygulayarak her davada daha önceki kararlardan bağımsız bir şekilde hüküm verebilme imkânına sahiptir.

İşbirliği sisteminde mağdurların kabul edilmiş bir rolü vardır ve mağdur önemli birtakım haklara sahip bir süjüdür⁶⁵. Soruşturma evresinde belirli taleplerde bulunma

⁶³ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 822-823; Dönmez, **Çapraz Sorgu**, s. 341.

⁶⁴ Ayrıca bkz. StPO m. 58/2: “Soruşturma evresinde diğer tanıklarla veya sanıkla yüzleştirme, sonraki muhakeme için gerekli görülüyorsa, mümkündür.” Bkz. Feridun Yenisey - Salih Oktar, **Alman Ceza Muhakemesi Kanunu - Strafprozeßordnung (StPO)**, 2. Baskı, İstanbul: Beta Yayınevi, 2015, s. 40. CMK m. 52/2; “Tanıklar, kovuşturma evresine kadar ancak gecikmesinde sakınca bulunan veya kimliğin belirlenmesine ilişkin hallerde birbirleri ile ve şüpheli ile yüzleştirilebilirler.”

⁶⁵ Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 373 vd. Mağdur hakları bakımından Türkiye’nin de üyesi olduğu Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından, 29 Kasım 1985 tarih ve 40/34 sayılı karar ile kabul edilen “Suçtan ve Yetki İstismarından Mağdur Olanlara Adalet Sağlanmasına Dair Temel Prensipler Deklarasyonu” ve 24 Kasım 1983 tarihinde Avrupa Konseyi tarafından kabul

veya soruşturma makamının görüşmelerine katılma hakları bulunmaktadır. Kovuşturma evresinde ise mağdurların kendi belirledikleri avukat ile temsil edilmesine izin verilmektedir. İşbirliği sisteminin geçerli olduğu Türk ceza muhakemesi hukukunda da mağdurların soruşturma evresinde delillerin toplanmasını isteme, belge örneği isteme, avukat yardımından yararlanmayı isteme, inceleme isteme, itiraz etme, haklarını öğrenme hakları; kovuşturma evresinde ise duruşmadan haberdar edilme, kamu davasına katılma, örnek isteme, tanıkların davetini isteme, avukat atanmasını isteme ve kanun yollarına başvurma gibi hakları bulunmaktadır⁶⁶. Aynı zamanda mağdurlar, katılan sıfatıyla mahkeme ve hâkim aracılığıyla tanıklara soru yöneltebilmektedir. (CMK m. 201/1)

Yukarıda izah edildiği üzere, işbirliği sisteminde genellikle takdir hakkı çok sınırlıdır ve genel olarak suçun varlığını gösteren yeterli delilin bulunduğu tüm soruşturmalarda kamu davasının mecburiliği ilkesi gereğince kovuşturma başlatılması zorunludur. Ayrıca itham sisteminin aksine, ikrarın delil niteliğine ilişkin katı bir yaklaşım bulunmaktadır⁶⁷. Kural olarak ikrar hâkimi bağlamamaktadır; hâkim, delilleri serbestçe değerlendirdiğinden sanık suçunu ikrar etmiş olmasına rağmen bu ikrarı inandırıcı bulmayarak deliller çerçevesinde beraatine karar verebilecektir⁶⁸. Kıta Avrupası hukuk sistemlerinde, itham sisteminde kabul edildiği şekilde, savunmanın suçu ikrar veya kabul etmesine imkân sağlayan geleneksel bir yöntem bulunmamaktadır.

edilen ve 1 Şubat 1988 tarihinde yürürlüğe giren “*Şiddet Suçları Mağdurlarının Zararlarının Tazmin Edilmesine İlişkin Avrupa Sözleşmesi*” uluslararası hukuktaki önemli temel düzenlemelerdir. İfade etmek gerekir ki, söz konusu Avrupa Sözleşmesi, Türkiye tarafından 24 Nisan 1985 tarihinde imzalanmış olmasına rağmen henüz Sözleşme hakkında TBMM tarafından bir uygun bulma kanunu çıkarılmamıştır. Bkz. Fatma Karakaş Doğan, “*Uluslararası Düzenlemelerde Mağdur Hakları ve Uluslararası Belgeler Işığında Kanun Tasarısının Değerlendirilmesi*”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Nur Centel’e Armağan)**, Özel Sayı, C. 19, S. 2, İstanbul: Beta Yayınevi, 2013, s. 1014.

⁶⁶ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 1007-1009. Ayrıca bkz. Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 207 vd.; Soyaslan, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 476-477.

⁶⁷ Fatih Birtek, **Ceza Muhakemesinde İkrar**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2018, s. 66.

⁶⁸ Feyzioğlu, **Vicdani Kanaat**, s. 66. Tahkik sisteminin modern ceza muhakemesine uyarlanmış şeklinin benimsenmiş olduğu ülkelerde, ikrara değer atfedilmediği gibi, suçu kabul üzerinden pazarlıkların yapılması da söz konusu olmamıştır. Bkz. İpekcioglu, **Ceza Muhakemesinde İddia Pazarlığı**, s. 172.

İşbirliği sistemi yetersiz olması, fazlasıyla bürokratik nitelikler taşıması ve masumiyet karinesine daha az önem vermesi sebebiyle eleştiri konusu olmuştur⁶⁹. Bu sistemin geçerli olduğu bazı ülkelerde itham sisteminin özelliklerini içeren önemli reformlar yapılmıştır. Örneğin, 1989 yılında İtalya’da yürürlüğe giren İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu, özellikle adli makamların iş yükünün azaltılması amacıyla şüpheli/sanıkların daha az ceza almak karşılığında kabullerinin geçerli olduğu sınırlı bir pazarlık yöntemi de dâhil olmak üzere katı delil kurallarının getirilmesi ve sanığın savunma yetkisinin genişletilmesi gibi itham sisteminin birçok özelliğini bünyesine katmıştır⁷⁰. İtalya’da yapılan reformların ardından, İtalya’nın ceza muhakemesi alanında Kıta Avrupası geleneğini terk ettiği ve itham sistemine doğru yöneldiği yorumları yapılmıştır⁷¹.

İlerleyen yıllarda birçok Kıta Avrupası ülkesinde de itham sistemine dayanan bazı reformlar getirilmiştir. Bu çerçevede itham sistemine göre sınırlı şekilde düzenlense de pazarlık benzeri alternatif yöntemler de uygulanmaya başlamıştır⁷². Yine hükmün açıklanmasının geri bırakılması Anglo-Sakson hukukunda ortaya çıkan bir kurum olmakla birlikte, 20. yüzyılın ortalarından itibaren Kıta Avrupası hukuk sistemlerini de etkileyerek kanunlarda düzenlenmiştir⁷³. Bununla birlikte, özellikle son yıllarda itham sisteminin de işbirliği sisteminin bazı özelliklerini içermeye başladığı

⁶⁹ Masumiyet karinesinin Avrupa’da uygulanan sistem ile uyumlu olmadığına ilişkin bkz. Friedrich-Christian Schroeder - Feridun Yenisey, **Dürüst Yargılanma Hakkı (Fair Trial)**, İstanbul: Alkım Yayınevi, 1997, s. 15.

⁷⁰ Luca Luparia - Mitja Gialuz, “*Italian Criminal Procedure: Thirty Years After The Great Reform*”, **Roma Tre Law Review**, No. 1, 2019, s. 27; Changsheng Li, “*Adversary System Experiment in Continental Europe: Several Lessons from the Italian Experience*”, **Journal of Political Science and Law**, Vol. 1, No. 4, 2008, s. 15. Eleştirisi için bkz. Feyzioğlu, **Vicdani Kanaat**, s. 62-63 dn. 169. İtalya’da 1989 tarihli kanun ile getirilen sistemden sapmalara ilişkin açıklamalar için ayrıca bkz. Weigend, “**Ceza Muhakemesi Gerçeği mi Arıyor?**”, s. 335. Belirli bir sisteme ait özellikleri başka bir sistemde benimserken dikkatli olunması gerektiği ve bir sistemin özelliklerinin genellikle destek ve denge sağlayan başka bir sistem tarafından benimsenmesinin uygun olacağı ifade edilmektedir. Bkz. Taner, **Çelişme ve Silahların Eşitliği**, s. 146.

⁷¹ Summers, **Fair Trials**, s. 9; Li, “**Adversary System Experiment in Continental Europe**”, s. 13; Taner, **Çelişme ve Silahların Eşitliği**, s. 150. Reformlar sonucu kanunda yer alan birçok hüküm Anayasa Mahkemesi’nin denetimine sunulmuş ve bazı hükümler Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. Bkz. Li, “**Adversary System Experiment in Continental Europe**”, s. 17. Bununla birlikte, ilerleyen yıllarda yapılan kanun ve anayasa değişiklikleri ile itham sisteminin özelliklerini gösteren benzer yönde reformlar getirilmiştir. Benzer şekilde birçok Latin Amerika ülkesi de itham sisteminin özelliklerini bünyesine katmıştır. Bkz. Janet Ainsworth, “*Legal Discourse and Legal Narratives: Adversarial versus Inquisitorial Models*”, **Language and Law / Linguagem e Direito**, Vol. 2(1), 2015, s. 3 vd.; Leonard Cavise, “*The Transition from the Inquisitorial to the Accusatorial System of Trial Procedure: Why Some Latin American Lawyers Hesitate*”, **Wayne Law Review**, Vol. 53, No. 2, 2007, s. 785 vd.

⁷² İpekcioglu, **Ceza Muhakemesinde İddia Pazarlığı**, s. 195-196.

⁷³ Bilal Gündüz, “*Son Değişiklikler Işığında Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması*”, **Ankara Barosu Dergisi**, S. 1, 2008, s. 155.

görülmektedir. Bu kapsamda itham sisteminin de eski saflığını korumadığı, tahkik sistemine ait birtakım özellikleri bünyesinde barındırdığı dile getirilmektedir⁷⁴. Nitekim Anglo-Sakson sistemini benimseyen ülkelerde dahi konu terör suçları olduğunda, işbirliği sistemine daha yakın yöntemlerin benimsendiği ifade edilmektedir⁷⁵.

E. Genel Değerlendirme

Kıta Avrupası sisteminde ceza muhakemesinin amacının maddi gerçeğin ortaya çıkarılması olduğu⁷⁶, Anglo-Sakson sisteminde ise temel anlayışın maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasından ziyade hukuki uyumsuzluğun çözümüne dayalı şekli bir gerçekliğe ulaşılması olduğu ifade edilmektedir⁷⁷. Bu nedenle de Anglo-Sakson sisteminde failin sorumluluğu açıksa yargılama yapılmasının muhakeme ekonomisine aykırı görüldüğü belirtilmektedir⁷⁸. Bununla birlikte, her iki sistemde de amaçlananın maddi gerçeğe ulaşmak olduğu, ancak yöntemlerinin farklı olduğu da dile getirilmektedir⁷⁹.

Zıt kutupların gerilimi neticesinde gerçeğin açığa çıkacağı varsayımına dayanan itham sisteminin gerçeğe ulaşmaya önem verdiği ifade edilmekte, ancak bu sistem; savunmanın genellikle objektif olaylara uyumlu olmaktan ziyade kafa karışıklığına yol açması sebebiyle tarafları dengeleme eğiliminin gerçeğin belirlenmesinden çok çarpıtılması riskini ortaya çıkardığı, taraflardan birinin özellikle sanığın gerçeği gizlemekte çoğunlukla çıkarı olduğundan gerçeği ortaya çıkarmaktan ziyade gizlemeye çalıştığı ve özellikle yoksul sanıklar yönünden adil bir mücadele olmadığı, savcının elinin daha güçlü olduğu gerekçeleriyle gerçeği bulma konusunda yetersiz

⁷⁴ Feyzioğlu, **Vicdani Kanaat**, s. 58-59.

⁷⁵ Taner, **Çelişme ve Silahların Eşitliği**, s. 149.

⁷⁶ Gerçeğin ne pahasına olursa olsun araştırılması kabul edilmemekte, hukuk devleti sınırları ve kuralları içinde insanlık onuru korunarak araştırılması gerekmektedir. Bkz. Uğur Ersoy, “*Ceza Muhakemesinin Amacı Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım*”, **Uğur Alacakaptan'a Armağan**, C. 1, İstanbul: 2008, s. 299.

⁷⁷ Ambos - Heinze, “**Abbreviated Procedures**”, s. 31; Hodgson, “**Inquisitorial and Adversarial Procedure**”, s. 225; Hasan Tahsin Gökcan - Seydi Kaymaz, **Uzlaşma ve Önödeme**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2. Baskı, 2007, s. 74. Gerçeğin maddi ve şekli olarak ikiye ayrılmasına ilişkin görüşün eleştirisi için bkz. Ersoy, “**Ceza Muhakemesinin Amacı**”, s. 291-299.

⁷⁸ Pınar Bacaksız, “*İddianame Pazarlığı (Plea Bargaining)*”, **Ceza Hukuku Dergisi**, Y. 3, S. 7, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2008, s. 154.

⁷⁹ Feyzioğlu, **Vicdani Kanaat**, s. 64-65.

olduğu yönünde eleştirilmektedir⁸⁰. Yalnızca duruşma sırasında sunulan bilgilerin değerlendirmeye alınması sebebiyle bu sistemde maddi gerçeğin değil, usuli gerçeğin ortaya çıktığı belirtilmektedir.

Aynı zamanda gerçeğin tarafsız şekilde aranması yoluyla en iyi sonuçlara ulaşılabileceği varsayımına dayanan işbirliği sistemi de eleştirilmektedir. Zira ne bildiğini açıklamak istemeyen bir kişiden elde edilen bilgiye güvenilerek gerçeğe ulaşmak işkencenin uygulandığı dönemlerde dahi mümkün olmadığı gibi; insan haklarının esas alındığı günümüzde olayla ilgili bilgiye sahip kişinin işbirliği yapmayı reddetmesi halinde maddi gerçeğin ortaya çıkmasından ziyade açıklanmak istenen bilgilere dayanan bir gerçeklik ortaya çıkmaktadır⁸¹. Bu çerçevede bir görüş tarafından gerçeğin ortaya çıkarılmasının ceza muhakemesinin amacı olmadığı, ceza muhakemesinin bu amaca ulaşmak için bir araç olduğu, ceza muhakemesinin amacının ise uyuşmazlık çözmek olduğu ve suçun işlenmesiyle zarar gören denge, verilen karar ile etkin bir biçimde yeniden tesis edilirse amaca ulaşılmış olacağı ifade edilmektedir⁸².

Sistemlerin temel olarak aynı amaca hizmet ettiği söylenmelidir; ancak izledikleri yollar farklıdır⁸³. Adaletin sağlanarak toplumsal barışın gerçekleştirilmesi bütün sistemlerin nihai amacı olarak görülmelidir⁸⁴. Adalet ise gerçeğin bulunması yönünde dürüst bir çabanın sonucunda sağlanacaktır⁸⁵. Ceza muhakemesinde, tüm süjelerin vicdanlı bir şekilde görevlerini yerine getirmeleri kaydıyla adaletli karar verilmesinin sağlanması mümkündür. Bu noktada elbette itham sistemi ile işbirliği

⁸⁰ Weigend, “Ceza Muhakemesi Gerçeği mi Arıyor?”, s. 331-333. Yazar ayrıca itham sisteminin geçerli olduğu özellikle ABD uygulamasında, jüri yargılamalarının gerçeği ortaya çıkarmaya uygun olmadığını ifade etmektedir. Bkz. Weigend, “Ceza Muhakemesi Gerçeği mi Arıyor?”, s. 336 vd.

⁸¹ Weigend, “Ceza Muhakemesi Gerçeği mi Arıyor?”, s. 333.

⁸² Weigend, “Ceza Muhakemesi Gerçeği mi Arıyor?”, s. 340-341.

⁸³ Ceza hükmünün gerçeğe uygunluğunu, hatasızlığını sistemler bakımından karşılaştıran çalışmalar bulunmaktadır. Buna göre, geleneksel olarak bilginin elde edilmesinde rekabet eden iki karşıt tarafa sahip olmanın ve ispat yükünün asimetrik paylaşılmasının, edinilen toplam bilgide bir artışa ve dolayısıyla daha doğru kararlara yol açtığını göstermektedir. Bir görüş bu argümanları desteklemekte ve bu özelliği, itham sisteminin temel avantajlarından biri olarak görmektedir. Bununla birlikte, bilginin manipüle edilebilirliği veya susma hakkı, bu sonucu zayıflatabilmektedir. İki sistemin karşılaştırılması, işbirliği sisteminin lehine ek destekleyici bir argümana yol açmaktadır. Yargılama makamının delil toplama konusundaki çabalarının, itham sisteminde tarafların çabalarından daha fazla olması nedeniyle, tarafların ihtilafı küçük olduğunda veya bir hatadan kaynaklanan kayıp yüksek olduğunda, işbirliği sistemi hükmün gerçeğe uygunluğunu daha da arttırmaktadır. Bununla birlikte, yarar/zarar oranı arttığında, itham sistemindeki taraflar arasındaki yoğun rekabet, işbirliği sistemine kıyasla daha fazla bilginin açığa çıkmasına neden olduğundan, daha az hataya yol açmaktadır. Bkz. Shchepetova, **Inquisitorial vs. Adversarial System**, s. 1-26.

⁸⁴ Ceza muhakemesinin amacının adaleti sağlamak olduğu hakkında bkz. Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 40.

⁸⁵ Weigend, “Ceza Muhakemesi Gerçeği mi Arıyor?”, s. 344.

siteminin birbirine zıt birtakım özellikler içerdiğini ve her iki sistemin avantajları bulunduğu gibi, dezavantajları da bulunduğunu ifade etmek gerekir⁸⁶. Ancak iki sistem de birbirinden üstün olmamakla birlikte, önemli olan mevcut devlet yapısına ve toplum bünyesine uygun bir sisteme sahip olmaktır⁸⁷.

Pek çok ülkede kabul gören bu sistemler uzun yıllardır birbirlerinden etkilendiğinden, günümüzde birçok ülkede bu özellikleri bir araya getiren sistemlerin uygulandığı gözlemlenmektedir⁸⁸. Bu noktada Avrupa'daki sistemlerin çok yönlülüğünün reddi ile beraber bu sistemleri itham sisteminin tam karşıtı olarak nitelendirmek, sistemler arasındaki farkları ve benzerlikleri de belirsizleştirecektir⁸⁹. Son dönemlerde Kıta Avrupası ve Anglo-Sakson hukukçuları arasında sürmekte olan sistemler tartışmasının, iki sistemin birbirine yaklaşması nedeniyle biraz hafiflediği söylenebilecek olsa da sistemler arasında diyalog kurulurken bazı kurumların yalnızca ait oldukları sistemde yaşayabileceklerini gözden kaçırmamak ve bir uygulama örneği ithal edilmeden, çevresindeki onu yaşatan faktörleri de gözetmek önem arz etmektedir⁹⁰. Özellikle 21. yüzyıldan itibaren Kıta Avrupası ülkeleri, gerçek üzerinde tarafların anlaşma sağladığı pazarlık yöntemlerini kendi sistemlerinde uygulamaya başlamışlardır⁹¹. Bu yeniliklerin ardında ise sistemlerdeki iş yükünün azaltılması ve yargılamaların uzun sürmesinin engellenmesi amaçları yatmaktadır.

En ideal ceza muhakemesi sisteminin, maddi gerçeğin araştırılması ile muhakemenin çabuk sonuçlanmasını bağdaştırabilen sistem olduğu ifade edilmektedir⁹². Ceza muhakemesinde önemli olan, gerçeğin ortaya çıkarılmasının mümkün olması yanında muhakemenin çabuk sonuçlanmasıdır. Ancak çabuk sonuçlanma amacıyla getirilen alternatif yöntemlerin gerçeğin araştırılması amacı ile birlikte temel hak ve ilkelere zarar vermemesi gerektiğini de ifade etmek gerekir. İtham sistemi, tarihsel olarak özgürlüğe ve savunmaya geniş haklar tanıyan teminatlı

⁸⁶ van Caenegem, “**Advantages and Disadvantages of The Adversarial System**”, s. 71; Shchepetova, **Inquisitorial vs. Adversarial System**, s. 1.

⁸⁷ Feyzioğlu, **Vicdani Kanaat**, s. 67.

⁸⁸ Yazarlar arasında sistemlerin gittikçe birbirlerine yaklaşıp yaklaşmadığı sorusuna cevap aranmakta, bu konuda çeşitli görüşler ileri sürülmekte ve bu görüşlerin ise ceza muhakemesinde iki önemli modelin varlığı algısını desteklemeye hizmet ettiği ifade edilmektedir. Bkz. Summers, **Fair Trials**, s. 9.

⁸⁹ Summers, **Fair Trials**, s. 9-10.

⁹⁰ Taner, **Çelişme ve Silahların Eşitliği**, s. 146.

⁹¹ Bu tarz kurumların gerçeği en iyi tarafların bildiği ve bu nedenle üzerinde anlaşmaya vardıkları şeyin maddi gerçeğe en yakın sonuç olacağı teorisine dayandığı ifade edilmektedir. Bkz. Weigend, “**Ceza Muhakemesi Gerçeği mi Arıyor?**”, s. 344.

⁹² Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 39.

bir sistemdir ve sisteme özelliğini veren en önemli niteliklerden biri kendi kendini suçlamaya zorlanamama hakkıdır⁹³. Günümüzde şüpheli/sanık her iki sistemde de susma hakkına sahiptir ve adil yargılanma hakkı teminatı altındadır⁹⁴. Bu noktada esas önemli olan, ülkedeki ceza muhakemesi sistemi hangi sınıflandırma içerisinde değerlendirilirse değerlendirilsin, ceza muhakemesinin adil yargılanma hakkının gerekleriyle uyumlu olması ve adil yargılanma hakkına ilişkin güvencelerin teminat altına alınmasıdır⁹⁵.

Son olarak, modern ceza muhakemesi hukukunda bu sistemler dışında modern denemelerin de olduğundan söz etmek gerekir. Bu modellerden en bilinenleri Herbert Packer tarafından geliştirilen ve ceza adaleti sürecindeki iki model kapsamındaki suçu önlemek ve toplumu suçtan arındırmak amacıyla olan suç kontrolü (*crime control*) ile hukuka uygun ve adil bir yargılama sürecinin güvence altına alınmasını amaçlayan usuli haklar (*due process*) modelleridir⁹⁶. Özgürlük, adalet ve sanığın haklarının korunması konularına önem veren usuli haklar modelinin aksine suç kontrolü modeli, suçların önlenmesine ve ceza adaletinde suçlunun mahkûm edilmesi sürecinde sistemin güvenliğine, etkinliğine ve çabukluğuna odaklanmaktadır. Mirjan Damaska ise sınırlı, faydasız yorumlardan ve Kıta Avrupası ile Anglo-Sakson adalet yönetimi arasındaki karşıtlığın özünü ifade etmeye yönelik boş çabalardan kaçınmak amacıyla toplumun örgütlenme biçimi ve devlet biçimini esas alarak yatay ve dikey modelleme olarak ifade edilebilecek iki ayrı model geliştirmiştir⁹⁷. Modeller ve sistemlerin karşılaştırılmasında temel sorun, muhakeme sistemlerinin sùjeler arasındaki ilişkiye

⁹³ Taner, **Çelişme ve Silahların Eşitliği**, s. 149.

⁹⁴ Ancak bazı yazarlar itham sistemini, susma hakkına yönelik yaklaşımları nedeniyle daha güçlü koruma sağlayan bir sistem olarak görmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. van Caenegem, **“Advantages and Disadvantages of The Adversarial System”**, s. 84-85.

⁹⁵ Aynı yönde Taner, **Çelişme ve Silahların Eşitliği**, s. 147, 149, 150. Ayrıca bkz. Ambos - Heinze, **“Abbreviated Procedures”**, s. 32.

⁹⁶ Detaylı bilgi için bkz. Summers, **Fair Trials**, s. 14. Ayrıca bkz. Aras Türay, **“Ceza Muhakemesi Sistemleri ile Ceza Adalet Sürecinde İki Model Arasındaki İlişki”**, Prof. Dr. Feridun Yenisey’e Armağan, C. I, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2014, s. 1664 - 1669. Ceza adalet sürecine hakim olan politikanın belirlenmesinde modellerden yalnızca birinin tercih edilmesi zorunlu olmayıp modeller birbirinden ayrı tutulmamalıdır, pratiğe yansımaları gereken iki modelin karışımıdır ve ceza adalet sistemleri bu iki modelden birine ağırlık verebilecektir. Bkz. Türay, **“Ceza Muhakemesi Sistemleri”**, s. 1662.

⁹⁷ Mirjan Damaska, **“Models of Criminal Procedure”**, Zbornik Pravnog Fakulteta u Zagrebu, Vol. 51, No. 3-4, 2001, s. 477-516; Mirjan Damaska, **The Faces of Justice and State Authority: A Comparative Approach to the Legal Process**, Yale University Press, 1986, s. 16 vd. Ayrıca bkz. Langer, **“Origins of the Adversarial and Inquisitorial Systems”**, s. 281 vd.; Summers, **Fair Trials**, s. 15-16. Damaska’nın model çalışmalarının, sistemlerin birini diğerinin içine sığdırmaya meşruluk kazandırmakta olduğu; iki modeli unsurlara bölerek karşılaştırmaya temel sağladığı ifade edilmektedir. Bkz. Summers, **Fair Trials**, s. 10.

dayanması, buna karşın modellerin sùjeler arasındaki ilişkiyle doğrudan bir bağlantısının bulunmaması olup; modeller ve sistemler tam olarak örtüşmese de aralarında bir etkileşim bulunduğu ifade edilmelidir⁹⁸.

F. Türk Hukukundaki Sistem

1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu gibi, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu da genel olarak işbirliği sisteminin özelliklerini taşımaktadır⁹⁹. İddia, savunma ve yargı makamları bulunmaktadır. İddia ve savunma hüküm verilmesine katılırken, karar niteliğindeki hükmü veren hâkimler de kolektif şekilde hüküm vermektedir¹⁰⁰. Hüküm verme faaliyetine katılan sùjelerin görüşlerini karşılıklı olarak bildirmesine, bunlar hakkında yorum yapılmasına olanak sağlayan ve itham sistemi kaynaklı olan çelişmeli muhakeme ilkesi kabul edilmektedir¹⁰¹. Soruşturma evresinde, niteliği gereği, çelişme bakımından bazı sınırlamalar söz konusu olabilir; çelişme esasen duruşma hazırlığı aşamasında başlar (CMK m. 177/3, 179); kanun yolu aşaması da dâhil olmak üzere (CMK m. 277-297/3) kovuşturma evresinde de geçerlidir¹⁰². Türk ceza muhakemesinde makamlar arasındaki dengeyi sağlamak

⁹⁸ Tùray, “**Ceza Muhakemesi Sistemleri**”, s. 1670 vd. Çekişmeli sistem ile yatay yapılanma ilişkisi için bkz. İpekcioglu, **Ceza Muhakemesinde İddia Pazarlığı**, s. 181-182. İşbirliği sistemi ile dikey yapılanma ilişkisi için bkz. İpekcioglu, **Ceza Muhakemesinde İddia Pazarlığı**, s. 193-194.

⁹⁹ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 43; Soyaslan, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 63; CMUK yürürlükte iken uygulanmakta olan sistem hakkında detaylı bilgi için bkz. Keyman, **Savcılık**, s. 50 vd. Ceza muhakemesi hukukunun demokratikleşmesi bakımından itham sisteminin kabul edilmesi yönünde bkz. Yarsuvat, “**İtham Sistemi mi, Tahkik Sistemi mi?**”, s. 387.

¹⁰⁰ Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 63-64. İfade etmek gerekir ki, Ceza Muhakemesi Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun'a eklenen geçici madde ile süreli de olsa asliye ceza mahkemelerinde savcının muhakemeye katılmaması öngörülmüştür. Bu bakımdan hükmün kolektif olarak verilebilmesi için gerekli olan çelişmenin varlığından bahsedilmesi mümkün değildi. Bu durumun herhangi bir muhakeme sistemi ile bağdaştırılması mümkün görülmemiş ve Türkiye’de artık ceza muhakemesinin bir sistemi bulunmadığı ifade edilmiştir. Bkz. Tuğrul Katoğlu, “**Asliye Ceza Mahkemelerinin Yeni Durumu. Silahların Eşitliği Tartışmalarından Silahlara Vedaya**”, **Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Köksal Bayraktar’a Armağan)**, C. 1, 2010, s. 543-544. 2011 yılından beri savcıların asliye ceza mahkemesi duruşmalarında bulunmaması uygulamasına sona verilmiş ve savcılar, 1 Eylül 2020 itibarıyla asliye ceza mahkemelerinde duruşmaya katılmaya başlamıştır.

¹⁰¹ Bkz. Vermeulen v. Belçika, Başvuru No. 19075/91, 20 Şubat 1996, § 33: “*Bu hak ilke olarak, taraflara, bir ceza veya hukuki davada -mahkemenin kararını etkilemek amacıyla ulusal yasal hizmetlerin tarafsız bir üyesi tarafından olsa bile- gösterilen tüm deliller veya sunulan görüşler hakkında bilgi sahibi olma ve üzerine yorum yapma fırsatını sağlamaktadır.*” Benzer yönde J.J v. Hollanda, Başvuru No. 9/1997/793/994, 27 Mart 1998, § 43; AYM Faik Gümüş Başvurusu, Başvuru No. 2012/603, T. 20.02.2014, R.G. Tarih-Sayı: 19.03.2014-28946, § 47. Bu konuda Türkiye aleyhine verilen bir AİHM kararı için bkz. Göç v. Türkiye, Başvuru No. 36590/97, 9 Kasım 2000, § 33-36.

¹⁰² Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 193. Bununla birlikte, kanunen soruşturma evresine dâhil olsa da iddianamenin görevli ve yetkili mahkeme tarafından incelendiği iddianamenin kabulü veya reddi aşamasında savunmaya görüş belirtme olanağının tanınmaması sebebiyle CMK m. 174 hükmü, çelişmeli muhakeme ve silahların eşitliği ilkesini ihlal eder nitelikte görülmektedir. Alman Ceza Muhakemesi Kanunu’nda bu aşamada sanığa görüş belirtme olanağı verildiği hakkında bkz. Centel -

amacıyla silahların eşitliği ilkesi geçerlidir. Bu ilke şüpheli/sanık hakları ile savcının yetkileri arasında bir dengenin sağlanması anlamına gelmekte; yetkilerde eşitlik anlamına gelmemektedir¹⁰³. Örneğin, müdafinin dosyayı inceleme yetkisi (CMK m. 153) ile ifade alma veya sorgu sürecinde hazır bulunma yetkisi (CMK m. 149/3) kolektif hükme katılmak bakımından taraflar arasındaki dengeyi sağlamaya yönelik düzenlemelerden bazılarıdır.

Soruşturma evresi, tahkik sisteminde olduğu gibi gizli ve yazılıdır. Soruşturma işlemlerinin gizli olmasının amacı, delillerin karartılmasını engellemek ve masumiyet karinesini teminat altına almayı sağlamaktır¹⁰⁴. Böylece şüphelinin toplum nezdinde lekelenmesi önlenmiş olacaktır¹⁰⁵. Gizlilikten anlaşılmaması gereken ise işlemlerde ilgililerden başka kimsenin hazır bulunamaması ve yapılmış olan araştırma sonuçlarının kamuya açık olmamasıdır¹⁰⁶. Dolayısıyla gizlilik soruşturmanın taraflarına yönelik değildir¹⁰⁷. Bu çerçevede Ceza Muhakemesi Kanunu ile getirilen istisnalar saklı kalmak üzere, soruşturma evresinde müdafie dosyayı inceleme ve

Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 639-640. Yine bu aşamada iddianamenin kabulünü engelleyici özel bir kanun yolu bulunmadığından, fiilen de bu süreçte ilgililerin yer almamaları ve haberdar edilmemeleri sebebiyle engellenen olanaksız olduğu ifade edilmektedir. Bu durumda sadece, soruşturma evresini sürekli ve gerekli titizlikle izleyen ve dosyayı sürekli inceleyip takip eden bir süjenin, sözlü çoğu kez de zorunlu olarak yazılı şekilde vereceği dilekçede iddianamenin düzenlenişine müdahale etmesinin, iddianamede yer alacak hususlarda yönlendirmede bulunmasının veya iade edilmesi için mahkemece değerlendirilmek üzere açıklama veya delil ibraz etmesinin mümkün olduğu ileri sürülmektedir. Bkz. Hakan Hakeri - Yener Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 18. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2021, s. 548.

¹⁰³ Keyman, **Savcılık**, s. 52; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 52; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 61. Silahların eşitliği ilkesinin, Anglo-Sakson muhakeme sisteminin esasını yansıtan ve taraf muhakemesinde daha kolay gerçekleşen bir ilke olduğu ileri sürülmektedir. Bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 253. Silahların eşitliğinin, savunma makamının bir hukuk devletinde kendisine tanınmış bulunan hakları gerçekten kullanabilmesi olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Bahri Öztürk - Durmuş Tezcan - Mustafa Ruhan Erdem - Özge Sırma Gezer - Yasemin F. Saygılar Kırıt - Esra Alan Akcan - Özdem Özyayın - Efser Erden Tütüncü - Derya Altınok Villemin - Mehmet Can Tok, **Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku**, 15. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2021, s. 133. İfade etmek gerekir ki; işin doğası gereği savcının yetkileri daha geniş olup bu kapsamda kanunda birtakım istisnai düzenlemelere yer verilmiştir. Bu noktada önemli olan dengenin savunma aleyhine bozulmamasıdır.

¹⁰⁴ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 67; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 513; Güneş Okuyucu Ergün, "Soruşturmanın Gizliliği", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 59, S. 2, Haziran 2010, s. 246; Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 141. AİHM de ceza soruşturmasının gizliliğinin, soruşturmanın düzgün işlemesi ve şüphelinin suçsuzluk karinesinden yararlanması bakımından önemli olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Dupuis ve Diğerleri v. Fransa, Başvuru No. 1914/02, 07 Haziran 2007.

¹⁰⁵ Lekelenmeme hakkı masumiyet karinesinin özel bir görünümü ya da unsuru olarak nitelendirilebilir. Detaylı bilgi için bkz. Eyüp Kara, "Lekelenmeme Hakkı", **Adalet Dergisi**, S. 43, 2012, s. 188- 197.

¹⁰⁶ Okuyucu Ergün, "Soruşturmanın Gizliliği", s. 248-249; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 115; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 513. Aynı zamanda soruşturmanın gizliliğinin haber verme hakkı ve savunma hakkı ile sınırlandırıldığını ifade etmek gerekir. Bkz. Soyaslan, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 246-247.

¹⁰⁷ Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 611; Dönmez, **Çapraz Sorgu**, s. 91.

belgelerden örnek alma (CMK m. 153) ile işlemlerde hazır bulunma yetkisi (CMK m. 84-85, 120/3, 122, 149/3) tanınmıştır¹⁰⁸. Aynı zamanda Ceza Muhakemesi Kanunu'nda yazılılık ilkesi öngörüldüğünden her soruşturma işlemi tutanağa bağlanmaktadır¹⁰⁹. Cumhuriyet savcısı, araştırma mecburiyeti ilkesi gereği, bir suçun işlendiği izlemine veren bir hali öğrenir öğrenmez soruşturma işlemlerine başlar (CMK m. 160) ve kamu davasını açma mecburiyeti ilkesi gereği soruşturma evresinde toplanan deliller, suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturuyorsa kural olarak iddianame düzenlemek zorundadır¹¹⁰. (CMK m. 170/2) Bununla birlikte, aşağıda detaylı olarak değinileceği üzere, kovuşturma mecburiyetine istisna getiren birtakım düzenlemelerin bulunduğunu da ifade etmek gerekir. (CMK m. 171) Ayrıca soruşturma evresi, iddianamenin kabulüne kadar geçen evreyi ifade etmekte olup; iddianamenin kabulü kararının yetkili ve görevli mahkeme tarafından verilmesi suretiyle kamu davasını açma kararı veren hâkimlerin, aynı zamanda uyuşmazlığı karara bağlayacak hâkimler olması sebebiyle iddia eden ve yargılayan sıfatlarının aynı makamda birleşmesinin tahkik sistemini akla getirdiği ifade edilmektedir¹¹¹.

Kovuşturma evresinde itham sisteminin özellikleri ön plana çıkmaktadır. Bu kapsamda sözlülük, alenilik ve davasız yargılama olmaz ilkeleri geçerli olmaktadır. Sözlülük ilkesi gereğince, duruşmada dile getirilmiş ve tartışılmış hususların hükme esas alınması gerekmektedir¹¹². Duruşmada anlatılacak ve okunacak belgelere ilişkin CMK'nın 209 ila 214. maddeleri arasındaki düzenlemeler, sözlülük ilkesinin

¹⁰⁸ Müdafinin dosyayı inceleme ve dosyadan örnek alma yetkisi CMK m. 153/2'de sayılan suçlara ilişkin olarak kısıtlanabilecektir. Müdafî ile mağdur ve şikâyetçinin vekiline CMK ile tanınan bu hak, şüpheliye ise yönetmelik ile tanınmıştır. Bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 116 dn. 72.

¹⁰⁹ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 117; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 514.

¹¹⁰ Araştırma ve kamu davası açma mecburiyeti ilkesi hakkında bkz. Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 68.

¹¹¹ İddianamenin yetkili mahkemeye verilmesiyle başlayan ve iddianamenin mahkemece kabul edilip kovuşturma evresinin başlamasıyla sona eren ara muhakeme aşamasının ayrı bir yargılama makamınca yapılması gerektiği ileri sürülmektedir. Bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 639. Alman yazar Roxin tarafından ara muhakeme için ayrı bir mahkeme kurulması önerilmişse de; bu görüş hayal ürünü olarak nitelendirilmekte ve böyle bir mahkemenin kabulü, pahalı olması ve muhakemeyi önemli ölçüde geciktirmesi sebepleriyle eleştirilmektedir. Bkz. Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 460.

¹¹² Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 792; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 75; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 560; Cumhur Şahin - Neslihan Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku II**, 12. Bası, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2022, s. 107; Soyaslan, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 390.

gereklerini sağlamaya yönelik düzenlemelerdir. Sözlülük ilkesi aynı zamanda duruşmanın doğrudan doğruyalığı (vasitasızlık) ilkesi ile iç içedir¹¹³.

Kararların halkın gözü önünde verilmesini, herkesin muhakeme işlemlerinde bulunabilmesini ve bu işlemleri izleyebilmesini ifade eden aleniyet ilkesi (halka açıklık, kamuya açıklık) Anayasa’da ve Ceza Muhakemesi Kanunu’nda düzenlenmektedir¹¹⁴. Anayasa’nın 141. maddesinde ve Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 182. maddesinde, mahkemelerde duruşmaların herkese açık olacağı hüküm altına alınmıştır. Bu ilke, kural olarak isteyen herkesin duruşmada hazır bulunması ve yapılanları görmesi kadar söylenenleri duyması ve gösterilenleri görmesine hizmet etmektedir¹¹⁵. İlkenin ihlali hukuka kesin aykırılık halidir ve kararın bozulmasını gerektirir¹¹⁶. (CMK m. 289/1-f) Bununla birlikte, aleniyet ilkesinin sınırlandırılması da mümkündür. Genel ahlâkın veya kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı hallerde, duruşmanın bir kısmının veya tamamının kapalı yapılmasına mahkemece karar verilebilecektir. (AY m. 141, CMK m. 182/2) Aynı zamanda sanık, onsekiz yaşını doldurmamış ise duruşmanın kapalı yapılması kuraldır. (CMK m. 185)

Davasız yargılama olmaz ilkesi gereğince, yargılama yapılabilmesi dava açılmasına bağlıdır; hâkim kendiliğinden yargılama yapamaz. Bu kapsamda savcı tarafından hazırlanan iddianame kabul edilmedikçe hiç kimse yargılanamaz¹¹⁷. (CMK m. 175) Kovuşturmanın yürütülmesi büyük ölçüde hâkim tarafından gerçekleştirilmekle birlikte, Ceza Muhakemesi Kanunu ile getirilen tanıklara doğrudan soru sorma yetkisi (CMK m. 201) gibi birtakım yetkiler ile iddia ve savunma daha aktif hale getirilmiştir¹¹⁸.

Kovuşturma evresinde, tahkik sisteminde olduğu gibi, hâkimin vicdani kanaatine göre delillerin serbestçe değerlendirilmesi söz konusu olmaktadır. Buna

¹¹³ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 792; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 77; Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 151.

¹¹⁴ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 796; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 75; Toroslu - Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 334; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 557; Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakeme Hukuku II**, s. 119.

¹¹⁵ Feridun Yenisey - Ayşe Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 9. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2021, s. 742; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 570-571.

¹¹⁶ Toroslu - Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 337; Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 140; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 557.

¹¹⁷ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 71.

¹¹⁸ Dönmez, **Çapraz Sorgu**, s. 92.

göre hüküm, ancak iddianamede unsurları gösterilen suça ilişkin fiil ve faili hakkında verilir. Mahkeme, fiilin nitelendirilmesinde iddia ve savunmalarla bağlı değildir. (CMK m. 225) Bu noktada yargılama iddianamede gösterilen fiile ilişkin olup yargılama sırasında suç nitelik değiştirilebilecektir¹¹⁹. Yine tahkik sisteminin etkisiyle, mahkemenin taraflardan bağımsız olarak maddi gerçeği resen araştırma yükümlülüğü vardır¹²⁰. Bununla birlikte, 1412 sayılı CMUK'dan farklı olarak¹²¹, 5271 sayılı CMK'da maddi gerçeği araştırma görevine açıkça yer verilmediğinden hâkimin delil toplama yetkisinin ortadan kalktığı; ancak iddia makamı ve tarafların ortaya koyduğu delillerden hareketle gerçeğe ulaşacağı, suçun sübutuna etki edeceği mutlak sayılan mevcut bir delil toplanmadan hazırlanan iddianamenin iadesine ilişkin düzenlemenin de bu amaçla kabul edildiği ifade edilmektedir¹²². CMK'da yer alan düzenlemeler incelendiğinde; delil toplama görevi esas olarak Cumhuriyet savcısına ait olmakla birlikte, hâkimin delil toplama yetkisinin ortadan kaldırılmadığını belirtmek gerekir¹²³.

¹¹⁹ Bu durumda sanığa ek savunma hakkı verilecektir. (CMK m. 226) Ayrıca itham sisteminin geçerli olduğu Amerika'da mahkemeler iddianame ile bağlı olduğundan, iddianameye konu suç dışında bir başka suç hakkında karar verememektedir. Bkz. Bacaksız, “İddianame Pazarlığı”, s. 155.

¹²⁰ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 793. Maddi gerçeği araştıran ceza muhakemesinde duruşma aşamasında da delil toplamaya ihtiyaç duyulabileceği, bu aşamada mahkemenin delil toplanmasına ilişkin kararı istek üzerine verebileceği gibi kendiliğinden verebilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bkz. Toroslu - Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 349. Hâkimin resen araştırma yapabileceği, tarafların önüne getirdiği delillerle yetinme zorunluluğu bulunmadığı, mülga CMUK'ta olduğu gibi bu yönde ayırık bir hüküm bulunmasa da hâkimlerin görevlerinin, ceza muhakemesinin amaçlarının, delil toplama yöntemi ve önlemlerinin kovuşturma evresi için de kabul edilmiş olmasının ve vicdani ispat sisteminin bunu zorunlu kıldığı ifade edilmektedir. Ayrıca CMK'da bu ilkeye açıkça yer verilmemesinin hatalı olduğu, ancak CMK'daki diğer düzenlemelerin bu ilkenin dayanağı olarak görüleceği belirtilmektedir. Bkz. Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 96. Delil olabilecek şeylerin sonradan öğrenilmesi halinde soruşturma evresinde delil toplanabileceği, bu faaliyetin yapılması amacıyla duruşma hazırlığı aşamasının kabul edildiği dile getirilmektedir. Bkz. Kunter - Yenisey - Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 1276. Yine kovuşturma evresinde yargılama makamının delil toplamasına kural olarak ihtiyaç bulunmadığı, ancak soruşturma evresinde toplanması gereken bazı delillerin kovuşturma evresinde toplanmasının gerekebileceği, sonradan ortaya çıkan delillerin toplanması konusunda ise tereddüt bulunmadığı ifade edilmektedir. Bkz. Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku II**, s. 99.

¹²¹ CMUK düzenlemesinin 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'na alınmaması bir eksiklik olarak nitelendirilmektedir. Bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 634. CMK'nın 206. maddesinde hüküm değiştirilmiş ve kendiliğinden ibaresine yer verilmemiş olup bu açıklık karşısında mahkemenin resen, kendiliğinden delil toplama yetkisinin olmadığını söylemenin mümkün olduğu; mahkemenin sadece tarafların talebi üzerine tanık ve bilirkişi ile başkaca ispat delillerini toplayabileceği ifade edilmektedir. Bkz. Yarsuvat, “İtham Sistemi mi, Tahkik Sistemi mi?”, s. 382.

¹²² Bu görüşe göre; iddianamede gösterilen delillerin yeterli görülmemesi veya toplanması gereken bir delilin sonradan ortaya çıkması ihtimalinde hâkim savcıdan delil araştırması isteyebilecektir. Bkz. Mahmut Koca, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Deliller”, **Ceza Hukuku Dergisi**, Y.1, S.2, Aralık 2006, s. 211-212. Yine bu çerçevede, CMK sisteminde delillerin soruşturma evresinde toplanacağı, mahkemenin delil toplamayacağı, toplatma gereği sonradan ortaya çıkan bir delil olursa mahkemenin bunu savcılık yoluyla elde edeceği ifade edilmektedir. Bkz. Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 336.

¹²³ Bkz. CMK m. 63, 69, 83, 181/2, 332. Söz konusu maddelerde yer alan işlemlerin talep koşuluna bağlanmadığı, bu düzenlemelerin maddi gerçeğin resen araştırılması ilkesine uygun olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 793-794. Ayrıca bkz. CMK m. 206-

Zira mahkemelerin resen delil toplamasına gerek kalmadığını kabul etmenin, yargılama makamının hakem konumuna sokulması tehlikesi doğurduğu ileri sürülmektedir¹²⁴. Anayasa Mahkemesi kararlarında da vurgulandığı üzere, hâkim kovuşturma evresinde savcının ortaya koyduğu deliller ile bağlı olmayıp, sanığın leh ve aleyhindeki delilleri toplama yetkisine sahiptir¹²⁵. Ancak bu ilke, hâkimin gerçeğin araştırılması sınırını aşarak tarafsızlığına gölge düşürecek şekilde uygulanmamalıdır. Bu noktada da silahların eşitliği ilkesine riayet edilmesi son derece önem taşımaktadır.

Şüpheli veya sanığın açıklamalarının gerçeğe ulaşmak bakımından büyük değeri bulursa da delillerin serbestçe değerlendirilmesi ve maddi gerçeğin resen araştırılması ilkeleri çerçevesinde, sanığın ikrarı hâkimi bağlamamaktadır¹²⁶. Nitekim Anglo-Sakson hukukundan farklı olarak, sanık teknik anlamda tanık gibi bir delil aracı değildir ve ikrar son derece dikkatli değerlendirilmesi gereken bir delil olarak görülmektedir¹²⁷. Yargıtay uygulaması uyarınca, ikrar tek başına mahkûmiyet gerekçesi olamayacağı gibi, bu ikrarın doğruluğunun diğer delillerle desteklenmesi gerekmektedir; aksi halde hâkim beraat kararı verecektir¹²⁸. İkrar özgür iradeye dayanmalı ve gönüllü olmalıdır. Suçun her türlü şüpheden arınmış bir şekilde ispat olunması gerektiğinden ve çeşitli nedenlerle işlemediği bir suçu üstlenmesi de

207, 216, 217. Bununla birlikte, bizim de katıldığımız görüş çerçevesinde, eksik soruşturma sonucu kabul edilen iddianame üzerine mahkemenin duruşma hazırlığı aşamasında bütün delilleri toplamaya çalışması, mahkemenin tarafsızlığını ortadan kaldıracak nitelikte görülmekte ve bu nedenle bu uygulamanın tahkik sitemini andırdığı belirtilmektedir. Mahkeme suçun sübutuna etki edecek deliller toplanmadan veya yeterli şüphe ya da yeterli delile ulaşılmadan hazırlanmış bir iddianameyi iade etmelidir, aksi halde hem suçlayıcı hem de karar veren konumuna gelerek tarafsızlığını yitirme tehlikesiyle karşı karşıya kalacak ve adil yargılanma hakkı bertaraf edilecektir. Mahkeme yalnızca soruşturma evresinde söz konusu edilmeyen veya kovuşturma evresinde sonradan ortaya çıkan bir delili ortaya koymalı, tarafsızlığını zedeleyecek tarzda delil toplama faaliyetine girişmemelidir. Bkz. Fatih Birtek, “Cumhuriyet Savcısının Delilleri ve Fiili Takdir Yetkisi”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Nur Centel’e Armağan)**, Özel Sayı, C. 19, S. 2, İstanbul: Beta Yayınevi, 2013, s. 962-963.

¹²⁴ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 634.

¹²⁵ AYM Kararı E. 2015/9, K. 2015/94, T. 22.10.2015 R.G. Sayı: 29525: “Ceza muhakemesinde mahkeme, dava açıldıktan sonra pasif konumda olmayıp, hüküm vermek için yeterli kanaate ulaşıncaya kadar maddi gerçeği araştırmaya devam etmek zorundadır. Maddi gerçeği resen araştırma ilkesi uyarınca mahkemeler, Cumhuriyet savcısının ortaya koyduğu delillerle bağlı olmadıkları gibi hüküm için gerekli tüm araştırmaları kendiliğinden yapmak ve tarafların haklarını korumakla yükümlüdürler.” Benzer yönde bkz. AYM Kararı E. 2011/43, K. 2012/10, T. 19.1.2012 R.G. Sayı: 28225. AYM Kararı E. 2005/124, K. 2009/13 T. 29.1.2009 R.G. Sayı: 27189: “Soruşturma ve davanın açılması aşamasında Cumhuriyet savcısının yetkili olması, yargılama aşamasında hâkimin leh ve aleyhteki delilleri toplama yetkisinin bulunması ...”

¹²⁶ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 585.

¹²⁷ Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 299.

¹²⁸ Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2014/10-81, K. 2016/66, T. 16.2.2016; Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2005/7-144, K. 2005/150, T. 29.11.2005. Kararlar için bkz. www.kazanci.com (Erişim Tarihleri: 17.11.2019)

mümkün olduğundan şüpheli veya sanığın, somut vakıa veya deliller ile çelişen veya başkaca delillerle desteklenmeyen ikrarının mahkûmiyet hükmü için yeterli görülmemesi yerinde bir uygulama olarak nitelendirilmelidir¹²⁹.

Türk ceza muhakemesi sisteminde, ikrara diğer delillerden farklı bir değer atfedilmemiş olsa da bazı alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının uygulanmasının ikrar ile bağlantılı olduğu değerlendirilebilir. Bununla birlikte, çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde detaylı olarak açıklanacağı üzere, ikrar gerektirmeyen uzlaştırmada mağdurun zararının ödenmesi konusunda anlaşma veya seri muhakeme usulünde usulün uygulanmasına ilişkin teklifin kabulü, suçun ikrarı anlamına gelmemektedir. Son olarak ifade etmek gerekir ki, özellikle muhakemenin hızlandırılması ve sistemin etkinliğinin artırılması amaçlarıyla savcılığın kamu davası açmada takdir yetkisinin genişletilmesi, ayrıca şüpheli/sanığın kabulüne bağlı olan Anglo-Sakson kökenli bazı kurumların ve özel ve istisnai muhakeme yöntemlerinin uygulamaya konulması ile birlikte; diğer Kıta Avrupası ülkelerinde olduğu gibi, itham sisteminin bünyesine dâhil olan bazı özelliklerin Türk ceza muhakemesi sistemine aktarıldığını söylemek mümkündür.

II. Ceza Muhakemesinin Yürüyüşüne İlişkin Esaslar

A. Genel Olarak

İddia, savunma ve yargılama faaliyetlerinden oluşan ceza muhakemesi, suç haberinin alınmasıyla yani suç şüphesi ile başlamakta ve hükmün kesinleşmesi ile sona ermektedir. Ceza muhakemesinin yapısı ve yürüyüşü tarihsel süreç içerisinde gelişme göstermiştir. Önceleri doğrudan dava açılmasıyla muhakeme başlamakta iken,

¹²⁹ Benzer yönde Kunter - Yenisey - Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 1379; Rezzan İtişgen, **Kişinin Kendini Suçlamaya Zorlanamaması İlkesi (Nemo Tenetur İlkesi) ve Susma Hakkı**, İstanbul: On iki Levha Yayıncılık, 2013, s. 231; Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 299. Bazı yazarlar, doktrinde ve Yargıtay kararlarında belirtildiğinin aksine, ikrarın delil olarak karar veya hükmü esas alınması için başkaca delil ve emare ile desteklenmesinin gerekli ve zorunlu olmadığını ifade etmektedir. Bkz. Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 590 vd. İkrarın hükmü esas alınması için başka delil ve emarelerle desteklenmesine gerek olmadığı hakkında ayrıca bkz. Yener Ünver, “*Ceza Muhakemesinde İspat, C.M.K. ve Uygulamamız*”, **Ceza Hukuku Dergisi**, Y.1, S.2, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2006, s. 126; Fatih Birtek, **AİHM, Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay Kararları Işığında Ceza Muhakemesinde Delil ve İspat**, 2. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2017, s. 105. Yine hâkimin başkaca delil olmasa bile sanığın ikrarı ile vicdani kanaate ulaşmış ise mahkûmiyet kararı verebileceği görüşü için ayrıca bkz. Doğan Gedik, **Ceza Muhakemesinde İspat ve Şüphelinin Sanık Lehine Yorumlanması**, 3. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2018, s. 56.

zamanla davanın direkt mahkeme önüne gitmesinden vazgeçilmiş ve davadan önce iddianın hâkim tarafından soruşturularak muhakemenin önceden hazırlanması söz konusu olmuştur. Daha sonra dava öncesi hazırlıkları içeren soruşturmanın ayrı bir süje olan savcı tarafından gerçekleştirilmesi kabul edilmiştir¹³⁰. Böylece ceza davasının hazırlandığı ve davanın görüldüğü iki evre ortaya çıkmıştır.

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu uyarınca ceza muhakemesi, soruşturma evresi ve kovuşturma evresi olarak ikiye ayrılmaktadır. Soruşturma, kanuna göre yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesinden iddianamenin kabulüne kadar geçen evreyi (CMK m. 2/1-e); kovuşturma ise iddianamenin kabulüyle başlayıp, hükmün kesinleşmesine kadar geçen evreyi (CMK m. 2/1-f) ifade etmektedir. Doktrinde iddianamenin değerlendirildiği sürecin özellikleri dikkate alınarak, ceza muhakemesinin soruşturma evresi, ara muhakeme evresi ve kovuşturma evresi olarak üçe ayrıldığı da ileri sürülmektedir¹³¹. Ceza Muhakemesi Kanunu'nda ayrı bir evre olarak nitelendirilmeyen ara muhakeme evresi, iddianamenin düzenlenmesi ile kabulü veya iadesi arasında geçen süreç olarak değerlendirilmektedir¹³². Bununla birlikte; doktrinde bir diğer görüş tarafından, iddianamenin verilmesi ile bunun mahkeme tarafından kabulü arasındaki aşamanın soruşturma evresi içinde tanımlandığı ve bu aşamayı bir ara muhakeme evresi olarak nitelemenin kanunun düzenleme biçimine uygun olmadığı ifade edilmektedir¹³³. Her ne kadar kanunda soruşturma evresinin bir parçası olarak düzenlenmiş olsa da iddianamenin değerlendirilmesi süreci niteliği itibariyle soruşturma evresine dâhil olmadığı gibi, kovuşturma evresine de dâhil değildir¹³⁴. Biz de doktrinde genel kabul gören şekliyle, Ceza Muhakemesi Kanunu'nda yer alan soruşturma ve kovuşturma evreleri arasındaki evreye ilişkin

¹³⁰ Ceza muhakemesinin tarihsel gelişimi hakkında bkz. Kunter - Yenisey - Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 638-640.

¹³¹ Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 119; Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 42; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 19; Ahmet Gökçen - Murat Balcı - Mehmet Emin Alşahin - Kerim Çakır, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 4. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2020, s. 545.

¹³² Kunter - Yenisey - Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 645-646. Yazarlar ayrıca soruşturma evresini de başlangıç soruşturması ve kısa soruşturma olarak ikiye ayırarak incelemektedir. Bkz. Kunter - Yenisey - Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 643 vd.

¹³³ Cumhuriyet Şahin - Neslihan Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku I**, 12. Bası, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2021, s. 27. Bu görüş doktrindeki diğer yazarlar tarafından eleştirilmektedir. Bkz. Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 540-541.

¹³⁴ İddianamenin değerlendirildiği ara muhakeme aşamasının ceza muhakemesinde atlanması mümkün olmayan bir süreç olması gerekçesiyle evre özelliğine sahip olduğu ifade edilmekte; bununla birlikte, süreç, kapsamının dar olması ve kanundaki düzenlemeler gereğince bağımsız bir devre olarak değerlendirilmektedir. Bkz. Centel- Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 20.

hükümleri de dikkate alarak, aşağıdaki açıklamaları soruşturma evresi, ara muhakeme evresi ve kovuşturma evresi olarak değerlendireceğiz.

Ceza muhakemesinde evreler birbirini takip etmekte olduğundan, kural olarak evrelerin atlanması ve bir evreden diğer evreye geçilmiş ise evrelerden dönülmesi mümkün değildir. Nitekim ceza muhakemesi evrelerinde uygulanan kural ve ilkeler, aynı zamanda sùjelerin konumları, görev ile yetkileri farklılık göstermektedir. Türk ceza muhakemesi hukukunda ceza muhakemesinin yürüyüşü, aşağıda konunun gerektirdiği şekilde genel hatlarıyla aktarılabacaktır.

B. Türk Ceza Muhakemesi Sisteminin Yürüyüşü

1. Soruşturma Evresi

Kovuşturma mecburiyeti ilkesi gereğince savcı; resen, ihbar veya şikâyet vb. yollarla öğrendiği suç şüphesi üzerine derhal gerekli araştırmalara başlamak zorundadır¹³⁵. Bu zorunluluk CMK'nın 160. maddesinde; Cumhuriyet savcısının, ihbar veya başka bir suretle bir suçun işlendiği izlenimini veren bir hali öğrenir öğrenmez kamu davasını açmaya yer olup olmadığına karar vermek üzere hemen işin gerçeğini araştırmaya başlayacağı şeklinde düzenlenmektedir. Burada amaç, kamu davası açmaya yer olup olmadığına karar verilmesi ve kamu davası açılacak ise söz konusu davaya hazırlık yapılmasıdır¹³⁶. O halde soruşturma evresinin görevi suç şüphesini aydınlatmak ve kovuşturmayı hazırlamak, bu kapsamda delilleri bulma, koruma altına alma ve yeterli delile ulaşırsa olayı mahkeme önüne götürmektedir¹³⁷. Maslahata uygunluk ilkesi çerçevesinde kamu davasını açmayabilme olanağının bulunup bulunmadığının araştırılması da yine bu evrenin görevlerindendir¹³⁸.

Türk ceza muhakemesi sisteminde soruşturma evresinin başlaması için olguya dayanan basit bir şüphe yeterli olmakla birlikte, somut olgulara dayanmayan soyut

¹³⁵ Suçun öğrenilmesi hakkında bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 103 vd. Kovuşturma mecburiyeti ilkesi; araştırma mecburiyeti ilkesi, kamu davasını açma mecburiyeti ilkesi ve kamu davasını yürütme mecburiyeti ilkesi olmak üzere üç alt ilkeden oluşmaktadır. Bkz. Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 66.

¹³⁶ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 153.

¹³⁷ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 97-98.

¹³⁸ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 153.

şüphe yeterli görülmemektedir¹³⁹. Bu çerçevede Ceza Muhakemesi Kanunu'nda yapılan bir değişiklikle kovuşturma mecburiyeti ilkesine önemli bir istisna tanınmıştır. CMK m. 158/6 uyarınca, ihbar ve şikâyet konusu fiilin suç oluşturmadığının herhangi bir araştırma yapılmasını gerektirmeksizin açıkça anlaşılması veya ihbar ve şikâyetin soyut ve genel nitelikte olması durumunda soruşturma yapılmasına yer olmadığına karar verilir¹⁴⁰. Bu durumda şikâyet edilen kişiye şüpheli sıfatı verilemeyecek olup, soruşturma yapılmasına yer olmadığına dair karar, varsa ihbarda bulunana veya şikâyetçiye bildirilmektedir. Bu karara karşı 173. maddedeki usule göre itiraz edilebilir; itirazın kabulü halinde Cumhuriyet başsavcılığı soruşturma işlemlerini başlatır. Yapılan işlemler ve verilen kararlar, bunlara mahsus bir sisteme kaydedilir ve bu kayıtlar, ancak Cumhuriyet savcısı, hâkim veya mahkeme tarafından görülebilir. Soruşturma evresinin sonunda verilebilen kovuşturmaya yer olmadığı kararı benzeri bir karar tipi olduğu ifade edilen soruşturmaya yer olmadığı kararı soruşturma evresinin öncesinde verilmektedir¹⁴¹. Böylece soruşturma evresine bir ön aşama getirilmiştir¹⁴². Bu noktada savcı soruşturmaya başlamadan önce soruşturma yapmanın gerekli olup olmadığını değerlendirecek, buna göre soruşturmaya başlayacak veya başlamayacaktır¹⁴³.

Soruşturma evresi savcı tarafından yürütülmekte olup, kolluk savcının yardımcısı konumdadır¹⁴⁴. Soruşturma işlemleri savcının emirleri doğrultusunda adli kolluk tarafından gerçekleştirilmektedir. CMK m. 161/1 uyarınca; Cumhuriyet savcısı, doğrudan doğruya veya emrindeki adli kolluk görevlileri aracılığı ile her türlü

¹³⁹ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 98-99; Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 443.

¹⁴⁰ 694 sayılı KHK ile getirilen hüküm, 7078 sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabul Edilmesine Dair Kanun'un 140. maddesi uyarınca kanunlaşmıştır. Bkz. Resmî Gazete Mükerrer Sayı: 30354 T. 08.03.2018. Soruşturmaya yer olmadığı kararı doktrinde tartışılmakta ve eleştirilmektedir. Kararın getirilmesinin yerinde bir düzenleme olduğu, ancak CMK m. 160/1 ile paralel şekilde düzenlenmesi gerektiği hakkında bkz. Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 602. Soruşturmaya yer olmadığı kararı hakkında detaylı bilgi için bkz. Hakan Kızıllarslan, "Soruşturma Yapılmasına Yer Olmadığı Kararları (SYOK) ve Bu Kararların Ceza Muhakemesi Sistematiği Açısından İrdelenmesi", **TBB Dergisi**, S. 144, Eylül 2019, s. 59-104.

¹⁴¹ Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 602.

¹⁴² Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 158. Ayrıca söz konusu değişiklik öncesinde soruşturmanın başlatılmasına yer olmadığına dair bir karar çeşidinin bulunmaması eksiklik olarak nitelendirmiştir. Bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 100.

¹⁴³ Bu düzenlemenin CMK'ya hakim olan kovuşturma mecburiyeti ilkesini önemli ölçüde zayıflattığı, maslahata uygunluk ilkesine yaklaştırdığı ifade edilmektedir. Bkz. Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 158.

¹⁴⁴ Soruşturma işlemlerinin yürütülmesi bakımından kolluğun savcılığın emrine verilmesi zorunluluğu; "savcı kolları olmayan bir kafa gibidir." şeklinde ifade edilmektedir. Bkz. Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 164; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 225.

araştırmayı yapabilecek ve yukarıdaki maddede yazılı sonuçlara varmak için bütün kamu görevlilerinden her türlü bilgiyi isteyebilecektir. Yine CMK m. 161/2 gereğince; adli kolluk görevlileri, el koydukları olayları, yakalanan kişiler ile uygulanan tedbirleri emrinde çalıştıkları Cumhuriyet savcısına derhal bildirmek ve Cumhuriyet savcısının adliyeyle ilişkin bütün emirlerini gecikmeksizin yerine getirmekle yükümlüdür. Bu düzenlemeler çerçevesinde adli kolluk suç haberini alır almaz kendiliğinden soruşturmaya başlayamayacaktır¹⁴⁵. Yine bu kapsamda kolluğun yapacağı her araştırma ve soruşturma işlemi için yetkili savcıdan yazılı izin alması gerekmektedir¹⁴⁶. Bununla birlikte, uygulamada özellikle basit ve orta ağırlıktaki suçlarda işi kolluğun yaptığı, savcının ise soruşturma belirli bir aşamaya gelince dosyayı hazırladığı ifade edilmektedir¹⁴⁷.

Soruşturma evresinin en önemli işlemlerinden biri şüphelinin ifadesinin alınması veya sorgusudur. Şüphelinin kolluk görevlileri veya Cumhuriyet savcısı tarafından soruşturma konusu suçla ilgili olarak dinlenmesi, ifade almadır. (CMK m. 2/1-g) Şüpheli veya sanığın, hâkim veya mahkeme tarafından soruşturma veya kovuşturma konusu suçla ilgili olarak dinlenmesi ise sorgudur. (CMK m. 2/1-h) Bu işlemler sırasında sorulan sorular karşısında; şüpheli susabilir¹⁴⁸; suçu inkâr edebilir ya da kısmen veya tamamen ikrarda bulunabilir¹⁴⁹. İfade alma ve sorgu işlemi CMK m. 147’de gösterilen usule uygun gerçekleştirilmeli ve öncelikle aydınlatma yükümlülüğü yerine getirilmelidir¹⁵⁰. Bu noktada ifade alma ve sorgu işlemi sırasında şüpheliye

¹⁴⁵ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 179. Kolluğa resen soruşturmaya başlama yetkisinin verilmemesi eleştirilmektedir. Bkz. Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 227. Bu kapsamda kolluğun her durumda savcının emrini beklemesinin suçla mücadelede zafiyet yaratabileceği, bu nedenle CMUK’ta kolluğa verilen “... işin tenviri (aydınlatılması) için lazım gelen acele tedbirleri almak...” hak ve yetkisine ilişkin düzenlemenin CMK m. 161/2’ye eklenmesinin yerinde olacağı ifade edilmektedir. Bkz. Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 180.

¹⁴⁶ Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 227. Cumhuriyet savcısının adli kolluk görevlilerine emirleri yazılı, acele hallerde sözlü olarak verebileceği hakkında bkz. Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 177.

¹⁴⁷ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 180. Benzer yönde Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 227.

¹⁴⁸ Susma hakkının kapsamı ve sınırlarına ilişkin detaylı bilgi için bkz. İtişgen, **Kişinin Kendini Suçlamaya Zorlanamaması İlkesi**, s. 34 vd.

¹⁴⁹ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 262.

¹⁵⁰ CMK m. 147 : “Öncelikle şüpheli veya sanığın kimliği saptanır. Şüpheli veya sanık, kimliğine ilişkin soruları doğru olarak cevaplandırmakla yükümlüdür. Kendisine yüklenen suç anlatılır. Müdafî seçme hakkının bulunduğu ve onun hukukî yardımından yararlanabileceği, müdafîin ifade veya sorgusunda hazır bulunabileceği, kendisine bildirilir. Müdafî seçecek durumda olmadığı ve bir müdafî yardımından faydalanmak istediği takdirde, kendisine baro tarafından bir müdafî görevlendirilir. 95 inci madde hükmü saklı kalmak üzere, yakalanan kişinin yakınlarından istediğine yakalandığı derhal bildirilir. Yüklenen suç hakkında açıklamada bulunmamasının kanunî hakkı olduğu söylenir. Şüpheden kurtulması için somut delillerin toplanmasını isteyebileceği hatırlatılır ve kendisi aleyhine var olan

hakları tam olarak bildirilmelidir; aksi halde aydınlatma yükümlülüğü ihlal edilmiş olacaktır. Yargıtay; şüpheli veya sanığa haklarının bildirilmemesini veya eksik bildirilmesini, beraat etmesi durumunda dahi mutlak bozma nedeni olarak değerlendirmektedir¹⁵¹. Yine şüphelinin özgür iradesine dayanmayan, CMK m. 148'de düzenlenen ifade alma ve sorguda yasak usullerle elde edilen ifadeler delil olarak değerlendirilemeyecektir¹⁵².

Soruşturma evresinde delillerin ele geçirilmesi ve koruma altına alınması son derece önemli muhakeme işlemleridir. Zira bu evrede toplanan deliller yeterli şüphe oluşturmuyorsa kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verilecek, ancak yeterli şüphe oluşturunca iddianame düzenlenecektir. (CMK m. 170/2) Yine bu evrede şüphelinin hazır bulunması veya delillerin elde edilmesi ve kaybolmasının önlenmesi amacıyla koruma tedbirlerine başvurulmaktadır¹⁵³. Yakalama, gözaltına alma, tutuklama, adli kontrol temel hak ve özgürlükleri sınırlayan koruma tedbirleridir. Suç dolayısıyla kolluk veya resmî sıfatı bulunmayan kişiler tarafından yakalanan (CMK m. 90) kişi hakkında savcı tarafından (CMK m.91/4'de belirtilen hallerde kolluk) gözaltı kararı verilir veya kişi serbest bırakılır. Yakalama ve gözaltı kararının amacı, şüpheli veya sanığın tutuklanmasını mümkün kılmaktır¹⁵⁴. Gözaltında yapılan en önemli işlem ise şüphelinin ifadesinin alınmasıdır. Gözaltına alınan kişi hakkındaki işlemler tamamlandığında veya en fazla gözaltı süresinin sonunda ya serbest bırakılır ya da sulh ceza hâkimi önüne çıkarılarak sorguya çekilir. (CMK m. 91/7) Bu aşamada Cumhuriyet savcısı yalnızca şüphelinin sorguya çekilmesini isteyebileceği gibi, ceza muhakemesinde en ağır koruma tedbiri olan tutuklama isteminde de bulunabilir.

şüphe nedenlerini ortadan kaldırmak ve lehine olan hususları ileri sürmek olanağı tanınır. İfade verenin veya sorguya çekilenin kişisel ve ekonomik durumu hakkında bilgi alınır. İfade ve sorgu işlemlerinin kaydında, teknik imkânlardan yararlanır. İfade veya sorgu bir tutanağa bağlanır.” Bu tutanakta bulunması gereken hususlar CMK m. 147/1-i'de belirtilmiştir.

¹⁵¹ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 276.

¹⁵² CMK m. 148: “Şüphelinin ve sanığın beyanı özgür iradesine dayanmalıdır. Bunu engelleyici nitelikte kötü davranma, işkence, ilâç verme, yorma, aldatma, cebir veya tehditte bulunma, bazı araçları kullanma gibi bedensel veya ruhsal müdahaleler yapılamaz. Kanuna aykırı bir yarar vaat edilemez. Yasak usullerle elde edilen ifadeler rıza ile verilmiş olsa da delil olarak değerlendirilemez. Müdafî hazır bulunmaksızın kollukça alınan ifade, hâkim veya mahkeme huzurunda şüpheli veya sanık tarafından doğrulanmadıkça hükme esas alınamaz. Şüphelinin aynı olayla ilgili olarak yeniden ifadesinin alınması ihtiyacı ortaya çıktığında, bu işlem ancak Cumhuriyet savcısı tarafından yapılabilir.”

¹⁵³ Kanunla düzenlenmiş olma, geçici olma, araç olma, zorlama, gecikmede sakınca, görünüşte haklılık ve orantılılık ilkesi koruma tedbirlerinin önkoşulları ve özellikleridir. Bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 381 vd.; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 328 vd.; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 223-225 vd.; Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 442 vd.; Gökçen - Balcı - Alşahin - Çakır, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 373 vd.

¹⁵⁴ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 226.

Soruşturma evresinde şüphelinin tutuklanmasına Cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hâkimi tarafından karar verilir. Sulh ceza hâkimi, sorgu sonunda talebi yerinde görmezse tutuklama talebinin reddi kararı veya talebi yerinde görürse tutuklama kararı verir. Tutuklama kararına karşı itiraz kanun yoluna başvurulabilir. Kanunda gösterilen istisnalar dışında itiraz konusunda duruşma yapılmaksızın karar verilir. (CMK m. 271)

Arama, elkoyma, iletişimin denetlenmesi, gizli soruşturmacı görevlendirilmesi ve teknik araçlarla izleme gibi koruma tedbirleri ise Ceza Muhakemesi Kanunu'nda düzenlenen ve delil elde etme amacıyla başvurulanan önemli tedbirlerdir. Yine kamu davası açma olanağının bulunup bulunmadığının değerlendirildiği soruşturma evresinde soruşturma işlemleri yapılacak, keşif ve bilirkişiye başvurulabilecektir. Ceza Muhakemesi Kanunu uyarınca, kovuşturma evresinde delilleri değerlendirme yetkisi hâkime ait olmakla birlikte, soruşturma evresinde de Cumhuriyet savcısı delilleri değerlendirmektedir¹⁵⁵. Savcı, soruşturma evresinin sonunda şüphelinin leh ve aleyhinde topladığı delilleri değerlendirerek kamu davasının açılması için yeterli şüphe bulunup bulunmadığını takdir edecektir.

Soruşturma evresi sonunda Cumhuriyet savcısı, kural olarak iki türlü karar verebilir. Bu kapsamda ya iddianame düzenleyecek ya da kovuşturmayaya yer olmadığı kararı verecektir. Cumhuriyet savcısı, deliller kamu davasının açılması için yeterli şüphe oluşturuyorsa iddianame düzenleyerek mahkemeye verir (CMK m. 170) veya kamu davası açmada takdir yetkisi sebebiyle (CMK m. 171) ya da yeterli şüphe oluşturacak delil elde edilememesi veya kovuşturma olanağının bulunmaması sebebiyle (CMK m. 172/1) kovuşturmayaya yer olmadığına karar verir¹⁵⁶.

Kovuşturma mecburiyeti ilkesi çerçevesinde kamu davası açma mecburiyeti CMK m. 170/2'de hüküm altına alınmıştır. Buna göre soruşturma evresi sonunda

¹⁵⁵ Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 387-388; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 565-566.

¹⁵⁶ Kovuşturma olanağının bulunmaması, muhakeme şartlarının gerçekleşmediği ve gerçekleşmeyeceği halleri ifade etmektedir. Bkz. Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 531; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 485, Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 579. Kovuşturma olanağının bulunmaması kavramının yalnızca muhakeme şartları ile sınırlı olarak değerlendirilmemesi gerektiği hakkında bkz. Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 532. Ayrıca bkz. Vesile Sonay Evik, "Kovuşturmayaya Yer Olmadığı Kararı ve Denetimi", **Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 11, S. 147, 2016, s. 15-16.

toplanan deliller, suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturunca; Cumhuriyet savcısı bir iddianame düzenlemektedir¹⁵⁷. O halde savcı, mahkûmiyet ihtimalini beraat ihtimalinden yüksek gördüğünde, kural olarak iddianame düzenlemek zorundadır. Bununla birlikte, istisnai olarak, yeterli şüphe bulunsa dahi, kovuşturma mecburiyeti ilkesinin karşısında bulunan maslahata uygunluk ilkesi uyarınca CMK m. 171'de düzenlenen hallerin savcı tarafından değerlendirilebileceğini ifade etmek gerekir. Yeterli suç şüphesi yoğunluğuna ulaşan soruşturmalarda, kamu davası açma mecburiyeti ilkesinin istisnaları bakımından, şüphelinin menfaatine olacak şekilde öncelikle şahsi cezasızlık sebebinin veya etkin pişmanlık halinin bulunup bulunmadığı değerlendirilmeli; sonrasında ise sırasıyla uzlaştırma, ön ödeme ve kamu davasının açılmasının ertelenmesinin uygulanabilip uygulanamayacağına bakılmalıdır. Seri muhakeme usulünün uygulanması ise kamu davasının açılmasının ertelenmesi imkânı bulunup bulunmadığının değerlendirilmesinden sonra ve iddianame düzenlenmeden önce gündeme gelecektir.

Cezayı kaldıran şahsî sebep olarak etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanmasını gerektiren koşulların ya da şahsî cezasızlık sebebinin varlığı halinde savcı kovuşturmayaya yer olmadığı kararı verebilir. (CMK m. 171/1) Bununla birlikte, uzlaştırmaya tabi suçlar açısından uzlaştırma kurumuna başvurulması ve uzlaştırmanın taraflarca kabulü halinde ise şüpheli hakkında kovuşturmayaya yer olmadığı veya kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilecek (CMK m. 253/19); yine önödemeye tabi suçlara ilişkin soruşturmalarda önödemenin yerine getirilmesi halinde şüpheli hakkında kamu davası açılmayacaktır. (CMK m. 75/1) Ayrıca maslahata uygunluk ilkesi çerçevesinde, kamu davasının açılması belirli koşulların varlığı halinde ertelenebilir. Uzlaştırma ve önödeme kapsamındaki suçlar hariç olmak üzere, Cumhuriyet savcısı, üst sınırı üç yıl veya daha az süreli hapis cezasını gerektiren suçlardan dolayı, yeterli şüphenin varlığına rağmen, kamu davasının açılmasının beş yıl süre ile ertelenmesine karar verebilir. (CMK m. 171/2) Kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilebilmesi için gerekli koşullar CMK m. 171/3'de belirtilmiştir. Buna göre; kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilebilmesi için şüphelinin daha önce kasıtlı bir suçtan dolayı hapis cezası ile mahkûm olmamış

¹⁵⁷ Yapılacak muhakemede sanığın mahkûm olması ihtimali, beraat etmesi ihtimalinden kuvvetli ise yeterli şüpheden söz edilmektedir. Bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 103; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 483-484. Mahkûmiyet olasılığı yüzde elli biri geçiyorsa yeterli şüphe vardır. Bkz. Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 328.

bulunması, yapılan soruşturmanın kamu davası açılmasının ertelenmesi halinde şüphelinin suç işlemekten çekineceği kanaatini vermesi, kamu davası açılmasının ertelenmesinin şüpheli ve toplum açısından kamu davası açılmasından daha yararlı olması ve suçun işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı ve Cumhuriyet savcısı tarafından tespit edilen zararın, aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi gereklidir¹⁵⁸. Erteleme süresi içinde kasıtlı bir suç işlenmez ise kovuşturmaya yer olmadığına karar verilecek; kasıtlı bir suç işlenmesi halinde ise kamu davası açılacaktır. (CMK m. 171/4)

Son olarak, 7188 sayılı Kanun ile yeniden düzenlenen CMK'nın 250. maddesi gereğince, soruşturma evresi sonunda maddede sayılan suçlarla ilgili olarak kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilmediği takdirde, seri muhakeme usulü uygulanacaktır. Kamu davası açma mecburiyeti ilkesinin istisnasını teşkil eden seri muhakeme usulü kapsamına giren suçlar bakımından yeterli şüpheyne ulaşılmış olsa da iddianame düzenlenemez. Seri muhakeme usulü kapsamına giren bir suç söz konusu olduğunda savcı, iddianame düzenlemek yerine seri muhakeme usulünün uygulanmasını teklif etme yükümlülüğü altındadır; bu halde savcının takdir yetkisi söz konusu değildir. O halde soruşturma konusu suç, söz konusu usul kapsamında ise ve bu suça ilişkin olarak kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilmemiş ise kamu davasının açılmasına alternatif bir yol olarak öngörülen seri muhakeme usulüne başvurulacaktır. Cumhuriyet savcısı tarafından seri muhakeme usulünün uygulanması şüpheliye teklif edilecek ve şüphelinin müdafii huzurunda teklifi kabul etmesi halinde usul uygulanacaktır. Savcı, usulün uygulanmasını görevli mahkemeden talep edecektir. Talepnamenin gönderilmesi üzerine mahkeme, kovuşturma evresine geçilmeksizin incelemesini gerçekleştirecek ve şüpheliyi dinledikten sonra şartların uygun olduğu kanaatine varırsa, talep yazısında belirtilen yaptırımdan daha ağır olmamak üzere hüküm kuracaktır. Seri muhakeme usulü uygulandığında, şüphelinin kabulü üzerine hakkında iddianame yerine talepname düzenlenmekte ve hüküm, mahkeme tarafından soruşturma evresi sonunda kurulmakta olup; bu usulün uygulanması halinde ara muhakeme evresi ile kovuşturma evresine

¹⁵⁸ Ayrıca kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın almak, kabul etmek veya bulundurmak ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak suçunun düzenlendiği Türk Ceza Kanunu'nun 191. maddesinin 2. fıkrasında, bu suçtan dolayı başlatılan soruşturmada şüpheli hakkında Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 171. maddesindeki şartlar aranmaksızın, beş yıl süreyle kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verileceği hüküm altına alınmıştır.

geçilmemektedir¹⁵⁹. Seri muhakeme usulü ile soruşturma evresi sonunda verilebilecek kararlara bir yenisi eklenmiş ve soruşturma evresi sonunda hüküm kurulmasına imkân sağlanmıştır. Seri muhakeme usulü üçüncü bölümde ayrıntılı şekilde incelenecektir.

2. Ara Muhakeme Evresi

Ceza Muhakemesi Kanunu tarafından, soruşturma evresinin sonuçlanması için iddianamenin düzenlenerek mahkemeye verilmesi yeterli görülmemiştir. Soruşturma evresi iddianamenin mahkemece kabulü ile sonlanmaktadır. Görevli ve yetkili mahkemeye hitaben düzenlenen iddianamede gösterilecek hususlar CMK'nın 170. maddesinde 3. ve devamı fıkralarda düzenlenmiştir¹⁶⁰. Düzenlenen iddianamede, 170. maddenin 3. fıkrasında gösterilen şekle ilişkin hususlar ile birlikte suçun delilleri gösterilecek; ayrıca yüklenen suç oluşturur olaylar, mevcut delillerle ilişkilendirilerek açıklanacak; şüphelinin sadece aleyhine olan hususlar değil, lehine olan hususlar da gösterilecek ve işlenen suç dolayısıyla ilgili kanunda öngörülen ceza ve güvenlik tedbirlerinden hangilerine hükmedilmesinin istendiği belirtilecektir (CMK m. 170); aksi takdirde hazırlanan iddianame mahkeme tarafından iade edilecektir. (CMK m. 174)

İddianamenin iadesi kurumunun kabul edilmesiyle yeni bir evre oluşturulduğu; ara muhakeme evresi olarak adlandırılan bu evrenin ise iddianamenin yetkili mahkemeye verilmesiyle başladığı, iddianamenin mahkemece kabul edilip kovuşturma evresinin başlamasıyla sona erdiği kabul edilmektedir¹⁶¹. Soruşturmanın

¹⁵⁹ Seri muhakeme usulünde hüküm kısmına geçildiği aşamada, hüküm kurmanın kovuşturma faaliyeti olduğundan bahisle artık kovuşturma evresine geçildiğinin kabul edilmesi ve şüphelinin sanık sıfatını alması gerektiği hakkında bkz. Gülsüm Soylu Ünver - Seçil Nergiz Karaman Engür, **Seri Muhakeme Usulü**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2020, s. 47. Kovuşturma evresi iddianamenin kabulüyle başladığından bu görüşe katılmamaktayız.

¹⁶⁰ CMK m. 170/3-6: "Görevli ve yetkili mahkemeye hitaben düzenlenen iddianamede; a) Şüphelinin kimliği, b) Müdafii, c) Maktul, mağdur veya suçtan zarar görenin kimliği, d) Mağdurun veya suçtan zarar görenin vekili veya kanunî temsilcisi, e) Açıklanmasında sakınca bulunmaması halinde ihbarda bulunan kişinin kimliği, f) Şikâyetle bulunan kişinin kimliği, g) Şikâyetin yapıldığı tarih, h) Yüklenen suç ve uygulanması gereken kanun maddeleri, i) Yüklenen suçun işlendiği yer, tarih ve zaman dilimi, j) Suçun delilleri, k) Şüphelinin tutuklu olup olmadığı; tutuklanmış ise, gözaltına alma ve tutuklama tarihleri ile bunların süreleri gösterilir. İddianamede, yüklenen suç oluşturur olaylar, mevcut delillerle ilişkilendirilerek açıklanır. İddianamenin sonuç kısmında, şüphelinin sadece aleyhine olan hususlar değil, lehine olan hususlar da ileri sürülür. İddianamenin sonuç kısmında, işlenen suç dolayısıyla ilgili kanunda öngörülen ceza ve güvenlik tedbirlerinden hangilerine hükmedilmesinin istendiği; suçun tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde, ilgili tüzel kişi hakkında uygulanabilecek olan güvenlik tedbiri açıkça belirtilir."

¹⁶¹ Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 619. Ayrıca bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 634. Ara muhakeme, mahkemenin iddianameyi ve eklerini denetlediği evre

eksiksiz yapılması ve iddianamenin düzgün hazırlanması için getirildiği ifade edilen iddianamenin iadesi kurumu, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile sistemimize ilk kez girmiştir¹⁶². Böylece soruşturma evresinin iyi bir şekilde yapılması, kovuşturma evresinin ise kısa sürede sonuçlanması amaçlanmıştır¹⁶³.

Kendisine hitaben iddianame düzenlenen mahkeme, iddianamenin ve soruşturma evrakının verildiği tarihten itibaren on beş gün içinde soruşturma evresine ilişkin bütün belgeleri inceler¹⁶⁴. (CMK m. 174) Mahkeme bu incelemede; iddianamenin 170. maddede belirtilen hususları taşıyıp taşımadığını, suçun sübûtuna etki edeceği mutlak sayılan mevcut bir delil toplanmadan düzenlenip düzenlenmediğini, soruşturma konusu suçun önödemeye veya uzlaşmaya ya da seri muhakeme usulüne tabi olduğu bir suç olup olmadığını, soruşturma veya kovuşturma yapılması izne veya talebe bağlı olan suçlarda izin veya talep şartının gerçekleşip gerçekleşmediğini denetler. İade sebepleri kanunda sınırlı olarak sayılmış olup, iddianame yalnızca bu sebeplerle iade edilebilir¹⁶⁵. Mahkeme on beş günlük süre içerisinde iddianamenin kabulüne veya iadesine karar verir. Söz konusu süre sonunda iade edilmeyen iddianame kabul edilmiş sayılır¹⁶⁶. (CMK m. 174/3) Mahkeme tarafından yapılan incelemede iddianamenin kanuna uygun olduğu tespit edilirse, iddianamenin kabulü kararı verilir. 170. maddede düzenlenen esaslara uygun olmayan,

olarak da ifade edilmektedir. Bkz. Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 540. Bu evrenin muhakeme kavramı ile anılmamasının uygun olacağı, soruşturma ve kovuşturmadan ayrı bir evre teşkil eden bu evrenin ön inceleme evresi ya da iddianamenin değerlendirilmesi evresi olarak adlandırılması gerektiği hakkında bkz. Serkan Meraklı, “İddianamenin İadesi Kurumunun Ceza Muhakemesi Kanunu Bakımından Değerlendirilmesi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 15, Özel S., 2013, s. 1598.

¹⁶² Mustafa Özen, “Kamu Davası Açma Konusunda Benimsenen İlkeler, Cumhuriyet Savcısının Takdir Yetkisi ve İddianamenin İadesi”, **Ankara Barosu Dergisi**, Y. 67, S. 3, 2009, s. 22; Vesile Sonay Evik, “İddianamenin İadesi”, **Sulhi Dönmezer Armağanı**, C. II, Ankara: Türk Ceza Hukuku Derneği ve Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2008, s. 814.

¹⁶³ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 459; Meraklı, “İddianamenin İadesi”, s. 1599. Ara muhakemenin adil yargılanma ilkesine önemli ölçüde katkısı olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 540.

¹⁶⁴ İade sebeplerinin bulunup bulunmadığı konusunda yapılacak değerlendirme sadece mahkemeyi oluşturan hâkimlerin katılımıyla ve kamuya kapalı olarak gerçekleştirilmektedir. Bkz. Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 462.

¹⁶⁵ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 463; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 542.

¹⁶⁶ Doktrinde bazı yazarlar, böyle bir sürenin kurumun amacı ile bağdaşmadığını, iddianamenin öngörülen süre içinde incelenememesi durumunda kamu davasının muhtemel eksikler ile açılacağını, kanun koyucunun ise işin sürüncemede kalmasını engellemek amacıyla böyle bir süre getirdiğini belirtmektedir. Bkz. Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 462. Bununla birlikte; mahkemeye on beş gün yetmemişse ve bu nedenle iade kararı süresi geçmişse, iddianamede gerçekten esaslı eksiklik ve yanlışlıklar varsa; süreye bakılmaksızın bu eksiklik ve yanlışlıkların giderilmesi gerektiği ifade edilmektedirler. Bkz. Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 628.

yeterli delil veya suçun sübûtuna etki edeceği mutlak sayılan mevcut bir delil toplanmadan, önödeme veya uzlaşma ya da seri muhakeme usulü konusu olan suçlarda ön ödeme veya uzlaşma ya da seri muhakeme usulü uygulanmadan düzenlenen iddianame iade edilecektir¹⁶⁷. Suçun hukukî nitelendirilmesi sebebiyle ise iddianame iade edilemez. (CMK m. 174/2) Bununla birlikte; Yargıtay'ın şüphelinin ifadesinin alınmamasını, şüphelinin ifadesinin müdafî huzurunda alınmamasını veya mağdurun kesin raporunun aldırılmamasını iddianamenin iadesi nedeni görmediği; bu nedenle de iddianamenin iadesi kurumunun zayıflatıldığı ileri sürülmektedir¹⁶⁸.

Cumhuriyet savcısı, iddianamenin iadesi üzerine, kararda gösterilen eksiklikleri tamamladıktan ve hatalı noktaları düzelttikten sonra, kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilmesini gerektiren bir durumun bulunmaması halinde, yeniden iddianame düzenleyerek dosyayı mahkemeye gönderir. İlk kararda belirtilmeyen sebeplere dayanılarak ise yeniden iddianamenin iadesi yoluna gidilemez. (CMK m. 174/4) İade kararına karşı Cumhuriyet savcısı tarafından itiraz edilebilir. (CMK m. 174/5) Bununla birlikte, iddianamenin kabulü kararına karşı herhangi bir kanun yolu kabul edilmemiş olup, iddianamenin kabulü kararı kesindir¹⁶⁹.

3. Kovuşturma Evresi

İddianamenin kabulüyle, kamu davası açılmakta ve kovuşturma evresi başlamaktadır. (CMK m. 175/1) Bu noktada kamu davası açma yetkisi Cumhuriyet savcısından alınmış olsa da CMK m. 225 gereği hüküm, ancak iddianamede unsurları gösterilen suça ilişkin fiil ve fail hakkında verileceğinden; mahkeme Cumhuriyet savcısının iddianamede gösterdiği olay ile bağlı kalmalıdır¹⁷⁰. Bununla birlikte, mahkeme, fiilin nitelendirilmesinde iddia ve savunmalarla bağlı değildir. (CMK m. 225/2)

¹⁶⁷ İddianamenin iadesi sebepleri hakkında bkz. Özen, “**Kamu Davası Açma Konusunda Benimsenen İlkeler**”, s. 23 vd.

¹⁶⁸ Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 626-627; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 637. Yargıtay tarafından iade sebebi kabul edilmeyen haller için ayrıca bkz. Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 545-546.

¹⁶⁹ İddianamenin iadesi kararının denetlenebilir, kabul kararının ise denetlenemez olmasının, ceza muhakemesine katılanlar arasında bulunması gereken silahların eşitliği ilkesini ihlal edebilir olması ve adil yargılanma hakkı bakımından tartışılabilir olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 473.

¹⁷⁰ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 639.

İddianamenin kabul edilmesiyle başlayan kovuşturma evresinde, suçu işlediği iddia edilen kişi şüpheli konumundan çıkarak sanık olur. Bu evrede, deliller ortaya konularak tartışılır ve değerlendirilir. Olayın gerçekleşmiş olduğu ispatlanırsa, olayın ceza hukuku normları çerçevesinde hukuki değerlendirmesi yapılarak bir hüküm verilir¹⁷¹. Ceza muhakemesinin son evresi olan kovuşturma evresinin amacı, maddi gerçeğe uygun hükmün verilmesi ve hükmün infaz edilebilir hale getirilmesidir¹⁷². İddianamenin kabulüyle başlayıp, hükmün kesinleşmesine kadar geçen evreyi ifade eden kovuşturma evresinin duruşma hazırlığı, duruşma ve hüküm aşamalarından oluştuğu kabul edilmektedir¹⁷³. Bununla birlikte, Ceza Muhakemesi Kanunu'ndaki hükmün kesinleşmesine kadar ifadesi kapsamında kanun yolları da bu evreye dâhildir¹⁷⁴. Bu kapsamda kovuşturma evresini duruşma hazırlığı, duruşma ve kanun yolları olarak üç devre şeklinde değerlendiren yazarlar da bulunmaktadır¹⁷⁵. Doktrinde iddianamenin kabulüyle başlayıp hükmün kesinleşmesine kadar devam eden evrenin genişletilmiş kovuşturma evresi; iddianamenin kabulüyle başlayıp son kararın açıklanmasına kadar olay mahkemesinin önünde gerçekleşen evrenin ise dar anlamda kovuşturma evresi olarak nitelendirildiği görülmektedir¹⁷⁶. Bu anlamda kanun yolları da geniş anlamda kovuşturma evresinin bir aşamasıdır.

Ceza muhakemesi sisteminde asıl duruşma hazırlığı, soruşturma evresinde gerçekleştirilmelidir. Bununla birlikte, kovuşturma evresinde de duruşma aşamasına yönelik birtakım hazırlıklara gereksinim duyulmaktadır¹⁷⁷. Görevi duruşmayı hazırlamak olan bu aşama, duruşma hazırlığı olarak ifade edilmektedir. Duruşma hazırlığı aşamasının amacı, duruşmanın kesintisiz bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamaktır¹⁷⁸. Bu aşamada iddia, savunma ve yargılama makamları faaliyet göstermekle birlikte, aktif olan yargılama makamıdır. İşlemleri genellikle tek hâkimli mahkemelerde hâkim; toplu mahkemelerde ise mahkeme başkanı hâkimlik sıfatıyla

¹⁷¹ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 774; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 549.

¹⁷² Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 490.

¹⁷³ Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 630; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 549.

¹⁷⁴ Doktrinde denetim muhakemesi olarak da ifade edilmektedir. Bkz. Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 661.

¹⁷⁵ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 554.

¹⁷⁶ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 774.

¹⁷⁷ Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 550.

¹⁷⁸ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 554.

gerçekleştirmektedir¹⁷⁹. (CMK m. 36, 177/1, 178) Bununla birlikte, mahkeme tarafından gerçekleştirilen duruşma hazırlığı işlemleri de bulunmaktadır. (CMK m. 175/2, 176, 180/1-2) Mahkeme tarafından duruşma günü ve saatinin belirlenmesi, duruşmada hazır bulunması gereken kişiler için çağrı kağıtlarının (davetiyelerin) çıkarılması ve iddianamenin sanığa tebliğ edilmesi bu aşamada gerçekleştirilen biçimsel işlemlerdir¹⁸⁰.

Duruşma hazırlığı aşamasında genellikle biçimsel işlemler yapılmakla birlikte, bazı esasa ilişkin işlemlerin de yapılması mümkündür¹⁸¹. Bu aşamada sanık, tanık veya bilirkişinin davetini veya savunma delillerinin toplanmasını isteyebilecektir. Bunların ilişkin olduğu olayları göstermek suretiyle bu husustaki dilekçesini duruşma gününden en az beş gün önce mahkeme başkanına veya hâkime verecektir. Bu dilekçe üzerine verilecek karar, kendisine derhal bildirilir. Aynı zamanda sanığın kabul edilen istemleri, Cumhuriyet savcısına da bildirilir. (CMK m. 177) Mahkeme başkanı veya hâkim, sanığın veya katılanın gösterdiği tanık veya uzman kişinin çağırılması hakkındaki dilekçeyi reddettiğinde, sanık veya katılan o kişileri mahkemeye getirebilecektir. Mahkeme bu kişileri duruşmada dinlemek zorundadır¹⁸². Ancak, davayı uzatmak amacıyla yapılan talepler reddedilecektir. (CMK m. 178) Yine sözlülük ve doğrudan doğruyalık ilkeleri gereğince tanık ve bilirkişiler kural olarak duruşma aşamasında dinlenmekle birlikte, bazı istisnai hallerde duruşma hazırlığı aşamasında erken dinlenebilecektir. Tanık veya bilirkişinin, hastalık veya malûllük veya giderilmesi olanağı bulunmayan başka bir nedenle uzun ve önceden bilinmeyen bir zaman için duruşmada hazır bulunmasının olanaklı bulunmayacağına anlaşılması veya konutlarının yetkili mahkemenin yargı çevresi dışında bulunmasından dolayı getirilmesinin zor olması hallerinde erken dinlenmesi mümkündür. Mahkeme tanık veya bilirkişinin bir naiple veya istinabe yoluyla dinlenmesine karar verebilir. Ancak tanık veya bilirkişinin aynı anda görüntülü ve sesli iletişim tekniğinin kullanılması suretiyle dinlenebilmeleri olanağının varlığı halinde, bu yöntem uygulanarak ifade

¹⁷⁹ Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 550; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 776.

¹⁸⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 777 vd.; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 555-556; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 551-552.

¹⁸¹ Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 550; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 775-776; Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 631.

¹⁸² Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 553; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 782-783; Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 631.

alınacaktır¹⁸³. Bununla birlikte, davayı görmekte olan mahkeme, zorunluluk olmadıkça, büyükşehir belediye sınırları içerisinde bulunan şikâyetçi, katılan, sanık, müdafî veya vekil, tanık ve bilirkişilerin istinabe yoluyla dinlenmesine karar veremez. (CMK m. 180)

Kural olarak duruşma aşamasında gerçekleştirilen bir işlem olan keşif/muayene de duruşma hazırlığı aşamasında gerçekleştirilebilir. Keşif, hâkim veya mahkeme veya naip hâkim ya da istinabe olunan hâkim veya mahkeme tarafından yapılabilir. (CMK m. 83) Duruşma aşaması beklendiğinde mahkeme önüne getirilemeyecek delillerin keşfe konu yapılması mümkündür¹⁸⁴. Bu aşamada keşif ve muayeneye ihtiyaç duyulursa, bu durum Cumhuriyet savcısına, suçtan zarar görene, vekiline, sanığa ve müdafîine bildirilir. Düzenlenen tutanağın örneği hazır bulunan Cumhuriyet savcısına ve müdafîe verilir. (CMK m. 181/2) Kovuşturma evresine hakim olan sözlülük ilkesi gereğince, naip veya istinabe yoluyla yapılan muayene ve keşif tutanakları duruşmada anlatılır. (CMK m. 209) Ceza Muhakemesi Kanunu tarafından duruşma hazırlığı aşamasında silahların eşitliği ve çelişmeli muhakeme ilkelerini sağlayacak düzenlemelerin de öngörüldüğünü ifade etmek gerekir. (CMK m. 177, 179, 181) Son olarak, yurt dışında bulunan sanığın, belirlenen duruşma tarihinde hazır bulunmasının zorluğu halinde, duruşma hazırlığı aşamasında mahkeme tarafından duruşma açılarak veya istinabe suretiyle sorgusunun yapılması mümkündür. (CMK m. 196/6)

Duruşma aşaması, mahkeme önünde gerçekleşen ve delillerin tartışıldığı en önemli kovuşturma aşamasıdır. Duruşmanın amacı, delillerin tartışılması sonunda hâkim/hâkimlerde failin suçluluğu veya suçsuzluğu konusunda bir kanaat oluşmasını sağlamaktır¹⁸⁵. Doktrinde duruşma aşamasını dar anlamda anlayan ve duruşmadan sonuç çıkarmayı ayrı bir aşama olarak inceleyen yazarlar olduğu gibi¹⁸⁶, duruşmayı yargılama ve son karar aşaması olarak ikiye ayıran yazarlar da bulunmaktadır¹⁸⁷. Duruşma hazırlığı aşamasında saptanan günde, yetkili mahkemenin duruşma salonunda tanık ve bilirkişi yoklaması ile başlayıp hükme iştirak edecek hâkim veya

¹⁸³ Delillerin doğrudan doğruyalığı gereği görüntülü ve sesli iletişim tekniğinin kullanılması suretiyle dinleyebilmenin mümkün olması halinde bu olanağın kullanılması gerektiği hakkında bkz. Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 554.

¹⁸⁴ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 786.

¹⁸⁵ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 789.

¹⁸⁶ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 789.

¹⁸⁷ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 557.

hâkimlerin huzuru, zabıt katibinin yerini alması, savcı ve kural olarak, sanığın ve müdafinin katılımıyla ara vermeksizin, halka açık ve sözlü olarak gerçekleşen, delillerin ortaya konulup tartışılması suretiyle maddi gerçeğe ulaşılmaya çalışılan ve son sözün sanığa verilmesiyle sona eren kovuşturma evresi aşamasına duruşma adı verilmektedir¹⁸⁸. Sözlülük, alenilik (kamuya açıklık), doğrudan doğruyalık (vasıtasızlık), kesintisizlik, maddi gerçeğin resen araştırılması ilkeleri duruşma aşamasına hakim olan önemli ilkelere¹⁸⁹.

Kural olarak muhakeme süjeleri duruşmada bulunmak zorundadır. Duruşmada, hükme katılacak hâkimler ve Cumhuriyet savcısı ile zabıt kâtibinin ve kanunun zorunlu müdafiliği kabul ettiği hallerde müdafinin hazır bulunması şarttır¹⁹⁰. Bununla birlikte, müdafinin mazeretsiz olarak duruşmaya gelmemesi veya duruşmayı terk etmesi halinde de duruşmaya devam edilebilir. (CMK m. 188/1) Aynı zamanda, sanık veya mağdur, meramını anlatabilecek ölçüde Türkçe bilmiyorsa; mahkeme tarafından tercümen atanır. (CMK m. 202) O halde bu gibi durumlarda tercümanın da duruşmada bulunması zorunludur¹⁹¹. İfade etmek gerekir ki, istisnai haller dışında, kural olarak sanığın duruşmada bulunması gerekmektedir. Kanunun ayırık tuttuğu haller saklı kalmak üzere, hazır bulunmayan sanık hakkında duruşma yapılmaz. Gelmemesinin

¹⁸⁸ Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 632.

¹⁸⁹ Duruşmaya hakim olan ilkelere ilişkin detaylı bilgi için bkz. Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 556 vd.; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 789 vd.; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 557-558.

¹⁹⁰ Savcı duruşmada bulunmadığında bileşik bir bünye arz eden muhakeme makamı (iddia, savunma, hüküm) oluşamayacak ve sonuçta da ceza muhakemesi hükmü kolektif olamayacaktır. Bkz. Keyman, **Savcılık**, s. 143. 5320 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun'a, 2.12.2014 tarihli ve 6572 sayılı Kanun'un 45. maddesiyle eklenen geçici 9. madde uyarınca; "31/12/2019 tarihine kadar, asliye ceza mahkemelerinde yapılan duruşmalarda Cumhuriyet savcısı bulunmaz ve katılma hususunda Cumhuriyet savcısının görüşü alınmaz. Ancak, verilen hükümler ile tutuklamaya veya salıverilmeye ilişkin kararlara karşı Cumhuriyet savcısının kanun yoluna başvurabilmesi amacıyla dosya Cumhuriyet başsavcılığına gönderilir." Yapılan kanun değişikliği ile süre uzatılarak savcıların 1 Eylül 2020 tarihine kadar duruşmaya katılmaması kabul edilmiştir. Anayasa Mahkemesi, söz konusu hükmün Anayasa'ya aykırı olmadığına karar vermiştir. Bkz. Anayasa Mahkemesi, E. 2015/9, K. 2015/94, T. 22.10.2015. Bununla birlikte, bu düzeleme doktrinde, yargılamanın çelişmelilik ve kolektiflik niteliğine ters düşmesi sebebiyle eleştirilmekte ve bir an önce bu hükmün kaldırılması gerektiği savunulmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Katoğlu, **"Silahların Eşitliği Tartışmalarından Silahlara Vedaya"**, s. 539 vd.; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 564; Hakan Karakehya - Murat Arabacı, *"Cumhuriyet Savcısının Hukuki Statüsü, Muhakemedeki Taraf Pozisyonu ve İspat Yükünün Bulunması Üzerine"*, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 65, S. 4, 2016, s. 2063. Savcılarının kovuşturmaya katılmaması konusunda ileri sürülen eleştiriler için ayrıca bkz. Yarsuvat, **"İtham Sistemi mi, Tahkik Sistemi mi?"**, s. 379 vd. İfade etmek gerekir ki, 2011 yılından beri savcılarının asliye ceza mahkemesi duruşmalarında bulunmaması uygulamasına sona verilmiş ve savcılar, 1 Eylül 2020 itibarıyla asliye ceza mahkemelerinde duruşmaya katılmaya başlamıştır.

¹⁹¹ Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 564; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 564 vd.

geçerli nedeni olmayan sanığın zorla getirilmesine karar verilir. (CMK m. 193/1) Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 193/2, 194/2, 195, 196, 200, 204 ve 247. maddelerinde düzenlenen hal ve şartlarda ise sanık hazır bulunmaksızın duruşma yapılabilecektir¹⁹². Bununla birlikte, CMK m. 206 uyarınca, sanığın tebligata rağmen mazeretsiz olarak gelmemesi sebebiyle sorgusunun yapılamamış olması, delillerin ortaya konulmasına engel olmaz. Ortaya konulan deliller, sonradan gelen sanığa bildirilir. Burada kanundaki istisnalar bulunmaksızın sanığın yokluğunda duruşma yapılmasına imkân sağlandığı görülmektedir¹⁹³.

Duruşmaya yoklamayla başlanır. Duruşmada, sırasıyla; sanığın açık kimliği saptanır, kişisel ve ekonomik durumu hakkında kendisinden bilgi alınır, iddianame veya iddianame yerine geçen belgede yer alan suçlamanın dayanağını oluşturan eylemler ve deliller ile suçlamanın hukuki nitelendirmesi anlatılır¹⁹⁴, sanığa yüklenen suç hakkında açıklamada bulunmamasının kanunî hakkı olduğu ve 147. maddede belirtilen diğer hakları bildirilir ve sanık açıklamada bulunmaya hazır olduğunu bildirdiğinde, usulüne göre sorgusu yapılır. Duruşmanın düzeni, mahkeme başkanı veya hâkim tarafından sağlanır. (CMK m. 203/1) Sanığın sorguya çekilmesinden sonra ise delillerin ortaya konulmasına başlanır. (CMK m. 206) Yukarıda izah edildiği üzere, duruşma aşamasında hâkimin resen de delil toplayabileceği kabul edilmelidir. Ortaya konulan delillerle ilgili tartışmada söz, sırasıyla katılana veya vekiline, Cumhuriyet savcısına, sanığa ve müdafisine veya kanunî temsilcisine verilir. Cumhuriyet savcısı, katılan veya vekili, sanığın, müdafinin veya kanunî temsilcisinin açıklamalarına; sanık ve müdafii ya da kanunî temsilcisi de Cumhuriyet savcısının ve katılanın veya vekilinin açıklamalarına cevap verebilir. Hükümden önce son söz ise hazır bulunan sanığa verilir. (CMK m. 216) Ceza muhakemesinde duruşma işlemleri tutanağa bağlanır. (CMK m. 219)

¹⁹² Sanığın duruşmada hazır bulunmasının istisnalarına ilişkin detaylı açıklamalar için bkz. Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 570 vd.; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 810 vd.

¹⁹³ Doktrinde, bu hükmün sanık hazır bulunmaksızın duruşma yapılamayacağına ilişkin hükmü anlamsız kılacağı ve erken dinleme yapılabilen haller ile sınırlı tutulmasının daha uygun olacağı ifade edilmektedir. Bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 809-810.

¹⁹⁴ 6763 sayılı Kanun ile değişiklik yapılmadan önce iddianamenin veya iddianame yerine geçen belgenin tamamının okunması söz konusuysa, yürürlükteki hüküm uyarınca iddianamenin veya iddianame yerine geçen belgenin anlatılması yeterli görülmüştür.

Ceza muhakemesinde hâkimin vicdani kanaatine dayanarak karar vermesi esastır¹⁹⁵. CMK m. 217 uyarınca, hâkim, kararını ancak duruşmaya getirilmiş ve huzurunda tartışılmış delillere dayandırabilir. Bu deliller hâkimin vicdanî kanaatiyle serbestçe takdir edilir. Duruşmanın sona erdiği açıklandıktan sonra hüküm verilir. (CMK m. 223) Mahkemece karar ve hükümler oybirliği veya oyçokluğuyla alınır. (CMK m. 224) Müzakerede ancak karara ve hükme katılacak hâkimler bulunur. Mahkeme başkanı, mahkemesinde staj yapmakta olan hâkim ve avukat adaylarının müzakere sırasında hazır bulunmalarına izin verebilir. (CMK m. 227) Müzakereyi mahkeme başkanı yönetir. (CMK m. 228) Mahkeme başkanı, kıdemsiz üyeden başlayarak oyları ayrı ayrı toplar ve en sonra kendi oyunu verir. Mahkeme başkan ve üyelerinden hiçbiri herhangi bir konu veya sorun üzerinde azınlıkta kaldığını ileri sürerek oylamaya katılmaktan çekinemez. (CMK m. 229) Yapılan müzakereler sonucunda sanık hakkında beraat, ceza verilmesine yer olmadığı veya mahkûmiyet kararı verilebileceği gibi, güvenlik tedbirine de hükmedilebilecektir. Yine yapılan yargılama sonucunda davanın reddi veya düşmesi kararı verilmesi mümkündür¹⁹⁶. (CMK m. 223) Hüküm verildikten sonra açıklanacaktır. Bu noktada kanunda yazılı koşulların varlığı halinde (CMK m. 231/5) sanık hakkında verilen hükmün açıklanmasının geri bırakılmasının da mümkün olduğunu ifade etmek gerekir¹⁹⁷.

Son olarak, ilk derece mahkemesi tarafından verilen ve hukuka aykırı veya yanlış olduğu ileri sürülen hükmün üst derece mahkeme tarafından gözden geçirildiği kanun yolu aşamasına geçilir. Kanun tarafından başvurulacak kanun yolu için öngörülen süre içinde, kanun yoluna başvurma hakkı bulunan kişiler tarafından hüküm için öngörülen kanun yolu başvurusu yapılır¹⁹⁸. Süresi içinde yapılan kanun yolu

¹⁹⁵ Vicdani kanaat, maddi uyuşmazlığı çözmeye yetkili makamın, son soruşturmada, muhakeme faaliyeti sonucunda, aklını rehber yaparak ve hukukun koyduğu usul ve esaslar içinde kalarak, maddi olayın oluş biçimine dair ulaştığı, kendi açısından şüpheyi yer vermeyen bir kanaattir. Bkz. Feyzioğlu, **Vicdani Kanaat**, s. 109.

¹⁹⁶ Hangi hallerde beraat, mahkûmiyet, ceza verilmesine yer olmadığı, güvenlik tedbiri, davanın reddi veya düşme kararı verilebileceğine ilişkin olarak bkz. Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 666 vd.; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 869 vd.; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 681 vd.; Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 645 vd. Bu hüküm çeşitlerinden başka, CMK m. 223/10 uyarınca, adli yargı dışındaki bir yargı merciine yönelik görevsizlik kararının da kanun yolu bakımından hüküm sayılacağı ifade edilmektedir.

¹⁹⁷ Hükmün açıklanmasının geri bırakılması hakkında bkz. Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 684 vd.; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 882 vd.; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 690 vd.

¹⁹⁸ Kanun yoluna başvurma hakkı bulunan kişiler hakkında bkz. Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 745 vd.; Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 667 vd.; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 901 vd.; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 704 vd.

başvurusu, hükmün kesinleşmesini engelleyecektir. 20 Temmuz 2016 tarihi itibarıyla ilk derece mahkemeleri tarafından verilen hükümlere karşı başvurulacak kanun yolu kural olarak istinaftır¹⁹⁹. (CMK m. 272) İstinaf mahkemesi olan bölge adliye mahkemesi; istinaf başvurusunun esastan reddine, kesin hukuka aykırılık dolayısıyla hükmün bozulmasına veya gerekli tedbirleri aldıktan sonra davanın yeniden görülmesine ve duruşma hazırlığına başlanmasına karar verebilir. (CMK m. 280) İstinaf aşamasında yeniden delil ileri sürme olanağı bulunmaktadır²⁰⁰. Duruşma sonunda mahkeme, başvuruyu esastan reddeder veya CMK m. 223 uyarınca yeniden hüküm kurar. İstinaf mahkemesinin kararlarına karşı da, istisnalar saklı kalmak üzere, temyiz kanun yoluna başvurmak mümkündür. (CMK m. 286). Temyiz edilemeyecek kararlar CMK m. 286/2’de gösterilmektedir. Temyiz mahkemesi olan Yargıtay, bölge adliye mahkemesinin temyiz olunan hükmünü hukuka uygun bulması halinde temyiz isteminin esastan reddine karar verebileceği gibi; temyiz edilen hükümde, hükmü etkileyecek nitelikte hukuka aykırılıklar bulunması halinde bozma kararı verebilecektir. (CMK m. 302) Ayrıca CMK m. 303’te sayılan hallerde, Yargıtay tarafından davanın esasına hükmedilmesi ve hukuka aykırılığın düzeltilmesi mümkündür.

Hüküm, kanun yoluna başvurulamayacak kararlar hariç olmak üzere, kanun yollarının tüketilmesi veya başvuru süresinin öngörülen kanun yoluna başvurulmadan geçirilmesi üzerine kesinleşir²⁰¹. Kovuşturma evresi, yargılama neticesinde verilen hükmün kesinleşmesi ile sona ermektedir. Hükmün kesinleşmeden sonra ancak şartları var ise; Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı’nın itirazı (CMK m. 308), Bölge Adliye Mahkemesi Cumhuriyet Başsavcılığının itirazı (CMK m. 308/A), kanun yararına bozma (CMK m. 309) ve yargılamanın yenilenmesi (CMK m. 311 vd.) olağanüstü kanun yollarına başvurulması söz konusu olabilir.

¹⁹⁹ Bu noktada istisna, suçluların geri verilmesi talebine ilişkin kararlara karşı doğrudan temyiz kanun yoluna başvurulabileceğine ilişkin düzenlemedir. (Cezai Konularda Uluslararası Adli İşbirliği Kanunu m. 18/4).

²⁰⁰ Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 696.

²⁰¹ Hükme karşı bir kanun yolu öngörülmemişse, hüküm kesin hüküm niteliğindedir. Bkz. Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 704.

III. Ceza Muhakemesinde Ceza Davasının Açılmasına ve Ceza Davasına Hakim Olan İlkeler

A. Ceza Davasının Açılmasına Hakim Olan İlkeler

1. Genel Olarak

Ceza muhakemesi hukukunda ceza davasının açılmasına ilişkin birtakım temel ilkeler geçerlidir. Ceza davasının kamusalılığı ilkesi²⁰², davasız yargılama olmaz ilkesi ve kovuşturma mecburiyeti ilkeleri ceza davasının açılmasına ilişkin temel ilkelerdir²⁰³. Aynı zamanda ceza davasını açmakla görevli makamların kural olarak resen dava açmaları gerekmesi sebebiyle kamu davasının kendiliğinden olmasından ve hükümle sonuçlanıncaya kadar davayı yürütmeye devam etmesi gerekmesi sebebiyle de kamu davasının devamlılığından söz edilmektedir²⁰⁴. Esasen tüm bu ilkeler birbiriyle ilişkili olup aynı zamanda birbirini tamamlayıcı niteliktedir.

Ceza muhakemesi kamusaldır, bu çerçevede soruşturma, kovuşturma ve cezalandırma yetkisi devletin tekelindedir²⁰⁵. Böylece şahsi cezalandırma, öç alma ve ihkak-ı hak eylemleri yasaklanmıştır²⁰⁶. Savcı, mağdurun iradesinden bağımsız olarak kamu davasını açmak zorunda olup aynı zamanda dava açma tekeline sahiptir²⁰⁷. Bu kapsamda da suçlar, kural olarak resen soruşturulmakta ve kovuşturulmaktadır. Bununla birlikte, bazen suçların soruşturulması ve kovuşturulması şikâyet veya izin, talep gibi diğer muhakeme şartlarına bağlı kılınmakta ve ilgili tarafından bu irade ortaya koyulduğunda savcının harekete geçebilmesi mümkün olmaktadır²⁰⁸. O halde ceza davasının kamusalılığı; savcının, takibi şikâyet, izin, talep gibi muhakeme şartlarına bağlı olan suçlarda bu şartların gerçekleşmesi üzerine ve takibi muhakeme şartına bağlı olmayan suçlarda ise suç haberini alması üzerine o suçla ilgili gerekli

²⁰² Bu ilke muhakemenin (kovuşturmanın) resmiliği ilkesi olarak da ifade edilmektedir. Bkz. Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 64-65

²⁰³ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 560 vd. Kamu davası açma konusunda benimsenen ilkeler hakkında ayrıca bkz. Özen, “**Kamu Davası Açma Konusunda Benimsenen İlkeler**”, s. 18 vd.

²⁰⁴ Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 311.

²⁰⁵ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 560; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 77.

²⁰⁶ Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 74.

²⁰⁷ Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 224.

²⁰⁸ Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 78.

araştırmaları yaparak, uyuşmazlığı mahkeme önüne taşıması anlamına gelmektedir²⁰⁹. Devlet adına soruşturma yapma görevi Cumhuriyet savcısı; kamu davasını yürütme ile hüküm verme görevi ise mahkeme tarafından yerine getirilmektedir.

Devleti temsil eden bir makamın kamu adına ceza davasını açıp yürütmesini ifade eden bu ilkenin, suçların ceza muhakemesi şartlarına bağlı olması dışında da birtakım istisnaları bulunmaktadır. 1412 sayılı CMUK'da özel bir muhakeme usulü olan ve bu ilkenin bir istisnasını teşkil eden şahsi hak davaları düzenlenmişti²¹⁰. Savcı tarafından iddianame düzenlenmese bile kanunda sınırlı olarak sayılan bazı basit ve şikâyeteye bağlı suçlar söz konusu olduğunda suçtan zarar gören bireyler davayı açmakta ve yürütmekteydi²¹¹. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda şahsi dava kurumuna yer verilmemiş ve ceza davalarının yalnızca Cumhuriyet Savcısının iddianame düzenlemesi üzerine açılması mümkün kılınmıştır. Bununla birlikte, Ceza Muhakemesi Kanunu'nda düzenlenen uzlaştırma kurumu bu ilkenin istisnasını teşkil etmekte ve devletin soruşturma, kovuşturma ve cezalandırma yetkisinin geri plana çekilmesine hizmet ederek ceza muhakemesinin bir nevi özelleştirilmesine hizmet etmektedir. Uzlaştırmanın temeli, tarafsız bir uzlaştırmacı tarafından yürütülen müzakere süreci sonunda mağdur ile failin anlaşmasına dayanmaktadır.

Davasız yargılama olmaz ilkesi, yalnızca yargılama makamından ibaret olan ve sanığı muhakeme objesi olarak gören tahkik sistemine tepki olarak doğmuştur²¹². Bu ilke tarafsız bir hâkimin garantisini teşkil etmektedir. Günümüzde ceza muhakemesi sistemlerine bakıldığında davayı açan ve yürüten savcılık makamı iken, yargılamayı yapan ise mahkemedir. İtham sisteminde hâkim kendiliğinden olaya el koyamamakta, hâkimin savcı tarafından dava açılmasını beklemesi gerekmektedir²¹³. Kıta Avrupası hukukunda kabul edilen muhakeme sistemlerinde de davasız yargılama olmaz ilkesi geçerli olduğundan, sanık hakkında dava açılmayan bir fiilden dolayı hüküm verilmesi mümkün değildir. Türk ceza muhakemesi sisteminde de geçerli olan ilke çerçevesinde,

²⁰⁹ Özen, “**Kamu Davası Açma Konusunda Benimsenen İlkeler**”, s. 19.

²¹⁰ Detaylı bilgi için bkz. Feridun Yenisey, **Duruşma ve Kanun Yolları**, 2. Bası, İstanbul: Beta Yayınevi, 1990, s. 251 vd.

²¹¹ Kamusalılık ilkesinin tam karşısı, ceza kovuşturmasının kişilere bırakılması anlamına gelen kişisellik ilkesi olarak ifade edilmektedir. Bazı sistemlerde, basit suçlar bakımından istisnai olarak bu ilke kabul edilmiştir. Bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 561.

²¹² Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 71.

²¹³ Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 83.

ceza muhakemesinde yargılamanın yapılabilmesi ancak dava açılmasına bağlıdır²¹⁴. Türk ceza muhakemesi sisteminde davanın açılabilmesi ise iddianamenin kabulüne bağlıdır ve iddianamenin kabulü üzerine kovuşturma evresi başlamaktadır. Söz konusu ilke uyarınca, mahkeme ancak iddianamede unsurları gösterilen suça ilişkin fiil ve faili hakkında hüküm verebilecektir. (CMK m. 225) Öyle ki, duruşmada sanık bir suç işlerse, mahkeme bu olaya ilişkin hüküm veremeyecek, olayı tespit ederek bu hususta düzenleyeceği tutanağı Cumhuriyet Savcılığı'na gönderecektir. (CMK m. 205) Yine söz konusu ilke uyarınca yargılama sırasında sanığa yüklenen suç nitelik değiştirdiğinde doğrudan hüküm verilemeyecek, sanığa ek savunma hakkı tanınacaktır. (CMK m. 226) Ceza Muhakemesi Kanunu'na bakıldığında, sulh ceza hâkiminin kararını gerektiren tedbirler ile birlikte istisnalar hariç olmak üzere, kural olarak kanun yolu aşamasında da davasız yargılama olmaz ilkesinin geçerli olduğu görülmektedir. (CMK m. 162, 272)

Ceza davasının açılmasında, kamu davasının mecburiliği ve maslahata uygunluk olmak üzere iki ilke uygulama alanı bulmaktadır²¹⁵. İşbirliği sisteminin geçerli olduğu Kıta Avrupası ile itham sisteminin geçerli olduğu Anglo-Sakson sistemleri arasında bu bakımdan farklılıklar bulunmaktadır. Bu noktada kamu davasının açılmasının mecburi olmasının, genellikle kabul edilen muhakeme sistemi ile yakından ilişkili olduğunu ifade etmek gerekir²¹⁶. Ülkelerde geçerli olan sistemlerin de etkisiyle farklı ilkelere göre şekillenen kamu davasının açılması bakımından Kıta Avrupası ülkelerinde genellikle kovuşturma mecburiyeti ilkesi kabul edilmekle birlikte, Anglo-Sakson ülkelerinde maslahata uygunluk (takdirilik) ilkesi geçerli olmaktadır. Çoğu Kıta Avrupası hukuk sisteminde olduğu gibi, Türk ceza muhakemesi hukukunda da kovuşturma mecburiyeti ilkesi geçerlidir. Bu çerçevede savcı; bir suçun işlendiği izlenimini veren hali öğrenir öğrenmez hemen işin gerçeğini araştırmaya başlamak ve soruşturma evresi sonunda toplanan deliller, suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturuyorsa iddianame düzenlemek zorundadır. Kovuşturma kamu yararınadır ve

²¹⁴ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 70. Davasız yargılama olmaz ilkesinin istisnaları için bkz. Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 87.

²¹⁵ Öztekin Tosun, *"Ceza Davasının Açılmasında Sistemler"*, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. 34, S. 1-4, 1968, s. 44.

²¹⁶ Aynı zamanda kamu davasının açılmasının mecburi olması, tarihsel açıdan savcılık kurumunun gelişmesi ile paralel görülmektedir. Örneğin, Prusya'da 1849 yılında savcılık kurumu genel olarak kabul edildikten sonra, davanın mecburi olarak açılacağı kuralı benimsenmiştir. Bkz. Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 301 dn. 21.

mecburi olarak yapılmaktadır²¹⁷. Bununla birlikte, Türk ceza muhakemesi sisteminde maslahata uygunluk ilkesine de istisnai olarak yer verilmektedir. Soruşturma evresinde savcının kamu davası açmaması maslahata uygunluk ilkesi kapsamında mümkün olmaktadır. (CMK m. 171)

Anglo-Sakson hukuku ve bazı Kıta Avrupası hukuku sistemlerinde maslahata uygunluk ilkesi geçerlidir²¹⁸. Örneğin, Amerikan ceza muhakemesi hukukunda savcı, geniş bir takdir yetkisi çerçevesinde kamu davası açmama yetkisine sahiptir²¹⁹. Ceza davası açıp açmamak, isnat edilen suçları nitelendirmek, iddia pazarlığı yoluna başvurup başvurmamak, suçlamaları düşürüp düşürmemek savcılığın takdirindedir. Maslahata uygunluk ilkesi Anglo-Sakson sisteminde benimsenmekte; Kıta Avrupası sisteminde ise genel olarak kamu davasının mecburiliği ilkesinin istisnası olarak uygulanmaktadır²²⁰. Almanya, Avusturya, İsviçre, İtalya, İspanya gibi Kıta Avrupası ülkelerinde, Türkiye’de olduğu gibi, kural olarak kamu davasının mecburiliği ilkesi geçerlidir²²¹. Bununla birlikte, Anglo-Sakson sisteminin geçerli olduğu İngiltere ve Amerika gibi ülkeler ile birlikte Kıta Avrupası ülkesi olan Fransa’da ve Hollanda’da maslahata uygunluk ilkesi geçerlidir²²².

Kovuşturma mecburiyetinin geçerli olduğu ülke sistemlerinde söz konusu ilkeye çok sayıda istisna tanındığı görülmektedir²²³. Özellikle son yıllarda bazı durumlar bakımından kamu davasının mecburiliği ilkesinin uygulanmasına istisnalar tanındığı ve süjelerin iradelerine dayanan birtakım alternatif çözüm yollarının Kıta Avrupası

²¹⁷ Ancak bazı hallerde, savcının davayı kendiliğinden açmaması kamu yararına daha uygun olabilir. Bkz. Kunter - Yenisey - Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 296.

²¹⁸ Bahri Öztürk, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Kovuşturma Mecburiyeti (Hazırlık Soruşturması)**, Ankara: DEÜ Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi, 1991, s. 29.

²¹⁹ Yusuf Solmaz Balo, **ABD Hukukunda Savcılık Kurumu**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2013, s. 271; Bacaksız, “İddianame Pazarlığı”, s. 153; Dönmez, **Çapraz Sorgu**, s. 118. Detaylı bilgi için bkz. LaFave - Israel - King - Kerr, **Criminal Procedure**, s. 848 vd.

²²⁰ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 563.

²²¹ Öztürk, **Kovuşturma Mecburiyeti**, s. 19 vd.

²²² Öztürk, **Kovuşturma Mecburiyeti**, s. 22, 25.

²²³ Örneğin, mecburiliğin kabul edildiği Alman hukukunda bu ilkenin çok sayıda istisnası kabul edilmiştir. Bkz. Kunter - Yenisey - Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 301. Almanya’da takdirilik ilkesinin uygulandığı haller için bkz. Kunter - Yenisey - Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 305 vd. Avrupa Birliği hukukunda da takdirilik sisteminin kabul edilmesinin, cezalandırma politikasını esnek bir şekilde yönlendirme imkânı sağladığı için yeni tip suçlulukla mücadele açısından daha faydalı görüldüğü ve kovuşturma mecburiyeti ilkesinin katı olarak uygulanmasının, sınır aşan suçların araştırılması açısından Avrupa Birliği içinde bazı sorunlar doğurduğu ifade edilmektedir. Bkz. Kunter - Yenisey - Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 309-310; Feridun Yenisey, “*Ceza Muhakemesi Süjelerinin İradelerinin Ceza Muhakemesinin Yürüyüşüne Etkisi Sorunu*”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Nur Centel’e Armağan)**, Özel Sayı, C. 19, S. 2, İstanbul: Beta Yayınevi, 2013, s. 466-467.

hukukuna dâhil edildiği gözlemlenmektedir. Örneğin, uzlaşma ve iddia pazarlığı yöntemine benzer yöntemlerle kamu davasının mecburiliği ilkesi yumuşatılmış ve ceza muhakemesi süjelerinin iradelerinin ceza muhakemesinin yürüyüşünü etkilemesine imkân sağlanmıştır.

Farklı ceza muhakemesi sistemlerinde, ceza muhakemesinin yürüyüşünü birbirinden ayıran iki temel ilke olan kamu davasının mecburiliği ve maslahata uygunluk ilkelerinin, birbirinin tam zıttı olmadıklarını, esasen farklı sistemler olarak değerlendirilmeleri gerektiğini ifade etmek doğru olacaktır²²⁴. Ceza davasının açılmasına hakim olan ve kamu davasının açılmamasına olanak sağlayan bu ilkeler, şüpheli veya sanığın kabulü ile muhakemenin sonlandırılmasına imkân sağlayan alternatif yöntemler ile yakından ilişkili olduğundan aşağıda daha detaylı incelenecektir.

2. Kamu Davasının Mecburiliği İlkesi

Kamu davasının mecburiliği, suç haberini alan savcılığın, soruşturmayı başlatması ve soruşturmanın neticesinde şüphelinin suçu işlediğine dair yeterli şüpheyi ulaşılması halinde iddianame düzenlemesini gerektirmektedir. Bu ilke uyarınca, savcı davayı sonuna kadar takip etmek ve mahkeme kovuşturmayı bir hüküm ile sonlandırmak zorundadır. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, kural olarak kamu davasının mecburiliği ilkesini kabul etmiştir. Doktrinde bu ilke kovuşturma mecburiyeti ilkesi olarak da ifade edilmektedir²²⁵. Bir suçun işlendiği haberi üzerine bu suçu takibe yetkili makamlar tarafından derhal soruşturma başlatılmasını; soruşturma sonucunda ceza veya güvenlik tedbiri takibini gerektirecek hususlarda fiilin ve failin belli olması, yeterli suç şüphesinin bulunması, muhakeme şartlarının gerçekleşmiş olması halinde savcı tarafından iddianame düzenlenmesini, kamu

²²⁴ Mecburilik ilkesinin savcının şartları serbestçe takdir edip, fiilin suç teşkil etmemesi veya isnadın ciddi olmaması halinde kamu davası açmama imkânını ortadan kaldırmadığı; maslahata uygunluk ilkesinin de bazı hallerde yetkili mercie dava açmamak mecburiyetini yüklenmediği, sadece böyle hareket edebilme yetkisini tanıdığı; bu nedenlerle birbirlerine zıt olarak görülemeyecekleri ifade edilmektedir. Bkz. Keyman, **Savcılık**, s. 95-96.

²²⁵ Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 151; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 65. Ayrıca kamu davasının mecburiliğinin niteliği, kanundan ileri geldiği için kanunilik olarak da nitelendirilmektedir. Bkz. Kunter - Yenisey - Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 297.

davasının açılmasını, açılan kamu davasının muhakeme sonuçlanıncaya kadar yürütülmesini ifade eden ilkeye kamu davasının mecburiliği ilkesi denilmektedir²²⁶.

Kamu davasının mecburiliği; araştırma mecburiyeti ilkesi (CMK m. 160), kamu davasını açma mecburiyeti ilkesi (CMK m. 170/1) ve kamu davasını yürütme mecburiyeti ilkesi olmak üzere üç alt ilkeden oluşmaktadır²²⁷. Cumhuriyet savcısı, araştırma mecburiyeti ilkesi gereğince, suç şüphesini öğrendiğinde derhal soruşturmaya başlamalı; kamu davasını açma mecburiyeti ilkesi gereğince, soruşturma evresi sonunda toplanan deliller, suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturuyorsa iddianame düzenlemeli ve kamu davasını yürütme mecburiyeti ilkesi gereğince de kamu davasını muhakeme sonuçlanıncaya kadar yürütmelidir²²⁸. Savcı delillerin yeterli şüphe oluşturup oluşturmadığını değerlendirdikten sonra, yeterli delil bulunduğu kanaatine ulaşmış ise iddianame düzenlemek zorundadır. Kamu davası açılmış ise kovuşturma ancak mahkeme hükmü ile sona erebilecektir; savcının açılmış bulunan bir kamu davasını geri alma yetkisi bulunmamaktadır. Görüldüğü üzere, söz konusu ilke yalnızca soruşturma evresinde değil, kovuşturma evresinde de geçerlidir. Bununla birlikte, bu ilkenin geçerli olduğu sistemlerde de savcının kovuşturamama kararı verme imkânının bulunduğu ifade etmek gerekir²²⁹. Keyfiliğin önlenmesinin yolu ise kovuşturamama kararının bir kontrole tabi tutulması olarak görülmelidir. Bu kapsamda Ceza Muhakemesi Kanunu ile savcının vereceği kovuşturmaya yer olmadığı kararının denetlenmesine olanak tanıyan kovuşturma davası²³⁰ (CMK m. 173) ve faili kayırmanın suç sayılması (TCK m. 283) kabul edilmiştir²³¹.

²²⁶ Öztürk, **Kovuşturma Mecburiyeti**, s. 5 Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 151-152; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 65-66; Keyman, **Savcılık**, s. 100-101.

²²⁷ Öztürk, **Kovuşturma Mecburiyeti**, s. 6; Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 152; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 66; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 80. Bununla birlikte, doktrinde soruşturmaya başlama mecburiyeti ile kovuşturma mecburiyetinin ayrı ilkeler olarak ele alındığı da görülmektedir. Buna göre, kovuşturma mecburiyeti ilkesi, ceza muhakemesinin işleyiş sırası bakımından soruşturmaya başlama mecburiyeti ilkesinden sonra gelen ve fakat onu da içine alan daha geniş bir kavramdır. Bkz. Özen, “**Kamu Davası Açma Konusunda Benimsenen İlkeler**”, s. 19.

²²⁸ Öztürk, **Kovuşturma Mecburiyeti**, s. 6; Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 152. Söz konusu ilkenin istisnaları da bulunmaktadır. Bkz. Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 80-81.

²²⁹ Kovuşturmanın kanuni şartlarının var olup olmadığını araştırma yetkisini, kovuşturmanın maslahata uygun olup olmadığına ilişkin takdir yetkisi ile karıştırmamak gerekmektedir. Bkz. Keyman, **Savcılık**, s. 101.

²³⁰ Kovuşturma davası kurumu ile kamu davası açma mecburiyeti ilkesinin korunması ve uygulamaya geçirilmesi amaçlanmaktadır. Bkz. Serkan Meraklı, “**Ceza Muhakemesi Hukukunda Kovuşturma Davası**”, **Ceza Hukuku Dergisi**, Y. 7, S. 18, Nisan 2012, s. 175. Kovuşturma davası hakkında ayrıca bkz. Evik, “**Kovuşturamaya Yer Olmadığı Kararı ve Denetimi**”, s. 22 vd.

²³¹ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 563.

Mutlak adaleti gerçekleştirmek için her halde ceza verilmesi gerektiği düşüncesinin hakim olduğu dönemlerde savcıya güven duyulmamış ve kamu davasının mecburiliği ilkesi getirilmiş; ancak cezalandırmanın genel ve özel önleme amacının bulunması gerektiği düşüncesinin ortaya çıkmasıyla bu ilkenin temelleri sarsılmış ve yumuşatılması gündeme gelmiştir²³². Ayrıca katı şekilde uygulanan kamu davasının mecburiliği ilkesi adli makamların iş yükünün oldukça artmasına neden olmuştur. Bu çerçevede hukuk sistemlerinde yaşanan gelişmeler neticesinde Kıta Avrupası sisteminde de Anglo-Sakson hukukunda benimsenen maslahata uygunluk ilkesinin alanının genişlediği görülmektedir. Nitekim savcılar için geniş takdir yetkisini göstermek bakımından, hâkim yetkisinde savcı (*prosecutor as a judge*), hâkimden önceki hâkim (*judge before the judge*), ayakta duran hâkim (*standing magistrate*), ön hâkim (*prejudge*), ikincil hâkim (*second judge*), hâkimin kapı bekçisi (*gatekeeper to the judge*) gibi terimlerin kullanıldığı ifade edilmektedir²³³.

Türk Ceza Muhakemesi Kanunu'nda da, Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'ndaki kadar geniş olmasa da, mecburilik ilkesine birtakım istisnaların getirildiği görülmektedir²³⁴. Bu kapsamda savcının, ayrıca kamu davasının açılması için yeterli şüphe oluşturacak delil elde edilememesi ve kovuşturma olanağının bulunmadığı durumlarla birlikte (CMK m. 172); cezanın ortadan kaldırılmasını gerektiren şahsi sebep olarak etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanmasını gerektiren koşulların varlığı, şahsi cezasızlık sebeplerinin varlığı ve kamu davasının açılmasının ertelenmesine ilişkin koşulların varlığı halinde (CMK m. 171) takdir yetkisi çerçevesinde kamu davası açmaması mümkündür. Hukukumuzda maslahata uygunluk ilkesine istisnai olarak yer verilmesinin nedeninin keyfilik yasağı olduğu, aksi halde eşitlik ilkesinin önemli ölçüde zarar görebileceği ileri sürülmektedir²³⁵. Zira kamu davasının mecburiliği ilkesi çerçevesinde kanunun suç olarak düzenlediği bir fiili gerçekleştirdiği konusunda yeterli şüphe bulunan herkes hakkında kişisel özelliklerine bakılmaksızın kamu davası açıldığından, söz konusu ilkenin eşitliği sağlamakta

²³² Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 562-563.

²³³ Hakan A. Yavuz, "*Ceza Adalet Politikası Bağlamında Alternatif Çözüm Yöntemleri*", **Ceza Hukukunda Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri Sempozyumu Kitabı**, Ankara, 2018, s. 232.

²³⁴ Örneğin, Alman ceza adalet sisteminde bulunan; kamu yararı nedeniyle soruşturmadan feragat, basit suçlar için kovuşturmadan feragat, açılan kamu davasının geri alınması gibi ceza adalet sisteminin yükünü azaltmaya yönelik birçok yöntem Türk ceza adalet sistemine dâhil edilmemiştir. Bkz. Yavuz, "**Alternatif Çözüm Yöntemleri**", s. 231.

²³⁵ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 69. Bu konuda ayrıca bkz. Öztürk, **Kovuşturma Mecburiyeti**, s. 42-44.

olduğu; maslahata uygunluk ilkesinde ise kanuna bağlılığın ortadan kalktığı, keyfilik gibi istenmeyen sonuçların ortaya çıktığı ifade edilmektedir²³⁶. Bununla birlikte, modern suç siyaseti gereğince, cezalandırmadan belirli bir fayda beklendiğinden bu faydayı sağlamak için kamu davasının mecburiliğinin istisnalarını kabul etmek gerekli görülmektedir²³⁷.

Son olarak, ceza uyuşmazlıklarının mahkeme dışı yollarla çözülmesine imkân sağlayan alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının kabul edilmesi ile kamu davasını açma mecburiyetine istisnalar getirildiği ifade edilmelidir. Türk ceza muhakemesi hukukunda yer verilen uzlaştırma (CMK m. 253) ve önödeme (TCK m. 75) kurumları kamu davasını açma mecburiyetinin istisnalarını teşkil etmektedir. Aynı zamanda seri muhakeme usulünün (CMK m. 250) sistemimize girmesiyle birlikte, bu ilkeye bir istisna daha getirilmiştir. Bu kapsamda yeterli şüpheye ulaştığı kanaatinde olan savcı tarafından iddianame düzenlenmeden önce, uzlaştırma veya önödeme ya da seri muhakeme usulü kapsamına giren suçlar bakımından uzlaştırmanın veya önödemenin ya da seri muhakeme usulünün işletilmesi zorunludur. Bu yöntemlerin işletilmesi kurumlara tabi suçlar bakımından zorunlu olduğundan, savcının takdir yetkisinden söz edilemese de uygulanmaları halinde şüpheli hakkında iddianame düzenlenmemekte ve kamu davası açılamamaktadır. Bununla birlikte, söz konusu alternatif yolların başarıya ulaşmaması halinde, soruşturma genel hükümlere göre sonuçlandırılacak ve savcı tarafından iddianame düzenlenecektir. Ceza muhakemesinin yürüyüşünün hızlandırılması ve sistemin etkinliğinin sağlanması ile birlikte iş yükünün azaltılması amaçları taşıyan bu gibi istisnaların kamu davasının mecburiliğinin sakıncalarını gidermek yönünden de yararlı olduğu düşünülmektedir.

3. Maslahata Uygunluk (Takdirilik) İlkesi

Maslahata uygunluk ilkesi Anglo-Sakson sisteminde ortaya çıkmıştır²³⁸. Maslahata uygunluk, yeterli şüpheye ulaşılmasına rağmen iddianame düzenlememek

²³⁶ Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 300.

²³⁷ Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 301.

²³⁸ Maslahatın hukuktaki teknik anlamı kamu yararıdır. Bkz. Öztürk, **Kovuşturma Mecburiyeti**, s. 195. Keyman, maslahata uygunluk yerine takdirilik terimini kullanmaktadır. Bunun gerekçeleri için bkz. Keyman, **Savcılık**, s. 94-95. Doktrinde bu ilke kamu davasının ihtiyariliği olarak da ifade edilmektedir. Bkz. Mustafa Özen, “*Cumhuriyet Savcısının Takdir Yetkisi*”, **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XIII, S. 3-4, 2009, s. 43.

konusunda savcıya ait olan takdir yetkisine ilişkindir. Bu ilkenin geçerli olduğu ülkelerde, savcıya yeterli şüphe olmasına rağmen dava açma zorunluluğu yüklenememekte, savcı çeşitli gerekçelerle dava açmama yetkisine sahip olmaktadır²³⁹. Bir suçun işlendiği haberinin alınması üzerine, savcının hemen soruşturmaya başlayıp başlamamakta; soruşturma evresi sonunda fiilin ve failin belli olması, şüphelerin ciddi olduğunun tespit edilmesi durumunda iddianame düzenleyip düzenlememekte ve kamu davasını muhakeme sonuçlanıncaya kadar yürütüp yürütmemekte takdir yetkisinin bulunduğu ifade eden ilkeye maslahata uygunluk ilkesi denilmektedir²⁴⁰.

Maslahata uygunluk ilkesine göre dava açılması için kanuni şartların bulunması yeterli değildir, ayrıca her dava için maslahata uygunluk olarak ifade edilen lüzum şartı da araştırılmalıdır. Her olayda kamu yararı düşüncesi ile lüzum takdir edilecektir²⁴¹. Kamu davasının açılmamasının fail ve toplum bakımından kamu davasının açılmasından daha yararlı olması gerekmektedir. Bu noktada savcının sahip olduğu geniş takdir yetkisinin sınırlarının iyi çizilmesi gerekmekte ve bu yetkinin keyfiliğe dönüşmemesi önem arz etmektedir.

Maslahata uygunluk ilkesi İngiltere’de uygulanmaktadır. İngiltere’de itham konusunda yetkili makamların işi mahkemenin önüne götürüp götürmemek hususunda tam bir takdir yetkisi bulunmaktadır²⁴². Amerikan hukukunda da kamu davasının açılması savcının takdirine bağlıdır. Savcılar, ceza adaletinin işleyişinde önemli kararlar vermede büyük rol oynadıklarından Amerikan ceza adalet sisteminin temel bileşeni olarak görülmektedir²⁴³. Amerika’da savcılar ceza adaleti işleyişinde bu kadar güçlü yapan şey ise sanıklara yönelik suçlamaları belirleme gücünün yanı sıra, yeterli delil olsa bile soruşturma yapmama imkânına sahip olmalarıdır²⁴⁴. Amerikan

²³⁹ Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 82.

²⁴⁰ Öztürk, **Kovuşturma Mecburiyeti**, s. 14, 197; Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 152; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 69.

²⁴¹ Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 297; Hüsamettin Uğur, "Ceza Muhakemesinde Kovuşturma Mecburiyeti İlkesinden Maslahata Uygunluk İlkesine", **TBB Dergisi**, S. 73, 2007, s. 258-259.

²⁴² Bkz. Öztürk, **Kovuşturma Mecburiyeti**, s. 29. İngiltere’de ithama yetkili makam ve kişiler için ayrıca bkz. Köksal, **“İtham Fonksiyonu”**, s. 192.

²⁴³ Yue Ma, "Prosecutorial Discretion and Plea Bargaining in the United States, France, Germany and Italy: A Comparative Perspective", **International Criminal Justice Review**, Vol. 12, 2002, s. 22; Balo, **Savcılık**, s. 274.

²⁴⁴ Ma, **“Prosecutorial Discretion and Plea Bargaining”**, s. 25. Ayrıca bkz. Nora M. Manella, "The Role of the Prosecutor in the American Federal Criminal Justice System", Resource Material No.53, UNAFEI, 1998, s. 141 vd.

ceza muhakemesi sisteminde savcı, polis tarafından önerilen suçlamanın soruşturulup soruşturulmayacağı, hangi suçlamanın yöneltileceği, prosedürlere devam edilip edilmeyeceği, iddia pazarlığı yapılıp yapılmayacağı gibi konularda takdir yetkisine sahiptir²⁴⁵. Savcılığın takdir yetkisi, savcılarının kendilerine sunulan geniş olanaklara dayanarak karar alma yetkisini ifade eder²⁴⁶. Savcının bu geniş takdir yetkisi ise sınırsız değildir. Takdir yetkisinin sınırını anayasal ilkeler ve etik standartlar belirlemektedir²⁴⁷. Amerikan Yüksek Mahkemesi, genel olarak savcılarının takdir yetkisini serbestçe kullanmasına saygı göstermekle birlikte, savcının takdir yetkisini kullanırken belirli anayasal ilkeleri ve etik standartları ihlal edip etmediğini denetlemektedir. Bu kapsamda Yüksek Mahkeme; örneğin delillerin yeterince araştırılmaması, benzer durumlarda savcının farklı karar vermesi sebebiyle takdir yetkisinin keyfi kullanılması, hukuki dinlenilme hakkından şüphelinin yoksun bırakılması gerekçeleriyle takdir yetkisinin uygun şekilde kullanılmadığına karar vermiştir²⁴⁸.

Kıta Avrupası ülkelerinden Fransa’da da savcı bakımından kamu davasının açılması zorunluluğu olmayıp, maslahata uygunluk ilkesi kabul edilmektedir²⁴⁹. Fransız ceza muhakemesi sisteminde savcının esas yükümlülüğü, uyuşmazlık mahkeme aşamasına geçmeden kovuşturma öncesi çözüm getirmektir²⁵⁰. Nitekim Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 40. maddesi uyarınca, savcı suç işlendiğine

https://www.unafei.or.jp/publications/pdf/RS_No53/No53_17VE_Manella.pdf (Erişim Tarihi: 26.11.2020).

²⁴⁵ Balo, **Savcılık**, s. 272, 276. Ayrıca savcının takdir yetkisini kullanırken kendisine yardımcı olmak amacıyla ABD Adalet Bakanlığı tarafından belirlenen ilkeler için bkz. Balo, **Savcılık**, s. 278-279. Savcının takdir yetkisi üzerinde etkili olan faktörler için ayrıca bkz. Balo, **Savcılık**, s. 279-280.

²⁴⁶ Schmallegger, **Criminal Justice: A Brief Introduction**, s. 272; Schmallegger, **Criminal Justice Today**, s. 389. Savcının takdir yetkisi hakkında detaylı bilgi için bkz. Schmallegger, **Criminal Justice Today**, s. 389 vd.; Angela J. Davis, “The Power and Discretion of the American Prosecutor”, *Droit et Cultures*, No. 49, 2005, s. 55-66; Angela J. Davis, “The American Prosecutor - Power, Discretion, and Misconduct”, **Criminal Justice**, Vol. 23, 2008, s. 24-37; Joshua Dressler - Alan C. Michaels, **Understanding Criminal Procedure: Volume 2: Adjudication**, 4. Baskı, North Carolina: Carolina Academic Press, 2015, s. 113 vd.

²⁴⁷ Neil P. Cohen - Stanley E. Adelman - Leslie W. Abramson - Michael O’Hear - Wayne A. Logan, **Criminal Procedure The Post-Investigative Process**, 5. Baskı, Carolina Academic Press, 2019, s. 41 vd.; Yusuf Solmaz Balo - Ekrem Çetintürk, “Amerika Birleşik Devletleri Ceza Hukuku Uygulamasında Savcı-Sanık Pazarlığı ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XVII, S. 1-2, 2013, s. 1260; Bacaksız, “İddianame Pazarlığı”, s. 164; Balo, **Savcılık**, s. 277. Savcının seçimle gelinen görev süresinin sınırlı olması ve başsavcının gözetim yetkisinin varlığı ayrıca savcının takdir yetkisini sınırlandıran araçlar olarak değerlendirilmektedir. Bkz. Balo, **Savcılık**, s. 283.

²⁴⁸ Bacaksız, “İddianame Pazarlığı”, s. 164-165.

²⁴⁹ Durmuş Tezcan, “Fransa’da ve Belçika’da Savcılık”, **Bir Adli Organ Olarak Savcılık Sempozyumu**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 110, Ankara: 2006, s. 37; Ma, **Prosecutorial Discretion and Plea Bargaining**, s. 31.

²⁵⁰ Ma, **Prosecutorial Discretion and Plea Bargaining**, s. 31.

dair şikâyet ve ihbarları almakta ve maslahata uygun olarak ne yapacağına karar vermektedir. Savcı, suçun işlendiği konusunda yeterli şüphe olsa bile, failin sorumluluğunu kaldıran nedenlerin bulunması, mağdurun zararının giderilmesi gibi bir koşulun uygulamaya konulup infazı ve ceza kovuşturmasına alternatif çözüme gidilmesi (Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 41) gibi hallerde kovuşturmaya yer olmadığı kararı verebilmektedir²⁵¹. Geleneksel muhakeme yollarının kullanılmasında bir yarar bulunup bulunmadığını değerlendirme imkânı sağlayan maslahata uygunluk ilkesi ile bütün ceza davalarının mahkemeye taşınması engellenmiş olmaktadır. Nitekim Fransa’da ceza uyuşmazlıklarının önemli bir kısmı kovuşturma evresine geçmeden sonuçlanmaktadır²⁵². Bununla birlikte, savcının takdir yetkisinin sınırsız olmadığını ifade etmek gerekir. Suçların hafif suçlar, orta ağırlıkta suçlar ve ağır suçlar olarak ayrıldığı Fransız ceza muhakemesi sisteminde suçlara göre yargılamayı yapan mahkemeler ve soruşturmanın işleyişi farklılık göstermekte; ağır suçlar bakımından değerlendirme sorgu hâkimi tarafından yapılmakta ve suçların kovuşturulup kovuşturulmayacağı savcının takdirine bağlı olmamaktadır²⁵³. Hafif ve orta ağırlıktaki suçlar bakımından savcı, maslahata uygun olan ne ise ona göre karar verme yetkisine sahiptir. Aynı zamanda sistemin sakıncalarının giderilmesi bakımından Fransa’da mağdur “*action civile*” ile ceza davasını zorlayabilmekte ve savcı ceza davası açmayacak olsa bile dava açabilmektedir²⁵⁴.

Özellikle son yirmi yıldaki gelişmeler dikkate alındığında, karşılaştırmalı hukukta mecburilik ilkesini benimseyen ülkelerde maslahata uygunluk ilkesinin uygulama alanının oldukça genişlediği görülmektedir²⁵⁵. Bu kapsamda takipsizlik/kovuşturmama/feragat kararı verme yetkisinin, maslahata uygunluk ilkesi doğrultusunda kamu yararı kriteri dikkate alınarak verilebilmesi şeklinde geniş tutulmuş olduğu ve takipsizlik/feragat kararlarının, faile birtakım yükümlülükleri

²⁵¹ Tezcan, “Fransa’da ve Belçika’da Savcılık”, s. 37-38.

²⁵² Ma, **Prosecutorial Discretion and Plea Bargaining**, s. 31.

²⁵³ Ma, **Prosecutorial Discretion and Plea Bargaining**, s. 31-32.

²⁵⁴ Albin Eser, “Ceza Muhakemesi Hukuku İlkelerindeki Değişme: Ceza Muhakemesi Tekrar Özelleşiyor mu?” (Funktionswandel strafrechtlicher Prozeßmaximen), **Facultatis Decima Anniversaria, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi 10. Yılı Adliye ve Çocuk Suçluluğu Sempozyumu Özel Sayısı**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayını, 1993, s. 38.

²⁵⁵ Avrupa çapında savcılarının artan yetkisine ilişkin olarak bkz. Jörg-Martin Jehle - Marianne Wade, **Coping Overloaded Criminal Justice Systems: The Rise of Prosecutorial Power Across Europe**, Heidelberg: Springer Publishing, 2006, s. 3 vd. Savcının yetkileri ve rolüne ilişkin uluslararası bir bakış için ayrıca bkz. Erik Luna - Marianne Wade, **The Prosecutor in Transnational Perspective**, New York, Oxford University Press, 2012, s. 9 vd.

yerine getirmesi karşılığında koşullu olarak da verilebilmesi dikkat çekmektedir²⁵⁶. Aynı zamanda kamu davasını açma mecburiyetinin istisnasını teşkil eden bazı alternatif yöntemlere yer verilmektedir. Kamu davasının açılmasında kamu yararı bulunmadığı gerekçesiyle verilen kovuşturmaya yer olmadığı kararı ve ayrıca uzlaşma, kamu davasının açılmasının ertelenmesi, ceza kararnamesi, iddia pazarlığı gibi kurumlar Kıta Avrupası ülkelerinde kamu davası açılması mecburiyeti ilkesine istisna teşkil eden hallere örnek olarak gösterilmektedir. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu istisnai olarak maslahata uygunluk ilkesine yer vermektedir²⁵⁷. Yukarıda da ifade edildiği üzere, savcı, cezayı kaldıran şahsî sebep olarak etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanmasını gerektiren koşulların ya da şahsî cezasızlık sebebinin varlığı halinde kamu davası açmayabileceği gibi, koşulları değerlendirerek kamu davasının açılmasını da erteleyebilecektir. (CMK m. 171) Her ne kadar yapılan son değişiklikler ile bu kurumların uygulanma alanları genişletilmiş olsa da Türk hukukunda maslahata uygunluk ilkesinin halen sınırlı olarak uygulanma olanağı bulunduğunu ifade etmek gerekir.

4. İlkelerin Değerlendirilmesi

Kamu davasının mecburiliği veya maslahata uygunluk ilkelerinden hangisinin daha iyi olduğu ve tercih edilmesi gerektiği tartışmalı bir konudur²⁵⁸. Bu ilkelerden

²⁵⁶ Yavuz, “Alternatif Çözüm Yöntemleri”, s. 232.

²⁵⁷ Savcının kamu davası açmayabileceği haller için bkz. Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 473 vd.; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 526 vd.; Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 612 vd.; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 605 vd.; Özen, “**Kamu Davası Açma Konusunda Benimsenen İlkeler**”, s. 20 vd. Cumhuriyet savcılarının tanınan takdir yetkisi, gerektiği gibi kullanıldığında mahkemelerin iş yükünün azalacağı ve buna bağlı olarak da davaların daha kısa sürede tamamlanacağı; beraatla sonuçlanan birçok davanın daha açılmadan sonuçlandırılmış olacağı, buna bağlı olarak da haksız tutuklamalardan dolayı devletin zarar ödemesinin önlenmiş olacağı, soruşturma evresinin gizliliği gereğince şüphelilerin kamuoyu önünde fazla lekelenmeden kurtulmuş olacağı ifade edilmektedir. Bkz. Özen, “**Cumhuriyet Savcısının Takdir Yetkisi**”, s. 65.

²⁵⁸ Hans Kudlich, “*Akademik bakış: Ceza Muhakemesinde Kovuşturma Mecburiyeti ve Maslahata Uygunluk İlkeleri Arasındaki Denge*”, Çev. İlker Tepe, Serkan Meraklı, Mustafa Oğlakçıoğlu, **Ceza Hukuku Dergisi**, Y. 7, S. 19, Ankara: Seçkin Yayınevi, Ağustos 2012, s. 361. 1964’de Lahey’de toplanan Ceza Hukuku Milletlerarası 9. Kongresi’nde, kovuşturma organlarının ceza muhakemesindeki rolü dolayısı ile bu konuya da değinilmiş ve iki sistemin de, iyi bir adalet dağıtımını sağlayacak tedbirler alınması şartıyla kabul edilebileceği ve bu tedbirlerin de değerinin iyice araştırmanın zorunlu olduğu sonucuna varılmıştır. Bkz. Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 298 dn. 7; Öztürk, **Kovuşturma Mecburiyeti**, s. 41. Bazı yazarlar kamu davasının mecburiliğini maslahata uygunluk ilkesine üstün saymaktadır. Bkz. Keyman, **Savcılık**, s. 100. Bu çerçevede kamu davasının mecburiliği ilkesi; kanun koyucunun iradesine daha uygun bulunması, maslahata uygunluk ilkesinin af yetkisinin aşırı derecede dağılması sonucunu doğurması ve böylece kuvvetler ayrılığı ilkesini ihlal etmesi gerekçeleriyle daha üstün bulunmakta; ancak mecburiliğin de bazı sakıncaları olmakla birlikte bu sakıncaları gidermenin mümkün olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Keyman, **Savcılık**, s. 102-103.

birini tercih etmek veya bir ilkeyi yumuşatarak benimsemek esasen suç siyasetinin sorunu olarak görülmektedir²⁵⁹. Doktrinde bu iki ilkenin birbirinin alternatifi olmadığı, ancak her iki ilkenin de birbirini sınırladığı veya az ya da çok tamamladığı da ifade edilmektedir²⁶⁰.

Kamu davasının mecburiliği ilkesi, ceza kanunlarının kesin olarak uygulanmasını, eşitlik ilkesini, hukuk devleti ilkesine uyulmasını sağladığı; bu ilkenin aynı zamanda kuvvetler ayrılığı ilkesine dayandığı; suç mağdurlarının da düşünülmesi gerektiği; takdirilik uyarınca savcının siyasi baskı altına alınarak devlet yararına çalışan bir adliye yaratılması tehlikesinin doğabileceği gerekçeleriyle savunulmaktadır²⁶¹. Aynı zamanda bu ilkeye birtakım eleştiriler de getirilmiş ve maslahata uygunluk ilkesi lehine görüşler ileri sürülmüştür. Devletin mutlak bir kovuşturma mecburiyetinin ve ceza verme yükümlülüğünün bulunduğu fikrinin çağdaş düşünceye uygun olmadığı; cezaların bireyselleştirilmesi uyarınca suç işleyen kişinin iyileştirilmesine uygun bir yaptırımın öngörülmesi gerektiği; eşitliğin mutlak anlamda değil, eşitliğin eşit olanların eşit muameleye tabi tutulması anlamına geldiği; mağdurun maslahata uygunluk sisteminde ihmal edilmesinin şart olmadığı; mecburiliğin savcılığın ve mahkemelerin iş yükünü gereksiz şekilde arttırdığı; maslahata uygunluk ilkesinin ise soruşturmayı kısalttığı; kuvvetler ayrılığına aykırı olmadığı; zira yasama organına ait bir yetkinin yürütme organına devrinden bahsedilemeyeceği; aynı zamanda her iki ilkenin de kötüye kullanmaya müsait olduğu, önemli olanın savcılarının kalitesi olduğu ifade edilmektedir²⁶².

Bununla birlikte, maslahata uygunluğun keyfiliğe yol açma; takdirin kullanılmasında ölçü teşkil eden kamu yararı, önemsiz netice gibi kavramların belirsiz olmaları sebebiyle zor uygulanma; savcının yürütmeye dâhil bir organ sayılması sonucunu doğurma; yasama organının kamu düzeninin sürdürülmesine ilişkin bütün haklarından, seçimle gelmemiş bazı memurlar lehine vazgeçmesi anlamına gelme,

²⁵⁹ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 563.

²⁶⁰ Jörg-Martin Jehle, “*Savcılık Örgütü’nün Rolüne İlişkin Avrupa Çapında Bir Karşılaştırma*”, Çev. Gülşah Kurt Yücekul, **Adli Organ Olarak Savcılık Sempozyumu**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 110, Ankara: 2006, s. 89.

²⁶¹ Kamu davasının mecburiliği ilkesinin lehindeki görüşler için bkz. Öztürk, **Kovuşturma Mecburiyeti**, s. 32 vd.; Keyman, **Savcılık**, s. 101; Uğur, “**Kovuşturma Mecburiyeti İlkesinden Maslahata Uygunluk İlkesine**”, s. 263-264.

²⁶² Öztürk, **Kovuşturma Mecburiyeti**, s. 36 vd.; Keyman, **Savcılık**, s. 99; Uğur, “**Kovuşturma Mecburiyeti İlkesinden Maslahata Uygunluk İlkesine**”, s. 264-266.

hatta savcının hâkim statüsüne yaklaştırılması sonucu doğurma gibi bazı sakıncalarının bulunduğu üzerinde durulmaktadır²⁶³. Savcılığın kamu davasını açmada sahip olduğu takdir yetkisinin savcıların siyasi etki altına alınması tehlikesi doğurup doğurmadığı konusunda, savcının takdir yetkisinin sınırlarının çizilerek belirli bir standartın sağlanmasının önemli olduğu; bununla birlikte bu konunun toplum, devlet, hukuk kültürü ve ülkenin siyasi ortamı ile bağlantılı olduğu; savcılığın siyasetin uzayan kolu olarak faaliyet göstermesi durumunda bu tür bir tehlikenin mevcut olduğu; bu sorunun çözümünün savcıların bağımsızlığının sağlanması ile birlikte savcılık kurumunun hiyerarşik, fakat hukuka ve kanunlara sıkı bir şekilde uyma zorunluluğu bulunan bir kurum şeklinde yapılandırılmasından geçtiği ileri sürülmektedir²⁶⁴. Yine maslahata uygunluk ilkesinin sakıncalarının ceza hukukunun hukuk barışını koruma fonksiyonu açısından çeşitli mekanizmaların var olmasıyla giderilebileceği, bu mekanizmalar olmaksızın mecburilik ilkesinin yumuşatılmasının yanlış olacağı ifade edilmektedir²⁶⁵. Bu kapsamda kovuşturma mecburiyetine belirli şartlar ve sınırlar çerçevesinde istisnalar tanınarak, maslahata uygunluk ilkesine bağlı düzenlemeler yapılması hukuk devleti ilkesini ihlal etmeyecektir²⁶⁶.

Günümüzde suç sayısının artışıyla birlikte mahkemelerin iş yükünün artması söz konusu olduğundan; hukuk düzenlerinde, mahkemelerin iş yükünün azaltılması ve sistemin verimliliğinin artması amacıyla kamu davasının mecburiliği ilkesine istisnai nitelikte düzenlemelere yer verilmektedir²⁶⁷. Özellikle devletlerin yeni suçlar ihdas etme eğilimi dikkate alındığında, maslahata uygunluk ilkesinin özellikle ağır nitelikte olmayan suçlar yönünden kabul edilmesi, bu eğilime karşı dengeleme mekanizması olmakta ve cezai yaptırımların uygulanmasına sınırlama getirmektedir²⁶⁸. Yukarıda da

²⁶³ Keyman, **Savcılık**, s. 99-100.

²⁶⁴ Bu konuda Alman hukukçular Jörg-Martin Jehle - Michael Heghmanns - Volker Erb'in görüşleri için bkz. Kudlich **"Kovuşturma Mecburiyeti ve Maslahata Uygunluk İlkeleri Arasındaki Denge"**, s. 365-367.

²⁶⁵ Eser, **"Ceza Muhakemesi Hukuku İlkelerindeki Değişme"**, s. 38.

²⁶⁶ Sesim Soyer Güleç, **"Ceza Muhakemesi Hukukunda Soruşturmanın Etkinliği İlkesi ve Takipsizlik Kararları Üzerindeki Etkisi"**, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. M. Polat Soyer'e Armağan)**, Özel Sayı, C. 15, 2013, s. 1432.

²⁶⁷ Savcılıkta belirli ama sınırlı bir takdir yetkisi olması gerektiği ifade edilmektedir. Soruşturmada kamu yararı yoksa önemsizlik ölçütü uygulanmalı, maslahata uygunluk ilkesi içerisinde belli oranda bir esneklik sağlanmalıdır. Savcılığın takdir yetkisi kapsamında verilen kararlar sadece basit suçlarla ilgili olmalı ve orta ağırlığın üstündeki suçlar açısından ise yargılama zorunlu olmalıdır. Bkz. Jehle, **"Savcılık"**, s. 88.

²⁶⁸ Özellikle suç sayısının artışıyla ilgili olarak maliyet ve verimliliğin sağlanması açısından hafif ağırlıktaki suçların suç olmaktan çıkarılması önerisi getirilmektedir. Ancak bazı ülkeler hariç suç olmaktan çıkarma eğilimi genel olarak kabul görmemektedir. Alman hukukçu Jörg-Martin Jehle'nin

ifade edildiği üzere, eşitliğin sağlanması ve keyfiliğin önlenmesi açısından hukuk devleti ile sıkı bir ilişkisi olduğu ileri sürülen kamu davasının mecburiliği ilkesinin kabul edilmesi yararlı görünse de modern suç siyaseti gereği cezalandırılmanın bireyleştirilmesi ve suçluya ıslah olma fırsatı tanınarak cezalandırmadan beklenen faydanın sağlanması için, mahkemelerin iş yoğunluğu da dikkate alınarak, istisnai olarak maslahata uygunluk ilkesine de yer verilmesi uygun görülmelidir. Doktrinde de, kamu davasının mecburiliği ilkesinin esas olması, ancak bu ilkenin maslahata uygunluk ilkesi ile desteklenerek kamu davasının mecburiliği ilkesinin sakıncalarının giderilmesi gerektiği ileri sürülmektedir²⁶⁹. Yine maslahata uygunluk ilkesinin demokratik anlayış içinde kabulünün imkânsız olduğu tezini Anglo-Sakson ülkeleri ile birlikte Fransa’da uygulanmakta olmasının çürüttüğü ifade edilmektedir²⁷⁰.

Ceza muhakemesinde esas hedeflenmesi gereken, hukuk devletine uygun adil bir muhakemenin yapılabilmesidir. Özellikle mahkemelerdeki iş yükü fazlalığı sebebiyle şüpheli veya sanığın makul sürede yargılanamaması, dolayısıyla adil yargılanma yapılamaması sonucu doğmakta, bu sebeple ceza uyuşmazlıklarının çözümünde alternatif kurumlar yaratılmaktadır²⁷¹. Bu noktada da önemli olan; kamu yararı kavramının belirsiz bir kavram olduğu göz önüne alınarak, ilkenin somutlaştırılması, sınırlarının açık ve net olarak iyi çizilmesi ile sistemin keyfiliğe varacak uygulamalara izin vermeyecek şekilde ve bazı suçlarla sınırlı olarak şekillendirilmesidir²⁷². O halde savcının kamu davası açmaması bakımından gerekli yasal önlemlerin alınması son derece önemlidir, aksi halde adil yargılanma hakkının ihlali gündeme gelebilecektir. Maslahata uygunluk ilkesi uyarınca takdir yetkisinin kullanılmasında açık, net ve belirli kriterlerin kanunla öngörülmüş olması bu konuda bir güvence teşkil edecektir²⁷³. Elbette maslahata uygunluk ilkesinin kabul edildiği sistemlerde mağdur hakları gözardı edilmemeli, mağdur menfaatleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Yine bu ilke çerçevesinde kabul edilen, örneğin kamu davasının

görüşü için bkz. Kudlich “**Kovuşturma Mecburiyeti ve Maslahata Uygunluk İlkeleri Arasındaki Denge**”, s. 362.

²⁶⁹ Aynı zamanda maslahata uygunluk ilkesinin yanında kamu davasının mecburiliği ilkesinin sakıncalarının giderilmesi için başka birtakım istisnai düzenlemelere de yer verilebileceği ifade edilmektedir. Bkz. Öztürk, **Kovuşturma Mecburiyeti**, s. 47.

²⁷⁰ Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 301 dn. 24.

²⁷¹ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 564.

²⁷² Benzer yönde Alman hukukçular Jörg-Martin Jehle - Michael Heghmanns - Volker Erb’in görüşleri için bkz. Kudlich “**Kovuşturma Mecburiyeti ve Maslahata Uygunluk İlkeleri Arasındaki Denge**”, s. 362 vd.

²⁷³ Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 301.

açılmasının ertelenmesi gibi kurumların genelleştirilmemesi ve ağır nitelikteki suçlar hakkında uygulanması yönünde genişletilmemesi gerektiği ifade edilmelidir.

B. Ceza Davasına Hakim Olan İlkeler

1. Genel Olarak

Aydınlanma çağındaki görüşlerin etkisiyle ceza davasına hakim olan bazı ilkeler ortaya çıkmış ve benimsenmiştir. Ceza muhakemesi kovuşturma evresinde doğrudan doğruyalık, sözlülük, alenilik ve maddi gerçeğin resen araştırılması ilkeleri ile şekillenmektedir. Bu ilkeler AİHS’de ve Anayasa’da açıkça belirtilmemiş olsa da adil yargılanma hakkının güvencesi altındadır. Doğrudan doğruyalık ve sözlülük ilkeleri ile dosya üzerinden yapılan yazılı muhakemeler önlemiştir. Aleni yargılanma ilkesi, adaletin kapalı kapılar arkasında gerçekleşmesini önleyerek toplum önünde gerçekleşmesi ile görülür ve denetlenebilir olmasını sağlamıştır.

Özellikle kovuşturma evresinin duruşma aşaması, mahkeme önünde gerçekleşen ve delillerin tartışıldığı en önemli muhakeme aşamasıdır²⁷⁴. Mahkeme; kural olarak duruşmada sözlü olarak dile getirilmiş ve tartışılmış olmak suretiyle deliller ile bizzat temas ederek, aleni bir duruşma sonucunda, şüpheye yer bırakılmaksızın maddi gerçeğin ortaya çıkarılmış olması kaydıyla mahkûmiyet hükmü verebilir. Bununla birlikte, söz konusu muhakeme ilkeleri birtakım gerekçelerle zaman içerisinde bazı kısıtlamalara tabi kılınmıştır. Aşağıda söz konusu ilkeler detaylı şekilde değerlendirilecektir.

2. Doğrudan Doğruyalık İlkesi

Doğrudan doğruyalık kovuşturma evresine hakim olan ilkelerdendir²⁷⁵. Bu ilke, ceza muhakemesinin hukuk devletine bağlılığını güvence altına alan bir ilke olarak nitelendirilmektedir²⁷⁶. Doğrudan doğruyalık; dava hakkında karar verecek olan hâkimin deliller ile birebir karşı karşıya gelmesini, deliller ile doğrudan temas

²⁷⁴ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 789.

²⁷⁵ Bu ilke vasıtasızlık ilkesi olarak da adlandırılmaktadır. Bkz. Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 76.

²⁷⁶ Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 147.

etmesini, deliller hakkında aracı olmaksızın bilgi edinmesini, bu çerçevede sanık, tanık veya bilirkişiyi bizzat dinlemesini, belgeleri bizzat incelemesi anlamında hükme esas alınacak olguları bizzat değerlendirmesini ifade etmektedir²⁷⁷. Bu ilke doğrudan hâkime yönelik olup, jürili yargılama yapılan sistemlerde jüri bakımından da geçerlidir²⁷⁸.

CMK m. 217/1 uyarınca, hâkim, kararını ancak duruşmaya getirilmiş ve huzurunda tartışılmış delillere dayandırabilmektedir ve duruşmada ortaya konulan delillere göre vicdani kanaate ulaşacaktır. O halde hâkim, duruşmaya getirilmemiş ve huzurunda tarafların tartışmasına sunulmayan delilleri hükme esas alamayacaktır. Hâkim delillerle dolaylı olarak değil, doğrudan temas etmelidir. Bu kapsamda deliller hâkim önünde ortaya konulmalı, hâkim delilleri okuyabilmeli, dinleyebilmeli ve görebilmelidir²⁷⁹. Hâkim; sanığı sorgulayacak, mağduru, tanığı dinleyecek, yazılı delilleri okuyacak, suç aracını görecek ve bunlardan elde ettiği izlenime göre kanaatini oluşturacaktır²⁸⁰. Bu çerçevede, bazı istisnalar hariç olmak üzere, dinleme yerine önceki dinleme tutanaklarının okunması kabul edilmemektedir²⁸¹.

Delillerin duruşmada ortaya konulmasının sonucu olarak hâkimin keyfi ve kişisel kanaatine dayanarak karar vermesi engellenmekte ve kanaatin duruşmadan edinilmesi esası benimsenmektedir²⁸². Aynı zamanda delillerin kolektifliği sağlanarak herkesin bilgisine sunulmakla çelişme ilkesi de gerçekleşmektedir²⁸³. Ayrıca bu ilke; hâkim delillerle doğrudan temas ettiğinde gerçeğe uygun bir karar verebileceğinden, maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasına hizmet etmekte ve muhakemenin adil bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamaktadır. Duruşmaların doğrudan doğruyalık ilkesi uyarınca

²⁷⁷ Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 147-148; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 98; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 790. Doğrudan doğruyalık ilkesinin şekli anlamda doğrudan doğruyalık ve maddi anlamda doğrudan doğruyalık şeklinde iki yönü bulunduğu kabul edilmektedir. Şekli anlamda doğrudan doğruyalık, hâkimin aracı olmaksızın bizzat kendisinin kanaate ulaşması; maddi anlamda doğrudan doğruyalık ise hâkimin deliller arasından olaya en yakın olan delilleri kullanması ve buna göre karar vermesi anlamına gelmektedir. Bkz. Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakeme Hukuku II**, s. 102 vd.

²⁷⁸ Taner, **Çelişme ve Silahların Eşitliği**, s. 118.

²⁷⁹ Hâkimin deliller hakkında beş duyusunu kullanması gerektiği ifade edilmektedir. Bkz. Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 97.

²⁸⁰ Ahmet Gökçen - Kerim Çakır, “*Ceza Muhakemesinde Delil, Delillerin Muhafazası, Toplanması, Değerlendirilmesi ve Delil Yasakları*”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Durmuş Tezcan’a Armağan)**, Özel Sayı, C. 21, 2019, s. 2930.

²⁸¹ İstisnalar için bkz. Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 149-150.

²⁸² Yenisey - Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 527-528.

²⁸³ Taner, **Çelişme ve Silahların Eşitliği**, s. 119.

yapılmasının doğal bir sonucu olarak yüz yüze gerçekleştirilmesi gerektiğinden, istinabe yoluna başvurulması halinde doğrudan doğruyalık sağlanmamış olacaktır²⁸⁴. Yine bu ilke gereği, hâkimlerin muhakeme sırasında kesintisiz bir şekilde hazır bulunması gerekir; aksi halde doğrudan doğruyalık gerçekleşmeyecektir²⁸⁵. Doğrudan doğruyalık ilkesinin yararları ile birlikte, özellikle yargılamanın uzun sürmesine yol açabilmesi ve muhakeme ekonomisi bakımından uygun olmaması gibi bazı sakıncaları bulunduğu ifade edilse de günümüz ceza muhakemesinde vazgeçilmez bir ilke olarak değerlendirilmektedir²⁸⁶. Bununla birlikte, Türk ceza muhakemesi sisteminde bu ilkeye istisna getiren istinabe yolu ile ilkeye alternatif teşkil eden SEGBİS yönteminin kullanılmasına imkân sağlayan bazı düzenlemeler de bulunmaktadır. (Örneğin; CMK m. 180/2, 180/5, 196/4)

3. Sözlülük İlkesi

Sözlülük, itham sisteminden kaynaklanan ve ceza davasına egemen olan temel muhakeme ilkelerinden biridir. Soruşturma evresinde ise yazınlık ilkesi benimsenmektedir. Sözlülük ilkesi, delillerin duruşmada mahkeme önünde konuşulması anlamına gelir. Böylece ancak duruşmada sözlü olarak dile getirilmiş ve tartışılmış hususlar hükme esas alınacaktır. Bir delil, duruşmada tartışılmamış ise hüküm verilirken dikkate alınamaz. Nitekim delilin duruşmada dile getirilmemesi, onun var olmamasıyla aynı anlama gelmektedir²⁸⁷.

Sözlülük, yalnızca dosya üzerinden kanaat elde edilmesini yasaklamaktadır²⁸⁸. Asıl olan mahkeme önünde dinlenilme olsa da bazı istisnai hallerde duruşmada bazı yazılı beyan ve belgelerin okunması da sözlülük ilkesinin gereğidir. Naip veya istinabe yoluyla sorgusu yapılan sanığın sorgu tutanağı, naip veya istinabe yoluyla dinlenen tanığın ifade tutanağı, muayene ve keşif tutanakları gibi belgeler ile adli sicil özetleri ve sanığın kişisel ve ekonomik durumuna ilişkin bilgilerin yer aldığı belgelerin duruşmada anlatılması zorunluluğu (CMK m. 209)²⁸⁹, tanıkların mutlaka duruşmada

²⁸⁴ Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 562.

²⁸⁵ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 76.

²⁸⁶ Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 98-99.

²⁸⁷ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 792; Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 151.

²⁸⁸ Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakeme Hukuku II**, s. 107.

²⁸⁹ 20/11/2017 tarihli ve 696 sayılı KHK'nin 97. maddesiyle 209. maddenin başlığında yer alan "okunması" ibaresi "anlatılması" şeklinde, birinci fıkrasında yer alan "okunur" ibaresi "anlatılır"

dinlenmesi (CMK m. 210), kanunda yazılı hallerde istisnai olarak dinleme yerine önceki tutanakların okunabilmesi (CMK m. 211), tanığın ancak hatırlayamadığı bir husus veya önceki ifadesi ile çelişki bulunduğu durumlarda önceki ifadesinin okunabilmesi (CMK m. 212), ancak aralarında çelişki bulunması halinde sanığın önceki ifadesinin okunabilmesi (CMK m. 213), açıklama, görüş veya rapor niteliğindeki yazıların duruşmada okunması, gerekirse bunları imzalayanların duruşmada dinlenebilmesi (CMK m. 214) bu ilkenin gereklerini sağlamaya yönelik düzenlemelerdir.

Sözlülük ilkesi, muhakemeye katılan herkes bakımından geçerlidir. Sanığın sorgusu, delillerin dinlenmesi ve son savunma sözlü olarak yapılacaktır; tanık veya bilirkişi duruşmada sözlü olarak dinlenecek ve böylece sanığa, tanığa ve bilirkişiyeye soru sorma imkânı (CMK m. 201) sağlanabilecektir²⁹⁰.

Muhakemeye egemen olan diğer ilkeler, sözlülük ilkesi ile iç içedir. Bu kapsamda doğrudan doğruyalık ilkesi ile sözlülük ilkesi birbirini tamamlayan ilkelerdir²⁹¹. Nitekim sözlülük, hâkimin deliller ile doğrudan temasa geçmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda sözlülük ilkesi karşılıklı olarak görüşlerin ortaya konulmasını sağladığından çelişmeli muhakeme ilkesi ile yakın ilişki içerisinde ve adil yargılanma hakkına hizmet etmektedir²⁹². Duruşmanın halka açıklığını ifade eden alenilik ilkesi de sözlülük ilkesi ile birlikte anlam taşımaktadır²⁹³. Alenilik ilkesi gereğince, muhakemenin adil olup olmadığının halk tarafından denetlenmesi ancak sözlülüğün hakim olduğu bir sistemde mümkündür.

4. Alenilik İlkesi

Alenilik, sözlülüğün esas olduğu kovuşturma evresinde geçerli bir ilke olmakla birlikte; soruşturma ve ara muhakeme evresinde gizlilik ilkesi geçerli olmaktadır²⁹⁴.

şeklinde ve ikinci fıkrasında yer alan “okunmasına” ibaresi “anlatılmasına” şeklinde değiştirilmiş, daha sonra bu hüküm 1/2/2018 tarihli ve 7079 sayılı Kanunun 91. maddesiyle aynen kabul edilerek kanunlaşmıştır.

²⁹⁰ Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakeme Hukuku II**, s. 108.

²⁹¹ Cumhuriyet Şahin, **Ceza Muhakemesinde İspat (Delillerin Doğrudan Doğruyalığı İlkesi)**, Ankara: Yetkin Yayınevi, 2001, s. 42; Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 151.

²⁹² Taner, **Çelişme ve Silahların Eşitliği**, s. 127; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 88-89.

²⁹³ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 75.

²⁹⁴ Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 90.

Alenilik ilkesi esasen, herkesin duruşma salonunda dinleyici olarak bulunabilmesine, muhakeme tutanaklarının halka açıklanabilmesine ve hükmün açık duruşmada verilmesine imkân tanımaktadır²⁹⁵. Bu bakımından halkın bilgi alma hakkı ve basın özgürlüğü ile yakın ilişki içerisinde olduğunu ifade etmek gerekir.

İfade edildiği üzere, duruşmanın ve hükmün açıklanmasının kamuya açık olmasını gerektirir²⁹⁶. Bu kapsamda halkın duruşmaya katılma olanağına sahip olmasını ve katılmasının engellenememesini güvence altına alarak, duruşmayı izlemek isteyen bir kişinin duruşma salonuna girebilmesini sağlamaktadır. Alenilik sayesinde isteyen herkes duruşmada hazır bulunabilmekte, muhakemeyi izleyebilmekte ve gördükleri ile duyduklarını başkalarına aktarabilmektedir²⁹⁷. Bununla birlikte, duruşmayı mutlaka halktan birisinin izlemesine gerek olmadığı gibi, duruşma salonunun fiziki koşulları izin verdiği ölçüde bu imkândan faydalanmak mümkündür²⁹⁸. Alenilik, doğrudan doğruyalık ve sözlülük ilkeleri ile birlikte anlam taşımaktadır. Nitekim duruşma aleni olsa da gıyapta veya yazılı olarak yapılmış ise doğrudan doğruyalık ve sözlülük sağlanmamış olacaktır.

AİHS m. 6/1 uyarınca adil yargılanma hakkını oluşturan haklardan biri de aleni yargılanma ve aleni hüküm hakkıdır²⁹⁹. Bu hak, davanın aleni (açık) duruşma ile görülmesine ve duruşma sonucu kararın aleni olarak açıklanmasına imkân tanımaktadır³⁰⁰. Böylece hem gizli bir yargılama sonucu adaletin dağıtılmasının önüne geçilmekte hem de yargı sistemine halkın güven duyması sağlanmaktadır³⁰¹. Aynı

²⁹⁵ Handan Yokuş Sevik, “Adil Yargılanma Kapsamında Ceza Yargılamasında Aleniyet İlkesi”, **Prof. Dr. Çetin Özek Armağanı**, İstanbul, 2004, s. 748.

²⁹⁶ Alenilik ilkesi, kamuya (halka) açıklık ilkesi olarak da ifade edilmektedir. Bkz. Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 1279, 1293; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 75; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 796; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 89; Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 140.

²⁹⁷ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 570-571; Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku II**, s. 111; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 796.

²⁹⁸ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 75.

²⁹⁹ AİHS m. 6/1: “Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir. Karar aleni olarak verilir.” Bkz. Fischer v. Avusturya, Başvuru No. 16922/9, 26 Nisan 1995, § 44; Döry v. İsveç, Başvuru No. 28394/95, 12 Kasım 2002, § 37; Jussila v. Finlandiya, Başvuru No. 73053/01, 23 Kasım 2006, § 40.

³⁰⁰ Sutter v. İsviçre, Başvuru No. 8209/78, 22 Şubat 1984, § 27; Tierce ve Diğerleri v. San Marino, Başvuru No. 24954/94, 24971/94, 24972/94, 25 Temmuz 2000, § 93.

³⁰¹ Sibel İnceoğlu, “Adil Yargılanma Hakkı”, **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa**, Ed. Sibel İnceoğlu, 3. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 2013, s. 272. Benzer yönde Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 742; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 796; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 570.

zamanda duruşmanın açık olması, yargılamanın gerektiği gibi yapılıp yapılmadığının kontrolünü sağlayarak denetim işlevi görmektedir³⁰². Kovuşturmada duruşma yapılmalı ve duruşma kamuya ve basına açık şekilde gerçekleştirilmelidir. Bununla birlikte, AİHM aleni yargılanma hakkından kişinin kendi açık talebi ile veya zımnen vazgeçebileceğini kabul etmektedir³⁰³. Ayrıca AİHS uyarınca aleni yargılanma ilkesine sınırlamalar getirilmesi de mümkündür. Alenilik ilkesine istisna getirilebileceği, AİHS'in 6. maddesinde açıkça ifade edilmektedir. Buna göre; demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde ya da aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir³⁰⁴.

1982 Anayasası'nın 141/1. maddesinde mahkemelerde duruşmaların herkese açık olduğu düzenlenmektedir. Yine CMK m. 182/1 uyarınca, kural olarak duruşma herkese açıktır. Bununla birlikte, alenilik ilkesine istisnalar da tanınmaktadır³⁰⁵. CMK m. 182/2 hükmüne göre, genel ahlâkın veya kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı hallerde, duruşmanın bir kısmının veya tamamının kapalı yapılmasına mahkemece karar verilebilir; bu durumda üçüncü kişilerin duruşma salonuna

³⁰² Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 91.

³⁰³ İncoğlu, **"Adil Yargılanma Hakkı"**, s. 274. *"Feragatin zımni olduğu hallerde, bunun hiçbir tereddüde yer vermeyecek şekilde belirgin olması ve kamu yararına ters düşmemesi gerekir. Aleni duruşma yapılması kural ise, başvuru açıkça feragat ettiğini bildirmediği müddetçe, başvurusunun duruşma talep etmemesi bir feragat olarak kabul edilemez."* Ayrıca bkz. Le Compte, Van Leuven ve De Meyere v. Belçika, Başvuru No. 6878/75; 7238/75, 23 Haziran 1981, § 59; Hakansson ve Stureson v. İsveç, Başvuru No. 11855/85, 21 Şubat 1990, § 66.

³⁰⁴ Bkz. Martinie v. Fransa, Başvuru No. 58675/00, 12 Nisan 2006, § 40, Diennet v. Fransa, Başvuru No. 18160/91, 26 Eylül 1995, § 34, B. ve P. v. Birleşik Krallık, Başvuru No. 36337/97-35974/97, 24 Nisan 2011, § 37-38. Ayrıca bkz. AYM Nevruz Bozkurt Başvurusu, Başvuru No. 2013/664, T. 17.09.2013, R.G. Tarih-Sayı: 15.11.2013-28822, § 32: *"Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan adil yargılanma hakkının temel unsurlarından birisi de Anayasa'nın 141. maddesinde düzenlenen yargılamanın açık ve duruşmalı yapılması ilkesidir. Yargılamanın açıklığı ilkesinin amacı adli mekanizmanın işleyişini kamu denetimine açarak yargılama faaliyetinin saydamlığını güvence altına almak ve yargılamada keyfiliği önlemektir. Bu yönüyle hukuk devletinin en önemli gerçekleştirme araçlarından birisini oluşturur. Özellikle ceza davalarında yargılamanın duruşmalı ve aleni yapılması silahların eşitliği ilkesinin ve savunma haklarının güvencesini oluşturur. Ancak bu her türlü yargılamanın mutlaka duruşmalı yapılması zorunluluğu anlamına gelmez. Adil yargılama ilkelerine uyulmak şartıyla usul ekonomisi ve iş yükünün azaltılması gibi amaçlarla bazı yargılamaların duruşmadan istisna tutulması ve duruşma yapılmaksızın karara bağlanması anayasal hakların ihlalini oluşturmaz."* Benzer yönde bkz. AYM Mehmet Reşit Arslan ve Diğerleri Başvurusu, Başvuru No. 2013/583, T. 10.12.2014, R.G. Tarih-Sayı: 04.04.2015-29316, § 48.

³⁰⁵ Türk ceza muhakemesinde aleniyet ilkesinin istisnaları için bkz. Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 571 vd.; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 558 vd.; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 797 vd.; Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku II**, s. 111 vd.

alınmaması mümkündür. Ancak duruşma kapalı yapılmış olsa da hüküm açık duruşmada açıklanacaktır. (CMK m. 182/3) Kapalı duruşmada mahkemece, bazı kişilerin bulunmasına karar verilebilmesi mümkün olmakla birlikte, kapalı duruşmanın içeriği hiçbir şekilde yayımlanamayacaktır. (CMK m. 187/1-2) Duruşma aleni yapılmakla birlikte, belirli durumlarda mahkeme, milli güvenlik veya genel ahlâk veya kişilerin saygınlık, onur ve haklarını korumak veya suç işlemeye kışkırtmanın önlenmesi için duruşmanın içeriğinin kısmen veya tamamen yayımlanmasını yasaklayabilmektedir. (CMK m. 187/3) Ayrıca CMK m. 180/5 ve m. 196/4 hariç olmak üzere, adliyede ve duruşma salonunda sesli veya görüntülü kayıt veya nakil olanağı sağlayan aletlerin kullanılması yasaktır³⁰⁶. (CMK m. 183)

Tüm açıklamalar ışığında aleniyet ilkesi, duruşma aşamasında ve hükmün açıklanması bakımından kabul edilmektedir. Duruşmalı olarak verilen hükümde açıklık kuralının ihlal edilmesi mutlak bozma nedenidir. (CMK m. 289/1-f) Duruşma kapalı yapılsa da hüküm aleni duruşmada açıklanacağından, bu durumda hükmün kapalı duruşmada açıklanması aleniyet ilkesinin ihlali anlamına gelmektedir³⁰⁷. Bununla birlikte, sanık, onsekiz yaşını doldurmamış ise duruşmanın kapalı yapılması zorunludur; bu durumda hüküm de kapalı duruşmada açıklanır. (CMK m. 185)

5. Maddi Gerçeğin Araştırılması İlkesi

Ceza muhakemesinde, medeni muhakemeden farklı olarak, şekli gerçek ile yetinilmemektedir³⁰⁸. Ceza muhakemesinin birden fazla amacı olduğunu ifade eden görüşler bulunmakla birlikte, temel amacı insan haklarına saygılı bir şekilde maddi gerçeğin ortaya çıkarılması olarak kabul edilmektedir³⁰⁹. Maddi gerçek, geçmişte

³⁰⁶ Bu konuda bkz. Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 574 vd.

³⁰⁷ Yargıtay 14. Ceza Dairesi E. 2014/1557, K. 2016/13, T. 11.01.2016; Yargıtay 14. Ceza Dairesi E. 2012/1926, K. 2012/4933, T. 30.04.2012. Ayrıca bkz. Yargıtay 2. Ceza Dairesi E. 2017/5159, K. 2018/921, T. 07.02.2018 www.kazanci.com (Erişim Tarihleri: 24.11.2019).

³⁰⁸ Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 145.

³⁰⁹ Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2016/21-1055, K. 2020/318, T. 25.06.2020: “Ceza muhakemesinin amacı, her somut olayda kanuna ve usulüne uygun olarak toplanan delillerle maddi gerçeğe ulaşıp adaleti sağlamak, suç işlediği sabit olan faili cezalandırmak, kamu düzeninin bozulmasının önüne geçebilmek ve bozulan kamu düzenini yeniden tesis etmektir. Gerek 1412 Sayılı CMUK, gerekse 5271 Sayılı CMK; adil, etkin ve hukuka uygun bir yargılama yapılması suretiyle maddi gerçeğe ulaşmayı amaç edinmiştir.” www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 24.11.2019). Doktrinde, ceza muhakemesinin bundan başka birden fazla amacı olduğunu ifade eden yazarlar için bkz. Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 54. Ayrıca bkz. Erol Cihan, “Ceza Muhakemesi Hukukunun Gayesi”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. 28, S. 3-4, 1962, s. 711. Bugün ceza muhakemesinin gayesi konusunda doktrinde farklı görüşler ileri sürülmüş olup maddi gerçeklik

gerçekleşmiş bir olayın deliller vasıtasıyla bugün ortaya konulmuş halidir³¹⁰. Gerçeğe ulaşma; iddia, savunma ve yargılama makamlarının birlikte katıldığı kolektif bir faaliyetin yürütülmesi ile mümkündür³¹¹. Hükmün kolektif bir muhakeme ile verilmesini sağlayan ise çelişmeli muhakeme ilkesidir. Çelişme kısaca muhakeme süjelerinden her birinin, muhakemenin konusuyla ilgili düşüncelerini karşılıklı olarak birbirlerine bildirebilmelerinin sağlanması olarak ifade edilmektedir³¹². Dolayısıyla maddi gerçeğin ortaya çıkarılması, çelişme yöntemi ile gerçekleşmektedir³¹³.

Maddi gerçeğin araştırılması ilkesi yalnızca kovuşturma evresinde değil, soruşturma evresinde de geçerlidir. Etkin ve eksiksiz bir soruşturma yapılması maddi gerçeğin ortaya çıkarılması amacına hizmet etmektedir. Soruşturmada da amaç maddi gerçeğin ortaya çıkarılması olduğundan savcı, bu amaç doğrultusunda şüphelinin lehindeki ve aleyhindeki bütün delilleri toplamalıdır³¹⁴. Ceza davasının açılması ile birlikte mahkeme, hüküm kurabilmek için vicdani kanaate ulaşana kadar maddi gerçeği araştırmaya devam edecektir. Ceza muhakemesinde maddi gerçeğe ulaşma amacıyla hareket edildiğinden ispat konusunda bir sınırlama getirilmemiştir³¹⁵. Mahkeme, resen delil araştırması yapabilmekte ve delilleri serbestçe değerlendirerek vicdani kanaate ulaşmaktadır³¹⁶. Delillerin resen araştırılması ilkesi uyarınca mahkeme, savcının ve savunmanın ortaya koyduğu delillerle bağlı değildir. Mahkemenin fiilin nitelendirilmesinde iddia ve savunmalarla bağlı olmadığına ilişkin

yanında, hukuksal barışın tesisi ve muhafazası, münferit bireyin özgürlük ve haklarının devlet müdahalelerine karşı korunması, infazın güvence altına alınması ve yargılamanın şekil kurallarına uygun biçimde yapılması ve hukuka bağlı bir yargılamayı sağlamak gibi amaçları içeren karmaşık bir amaçlar topluluğu olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Ünver, “İspat, C.M.K. ve Uygulamamız”, s. 105.

³¹⁰ Hakan Karakehya, **Ceza Muhakemesinde Maddi Gerçeğin Tespiti**, Ankara: Savaş Yayınevi, 2016, s. 16; Hakan Karakehya, “*Dolaylı Maddi Gerçek: Ceza Muhakemesinde Yargılama Makamının Maddi Gerçeğe Deliller Aracılığıyla Ulaşma Zorunluluğu Üzerine*”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Y. 7, S. 27, 2016, s. 67. Maddi gerçek, mutlak gerçek demek olmayıp o konuda ulaşılabilecek en doğru bilgilere dayanmakla birlikte, tasavvur edilebilecek her türlü şüpheyi bertaraf etmemektedir. Bkz. Feyzioğlu, **Vicdani Kanaat**, s. 72.

³¹¹ Bkz. AYM Kararı E. 2011/43, K. 2012/10, T. 19.01.2012, R.G. Tarih-Sayı: 05.05.2012-28255.

³¹² Taner, **Çelişme ve Silahların Eşitliği**, s. 69.

³¹³ Karakehya, “**Dolaylı Maddi Gerçek**”, s. 71.

³¹⁴ CMK m. 160/2’den de bu sonuç çıkmaktadır. Bkz. Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 66.

³¹⁵ İspat edilecek hususun geçmişteki olaylara ilişkin olması, bu olayların ortaya çıkacağı zaman ve şartların bilinmemesi ve delillerin önceden hazırlanamaması nedenleriyle ceza muhakemesinde delil serbestisi ilkesinin benimsendiği ifade edilmektedir. Bkz. Toroslu - Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 199.

³¹⁶ Vicdani kanaat; maddi uyumsuzluğu çözmeye yetkili makamın, son soruşturmada, muhakeme faaliyeti sonucunda aklını rehber yaparak ve hukukun koyduğu usul ve esaslar içinde kalarak maddi olayın oluş biçimine dair ulaştığı, kendi açısından şüpheyi yer vermeyen bir kanaattir. Bkz. Feyzioğlu, **Vicdani Kanaat**, s. 109.

CMK'nın 225. maddesinin 2. fıkrası bu ilkenin bir sonucudur³¹⁷. Böylece mahkeme, delilleri serbestçe değerlendirerek maddi gerçeğe ulaşma olanağına sahip olmaktadır. Delilin ortaya konulması isteminin, bunun veya ispat edilmek istenen olayın geç bildirilmiş olması nedeniyle reddedilemeyeceğine ilişkin CMK'nın 207. maddesi maddi gerçeğin araştırılması ilkesine hizmet etmektedir.

Maddi gerçeğin ortaya çıkarılması amacı doğrultusunda hâkim sanığın ikrarı ile bağlı değildir³¹⁸. O halde ikrarın bulunduğu hallerde dahi maddi gerçeğin ortaya çıkarılması için ayrıca bir araştırmaya gerek bulunmadığı söylenemez. Maddi gerçeği ortaya çıkarma yükümlülüğü devam ettiğinden hâkim, ikrarın gerçek olup olmadığını araştırmalıdır. Yukarıda da ifade edildiği üzere, Yargıtay'ın yerleşmiş içtihatları uyarınca, dosyadaki somut deliller sanığın ikrarını desteklemeli, aksi halde sanık beraat etmelidir. Hâkimin böyle bir durumda maddi gerçeği araştırmaktan vazgeçmesinin, maddi gerçeğin araştırılması ilkesini zedeleyeci nitelikte olduğu ifade edilmelidir.

Evrensel bir ceza muhakemesi hukuku ilkesi olan şüpheden sanık yararlanır ilkesi gereği, maddi gerçek hiçbir şüpheye yer bırakılmaksızın ortaya çıkarılmalıdır. Bu kapsamda şüphenin yenilmediği hallerde veya varsayımlara dayalı olarak mahkûmiyet hükmü kurulması mümkün değildir³¹⁹.

Ceza muhakemesinde maddi gerçeğe ulaşma amacının ne pahasına olursa olsun gerçekleştirilmesi kabul edilmemektedir³²⁰. Maddi gerçeğin, bireylerin temel haklarını koruyarak hukuka uygun yollardan ortaya çıkarılması gerekir. Dolayısıyla ceza muhakemesinde hukuka aykırı yöntemlerle elde edilmiş delillerin kullanılması mümkün olamaz. Bu kapsamda ifade ve sorguda iradeyi baskı altına yöntemlerin kullanılması yasaklanmakta ve yüklenen suçun, hukuka uygun bir şekilde elde edilmiş her türlü delille ispat edilebileceği kabul edilmektedir.

³¹⁷ Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 96.

³¹⁸ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 794; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 54.

³¹⁹ Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 145.

³²⁰ Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 29; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 67; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 53.

IV. Ceza Muhakemesinde Süjeler ve Süjelerin Konumları

A. Genel Olarak

Ceza muhakemesinde kolektif bir hüküm verme faaliyeti gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda ceza muhakemesinde bu faaliyete katılan kişilerin bazı hak, görev ve yetkileri bulunmaktadır. Ceza muhakemesi; kolluk, savcı, şüpheli/sanık, mdafı, suçtan zarar gören, vekil, tanık, bilirkişi ve hâkim gibi birçok kişinin yazılı, sözlü veya hareket şeklindeki işlemlerinden meydana gelen faaliyetler zinciri olarak ifade edilmektedir³²¹.

Ceza muhakemesinde süje kavramı bulunmaktadır. Bu doğrultuda öncelikle, muhakemeye katılan her kişinin süje olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği üzerinde durulmalıdır. Doktrinde süjeler konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bu çerçevede ceza muhakemesi sjelerini ikiye, e ayıran yazarlar olduğu gibi; asıl süjeler, tali süjeler, yardımcı şahışlar ayrımı yapan yazarlar bulunmakta; bundan başka muhakeme süjeleri ile muhakemeye katılanlar ayrımı yapıldığı da grlmektedir³²². Ayrıca bazı yazarlar, muhakeme süjeleri kavramı yerine ceza muhakemesine (soruşturma veya kovuşturmaya) katılan kişiler kavramını kullanmaktadır³²³.

Bir görüşe göre süje, kendine özgü statüsü bulunan, muhakeme sürecinde tek başına işlem yapabilen, taleplerde bulunabilen kişidir ve bu kişiler talepleriyle muhakemeyi hareket halinde tutup ilerletmektedir³²⁴. Bir başka görüş de benzer şekilde, muhakemede rol alan, bağımsız haklar kullanan ve muhakeme sırasında ykmllkleri olan kişileri süje olarak; muhakemede rol almasına rağmen muhakemenin akıbeti üzerinde önemli etkinlik gösterebilecek haklara sahip olmayanları ise muhakemeye katılanlar olarak deđerlendirilmektedir³²⁵. Başka bir görüş ise ceza muhakemesi görevinin yapılmasına katılan ve bu sebeple yetkilere sahip ve ödevlerle yükümlü kişilerin hepsini ceza muhakemesi hukuki ilişkisinin süjeleri

³²¹ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 125.

³²² Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 147 dn. 1.

³²³ zbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 158 vd., 490 vd.; ztrk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 175 vd.; Gökcen - Balcı - Aşşahin - akır, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 143 vd.

³²⁴ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 125.

³²⁵ Hakeri - nver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 161.

olarak nitelendirmekte ve birinci derecede süjeler ile ikinci derecede süjeler ayrımı yapmaktadır³²⁶. Benzer doğrultuda olan bir diğer görüşe göre; ceza muhakemesi faaliyetleri dolayısıyla bir işi yapabilme gücüne sahip olan veya kendisine ödevler yükletilen her şahıs ceza muhakemesi ilişkisinde süje olup süjeler; birinci derecede süjeler ve ikinci derece süjeler olarak ikiye ayrılmaktadır³²⁷. O halde yukarıdaki görüşlere göre, tanık ve bilirkişiler muhakemeye katkıda bulunmakla birlikte süje olarak değerlendirilemezken, bu görüşe göre ise bu kişiler de süje olarak kabul edilmektedir.

Ceza muhakemesinde süjelik makam itibariyle veya şahıs itibariyle olabilir³²⁸. Bir süjenin hak ve yükümlülükleri, kişisel ilişkisi düşünülmeden düzenlenmişse, o süjenin görevinin gereği kazanılmışsa, süje hak ve yükümlülüklerini işgal ettiği makamdan alıyorsa, makam itibariyle süjelikten söz edilmektedir³²⁹. Bu anlamda savcı, müdafî, hâkim ve mahkeme makam itibariyle süjelerdir. Bazı kişiler ise uyuşmazlığın şahsen tarafları oldukları için, uyuşmazlıkla olan kişisel ilişkisi sebebiyle hak ve yükümlülüklerle sahiptir. Bu kişilerin şahıs itibariyle süje olduğundan bahsedilmektedir³³⁰. Suçtan zarar gören, şüpheli ve sanık şahıs itibariyle süjelerdir.

Türk ceza muhakemesinde iddia, savunma ve yargılama maddi gerçeğe ulaşmak için işbirliği yapan süjeler tarafından temsil edilmektedir³³¹. Yukarıdaki süjeliğe ilişkin görüşlerden hangisi benimsenirse benimsensin, muhakeme makamları arasındaki ilişkiler bakımından kabul edilen işbirliği sisteminde, süjeler tarafından gerçekleştirilen iddia, savunma ve yargılama şeklinde üç tür faaliyetten bahsetmek ve konuyu bu çerçevede ele almak uygun olacaktır³³². Bu noktada iddia ve savunma

³²⁶ Keyman, **Savcılık**, s. 140.

³²⁷ Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 147.

³²⁸ Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakeme Hukuku I**, s. 79; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 126.

³²⁹ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 126; Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakeme Hukuku I**, s. 79; Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 139.

³³⁰ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 126; Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakeme Hukuku I**, s. 79; Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 149.

³³¹ Doktrinde, taraf ile süje kavramının birbirinden farklı olduğu, iddia ile savunma arasında silahlarda birebir eşitlik bulunmadığı; savcının taraf değil süje olduğu, savcının yaptığı iş bakımından değil, makam itibariyle şeklen muhakemenin tarafı konumunda olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 145. Bu görüş kapsamında Ceza Muhakemesi Kanunu'nda savcının şeklen taraf gibi değerlendirildiği düzenlemeler için bkz. CMK m. 35, 277/1, 297/3.

³³² Anglo-Sakson ceza muhakemesinde mahkemelerin yürüttüğü, savcılık ve savunma makamını karşı karşıya getiren iki taraflı yapı çekişmeli yargılama sistemi olarak ifade edilmektedir. Bkz. Schmallegger, **Criminal Justice: A Brief Introduction**, s. 291; Schmallegger, **Criminal Justice Today**, s. 427; Hakan Hakeri, "Amerikan Ceza Hukukuna Genel Bir Bakış", **Ceza Hukuku Dergisi**, Y.3, S.8, Ankara: Seçkin

makam veya şahıs itibariyle, yargılama ise ancak makam itibariyle işgal edilebilmektedir³³³. İddia süjeleri Cumhuriyet savcısı ve mağdur ile suçtan zarar gören; savunma süjeleri ise şüpheli/sanık ile müdafidir³³⁴. Yargılama makamı ise hâkim ve mahkemelerden oluşmaktadır³³⁵.

B. Hâkim/Mahkeme

1. Hâkimlerin Nitelikleri ve Mahkemelerin Örgütlenmesi

Türk ceza muhakemesinde yargılama makamını işgal eden süjeler hâkim ve mahkemelerdir. Hâkim, ceza uyuşmazlığını, iddia ve savunmanın ışığında yargılayıp uyuşmazlık hakkında karar veren kişidir³³⁶. Bu noktada iddia ve savunmanın sentezini yaparak bir hükme varmaktadır. Hâkim, yargılama görevi yapmak için gerekli koşulları taşımali ve yasalara uygun biçimde yargılama makamına atanmış olmalıdır. (Hâkimler ve Savcılar Kanunu m. 9) Hâkimlerin mesleğe kabulleri ve atamaları Hâkimler ve Savcılar Kurulu tarafından gerçekleştirilmektedir³³⁷.

Yayınevi, 2008, s. 21. İddia ve savunmanın taraf olduğu Anglo-Sakson sisteminde, ceza muhakemesinin yürüyüşüne katılan hâkimler, savcılar, müdafiler profesyonel mahkeme salonu aktörleri; jüri üyeleri, tanıklar, sanıklar ve mağdurlar ise bu gruba mensup olmayan kişiler olarak nitelendirilmektedir. Bkz. Schmallegger, **Criminal Justice: A Brief Introduction**, s. 269; Schmallegger, **Criminal Justice Today**, s. 386; Samaha, **Criminal Justice**, s. 335. Profesyonel mahkeme salonu aktörleri grubuna mensup olmayan kişiler genelde mahkeme salonu teşkilatını ve duruşma prosedürünü bilmemekte olup aynı zamanda muhakemeye katılmaktadır.

³³³ Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakeme Hukuku I**, s. 79.

³³⁴ Şüpheli, sanık ve müdafî ile birlikte şüpheli veya sanığın eşi, yasal temsilcisi, malen sorumlu kişi ve tüzel kişinin temsilcisinin de diğer savunma süjeleri olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakeme Hukuku I**, s. 137.

³³⁵ İtham sisteminde, savcı ile şüpheli veya sanık ile müdafî ceza muhakemesinde önemli rol oynarken, hâkim/mahkeme ise daha pasif konumdadır. Bu hususlar dikkate alındığında her iki sistem arasında önemli farklılıklar olduğu göze çarpmaktadır. Örneğin; Türk sisteminde, Amerikan sisteminden farklı olarak, eyalet ve federal hukuk sistemi şeklinde ikili bir sistem ve jüri yargılama bulunmamakta; bununla birlikte, hâkimlerin jürinin fonksiyonunu da üstlendiği, avukatların görevinin ise daha pasif kaldığı ileri sürülmektedir. Bkz. Merih Okçuoğlu Erhan, “Bir Türk Hukukçusu Gözü ile Amerikan Hukuk Sistemi”, **Ankara Barosu Dergisi**, S. 2, 1968, s. 246-247.

³³⁶ Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 175; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 161.

³³⁷ Hâkimler ve Savcılar Kurulu’nun yapısı ve Anayasa’nın yargı ve yürütme gücü arasında bağlantı kuran hükümleri göz önünde bulundurulduğunda, her ne kadar yargının bağımsızlığı Anayasa’da yer almış olsa da bağımsızlığın tartışmaya açık olduğunu ifade etmek gerekir. Nitekim hâkim ve savcılarının, idari görevleri yönünden Adalet Bakanlığı’na bağlı olmaları, Adalet Bakanı’nın ve Adalet Bakanı yardımcısının HSK’daki rolü, hâkimlerin Adalet Bakanlığı müfettişleri tarafından soruşturulmaları, kurulun Adalet Bakanlığı’nın merkez örgütünün herhangi bir birimi gibi çalışması gibi hususlar hâkimlerin bağımsızlığını olumsuz etkilemektedir. Bununla birlikte, doktrinde hâkimlerin atanma ve özlük işlerinin görülmesinde HSK’nın yetkili olmasının hâkimin yürütmeye karşı bağımsızlığı açısından önemli bir güvence olduğu da ifade edilmektedir. Bkz. Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakeme Hukuku I**, s. 220.

Hâkimlerin en önemli iki niteliği tarafsızlık ve bağımsızlıktır³³⁸. Hâkimler hem yasama hem yürütme ve yargı hem de çevreye karşı bağımsız olmalıdır³³⁹. 1982 Anayasası'nın 138. maddesi mahkemelerin bağımsızlığını düzenlemekteyken; 139. ve 140. maddelerinde hâkimlerin bağımsızlığını ve tarafsızlığını güvence altına alan hükümlere yer verilmektedir. Anayasa'nın 138. maddesinde, hâkimlerin, görevlerinde bağımsız oldukları hususu ile birlikte Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdanî kanaatlerine göre hüküm verecekleri, hiçbir organ, makam, merci veya kişinin, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremeyeceği, tavsiye ve telkinde bulunamayacağı, görülmekte olan bir dava hakkında yasama meclisinde yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamayacağı, görüşme yapılamayacağı veya herhangi bir beyanda bulunulamayacağı belirtilmektedir. Hâkimlik teminatı ile ilgili anayasal hükümler uyarınca hâkim teminatının unsurları şunlardır: Hâkimlerin azledilememesi, hâkimlerin kendileri istemedikçe emekliye sevk edilememeleri, aylık ve ödeneklerinden yoksun kılınamamaları, hâkimlerin başka hiçbir görev yapamamaları, rızaları dışında görevlerinin değiştirilememesi, görülmekte olan bir dava dolayısıyla yasama meclislerinde yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamaması ve görüşme yapılamaması. Aynı zamanda Anayasa'nın 90. maddesi uyarınca iç hukukumuzun bir parçası olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesi, yasayla kurulmuş bağımsız ve tarafsız bir mahkemeden söz etmektedir.

Hâkimlerin tarafsızlığı ve bağımsızlığı iç içe geçmiş kavramlar olmakla birlikte, hâkimler bağımsız da olsa tutum ve davranışlarıyla tarafsız karar verdikleri yönünde bir kanaat oluşmamış ise, adalet sisteminin düzgün işlediği iddia edilemeyecektir. Bazı durumlarda hâkimler bağımsız oldukları halde, daha önce bulundukları konum veya belirli kişi ve kuruluşlara karşı özel ilişkileri dolayısıyla tarafsız olamazlar. AİHM,

³³⁸ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 491 vd.; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 687 vd.; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 195 vd.; Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 175 vd.; Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakeme Hukuku I**, s. 216 vd.; Gökçen - Balcı - Alşahin - Çakır, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 146 vd.; Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 538.

³³⁹ Anayasa'nın 140. maddesi uyarınca hâkimler ve savcılar idarî görevleri yönünden Adalet Bakanlığına bağlıdırlar. Hâkimler ve Savcılar Kanunu'nun 5. maddesi hükmü uyarınca da Adalet Bakanı, yargı yetkisinin kullanılmasına ilişkin görevler hariç olmak üzere, hâkim ve savcılar üzerinde gözetim hakkını haizdir. Hâkim ve savcılar idari görevleri yönünden Adalet Bakanlığına bağlıdırlar. Hâkimleri idari görevleri yönünden dahi olsa Adalet Bakanlığı'na bağlamak, Anayasa'da açıkça yer alan hâkimlerin bağımsızlığı ilkesine aykırılık teşkil etmektedir. Özellikle hâkimler açısından yargısal-idari görev ayrımı çok ince bir ayrım olup, kendilerini sürekli tedirgin edecek niteliktedir. Bkz. Bülent Tanör - Necmi Yüzbaşıoğlu, **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku**, İstanbul: Beta Yayınevi, 15. Bası, 2015, s. 465.

tarafsızlık kavramını ele alırken objektif ve sübjektif tarafsızlık olmak üzere iki ayrı açıdan konuya bakmaktadır. Sübjektif tarafsızlık, mahkeme üyesi hâkimin şahıs olarak önündeki davayla ilgili kişisel tarafsızlığını; objektif tarafsızlık ise kurum olarak mahkemenin taraflarda bıraktığı izlenimi yani hak arayanlara güven veren tarafsız bir görünüme sahip olmasını, tarafsızlığı sağlamak için alınmış bulunan tedbirlerin yargı yerinin tarafsızlığı konusunda makul her türlü şüpheyi ortadan kaldırır nitelikte olmasını ifade etmektedir³⁴⁰. Ceza Muhakemesi Kanunu'nda hâkimin tarafsızlığını güvence altına alan hükümler tesis edilmiştir. Bu kapsamda, hâkimin davaya bakamayacağı haller görev yasakları ve tarafsızlığı şüpheyi düşüren durumlardır³⁴¹. (CMK m. 22-23-24) Görülmekte olan bir davada hâkimin tarafsızlığını sağlamanın yolları ise hâkimin reddi ve hâkimin çekinmesidir³⁴².

Mahkeme, kural olarak kovuşturma evresinde özellikle duruşma ve duruşmadan sonuç çıkarma devrelerinde yargılama görevini yapan makam olup, hâkimlik ise mahkemenin görevi dışında kalan yargılama faaliyetlerini yapan makamdır³⁴³. Mahkemelerde tek hâkim bulunabileceği gibi, birden fazla hâkim heyet halinde de bulunabilmektedir. Bir kararın veya işlemin mahkeme sıfatıyla mı hâkimlik sıfatıyla mı gerçekleştirileceği Ceza Muhakemesi Kanunu'nda gösterilmektedir³⁴⁴. Bununla birlikte, Ceza Muhakemesi Kanunu'nda bazı hükümlerde hâkimlik ve mahkeme kavramlarının karıştırıldığı; özellikle tek hâkimli mahkemelerin hatalı olarak hâkim şeklinde adlandırıldığı görülmektedir³⁴⁵.

³⁴⁰ Feyyaz Gölcüklü - Şeref Gözübüyük, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması**, 3. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi, 2002, s. 282.

³⁴¹ Detaylı bilgi için bkz. Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 491 vd.; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 801 vd.; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 198 vd.; Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 179 vd.; Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakeme Hukuku I**, s. 221 vd.; Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 551 vd.

³⁴² Detaylı bilgi için bkz. Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 498 vd.; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 804 vd.; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 203 vd.; Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 183 vd.; Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakeme Hukuku I**, s. 223 vd.; Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 555 vd.

³⁴³ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 643.

³⁴⁴ Kararın hangi sıfatla verilmiş olduğu karara karşı gidilecek olan kanun yolu açısından önem taşımaktadır. Bkz. Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakeme Hukuku I**, s. 215; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 643-644.

³⁴⁵ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 644.

Adli yargı ceza mahkemeleri üç dereceli olarak örgütlenmiştir. Bunlar; ilk derece olay mahkemeleri, bölge adliye mahkemeleri ve Yargıtay'dır³⁴⁶. İlk derece ceza mahkemeleri asliye ceza ve ağır ceza mahkemeleri ile özel kanunlarla kurulan diğer ceza mahkemeleridir. (Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun m. 8) Asliye ceza mahkemeleri tek hâkimli olmakla birlikte, ağır ceza mahkemeleri heyet halinde görev yapmaktadır. İlk derece mahkemelerinden verilen hükümleri hukuki ve maddi yönden inceleyecek olan ikinci derece ceza mahkemeleri bölge adliye mahkemeleridir³⁴⁷. Yargıtay ise bölge adliye mahkemeleri tarafından verilen son kararları hukuki yönden inceleyen bir merci olmakla birlikte, istisnai olarak bazı kişiler açısından ilk derece mahkemesi olarak görev yapmaktadır³⁴⁸. (AY m. 154/1)

2. Hâkimin/Mahkemenin Görev ve Yetkileri

Türk ceza muhakemesinde bağımsız ve tarafsız olan hâkim, Anglo-Sakson ceza muhakemesinden farklı olarak, aktif süje konumundadır. Hâkim, ceza muhakemesinde yargılama faaliyetini yürüten kişidir ve hâkim veya hâkimlerden oluşan heyet, yargılama faaliyeti sonunda mahkeme makamı sıfatıyla hüküm vermektedir³⁴⁹. Amacı adil hüküm vermek olan hâkimler ve mahkemeler esasen yargılama görevini yerine getirmektedir. Yargılama yetkisi, Türk milleti adına bağımsız mahkemeler tarafından kullanılmaktadır. (AY m. 9) Mahkeme resen yapacağı araştırma neticesinde yargılamaya getirilen delillerin tartışılması ile sanığın suçlu veya suçsuz olduğu ve maddi gerçeğin ortaya çıkarılması hususlarında bir karara varacaktır³⁵⁰.

Hâkimler/mahkemeler yetkileri içinde olan davalara bakmakla ve görevini gereği gibi yapmakla yükümlüdürler³⁵¹. Ceza mahkemelerinin/hâkimlerinin yetkileri; madde, yer, kişi ve görev yönünden incelenmektedir³⁵². Suçun niteliği ve ağırlığına

³⁴⁶ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 647.

³⁴⁷ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 650.

³⁴⁸ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 652-653.

³⁴⁹ Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakeme Hukuku I**, s. 215.

³⁵⁰ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 583-584.

³⁵¹ Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 562-563.

³⁵² Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 508; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 653 vd.; Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 199 vd.; Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakeme Hukuku I**, s. 226 vd.

göre hangi suçlara hangi mahkemelerin bakacağı kanun ile belirlenmiştir³⁵³. (Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun m. 11-14) Mahkemelerin nerede işlenen suçlara bakmakla yetkili olduğu, diğer bir ifadeyle mahkemenin yetkisinde olan coğrafi alan yani yargı çevresi de kanunda düzenlenmiştir. (CMK m. 12-15) Ayrıca bazı durumlarda cumhurbaşkanı, bakanlar, milletvekilleri, yüksek mahkeme başkan ve üyeleri gibi belirli kişilerin belirli suçlardan dolayı belirli mahkemelerin yargı yetkisine tabi olduğunu düzenleyen yetki kuralları bulunmaktadır³⁵⁴. Son olarak, muhakemenin hangi aşamasında hangi hâkimin hangi görevi yapacağını gösteren yetki kuralları da mevcuttur³⁵⁵. İfade etmek gerekir ki, hâkimler aynı zamanda soruşturma evresinde, koruma tedbirlerine karar verilmesi gibi hâkim tarafından verilmesi gereken kararları almak, işlemleri yapmak ve bunlara karşı yapılan itirazları incelemektedir. (Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun m. 10) Soruşturma evresinde görev yapan hâkimlik sulh ceza hâkimliğidir³⁵⁶. Adli yargı ve idari yargı arasında çıkacak görev uyuşmazlıklarını ise Uyuşmazlık Mahkemesi çözümlemektedir. Adli yargı makamları arasında çıkacak uyuşmazlıkları gidermek ve içtihatları birleştirmek ise Yargıtay Büyük Genel Kurulu'nun (Yargıtay Kanunu m. 16) görevleri arasındadır.

Mahkeme, kovuşturma evresinin duruşma aşamasında aktif konumdadır. Kamu davasının mecburiliği ilkesi hâkimler açısından geçerli olduğundan, mahkeme görevli ve yetkili ise o davaya bakmak zorundadır³⁵⁷. Toplu mahkemelerde mahkeme başkanı veya tek hâkimli mahkemelerde hâkim; duruşmayı yönetmekte, sanığı sorguya çekmekte, delillerin ikame edilmesini sağlamaktadır. (CMK m. 192) Duruşmanın açılması, yoklamaların yapılması, delillerin tartışılması, söz verme ve duruşmayı kapatma yetkileri bu kapsamdaki yetkilere örnek olarak verilebilir³⁵⁸. Duruşmanın belirli bir düzen içerisinde sürdürülmesi de mahkeme başkanının veya hâkimin

³⁵³ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 509 vd.; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 655 vd.; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 164 vd.; Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 200 vd.; Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakeme Hukuku I**, s. 226 vd.

³⁵⁴ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 674 vd.

³⁵⁵ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 534; Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 216; Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakeme Hukuku I**, s. 254.

³⁵⁶ Sulh ceza hâkimliklerinin kuruluşunu düzenleyen Kanun'un 10. maddesine yönelik iptal istemi Anayasa Mahkemesi tarafından reddedilmiştir. Bkz. AYM Kararı E. 2014/164, K. 2015/12, T. 14.01.2015, R.G. Sayı: 29263.

³⁵⁷ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 800-801.

³⁵⁸ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 561.

görevi ve duruşma düzeninin sağlanabilmesi için hâkimin birtakım tedbirleri alma yetkisi de bulunmaktadır. (CMK m. 203-205) Duruşma aşamasında sanığın sorguya çekilmesinden sonra delillerin ortaya konulmasına başlanmaktadır. (CMK m. 206) Delillerin ortaya konulması çerçevesinde tanıkların ve bilirkişilerin dinlenmesi ile belge delillerinin ve bazı hallerde soruşturma evresinde tutulan tutanakların okunması söz konusu olmaktadır. Mahkeme aynı zamanda resen maddi gerçeği araştırdığından bir delilin duruşmaya getirilmesine ve tartışmaya açılmasına karar verebilecektir³⁵⁹. Duruşmada ortaya konulan deliller mahkeme huzurunda bir bütün olarak tartışılmaktadır. (CMK m. 216) Delillerin tartışılması aşaması mahkemenin hükmü bakımından son derece önemlidir. Zira mahkeme önünde tartışılmayan deliller kolektif olması gereken hükme esas alınmayacaktır. Hâkim, kararını ancak duruşmaya getirilmiş ve huzurunda tartışılmış delillere dayandırabilmekte ve bu deliller hâkimin vicdanî kanaatiyle serbestçe takdir edilmektedir. (CMK m. 217) Delilleri değerlendirme yetkisi mahkemeye aittir.

Hâkim, delillerin serbestçe değerlendirilmesi ilkesi çerçevesinde, olayın mahkeme önünde tekrar canlandırılmasını sağlayan delilleri eşit bir şekilde ve bir bütün olarak değerlendirerek vicdani kanaate ulaşacaktır. Delillerin tartışılması ve değerlendirilmesi sonrasında duruşma sona ermekte ve duruşmanın sona erdiği açıklandıktan sonra hüküm verilmektedir. (CMK m. 223) Yargılama sonunda yargılamayı sona erdiren hükmü verme, mahkemenin görevidir. Toplu mahkemelerde karar ve hükümler oybirliği veya oyçokluğuyla verilmektedir. (CMK m. 224) Toplu mahkemelerde hüküm verilmeden önce müzakere yapılmakta ve müzakerede ancak karara ve hükme katılacak hâkimler bulunmaktadır. (CMK m. 227) Müzakere neticesinde oylar toplanmakta ve hüküm oluşturulmaktadır.

C. Savcı

1. İddia Makamı Olarak Savcı

Savcı iddia makamını temsil eden ve kolektif hükmün verilmesine katılan bir süjedir³⁶⁰. Suçtan zarar gören ise bireysel iddia makamında yer almaktadır. Türk ceza

³⁵⁹ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 830.

³⁶⁰ Tarihsel süreçte savcılığın süje olarak ortaya çıkışına ilişkin olarak bkz. Keyman, **Savcılık**, s. 57 vd.; Hüseyin Şık, **Türk Adli Yargı Sisteminde Savcılık Kurumu**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2018, s. 35

muhakemesi sisteminde, suç işlendiği iddiasıyla başlayan soruşturma evresi savcılık tarafından yürütülmekte ve savcılık iddia görevini toplum adına yapmaktadır. Savcı; kamu davası açmaya yer olup olmadığına karar vermek için soruşturma işlemlerini yürütmekte, soruşturma sonucunda ulaştığı kanaate göre iddianame düzenlemekte, hâkim/mahkeme kararlarına karşı kanun yollarına başvurabilmekte, şartlarının bulunması halinde kovuşturmayla alternatif yöntemlere karar verebilmektedir. Savcılığın günümüz ceza muhakemesindeki rolü ve etkinliği gün geçtikçe artmaktadır.

Soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı, doğrudan doğruya veya emrindeki adli kolluk görevlileri aracılığı ile her türlü araştırmayı yapabilmektedir. (CMK m. 161/1) Bu çerçevede adli kolluk savcının yardımcısı olarak iddia makamında yer almaktadır³⁶¹. Aynı zamanda, sınırlı bir şekilde olmak üzere, sulh ceza hâkimleri de iddia makamı olarak görev alabilirler³⁶². Suçüstü hali ile gecikmesinde sakınca bulunan hallerde, Cumhuriyet savcısına erişilemiyorsa veya olay genişliği itibarıyla Cumhuriyet savcısının iş gücünü aşıyorsa, sulh ceza hâkimi de bütün soruşturma işlemlerini yapabilmektedir. (CMK m. 163) Savcı, esasen soruşturma evresinde etkin bir role sahip olsa da adil yargılanmayı sağlamak amacıyla kovuşturma evresine katılarak iddia makamını işgal etmektedir ve bu evrede de sahip olduğu bir takım görev ve yetkiler kapsamında etkin bir konumda olduğu kabul edilmelidir.

Türkiye’de mahkeme kuruluşu bulunan her il merkezi ve ilçede o il veya ilçenin adı ile anılan bir Cumhuriyet başsavcılığı teşkilatı bulunmaktadır. (Adlî Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun m. 16) Cumhuriyet başsavcılığında, bir Cumhuriyet başsavcısı ve yeteri kadar Cumhuriyet savcısı bulunmaktadır. Gerekli görülen yerlerde Adalet Bakanlığının önerisi üzerine HSK’nın kararıyla bir veya birden fazla Cumhuriyet başsavcıvekili atanmaktadır. Savcılık teşkilatı ilk derece mahkemeleri, bölge adliye mahkemeleri ve Yargıtay düzeyinde örgütlenmektedir³⁶³.

vd.; Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 313-314; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 127-128; Soyaslan, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 168 vd.; Akif Yıldırım, “Savcılık Kurumu ve Cumhuriyet Başsavcılarının Cumhuriyet Savcıları Üzerindeki Denetim ve Gözetim Yetkisi”, **Adalet Dergisi**, S. 47, 2013, s. 109 vd.

³⁶¹ Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakeme Hukuku I**, s. 80. Savcı ve kolluk ilişkisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 150 vd.; Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 221 vd.

³⁶² Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakeme Hukuku I**, s. 80.

³⁶³ Savcılığın güncel örgütlenmesi hakkında bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 128 vd.; Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakeme Hukuku I**, s. 80 vd.

2. Savcının Hukuki Niteliği

Doktrinde savcılığın hukuki niteliği tartışılmaktadır. Bir görüşe göre, savcılık yürütme erki içerisinde yer almaktadır; diğer bir görüşe göre ise savcılık gerçeğin araştırılması ve kanunların uygulanması suretiyle adalete hizmet ettiği ölçüde yargısal bir faaliyet yerine getirmektedir ve bir diğerine göre, savcılık çifte fonksiyona sahip olup savcılığın faaliyetleri hem yürütme hem de yargılama erkine ilişkindir³⁶⁴. Savcılık kurumunun bazı ülkelerde yargı erki içinde, bazı ülkelerde ise yürütme erki içinde olduğu kabul edilmektedir³⁶⁵. 5271 sayılı CMK öncesi dönemde, 1412 sayılı CMUK m. 148/4 ile Adalet Bakanı'na savcıya dava açma konusunda emir verme yetkisi verildiğinden, savcılık genel olarak yürütme erki içerisinde yer alan bir organ olarak nitelendirilmekteydi³⁶⁶. Bununla birlikte, bu yetki 5271 sayılı CMK ile kaldırılarak yürütmeye karşı bir güvence sağlanmış ve savcılar hâkimlere benzer teminatlara sahip kılınmıştır³⁶⁷.

Bir görüş savcıyı yargının içinde yer alan bir kamu görevlisi olarak nitelendirmektedir³⁶⁸. Yargıtay ve Danıştay da bazı kararlarında, savcılığı yargı erki içerisinde bir kurum olarak değerlendirmektedir³⁶⁹. Soruşturmanın kamu adına yürütülmesinin, soruşturmayı yürüten savcının yürütme organı adına hareket ettiği anlamına gelmediği; kamu ifadesinin devlet anlamına geldiği gibi halk, toplum anlamına da geldiği; kamu düzenini sağlama fonksiyonunun da bu konuda sonuca varmada yeterli bir ölçüt olmadığı; yürütme organı dışında bir erk olan savcının adli soruşturmayı bir yargı organı olarak kamu adına yürüttüğü ifade edilmektedir³⁷⁰. Savcılık kurumuna ilişkin hükümler, Anayasa'da "Cumhuriyet'in Temel Organları"

³⁶⁴ Bu görüşlere ilişkin detaylı bilgi için bkz. Keyman, **Savcılık**, s. 69-72.

³⁶⁵ Karşılaştırmalı hukukta, Almanya, Fransa, Avusturya, Birleşik Krallık, Danimarka, Norveç, İsveç, Hollanda, İspanya, Polonya Belçika'da savcılığın kurumsal yapısına ilişkin bilgiler için bkz. Ekrem Çetintürk, "Cumhuriyet Savcısının Statüsünün ve Savcılık Teşkilatının Kurumsal Yapısının, Savcılık Faaliyetinin Etkinliğine ve Kalitesine Etkisi", **Ceza Hukuku Dergisi**, C. 10, S. 29, Aralık 2015, s. 152 vd.

³⁶⁶ Bu hükmün kanundan çıkartılmasının savcı bağımsızlığını güvencelemesi bakımından isabetli olduğu hakkında bkz. Nur Centel, "Adil Yargılanma Hakkı ve Savcının Tarafsızlığının Güvencelemesi", **Ceza Muhakemesi Hukukunda Güncel Konular**, Ed. Nur Centel, Koç Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araştırma Konferansları Serisi-1, İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2015, s. 92-93.

³⁶⁷ CMK'da Adalet Bakanı'nın talimat verme yetkisi, yalnızca CMK m. 309'da düzenlenen kanun yararına bozma olağanüstü kanun yolu bakımından son derece sınırlı bir alanda tanınmaktadır.

³⁶⁸ Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 217-218.

³⁶⁹ Söz konusu kararlar için bkz. Hakan A. Yavuz, **Ceza Muhakemesinde Kovuşturmaya Alternatif Yöntemler**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2020, s. 76 vd.

³⁷⁰ Mustafa Paksoy, "Cumhuriyet Savcısının Bağımsızlığı Meselesi", **Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 7, S. 1, 2014, s. 60.

başlıklı kısımda “Yargı” bölümünde düzenlenmektedir. Anayasa’nın 139. maddesinde hâkim ve savcıların teminatına, 140. maddede ise hâkim ve savcılık mesleğine ilişkin hükümlere yer verilmektedir. Ancak savcılığın Anayasa’da düzenlendiği yer, yargı erkinin içinde değerlendirilmesi sonucuna varmak bakımından yeterli görülmemelidir³⁷¹. Nitekim Anayasa’nın 9. maddesinde yargı yetkisinin, bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılacağı açıkça hüküm altına alınmıştır. Yargı yetkisi, hukuki uyumsuzluğun tüm yönleriyle esastan çözümlenerek hükme bağlanmasını ifade etmektedir³⁷². Savcılık, ceza uyumsuzluğunu çözerek hüküm verme yetkisine sahip değildir. Bu bakımdan savcılığın yargısal bir faaliyet yürüttüğünü söylenemez³⁷³. Bununla birlikte, özellikle Anayasa’da ve ayrıca Hâkimler ve Savcılar Kanunu’nda aynı hükümlerde düzenlenmesi, savcıların hâkimlerle aynı statüye sahip bir organ olarak yanlış konumlandırılmasına yol açmaktadır³⁷⁴.

Savcılığın yürüttüğü faaliyetin bir yargı faaliyeti olmadığı gibi, savunma faaliyeti de olmadığı ifade edilmektedir³⁷⁵. Bir görüşe göre, savcılığın içinde yer alacağı tek erkin yürütme olduğu ileri sürülmektedir³⁷⁶. Doktrinde genel kabul gören görüş de savcılığın yürütme erki içinde olduğu yönündedir. Aynı zamanda savcılığın idari ve adli faaliyet yürüten karma yapıda bir kurum olarak kabul edilmesi yönünde görüşler bulunmaktadır³⁷⁷.

Bir görüş tarafından savcılığın yürüttüğü iddia faaliyeti, adalete ilişkin bir faaliyet olarak nitelendirilmekte ve savcılar; mahkemelerden bağımsız olduklarından, iddiayı istedikleri gibi yaptıklarından, sanığın hem lehine hem de aleyhine delil

³⁷¹ Balo, **Savcılık**, s. 270.

³⁷² Anayasa Mahkemesi kararlarında yargısal faaliyetten ne anlaşılması gerektiği ifade edilmiştir. AYM Kararı E. 2012/102, K. 2012/207, T. 27.12.2012, R.G. Sayı: 28606 (Mükerrer): “*Günümüzde genel kabul gören organik-şekli ölçüte göre, yargısal faaliyet, kanunla kurulan bağımsız ve tarafsız kuruluşlar tarafından, hukuki uyumsuzlukların ve hukuka aykırılık iddialarının özel yargılama usulleri izlenerek çözümlenmesi ve kesin hükme bağlanması faaliyeti olarak tanımlanmaktadır.*” Ayrıca bkz. AYM Kararı E. 2011/21, K. 2013/36, T. 28.2.2013, R.G. Sayı: 28933.

³⁷³ Hamide Zafer, “*Türk Ceza Adalet Sisteminde Savcılığın Hukuki Statüsü*”, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Güncel Konular**, Ed. Nur Centel, Koç Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araştırma Konferansları Serisi-1, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2015, s. 9. Savcının görevini yargısal olarak nitelendirmenin mümkün olmadığı hakkında ayrıca bkz. Karakehya - Arabacı, “**Cumhuriyet Savcısının Hukuki Statüsü**”, s. 2066; Şık, **Savcılık Kurumu**, s. 76.

³⁷⁴ Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 82-84; Çetintürk, “**Cumhuriyet Savcısının Statüsü**”, s. 135.

³⁷⁵ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 137.

³⁷⁶ Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 321. Savcının yürütme erki içinde yer alan bir devlet memuru olduğu hakkında bkz. Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 159.

³⁷⁷ Gökçen - Balcı - Alşahin - Çakır, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 207.

topladıklarından ve soruşturma evresini önödeme veya kovuşturmaya yer olmadığı kararıyla sonuçlandırabildiklerinden bir adalet organı olarak görülmektedir³⁷⁸. Ayrıca savcılık, kanunları uygulama ve devletin cezalandırma yetkisini temsil etmesi nedeniyle anayasal devlet düzeni içerisinde yürütmenin aktörü olarak değerlendirilmektedir³⁷⁹. Benzer şekilde savcının, savcılık makamı adına yürüttüğü iddia faaliyeti bir yürütme faaliyeti olarak görülmekte; mahkemelerden bağımsız olduklarından, sanığın lehine olan hususları da göz önünde bulundurmaları gerektiğinden ve soruşturma evresini kovuşturamama kararı ile sonlandırabildiklerinden, savcılarının aynı zamanda adli bir organ oldukları ifade edilmektedir³⁸⁰. Bu çerçevede savcılık, yürütme ile yargı erkleri arasında bir yere konumlandırılmış görünmekte ve savcı, bir yönden yürütme erkine bağlı olması, bir yönden ise yargı erkinin bir parçası olması sebebiyle çifte konuma sahip bir organ olarak nitelendirilmektedir. Buna göre, kuvvetler ayrılığı ilkesi karşısında savcılığın Adalet Bakanlığı ile ilişkilerinin belirgin, şeffaf, denetlenebilir ve sınırlı kılınması suretiyle adli açıdan doğabilecek sakıncalar asgari seviyeye indirilebilecektir³⁸¹.

Yine savcılığın yürütme erki içerisinde yer alan idari bir kurum olduğu, aynı zamanda adli nitelikte kararlar veren bir adalet organı olduğu kabul edilmektedir³⁸². Savcı yürütme erki içerisinde görülmekle birlikte, savcının faaliyeti, adli alana ilişkin idari bir faaliyet olarak da nitelendirilmektedir³⁸³. Savcılık işlemlerinin, idari işlem niteliğinde olduğu; ancak yürütme içindeki diğer idari makamlar tarafından yapılan işlemlerden sonuçları ve hukuki denetim yolları bakımından farklı olduğundan, kendine özgü hukuki rejime tabi olan idari işlemler olduğu ifade edilmektedir³⁸⁴. Bununla birlikte, bir görüşe göre, savcılığa yönelik genel bir değerlendirme yapmak yerine her bir göreve ilişkin niteliğinin ortaya konması daha doğru olacaktır. Bu kapsamda savcılarının iddia görevi adliyeye ilişkin yürütme faaliyeti içinde; özellikle son yıllarda yürütmeye karşı bağımsızlığı sağlayacak tedbirler ve objektif bir süje olarak değerlendirilmeye başlanması ile beraber, uyuşmazlıkların çözümünde etkin bir

³⁷⁸ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 137.

³⁷⁹ Zafer, “**Savcılığın Hukuki Statüsü**”, s. 4; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 138.

³⁸⁰ Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 216.

³⁸¹ Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 216.

³⁸² Şık, **Savcılık Kurumu**, s. 77-78. Savcılar yürütme erki içinde, mevzuat tarafından özel statü ve teminat verilen ve adalet hizmetlerine ilişkin görevleri olan bir meslek grubu olarak tanımlayan benzer doğrultuda görüş için bkz. Çetintürk, “**Cumhuriyet Savcısının Statüsü**”, s. 145.

³⁸³ Karakehya - Arabacı, “**Cumhuriyet Savcısının Hukuki Statüsü**”, s. 2067-2068.

³⁸⁴ Yavuz, **Kovuşturamaya Alternatif Yöntemler**, s. 87.

konuma getirilmesi amacıyla verilen alternatif çözüm yöntemleri ile uyuşmazlıkları çözme görevi yargı içinde ve salt idari görevleri yönünden ise yürütme içinde yürütmenin bir ajanı olarak yer aldıklarını kabul etmek gerekir³⁸⁵.

Savcılığın kendine özgü bir kurum olduğunu kabul eden bir görüş tarafından ise savcılığın milli egemenliği temsil eden, idari yapıya sahip bir adalet organı olduğu ileri sürülmektedir³⁸⁶. Zira bir devlet organı olan savcılık, toplumun mahkeme nezdindeki temsilcisi konumunda olup millete ait olan egemenliği temsil etmektedir. Ayrıca ceza muhakemesinde toplumsal iddia makamını işgal etmek ve kanunların uygulanmasını gözetmek suretiyle adli görevi yerine getiren bir adalet organıdır ve aynı zamanda idari bir yapıya sahiptir³⁸⁷.

Savcının görev ve yetkilerine bakıldığında, savcılığın hukuki nitelendirilmesinin çok yönlü bir yapıya sahip olduğu göz önüne alınarak yapılması isabetli olacaktır. Alman hukukunda savcılığın, yürütme ve yargı erki arasında köprü işlevi gören, çifte konuma sahip olması nedeniyle *sui generis* bir niteliğe sahip olduğu kabul edilmektedir³⁸⁸. Savcılık tarafından yargısal bir işlem gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Ancak Ceza Muhakemesi Kanunu'nda yapılan bazı değişiklikler ile savcılara yargı yetkisi içinde değerlendirilebilecek bazı yetkiler verildiği söylenebilecektir. Nitekim ceza muhakemesinde alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının kabul edilerek savcının iddianame düzenleme zorunluluğuna bazı istisnalar tanınmış olması, son yıllarda bu yöntemlerin kapsamlarının genişletilmesi ve özellikle 7188 sayılı Kanun ile seri muhakeme usulünün kabul edilmesi yoluyla savcılara daha önce sahip olmadığı bazı yeni yetkiler tanınmıştır.

Seri muhakeme usulünde savcı; cezayı belirleme, bireyselleştirme ve alternatif kurumları uygulayabilme gibi yetkilere sahiptir. Bununla birlikte, Anayasa

³⁸⁵ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 139-140.

³⁸⁶ Keyman, **Savcılık**, s. 74 vd. Aynı yönde bkz. Yıldırım, “**Savcılık Kurumu**”, s. 113; Mahmut Gökpınar, “*Ceza Muhakemesinde Savcılık*”, **Ceza Hukuku Dergisi**, C. 5, S. 12, Nisan 2010, s. 205-206.

³⁸⁷ Keyman, **Savcılık**, s. 74-86. İdari bir yapıya sahip olmasının savcılığın yürütmeye dâhil olduğu anlamına gelmediği ve mahkemelerin de idari bir yapıya sahip olduğu, hâkimlerin de özlük durumlarına ilişkin idari statülerinin bulunduğu, bu durumun hâkimlerin yürütmeye dâhil sayılmasını gerektirmediği gibi savcılarının da yürütmeye dâhil sayılmasını gerektirmediği ifade edilmiştir. Bkz. Keyman, **Savcılık**, s. 86.

³⁸⁸ Serkan Meraklı, **Cumhuriyet Savcısının Kamu Davası Açmada Takdir Yetkisi**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2014, s. 24.

Mahkemesi'nin seri muhakeme usulünde mahkemenin talep doğrultusunda hüküm kurma zorunluluğuna ilişkin ibareye yönelik olarak, hâkimin yargı yetkisinin sınırlandırıldığı gerekçesiyle vermiş olduğu iptal kararı sonrasında hükümde 7331 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik neticesinde, savcı şüpheliye teklif edilecek yaptırımı bireyselleştirerek belirleme yetkisine sahip olsa da etkin yargısal denetimin sağlanması amacıyla mahkemelere delilleri değerlendirme ve yaptırımı değiştirebilme imkânı tanınmış olduğunu ifade etmek gerekir³⁸⁹. Bu noktada yukarıda ifade edilen görüş çerçevesinde savcının alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerindeki konumu değerlendirilerek, savcının bazı görevleri bakımından yargı organı içinde yer aldığını söylemenin Anayasa'ya aykırılık oluşturduğu ifade edilmelidir. Zira yargı yetkisi ancak bağımsız ve tarafsız mahkemeler tarafından kullanılır, hâkimler görevlerinde bağımsızdır ve Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdanî kanaatlerine göre hüküm verirler³⁹⁰. (AY m. 9, AY m. 138/1)

Savcı, Anayasa gereği yargısal olarak nitelendirmek mümkün olmasa da adli bir faaliyet yürütmektedir. Adli faaliyet, ceza muhakemesi kanunlarına göre ceza muhakemesine ilişkin işlem yapılması ve karar verilmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla hâkim/mahkemeler ile birlikte, iddia ve savunma makamı tarafından da adli faaliyetler yerine getirilmektedir³⁹¹. Bu noktada adli nitelikte olan her işlem veya kararın yargısal nitelikte olduğunun kabul edilemeyeceğini ifade etmek gerekir. Savcı, görev ve yetkileri esas alındığında, yürütme ve yargı arasında kalan ara role sahip bir organdır. Savcılık kurumsal olarak ise hiyerarşik bir yapıya sahiptir. Savcılığın, kendine özgü bir kurum olduğu ve mahkemelerden bağımsız, idari yapıya sahip bir adalet organı olarak nitelendirilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

3. Savcının Bağımsızlığı

Doktrinde savcının bağımsız olup olmadığı konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmektedir. Bağımsızlık, karar verirken özgür olmayı, hiçbir etki ve baskı altında

³⁸⁹ Detaylı bilgi için bkz. Üçüncü Bölüm III - A - 4 - a Savcının Yaptırımı Belirleme Yetkisi ve Bu Yetkinin Anayasaya Aykırılığı Sorunu başlığı.

³⁹⁰ Anayasa Mahkemesi'nin, yargı yetkisinin bağımsız ve tarafsız mahkemeler tarafından kullanılması ve hâkimin vicdanî kanaatine göre hüküm vermesine ilişkin Anayasa'nın 9, 138 ve 140. maddelerinde düzenlenen ilkelere yönelik tespitleri ve ilkelerin seri muhakeme usulü yönünden değerlendirmesi için bkz. AYM Kararı E. 2020/35, K. 2021/26, T. 31.03.2021, R.G. Tarih-Sayı: 15.06.2021-31512, § 26-44.

³⁹¹ Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 86.

kalmamayı ifade ederken, bağımsızlık açısından özellikle yürütme organına karşı korunma önemli görülmektedir³⁹². Bir görüş tarafından, hukuk sistemimizde savcılarının bağımsızlığına ilişkin herhangi bir hükme yer verilmediği ve bağımsızlığının bulunmadığı ifade edilmektedir³⁹³. Yine gerçekte savcılarının bağımsız olmadığı, Başsavcının Adalet Bakanı ile olan ilişkisinin bir alt-üst ilişkisi olduğu ileri sürülmektedir³⁹⁴. Anayasa’da hâkimlerin görevlerinde bağımsız olduğu düzenlense de (AY m. 138/1) savcılarının bağımsızlığına yer verilmemiş, ancak savcılar açısından bağımsızlığı teminat altına alan güvencelere yer verilmiştir³⁹⁵. Bu güvenceler savcılarının görevlerini gereği gibi yerine getirebilme amacına yöneliktir ve bu güvencelerin bulunması yürütmenin müdahalesinden uzak olmaları açısından yerindedir³⁹⁶. Bununla birlikte, bu güvencelerin savcılarının bağımsız olmaları anlamına gelmediği, savcılarının hâkimlerden farklı olduğu ve yargılama yapmadığı, bu nedenle bağımsız olmadığı ileri sürülmektedir³⁹⁷. Bir başka görüş, Adalet Bakanı ile savcılar arasında örgütsel olarak ast-üst ilişkisi bulunmadığını, ancak mesleki güvencelere sahip olsalar da savcılarının görevlerini yerine getirirken tam bağımsız olmadığını ifade etmektedir³⁹⁸. Ayrıca doktrinde savcılarının bağımsız olmadığı gibi bağımlı da olmadıkları, özerk olduğundan söz etmek gerektiği belirtilmektedir³⁹⁹. Aynı zamanda savcılarının görevlerini yerine getirirken özellikle ve öncelikle kovuşturma mecburiyeti ilkesinin gereği olarak bağımsızlıklarının sağlanması gerektiği savunulmaktadır⁴⁰⁰.

Hâkimler ve savcılar idari görevleri yönünden Adalet Bakanlığına bağlıdır. (AY m. 140/6) Yukarıda da ifade edildiği üzere, baskın görüş olarak savcılık; yasama ve yargılama faaliyetleri yürütmediğinden devletin üç temel erki olan yasama, yürütme ve yargı erklerinden yürütme erki içinde bir kurum olarak değerlendirilmektedir.

³⁹² Nur Centel, “*Adil Yargılanma Hakkı ve Savcının Tarafsızlığı*”, Prof. Dr. Çetin Özek Armağanı, İstanbul, 2004, s. 201-202; Centel, “*Adil Yargılanma Hakkı ve Savcının Tarafsızlığının Güvencelenmesi*”, s. 91-92.

³⁹³ Karakehya - Arabacı, “*Cumhuriyet Savcısının Hukuki Statüsü*”, s. 2068.

³⁹⁴ Hakeri - Ünver, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 216.

³⁹⁵ Anayasa m. 139: “... savcılar azlolunamaz, kendileri istemedikçe Anayasada gösterilen yaştan önce emekliye ayrılamaz; bir mahkemenin veya kadronun kaldırılması sebebiyle de olsa, aylık, ödenek ve diğer özlük haklarından yoksun kılınamaz.” Anayasa m. 140/3 uyarınca savcılarının özlük işlerinin ayrı bir yasayla düzenlenmesi kabul edilmiştir.

³⁹⁶ Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 142.

³⁹⁷ Kunter - Yenisey - Nuhoglu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 325, 328. Benzer yönde Toroslu - Feyzioğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 134-135.

³⁹⁸ Gökçen - Balcı - Alşahin - Çakır, “*Ceza Muhakemesi Hukuku*”, s. 208.

³⁹⁹ Şahin - Göktürk, *Ceza Muhakeme Hukuku I*, s. 86; Öztürk - Tezcan - Erdem vd., *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 226.

⁴⁰⁰ Yıldırım, “*Savcılık Kurumu*”, s. 119.

Ancak savcıların adalet organı olarak yürüttüğü görevler bakımından yürütme erki içinde yer alan Adalet Bakanlığı'nın temsilcisi konumunda olmadığı ifade edilmektedir⁴⁰¹. Bugün Adalet Bakanlığı ile savcılık arasında adli yönden hiyerarşik bir ilişki bulunmamaktadır⁴⁰². Savcılık kendi içerisinde hiyerarşik bir yapıya sahiptir ve savcılar ile başsavcı arasındaki ilişki bölünmezlik ilkesi ile açıklanmaktadır⁴⁰³. Başsavcılık teşkilatı tek başına bir bütündür. Başsavcıya bağlı olan savcılar onun temsilcisi ve yardımcısı olarak faaliyet göstermekte ve savcılarının her işlemi başsavcılık adına yapılmaktadır. Savcılık makamının bu özellikleri savcılığın bölünmezliği olarak ifade edilmektedir⁴⁰⁴.

Bölünmezlik ilkesinin bir sonucu olarak, bir savcının başladığı davayı diğer bir savcı takip edilebilecek olup, önemli olan makamın temsil edilmesidir⁴⁰⁵. Bu kapsamda da Cumhuriyet başsavcısının gözetim ve denetim yetkisi bulunmaktadır⁴⁰⁶. Savcının hiyerarşik amiri başsavcıdır; başsavcının ise hiyerarşik amiri yoktur, ancak idari yönden adliyenin idaresini yürüten makam olarak başsavcının hiyerarşik amiri Adalet Bakanı'dır⁴⁰⁷. O halde savcılık makamının idari yapısı bakımından tam olarak bağımsız olmadığı söylenebilir⁴⁰⁸. Bununla birlikte, savcılarının yürüttüğü soruşturma

⁴⁰¹ Savcının yürütme organını temsil ettiği hakkındaki aksi görüş için bkz. Soyaslan, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 175.

⁴⁰² Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 215. Savcılarının hiyerarşik yönden Adalet Bakanı'na bağlı olduğuna ilişkin bkz. Soyaslan, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 173. Avrupa'da savcılık örgütlerinin büyük bir çoğunluğu resmî olarak, yasama meclisine karşı sorumlu olan Adalet Bakanlığı'na bağlıdır. Bkz. Jehle, **"Savcılık"**, s. 76. Örneğin, Fransa'da savcılık hiyerarşik bir düzenlemeye tabi olup savcılar, Adalet Bakanlığı'nın doğrudan emri altında bulunmaktadır. Bkz. Tezcan, **"Fransa'da ve Belçika'da Savcılık"**, s. 35. Aynı zamanda Almanya, Hollanda, Avusturya ve İspanya gibi ülkelerde de savcı Adalet Bakanı'na bağlıdır. Bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 140 dn. 62. Karşılaştırmalı hukukta savcılığın yapısı, konumu hakkında ayrıca bkz. Teoman Gökçe, **"Karşılaştırmalı Hukukta Savcılık"**, **Adalet Dergisi**, S. 13, Ekim 2002, s. 1 vd.

⁴⁰³ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 143. Başsavcı ile savcılar arasındaki ilişkiyi kuvvetlendirmek ve bütünlüğü öne çıkarmak için getirildiği ifade edilen Adli Kolluk Yönetmeliği'ndeki düzenlemeler için ayrıca bkz. Zafer, **"Savcılığın Hukuki Statüsü"**, s. 16.

⁴⁰⁴ Savcılığın bölünmezliği hakkında detaylı bilgi için bkz. Keyman, **Savcılık**, s. 186 vd. Ayrıca bkz. Soyaslan, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 174. Bu ilke parçalanmazlık özelliği olarak da ifade edilmektedir. Bkz. Yıldırım, **"Savcılık Kurumu"**, s. 114. Savcılığın bölünmezliği aynı başsavcılık makamı yönünden söz konusu olup çeşitli başsavcılık makamları arasında böyle bir bölünmezlik bulunmamaktadır. Bkz. Toroslu - Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 133.

⁴⁰⁵ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 143; Karakehya - Arabacı, **"Cumhuriyet Savcısının Hukuki Statüsü"**, s. 2063.

⁴⁰⁶ Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun m. 18: *"Ağır ceza mahkemesi Cumhuriyet başsavcısının; ağır ceza mahkemesinin yargı çevresinde görevli Cumhuriyet başsavcıları, Cumhuriyet başsavcivekilleri, Cumhuriyet savcıları ile bağlı birimler üzerinde gözetim ve denetim yetkisi vardır. Asliye ceza mahkemesi Cumhuriyet başsavcısının o yer yargı çevresinde görevli Cumhuriyet savcıları ile bağlı birimler üzerinde gözetim ve denetim yetkisi vardır."*

⁴⁰⁷ Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 215.

⁴⁰⁸ Özen, **"Kamu Davası Açma Konusunda Benimsenen İlkeler"**, s. 18.

yapma ve kovuşturmayı takip etme gibi adli faaliyetlere ilişkin olarak yürütme erkinden ve mahkemelerden bağımsız olması son derece önemlidir. Etkin ve adil bir soruşturma yapılabilmesi için savcının yürütmenin müdahale alanı dışında kalması gerekmektedir; zira savcının etki ve yönlendirmeye açık olduğu bir sistemde hâkimin bağımsızlığı ve tarafsızlığının da sağlanamayacağı söylenmelidir⁴⁰⁹.

Savcılar, görevlerini herhangi bir siyasi baskı veya müdahale olmaksızın yerine getirmelidir⁴¹⁰. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de demokratik bir toplumda hem mahkemelerin hem de soruşturma makamlarının siyasi baskılardan arınmış olması gerektiğini vurgulamaktadır⁴¹¹. Yukarıda da açıklandığı üzere, savcılara bu konuda bazı anayasal teminatlar getirilmiştir. Yine savcının şartları gerçekleştiğinde soruşturmaya başlamak, yeterli şüpheye ulaştığında iddianame düzenlemek zorunda olması ve lehe ve aleyhe delil toplama yükümlülüğünün bulunması da bağımsızlığı sağlayan hususlardır. Bununla birlikte, savcılarının mesleğe kabul, atanma, nakil ve özlük haklarına ilişkin düzenlemeler, disiplin cezası verme, görevden uzaklaştırma gibi işlemleri yapmakla görevli olan Hâkimler ve Savcılar Kurulu'nun yapısının; savcılarının tam anlamıyla bağımsızlığının sağlanmasında bir engel olduğu değerlendirilmektedir⁴¹². Uygulamada Cumhuriyet başsavcısının denetim ve gözetim yetkisine dayandırılan ve soruşturmaya müdahale kapsamında değerlendirilecek bazı

⁴⁰⁹ Süleyman Özar, “Yargı Bağımsızlığı Bağlamında Adalet Bakanı’nın HSYK ve Cumhuriyet Savcısı ile Arasındaki İlişkinin Hukuki Esas ve Kapsamı”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Y. 5, S. 17, 2014, s. 459.

⁴¹⁰ Temel insan hakları belgesi niteliğinde olmasa da bazı ikincil nitelikte uluslararası belgelerde, savcılarının ceza sistemlerdeki rolüne ve bağımsızlığına ilişkin düzenlemeler getirilmiştir. “Savcılarının Rolüne dair Yönerge” isimli Birleşmiş Milletler belgesi, Uluslararası Savcılar Birliği tarafından yayınlanan “Savcılarının Mesleki Sorumluluk Standartları ile Temel Görev ve Hakları Beyannamesi”, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin “Ceza Adalet Sisteminde Savcılığın Rolü”ne ilişkin Tavsiye Kararı”, Avrupa Hâkimleri İstişare Konseyi ile Avrupa Savcıları İstişare Konseyi’nin Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’ne sunduğu “Bordeaux Bildirisi: Demokratik Bir Toplumda Hâkim ve Savcılar” isimli belge, Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu’nun (Venedik Komisyonu) 2010 tarihli “Yargı Sisteminin Bağımsızlığına İlişkin Avrupa Standartları Hakkında Rapor” isimli belgesi, Avrupa Savcıları Danışma Konseyi’nin Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’ne sunduğu “Savcılara İlişkin Avrupa Norm ve Prensipleri/Roma Şartı” isimli belge, Avrupa Savcıları Danışma Konseyi’nin Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’ne sunduğu “Savcılarının Bağımsızlığı, Hesap Verebilirliği ve Etik İlkeler” isimli görüşlü belgesi bu belgelere örnektir. Bu konuda ayrıca bkz. Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 33 vd.

⁴¹¹ Guja v. Moldova, Başvuru No. 14277/04, 12 Şubat 2008, § 86. Ayrıca savcılarının karar alma süreçlerinde özerk olması ve diğer kurumlarla işbirliğinde bulunurken, görevlerini, yürütme organından veya yasama organından gelebilecek dış baskılardan ya da müdahalelerden arınmış bir şekilde, kuvvetler ayrılığı ve hesap verebilirlik prensiplerine uygun biçimde yerine getirmesi gerektiği kabul edilmektedir. Bkz. Avrupa Savcıları Danışma Konseyi’nin Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’ne sunduğu 9 (2014) sayılı Görüş “Savcılara ilişkin Avrupa Norm ve Prensipleri”, § 34. <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/26b555c0-9084-4429-a3e0-584a96a9e77a.pdf> (Erişim Tarihi: 9.12.2019).

⁴¹² Centel, “Adil Yargılanma Hakkı ve Savcının Tarafsızlığının Güvencelenmesi”, s. 93-94.

uygulamalar da savcılarının bağımsızlığını zayıflatmaktadır⁴¹³. Ayrıca savcının yardımcısı konumunda olan kolluğun İçişleri Bakanlığı'na bağlı olması nedeniyle, yürütmenin kolluğa verilen emirlerle savcılarını etkisiz hale getirmesi mümkündür ve bu durum yürütmenin savcılar üzerinde baskı kurabilmesine imkân tanıyarak savcılarının bağımsızlığını etkileyecektir⁴¹⁴. Savcılara çeşitli teminatlar tanınsa da savcılarının bağımsızlığı, kuvvetler ayrılığı ve hukuk devleti kültürünün yerleşmediği ülkelerde bir sorun olarak kalmaya devam etmektedir ve bu sorunun aşılması ise ancak hukukun üstünlüğünün benimsenmesi ve özgür basınının yürütmeyi denetlemesi ile mümkün olacaktır⁴¹⁵.

4. Savcının Tarafsızlığı ile Reddi ve Çekinmesi Sorunu

Savcının taraf olup olmadığı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır⁴¹⁶. Tarafsızlık yan tutmama, objektif olma ve kişiliğinden sıyrılabilme anlamına gelir⁴¹⁷. Bu noktada savcının tarafsızlığı; sanığa ve mağdura karşı objektif olması, bunlardan birini herhangi bir nedenle kayırmaması ve delil toplama, mütalaa verme gibi işlemleri sadece maddi gerçeğin ortaya çıkarılması amacıyla yürütmesi olarak anlaşılmalıdır⁴¹⁸. Savcılığın tarafsız ve adil olarak görülmesinin benzer olaylar bakımından benzer uygulamaların yapılmasıyla mümkün olduğu; savcılarının belirli bir takdir yetkisi

⁴¹³ Kanundan kaynaklanan gözetim ve denetim yetkisinin kapsam ve sınırları açıkça düzenlenmemiştir. Bu yetkinin uygulamadaki görünüş biçimleri hakkında bkz. Yıldırım, “**Savcılık Kurumu**”, s. 126 vd. Uygulamada Başsavcılığın gözetim ve denetim yetkisine dayandırılan iddianame veya kovuşturmayaya yer olmadığı kararlarına “görüldü şerhi” verilmesi gibi bazı uygulamalar sebebiyle savcılarının örgütlenme ve örgütlenmenin işleyişi bakımından bağımsız olmadığı ifade edilmektedir. Bkz. Paksoy, “**Cumhuriyet Savcısının Bağımsızlığı**”, s. 52-53.

⁴¹⁴ Bu nedenle savcılığın Adalet Bakanlığı'na bağlanması yeterli olmayıp kolluk teşkilatının da yeniden yapılandırılması gerekebilir. Bkz. Zafer, “**Savcılığın Hukuki Statüsü**”, s. 17. Fiilen savcılıklara bağlı adli kolluğun bulunmamasının savcılığının bağımsızlığını etkilediğine ilişkin bkz. Paksoy, “**Cumhuriyet Savcısının Bağımsızlığı**”, s. 55.

⁴¹⁵ Zafer, “**Savcılığın Hukuki Statüsü**”, s. 2.

⁴¹⁶ Savcının taraf olup olmadığı hakkındaki tartışmalara ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Keyman, **Savcılık**, s. 147 vd. Alman Hukuku'nda savcı yargılamaya katılan bir adli organ olarak kabul edilmekte; savcılarının duruşmadan yasaklılığı ve reddi bakımından özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Doktrinde bazı yazarlar tarafından hâkimlerin tabi oldukları yasaklılık nedenlerini içeren hükümlerin kıyasen savcılara uygulanması gerektiği ileri sürülse de baskın görüşe göre bu hükümleri savcılara uygulamanın mümkün olmadığı, savcılarının reddedilebilmesine ilişkin özel hükümlerin kanunda açıkça düzenlenmesi gerektiği kabul edilmektedir. Bkz. Mehmet Nihat Kanbur, “*Alman ve Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Cumhuriyet Savcısının Tarafsızlığı ve Reddi Sorunu*”, **Ceza Hukuku Dergisi**, Y. 7, S. 19, Ağustos 2012, s. 47 vd. Fransa, Finlandiya, Avusturya, Macaristan, Rusya, Polonya'da savcının taraf olup olmadığına ilişkin olarak bkz. Kanbur, “**Cumhuriyet Savcısının Tarafsızlığı ve Reddi Sorunu**”, s. 44-46.

⁴¹⁷ Centel, “**Adil Yargılanma Hakkı ve Savcının Tarafsızlığının Güvencelenmesi**”, s. 94.

⁴¹⁸ Nur Centel, “*Adil Yargılanma Hakkı ile Silahların Eşitliği Bağlamında Savcılık ve Savunma*”, **Bir Adli Organ Olarak Savcılık Sempozyumu**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 110, Ankara, 2006, s. 195; Yıldırım, “**Savcılık Kurumu**”, s. 120-121.

dâhilinde karar vermeleri halinde, bunlar arasında eşgüdüm olmasının ve bu kararların denetlenmelerinin büyük önem kazandığı ifade edilmektedir⁴¹⁹.

Bir görüşe göre, savcı tarafsızdır. Çünkü şüpheli ve sanığın hem lehine hem de aleyhine olarak soruşturma işlemleri yapmak durumundadır⁴²⁰. Ceza Muhakemesi Kanunu’nda savcının yaptığı işlemlerde tarafsız davranması gerektiğine ilişkin açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Bununla birlikte, söz konusu görüş çerçevesinde CMK’nın 160/2. maddesinde savcının taraf sayılamayacağını açık bir şekilde ortaya konulduğu sonucuna varılmaktadır⁴²¹. Benzer şekilde CMK’nın 170/5. maddesinde iddianamenin sonuç kısmında, şüphelinin sadece aleyhine olan hususların değil, lehine olan hususların da ileri sürüleceğine yer verilmesi ve 170. maddeye aykırı olarak düzenlenen iddianamenin iadesinin mümkün olması ile savcının tarafsızlığı bir noktada sağlanmaya çalışılmaktadır⁴²². Savcıcıyı taraf konumunda görmemek gerektiği, savcının devleti temsil etmesinin onun objektif davranması gerekliliğini ortadan kaldırmadığı ve tarafsız davranması gereken bir adalet organı olduğu ileri sürülmektedir⁴²³.

Türk ceza muhakemesi sisteminde iddia ve savunma arasında maddi gerçeğe ulaşmak için bir işbirliği söz konusu olduğundan hiçbir makamın diğerinin karşısında bir taraf olmadığı ve savcının maddi gerçeğe ulaşmaya çalışan tarafsız bir süje olarak görülmesi gerektiği ifade edilmektedir⁴²⁴. Savcı, şüpheli veya sanığın lehine ve aleyhine delil toplar, sanık lehine kanun yoluna başvurabilir, beraat talep edebilir. Bu noktada savcının amacı taraf olmaktan ziyade maddi gerçeğe ulaşmaktır. Bununla birlikte, tarafsız olan savcının denetimi de mümkün olmalıdır, ancak Ceza Muhakemesi Kanunu’na bakıldığında denetim mekanizması açısından bir eksiklik söz

⁴¹⁹ Jehle, “Savcılık”, s. 76.

⁴²⁰ Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 226.

⁴²¹ Bahri Öztürk, Sunulan Tebliğ, **Bir Adli Organ Olarak Savcılık Sempozyumu**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 110, Ankara, 2006, s. 158; Kayıhan İçel, “Savcılar İçin Etik ve Davranış Biçimlerine İlişkin Avrupa Esasları ‘Budapeşte İlkeleri’ Işığında ‘Savcıyı Ret Sorunu’”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Y. 7, S. 14, 2008, s. 30; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 216; Özen, “Kamu Davası Açma Konusunda Benimsenen İlkeler”, s. 18.

⁴²² İçel, “Budapeşte İlkeleri”, s. 31; Kanbur, “Cumhuriyet Savcısının Tarafsızlığı ve Reddi Sorunu”, s. 64.

⁴²³ Aydın Boşgelmez, “Adil Yargılarına Hakkı ve Silahların Eşitliği Bağlamında Ülkemizde Savcılık”, **Bir Adli Organ Olarak Savcılık Sempozyumu**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 110, Ankara, 2006, s. 224, 225, 247.

⁴²⁴ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 145. Benzer yönde Gökçen - Balcı - Alşahin - Çakır, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 209.

konusu olduğu görülmektedir⁴²⁵. Zira savcının reddi ve yasaklılığı prosedürü Ceza Muhakemesi Kanunu'nda yer almadığından, tarafsızlığın teminatı açısından bu görüşün zayıf kaldığı söylenebilir.

Bir görüşe göre, tarafsızlığın sağlanmasına yönelik olarak, hâkimlere ilişkin ret sebepleri kıyasen savcılara uygulanabilecektir⁴²⁶. Böylece tarafsızlığı gölgeleyen sorun, hâkimlere ilişkin CMK hükümlerinin kıyasen savcı için uygulanması ile giderilebilecektir. Bir başka görüş ise savcının görevden yasaklanmasının veya reddinin mümkün olmadığını, hâkimin reddi hükümleri istisnai nitelikte olduğundan kıyas yoluyla savcıyı da kapsayacak şekilde genişletilemeyeceğini ifade etmektedir⁴²⁷. Zira kıyas için bilinçsiz bir boşluk bırakılması gerekmektedir. Kanun koyucunun zabıt katibinin reddine ilişkin hüküm getirirken, savcıya ilişkin bir hüküm getirmemesi bilinçsiz bir boşluk olarak değerlendirilemeyeceğinden kıyas mümkün görülmemelidir. Ancak savcının objektif olamayacağı hallerde reddedilmesinin veya görevden yasaklanmasının kabul edilmesi gerekmektedir⁴²⁸. Tarafsızlığın denetimini sağlamak açısından hâkimlerde olduğu gibi savcılar için de ret ve çekinme kurumlarına kanunda yer verilmesi uygun olacaktır⁴²⁹.

Bir başka görüşe göre ise savcı tarafsız değildir. Savcılar, şüpheli ve sanığın hem lehine hem de aleyhine delil toplamakla yükümlü olmakla birlikte; aynı zamanda iddia makamı olmaları sebebiyle tarafsız değildir ve tarafsız olmadığından reddi de mümkün değildir⁴³⁰. Savcı makam olarak iddia görevini üstlenmiş bir taraftır⁴³¹. Bu görüş çerçevesinde savcının şahsen taraf olmadığı, suçtan zarar gören toplum sıfatıyla iddia

⁴²⁵ Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 218.

⁴²⁶ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 146.

⁴²⁷ Kanbur, “**Cumhuriyet Savcısının Tarafsızlığı ve Reddi Sorunu**”, s. 88; Karakehya - Arabacı, “**Cumhuriyet Savcısının Hukuki Statüsü**”, s. 2076-2077.

⁴²⁸ Boşgelmez, “**Adil Yargılanma Hakkı**”, s. 247.

⁴²⁹ İçel, “**Budapeşte İlkeleri**”, s. 32-33; Kanbur, “**Cumhuriyet Savcısının Tarafsızlığı ve Reddi Sorunu**”, s. 89; Centel, “**Adil Yargılanma Hakkı ve Savcının Tarafsızlığı**”, s. 208-209; Centel, “**Savcılık ve Savunma**”, s. 216. Askeri yargıda savcılarının hâkimler için söz konusu olan yasaklılık ve ret nedenlerinin kendilerinde bulunması halinde davadan çekilmelerinin kabul edildiği düzenleme örnek gösterilmekte ve buna benzer bir düzenlemenin CMK'da yapılmasının uygun olacağı ifade edilmektedir. Bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 147; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 224.

⁴³⁰ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 161. Soyaslan'a göre, savcı yürütmeyi temsil etse de ceza yargılamasında zorunlu ve temel bir taraftır ve bu nedenle reddedilemez. Bkz. Soyaslan, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 174-175.

⁴³¹ Toroslu - Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 136; Karakehya - Arabacı, “**Cumhuriyet Savcısının Hukuki Statüsü**”, s. 2075; Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 331; Şık, **Savcılık Kurumu**, s. 82.

makamını işgal eden bir süje olduğu da ifade edilmektedir⁴³². Bir görüş tarafından da savcının soruşturmada tarafsız kalmak zorunda olduğu; ancak yargılama savcının suçlamasıyla başladığından suçlayan bir süjenin tarafsızlığından söz etmenin mümkün olmadığı ve bu nedenle savcının duruşmada tarafsız olmadığı ileri sürülmektedir⁴³³. Ceza muhakemesinde geçerli olan davasız yargılama olmaz ilkesi gereğince dava açılması için iddianame düzenleyen savcının taraf olmadığı söylenemeyecektir, aynı zamanda iddiada bulunan bir süjenin önyargılı olmadığını söylemek mümkün değildir. Nitekim Ceza Muhakemesi Kanunu'nda savcının taraf olarak öngörüldüğü düzenlemeler de (CMK m. 277, 297, 300 vb.) bulunmaktadır⁴³⁴.

Bir düşünceye göre; savcının taraf olup olmadığı sorununu hâkimde olduğu gibi net bir şekilde ortaya koymanın mümkün olmadığı, savcının davacı gibi şahsen taraf olmamakla birlikte, bir iddia makamı olan savcılığın makam itibarıyla taraf olduğu ve savcının belli ölçüde taraf olduğu kabul edilmektedir⁴³⁵. Bu görüş tarafından hâkimlerde olduğu gibi ret ve çekinme kurumlarının savcılar için mümkün olmadığı, tarafsızlığı tehlikeye düşüren hallerde savcının talebiyle veya Cumhuriyet başsavcısına başvurularak başka bir savcının görevlendirilebileceği ifade edilmektedir⁴³⁶. Bununla birlikte, savcının da iddia görevini hakkı ile yapamayacağı hallerin bulunabileceği; maddi gerçeği araştırmak zorunda olan savcının tarafsızlığını şüpheyi düşüren hallerde reddedilip rededilemeyeceği konusunda, sanık hakları arasında yer alan adil yargılanma hakkının etkili olduğu ve savcının reddedilmesinin mümkün olması gerektiği düşüncesi ileri sürülmektedir⁴³⁷. Bu çerçevede savcının ceza muhakemesindeki etkisi göz önüne alınarak iddia görevini gereği gibi yapamayacağı hallerde görevden yasaklanabilmesine imkân tanımak yerinde olacaktır⁴³⁸.

Savcılarının ceza muhakemesindeki rolüne ilişkin olarak uluslararası alanda da çalışmalar yapılmış ve bu belgelerde savcılarının görevlerini bağımsız ve tarafsız olarak yerine getirmelerine vurgu yapılmıştır. Bu çalışmalar daha ziyade ikincil nitelikte olduğu söylenebilecek olan belgelerden oluşmaktadır. 27 Ağustos-7 Eylül 1990

⁴³² Keyman, **Savcılık**, s. 174 vd.

⁴³³ Özar, “**Yargı Bağımsızlığı**”, s. 460-461.

⁴³⁴ Katoğlu, “**Silahların Eşitliği Tartışmalarından Silahlara Vedaya**”, s. 536-537.

⁴³⁵ Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakeme Hukuku I**, s. 87.

⁴³⁶ Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakeme Hukuku I**, s. 87.

⁴³⁷ Kunter - Yenisey - Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 333-334.

⁴³⁸ Toroslu - Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 136. Ayrıca bkz. Karakehya - Arabacı, “**Cumhuriyet Savcısının Hukuki Statüsü**”, s. 2075.

tarihleri arasında Küba’da yapılan 8. Birleşmiş Milletler Suçun Önlenmesi ve Suçluların Islahı Konferansı’nda kabul edilen “Savcıların Rolüne Dair İlkeler”⁴³⁹, 1999 tarihinde Uluslararası Savcılar Birliği tarafından kabul edilen “Savcıların Mesleki Sorumluluklarına İlişkin Standartlar ve Temel Hak ve Görevlerinin Beyanı”⁴⁴⁰, Avrupa Konseyi’nin “Ceza Adalet Sisteminde Savcılığın Rolü ile İlgili 2000/19 sayılı Tavsiye Kararı”⁴⁴¹, 29-30 Mayıs 2005’te Budapeşte’de toplanan Avrupa Savcıları Konferansı’ndan sonra kabul edilen “Savcılar İçin Etik ve Davranış Biçimlerine İlişkin Avrupa İlkeleri (Budapeşte İlkeleri)”⁴⁴², Avrupa Savcıları Danışma Konseyi’nin Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’ne sunduğu “Savcılara İlişkin Avrupa Norm ve Prensipleri/Roma Şartı isimli 9 (2014) sayılı Görüş”⁴⁴³ ve Avrupa Savcıları Danışma Konseyi tarafından hazırlanan “Cezai Soruşturmalarda Savcıların Rolüne İlişkin 10(2015) sayılı Görüş”⁴⁴⁴ bu belgelere örnektir.

Budapeşte İlkeleri’nde özellikle savcıların tarafsızlığı vurgulanmıştır⁴⁴⁵. Bununla birlikte, bu ilkeler arasında savcının tarafsızlığına ilişkin hususun, onun

⁴³⁹ Savcıların görevlerini yaparlarken işlerini tarafsızlıkla ve her türlü siyasal, sosyal, dinsel, ırksal, kültürel, cinsel veya başka herhangi bir ayrımcılıktan kaçınarak yürütecekleri, objektif bir biçimde hareket edecekleri tavsiyelerine yer verilmiştir. Söz konusu belge için bkz. <https://www.ombudsman.gov.tr/document/mevzuat/847b13--Savcilarin-Rolune-Dair-Ilkeler.pdf> (Erişim Tarihi 11.12.2019).

⁴⁴⁰ Bu belgede savcılarının, görevlerini tarafsız olarak yerine getirmesi; birey veya grup çıkarları ile kamunun ya da medyanın baskısından etkilenmemesi ve yalnızca kamu yararını dikkate alarak nesnel davranması; şüphelinin lehine ya da aleyhine olup olmadığına bakılmaksızın ilgili tüm koşulları göz önünde bulundurmaları gerektiği ifade edilmiştir. Bkz. Savcılar İçin İnsan Hakları El Kitabı, Ed. Egbert Myjer, Barry Hancock, Nicholas Cowdery, Derleyen: Marnix Alink, Çev. Ankara Barosu Tercüme Bürosu, Eren Altay, Bora Kaya, Aslı Çerçi, 3. Baskı, Ankara: Ankara Barosu Yayınları, 2007, s. 267.

⁴⁴¹ Ceza adalet sisteminin etkinliğinin sağlanması bakımından savcılarının adalet sistemindeki kilit rolü de dikkate alınarak söz konusu kararla savcılığın ceza adalet sistemi içindeki rolüne ilişkin bazı ilkelerin sağlanması tavsiye edilmiştir. <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/c8dd1278-8757-4143-8ce4-67bb5c296320.pdf> (Erişim Tarihi 11.12.2019).

⁴⁴² Hâkimler ve Savcılar Kurulu, 10.10.2006 gün ve 424 sayılı Kararı ile bu ilkelerin benimsenmesine karar vermiş bulunmaktadır. <http://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/d28e036f-72e3-4db7-a602-b86c198eb73c.pdf> (Erişim Tarihi 11.12.2019).

⁴⁴³ Savcılarının daima tarafsız ve objektif hareket etmesi ve en yüksek etik ve meslek standartlarına uyması, bu nedenle bağımsız ve tarafsız olmaya ve görünmeye gayret etmesi, tarafsızlık ilkesiyle bağdaşmayan siyasi faaliyetlerden uzak durması ve kişisel menfaatlerinin veya davayla ilgisi bulunan kişilerle olan ilişkilerinin tarafsızlıklarını zedeleyebileceği davalarda görev almaması gerektiği benimsenmiştir. Görüşün Türkçe tercümesi için bkz. <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/26b555c0-9084-4429-a3e0-584a96a9e77a.pdf> (Erişim Tarihi 11.12.2019).

⁴⁴⁴ Soruşturmanın tarafsız şekilde yürütülmesi, soruşturucuların hem suça hem de masumiyete ilişkin kanıtları araştırma ve koruma yükümlülüğünü içermesi tavsiye edilmiştir. Görüşün Türkçe tercümesi için bkz. <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/cd93900a-aaa4-4742-9e7b-62e75b4a016b.pdf> (Erişim Tarihi 11.12.2019).

⁴⁴⁵ Budapeşte İlkeleri’nde savcılarının tarafsız ve objektif olması gerektiğine ilişkin ilkeler şu şekildedir: “Savcılar her zaman ve her koşulda; ... görevlerini adil, tarafsız, tutarlı ve hızlı şekilde yerine getirirler; ...Savcılar, ceza soruşturması çerçevesinde görev yaparken her zaman; ... Görevlerini adil, tarafsız, objektif olarak, hukukun koyduğu hükümler çerçevesinde ve bağımsız olarak icra etmelidirler; ...

makam olarak tarafsızlığına değil; kamusal görevini yerine getirirken sahip olması gereken kişisel tarafsızlığına vurgu yaptığını ifade etmek gerekir⁴⁴⁶. Hâkimler ve Savcılar Kurulu tarafından kabul edilen Türk Yargı Etiği Bildirgesi'nde, hâkimler ile birlikte savcıların da bağımsız ve tarafsız olduğuna yer verilmiştir⁴⁴⁷.

Kanaatimizce savcıların hâkimler gibi tarafsız olması beklenemeyecektir. Ancak taraf kelimesinin tarafsızlık kelimesinin zıttı olarak algılanmaması gerektiğini ve savcılarının nesnel ve yansız (tarafsız) davranma yükümlülüğü bulunduğunu kabul etmek gerekir⁴⁴⁸. Türk ceza muhakemesinde savcı, Anglo-Sakson sisteminde olduğu gibi bir taraf statüsüne sahip olmayıp, şüpheli/sanık ve müdafî ile rekabet içerisinde olan bir hasım olarak görülmemelidir. Zira yukarıda da ifade edildiği üzere, CMK uyarınca savcı aynı zamanda şüpheli veya sanığın lehine ve aleyhine delil toplamakta, sanık lehine kanun yoluna başvurabilmekte ve beraat talep edebilmektedir. Muhakemede amaç maddi gerçeğe ulaşmak olduğundan, şüpheli veya sanığın lehine olan hususların da ele alınması doğal görülmelidir. Bununla birlikte, bu düzenlemeler savcının taraf olmasına engel olmamalıdır; zira savcı devlet adına iddia görevini üstlenmiş bir taraftır⁴⁴⁹.

Türk ceza muhakemesinde savcının taraf olma konumunun kendine özgü olduğunu kabul etmek gerekir. İddia görevini yürüten savcı, işgal ettiği makam yönünden taraf olsa da kişisel olarak yansız ve objektif olmalıdır. Aynı zamanda savcının tarafsızlığı adil bir yargılamanın gerçekleştirilmesine de hizmet edecektir. Bu konuda savcılığın ceza muhakemesindeki etkinliği ve konumu da göz önünde

kararları, mevcut kanıtların tarafsız ve profesyonel şekilde değerlendirilmesine dayalı olarak almalıdırlar; ... Savcılar, üçüncü kişilerden gelebilecek hiçbir hediye, ödül, menfaat, teşvik veya konukseverliği kabul etmemeli; dürüstlük, hakkaniyet ve tarafsızlıklarından taviz olarak görülebilecek hiçbir görevi yürütmemelidirler." Yargıtay Ceza Genel Kurulu da bir kararında bu ilkelere uyulmasını gerektiğini ifade etmiştir. Bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2007/5-83, K. 2007/244, T. 20.11.2007. www.kazanci.com (Erişim Tarihi 11.12.2019). Ayrıca bkz. İçel, "**Budapeşte İlkeleri**", s. 30; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 218; Yıldırım, "**Savcılık Kurumu**", s. 123.

⁴⁴⁶ Karakehya - Arabacı, "**Cumhuriyet Savcısının Hukuki Statüsü**", s. 2076.

⁴⁴⁷ Karar Resmî Gazete'de yayınlanmıştır. Bkz. Resmî Gazete Tarih-Sayı: 14.03.2019-30714.

⁴⁴⁸ Örneğin; Finlandiya ceza muhakemesi hukukunda mahkeme önündeki duruşmada savcı taraflardan biri olarak kabul edilmekle birlikte, savcının aynı zamanda yansızlık (tarafsızlık) ilkesine de uymak zorunda olduğu benimsenmiştir. Bkz. Kanbur, "**Cumhuriyet Savcısının Tarafsızlığı ve Reddi Sorunu**", s. 64. Doktrinde taraf olmak ve tarafsız kalmak tabirlerinin aslında birbirine ters olmadığı, taraf olursa bile savcılık işlemleri bakımından tarafsızlığın bir zorunluluk olduğu, adli görevin en önemli özelliğinin objektiflik olduğu, savcılarının ise idari görevleri olsa da asıl olarak adli görev ifa ettikleri ve bu nedenle tarafsız olmak zorunda oldukları ileri sürülmüştür. Bkz. Kanbur, "**Cumhuriyet Savcısının Tarafsızlığı ve Reddi Sorunu**", s. 68.

⁴⁴⁹ Aynı görüşte Katoğlu, "**Silahların Eşitliği Tartışmalarından Silahlara Vedaya**", s. 536-537; Karakehya - Arabacı, "**Cumhuriyet Savcısının Hukuki Statüsü**", s. 2075.

bulundurulması gereken bir husustur. Nitekim savcı delil toplama, delilleri değerlendirme, değerlendirdiği delillere dayanarak ve şüpheliye hangi suçu isnat edeceğini belirleyerek iddianame düzenleme konularında asıl yetkili makam konumundadır. Savcının makam itibarıyla taraf olduğunun kabulü ile silahların eşitliği ilkesinin gereklerine uygun şekilde, muhakemede savunmanın da güçlendirilmesi son derece önemlidir⁴⁵⁰.

Özellikle son yıllarda yapılan reformlarla ceza adalet sisteminin etkinliğini arttırmak amacıyla savcılara birtakım yetkiler daha yüklendiği görülmektedir. Savcı, cezayı kaldıran şahsî sebep olarak etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanmasını gerektiren koşulların ya da şahsî cezasızlık sebebinin varlığı halinde kovuşturmayaya yer olmadığı kararı verebilecek (CMK m. 171/1), ayrıca belirli koşulların varlığı halinde de kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verebilecektir. (CMK m. 171/2) Birçok Kıta Avrupası ülkesinde de kabul edilen anlaşma yoluyla suçun kabul edildiği yöntemlerde ise savcı, savunma ile anlaşmakta ve belirleyici rolü oynamaktadır⁴⁵¹. Benzer bir yöntem olan ve 7188 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 250. maddesine eklenen seri muhakeme usulü ile savcının muhakemedeki konumu daha da etkinleştirilmiştir. Buna göre, seri muhakeme kapsamına giren suçlar bakımından savcıya, yaptırım belirleyerek usulün uygulanmasını şüpheliye teklif etme yetkisi tanınmıştır.

Savcı seri muhakeme usulünde en etkin konumda olan süjedir. Çalışmamızın üçüncü bölümünde detaylı olarak açıklanacağı üzere, savcıya teklif edilecek cezayı bireyselleştirerek belirleme yetkisi tanındığından, seri muhakeme usulünün getirilmesi ile savcının yansız ve objektif davranma yükümlülüğünün daha da önem kazandığını ifade etmek gerekir. Ayrıca seri muhakeme usulünün uygulanması bakımından,

⁴⁵⁰ Silahların eşitliği ilkesi, şüpheli/sanığın hakları ve savcının yetkileri arasında bir dengenin sağlanması anlamına gelmektedir. Bkz. Kanbur, “Cumhuriyet Savcısının Tarafsızlığı ve Reddi Sorunu”, s. 70 vd.; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 252-253. Silahların eşitliği ilkesi, sanığın aleyhine olan bir durum yaratmamak demektir. Bkz. Boşgelmez, “Adil Yargılanma Hakkı”, s. 243.

⁴⁵¹ Son yıllarda yapılan reformlarla, ceza adalet sisteminin verimliliğini arttırmak için savcılara yargısal işlevler yüklendiği ifade edilmektedir. Bu kapsamda savcılık ve savunma arasında gerçekleşen müzakereler neticesinde suçlamaların azaltıldığı, anlaşma yoluyla suçun kabul edilmesi (*plea bargaining*) yöntemleri benimsenmektedir. Bu tür yöntemlerde savcılık, yargılamanın çekişmesiz sona ermesi için savunma ile anlaşmakta; bu anlaşmanın mahkeme tarafından onaylanması gerekse de bu işlemler genellikle kısaltılmış usullerle gerçekleşmekte ve çoğunlukla, belirleyici rolü savcı oynamaktadır. Bkz. Jehle, “Savcılık”, s. 84.

özellikle maddi gerçeğin ortaya çıkarılması amacı doğrultusunda soruşturmanın genişletilmesi gibi gerekçelerle mahkemece savcı tarafından sunulan talebin reddedilmesi üzerine, savcı genel hükümler uyarınca işlemlere devam etmektedir. Bu durumda her ne kadar delil yasağı düzenlemesi (CMK m. 250/10) söz konusu olsa da şüpheli tarafından teklifin başlangıçta kabul edilmiş olması, savcının önyargılı davranmasına ve objektif olamamasına sebebiyet verebilecek niteliktedir. Ancak yukarıda da açıklandığı üzere, Ceza Muhakemesi Kanunu'nda, savcının görevden yasaklanmasına veya reddine ilişkin herhangi bir hüküm yer almamaktadır. Savcının reddine imkân tanınmadığından tarafsızlığı tehlikeye düşüren hallerde, başvuru üzerine Cumhuriyet Başsavcılığınca başka bir savcının atanması sağlanabilir⁴⁵². Ancak savcının tarafsızlığının sağlanmasında idari denetim yolu yeterli görülmemelidir⁴⁵³. Kanaatimizce ceza muhakemesindeki özellikle son dönemde artan yetkileri ve etkisi göz önüne alınarak ve kişisel olarak nesnel ve yansız davranma yükümlülüğü kapsamında, savcının görevden yasaklanabilmesine ve reddine yasal düzenlemeler ile açıkça imkân tanınması uygun olacaktır. Bu kapsamda özellikle, savcının kişisel olarak önyargılı davranacağı veya kişisel olarak objektif olamayacağı durumlar göz önüne alınmalıdır.

5. Savcının Görev ve Yetkileri

Savcı, soruşturma evresini başlatmakta, yürütmekte ve ayrıca kovuşturma evresine katılmaktadır. Savcının soruşturma ve delil toplama faaliyetleri ve iddianame düzenleyerek kamu davasının açılmasını sağlama ve iddia makamını temsilen kamu davasına katılma görevi ile birlikte, soruşturma yapılmasına yer olmadığı kararı veya kovuşturmayla yer olmadığına dair karar gibi bazı kararlar alma, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde koruma tedbirlerine karar verme, bazı alternatif uyuşmazlık çözüm yollarını değerlendirme ve bunların uygulanmasına karar verme, kanun yollarına başvurma, cezaların infazını izleme ve denetleme ile bazı hukuk davalarını açma ve yürütme görevleri de bulunmaktadır⁴⁵⁴. Ceza Muhakemesi Kanunu uyarınca savcı,

⁴⁵² Karakehya - Arabacı, “Cumhuriyet Savcısının Hukuki Statüsü”, s. 2077.

⁴⁵³ Doktrinde, idari denetim mekanizması ile yetinilmemesi gerektiği, savcıya özel yasaklılık nedenlerinin düzenlenmesi ve hâkimlerle birebir örtüşmeyen hallere ilişkin nedenlerin farklılaştırılması gerektiği ifade edilmektedir. Bkz. Kanbur, “Cumhuriyet Savcısının Tarafsızlığı ve Reddi Sorunu”, s. 89-90.

⁴⁵⁴ Savcının görevleri hakkında ayrıca bkz. Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 220-223; Şık, **Savcılık Kurumu**, s. 201 vd.

soruşturma evresinde etkin bir rol üstlenmektedir. Zira soruşturma evresinde, hâkim kararına ihtiyaç duyulan haller dışındaki tüm işlemler konusunda asıl yetkili ve görevli makam savcılıktır. Bu kapsamda doktrinde, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun savcıyı "imparator" yaptığı da ifade edilmektedir⁴⁵⁵. Özellikle yakın zamanda kamu davasının açılmasının ertelenmesi kurumunun uygulama alanının genişletilmesi ve seri muhakeme usulünün uygulamaya konulması gibi birtakım yeniliklerle birlikte, savcı hakkındaki bu yorumun pekiştirildiği söylenebilir. Nitekim seri muhakeme usulünde savcıya, yaptırımı belirleyerek şüpheliye usulün uygulanmasını teklif etme yetkisi tanınması ile savcının ceza muhakemesindeki konumu ve etkisi güçlendirilmiştir.

Cumhuriyet başsavcılığının, Cumhuriyet başsavcısının, Cumhuriyet başsavcivekilinin ve Cumhuriyet savcılarının görevleri, Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun'da düzenlenmektedir. Buna göre Cumhuriyet başsavcılığı; kamu davasının açılmasına yer olup olmadığına karar vermek üzere soruşturma yapmak veya yaptırmak, kanun hükümlerine göre, yargılama faaliyetlerini kamu adına izlemek, bunlara katılmak ve gerektiğinde kanun yollarına başvurmak, kesinleşen mahkeme kararlarının yerine getirilmesi ile ilgili işlemleri yapmak ve izlemek ve kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak ile görevlidir. (Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun m. 17) Cumhuriyet başsavcısının görevleri de Cumhuriyet başsavcılığını temsil etmek, başsavcılığın verimli, uyumlu ve düzenli bir şekilde çalışmasını sağlamak, iş bölümünü yapmak, gerektiğinde adli göreve ilişkin işlemleri yapmak, duruşmalara katılmak ve kanun yollarına başvurmak, kanunlarla verilen diğer görevleri yapmaktır. (Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun m. 18) Cumhuriyet başsavcivekilinin görevleri; Cumhuriyet başsavcısının verdiği görevleri yerine getirmek, Cumhuriyet savcılarının adli ve idari görevlerine ilişkin işlemlerini inceleyip Cumhuriyet başsavcısına bilgi vermek, gerektiğinde adli göreve ilişkin işlemleri yapmak, duruşmalara katılmak ve kanun yollarına başvurmak, Cumhuriyet başsavcısının yokluğunda ona vekâlet etmek olarak belirlenmiştir. (Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun m. 19) Cumhuriyet

⁴⁵⁵ Öztürk, **Bir Adli Organ Olarak Savcılık**, s. 156.

savcısının görevleri ise adli göreve ilişkin işlemleri yapmak, duruşmalara katılmak ve kanun yollarına başvurmak, Cumhuriyet başsavcısı tarafından verilen adli ve idarî görevleri yerine getirmek, gerektiğinde Cumhuriyet başsavcısına vekâlet etmek, kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak olarak hüküm altına alınmıştır. (Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun m. 20)

Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 'Soruşturma İşlemleri' başlıklı bölümünde düzenlenen 160 ve 161. maddelerine göre soruşturma başlatmak, işin aslını öğrenmek için her türlü araştırmayı yapmak, kamu görevlilerinden her türlü bilgiyi istemek, soruşturma ve delil toplama faaliyetlerinde bulunmak savcının soruşturma evresindeki görevlerindendir. Savcı, ihbar veya başka bir suretle bir suçun işlendiği izlenimini veren bir hali öğrenir öğrenmez kamu davasını açmaya yer olup olmadığına karar vermek üzere hemen işin gerçeğini araştırmaya başlamaktadır⁴⁵⁶. (CMK m. 160/1) Cumhuriyet savcısı, maddi gerçeğin araştırılması ve adil bir yargılamanın yapılabilmesi için, emrindeki adli kolluk görevlileri aracılığıyla, şüphelinin lehine ve aleyhine olan delilleri toplayarak muhafaza altına almak ve şüphelinin haklarını korumak yükümü altındadır. (CMK m. 160/2) Şüphelinin ifadesi ile mağdur ve tanıkların beyanlarının alınması soruşturma kapsamında yapılacak önemli muhakeme işlemleridir.

Savcı soruşturma evresindeki tek yetkili ve görevli makam olmakla birlikte, bu aşamada savcının en önemli yardımcısı adli kolluktur⁴⁵⁷. Savcı, araştırmayı doğrudan doğruya yapabileceği gibi, emrindeki adli kolluk görevlileri aracılığı ile de yapabilmektedir. (CMK m. 161/1) Adli kolluk görevlileri, el koydukları olayları, yakalanan kişiler ile uygulanan tedbirleri emrinde çalıştıkları savcıya derhal bildirmek ve bu savcının adliyeye ilişkin bütün emirlerini gecikmeksizin yerine getirmekle yükümlüdür. (CMK m. 161/2) Savcı, adli kolluk görevlilerine emirleri yazılı; acele hallerde, sözlü olarak verir; sözlü emir, en kısa sürede yazılı olarak da bildirilir. (CMK

⁴⁵⁶ Bu noktada ifade etmek gerekir ki, doktrinde savcının resen harekete geçme ve araştırma yükümlülüğünün kapsamının sadece görevde iken öğrendiği suç şüphesiyle sınırlı olduğu görüşünün yanı sıra, savcının her zaman harekete geçme zorunluluğunun bulunduğu görüşü ile birlikte; belirli suçlar (öldürme, yağma gibi) bakımından kamusal görev sırasında öğrendiği suç şüphesine istisna tanınması gerektiği görüşü de bulunmaktadır. Bkz. Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 518.

⁴⁵⁷ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 164.

m. 161/3) Kanun tarafından kendilerine verilen veya kanun dairesinde kendilerinden istenen adliye ile ilgili görev veya işlerde kötüye kullanma veya ihmalleri görülen kamu görevlileri ile Cumhuriyet savcılarının sözlü veya yazılı istem ve emirlerini yapmakta kötüye kullanma veya ihmalleri görülen kolluk amir ve memurları hakkında Cumhuriyet savcılarınca doğrudan doğruya soruşturma yapılır. (CMK m. 161/5)

Soruşturma kapsamında savcı, bütün kamu görevlilerinden her türlü bilgiyi isteyebilmektedir. (CMK m. 161/1) Kamu görevlileri de yürütülmekte olan soruşturma kapsamında ihtiyaç duyulan bilgi ve belgeleri, talep eden Cumhuriyet savcısına vakit geçirmeksizin temin etmekle yükümlüdür. (CMK m. 161/4) Ceza Muhakemesi Kanunu'nda bu konuda bir süre belirlenmiştir. Buna göre; savcı tarafından yazılı olarak istenilen bilgilere on gün içinde cevap verilmesi zorunlu olup; eğer bu süre içinde istenen bilgilerin verilmesi imkânsız ise, sebebi ve en geç hangi tarihte cevap verilebileceği aynı süre içinde bildirilir⁴⁵⁸. (CMK m. 332/1)

Savcı, muhakeme şartının söz konusu olduğu hallerde, soruşturmayı sürdürebilmek ve dava açabilmek için bu şartın gerçekleşmesini sağlamak durumundadır. Bununla birlikte, Türk Ceza Kanunu'nun 302, 309, 311, 312, 313, 314, 315 ve 316. maddelerinde düzenlenen suçlar hakkında, görev sırasında veya görevinden dolayı işlenmiş olsa bile Cumhuriyet savcılarınca doğrudan soruşturma yapılır. (CMK m. 161/8)

Cumhuriyet savcıları, bulundukları il merkezi veya ilçenin idarî sınırları ile bunlara adli yönden bağlanan ilçelerin idarî sınırları içerisinde yetkilidirler⁴⁵⁹. (Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun m. 21) Savcılar arasında da yetki uyuşmazlıkları çıkması mümkündür. Bu doğrultuda, yetkisizlik kararı ile gelen bir soruşturmada savcı, kendisinin de yetkisiz olduğu kanaatine varırsa yetkisizlik kararı verir ve yetkili savcılığın belirlenmesi için soruşturma dosyasını, yargı çevresinde görev yaptığı ağır

⁴⁵⁸ Ayrıca bkz. CMK m. 332/2: “Bilgi istenen yazıda yukarıdaki fıkra hükmü ile buna aykırı hareket etmenin Türk Ceza Kanunu’nun 257. maddesine aykırılık oluşturabileceği yazılır. Bu durumda haklarında kamu davasının açılması, izin veya karar alınmasına bağlı bulunan kişiler hakkında, yasama dokunulmazlığı saklı kalmak üzere, doğrudan soruşturma yapılır.”

⁴⁵⁹ 7078 sayılı ve 1/2/2018 tarihli Kanun ile aynen kabul edilen 694 sayılı ve 15/8/2017 tarihli KHK ile 161. maddeye 9. fıkra olarak eklenen hüküm çerçevesinde bu konuda istisnai bir düzenleme getirildiği görülmektedir.

ceza mahkemesine en yakın ağır ceza mahkemesine gönderir. Mahkemece bu konuda verilen karar kesindir. (CMK m. 161/7)

Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 160 ve 161. maddeleri soruşturmada savcıya genel yetki veren düzenlemeler olmakla birlikte, temel hak ve özgürlüklere müdahale niteliği taşıyan soruşturma işlemlerine başvurmak konusunda savcıya özel yetki veren düzenlemeler de bulunmaktadır⁴⁶⁰. Bu kapsamda fizik kimliğinin tespiti (CMK m. 81), gözaltı (CMK m. 91), olay yeri inceleme (PVSK ek m. 6), yüzleştirme (PVSK ek m. 6) gibi işlemlerde savcı doğrudan yetkili kılınmıştır. Ayrıca kural olarak hâkim veya mahkeme kararı gerektiren ve temel hak ve özgürlüklere müdahale niteliği taşıyan arama (CMK m. 119), elkoyma (CMK m. 127), bilgisayar programlarında ve kütüklerinde arama, kopyalama ve elkoyma (CMK m. 134), iletişimin tespiti, dinlenmesi ve kayda alınması, (CMK m. 135), teknik araçlarla izleme (CMK m. 140) gibi koruma tedbirlerine istisnai olarak, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde savcı emri ile başvurulabilmekte; ancak bu karar hâkimin onayına sunulmaktadır⁴⁶¹. Bununla birlikte, savcı ancak hâkim tarafından yapılabilecek olan bir soruşturma işlemine gerek görürse, istemlerini bu işlemin yapılacağı yerin sulh ceza hâkimine bildirir. Sulh ceza hâkimi istenilen işlem hakkında, kanuna uygun olup olmadığını inceleyerek karar verir ve gereğini yerine getirir. (CMK m. 162)

Soruşturma evresi sonunda toplanan deliller, suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturuyorsa; Cumhuriyet savcısı bir iddianame düzenlemektedir. (CMK m. 170/2) Bununla birlikte, savcı, soruşturma evresi sonunda, kamu davasının açılması için yeterli şüphe oluşturacak delil elde edilememesi veya kovuşturma olanağının bulunmaması hallerinde kovuşturmaya yer olmadığına karar vermektedir. (CMK m. 172/1) Yukarıda ifade edildiği üzere, Anglo-Sakson ceza muhakemesi sisteminden farklı olarak savcı, yeterli suç şüphesi bulunduğu kural olarak kamu davası açmakla görevlidir. Yine açıklandığı üzere, kovuşturma mecburiyetini yumuşatan düzenlemelere ise istisnaen yer verilmektedir. Bu kapsamda yapılan son değişikliklerle savcının takdir yetkisinin kapsamı genişletilmiş olsa da kamu davasının açılması bakımından genel olarak sınırlı bir takdir yetkisi bulunduğunu ifade etmek

⁴⁶⁰ Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakeme Hukuku I**, s. 92-93.

⁴⁶¹ Doktrinde soruşturma evresinde hâkim kararına başvurulmasını gerektiren işlemlerin çokluğunun savcının bu evredeki konumu ile uyumlu olmadığı, bu nedenle iddianamesi iade edilebilen savcının yetkilerinin de daha fazla olabilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bkz. Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakeme Hukuku I**, s. 28-29.

gerekir. Savcının, cezanın ortadan kaldırılmasını gerektiren şahsi sebep olarak etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanmasını gerektiren koşulların veya şahsi cezasızlık sebeplerinin (CMK m. 171/1) ya da kamu davasının açılmasının ertelenmesine ilişkin koşulların varlığı halinde (CMK m. 171/2-5) kamu davası açmaması mümkündür.

Savcı, yeterli suç şüphesine ulaştığında iddianame düzenlemek zorunda olsa da iddianame düzenlenmeden önce kovuşturmaya alternatif yöntemlerin uygulanabilirliğini değerlendirmelidir. Zira önödemeye veya uzlaştırmaya ya da seri muhakeme usulüne tabi olduğu soruşturma dosyasından açıkça anlaşılan işlerde önödeme veya uzlaştırma ya da seri muhakeme usulü uygulanmaksızın düzenlenen iddianame iade edilecektir. (CMK m. 174/1-c) Bu kapsamda savcı tarafından koşulları var ise öncelikle uzlaştırma ve önödeme yöntemlerine başvurulması gerekmektedir. Soruşturma evresi sonunda kamu davasının açılması için yeterli şüphe oluşturacak delile ulaşılması ve suçun uzlaştırmaya tabi bir suç olduğunu değerlendirmesi halinde, savcının uzlaştırma kurumuna başvurarak uzlaştırma sürecini başlatması zorunludur. (CMK m. 253) Uzlaştırma müzakerelerinin başarılı olması ve belirlenen edimin şüpheli tarafından yerine getirilmesi halinde savcı kovuşturmaya yer olmadığına karar verecektir. Uzlaştırma kapsamındaki suçlar hariç olmak üzere, kamu davasının açılmasını gerektirecek ölçüde yeterli şüpheyne ulaşılması ve suçun önödemeye tabi bir suç olduğunu değerlendirmesi halinde, savcı tarafından önödeme yöntemi uygulanmalıdır. (TCK m. 75) Bu takdirde kamu davası açılmamakta ve önödemeye bağlı olarak kovuşturmaya yer olmadığına karar verilmektedir. Uzlaştırmada olduğu gibi, bu yöntemin uygulanması bakımından da savcının bir takdir yetkisi bulunmamaktadır.

Uzlaştırma ve önödemenin uygulanamayacağı değerlendirilmesinden sonra, savcı tarafından kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilmesi mümkündür. Kamu davasının açılmasının ertelenmesi, kamu davasının mecburiliği ilkesine istisna teşkil eden alternatif bir uyuşmazlık çözüm yöntemidir. CMK m. 171/2 uyarınca uzlaştırma ve önödeme kapsamındaki suçlar hariç bırakıldığından, bir suç uzlaştırma veya önödeme kapsamında ise o suça ilişkin olarak kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilemez. O halde kamu davasının açılmasının ertelenmesi yönteminin şartlarından önce uzlaştırma kapsamına giren bir suç bulunup bulunmadığı, daha sonra ön ödeme kurumunun kapsamına giren bir suç bulunup

bulunmadığı değerlendirilmelidir. Ancak uzlaştırma ve önödemedi farklı olarak, kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilip verilmeyeceği konusunda savcının takdir yetkisi bulunmaktadır. Kamu davasının açılması için yeterli şüphe oluşturacak delile ulaşılması üzerine savcı tarafından erteleme şartları değerlendirilerek kamu davasının beş yıl süre ile ertelenmesine karar verilebileceği gibi; kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilmeyebilir. Ertelemeye karar verilmediği takdirde, suç seri muhakeme usulü kapsamında bir suç ise savcı tarafından kovuşturmaya alternatif bir yöntem olarak öngörülen seri muhakeme usulünün işletilmesi zorunludur. (CMK m. 250/1) Bu yöntem ile soruşturmanın, savcı ile şüpheli arasında yapılacak anlaşmaya bağlı olarak hüküm ile sonuçlandırılmasına olanak sağlanmaktadır. Savcı şüpheliye indirimli yaptırım teklif etmekte ve şüphelinin müdafii huzurunda teklifi kabulü üzerine talepname düzenleyerek mahkemeye sunmaktadır. Mahkeme; şartların gerçekleştiği, eylemin seri muhakeme usulü kapsamında olduğu ve dosyadaki delillere göre mahkûmiyet kararı verilmesi gerektiği kanaatinde ise savcının talebinde belirtilen yaptırımdan daha ağır olmamak üzere hüküm kurmaktadır.

Alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının şartlarının bulunmaması veya uygulanmasında başarılı olunmaması halinde savcı iddianame düzenleyecektir. Savcı tarafından düzenlenen iddianamenin mahkemece kabul edilmesiyle de kovuşturma evresi başlamaktadır. Cumhuriyet başsavcılığı ve Cumhuriyet savcısının kanunda düzenlenmiş olan görevleri göz önüne alındığında, savcının soruşturma evresinden başka aynı zamanda kovuşturma evresine de katıldığı görülmektedir. Savcı, kamu davasını yürütme mecburiyeti ilkesi gereğince, kamu davası bir hükümle sonuçlanıncaya kadar açtığı davayı yürütmek zorundadır⁴⁶². Savcı duruşmalara katılmak zorundadır ve savcının duruşmada bulunmaması mutlak bozma sebebidir⁴⁶³. (CMK m. 289/1-e) Savcının kovuşturma evresindeki bir diğer görevi, esas hakkında mütalaasını bildirmesidir⁴⁶⁴. Ancak savcı yürüttüğü kamu davasında mutlaka sanığın mahkûmiyetini talep etmek zorunda olmayıp beraatini de talep edebilecektir. Ayrıca savcı görevi gereği kanun yollarına başvurma hakkına da sahiptir. Savcı, sanık

⁴⁶² Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 535.

⁴⁶³ Belirli bir süreyle savcının asliye ceza mahkemelerindeki duruşmalarda bulunmayacağı hüküm altına alınmıştı. 2011 yılından beri uygulanan savcıların asliye ceza mahkemesi duruşmalarında bulunmamasına sona verilmiş ve savcılar, 1 Eylül 2020 itibarıyla asliye ceza mahkemelerinde duruşmaya katılmaya başlamıştır.

⁴⁶⁴ Mehmet Arıcan, **Ceza Adaleti Sistemi, Etkinliği ve İşleyişi**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2009, s. 120.

aleyhine başvurabildiği gibi, sanık lehine olarak da kanun yollarına başvurabilecektir. (CMK m. 260/3)

Maddi gerçeğin resen araştırılması ilkesinin geçerli olduğu ceza muhakemesinde, hukuk muhakemesinde olduğu gibi “*iddia eden, iddiasını ispat eder.*” şeklinde bir ispat yükü bulunmamaktadır⁴⁶⁵. Bununla birlikte, doktrinde bir görüş tarafından, işbirliği sisteminin geçerli olduğu ceza muhakemesinde masumiyet karinesinin doğal bir sonucu olarak ispat yükünün iddia makamında olduğu ve savcılık tarafından ileri sürülen delillerin sanığın mahkûmiyetine yetecek olmasının zorunlu olması sebebiyle en azından ikna yükü anlamında bir ispat yükünün geçerli olduğu ileri sürülmektedir⁴⁶⁶. Anayasa Mahkemesi, iddia edenin iddiasını ispatla yükümlü olmasını masumiyet karinesi kapsamında, Anayasa’nın 38/4 hükmünün bireylere sağladığı anayasal bir güvence olarak değerlendirmektedir⁴⁶⁷. Bir başka görüş ise şüpheli/sanığın ispat yükünün bulunmadığını; ispat yükünün sadece savcıya ait olduğunu söyleyebilmenin de mümkün olmadığını; savcının ve hâkimin/mahkemenin müşterek yükümlülüğünde olduğunu kabul etmektedir⁴⁶⁸.

İfade etmek gerekir ki, ceza muhakemesinde bir sùjeye bir olgunun ispatının yüklenmesi söz konusu değildir ve bir sùje bir olguyu ispatlayamadığında onun

⁴⁶⁵ Özbeç - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 583; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 846; Birtok, “**Cumhuriyet Savcısının Delilleri ve Fiili Takdir Yetkisi**”, s. 967; Gökçen - Çakır, “**Ceza Muhakemesinde Delil**”, s. 2931. Sanığa susma hakkının tanındığı bir hukuk düzeninde sanık açısından ispat yükünden söz etmek mümkün değildir. Bkz. Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 296.

⁴⁶⁶ Feyzioğlu, **Vicdani Kanaat**, s. 160-162; Karakehya - Arabacı, “**Cumhuriyet Savcısının Hukuki Statüsü**”, s. 2072. Yazarlar, hâkimin resen araştırma yetkisinin bulunması veya savcının sanık lehine de delil toplamakla yükümlü bulunmasının ispat yükünün bulunmadığı anlamına gelmediğini iddia etmektedirler. Gerekçeleri için bkz. Feyzioğlu, **Vicdani Kanaat**, s. 161-162; Karakehya - Arabacı, “**Cumhuriyet Savcısının Hukuki Statüsü**”, s. 2074. AİHM, savcının maddi olguyu ispat yükümlülüğünün varlığını kabul etmektedir. Bkz. Capeau v. Belçika, Başvuru No. 42914/98, 13 Ocak 2005. Ayrıca bkz. Serkan Cengiz - Fahrettin Demirağ - Teoman Ergül - Jeremy McBride - Durmuş Tezcan, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Ceza Yargılaması Kurum ve Kavramları**, Ankara, 2008, s. 131.

⁴⁶⁷ Aynı zamanda Anayasa Mahkemesi; orman memurları tarafından düzenlenen zabıtların hilafı ispat olununcaya kadar geçerli olduğuna ilişkin 6831 sayılı Orman Kanunu’nun 82. maddesinin dördüncü fıkrasının Anayasa’ya aykırılığının ileri sürüldüğü iptal başvurusunda masumiyet karinesine aykırılığın bulunmadığına karar vermiştir. Bkz. AYM Kararı E. 2013/38, K. 2014/58, T. 27.03.2014, R.G. Sayı: 29203: “*Genel anlamda suçun kanıtlanması yükümlülüğü iddia edende kaldığı sürece, savunmasını oluşturmak için ispat yükünü sanığa devreden kurallar ile hukuki veya fiili varsayımların olduğu durumlarda ispat yükünün yer değiştirmesi, masumiyet karinesine aykırılık taşımaz.*”

⁴⁶⁸ Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 614-615; Birtok, “**Cumhuriyet Savcısının Delilleri ve Fiili Takdir Yetkisi**”, s. 968-969.

aleyhine bir sonuç doğmayacaktır⁴⁶⁹. Savcı yeterli delil göstermese de sanık hakkında otomatik beraat kararı verilmesi söz konusu olmayacak ve mahkeme delil araştırması yaparak mahkûmiyet kararı verebilecektir. Sanık da suçlu olmadığını ispatlamak zorunda olmadığından, masumiyetini ispatlayacak delilleri ortaya koyamadığında otomatik olarak mahkûmiyet kararı verilemeyecektir⁴⁷⁰. Aynı zamanda savcı; şüphelinin yalnızca aleyhine olan delilleri değil, lehine olan delilleri de toplayarak muhafaza altına almakla yükümlüdür ve iddianamenin sonuç kısmında, şüphelinin sadece aleyhine olan hususları değil, lehine olan hususları da ileri sürmelidir. Nitekim mahkeme bu istemle bağlı olmamakla birlikte, savcının esas hakkındaki mütalaasında sanık hakkında beraat kararı verilmesini istemesi de ihtimal dâhilindedir. Yine savcı, sanık lehine olarak da kanun yollarına başvurabilecektir. (CMK m. 260/3) Bu çerçevede savcının, Anglo-Sakson sisteminde olduğu gibi, şüpheli veya sanığın suçluluğunu ispatla yükümlü kılınmadığı ifade edilmelidir.

D. Şüpheli/Sanık

1. Bir Savunma Süjesi Olarak Şüpheli/Sanık

Ceza muhakemesinde en önemli süje, ceza muhakemesinin harekete geçmesine neden olan şüpheli/sanıktır. Şüpheli veya sanık, suç şüphesi altında bulunan kişidir. CMK m. 2/1-a uyarınca soruşturma evresinde, suç şüphesi altında bulunan kişi şüpheli; CMK m. 2/1-b uyarınca kovuşturmanın başlamasından itibaren hükmün kesinleşmesine kadar, suç şüphesi altında bulunan kişi ise sanıktır. Görüldüğü üzere, şüpheli ve sanığı ayıran kriter muhakeme evreleridir⁴⁷¹. O halde suç şüphesinin öğrenilmesinden iddianamenin kabulüne kadar geçen soruşturma evresinde kişi şüpheli iken; iddianamenin kabulüyle başlayıp, hükmün kesinleşmesine kadar geçen kovuşturma evresinde ise kişi sanıktır. Şüpheli veya sanık ancak gerçek kişi olabilir⁴⁷².

⁴⁶⁹ Ceza muhakemesinde, istisnai olarak, ispat yükünün kabul edildiği durumlar da bulunmaktadır. Ceza muhakemesinde ispat yükü, maddi gerçeği ortaya çıkarma amacı taşımayan hâkimin, bilirkişinin, zabıt katibinin reddi ve eski hale getirme talebi gibi belirli tali uyumsuzlukların çözümünde kabul edilmiştir. Bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 847.

⁴⁷⁰ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 847.

⁴⁷¹ Doktrinde bir görüş tarafından şüpheli ve sanık ayrımında ölçüt olarak alınması gereken hususun ceza muhakemesinin evreleri değil, belli bir kimseye suç isnat edilip edilmemesi olması gerektiği ifade edilmektedir. Bkz. Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 233.

⁴⁷² Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 183; Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakeme Hukuku I**, s. 138; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 176; Toroslu - Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 144; Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 244. Bununla birlikte, doktrinde şüpheli veya sanığın ancak hayattaki gerçek kişi veya özel hukuk tüzel kişisi

Türk Ceza Kanunu m. 20/2 uyarınca, tüzel kişiler hakkında ceza yaptırım uygulanamayacağından, tüzel kişilerin şüpheli veya sanık olarak kabul edilmeleri mümkün değildir. Tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde işlenmiş bir suç söz konusu ise şüpheli veya sanık tüzel kişinin organ veya temsilcisi olan gerçek kişi olacaktır. Aynı zamanda şüphelinin/sanığın belli olması gerekmektedir⁴⁷³.

Türk ceza muhakemesinde şüpheli-tanık şeklinde bir statü bulunmadığından, Ceza Muhakemesi Kanunu uyarınca kişi ya şüpheli/sanık ya da tanıktır⁴⁷⁴. Şüpheli/sanıklık statüsünün tanıklıktan farkları şu şekilde ortaya konulabilir⁴⁷⁵: Şüpheli/sanığın bazı işlemlere katlanma yükümlülüğü bulunmakla birlikte, tanık beyanda bulunarak aktif şekilde muhakemeye yardım yükümlülüğü altındadır. Aynı zamanda susma hakkı şüpheli/sanığa tanınan bir hak olup tanık ise yalnızca istisnai hallerde susabilir. Ayrıca şüpheli/sanık yalan söyleyebilir ise de tanık doğruyu söylemekle yükümlüdür ve yalan tanıklık suç teşkil etmektedir. Tanık, şüpheli/sanıktan farklı olarak beyanda bulunmadan önce, kural olarak yemin etmekle yükümlüdür.

Şüpheli ve sanık kişi olarak süjedir ve aynı zamanda kendisini bizzat savunduğunda savunma makamı itibarıyla de süje konumundadır⁴⁷⁶. Şüpheli/sanık kendisini bizzat savunabileceği gibi, müdafinin yardımından da yararlanabilir⁴⁷⁷. Kural

olabileceği de ifade edilmektedir. Bkz. Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 234. Ayrıca akıl hastalığı gibi kusur yeteneğini etkileyen bir halin bulunması kişinin şüpheli veya sanık olmasını engellemeyecektir. Bkz. Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 234. Karş. Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 244.

⁴⁷³ Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 235. Şüpheli/sanığın kimliğinin tespit edilememesinin birey olarak belli ise mahkûmiyete engel olmaması gerektiği, bu takdirde sanığa geçici bir kimlik verilmesi görüşü için bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 177-178. Yine birey olarak bilinen ancak kimliği bilinmeyen kişiye karşı da kamu davası açılabilmesi ifade edilmektedir. Bkz. Toroslu - Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 145.

⁴⁷⁴ Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 303; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 586. Bununla birlikte, basit soyut şüphenin varlığı halinde şüpheli-tanıktan söz etmenin mümkün olduğu ifade edilmektedirler. Bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 174. Anglo-Sakson sisteminin geçerli olduğu ülkelerde ise sanık, tanık kürsüsüne çıkabilmekte veya bu hakkından feragat edebilmektedir.

⁴⁷⁵ Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 265-266.

⁴⁷⁶ Toroslu - Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 143. Şüpheli veya sanığın iddia makamının karşısında varsa müdafii ile birlikte savunma makamını teşkil ettiği ifade edilmekle; bu makam şüpheli/sanığın statüsünden ayrı, onun statüsüne tahsis edilmiş hak ve yetkilerle donatılmış bir makam olarak nitelendirilmektedir. Bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 175.

⁴⁷⁷ Kişinin bireysel ve kolektif savunma hakkı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi m. 6/3-b-c ile güvence altına alınmıştır: “Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir: ... b) Savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmak; c) Kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanmak; eğer avukat tutmak için gerekli maddî olanaklardan yoksun

olarak müdafî aracılığıyla savunma konusunda seçim hakkına sahiptir⁴⁷⁸. O halde şüpheli veya sanık, iddia makamının karşısında kendi seçtiği veya adli yardım yoluyla atanan müdafî ile birlikte savunmayı oluşturmaktadır. Şüpheli/sanık; müdafî seçimi ile yürütülecek savunma stratejisinin müdafî ile birlikte planlanması, müdafîe sağlanacak bilgiler, hangi savunmanın yapılacağı, kişisel olarak hangi beyanda bulunulacağı ve mahkûmiyet hükmü verildiğinde kanun yoluna başvurulup başvurulmayacağı hakkında karar vermek konularında tercih haklarını kullanacaktır.

2. Şüpheli/Sanığın Hakları

Bir süje olan şüpheli/sanığın bu sıfatından kaynaklanan hak ve yükümlülükleri bulunmaktadır. Kişinin temel hak ve özgürlüklerinin en çok korunmaya ihtiyaç olduğu anlar, suç isnadı ile birlikte kişinin şüpheli sıfatını taşımaya başladığı an başlar. Zira güçlü olan devlet karşısında güçsüz konumunda olan suç isnadı altındaki kişinin haklarla donatılması, adil yargılamanın sağlanması bakımından zorunludur⁴⁷⁹. Kişi, suç şüphesi ile soruşturmanın başlamasından hükmün kesinleşmesine kadar önemli haklara sahiptir⁴⁸⁰. Bu haklar, şüpheli ve sanığın hakları olarak ifade edilmektedir⁴⁸¹.

Şüpheli/sanık hakları, AİHS ve Anayasa hükümleri ile güvence altına alınmakta ve Ceza Muhakemesi Kanunu'nun çeşitli hükümlerinde düzenlenmektedir. Bu haklardan bazıları savunma hakkı ile doğrudan bağlantılı iken, bazıları ise savunma hakkı ile yakın ilişki içerisindedir. Şüpheli veya sanığın en önemli haklarından biri savunma hakkıdır. Bu hak, Anayasa'nın 36. maddesinde yer alan hak arama hürriyeti altında temel bir hak olarak düzenlenmektedir. CMK m. 289 gereği, hüküm için

ise ve adaletin yerine gelmesi için gerekli görüldüğünde, resen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilmek..."

⁴⁷⁸ Bununla birlikte, sınırlı bazı hallerde kanun koyucu müdafiden yararlanma zorunluluğu getirmektedir. Bu konuda bkz. Birinci Bölüm IV - E - 1 Bir Savunma Süjesi Olarak Müdafî başlığı.

⁴⁷⁹ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 178.

⁴⁸⁰ AİHM, sanıklık kavramını geniş yorumlamakta, suç isnadı ile birlikte sanıklık statüsünün başlayacağını ve böylece kişinin AİHS'deki haklardan yararlanabilmesini kabul etmektedir. Bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 175. Cezai suç isnadı kavramı, üye devletlerin ulusal hukuk sistemlerinde kullanılan sınıflandırmalardan ayrı, özerk bir anlama sahiptir. Bkz. Adolf v. Avusturya, Başvuru No. 8269/78, 26 Mart 1982, § 30. İsnat kavramı, AİHS'deki anlamıyla, bir kimseye suç işlediğine dair bir iddianın yetkili makam tarafından resmen bildirilmesi olarak tanımlanmaktadır. Bkz. Deweer v. Belçika, Başvuru No. 6903/75, 27 Şubat 1980, § 42 ve 46; Eckle v. Almanya, Başvuru No. 8130/78, 15 Temmuz 1982, § 73. Bu konuda ayrıca bkz. İnceoğlu, "Adil Yargılanma Hakkı", s. 212-213.

⁴⁸¹ Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakeme Hukuku I**, s. 138; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 179.

önemli olan hususlarda mahkeme kararı ile savunma hakkının sınırlandırılmış olması hukuka kesin aykırılık halleri arasında düzenlenmekte ve bozma sebebi teşkil etmektedir. Aynı zamanda ceza muhakemesinin her aşamasında şüpheli/sanığın adil yargılanma hakkı vardır⁴⁸². Bu hak AİHS ve Anayasa ile koruma altına alınmıştır. (AİHS m. 6/1, AY m. 36) Adil yargılanma hakkı kapsamında şüpheli/sanık; bağımsız ve tarafsız olağan hâkim ilkesine uygun bir mahkemede aleni yargılanma hakkına, mahkemeye başvurma hakkına ve makul sürede yargılanma hakkına sahiptir.

Şüpheli veya sanığın suçlamayı öğrenme hakkı bulunmaktadır. İsnadın bildirilmesinin amacı, adil yargılanma hakkının bir gereği olarak şüpheli veya sanığın meramını anlatabilmesi hakkının gerçek anlamda kullanılabilmesini sağlamaktır ve şüpheli veya sanık ne ile suçlandığını açıkça bilmelidir⁴⁸³. Bu çerçevede bir kişi, hakkında adli işlemlere başlandığı an, örneğin yakalama anında suç isnadı ile ilgili bilgilendirilmeli ve kişiye hakları bildirilmelidir. Yakalanan veya tutuklanan kişilere, yakalama veya tutuklama sebeplerinin ve haklarındaki iddiaların herhalde yazılı ve bunun hemen mümkün olmaması halinde sözlü olarak derhal, toplu suçlarda en geç hâkim huzuruna çıkarılınca kadar bildirileceği Anayasa'nın 19. maddesi ile güvence altına alınmıştır. Nitekim CMK m. 90/4 gereğince; kolluk, yakalandığı sırada kaçmasını, kendisine veya başkalarına zarar vermesini önleyecek tedbirleri aldıktan sonra, yakalanan kişiye kanunî haklarını derhal bildirir. Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği m. 6/4 uyarınca; yakalanan kişiye, suç ayrımı gözetilmeksizin yakalama sebebi ve hakkındaki iddialar ile susma ve müdafiden yararlanma, yakalanmaya itiraz etme hakları ile diğer kanunî hakları ve itiraz hakkını nasıl kullanacağı, herhalde yazılı, bunun hemen mümkün olmaması halinde sözlü olarak derhal bildirilir. Aynı zamanda CMK m. 147/1-b uyarınca da şüphelinin veya sanığın ifadesinin alınmasında veya sorguya çekilmesinde kendisine yüklenen suç anlatılmalıdır. (Ayrıca bkz. CMK m. 170/3-h, 191/3-b)

⁴⁸² Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi m. 6: “Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir.” Anayasa m. 36: “Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.”

⁴⁸³ Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakeme Hukuku I**, s. 140.

Şüpheli ve sanığın özgürlüğünü kısıtlayıcı her işlemten sonra yakınlarına veya belirlediği bir kişiye haber verme hakkı vardır. Kişinin yakalandığı veya tutuklandığının, yakınlarına derhal bildirileceği Anayasa'nın 19. maddesi ile güvence altına alınmıştır. Şüpheli veya sanık yakalandığında, gözaltına alındığında veya gözaltı süresi uzatıldığında, Cumhuriyet savcısının emriyle bir yakınına veya belirlediği bir kişiye gecikmeksizin haber verilir⁴⁸⁴. (CMK m. 95) Ayrıca 95. madde hükmü saklı kalmak üzere, yakalanan kişinin yakınlarından istediğine yakalandığı derhal bildirilir. (CMK m. 147/1-d)

Şüpheli ve sanık müdafiden yararlanma hakkına sahiptir. (AİHS m. 6/3-c) Müdafiden yararlanma hakkı, savunma hakkının etkin bir şekilde kullanılmasına hizmet etmektedir. Bu hak, şüpheli ve sanığın müdafî seçme, müdafî yardımından yararlanarak savunmasını yapma ve maddi imkânı yok ise ücretsiz olarak müdafî atanması yoluyla müdafiden yararlanma hakkını kapsamaktadır. Şüpheli ve sanığın hakkını kullanması, bu hakkı öğrenmeyi gerektirmektedir. Şüphelinin veya sanığın ifadesinin alınması veya sorguya çekilmesi sırasında; müdafî seçme hakkının bulunduğu ve onun hukukî yardımından yararlanabileceği, müdafîin ifade veya sorgusunda hazır bulunabileceği kendisine bildirilir. Müdafî seçecek durumda olmadığı ve bir müdafî yardımından faydalanmak istediği takdirde, kendisine baro tarafından bir müdafî görevlendirilir⁴⁸⁵. (CMK m. 147/1-c)

Aynı zamanda şüpheli ve sanığın susma hakkı bulunmaktadır⁴⁸⁶. Anayasa m. 38/5 uyarınca, hiç kimse kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir

⁴⁸⁴ Bu konuda ayrıca bkz. Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği m. 8: “Yakalanan kişinin; a) Kendisi ile birlikte bir kişi varsa bu kişi vasıtasıyla, b) Suçun işlendiği veya yakalandığı yerde ikâmet ediyorsa ve haber vereceği yakınının telefon numarasını biliyorsa ya da kolluk vasıtasıyla sair suretle tespit edilebiliyorsa, telefon ile, c) Haber vereceği yakınının telefon numarasını bilmiyorsa ilgili yer kolluğu vasıtasıyla, d) Konutu suç yeri dışında ise telefonla veya kişinin adresinin bulunduğu yerle ilişki kurulmak suretiyle, yakalandığı, gözaltına alındığı veya gözaltı süresinin uzatıldığı Cumhuriyet savcısının emriyle gecikmeksizin bir yakınına veya belirlediği bir kişiye haber verilir. Yakalanan veya gözaltına alınan kişi yabancı ise, yazılı olarak karşı çıkmaması halinde, durumu vatandaşı olduğu ülkenin büyükelçiliği veya konsoloslukuna haber verilir. Muhafaza altına alınmak amacıyla kişinin yakalandığı, istediği kanunî yakınlarına derhal bildirilir.”

⁴⁸⁵ Bu konuda ayrıca bkz. CMK m. 148/4: “Müdafî hazır bulunmaksızın kollukça alınan ifade, hâkim veya mahkeme huzurunda şüpheli veya sanık tarafından doğrulanmadıkça hükme esas alınmaz.”

⁴⁸⁶ Susma hakkına ilişkin ayrıca bkz. İtişgen, **Kişinin Kendini Suçlamaya Zorlanamaması İlkesi**, s. 3 vd.; Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakeme Hukuku I**, s. 142 vd.; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 188 vd.; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 236 vd.; Toroslu - Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 154 vd. Susma hakkı sınırsız olmayıp, sanığın kimliğine ilişkin konularda susma hakkı bulunmamaktadır. Bkz. CMK m. 147/1: “Şüphelinin veya sanığın ifadesinin alınmasında veya sorguya çekilmesinde aşağıdaki hususlara uyulur: a) Şüpheli veya sanığın kimliği saptanır. Şüpheli veya sanık, kimliğine ilişkin soruları doğru olarak cevaplandırmakla yükümlüdür...”

beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz. Şüpheli ve sanığın susması, aleyhe delil olarak değerlendirilemez⁴⁸⁷. Şüpheli/sanığın, susma hakkını kullanıp kullanmama konusunda özgür tercih yapabilecek şekilde ifade veya sorgudan önce bilgilendirilmesi gerekir. Bu kapsamda şüphelinin veya sanığın ifadesinin alınması veya sorguya çekilmesi sırasında; yüklenen suç hakkında açıklamada bulunmamasının kanunî hakkı olduğu söylenir. (CMK m. 147/1-e) Savunma hakkının bir gereği olarak şüpheli ve sanığın, tanık dinletme ve sorma hakkı (AİHS m. 6/3-d, CMK m. 201), tercümandan yararlanma hakkı (AİHS m. 6/3-c, CMK m. 202), dosya inceleme ve örnek alma hakkı⁴⁸⁸ (CMK m. 153), delillerinin toplanması isteme hakkı (CMK m. 147/1-f, 177) ve duruşmada hazır bulunma hakkı (CMK m. 193) bulunmaktadır. Aynı zamanda sanığa savunmasını hazırlaması için gerekli zaman ve kolaylık tanınmalıdır⁴⁸⁹. Sanık ayrıca kanun yollarına başvurma (CMK m. 267, 272, 286) ve aynı fiilden tekrar yargılanmama haklarına (CMK m. 223/7) sahiptir.

Şüpheli/sanık kanun önünde öncelikle masum kabul edilmektedir. Anayasa'nın 38/4. maddesinde; suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimsenin suçlu sayılamayacağı hüküm altına alınmıştır. (AİHS m. 6/2) Masumiyet (suçsuzluk) karinesinin bir gereği olarak şüpheli ve sanığın lekelenmeme hakkı bulunmaktadır. Masumiyet karinesi esasen sanığa suçlu gibi davranılmamasını güvencelemeyi amaçlamaktadır⁴⁹⁰. Şüpheli ve sanık masumiyetini kanıtlama bakımından bir ispat yükü altında bulunmamaktadır⁴⁹¹. Yeterli suç şüphesinin henüz bulunmadığı soruşturma evresindeki usul işlemleri gizlidir⁴⁹². (CMK m. 157) Nitekim lekelenmeme hakkının korunması amacıyla TCK'nın 285. maddesiyle gizliliğin ihlali cezai

Bu durum şüphelinin kimliği, ekonomik ve kişisel durumu hakkında bilgi verme yükümlüğü olarak da ifade edilmektedir. Bkz. Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakeme Hukuku I**, s. 150.

⁴⁸⁷ Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 237.

⁴⁸⁸ Ayrıca bkz. Bölge Adliye ve Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Cumhuriyet Başsavcılıkları İdari ve Yazı İşleri Hizmetlerinin Yürütülmesine Dair Yönetmelik (Resmî Gazete Tarih-Sayı: 06.08.2015-29437) m. 100/1: "İlgili kanunlardaki kısıtlamalar saklı kalmak koşuluyla; sanık, mağdur, şikâyetçi, suçtan zarar gören, katılan ve davanın tarafları, avukat veya stajyerleri vekâletname olmaksızın, dava dosyasını yazı işleri müdürü ya da görevlendireceği bir zabıt kâtibi nezaretinde inceleyebilirler." 13/04/2017 tarihli ve 2017/291 sayılı Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu kararı ile bu hükmün yürütmesinin durdurulmasına karar verilmiştir. Bkz. Türkiye Barolar Birliği Duyuru No. 2017/62 <http://d.barobirlik.org.tr/2017/20171026160930692.pdf> (Erişim Tarihi 18.12.2019).

⁴⁸⁹ Bkz. AİHS m. 6/3-b. Ayrıca bkz. CMK m. 176/4: "...Yukarıdaki fıkralar gereğince, çağrı kâğıdının tebliğiyle duruşma günü arasında en az bir hafta süre bulunması gerekir."

⁴⁹⁰ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 194.

⁴⁹¹ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 187.

⁴⁹² Bu konuda bkz. CMK m. 183: "180 inci maddenin beşinci fıkrası ile 196 ncı maddenin dördüncü fıkrası hükmü saklı kalmak üzere, adliye binası içerisinde ve duruşma başladıktan sonra duruşma salonunda her türlü sesli veya görüntülü kayıt veya nakil olanağı sağlayan aletler kullanılamaz. Bu hüküm, adliye binası içerisinde ve dışındaki diğer adli işlemlerin icrasında da uygulanır."

yaptırma bağlanmıştır. Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği'nin 27. maddesinde de suçluluğu bir yargı hükmüne bağlanana kadar kişinin masumiyetinin esas ve soruşturma evresinin gizli olduğu ifade edilmektedir. Bu nedenle, soruşturma evresinde gözaltındaki bir kişinin suçlu olarak kamuoyuna duyurulmasına, basın önüne çıkartılmasına, kişilerin basınla sorulu cevaplı görüştürölmelerine, görüntülerinin alınmasına, teşhir edilmelerine sebebiyet verilmez ve soruşturma evrakı hiçbir şekilde yayımlanamaz. Lekelenmeme hakkı soruşturma evresinde olduğu gibi kovuşturma evresinde de geçerlidir⁴⁹³.

Şüpheli ve sanık işkence ve onur kırıcı ceza ve muamelelere tabi olmama (AİHS m. 3, AY m. 17/3) hakkına sahiptir. Bu kapsamda işkence, kötü davranma gibi şüpheli/sanığın özgür iradesini etkileyen, hukuka aykırı ifade ve sorgu yöntemleri yasaklanmış olup, bu yöntemlerle elde edilen ifadelerin hukuki bir değeri bulunmamaktadır. (CMK m. 148) Aynı zamanda şüpheli ve sanığın hâkim veya adli makam önüne çıkma (CMK m. 91, 94) hakkı vardır. Bu hak, yakalanan kişinin derhal bir hâkim veya adli makam önüne çıkartılarak yakalamanın hukuka uygunluğunun denetlenmesini sağlamaktadır. Bu haklar şüpheli/sanığın pasif haklarıdır⁴⁹⁴. Ayrıca şüpheli ile sanık, kişi özgürlüğü ve güvenliği ile ilgili olarak, serbest bırakılmak için başvuru ve tutuklamaya itiraz, güvenceyle salıverilmeyi isteme ve haksız yakalama ve tutuklama halinde tazminat isteme haklarına sahiptir.

3. Şüpheli/Sanığın Yükümlölükleri

Şüpheli ve sanığın hakları yanında bazı yükümlölükleri bulunmaktadır. Şüpheli ve sanık, bir muhakeme süjesi olup aynı zamanda soruşturma konusu ve hakkında suç isnat edilen kişi olduğundan muhakemeye aktif olarak katkıda bulunmakla yükümlölü olmamakla birlikte; şüpheli ve sanığın soruşturma ve kovuşturmanın gereğı gibi yapılabilmesi için katlanmak zorunda olduğu bazı yükümlölükler bulunmaktadır. Bu kapsamda şüpheli/sanığın kendisine karşı yapılan işlemlere karşı koymamak şeklinde kararlara/işlemlere katlanma (boyun eğme) zorunluluğı vardır⁴⁹⁵. Şüpheli veya sanık,

⁴⁹³ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 187.

⁴⁹⁴ Somut bir muhakeme işlemi ile bağlantılı olmayan ve muhakemenin tümünü ilgilendiren haklar, pasif haklar olarak nitelendirilmektedir. Bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 179.

⁴⁹⁵ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 188; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 203; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 243; Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakeme Hukuku I**, s. 150.

kural olarak, muhakeme sırasında kendi hakkında verilen kararlara uymak zorundadır. Buna göre; tutuklama, arama, elkoyma gibi koruma tedbirlerine ve fizik kimliğin tespiti, teşhis gibi soruşturma işlemlerine katlanmalıdır; aksi halde bu işlemler zorla gerçekleştirilecektir⁴⁹⁶. Aynı zamanda şüpheli veya sanığın katlanma yükümlülüğüne uymaması, idari yaptırım gerektirebileceği gibi cezai yaptırım uygulanmasına da yol açabilir⁴⁹⁷. Kararlara pasif kalarak katlanma (boyun eğme) yükümlülüğü söz konusu olmakla birlikte; şüpheli veya sanığın işlemlere katlanma yükümlülüğünün belirli sınırları vardır. Bu kapsamda şüpheli/sanığın muhakeme işlemlerine katlanma yükümlülüğü, kişinin kendini ve yakınlarını suçlayıcı nitelikte beyanlarda bulunmaya veya bu yönde delil göstermeye zorlanamaması hakkı ile sınırlandırılmaktadır⁴⁹⁸.

Şüpheli ve sanık muhakemede hazır bulunmalıdır. Şüpheli ve sanığın belirli muhakeme işlemlerinde hazır bulunması hem bir hak hem de bir zorunluluktur⁴⁹⁹. Soruşturma evresinde şüpheli, ifade ve sorgu işleminde hazır bulunmalıdır. İfadesi alınacak veya sorgusu yapılacak kişi davetiye ile çağrılır; çağrılma nedeni açıkça belirtilir, gelmezse zorla getirileceği yazılır. (CMK m. 145) Hakkında tutuklama kararı verilmesi veya yakalama emri düzenlenmesi için yeterli nedenler bulunan veya 145. maddeye göre çağrıldığı halde gelmeyen şüpheli veya sanığın zorla getirilmesine karar verilebilir. (CMK m. 146) Kovuşturma evresinin duruşma aşamasında da sanık hazır bulunmak zorundadır. Kanunun ayırık tuttuğu haller saklı kalmak üzere, hazır bulunmayan sanık hakkında duruşma yapılmaz. Gelmemesinin geçerli nedeni olmayan sanığın zorla getirilmesine karar verilir⁵⁰⁰. (CMK m. 193) Ayrıca mahkeme, sanığın hazır bulunmasına ve zorla getirme kararı veya yakalama emriyle getirilmesine her zaman karar verebilir. (CMK m. 199) Bununla birlikte, Ceza Muhakemesi Kanunu,

⁴⁹⁶ Toroslu - Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 146; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 242-243.

⁴⁹⁷ Z. Özen İnci, “Şüpheli ve Sanığa Rağmen Bir Ceza Muhakemesi Hukuku Mu? Şüpheli ve Sanığın Ceza Muhakemesi İşlemlerine Katlanma Yükümlülüğü ve Bu Yükümlülüğün Sınırları Hakkında Düşünceler”, **Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 7, S. 2, 2017, s. 123.

⁴⁹⁸ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 203. Katlanma yükümlülüğünün sınırlarına ilişkin detaylı bilgi için bkz. İnci, “Şüpheli ve Sanığa Rağmen Bir Ceza Muhakemesi Hukuku Mu?”, s. 125 vd.

⁴⁹⁹ Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakeme Hukuku I**, s. 149; Toroslu - Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 146.

⁵⁰⁰ Sanığın kuralına uygun bir biçimde davet edilmesine rağmen duruşmaya gelmemesi durumunda müdafinin duruşmada bulunma hakkının ön plana çıktığı; mahkemelerin bu gibi durumlarda müdafilere, sanığı yokluğunda savunma için olanak vermeleri gerektiği; her devletin kanun koyucusunun düzenlemelerinde bu durumu gözetmesi gerektiği; sanık duruşmada bulunmadığı için müdafinin savunma yapmasının sanığın savunma hakkını kaybetmesi anlamına gelmediği ifade edilmektedir. Bkz. Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 243.

sanığın yokluğunda duruşma yapılamayacağı kuralına bazı istisnalar da getirmektedir⁵⁰¹.

E. Müdafî

1. Bir Savunma Süjesi Olarak Müdafî

Ceza muhakemesinde müdafî, savunma makamını temsil eden makam itibariyle süjedir⁵⁰². Müdafî temel olarak, şüpheli/sanığın savunmasını yapmak ve mahkemede onu temsil etmek üzere seçilmiş veya atanmış bir avukattır. Aynı zamanda ceza muhakemesinde resmî organlar önünde şüpheli veya sanığı fiili veya hukuki açıdan koruyan, belli niteliklere sahip bulunan şüpheli veya sanık dışındaki kişi, müdafî olarak ifade edilmektedir⁵⁰³. Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 2/1-c maddesi uyarınca müdafî, şüpheli veya sanığın ceza muhakemesinde savunmasını yapan avukat olarak tanımlanmaktadır. Kanun'un 2/1-d maddesi uyarınca ise katılan, suçtan zarar gören veya malen sorumlu kişiyi ceza muhakemesinde temsil eden avukat, vekil olarak adlandırılmaktadır. O halde kanun maddesinde açıkça temsilci olduğu ifade edilen vekil, müdafiden farklı bir konumdadır⁵⁰⁴.

Savunma faaliyetini şüpheli veya sanık bizzat yapabileceği gibi, bazı durumlarda ihtiyari bazı durumlarda ise zorunlu olarak müdafî ile birlikte yapmaktadır⁵⁰⁵. AİHS'in 6/3-c maddesi uyarınca, bir suçla itham edilen kişi; kendini bizzat savunma hakkı, seçeceği müdafî yardımından yararlanma hakkı, maddi imkânlara sahip olmaması ve adaletin selametinin gerektirmesi durumlarında ücretsiz müdafî yardımından yararlanma hakkı ile etkin hukuki yardımdan yararlanma haklarına sahiptir⁵⁰⁶. Müdafîin hukuki yardımından faydalanmak, adil yargılanma hakkının bir unsuru olarak şüpheli veya sanık için bir haktır ve bu hakkın şüpheli veya

⁵⁰¹ Bu haller için bkz. Toroslu - Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 148 vd.

⁵⁰² Toroslu - Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 157-158.

⁵⁰³ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 208.

⁵⁰⁴ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 189.

⁵⁰⁵ Şüpheli/sanığın kendi kendisini savunmasına bireysel savunma, müdafî aracılığıyla savunulmasına da toplumsal veya kolektif savunma adı verilir. Bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 173. Ayrıca bkz. Serhat Sinan Kocaoğlu, **Müdafî**, 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2017, s. 47 vd.

⁵⁰⁶ Dovydas Vitkauskas - Grigoriy Dikov, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Adil Yargılanma Hakkının Korunması**, Çev. Serkan Cengiz, 2. Baskı, Avrupa Konseyi, 2018, s. 139.

sanığa hatırlatılması gerekmektedir⁵⁰⁷. Şüpheli veya sanığın müdafii ile savunulması savunma hakkının etkin kullanılması bakımından son derece önemlidir⁵⁰⁸.

Müdafinin en önemli görevi, sanığın haklarını savunmak ve bu çerçevede de şüpheli/sanığın hukuk kurallarına uygun ve adil yargılanmasını sağlamaktır. Müdafii, şüpheli/sanığın adil yargılanmasını sağlamak ve şüpheli/sanığı savunmak suretiyle çok önemli bir işlev görmekte ve ayrıca suçlu kişilerin mahkûm edilmesini garanti etmeye de yardımcı olmaktadır. Bu kapsamda şüpheli veya sanığın isnat edilen suçu işlemediği, işlenen fiilin hukuka aykırı olmadığı, şüpheli hakkında kamu davası açılması için yeterli suç şüphesi bulunmadığı, sanık hakkında mahkûmiyet kararı verilmemesi veya daha az ceza verilmesi gerektiği konusunda savunma yapabilir⁵⁰⁹. Müdafinin görevi, hâkim gibi hareket etmek ve müvekkilinin suçlu olup olmadığını yargılamak değildir. Bu bakımdan müvekkilinin suçlu olduğunu yargılama öncesi bilse de bilmesede müdafinin temel görevi, müvekkilini elinden geldiğince iyi temsil etmek ve müvekkilinin adil yargılanmasını sağlamaktır. Nitekim müdafii, müvekkilinin suçlu olduğunu bilse de adli sürecin her aşamasında müvekkilinin haklarının korunmasını sağlamak durumundadır. Bu çerçevede müdafinin görevi, müvekkilini cezadan kurtarmaktan ziyade, müvekkiline adli sürecin başından sonuna kadar etkin, güçlü ve yetkin bir şekilde yardım etmektir. Zira müvekkili mahkûm edilse dahi müdafii görevini gereği gibi yerine getirdiği takdirde adil olmayan şekilde mahkûm edilmiş olmayacaktır.

⁵⁰⁷ Bkz. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi m. 6/3-c: “Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir: ... c) Kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanmak; eğer avukat tutmak için gerekli maddi olanaklardan yoksun ise ve adaletin yerine gelmesi için gerekli görüldüğünde, resen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilmek ...” Detaylı bilgi için bkz. İsa Başbüyük, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (6/3-c) Kapsamında Müdafii Yardımından Yararlanma Hakkı”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Nur Centel’e Armağan)**, Özel Sayı, C. 19, S. 2, İstanbul: Beta Yayınevi, 2013, s. 1351 vd. Ayrıca bkz. Hakan Karakehya - Murat Arabacı, “Ceza Muhakemesinde Müdafinin Önemi, Hukuki Statüsü ve Müdafiliğe İlişkin Problemler”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Y. 6, S. 22, 2015, s. 68 vd. Müdafiden yararlanma hakkını öğrenme hakkı CMK m. 147/1-c’de şu şekilde düzenlenmektedir: “Şüphelinin veya sanığın ifadesinin alınmasında veya sorguya çekilmesinde aşağıdaki hususlara uyulur: ... c) Müdafii seçme hakkının bulunduğu ve onun hukukî yardımından yararlanabileceği, müdafinin ifade veya sorgusunda hazır bulunabileceği, kendisine bildirilir. Müdafii seçecek durumda olmadığı ve bir müdafii yardımından faydalanmak istediği takdirde, kendisine baro tarafından bir müdafii görevlendirilir.” Müdafiden yararlanma hakkının anayasal boyutu için ayrıca bkz. Sinem Top, “Müdafii Yardımından Yararlanma Hakkına Uygulanan Sınırlamalar”, **TBB Dergisi**, S. 137, 2018, s. 219 vd.

⁵⁰⁸ Uğur Bayıllıoğlu, “Savunma Hakkının Etkin Kullanımı Bakımından Müdafinin Önemi”, **Ankara Barosu Dergisi**, S. 2, 2004, s. 50.

⁵⁰⁹ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 189; Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakeme Hukuku I**, s. 200; Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 248-249; Bayıllıoğlu, “Müdafinin Önemi”, s. 42.

Müdafî hukuk devletine uygun bir muhakemenin güvencesini teşkil etmektedir⁵¹⁰. Müdafî yardımından yararlanma hakkı aynı zamanda silahların eşitliği ilkesine de hayat vermektedir⁵¹¹. Hukukçu olan iddia makamı karşısında teknik hukuk bilgisine sahip müdafî hem şüpheli veya sanığın hukuki konularda güçsüz kalmamasını sağlayacak, hem de kendisi suçlama altında bulunmadığından soğukkanlılıkla şüpheli veya sanığı koruyacaktır⁵¹². Böylece iddia makamı ile savunma makamı arasında da denge sağlanmış olacaktır.

Şüpheli veya sanık, soruşturma ve kovuşturmanın her aşamasında bir veya birden fazla müdafîin yardımından yararlanabilir. (CMK m. 149/1) Bununla birlikte, soruşturma evresinde, ifade almada en çok üç avukat hazır bulunabilir. (CMK m. 149/2) Ayrıca yapılan kanun değişikliği ile bu konuda bir sınırlama getirilmiş ve örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlar bakımından yürütülen kovuşturmalarda, duruşmada en çok üç avukatın hazır bulunabileceği düzenlenmiştir.

Şüpheli veya sanık kendisi müdafî seçebileceği gibi, müdafîin görevlendirilmesi de söz konusu olabilir. Nitekim CMK m. 150’de şüpheli veya sanıktan kendisine bir müdafî seçmesi isteneceği; şüpheli veya sanık, müdafî seçebilecek durumda olmadığını beyan ederse, istemi halinde bir müdafî görevlendirileceği düzenlenmektedir. Şüpheli veya sanığın bir müdafîin hukuki yardımından faydalanmasının zorunlu olmadığı hallerde kendi seçmiş olduğu müdafîe, seçilmiş ihtiyari müdafî; şüpheli veya sanığın bir müdafîiden faydalanmasının zorunlu olmadığı hallerde, mali gücü yetersiz sanığa devlet tarafından baro aracılığıyla atanan müdafîe ise atanmış ihtiyari müdafî denilmektedir⁵¹³.

Bazı durumlarda isteme bağılı olmaksızın müdafî görevlendirilmektedir. Müdafî görevlendirilmesi konusunda şüpheli veya sanığın iradesinin önem taşımadığı hallerde görev yapan müdafî, zorunlu müdafî olarak adlandırılmaktadır⁵¹⁴. Zorunlu müdafîlik,

⁵¹⁰ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 209.

⁵¹¹ Başbüyük, “**Müdafî Yardımından Yararlanma Hakkı**”, s. 1344; Bayıllıoğlu, “**Müdafîinin Önemi**”, s. 49.

⁵¹² Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 208; Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 251. Benzer yönde ayrıca bkz. Gülsüm Cansu Dikkaş, “**Ceza Muhakemesi Kanununda Yapılan Değişiklikler Çerçevesinde Müdafîlik**”, **Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 3, S. 2, Ekim 2018, s. 76; Karakehya - Arabacı, “**Müdafîin Önemi**”, s. 66.

⁵¹³ Karakehya - Arabacı, “**Müdafîin Önemi**”, s. 64.

⁵¹⁴ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 219-220; Karakehya - Arabacı, “**Müdafîin Önemi**”, s. 63.

adil yargılanma hakkının bir gereğidir⁵¹⁵. Şüpheli veya sanık; çocuk, kendisini savunamayacak derecede malul veya sağır ve dilsiz ise, istemi aranmaksızın bir müdafî görevlendirilecektir. (CMK m. 150/2) Soruşturma ve kovuşturma konusu olan suçun alt sınırı beş yıldan fazla hapis cezasını gerektiriyorsa, işlemlerde müdafîin bulunması zorunludur. (CMK m. 150/3) Aynı zamanda Ceza Muhakemesi Kanunu gereği; şüphelinin sorguya sevk edilmesi (CMK m. 91/7), tutuklama talep edilmesi (CMK m. 101/3), şüpheli veya sanığın akıl hastası olup olmadığını, akıl hastası ise ne zamandan beri hasta olduğunu ve bunun, kişinin davranışları üzerindeki etkilerini saptamak için gözlem altına alınmasına karar verilecek olması (CMK m. 74/2), duruşmanın düzenli olarak yürütülmesini tehlikeye sokacağı anlaşıldığında sanığın yokluğunda duruşmaya devam edilmesi (CMK m. 204), gerektiğinde gaip hakkında delillerin ele geçirilmesi veya korunması işlemlerinin yapılması (CMK m. 244/4), kaçak sanık hakkında duruşma yapılması (CMK m. 247/3), seri muhakeme usulünün uygulanmasında teklifin kabul edilmesi ve mahkeme huzurunda dinlenilme (CMK m. 250/3, 9) gibi müdafîin bulunmasının zorunlu olduğu belirli işlemler de bulunmaktadır.

Zorunlu müdafiliğin söz konusu olduğu hallerde şüpheli veya sanık, müdafîin baro tarafından görevlendirilmesini talep edebileceği gibi, kendisi de müdafî seçebilecektir. Şüpheli veya sanığın bir müdafîin hukuki yardımından faydalanmasının zorunlu olduğu hallerde kendisinin seçmiş olduğu müdafîe, seçilmiş zorunlu müdafî; şüpheli veya sanığın bir müdafîin hukuki yardımından faydalanmasının zorunlu olduğu hallerde kendisine devlet tarafından baro aracılığıyla atanan müdafîe ise atanmış zorunlu müdafî denmektedir⁵¹⁶. Önemli olan bu işlemler sırasında müdafîin hazır bulunmasıdır.

Hükme katılacak hâkimler, Cumhuriyet savcısı ve zabıt kâtibi ile birlikte, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun zorunlu müdafiliği kabul ettiği hallerde müdafîin duruşmada hazır bulunması zorunludur. (CMK m. 188) Bununla birlikte, yapılan kanun değişikliği ile CMK m. 188'e ek bir cümle getirilerek, müdafîin mazeretsiz olarak duruşmaya gelmemesi veya duruşmayı terk etmesi halinde duruşmaya devam edilebileceği hüküm altına alınmıştır. Yine kanun değişikliği neticesinde CMK'nın 216. maddesinin 3. fıkrasına eklenen hüküm ile delillerin tartışılması aşamasında

⁵¹⁵ Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 245; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 197.

⁵¹⁶ Karakehya - Arabacı, **"Müdafîin Önemi"**, s. 64.

zorunlu müdafinin hazır bulunmamasının hükmün açıklanmasına engel teşkil etmeyeceği düzenlenmiştir. Ancak getirilen söz konusu düzenlemeler uluslararası mevzuata uyumlu görünmemektedir. Oysa ceza muhakemesinin temel hak ve özgürlüklere uygun şekilde ele alınması gerekmektedir. Aynı zamanda CMK m. 188’de yer alan söz konusu ekleme aşağıda söz edilecek olan müdafî görevini yerine getirmediğinde yapılacak işlem ile müdafilik görevinden yasaklanmanın düzenlendiği CMK m. 151 hükmü ile çelişir niteliktedir⁵¹⁷.

2. Müdafîin Hukuki Konumu

Müdafî ile şüpheli/sanık arasındaki ilişkinin ortaya konulması, müdafîin hukuki konumunun belirlenmesi için gereklidir. Müdafîin şüpheli veya sanığın yardımcısı mı yoksa temsilcisi mi olduğu konusunda doktrinde çeşitli görüşler ileri sürülmektedir⁵¹⁸. Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 149. maddesinde şüpheli veya sanığın, soruşturma ve kovuşturmanın her aşamasında bir veya birden fazla müdafîin yardımından yararlanabileceği hüküm altına alınmaktadır. Bununla birlikte, Ceza Muhakemesi Kanunu’nda şüpheli veya sanık ile müdafî arasındaki ilişkinin niteliği konusunda genel bir hüküm bulunmamaktadır. Bu çerçevede yukarıdaki hükümden farklı olarak, CMK m. 198/2’de sanığın müdafîi aracılığıyla temsil edilmek yetkisini kullanmış olmasından; CMK m. 299’da ise sanığın duruşmada hazır bulunabileceği gibi, kendisini bir müdafî ile de temsil ettirebileceğinden bahsedilmektedir. Doktrinde çoğunluk görüşü tarafından müdafîin şüpheli veya sanığın temsilcisi olmadığı, yardımcısı olduğu kabul edilmektedir⁵¹⁹. Buradaki yardım, savunma yardımıdır ve savunma hem şüpheli veya sanık hem de toplum yararına hizmet etmektedir⁵²⁰. Bununla birlikte, müdafî ile şüpheli veya sanık arasında özel hukuk anlamında bir temsil ilişkisi söz konusu olmamaktadır; zira ceza muhakemesinin kamusal niteliği ve maddî gerçeğin ortaya çıkarılması amacı da bunu gerektirmektedir⁵²¹.

⁵¹⁷ Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 250. Ayrıca bkz. Dikkaş, “**Müdafilik**”, s. 89-90.

⁵¹⁸ Görüşler için bkz. Kocaoğlu, **Müdafî**, s. 79 vd.; Fatih Selami Mahmutoglu - Selman Dursun, **Türk Hukukunda Müdafinin Yasaklılık Halleri**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2004, s. 17 vd.; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 211-212; Karakehya - Arabacı, “**Müdafîin Önemi**”, s. 74 vd.

⁵¹⁹ Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 244; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 212; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 189; Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 252; Başbüyük, “**Müdafî Yardımından Yararlanma Hakkı**”, s. 1342; Gökçen - Balcı - Alşahin - Çakır, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 221.

⁵²⁰ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 213; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 189.

⁵²¹ Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 252; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 244; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 212-213; Ş. Cankat

Avukatlık Kanunu'nun 1. maddesi gereğince avukatlık, kamu hizmeti ve serbest bir meslektir ve avukat, yargının kurucu unsurlarından olan bağımsız savunmayı serbestçe temsil etmektedir. Bu çerçevede müdafî, şüpheli veya sanığın yardımcısı olmakla birlikte; aynı zamanda bağımsız bir adalet organıdır⁵²². Müdafî; savcıya, şüpheliye veya sanığa, mahkemeye, baroya, üçüncü kişilere ve medyaya karşı bağımsızdır⁵²³. Şüpheli veya sanık, müdafii azletme hakkına sahip olmakla birlikte; şüpheli veya sanığa karşı bağımsızlığı bakımından müdafî şüpheli veya sanıktan ayrı söz verilmektedir. (CMK m. 215-216) Aynı zamanda müdafî, doğrudan soru yönetme gibi sanığın yapamayacağı bazı muhakeme işlemlerini yapma (CMK m. 201), şüpheli veya sanık istemese dahi onun lehine delil ikame etme gibi hak ve yetkilere sahiptir. Aynı zamanda, kolektif bir savunma biçimi olarak şüpheli veya sanığın lehine faaliyette bulunma ödevi altında olduğundan şüpheli veya sanık yararına hareket etmekle ve sır saklamakla yükümlüdür⁵²⁴. Dolayısıyla müdafî bakımından maddi gerçeğin ortaya çıkarılması amacı, şüpheli veya sanığın yararı ile sınırlı görülmelidir⁵²⁵. Müdafî, bildiği her şeyi söylemek zorunda olmasa da söyledikleri gerçek olmalıdır⁵²⁶. Sanığın aleyhine hususları mahkemeye bildirememekle birlikte; sanığın ikrarını mahkemede söylemesi bakımından çoğunluk görüş, müdafîin sanığı ikrara zorlamaması yönündedir⁵²⁷. Bununla birlikte, müdafî, sanığın mahkemede suçunu ikrar etmesi durumunda daha hafif bir cezaya veya suçunu tamamen inkâr

Taşkın, “Müdafinin ve Vekilin Hukuki Yardımı, Sınırları ile Uygulamada Karşılaşılan Sorunların AIHM İçtihatları Işığında Değerlendirilmesi”, **TBB Dergisi**, S. 69, 2007, s. 218. Kural olarak müdafî, şüpheli veya sanıkla ilişkisini ispat için vekaletname ibraz etmek zorunda değildir. CMK m. 154: “Şüpheli veya sanık, vekâletname aranmaksızın müdafii ile her zaman ve konuşulanları başkalarının duymayacağı bir ortamda görüşebilir. Bu kişilerin müdafii ile yazışmaları denetime tâbi tutulamaz.” Maddenin 2. fıkrasına eklenen hüküm ile bu hakka sınırlama getirilmiştir: “Türk Ceza Kanununun İkinci Kitap Dördüncü Kısım Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümlerinde tanımlanan suçlar ve Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlar ile örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen uyuşturucu ve uyarıcı madde imâl ve ticareti suçları bakımından gözaltındaki şüphelinin müdafî ile görüşme hakkı Cumhuriyet savcısının istemi üzerine, hâkim kararıyla yirmidört saat süreyle kısıtlanabilir; bu zaman zarfında ifade alınmaz.”

⁵²² Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 213; Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 201-202. Müdafîin, hiçbir şekilde sanığın aleyhine hareket edemeyen bir adli organ olduğu görüşü için bkz. Karakehya - Arabacı, “Müdafîin Önemi”, s. 77-78; Murat Volkan Dülger, “Ceza Muhakemesinde Müdafîin Konumu ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar”, **Ankara Barosu Dergisi**, S. 4, 2012, s. 48-49.

⁵²³ Bu konuda bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 214 vd.

⁵²⁴ Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 259. Müdafî, sanığın lehine olmak kaydıyla, sanığın isteğine aykırı davranabilecektir. Bkz. Dülger, “Müdafîin Konumu”, s. 48.

⁵²⁵ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 250.

⁵²⁶ Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 262; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 251.

⁵²⁷ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 204, Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 250.

etmesi halinde daha ağır bir cezaya hükmedilebilecek olması halinde sanığı, suçunu ikrar etmesi yolunda etkileyebilecektir⁵²⁸.

3. Müdafinin Yetkileri ve Ödevleri

Müdafinin savunma görevini gerektiği şekilde yerine getirebilmesi, bazı hak ve yetkilerin kullanılması sayesinde mümkündür. Müdafî, dosyayı inceleme ve örnek alma, şüpheli veya sanıkla görüşme ve yazışma, hazır bulunma, doğrudan soru sorma ve kanun yollarına başvurma yetkilerine sahiptir.

Müdafinin şüpheli/sanıkla görüşebilmesi ile dosyayı inceleyebilmesi, bir yetki olduğu kadar aynı zamanda hak ve yükümlülüktür⁵²⁹. Nitekim müdafî, şüpheli veya sanık hakkında yürütülen soruşturma ve kovuşturmalarda dosyayı inceleme ve örnek alma yoluyla dosyadaki leh ve aleyhteki delilleri öğrenebilecek, dosyadaki bilgileri müvekkiline aktarabilecek, böylece hukuki yardım sunabilecek ve savunmayı hazırlayabilecektir. İddia ve yargılama makamı gibi delil toplayamayan, ancak bu konuda talepte bulunabilen müdafî bakımından dosyayı inceleyebilmek son derece önemlidir⁵³⁰. Özellikle eğer şüpheli tutuklu ise, silahların eşitliğinin sağlanması bakımından müdafinin dosyayı inceleme yetkisi özel bir önem kazanmaktadır⁵³¹. Müdafinin dosyayı inceleme yetkisi, soruşturma ve kovuşturma evrelerinde farklılık göstermektedir. Müdafî, soruşturma evresinde dosya içeriğini inceleyebilir ve istediği belgelerin bir örneğini harçsız olarak alabilir. (CMK m. 153/1) Bununla birlikte, müdafinin dosya içeriğini inceleme veya belgelerden örnek alma yetkisi, soruşturmanın amacını tehlikeye düşürebilecekse Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hâkim kararıyla kısıtlanabilecektir⁵³². (CMK m. 153/2) Bu karar yalnızca hükümde sayılan

⁵²⁸ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 250.

⁵²⁹ Kocaoglu, **Müdafî**, s. 175.

⁵³⁰ Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakeme Hukuku I**, s. 207. Bu noktada müdafinin, tanıkları çapraz sorguya çekmek ve savcının hazırladığı dosyadaki zayıf noktaları araştırmak ve yalnızca güvenilir ve uygun delillere dayanarak sanığın adil yargılanma hakkını savunmak suretiyle, vakaların ve bunları ispat eden delillerin taraflarca getirildiği çekişmeli Anglo-Sakson sisteminde daha etkin bir rolü olduğu söylenmelidir.

⁵³¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 264 vd.

⁵³² Soruşturmanın amacını tehlikeye düşürme, soruşturmanın geciktirilmesi, engellenmesi, olayın aydınlatılmasının zorlaştırılması anlamına gelmektedir. Bkz. Nur Centel, *“Ceza Soruşturmasında Müdafinin Rolüne Eleştirel Yaklaşım”*, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. LXXII, S. 2, 2014, s. 715.

suçlara ilişkin yürütülen soruşturmalarda verilebilir⁵³³. Ancak müdafinin dosyayı inceleme yetkisi hâkim kararıyla kısıtlanmış olsa dahi, dosyada yer alan bazı belgelerin incelenmesi hiçbir zaman yasaklanamaz. Nitekim, CMK m. 153/3 gereğince; yakalanan kişinin veya şüphelinin ifadesini içeren tutanak ile bilirkişi raporları ve adı geçenlerin hazır bulunmaya yetkili oldukları diğer adli işlemlere ilişkin tutanakların incelenmesi kısıtlanamaz.

Müdafinin dosyayı inceleme yetkisi izne bağlı değildir⁵³⁴. Soruşturma evresinde müdafinin dosyayı incelemesi için görevlendirme yazısı veya vekaletname ibraz etmesi zorunlu olmamakla birlikte, uygulamada avukatın müdafî veya vekil olduğuna ilişkin görevlendirme yazısı veya vekaletname ibraz etmesi aranmaktadır⁵³⁵. Müdafinin dosyayı ne kadar süreyle inceleyebileceğinin her olayın özelliğine göre takdir edilmesi gerekmekte olup müdafî, belgeleri bir veya birçok kez görebilecektir⁵³⁶. Müdafî, iddianamenin mahkeme tarafından kabul edildiği tarihten itibaren dosya içeriğini ve muhafaza altına alınmış delilleri inceleyebilir; bütün tutanak ve belgelerin örneklerini harçsız olarak alabilir. (CMK m. 153/4) Kovuşturma evresinde müdafinin bu yetkisinin kısıtlanması söz konusu olamaz.

⁵³³ CMK m. 153/2: “...Bu karar ancak aşağıda sayılan suçlara ilişkin yürütülen soruşturmalarda verilebilir: a) 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununda yer alan; 1. Kasten öldürme (madde 81, 82, 83), 2. Cinsel saldırı (birinci fıkra hariç, madde 102), 3. Çocukların cinsel istismarı (madde 103), 4. Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti (madde 188), 5. Suç işlemek amacıyla örgüt kurma (madde 220), 6. Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar (madde 302, 303, 304, 307, 308), 7. Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar (madde 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316), 8. Devlet Sırlarına Karşı Suçlar ve Casusluk (madde 326, 327, 328, 329, 330, 331, 333, 334, 335, 336, 337). b) 10/7/1953 tarihli ve 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanunda tanımlanan silah kaçakçılığı (madde 12) suçları. c) 19/10/2005 tarihli ve 5411 sayılı Bankacılık Kanununun 160 ıncı maddesinde tanımlanan zimmet suçu. d) 21/3/2007 tarihli ve 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununda tanımlanan suçlar”

⁵³⁴ Müdafinin incelemesini savcının yazılı emrine bağlayan bir yönetmelik hükmü Danıştay tarafından iptal edilmiştir. Bkz. Centel, “Müdafinin Rolüne Eleştirel Yaklaşım”, s. 714; Ali Pehlivan, “Soruşturma Evresinde Müdafî ve Vekilin Evrak İnceleme Yetkisi”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Nur Centel’e Armağan)**, Özel Sayı, C. 19, S. 2, İstanbul: Beta Yayınevi, 2013, s. 1522.

⁵³⁵ Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 257; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 226-227; Dikkaş, “Müdafilik”, s. 86; Yenisey - Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 219. Bu konuda ayrıca bkz. Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü tarafından soruşturma dosyasının avukat tarafından vekaletname veya görevlendirme yazısı olmadan incelenmesi hakkındaki duyuru, Türkiye Barolar Birliği Duyuru No. 2019/23 <https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/duyuru-201923-80544> (Erişim Tarihi: 20.12.2019).

⁵³⁶ Centel, “Müdafinin Rolüne Eleştirel Yaklaşım”, s. 715.

Müdafii, şüpheli veya sanıkla görüşme ve yazışma yetkisi vardır⁵³⁷. Müdafii, bilgi verme ve tavsiyede bulunması bakımından şüpheli veya sanık ile görüşme ve yazışma olanağına sahip olmalıdır. Aynı zamanda müdafii ile temas kurma/görüşme hakkı, şüphelinin susma ve kendini suçlandırmama hakkının da bir güvencesi olarak değerlendirilmektedir⁵³⁸. Soruşturma ve kovuşturma evrelerinin her aşamasında müdafii, şüpheli veya sanıkla görüşme ve hukuki yardımda bulunma hakkı bulunmaktadır. (CMK m. 149/3) Nitekim şüpheli veya sanık ile temas kurmaksızın müdafii etkin bir savunma yapması mümkün görülmemelidir. Şüpheli/sanık ile müdafii görüşmelerinin dinleme ve gözetim olmaksızın gizliliğinin sağlanması da müdafii görevini gereği gibi yerine getirmesi bakımından zorunludur. Şüpheli veya sanık, vekâletname aranmaksızın müdafii ile her zaman ve konuşulanları başkalarının duyamayacağı bir ortamda görüşebilir. Bu kişilerin müdafii ile yazışmaları denetime tabi tutulamaz. (CMK m. 154/1) Ancak Türk Ceza Kanunu'nun İkinci Kitap Dördüncü Kısım Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümlerinde tanımlanan suçlar ve Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlar ile örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen uyuşturucu ve uyarıcı madde imâl ve ticareti suçları bakımından gözetimdeki şüphelinin müdafii ile görüşme hakkı, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hâkim kararıyla yirmi dört saat süreyle kısıtlanabilir; bu zaman zarfında ise ifade alınamaz. (CMK m. 154/2) Şüpheli veya sanık ile müdafii arasındaki mektuplara ve belgelere; bu kimselerin nezdinde bulundukça el konulamaz. (CMK m. 126) Ayrıca Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'da tutuklunun müdafii ile görüşmesi ve yazışmasına ilişkin özel düzenlemeler yer almaktadır. (CGTİK m. 114/5, 86/3, 86/7, 86/4) Şüpheli/sanığın üçüncü kişilerin duyamayacağı bir şekilde müdafii ile görüşmesi adli yargılanma hakkının bir gereğidir⁵³⁹. AİHM'e göre, tutuklu sanığın müdafii ile görüşmesinin önlenmesi adil yargılama hakkı ile birlikte mahkemeye başvurma hakkının da ihlali anlamına gelmektedir⁵⁴⁰.

⁵³⁷ Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 257-258; Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakeme Hukuku I**, s. 210; Gökçen - Balcı - Alşahin - Çakır, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 240.

⁵³⁸ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 235; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 200.

⁵³⁹ Bu konuda bkz. İnceoğlu, "Adil Yargılanma Hakkı", s. 264.

⁵⁴⁰ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 238. Bkz. Golder v. İngiltere, Başvuru No. 4451/70, 21 Şubat 1975.

Müdafinin bir diğer yetkisi hazır bulunma yetkisidir⁵⁴¹. Müdafinin hukuki yardımda bulunma ödevi, onun soruşturma ve kovuşturma işlemlerinde şüpheli veya sanığın yanında bulunmasını gerektirmektedir⁵⁴². Soruşturma ve kovuşturma evrelerinin her aşamasında müdafinin, şüpheli/sanığın ifade alma veya sorgu süresince yanında olma ve hukuki yardımda bulunma hakkı engellenemez, kısıtlanamaz. (CMK m. 149/3) Müdafinin hazır bulunma yetkisine ilişkin düzenlemeler, soruşturma ve kovuşturma evresine ilişkin olarak CMK'nın çeşitli hükümlerinde bulunmaktadır. Örneğin; müdafinin keşif işleminde, tanık ve bilirkişinin erken dinlenmesinde, yer gösterme işleminde, arama sırasında, arama sırasında el konulan belgelerin incelenmesi sırasında hazır bulunma yetkisi vardır. (CMK m. 84, 85, 120/3, 122/2) Kovuşturma evresinde de sanık hazır bulunmasa da müdafî bütün oturumlarda hazır bulunmak yetkisine sahiptir. (CMK m. 197)

Müdafî; sanığa, katılana, tanıklara, bilirkişilere ve duruşmaya çağırılmış diğer kişilere, duruşma disiplinine uygun olarak doğrudan soru yöneltme yetkisine de sahiptir⁵⁴³. (CMK m. 201) Ayrıca ifade etmek gerekir ki, müdafî şüpheli/sanıktan bağımsız olarak makam itibarıyla süje olduğundan işlem ve kararlar şüpheli veya sanıktan ayrıca müdafîye de bildirilmelidir⁵⁴⁴.

Son olarak müdafî sanık lehine kanun yoluna başvurabilecektir. Nitekim CMK m. 261 gereğince avukat, müdafiliğini veya vekilliğini üstlendiği kişilerin açık arzusuna aykırı olmamak koşuluyla kanun yollarına başvurabilir. Ancak zorunlu müdafilik bakımından bu noktada özel bir durum söz konusudur. CMK m. 266/3 uyarınca; 150. maddenin ikinci fıkrası uyarınca, kendisine müdafî atanan şüpheli veya sanıklar yararına kanun yoluna başvurulduğunda veya başvuru kanun yolundan vazgeçildiğinde şüpheli veya sanık ile müdafinin iradesi çelişirse müdafinin iradesi geçerli sayılır.

Müdafîye savunma makamı olarak bazı hak ve yetkiler sağlanmış olmakla birlikte, aynı zamanda birtakım ödevler de yüklenmiştir. Müdafinin sır saklama, maddi

⁵⁴¹ Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 255; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 200; Gökçen - Balcı - Alşahin - Çakır, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 238-239.

⁵⁴² Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 233.

⁵⁴³ Doğrudan soru yöneltmeye ilişkin detaylı bilgi için bkz. Dönmez, **Çapraz Sorgu**, s. 340 vd.

⁵⁴⁴ Toroslu - Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 166.; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 241.

gerçeğin ortaya çıkarılmasına yardım etme ve savunmayı kurallara uygun olarak yapma ödevleri bulunmaktadır⁵⁴⁵. Müdafinin müvekkilinin sırlarını saklama yükümlülüğü, ceza muhakemesi sisteminin esas ve ayrılmaz bir unsuru olarak görülmelidir. Zira şüpheli/sanık; müdafî ile yapmış olduğu görüşmelerin ifşa edilmeye karşı korumalı olduğunu hissetmezse, müdafîe gerçekleri açıklamama yoluna gidebilecektir. Müdafî aynı zamanda bağımsız bir adalet organı olduğundan maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasına hizmet etmektedir. Bununla birlikte, müdafî maddi gerçeğin ortaya çıkarılması amacı doğrultusunda ancak sanığın yararına hareket edebilir. Aynı zamanda müdafîin, maddi gerçeğin ortaya konulması amacı doğrultusunda aktif hareketlerle adli organların işleyişini engellememe yükümlülüğü bulunmaktadır⁵⁴⁶.

Müdafî, savunma görevini gereğine ve kurallara uygun şekilde yerine getirmelidir. Bununla birlikte, müdafîlik görevinin gereği gibi yerine getirilmemesi durumunda nasıl davranılacağına ilişkin genel bir hüküm bulunmamaktadır. Görevini kurallara uygun yapmayan müdafî hakkında disiplin soruşturması ve/veya adli soruşturma yapılabileceği gibi, görevine de son verilebilir⁵⁴⁷. Baro tarafından görevlendirilen müdafîin duruşma aşamasında görevini gereği gibi yerine getirmemesi halinde yapılacak işlem CMK m. 151/1-2’de düzenlenmektedir. Buna göre; 150. madde hükmüne göre görevlendirilen müdafî, duruşmada hazır bulunmaz veya vakitsiz olarak duruşmadan çekilir veya görevini yerine getirmekten kaçınırsa, hâkim veya mahkeme derhal başka bir müdafî görevlendirilmesi için gerekli işlemi yapar. Bu durumda mahkeme oturuma ara verebileceği gibi; oturumun ertelenmesine de karar verebilir. Eğer yeni müdafî savunmasını hazırlamak için yeterli zaman olmadığını açıklar ise oturum ertelenir. Bununla birlikte, şüpheli veya sanık tarafından seçilen veya görevlendirme yoluyla atanan müdafî bazı durumlarda görev yapmaktan yasaklanabilmektedir. Buna göre; 149. maddeye göre seçilen veya 150. maddeye göre görevlendirilen ve suç işlemek amacıyla örgüt kurma suçu (TCK m. 220) ve silahlı örgüt suçu (TCK m. 314) ile terör suçlarından şüpheli, sanık veya hükümlü olanların

⁵⁴⁵ Müdafîin ödevleri hakkında bilgi için bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 242 vd.; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 201-204; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 259 vd. Ayrıca bkz. Yenisey - Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 210 vd.

⁵⁴⁶ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 214.

⁵⁴⁷ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 244. Görevi sona eren görevlendirilmiş zorunlu veya ihtiyari müdafîin yerine talep üzerine veya resen yetkili makamlar tarafından yeni bir müdafî görevlendirilmesi zorunludur. Bkz. Ahmet Bozdağ - Hüseyin Şık, “*Müdafîin Görevinin Sona Ermesi ve Sonuçları*”, **Ankara Barosu Dergisi**, S. 2, 2014, s. 65.

müdafilik veya vekillik görevini üstlenen avukat, hakkında bu fıkra da sayılan suçlar nedeniyle soruşturma ya da kovuşturma bulunması halinde müdafilik veya vekillik görevini üstlenmekten yasaklanabilir. (CMK m. 151/3)

F. Mağdur/Suçtan Zarar Gören

Mağdur ve suçtan zarar gören, ceza muhakemesinde bireysel iddia süjesi olarak nitelendirilmektedir⁵⁴⁸. Suç ile korunan hukuksal değerden hareketle mağdur, suçla korunan hukuksal değer in ya da yarar in sahibi olan kişidir⁵⁴⁹. Suçun mağduru kavramından, suçtan zarar gören herkes değil, sadece suç fiili ile korunan varlık ya da menfaatlerin sahipleri anlaşılmalıdır⁵⁵⁰. Dolayısıyla suçtan zarar gören kavramı, mağdur kavramından geniştir ve bir suçun işlenmesiyle hukuken korunan menfaatleri veya hakları, doğrudan ya da dolaylı ihlal edilen kişiler suçtan zarar gören olarak tanımlanmaktadır⁵⁵¹. 63 sayılı Suç Mağdurlarının Desteklenmesine Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 2/d. maddesinde mağdur, suç nedeniyle fiziksel, ruhsal veya ekonomik olarak doğrudan zarar gören gerçek kişi olarak ifade edilmektedir.

⁵⁴⁸ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 167; Gökçen - Balcı - Alşahin - Çakır, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 246; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 323.

⁵⁴⁹ Sulhi Dönmezer - Sahir Erman, (Köksal Bayraktar, Serap Keskin Kızıroğlu, Hamide Zafer, Pınar Memiş Kartal, Hasan Sınar, R. Barış Erman, Fulya Eroğlu, R. Murak Önok), **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku**, 14. Baskı, C. II, İstanbul: Der Yayınları, 2019, s. 726; Tuğrul Katoğlu, "Ceza Hukukunda Suçun Mağduru Kavramının Sınırları", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 61, S. 2, 2012, s. 661. Mağdur kavramı, Türk Ceza Kanunu'nda tanımlanmamış; kavramın kapsamı ve tanımlanması doktrin ve içtihadla bırakılmıştır. Suç mağduru kavramının doğurduğu sonuçların, kavramın doğru bir şekilde belirlenmesini zorunlu kıldığına ve mağdur kavramının ele alınarak düzenlenmesi gerektiğine ilişkin bkz. Asuman Aytekin İnceoğlu, "Ceza Hukukunda Mağdur Hakları Çerçevesinde Mağdurun Zararının Devlet Tarafından Giderilmesi ve Suç Mağdurlarına Yardım Hakkındaki Kanun Tasarısının Değerlendirilmesi", **Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 11, S. 141, Mayıs 2016, s. 16. Ayrıca bkz. Veli Kafes, "Ceza Hukukunda Mağdurun Zararının Giderilmesi", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 60, S. 1, 2011, s. 92. Uluslararası metinlerde mağdur tanımları için bkz. Aytekin İnceoğlu, "Ceza Hukukunda Mağdur Hakları", s. 12-13.

⁵⁵⁰ Katoğlu, "Ceza Hukukunda Suçun Mağduru", s. 662.

⁵⁵¹ Mehmet Emin Artuk - Ahmet Gökçen - Mehmet Emin Alşahin - Kerim Çakır, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 14. Bası, Ankara: Adalet Yayınevi, 2020, s. 373. Doktrinde bir görüş tarafından da suçun maddi unsuruna muhatap olan ve bu nedenle suç ile korunan hukuki yararı ihlal edilen kişiye dar anlamda suçtan zarar gören (mağdur); işlendiği iddia edilen suç ile haklı çıkarı zedelenen kişiye ise geniş anlamda suçtan zarar gören denilmektedir. Bkz. Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 237. Suçtan zarar gören kavramının tanımından ziyade koşullarının belirlenmesinde yarar gören görüş için bkz. Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 321. Türk hukukunda suçun mağduru ve suçtan zarar gören kavramları arasındaki sınırın muğlaklaştığı düzenlemeler de bulunmaktadır. Bkz. Katoğlu, "Ceza Hukukunda Suçun Mağduru", s. 662. Kavramları kanunda kullanırken özenli davranılmadığı konusunda ayrıca bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 1021.

Mağdur, bazı suçlarda belirli bir kişi iken; bazı suçlarda, çağdaş ceza hukukunda devlet suçun mağduru olarak kabul edilmediğinden, toplumu oluşturan tüm bireylerdir⁵⁵². Özellikle topluma karşı işlenen suçlarda mağdur toplumu oluşturan bireyler olduğundan, bu suçlar dolayısıyla menfaatleri somut olarak zarar gören gerçek veya tüzel kişiler suçtan zarar gören olacaktır.

Tarihsel süreçte mağdurun ceza muhakemesindeki rolüne ilişkin büyük değişiklikler gerçekleşmiştir. Geleneksel ceza hukukunda, fail ile devlet ilişkisine odaklanılmış, devlet ile mağdur arasında oluşabilecek ilişki ise ihmal edilmiştir⁵⁵³. Günümüzde ise mağdurun ceza muhakemesindeki rolü değişmiş ve yargılamaya aktif katılımı sağlanmıştır⁵⁵⁴. Mağdur hakları hareketinin gelişmesiyle, ceza muhakemesinde mağdur artık ihmal edilmemekte, mağdurun korunması ve mağdur hakları ceza muhakemesinin etkinliğinin sağlanması bakımından son derece önemli görülmektedir⁵⁵⁵. Modern ceza adaleti sistemlerinde işlenen suç ile bozulan toplumsal barışın yeniden tesisi bakımından failin cezalandırılmasından başka mağdur ve mağdurun uğradığı zararlar da göz önünde bulundurulmaktadır. Bu çerçevede mağdur haklarının tanınması ile birlikte suçtan doğan zararın giderilmesine yönelik düzenlemeler de kabul edilmektedir. Mağdurun çıkarlarının korunması ile sağlanabilecek olan hukuk barışı, hukuk devletinin en önemli unsurlarından biri olarak görülmektedir⁵⁵⁶.

⁵⁵² Buna göre, bütün suçlarda mağdur ancak gerçek kişiler olabilir, tüzel kişiler ise suç mağduru olamazlar, ancak suçtan zarar gören olarak kabul edilebilirler. Bkz. Artuk - Gökçen - Alşahin - Çakır, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 372; Mahmut Koca - İlhan Üzülmüş, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 14. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2021, s. 116. Karş. Katoğlu, “**Ceza Hukukunda Suçun Mağduru**”, s. 672, 674; Dönmezer - Erman, **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku**, C. II, s. 728-729.

⁵⁵³ Akın Boyacı, “*Ceza Muhakemesinde Davaya Katılma*”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. LXXI, S. 1, 2013, s. 158.

⁵⁵⁴ Mağdur hakları hareketinin ortaya çıkışına ilişkin bkz. Ali Karagülmez, “*Karşılaştırmalı Hukuk Ekseninde Suç Mağduruna Yaklaşımlar*”, **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 9, S. 100, Aralık 2014, s. 537-538.

⁵⁵⁵ Olgun Değirmenci, “*Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukukunda Mağdur Hakları*”, **TBB Dergisi**, C. 21, S. 77, Temmuz 2008, s. 35; Kafes, “**Mağdurun Zararının Giderilmesi**”, s. 85. Mağdur odaklı bir ceza adalet sisteminin benimsenmesi bakımından 63 sayılı Suç Mağdurlarının Desteklenmesine Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi yayımlanmış ve bu kararname ile mağdurların adli sürece etkin katılımının ve adalete erişimlerinin sağlanması ile sahip oldukları haklar ve kendilerine sağlanan haklar ile yardımlar konusunda bilgilendirilmelerine yönelik düzenlemeler ve bazı suçların mağdurlarına yönelik özel imkânlar getirilmiştir. Aynı zamanda bazı mağdurlara yönelik adli destek görevlisi aracılığıyla bazı hizmetler sunulması olanağı sağlanmış ve ifade ve beyanların özel ortamda adli destek görevlisi aracılığıyla alınması amacıyla adli görüşme odaları kurulmuştur.

⁵⁵⁶ Eser, “**Ceza Muhakemesi Hukuku İlkelerindeki Değişme**”, s. 33.

Soruşturma evresinde, araştırma işlemleri savcı ve kolluk tarafından yerine getirilmektedir. Bazı suçlar bakımından uygulama alanı bularak, mağdur/suçtan zarar görenin kendi davasının takipçisi durumunda olduğu ve iddia ile kovuşturma faaliyetinin bu kişi tarafından yerine getirildiği şahsi dava kurumuna 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda yer verilmemektedir. Mağdurun kendisinin hak ve özgürlüklere müdahale eden araştırma faaliyetlerinde bulunması mümkün olmamakla beraber, bazı işlemlerde hazır bulunarak ve delil göstererek veya delil araştırması talep ederek iddia faaliyetine katkıda bulunması söz konusudur⁵⁵⁷. Ceza muhakemesinde mağdur, iddia makamı olan savcıyı denetleyerek muhakemeye katkıda bulunmakta ve sahip olduğu birtakım hakları kullanmaktadır. Muhakeme sürecinden haberdar olmak ve bu sürece katılmak mağdurun temel hakları olarak kabul edilmektedir. Böylece mağdur daha çok söz hakkı sahibi olmakla birlikte, yargılamanın gidişatı ve sonuçları hakkında bilgi sahibi olmakta ve yargılamaya katılarak muhakemenin gidişinde ve hükmün verilmesinde etkili olabilmektedir. Türk ceza muhakemesi sisteminde mağdurun soruşturma ve kovuşturma evresinde sahip olduğu haklar CMK'nın 234. maddesinde düzenlenmektedir. Bu kapsamda mağdur, bilgilendirilme (haklarını öğrenme) hakkı ile birlikte soruşturma evresinde delillerin toplanmasını isteme, dosyayı inceleme, avukat yardımından yararlanma ve itiraz haklarına; kovuşturma evresinde de duruşmadan haberdar edilme, kamu davasına katılma, tutanak ve belgelerden vekili aracılığı ile örnek alma, tanıkların davetini isteme, vekil atanmasını talep etme ve kanun yoluna başvurma haklarına sahiptir⁵⁵⁸.

Kural olarak mağdurun ve suçtan zarar görenin kamu davasına katılarak muhakemeye yön verme hakkı bulunmaktadır⁵⁵⁹. Suçtan zarar gören ve mağdurun kamu davasında kendisine tanınan hak ve yetkileri kullanmak üzere savcının yanında yer almasına katılma denilmektedir⁵⁶⁰. Bu durumda savcı ile katılan iddia makamını

⁵⁵⁷ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 167.

⁵⁵⁸ Değirmenci, **"Mağdur Hakları"**, s. 53 vd. Mağdurun ceza muhakemesindeki haklarına ilişkin detaylı bilgi için bkz. Esra Alan Akcan, **Ceza Muhakemesinde Mağdurun Hakları**, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2013, s. 75 vd.; Mehmet Beyhan Seçkin, **"Ceza Muhakemesinde Mağdur ve Şikâyetçinin Hakları"**, **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, Y. 8, S. 15, Haziran 2020, s. 625 vd. Mağdurun soruşturma evresindeki haklarına ilişkin ayrıca bkz. Esra Alan Akcan, **"Soruşturma Evresinde Mağdurun Hakları ve Yükümlülükleri"**, **İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2 (2), Güz 2015, s. 8 vd.

⁵⁵⁹ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 547.

⁵⁶⁰ Gülfem Pamuk, **Türk ve Fransız Ceza Muhakemesi Hukuku'nda Mağdurun Makam Olarak Yeri**, İstanbul: Beta Yayınevi, 2012, s. 141 vd.; Ziya Koç, **Ceza Muhakemesinde Katılan**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2011, s. 1 vd. Katılmanın birden fazla amacının bulunduğu, asıl amacının kamu davasını desteklemek ve sanığın cezalandırılmasını istemek olduğu, dolaylı olarak zararın tazmini amacına da hizmet ettiği ifade edilmektedir. Bkz. Pamuk, **Mağdurun Makam Olarak Yeri**, s. 149.

birlikte teşkil eder⁵⁶¹. Mağdur/suçtan zarar gören, şahıs itibariyle süje olup, davaya katıldığına ise iddia makamının hak ve yetkilerine sahip makam itibariyle süje olarak kabul edilmektedir⁵⁶². Ceza Muhakemesi Kanunu katılmayı oldukça geniş düzenlemiş ve mağdur, suçtan zarar gören gerçek ve tüzel kişiler ile malen sorumlu olanlara, ilk derece mahkemesindeki kovuşturma evresinin her aşamasında hüküm verilinceye kadar şikâyetçi olduklarını bildirerek kamu davasına katılma yetkisi tanınmıştır. (CMK m. 237/1) Böylece mağduru belirli bir kişi olmayan topluma karşı suçlar bakımından suçtan zarar görenlere de katılma hakkı sağlanmıştır. Ancak Yargıtay, katılma bakımından suçtan zarar gören kavramını dar yorumlamakta; bu kavramı suçtan doğrudan doğruya zarar görmekle sınırlı olarak anlamakta ve detaylı, dolaylı veya muhtemel zararların davaya katılma hakkı vermeyeceğini kabul etmektedir⁵⁶³. Ceza Muhakemesi Kanunu'nda soruşturma evresinde katılma ise düzenlenmemiştir⁵⁶⁴.

G. Ceza Muhakemesine Katılan Diğer Kişiler

Yukarıda açıklanan süjeler haricinde ceza muhakemesine katılan başka kişiler de bulunmaktadır. Şüpheli veya sanığın yasal temsilcisi ve eşi ile malen sorumlu kişi ve tüzel kişinin temsilcisi ceza muhakemesindeki diğer bireysel savunma süjeleridir⁵⁶⁵. Bu kişiler, şüpheli/sanığa yardımcı konumda olup bazı hak ve yetkilere sahiptir. Bu kapsamda, yasal temsilcisinin şüpheliye veya sanığa müdafî seçme (CMK m. 149) ve ortaya konulan delillerle ilgili tartışmada söz alarak görüş bildirme hakkı (CMK m. 216/1-2) bulunmaktadır. Ayrıca şüpheli/sanığın yasal temsilcisi ile eşinin, yakalama işlemine, gözaltına alma ve gözaltı süresinin uzatılmasına ilişkin Cumhuriyet savcısının yazılı emrine karşı hâkime başvurusu (CMK m. 91/5) ve yine kendiliklerinden kanun

⁵⁶¹ Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 182.

⁵⁶² Pamuk, **Mağdurun Makam Olarak Yeri**, s. 145.

⁵⁶³ Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2013/358 K. 2014/455 T. 30.10.2014: “Mağdur kavramı gibi kanunda açıkça tanımlanmamış olan “suçtan zarar görme” kavramı ise, gerek Ceza Genel Kurulu, gerekse Özel Dairelerin yerleşmiş kararlarında; “suçtan doğrudan doğruya zarar görmüş bulunma hali” olarak anlaşıp uygulanmış, buna bağlı olarak da dolaylı veya muhtemel zararların, davaya katılma hakkı vermeyeceği kabul edilmiştir. Nitekim bu husus, Ceza Genel Kurulunun 03.05.2011 gün ve 155-80, 04.07.2006 gün ve 127-180, 22.10.2002 gün ve 234-366 ile 11.04.2000 gün ve 65-69 sayılı kararlarında; “dolaylı veya muhtemel zarar, davaya katılma hakkı vermez” şeklinde açıkça belirtilmiştir.” <https://karararama.yargitay.gov.tr> (Erişim Tarihi 25.12.2019).

⁵⁶⁴ Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 710. Bununla birlikte, istem ile istemin kabul veya reddi farklı şeyler olduğundan, soruşturma evresinde katılma isteminin yapılabileceği ifade edilmektedir. Bkz. Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 187. Mağdur ve suçtan zarar görene soruşturma yapılırken de katılma imkânının tanınması gerektiği hakkında ayrıca bkz. Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 188.

⁵⁶⁵ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 206.

yollarına müracaat etmesi mümkündür. (CMK m. 262) Malen sorumlu, yargılama konusu işin hükme bağlanması ve bunun kesinleşmesinden sonra, maddi ve mali sorumluluk taşıyarak hükmün sonuçlarından etkilenecek veya bunlara katlanacak kişiyi ifade etmektedir. (CMK m. 2/1-i) Malen sorumluların en önemli hakkı kamu davasına katılma hakkıdır.

Savcının görev ve yetkileri açıklanırken ifade edildiği üzere, Cumhuriyet savcısının emrine tabi olan adli kolluk, savcının yardımcısı konumundadır ve ilgili kanunlarda gösterilen soruşturma işlemlerini yapan güvenlik görevlilerini ifade etmektedir. (CMK m. 164/1) Soruşturma işlemleri, savcının emir ve talimatları doğrultusunda öncelikle adli kolluğa yaptırılmaktadır. (CMK m. 164/2) Bu kapsamda kolluğun genel olarak kendiliğinden soruşturma işlemlerini yürütmesi mümkün olmayıp kolluk, savcının bilgi ve talimatı doğrultusunda hareket etmektedir⁵⁶⁶. Savcı, kolluğun adli işlemler bakımından amiri konumundadır⁵⁶⁷.

Yazı işleri müdürleri ile zabıt katipleri, ceza muhakemesinin işleyişine yardımcı olan kişilerdir. Yazı işleri hizmetlerinin yürütülmesini sağlamak ve denetlemek, zabıt kâtabi, mübaşir, hizmetli ve diğer görevliler arasında iş bölümü yapmak, hizmetlerin verimli ve düzenli bir şekilde yürütülmesi için her türlü tedbiri almak yazı işleri müdürünün görev ve sorumluluklarındandır⁵⁶⁸. Zabıt katiplerini, mahkeme yazmanı veya yazıcısı olarak da adlandırmak mümkündür ve bu kişilerin duruşmada hazır bulunması zorunludur. (CMK m. 188) Muhakeme sürecinde meydana gelen her şeyin zaptını ve kayıtlarını tutmakla görevlidir. Bu kapsamda dosyaları kaydetmek, dosyadaki belgeleri muhafaza etmek, kararlar ile bazı işlemlerde hazır bulunarak tutanağı yazmak ve imzalamak, müzekkereleri yazmak ve takip etmek, tebligat evrakını hazırlamak gibi birtakım görev ve sorumlulukları bulunmaktadır⁵⁶⁹. Zabıt katipleri ceza muhakemesinde

⁵⁶⁶ Gökçen - Balcı - Alşahin - Çakır, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 254. Adli kolluk görevlileri, bazı durumlarda kendiliğinden tedbir alarak, tedbirleri derhal savcıya bildirerek savcının emri doğrultusunda gerekli işlemleri yapmaktadır. (PVSK Ek m. 6/3-4) Kolluk amirinin emriyle verilen gözaltı kararı bakımından işlemlerin tamamlanması üzerine derhal ve her halde en geç kanundaki sürelerin sonunda Cumhuriyet savcısına, yapılan işlemler hakkında bilgi verilerek talimatı doğrultusunda hareket edilir. (CMK m. 91/4)

⁵⁶⁷ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 156.

⁵⁶⁸ Yazı işleri müdürünün görev ve sorumlulukları Bölge Adliye ve Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Cumhuriyet Başsavcılıkları İdari ve Yazı İşleri Hizmetlerinin Yürütülmesine Dair Yönetmelik'in 105/2. maddesinde düzenlenmektedir.

⁵⁶⁹ Zabıt katiplerinin görev ve sorumlulukları Bölge Adliye ve Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Cumhuriyet Başsavcılıkları İdari ve Yazı İşleri Hizmetlerinin Yürütülmesine Dair Yönetmelik'in 105/3. maddesinde düzenlenmektedir.

önemli bir konumdadır, zira zabıt katibinin yazdığı ve mahkeme başkanı veya hâkim ile birlikte onun tarafından da imzalanan resmî duruşma tutanağı ile hükümlerin nüshaları ve özetleri, muhakemedeki her türlü kanun yolu incelemesinde esas teşkil edecektir. Mübaşirler; mahkeme salonunda düzeni sağlama, tanıkları güvence altına alma ve mahkemenin fiziksel emniyetini koruma görevlerini üstlenen mahkeme görevlileridir⁵⁷⁰.

Tanıklar da muhakemeye katılan aktörlerdir. Bu kapsamda cezai uyuşmazlık konusu hakkında beş duyusu ile edindiği bilgileri savcı veya hâkim/mahkemeye anlatan üçüncü kişilerdir⁵⁷¹. Kural olarak herkes tanık olabilir⁵⁷². Ancak yukarıda da ifade edildiği üzere, Ceza Muhakemesi Kanunu'na göre kişi ya şüpheli/sanık ya da tanıktır; bu bakımdan bir kişinin tanık olabilmesi için ceza muhakemesinin kendisine karşı yürütülmemesi gerekmektedir⁵⁷³. Bununla birlikte, mağdurun tanık olarak dinlenilmesi mümkündür. (CMK m. 236) Tanık beyan ve açıklamaları delil niteliğini haizdir ve maddi gerçeğin ortaya çıkarılması bakımından son derece önemli delillerdir. Soruşturma evresinde savcı, kovuşturma evresinde hâkim/mahkeme tanık dinlemeye yetkili makamlardır. Tanıklık yapmak toplumsal bir ödevdir⁵⁷⁴. Ceza muhakemesinde tanık, bazı yükümlülöklere tabi olmakla birlikte, bazı haklara da sahiptir⁵⁷⁵. Tanıklar, beyanda bulunmasını istenilen yazılı emir olan çağrı kâğıdı ile çağrılmakta olup usulüne uygun çağrılıp da mazeretsiz gelmez iseler zorla getirilmektedir. (CMK m. 43-44) Aynı zamanda tanıklar bildiklerini doğru olarak söylemekle ve ilke olarak beyanda bulunurken yemin vermekle (CMK m. 54-56) yükümlüdür. Tanıkların yakınlık, akrabalık (CMK m. 45), mesleki ilişki (CMK m. 46), alt sınırı beş yıl veya daha fazla olan suçlarla ilgili olarak devlet sırrı niteliğindeki bilgiler (CMK m. 47) nedeniyle ve kendisi veya yakınları

⁵⁷⁰ Mübaşirin görev ve sorumlulukları, Bölge Adliye ve Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Cumhuriyet Başsavcılıkları İdarî ve Yazı İşleri Hizmetlerinin Yürütülmesine Dair Yönetmelik m.105/4'te düzenlenmektedir.

⁵⁷¹ Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 300; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 585; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 264; Kunter - Yenisey - Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 1346.

⁵⁷² Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 265; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 585-586.

⁵⁷³ Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 265. Bununla birlikte, Ceza Muhakemesi Kanunu m. 50 uyarınca suç ortağının tanık olarak dinlenmesi mümkündür. Buna göre; soruşturma veya kovuşturma konusu suçlara iştirakten veya bu suçlar nedeniyle suçluyu kayırmaktan ya da suç delillerini yok etme, gizleme veya değiştirmekten şüpheli, sanık veya hükümlü olanların yeminsiz tanıklık yapması kabul edilmiştir. Suç ortaklarının tanık olarak adlandırılmalarının hatalı olduğu hakkında bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 287. Suç ortağı tanık, CMK m. 48 gereğince kendisini ceza kovuşturmasına uğratabilecek nitelikte olan sorulara cevap vermekten çekinebilecektir.

⁵⁷⁴ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 290.

⁵⁷⁵ Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 268 vd.; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 290 vd.

aleyhinde sonuç doğurabilecek nitelikteki sorular bakımından (CMK m. 48) tanıklıktan çekinmeyi öğrenme ve tanıklıktan çekinme hakkı bulunmaktadır. Tanıkların korunması kapsamında tanığın kimliğinin saklı tutulması da mümkündür. (CMK m. 58)

Bilirkişi, cezai uyuşmazlık konusu ile ilgili olarak mahkeme tarafından öngörülen özel bilgi ve becerileri haiz kişidir⁵⁷⁶. CMK'nın 63. maddesinde bilirkişilik kurumuna yer verilmiştir. Buna göre, çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hallerde bilirkişinin oy ve görüşünün alınmasına; resen, Cumhuriyet savcısının, katılanın, vekilinin, şüphelinin veya sanığın, müdafinin veya kanuni temsilcinin istemi üzerine karar verilebilmektedir. Bilirkişiler, sahip oldukları özel ve teknik bilgi ile görevlendirildikleri konuya ilişkin değerlendirmeler yaparak maddi gerçeğe ulaşmada muhakeme makamlarına yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla bilirkişiler, delillerin değerlendirilmesi bakımından yardımcı bir organ veya hâkimin yardımcısı konumundadır⁵⁷⁷. Soruşturma evresinde savcı, kovuşturma evresinde hâkim/mahkeme bilirkişi atamaya yetkilidir⁵⁷⁸. Kanundaki bilirkişi incelemesini zorunlu kılan haller hariç olmak üzere, savcı veya hâkim/mahkeme, konunun teknik bilgi veya uzmanlık gerektirdiği kanaatinde ise bilirkişiye başvuracaktır⁵⁷⁹. Bilirkişiye başvuran makam, bilirkişi görüşü ile bağlı değildir⁵⁸⁰. Bilirkişilerin de tarafsız ve bağımsız olması gerekmektedir. Bu kapsamda hâkimin davaya bakamayacağı haller ve reddini gerektiren sebeplerin bilirkişiler bakımında da geçerli olduğu kabul edilmiştir. (CMK m. 69)

Savunma hakkı kapsamındaki tercümandan yararlanma hakkı gereğince yararlanılan tercüman da muhakemeye katılan bir diğer kişidir.

⁵⁷⁶ 6754 sayılı Bilirkişilik Kanunu m. 2/b uyarınca bilirkişi; çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hallerde oy ve görüşünü sözlü veya yazılı olarak vermesi için başvuru alan gerçek veya özel hukuk tüzel kişisini ifade eder.

⁵⁷⁷ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 616; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 285; Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 392.

⁵⁷⁸ Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 391.

⁵⁷⁹ Birtürk, **Delil ve İspat**, s. 219-220. Bilirkişiye başvuru zorunlu olduğu haller için bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 333 vd.; Gökçen - Balcı - Alşahin - Çakır, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 348 vd.; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 291-292.

⁵⁸⁰ Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 396. Ancak bilirkişi raporunun aksi yönünde karar verilecek ise bunun gerekçelendirilmesi gerekir. Ayrıca bilirkişi raporları arasında çelişki varsa, çelişkinin giderilmesi için uzman bir bilirkişiden yeniden rapor alıp sonuca göre karar vermek gerekir. Bkz. Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 286.

İKİNCİ BÖLÜM

CEZA MUHAKEMESİNDE ALTERNATİF BİR YÖNTEM OLARAK İDDİA PAZARLIĞI

I. İddia Pazarlığı Kurumu

A. Kavram

En basit şekliyle, iddia ve savunmanın karşılıklı anlaşarak mahkemenin onayıyla ceza muhakemesini sona erdirmelerini ifade eden *plea bargaining* kurumunun, Türkçe karşılığı olarak genel kabul gören bir kavram henüz bulunmamaktadır. Doktrinde kurumu ifade etmek üzere iddia pazarlığı⁵⁸¹, savcı-sanık pazarlığı⁵⁸², itiraf pazarlığı⁵⁸³, ikrar pazarlığı⁵⁸⁴, itham pazarlığı⁵⁸⁵, dava pazarlığı⁵⁸⁶, iddianame pazarlığı⁵⁸⁷ gibi kavramların kullanıldığı görülmektedir. ABD kökenli bir kurum olan *plea bargaining*, geniş anlamıyla farklı uygulama çeşitlerini içine alan bir kavramdır. Dolayısıyla kurumu ifade edecek kavramı tercih ederken bu hususlar da göz önünde bulundurulmalıdır.

⁵⁸¹ İpekcioglu, **Ceza Muhakemesinde İddia Pazarlığı**, s. 199; Mehmet Emin Yapar, **Ceza Muhakemesinde İddia Pazarlığı**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2013, s. 115; Yenisey, “**Ceza Muhakemesi Süjelerinin İradelerinin Ceza Muhakemesinin Yürüyüşüne Etkisi Sorunu**”, s. 464; Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 150.

⁵⁸² Balo, **Savcılık**, s. 184; Balo - Çetintürk, “**Savcı-Sanık Pazarlığı**”, s. 1247. Bununla birlikte, yazarlar kavram başlığı altında savcı-sanık pazarlığı kavramını benimsediklerini ifade etmiş olsalar da, yazarların çalışmanın içerisinde dava pazarlığı (s. 1253) ve itiraf pazarlığı (s. 1255) gibi kavramlarını da kullandıkları görülmektedir. Ayrıca bkz. Ziya Koç, “**Karşılaştırmalı Hukuk ve Uluslararası Mahkeme Kararları Işığında Seri Muhakeme Usulüne Farklı Bir Bakış: Masum Kişilerin Cezalandırılması Tehlikesi**”, **Ceza Hukuku Dergisi**, C. 15, S. 43, 2020, s. 619.

⁵⁸³ Mustafa T. Yücel, “**Ceza Adaletinde Sapmalar**”, **TBB Dergisi**, C. 25, S. 105, Mart 2013, s. 19; Yusuf Yaşar, **Ceza Muhakemesi Sisteminde Seri Muhakeme Usulü Üzerine Bir İnceleme**, Ankara: Astana Yayınları, 2021, s. 15.

⁵⁸⁴ Birtek, **Ceza Muhakemesinde İkrar**, s. 73.

⁵⁸⁵ Enver Kaşlı, **Ceza Adaleti Sisteminde İtham Pazarlığı (Plea Bargaining)**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2017, s. 38.

⁵⁸⁶ Yenisey, “**Ceza Muhakemesi Süjelerinin İradelerinin Ceza Muhakemesinin Yürüyüşüne Etkisi Sorunu**”, s. 453.

⁵⁸⁷ Bacaksız, “**İddianame Pazarlığı**”, s. 151 vd.; Arıcan, **Ceza Adaleti Sistemi**, s. 59-61.

Öncelikle pazarlık kavramı yerine savcı-sanık uzlaşması gibi kavramların kullanılması yerinde değildir⁵⁸⁸. Zira *bargaining* kelimesi hukuk terminolojisinde pazarlık anlamına gelmektedir ve aşağıda ifade edileceği üzere, bir onarıcı adalet yaklaşımı olan uzlaşmadan son derece farklı bir kurumdur. Bu nedenle kavram kargaşasının da önlenmesi bakımından kurumu ifade etmek için öncelikle uzlaşma kavramının kullanılmasından vazgeçilmelidir.

Plea kelimesi, bir anlamıyla hukuk terminolojisinde dava kavramının karşılığı olarak kullanılmaktadır. Bu kapsamda kurumun birebir Türkçe çevirisi olarak dava pazarlığı kavramının kullanılması düşünülebilir. Bununla birlikte, dava terimi ceza muhakemesinden başka aynı zamanda özel hukuk ile idari yargılama terimidir. Bir ceza muhakemesi kurumunu ifade edecek olan kavramın, diğer muhakeme hukuku kavramlarından ayırıcı bir unsurunun bulunmaması dolayısıyla dava pazarlığı kavramının kullanılması yerinde görülmemektedir⁵⁸⁹. Aynı zamanda pazarlık yapılan hususlar kovuşturma veya yargılama yapılıp yapılmaması olmayıp, sanığa uygulanacak ceza veya hakkında isnat olunacak suçlar olduğundan kovuşturma pazarlığı veya yargılama pazarlığı kavramlarının kullanılması da uygun olmayacaktır⁵⁹⁰.

İtiraf pazarlığı ile itham pazarlığı kavramları da kurumun tek yönünü ifade ettiğinden uygun görünmemektedir. İtiraf pazarlığı, yalnızca şüpheli/sanığın eylemine odaklı bir kavramdır⁵⁹¹. Şüpheli/sanığın itirafı, pazarlık anlaşması yapılabilmesi için gerekli olsa da yalnızca itirafın bulunması anlaşma yapılabilmesi için yeterli değildir. Ayrıca itiraf şüpheli/sanığın suçunu ikrar etmesi anlamında kullanılmakla birlikte, pazarlıkta şüpheli/sanığın itirafından ziyade suçu kabulü (*guilty plea*) söz konusu olmaktadır. Aynı zamanda pazarlık, suçu kabul etmekle aynı sonucu doğuran suç isnadına itiraz etmeme (*nolo contendere*) halinde de uygulama alanı bulmaktadır. Savcı bakımından pazarlığın itiraf (kabul) alabilme yönü ağır basarken; şüpheli/sanık açısından isnat edilen suçla veya alacağı ceza ile ilgili itham yönü ön plana çıkmaktadır. Yine pazarlık ya şüpheli/sanığın alacağı ceza üzerinden ya da

⁵⁸⁸ Doktrindeki kimi yazarlarca, kurumu ifade etmek için uzlaşma kavramının kullanıldığı da görülmektedir. Bkz. Gökcan - Kaymaz, *Uzlaşma ve Önödeme*, s. 75.

⁵⁸⁹ Benzer yönde Kaşlı, *İtham Pazarlığı*, s. 36; Yaşar, *Seri Muhakeme Usulü Üzerine Bir İnceleme*, s. 18.

⁵⁹⁰ Balo - Çetintürk, *“Savcı-Sanık Pazarlığı”*, s. 1247.

⁵⁹¹ Kaşlı, *İtham Pazarlığı*, s. 37.

şüpheli/sanığa isnat edilecek suçlar üzerinden yapıldığından, itham pazarlığı kavramının pazarlığın uygulama çeşitlerinden birini gösterdiği söylenebilecektir⁵⁹². İtham bir kimseyi suçlama, suç yükleme anlamlarına gelmekte ve bu kurumun savcının itham, bir başka ifadeyle iddianame hazırlama görevi ile ilgili olduğu gerekçesiyle bu kavramın tercih edildiği ifade edilmektedir⁵⁹³. Ancak itham kavramının savcının iddia görevini bir bütün olarak ifade etmediğini göz önünde bulundurmak gerekir.

Savcı ve şüpheli/sanığın iddianamenin içeriğinde anlaştığı gerekçesiyle tercih edilen iddianame pazarlığı kavramı ise pazarlığın konusu iddianame olmaktan ziyade isnat edilen suç veya şüpheli/sanığın alacağı ceza olduğundan tercih edilmemektedir. Nitekim ABD’de mahkemeler iddianame ile bağlı olup iddianameye konu suç dışında bir başka suça karar verememekle birlikte; cezanın kesin şekilde belirlenmediği, birden fazla yaptırımın öngörüldüğü veya yaptırımın aşamalı olarak düzenlendiği suçlar bakımından iddianamenin ceza yönünden bağlayıcılığından bahsedilemeyecektir. Aynı zamanda iddianame pazarlığı, pazarlığın sadece iddianamenin düzenlendiği aşamada yapılabileceğine dair bir izlenim bırakmaktadır. Oysa pazarlığın farklı muhakeme evrelerinde yapılması mümkün olup soruşturma evresinde olduğu gibi kovuşturma evresinde de müzakereye dayalı pazarlıklar gerçekleştirilebilmektedir. Pazarlık, uygulamada genellikle kovuşturma başlamadan önce yapılırsa da iddianame hazırlanmadan önce yapılabileceği gibi, yargılama devam ederken de yapılabilmektedir⁵⁹⁴.

Bu noktada ceza veya yaptırım pazarlığı kavramlarının kullanılmasının da yerinde olmayacağını ifade etmek gerekir. Zira müzakereye dayalı pazarlıklar kapsamında şüpheli/sanığa uygulanacak ceza/yaptırım pazarlık konusu olabilmekle birlikte, pazarlık isnat edilen suçun kapsamına veya sayısına ilişkin de olabilmektedir⁵⁹⁵.

Doktrinde her ne kadar tam orijinal karşılığı olmasa da yaşanan süreci en iyi ifade eden kavram olduğu gerekçesiyle tercih edildiği söylenen savcı-sanık pazarlığı, kurumun konusu ve içeriğini yansıtmamaktadır. Kavramı ifade etmek üzere, pazarlık

⁵⁹² Balo - Çetintürk, “Savcı-Sanık Pazarlığı”, s. 1247.

⁵⁹³ Kaşlı, **İtham Pazarlığı**, s. 38.

⁵⁹⁴ Balo - Çetintürk, “Savcı-Sanık Pazarlığı”, s. 1264.

⁵⁹⁵ Bacaksız, “İddianame Pazarlığı”, s. 155-156.

sürecine katılan şüphelerin esas alındığı bir tercih yapılmıştır. Bununla birlikte, pazarlık bakımından şüpheli/sanığın kabulü söz konusu olsa da esasen pazarlık müzakereleri genellikle savcı ile bir hukukçu olan müdafî arasında yürütülmektedir⁵⁹⁶. Aynı zamanda pazarlık yalnızca savcı ile sanık arasında yapılmamakta; uygulamada genellikle kovuşturma evresinden önce yapılması sebebiyle şüphelinin kabulüne bağlı olarak gerçekleşmektedir. Bu bakımdan muhakeme evreleri bakımından birbirinden ayrılan şüpheli ve sanık kavramları arasındaki farklılık dikkate alınmamıştır.

Kanaatimizce aşağıda yer verilen gerekçelerle kurumun Türkçe karşılığı olarak, iddia pazarlığı kavramının kullanılması uygun olacaktır. Bu kullanımın, iddia faaliyetinin gerçek kişiler tarafından bireysel olarak yapılmasının mümkün olduğu hallerin bulunması (şahsi dava kurumu vb.) gerekçesiyle uygun olmadığı ifade edilse de bu uygulamalara istisnaen yer verildiği ve kural olarak iddianın toplum adına savcı tarafından yapıldığı dikkate alınmalıdır. Ceza muhakemesinde savcı, iddia makamı olup iddia görevini yerine getirmektedir. Bu çerçevede iddia pazarlığı kavramı, her ne kadar mahkeme onayı söz konusu olsa da hem pazarlık sürecinde en etkin muhakeme süjesi olan savcının görevine vurgu yapmakta hem de kurumun içeriğini yansıtmaktadır. ABD’de bir kişiye suç isnat edip edilmeyeceği ve edilecekse hangi suçun isnat edileceği ile birlikte, pazarlık yöntemine başvurup başvurmama ve başvurulması halinde pazarlığın ne şekilde yapılacağı kural olarak savcının takdir yetkisindedir. Savcı iddia görevini yerine getirirken hangi suçlamayı yönelteceğine ve hangi cezayı ya da tedbirleri talep ettiğine karar vermektedir. ABD’de savcının iddiasına karşı şüpheli/sanığın ithamlara verdiği resmî cevap olarak üç tür savunma beyanında bulunmak mümkündür. Bunlar; suçu kabul etme (*plea guilty*), suçu reddetme (*plea not guilty*) ya da suç isnadına itiraz etmemedir (*nolo contendere*)⁵⁹⁷. Şüpheli/sanığın suçu kabul etmesi ya da suç isnadına itiraz etmemeyi beyan etmesi halinde pazarlık anlaşması yapılabilir. Esasen pazarlık konusu yapılan da şüpheli/sanıktan alınacak olan beyan karşılığında savcının iddiasıdır. Bu bakımdan da iddia pazarlığı kavramı kurumun içeriğini yansıtmaktadır.

⁵⁹⁶ Balo - Çetintürk, “Savcı-Sanık Pazarlığı”, s. 1258-1261.

⁵⁹⁷ Cohen - Adelman - Abramson - O’Hear - Logan, **Criminal Procedure: The Post-Investigative Process**, s. 397-399. Detaylı açıklamalar için bkz. İkinci Bölüm IV - A - 2 - a Sistemin Tamamlayıcısı Olarak Mahkeme/Jüri Önünde Yargılanma başlığı.

B. Tanım

Klasik şekliyle ABD ceza muhakemesi sisteminde uygulanan iddia pazarlığı, muhakemenin yürüyüşünü etkileyerek muhakemeyi sona erdiren bir kurumdur. Anglo-Sakson kökenli bir kurum olan ve günümüzde birçok ülkede uygulama alanı bulan iddia pazarlığı yönteminin uygulanması, her ülkenin kendi ceza muhakemesi sistemine özgü şekilde düzenlemesi sebebiyle, ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir⁵⁹⁸. Bu bakımdan tüm ülkelerdeki uygulamaları içine alan genel bir tanımdan bahsetmenin oldukça güç olduğu ifade edilmelidir. Zira genel bir tanım getirme çabası sonuca ulaşsa bile uygulama farklılıkları sebebiyle bu tanıma birçok yönden istisna getirilmesi gündeme gelir. Bununla birlikte, ülkelerde kabul edilen kurumlar bakımından ortak birtakım karakteristik özelliklerden söz etmek mümkündür. Buna göre, pazarlık yönteminin uygulanması halinde, genel hükümler uyarınca bir yargılama yapılmamaktadır. Ceza muhakemesi, daha az ceza alma amacıyla şüpheli/sanığın kabulüne ve bazı haklardan feragatine dayanan anlaşmaya bağlı olarak mahkûmiyet hükmü ile sonlandırılmaktadır. Böylece pazarlık, şüpheli/sanığın kabulü ile mahkeme önünde yargılanma gibi bazı haklarından feragat etmesi karşılığında daha hafif bir yaptırım uygulanmasına imkân sağlayarak muhakemenin hızlandırılmasına ve yargılama giderlerinin azaltılmasına hizmet etmektedir. Nitekim bütün soruşturmaların mahkeme önüne taşınmasının adil ve hakkaniyetli olmadığı düşünülmektedir⁵⁹⁹. Yapılan anlaşma genellikle şüpheli/sanık ve müdafii ile savcı arasındadır. İddia ve savunma arasında yapılan anlaşmanın onaylanmasına ise onay ve denetim makamı olan mahkeme karar vermektedir.

Açıklandığı üzere, uygulama farklılıkları sebebiyle evrensel bir tanım yapılması zor olsa da kurum Anglo-Sakson kökenli olduğundan ve en yaygın uygulama alanını ABD hukukunda bulduğundan, kurumu tanımlarken ABD hukukundan yola çıkmak yerinde bir yaklaşım olacaktır. İddia pazarlığının çeşitli görünüm şekillerinin uygulama alanı bulduğu diğer ülkeler bakımından ise bu tanımlardan ayrıran özellikleri üzerinde durularak açıklamalar yapılacaktır.

⁵⁹⁸ Bu konuda bkz. Cynthia Alkon - Ena Dion “Introducing Plea Bargaining into Post-Conflict Legal Systems”, **International Network to Promote the Rule of Law (INPROL)**, 2014, s. 5.

⁵⁹⁹ Balo - Çetintürk, “Savcı-Sanık Pazarlığı”, s. 1248.

İddia pazarlığı en geniş anlamıyla, iddia ve savunma arasında gerçekleşen ve suçun kabulüne yol açan müzakerelerdir⁶⁰⁰. Şüpheli/sanığın kabulüne bağlı olarak daha az ceza alma veya suçlamaların azaltılması karşılığında savcı ile şüpheli/sanık ve müdafî, bir diğer ifadeyle iddia ve savunma makamı arasında gerçekleşen süreci ifade etmektedir. Şüpheli/sanık, savcının teklifi üzerine mahkeme önünde yargılanma hakkından ve bazı anayasal haklarından feragat ederek, isnat edilen suçlardan bir veya birkaçını kabul etmektedir⁶⁰¹. Bunun karşılığında ise genellikle daha hafif bir suçlama yapılmakta veya suçlamalar azaltılmakta ya da cezada indirimle gidilmektedir⁶⁰². Nitekim pazarlık sürecinde şüpheli/sanığın kabulüne bağlı olarak; asıl yapılan suç isnadına göre cezası daha hafif bir suç isnadında bulunulması ile hakkındaki bazı suçlamaların düşürülmesi, suçlama sayısının azaltılması veya isnat edilen suçun cezasının hafifletilmesi söz konusu olabilmektedir. Bununla birlikte, pazarlıkta bazı durumlarda suçlamaların tamamen düşürülmesi veya erteleme gibi hususlar da gündeme gelebilir. Pazarlık; şüpheli/sanıkları, çoğunlukla mahkeme önünde yargılanarak ceza kanunlarında yer alan yüksek cezaları alma riskinden kurtarmaktadır⁶⁰³.

Pazarlık süreci, savcı tarafından kontrol edilen bir süreçtir⁶⁰⁴. ABD’de savcının takdir yetkisi, pazarlığa gidilip gidilmeyeceği ile birlikte anlaşmanın koşullarının belirlenmesini de kapsamaktadır. Bununla birlikte, müdafî de müzakerelere ve anlaşmanın koşullarının belirlenmesine etkin bir şekilde katılmaktadır⁶⁰⁵. Bu süreçte tarafların katılımıyla gerçekleştirilen müzakereler sonucunda, şüpheli/sanık gönüllü olarak anlaşmayı kabul ederek genellikle daha az ceza almayı garantilemekte; savcı ise dosyayı kısa sürede neticelendirme imkânına sahip olmaktadır. İddia pazarlığının bu sürece katılan her süjenin çıkarına olduğu ifade edilmektedir. Pazarlık sonucu gerçekleştirilen anlaşmanın geçerli olabilmesi, mahkeme tarafından onaylanmasına bağlıdır⁶⁰⁶. Bir tanıma göre iddia pazarlığı, savcı ve sanık tarafından bir ceza davasını her iki tarafı da karşılıklı olarak memnun edici şekilde çözüme kavuşturmak için gerçekleştirilen ve mahkeme onayına tabi olan bir yöntem olup genellikle sanığın,

⁶⁰⁰ Jenia I. Turner, **Plea Bargaining Across Borders**, New York: Aspen Publishers, 2009, s. 8.

⁶⁰¹ Balo - Çetintürk, “Savcı-Sanık Pazarlığı”, s. 1248; Balo, **Savcılık**, s. 185.

⁶⁰² Oren Gazal-Ayal - Limor Riza, “*Economic Analysis of Plea-Bargaining and Prosecution*”, **Criminal Law and Economics**, 2009, s. 5.

⁶⁰³ Yapar, **İddia Pazarlığı**, s. 121.

⁶⁰⁴ Balo - Çetintürk, “Savcı-Sanık Pazarlığı”, s. 1259.

⁶⁰⁵ Balo, **Savcılık**, s. 186.

⁶⁰⁶ Yapar, **İddia Pazarlığı**, s. 117.

daha ağır suçlama yerine daha hafif bir ceza karşılığında suçu kabul etmesini kapsamaktadır⁶⁰⁷.

İddia pazarlığı genellikle, pazarlık sürecine katılan kişiler, pazarlığın kapsamı ve uygulama çeşitleri ile geçerlilik koşulları yönlerinden ele alınarak tanımlanmaktadır. Tanımlara bakıldığında müzakere, anlaşma, şüpheli/sanığın suçu kabulü, anayasal haklardan feragat, ceza indirimi gibi kavramların ön plana çıktığı görülmektedir.

Bazı tanımlar, devletten bir karşılık bekleyerek şüpheli/sanığın suçu kabul etmesi üzerinde durmaktadır. Bununla birlikte, devletten karşılık bekleyerek şüpheli/sanığın suçu kabulü sonucunda zaman ve masraf tasarrufu sağlayarak mahkûmiyet hükmünün garanti altına alınması yönündeki tanımlama, suçlamaların düşürülmesinin veya ertelemeinin de müzakere konusu edilmesini, taviz veya ödünün suç kabulünün karşılığı olmadığı muhakemeleri ve dolayısıyla iddia pazarlığı kapsamındaki tüm faaliyetleri kapsamadığı gerekçeleriyle eleştirilmektedir⁶⁰⁸. Bir tanıma göre pazarlık, devlet ile şüpheli/sanık arasında suçlamaların düşürülmesi, cezanın indirilmesi sözü veya mahkûmiyetin uygulanmasında ve mahkemenin cezalandırma yetkisinde bazı diğer muafiyetler sağlanması karşılığında, şüpheli/sanığın suçu kabul etmesi yoluyla yapılan mahkûmiyet öncesi anlaşmadır⁶⁰⁹. Bu tanıma kısmen değiştiren ve daha kapsayıcı bir başka tanıma göre pazarlık, devletten bazı karşılıklar alacağı konusunda makul bir beklenti ile sanığın suçu kabul etmesi veya suç isnadına itiraz etmemesidir⁶¹⁰. Bir başka tanım, yine iki kurucu unsur üzerine inşa edilmekte, bir tarafta suç kabulünün, diğer tarafta ise ödün, tavizlerin bulunduğu kabul edilmekte; bu çerçevede iddia pazarlığı, bir şüpheli/sanığın savcı veya hâkimden taviz beklentisiyle suç kabulünde bulunması olarak tanımlanmaktadır⁶¹¹.

⁶⁰⁷ Henry Campbell Black - Bryan A. Garner, **Black's Law Dictionary**, 8. Baskı, Thomson West, 2004, s. 1190.

⁶⁰⁸ Douglas W. Maynard, **Inside Plea Bargaining: The Language of Negotiation**, New York: Plenum Press, 1984, s. 77.

⁶⁰⁹ William F. McDonald, **Plea Bargaining: Critical Issues and Common Practices**, US Department of Justice, National Institute of Justice, University of Michigan Library, 1985, s. 5'den naklen Donald J. Newman, **Conviction: The Determination of Guilt or Innocence Without Trial**, Boston: Little, Brown and Company, 1966, s. 60.

⁶¹⁰ McDonald, **Plea Bargaining**, s. 6.

⁶¹¹ Mary E. Vogel, **Coercion To Compromise: Plea Bargaining, the Courts, and the Making of Political Authority**, Oxford University Press, 2007, s. 91-92.

İddia pazarlığı ceza muhakemesindeki bazı haklardan feragati gerektirmektedir. Buna göre iddia pazarlığı; ceza muhakemesinde şüpheli/sanığın, suçlamada ve/veya cezada bir indirim karşılığında mahkeme önünde yargılanma hakkından feragat ettiği bir süreçtir⁶¹². Şüpheli/sanık suçu kabul ettiğinde, savcılığın suçlu olduğunu kanıtlamasını isteme, mahkeme/jüri yargılaması, tanıklarla yüzleşme ve kendi kendini suçlamaya zorlanamama haklarından feragat etmektedir ve bu nedenle mahkeme, suçu kabul etmenin gönüllü olduğundan emin olmalıdır⁶¹³. İddia pazarlığında haklardan feragat karşılığında alınan ceza indirimi ödül olarak da nitelendirilmektedir⁶¹⁴.

Bazı yazarlar, iddia pazarlığını müzakere süreci üzerinden analiz etmektedir⁶¹⁵. İddia pazarlığı, savcı ve müdafinin şüpheli/sanık aleyhindeki bir veya daha fazla cezai suçlamayı yargılama olmaksızın karara bağlayacak olan anlaşmaya katılmasını sağlayan bir müzakere şekli olarak tanımlanmaktadır⁶¹⁶. Benzer şekilde bir tanıma göre iddia pazarlığı, genellikle savcılık ve savunma arasında yürütülen, bir ceza uyuşmazlığının yargılama olmaksızın çözümünü müzakere etme sürecidir⁶¹⁷. Bir başka tanıma göre iddia pazarlığı, şüpheli/sanık ve savcı ile savunma beyanının ve cezanın uygunluğu ile ilgili olarak mahkeme arasında yürütülen bir anlaşma müzakeresi sürecidir⁶¹⁸. İddia pazarlığının, genellikle, suçu kabul ederek yargılanma hakkından

⁶¹² Milton Heumann, **Plea Bargaining: The Experiences of Prosecutors, Judges, and Defense Attorneys**, The University of Chicago Press, 1978, s. 1. Şüpheli/sanığın pazarlığı kabul etmekteki amaç ve çıkarları ve bunları etkileyen sebepler hakkında bkz. G. Nicholas Herman - Zachary C. Bolitho, **Plea Bargaining**, 4. Baskı, Juris Publishing, 2017, s. 9-11. Bununla birlikte, tarafların mantık çerçevesinde ne zaman anlaşması gerektiğine ilişkin bilişsel psikolojiye dayanan teoriler ile iddia pazarlığında aslında gerçekleşenler arasında çelişki bulunduğu yönünde çalışmalar yapılmıştır. Müdafilerin yargılamada beklenen sonuçları çarpıtarak, sanıkları anlaşmaları ve suçu kabul etmeye yönlendirdiği ifade edilmektedir. Zira sanıklar, feragat ettikleri yargılanma hakkını doğru bir şekilde değerlendirecek bilgidenden yoksundurlar. Bkz. Richard Birke, “Reconciling Loss Aversion and Guilty Pleas”, **Utah Law Review**, Vol. 1999, No. 1, 1999, s. 247.

⁶¹³ Dawn Reddy, “Guilty Pleas and Practice”, **American Criminal Law Review**, Vol. 30, No. 3, Annual Survey of White Collar Crime, 1993, s. 1119.

⁶¹⁴ Scott W. Howe, “The Value of Plea Bargaining”, **Oklahoma Law Review**, Vol. 58, 2005, s. 625.

⁶¹⁵ Rebecca Hollander-Blumoff, “Getting to Guilty: Plea Bargaining as Negotiation”, **Harvard Negotiation Law Review**, 2, 1997, s. 115. Ayrıca bkz. Stephanos Bibas, “Plea Bargaining Outside the Shadow of Trial”, **Harvard Law Review**, Vol. 117, No. 8, 2004, s. 2464-2547. Katılanların kimliği, iddia pazarlığını diğer müzakere türlerinden ayırmaktadır. Diğer hukuki müzakerelerin aksine, iddia pazarlığı, bir kişinin özgürlüğü için devletle müzakere etmesini içerir. Bkz. Hollander-Blumoff, “Getting to Guilty”, s. 119.

⁶¹⁶ Herman - Bolitho, **Plea Bargaining**, s. 1; Cynthia Alkon, “Plea Bargaining as a Legal Transplant: A Good Idea for Troubled Criminal Justice Systems?”, **Transnational Law and Contemporary Problems**, Vol. 19, 2010, s. 385.

⁶¹⁷ Alkon - Dion, “Introducing Plea Bargaining”, s. 5. Benzer yönde Peter J. Messite, “Plea Bargaining in Various Criminal Justice Systems”, Montevideo, Uruguay, 2010, s. 1. https://www.law.ufl.edu/pdf/academics/centers/cgr/11th_conference/Peter_Messitte_Plea_Bargainin_g.pdf (Erişim Tarihi: 28.12.2019).

⁶¹⁸ Schmallegger, **Criminal Justice: A Brief Introduction**, s. 263.

feragat etmesi karşılığında şüpheli/sanığa ceza indiriminin teklif edildiği, müdafî ve savcı arasında yürütülen resmî olmayan müzakereler olarak anlaşıldığı da ifade edilmektedir⁶¹⁹. Pazarlık kısaca, savcılarının suç ikrarı almak amacıyla, şüpheli/sanıkların müdafileriyle yaptığı pazarlık sürecini anlatan bir kavram olarak nitelendirilmektedir⁶²⁰.

Tarafların müzakerelere yaklaşımını; delil durumu, iddia ve savunmanın gücü veya zayıflığı, bu konularda jüri tutumları ve eğilimleri gibi bazı kriterler etkilemekte ve her iki taraf, bir anlaşmaya varılıp varılmayacağını ve bu anlaşmanın şartlarının ne olması gerektiğini belirlemek amacıyla müzakere edilmiş bir anlaşmaya en iyi alternatifleri değerlendirmektedir⁶²¹. Müzakereler genellikle, savcı ile müdafî arasında yürütülmektedir⁶²². Pazarlık müzakereleri, davanın önemine ve karmaşıklığına bağlı olarak basit ve hızlı olabileceği gibi, karmaşık ve uzun süreli de olabilir. Nitekim ABD’de pazarlık yönteminin uygulanmasında tarafların gerçekten çekişmesine dayanan müzakereler söz konusu olabileceği gibi, pazarlık yöntemi bazı durumlarda ise alışılmış şekilde uygulanmaktadır. Davanın önemi ve davadaki deliller konusunda savcı ile müdafîin benzer değerlendirmelere sahip olduğu dosyalarda, özellikle de basit suçlara ilişkin davalarda, savcılar ve müdafiler anlaşmanın alışılmış bir durum olduğunu bilirler ve anlaşma, genellikle savcının teklifi yapmasından ve müdafîin müvekkilinin anlaşmayı kabul ettiğini teyit etmesinden sonra gerçek anlamda bir müzakere olmaksızın gerçekleşir⁶²³.

⁶¹⁹ Regina Rauxloh, **Plea Bargaining in National and International Law**, Routledge, 2014, s. 25.

⁶²⁰ Balo, **Savcılık**, s. 185.

⁶²¹ Hollander-Blumoff, “**Getting to Guilty**”, s. 121. Ayrıca bkz. Richard Birke, “*The Role of Trial in Promoting Cooperative Negotiation in Criminal Practice*”, **Marquette Law Review**, Vol. 91, No. 1, Fall, 2007, s. 39-84.

⁶²² Pazarlık müzakerelerinde savcı daha güçlü bir konumdadır. Savcının pazarlıktaki amaç ve çıkarları ve bunları etkileyen sebepler hakkında bkz. Herman - Bolitho, **Plea Bargaining**, s. 5-9. Bir çalışmada, kişilerin iddia pazarlığını nasıl etkilediğine ve savcılarının pazarlığa nasıl yaklaşıtlarına odaklanılmakta ve savcının bir davaya ilişkin hevesinin pazarlık yapma isteğini etkilediği ifade edilmektedir. Bkz. Alafair S. Burke, “*Prosecutorial Passion, Cognitive Bias, and Plea Bargaining*”, **Marquette Law Review**, Vol. 91, No. 1, Fall, 2007, s. 183-212. Müdafîin müzakerelerdeki etkinliğinin değerlendirildiği bir çalışmada, müdafilerin dikkat çekici şekilde problem çözdükleri ortaya çıkarılarak; bu durumun uzun vadeli ilişkilerin ve adaleti teşvik eden, verimli anlaşmalarda paylaşılan hedeflerin bir sonucu mu yoksa eğitimsiz ve yoksul şüpheli/sanıkları temsil eden bunalmış avukatların bir sonucu mu olduğu sorgulanmaktadır. Bkz. Andrea Kupfer Schneider, “*Cooperating or Caving in: Are Defense Attorneys Shrewd or Exploited in Plea Bargaining Negotiations?*”, **Marquette Law Review**, Vol. 91, No. 1, Fall, 2007, s. 145-162.

⁶²³ Maynard, **Inside Plea Bargaining**, s. 104.

Bazı tanımlar iddia pazarlığının bir anlaşmaya dayanmasını esas almaktadır. İddia pazarlığı kısaca, devletle yapılan bir anlaşma olarak nitelendirilmektedir⁶²⁴. Geleneksel anlamıyla iddia pazarlığı, şüpheli/sanığın suçlamada veya cezasında bir indirim karşılığında suçunu kabul ettiği, iddia ve savunma arasında yapılan bir anlaşmadır⁶²⁵.

Türk hukukunda da iddia pazarlığını, farklı uygulama çeşitleri bakımından ele alarak kapsamlı şekilde tanımlayan görüşler bulunmaktadır. Buna göre; iddia ve savunma makamları arasında gerçekleşen, şüphelinin/sanığın genellikle daha az ceza almasını, iddia makamının ise uyuşmazlığın mahkûmiyet ile sonuçlanmasını garanti ettiği, mahkemenin onayı ile geçerli olan sözleşme hukuku temelinde yürütülen anlaşma iddia anlaşması; bu anlaşmanın yapılma süreci ise iddia pazarlığı olarak ifade edilmektedir⁶²⁶. Ayrıca iddia pazarlığı; genellikle yargılama öncesinde iddia ve savunma arasında gerçekleştirilen ve sanığın suçunu itiraf etmesine karşılık olarak savcının bazı suçlamaları düşürme, suçlama sayısını azaltma, mahkemeden belirli bir ceza talep etme ya da hiçbir ceza talep etmeme, yabancılar için sınır dışı edilmeme gibi sanık lehine tavizler verdiği, buna karşılık sanığın mahkeme önünde yargılanma hakkı gibi bazı anayasal haklarından feragat ettiği ve uyuşmazlığın yargılamaya gidilmeden taraflar arasında gizli görüşmelerle çözümlenmesi olarak tanımlanmaktadır⁶²⁷.

Tanımlar belirli noktalarda birbirinden ayrışsa da yukarıda yer verilen birçok tanım ortak özellikler ve ifadeler barındırmaktadır. Kanaatimizce ABD’de uygulanan klasik şekliyle iddia pazarlığı; genel itibarıyla daha hafif bir muamele karşılığında, şüpheli/sanığın suçu kabul ederek, suça itiraz etmeyerek veya işbirliğinde bulunmak suretiyle devlete başka bir destek sağlayarak mahkeme önünde yargılanma hakkından feragat ettiği, iddia ve savunma makamları arasında gerçekleşen ve mahkemenin onayına tabi olan bir anlaşmayı ifade etmektedir. Daha geniş anlamda cezai uyuşmazlığın çözüm yöntemi ve sonucunun, iddia ile savunmanın vardığı anlaşmaya

⁶²⁴ Timothy Sandefur, “*In Defense of Plea Bargaining*”, **Regulation**, Vol. 26, No. 3, 2003, s. 28.

⁶²⁵ Samantha Joy Cheesman, “*Comparative Perspectives on Plea Bargaining in Germany and the U.S.A.*”, **Rechtsentwicklungen aus europäischer Perspektive im 21. Jahrhundert**, Ed. Attila Badó, Detlev W. Belling, Universitätsverlag Potsdam, 2015, s. 113.

⁶²⁶ Yapar, **İddia Pazarlığı**, s. 124. Ayrıca bkz. Yaşar, **Seri Muhakeme Usulü Üzerine Bir İnceleme**, s. 19 vd.

⁶²⁷ Kaşlı, **İtham Pazarlığı**, s. 41.

tabi olduğu durumlardır. İddia pazarlığının gerçekleşmesi durumunda genel hükümlere göre bir yargılama yapılmamaktadır.

Bununla birlikte, aşağıda karşılaştırmalı hukuktaki modeller başlığında açıklanacağı üzere, bazı ülkelerde anlaşma sanık ile mahkeme arasında gerçekleşmektedir. Yine bazı ülkelerde şüpheli/sanığın ikrar veya suç kabulünde bulunması, uygulama için zorunlu olarak aranmamakta; bunun yerine cezalandırma talebinin veya teklifin kabulü, uygulama bakımından yeterli olmaktadır. Aynı zamanda genellikle anlaşma savcı ve şüpheli/sanık ile müdafî arasında gerçekleşse de anlaşma öncesi yasal bir müzakere süreci söz konusu olmamakta; yöntem savcının belirlediği ve müzakere konusu edilmeyen indirimli yaptırım üzerinde anlaşma halinde uygulanmaktadır. Bazı ülkelerdeki düzenlemeler kapsamında kurumun Kıta Avrupasındaki görünüm şekilleri aşağıda ayrıca incelenecektir.

C. İddia Pazarlığı Kurumunun Tarihsel Gelişimi

İtham sisteminin uygulandığı ülkelerde, şüpheli/sanığın suçunu kabul etmesi veya suçu ikrarı, çok eski zamanlardan beri en önemli delillerinden biri olarak kabul edilmiştir⁶²⁸. Ceza muhakemesindeki gelişmelere paralel olarak, şüphelinin suçunu ikrar etmesi, suçluluğu veya masumiyeti konusunda bir duruşmada karar verilmesine ilişkin hakkindan doğrudan feragat etmesi sonucuna yol açmaya başlamıştır. Ancak temeli ikrara dayansa da şüpheli/sanığın yargılanma hakkından feragati ile suçu ikrarı karşılığında yargılanmaksızın cezalandırılması anlamına gelen iddia pazarlığı, ikrarın delil olarak kabul edilmesine göre daha yeni bir uygulamadır.

İddia pazarlığı uygulamanın bir ürünü olarak pratik ihtiyaçlar neticesinde ortaya çıkmış bir kurumdur. İddia pazarlığının gelişimi, ceza adalet sistemindeki ve toplumdaki değişiklikler ve gelişmeler ile ilişkilidir. Özellikle jüri yargılamasının karmaşık olması, ceza kanunlarının uygulamasının genişlemesi, suç oranlarının artması, çekişmeli sistemde savcıların davayı hızlı ve kolay yoldan kazanmak istemesi, artan iş yükü karşısında muhakeme ekonomisinin sağlanmak istenmesi gibi bazı

⁶²⁸ Birtek, **Ceza Muhakemesinde İkrar**, s. 47. Ayrıca Kıta Avrupası hukukunun temelini oluşturan Roma hukukunda da ikrar en önemli delil olarak kabul edilmiştir. Confessio est regina probationum: İkrar delillerin kraliçesidir. Bkz. Belgin Erdoğan, **Hukukta Latince Teknik Terimler - Özlü Sözler**, 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008, s. 29.

nedenlerle iddia pazarlığı, mahkeme önündeki yargılamaların yerini almaya başlayarak yaygın ve yerleşik bir uygulama haline gelmiştir⁶²⁹.

Ceza muhakemesinin klasik süreçlerinin sonucunun aksine, hangi cezaların pazarlığın sonucu olduğunu belirlemek zor olduğundan iddia pazarlığı uygulamasının ne zaman başladığının tam olarak belli olmadığı söylenebilir. Bununla birlikte, iddia pazarlığının tarihi ikrar kadar eski olmasa da yapılan araştırmalar bu yöntemin birkaç yüzyıldan beri uygulandığını göstermektedir. İngiltere’de ortaçağdan, ABD’de ise İngiliz kolonisi olduğu dönemden beri iddia pazarlığı yönteminin kullanıldığı ifade edilmektedir⁶³⁰.

Pazarlığın ilk olarak İngiltere’de mi yoksa ABD’de mi uygulanmaya başladığı konusunda farklı görüşler bulunmakla birlikte, 19. yüzyıldan önce iddia pazarlığının uygulandığına dair somut bulgular bulunmasa da 19. yüzyıldan itibaren İngiltere ve Amerika’da uygulandığına ilişkin önemli bulgular ortaya konulmuştur⁶³¹. Ancak iddia pazarlığı 19. yüzyılda sınırlı olarak uygulama alanı bulmuş, 19. yüzyılın sonlarında ceza muhakemesinde kurumsallaşmış bir yöntem olarak uygulanmaya ve esasen 20. yüzyılda önemli sayıda uyuşmazlığın çözümüne kavuşturulması için kullanılan bir yol

⁶²⁹ İddia pazarlığının ortaya çıkışı ve gelişimini savcılarının genişleyen rolü ve yetkileri ile açıklayan görüşler olduğu gibi, profesyonel kolluk güçlerinin kurulması ve ayrıca yargılamaların karmaşıklaşması sonucu artan iş yükü baskısı ile ilişkilendiren görüşler de bulunmaktadır. Bkz. George Fisher, **Plea Bargaining's Triumph: A History of Plea Bargaining in America**, Stanford: Stanford University Press, 2003, s. 40 vd.; Albert Alschuler, *"Plea Bargaining and Its History"*, **Columbia Law Review**, Vol. 79 No. 1, 1979, s. 1-43; Theodore N. Ferdinand, **Boston's Lower Criminal Courts, 1814-1850**, University of Delaware Press, 1992, s. 21 vd. Bir görüş ise iddia pazarlığının gelişiminin dava iş yükü artışı ile her zaman orantılı olmadığını, toplumsal yapı, toplumsal olaylar ve kültürdeki değişimin iddia pazarlığının ortaya çıkmasına ve gelişimine katkısı olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Mary E. Vogel, *"The Social Origins of Plea Bargaining: Conflict and the Law in the Process of State Formation, 1830-1860"*, **Law & Society Review**, Vol. 33, No. 1, 1999, s. 161-246; Vogel, **Coercion To Compromise**, s. 147 vd.

⁶³⁰ Alschuler, *"Plea Bargaining and Its History"*, s. 16 vd.; Turner, **Plea Bargaining Across Borders**, s. 8; Balo - Çetintürk, **"Savcı-Sanık Pazarlığı"**, s. 1251.

⁶³¹ Lawrence M. Friedman, *"Plea Bargaining in Historical Perspective"*, **Law & Society Review**, Vol. 13, No. 2, 1979, s. 247-260. John H. Langbein, *"Understanding the Short History of Plea Bargaining"*, **Law & Society Review**, Vol. 13, No. 2, 1979, s. 261-272; Alschuler, *"Plea Bargaining and Its History"*, s. 1-43; Malcolm M. Feeley, *"Legal Complexity and the Transformation of the Criminal Process: The Origins of Plea Bargaining"*, **Israel Law Review**, Vol. 31, No. Issues 1-3, 1997, s. 183-222; Mike McConville - Chester Mirsky, *"The Rise of Guilty Pleas: New York, 1800-1865"*, **Journal of Law and Society**, Vol. 22, No. 4, 1995, s. 443-474; Fisher, **Plea Bargaining's Triumph**, s. 12-16; Mark H. Haller, *"Plea Bargaining: The Nineteenth Century Context"*, **Law & Society Review**, Vol. 13, No. 2, 1979, s. 273-280. İddia pazarlığının Amerikan mahkemelerinde 1830 ve 1840’larda ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Bkz. Vogel, **Coercion To Compromise**, s. 93 vd. İngiltere’deki ortaya çıkışı ve gelişimine ilişkin olarak bkz. Rauxloh, **Plea Bargaining**, s. 27 vd. İngiltere’de pazarlığın 18. yüzyıla kadar olan tarihçesine ilişkin ayrıca bkz. bkz. İpekcioglu, **Ceza Muhakemesinde İddia Pazarlığı**, s. 121 vd.

olmaya başlamıştır⁶³². Nihayet 21. yüzyılda ABD'deki ceza uyuşmazlıklarının yüzde doksandan fazlası bu yöntem ile çözülmektedir.

19. yüzyılda suç ikrarının muhakemeyi sonlandırdığı kabul edilirken; bugünkü anlamıyla suç ikrarı öncesinde savcı, şüpheli ve bazen de hâkimin şüphelinin kabul edeceği suçlama türü ile verilecek ceza konusunda çoğu zaman son derece kapsamlı pazarlıklar gerçekleştirebileceği 20. yüzyılın ortalarında kabul edilmeye başlanmıştır⁶³³. 20. yüzyıl başlarında ABD'de tüm davaların %50'si suç ikrarı ile sonuçlandırılırken; 1960'larda bu oran %80'e, daha sonraları ise %90'ın üzerine yükselmiştir⁶³⁴.

20. yüzyılda iddia pazarlığı yönteminin yaygınlaştığı bazı dönemler olmuştur. 1920'lerde pazarlık yöntemiyle yapılan anlaşmalar yaygınlaşmış ve bu yolun mahkûmiyet için kullanılması artmıştır⁶³⁵. Araştırmalar, ABD'de 1920-1933 yılları arasında alkollü içeceklerin üretiminin ve satışının yasak olduğu dönemde, mahkeme önünde suç kabulünün yaygın kullanıldığını ve tanındığını göstermektedir. Bu dönemde ceza adalet sisteminde yapılan araştırmalar, ABD'de suç kabulünden dolayı elde edilen ağır suçlardan mahkûmiyet oranlarının bazı büyük şehirlerde %85, %78, %76, %74, %84, %81, %90 olduğunu ortaya koymaktadır⁶³⁶. Bu döneme ilişkin istatistikler, federal mahkemelerde ise 1908 yılında bütün mahkûmiyetlerin yalnızca %50'sinin suç kabulü ile gerçekleştiğini, bu oranın 1916 yılında %72'ye yükseldiğini ve 1925'te suç kabulü ile mahkûmiyet yüzdesinin günümüzdeki gibi yaklaşık %90 seviyesine ulaştığını göstermektedir⁶³⁷. Alkol yasaklarının sona ermesinden sonra ise iddia pazarlığı, 1960'lı yıllarda yeniden geniş anlamda uygulama alanı bulmaya başlamıştır. 1920'li yıllarda yaşanan hızlı artış sonrasında iddia pazarlığının

⁶³² 19. yüzyılın başlarında ve ortalarında iddia pazarlığının, hâkim ve mahkemeler tarafından kabul edilmesi bakımından bazı engellerle karşılaştığı ifade edilmektedir. İddia pazarlığı, hâkimlerin ihtiyaçlarına savcılara göre daha az hizmet eden bir uygulama olarak görülmüş; tam bilgiye sahip olmadan cezalandırma görevini yerine getirdiklerinden bazı hâkimler bu durumdan hoşlanmamış ve yetkileri azalttığından bazı hâkimlerin gururunu kırdığı ileri sürülmüştür. Bkz. Fisher, **Plea Bargaining's Triumph**, s. 58.

⁶³³ Stephen C. Thaman, *"Plea-Bargaining, Negotiating Confessions and Consensual Resolution of Criminal Cases"*, **General Reports of the XVIITH Congress of the International Academy of Comparative Law**, Ed. Katharina Boele-Woelki - Sjef van Erp, Utrecht: Eleven International Publishing, 2007, s. 971-972.

⁶³⁴ Thaman, *"Plea-Bargaining, Negotiating Confessions"*, s. 971.

⁶³⁵ Alschuler, *"Plea Bargaining and Its History"*, s. 6; Vogel, *Coercion To Compromise*, s. 30.

⁶³⁶ Alschuler, *"Plea Bargaining and Its History"*, s. 26.

⁶³⁷ Alschuler, *"Plea Bargaining and Its History"*, s. 27.

uygulanma oranı 1960'lı yıllara kadar yasaklamanın sona erdiği dönemle aynı seviyede olacak şekilde göreceli olarak sabit kalmıştır⁶³⁸.

Alkol yasakları süresince yaygın şekilde uygulanan iddia pazarlığı, 1960'larda ise nüfus ve suç oranındaki artış nedeniyle mahkûmiyet kararlarının verilmesinde sıklıkla kullanılan bir yöntem olmuştur⁶³⁹. Bu dönemde Anayasa ve yasal mevzuatta pazarlık yöntemine ilişkin bir hüküm bulunmamaktaydı. 1967 yılında hem Ceza Adaleti için Asgari Standartlar Hakkında Amerikan Barolar Birliği Projesi hem de ABD Başkanının Kanunların Uygulanması ve Adalet Yönetimi Hakkında Komisyonu, usulüne uygun şekilde gerçekleştirilen iddia pazarlığının önemli değere sahip bir uygulama olduğunu açıklamıştır⁶⁴⁰. Bununla birlikte, iddia pazarlığı gayri resmî şekilde uygulanmaya devam etmiştir. Uygulamanın ABD Yüksek Mahkemesi tarafından uygun bulunmasından önce, iddia pazarlığı mahkemelerce uygulansa da bu uygulamanın masum kişilerin mahkûm edilmesine yol açması, gizli ve adaleti saptıran bir uygulama konusunda çekinceler bulunmaktaydı⁶⁴¹.

İddia pazarlığı kurumu, ABD Yüksek Mahkemesi kararları ile meşruiyet kazanmaya başlamıştır. 1969 yılında Yüksek Mahkeme, duruşma hâkiminin sanığın suç kabulünün gönüllü olduğundan emin olması gerekmesi sebebiyle suç kabulü üzerine verilen mahkûmiyet kararını bozmuştur⁶⁴². İddia pazarlığının, Amerikan Yüksek Mahkemesi'nin 1970 yılında verdiği Brady kararı ile resmî olarak onaylanmasına kadar bir yasal zemini olmadan uygulandığı söylenmelidir. Yüksek Mahkeme, Brady kararında pazarlık uygulamasını Anayasaya uygun bulmuştur⁶⁴³. ABD Yüksek Mahkemesi, pazarlık yöntemini kabul etmiş; şüphelinin bilerek ve gönüllü olarak suçunu kabul ettiğini ve susma, tanıklara karşı çıkma ve onları sorgulama hakkı ile jüri tarafından yargılanma hakkından usulüne uygun olarak feragat edildiği sürece ceza muhakemesinin önemli ilkelerinden hiçbirinin ihlal

⁶³⁸ Briana DeLong, *The Use of Plea Bargaining in the United States Criminal Justice System*, Simon Fraser University, Master of Criminology, 2008, s. 6.

⁶³⁹ Alschuler, "Plea Bargaining and Its History", s. 34 vd.

⁶⁴⁰ Alschuler, "Plea Bargaining and Its History", s. 35.

⁶⁴¹ Yapar, *İddia Pazarlığı*, s. 162-163.

⁶⁴² Boykin v. Alabama, 395 U.S. 238 (1969). Karar için bkz. <https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/usrep/usrep395/usrep395238/usrep395238.pdf> (Erişim Tarihi: 02.02.2020).

⁶⁴³ Brady v. US 397 U.S. 742 (1970). Karar için bkz. <https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/usrep/usrep397/usrep397742/usrep397742.pdf> (Erişim Tarihi: 02.02.2020). Brady kararı hakkında ayrıca bkz. Turner, *Plea Bargaining Across Borders*, s. 10 vd.

edilmediğini ifade ederek bu uygulamayı onaylamıştır⁶⁴⁴. Kararda suç kabulünün, mesleğinde yeterli bir avukatın tavsiyesiyle sanıklar tarafından gönüllü ve sonuçları bilinerek yapıldığı, bu nedenle sanıkların, kendilerine isnat edilen suçları işlediklerini kabul etmelerinin doğruluğunu ve güvenilirliğini sorgulayacak bir durum olmadığı ve sanığın bilgilendirilmiş bir şekilde suç kabulünde bulunabileceği ortaya konulmuştur⁶⁴⁵. Yüksek Mahkeme, bir pazarlık anlaşmasının anayasaya uygun kabul edilmesinin ana unsurunun, sanığın teklifi kabul etme veya reddetme olasılığının bulunması olduğunu belirtmiştir.

Aynı yıl Alford kararında; pazarlık usulünün uygulanması için şüphelinin suç kabul etmesi aranmakla birlikte, şüphelinin isnat edilen suç konusunda suçunu fiilen inkâr ettiği durumlarda dahi suç kabul beyanının geçerli olduğuna karar verilmiştir⁶⁴⁶. Yüksek Mahkeme, hâkimin şüphelinin suçlu olduğuna dayanak teşkil edecek gerçek bilgiler bulunduğundan emin olması koşuluyla bu uygulamayı onaylamıştır.

Amerikan Yüksek Mahkemesi 1971 yılında verdiği Santobello kararında iddia pazarlığının adalet yönetiminin bir unsuru olduğuna karar vermiştir⁶⁴⁷. Yüksek Mahkeme'ye göre iddia pazarlığı, adil ve usulüne uygun şekilde uygulanmak kaydıyla yaygınlaştırılmalı ve teşvik edilmelidir; eğer her bir suç isnadı ceza davası konusu olursa eyaletlerde ve federal devlette görevli tüm hâkim ve savcılarının mevcut sayısının çok üzerine çıkarılması gerekir. Dolayısıyla Yüksek Mahkeme, iddia pazarlığını kabul etmekle birlikte, birçok nedenden dolayı teşvik edilmesi gereken bir uygulama olduğunu ortaya koymuştur. Bu nedenlere örnek olarak pazarlığın; ceza davasının hızlı ve kesin olarak sonuçlandırılmasına hizmet etmesi, gereksiz tutuklamaları önlemesi, toplumun suç işlemeye eğilimli kişilerden korunmasına hizmet etmesi ve cezanın hızlı şekilde verilmesinin suçlu kişinin rehabilite olanağını arttırması verilmiştir⁶⁴⁸.

⁶⁴⁴ Thaman, “Plea-Bargaining, Negotiating Confessions”, s. 972.

⁶⁴⁵ Lucian E. Dervan - Vanessa A. Edkins, “The Innocent Defendant's Dilemma: An Innovative Empirical Study of Plea Bargaining's Innocence Problem”, **Journal of Criminal Law and Criminology**, Vol. 103, 2013, s. 19.

⁶⁴⁶ North Carolina v. Alford, 400 U.S. 25 (1970). Karar için bkz. <https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/usrep/usrep400/usrep400025/usrep400025.pdf> (Erişim Tarihi: 02.02.2020).

⁶⁴⁷ Santobello v. New York, 404 U.S. 257 (1971). Karar için bkz. <https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/usrep/usrep404/usrep404257/usrep404257.pdf> (Erişim Tarihi: 02.02.2020).

Santobello kararı hakkında ayrıca bkz. Turner, **Plea Bargaining Across Borders**, s. 18 vd.

⁶⁴⁸ Balo - Çetintürk, “Savcı-Sanık Pazarlığı”, s. 1254.

Yüksek Mahkeme'nin iddia pazarlığına ilişkin olarak verdiği ve pazarlığın gelişiminde önemli katkısı olan Bordenkircher kararında ise savcının bir şüphelinin suçunu kabul edip beş yıllık bir mahkûmiyet almasını teklif etmesi, aksi takdirde jüri tarafından yargılanmakta ısrar etmesi ve sonucunda hüküm giymesi durumunda müebbet hapis isteminde bulunacağını belirtmesinin yargı sürecini ihlal etmediği sonucuna ulaşılmıştır⁶⁴⁹. Savcının, şüphelinin suçu kabul ederek yargılanma hakkından feragat etmesi bakımından yararı bulunduğu kabul edilmiştir. Şüpheli/sanığın suç işlediği konusunda makul nedene sahip olması halinde savcının, suç kabulü alabilmek için şüpheli/sanığa mahkeme önünde yargılanmayı tercih etmesi durumunda daha ağır bir ceza verilmesi talebinde bulunacağını söylemesinin Anayasa'ya aykırılık teşkil etmediği ifade edilerek; şüpheli/sanığı ikna etmeye yönelik bu uygulamanın hukuka uygun olduğuna karar verilmiştir.

Bu davalar, Yüksek Mahkeme'nin iddia pazarlıklarının kabul edilebilir olduğunu ve geçerli anlaşmalar olarak tanınması gerektiğini ortaya koyan kararlarıdır. Aynı zamanda Mahkeme'nin ilerleyen yıllarda verdiği, pazarlık yöntemine ilişkin olan ve bu süreci şekillendiren çeşitli kararları bulunmaktadır⁶⁵⁰. Örneğin, 2002 yılında verdiği Ruiz kararında Mahkeme; savcının, sanığın suç kabulü yoluyla iddia anlaşmasına girmeden önce isnat edilen suça ilişkin tüm bilgileri vermemesinin hukuka aykırı olmadığına; dolayısıyla şüphelinin dosyanın tüm içeriğini, bu kapsamda yargılamada aleyhinde kullanılabilecek delilleri ve bunların mahkûmiyetini nasıl etkileyeceğini bilmesine gerek olmadığına ve bu durumun suçun bilinerek kabul edilmesini etkilemediğine karar vermiştir⁶⁵¹. Yüksek Mahkeme, genellikle pazarlık uygulamasını teşvik edecek şekilde yapılan iddia anlaşmalarını Anayasa'ya uygun bulmuştur. Bununla birlikte, kendi kendini suçlamaya zorlanamama hakkı, müdafiden yararlanma hakkı gibi bazı gerekçelere dayanarak pazarlığın uygulanmasına birtakım kısıtlamalar getirdiği de ifade edilmelidir. Özellikle 2010 yılından itibaren iddia pazarlığı sürecini müdafiden etkin şekilde yararlanma hakkı kapsamında sanık bakımından iyileştiren bazı kararlar vermiştir. Bu çerçevede sanığın iddia pazarlığı sürecinde müdafinin yardımından etkin şekilde yararlanması gerektiği, bu haktan etkin

⁶⁴⁹ Bordenkircher v. Hayes, 434 US 357 (1978). Karar için bkz. <https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/usrep/usrep434/usrep434357/usrep434357.pdf> (Erişim Tarihi: 02.02.2020).

⁶⁵⁰ Ricketts v. Adamson (1987), Alabama v. Smith (1989), ABD v. Mezzanatto (1995), ABD v. Ruiz (2002) bu kararlara örnek olarak gösterilebilir. Bkz. Balo, **Savcılık**, s. 189.

⁶⁵¹ States v. Ruiz, 536 US 622 (2002). Karar için bkz. <https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/usrep/usrep536/usrep536622/usrep536622.pdf> (Erişim Tarihi: 02.02.2020).

şekilde yararlanılmadığı takdirde bunun adil yargılanma hakkının bir gereği olan müdafî yardımından yararlanma hakkının ihlali olduğu yönünde kararlar vermiştir⁶⁵².

Yüksek Mahkeme kararları ile hukuken tanınan pazarlık yöntemine ilişkin yasal hükümler, Ceza Muhakemesine İlişkin Federal Kurallar'ın 11. maddesine ilişkin 1974 yılında yapılan değişiklik teklifi üzerine getirilmiştir⁶⁵³. Federal hukuk sistemi ile birlikte eyalet ceza muhakemesi kanunlarında da iddia pazarlığına ilişkin temel yasal düzenlemelere yer verilmektedir. Yasal kuralların çoğu, Yüksek Mahkeme'nin belirlediği asgari anayasal standartları karşılamaktadır. İddia pazarlığını düzenleyen kurallar, müzakere sürecinin kendisinden ziyade, şüpheli/sanığın suçu kabulünün alınmasına ilişkin usuller ile savcılık ve savunma bir anlaşma gerçekleştirdikten sonra bu anlaşmanın mahkemece onaylamasına ilişkin resmî sürece ilişkindir. Örneğin, Ceza Muhakemesine İlişkin Federal Kurallar'ın 11. maddesine göre, hâkim sanığa iddia anlaşması yapması halinde feragat etmesine neden olacak haklar, suçlamalar ile asgari ve azami cezalar hakkında bilgi vermeli ve suçu kabulün dosyadaki somut gerçeklerle uyuşup uyuşmadığı denetlemelidir. Bugün birçok ABD yargı bölgesinde tüm şartların kayıt altına alınması gerekliliği bulunmaktadır⁶⁵⁴.

Görüldüğü üzere, 19. yüzyıldan bugüne kadar ABD'de uygulanan iddia pazarlığı, bundan yüzyıl önce ceza adalet sisteminde yaygınlık kazanmış ve daha sonra yasal düzenlemelere konu olmuştur. Brady kararının verildiği 1970'li yıllarda, tüm mahkûmiyetlerin %75'inden fazlası suç kabulü yoluyla elde edilmekte iken; 2009 yılında Yüksek Mahkeme, federal mahkemeler ve eyalet mahkemelerindeki mahkûmiyetlerin %95'in üzerinde suç kabulü ile gerçekleştiğini açıklamıştır⁶⁵⁵. Bugün

⁶⁵² Padilla v. Kentucky, 559 U.S. 356 (2010). Karar için bkz. <https://www.supremecourt.gov/opinions/09pdf/08-651.pdf> Lafler v. Cooper, 566 U.S. 156, 132 S. Ct. 1376 (2012). Karar için bkz. <https://www.supremecourt.gov/opinions/11pdf/10-209.pdf>; Missouri v. Frye, 566 U.S. 134, 132 S. Ct. 1399 (2012). Karar için bkz. <https://www.supremecourt.gov/opinions/11pdf/10-444.pdf> (Erişim Tarihleri: 02.02.2020) Bu konuda ayrıca bkz. Cynthia Alkon, "What's Law Got to Do With It? Plea Bargaining Reform after Lafler and Frye", **Yearbook on Arbitration and Mediation**, Vol. 7, 2015, s. 1-27; Ronald Jay Allen - William J. Stuntz - Joseph L. Hoffmann - Debra Ann Livingston - Andrew D. Leipold - Tracey L. Meares, **Criminal Procedure: Investigation and the Right to Counsel**, 3. Baskı, Wolters Kluwer, 2016, s. 203 vd.

⁶⁵³ Danışma Komitesi'nin 1974 değişikliklerine ilişkin açıklamaları için bkz. https://www.law.cornell.edu/rules/frcrmp/rule_11 (Erişim Tarihi: 03.02.2020). Ayrıca bkz. Elaine Brand, "Revised Federal Rule 11: Tighter Guidelines for Pleas in Criminal Cases", **Fordham Law Review**, Vol. 44, 1976, s. 1010 vd.

⁶⁵⁴ Thaman, "Plea-Bargaining, Negotiating Confessions", s. 972.

⁶⁵⁵ Melendez-Diaz v. Massachusetts, 557 U.S. 305 (2009). Karar için bkz. <https://www.supremecourt.gov/opinions/08pdf/07-591.pdf> (Erişim Tarihi: 03.02.2020).

Amerika Birleşik Devletleri'nde uyuşmazlıkların %97'den fazlası mahkeme önünde jüri yargılaması sonucu mahkûmiyet yerine, suç kabulü sonucunda pazarlık yoluyla sonuçlanmaktadır⁶⁵⁶. Tüm bu açıklamalar çerçevesinde, pazarlık yönteminin ABD sisteminin yerleşmiş ve bütünleşmiş bir parçası olduğu inkâr edilemez bir gerçektir. Aynı zamanda aşağıda da değinileceği üzere, günümüzde klasik Amerikan modeline dayanan ve genellikle muhakeme sürecini kısaltmayı amaçlayan, şüpheli/sanığın kabulünün esas alındığı çeşitli yöntemler Kıta Avrupası, Latin Amerika ülkeleri gibi birçok ülkede de kabul edilmektedir.

D. İddia Pazarlığının Çeşitleri

Amerika Birleşik Devletleri'nde ceza uyuşmazlığı çoğunlukla, suçun kabul edilmesi ya da ikrar edilmesi suretiyle pazarlık yoluyla çözüme kavuşturulmaktadır. İddia pazarlığının ise çeşitli şekillerde gerçekleştirilmesi mümkündür. Temel olarak pazarlık müzakerelerinin konusuna göre suçlama pazarlığı (*charge bargaining*) ve ceza pazarlığı (*sentence bargaining*) olmak üzere iki tür iddia pazarlığı bulunmaktadır⁶⁵⁷. Bununla birlikte, uygulamada müzakere edilen konu dışında sürece katılan kişilerin etkinliği gibi birtakım ölçütleri esas alan pazarlık çeşitlerinin de kabul edildiğini ifade etmek gerekir⁶⁵⁸. Yine pazarlık müzakerelerinin ne şekilde yapıldığına bağlı olarak bazı ayrımlar da yapılmaktadır⁶⁵⁹. Bu başlık altında ise genel olarak kabul edilen ve müzakere edilen konuyu esas alan ayırmadan hareketle açıklamalar yapılacaktır.

⁶⁵⁶ ABD Cezalandırma Komisyonu tarafından 2020 yılına ilişkin yayınlanan rapor için bkz. 2020 Annual Report and Sourcebook of Federal Sentencing Statistics, s. 56 vd. <https://www.ussc.gov/sites/default/files/pdf/research-and-publications/annual-reports-and-sourcebooks/2020/2020-Annual-Report-and-Sourcebook.pdf> (Erişim Tarihi: 03.05.2021).

⁶⁵⁷ Reddy, “Guilty Pleas and Practice”, s. 1133-1137; Herman - Bolitho, **Plea Bargaining**, s. 2. Bazı görüşler tarafından suçlama pazarlığı ve ceza pazarlığı ile birlikte, suçlama sayısı pazarlığı da iddia pazarlığının bir türü olarak ayrı şekilde ele alınmaktadır. Bkz. Balo - Çetintürk, “Savcı-Sanık Pazarlığı”, s. 1248-1249.

⁶⁵⁸ Örneğin; ABD’de pazarlık, savcının başlattığı ve de facto hâkim gibi suça ve hatta cezaya tek başına karar verdiği tek taraflı pazarlık şeklinde gerçekleşebileceği gibi, savcı ve savunmanın birlikte hareket ederek karşılıklı anlaşma yoluyla uyuşmazlığı çözüme ulaştırdıkları iki taraflı pazarlık şeklinde de gerçekleşebilir. Tek taraflı pazarlıkta savcı belirleyici konumdur ve savcının teklifinin zorlayıcı olması sanığın kabulünü etkilediğinden, sanığın suçu kabul konusunda gerçek anlamda gönüllü olmasından bahsedilemez. Bu konuda bkz. Maximo Langer, “Rethinking Plea Bargaining: The Practice and Reform of Prosecutorial Adjudication in American Criminal Procedure”, **American Journal of Criminal Law**, Vol. 33, No. 3, 2006, s. 246 vd.

⁶⁵⁹ Ceza veya suçlamaların taraflar arasında açık şekilde müzakere edildiği açık iddia pazarlığı, savcılık bürosu tarafından suç kabulüne ilişkin ödüller bakımından belirlenen politikalara uygun iddia pazarlığı ve şüpheli/sanığın cezada indirim veya suçlamanın azaltılması beklentisiyle suç kabulünde bulunduğu ve müzakerelerin açık şekilde gerçekleşmediği örtülü iddia pazarlığı şeklinde ayrımlara tabi tutulduğu da görülmektedir. Bkz. Milton Heumann, “Plea Bargaining”, **International Encyclopedia of Social and Behavioral Sciences**, Oxford, England: Elsevier Science, 2001, s. 11508 vd.

İddia pazarlığı, suçu kabul karşılığında sanık ile savcılığın suçlamaların düşürülmesi veya azaltılması konusunda anlaştığı suçlama pazarlığı şeklinde gerçekleşebilir⁶⁶⁰. Suçlama pazarlığında savcı, suçlamalardan birini veya birkaçını düşürmeyi veya belirlenen suçlara ilişkin suçlandırma yapmamayı kararlaştırabilir⁶⁶¹. Aynı zamanda ilk başta yapılan suç isnadına göre cezası daha hafif bir suç isnadında bulunulması karşılığında, daha az ceza gerektiren suçun kabul edilmesi de bu kapsamdadır⁶⁶². Görüldüğü üzere, bu yöntemde sanığın karşı karşıya kaldığı suç isnatları müzakere konusu edilmektedir; bu nedenle pazarlığın bu türü isnat pazarlığı olarak da adlandırılmaktadır⁶⁶³. Suçlama pazarlığında cezanın miktarı konusunda pazarlık yapılmamaktadır. Bu pazarlık çeşidinde hâkim cezanın belirlenmesinde rol oynamaktadır⁶⁶⁴.

Daha az cezayı gerektiren suçlamada bulunulması veya suçlama sayısının azaltılması yoluyla sanığın alacağı muhtemel ceza azalmaktadır⁶⁶⁵. Uygulamada bazı savcıların sanığa bilerek daha ağır veya daha fazla suç isnadında bulunduğu ve görünüşte sanığın lehine bir anlaşma sağlandığı belirtilmektedir⁶⁶⁶. ABD’de bazı yargı bölgeleri, suçlama pazarlıklarını sınırlandırma veya yasaklama girişiminde bulunsa da bu girişimler başarıya ulaşamamıştır⁶⁶⁷.

Bu tür bir pazarlık, savunma makamı tarafından, ABD Cezalandırma Rehberi’nin (*Sentencing Guidelines*) bir sonucu olarak daha az tercih edilebilecek niteliktedir⁶⁶⁸. Federal Cezalandırma Rehberi’nin uygulanması, hâkimlerin

⁶⁶⁰ Alkon - Dion, “Introducing Plea Bargaining”, s. 5.

⁶⁶¹ İddia pazarlığında anlaşmanın olası koşullarının kapsamlı bir listesi için bkz. Herman - Bolitho, **Plea Bargaining**, s. 106-108.

⁶⁶² Örneğin, yağma suçu hırsızlığa düşürülebilir. Bkz. Rauxloh, **Plea Bargaining**, s. 25.

⁶⁶³ Bacaksız, “İddianame Pazarlığı”, s. 155; Balo - Çetintürk, “Savcı-Sanık Pazarlığı”, s. 1250.

⁶⁶⁴ Cumhur Şahin, “Ceza Muhakemesinde Uzlaşma”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Süleyman Arslan’a Armağan)**, C. 6, S. 1-2, 1998, s. 268.

⁶⁶⁵ Russell D. Covey, “Fixed Justice: Reforming Plea Bargaining with Plea-Based Ceilings”, **Tulane Law Review**, Vol. 82, No. 4, 2008, s. 1261-1262.

⁶⁶⁶ Covey, “Fixed Justice”, s. 1254; Balo - Çetintürk, “Savcı-Sanık Pazarlığı”, s. 1249.

⁶⁶⁷ Covey, “Fixed Justice”, s. 1261.

⁶⁶⁸ Reddy, “Guilty Pleas and Practice”, s. 1133. Federal Cezalandırma Rehberi hakkında bilgi için bkz. Dressler - Michaels, **Understanding Criminal Procedure: Volume 2: Adjudication**, s. 360 vd. İddia pazarlığı ve Federal Cezalandırma Rehberi ilişkisi için bkz. LaFave - Israel - King - Kerr, **Criminal Procedure**, s. 1201-1204. Federal Cezalandırma Rehberi’ne ilişkin ABD Cezalandırma Komisyonu Rehber Kılavuzu için bkz.

<https://www.ussc.gov/sites/default/files/pdf/guidelines-manual/2018/GLMFull.pdf> (Erişim Tarihi: 01.02.2020).

cezalandırma konusundaki takdir yetkisini önemli ölçüde sınırlandırılmıştır⁶⁶⁹. Bununla birlikte, Yüksek Mahkeme Booker kararı ile Cezalandırma Rehberi'nin bağlayıcı olmadığına karar vermiştir⁶⁷⁰. Böylece Rehber'in tavsiye niteliğinde olduğu kabul edilmektedir⁶⁷¹. Cezalandırma Rehberi'nde ayrıntılı ve dar ceza aralıkları belirlenmiş olup büyük ölçüde yapılan suç isnadı esas alınmakta ve muhtemel ceza, esas olarak savcının sanığa isnat ettiği suça göre belirlenmektedir. Savcının suçlamalar konusundaki tercihi, hâkimin cezayı seçeceği dar ceza aralığını belirlemektedir⁶⁷². Aynı zamanda Rehber'de yer verilen kurallar uyarınca ceza, sanığın ceza geçmişi de göz önünde alınarak belirlenmekte ve birtakım kurallar da sanığın suç isnadına esas olan eylemi ile bağlantılı eylemlerinin (*relevant conduct*) cezalandırmada hâkim tarafından dikkate alınmasına imkân vermektedir⁶⁷³. Bağlantılı eylemlerin dikkate alınmasına ilişkin kuralın en önemli amacı, tarafların suçlama pazarlığı yoluyla Cezalandırma Rehberi'nden kaçınmasının önlemektir⁶⁷⁴. Cezayı arttıracak bu gibi hallerin bulunması durumunda ise cezanın üst sınırı önemli derece yükselebilmekte ve cezanın tahmini özellikle savunma bakımından son derece karmaşık hale gelmektedir. Cezanın kesin olarak tahmin edilebilmesinin zor olduğu bu durumlar dikkate alındığında, suçlama pazarlığı sonucu yapılan anlaşmanın her zaman şüpheli/sanık için bir garanti teşkil etmeyeceğini ifade etmek gerekir. Ayrıca Rehber'de yer verilen bir diğer kural, benzer suçlar bakımından cezalardaki eşitsizlikleri engellemek amacıyla yapılan anlaşma üzerine düşürülen veya isnat edilmeyen suçlamaların da sanık bakımından ceza artırımında kullanılabilmesine olanak sağlamaktadır⁶⁷⁵. Yukarıda açıklandığı üzere, Cezalandırma Rehberi'ndeki cezalar tavsiye niteliğinde olduğundan gerek mahkemelerin Rehber'deki cezaları göz önünde bulundurmalarının gerekse de bu cezalara uymalarının zorunlu olmadığı söylenmelidir.

⁶⁶⁹ Jeffrey Standen, "Plea Bargaining in the Shadow of the Guidelines", *California Law Review*, Vol. 81, No. 6, 1993, s. 1475.

⁶⁷⁰ United States v. Booker, 543 U.S. 220 (2005). Karar için bkz. <https://www.supremecourt.gov/opinions/04pdf/04-104.pdf> (Erişim Tarihi: 01.02.2020).

⁶⁷¹ ABD Yüksek Mahkemesi, jüri tarafından değerlendirilmeyen delillere dayanılarak hâkim tarafından sanığın cezasının artırılmasının Federal Anayasanın Ek 6. maddesinin ihlali olduğuna karar vermiştir. Cezalandırma Rehberi'nin zorunlu ceza artırımlarının, Anayasa'nın ihlali anlamına geldiği sonucuna varılmış olup bu karardan sonra Cezalandırma Rehberi ilkeleri tavsiye nitelikli olarak kabul edilmektedir. Bkz. Frank O. Bowman III, "Beyond BandAids: A Proposal for Reconfiguring Federal Sentencing After Booker", *University of Chicago Legal Forum*, 2005, s. 176-186.

⁶⁷² Standen, "Plea Bargaining in the Shadow of the Guidelines", s. 1510.

⁶⁷³ Reddy, "Guilty Pleas and Practice", s. 1133-1134; Stephen J. Schulhofer - Ilene H. Nagel, "Plea Negotiations Under the Federal Sentencing Guidelines: Guideline Circumvention and its Dynamics in the Post--Mistretta Period", *Northwestern University Law Review*, Vol. 91, No.4, 1997, s. 1303-1304, 1314. Bağlantılı eylemlere ilişkin olarak bkz. Fisher, *Plea Bargaining's Triumph*, s. 212-216.

⁶⁷⁴ Bowman, "Beyond BandAids", s. 159.

⁶⁷⁵ Yapar, *İddia Pazarlığı*, s. 206.

İsnat edilen suçun değil de suç isnadına karşılık olan cezanın pazarlık konusu yapıldığı ceza pazarlığı, pazarlığın bir diğer çeşididir. İddia pazarlığı, suçu kabul karşılığında sanık ile savcılığın, para cezası veya hapis cezası içerebilecek belirli bir ceza üzerinde anlaştığı ceza pazarlığı şeklinde gerçekleşebilir⁶⁷⁶. Pazarlığın bu çeşidi yaptırım pazarlığı veya hüküm pazarlığı olarak da nitelendirilmektedir⁶⁷⁷. En çok uygulanan pazarlık yöntemi ceza pazarlığıdır. Burada iddia ve savunma makamı cezanın miktarı konusunda müzakere etmekte ve sanık, mahkemenin onayına bağlı olarak kendisine uygulanacak cezayı bilerek suçu kabul etmektedir. Sanık, suçu kabul karşılığında daha az ceza almayı veya cezanın türünün değiştirilmesini, örneğin hürriyeti bağlayıcı ceza yerine hürriyeti bağlayıcı olmayan ceza veya ölüm cezası yerine hürriyeti bağlayıcı ceza almayı beklemektedir⁶⁷⁸. Anlaşma sonucu önerilen ceza teklifi mahkemenin onayına sunulmalı ve mahkeme tarafından kabul edilmelidir. Anlaşılan ceza, ABD Cezalandırma Rehberi'nde belirtilen sınırlar dışında ise mahkeme, bu durumun makul sebeplere dayandığı konusunda emin olmalıdır⁶⁷⁹. Ceza pazarlığında taraflar, hürriyeti bağlayıcı cezanın süresinin belirli bir süreden fazla olmayacağı veya belirli bir ceza aralığı konusunda da anlaşabilir. Bu durumda ceza mahkeme tarafından belirlenecektir.

Suçun sorumluluğunun üstlenilmesi yoluyla ceza pazarlığı gerçekleşebilir. ABD Cezalandırma Rehberi'nde, şüpheli/sanığın eyleminin sorumluluğunu kabul etmesi cezada indirim yapılmasını gerektiren bir sebep olarak kabul edilmektedir⁶⁸⁰. Buna göre Rehber'deki suç seviyesine göre şüpheli/sanık hakkında iki veya üç seviye indirim yapılmasını gerektirmektedir. Suç kabulü cezada indirim için yeterli olmasa da bir nevi sorumluluğun kabulü yoluyla ceza indirimi anlamına gelmektedir. Sorumluluğun kabulünü indirim sebebi olarak düzenleyen bu kural, suç kabulü için yasal hale gelen bir teşvik olarak da nitelendirilebilir⁶⁸¹. Şüpheli/sanık suçunu kabul ederek bu suçun sorumluluğunu açıkça üstlendiğinde savcının, şüpheli/sanığın cezasında iki seviyenin indirilmesi teklifi ile pazarlık yapması söz konusu olmaktadır.

⁶⁷⁶ Alkon - Dion, "Introducing Plea Bargaining", s. 5.

⁶⁷⁷ Bacaksız, "İddianame Pazarlığı", s. 156; Gökcan - Kaymaz, *Uzlaşma ve Önödeme*, s. 75 dn. 86.

⁶⁷⁸ Rauxloh, *Plea Bargaining*, s. 26.

⁶⁷⁹ Reddy, "Guilty Pleas and Practice", s. 1137.

⁶⁸⁰ Reddy, "Guilty Pleas and Practice", s. 1135.

⁶⁸¹ Bowman, "Beyond BandAids", s. 158-159.

İddia ile savunma arasında yapılan müzakereler hem ceza hem de suçlama pazarlığını birlikte içerebilir⁶⁸². Bununla birlikte, müzakerelerde; isnadın kapsamı veya ceza miktarından başka duruma göre tutuklamanın sona erdirilmesi, özel bir infaz şekli, şartlı salıverme, şüpheli/sanığın yakınları veya arkadaşlarının kovuşturulmaması gibi hususlar da gündeme gelebilir⁶⁸³. Savcı, şüpheli/sanığın suç ortaklarına müsamaha göstermeyi, mahkemeden bazı bilgileri saklamayı, sanığın cezasının infaz tarihini belirlemeyi, sanığın belirli bir ceza infaz kurumuna gönderilmesini, sanığın şartlı tahliye başvurusunu desteklemeyi, henüz isnat edilmeyen suçlar için dokunulmazlık sağlamayı vb. kabul edebilir. Yine yabancı sanıklar için sınır dışı edilmeme müzakere konusu yapılabilir.

Suçlama ve özellikle ceza pazarlığı, pazarlığın en yaygın uygulanan çeşitleri olsa da pazarlık çeşitleri sadece bunlarla sınırlı değildir. Vaka pazarlığı (*fact bargaining*) yaygın olarak kullanılmasa da belirli tavizler karşılığında, isnat edilen suça ilişkin vakalar da müzakere konusu yapılabilir⁶⁸⁴. Vaka pazarlığında savcı, suç kabulüne karşılık davaya ilişkin vakaları sanığa yararlı olacak bir şekilde mahkemede sunacağına söz vermektedir⁶⁸⁵. Bu noktada savcı, bir sanığın vakaları kendine göre açıklamasına itiraz etmemeyi veya mahkemeye vakalara dayanan ağırlaştırıcı halleri açıklamamayı kabul etmektedir. Örneğin, sanığın suç ortağının eyleme katılımı davaya dâhil edilmeyebilir⁶⁸⁶.

ABD Cezalandırma Rehberi'nde yer alan unsurlar da pazarlık konusu yapılabilir. Bu çeşit bir pazarlık klasik anlamdaki vaka pazarlığından daha çok uygulanan bir yöntem olup vaka pazarlığının bir görünümü olarak nitelendirilebileceği gibi⁶⁸⁷, esasen suçlama pazarlığı ile vaka pazarlığının karışımı niteliğinde de görülebilir⁶⁸⁸. Cezalandırma Rehberi'nde, belirli vakaların kanıtlanması halinde ceza aralığında belirli artışların veya azalmaların olması gerektiğini düzenleyen kurallar yer almaktadır. Bu tür pazarlık, Rehber'deki kurallar uyarınca ağırlaştırıcı bir halin ispatı,

⁶⁸² Herman - Bolitho, **Plea Bargaining**, s. 2.

⁶⁸³ Şahin, “**Ceza Muhakemesinde Uzlaşma**”, s. 269.

⁶⁸⁴ Schulhofer - Nagel, “**Plea Negotiations Under the Federal Sentencing Guidelines**”, s. 1292.

⁶⁸⁵ Rauxloh, **Plea Bargaining**, s. 26.

⁶⁸⁶ Rauxloh, **Plea Bargaining**, s. 26.

⁶⁸⁷ Felicia Sarner, “*Fact Bargaining under the Sentencing Guidelines: The Role of the Probation Department*”, **Federal Sentencing Reporter**, Vol. 8, No. 6, 1996, s. 328-330; William T. Pizzi, “*Fact-Bargaining: An American Phenomenon*”, **Federal Sentencing Reporter**, Vol. 8, No. 6, 1996, s. 336-338.

⁶⁸⁸ Covey, “**Fixed Justice**”, s. 1265. Bu konuda ayrıca bkz. Bowman, “**Beyond BandAids**”, s. 192.

zorunlu asgari bir cezaya veya daha ağır bir cezaya neden olabileceksen ortaya çıkacaktır. Örneğin, bir suçu işleyen failin daha önce bu suçu işlemiş olması durumunda zorunlu bir asgari ceza öngörülebilmektedir. Yine örneğin, sanığın taşıdığı uyuşturucu miktarı cezanın miktarını değiştirebilmektedir. Böyle bir durumda savcının daha önce böyle bir suçun bulunmadığı konusundaki veya uyuşturucu miktarının daha az gösterilmesi sözüne karşılık, şüpheli/sanık suçu kabul etmekte ve böylece daha az ceza alma ihtimali gündeme gelmektedir.

İddia pazarlığı bağlayıcı olmayan tavsiye anlaşmaları şeklinde de gerçekleşebilir. Bu durumda savcı, sanık ile anlaşma karşılığında hâkime belirli bir ceza teklifini içeren bağlayıcı olmayan bir tavsiyede bulunur⁶⁸⁹. Ceza pazarlığından farkı, burada sanık bakımından anlaşma yapması karşılığında bağlayıcı bir teklifin bulunmamasıdır. Savcı tavsiye ettiği ceza ile mahkemeyi yönlendirmektedir; ancak mahkeme cezayı değiştirebilir.

Şüpheli/sanığın suçu kabul etmesinin yanı sıra suçlamaların azaltılması veya cezanın indirilmesi karşılığında suçlara ve yasadışı eylemlere ilişkin olarak önemli bilgi ve yardım sağlayarak işbirliği yapmayı taahhüt etmesi halinde de işbirliği pazarlığından söz edilmektedir⁶⁹⁰.

ABD örneğinde olduğu gibi, bazı sistemlerde hem ceza hem de suçlama pazarlığı uygulama alanı bulurken, bazı sistemler ise pazarlık yöntemini yalnızca ceza pazarlığı ile sınırlamaktadır. Bununla birlikte, ABD’de dahi pazarlığın uygulanma yöntemleri eyaletten eyalete farklılık göstermektedir. Kıta Avrupası ülkeleri genellikle ceza pazarlığı yöntemini benimsemektedir ve bu ülkelerde suçlama ve vaka pazarlığı yasal bir yöntem olarak kullanılmamaktadır.

E. İddia Pazarlığının Hukuki Niteliği

Anglo-Sakson hukukundan doğan iddia pazarlığı, bir yandan savcı mahkûmiyet hükmünü garanti altına alırken diğer yandan şüpheli/sanığın daha az ceza almasını ya da daha hafif bir suçlama ile itham edilmesini sağlamak amacıyla, birçok ülke

⁶⁸⁹ Alkon, “Plea Bargaining Reform after Lafler and Frye”, s. 9.

⁶⁹⁰ Covey, “Fixed Justice”, s. 1265-1266. Ayrıca bkz. Yapar, İddia Pazarlığı, s. 216 vd.

tarafından kabul edilen ve ceza muhakemesinde uygulanmakta olan bir muhakeme yöntemidir. İddia pazarlığı, şüpheli hakkındaki ceza muhakemesinde şüpheli ile savcı arasında karşılıklı mutabakat içeren bir anlaşmaya dayanmaktadır⁶⁹¹. Bu anlaşma aynı zamanda mahkeme onayına tabidir. Pazarlık, esasen mahkemelerdeki dava yükünü azaltmak amacıyla uygulanmakta olan, ceza uyuşmazlıklarının çözümüne yönelik alternatif bir yöntemdir. Böylelikle devletin organı olarak savcılık, şüpheli/sanığın daha yüksek bir ceza alma fırsatından vazgeçmekte ve sanığın suçluluğunu makul bir şüphenin ötesinde kanıtlamak bakımından zaman ve masraf tasarrufu sağlamaktadır⁶⁹². Bir yandan şüphelinin endişeleri giderilirken, dava ve savcı masraflarından da tasarruf edilerek diğer suçların ortaya çıkarılması için gereken kaynaklar elde edilmektedir⁶⁹³.

İddia pazarlığı pratik ihtiyaçların bir ürünü olduğundan, klasik yaklaşımlarla bu kurumun hukuki niteliğinin ortaya konulması mümkün görünmemektedir. ABD’de iddia pazarlığı genellikle, eşit şartlara sahip iki taraf arasında yapılan ve uyulması gereken bir sözleşme olması anlayışına dayanılarak gerekçelendirilmektedir⁶⁹⁴. İddia pazarlığının, mahkemelerin tarafları koruyacağı ve aralarında bir sözleşme yaptıkları anda mutabık kaldıkları şekilde yükümlülüklerini ifa etmeye zorunlu tutacağı iki taraf arasındaki bir sözleşmeye benzerlik taşıdığı ifade edilmektedir. Sanık, suç kabulü ile susma hakkı, tanık dinletme hakkı ve mahkeme önüne çıkma hakkı gibi Anayasa ile güvence altına alınmış olan haklarının bazılarından feragat ederken; savcı suçun tüm unsurlarını kanıtlamasına gerek olmaksızın sanığın mahkûm edilmesini sağlamaktadır⁶⁹⁵. Tarafların yükümlülükleri ise yapılan anlaşma uyarınca belirlenmektedir. Her iki taraf anlaşmanın şartlarına uymak zorunda olduğundan,

⁶⁹¹ Timothy Lynch, “*An Eerie Efficiency*”, **Cato Supreme Court Review**, Vol. 1, 2002, s. 176.

⁶⁹² Frank H. Easterbrook, “*Plea Bargaining as Compromise*”, **Yale Law Journal**, Vol. 101, Issue 8, 1992, s. 1975.

⁶⁹³ Bir görüş tarafından ayrıca üçüncü bir tarafın anlaşmayı onaylaması gerekirse hem anlaşmalar hem de bunlardan elde edilecek tasarruflar azalır düşüncesiyle yargı gözetimine karşı çıkmaktadır. Bkz. Easterbrook, “*Plea Bargaining as Compromise*”, s. 1976.

⁶⁹⁴ Pazarlık anlaşmalarının hukuki niteliği konusunda görüşler için ayrıca bkz. İpekcioglu, **Ceza Muhakemesinde İddia Pazarlığı**, s. 35 vd. Pazarlık anlaşmalarının, muhakemede gerçeğe ulaşmanın amaç olmadığı ve duruşma hâkimlerinin bir araştırma dosyası bulunmaması sebebiyle gerçeğe ulaşma yönünde adımlar atabilmek için davaya ilişkin ön bilgilere sahip olmadığı itham (çekişmeli) sisteminin bir uzantısı olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Thaman, “*Plea-Bargaining, Negotiating Confessions*”, s. 974.

⁶⁹⁵ Kevin O’Keefe, “*Two Wrongs Make a Wrong: A Challenge to Plea Bargaining and Collateral Consequence Statutes through Their Integration*”, **The Journal Of Criminal Law & Criminology**, Vol. 100, No. 1, 2010, s. 259 vd.

tarafından herhangi birinin uymaması bir ihlal teşkil edecek ve bu durumda mahkemeler tarafından bir karar alınacaktır⁶⁹⁶.

Pazarlığın anayasal ya da hukuksal olarak değerlendirilebilmesinin, ancak sanığın suçunu kabul etmeye zorlanmaması ve suçunu kabul etmesinin etki veya sonuçlarını anlaması halinde mümkün olabileceği kabul edilmektedir⁶⁹⁷. Şüpheli, savcının teklifini kabul veya reddetmekte özgür olmalıdır. Suç kabulünün zorlama ve yanlış beyanda bulunulmasından kaynaklanmadığından emin olmak için mahkeme araştırma yapmalıdır⁶⁹⁸.

İddia pazarlığını savunanlar gibi eleştirenler de iddia pazarlığının temellerinin çoğunluğunu sözleşme ilkelerinden aldığını kabul etmektedirler⁶⁹⁹. Pazarlık, sözleşme hukuku modellerine atıfta bulunularak, her iki tarafın da elde edeceği faydaları en üst seviyeye çıkaran ve tarafların gönüllü olarak yaptıkları bir işlem olarak nitelendirilmektedir⁷⁰⁰. İddia pazarlığını tanımlarken tarafların karşılıklı üstlendikleri riskleri temel alan bir görüşe göre, sözleşmeden önce şüpheli/sanık en yüksek ceza ile mahkûm olma, savcı ise beraat ile sonuçlanan yüksek maliyetli bir davanın riskini üstlenmekte olup; iddia pazarlığı ise karşılıklı olan bu riskleri yeniden tayin etmekte, böylece sanık bir yargılamanın beraat veya daha hafif bir ceza ile sonuçlanması, savcı ise davaya devam etmiş olsaydı en yüksek veya en azından daha yüksek bir ceza elde edebileceği riskini üstlenmektedir⁷⁰¹. Benzer şekilde iddia pazarlığının, daha ağır bir ceza veya mahkûmiyet olasılığı bulunan ağır bir suç isnadı ile yargılanmak yerine, sanığın suçunu itiraf ederek daha hafif bir ceza aldığı, devlet ile akdedilmiş bir sözleşme olduğu ileri sürülmektedir⁷⁰². Buna göre, şüpheli/sanığın diğer serbest ticaret durumlarında olduğu gibi, devletle sözleşmeye dayalı bir anlaşma yapma hakkına sahip olduğu savunulmaktadır. Bununla birlikte, bu görüş iddia pazarlığının daha çok

⁶⁹⁶ O'Keefe, "Two Wrongs Make a Wrong", s. 261 vd. Savcı anlaşmanın şartlarına uymazsa şüpheli kabulünü geri çekebilecek veya şartların belirli bir şekilde uygulanmasını talep edebilecek; şüpheli anlaşmayı ihlal ederse, suç ikrarı kapsamında düşürülen suçları sebebiyle yargılanarak daha yüksek bir cezaya çarptırılabilir. Bkz. Thaman, "Plea-Bargaining, Negotiating Confessions", s. 974.

⁶⁹⁷ Suzann R. Thomas Buckle - Leonard G. Buckle, **Bargaining for Justice: Case Disposition and Reform in the Criminal Courts**, New York: Praeger Publishers, 1977, s. 20.

⁶⁹⁸ Dervan - Edkins, "The Innocent Defendant's Dilemma", s. 1-48.

⁶⁹⁹ Robert E. Scott - William J. Stuntz, "Plea Bargaining as Contract", **Yale Law Journal**, Vol. 101, Issue 8, 1992, s. 1909-1968; Easterbrook, "Plea Bargaining as Compromise", s. 1974-1975; Scott - Stuntz'ın bu konudaki görüşlerini eleştiren görüş için bkz. Stephen J. Schulhofer, "Plea Bargaining as Disaster", **Yale Law Journal**, Vol. 101, Issue 8, 1992, s. 1980.

⁷⁰⁰ Easterbrook, "Plea Bargaining as Compromise", s. 1975.

⁷⁰¹ Scott - Stuntz, "Plea Bargaining as Contract", s. 1914.

⁷⁰² Sandefur, "In Defense of Plea Bargaining", s. 28.

zorunlu bir birleşme gibi olduğu, zira bir kişinin bir suçla itham edildikten sonra devletten kurtulamayacağı gerekçeleriyle eleştirilmektedir⁷⁰³.

İddia anlaşması devlet ile yapılan bir sözleşme ise, bir sözleşme için geçerli olan kuralların aynısına tabi olması gerekir⁷⁰⁴. Bir sözleşmede, sözleşmenin konusuna ilişkin bilgilerin diğer tarafa bildirilmesi zorunlu olduğundan, savcının iddia anlaşmasını kabul etmek suretiyle şüpheli/sanık tarafından karşı karşıya kalınacak dezavantajlar hakkında şüpheli/sanığa bilgi vermekle yükümlü olduğu ileri sürülmektedir⁷⁰⁵. O halde şüpheli/sanığa böyle bir bilgilendirme yapılmaz ise, iddia pazarlığının geçerli bir sözleşme için öngörülen gerekliliği karşılamadığı söylenebilir. Bununla birlikte, ABD sisteminde devletin, şüpheli/sanığa mahkûmiyetten kaynaklanan ikincil sonuçları (kamu konutlarından faydalanma, öğrenci yardımları, oy kullanma hakkı, istihdam kısıtlamaları vb.) açıklamak gibi bir görevinin bulunmadığının kabul edildiği açıklanmaktadır⁷⁰⁶.

Bu noktada iddia pazarlığı anlaşmasının sözleşme ilkelerine çeşitli aykırılıkları bulunması sebebiyle eleştirilen yönleri bulunduğunu ifade etmek gerekir. Özellikle ABD ceza adalet sisteminde iddia pazarlığı yaygın şekilde uygulanmakla birlikte, birçok hukukçu tarafından adaletsiz bir yöntem olarak nitelendirilmekte ve çeşitli yönlerden eleştirilmektedir⁷⁰⁷. Nitekim iddia pazarlığının Anayasa'ya aykırı olması sebebiyle iddia anlaşmalarının da Anayasa'ya aykırı olduğu ileri sürülmektedir⁷⁰⁸. Özellikle ceza muhakemesinde geçerli olan alenilik, davasız yargılama olmaz, sözlülük ve doğrudan doğruyalık ilkelerinin bir gereği olarak duruşmalı yargılama yapılmaksızın mahkûmiyet kararı verilmesi, adil yargılanma ve savunma hakkı bakımından sakıncalı görülmektedir. Bu çerçevede mahkeme önüne çıkmanın, yargılamayı tercih etmenin toplumsal faydalarından bahsedilmektedir⁷⁰⁹. Pazarlık

⁷⁰³ Timothy Lynch, "The Case Against Plea Bargaining", **Regulation**, Vol. 26, No. 3, 2003, s. 27.

⁷⁰⁴ Sandefur, "In Defense of Plea Bargaining", s. 28.

⁷⁰⁵ Ancak ABD Yüksek Mahkemesi, yukarıda da bahsi geçen ABD v. Ruiz davasında, Anayasa'nın, savcının müzakereler sırasında tanığının ifadesinin gerçeğe aykırı olduğuna ilişkin deliller hakkında bilgi vermesini gerektirmediğine karar vermiştir. Bkz. Lynch, "An Eerie Efficiency", s. 172 vd. Kararın eleştirisi için ayrıca bkz. Lynch, "An Eerie Efficiency", s. 181 vd.

⁷⁰⁶ O'Keefe, "Two Wrongs Make a Wrong", s. 274.

⁷⁰⁷ İddia pazarlığının en sert eleştirmenleri Albert Alschuler ve Stephen Schulhofer'dir. Bkz. Albert W. Alschuler, "The Changing Plea Bargaining Debate", **California Law Review**, Vol. 69, 1981, s. 695-730; Stephen J. Schulhofer, "Criminal Justice Discretion as a Regulatory System", **The Journal of Legal Studies**, Vol. 17, No. 1, 1988, s. 70-74; Schulhofer, "Plea Bargaining as Disaster", s. 1979 vd.

⁷⁰⁸ Lynch, "An Eerie Efficiency", s. 171. İddia pazarlığının Anayasa'ya aykırı olduğuna ilişkin görüşlerin eleştirisi yönünde bkz. Sandefur, "In Defense of Plea Bargaining", s. 28 vd.

⁷⁰⁹ Alschuler, "The Changing Plea Bargaining Debate", s. 678.

yönteminin sözleşmesel yönden kusurlu olduğu, pazarlıkların çoğunun adil olmadığı, sanıkların, savcılarının tekliflerini baskı altında kabul ettikleri, yoksul ve bilgisiz kişilerin orantısız bir şekilde mağdur olduğu, pazarlık yönteminin mantıksızlık ve yanlışlığın ürünü olduğu belirtilmektedir. Sözleşme olarak nitelendirilen iddia anlaşmasına karşı yapılan en temel eleştiriler; iddia pazarlığında baskı altında kabul, bilgi eşitsizliği, taraflar arasında eşit olmayan pazarlık gücünün (bir tarafı diğerine karşı kayıran veya diğer tarafa nazaran mağdur eden etkiler) bulunmasından ve köleleştirme sözleşmelerinin yasaklanmış olmasından kaynaklanmaktadır⁷¹⁰. Bu kapsamda her türlü pazarlık sözleşmesinin çoğunlukla hapis cezası içerdiği, bu anlaşmaların tıpkı kölelik sözleşmelerinde olduğu gibi, sanıkların hayatlarının bir kısmının satışını içerdiği ileri sürülmektedir⁷¹¹. Eleştiriler daha çok pazarlık sürecindeki yetersizliklere, kusurlara odaklanırken bir kısmı da doğrudan pazarlıkların sonucuna odaklanmaktadır.

Eleştirilerdeki her gerekçenin bir değeri bulunmasına rağmen bu gerekçelere karşı ikna edici argümanlar bulunduğu da ifade edilmektedir⁷¹². Örneğin sanığın baskı altında olması gerekçesinin temelinde, yargılama sonrası ve iddia anlaşması sonrası cezalar arasındaki büyük farkın sanık üzerinde zorlayıcı bir etkiye sahip olduğu fikri olup sözleşme hukuku uyarınca, mevcut seçeneklerin sınırlandırılmasının (daha az cezayı kabul etmek veya daha yüksek bir cezayı göze almak gibi) seçimi daha az gönüllü hale getirmeyeceği iddia edilmektedir⁷¹³. Yine taraflar arasında bilgi eşitsizliği bulunduğu eleştirisi karşısında, savcı karşısında sanığın da bir müdafî tarafından temsil edildiği ifade edilmektedir⁷¹⁴. Taraflar arasında pazarlık gücü anlamında eşitsizlik bulunduğuyla ilişkin eleştiriye karşı olarak, pazarlık sözleşmesinde ne şüpheli/sanık ne de devlet başka bir tarafla belirli bir iddia pazarlığı müzakeresi yapmakta özgür olmadığından iki taraflı bir tekel olduğu; bir savcı için dava açma maliyeti, bir pazarlığın maliyetinden çok daha yüksek olduğundan mantıklı bir savcının da bir tür anlaşmaya varmaktan başka çaresinin bulunmadığı ileri sürülmektedir⁷¹⁵. Sözleşme hukuku kapsamında bireylerin özgürlüklerini pazarlık konusu etmelerinin yasak

⁷¹⁰ Alschuler, “The Changing Plea Bargaining Debate”, s. 652 vd.

⁷¹¹ Alschuler, “The Changing Plea Bargaining Debate”, s. 678-679.

⁷¹² O’Keefe, “Two Wrongs Make a Wrong”, s. 260. Karşı argümanlar için bkz. Scott - Stuntz, “Plea Bargaining as Contract”, s. 1919 vd.

⁷¹³ Scott - Stuntz, “Plea Bargaining as Contract”, s. 1920-1921.

⁷¹⁴ Scott - Stuntz, “Plea Bargaining as Contract”, s. 1922-1923.

⁷¹⁵ Scott - Stuntz, “Plea Bargaining as Contract”, s. 1923-1924.

olmasına yönelik olarak ise iddia pazarlığının özgürlük pazarlığı olmadığı, daha az bir cezanın kesinliği için daha yüksek bir ceza riskinin değişimi olduğu ve iddia anlaşmasının yasaklanmasının, sanığı daha ağır hapis cezasına mahkûm olma riskini almaya zorlayarak bireysel özgürlüğün azalmasına neden olacağı savunulmaktadır⁷¹⁶. Bu çerçevede klasik teorik sözleşme ilkelerine aykırı olarak iddia pazarlığı sözleşmesinin kendine özgü bazı yönleri bulunduğu kabul edilmektedir⁷¹⁷. Buna karşın, bu görüşler de ciddi şekilde eleştirilmekle birlikte, iddia pazarlığı bir felaket olarak nitelendirilmekte ve yürürlükten kaldırılması gerektiği ileri sürülmektedir⁷¹⁸. Yapılan eleştiriler bakımından özellikle masum sanıkların pazarlık sürecindeki durumuna odaklanıldığı görülmektedir. Bu eleştiri, aşağıda yer verilecek olan kurumun aleyhine yöneltilen eleştiriler kapsamında detaylı olarak değerlendirilecektir.

Her ne kadar pazarlığın temeli özel hukuka dayandırılrsa ve sözleşmesel niteliği vurgulansa da zorlayıcı, korkutucu etkiye sahip ve temel hak ile özgürlüklerle yakından ilişkili olan ceza hukukunda, kurumları özel hukuk kaynaklı terimlerle açıklamak veya özel hukuk yöntemlerine benzetmek sakıncalı olabilir⁷¹⁹. Nitekim ceza muhakemesinde şüpheli/sanığa diğer hukuk dallarında tanınmamış olan birtakım hak ve güvenceler tanınmıştır. Bu bakımdan genel hükümler uyarınca yapılacak yargılama dışında kalan alternatif uyuşmazlık çözüm yollarını ceza hukuku bakımından ayrıca ve dikkatlice değerlendirmek gerekir. Zira muhakemenin hızlı gerçekleştirilmesi, yargının iş yükünün hafifletilmesi, suçluluğun ispatındaki zorlukların aşılması, muhakeme süjeleri nedeniyle ortaya çıkan zaman kayıplarının önlenmesi gibi gerekçelerle bir ceza hukuku kurumuna sözleşmesel nitelik kazandırılmasının, ceza hukuku bakımından sakıncalı sonuçlar doğurmaya müsait olduğu ifade edilmelidir⁷²⁰.

⁷¹⁶ Scott - Stuntz, “**Plea Bargaining as Contract**”, s. 1929-1930.

⁷¹⁷ Scott - Stuntz, “**Plea Bargaining as Contract**”, s. 1911-1913; Easterbrook, “**Plea Bargaining as Compromise**”, s. 1974.

⁷¹⁸ Schulhofer, “**Plea Bargaining as Disaster**”, s. 2009.

⁷¹⁹ Pazarlık anlaşmalarının; sözleşme özgürlüğü çerçevesinde yapılan bir edim sözleşmesi olmasa da sözleşme benzeri bir anlaşma olarak nitelendirilebileceği, bu çerçevede sözleşme ilkelerinin ceza adaleti sistemine uyarlanarak taraflara belirli güvence sağlayan anlaşmalar olduğu hakkında bkz. İpekcioglu, **Ceza Muhakemesinde İddia Pazarlığı**, s. 110.

⁷²⁰ Benzer şekilde, uzlaşmaya sözleşmesel nitelik kazandırılmasının sakıncalı olduğu hakkında bkz. Jacqueline Decamps, **La Présomption D’innocence Entre La Vérite Et La Culpabilité**, Doktora Tezi, C. I, Pau, 1998, s. 7; Aktaran Pınar Memiş, **Adil Yargılanma Hakkının Unsuru Olarak Masumiyet Karinesi**, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ocak 2003, s. 97.

Kanaatimizce iddia pazarlığı uygulamanın ürünü olarak ortaya çıkmış olan *sui generis* bir kurumdur. Bununla birlikte, pazarlık usulü sonucunda verilen kararın niteliği ve sonuçları bakımından klasik ceza yargılaması neticesinde verilen karardan bir farkı bulunmamaktadır ve bu karar kesin hüküm etkisi göstermektedir. Kanaatimize göre bu kurum, yargılama yapılmaksızın karar verildiğinden klasik ceza muhakemesi yöntemlerinden ayrılan, esasen savcı ile şüpheli/sanığın anlaşmasına dayanan ve hızlı muhakemeyi sağlayan bir alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemidir. Yukarıda da ifade edildiği üzere, bu noktada en çok üzerinde durulan ve önemli husus ise şüpheli/sanığın özgür iradesinin bulunmasıdır. Şüpheli/sanık anlaşmayı kabul etmek konusunda tamamen serbest olmalıdır. Alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının genel özelliklerini taşıyan iddia pazarlığı, *sui generis* bir kurum olduğundan kendine has bazı özellikler göstermekte ve bazı hukuki güvencelere yer verilerek özel olarak düzenlenmektedir.

II. Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları ve İddia Pazarlığı

A. Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları

Alternatif uyuşmazlık çözümü, uyuşmazlıkların çözümü için kullanılan dava yolu dışındaki diğer yolları ifade etmektedir⁷²¹. Esasen mahkemelerin karşılaştığı en önemli sorun mahkemelerdeki dava sayısının çokluğu olarak görülmektedir⁷²². Uyuşmazlığın mahkeme yoluyla çözümünde uyulması gerekli usul kuralları nedeniyle çözümün uzun bir süreç sonunda mümkün olabildiği, bu süreç içinde de tarafların kendi iddia ve delillerini ortaya koymak için mücadele ettiği, bu mücadelenin ise taraflar açısından tatmin edici olmaktan ziyade yıpratıcı olduğu söylenmektedir⁷²³. Alternatif çözüm yolları ile amaçlanan, özellikle küçük uyuşmazlıkların büyüyerek adli bir sorun haline gelmeden çözülebilmesini sağlamak ve yargıya başvurma yolunu kapatmayan çeşitli hukuki çözüm arayışlarının ve ikna yöntemlerinin önünü

⁷²¹ Mustafa Serdar Özbek, **Alternatif Uyuşmazlık Çözümü**, Ankara: Yetkin Yayınları, 2013, s. 114-115; Alternatif uyuşmazlık çözümünün çeşitli tanımları için bkz. Özbek, **Alternatif Uyuşmazlık Çözümü**, s. 167 vd.

⁷²² Mustafa Serdar Özbek, “Çağdaş Ceza Adalet Sisteminde Alternatif Çözüm Arayışları ve Arabuluculuk Uygulaması”, **Kazancı Hukuk Dergisi**, S. 1, 2010, s. 123.

⁷²³ Gökcan - Kaymaz, **Uzlaşma ve Önödeme**, s. 54.

açmaktır⁷²⁴. Bir uyuşmazlığın alternatif yöntemler ile çözümlenmesi çeşitli yararlar sağlamaktır⁷²⁵.

Alternatif uyuşmazlık çözüm yolları özellikle Anglo-Sakson hukuk sisteminin geçerli olduğu ABD’de doğmuş ve gelişmiştir. Çağdaş hukuk sistemlerinde öncelikle özel hukuk ve idare hukuku alanında yargılamaya alternatif çözüm yolları uygulanmaya başlanmıştır. Mahkeme dışı yöntemler, ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri’nde 1940 yılından itibaren toplu iş sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklarda arabulucuların devreye girmesiyle ortaya çıkmış; 1960 yılı sonlarında alternatif uyuşmazlık çözümü (*alternative dispute resolution*) ABD’de kavram olarak gelişmeye başlamış ve 1998 yılında ise Alternatif Uyuşmazlık Çözümü Kanunu (*Alternative Dispute Resolution Act*) kabul edilmiştir. Müzakere, kısa duruşma, tarafsız ön değerlendirme, vakıaların saptanması, kısa jüri yargılaması, uzlaştırma ve tahkim çeşitli hukuk sistemlerinde uygulama alanı bulan alternatif uyuşmazlık çözüm yollarıdır⁷²⁶.

Alternatif uyuşmazlık çözüm yolları ceza hukukundan ziyade özel hukuk alanında daha çok gelişmekle birlikte, gün geçtikçe ceza hukuku alanında da alternatif yolların uygulama alanı genişlemektedir. Geleneksel ceza adalet sisteminde mahkeme önünde yargılamanın ihtiyaçlara cevap vermekte zorlanmasıyla birlikte, yargı alanında reform hareketleri gelişmiş ve bu çerçevede uyuşmazlığın mahkeme dışı yollarla çözüm yolu açılmıştır. Reformlar; aşırı iş yükünün, davalarda egemen olan yargılama sisteminin çok mücadeleye dayalı olmasından kaynaklandığı düşüncesiyle daha az mücadelecı ve esnek (ılımlı) usullerin kullanılmasına dayanmaktadır⁷²⁷. Alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri genel olarak daha kısa sürede ve tarafların iradelerine uygun olarak sonuçlandığından, bu yolların mahkeme kararına göre daha tatmin edici olduğu da ifade edilmektedir⁷²⁸.

⁷²⁴ Özbek, **Alternatif Uyuşmazlık Çözümü**, s. 178.

⁷²⁵ Alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının yararları hakkında bkz. Özbek, **Alternatif Uyuşmazlık Çözümü**, s. 256 vd.

⁷²⁶ Mualla Buket Soygüt Arslan, **Türk Ceza ve Ceza Usul Hukukunda Uzlaşma Kurumu**, İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Yayınları, 2008, s. 22. Tahkimin alternatif çözüm yolu olup olmadığı doktrinde tartışmalıdır. Bkz. Soygüt Arslan, **Uzlaşma Kurumu**, s. 27. Uygulamada sıklıkla görülen alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri için ayrıca bkz. Erdal Yerdelen - Mustafa Serdar Özbek - Şeyda Altuntaş - Burak Boz - Dilek Özge Erdem - Berna Ayşen Yılmaz, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2018, s. 53 vd.

⁷²⁷ Özbek, **“Alternatif Çözüm Arayışları”**, s. 123-124.

⁷²⁸ Gökcan - Kaymaz, **Uzlaşma ve Önödeme**, s. 55.

Alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri, ceza hukuku alanında “suçun kovuşturulmasında, çeşitli safhalarda geçerli olan takdir hakkını kullanarak, eylemi ceza adalet sisteminin resmî kanalı dışına çıkarmak” anlamına gelen, “muhakeme dışı sistem/usul” veya “yargılamadan saptırma” veya “kovuşturmadan ayrılma” olarak da ifade edilen diversiyon uygulamalarıyla ceza hukukunda yer almaya başlamıştır⁷²⁹. Ceza muhakemesinde en yaygın uygulama alanı bulan alternatif çözüm yolu uzlaşmadır. Günümüzde bu yöntemler ile birlikte kısaltılmış ve hızlandırılmış muhakeme yöntemleri kapsamında hızlı (seri) yargılamalar, ceza kararnameleeri, anlaşmaya dayalı bazı yöntemler de birçok ceza adalet sisteminde uygulanmaktadır⁷³⁰.

Alternatif uyuşmazlık çözüm yolları, klasik ceza yargılamasına alternatif bir süreç geliştirmekte ve adalet sistemini hızlandıran alternatif çözümler sunmaktadır. Bu noktada onarıcı adalet anlayışı ile paralellik göstermektedir. Nitekim onarıcı adalet de klasik ceza adaleti yaklaşımına alternatif ve tamamlayıcı bir yaklaşım olarak nitelendirilmektedir. Ancak ifade etmek gerekir ki, alternatif uyuşmazlık çözüm yolları mevcut sisteme alternatif teşkil etmekle birlikte, her alternatif yol onarıcı adalet anlayışını içermemektedir⁷³¹. Alternatif uyuşmazlık çözüm yollarında amaç, uyuşmazlığın yargılama dışındaki yollarla çözülmesidir. Bununla birlikte, onarıcı adalet geleneksel ceza yargılaması sistemine alternatif olarak suçun ortaya çıkardığı zararın onarılmasını ön plana çıkarmakta; suçlama ve suçluluktan ziyade sorumluluk ve zararın onarımına odaklanarak, tarafların iletişimi ve insanileştirilmesi aracılığıyla adalete erişime çabalamaktadır⁷³². Mağdur onarıcı adalet sürecinde etkili olmakta ve faile de sorumluluk yüklenmektedir. Onarıcı adalet, mağdurların çözüm sürecine aktif olarak katılmasını sağlayarak bu kişilerin durumu iyileştirmekte; sanıklar bakımından ise suçun ortaya çıkardığı sorunları düzeltmek üzere daha yapıcı yollar önererek faillerin toplumsal hayata yeniden uyum sağlamasına yardım etmektedir⁷³³. Bu anlamda her onarıcı adalet uygulaması bir alternatif çözüm yolu teşkil etmekle birlikte,

⁷²⁹ Soygüt Arslan, *Uzlaşma Kurumu*, s. 5.

⁷³⁰ Ambos - Heinze, “*Abbreviated Procedures*”, s. 39 vd.

⁷³¹ Soygüt Arslan, *Uzlaşma Kurumu*, s. 22; Erim Tekin, *Türk Ceza Adalet Sisteminde Mağdur - Fail Arabuluculuğu: Uzlaşma Kurumunun Yasal Analizi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010, s. 6.

⁷³² Galma Jahic - Burcu Yeşiladalı, “*Onarıcı Adalet: Yeni Bir Yaklaşım*”, Derleyenler: Galma Jahic - Burcu Yeşiladalı, *Onarıcı Adalet, Mağdur Fail Arabuluculuğu ve Uzlaşma Uygulamaları: Türkiye ve Avrupa Bakışı*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2008, s. 16.

⁷³³ Jahic - Yeşiladalı, “*Onarıcı Adalet*”, s. 17.

her alternatif uyuşmazlık çözüm yolunun onarıcı adalet anlayışı olarak nitelendirilemeyeceğini belirtmek gerekir.

İddia pazarlığı yöntemi, klasik ve alışılmış anlamda alternatif uyuşmazlık çözüm yollarından bazı farklı özelliklere sahip olsa da mahkeme tarafından geleneksel ceza yargılaması yapılmasına bir alternatiftir ve bu itibarla geniş anlamda alternatif uyuşmazlık çözümü düşüncesinin bir parçasıdır⁷³⁴. İddia pazarlığında anlaşma mahkeme dışında gerçekleşmekte; mahkeme tarafından yargılama yapılmamakta; yapılan anlaşma mahkemeye daha sonra onaylaması için sunulmaktadır. Bu yöntem, uyuşmazlığın çözümüne alternatif sunmakla birlikte, aynı zamanda alternatif uyuşmazlık çözüm yollarına paralel şekilde gönüllülük esasına dayanmaktadır.

B. İddia Pazarlığının Onarıcı Adalet Yaklaşımlarından ve Benzer Kurumlardan Farkları

1. Onarıcı Adalet Yaklaşımı ve Onarıcı Adalet Yaklaşımı Yönünden İddia Pazarlığının Değerlendirilmesi

a. Onarıcı Adalet Yaklaşımı

Suç adı verilen toplumsal düzeni bozucu davranışı ve buna uygulanacak yaptırımları belirleyen bir hukuk dalı olan ceza hukuku, suç işleyen kişileri cezalandırarak kefaret amacı ile birlikte suçluların topluma yeniden kazandırılmasını ve tekrar suç işlenmesinin engellenmesini sağlamak durumundadır. İlkel çağlarda, eski ceza hukuku döneminde, mağdur korunmuş ve uyuşmazlıkların çözümünde aktif rol üstlenmiş; Aydınlanma Çağı ile birlikte failin korunması gündeme gelmiş; fail ile devletin karşı karşıya geldiği ceza muhakemesinde failin korunmasına ağırlık verilerek mağdurlar ihmal edilmiştir. Böylece her iki süjenin korunmasındaki denge bozulmuştur⁷³⁵. Oysa ceza adalet sisteminde mağdur ve failin korunması bakımından bir denge olmalıdır. Nitekim suç, toplumsal huzursuzluğa yol açsa da asıl mağdur fiile

⁷³⁴ Benzer yönde Gabriel Hallevy, “Is ADR (Alternative Dispute Resolution) Philosophy Relevant to Criminal Justice - Plea Bargains as Mediation Process between the Accused and the Prosecution”, **Original Law Review**, Vol. 5, No. 1, 2009, s. 4.

⁷³⁵ Özbek, “Alternatif Çözüm Arayışları”, s. 135; Soygüt Arslan, **Uzlaşma Kurumu**, s. 8. Tarihsel açıdan mağdur ve mağdur haklarına ilişkin detaylı bilgi için bkz. Değirmenci, “**Mağdur Hakları**”, s. 43 vd.; Mehmet Beyhan Seçkin, **Türk Ceza Adaleti Sisteminde Mağdur Hakları**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2018, s. 100 vd.; Kafes, “**Mağdurun Zararının Giderilmesi**”, s. 95 vd.

maruz kalan kişidir ve mağdurun suç ile uğradığı mağduriyetin giderilmesine ihtiyacı bulunmaktadır⁷³⁶. Günümüzde mağdurun korunması ve mağduriyetin giderilmesi bakımından geleneksel dava yolu ile birlikte, şahsi dava yolu, kamu davasına katılma, şikâyet gibi mağdurun ceza muhakemesine katılımını sağlayan kurumlara yer verilmiş; aynı zamanda ceza muhakemesinde mağduru koruma altına alan ve mağdur haklarına ilişkin düzenlemeler öngörülmüştür. Bununla birlikte, çoğu zaman mağdurun ceza muhakemesi sürecine yeterli aktif katılımı sağlanamamakta, mağdur işleyen süreçten uzak tutulmakta, uzunca bir süre muhakemenin sonuçlanarak adaletin tecelli etmesini beklemekte, ancak çoğunlukla da tatmin olamamaktadır. Bu noktada mağdurun ceza adaletinin işleyişinde ikinci kez mağdur edilmemesi gerektiği ifade edilmelidir⁷³⁷.

Viktimoloji bilimi, mağdura yoğunlaşarak suç politikalarını etkilemiş ve mağdurun menfaatleri ve tatmin edilmesi göz önüne alınarak mağduriyetin giderilmesi konusunda reformların önünü açmıştır⁷³⁸. Mağdur haklarının korunması ve mağduriyetin giderilmesi ise yeni yaklaşımlar ve yeni yöntemler ile mümkün olmuştur⁷³⁹. Onarıcı adalet yaklaşımları da ceza muhakemesinde mağdurun ihmal edilmiş olması ve bunun değişmesine yönelik ihtiyaçlar çerçevesinde mağdurun korunması ve mağduriyetin giderilmesi anlayışlarının sonucu olarak ortaya çıkmıştır⁷⁴⁰.

Modern anlamda ceza adalet teorileri, suç ile bozulan toplumsal düzenin sağlanması bakımından faile gerçekleştirdiği suç karşısında ceza verilmesini

⁷³⁶ Veli Özer Özbek, **Ceza Hukukunda Suçtan Doğan Mağduriyetin Giderilmesi**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 1999, s. 43.

⁷³⁷ Cezalandırıcı adalet sisteminde kişilerin ikinci kez mağduriyetlerinin söz konusu olduğuna ilişkin bkz. Abdullah Batuhan Baytaç, “*Onarıcı Adalet’e Genel Bir Bakış*”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. LXXI, S. 1, 2013, s. 124. Cezalandırıcı adalet sisteminde devletin rolünün ağır bastığına, mağdurun sistemin dışında bırakıldığına, önemsenmediğine, cezanın mağdurun asıl önemli ihtiyaçlarını karşılamadığına ilişkin olarak bkz. Ekrem Çetintürk, “*Onarıcı Adalet Anlayışı ve Uzlaştırma Kurumunun Türk Ceza Adalet Sisteminde Algılanışı (Geleneksel Ceza Adalet Anlayışına Eleştirel Bir Bakış)*”, **Ceza Hukuku Dergisi**, C. 4, S. 9, Nisan 2009, s. 203 vd.

⁷³⁸ Mağdur, günümüzde ilgi odağı haline gelmiştir ve ceza hukuku gittikçe mağdur eksenli bir bakış açısına kavuşmuştur. Bkz. Fatma Karakaş Doğan, “*Suçtan Doğan Mağduriyetin Devlet Tarafından Giderilmesi ve Suç Mağdurlarına Yardım Hakkında Kanun Tasarısı*”, **TBB Dergisi**, S. 95, 2011, s. 199; Füsun Sokullu Akıncı, **Viktimoloji (Mağdurbilim)**, İstanbul: Beta Yayınevi, 1999, s. 36.

⁷³⁹ Gökcan - Kaymaz, **Uzlaşma ve Önödeme**, s. 57. Onarıcı adaletin ortaya çıkmasına katkıda bulunan akımlar hakkında bkz. Mahmut Kaplan, “*Onarıcı Adalet ve Türk Ceza Hukukuna Yansımaları*”, **Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 5, S. 1, Haziran 2015, s. 64 vd.

⁷⁴⁰ Suçtan doğan mağduriyeti gidermeye yönelik edimlerin yerine getirilmesinde failin ön planda olması önem arz etmekte olup; mağduriyetin giderilmesi, uzlaşma gibi muhakeme dışı usullerle (*diversion*) veya fail ve mağdurun etkinliğinin artırıldığı klasik ceza muhakemesi usulleri ile gerçekleştirilmektedir. Bkz. Özbek, **Suçtan Doğan Mağduriyetin Giderilmesi**, s. 23-24.

amaçlayan cezalandırıcı adalet (*retributive justice*), failin gerçekleştirdiği suç karşısında mağdurun zararını tazmin etmesini esas amaç olarak gören tazmin edici adalet (*restitutionary justice*)⁷⁴¹ ve failden mağdura yapılacak bir nakil ile manevi zararın giderilmesini amaçlayan düzeltici adalet (*corrective justice*) olarak ayrılmakta olup; suç karşısında bozulan ilişkiler bakımından esas olarak mağduriyetin giderilmesini amaçlayan onarıcı adalet (*restorative justice*), bu adalet teorilerinden bağımsız olarak yeni bir teori olarak değerlendirilmektedir⁷⁴². Çağdaş ceza hukukunda sosyal eşitliğin sağlanması bakımından esas alınan iki temel ceza adalet sistemi cezalandırıcı adalet ile onarıcı adalettir⁷⁴³.

Suç işlenmesi ile bozulan toplumsal barışın yeniden tesisine yönelik sistemlerden bir tanesi, klasik sistem olarak ifade edilen cezalandırıcı adalet sistemidir. Klasik ceza adalet anlayışı; suçun devletin kural ve düzenini bozması dolayısıyla suçlunun cezalandırılması, ancak cezanın çektirilmesinde yeniden topluma kazandırılması için uygun yöntemlerin kullanılması esasına dayanmaktadır⁷⁴⁴. Suç karşılığında ceza uygulamanın esas olduğu bu sistemde cezanın uygulanma amacı caydırıcılık olup, zararın telafisi ve mağdur ikinci plandadır⁷⁴⁵. Bununla birlikte, klasik anlayışta cezaevlerinin çok kalabalık olduğu ve hürriyeti bağlayıcı cezaların suçlunun topluma kazandırılması amacına hizmet etmediği görüldüğünden, mümkün olduğu kadar alternatif çözüm yöntemlerinin üretilmesi gerektiği ifade edilmektedir⁷⁴⁶. Zira bugün amaç suçlunun cezalandırılmasından ziyade topluma yeniden kazandırılmasıdır⁷⁴⁷.

⁷⁴¹ Tazmin anlayışı mağdurun kaybettiklerinin geri verilmesine odaklanmakta olup burada onarıcı adaletten farklı olarak, mağdur ile fail arasında bozulan ilişki onarılmamaktadır. Bkz. Çetintürk, “**Onarıcı Adalet Anlayışı**”, s. 209-211. Failin yalnızca zararı tazmin etmesine odaklanması, failin haksızlığın sorumluluğunu tam olarak üstlenmesini, yaptığı eylemden pişmanlık duymasını ve bozulan ilişkilerin tamir edilmesini sağlamayacaktır. Bkz. Çetintürk, “**Onarıcı Adalet Anlayışı**”, s. 213.

⁷⁴² Ayrıntılı bilgi için bkz. Ekrem Çetintürk, **Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2017, s. 37 vd. Ayrıca bkz. Arıcan, **Ceza Adaleti Sistemi**, s. 71 vd.

⁷⁴³ Cezalandırıcı adalet anlayışının tazmin edici ve düzeltici anlayışından ziyade onarıcı adalet daha yakın olduğu, cezalandırıcı adalet anlayışının, onarıcı adalet gibi sosyal eşitliğin sağlanması fikrine dayandığı da ifade edilmiştir. Bkz. Çetintürk, **Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma**, s. 40.

⁷⁴⁴ Gökcan - Kaymaz, **Uzlaşma ve Önödeme**, s. 57.

⁷⁴⁵ Hakan A. Yavuz, “**Onarıcı Adalet ve Uzlaştırma Kurumu Bağlamında Ceza Adalet Sisteminde Mağdurun Konumu**”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Y. 6, S. 23, Ekim 2015, s. 90, 92.

⁷⁴⁶ Özbek, “**Alternatif Çözüm Arayışları**”, s. 129-132. Cezaevlerinin failleri ıslah etmekte son derece yetersiz kaldığı, hatta cezaevinden topluma daha da yabancılaşmış halde çıktıkları ifade edilmektedir. Bkz. Çetintürk, “**Onarıcı Adalet Anlayışı**”, s. 198-199.

⁷⁴⁷ Özbek, “**Alternatif Çözüm Arayışları**”, s. 132.

Günümüzde klasik ceza adalet anlayışı zayıflamaktadır. Klasik ceza adalet sisteminde tekrar suç işleme oranları azalmadığı gibi, suç ile oluşan toplumsal zararlar da giderilmemektedir⁷⁴⁸. Bu anlayışta, suç ile ihlal edilen hak öncelikle topluma/devlete ait olarak görülmektedir⁷⁴⁹. Bu çerçevede suçun esasen devlete karşı gerçekleştiği kabul edilmekte, mağdur ikinci planda ve pasif kalmakta, mağdurun zararının giderilmesi amaçlanmamaktadır. Buna karşılık, onarıcı adalet anlayışında suç, kişiler arasında ortaya çıkan bir uyumsuzluk olarak görülmekte olup devlete karşı değil, bireye karşı gerçekleştirilmektedir⁷⁵⁰. Onarıcı adalette mağdur ve fail gibi uyumsuzluğun tüm tarafları, suçun ortaya çıkardığı zararlara ve bunların tamirine odaklanmaktadır⁷⁵¹. Cezalandırıcı sistemde mağdurun dışlanması ve yalnız bırakılması, onarıcı adalette suçluya daha az ağır ve daha insancıl yaptırımlar öngörülmesi, onarıcı adaletin suçlunun ıslahı ve yeniden topluma kazandırılması sürecini hızlandırması, ceza adaleti sisteminin kolay yönetimine katkıda bulunması, daha insancıl olan onarıcı adalet anlayışından toplumun bütün olarak faydalanabilmesi gibi birtakım sebepler onarıcı adalet anlayışına yönelik sebepleri olarak ifade edilmektedir⁷⁵².

Onarıcı adalet anlayışı özellikle Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, İngiltere, Yeni Zelanda ve Avustralya gibi ülkelerde geçerli olan Anglo-Sakson hukukuna dayanmaktadır. 1970-1980 dönemi, ceza adalet sisteminin ve buna ilişkin politikaların sorgulandığı ve alternatif bir yaklaşım arayışının başladığı bir dönemdir⁷⁵³. 1970’li yıllarda ABD ve Kanada’da ortaya çıkan onarıcı adalet hareketi, 1980’lerde Avrupa’yı etkisi altına almış olup İskandinav ülkelerinde bu hareketin doğuşu ise Anglo-Sakson hukukuyla hem zaman ve bağımsız olarak başlamıştır⁷⁵⁴.

⁷⁴⁸ Failin cezalandırılması yoluyla suçun önlenemediği konusunda bkz. Çetintürk, “**Onarıcı Adalet Anlayışı**”, s. 200. Nitekim klasik ceza adalet anlayışı ne mağduru ne de toplumu memnun edebilmektedir. Bkz. Yavuz, “**Onarıcı Adalet ve Uzlaştırma**”, s. 88-89.

⁷⁴⁹ Soygüt Arslan, **Uzlaşma Kurumu**, s. 4; Özbek, “**Alternatif Çözüm Arayışları**”, s. 141.

⁷⁵⁰ Baytaz, “**Onarıcı Adalet’e Genel Bir Bakış**”, s. 119; Yavuz, “**Onarıcı Adalet ve Uzlaştırma**”, s. 94.

⁷⁵¹ Bu konuda bkz. Howard Zehr, **Changing Lenses: Restorative Justice for Our Times**, 25th Anniversary Edition, Ontario: Herald Press, 2015, s. 179 vd.

⁷⁵² Osman Sümer - Güncel Önkol, “**Onarıcı Adalet Açısından Uzlaşma Mekanizmasının Suç Önleme İşlevi**”, **Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi 26. Kitap**, İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 2014, s. 388-389.

⁷⁵³ Galma Akdeniz, “**Onarıcı Adalet Yaklaşımı ve Kavramsal Temelleri**”, **Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 16, S. 1, Ocak 2019, s. 11. Onarıcı adaletin bir anlamda temelini attığı ifade edilen 1970’lerde yazılmış, yabancı literatürde yer alan üç makalenin incelemesi için ayrıca bkz. Akdeniz, “**Onarıcı Adalet Yaklaşımı**”, s. 12 vd.

⁷⁵⁴ Soygüt Arslan, **Uzlaşma Kurumu**, s. 43. Onarıcı adalet düşüncesi, esasında devlet yapısının dahi olmadığı, eski dönem toplumlarına dayanmaktadır. Bkz. Baytaz, “**Onarıcı Adalet’e Genel Bir Bakış**”,

Bugün onarıcı adalet, Avrupa’da adalet sistemlerini gittikçe daha fazla etkileyen bir yaklaşım haline gelmiştir ve birçok Kıta Avrupası hukuk sisteminde kullanılmaktadır⁷⁵⁵. Onarıcı adalet anlayışının temelinde, bir çatışmanın taraflarının, çözüme aktif bir şekilde katılmaları ve çatışmanın üzerlerinde yarattığı olumsuz sonuçları hafifletmeleri gerektiği düşüncesi yatmaktadır⁷⁵⁶. Klasik ceza adalet anlayışının aksine, onarıcı adalet felsefesinin odak noktasında mağdur, fail ve toplum yer almaktadır⁷⁵⁷. Bu noktada onarıcı adaletin geleneksel ceza adalet sistemine göre mağdur, fail ve toplum açısından daha adil bir sistem olduğu görüşü ön plana çıkmaktadır⁷⁵⁸. Onarıcı adalet, suçtan esas zarar görenin mağdur olduğu, devletin ikincil derece zarar gördüğü kabulüne dayanmakta olup mağdurun zararının tazmini ve telafisini amaçlamaktadır⁷⁵⁹. Mağdurun öncelikli isteği maddi ve manevi zararlarının giderilerek tatmin edilmesidir⁷⁶⁰. Onarıcı adalette esas nokta, cezalandırıcı adaletin karşısında olmasıdır⁷⁶¹. Böylelikle hem mağdurun mağduriyeti giderilecek hem mahkemelerin iş yükü azalacak hem de mağdurun travmasını anlatması sağlanarak fail yaptığı fiilin sonuçlarını anlayacaktır. Zira onarıcı adalet yalnızca mağdur odaklı bir anlayış olmayıp onarıcı adalette hem mağdurun zararı onarılmaya çalışılmakta hem de faile işlediği suçun sorumluluğunu üstlenmesi ve hatasını düzeltme imkânı tanınmaktadır⁷⁶².

s. 119; Kaplan, “**Onarıcı Adalet**”, s. 61. Onarıcı adaletin tarihsel gelişimi hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Baytaz, “**Onarıcı Adalet’e Genel Bir Bakış**”, s. 120 vd.

⁷⁵⁵ Jahic - Yeşilada, “**Onarıcı Adalet**”, s. 17.

⁷⁵⁶ Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi, **Onarıcı Adalet Programları El Kitabı**, Ceza Adaleti El Kitapları Dizisi, Birleşmiş Milletler Yayını, New York, 2006, s. 5.

⁷⁵⁷ Baytaz, “**Onarıcı Adalet’e Genel Bir Bakış**”, s. 119; Özbek, “**Alternatif Çözüm Arayışları**”, s. 141; Çetintürk, “**Onarıcı Adalet Anlayışı**”, s. 218.

⁷⁵⁸ Onarıcı adaletin, cezalandırıcı adaletle göre mağdur, fail ve toplum açısından daha adil olarak algılandığını açıklayan görüşler için bkz. Çetintürk, “**Onarıcı Adalet Anlayışı**”, s. 232 vd.

⁷⁵⁹ Baytaz, “**Onarıcı Adalet’e Genel Bir Bakış**”, s. 118-119; Soygüt Arslan, **Uzlaşma Kurumu**, s. 9; Özbek, “**Alternatif Çözüm Arayışları**”, s. 141.

⁷⁶⁰ Çetintürk, “**Onarıcı Adalet Anlayışı**”, s. 208.

⁷⁶¹ Onarıcı adalet ile cezalandırıcı adalet sistemlerinin birbirlerine zıt olduğuna ilişkin ve onarıcı adalet ile cezalandırıcı adalet arasındaki farkları ortaya koyan tablo için bkz. Çetintürk, **Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma**, s. 57; Baytaz, “**Onarıcı Adalet’e Genel Bir Bakış**”, s. 125; Sümer - Önkol, “**Onarıcı Adalet Açısından Uzlaşma**”, s. 386; Yerdelen - Özbek - Altuntaş - Boz - Erdem - Yılmaz, **Uzlaştırma**, s. 16-17. Ayrıca bkz. Yağmur Temiz Gül, **Ceza Hukukunda Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları**, 2. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2021, s. 35 vd. Doktrinde, geleneksel ceza adalet sisteminin onarıcı adalet sistemi ile taban tabana zıt olmadığı, sistemlerin ortak yönlerinin de bulunduğu, ancak çözüm bakımından önemli farklılıklar gösterdiği de ifade edilmektedir. Bkz. Özbek, **Alternatif Uyuşmazlık Çözümü**, s. 902; Yerdelen - Özbek - Altuntaş - Boz - Erdem - Yılmaz, **Uzlaştırma**, s. 19.

⁷⁶² Soygüt Arslan, **Uzlaşma Kurumu**, s. 9. Onarıcı adalet anlayışının mağdur bakımından yararları şu şekilde özetlenebilecektir: Mağdur süreçte aktif ve yönlendiren olmakta, mağdur kendisine saygılı ve adil davranıldığını düşünmekte, mağdurun korkuları azalmakta ve zararı giderilmekte, zarar çok yönlü ve ciddi bir şekilde ele alınmakta, mağdurlardan özür dilenmesi sağlamakta, mağdur faili daha iyi tanıma imkânı bulmakta, mağdur bilgilendirilmekte, mağdur faile düşünce ve duygularını doğrudan açıklayabilmekte, fail mağdura karşı kişisel olarak sorumlu tutulmakta, mağdur yargılama sürecinden

Onarıcı adalet, mağduru tatmin etmesi açısından önemlidir. Adalet tatmin hissi sağlamalıdır, ancak cezalandırıcı adalet sistemi çoğu zaman mağduru tatmin etmemektedir. Onarıcı adalette ihtiyaç ön planda olmalı, tatmin için öncelikle ihtiyaç öğrenilmelidir. Bu anlayış; sorumluluk, onarım ve topluma yeniden kazandırma şeklinde üç temel fonksiyonu yerine getirmektedir⁷⁶³. Bu yöndeki uygulamalar; tazminata yönelik müzakere programları, mağdur-fail arabuluculuğu/uzlaşması, aile veya grup toplantıları, küçük suçlu projeleri, topluluk kurulları veya mahkemeleri olarak sayılabilir⁷⁶⁴.

Bütün bu açıklamalar ışığında, onarıcı adalet kısaca cezalandırıcı adalet karşısında bozulan toplumsal barışın mağdura söz hakkı verilerek tamiri anlamına gelmektedir. Bununla birlikte, esasen onarıcı adaletin tanımı konusunda bir fikir birliği bulunmadığını ifade etmek gerekir⁷⁶⁵. Nitekim onarıcı adalet sürekli gelişmekte olan bir kavram olarak görülmektedir⁷⁶⁶. Birleşmiş Milletler'in 2000 tarihli Onarıcı Adalet Programlarının Ceza Konularında Kullanılmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Temel İlkeleri ile temel standartları belirleyen genel bir çerçeve ortaya konmuştur⁷⁶⁷.

kurtulmakta ve mağdur sorunu tamamen kafasından atabilmektedir. Bkz. Çetintürk, **“Onarıcı Adalet Anlayışı”**, s. 223-225. Onarıcı adalet fail bakımından faydaları ise şu şekilde sıralanmaktadır: Cezaya yer olmaması, failin gerçekleştirdiği haksızlığı anlamasına imkân vermesi, failin aktif olarak sürece katılması, failin sorumluluk üstlenmesi, failin toplumsal bakımından daha fazla reddedilmesine engel olması, failin affedilmesi, failin zararı aktif olarak gidermesi ve failin belirsiz yargılama sürecinden kurtulmasıdır. Bkz. Çetintürk, **“Onarıcı Adalet Anlayışı”**, s. 226-227. Toplum bakımından faydaları için bkz. Çetintürk, **“Onarıcı Adalet Anlayışı”**, s. 231. Bununla birlikte, onarıcı adalete yönelik çeşitli eleştiriler de getirilmektedir. Eleştiriler hakkında bkz. Baytaç, **“Onarıcı Adalet’e Genel Bir Bakış”**, s. 125-126; Yerdelen - Özbek - Altuntaş - Boz - Erdem - Yılmaz, **Uzlaştırma**, s. 49; Temiz Gül, **Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları**, s. 59 vd.

⁷⁶³ Soygüt Arslan, **Uzlaşma Kurumu**, s. 9; Yavuz, **“Onarıcı Adalet ve Uzlaştırma”**, s. 94.

⁷⁶⁴ Gökcan - Kaymaz, **Uzlaşma ve Önödeme**, s. 59; Ayrıca bkz. Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi, **Onarıcı Adalet Programları El Kitabı**, s. 14 vd.; Özbek, **“Alternatif Çözüm Arayışları”**, s. 142 vd.; Kaplan, **“Onarıcı Adalet”**, s. 66 vd.; Temiz Gül, **Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları**, s. 38 vd. Onarıcı adalet programlarının en yaygın üç modelinin fail-mağdur uzlaşması, aile konferansı ve çember modeli olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Öznur Sevdiren, **“Cezalandırmada Bir Paradigma Değişikliği Olarak Onarıcı Adalet Felsefesi: Bir Sentez Denemesi-I”**, **Ceza Hukuku Dergisi**, C. 6, S. 15, Nisan 2011, s. 109-111.

⁷⁶⁵ Baytaç, **“Onarıcı Adalet’e Genel Bir Bakış”**, s. 119; Soygüt Arslan, **Uzlaşma Kurumu**, s. 10; Kaplan, **“Onarıcı Adalet”**, s. 62-63; Sevdiren, **“Onarıcı Adalet Felsefesi”**, s. 105; Akdeniz, **“Onarıcı Adalet Yaklaşımı”**, s. 4. Onarıcı adaleti tanımlama girişimlerine ilişkin olarak ayrıca bkz. Olgun Değirmenci, **Onarıcı Adalet Uygulaması Olarak Ceza Muhakemesinde Uzlaştırma**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2020, s. 64 vd.

⁷⁶⁶ Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi, **Onarıcı Adalet Programları El Kitabı**, s. 6; Baytaç, **“Onarıcı Adalet’e Genel Bir Bakış”**, s. 118; Soygüt Arslan, **Uzlaşma Kurumu**, s. 10.

⁷⁶⁷ Birleşmiş Milletler, E/CN.15/2000/L.2. Metin için bkz. <https://digitallibrary.un.org/record/423369> (Erişim Tarihi: 25.05.2020). Onarıcı Adalet Programlarının Ceza Konularında Kullanılmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Temel İlkelerinin Türkçe çevirisi için bkz. Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi, **Onarıcı Adalet Programları El Kitabı**, s. 99 vd. Kararda öncelikle terimsel birliği sağlamak bakımından onarıcı adalet programı, onarıcı süreç ve onarıcı sonucun tanımlarına yer verilmiştir. Onarıcı adalet programlarının uygulanmasına yönelik olarak şu standartlar belirlenmiştir: Onarıcı adalet programları, ulusal mevzuata bağlı olarak, ceza adalet sisteminin herhangi bir aşamasında

Doktrinde en geçerli tanımlamalardan biri olarak kabul edilen tanım, onarıcı adaletin sonucundan ziyade onarıcı adalet sürecine vurgu yapmakta ve onarıcı adaleti, “*belirli bir suç ile ilgili bütün tarafların bir araya gelerek suçtan doğan zararları ve geleceğe yönelik etkileri nasıl gidereceklerini kolektif şekilde çözmelerini sağlayan bir süreç*” olarak ifade etmektedir⁷⁶⁸. Bununla birlikte, doktrinde bu tanımın eleştirildiği, yetersiz bulunduğu ve farklı tanım önerileri getirildiği de görülmektedir⁷⁶⁹. Aynı zamanda onarıcı adaleti, teorik bir tanım vermekten ziyade ceza adalet sistemlerinde yer alan bazı uygulamaların ortak özelliklerine şekil veren bir adalet yaklaşımı olarak düşünerek ortak özellikler ile bu yaklaşımın temellerinin ortaya konabileceği de belirtilmektedir⁷⁷⁰. Yukarıda yaptığımız açıklamalar doğrultusunda, doktrinde yer alan ve onarıcı süreç ile birlikte onarıcı adaletin amaçlarını da kapsayan aşağıdaki tanımın onarıcı adaleti birçok yönüyle çerçevelediğini düşünmekteyiz : “*Onarıcı adalet, suçtan doğan zararın giderilmesine odaklanan; failin cezalandırılmasından ziyade, suç teşkil eden fiilin sorumluluğunu üstlenmesini sağlamayı ve topluma yeniden kazandırılmasını, mağdurun ceza adaleti sürecine aktif katılımını ve bu suretle, bozulan toplumsal barışın ve düzenin yeniden sağlanmasını amaçlayan uygulamaların tümüdür.*”⁷⁷¹

Onarıcı adalet uygulamaları ceza sisteminin herhangi bir aşamasında gerçekleştirilebilmekle birlikte, onarıcı uygulamalar en yaygın şekilde soruşturma evresinde savcılık tarafından kullanılmaktadır. Aynı zamanda onarıcı uygulamalar, mahkemeler tarafından da uygulanabilmekte, yine cezaların infaz biçimi bakımından infaz hukukunda da onarıcı adalet uygulama alanı bulabilmektedir⁷⁷². Günümüzde Anglo-Sakson ve Kıta Avrupası ülkeleri dâhil olmak üzere birçok ülkede, yukarıda

uygulanabilir; onarıcı süreçler, mağdur ve fail özgür ve gönüllü olarak rıza gösterdiklerinde uygulanmalıdır; mağdur ve fail bu rızayı süreç esnasında geri çekebilmelidirler; anlaşma sadece makul ve orantılı yükümlülükler içermelidir; failin katılımı, müteakip adli takibatlarda suçun kabulünün bir kanıtı olarak kullanılamaz; onarıcı süreçte güç dengesizliğine yol açabilecek taraflar arası eşitsizlikler ve kültürel farklılıklar dikkate alınmalıdır; onarıcı adalet sürecinde tarafların güvenliği göz önünde bulundurulacaktır; ceza adaleti yetkilileri, faili mağdura ve etkilenmiş olan topluma karşı sorumluluk almaya teşvik etmek için gayret sarf etmeli ve mağdur ve failin topluma yeniden entegrasyonuna destek vermelidir. Ayrıca onarıcı adalet programlarının yürütülmesi ve onarıcı adalet programlarının gelişiminin sürekliliğine ilişkin temel standartlar belirlenmiştir.

⁷⁶⁸ Tony Marshall, **Restorative Justice: An Overview**, A Report by the Home Office Research Development and Statistics Directorate, 1999, s. 5.

⁷⁶⁹ Sevdiren, “**Onarıcı Adalet Felsefesi**”, s. 113.

⁷⁷⁰ Bu çerçevede karşılaşma (yüzleşme), zararı tanımlama ve giderme odaklılığı, katılım ve sorumluluk üstlenme ile dönüştürücü sonuç, onarıcı adalet mekanizmalarının temelini oluşturan ortak özellikler olarak görülmektedir. Bkz. Akdeniz, “**Onarıcı Adalet Yaklaşımı**”, s. 5 vd.

⁷⁷¹ Soygüt Arslan, **Uzlaşma Kurumu**, s. 11.

⁷⁷² Soygüt Arslan, **Uzlaşma Kurumu**, s. 14, 16, 18.

bahsedilen klasik ceza adaletinin sakıncalarını gidermek amacıyla öncelikle çocuk ceza hukuku alanında başlayan ve zamanla tüm ceza hukukuna yayılan onarıcı adalet yaklaşımları benimsenmektedir. Ülkemizde de onarıcı adalet sisteminin etkilerinin mevzuata yansıdığı görülmektedir⁷⁷³. Bunun en açık göstergesi, Türk ceza muhakemesi sisteminde uzlaşma kurumunun kabul edilmiş olması ve son dönemde getirilen değişiklikler ile bu kurumun uygulama alanının genişletilmesi çabasıdır.

b. Onarıcı Adalet Yaklaşımı Yönünden İddia Pazarlığının Değerlendirilmesi

Yapılan açıklamalar çerçevesinde, onarıcı adalet anlayışının temel ilkeleri; mağdurun desteklenmesi ve iyileştirmenin önceliği, failin işlediği fiilin sorumluluğunu üstlenmesi, failin mağduru anlaması için diyalog kurulması, verilen zararın düzeltilmesi, failin ileride suç işlemekten kaçınmasını sağlama, toplumun hem mağdurun hem de failin yeniden topluma entegre edilmesine yardımcı şeklinde ifade edilebilecektir⁷⁷⁴. Bu çerçevede Anglo-Sakson hukuku kökenli olan ve bugün birçok ülkede uygulama alanı bulan iddia pazarlığının onarıcı adalet yaklaşımı kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği konusunda, bu yöntemin onarıcı adalet yaklaşımı olmadığı söylenmelidir. Bir ceza muhakemesi işlemi olan iddia pazarlığı, geleneksel ceza muhakemesinin dışında ve ceza yargılamasına alternatif bir yol olmakla birlikte, aşağıda da izah edileceği üzere, mağduru ve toplumu tatmine yönelik onarıcı amaçlar taşımamaktadır⁷⁷⁵. Zira onarıcı adalet yaklaşımının esasını oluşturan, tarafların iradelerinin ön planda olduğu ve mağdurun sürece aktif olarak katıldığı bir çözüm sürecinin sağlanmasıdır.

İddia pazarlığı, esas olarak savcı ile şüpheli/sanığın anlaşmasına dayanmaktadır. Pazarlık müzakereleri ise genellikle savcı ile müdafî tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu yöntemde genellikle savcı ve müdafî; sanığın suçunu kabul etmesi karşılığında isnat edilen suçun niteliği, cezanın türü veya miktarı konusunda anlaşmakta ve sanık

⁷⁷³ 2005 yılından önce Türk ceza adaleti sisteminin klasik ceza adalet anlayışına göre dizayn edildiği, 2005 yılında 5237 sayılı TCK ile de sınırlı ve tereddütlü bir düzenleme yapıldığı ifade edilmiştir. Bkz. Yavuz, “Onarıcı Adalet ve Uzlaştırma”, s. 98-99. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nda yer alan mağduriyetin giderilmesine ilişkin düzenlemeler için bkz. Kaplan, “Onarıcı Adalet”, s. 75 vd.

⁷⁷⁴ Söz konusu ilkelere ilişkin açıklamalar için bkz. Kaplan, “Onarıcı Adalet”, s. 72-73.

⁷⁷⁵ Yerdelen - Özbek - Altuntaş - Boz - Erdem - Yılmaz, **Uzlaştırma**, s. 53; Soygüt Arslan, **Uzlaşma Kurumu**, s. 15, 22.

hakkında yargılama yapılmaksızın mahkûmiyet kararı verilmektedir⁷⁷⁶. Mahkemenin rolü, anlaşmanın onaylanıp onaylanmayacağını değerlendirmek ve anlaşma doğrultusunda mahkûmiyet kararı vermek noktasındadır. Yukarıda da ifade edildiği üzere iddia pazarlığı, şüpheli/sanığın suçu kabul etmesi karşılığında daha az ceza almasını sağlayacak bir isnatta bulunmayı kapsayan suçlama pazarlığı veya ceza miktarının pazarlık konusu yapıldığı ceza pazarlığı şeklinde gerçekleşebilir. Pazarlık yönteminde sonuçtan doğrudan etkilenecek süje olan şüpheli/sanık bakımından her ne kadar cezanın hafifletilmesi avantaj olarak görülse de süreçte müdafinin aktif rol alması sebebiyle şüpheli/sanık sürece aktif olarak katılmamaktadır. Aynı zamanda mağdur da genellikle sürecin tamamen dışında kalmaktadır.

İddia pazarlığı, ceza yargılamasına alternatif olan ve adalet sistemini hızlandıran bir yoldur. Bu anlamda bir bakımdan onarıcı adalet anlayışı ile benzerlik taşıdığı söylenebilir. Ancak ifade edildiği üzere, her alternatif uyuşmazlık çözüm yolu onarıcı amaçlar gözetmemektedir. İddia pazarlığı, mağdurun sürece katılımına yer vererek mağduriyetin giderilmesini sağlamayı değil; esasen adaletin hızlandırılmasını amaçlamaktadır. Aynı zamanda topluma ciddi anlamda zarar vermeyen eylemlerin yargılama konusu yapılmasının önlenmesi ve yüksek cezaların bireyselleştirilmesi ile oranlı hale getirilmesi amaçlarını taşımaktadır⁷⁷⁷. Onarıcı adalette amaçlanan ise mağdurun sürece aktif katılımını sağlayarak bozulanın onarılması olduğundan, iddia pazarlığının amaçlarından bu noktada ayrılmaktadır. İddia pazarlığında mağdurun sürece aktif katılımı söz konusu olmadığı gibi, pazarlık mağdurun ve toplumun uğradığı zararın giderilmesi gibi bir amaç da taşımamaktadır. Gerçekten de pazarlık yönteminde mağdurun konumu, bu yöntemin en çok eleştirilen yönlerinden birisidir⁷⁷⁸. Örneğin, ABD’de eyaletlerin çoğunda mağdurun pazarlıkta aktif bir rolü bulunmamakta; genellikle mağdurun görüşmelere katılması söz konusu olmamaktadır⁷⁷⁹. Bununla birlikte, mağdurun ceza muhakemesine katılımını sağlamaya yönelik olarak federal düzeyde çıkarılan ABD Suç Mağdurlarının Hakları Kanunu’nda mağdura; iddia pazarlığı işlemlerinde makul ölçüde söz alma hakkı,

⁷⁷⁶ Hamide Zafer, “Ceza Hukukunda Fail-Mağdur Uzlaşması (TCK 73/8)”, *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S. 2, 2006, s. 117; Soygüt Arslan, *Uzlaşma Kurumu*, s. 14-15.

⁷⁷⁷ Bacaksız, “İddianame Pazarlığı”, s. 154.

⁷⁷⁸ Çetintürk, *Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, s. 123.

⁷⁷⁹ Balo - Çetintürk, “Savcı-Sanık Pazarlığı”, s. 1258. Ancak örneğin, Ohio gibi bazı eyaletlerde mağdurun bu görüşmelere katılmasına izin verilmektedir. Bkz. Bacaksız, “İddianame Pazarlığı”, s. 163.

soruşturmayı yürüten savcı ile görüşme hakkı ve iddia pazarlığı hakkında zamanında bilgilendirilme hakkı tanınmıştır⁷⁸⁰. Bazı ülke uygulamalarında mağdurun süreç hakkında bilgilendirilmesi ile süreçte dinlenmesi ve bazı ülkelerde de nadiren uygulamaya onay vermesi söz konusu olsa da mağdur pazarlık sürecine aktif olarak katılamamakta; genellikle süreçte ikinci planda ve pasif konumda kalmaktadır.

Görüldüğü üzere, iddia pazarlığı kurumu sorumluluğu üstlenmeye ve suçtan doğan zararın giderilmesine değil, cezalandırma esasına dayanmaktadır. Bu bakımdan cezalandırıcı adalet anlayışında uygulanan alternatif bir yoldur⁷⁸¹. Bu yöntemin yaygın olarak kullanılması, şüpheli/sanığın sorumluluğu üstlenmesinden veya uyuşmazlığın çözümü konusunda onarıcı yaklaşım isteğinden kaynaklanmamaktadır. Yöntemin uygulanmasının sebebi, şüpheli/sanığın klasik yargılama sonucunda ulaşılacak ve muhtemelen mahkûmiyetle sonuçlanacak bir karardan daha avantajlı bir durumu daha kısa sürede garanti etmesidir⁷⁸². Bu anlamda iddia pazarlığı, zararın tazmin ve telafisi ile şüpheli/sanığın sorumluluğu üstlenerek hatasını düzeltme imkânı sağlamaktan ziyade failin kısa yoldan cezalandırılmasına hizmet etmektedir. Aynı zamanda onarıcı adalet yaklaşımlarındaki gibi, uyuşmazlığı çözmek için tarafsız ve objektif konumda olan üçüncü bir kişi tarafından uygulanmamaktadır. Ceza muhakemesinde makam olarak taraf olan savcıya, muhakemenin hızlı sonuçlandırılması için cezayı belirleyebilme yetkisi de dâhil olmak üzere geniş yetkiler veren bir yöntemdir.

2. İddia Pazarlığının Benzer Kurumlar ile Karşılaştırılması

a. Genel Olarak

Suçluluğun artması ve yeni suçların da ortaya çıkmasıyla, geleneksel ceza adalet sisteminde uyuşmazlıkların mahkeme önünde çözülmesi anlayışının egemen olması sebebiyle mahkemelerin iş yükü artmış ve bu durum ceza yargılamasında gecikmeler yaşanmasına sebep olarak ceza adaletinin işleyişini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu kapsamda özellikle kovuşturma mecburiyeti ilkesinin uygulandığı sistemlerde bu ilkenin katı bir şekilde uygulanması da tartışılır hale gelmiştir. Bunun yanı sıra faile odaklanılarak mağdurların ceza muhakemesinde geri planda kalması anlayışının

⁷⁸⁰ Erbaş, “Mağdur Haklarının Gelişimi”, s. 103, 108.

⁷⁸¹ Benzer yönde İpekcioglu, *Ceza Muhakemesinde İddia Pazarlığı*, s. 93.

⁷⁸² Şahin, “Ceza Muhakemesinde Uzlaşma”, s. 265.

değişmesi de ceza adalet sistemlerinde yeni arayışları ortaya çıkarmıştır. Böylelikle geleneksel ceza muhakemesinden vazgeçilerek uyuşmazlıklara mahkemelerin müdahalesini mümkün olduğu kadar azaltma eğilimi gündeme gelmiş ve özellikle basit ile orta ağırlıktaki suçlar bakımından ceza muhakemesinin basitleştirilerek, uyuşmazlıkların klasik ceza yargılaması dışında çözümünü sağlayan alternatif arayışlara yönelim başlamıştır.

Uluslararası kuruluşların da cezai uyuşmazlıklarda alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin uygulanması amacıyla çeşitli kararlar aldığı görülmektedir. Bu konuda önemli bir karar olan Avrupa Konseyi'nin 1987 tarihli R (87) 18 sayılı Ceza Adaletinin Sadeleştirilmesi Hakkında Tavsiye Kararı ile maslahata uygunluk (takdirilik) ilkesi kabul edilerek veya bu ilkenin uygulama alanı genişletilerek mahkeme dışı alternatif çözümlerin kullanılması tavsiye edilmiştir⁷⁸³. Bu tavsiyeler dikkate alınarak, genel olarak kamu davasının mecburiliği ilkesinin geçerli olduğu Kıta Avrupası ülkeleri; bugün maslahata uygunluk ilkesinin uygulama alanını oldukça genişletmiş ve uyuşmazlıkların mahkeme dışında sonuçlandırılmasına imkân tanıyan, klasik ceza muhakemesi işleyişine alternatif olan yöntemler uygulamaya başlamıştır.

Ceza adalet sistemlerindeki alternatif arayışları; dosyaların maddi gerçeğin bulunmasına odaklanmış klasik ceza muhakemesi sürecine dâhil edilmeden, genellikle soruşturma evresinde savcılık yetkisi dâhilinde sonuçlandırılmasına ilişkin yöntem arayışları ve hürriyeti bağlayıcı cezaların yerine uygulanabilecek alternatif yaptırım biçimlerine ilişkin arayışları ifade etmektedir⁷⁸⁴. Savcılığın yetkilerinin genişletilmesi kapsamında kovuşturma evresine geçilmeden ceza muhakemesini sona erdiren yöntemler; kamu yararı gerekçesiyle kovuşturmama, koşullu feragat, ceza kararnamesi, uzlaşma, iddia pazarlığı gibi yöntemlerdir. Denetimli serbestlik çerçevesinde uygulanma imkânı olan kamu yararına ücretsiz çalıştırma, belirli yükümlülüklerin yerine getirilmesi, mağduriyetin giderilmesi, elektronik izleme altında belirli bir yer veya alandan ayrılmama gibi yaptırım şekilleri ise alternatif yaptırımlar olarak ön plana çıkmaktadır⁷⁸⁵.

⁷⁸³ 1987 tarihli R (87) 18 sayılı Ceza Adaletinin Sadeleştirilmesi Hakkında Tavsiye Kararı'nın Türkçesi için bkz. <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/54370cd3-0c43-4bd5-93b6-36ac3095473d.pdf> (Erişim Tarihi: 27.05.2020).

⁷⁸⁴ Yavuz, "Alternatif Çözüm Yöntemleri", s. 229.

⁷⁸⁵ Yavuz, "Alternatif Çözüm Yöntemleri", s. 229-230.

Hapis cezasına alternatif yaptırımlar esasen ayrı bir çalışmanın konusunu oluşturmakta olduğundan, burada esasen savcının genişletilen yetkileri kapsamında yer alan yöntemlerden iddia pazarlığının; savcılarının yetkileri dâhilinde olan diversiyon uygulamaları, uzlaşma, ceza kararnamesi, önödeme gibi ceza muhakemesini sonlandıran diğer yöntemlerden ayrıldığı hususlar üzerinde durulacaktır. Anglo-Sakson sisteminde doğan iddia pazarlığı yöntemine benzer şekilde muhakemeyi kısaltan ve muhtemel cezayı hafifletme amacı taşıyan muhakeme yöntemleri; Almanya, İtalya, Fransa gibi Kıta Avrupası hukuk sistemini benimsemiş ülkelerde uygulanmaktadır. Yine karşılaştırmalı hukuk özellikle Kıta Avrupası ülke ceza hukuku mevzuatları göz önünde bulundurulduğunda; uzlaşma, ceza kararnamesi, önödeme gibi birtakım alternatif yöntemlerin de yaygın şekilde kullanıldığı görülmektedir. Bu çerçevede bazı şartlara bağlı şekilde uyuşmazlığı yargılamanın dışına çıkaran anlaşmaya dayalı yöntemler ile ceza muhakemesinde soruşturma veya kovuşturma evrelerinin atlanmasını sonuçlayan anlaşmaya dayalı yöntemler bulunmaktadır.

Ceza hukukundaki alternatif arayışlar Türk ceza muhakemesi hukukunda da yer bulmuştur. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda, 2005 yılı öncesi mevzuatta bulunan ceza kararnamesi, şahsi dava gibi birtakım yöntemlere yer verilmese de uzlaşma, önödeme, kamu davasının açılmasının ertelenmesi gibi mahkemelerin iş yükünü azaltan alternatif yöntemler düzenlenmektedir. Özellikle 7188 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile bu yöntemlerin uygulamasının genişletilmesine yönelik önemli değişiklikler yapılmış ve ayrıca seri muhakeme usulü ile basit yargılama usulü gibi geleneksel muhakemeye alternatif teşkil eden ve muhtemel cezayı azaltan anlaşmaya dayalı yöntemler kabul edilmiştir. Aynı zamanda mevzuatta geleneksel muhakemeye alternatif getirmese de suçun işlenmesinden sonra gönüllülük esasına bağlı olarak gerçekleşen ve ceza verilmemesini veya indirimli ceza verilmesini sağlayan etkin pişmanlık gibi kurumlar da bulunmaktadır.

İddia pazarlığı yöntemi, çeşitli amaçlarla uyuşmazlığın ceza mahkemesinin önüne gelmesini engelleme ve muhakemeyi hızlandırma bakımından uyuşmazlığı geleneksel ceza muhakemesi dışına çıkaran diğer yöntemler ile benzer yönler taşısa da bu yöntemlerden bazı önemli noktalarda ayrılmaktadır. İddia pazarlığı kurumunun

niteliği ve yapısının net olarak anlaşılabilmesi için benzer kurumlarla ilişkisi ve kurumlardan farklarının ortaya konulması önem arz etmektedir.

b. Diversiyon Yöntemleri

aa. Diversiyon Uygulamaları

Diversiyon, genel olarak, ceza uyuşmazlığının mahkeme dışındaki birtakım yöntemlerle çözümlenmesi anlamına gelmektedir⁷⁸⁶. Diversiyon konusunda çeşitli tanımlamalar bulunmaktadır. Diversiyon suçun kovuşturulmasında, çeşitli safhalarda geçerli olan takdir hakkını kullanarak, eylemi ceza adalet sisteminin resmî kanalı dışına çıkarmak olarak tanımlanmaktadır⁷⁸⁷. Ayrıca suçlara ceza adalet sistemi çerçevesinde yargılama ve cezalandırma yoluyla yanıt vermek yerine, alternatif yöntemlerle yönetme mekanizmalarına kısaca diversiyon denildiği ve uzlaşma ve önödeme gibi uygulamaların bu kapsama girdiği ifade edilmektedir⁷⁸⁸. Bu kavram Türkçe'ye kovuşturmadan ayrılma, saptırma⁷⁸⁹, ceza muhakemesi dışına çıkarma⁷⁹⁰ ceza yargılaması yolundan çıkarma⁷⁹¹ olarak çevrilmiştir.

Genel olarak kamu davasına seçenек oluşturana ve kovuşturma mecburiyetine istisna getiren hükümler diversiyon düşüncesinin bir göstergesi durumundadır. Suç işleyen kişilerin ceza yargılaması yolundan çıkarılmasını haklı gösteren gerekçeler kapsamında; bazı durumlarda ceza davası açılıp yürütülmesinde kamu yararı olmadığı, yargılamamanın önleme ve suçluyu topluma kazandırma bakımlarından daha yararlı olduğu, sanıkların damgalanmasını önlediği, mahkemelerin işini azaltarak daha başarılı olmalarını sağladığı, suçluluk ve sorumluluk esaslarından hareket eden ceza muhakemesinin sadece sanığı göz önünde tuttuğu için uyuşmazlığın gerçek sebeplerini

⁷⁸⁶ Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma Uygulamalarının Geliştirilmesi Projesi Kapsamında 20-24 Nisan 2009 Tarihlerinde Avusturya'da Gerçekleştirilen Çalışma Ziyaretine İlişkin Rapor, s. 24. <http://www.uzlasma.adalet.gov.tr/doc/avstry/zyrttdg.pdf> (Erişim Tarihi: 30.05.2020).

⁷⁸⁷ Özbek, **Suçtan Doğan Mağduriyetin Giderilmesi**, s. 121. Diğer tanımlamalar için ayrıca bkz. Soygüt Arslan, **Uzlaşma Kurumu**, s. s. 27.

⁷⁸⁸ Akdeniz, **“Onarıcı Adalet Yaklaşımı”**, s. 2 dn. 3.

⁷⁸⁹ Mustafa Özbek, **“Avrupa Konseyi Bakanlar Kurulunun Ceza Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Konulu Tavsiye Kararı”**, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 7, S. 1, 2005, s. 129.

⁷⁹⁰ Selman Dursun, **“Avrupa Konseyi'nin Uzlaştırmaya Dair Tavsiye Kararları ve Türk Uzlaştırma Düzenlemeleri”**, **Ceza Hukukunda Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri Sempozyumu Kitabı**, Ankara, 2018, s. 58.

⁷⁹¹ Yenisey, **“Ceza Muhakemesi Süjelerinin İradelerinin Ceza Muhakemesinin Yürüyüşüne Etkisi Sorunu”**, s. 456; Kunter - Yenisey - Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 1229.

ortaya çıkarmadığı ve bu nedenle sosyal barışı sağlamadığı, buna karşılık yargılama dışındaki yolun sosyal barış sayesinde aynı suçların ileride işlenmesini önleyebildiği ileri sürülmektedir⁷⁹². Bu çerçevede diversiyon düşüncesi esasen ceza hukukunun genel ve özel önleme amaçlarına da hizmet etmektedir. Diversiyon uygulamalarının esas amacı adliyelerin iş yükünü azaltmak olmamakla birlikte, bu uygulamaların uyuşmazlığın mahkeme dışına çıkarılması sebebiyle mahkemelerin iş yükünün azalmasını sonuçladığı ifade edilmelidir.

Amacı toplumsal barışın sağlanması olduğundan diversiyonun; alternatif çözüm yöntemlerini ifade eden bütüncül bir yaklaşım, üst bir şemsiye kavram olarak nitelendirildiği görülmektedir⁷⁹³. Genel anlamıyla, geleneksel ve resmî ceza muhakemesi sınırları dışında kalan uygulamaların toplamı olarak nitelendirilmektedir⁷⁹⁴. Doktrinde, kamu yararının ceza muhakemesini gerektirmemesi şartı ile bazı suçları işlediği iddia edilenlere, ceza yerine ceza niteliğinde olmayan yaptırımlar uygulanması diversiyon olarak tanımlanmaktadır⁷⁹⁵. Yine genel bir ifadeyle, adli organların suça reaksiyon hususundaki rolünü azaltma yönündeki bütün çabaların diversiyon kavramı altında toplanabileceği ifade edilmekle birlikte; diversiyon, cezanın önleme amacı da göz önünde tutularak, şüpheli kimse şekli bir yaptırıma tabi tutulmadan ceza muhakemesinin sona erdirilmesi olarak açıklanmaktadır⁷⁹⁶. Esasen tanımların ortak noktalarına bakıldığında, diversiyonun şüpheli hakkında dava açılmaksızın ve ceza uygulanmaksızın uyuşmazlığı çözen bir yöntem olduğu görülmektedir.

Diversiyon yöntemleri şüphelinin iradesine bağlı olarak uygulanmaktadır⁷⁹⁷. Aynı zamanda bazı diversiyon yöntemlerinin mağdur ile ilişkili bir yönü de bulunmaktadır⁷⁹⁸. ABD hukukunda soruşturma öncesi diversiyon (saptırma), iddia

⁷⁹² Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 1230 dn. 4.

⁷⁹³ Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma Uygulamalarının Geliştirilmesi Projesi Kapsamında 20-24 Nisan 2009 Tarihlerinde Avusturya’da Gerçekleştirilen Çalışma Ziyaretine İlişkin Rapor, s. 8.

⁷⁹⁴ Ambos - Heinze, “**Abbreviated Procedures**”, s. 78-79.

⁷⁹⁵ Yenisey, “**Ceza Muhakemesi Süjelerinin İradelerinin Ceza Muhakemesinin Yürüyüşüne Etkisi Sorunu**”, s. 456; Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 1229.

⁷⁹⁶ Hakan Hakeri, “*Avusturya Ceza Hukuku’nun 25 Yılı*”, **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, C. 23, S. 1-2, 2003, s. 472.

⁷⁹⁷ Hakeri, “*Avusturya Ceza Hukuku’nun 25 Yılı*”, s.473.

⁷⁹⁸ Hakeri, “*Avusturya Ceza Hukuku’nun 25 Yılı*”, s. 472-473. Örneğin, 1972 yılında Ingham County şehrinde uygulanmaya başlayan diversiyon programında fiil, şekli muhakemenin dışına çekilmeye çalışılmış; burada kullanılan temel prensip ise mağduriyetin giderilmesi olmuş ve fiilin muhakeme dışında çekilmesi için mağduriyetin giderilmesi aranmıştır. Bkz. Özbek, **Suçtan Doğan Mağduriyetin Giderilmesi**, s. 122.

anlaşmasından farklıdır ve diversiyon uygulamaları, suçun kabulünü gerektirmemekte olup yasal süreci belirli bir süre ile askıya alarak faili muhakeme dışına çıkarma anlamına gelmektedir⁷⁹⁹. Genellikle basit suçlar bakımından muhakeme sürecinin bir süre askıya alındığı ve belirli koşulların yerine getirildiği diversiyon olarak adlandırılan ABD'deki uygulamalara benzer uygulamalar, son yıllarda farklı ülkeler tarafından da uygulanmaya başlamıştır. Örneğin, Alman ve Avusturya ceza hukuklarında diversiyon yöntemlerinin etkileri görülmektedir. Bir Anglo-Sakson kurumu olan diversiyon, ülkeler tarafından ceza adalet sistemlerine aktarılırken her hukuk sistemi kendi özelliklerini göz önünde bulundurmaktadır. Diversiyon programlarında fail tarafından koşullar yerine getirildiği takdirde, şüpheli hakkında dava açılmaması ve ceza verilmemesi söz konusu olmaktadır. Diversiyon uygulamalarına örnek olarak; suçtan doğan zararı karşılama-eski hale getirme (*restitution*)⁸⁰⁰, kamuya yararlı çalışma, bir kamu hizmetinin yerine getirilmesi, bir kamu kurumuna para ödenmesi, uyuşturucu ve alkol tedavilerine devam etme vb. gösterilebilir⁸⁰¹.

Diversiyon, cezai yaptırımlara alternatif sağlayan bir süreci işaret etmektedir ve böylece özgürlüğü bağlayıcı cezalar arka plana itilmektedir. Nitekim diversiyon uygulamaları, tedbirlerin ceza yerine uygulanmasının yeterli olduğu haller bakımından *ultima ratio* uyarınca orantılılık ilkesine de uygun görünmektedir⁸⁰². Alman hukukunda diversiyon kavramı kullanılmakta ve Alman ceza hukukunda diversiyon kavramı, soruşturmanın başlaması ile hüküm kurulması arasındaki alternatifleri ifade etmektedir⁸⁰³. Basit suçlar söz konusu olduğunda, şüphelinin mağdurun zararını karşılaması veya özür dilemesi şartıyla uyuşmazlığın ceza muhakemesi dışına

⁷⁹⁹ Diversiyon kurumu, 1960'lı yıllarda ABD'de ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda fail ve mağdurun görüşmelerinin zararın giderimi sisteminin başarısını artırmakta olduğu düşüncesinden hareketle, fail ve mağdurun kontrol altındaki bir ortamda yüz yüze görüşmeleri sağlanmaktadır. Bkz. Hakeri, "Avusturya Ceza Hukuku'nun 25 Yılı", s. 479 dn. 124. Ayrıca bkz. Füsün Sokullu Akıncı, "Adalet Reformu ve Alternatif Ceza Yaptırımları", **Nurullah Kunter'e Armağan**, İstanbul: Beta Yayınevi, 1998, s. 334.

⁸⁰⁰ Özbek, **Suçtan Doğan Mağduriyetin Giderilmesi**, s. 119 vd.

⁸⁰¹ Stephen C. Thaman, "The Penal Order: Prosecutorial Sentencing as a Model for Criminal Justice Reform?", **The Prosecutor In Transnational Perspective**, Ed. Erik Luna - Marianne Wade, Oxford University Press, 2012, s. 162; Ambos - Heinze, "Abbreviated Procedures", s. 79-80.

⁸⁰² Hakeri, "Avusturya Ceza Hukuku'nun 25 Yılı", s. 473.

⁸⁰³ Öznur Sevdiren, "Türk-Alman Ceza Muhakemesi Hukuku'nda Çocuk Suçluluğu Bakımından "Diversiyon" Düşüncesinin Gelişimi", **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Y. 2, S. 5, 2011, s. 259.

çıkartılması diversiyon olarak adlandırılmaktadır⁸⁰⁴. Alman ceza hukukunda özellikle çocuk ve gençler hakkında mahkeme dışı yöntemlerin uygulanması ile diversiyon uygulamalarına yer verilmektedir⁸⁰⁵.

Diversiyon terimi, Avusturya ceza hukukunda mahkeme dışı uyuşmazlık çözüm yöntemlerini ifade etmek için kullanılmaktadır. Avusturya hukukunda belirli bir deneme süresi içinde denetimli serbestlik, para cezası ödenmesi⁸⁰⁶, kamuya yararlı hizmette çalışma ve uzlaşma (mağdur - fail anlaşması); savcılığın dava açmasına karşı bir alternatif yöntem olan diversiyon türleri olarak nitelendirilmektedir ve diversiyonda fiilden doğan sorumluluğun kabulünün esas olduğu, asıl amacın basit ve orta derecedeki suçluluğu azaltmak olduğu ifade edilmektedir⁸⁰⁷. Avusturya’da savcı, bu dört diversiyon yönteminden en uygun olanını uygulamaktadır⁸⁰⁸.

Yukarıda izah edilen şekilde, şüpheli hakkında verilecek mahkûmiyet kararının olumsuz sonuçlarının engellenerek sosyal barışın sağlanması her ne kadar diversiyon düşüncesinin olumlu tarafı olsa da diversiyon uygulamaları ile temel hakların zedelenebileceğine ilişkin endişeler de gündeme gelebilir. Bu kapsamda mahkeme önüne çıkmadan şüpheli hakkında bir karar verildiğinden mahkeme önüne çıkma

⁸⁰⁴ Meral Ekici Şahin - Kürşat Yemenici, “6763 Sayılı Kanunla Yapılan Değişiklikler Işığında Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 13, S. 1, Nisan 2018, s. 449 dn. 7.

⁸⁰⁵ Detaylı bilgi için bkz. Sevdiren, “**Diversiyon Düşüncesinin Gelişimi**”, s. 268 vd.

⁸⁰⁶ Dr. Werner Pleischl (Viyana Başsavcısı) konuşması: “Özellikle işyerlerinden hırsızlıkta sıkça uygulanmaktadır. (Bakkal ve market hırsızlıkları) Evden hırsızlık ağır bir suç olduğundan bu kapsama dâhil değildir. Savcı süre verir, Türk hukukundaki ön ödemeye benzer şekilde tebligat yapılır, süre verilir, muhatap olan failde ceza almamak için para cezasını öder ve olay çözülür. Savcılık faile bir yazı yazmakta, belirli bir miktar parayı belli bir süre içinde ödemesini istemektedir. Bu yazıda ayrıca eğer parayı ödemezse hakkında dava açılacağı da yazılmaktadır.” Bkz. Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma Uygulamalarının Geliştirilmesi Projesi Kapsamında 20-24 Nisan 2009 Tarihlerinde Avusturya’da Gerçekleştirilen Çalışma Ziyaretine İlişkin Rapor, s. 8.

⁸⁰⁷ Bkz. Dr. Werner Pleischl (Viyana Başsavcısı) konuşması, Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma Uygulamalarının Geliştirilmesi Projesi Kapsamında 20-24 Nisan 2009 Tarihlerinde Avusturya’da Gerçekleştirilen Çalışma Ziyaretine İlişkin Rapor, s. 8. Bu yöntemlerin uygulanmasındaki amaçlar ve yararlar hakkında ayrıca bkz. Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma Uygulamalarının Geliştirilmesi Projesi Kapsamında 20-24 Nisan 2009 Tarihlerinde Avusturya’da Gerçekleştirilen Çalışma Ziyaretine İlişkin Rapor, s. 26. Ayrıca bkz. Hakeri, “**Avusturya Ceza Hukuku’nun 25 Yılı**”, s. 485 vd.

⁸⁰⁸ “Savcı, diversiyona başvurulabileceği kanısına ulaşırsa; olayın özelliğine ve failin kişiliğine göre dört yöntemden uygun olanını takdir eder. Buna karşın, bu yöntemlerden birinin uygulanabilmesi için failin iradesinin de bu yönde olması zorunludur... Diversiyon yöntemlerinin uygulanması bakımından mağdurun iradesi yalnızca fail-mağdur uzlaşması bakımından aranmaktadır. Diğer üç yöntem bakımından mağdurun iradesi veya onayı aranmaz.” Bkz. Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma Uygulamalarının Geliştirilmesi Projesi Kapsamında 20-24 Nisan 2009 Tarihlerinde Avusturya’da Gerçekleştirilen Çalışma Ziyaretine İlişkin Rapor, s. 21-22 dn. 2. Bu tedbirler arasında bir hiyerarşi bulunmamakla birlikte, hangi tedbirin uygulanacağı konusu, kural olarak uygulayan makamın takdirine bırakılmıştır. Bkz. Hakeri, “**Avusturya Ceza Hukuku’nun 25 Yılı**”, s. 485, 491.

hakkı ile ayrıca mahkeme kararı olmaksızın şüpheli hakkında ceza yerine geçecek tedbir uygulandığından masumiyet karinesi bakımından aykırılık düşünülebilir. Bununla birlikte, şüpheli hakkında yeterli şüphe bulunması halinde diversiyon tedbirlerinin uygulanabilmesi, şüphelinin bu tedbirlerin uygulanması yönünde rızasının bulunması, şüphelinin diversiyon uygulaması yönündeki kabulünü her an geri alabilecek olması sebebiyle temel haklara aykırılık bulunmadığı, aksine şüpheliye bir olanak tanındığı ileri sürülmektedir⁸⁰⁹.

Her iki uygulama da klasik ceza muhakemesinin dışına çıkmayı sağlayan yollar olmakla birlikte; iddia pazarlığı, esasen yukarıda ifade edildiği şekliyle, diversiyon kavramı ve yöntemlerinden ayrılmaktadır⁸¹⁰. Diversiyon ve diversiyon yöntemlerinden biri olan uzlaşma, anlaşma prosedürü ile failin belirli şartlara uymakla muhakeme dışına çıkarılmasını sağlamaktadır. İddia pazarlığı ise yine anlaşma prosedürü ile mahkeme önündeki kovuşturma evresinin atlanmasını sonuçlamaktadır. Pazarlık yönteminde, savcı ile savunma makamının bir tür müzakereye dayalı pazarlık yapmaları neticesinde kamu davası açılmamaktadır. Ancak diversiyondan farklı olarak, şüpheli/sanık hakkında ceza niteliğinde yaptırım ile özgürlüğü bağlayıcı cezaların uygulanması söz konusudur.

Diversiyon yöntemlerinde, iddia pazarlığında olduğu gibi şüphelinin gönüllü katılımı esastır. Ancak buradaki gönüllülük, çoğu pazarlık uygulamasında olduğu gibi suçun kabulü, ikrar niteliğinde olmaktan ziyade sorumluluğun kabulü şeklindedir. Şüphelinin suçsuzluğundan emin olsa bile ağır bir yaptırım ile karşılaşmaktan kaygı duyarak mahkeme önüne çıkmak yerine diversiyon uygulamalarını tercih edeceklerine yönelik eleştiriler, iddia pazarlığı yönünden de geçerliliğini korumaktadır. Bu noktada ise şüphelinin her aşamada diversiyon uygulamalarından vazgeçerek hakkında muhakeme yapılmasının istemesine imkân tanındığı belirtilmektedir⁸¹¹. Benzer şekilde iddia pazarlığında da şüpheli, hakkındaki ceza kesinleşmeden önce istediği zaman kabul iradesinden vazgeçebilmektedir. Bu durumda şüpheli hakkında genel hükümlere göre yargılama yapılacaktır. Aynı zamanda vazgeçme halinde süreçte yapılan açıklamalar ve verilen bilgilerin kullanılması konusunda delil yasakları

⁸⁰⁹ Hakeri, “Avusturya Ceza Hukuku’nun 25 Yılı”, s. 477-478.

⁸¹⁰ ABD’de iddia pazarlığı ve diversiyon uygulamaları hakkında bkz. Larry J. Siegel - John L. Worrall, **Introduction to Criminal Justice**, 16. Baskı, Boston: Cengage Learning, 2018, s. 394-401, 401-402.

⁸¹¹ Hakeri, “Avusturya Ceza Hukuku’nun 25 Yılı”, s. 478.

gündeme gelmektedir. Diversiyon yöntemlerinden uzlaşmada mağdurun iradesine değer atfedilse de, her diversiyon yönteminde mağdurun katılım ve onayı aranmamaktadır. Bu bakımdan söz konusu yöntemler, mağdurun kabulünü ve sürece aktif katılımını gerektirmeyen pazarlık yöntemi ile benzerlik göstermektedir.

Diversiyon uygulamaları, bir suçlunun davranışını değiştirmek için ceza yerine genellikle tedbir uygulanmasını sağlarken, iddia pazarlığı bakımından böyle bir durum söz konusu değildir. İddia pazarlığında şüpheli/sanık, aslen suçlandığından daha az sayıda suçlamayla veya daha az ceza ile karşılaşmakta olup, yapılan anlaşma mahkeme tarafından onaylanmaktadır. Diversiyon ise failin yargı sürecinden uzaklaştırılmasına ve bunun yerine bazı programlara katılmasına olanak sağlamaktadır. Ceza yargılaması dışı yöntemleri ifade eden diversiyon uygulamasında kamu davası açılmamakta, bunun yerine genellikle yardım, tedavi ya da rehabilitasyon programları uygulanmaktadır⁸¹². Diversiyon programının başarılı bir şekilde tamamlanması genellikle suçlamaların düşürülmesi ile sonuçlanmakta ve mahkûmiyet hükmü söz konusu olmamaktadır. Ancak kişinin diversiyon programını tamamlamaması durumunda, bu program uygulanmamış gibi yargılanması söz konusu olabilecek ve yargılama mahkûmiyetle sonuçlanabilecektir. O halde diversiyon uygulamaları bir kişinin bir suçtan mahkûm edilmesini önleyebilmektedir; iddia pazarlığında ise şüpheli daha az suçlama ve daha az ceza için suçu kabul veya ikrar etmektedir. Bu noktada ilk defa suç işleyen kişiler bakımından diversiyon uygulamasının daha yerinde olduğu ifade edilmektedir⁸¹³.

bb. Uzlaşma

Uzlaşma kurumu, alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinden biridir ve bu kurumun temelinde onarıcı adalet anlayışı yatmaktadır. Uzlaşmada amaç, faili cezalandırmaktan ziyade, fail ve mağdur arasındaki uyuşmazlığı ceza muhakemesi dışına çıkartıp karşılıklı anlayış çerçevesinde anlaşarak çözmek olduğundan, klasik ceza muhakemesine alternatif olarak görülmektedir⁸¹⁴.

⁸¹² Özbek, **Suçtan Doğan Mağduriyetin Giderilmesi**, s. 121.

⁸¹³ Hakeri, **“Avusturya Ceza Hukuku’nun 25 Yılı”**, s. 470-471. Örneğin Almanya’da savcılık, ilk kez suç işleyen şüpheliler bakımından diversiyon yerine ceza kararnamesini tercih etmesini gerekçelendirmelidir. Bkz. Thaman, **“The Penal Order”**, s. 163.

⁸¹⁴ Soygüt Arslan, **Uzlaşma Kurumu**, s. 27.

Uzlaşma, yargılamaya ilişkin bir uyuşmazlık hakkında fail ile mağdurun işbirliği yapması suretiyle mağduriyetin giderilerek belli bir sonuca varılması olarak ifade edilebilir⁸¹⁵. Mağduriyetin giderilmesinde çeşitli aşamalarda savcı, uzlaştırmacı, fail ve mağdur rol almaktadır. Doktrinde bir görüş, uzlaşmanın sùjeler arasında işbirliğinin bir çeşidi ve uzlaşmada amacın tarafların işbirliği halinde belirli bir sonucu elde etmeyi denemeleri olduğunu ifade etmekte; böylece uzlaşma kavramını iddia pazarlığı yöntemini de kapsayacak şekilde açıklamaktadır⁸¹⁶. Benzer şekilde uzlaşma, ceza uyuşmazlığını muhakeme dışı yollarla çözerek muhakemeye son verme olarak ifade edilmektedir⁸¹⁷. Bu kapsamda en basit haliyle uzlaşma, iddia, savunma ve yargının belirli menfaatler karşılığında anlaşarak muhakemeyi sona erdirmeleri olarak değerlendirilmektedir⁸¹⁸. Bu yönde yapılan değerlendirmeler esasen geniş anlamda uzlaşma çerçevesinde ele alınmalıdır. Geniş anlamda uzlaşma, geleneksel muhakeme dışı yöntemlere işaret eden ve kısaca yargılamadan saptırma olarak ifade edilebilecek diversiyon anlamında kullanılmaktadır⁸¹⁹. Bununla birlikte, uzlaşmanın onarıcı adalet anlayışı ile öngörülen fayda ve sonuçları sağlayabilmesi bakımından yalnızca soruşturma ve kovuşturmayı sonlandıran geleneksel muhakeme dışı bir yöntem olarak ifade edilmesi uygun görünmemektedir.

Suç teşkil eden eylemden doğan uyuşmazlığın mahkeme dışında çözümlenmesini sonuçlayan bir çeşit yargılamadan saptırma olarak ifade edilebilecek uzlaşma, dar anlamda, yargılama dışı bir faaliyet olarak mağdur ile failin özgür iradesiyle sürece aktif şekilde katılmaları sonucu suçtan ortaya çıkan zararların giderilmesi konusunda anlaşmaları şeklinde gerçekleşen alternatif bir yoldur. Uzlaşma

⁸¹⁵ Gökcan - Kaymaz, **Uzlaşma ve Önödeme**, s. 47.

⁸¹⁶ Şahin, **“Ceza Muhakemesinde Uzlaşma”**, s. 222, 264 vd. Zafer de iddia pazarlığını uzlaşma kavramı içerisinde değerlendirmiştir. Bkz. Zafer, **“Fail-Mağdur Uzlaşması”**, s. 117. Yine önödeme, şikâyetten vazgeçme de bir uzlaşma şekli olarak nitelendirilmektedir. Bkz. Zafer, **“Fail-Mağdur Uzlaşması”**, s. 121.

⁸¹⁷ Zafer, **“Fail-Mağdur Uzlaşması”**, s. 120. Yazar, bu nedenle mevzuatımızda yer verilen uzlaşma kurumunu “fail-mağdur uzlaşması” olarak nitelendirmektedir. Bkz. Zafer, **“Fail-Mağdur Uzlaşması”**, s. 120.

⁸¹⁸ Hamide Zafer, **“Ceza Muhakemesi Hukukunda Özelleşme Eğilimi: Uzlaşma”**, Prof. Dr. Ergun Önen’e Armağan, İstanbul, 2003, s. 728.

⁸¹⁹ Soygüt Arslan, **Uzlaşma Kurumu**, s. 1 dn. 26.

kurumunu ifade etmek için mağdur-fail arabuluculuğu⁸²⁰, fail-mağdur uzlaşması⁸²¹ terimlerinin de kullanıldığı görülmektedir.

Ceza muhakemesinde uzlaşmanın tercih edilmesi; yargının iş yükünü hafifletilmesi, hakların kötüye kullanılmasının engellenmesi, suçluluğun ispatında zorluklar bulunması, muhakeme süjelerinin zaman kaybı riskinden kurtulması ve meslek onurları bakımından daha güvenli bir yol olması gibi kişisel yararlarının bulunması, suçtan doğrudan etkilenen kişiler arasındaki iletişime dayanması, suç işlenmekle bozulan hukuki barışın uzlaşarak yeniden tesisinin ceza muhakemesinin amacı olabileceği şeklindeki anlayış değişikliği, failin işlediği suçun sorumluluğunu üstlenmesinin ve suçun özel önleme amaçlarına yardım ederek mağdur ile kamunun yararlarının korunmasının sağlanması gibi nedenlere dayanmaktadır⁸²². Bu noktada uzlaşmada amacın yalnızca mahkemelerin iş yükünü azaltmak olmadığını ifade etmek gerekir⁸²³. Zira uzlaşma ile esas olarak, suçtan doğan zararın giderilmesi ile birlikte mağdur ile fail arasındaki ilişkinin onarılması suretiyle toplumsal barışın yeniden tesisi hedeflenmektedir. Uzlaşmanın toplumsal yararını en çok göstereceği gruplar, ilk kez suç işleyenler ile çocuk suçlular olarak gösterilmektedir⁸²⁴.

Uzlaşma, suçun işlenmesiyle fail ve mağdur arasında meydana gelen uyumsuzluğu ortadan kaldırmak ve bunun sonucunda ortaya çıkan mağduriyeti gidermek şeklinde birbirini izleyen iki aşamadan oluşmaktadır⁸²⁵. Uzlaşmada taraflar, tarafsız bir kişinin önünde bir araya gelmekte ve mağduriyetin giderilmesi konusunda

⁸²⁰ Jahic - Yeşiladalı, “**Onarıcı Adalet**”, s. 18; Özbek, **Alternatif Uyuşmazlık Çözümü**, s. 911. Uzlaşma sonucunun her zaman gerçekleşmesi mümkün olmadığından, klasik ceza yargılamasına alternatif olma özelliğini ifade etmesi sebebiyle, mağdur fail arabuluculuğu teriminin daha yerinde olduğu görüşü için bkz. Soygüt Arslan, **Uzlaşma Kurumu**, s. 2.

⁸²¹ Zafer, “**Fail-Mağdur Uzlaşması**”, s. 117-140; Özbek, **Suçtan Doğan Mağduriyetin Giderilmesi**, s. 24.

⁸²² Şahin, “**Ceza Muhakemesinde Uzlaşma**”, s. 223-229; Soygüt Arslan, **Uzlaşma Kurumu**, s. 28-30. Bununla birlikte, uzlaşmanın mağduriyeti gidermediği, aksine artırdığı yönünde verilerin de mevcut olduğu ifade edilmiştir. Bkz. Soygüt Arslan, **Uzlaşma Kurumu**, s. 30-31.

⁸²³ Çetintürk, “**Onarıcı Adalet Anlayışı**”, s. 236. Bu çerçevede Türk ceza adaleti sisteminde uzlaşma ile onarıcı adalette öngörülen fayda ve sonuçların elde edilememesine sebep olarak, uzlaşmada amacın sadece yargının yükünün hafifletilmesi olarak gösterilmesi, onarıcı adalet anlayışı ile yeterli bağlantının kurulamaması, medya aracılığı ile yaratılan yanlış izlenimler, Cumhuriyet savcılarının ve hâkimlerin bilgi eksikliği, avukatların uzlaşma müzakere tekniklerini bilmemesi vb. nedenler gösterilmiştir. Bkz. Asuman Aytekin İnceoğlu - Ulaş Karan, “*Türkiye’de Ceza Davalarında Uzlaşma Uygulamaları: Hukuki Çerçevenin Değerlendirilmesi*”, Derleyenler: Galma Jahic - Burcu Yeşiladalı, **Onarıcı Adalet, Mağdur Fail Arabuluculuğu ve Uzlaşma Uygulamaları: Türkiye ve Avrupa Bakışı**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2008, s. 46. Aynı yönde bkz. Yavuz, “**Onarıcı Adalet ve Uzlaştırma**”, s. 100.

⁸²⁴ Soygüt Arslan, **Uzlaşma Kurumu**, s. 35.

⁸²⁵ Özbek, **Suçtan Doğan Mağduriyetin Giderilmesi**, s. 24-25.

anlaşmaya varmaktadır. Uzlaşmanın hukukiliğinin sağlanması, uzlaştırmacı aracılığıyla bir araya gelen tarafların ulaştıkları sonucun bir tutanakla tespit edilerek adli makamlarca denetlenmesi ve onaylanması suretiyle hukuki bir sonuca bağlanması ile gerçekleşmektedir⁸²⁶. Uzlaşma ile mağdurun duygusal ve maddi ihtiyaçları mümkün olduğunca göz önünde bulundurulmakta; ceza hukukunun geleneksel yaptırımlarının kaldırılması yanında uyuşmazlığın adliye dışında çözülmesi suretiyle ceza hukukunun insancıllaşması sağlanmakta; aynı zamanda uzlaşma faile, fiilin haksızlığı ve sonuçları ile baş başa kalma, kendisiyle hesaplaşma imkânı vermektedir⁸²⁷. Uzlaşma ayrıca klasik cezalandırıcı adalet yöntemleriyle sağlanamayan suç işlenmesinin önlenmesi amacına katkıda bulunarak, süreçlerin hızlı ve tatmin edici olarak son bulması sebebiyle toplumun ceza adalet kurumlarına olan inancının ve güveninin artmasını sağlamaktadır⁸²⁸.

Uzlaşma, amaçlarına uygun olarak birtakım özelliklere ve belirli temel ilkelere sahiptir. Bu çerçevede uluslararası belgelerde bazı standartlar getirilmektedir. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 15 Eylül 1999 tarihinde kabul edilen Ceza Konularında Arabuluculuk Hakkında R (99) 19 sayılı Tavsiye Kararı ile ceza işlerinde uzlaşmanın (arabuluculuğun) geleneksel cezalandırma yöntemlerini tamamlayan veya ona alternatif bir seçenek olduğu ifade edilerek, Tavsiye Kararı'nın Eki'nde temel uzlaşma ilkeleri öngörülmüştür⁸²⁹. Uzlaşmanın temel ilkeleri; uzlaşmanın tarafların gönüllü katılımına dayanması, görüşmeleri gizlilik ilkesine uygun yürütülmesi ve uzlaştırmacının tarafsızlığıdır⁸³⁰. Böylece fail ile mağdur, tarafsız bir uzlaştırmacının

⁸²⁶ Soygüt Arslan, **Uzlaşma Kurumu**, s. 34.

⁸²⁷ Özbek, **Suçtan Doğan Mağduriyetin Giderilmesi**, s. 26.

⁸²⁸ Yavuz, **“Onarıcı Adalet ve Uzlaştırma”**, s. 104.

⁸²⁹ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin R (99) 19 sayılı Tavsiye Kararı, *“Genel İlkeler 1. Ceza meselelerinde arabuluculuk, yalnızca tarafların özgür iradeleriyle rıza göstermeleri halinde gerçekleştirilir. Taraflar, arabuluculuk esnasında her zaman bu rızalarını geri alabilmelidirler. 2. Arabuluculukta yapılan görüşmeler gizlidir ve tarafların anlaşması dışında sonradan kullanılamaz. 3. Ceza meselelerinde arabuluculuk, genel olarak erişilebilen bir hizmet olmalıdır. 4. Ceza meselelerinde arabuluculuğa, ceza muhakemesi sürecinin her aşamasında başvurulabilmelidir. 5. Ceza adaleti sisteminde arabuluculuk hizmetine yeterli özerklik tanınmalıdır.”* Söz konusu Tavsiye Kararı ve Tavsiye Kararı'nın Eki'nin Türkçe çevirisi için bkz. Özbek, **“Tavsiye Kararı”**, s. 130 vd. Tavsiye Kararı'nın incelenmesi için bkz. Özbek, **“Tavsiye Kararı”**, s. 135 vd. Onarıcı adalet konusunda Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi ve Birleşmiş Milletler bünyesinde standartlar getiren uluslararası düzenlemeler konusunda bkz. Jolien Willemsens, *“Onarıcı Adalet ve Uluslararası Standartlar: Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi ve Birleşmiş Milletler Tarafından Başlatılan Girişimler”*, Derleyenler: Galma Jahic - Burcu Yeşilada, **Onarıcı Adalet, Mağdur Fail Arabuluculuğu ve Uzlaşma Uygulamaları: Türkiye ve Avrupa Bakışı**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2008, s. 29-44.

⁸³⁰ Soygüt Arslan, **Uzlaşma Kurumu**, s. 31-34. Ayrıca bkz. Temiz Gül, **Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları**, s. 73 vd.

huzurunda gönüllü olarak bir araya gelerek ve gizlilik çerçevesinde uzlaşma müzakerelerini gerçekleştirmektedir.

Anglo-Sakson kökenli bir kurum olan uzlaşma, Kıta Avrupasında kovuşturma mecburiyeti ilkesini yumuşatan istisnai bir kurum olarak nitelendirilmektedir⁸³¹. Uzlaşmanın hem ceza hukuku kurumu hem de ceza muhakemesi hukuku kurumu olarak karma bir yapıya sahip olduğu kabul edilmektedir⁸³². Uzlaşma, uyuşmazlığın yargı dışı yolla ve adli makamlar denetiminde çözümlenmesini amaçlayan bir alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemidir. Aynı zamanda uzlaşma; kapsamına giren suçlarda, fail ve mağdurun suçtan doğan zararın giderilmesi konusunda anlaşmalarına bağlı olarak, devletin de ceza soruşturması veya kovuşturmasından vazgeçmesi ve suçun işlenmesiyle bozulan toplumsal düzenin barış yoluyla yeniden tesisini sağlayıcı nitelikte bir hukuksal kurumdur⁸³³. Alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının genel özelliklerini taşıyan ve bir onarıcı adalet uygulaması olan uzlaşmanın odak noktası mağdurun zararının giderilmesidir⁸³⁴. Esasen giderim, zararın maddi olarak telafi edilmesidir; ancak fail suçtan doğan zararı çeşitli şekillerde giderebilir⁸³⁵. Aynı zamanda uzlaşmanın uygulanmasıyla fail sorumluluğu kabullenerek toplumla yeniden bütünleşebilmektedir. Bu çerçevede uzlaşma suçtan doğan maddi zararın giderilmesinin ötesinde mağduriyetin bir bütün olarak telafisine imkân sağlamaktadır⁸³⁶.

⁸³¹ Zafer, “**Fail-Mağdur Uzlaşması**”, s. 119.

⁸³² Gökcan - Kaymaz, **Uzlaşma ve Önödeme**, s. 53; Yerdelen - Özbek - Altuntaş - Boz - Erdem - Yılmaz, **Uzlaştırma**, s. 71; Zafer, “**Fail-Mağdur Uzlaşması**”, s. 125. Bununla birlikte Zafer, uzlaşmanın esasen bir muhakeme işlemi olduğundan muhakeme kurumu olduğunu ve bu nedenle yasal değişikliklerin derhal uygulanması gerektiğini ifade etmektedir. Zafer, “**Fail-Mağdur Uzlaşması**”, s. 125. Bu konuda ayrıca bkz. Değirmenci, **Uzlaştırma**, s. 94.

⁸³³ Bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2017/15-496, K. 2018/246, T. 29.5.2018. www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 28.05.2020). Ayrıca bkz. AYM Kararı E. 2018/101, K. 2019/3, T. 13.2.2019, R.G. Tarih-Sayı: 20.03.2019-30720.

⁸³⁴ Özbek, **Suçtan Doğan Mağduriyetin Giderilmesi**, s. 25.

⁸³⁵ Örneğin; özür dilemek, samimi bir ikrarda bulunmak veya pişmanlığını dile getirmek; failin doğrudan mağdura ödeme yapması şeklinde bir tazminat, eşyanın geri verilmesi veya ikame edilmesi, doğrudan mağdurun hizmetinde çalışmak veya tarafların üzerinde anlaştıkları, hukuka ve ahlaka aykırı olmayan herhangi bir yöntem kabul edilebilir. Giderimin bir diğer şekli ise, bir kamu veya yardım kuruluşunda ücretsiz hizmet sağlamak suretiyle kamu hizmeti görme olabilir. Bu giderim türlerinin yanında, onarıcı adaletin bir parçası olarak uzlaşma kurumu çoğu zaman belirli bir eğitim veya meslek programına devam etme gibi alternatif yaptırımları da sonuçlamakta veya denetimli serbestlik, şartlı tahliye gibi infaz hukuku kurumlarıyla bir arada uygulanmaktadır. Bkz. Soygüt Arslan, **Uzlaşma Kurumu**, s. 31.

⁸³⁶ Yavuz, “**Onarıcı Adalet ve Uzlaştırma**”, s. 102-103.

Onarıcı adalet yaklaşımı olan uzlaşma birçok Avrupa ülkesinde alternatif bir yöntem olarak uygulanmaktadır. Kıta Avrupası ülkelerinde uzlaşma, önceleri çocuk ve genç suçlulara yönelik olarak uygulama alanı bulurken; bugün yetişkinlere yönelik olarak da uygulanmaktadır. Örneğin, Almanya’da uzlaşmaya ilişkin düzenlemeler, Alman Ceza Kanunu’nda ve Ceza Muhakemesi Kanunu’nda yer almaktadır. Alman Ceza Kanunu’nun 46a maddesi uzlaşma ile ilgili genel bir hükümdür ve ayrıca Alman Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 155a ve 155b maddelerinde ceza muhakemesinde uzlaşma düzenlenmektedir⁸³⁷. Bununla birlikte, Alman hukukundaki uzlaşma birçok ülkedeki uzlaşma yönteminden neticesi bakımından ayrılmaktadır; zira uzlaşma ve mağdurun zararının giderilmesi, cezada takdiri indirim yapılmasına veya bazı durumlarda ceza verilmesinden vazgeçilebilmesine olanak sağlamaktır. Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 41. maddesi ile kamu davası açılmasından önce savcıya, tarafların kabul etmesi halinde uzlaşmaya başvurma yetkisi vermektedir⁸³⁸. Türk ceza muhakemesi sisteminde ise uzlaştırma adıyla 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 253 ve 254. maddelerinde düzenlenmektedir.

Yukarıda ifade edildiği üzere, iddia pazarlığı doktrinde bir görüş tarafından uzlaşma çeşitlerinden biri olarak görülmektedir⁸³⁹. Ancak iddia pazarlığının, uzlaşmanın bir çeşidi olarak nitelendirilmesi mümkün değildir. Bu çerçevede uzlaşma kavramı, pazarlık yöntemini de içerecek şekilde ele alınmamalıdır. Nitekim iddia pazarlığı, her ne kadar benzer yönleri olsa da uzlaşmadan tamamen farklı bir kurumdur⁸⁴⁰.

Her iki yöntem de genellikle kamu davasının açılmasına alternatif yöntemler olmakla beraber, bu yöntemlerin ortak noktası uygulanmalarının kabule bağlanmış olmasıdır. Aynı zamanda özgür irade ile gönüllük esası söz konusu olduğundan, her iki kurum bakımından da bilgilendirme yapılarak iradelerin aydınlatılması gerekmektedir. Ancak bu iki kurum farklı muhakeme sülhelerinin iradelerini esas almaktadır. İddia pazarlığı savcının teklifi üzerine şüpheli/sanığın kabulüne bağlı iken, uzlaşma şüpheli/sanık ile birlikte mağdurun kabulünü gerektirmektedir. Bununla birlikte, mağdur ve fail arasında gerçekleştirilen uzlaşma, onarıcı adalet ilkelerine

⁸³⁷ Gökcan - Kaymaz, **Uzlaşma ve Önödeme**, s. 71-72; Değirmenci, **Uzlaştırma**, s. 108; Yerdelen - Özbek - Altuntaş - Boz - Erdem - Yılmaz, **Uzlaştırma**, s. 98-99.

⁸³⁸ Gökcan - Kaymaz, **Uzlaşma ve Önödeme**, s. 68; Değirmenci, **Uzlaştırma**, s. 109.

⁸³⁹ Şahin, “**Ceza Muhakemesinde Uzlaşma**”, s. 264 vd.; Zafer, “**Fail-Mağdur Uzlaşması**”, s. 117.

⁸⁴⁰ Çetintürk, **Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma**, s. 123.

uygun olarak mağduriyetin giderilmesi yöntemlerinden biridir. İddia pazarlığının temel amacı ise yargının hızlandırılması ve mahkemelerin aşırı iş yükünün azaltılmasıdır. Kural olarak mağdurun iradesine önem atfetmeyen iddia pazarlığı, zararın onarılması gibi bir amaç taşımamakta; bu nedenle de uzlaşmadan hem amacı hem de tarafları bakımından ayrılmaktadır.

İddia pazarlığının tarafları savcı ve şüpheli/sanık ile müdafî iken; uzlaşma ise amacı doğrultusunda şüpheli veya sanık ile mağdur veya suçtan zarar görenin sürece katılımını gerektirmektedir. Nitekim mağdurun bireysel olarak belirlenemediği, toplumu oluşturan bireylerin tamamının mağdur olduğu kabul edilen suçlar uzlaşmaya elverişli olmadıklarından, bu suçlar bakımından uzlaşmanın uygulanması mümkün olmayıp; pazarlık yöntemi ise mağduru belli bir kişi olmayan suçlar bakımından da uygulanabilmektedir. Uzlaşmanın aksine pazarlık sürecinde genellikle mağdurun usule ilişkin etkin bir rolü bulunmamakta; varsa da uzlaşmaya göre oldukça kısıtlı bir rolü bulunmaktadır. Bu kapsamda pazarlık yönteminde mağdurun bilgilendirileceği ve süreçte dinleneceği kabul edilse bile uygulama için mağdurun onay vermesi gerekmemektedir⁸⁴¹. Bununla birlikte, kendini suçlamaya zorlanamama hakkının bir gereği olarak, her iki kurumun da başarıya ulaşmaması halinde, görüşmeler veya müzakerelerde yapılan açıklamaların ve verilen bilgilerin delil olarak kullanılamayacağı genellikle kabul edilmektedir.

Uzlaşmanın temel ilkelerinden biri de uzlaşmanın tarafsız bir uzlaştırmacı tarafından gerçekleştirilmesidir. Tarafsız uzlaştırmacı fail ve mağdurun diyalog kurarak uzlaşması için ortak bir zemin yaratmakla görevlidir. İddia pazarlığında ise tarafsız üçüncü kişinin yardımına başvurulmamaktadır⁸⁴². Pazarlıkta önemli role ve yetkilere sahip olan savcı, şüpheli/sanığın mahkûm edilmesini sağlamaya çalışmaktadır⁸⁴³. Bu durum ise onarıcı adaletin karşısında yer alan cezalandırıcı adalet sistemine işaret etmektedir. Aynı zamanda düşünsel kökeni onarıcı adalet anlayışına dayanan uzlaşmada, pazarlık yönteminden farklı olarak, bir ceza yaptırımını belirlenmemekte,

⁸⁴¹ Örneğin, yargılamanın tutuklama tarihinden itibaren otuz gün içinde bitirilmesini amaçlayan, savcının şüpheli hakkında muhtemel cezadan daha düşük bir ceza önerisinde bulunduğu, önerinin kabul edilmesi ve suçun şüpheli tarafından ikrar edilmesi halinde ABD’de eyaletlerde uygulama alanı bulan Fastrack programına göre; mağdura bilgi verilmekte, mağdur da dinlenilmekte, aynı zamanda mağduru tatmin edebilecek ceza hususunda özen gösterilmekte; ancak mağdurun onayı beklenmemektedir. Bkz. Gökcan - Kaymaz, **Uzlaşma ve Önödeme**, s. 76.

⁸⁴² Yerdelen - Özbek - Altuntaş - Boz - Erdem - Yılmaz, **Uzlaştırma**, s. 63.

⁸⁴³ Şahin, **“Ceza Muhakemesinde Uzlaşma”**, s. 269.

şüpheli/sanığın uyması gereken birtakım yükümlülükler öngörülmektedir. Şüpheli/sanık yükümlülüklerine uyması halinde ise mahkûmiyetin sonuçlarından kurtulmaktadır. Dolayısıyla suçtan doğan zararın giderilmesine odaklanmayan, mağdurun sürece aktif olarak katılımının esas olmadığı ve tarafsız bir kişi tarafından gerçekleştirilmeyen bir yöntem olan iddia pazarlığı, uzlaşmadan oldukça farklı bir kurumdur⁸⁴⁴.

cc. Önödeme

Önödeme, kanunda belirtilen ve tür veya miktar olarak belirli cezayı gerektiren suçlar bakımından belirli bir miktar parayı ödeyen failler hakkında kamu davasının açılmaması veya açılmışsa düşürülmesinin söz konusu olduğu bir kurumdur⁸⁴⁵. Uzlaşmanın ödemeyi içine alan bir üst kavram olduğu ifade edilmektedir⁸⁴⁶. Bununla birlikte, önödemenin farklı olarak dar anlamda uzlaşma kurumunda, mağdur; şüpheli veya sanıkla uzlaşarak ceza muhakemesinin ilerlemesine engel olmaktadır. Doktrinde önödeme kurumunun savcı tarafından verilen bir ceza kararı olarak nitelendirildiği de görülmektedir⁸⁴⁷. Bir başka görüş ise önödemenin devletle birey arasındaki sulh anlaşması olarak nitelendirmekte ve devletin belirli bir paranın ödenmesi karşılığında cezalandırma isteğinden feragat ettiği, bireyin de yargılama hukukunun güvencelerinden vazgeçtiği ifade edilmektedir⁸⁴⁸. Bugün kovuşturma mecburiyeti ilkesinin bir istisnası olan önödemenin hem ceza hukuku kurumu hem de ceza muhakemesi hukuku kurumu olarak karma bir yapıya sahip olduğu genel olarak kabul edilmektedir⁸⁴⁹.

⁸⁴⁴ İddia pazarlığının oldukça sakıncalı bir yöntem olduğu görüşü için bkz. Soygüt Arslan, **Uzlaşma Kurumu**, s. 15-16, 39. Uzlaşmanın tarafsız bir kişi tarafından gerçekleştirilmesi, aksi halde örneğin, uzlaştırmacının savcı olması durumunda uygulamanın iddia pazarlığına dönüşeceği ve adil yargılanma hakkını ihlal edeceği konusunda bkz. Soygüt Arslan, **Uzlaşma Kurumu**, s. 147 dn. 561.

⁸⁴⁵ Önödemenin tanımı konusunda bkz. Ali Karagülmez, **Açıklamalı Uygulamalı İçtihatlı Ceza Kararnamesi ve Önödeme**, 2. Bası, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2002, s. 348-349.

⁸⁴⁶ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 580.

⁸⁴⁷ Yenisey, **“Ceza Muhakemesi Süjelerinin İradelerinin Ceza Muhakemesinin Yürüyüşüne Etkisi Sorunu”**, s. 456; Kunter - Yenisey - Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 1204.

⁸⁴⁸ Sulhi Dönmezer - Sahir Erman, **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku**, C. III, 12. Baskı, İstanbul: Beta Yayınevi, 1997, s. 320, 321; Gökcan - Kaymaz, **Uzlaşma ve Önödeme**, s. 354.

⁸⁴⁹ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 581; Gökcan - Kaymaz, **Uzlaşma ve Önödeme**, s. 355-356; Veli Özer Özbek, **“Önödeme”**, **Ceza Hukukunda Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri Sempozyumu Kitabı**, Ankara, 2018, s. 78.

Önödeme mağdurun zararı giderilmemekte; failin hürriyeti bağlayıcı ceza yerine kanunda öngörülen şartlarda, belirtilen para miktarını ödemeyi kabul etmesi neticesinde, kural olarak kovuşturma evresi atlanmaktadır. Böylece mahkemelerin iş yükü azaltılmış olduğu gibi, sanığın da bir mahkûmiyet hükmü ile karşı karşıya gelmesi önlenmiş olmaktadır⁸⁵⁰. Bu çerçevede önödeme kurumu alternatif bir uyuşmazlık çözüm yoludur ve yargının iş yükünü hafifletme ve failin topluma geri kazandırılması amaçları taşımaktadır. Ancak mahkeme önüne çıkmadan şüpheli hakkında bir karar verildiğinden mahkeme önüne çıkma hakkı ile aleni yargılanma ilkesinin ve mahkeme kararı olmaksızın şüpheli hakkında ceza uygulandığından masumiyet karinesinin ihlal edildiği eleştirileri gündeme gelmektedir.

Önödeme, Kıta Avrupası ülkelerinde uygulama alanı bulan bir kurumdur. Örneğin, bir Kıta Avrupası ülkesi olan İtalya’da önödeme kurumuna Ceza Kanunu’nda yer verilmekte; sadece özgürlüğü bağlayıcı ceza içeren suçlarda önödeme yapılamamaktadır⁸⁵¹. Fransız hukukunda yer alan ceza uyuşması (*la composition penale*) yönteminin şüpheli tarafından belirli bir miktar para cezasının ödenmesi şeklindeki görünümü de önödemeye benzer bir yöntemdir⁸⁵². Önödeme Türk hukukuna, İtalyan Ceza Kanunu’ndan alınarak 765 sayılı TCK ile girmiştir⁸⁵³. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 75. maddesinde düzenlenmektedir. Türk hukukunda önödemenin düzenlendiği Ceza Kanunu’nun 75. maddesi uyarınca; şüpheli, belirtilen miktarı soruşturma giderleri ile birlikte, Cumhuriyet savcılığınca yapılacak tebliğ üzerine on gün içinde ödediği takdirde hakkında kamu davası açılmamaktadır.

Önödeme, iddia pazarlığına benzer şekilde, şüpheli veya sanık ile iddia veya yargılama makamı arasında gerçekleşen alternatif bir çözüm yoludur⁸⁵⁴. Savcının uyuşma teklifinde bulunması ve mağdurun zararını giderme amacı taşıması

⁸⁵⁰ Gökcan - Kaymaz, **Uzlaşma ve Önödeme**, s. 352

⁸⁵¹ Karagülmez, **Ceza Kararnamesi ve Önödeme**, s. 363, 365. İtalyan Ceza Kanunu madde 162: “Kanunun yalnızca hafif para cezası öngördüğü kabahatlerde, kabahatin failinin yargılama masraflarına ek olarak, hükmün ilanından veya duruşmanın başlamasından önce, işlenen kabahat için kanun tarafından düzenlenmiş cezanın azami miktarının üçte birine karşılık gelen bir tutarı ödemesine izin verilir. Ödeme suçu ortadan kaldırır.”

⁸⁵² Mustafa Taşkın, “Fransız Ceza Hukukunda Uyuşmazlıkların Muhakeme Dışı Çözüm Yolları Bağlamında Yaptırım Sözleşmesi ve Müessesenin Türk Ceza Hukukunda Uygulanabilirliği”, **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 5, S. 41, Ocak 2010, s. 17-46. Bu kurumun önödemeye bazı benzerlikleri bulunsa da bazı noktalarda önödemeden ayrıldığı ifade edilmektedir. Bkz. Taşkın, “**Yaptırım Sözleşmesi**”, s. 40-41.

⁸⁵³ Karagülmez, **Ceza Kararnamesi ve Önödeme**, s. 366.

⁸⁵⁴ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 580.

bakımından bir diğer alternatif çözüm yolu olan iddia pazarlığı ile benzerlik taşımaktadır. Önödeme, haksızlık içeriği az ve cezası düşük olan basit suçlar ve özellikle adli para cezasının gerektiren suçlar bakımından uygulama alanı bulmaktadır. Bu bakımdan önödemeye tabi suçlar, genellikle pazarlığa tabi suçlardan daha basit niteliktedir.

Önödeme savcılığın takdir yetkisinde olmayıp, koşulların gerçekleşmesi halinde savcı önödeme önermek zorundadır⁸⁵⁵. Bu bakımdan savcının takdir yetkisini kullandığı klasik pazarlık usulünden ayrıldığını ifade etmek gerekir. Ancak karşılaştırmalı hukuktaki bazı görünüm şekillerinde, pazarlık benzeri yöntemlerin uygulanmasının savcı için bir yükümlülük olarak düzenlendiği de söylenmelidir.

Önödeme kural olarak soruşturma evresinde savcı tarafından uygulanmakla birlikte, belirli şartların varlığı halinde kovuşturma evresinde hâkim tarafından da uygulanabilmektedir⁸⁵⁶. Bu yöntem ancak şüpheli tarafından kabul edildiği takdirde uygulanabilir. Şüpheli/sanığın önödemeyi kabul etmeme hakkı bulunmaktadır. Gönüllülük esasına bağlı olması, pazarlık yöntemine benzer yönüdür. Yine suçların artması ve mahkemelerdeki aşırı iş yükü neticesinde, önödeme cezası hafif olan suçlarda adliyenin yükünü hafifletme ve zaman tasarrufu sağlama gibi amaçlar taşımaktadır ve bu bakımdan da iddia pazarlığı ile benzerlik göstermektedir. Her iki yöntemde de klasik anlamda ceza yargılaması ve duruşma yapılmamaktadır. Bununla birlikte, oldukça önemli bir farklılık olarak, önödemede yukarıda sayılanlardan başka sanığın mahkûmiyet hükmü ile karşı karşıya kalmasının, sabıkalı duruma düşmesinin önlenmesi amaçlanmaktadır⁸⁵⁷. Oysa pazarlık, yargılama yapılmaksızın uygulanan bir cezalandırma yöntemidir ve şüpheli/sanık hakkında mahkûmiyet kararı verilmektedir.

Önödeme sonucunda şüphelinin belirtilen para cezasını ödemesi neticesinde ceza uyuşmazlığının ortadan kaldırılması söz konusudur. Aynı zamanda iddia pazarlığından farklı olarak, önödeme kapsamında yalnızca para cezası

⁸⁵⁵ Gökcan - Kaymaz, **Uzlaşma ve Önödeme**, s. 352; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 580-581.

⁸⁵⁶ Bu konuda bkz. Gökcan - Kaymaz, **Uzlaşma ve Önödeme**, s. 356 vd.; Handan Yokuş Sevik, “Çocuk Yargılamasında Ön Ödeme ve Sulh Hakiminin Ceza Kararnamesi”, **TBB Dergisi**, S. 52, 2004, s. 66.

⁸⁵⁷ Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 1989/2-367, K. 1990/6, T. 5.2.1990: “Önödemenin amaçlarından birisi mahkemelerin işlerinin önemli oranda azaltılması ve çabuklaştırılması, ikincisi de sanığın mahkûmiyet hükmü ile karşı karşıya kalmasının, dolayısıyla sabıkalı duruma düşmesinin önlenmesidir.” www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 30.05.2020).

uygulanmaktadır. Dolayısıyla burada şüpheli bakımından hürriyeti bağlayıcı bir ceza gündeme gelmemektedir. İddia pazarlığında ise şüpheli hakkında hapis cezası uygulanabileceği gibi, adli para cezası uygulanması da mümkündür. Önödeme sonucunda kovuşturmayaya yer olmadığına veya kamu davasının düşmesine karar verildiğinden, sanık hakkında mahkûmiyet hükmü söz konusu olmamakla birlikte; iddia pazarlığı kamu davasının açılmamasını veya açılan davanın düşmesini gerektirmemektedir. İddia pazarlığında sanık hakkında mahkûmiyet hükmü verilmekte, ancak cezada indirim gündeme gelmektedir. Dolayısıyla kabule bağlanan hukuki sonuçlar bakımından iki kurum arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Önödeme ile şüpheli, mahkûmiyetin sonuçlarından ve cezaevine girmekten kurtulmaktadır.

Soruşturma evresindeki önödemede hâkimin rolü bulunmamaktadır. İddia pazarlığında olduğu gibi, mahkeme önünde gerçekleşen bir aşaması bulunmamaktadır. Önödemede adli para cezası ödendiğinde, kovuşturmayaya yer olmadığı kararı veya düşme kararı verilir; bu durumda ortada ceza niteliğinde bir karar bulunmamaktadır. Nitekim önödeme sonucunda suçun adli sicil kaydına işlenmesi söz konusu olmamakta; yapılan ödeme, tekerrüre esas olmayacağı gibi ertelemeye de engel oluşturmamaktadır⁸⁵⁸. Oysa pazarlık kurumunda şüpheli hakkında genellikle mahkûmiyet hükmü verilmekte; bu mahkûmiyet ertelenmez ise adli sicile kaydedilmekte, bu durum ise pazarlık konusu suçun tekerrüre esas teşkil etmesine sebep olmaktadır.

dd. Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi

Bazı ceza muhakemesi sistemlerinde, savcıya soruşturmanın sonunda maslahata uygunluk ilkesi doğrultusunda kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verme yetkisi verilmektedir. Bu kapsamda kamu davasının açılması için yeterli koşulların varlığına rağmen, savcı kamu davası açmamayı tercih edebilmektedir. Kamu davasının açılmasının ertelenmesi; hakkında kamu davası açılması için yeterli şüphe bulunan

⁸⁵⁸ Örneğin, Türk Ceza Kanunu'nun 75. maddesindeki düzenleme uyarınca, ödemede bulunulması üzerine verilen kovuşturmayaya yer olmadığına dair kararlar ile düşme kararları, bunlara mahsus bir sisteme kaydedilecektir. Bu kayıtlar ise ancak bir soruşturma veya kovuşturmayla bağlantılı olarak Cumhuriyet savcısı, hâkim veya mahkeme tarafından istenmesi halinde, maddede belirtilen amaç için kullanılabilir.

failin, kişiliği ve işlemiş olduğu fiilin önemi göz önünde bulundurularak, hakkında açılması gereken kamu davasından belirli koşulların varlığı halinde öngörülecek bir süre boyunca göstereceği iyi hal dikkate alınarak vazgeçilmesi olarak tanımlanmaktadır⁸⁵⁹. Bu kurum, haksızlık içeriği ve cezası az olan basit suçlar bakımından cezalandırmanın topluma yeniden kazandırılma üzerindeki olumsuz etkilerini önlemeye ve böylece mahkemelerinin iş yükünü azaltmaya hizmet etmektedir⁸⁶⁰.

Kurum; savcıya, şüpheliye belirli yükümlülükler yüklemek suretiyle kamu davasını erteleyebilme yetkisi vermekte ve soruşturma evresinde muhakemeyi sonlandırmaya imkân sağlamaktadır. İfade etmek gerekir ki, kamu davasının açılmasının ertelenmesi ile şüpheli hakkında ceza niteliğinde bir yaptırım uygulanmamakta; şüpheliye belirli yükümlülükler yüklenmektedir. Bu bakımdan özellikle hürriyeti bağlayıcı cezaların sakıncalarını gidermeye yönelik olarak, ceza niteliğindeki yaptırımlara ve mahkûmiyetlere engel olan seçenek bir kurum olarak nitelendirilmektedir⁸⁶¹. Erteleme kapsamında yükümlülük, suçun işlenmesi yoluyla mağdurun veya kamunun uğradığı zararın ortadan kaldırılması şeklinde mağduriyetin giderilmesi ile sınırlı olabileceği gibi; bazı ülke düzenlemelerinde farklı yükümlülükler de öngörülebilmektedir. Özellikle suçtan doğan zararın giderilmesi yükümlülüğü bakımından mağdurun menfaatlerinin ve haklarının ön plana alınarak mağdur odaklı bir yaklaşımın dikkate alındığı söylenebilir.

Kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı; kamu davasının açılmasının ertelenmesinin uygulama alanı bulduğu kimi hukuk sistemlerinde savcının tek başına verebileceği bir karar iken, kimi sistemlerde savcı ile hâkimin ortak kanaati ile uygulanmaktadır⁸⁶². Kıta Avrupası ülkelerinde kamu davasının mecburiliği ilkesini yumuşatan bir kurum olarak kamu davasının açılmasının ertelenmesine yer verilmektedir. Örneğin, Alman Ceza Muhakemesi Kanunu m. 153a düzenlemesine

⁸⁵⁹ Ali Rıza Töngür, “Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi Kurumunun Yeniden Düzenlenmesi Gerekliği Üzerine”, *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 17, S. 1, Ocak 2018, s. 33. Ayrıca bkz. Mehmet Emin Artuk - Ahmet Caner Yenidünya, “*Mukayeseli Hukukta ve Türk Hukukunda Erteleme Müessesesi*”, Prof. Dr. Sahir Erman’a Armağan, İstanbul, 1999, s. 59.

⁸⁶⁰ Meraklı, *Kamu Davası Açmada Takdir Yetkisi*, s. 134.

⁸⁶¹ Artuk - Gökçen - Alşahin - Çakır, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s. 891.

⁸⁶² Meraklı, *Kamu Davası Açmada Takdir Yetkisi*, s. 137. Ayrıca bkz. Artuk - Yenidünya, “*Erteleme Müessesesi*”, s.59 vd.

göre, belirtilen koşullar gerçekleştiğinde savcı kamu davası açmayı erteleyebilir⁸⁶³. Aynı zamanda maslahata uygunluk ilkesinin uygulama alanı bulduğu Fransa’da da kamu davasının açılmasının ertelenmesine ilişkin benzer düzenlemelere yer verilmektedir⁸⁶⁴. (Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 41/1, 41/2)

Alman Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 153a maddesi uyarınca savcının, mahkeme de değerlendirmeyi ve talebi kabul ettiği sürece, kamu davasını açmayı erteleme olasılığı bulunmaktadır. Uygulama, kamu davası açılması ve bunun sonucunda cezai yaptırım uygulanması yerine şüpheliye bazı yükümlülüklerin uygulanması şeklinde formüle edilmektedir. Buna göre, ceza kovuşturması ile elde edilmek istenen kamu yararını karşılamaya elverişli ise, kusurun ağırlığı engel değilse ve kovuşturmaya yetkili mahkeme ile şüpheli kabul ederlerse, savcılık şüpheliye bazı yükümlülükler yükleyerek veya direktifler vererek bir cünhadan dolayı kamu davası açmayı erteleyebilir⁸⁶⁵. Savcının kamu davasının açılmasının ertelenmesi için şüpheliye yükleyeceği yükümlülüklerin yerine getirilmesi veya kamu davası yoluna gitmek şüphelinin tercihidir. Zira uygulama şüphelinin kabulüne bağlıdır. Bu düzenlemenin kovuşturma mecburiyeti ilkesine bir istisna olduğunu ifade etmek gerekir. Cünha niteliğindeki suçlarda hükmün uygulanabilmesi bakımından kusurun ağırlığıyla ters düşmeme kriteri aranmaktadır⁸⁶⁶. 153a maddesi kapsamındaki suçların arasında daha az önemli olan kişilere karşı işlenen bazı suçlar, uyuşturucuyla ilgili bazı suçlar, bazı çevre suçları ve malvarlığına karşı işlenen bazı suçlar gibi suçlar yer almaktadır⁸⁶⁷.

⁸⁶³ Töngür, “**Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi**”, s. 30-31. Melik Kartal, **Karşılaştırmalı Hukuk Işığında Kamu Davasının Açılmasında Savcının Takdir Yetkisi**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2015, s. 167. Özellikle ön soruşturma sırasında şüpheli para cezasını öderse, mahkeme aktörlerinin soruşturmanın sona ereceği konusunda hemfikir olmaları yaygın bir uygulama olarak görülmektedir. Bkz. Regina E. Rauxloh, “*Formalisation of Plea Bargaining in Germany - Will the New Legislation Be Able to Square the Circle?*”, **Fordham International Law Journal**, Vol. 34, 2010, s. 305-306. Bazı yazarlarca ise bu kurum önödeme kurumu olarak nitelendirilmektedir. Bkz. Zafer, “**Özelleşme Eğilimi: Uzlaşma**”, s. 733.

⁸⁶⁴ Bu konuda bkz. Kartal, **Kamu Davasının Açılmasında Savcının Takdir Yetkisi**, s. 155 vd. Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 41/2’de düzenlenen kurum hakkında detaylı bilgi için bkz. Taşkın, “**Yaptırım Sözleşmesi**”, s. 17 vd. Hollanda’daki benzer düzenleme hakkında bkz. Kartal, **Kamu Davasının Açılmasında Savcının Takdir Yetkisi**, s. 160 vd.; Norveç’teki benzer düzenleme hakkında bkz. Kartal, **Kamu Davasının Açılmasında Savcının Takdir Yetkisi**, s. 163 vd.

⁸⁶⁵ Yenisey - Oktar, **Alman Ceza Muhakemesi Kanunu**, s. 237.

⁸⁶⁶ Zafer, “**Özelleşme Eğilimi: Uzlaşma**”, s. 733.

⁸⁶⁷ Messite, “**Plea Bargaining**”, s. 15.

İlgili hüküm, savcılığın, birtakım yükümlülükler karşılığında kamu davası açılmasını şartlı olarak ertelemesine izin vermektedir. Yükümlülük veya direktifler olarak, özellikle şunlar söz konusu olabilir: fiilden doğan zararın giderilmesi için belirli bir edim ifa etmek, kamuya yararlı bir kuruma veya devlet hazinesine bir miktar para ödemek, kamuya yararlı birtakım edimler ifa etmek, belirli bir miktar nafaka ödenmesi, suçtan zarar gören ile uzlaşma sağlamak üzere ciddi bir girişimde bulunmak ve bu arada işlediği fiili tamamen veya büyük ölçüde telafi etmek veya bunların telafisi için çaba göstermek, bir sosyal eğitim kurumuna katılmak, Karayolları Trafik Kanunu'nun 2 ve 4. maddelerinde düzenlenen seminerlere katılmak⁸⁶⁸. Bu yükümlülükler savcı tarafından belirlenen en fazla 6 aylık veya 1 yıllık süreler içinde yerine getirilirse, soruşturmaya son verilmekte ve eylem artık kovuşturulamamaktadır. Dolayısıyla şüpheliye ceza verilmeyecek ve kamu davası açılmayacaktır. Ayrıca dava açılması durumunda duruşmanın ertelenmesi gündeme gelebilir ve mahkeme sanığın ve savcının onayı ile geçici olarak davayı durdurup sanığın maddede sayılan yükümlülüklerden birini yerine getirmesini isteyebilir. (StPO m. 153a/2) Yükümlülükler yerine getirilirken zamanaşımı süreleri işlememektedir. (StPO m. 153a/3)

Alman ceza muhakemesi sistemindeki bu yöntem, klasik uzlaşma yönteminden oldukça farklıdır. Nitekim mağdurun ve sanığın bir uzlaştırmacının bulunduğu ortamda bir araya gelmesi ve mağdurun onayı aranmamaktadır. Aynı zamanda şüphelinin zararı gidermesiyle birlikte şüpheliye ceza verilmemesini amaçladığından, onarıcı adalet uygulamalarına uyum gösterdiği ifade edilmektedir⁸⁶⁹.

Bu düzenlemeye benzer bir düzenleme 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 171. maddesinin 2. fıkrasında yer bulmaktadır. Buna göre, şüphelinin adli geçmişi, şahsi durumu ve suçun niteliği dikkate alınarak bazı şartların gerçekleşmesi ve yükümlülüklerin yerine getirilmesi koşuluyla kamu davasının açılmasının ertelenmesine ve erteleme süresinin iyi halli geçirilmesi halinde kovuşturmaya yer

⁸⁶⁸ Yenisey - Oktar, **Alman Ceza Muhakemesi Kanunu**, s. 237-238. Henüz şüpheli hakkında verilmiş bir hüküm olmadığından, mağduriyetin giderilmesi dışındaki yükümlülüklerin öngörülmesinin masumiyet karinesine aykırılık teşkil ettiği söylenebilir. Bu konudaki açıklamalar için bkz. Meraklı, **Kamu Davası Açmada Takdir Yetkisi**, s. 136.

⁸⁶⁹ Çetintürk, **Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma**, s. 258.

olmadığı kararı verilmesine imkân sağlanmıştır⁸⁷⁰. Türk ceza muhakemesindeki düzenleme bakımından kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilen hallerde, suçtan doğan mağduriyetin giderilmesi kapsamında mağdurun veya kamunun uğradığı zararın giderilmesi şeklindeki yükümlülük yerine getirilmelidir.

Tüm açıklamalar göz önüne alındığında, kamu davasının açılmasının ertelenmesi gibi pazarlık yönteminin uygulanmasının da çoğunlukla savcının yetkisi kapsamında olduğu söylenmelidir. Bu kurumların uygulanmasında etkin olan muhakeme süjesi, iddia makamı olan savcıdır. Kovuşturma evresine alternatif olmaları ve uygulanmaları halinde kamu davası açılmaması her iki kurumun ortak özellikleridir. Aynı zamanda her iki kurum da her uyuşmazlığın mahkeme önüne getirilmesini engelleyerek mahkemelerinin iş yükünü azaltmayı amaçlamaktadır. Ancak kamu davasının açılmasının ertelenmesinin zararın ve mağduriyetin giderilmesi şartına bağlanması sebebiyle onarıcı adalet yaklaşımına yaklaştığı, bu yönüyle de pazarlık yönteminden ayrıldığı ifade edilmelidir. Bununla birlikte, onarıcı adalet yaklaşımlarında taraf iradeleri esas alınırken, kamu davasının açılmasının ertelenmesi savcının takdir yetkisi kapsamında uygulanan bir kurumdur.

Pazarlık yöntemi, savcının teklifi ve şüphelinin kabulüne bağlı olarak uygulanmaktadır. Kamu davasının açılmasının ertelenmesinin uygulanması için ise karşılaştırmalı hukuktaki bazı düzenlemelerde, Alman hukukunda olduğu gibi, şüphelinin açık kabulü veya rızası aransa da bazı düzenlemelerde şüphelinin açık rızası aranmamaktadır. Bu durumda öngörülen yükümlülükleri yerine getiren şüpheli hakkında bu kurum işletilebilecektir. Şüpheli, mahkeme önünde yargılanmak istiyorsa, yükümlülüğü yerine getirmeyerek kamu davasının açılmasını sağlayabilecektir; bu bakımdan ertelemenin bu hallerde de bir nevi şüphelinin kabulüne bağlandığı ve şüpheliye seçim hakkı tanındığı söylenebilir. Bununla birlikte, şüphelinin kamu davasının açılmaması bakımından bir zorlama altında olduğu da söylenebilir. Zira yükümlülükleri yerine getirmediğinde hakkında dava açılarak mahkûmiyet kararı verilmesi gündeme gelebilecek, mahkûmiyet kararından çekinen şüpheli kendini yükümlülükleri yerine getirmek mecburiyetinde hissedebilecektir. Bu yönüyle

⁸⁷⁰ Kamu davasının açılmasının ertelenmesinin uygulanma koşulları hakkında detaylı bilgi için bkz. Meraklı, **Kamu Davası Açmada Takdir Yetkisi**, s. 138 vd.; Kartal, **Kamu Davasının Açılmasında Savcının Takdir Yetkisi**, s. 139 vd.

şüphelinin kabulüne bağlı olan pazarlık yöntemi ile bir noktada benzerlik göstermektedir.

Kamu davasının açılmasının ertelenmesi ile iddia pazarlığı esasen sonuçları bakımından ayrılmaktadır. Erteleme süresi içinde iyi hal göstererek yükümlülüklerle uygun davranılması ve yeniden suç işlenmemesi halinde, şüpheli hakkında ceza veya güvenlik tedbiri uygulanmasının gereksiz olduğu kabul edilerek kamu davası açılmaz ve ceza muhakemesi sonlanır. Dolayısıyla pazarlıktan farklı olarak, şüpheli hakkında herhangi bir yaptırım öngörülmemektedir. Pazarlık yönteminin uygulanması halinde ise şüpheli hakkında yaptırım uygulanmakta; ancak genellikle şüpheli hakkında uygulanacak yaptırımda indirim yapılmaktadır.

c. Ceza Kararnamesi

Karşılaştırmalı hukukta, ceza mahkemesinde duruşma yapılmadan ceza tayin edilen ve bu nedenle klasik ceza yargılamasından ayrılan ceza kararnamesi adı verilen uygulamalar bulunmaktadır⁸⁷¹. Bu uygulamalar önceleri bir ceza hâkiminin duruşma yapmadan ceza vermesi şeklinde ortaya çıkmış iken; sonraları ceza verme yetkisinin bazı kayıtlar ve şartlarla savcılara ve hatta idari makam ve memurlara bırakıldığı görülmektedir⁸⁷². Ceza kararnamesi sanığın kısa yoldan cezalandırılmasına imkân sağlayan istisnai bir kurum olarak nitelendirilmektedir⁸⁷³. Özellikle basit görülen işlerde kabul edilen bu hızlandırılmış yöntem, mahkemelerin iş yüklerini hafifletme amacı taşımakta ve genel hükümlere göre yapılan muhakemeye göre masraf, emek ve zaman kaybını önlemektedir⁸⁷⁴.

Karşılaştırmalı sistemlerde yaygın olarak yer bulan, hâkim tarafından verilen çeşitleri bulunsun da çoğunlukla savcılık tarafından, şüpheli/sanık hakkında genellikle hürriyeti bağlayıcı cezalar dışında alternatif yaptırım şekillerine veya kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezalara karar verilen uygulamalar ceza kararnamesi (*penal order*)

⁸⁷¹ Ceza kararnamesinin tarihsel gelişimi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ayhan Önder, **Sulh Ceza Hâkiminin Ceza Kararnamesi**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1966, s. 17 vd.; Thaman, “**The Penal Order**”, s. 159 vd.

⁸⁷² Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 1197.

⁸⁷³ Yenisey, **Duruşma ve Kanun Yolları**, s. 266. Ceza kararnamesinin hukuki niteliği ile ilgili görüşler için bkz. Önder, **Ceza Kararnamesi**, s. 7-10; Karagülmez, **Ceza Kararnamesi ve Önödeme**, s. 31-33.

⁸⁷⁴ Önder, **Ceza Kararnamesi**, s. 3-4. Ceza kararnamesinin lehine ileri sürülen görüşler için ayrıca bkz. Önder, **Ceza Kararnamesi**, s. 32-33; Karagülmez, **Ceza Kararnamesi ve Önödeme**, s.71-73.

olarak isimlendirilmektedir. Savcılık kararı birçok ülkede hâkim onayına tabi iken, bazı ülkeler ise savcılık kararının herhangi bir hâkim onayına tabi olmaksızın uygulanabilir olması eğilimindedir⁸⁷⁵. Ceza kararnamesinin bazı karakteristik özellikleri bulunmaktadır. Buna göre, haksızlık içeriği ve yaptırımını az olan basit suçlar bakımından uygulama alanı bulur; ceza kararnamesini uygulamak konusunda genellikle savcı yetkilidir; sanığın kararnameye itiraz etmemesi durumunda kararın verilmesinden önce savcı ile savunma arasında yüz yüze bir görüşme yapılmaz; suçun hukuki niteliğine ve yaptırıma karar veren savcıdır; hâkim, ceza kararnamesinin şartlarını değiştiremez; kararnamenin reddine veya onaylanmasına karar verir⁸⁷⁶. Ceza kararnameleri daha ziyade para cezası veya alternatif yaptırımların öngörüldüğü veya bu yöntemin uygulanmaması halinde hürriyeti bağlayıcı ceza uygulanmasının mümkün olduğu ve belirli bir sürenin altında ceza gerektiren suçlar bakımından uygulama alanı bulmaktadır⁸⁷⁷.

Ceza kararnamesi rızaya dayanan bir muhakeme yöntemidir ve şüpheli tarafından kabul edildiği takdirde uygulanabilir⁸⁷⁸. Ceza kararnamesinde genellikle aktif şekilde bir kabul beyanı aranmıyor olsa da sanığın ceza kararnamesine karşı koyma hakkına sahip bulunması söz konusu olmakta, böylece karşı konulmayan kararnameler hüküm ifade etmektedir. Nitekim sanık karşı koymayarak ceza kararnamesine hukuki geçerlilik kazandırabilmekte; karşı koyma hakkını kullanarak da duruşma açılmasını sağlayabilmektedir⁸⁷⁹. Süresi içinde itiraz edilmeyen ceza kararnamesi, kesin hüküm gibi sonuç doğurmaktadır⁸⁸⁰.

Ceza kararnamesi ile bazı basit suçlarda sanığın hazır bulunmasından, alenilik ve sözlülük ilkelerinin uygulanmasından vazgeçilmektedir⁸⁸¹. Kurumun, hürriyeti bağlayıcı olmayan yaptırımları içermesi ve kabul etmeyenler bakımından hüküm ifade etmemesi kaydıyla temel haklar ve ceza muhakemesi ilkelerine uygun olduğu ifade

⁸⁷⁵ Yavuz, “Alternatif Çözüm Yöntemleri”, s. 232.

⁸⁷⁶ Thaman, “The Penal Order”, s. 161.

⁸⁷⁷ Thaman, “The Penal Order”, s. 162.

⁸⁷⁸ Yenisey, “Ceza Muhakemesi Süjelerinin İradelerinin Ceza Muhakemesinin Yürüyüşüne Etkisi Sorunu”, s. 456; Yavuz, *Kovuşturmayaya Alternatif Yöntemler*, s. 192.

⁸⁷⁹ Karagülmez, *Ceza Kararnamesi ve Önödeme*, s. 55.

⁸⁸⁰ Yavuz, *Kovuşturmayaya Alternatif Yöntemler*, s. 196.

⁸⁸¹ Ceza muhakemesinin temel ilkeleri, hukuk devletinde vazgeçilemeyecek ilkeler olarak görülmekte ve bu ilkelerden vazgeçilmesi ceza kararnamesinin sakıncalı yönü olarak ifade edilmektedir. Bkz. Önder, *Ceza Kararnamesi*, s. 34.

edilmektedir⁸⁸². Bu yöntem, genel muhakeme kurallarından farklı kuralları bulunan, kendine özgü hızlandırılmış bir muhakeme yöntemidir ve amacı basit suçları, basitliklerine uygun ve hızlı bir şekilde sonuçlandırmaktır⁸⁸³. Aynı zamanda kamu davasının mecburiliği ilkesinin istisnası niteliğindedir ve klasik ceza yargılamasındaki duruşma aşamasını ortadan kaldırmaktadır. Böylece kişilerin mahkeme sürecine maruz kalmadan ve genellikle hürriyeti bağlayıcı ceza almadan ıslah edilmesini ve mahkemelerin iş yükünün azaltılmasını hedeflenmektedir. Ancak onarıcı adalet yöntemlerinden farklı olarak, bu yöntemde fail ve mağdur bir araya gelmemekte ve mağdurun tatmini amaçlanmamaktadır. Ceza kararnamesinin temel özelliği, bazı suçlara ilişkin soruşturmaların; ceza mahkemesine gönderilmeksizin, savcılığın takdir yetkisi kapsamında, kimi ülkelerde hâkim onayıyla kimi ülkelerde ise doğrudan, belirli yaptırım veya tedbirlerin uygulanması suretiyle sonuçlandırılmasıdır⁸⁸⁴. Dolayısıyla ceza kararnamesi de iddia pazarlığı gibi, onarıcı adalet yaklaşımı taşımayan bir alternatif uyuşmazlık çözüm yolu olarak nitelendirilmelidir.

Birçok Avrupa ülkesi, ceza muhakemesi kanunlarında ceza kararnamesi kurumuna yer vermektedir. Bununla birlikte, bazı ortak noktalar bulunsa da ülkelerin uygulamasında bazı farklılıklar söz konusu olabilmektedir. Örneğin, Alman Ceza Muhakemesi Kanunu uyarınca, hâkimin duruşma açmadan ceza kararnamesi ile muhakemeyi sonlandırma imkânı bulunmaktadır. Buna göre; ceza hâkimi önündeki davalarla, asliye mahkemesinin yetkisine giren davalarda, suç bir yıldan aşağı hapis cezasını veya para cezasını gerektiren bir suç ise, savcılığın yazılı talebi üzerine, duruşma yapılmaksızın yazılı ceza kararnamesi ile yaptırım belirlenebilir. Savcılık yaptığı araştırmaların sonucuna göre, duruşma yapılmasını gerekli görmezse, böyle bir talepte bulunur⁸⁸⁵. (Alman Ceza Muhakemesi Kanunu m. 407) Ceza kararnamesi ile hangi yaptırımlara hükmedilebileceği Alman Ceza Muhakemesi Kanunu m. 407/2’de düzenlenmektedir. Bu kapsamda cezadan vazgeçilebileceği gibi; sanığın müdafii bulunuyorsa, infazı ertelenmek kaydıyla bir yıla kadar hürriyeti bağlayıcı ceza da tayin edilebilecektir. Ceza kararnamesi verilmesinde sakınca yoksa, hâkim savcılığın

⁸⁸² Kunter - Yenisey - Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 1205.

⁸⁸³ Yokuş Sevik, **Ön Ödeme ve Sulh Hakiminin Ceza Kararnamesi**, s. 79-80.

⁸⁸⁴ Yavuz, **“Alternatif Çözüm Yöntemleri”**, s. 245.

⁸⁸⁵ Yenisey - Oktar, **Alman Ceza Muhakemesi Kanunu**, s. 456. Alman ceza muhakemesinde uygulanan ceza kararnamesi ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz. Friedrich-Christian Schroeder - Torsten Verrel, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Çev. Salih Oktar, Ankara: Yetkin Yayınevi, 2019, s. 155 vd.

talebine uymaktadır. (Alman Ceza Muhakemesi Kanunu m. 408)⁸⁸⁶ Sanık, iki hafta içinde ceza kararnamesine itiraz edebilir; ceza kararnamesine süresinde itiraz edilmezse, kararname kesin hüküm niteliği kazanmaktadır. (Alman Ceza Muhakemesi Kanunu m. 410)⁸⁸⁷ İtiraz süresinde yapılmışsa ve hukuken kabul edilemez değil ise mahkeme nezdinde duruşma açılmaktadır. (Alman Ceza Muhakemesi Kanunu m. 411)⁸⁸⁸ Bu yöntem ile birlikte sanığın muhakemenin psikolojik baskısından ve muhakeme masraflarından kurtulduğu, hâkim ve savcının ise muhakemeyi kısa sürede sona erdirdiği ifade edilmektedir⁸⁸⁹. Alman Anayasa Mahkemesi, ceza kararnamesine itiraz yolu açık olduğu için hukuk devleti ilkesinin ihlal edilmediğini değerlendirmektedir⁸⁹⁰. Almanya'daki ceza kararnamesi yöntemi, savcı ve sanık arasında gerçekleşmemektedir.

Hollanda ceza kanunlarına göre savcılık makamı tarafından uygulanan yöntemde, kararname itiraz edilmemesi üzerine kesinleşmekte; belirli suçlar bakımından ceza kararnamesi ile hapis cezası verilememekte, ancak hapis cezasına alternatif çeşitli yaptırımlar öngörülebilme ve aynı zamanda kararname şüphelinin uyması gereken talimat ve şartları da içerebilmektedir⁸⁹¹. İsviçre'de ise ceza kararnamesi ile savcı tarafından hapis cezası, para cezası ve diğer yaptırımlardan birisinin belirlenmesi mümkün olmakla birlikte, şüphelinin itiraz etmemesi üzerine kararname kesinleşmekte; hâkim onayı aranmamaktadır⁸⁹². Fransa'daki ceza kararnamesi ile sonuçlanan ve uygulanmasına savcı tarafından karar verilen basitleştirilmiş muhakeme, hürriyeti bağlayıcı ceza gerektirmeyen basit suçlar bakımından uygulama alanı bulmaktadır. (Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 495, 459-1, 524) Düzenlenen kararname, onay için mahkemeye sunulmaktadır⁸⁹³.

Türk ceza muhakemesi sisteminde ceza kararnamesi, sulh ceza hâkiminin ceza kararnamesi olarak 1412 sayılı CMUK'un 386 vd. maddelerinde düzenlenmekte

⁸⁸⁶ Yenisey - Oktar, **Alman Ceza Muhakemesi Kanunu**, s. 458.

⁸⁸⁷ Yenisey - Oktar, **Alman Ceza Muhakemesi Kanunu**, s. 461.

⁸⁸⁸ Yenisey - Oktar, **Alman Ceza Muhakemesi Kanunu**, s. 461-462.

⁸⁸⁹ Zafer, “Özelleşme Eğilimi: Uzlaşma”, s. 736. Ceza kararnamesinin devlet ve sanık bakımından faydalı olduğu hakkında ayrıca bkz. Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 1203.

⁸⁹⁰ Eser, “Ceza Muhakemesi Hukuku İlkelerindeki Değişme”, s. 55 dn. 120.

⁸⁹¹ Yavuz, “Alternatif Çözüm Yöntemleri”, s. 245-246.

⁸⁹² Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 201. Bkz. Ayşe Özge Atalay, “Türk Ceza Muhakemesinde Seri Muhakeme Usulü ve Mukayeseli Hukuktaki Benzer Usuller”, **Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, S. 2, 2020, s. 719 vd.

⁸⁹³ Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 199; Atalay, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 713 vd.

iken; söz konusu kuruma 5271 sayılı CMK'da yer verilmemiştir⁸⁹⁴. Hâkimin ceza kararnamesinin kaldırılması ise basit suçların sayıca artması karşısında bu suçlar için muhakemenin basitleştirilmesi ve ceza kararnamesi ile ceza tayininin genişletilmesi gerektiği ifade edilerek eleştirilmekte ve kurumun yeniden canlandırılması gerektiği belirtilmektedir⁸⁹⁵. Ayrıca Türk ceza adalet sisteminde, Kıta Avrupası ceza hukuku sistemleri örnek alınarak maslahata uygunluk ilkesinin uygulamasının genişletilmesi ve ceza kararnamesi gibi bir düzenlemeyle alt sınır olarak belirli bir yıla kadar hapis cezası öngörülen suçlar bakımından savcının, hapis cezası dışındaki yaptırımlara karar vermek suretiyle soruşturmayı sonuçlandırabilmesine imkân verilmesi gerektiği ileri sürülmektedir⁸⁹⁶. Bununla birlikte, 24.10.2019 tarihli ve 30928 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan 17.10.2019 tarihli 7188 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 251. maddesinde hüküm altına alınan basit yargılama usulü ile bir çeşit ceza kararnamesi yönteminin revize edilerek hüküm altına alındığı söylenebilir. Basit yargılama usulü, asliye ceza mahkemesinin görev alanına giren ve üst sınırı 2 yıla kadar suçlarda uygulanmakta; bu usulde taraflara yazılı savunma yapma imkânı tanınmakta ve duruşma yapılmaksızın karar verilebilmekte; sanık hakkında Ceza Muhakemesi Kanunu'nda öngörülen her türlü hüküm verilebilmekte; ancak mahkûmiyet halinde indirilmiş bir ceza belirlenmektedir. Ancak bu düzenlemeye bakıldığında savcının takdir yetkisine bir değer atfedilmediği, bir ceza hâkiminin duruşma yapmadan ceza vermesi şeklinde bir uygulama getirildiği görülmektedir. O halde bu yöntem, kovuşturma evresindeki ceza kararnamesi olarak nitelendirilebilir.

Ceza kararnamesi, iddia pazarlığı gibi, kural olarak savcılığın yetkisinde olan bir kurumdur. Her ne kadar hâkim tarafından onaylansa da ceza kararnamesi ile yaptırımları belirleme genellikle savcının yetki ve kontrolünde olduğundan; ceza kararnamesi, cezanın içeriğinin ve miktarının savcı tarafından belirlendiği pazarlık

⁸⁹⁴ CMUK m. 386: *"Sulh mahkemelerinin görevi içinde bulunan suçlara sulh hâkimi, duruşma yapılmaksızın bir ceza kararnamesi ile karar verebilir. Bu ceza kararnamesi ile ancak hafif veya ağır para cezasına veya nihayet üç aya kadar hafif hapis veya bir meslek ve sanatın icrasının tatiline veya müsadereye yahut bunlardan birkaçına veya hepsine hükmedilebilir. Ceza kararnamesiyle hükmedilecek hafif hapis cezası yerine "Cezaların infazı hakkında Kanun" gereğince para cezası da hükmolunabilir."*

⁸⁹⁵ Yenisey, "Ceza Muhakemesi Süjelerinin İradelerinin Ceza Muhakemesinin Yürüyüşüne Etkisi Sorunu", s. 456.

⁸⁹⁶ Yavuz, "Alternatif Çözüm Yöntemleri", s. 233.

yöntemine benzerlik göstermektedir. Bu bakımından her iki kurum açısından da yargı yetkisinin bir anlamda savcı tarafından kullanıldığı ileri sürülebilir.

Her iki yöntem de kovuşturmayaya alternatif yöntemlerdir. Ayrıca ceza kararnamesi de iddia pazarlığı gibi pratik ihtiyaçlar neticesinde uygulamanın ürünü olarak ortaya çıkmış bir kurumdur⁸⁹⁷. Bu bakımdan her iki kurumun lehine ve aleyhine ileri sürülen görüşler de çoğunlukla örtüşmektedir. Ceza kararnamesi, iş yükünü hafifletme ve muhakemeyi hızlandırma amacına yönelik olması, savcının yetkisinde olması ve savcı tarafından önerilmesi ve yine çoğunlukla hâkim onayına tabi olması bakımından iddia pazarlığı kurumu ile benzerlik göstermektedir. Ancak ceza kararnamesinde, savunmanın yani sanığın ve/veya müdafinin kararnamenin bildirilmesinden önce sürece dâhil olmaması ve kararnamenin çoğunlukla hürriyeti bağlayıcı yaptırımlar yerine adli para cezası veya alternatif yaptırımları içermesi bakımından iddia pazarlığı yönteminden ayrıldığını ifade etmek gerekmektedir. Ceza kararnamesi ile genellikle hürriyeti bağlayıcı cezalara karar verilememesi ya da hafif nitelikteki hapis cezalarının uygulanabilmesi mümkün olmakla birlikte, pazarlık yönteminin uygulanması ile diğer yaptırımlardan ayrı veya farklı olarak hapis cezasına hükmedilmesi söz konusudur. Her iki yöntemin uygulanması sonucunda verilen karar, genel hükümlere göre yapılan yargılama sonucunda verilen hükümle aynı sonuçları doğurmaktadır. Ceza kararnamesinde karar verinceye kadarki süreç genellikle savcı ve hâkim arasında, pazarlık yönteminde ise savcı ile savunma arasında gerçekleşmektedir. Aynı zamanda ceza kararnamesi iddia pazarlığı uygulamasındaki gibi müzakereye dayalı bir yöntem değildir; şüpheli/sanığa yalnızca kararnameye itiraz edilebileceği bir süre tanınmaktadır. Ayrıca iddia pazarlığından farklı olarak, mahkeme önünde şüpheli/sanık ile müdafinin hazır bulunduğu bir aşama da bulunmamaktadır.

Ceza kararnamesinde savunmanın suçun niteliğinin veya yaptırımın belirlenmesinde katkısı ve açık bir kabulü aranmamaktadır. Bu bakımdan şüpheli/sanığın suçu ikrar veya kabul etmesi de gerekmemektedir. Ceza kararnamesini pazarlıktan farklı kılan en önemli özelliklerden birisi de savcının bu kuruma şüphelinin/sanığın açık bir kabulü olmaksızın başvurabilmesidir. Bununla birlikte, ceza kararnamesi özgür iradeye dayanan bir yöntem olduğundan, şüpheli/sanığın

⁸⁹⁷ Yavuz, **Kovuşturmayaya Alternatif Yöntemler**, s. 152, 159.

başlangıçta kabulü gerekmesi de şüpheli/sanık itirazda bulunmak suretiyle kararı geçersiz kılabilmekte ve klasik muhakeme usulü uyarınca duruşma açılmasını sağlayabilmektedir.

d. Etkin Pişmanlık

Etkin pişmanlık, genel kabul gören şekliyle, suçun tamamlanmasından sonra failin pişmanlık duyarak suçun olumsuz etkilerini gidermesi durumunda faile ceza verilmemesini ya da cezasında indirim yapılmasını ifade etmektedir⁸⁹⁸. Dolayısıyla etkin pişmanlık suç sonrası pişmanlıktır ve failin suç tamamlandıktan sonra pişmanlık duyarak neticeyi telafi etmeye yönelik hareketlerine bazı hukuki sonuçlar bağlanmıştır. Bu bakımdan etkin pişmanlık, yukarıda bahsi geçen diğer kurumlardan farklı olarak, alternatif bir çözüm yolu değildir. Etkin pişmanlık, cezanın kaldırılmasını veya azaltılmasını gerektiren bir şahsi sebep olarak nitelendirilmektedir⁸⁹⁹. Bu kurumun temelinde ise suçu işledikten sonra failin pişmanlık duyması sebebiyle cezadan beklenen amacın kendiliğinden gerçekleşmiş olduğu düşüncesi yer almaktadır⁹⁰⁰.

Şüphelinin/sanığın yalnızca suçtan pişmanlık duyması yeterli değildir; şüpheli veya sanık pişmanlık duyarak suçun olumsuz etkilerini giderecek şekilde hareket etmelidir. Etkin pişmanlık düzenlemeleriyle, genellikle suç, suç ortakları veya suç konusu hakkında bilgi verilerek suç ve suçluların ortaya çıkarılmasına katkı sağlanması ve iade ve tazmin suretiyle suçtan doğan zararın giderilmesi amaçlanmaktadır⁹⁰¹.

⁸⁹⁸ Koca - Üzülmüş, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 444; Hakan Hakeri, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 22. Baskı, Ankara: Adalet Yayınları, 2019, s. 382; Yasemin Baba, **Türk Ceza Kanunu'nda Etkin Pişmanlık**, İstanbul: İstanbul Ceza Hukuku ve Kriminoloji Arşivi, 2013, s. 3. 765 sayılı Türk Ceza Kanunu yürürlükte iken etkin pişmanlık suçun icra hareketlerinin tamamlanmasından sonra failin iradi olarak neticenin gerçekleşmesini engellemesi olarak tanımlanmaktaydı. Bkz. Köksal Bayraktar, “Faal Nedamet”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. 33, S. 3-4, 1967, s. 123. Kurumunun adının suç sonrası etkin cayma olması gerektiği konusunda bkz. Sami Selçuk, “Suç Sonrası Etkin Cayma I” <https://www.timeturk.com/tr/makale/sami-selcuk/suc-sonrasi-etkin-cayma-i.html> (Erişim Tarihi: 01.06.2020).

⁸⁹⁹ Mehmet Gödekli, “Türk Ceza Öğretisi ve Uygulamasında Etkin Pişmanlık”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Y. 7, S. 29, Ocak 2017, s. 283; Baba, **Etkin Pişmanlık**, s. 21.

⁹⁰⁰ Baba, **Etkin Pişmanlık**, s. 23-24.

⁹⁰¹ Baba, **Etkin Pişmanlık**, s. 23-24.

Etkin pişmanlık, cezasızlık sebebi veya cezada indirim sebebi olabileceksede genellikle kanunda düzenlenen tüm suçlar bakımından uygulama alanı bulmaz; etkin pişmanlık düzenlemelerine çeşitli suçlara ilişkin olarak cezaya etki eden şahsi bir sebep olarak yer verilmektedir⁹⁰². Birçok ülkede etkin pişmanlık genel bir hüküm olarak düzenlenmemekte; örneğin, Almanya’da belirli suç tiplerinde uygulanmak üzere kanunun bazı bölümlerinde ve Avusturya’da ise ilgili suç tiplerine ilişkin olarak düzenlenmektedir⁹⁰³. Zira her suçun mahiyeti de etkin pişmanlık uygulanmasına uygun değildir⁹⁰⁴. Etkin pişmanlığın uygulanabileceği suçların belirlenmesi, kanun koyucunun suç politikası doğrultusunda yapmış olduğu bir tercihtir. Failin etkin pişmanlık hükümlerinden yararlanabilmesi için pişmanlığın kanunda belirtilen aşamalarda ortaya konulması gereklidir. Bu kapsamda suçlara ilişkin düzenlemelere göre, suç tamamlandıktan sonra, henüz soruşturma başlamadan önce, soruşturma, kovuşturma ve hatta hüküm ve infaz aşamalarında uygulanması mümkün olabilir⁹⁰⁵. Etkin pişmanlık, muhakeme aşamasına ve suçun niteliğine göre bazı durumlarda cezayı tamamıyla kaldırılmakta; bazı durumlarda ise cezada indirim sebebi olmaktadır. Kurumun uygulanması bazı suçlar, örneğin malvarlığına karşı suçlar bakımından ise mağdurun zararının giderilmesi koşuluna bağlanmaktadır.

Türk Ceza Kanunu’nda da genel hükümlerde etkin pişmanlık düzenlemesi bulunmamakta; etkin pişmanlık hükümlerine özel hükümler kısmında çeşitli suç tipleri ile ilgili olarak yer verilmektedir⁹⁰⁶. Kovuşturma sonunda etkin pişmanlık nedeniyle faile ceza verilememesi halinde, Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 223/4. maddesinin a

⁹⁰² Dönmezer - Erman, **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku**, C. II, s. 152.

⁹⁰³ Bununla birlikte, İtalyan Ceza Kanunu’nda failin neticeyi kendi çabalarıyla önlemesi de etkin pişmanlık olarak değerlendirilmekte; etkin pişmanlığa genel hükümlerde tüm suçlar için geçerli bir hüküm olarak yer verilmektedir. Bkz. Sami Selçuk, “*Suç Sonrası Etkin Cayma II*” <https://www.timeturk.com/tr/makale/sami-selcuk/suc-sonrasi-etkin-cayma-2.html> (Erişim Tarihi: 01.06.2020); Gödekli, “**Etkin pişmanlık**”, s. 278 dn. 1, 291 dn. 59. İtalyan Ceza Kanunu m. 56/3-4: “*Eğer fail gönüllü olarak hareketten vazgeçerse, yalnızca tamamlanan fiillerinden eğer bunlar başka bir suç teşkil ediyorsa cezalandırılır. Eğer netice gönüllü olarak engellenirse, teşebbüs edilen suç için öngörülen ceza üçten birinden yarıya indirilerek hükmolunur.*” 3. fıkradaki düzenleme gönüllü vazgeçme iken 4. fıkradaki düzenleme ise etkin pişmanlığa ilişkindir.

⁹⁰⁴ Artuk - Gökçen - Alşahin - Çakır, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 710; Sami Selçuk, “*Suç Sonrası Etkin Cayma II*” <https://www.timeturk.com/tr/makale/sami-selcuk/suc-sonrasi-etkin-cayma-2.html> (Erişim Tarihi: 01.06.2020).

⁹⁰⁵ İzzet Özgenç, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 17. Bası, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2021, s. 746; Gödekli, “**Etkin pişmanlık**”, s. 315-316.

⁹⁰⁶ Örneğin, Türk hukukunda malvarlığına karşı suçlar (TCK m. 141-168), uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçları ile kullanma ve bulundurma suçları (TCK m. 188-191), suç işlemek amacıyla örgüt kurma suçu (TCK m. 220) gibi birtakım suçlar için etkin pişmanlık düzenlemeleri yer almaktadır. Türk Ceza Kanunu’nda etkin pişmanlık düzenlemesi öngörülen suçların tamamı için bkz. Mustafa Arslantürk, **Etkin Pişmanlık, Vazgeçme, Cezasızlık**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2018, s. 46 vd.

bendi uyarınca beraat kararı değil, ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilecektir. Aynı zamanda etkin pişmanlığın cezayı kaldıran şahsi bir sebep olarak düzenlenmesi hali; CMK m. 171/1 uyarınca savcının kamu davası açmada takdir yetkisi kapsamına alınarak, soruşturma evresinde savcı tarafından kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilebileceği hüküm altına alınmıştır. O halde savcı, etkin pişmanlık şartlarının gerçekleştiğini düşünmesi halinde iddianame düzenleyebileceği gibi, kovuşturmaya yer olmadığı kararı da verilebilecektir⁹⁰⁷. Etkin pişmanlığın, cezayı azaltan bir şahsi sebep olarak düzenlendiği hallerde ise şüpheli/sanığın pişmanlık göstererek belirli edimlerde bulunması, kovuşturma sonunda daha az ceza verilmesini sağlamaktadır.

Etkin pişmanlık, amaçları ve özellikleri bakımından oldukça farklı bir kurum olsa da bazı bakımlardan iddia pazarlığı uygulamasına benzerlik göstermektedir⁹⁰⁸. Suç, suç ortakları veya suç konusu hakkında bilgi verme şeklinde bir pozitif bir edimde bulunulması karşılığında şüpheli/sanığın cezasız kalması veya daha az bir ceza ile cezalandırılması nedeniyle etkin pişmanlık bir ödüllendirme olarak nitelendirilebilir. Bu bakımdan şüphelinin kabul iradesini ortaya koyarak mahkeme önünde yargılanma hakkından feragat etmesi karşılığında daha az bir ceza verilmesi suretiyle ödüllendirilmesi olarak da tanımlanan iddia pazarlığına benzemektedir. Etkin pişmanlık da pazarlık yöntemi gibi, ceza adalet sisteminin etkinliğinin artırılmasına hizmet etmektedir. Etkin pişmanlıktan yararlanabilmek için şüpheli/sanıktan beklenen hareket, özgür iradesine dayanmalı ve gönüllü olmalıdır⁹⁰⁹. İddia pazarlığında da teklifin kabulünün şüpheli/sanığın özgür iradesine dayanması ve gönüllü olması gerektiğinden, gönüllülük her iki kurumun da ortak paydası olarak görünmektedir. Bazı etkin pişmanlık uygulamaları mağdurun zararının giderilmesi şartına bağlı olsa ve bazıları bakımından istisnaen mağdurun rızası aransa da etkin pişmanlıkta, iddia pazarlığında olduğu gibi, genellikle mağdurun iradesine bir değer atfedilmemektedir.

Suçun oluşumunu etkilememesi, kurumlara suçun tamamlanmasından sonra başvurulması ve uygulama sonucunda indirimli ceza verilmesi her iki kurumun ortak yönleri olarak görülse de aralarındaki en önemli fark, pazarlık yönteminde şüphelinin mahkeme önünde yargılanma hakkından feragat etmesidir⁹¹⁰. Cezada indirim

⁹⁰⁷ Gödekli, “Etkin pişmanlık”, s. 286.

⁹⁰⁸ Bacaksız, “İddianame Pazarlığı”, s. 153 dn. 6.

⁹⁰⁹ Baba, Etkin Pişmanlık, s. 91 vd.; Gödekli, “Etkin pişmanlık”, s. 328 vd.

⁹¹⁰ Kaşlı, İtham Pazarlığı, s. 44.

yapılacak da olsa şahsi indirim sebebi olarak düzenlenen etkin pişmanlığın koşulları varsa, mahkeme önünde yargılama yapılması zorunludur. Dolayısıyla etkin pişmanlık, klasik ceza muhakemesine bir alternatif getirmemekte; yalnızca şüpheli/sanığın alacağı cezaya etki etmektedir. Etkin pişmanlıkta koşulların varlığında şüpheli/sanığın tek taraflı iradesi söz konusu olmakta, buna karşılık pazarlık ise savcı ile şüpheli/sanığın karşılıklı anlaşmasına dayanmaktadır. Bu anlamda etkin pişmanlık uygulamasında savcının, iddia pazarlığında olduğu kadar etkin bir konumda bulunmadığı da ifade edilmelidir. Etkin pişmanlık uygulanması savcının takdirinde olmaması, koşulları var ise zorunlu olması ve uygulanacak ceza indiriminin kanunda açıkça belirtilmesi yönlerinden ABD’de uygulanan klasik iddia pazarlığı uygulamasından ayrılrsa da Kıta Avrupası ülkelerinde uygulanan kimi pazarlık modelleri ile bu yönlerden de benzerlik göstermektedir⁹¹¹.

III. İddia Pazarlığının Lehine ve Aleyhine İleri Sürülen Görüşler

A. Genel Olarak

Mahkeme önünde yargılamayı gerektiren klasik ceza muhakemesinin uygulanması, yüzyılların birikimi neticesinde insanlığın kazanmış olduğu temel hak ve özgürlükleri gözetmekte ve güvence altına almaktadır. Bununla birlikte, günümüzde suçların ve suç oranlarının artması da dikkate alındığında, tüm ceza uyuşmazlıklarının mahkeme önünde çözümünün ceza muhakemesi sistemlerini işleyemez hale getireceği ve bu kapsamda bazı hallerde klasik muhakemeden vazgeçme ile muhakemeyi basitleştirerek hızlandırma düşüncesi, tüm ceza muhakemesi sistemlerinde yaygındır. İddia pazarlığı da bu düşünceye hizmet eden bir yöntemdir.

Ülkelerin geleneksel mahkeme önünde yargılama yerine alternatif yöntemler arayışları ile pazarlık yöntemini kabul etmesinin altında yatan sebepler; mahkemelerin biriken dava yükü, duruşma öncesi uzun tutukluluk süreleri, yetersiz işleyen ceza adalet sisteminden kaynaklanan ihlaller gibi önemli sorunları çözmektir⁹¹². Bu çerçevede pazarlık yöntemi, ceza muhakemesinin işleyişine önemli avantajlar

⁹¹¹ Bu özelliklerin iddia pazarlığından farklılık gösterdiği konusunda bkz. Balo - Çetintürk, “Savcı-Sanık Pazarlığı”, s. 1289.

⁹¹² Alkon - Dion, “Introducing Plea Bargaining”, s. 4.

sağlaması bakımından savunulmaktadır. Ancak pazarlık ve benzeri yöntemlerin uygulanması, maddi gerçeğin ortaya çıkarılması ile ceza muhakemesindeki kimi kazanımlar, özellikle şüpheli ile sanığın sahip olduğu temel hak ve özgürlükler bakımından tartışmalar doğurmaktadır. Dolayısıyla iddia pazarlığı, ceza muhakemesinin işleyişinde kimi avantajlar sağlasa da bu yöntemin önemli bazı sakıncaları bulunduğu ifade edilmelidir⁹¹³. Pazarlığın lehine ve aleyhine ileri sürülen aşağıda detaylı şekilde irdelenecektir.

B. Lehindeki Görüşler

1. Genel Olarak

İddia pazarlığının lehine ileri sürülen görüşler, kurumun ceza muhakemesi sistemine sağladığı faydalara odaklanmaktadır. Bu kapsamda pazarlık yönteminin ceza muhakemesi sistemlerine ve ceza muhakemesine katılan kişilere sağladığı çeşitli katkılar olduğu ileri sürülmektedir.

İddia pazarlığının temelde, muhakemede zaman ve masraf tasarrufu yapılmasına ve sınırlı kaynakların verimli kullanılmasına olanak sağladığı ifade edilmektedir. Böylelikle ceza uyuşmazlıklarının çözümünde hızlı, kolay, masrafsız ve etkin bir sonuç elde edilmesi amaçlanmaktadır⁹¹⁴. Mahkemelerdeki iş ve dava yüklerini ortadan kaldırması, zaman ve kaynaklardan tasarruf edilmesini sağlayarak, bunun karşılığında şüpheli/sanığa daha hafif bir cezanın verilmesi ile savcının da yargılamayı kendi yararına sonuçlandırması, uzun süreli tutuklamaları önlemesi ve hapisanelerdeki yoğunluğun azaltılmasına yardımcı olması bu kurumun lehine ileri sürülen temel düşüncelerdir. Aynı zamanda pazarlığın devlete ve ceza adalet sistemine sağladığı faydalar dışında ceza muhakemesine katılan savcı, şüpheli/sanık, hâkim gibi kişiler bakımından bazı avantajlar sağladığı ileri sürülmektedir⁹¹⁵.

⁹¹³ Siegel - Worrall, **Introduction to Criminal Justice**, s. 397; John L. Worrall, **Criminal Procedure: From First Contact to Appeal**, 5. Baskı, Pearson, 2015, s. 349-351; Dressler - Michaels, **Understanding Criminal Procedure: Volume 2: Adjudication**, s. 199-204; Cohen - Adelman - Abramson - O'Hear - Logan, **Criminal Procedure: The Post-Investigative Process**, s. 405 vd.

⁹¹⁴ Balo - Çetintürk, "Savcı-Sanık Pazarlığı", s. 1274 vd.

⁹¹⁵ Matthias Boll, **Plea Bargaining and Agreement in the Criminal Process: A Comparison between Australia, England and Germany**, Hamburg: Diplomica Verlag, 2009, s. 14 vd.; Ambos - Heinze, "Abbreviated Procedures", s. 60; Ayrıca bkz. Fisher, **Plea Bargaining's Triumph**, s. 175 vd.; Rauxloh, **Plea Bargaining**, s. 43 vd.

ABD’de iddia pazarlığını savunanlar tarafından iddia pazarlığı olmaksızın muhakeme sisteminin çökeceği ifade edilmektedir⁹¹⁶. Nitekim, yukarıda da ifade edildiği üzere, ABD’de son araştırmalara göre, ceza uyuşmazlıklarının en az yüzde doksan yedisi pazarlık yöntemi ile çözümlenmektedir. Kıta Avrupası ülkelerinde ise pazarlık uygulamasının kapsamı özellikle uygulanabildiği suçlar bakımından sınırlandığından, uygulama ABD’de olduğu kadar yaygın değildir. Bu çerçevede de muhakemeye ilişkin birtakım tasarruflar sağlansa da muhakeme ekonomisine sağladığı katkı bakımından, uyuşmazlığın pazarlık yöntemi ile çözümüne ilişkin oranların ABD uygulamasının yanına dahi yaklaşmadığı söylenmelidir⁹¹⁷. Bununla birlikte, iddia pazarlığı ve benzeri yöntemlerin; Kıta Avrupası ülkelerinde de özellikle basit nitelikte görülen belirli suçlar bakımından, pratik ihtiyaçları giderme amacı çerçevesinde yerleşik bir uygulama halini almaya başladığını ifade etmek gerekir.

Aşağıda; doktrinde sıklıkla ifade edilen iş yükünün azaltılması ile zaman ve kaynak tasarrufu, ceza muhakemesinin etkinliğinin sağlanması, şüpheli/sanığa yönelik bazı faydalar, mağdura yönelik bazı faydalar, tutukluluğu önlemesine ve cezanın bireyselleştirilmesine ilişkin faydalar ile bazı suçlara ilişkin muhakemelerde sağladığı faydalar üzerinde durulacaktır.

2. Zaman ve Kaynak Tasarrufu ile İş Yükünün Azaltılması

Ceza muhakemesinde ekonomik kaynakların sınırlı olması bazı uygulamalara yol açmıştır⁹¹⁸. İddia pazarlığı esas olarak kısa sürede etkin ve adil sonuç elde etme

⁹¹⁶ Jeff Palmer, “*Abolishing Plea Bargaining: An End to the Same Old Song and Dance*”, **American Journal of Criminal Law**, Vol. 26, 1999, s. 512.

⁹¹⁷ Kıta Avrupası ülkelerinin muhakemeye ilişkin tasarrufları, davaların en az %95’inin pazarlık ile çözümlendiği, geniş kapsamlı ve kontrolsüz olarak iddia pazarlığı sistemini uygulayan ABD’nin elde ettiği tasarrufların yanına dahi yaklaşmamaktadır. Örneğin, İspanya’da davaların %15 ila %30’unun anlaşma ile çözümlendiği tahmin edilmektedir. İtalya’nın *patteggiamento* yöntemi için ise bu oranlar 1990-1998 yılları arasında hafif suçlarla ilgilenen mahkemelerde görülen davalar için %17 ila %21, orta düzeyde suçlarla ilgilenen mahkemelerde görülen davalar için de %34 ila %42 arasında olmuştur. Bkz. Thaman, “**Plea-Bargaining, Negotiating Confessions**”, s. 992. Bununla birlikte, anlaşmaya dayalı yöntemlerin, şüphelilerin klasik usullere göre yargılama talep ederek veya mahkemelerin indirimli ceza uygulamalarına ya da klasik yöntemleri başarıyla manipüle etme imkânlarına bağlı olarak daha iyi sonuçlar alabileceklerini düşündükleri ülkelerde, mahkemelerin yükünü büyük ölçüde hafifletme konusunda başarılı olamadığı ifade edilmektedir. Bkz. Thaman, “**Plea-Bargaining, Negotiating Confessions**”, s. 993.

⁹¹⁸ Ceza muhakemesinin bir piyasa sistemi gibi işlediği ve iddia pazarlığının piyasa sisteminin bir unsuru olduğu hakkında bir çalışma için bkz. Frank H. Easterbrook, “*Criminal Procedure as a Market System*”, **Journal of Legal Studies**, Vol. 12, No. 2, 1983, s. 289-332.

amacı taşımaktadır⁹¹⁹. Pazarlık yöntemi lehine ileri sürülen görüşlerden en çok taraftarı olan gerekçe de bu yöntemin zaman ve masraf tasarrufu sağlayarak ceza muhakemesini hızlandırması ve mahkemelerin iş yükünü azaltmasıdır⁹²⁰. Böylelikle dava başına maliyetler azaltılarak ve şüpheli/sanık hakkında beraat hükmü verilmesi riski en aza indirilerek iş yükleri üzerinde kontrol sağlanabilmektedir⁹²¹. Devletin temsilcisi olarak savcı; şüphelinin mahkûmiyetini garantilerken, şüphelinin suç işlediğini makul bir şüphenin ötesinde kanıtlamak için zaman ve masraf tasarrufu sağlamaktadır. Kaynakların önemli derecede korunması sağlanarak daha az masraf yapılmasına yol açılır ve daha az maliyetle daha çok uyuşmazlık çözüme kavuşur. Aynı zamanda iddia pazarlığı, suç işlenmesi ile cezalandırma arasındaki süreyi kısalttığından zaman tasarrufu sağlar. Muhakeme süresinin kısaltılması ve hızlandırılması ise iş yükünün azaltılması anlamına gelir. Nitekim genellikle muhakeme ekonomisinin sağlanması amacıyla bu yöntemle başvurulduğu görülmektedir.

Bu düşünceler çerçevesinde iddia pazarlığı; gecikmelerin ve davaların artmasının önlenmesine, ceza davalarının hızlı bir şekilde sonuçlandırılmasına, önemli ceza davalarının görülmesi için kullanılabilecek süreden tasarruf edilmesine, suçun mağdurlarının ve tanıkların mağduriyetinin giderilmesi açısından bir ceza davasında belirsiz olan dava süresi yerine sürecin kısa sürede sona ermesinin mümkün olmasına, şüpheli/sanık ve devlet için önemli oranda zaman ve para tasarrufu sağlanmasına ve hapisanelerdeki kalabalığın azaltılmasına hizmet etmektedir.

Savcılar, zaman ve masraf tasarrufu sağlayarak suç veya cezası hafifletilmiş de olsa bir mahkûmiyet hükmünü garanti etmektedir. Yargılamada delillere itiraz etmek için savunmanın sahip olduğu fırsatlar bulunduğundan, suç kabulü uyuşmazlığın

⁹¹⁹ Balo - Çetintürk, “Savcı-Sanık Pazarlığı”, s. 1274.

⁹²⁰ Andrew Ashworth - Mike Redmayne, *The Criminal Process*, 3. Baskı, Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 283; Alkon - Dion, “Introducing Plea Bargaining”, s. 7; Boll, *Plea Bargaining and Agreement*, s. 7; Alkon, “Plea Bargaining as a Legal Transplant”, s. 392; Stefano Maffei, “Negotiations on Evidence and Negotiations on Sentence - Adversarial Experiments in Italian Criminal Procedure”, *Journal of International Criminal Justice*, Vol. 2, No. 4, 2004, s. 1064; Ambos - Heinze, “Abbreviated Procedures”, s. 60-61; Turner, *Plea Bargaining Across Borders*, s. 50-51; Rauxloh, *Plea Bargaining*, s. 37.

⁹²¹ Jacqueline E. Ross, “The Entrenched Position of Plea Bargaining in United States Legal Practice”, *World Plea Bargaining: Consensual Procedures and the Avoidance of the Full Criminal Trial*, Ed. Stephen C. Thaman, North Carolina: Carolina Academic Press, 2010, s. 108; Easterbrook, “Plea Bargaining as Compromise”, s. 1975.

belirsizliğini ortadan kaldırmaktadır⁹²². Özellikle itham sisteminin uygulandığı ve jüri yargılamalarının söz konusu olduğu ülkeler bakımından savcı elinde güçlü deliller bulunduğunu düşünse de jürinin kararından emin olamayacaktır⁹²³. Nitekim masraflı ve uzun bir süre sonucunda jürinin sanığı suçlu bulmaması neticesinde savcının davayı kaybetmesi de söz konusu olabilmektedir. ABD tarihinde kamuoyunun ilgisini çeken kimi ceza davaları da bunun göstergesidir.

Anglo-Sakson sistemlerinde uygulama alanı bulan ve ABD sisteminin temel unsuru olarak görülen pazarlık yöntemi, Kıta Avrupası sistemlerinde de kovuşturma mecburiyeti ilkesinin bir istisnası olarak savcının cezai uyuşmazlığı ortadan kaldırmasına imkân tanımakta ve şüpheli/sanığın sosyal barışın tesis edilmesi konusunda devlet ile anlaşmasını sağlayarak temelde dava sayısını azaltmayı hedeflemektedir.

3. Ceza Muhakemesinin Etkinliğinin Sağlanması

İddia pazarlığını destekleyen görüşler tarafından ileri sürülen en önemli gerekçelerinden biri, ceza muhakemesi sisteminin etkinliğinin sağlanması için bu yöntemin gerekli olmasıdır⁹²⁴. Suç sayısının da artışıyla birlikte mahkemelerin iş yükü de artmaktadır. Aynı zamanda ifade edildiği üzere, bütün dosyaların geleneksel muhakeme yöntemleri ile sonuçlandırılması savcılık ve mahkemelerde ciddi bir iş yüküne sebep olmaktadır. Nitekim mahkemelerin karşılaştıkları iş yükü, iddia pazarlığının gelişiminde önemli bir rol oynamıştır⁹²⁵. İddia pazarlığı ile muhakemenin hızlandırılarak ve kısa sürede sonuçlandırılarak mahkemelerin iş yükünün azaltılması amacı, muhakeme sisteminin menfaatinedir ve muhakeme sisteminin etkinliğinin artırılmasına ve rahatlamasına hizmet etmektedir. Ceza adaleti sistemindeki iddia pazarlığı, savcı ve hâkimler tarafından oldukça fazla olan iş yüklerinin verimli bir şekilde yönetilmesine yönelik bir araç ve aynı zamanda yargılamalardaki hatalı

⁹²² Heumann, “Plea Bargaining”, s. 11511.

⁹²³ Boll, *Plea Bargaining and Agreement*, s. 15.

⁹²⁴ Tina Wan, “The Unnecessary Evil of Plea Bargaining: an Unconstitutional Conditions Problem and a Not-So-Least Restrictive Alternative”, *Review of Law and Social Justice*, Vol. 17, 2007, s. 39.

⁹²⁵ Bununla birlikte, bir görüş tarafından mahkemelerdeki iş yükü baskısının iddia pazarlığının yükselişinde tek sebep olmadığı ileri sürülmektedir. Bkz. Fisher, *Plea Bargaining's Triumph*, s. 6-11. Ayrıca bkz. Heumann, *Plea Bargaining: The Experiences of Prosecutors, Judges, and Defense Attorneys*, s. 24 vd.

işlemler ile kararlar bakımından itibarlarını korumanın bir yolu olarak görülmektedir⁹²⁶.

İddia pazarlığını savunanlar, büyük oranda dava yükünün üstesinden gelmenin gerekli olduğunu, kurumun savcılarının sınırlı kaynakları etkin bir şekilde tahsis etmesine izin verdiğini ve iddia pazarlığı yapılmadan yasal sistemin işlemeyeceğini iddia etmektedir⁹²⁷. Pazarlık yöntemi ile devletin bütçesi doğru şekilde harcanarak, adalet organları; bütçeyi, zaman ve emeklerini özellikle önemli görülen ve özen isteyen diğer soruşturma ve yargılamalar için kullanmaktadır⁹²⁸. Bu durumda sistemin etkinliği artacaktır.

İddia pazarlığının uygulanmaması veya yasaklanması halinde, gittikçe yoğunlaşan ceza davalarını son derece sınırlı kaynaklarla sonuçlandırma yükü nedeniyle hukuk sisteminin işlemeyeceği düşünülmektedir⁹²⁹. Esasen ceza muhakemesi aşamaları önemli derecede maddi kaynak gerektirmektedir. Zira adliyenin artan iş yükünün karşılanabilmesi ve bu çerçevede etkinliğin sağlanması bakımından, savcı ve hâkim sayılarının önemli oranda artırılması ile birlikte mahkemelerin sayılarının da bu çerçevede artırılması gerekmektedir. İddia pazarlığını destekleyenler tarafından artan iş yüküne rağmen, ceza davalarının görülmesi için kullanılan kaynakların aynı oranda artış göstermediği ileri sürülmektedir. Nitekim kurumu destekleyenler, biriken ceza davaları on yılda bir ikiye katlanmakta iken, bu davaların görülmesi için kullanılan kaynakların çok az artış gösterdiğini ifade etmektedir⁹³⁰. Bu görüşü savunanlar ayrıca pazarlığın kaynakların etkin bir şekilde tahsisi açısından bir ihtiyaç olduğunu ve her şüpheli/sanık için yürütülen muhakeme süreçleri nedeniyle masraflardaki artışın, zaten yeterince etkin olmayan bir sisteme daha fazla yük getireceğini ileri sürmektedir⁹³¹. Ancak bu endişelerden bazılarının hatalı kabullere dayandığını ifade eden görüşler de bulunmaktadır. Öncelikle, iddia pazarlığının yasaklanmasının artık sanıkların suçunu kabul/ikrar edemeyeceği

⁹²⁶ Fisher, **Plea Bargaining's Triumph**, s. 178.

⁹²⁷ Palmer, **"Abolishing Plea Bargaining"**, s. 512-513; Douglas D. Guidorizzi, *"Should We Really Ban Plea Bargaining?: The Core Concerns of Plea Bargaining Critics"*, **Emory Law Journal**, Vol. 47, 1998, s. 765.

⁹²⁸ Balo - Çetintürk, **"Savcı-Sanık Pazarlığı"**, s. 1274.

⁹²⁹ Palmer, **"Abolishing Plea Bargaining"**, s. 512-513; Guidorizzi, **"Should We Really Ban Plea Bargaining?"**, s. 765.

⁹³⁰ Palmer, **"Abolishing Plea Bargaining"**, s. 513.

⁹³¹ Stephen J Schulhofer, *"Is Plea Bargaining Inevitable"*, **Harvard Law Review**, Vol. 97, No. 5, 1984, s. 1039-1040; Palmer, **"Abolishing Plea Bargaining"**, s. 513.

anlamına geleceğine dair herhangi bir gösterge bulunmamakla birlikte; kurumu bu açıdan destekleyenlerin, iddia pazarlığının yaygın olarak yalnızca davalarda kullanıldığı düşünülen birçok maddi kaynağı yine kullandığını; örneğin suç kabul veya ikrarlarının, zaman ve hâkimlerin hazır bulunmasını ve ayrıca kabul veya ikrarın resmî olarak kayıtlara işlenebilmesi için mahkeme salonlarının kullanılmasını gerektirdiğini dikkate almadığına yönelik eleştiriler getirilmektedir⁹³².

Aynı zamanda pazarlık yönteminin sisteme belirli bir düzeyde güvenilirlik kazandırarak mahkûmiyet oranının yükseltilmesine yardımcı olduğu da ileri sürülmektedir. Zira zaman ve kaynak tasarrufu sağlanması sistemin verimli şekilde işlemesine olduğu gibi, adalete erişimin hızlandırılmasına ve hukuk sistemine daha fazla güven duyulmasına katkıda bulunmaktadır. Adaletin gecikmesi şüpheli/sanık, mağdur ve toplumun adalete ve ceza adalet sistemine olan güvenini sarstığından, uyuşmazlıkların kısa sürede çözüme kavuşmasının sisteme daha fazla saygı ve güven duyulmasını sağlaması muhtemeldir⁹³³.

Şüpheli/sanığın kabulünün veya ikrarının bulunması halinde, özellikle basit olaylarda cezai uyuşmazlığa ilişkin bir tartışma da kalmadığı ve mahkeme önünde yargılamaya gerek kalmadığı söylenmektedir⁹³⁴. Genel hükümlere göre yapılan yargılama sonucu verilen hükmün, iddia pazarlığı sonucu kurulan hükümden daha hatasız olmadığı da ileri sürülmektedir. Hatta iddia pazarlığının, ceza adalet sistemini yanlış bir hüküm verme olasılığından koruduğu ifade edilmektedir⁹³⁵. Ayrıca şüpheli/sanığın suçluluğuna ilişkin güçlü deliller bulunması halinde davaların adalet sisteminden kaldırılmasına hizmet etmektedir⁹³⁶. Bu bakımdan da iddia pazarlığı kurumu, ceza adalet sistemi açısından gerekli ve zorunlu görülmektedir. Suçluluğu kanıtlama bakımından güçlü delillerin bulunması durumunda pazarlığın uygulanması aynı zamanda şüpheli/sanığın da yararınadır⁹³⁷. Zira yargılama sonucunda mahkemenin de güçlü delillere dayanarak mahkûmiyet kararı vermesi yüksek ihtimaldir.

⁹³² Schulhofer, “Is Plea Bargaining Inevitable”, s. 1084; Wan, “The Unnecessary Evil of Plea Bargaining”, s. 39.

⁹³³ Alkon - Dion, “Introducing Plea Bargaining”, s. 8.

⁹³⁴ Alkon, “Plea Bargaining as a Legal Transplant”, s. 391.

⁹³⁵ Fisher, *Plea Bargaining's Triumph*, s. 178.

⁹³⁶ Fisher, *Plea Bargaining's Triumph*, s. 179.

⁹³⁷ Balo - Çetintürk, “Savcı-Sanık Pazarlığı”, s. 1276.

4. Şüpheli/Sanığa Yönelik Faydalar

İddia pazarlığının şüpheli/sanıklar bakımından da önemli faydalar sağladığı ifade edilmektedir⁹³⁸. Pazarlık yönteminde daha az ceza gerektiren bir suçla itham edilme veya daha az ceza alma karşılığında şüpheli/sanık, kabulüne bağlı olarak alacağı cezada indirim elde etmektedir⁹³⁹. Şüpheli/sanık hakkında işlediği iddia edilen suç için kanunda öngörülen cezanın alt sınırından dahi daha düşük bir cezaya hükmedilebileceğinden, bu yöntem şüpheli/sanığın yararına görülmektedir⁹⁴⁰. Nitekim şüpheli/sanık açısından uyumsuzluğun mahkeme önünde dava yolu ile çözümlenmesi, isnat edilen suç veya suçlar karşısında yüksek cezalar alma ihtimali anlamına gelmektedir⁹⁴¹.

Şüpheli/sanığa cezada indirim yapılması avantajından başka birtakım avantajlar sağlanması da gündeme gelebilir. Bu kapsamda şüpheli/sanığın, pazarlık anlaşmasına göre şartlı salıverme sonrasında veya denetimli serbestlik koşuluyla tahliye edilmesine ya da gözaltında tutulduğu veya tutuklulukta geçirdiği süre göz önünde bulundurularak serbest bırakılmasına imkân sağlanmaktadır. Temyiz sürecinin de oldukça uzun sürmesinden dolayı sanık uzatılmış muhakeme sürecinden kurtulmuş olacaktır. Ayrıca uygulama sırasında şüpheli/sanığın kabulden vazgeçmesi ve masum olduğunu iddia etmesi de mümkündür⁹⁴². İddia pazarlığı anlaşmasının yürürlüğe girmediği durumlarda, delil yasağı gereği kabul, ikrar ve beyanlar başka bir amaçla kullanılamayacağından, pazarlık şüpheli/sanık aleyhine bir durum yaratmayacaktır.

Şüpheli/sanığın mahkeme önünde aleni şekilde yargılanması yerine gizli yürütülen süreç sonucunda savcı ile yapılan anlaşmaya bağlı olarak mahkûm edilmesinin, kamuoyu önüne çıkmasını ve kamuoyu nezdinde lekelenmesini engelleyerek şüpheli/sanığa yarar sağlayabileceği de ifade edilmektedir⁹⁴³.

⁹³⁸ Boll, **Plea Bargaining and Agreement**, s. 14-15; Ambos - Heinze, “**Abbreviated Procedures**”, s. 61. İddia pazarlığının uygulanma çeşitlerine göre sanığa bazı avantajlar sağladığı kabul edilmektedir. Suçlama pazarlığının sanığa sağladığı avantajlara ilişkin olarak bkz. Bacaksız, “**İddianame Pazarlığı**”, s. 155-156. Ceza pazarlığının sanığa sağladığı avantajlara ilişkin olarak bkz. Bacaksız, “**İddianame Pazarlığı**”, s. 156.

⁹³⁹ Ambos - Heinze, “**Abbreviated Procedures**”, s. 62; Rauxloh, **Plea Bargaining**, s. 39.

⁹⁴⁰ Ashworth - Redmayne, **The Criminal Process**, s. 283.

⁹⁴¹ Yapar, **İddia Pazarlığı**, s. 116; Kaşlı, **İtham Pazarlığı**, s. 50.

⁹⁴² Ambos - Heinze, “**Abbreviated Procedures**”, s. 62.

⁹⁴³ Boll, **Plea Bargaining and Agreement**, s. 14.

Şüpheli/sanığın bu süreçteki en önemli menfaatleri ise zaman ve para kaybı yaşamayacak olmasıdır⁹⁴⁴. Şüpheli/sanık muhakeme süresi boyunca hukuki yardımdan yararlanmak suretiyle para harcamayacağından, sürecin kısaltılması şüpheli/sanığın maddi açıdan da yararına görülmektedir⁹⁴⁵. Özellikle ABD’de şüpheli/sanıkların iddia anlaşmasını kabul etmesinin önemli nedenlerinden biri de yoksul kişilerin savunma yardımını karşılayacak maddi güçlerinin bulunmamasıdır. Şüpheli/sanığın süreci kontrol edebilmesine imkân tanınarak, böylece yargılama sürecindeki belirsizliklerden kaynaklanan kaygılarından da kurtulması sağlanmaktadır⁹⁴⁶.

Yöntemi destekleyenler tarafından pazarlığın, sanıkların suçlarını ikrar etmesine ve işlediği fiil nedeniyle doğan sorumluluğu kabul etmesine imkân tanıyarak şüpheli/sanıkların bir yargılamadan doğabilecek endişe ve belirsizliklerden kurtulmalarını sağlayabileceği iddia edilse de⁹⁴⁷ çoğu durumda, ağır bir cezadan kaçınmak ve daha hafif bir mahkûmiyetle kurtulmak için şüpheli/sanıkların suçlarını kabul veya ikrar etmeleri daha yüksek bir olasılık olarak değerlendirilmektedir⁹⁴⁸. Şüpheli/sanıkların suçu kabul etmeleri çoğu zaman pişmanlıklarına değil, baskı altında olmalarına bağlıdır ve tamamıyla özgür iradeye dayanmayan bir suç kabulü gerçek anlamda pişmanlığın göstergesi değildir⁹⁴⁹. Ayrıca şüpheli/sanığın sağladığı düşünülen faydaların gerçekte suçlu olan şüpheli/sanığa yönelik olduğu ifade edilmektedir⁹⁵⁰. Masumların cezalandırılması tehlikesinin doğması üzerinde aşağıda detaylı şekilde durulacaktır.

5. Mağdura Yönelik Faydalar

İddia pazarlığının aynı zamanda suç mağdurları bakımından da birtakım faydalar sağladığı ileri sürülmektedir⁹⁵¹. İddia pazarlığında mağdurların, genellikle

⁹⁴⁴ Ambos - Heinze, “**Abbreviated Procedures**”, s. 61-62.

⁹⁴⁵ Yapar, **İddia Pazarlığı**, s. 117. Özellikle itham sisteminin geçerli olduğu ülkelerde müdafî, şüpheli/sanık lehine tüm delilleri de kendisi araştırarak mahkeme önüne getirdiğinden zaman ve para harcanması gereken büyük araştırmalar yapmakta ve bu harcamalar şüpheli/sanık tarafından karşılanmaktadır. Bkz. Boll, **Plea Bargaining and Agreement**, s. 14-15.

⁹⁴⁶ Yapar, **İddia Pazarlığı**, s. 117.

⁹⁴⁷ Easterbrook, “**Criminal Procedure as a Market System**”, s. 297.

⁹⁴⁸ Palmer, “**Abolishing Plea Bargaining**”, s. 517-518; Wan, “**The Unnecessary Evil of Plea Bargaining**”, s. 40.

⁹⁴⁹ Rauxloh, **Plea Bargaining**, s. 36-37.

⁹⁵⁰ Ashworth - Redmayne, **The Criminal Process**, s. 284.

⁹⁵¹ Ambos - Heinze, “**Abbreviated Procedures**”, s. 63.

muhakeme süreci içinde yer almalarının ve bu sürece etkin müdahalelerinin söz konusu olmadığı söylenmelidir. İşlenen suçtan mağdur olan kişilerin uğradıkları zarara ilişkin olarak tazminat alabilmeleri mümkün olduğundan, muhakemenin pazarlık yöntemi ile hızlı şekilde sonuçlandırılmasından fayda görebilecekleri söylenebilir. Mağdurlar da şüpheli/sanık gibi muhakemede harcadıkları zamandan tasarruf etmektedir. Nitekim pazarlık yöntemi mağdurların duruşmalar süresince duygusal gerilimden korunmalarını sağlayarak yıpranmalarını önlemektedir⁹⁵². Ayrıca iddia pazarlığının mağdurları ihtiyaç duydukları sonuca ve sanığın işlediği suç karşılığında cezaya çarptırılacağı anlayışına ulaştırdığı ileri sürülse de⁹⁵³, adaletin tam olarak tecelli etmesi yerine, sanığın pazarlık konusu yapılan bir mahkûmiyetle kurtulduğunu bilen mağdurların, bu adalet sisteminden dolayı hayal kırıklığına uğrama olasılığının oldukça yüksek görüldüğü şeklinde eleştiriler yapılmaktadır⁹⁵⁴.

6. Tutukluluğu Önleme

Mahkemelerin iş yüküne de bağlı olarak ceza muhakemesinin uzun sürmesi, özellikle şüpheli/sanığın temel hak ve özgürlüklerinden kişi hak ve özgürlüğünün ihlali sonucu doğurabilmektedir. Çoğu sistemde iş yükü yoğunluğu sebebiyle dosyanın mahkeme önüne gitmesi aylar veya yıllar sürebilmekte, mahkemelerdeki yargılamalar da makul sürede sonuçlandırılmamakta ve kendisine suç isnat edilen kişiler mahkeme önünde yargılamanın sonuna kadar tutuklu kalabilmektedir⁹⁵⁵. Geçici bir koruma tedbiri olan tutuklama tedbirinin bu niteliği ile uyuşmayan olağanüstü uzun tutukluluk süreleri, tutuklamayı peşin uygulanan bir cezaya dönüştürmekte ve kişi özgürlüğünün yok sayılmasına yol açacak uygulamalara sebep olmaktadır⁹⁵⁶. Aynı zamanda özellikle şüpheli/sanığa isnat edilen suçlamaların çok önemli olmadığı hallerde, cezaevinde yargılama sonucunu beklerken geçirilen süre, isnat edilen suç için infaz edilecek ceza süresini aşabilmekte ve aşırı kalabalık, hijyen eksikliği, yetersiz beslenme, hastalığa sebebiyet veren cezaevlerindeki kötü koşullar nedenleriyle tutuklu yargılanma

⁹⁵² Ashworth - Redmayne, *The Criminal Process*, s. 283; Palmer, “Abolishing Plea Bargaining”, s. 518; Boll, *Plea Bargaining and Agreement*, s. 15-16.

⁹⁵³ Guidorizzi, “Should We Really Ban Plea Bargaining”, s. 767; Boll, *Plea Bargaining and Agreement*, s. 16.

⁹⁵⁴ Wan, “The Unnecessary Evil of Plea Bargaining”, s. 40. Ayrıca bkz. Ashworth - Redmayne, *The Criminal Process*, s. 283; Rauxloh, *Plea Bargaining*, s. 40-41.

⁹⁵⁵ Alkon - Dion, “Introducing Plea Bargaining”, s. 8.

⁹⁵⁶ Hasan Sınar, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2016, s. 339.

hallerinde şüpheli/sanıkların muhakemedeki durumları daha da kötüleşmektedir⁹⁵⁷. Bu kapsamda iddia pazarlığı lehine ileri sürülen görüşlerden bir tanesi de uzun süren tutuklu yargılanmaların önlenmesidir⁹⁵⁸. İddia pazarlığı ile muhakemenin etkinliğinin artırılması, muhakemenin işleyişini iyileştirecek ve insan haklarının ihlalleri bakımından da çözüm getirecektir.

İddia pazarlığında geleneksel anlamda bir yargılama yapılmadığından muhakeme hızlı sonuçlanmaktadır. Nitekim muhakemenin kısa sürede sonuçlandırılması, şüpheli/sanıkların mahkeme önünde yargılama öncesi tutuklu geçirdikleri süreyi ve yargılama boyunca tutuklu geçirdikleri süreyi azaltacaktır⁹⁵⁹. Uzun tutuklulukların önlenmesi ise kalabalık cezaevlerindeki kötü koşulların iyileştirilmesine de hizmet edecektir. Aynı zamanda tutuklu yargılamaların azalması ile şüpheli/sanıkların duruşmaları beklerken tutuklu geçirdikleri süre kısaldığından, bu durum iddia pazarlığının şüpheli/saniğe yönelik faydası olarak da görülmektedir⁹⁶⁰.

7. Cezaların Bireyselleştirilmesi

İddia pazarlığını savunanlar tarafından ileri sürülen bir diğer gerekçe, pazarlığın hukuk sisteminde daha fazla esneklik sağlaması olup pazarlığın, belirli bir davada savcının adalet ve hakkaniyete uygun unsurları dikkate almasına olanak sağladığı ve bu sayede cezanın suça ve kişiye uyarlanabileceği ifade edilmektedir⁹⁶¹. Böylece iddia pazarlığı, iddia ve savunma makamının katıldığı müzakere süreci yoluyla daha çok bireyselleştirilmiş cezalar belirlenmesine hizmet etmektedir⁹⁶². Aynı zamanda suçunu inkâr eden ve suçu kabullenmemek için yalanlar söyleyen bir şüpheli/saniğe göre, suçunu kabul eden bir şüpheli/sanığın daha pişman olması dikkate alınmaktadır⁹⁶³. Ancak bu durumun; savcının, işbirliği yapan sanıkları ödüllendirmesi ile birlikte delillerin yetersiz olduğu durumlarda sanıkları mahkûm etmesine de imkân tanıyarak savcıya sınırsız takdir yetkisi verilmesi anlamına geldiği ve hukuk sistemindeki bu

⁹⁵⁷ Alkon - Dion, "Introducing Plea Bargaining", s. 8.

⁹⁵⁸ Balo - Çetintürk, "Savcı-Sanık Pazarlığı", s. 1274; Kaşlı, **İtham Pazarlığı**, s. 56.

⁹⁵⁹ Boll, **Plea Bargaining and Agreement**, s. 15.

⁹⁶⁰ Boll, **Plea Bargaining and Agreement**, s. 15.

⁹⁶¹ Wan, "The Unnecessary Evil of Plea Bargaining", s. 39-40; Palmer, "Abolishing Plea Bargaining", s. 515-516.

⁹⁶² Alkon - Dion, "Introducing Plea Bargaining", s. 10; Alkon, "Plea Bargaining as a Legal Transplant", s. 405.

⁹⁶³ Rauxloh, **Plea Bargaining**, s. 36.

esnekliğin olası suistimallere ve adaletsizliklere yol açacağı eleştirileri de ileri sürülmektedir⁹⁶⁴. Bununla birlikte, özellikle iddia pazarlığı anlaşması ile şüpheli/sanık hakkında hürriyeti bağlayıcı cezalara alternatif yaptırımların uygulanmasına imkân tanınması birçok yönden faydalı görünmektedir⁹⁶⁵.

8. Bazı Suçlara İlişkin Muhakemelerde Sağladığı Faydalar

İddia pazarlığı özellikle organize suçluluk ile rüşvet, yolsuzluk gibi bazı karmaşık yapıda olan ve ispatı güç suçlarla mücadele bakımından yararlı bir yöntem olarak nitelendirilmektedir⁹⁶⁶. Özellikle örgütlü suçlarda örgüt hakkında bilgilere, örgüt yöneticilerine, diğer üyelere ulaşma bakımlarından şüpheli/sanığın işbirliğinde bulunması neticesinde elde edilecek bilgiler son derece önemlidir. Zira bu gibi suçlarla ilgili olarak ceza muhakemesindeki klasik delil elde etme yöntemlerinden faydalanılması çoğu zaman çözüm getirmemekte ve suçların ortaya çıkarılmasının, suçlara ilişkin soruşturmaların yapılmasının ve ilerletilmesinin oldukça zor olduğu görülmektedir. Çoğu zaman yakalanan örgüt üyeleri, örgütü ve örgüt yöneticileri ile diğer örgüt üyelerini korumak suretiyle adaleti engellemeye çalışmaktadır. Bu çerçevede iddia pazarlığı bu suçlara ilişkin muhakemeyi daha kolay hale getirmektedir.

Örgüte ilişkin bilgilerin pazarlık konusu yapılarak işbirliğinde bulunulması suretiyle bir örgüt yöneticisi veya üyesi tarafından iddia pazarlığı anlaşması kapsamında verilen bilgiler, büyük ve karmaşık yapıdaki suçların ortaya çıkarılmasını sağlamakta ve böylelikle de organize suçlulukla mücadele kolaylaşmaktadır⁹⁶⁷. İddia pazarlığı, örgüt üyesini bilgi vermeye teşvik ederek, verilen bilgiler ve işbirliği sayesinde şüpheli/sanık hakkında öngörülecek cezada indirim yapılmasına veya bazı suçlamaların tamamen düşürülmesine yol açar⁹⁶⁸. Bu şekilde işbirliği anlaşmaları, örgüt üyesi olan şüpheli/sanıktan elde edilen bilgilerle örgütü çökertmeye ve örgütte

⁹⁶⁴ Wan, “The Unnecessary Evil of Plea Bargaining”, s. 40; Palmer, “Abolishing Plea Bargaining”, s. 515-516.

⁹⁶⁵ Bu konuda bkz. Alkon - Dion, “Introducing Plea Bargaining”, s. 23.

⁹⁶⁶ Alkon - Dion, “Introducing Plea Bargaining”, s. 9; Alkon, “Plea Bargaining as a Legal Transplant”, s. 404-405; Kaşlı, İtham Pazarlığı, s. 52-53.

⁹⁶⁷ Balo - Çetintürk, “Savcı-Sanık Pazarlığı”, s. 1275-1276.

⁹⁶⁸ Alkon - Dion, “Introducing Plea Bargaining”, s. 9.

üst düzey konumda olan kişilerin yakalanmasına ve yargılanması için adli organların yeterli delil elde etmesine hizmet etmektedir.

Ayrıca savcının elde ettiği delillerin yetersiz olduğu durumlarda da iddia pazarlığının değer kazandığı söylenmektedir; zira savcılar, pazarlık yöntemi ile ispat etmekte zorlandıkları fiilleri de şüpheli/sanığın kabulü karşılığında cezalandırabilmektedir⁹⁶⁹. Ancak bu durumu iddia pazarlığının lehine bir görüş olarak nitelendirmek doğru olmayacaktır. Nitekim şüpheli/sanığın yeterli delil olmaksızın mahkûm edilmesine imkân sağlanması, ceza indirilmiş de olsa kendini baskı altında hisseden masum kişilerin cezalandırması tehlikesi ile birlikte toplumun ceza adalet sistemine duyduğu güvenin sarsılmasına yol açar. Bu konuya aşağıdaki başlıkta ayrıca değinilecektir.

C. Aleyhindeki Görüşler

1. Genel Olarak

Doktrinde iddia pazarlığının uygulanmasına ilişkin yararlar ve gerekçeler ileri sürülmekle birlikte, sınırlandırılmasına ve yasaklanarak yürürlükten kaldırılmasına yönelik görüşler de bulunmaktadır⁹⁷⁰. Bununla birlikte, çeşitli sistemlerde uygulama alanı bulan pazarlığın tamamen yasaklanmasının, özellikle çok sayıda dosyanın bu yöntem ile çözüldüğü ülkelerde yürürlükten kaldırılmasının, mahkemelerin bu iş yükünün altından kalkmasının ve yargılamaları makul sürede sonuçlandırmasının neredeyse imkânsız olması sebepleriyle gerçekçi bir yaklaşım olmadığı ifade edilebilir. Pazarlık yöntemi, başta en çok uygulanma alanına sahip olduğu ABD ceza muhakemesi sisteminde olmak üzere, birçok hukukçu tarafından eleştirilmektedir. Bu kapsamda kurumun aleyhine çeşitli görüşler ileri sürülmektedir⁹⁷¹.

⁹⁶⁹ Balo - Çetintürk, “Savcı-Sanık Pazarlığı”, s. 1276; Kaşlı, **İtham Pazarlığı**, s. 55.

⁹⁷⁰ Palmer, “**Abolishing Plea Bargaining**”, s. 512. İddia pazarlığına yönelik eleştiriler ve yasaklanmasına ilişkin görüşler kapsamında iddia pazarlığını en çok eleştiren yazarlar olan Albert Alschuler ve Stephen Schulhofer’in görüşleri için bkz. Schulhofer, “**Criminal Justice Discretion**”, s. 43 vd.; Schulhofer, “**Is Plea Bargaining Inevitable**”, s. 1037 vd.; Stephen J. Schulhofer, “*Due Process of Sentencing*”, **University of Pennsylvania Law Review**, Vol. 128, No. 4, 1980, s. 733 vd.; Albert W. Alschuler, “*The Defense Attorney’s Role in Plea Bargaining*”, **Yale Law Journal**, Vol. 84, No. 6, 1975, s. 1179 vd.; Albert W. Alschuler, “*The Trial Judge’s Role in Plea Bargaining*”, **Columbia Law Review**, Vol. 76, No. 7, 1976, s. 1059 vd.; Albert W. Alschuler, “*The Prosecutor’s Role in Plea Bargaining*”, **University of Chicago Law Review**, Vol. 36, No. 1, 1968, s. 50 vd.

⁹⁷¹ Ayrıca iddia pazarlığını destekleyen görüşlerin zayıf olduğu ve genellikle gerçeklere değil, varsayımlara dayandığı hakkında bkz. Rauxloh, **Plea Bargaining**, s. 36 vd.

Hukukun uygulanmasında ve cezalandırmada eşitsizlikler meydana getirmesi, savcının hâkime ait olan yargısal bir görev yürütmesi, sistemin adil olmayan bir süreç getirmesi ve şüpheli/sanığın ceza muhakemesinde sahip olduğu haklarını ihlal etmesi, caydırıcılık bakımından ceza yargılamalarının amacına uygun olmaması, pazarlık sonucunda alacağı indirimli cezanın şüpheli/sanığın iradesi üzerinde baskı oluşturması ve gerçek anlamda bir özgür iradede bahsetmenin mümkün olmaması, masum kişilerin cezalandırılmasına yol açması, şüpheli/sanığın suçunun yeterli delil olmaksızın da sabit kabul edilmesi, gerçeğin ortaya çıkmasını engellemesi, toplumun ceza adalet sistemine olan güvenini sarsması kurumun muhalifleri tarafından ileri sürülen eleştirilerden bazılarıdır⁹⁷².

2. Ceza Adalet Sisteminde Doğurduğu Sakıncalar: Adaletsizlik, Hukukun Uygulanmasında ve Cezalandırmada Eşitsizlik

Mahkeme önünde yargılamanın yapıldığı ve sanığın suçunun sabit olması halinde kanunda yazılan ceza ile cezalandırıldığı durumlarda, muhakemenin adilliği ile şüpheli/sanığın hakları korunmakta; böylece masum kişilerin cezalandırılması riski azalmakta ve hukuk kuralları etkili şekilde uygulanarak ve sanık kanundaki ceza ile cezalandırılarak kamu yararı sağlanmaktadır⁹⁷³. İddia pazarlığını eleştirenler, bu kurumun ceza muhakemesi sisteminin bütünlüğüne zarar verdiğini; pazarlığın, sanığın muhakemede uygulanan hukuk kurallarına uygun yargılanmasından ve suçun işlendiğinin ispatından kaçınmaya olanak sağladığını ileri sürmektedir⁹⁷⁴. Savcılar, tam bir soruşturmanın yapıldığı tarafsız bir muhakemede sanığa savunmasını yapma fırsatı vermek suretiyle sanığın suçu işlendiğinin sabit olduğunu kanıtlamak yerine; hâkim veya jüri rolüne bürünerek, tüm kararlarını davayı kazanacakları ya da kaybedecekleri olasılığına dayanarak almaktadır⁹⁷⁵. İddia pazarlığı, maddi gerçeğin ortaya çıkartılmasına zarar vermekte ve ayrıca şüphelinin daha az ceza almak için fiiline uymayan bir suçu kabul etmesi gibi somut olayla uyuşmayan sonuçların

⁹⁷² Ralph Adam Fine, “*Plea Bargaining: An Unnecessary Evil*”, *Marquette Law Review*, Vol. 70, No. 4, 1987, s. 618 vd.; Palmer, “*Abolishing Plea Bargaining*”, s. 518 vd.; Alkon - Dion, “*Introducing Plea Bargaining*”, s. 11 vd.; William R. Kelly - Robert Pitman, *Confronting Underground Justice : Reinventing Plea Bargaining For Effective Criminal Justice Reform*, Maryland : Rowman & Littlefield, 2018, s. 45 vd.

⁹⁷³ Boll, *Plea Bargaining and Agreement*, s. 28.

⁹⁷⁴ Wan, “*The Unnecessary Evil of Plea Bargaining*”, s. 41.

⁹⁷⁵ Guidorizzi, “*Should We Really Ban Plea Bargaining?*”, s. 768-769.

doğmasına neden olmaktadır⁹⁷⁶. Tüm bu açıklamalar ışığında, pazarlık sürecindeki anlaşma neticesinde ulaşılan kararın adaleti sağlamadığı ifade edilmektedir.

İddia pazarlığına yönelik en önemli eleştirilerden biri kurumun adil olmayan ve hatalı sonuçlara yol açma potansiyeline ilişkindir⁹⁷⁷. İddia pazarlığını eleştiren görüşe göre, pazarlık genel olarak ceza adalet sisteminde adaletsizliğe yol açmaktadır⁹⁷⁸. Her ne kadar mahkûmiyet oranlarını arttırsa da iddia pazarlığı ile cezada indirim yapılmasının; sistemin güvenilirliğine zarar verdiği gibi, cezalandırmadan beklenen suç işlemekten caydırma amacını da zayıflattığı ifade edilmektedir⁹⁷⁹. Kurumun uygulandığı sistemlerin şüpheli/sanıklar için fazlasıyla hoşgörülü olduğu ve onlara adil olmayan bir kaçış yolu sağladığı düşünülmektedir. Şüphelilere daha hafif cezalar vermek suretiyle onların tam cezadan kaçmalarına olanak sağlanmakta; böylelikle suç işleyenlerin, adaletin bir şekilde satın alınabileceği ve sistemi rahatlıkla alt edilebileceği düşüncesine sahip olması ve bu kapsamda iddia pazarlığı ile cezanın caydırıcı etkisinin zayıflaması sonucu doğmaktadır⁹⁸⁰. İddia pazarlığı bir bakıma suçun işlenmesinin caydırılmasından ziyade meşrulaştırılması için bir yol olarak görülmekte, dolayısıyla adil olmadığı kabul edilmektedir. İddia pazarlığı genellikle dosyadaki gerçekler ile uyuşmadığı gibi, anlaşma ile şüpheli/sanığa eylemine göre daha ağır, daha hafif veya eyleminden tamamen farklı bir suçlama isnat edilebilmektedir⁹⁸¹. Savcılığın takdir yetkisi son derece geniştir ve denetim bakımından gizlidir⁹⁸².

Mağdur müzakere sürecinde tamamen dışlanmaktadır⁹⁸³. Anlaşma, mağdurun veya tarafsız bir üçüncü tarafın katılımı olmaksızın kapalı kapılar ardında yapılmakta

⁹⁷⁶ Alkon - Dion, “Introducing Plea Bargaining”, s. 16; Kaşlı, **İtham Pazarlığı**, s. 58-59; Balo - Çetintürk, “Savcı-Sanık Pazarlığı”, s. 1279; Bacaksız, “İddianame Pazarlığı”, s. 165.

⁹⁷⁷ Jenia Iontcheva Turner, “Plea Bargaining”, **Reforming Criminal Justice: Pretrial and Trial Processes (Volume 3)**, Ed. Erik Luna, Phoenix: Arizona State University, 2017, s. 84. Ambos - Heinze, “Abbreviated Procedures”, s. 64.

⁹⁷⁸ İddia pazarlığının adaleti sağlamadığına yönelik değerlendirmeler için ayrıca bkz. İpekcioglu, **Ceza Muhakemesinde İddia Pazarlığı**, s. 237-238.

⁹⁷⁹ Fine, “Plea Bargaining”, s. 618-619.

⁹⁸⁰ Guidorizzi, “Should We Really Ban Plea Bargaining?”, s. 770-771; Wan, “The Unnecessary Evil of Plea Bargaining”, s. 41. Ayrıca bkz. Alschuler, “The Changing Plea Bargaining Debate”, s. 657-658.

⁹⁸¹ Turner, “Plea Bargaining”, s. 86.

⁹⁸² Jacqueline Hodgson, “Plea Bargaining: A Comparative Analysis”, **International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences**, Ed. James D. Wright, 2. Baskı, Vol 18. Oxford: Elsevier, 2015, s. 228.

⁹⁸³ Rauxloh, **Plea Bargaining**, s. 41.

olduğundan; iddia pazarlığı sürecinin şeffaf olduğundan söz edilemez⁹⁸⁴. Aynı zamanda mahkemelerdeki yargılamalar aleni olmasına rağmen pazarlık sürecinin şeffaf olmaması ve pazarlık sonucu verilen indirimli cezanın şüpheli/sanığın eylemine veya eyleminin ağırlığına uygun bir karşılık olmadığı düşüncesi, mağdur ve toplumun adalet sistemine olan güveninin sarsılmasına yol açacaktır⁹⁸⁵. Ayrıca hüküm kurmak için yeterli sebep bulunmamasına rağmen anlaşma yapılması ve sınırlı şekilde kanun yoluna başvurma imkânı da iddia pazarlığının eleştirilen yönleri arasındadır⁹⁸⁶.

Şüpheli pazarlık teklifini kabul etmediğinde, yargılama sonucunda daha ağır bir ceza alacaktır. Böylece şüpheli/sanıklar arasında cezalandırma bakımından fark yaratılmaktadır. Bu durumda ise sanığın hem suçu işlediği için hem de mahkeme önünde yargılanma hakkını kullandığı için iki defa cezalandırıldığı ve şüpheliler üzerinde yargılanma hakkını kullanmak konusunda caydırıcı bir etki doğduğu ifade edilmektedir⁹⁸⁷. Aynı zamanda iddia pazarlığı anlaşması yapan şüphelilere verilen hafif cezalar ile suçu reddedip mahkeme önünde mahkûm edilen benzer sanıklara verilen ağır cezaların, benzer suçlar için mahkûmiyetine karar verilenler arasında büyük ceza farklılıkları oluşturacağı ve bu durumun tüm ceza sistemine zarar vereceği iddia edilmektedir⁹⁸⁸. Ayrıca farklı yerlerde görülmekte olan benzer konumdaki dosyalarda savcı veya hâkimlerin yaklaşımlarındaki farklılıklardan dolayı şüpheli/sanık açısından eşit muamele edilmemesi olasılığını doğurduğu söylenmektedir⁹⁸⁹.

Aynı suçu işlediği iddia edilen iki şüpheliden birinin pazarlığı kabul etmeyerek yargılanma talep etmesi ve söz konusu talep sonucunda pazarlık yöntemini kabul eden diğer şüpheliden daha yüksek ceza alması adaletsizlik olarak nitelendirilmektedir⁹⁹⁰.

⁹⁸⁴ Michael M. O'Hear, "Plea Bargaining and Procedural Justice", *Georgia Law Review*, Vol. 42, 2008, s. 444-445; Bibas, "Plea Bargaining Outside the Shadow of Trial", s. 2547.

⁹⁸⁵ Boll, *Plea Bargaining and Agreement*, s. 31; Ashworth - Redmayne, *The Criminal Process*, s. 283, 292; Alkon - Dion, "Introducing Plea Bargaining", s. 15; Balo - Çetintürk, "Savcı-Sanık Pazarlığı", s. 1282.

⁹⁸⁶ Bu eleştiriler yanında pazarlık ile elde edilen usule ilişkin tasarrufların genellikle diğer usule ilişkin eksikliklerden daha önemli görüldüğü de ileri sürülmektedir. Bkz. Thaman, "Plea-Bargaining, Negotiating Confessions", s. 990.

⁹⁸⁷ Langbein, "Understanding the Short History of Plea Bargaining", s. 262.

⁹⁸⁸ Palmer, "Abolishing Plea Bargaining", s. 525; Wan, "The Unnecessary Evil of Plea Bargaining", s. 41.

⁹⁸⁹ Thaman, "Plea-Bargaining, Negotiating Confessions", s. 990.

⁹⁹⁰ Alkon - Dion, "Introducing Plea Bargaining", s. 12; Boll, *Plea Bargaining and Agreement*, s. 32.

Bu durum hukukun uygulanmasında ve cezalandırmada eşitsizliğe yol açmaktadır⁹⁹¹. Bu noktada her somut olayın koşullarının farklı olduğu veya aynı koşullardaki sanıkların dahi her zaman aynı cezayı almayabilecekleri de bir gerçektir. Ancak ifade etmek gerekir ki, pazarlık yöntemi, savcının suçlamaları düşürme vaadiyle şüpheliye suçunu kabul etmesi yönünde baskı uygulayabilmesi için davalarda fazladan suçlamada bulunmasına imkân tanımaktadır⁹⁹². Pazarlığın mahkûmiyet kararlarının sayısını arttırmayı ve tutukluların sayısını düşürmeyi sağladığı ileri sürülse de savcının şüpheliler aleyhine hangi suçlamalarda bulunacağını belirleme konusundaki takdir yetkisi ve benzer şüpheliler arasında önemli ölçüde farklılık gösteren cezalar öngörülmesi, şüpheli hakkında olduğundan daha fazla veya ağır suçlamalarda bulunulmasına ve sanıkların mahkeme yoluna başvurmalarını önlemek için en ağır cezayı isteme tehdidinin kullanılmasına neden olmaktadır. Savcılar bir pazarlık sürecinin yaşanacağını öngörerek, şüpheli hakkındaki suçlamaları olduğundan fazla göstermekte veya eylemine nazaran daha fazla ceza gerektiren suç isnat etmektedir⁹⁹³. Bu durumda şüpheli/sanık ise pazarlığı ancak savcının baştan istemesi gereken suçlamaya indirmek için kullanmak zorunda bırakılmaktadır⁹⁹⁴. İddia pazarlığı, savcılık ve savunma makamları arasındaki ilişkilerde aldatmacayı, bu anlamda dürüst davranmamayı teşvik ettiği için de eleştirilmektedir⁹⁹⁵.

Aynı zamanda az sayıda şüpheli/sanık, anlaşmayı kabul etme ile mahkeme önünde yargılanma hakkı arasında gerçek bir seçim imkânına sahip olmakta ve sosyal ve ekonomik yönden güçsüz olan şüpheli/sanıklar en iyi yolun suçu kabul etmek olduğunu düşünmektedir⁹⁹⁶. Böylece şüpheli/sanıklar arasında eşitsizliğe yol açılmaktadır. Sosyal ve ekonomik yönden güçlü olan şüpheli/sanık iyi bir müdafî yardımından yararlanarak savcıdan daha iyi bir indirim alabilecekken, sosyal ve ekonomik olarak güçsüz olan şüpheli/sanıklar ise bu bakımdan dezavantajlı konumda olacaktır. Bu durum da toplumda herkese eşit davranmayan ceza muhakemesi sistemine güvensizlik duyulmasına sebep olacaktır. Herkes kanun önünde eşittir ve şüpheli/sanıklara sosyal ve ekonomik durumu ne olursa olsun hukukun eşit şekilde

⁹⁹¹ Balo - Çetintürk, “Savcı-Sanık Pazarlığı”, s. 1281-1282.

⁹⁹² Scott - Stuntz, “Plea Bargaining as Contract”, s. 1965; Langer, “Rethinking Plea Bargaining”, s. 286 vd.; Thaman, “Plea-Bargaining, Negotiating Confessions”, s. 991.

⁹⁹³ Balo - Çetintürk, “Savcı-Sanık Pazarlığı”, s. 1280.

⁹⁹⁴ Mirjan Damaska, “Negotiated Justice in International Criminal Courts”, *Journal of International Criminal Justice*, Vol. 2, No. 4, 2004, s. 1027.

⁹⁹⁵ Thaman, “Plea-Bargaining, Negotiating Confessions”, s. 991.

⁹⁹⁶ Balo - Çetintürk, “Savcı-Sanık Pazarlığı”, s. 1278.

uygulanması gerekir. Aynı zamanda savcı benzer durumda olan her sanığa anlaşma teklifinde bulunmayabilir. Bununla birlikte, en azından ülkelerdeki kanuni düzenlemelerde cezalandırmada yapılacak indirimin açık şekilde gösterilmesi veya pazarlığın sadece ceza pazarlığı şeklinde yapılabileceğinin kabulü ile bu eleştirilerin bertaraf edilebileceği ileri sürülmektedir⁹⁹⁷.

3. Şüpheli/Sanığın Hakları Bakımından Doğurduğu Sakıncalar ile Şüpheli/Sanığın Özgür İradesi Üzerinde Baskı Yaratması

İddia pazarlığı, şüpheli/sanığın temel hak ve özgürlüklerini ihlal etmesi sebebiyle eleştirilmektedir⁹⁹⁸. Suç isnadı ile karşılaşan bir süje olan şüpheli/sanığın, ceza muhakemesi sistemlerinin soruşturma ve kovuşturma evrelerinde önemli hakları bulunmaktadır. Bu çerçevede uluslararası sözleşmeler ile birlikte ülkelerin anayasalarında, adil yargılanma hakkı kapsamında kendi aleyhine beyanda bulunmayı reddetme hakkı, masumiyet karinesi, tarafsız ve bağımsız bir mahkeme önünde ve aleni duruşmada yargılanma hakkı, savunma hakkı, aleyhine olan tanıklara soru sorma, lehine tanık dinlenmesini isteme hakkı gibi temel hak ve özgürlükler koruma altına alınmaktadır⁹⁹⁹. Bununla birlikte, iddia pazarlığı yönteminde şüpheli/sanık suç kabulü ile birtakım haklarından feragat etmekte ve indirimli ceza almaktadır. Şüpheli suçu kabul ederek susma hakkı, mahkeme önünde aleni yargılanma, aleyhe tanıkları sorgulama ve lehine tanık dinletme gibi haklarından vazgeçmektedir¹⁰⁰⁰. Ayrıca kimi zaman savcılar, müzakerelerde şüpheli/sanıkların kanun yoluna başvurma ve delil sunma gibi bazı haklardan feragat etmesini de talep edebilmektedir¹⁰⁰¹. Haklardan feragat bakımından ise önemli olan şüpheli/sanığın yeterli şekilde bilgilendirilmiş olması ve seçimin kendi iradesine dayanmasıdır. Ancak çoğu zaman şüpheli/sanıklar feragat ettikleri haklar konusunda yeterince bilgili değildir, haklardan yeterli şekilde bilgilendirilmeksizin vazgeçmek ise ceza adalet sisteminin bütünlüğüne zarar

⁹⁹⁷ Alkon - Dion, “**Introducing Plea Bargaining**”, s. 12.

⁹⁹⁸ Thaman, “**Plea-Bargaining, Negotiating Confessions**”, s. 990.

⁹⁹⁹ Örneğin, ABD Anayasası Haklar Bildirgesi’nin Ek 6. maddesi (jüri önünde yargılanma hakkı, kendisine karşı tanıklık yapan kimse ile yüzleştirilme, zorunlu olarak kendisi lehine tanık dinlenmesi ile savunması için müdafiden yararlanma hakları) ve Ek 5. maddesi (kendi aleyhine beyanda bulunmayı reddetme hakkı) birtakım temel hak ve özgürlükleri koruma altına almaktadır. Bkz. Langer, “**Rethinking Plea Bargaining**”, s. 258; Worrall, **Criminal Procedure: From First Contact to Appeal**, s. 6-7.

¹⁰⁰⁰ Örneğin, hasımlı (çekişmeli) sistemin geçerli olduğu Amerikan ceza muhakemesinde, şüpheli/sanık ikrarda bulunarak ithama karşı çıkma hakkından ve iddia makamını delil ikamesine zorlamaktan vazgeçmektedir. Bkz. Langer, “**Rethinking Plea Bargaining**”, s. 229.

¹⁰⁰¹ Turner, “**Plea Bargaining**”, s. 87.

verecektir¹⁰⁰². İddia pazarlığı ile şüpheli hakkında mahkûmiyet kararı verilmesi, genel olarak bazı temel hak ve özgürlüklerin göz ardı edilmesine ve etkisizleştirilmesine yol açmaktadır¹⁰⁰³.

İddia pazarlığının aleyhine ileri sürülen görüşlere göre pazarlık; savunma hakkını, adil yargılanma hakkını ve masumiyet karinesini önemli ölçüde ihlal etmektedir. Pazarlığın özellikle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile koruma altına alınan masumiyet karinesi, kendi kendini suçlamaya zorlanamama hakkı, adil yargılanma hakkının uygulanmasında ayrımcılığa uğramama hakkı ile adil ve aleni bir duruşmada yargılanma hakkı gibi hakların ruhuna ve özüne aykırılık yarattığı ifade edilmektedir¹⁰⁰⁴. Aynı zamanda iddia pazarlığının, doğrudan veya dolaylı olarak hukuka aykırı aramaları ve sorgulama yöntemlerinin yasaklanmasını etkisiz hale getirdiği; zira şüpheli mahkeme önünde yargılanma hakkından feragat ettiğinden söz konusu ihlallerin mahkeme önünde değerlendirilmeyeceği ifade edilmektedir¹⁰⁰⁵.

Pazarlık, gerçek bir yargılanma sürecini ve şüpheyi yer bırakmayacak şekilde mahkûmiyet kararı verilmesini gerektirmemesi sebebiyle eleştirilmektedir¹⁰⁰⁶. Nitekim kural olarak bir kişinin suçlu olup olmadığı ancak mahkeme önünde yargılama neticesinde belli olacaktır. Pazarlık yönteminde ise geleneksel anlamda yargılama yapılmadığından adeta yargılamasız bir cezalandırma söz konusu olduğu, bu nedenle de masumiyet karinesinin ihlal edildiği ifade edilmektedir. Bununla birlikte, şüphelinin mahkeme önüne çıkarılmadan ve savunmasını yapma fırsatı verilmeden suçu kabule zorlanmasının adil yargılanma hakkına aykırı olduğu sıkça ifade edilse de pazarlık, ceza muhakemesinde yaygın bir şekilde uygulanmaya devam etmektedir¹⁰⁰⁷. İddia pazarlığı sisteminin işleminin sebebi şüpheli/sanıkların

¹⁰⁰² Turner, “**Plea Bargaining**”, s. 88.

¹⁰⁰³ Albert W. Alschuler, “*Implementing the Criminal Defendant's Right to Trial: Alternatives to the Plea Bargaining System*”, **University of Chicago Law Review**, Vol. 50, No. 3, 1983, s. 933-934; Boll, **Plea Bargaining and Agreement**, s. 29.

¹⁰⁰⁴ Ashworth - Redmayne, **The Criminal Process**, s. 287 vd., 292.

¹⁰⁰⁵ Thaman, “**Plea-Bargaining, Negotiating Confessions**”, s. 991; Boll, **Plea Bargaining and Agreement**, s. 29. Bu durum mahkemelerin hukukun gelişimine katkıda bulunmasını da engelleyecektir. Bkz. Boll, **Plea Bargaining and Agreement**, s. 32-33.

¹⁰⁰⁶ Thaman, “**Plea-Bargaining, Negotiating Confessions**”, s. 989-990.

¹⁰⁰⁷ Balo - Çetintürk, “**Savcı-Sanık Pazarlığı**”, s. 1279-1280. ABD’de iddia pazarlığı uygulamasının istikrarlı bir büyüme göstermesinin sebebinin son derece karmaşık, çok fazla zaman alan ve kaynak tüketen Amerikan jüri yargılaması sistemi olduğu da iddia edilmektedir. Bu kapsamda daha fazla insana daha fazla dava imkânı sunulabilmesi için jüri yargılamalarının basitleştirilmesi veya daha fazla mahkeme yargılaması ya da karışık yargılama yapılması önerilmektedir. Bkz. Thaman, “**Plea-Bargaining, Negotiating Confessions**”, s. 992.

gerçekten pazarlık yaptıklarına inanmaları değil ise, şüpheli/sanıklar temel haklarını boşu boşuna feda etmeleri konusunda kandırılmış gibi görünmektedirler¹⁰⁰⁸.

Bu noktada ifade etmek gerekir ki, iddia pazarlığı ile şüpheli/sanıklar, bir nevi suçu kabul etmeye teşvik edilmektedir. Bu anlamda şüpheli/sanıkları baştan çıkarıcı, ayartıcı bir kurumsal yapı oluşturulduğunu söylemek mümkündür¹⁰⁰⁹. Zira adli hata yapılmasından veya yargılama ile zaman kaybetmekten ya da yargılama sonucunda daha yüksek bir ceza alabilme ihtimalinden korkan kişiler, gerçekte suçsuz dahi olsa dava açılmasını önlemek için pazarlık yöntemini kabul edebilmektedir. Daha fazla ceza almaktan endişe duyan şüphelilerin suçu kabul etmesi ve haklarından feragat etmesi de ceza adalet sisteminde şüpheli/sanığa sağlanan güvenceleri ve mahkeme önünde yargılanma ile sağlanacak menfaatleri zayıflatmakta ve birtakım zararlar ortaya çıkarmaktadır¹⁰¹⁰. Ayrıca bir an önce sonuca ulaşmak isteyen müdafiler de pratik ihtiyaçların bir sonucu olarak şüpheli/sanığı iddia anlaşmasını kabule teşvik edebilmektedir¹⁰¹¹. İddia pazarlığı sırasında savcılar, genellikle şüphelileri suçlarını kabul etmeye ve mahkeme önünde yargılanma hakkından vazgeçmeye ikna etmek için suçlama veya ceza indirimini önermekte ya da şüphelileri mahkeme önünde yargılanmayı tercih ederlerse olduğundan fazla suçlama veya birden fazla ağır ceza ile tehdit edebilmekte; bu gibi durumlarda, devlet esas itibarıyla anayasal haklarını kullanmayı seçen şüphelileri cezalandırırken, bu haklarından vazgeçenleri ise ödüllendirmektedir¹⁰¹². Bu durum ise şüphelinin yargılama sürecindeki haklarını etkin bir şekilde kullanmasını engelleyerek ihlallere sebebiyet vermektedir. Pazarlıkta dengenin sağlanabilmesi bakımından özellikle müdafî yardımından etkin şekilde yararlanma ve dosyayı inceleme hakları bakımından yeterli güvencelerin sağlanması önemlidir¹⁰¹³.

¹⁰⁰⁸ Alschuler, “**The Changing Plea Bargaining Debate**”, s. 657.

¹⁰⁰⁹ İngiliz ceza hukukunda bu yönde bir benzetme için bkz. Ashworth - Redmayne, **The Criminal Process**, s. 273.

¹⁰¹⁰ Schulhofer, “**Plea Bargaining as Disaster**”, s. 2008-2009; Ashworth - Redmayne, **The Criminal Process**, s. 294-295.

¹⁰¹¹ Alschuler, “**The Changing Plea Bargaining Debate**”, s. 690-692; Bibas, “**Plea Bargaining Outside the Shadow of Trial**”, s. 2476 vd.; Turner, “**Plea Bargaining**”, s. 85. Ayrıca bkz. Rauxloh, **Plea Bargaining**, s. 42-43.

¹⁰¹² Wan, “**The Unnecessary Evil of Plea Bargaining**”, s. 34; Fine, “**Plea Bargaining**”, s. 621-622, Alkon, “**Plea Bargaining as a Legal Transplant**”, s. 394-395. Ayrıca bkz. Balo - Çetintürk, “**Savcı-Sanık Pazarlığı**”, s. 1279; Yaşar, **Seri Muhakeme Usulü Üzerine Bir İnceleme**, s. 83-84.

¹⁰¹³ Hodgson, “**Plea Bargaining: A Comparative Analysis**”, s. 229.

İddia pazarlığının doğası gereği şüpheli/sanıkların iradesi üzerinde zorlayıcı nitelikte olduğu ve seçimlerinin özgür iradeye dayanmadığı ifade edilmektedir¹⁰¹⁴. Şüpheli/sanıkların suçu kabul etmeleri konusundaki baskı, yargılama sonucunda mahkûmiyet elde edilemeyecek durumlarda dahi büyük oranda rıza ile mahkûmiyeti sağlamaktadır¹⁰¹⁵. İddia pazarlığı ile suçlu bile olsa şüpheli üzerinde suç kabulü yönünde oluşturulan baskı, pazarlık yönteminin 19. yüzyıl öncesinde Kıta Avrupasında uygulanan işkencelere benzetilmesine dahi yol açmaktadır¹⁰¹⁶. Bu bakımdan pazarlık yönteminin tehlikesi, teklifi kabul etmeme halinde daha ağır bir ceza verileceği tehdidiyle gerçeği yansıtmayan bir iradenin ortaya çıkmasıdır. Kurumun destekçileri tarafından kabul karşılığında ceza indirimi, şüpheli/sanıkları suçu kabul etmek bakımından bir teşvik veya ödül olarak görülürken, iddia pazarlığını kabul için zorlayıcı nitelikte olması sebebiyle de eleştirilmektedir¹⁰¹⁷. Nitekim şüpheli/sanığa önemli oranda ceza indirimi gibi karşı konulamaz bir yarar teklif edilmesi halinde, şüpheli/sanık kendini teklifi kabul etme zorunluluğunda hissedebilecektir. Her ne kadar şüpheli/sanığın kabulünün yasak sorgu yöntemleri ile elde edilmemiş olması gerekmekte ise de pazarlık yöntemi ile daha az ceza verilecek olması bizatihi şüphelinin iradesi üzerinde bir baskı unsuru olarak görülmektedir. Nitekim ABD’de suçu kabul ederek duruşmaya çıkmayan şüpheli/sanıkların oranı (%97), şüpheli/sanıkların baskı altında olduğunu ve özgür iradeleri ile hareket etmediğini ortaya koymaktadır¹⁰¹⁸.

4. Savcının Yetkilerinin Genişlemesi, Yargı Yetkisinin Savcı Tarafından Kullanılması ve Mahkemenin Etkisizleştirilmesi

Ceza muhakemesinde suç isnadını belirleyen savcı ile yargılamayı yaparak hükmü veren ve cezaya karar veren mahkemenin görevleri ve yetkileri birbirinden ayrılmaktadır. Bu kapsamda iddia makamı savcı iken, yargılama ve hüküm makamı

¹⁰¹⁴ Langer, “Rethinking Plea Bargaining”, s. 229-230; Turner, “Plea Bargaining”, s. 81; Alkon - Dion, “Introducing Plea Bargaining”, s. 15; Ashworth - Redmayne, *The Criminal Process*, s. 285. Ayrıca bkz. O’Hear, “Plea Bargaining and Procedural Justice”, s. 420-421.

¹⁰¹⁵ Michael O. Finkelstein, “A Statistical Analysis of Guilty Plea Practices in the Federal Courts”, *Harvard Law Review*, Vol. 89, 1975, s. 295. Karş. Douglas A. Smith, “The Plea Bargaining Controversy”, *Journal of Criminal Law and Criminology*, Vol. 77, No. 3, 1986, s. 949-968.

¹⁰¹⁶ John H. Langbein, “Torture and Plea Bargaining”, *University of Chicago Law Review*, Vol. 46, No. 1, 1978, s. 3-22.

¹⁰¹⁷ Alkon - Dion, “Introducing Plea Bargaining”, s. 12; Ambos - Heinze, “Abbreviated Procedures”, s. 63.

¹⁰¹⁸ Benzer yönde Boll, *Plea Bargaining and Agreement*, s. 28.

ise mahkemedir. İddia pazarlığında muhakemenin suçlama, karar verme ve cezalandırma aşamalarının tek başına savcıda birleştirilmesi sakıncalı görülmektedir¹⁰¹⁹. Nitekim bu durum; suç isnadında bulunma, soruşturma yapma ve yargılama yaparak mahkûmiyet kararı verme yetkilerinin tek bir kişide birleştiği ve Ortaçağ'da egemen olan tahkik sistemini hatırlatmaktadır¹⁰²⁰. Bütün yetkileri kendisinde toplayan bu kişinin ise karar verme yetkisini yerine getirirken, kendisini soruşturmadaki faaliyetlerinden uzak tutacak insanüstü yeteneklere sahip olmaya ihtiyaç duyduğu ifade edilmektedir¹⁰²¹.

Maslahata uygunluk ilkesinin uygulandığı ülkelerde savcı, takdir yetkisi kapsamında iddia pazarlığının uygulanması yoluna gidebilmektedir. Aynı zamanda savcılığın isnat ettiği suç veya talep edilen azami ceza, bazı ülkelerde pazarlık yönteminin kullanılıp kullanılmayacağını belirlemekte ve savcıya klasik anlamda mahkeme sürecinden kaçınma imkânı tanınmaktadır¹⁰²². Böylelikle de cezalandırma yetkisi, bu yetkiye esasen sahip olan hâkimden pazarlık yöntemini uygulama yetkisine sahip olan savcıya geçmektedir. Özellikle bazı pazarlıklarda savcı; kimin masum veya suçlu olduğuna ve hangi suçun isnat edileceğine, zorlayıcı nitelikteki pazarlık teklifini kullanarak tek taraflı olarak karar vermektedir¹⁰²³.

İddia pazarlığında isnat edilen suçun ve cezanın, mahkemenin fazla bir etkisi olmaksızın esas olarak savcı tarafından belirlendiği eleştirileri ön plana çıkmaktadır¹⁰²⁴. Pazarlık yönteminde iddia ve savunma arasında yapılan anlaşmanın geçerliliği, mahkemenin bu anlaşmayı onaylamasına bağlıdır. Ancak pazarlık yönteminde hâkim yargılama yapmamakta, çoğunlukla tarafların iradelerine uygun

¹⁰¹⁹ Langbein, “*Torture and Plea Bargaining*”, s. 18.

¹⁰²⁰ Boll, *Plea Bargaining and Agreement*, s. 30. Bununla birlikte, günümüzde işbirliği sisteminin geçerli olduğu Avrupa ülkelerinde kanun koyucuların, iddia pazarlığını yöneten hâkimin, soruşturma hâkimi veya duruşma hâkimi olmamasını sağlamak konusunda titiz davrandığı ifade edilse de kimi ülkelerde benzer yöntemler bakımından soruşturma hâkimi ile yargılama ve hüküm verme yetkisine sahip hâkimin yetkilerinin birleştirilmesi eleştirileri de mevcuttur. Bkz. Thaman, “*Plea-Bargaining, Negotiating Confessions*”, s. 989.

¹⁰²¹ Langbein, “*Torture and Plea Bargaining*”, s. 18.

¹⁰²² Thaman, “*Plea-Bargaining, Negotiating Confessions*”, s. 990.

¹⁰²³ Langer, “*Rethinking Plea Bargaining*”, s. 224.

¹⁰²⁴ Boll, *Plea Bargaining and Agreement*, s. 30. Örneğin; ABD’de, cezaların alt ve üst sınırları arasındaki büyük farklar ve federal sistem ile bazı eyalet sistemlerinde hâkimlerin ABD Cezalandırma Rehberi’nin varlığı sebebiyle faydalanabildiği sınırlı ceza takdiri; suçu ve cezayı, mahkemeden ziyade mahkemenin fazla bir etkisi olmaksızın savcının belirlediği yönünde eleştirilere yol açmaktadır. Bkz. Thaman, “*Plea-Bargaining, Negotiating Confessions*”, s. 991.

şekilde hareket etmektedir¹⁰²⁵. Uygulamada mahkeme denetiminin yetersiz olduğu ifade edilmektedir¹⁰²⁶. Aynı zamanda suç şüpheli tarafından kabul edilip anlaşma sağlandığında, muhakemenin bir anlamda hâkimin kafasında sona ermiş bulunacağı söylenmektedir. Nitekim çoğu zaman iddia anlaşması mahkeme tarafından onaylanmakta, nadir olarak ise reddedilmektedir¹⁰²⁷. Bu kapsamda mahkeme, şüpheyi kanıtlayan delile uymayabilir ya da bu gerekliliği dikkate almayabilir veya masum birinin mahkûm olmasına sebep olabilir. Dolayısıyla iddia pazarlığı genellikle savcının kontrol edilmeyen yetkisine dayanmaktadır. Bu noktada iddia pazarlığında herhangi bir sebeple anlaşma sağlanamazsa veya onaylanmazsa, şüpheli/sanığın suçu kabule veya ikrara ilişkin açıklamalarının, genel hükümlere göre yapılacak yargılamada kullanılamayacağının neredeyse bütün hukuk sistemlerinde kabul edildiğini de ifade etmek gerekir.

İddia pazarlığında, anlaşmanın mahkeme tarafından onaylanması suretiyle mahkeme denetimi gibi bazı mekanizmalar getirilmiş olsa da çoğunlukla etkin bir denetim sağlanmamakta; ayrıca genellikle mahkemece pazarlık sürecinde şüpheli/sanığın sahip olduğu güvenceler yeterince gözetilmemektedir¹⁰²⁸. Bu bakımdan savunmaya yeterli güvenceler getirilerek, iddia pazarlığında etkin şekilde müdafî yardımından yararlanma hakkının sağlanması son derece önemli görülmektedir. Yeterli güvence sağlanmadan ve etkin şekilde müdafî yardımından yararlanmaya imkân tanınmadan iddia pazarlığının uygulanması ile muhakemenin hızlandırılması, masum şüpheliler bakımından da daha fazla mahkûmiyet kararı verilmesi anlamına gelmektedir.

5. Masumların Mahkûm Edilmesi Tehlikesi

İddia pazarlığına karşı geliştirilen itirazlar çok sayıda ve çeşitlidir, ancak çoğu ortak bir sorundan kaynaklanmaktadır: İddia pazarlığı, ceza adalet sisteminin masum kişiyi mahkûm etmekten kaçınma yeteneğini azaltmaktadır¹⁰²⁹. İddia pazarlığı

¹⁰²⁵ Bacaksız, “İddianame Pazarlığı”, s. 166.

¹⁰²⁶ Turner, “Plea Bargaining”, s. 86.

¹⁰²⁷ Balo - Çetintürk, “Savcı-Sanık Pazarlığı”, s. 1281.

¹⁰²⁸ Alkon - Dion, “Introducing Plea Bargaining”, s. 13.

¹⁰²⁹ Gregory M. Gilchrist, “Plea Bargains, Convictions and Legitimacy”, *The American Criminal Law Review*, Vol. 48, 2011, s. 148. Bu kapsamda iddia pazarlığında masum şüpheli/sanıklar ile devletin mahkûmiyeti destekleyecek yeterli delile sahip olmaması üzerinde durulmaktadır. Bkz. Alschuler, “The Changing Plea Bargaining Debate”, s. 684-687.

kurumuna getirilen en önemli eleştirilerden biri, pazarlığın masum şüphelileri suç kabul etmeye zorlamasıdır¹⁰³⁰. Bu anlamda pazarlık süreci, suçlu ile masum kişinin birbirinden ayırt edilmesi bakımından yetersiz olarak nitelendirilmektedir¹⁰³¹. İddia anlaşması yapmaya en fazla zorlananların masumlar olduğu; zira cezaların ağırlığının veya cezaların alt ve üst sınırları arasındaki farkın fazla olduğu durumlarda, iddia pazarlığının düşük cezaların kabul edilmesine yol açacağı sıklıkla dile getirilmektedir¹⁰³². Özellikle teklif edilen ceza ile yargılamadan sonra mahkûmiyet halinde beklenen ceza arasında önemli bir fark olduğunda, söz gelimi mahkûmiyet halinde beklenen ceza hapis cezası iken anlaşma ile şartlı salıverme teklif edildiğinde veya mahkeme önünde yargılanma halinde ölüm cezası bir olasılık iken hapis cezası teklif edildiğinde ya da şüpheli/sanık tutuklu iken teklif edilen anlaşma serbest bırakılmasını içerdiğinde masum şüpheli/sanıkların suç kabul etme tehlikesi ortaya çıkmaktadır¹⁰³³. Bu durumda ise masum kişi cezalandırılacakken, gerçek suçlu ise cezalandırılmayacaktır.

Riskten kaçınma eğilimi gösteren masum şüpheliler, fazla ceza alabileceklerini düşündüklerinde mahkeme yoluna başvurma riskini göze almak istemeyebilecek ve bunun yerine, daha hafif bir ceza ile kurtulmak adına suç kabul etmeyi tercih edebileceklerdir¹⁰³⁴. Masum insanların da suç kabul ettiği bilinmekte olup bazen savcı, şüpheli/sanığın suç kabul etmesi için önemli oranda bir indirim sunmaktadır¹⁰³⁵. Masumiyetin muhtemel olduğu zayıf davalarda, savcılarının teklifin kabul edilmesini sağlamak için büyük bir indirim sunmaları muhtemeldir. Masum şüpheli de yargılanmaktan ve mahkûm olması durumunda çok daha sert bir sonuç riskinden kaçınmak için teklifi kabul edebilmekte ve bu nedenle iddia pazarlığı, gerçekten de masum kişilerin mahkûmiyetine yol açabilmektedir¹⁰³⁶.

¹⁰³⁰ Alschuler, “The Changing Plea Bargaining Debate”, s. 713-716; Palmer, “Abolishing Plea Bargaining”, s. 519; Guidorizzi, “Should We Really Ban Plea Bargaining?”, s. 771.

¹⁰³¹ Ellen Yaroshefsky, “Ethics and Plea Bargaining - What's Discovery Got to Do With It”, *Criminal Justice*, Vol. 23, No. 3, 2008, s. 29.

¹⁰³² Langbein, “Torture and Plea Bargaining”, s. 13; Damaska, “Negotiated Justice in International Criminal Courts”, s. 1028.

¹⁰³³ Turner, “Plea Bargaining”, s. 82.

¹⁰³⁴ Guidorizzi, “Should We Really Ban Plea Bargaining?”, s. 771; Wan, “The Unnecessary Evil Of Plea Bargaining”, s. 40; Rauxloh, *Plea Bargaining*, s. 55.

¹⁰³⁵ Andrew D. Leipold, “How The Pretrial Process Contributes to Wrongful Convictions”, *American Criminal Law Review*, Vol. 42, 2005, s. 1154.

¹⁰³⁶ Oren Gazal-Ayal, “Partial Ban on Plea Bargains”, *Cardozo Law Review*, Vol. 27, 2006, s. 112.

Bu durum ayrıca hapisshanedeki masum hükümlülerin sayısında bir artışa neden olabilecektir. Bu kapsamda verilecek örneklerden biri masum şüpheli/sanıkların, cezada indirim olacağına dair güvence alarak, suçu kabul etmeleri karşılığında suçun gerçek faillerinden para alabilmesidir. Dolayısıyla, suçun ikrarının yeterli olduğu bu yöntemdeki gerçek suçlular ile muhakeme süjesi masum şüpheliler arasındaki bu durum, ülkede sosyo ekonomik durumu daha iyi olan suçlular yerine sosyo ekonomik durumu kötü olan kişilerin ceza alması sonucunu da doğurabilecektir. Bu durum ise gerçeğin ortaya çıkarılmasını engelleyeceğinden, maddi gerçeğin araştırılması amacı taşıyan ceza muhakemesi bakımından sakıncalı görünmektedir.

Bununla birlikte, gerçek suçluların mahkûmiyetini sağlamaya yardımcı olmak bakımından suçu kabul sürecinde savcının dosyadaki somut ve suçluluğu kanıtlayan delilleri göstermesi gerekliliği üzerinde durulmaktadır¹⁰³⁷. Aynı zamanda kanunlar ile savcıların mahkûmiyet olasılığının yüksek olduğu davaları seçmeleri için teşvik edilerek ve takdir yetkisinin sınırlandırılarak masumların mahkûm edilmesine ilişkin endişenin giderilebileceği savunulmaktadır. Kanunun iddia pazarlığında izin verilen ceza indirimini sınırlandırarak, mahkûmiyet olasılığının düşük olduğu durumlarda iddia pazarlığını engelleyebileceği; böylece iddia pazarlığının daha az sayıda masum şüpheli tarafından kabul edilmesine yol açacağı iddia edilmektedir¹⁰³⁸. Ancak bu durumlarda dahi masum şüphelilerin cezalandırılması tehlikesinin ortadan kalkmayacağını ifade etmek gerekir. Zira savcının teklifinin şüpheli/sanıklar üzerindeki baskıcı etkisi son derece güçlüdür.

İddia pazarlığını destekleyenlerin, masumların mahkûm edilme tehlikesini önemli bir sorun olarak görmediği ifade edilmektedir¹⁰³⁹. Bir görüşe göre, en azından masum şüpheli/sanık için bazı anlaşmaların sadece mantıklı olmaktan öte kötü görülmemesi gerektiği kabul edilmelidir; özellikle maliyetlerin yüksek olduğu ve mahkûmiyetin sonuçlarının hafif olduğu durumlarda, suçlanan bir masumun mahkûmiyeti için pazarlığın kötü olmadığı ileri sürülmektedir¹⁰⁴⁰. İddia pazarlığını

¹⁰³⁷ Kevin C. McMunigal, “Disclosure and Accuracy in the Guilty Plea Process”, **Hastings Law Journal**, Vol. 40, No. 5, 1989, s. 957 vd.

¹⁰³⁸ Oren Bar-Gill - Oren Gazal-Ayal, “Plea Bargains Only for the Guilty”, **Journal of Law & Economics**, Vol. 49, 2006, s. 353-364.

¹⁰³⁹ David L. Shapiro, “Should a Guilty Plea Have Preclusive Effect?”, **Iowa Law Review**, Vol. 70, 1984, s. 40.

¹⁰⁴⁰ Josh Bowers, “Punishing the Innocent”, **University of Pennsylvania Law Review**, Vol. 156, 2008, s. 1165. Bu görüşe göre, yargılama uzundur ve sanık mahkûm edilse bile genellikle mahkûmiyet sonrası

destekleyenler tarafından pazarlık anlaşmasının şüpheli/sanıkları zorlamadığı, taraftarlara sadece bir seçenek olduğu belirtilerek masum şüpheli/sanıklar duruşmada beraat beklediğinden, masumların pazarlık seçeneğini reddetmelerinin muhtemel olduğu ifade edilmektedir¹⁰⁴¹. Bu görüş, iddia pazarlığının masumiyet sorununun abartıldığını ve masum bir şüpheli/sanığı sahte bir şekilde suçu kabul etmeye ikna etme olasılığının düşük olduğunu iddia etmekte ve masum şüpheli/sanıkların savcılarının tekliflerini reddedeceği ve bunun yerine gerçekteki masumiyetlerinin kendilerini mahkûmiyetten koruyacağı inancıyla duruşmaya devam edeceği algısına dayanmaktadır¹⁰⁴².

Bununla birlikte, anlaşma yeterince iyi olduğunda, delillerin suçu makul bir şüphenin ötesinde kanıtlayacağına ve kişinin gerçekten masum olup olmadığına bakılmaksızın risk almayı reddetmenin mantıklı olarak nitelendirilmesi, iddia pazarlığı sisteminin yanlış sonuç verme riski bakımından önemli görünmektedir¹⁰⁴³. Savcı, suçluluk veya masumiyetten bağımsız olarak, kaynak tasarrufunu yansıtacak şekilde pazarlık bedelini düşürme konusunda istekli olduğu ve bunu yapabildiği sürece, ithamı kabul etmek sanığın baskın stratejisi olup sonuç olarak önemli bir itham, suçu ortaya çıkarmak için gerekli olan yegâne şey olarak görülmektedir¹⁰⁴⁴.

Yukarıda da ifade edildiği üzere, Amerika Birleşik Devletleri'nde ceza uyuşmazlıklarının %97'den fazlası suç kabulü sonucunda pazarlık yönteminin uygulanması yoluyla sonuçlanmakla birlikte, yargılanma sonucu beraat oranları da oldukça düşüktür. Pazarlık yolunun tercih edilme oranına bakıldığında isnat edilen suçu gerçekte işlemeyen masum kimselerin de bu yolu tercih ettiği düşüncesini akla gelmektedir¹⁰⁴⁵. Bununla birlikte, ABD Yüksek Mahkemesi, bir şüpheli/sanığın fiilen

cezasını çekmiş olmaktadır. Bu şekilde, mahkûmiyet, tuhaf bir şekilde, özgürlüğü başlatabilecektir. Ayrıca mahkûmiyetin maliyeti minimumdur; ek bir mahkûmiyet zaten lekelenmiş bir sicil bozulması için ayrıca çok bir şey yapmaz, çünkü sabıkalı sanık tipik olarak mahkûmiyetlerden kaynaklanan sonuçların çoğunu zaten çekmiştir. Sanığı serbest bırakacak herhangi bir kabul akılcı olmakla birlikte, kurtuluşu da sağlayabilecektir. Beraat ne kadar kesin görülürse görülsün, suçu kabul etmek daha iyidir. İddia pazarlığından en fazla yararlanan aslında masum olan şüpheli/sanıktır. Bkz. Bowers, **"Punishing the Innocent"**, s. 1136-1137.

¹⁰⁴¹ Gazal-Ayal, **"Partial Ban on Plea Bargains"**, s. 104.

¹⁰⁴² Gazal-Ayal, **"Partial Ban on Plea Bargains"**, s. 104.

¹⁰⁴³ Russell D. Covey, *"Longitudinal Guilt: Repeat Offenders, Plea Bargaining, and the Variable Standard of Proof"*, **Florida Law Review**, Vol. 63, 2011, s. 450.

¹⁰⁴⁴ Russell D. Covey, *"Signaling and Plea Bargaining's Innocence Problem"*, **Washington and Lee Law Review**, Vol. 66, 2009, s. 80.

¹⁰⁴⁵ Suçu kabul halinde söz konusu olan önemli oranda ceza indiriminin, şüpheli/sanıkların yargılanmadan vazgeçmelerine ve suçu kabul etmelerine yol açtığına ilişkin bkz. Ronald Wright, *"Trial*

masumiyetini iddia ederken bile suçu kabul etmesine izin vermektedir¹⁰⁴⁶. Şüpheli/sanığın suç kabulünde bulunduğu ancak eşzamanlı olarak suçu işlediğini reddettiği Alford savunması olarak adlandırılan bu savunmada bulunulması durumunda, suç kabulünün sorunlu olduğu açıkça ortadadır ve masum olsa dahi suçu kabul eden şüphelinin hatalı olarak cezalandırılmasına yol açılmaktadır¹⁰⁴⁷. ABD'deki bazı davalara bakıldığında da suçlu veya masum olsun, bir şüpheli/sanığın teklifi kabul etme ve reddetme konusunda gerçekten özgür olduğu ve suç kabulü ile mahkûm olması baskısının söz konusu olmadığı düşüncesinin doğru olmadığı görülmektedir¹⁰⁴⁸.

Masumların suçu kabul edip etmediklerini ve suçu kabul etmelerinde etkili olan unsurları araştıran bazı akademik çalışmalar bulunmaktadır¹⁰⁴⁹. ABD'de mahkûmiyetten sonra suçsuzluğun ortaya çıktığı davaları araştıran çalışmalardan birinde iddia pazarlığında masumiyet sorunu da tartışılmaktadır. Buna göre, üç yüz kırk aklanmış sanıktan yirmisinin suçu kabul ettiği anlaşılmıştır¹⁰⁵⁰. Bu çalışma her ne kadar suçu kabul eden masum kişileri düşük bir sayı olarak görse de bu çalışmayı iddia pazarlığında masumiyet konusu bakımından kullanmanın sınırlamaları bulunmaktadır. Eğer yargılama sonucu birçok masum sanık beraat ediyorsa, bu durum masum sanıkların davalarda genellikle suçlu sanıklardan daha fazla risk altında olduğu veya savcılarının masum sanıkları karşı konulmaz derecede az ceza içeren iddia teklifleri ile ikna ettiği iddialarını desteklememektedir. Bunun yanında bir görüş tarafından, yargılamadan sonra mahkûm edilmeye göre iddia pazarlığı neticesinde mahkûmiyet sonrası suçtan aklanmanın zorluğu sebebiyle, kabule dayanan yanlış mahkûmiyetlerin

Distortion and the End of Innocence in Federal Criminal Justice", **University Of Pennsylvania Law Review**, Vol. 154, 2005, s. 116-117, 147-148.

¹⁰⁴⁶ Stephanos Bibas, "Harmonizing Substantive-Criminal-Law Values and Criminal Procedure: The Case of Alford and Nolo Contendere Pleas", **Cornell Law Review**, Vol. 88, 2003, s. 1372.

¹⁰⁴⁷ Leipold, "How The Pretrial Process Contributes to Wrongful Convictions", s. 1156. Bu savunmayı pratik gerekçelerle destekleyen görüşler için bkz. Bibas, "The Case of Alford and Nolo Contendere Pleas", s. 1373 vd.

¹⁰⁴⁸ Bu konuda ABD'de ünlü olan ve "West Memphis Three" davası olarak bilinen dava için bkz. Dervan - Edkins, "The Innocent Defendant's Dilemma", 44 vd. Ayrıca dosyadaki bilgilerin açıklanmaması, dosyadaki bilgilerin saklandığı tek taraflı soruşturmalar, tanığın yanlış beyanının esas alınması, hatalı laboratuvar çalışmaları ve yetersiz müdafî yardımı gibi sebeplerin hatalı mahkûmiyet kararlarına yol açtığı hakkında bkz. Yaroshesky, "Ethics and Plea Bargaining", s. 29-30.

¹⁰⁴⁹ Masum kişileri suçu kabul etmeye iten sebeplere ilişkin bkz. Siegel - Worrall, **Introduction to Criminal Justice**, s. 398.

¹⁰⁵⁰ Samuel R. Gross - Kristen Jacoby - Daniel J. Matheson - Nicholas Montgomery, "Exonerations in the United States 1989 through 2003", **Journal of Criminal Law and Criminology**, Vol. 95, 2005, s. 536.

oranının muhtemelen bu çalışmada ortaya konulan oranı aştığı ileri sürülmektedir¹⁰⁵¹. Bu yöndeki çalışmaların, aklanma verileri genel olarak yanlış mahkûmiyetin tespiti bakımından büyük öneme sahip olduğu halde, masum şüpheli/sanıkların suçu kabul etmesinin ne kadar olası olduğunu kesin olarak ortaya koymadıkları dile getirilmektedir¹⁰⁵². Bununla birlikte, hatalı mahkûmiyet sorununun, masum sanıkların jüri yargılamasında suçlamalara itiraz ettikleri az sayıda dava ile sınırlı olmadığı ortadadır¹⁰⁵³.

Masumiyetin iddia pazarlığı kararları üzerindeki etkisini öngörmek için vaka çalışmalarına dayanan bir çalışmada, ABD’deki iki toplu aklanma davası incelenerek ve bu davalardaki sanıkların seçimlerine dayanarak, masumiyet sorununun önemi ortaya konmaktadır¹⁰⁵⁴. Örneğin, çalışmadaki sayılar genel olarak az olsa da deneysel bazı karşılaştırmalara izin verecek ölçüde olduğu kabul edilen örnek davadaki verilerin, aslında masum olan sanıkların %77 oranında suçu kabul ettiğini ortaya koyduğu belirtilmiş ve suçu kabul etme oranı, suçlu olan veya masumiyeti kesin olmayan sanıklarda %89 olarak tespit edilmiştir¹⁰⁵⁵. Çalışma, örnek davalar özelinde her ne kadar gerçekte suçlu sanıkların suçu kabul etme oranları daha yüksek olsa da veriler, masum kişilerin de büyük oranda suçu kabul ederek uyuşmazlığı çözme yoluna gittiklerini göstermektedir.

Masumiyet projesi tarafından pazarlık anlaşmalarının masum sanıklar üzerindeki etkilerine yönelik yapılan, öğrencilerin kurgusal bir problem çözme değerlendirmesi için kaydoldukları ve konuya psikolojik temelden yaklaşan bir başka

¹⁰⁵¹ Howe, “**The Value of Plea Bargaining**”, s. 631.

¹⁰⁵² Dervan - Edkins, “**The Innocent Defendant's Dilemma**”, s. 20-21. Ayrıca bkz. Howe, “**The Value of Plea Bargaining**”, s. 631.

¹⁰⁵³ Russell Covey, “*Police Misconduct as a Cause of Wrongful Convictions*”, **Washington University Law Review**, Vol. 90, No. 4, 2013, s. 1136.

¹⁰⁵⁴ Bununla birlikte, önemli olmasına rağmen, bu verilerin mahkûmiyet sonrası test edilebilir DNA delillerinin bulunduğu davalar ile kısıtlı olduğundan önemli sınırlamalara sahip olduğu da ifade edilmiştir. Bkz. Covey, “**Police Misconduct as a Cause of Wrongful Convictions**”, s. 1133 vd. Alanda çalışan diğer yazarların da belirttiği üzere, aklanma verileri iddia pazarlığı araştırmalarına uygulandığında bazı sorunların da bulunduğu kabul edilmektedir. Bkz. Dervan - Edkins, “**The Innocent Defendant's Dilemma**”, s. 21. Ayrıca bkz. J. H. Dingfelder Stone, “*Facing the Uncomfortable Truth: The Illogic of PostConviction DNA Testing for Individuals Who Pleaded Guilty*”, **University Of San Francisco Law Review**, Vol. 45, 2010, s. 50-52; Jon B. Gould - Richard A. Leo, “*One Hundred Years Later: Wrongful Convictions after a Century of Research*”, **Journal of Criminal Law and Criminology**, Vol. 100, 2010, s. 834-835. ABD’deki son otuz yılda verilen hatalı mahkûmiyetleri inceleyen bir çalışma için bkz. Robert J. Norris - James R. Acker - Catherine L. Bonventre - Allison D. Redlich, “*Thirty Years of Innocence: Wrongful Convictions and Exonerations in the United States, 1989-2018*”, **Wrongful Conviction Law Review**, No. 1, 2020, s. 2-58.

¹⁰⁵⁵ Covey, “**Police Misconduct as a Cause of Wrongful Convictions**”, s. 1173.

çalışmada; pazarlık teklifini kabul eden masum öğrencilerin yüzdesi %56,4 iken, masumların %43,6'ü ise teklifi reddetmiştir. Oysa teklifi kabul eden suçlu öğrencilerin oranı %89.2 iken, reddedenlerin oranı ise %10.8'dir¹⁰⁵⁶. Bu çalışmalar, suçlu sanıkların daha yüksek oranda suçu kabul ettiklerini belirlemekle birlikte; katılımcıların yarısından fazlasının bazı faydalar elde etmek için yanlış şeyler kabul etmeye istekli olduklarını da ortaya koymaktadır¹⁰⁵⁷. Böylece aslında masum olan şüpheli/sanıkların mahkûm edilme tehlikesi açığa çıkmaktadır.

Suçlu sanıkların, masum sanıklara göre anlaşmayı kabul etme eğiliminin daha fazla olduğu bir gerçektir¹⁰⁵⁸. Bununla birlikte, pazarlık anlaşması ile suçu kabul eden masum sanıkların esas sayısının belirsiz olduğu da ifade edilmelidir¹⁰⁵⁹. Örneğin, ABD'de toplam şüpheli/sanıkların %96'sından fazlasını teşkil eden suçu kabul edenler ile mahkûm olan sanıkların aslında masum olup olmadığı belirli olmamakla birlikte; suç kabul oranının bu kadar yüksek olması, iddia pazarlığının bir masumiyet sorunu olduğunu açık şekilde göstermektedir¹⁰⁶⁰. Bu durum masum insanların suçu kabul etmeyeceğine ilişkin önermenin yanlış olduğunu da ortaya koymaktadır¹⁰⁶¹.

Masum kişilerin suç kabulü ile hatalı suç kabullerini önleyecek uygulamaların geliştirilmesi, sistemde yapılacak en önemli reform olarak görülmektedir¹⁰⁶². Hatalı mahkûmiyetlerin ve özellikle masumların mahkûm edilmesinin önlenmesi bakımından, iddia pazarlığının tamamen yasaklanmasından bazı reform önerileri ile iyileştirilmesine kadar çeşitli düşünceler ileri sürülmektedir¹⁰⁶³. İddia pazarlığını

¹⁰⁵⁶ Dervan - Edkins, "The Innocent Defendant's Dilemma", s. 34-35. Bu çalışmada Covey'in çalışmasındaki iki aklanma davasındaki sanıkların eylemlerinin, çalışma katılımcılarının eylemlerini yansıttığı söylenebilir.

¹⁰⁵⁷ Dervan - Edkins, "The Innocent Defendant's Dilemma", s. 35, 37. Bu çalışma ile birlikte Covey'in çalışmasında da on suçlu kişiden dokuzunun iddia anlaşmasını kabul ettiği görülmektedir.

¹⁰⁵⁸ Gazal-Ayal - Riza, "Economic Analysis of Plea-Bargaining and Prosecution", s. 14.

¹⁰⁵⁹ Howe, "The Value of Plea Bargaining", s. 631.

¹⁰⁶⁰ Dervan - Edkins, "The Innocent Defendant's Dilemma", s. 17. Ayrıca bkz. Covey, "Signaling and Plea Bargaining's Innocence Problem", s. 74. Scott - Stuntz da çalışmalarında pazarlığın masumiyet sorununu tartışmaktadırlar. Bkz. Scott - Stuntz, "Plea Bargaining as Contract", s. 1950-1951.

¹⁰⁶¹ Yaroshefsky, "Ethics and Plea Bargaining", s. 29.

¹⁰⁶² Yaroshefsky, "Ethics and Plea Bargaining", s. 30.

¹⁰⁶³ Pazarlığın yasaklanmasına ilişkin görüşler için bkz. Alschuler, "Implementing the Criminal Defendant's Right to Trial", s. 937-948; John H. Langbein, "Land without Plea Bargaining: How the Germans Do It", *Michigan Law Review*, Vol. 78, No. 2, 1979, s. 204, 225; Palmer, "Abolishing Plea Bargaining", s. 505; Schulhofer, "Is Plea Bargaining Inevitable", s. 1037; Ronald F. Wright - Marc L. Miller, "The Screening/Bargaining Tradeoff", *Stanford Law Review*, Vol. 55, No. 1, 2002, s. 29, 31. Dava yükü yoğun olan Amerikan ceza adalet sisteminde iddia pazarlığının tamamen yasaklanmasının mümkün olmadığı ve pazarlık uygulamasını iyileştirmeye yönelik çözümler

kısmen yasaklamanın, masum bir sanığın suçlanması ve suçu kabul etmesi riskini azaltacağı öne sürülmektedir¹⁰⁶⁴. Nitekim bu görüşü savunanlara göre, pazarlık anlaşmasının tamamen yasaklanması halinde böyle bir yasak aşırı yüklü ceza adalet sisteminde sürdürülemez olmakla birlikte, sistemin eksikliklerine en uygun cevap olarak da görülemez. Bu nedenle en iyi çözümün kısmi pazarlık yasağı olacağı, sadece sanığa suç kabulü karşılığında önerilen indirimin yüksek olması durumunda, pazarlık yapılmasının yasaklanması gerektiği ileri sürülmektedir. Böylece kısmi yasaklamanın savcılarını zayıf davaları açmaktan kaçınmaya teşvik edeceği ve masum bir insanın suçlanma riskini azaltacağı ifade edilmektedir¹⁰⁶⁵. Ayrıca dosyadaki belge ve bilgilerin açıklanmasının, bu sorunun temelinde yer aldığı ileri sürülmekte; bu bakımdan müdafinin müvekkiline etkin şekilde yardım için dosyadaki bilgilere yeterli süre tanınarak erişmesinin sağlanması, hatalı mahkûmiyetlerin önlenmesi için önemli görülmektedir¹⁰⁶⁶. Benzer şekilde hatalı mahkûmiyetlerin engellenmesine yönelik olarak; iddia anlaşması ile yapılacak ceza indiriminin sınırlı bir şekilde belirtilmesi, süreçte şeffaflığın sağlanması ile iddia anlaşmaların yazılı şekilde yapılması, niteliği gereği feragat edilen haklar dışında diğer bazı önemli haklardan vazgeçmenin yasaklanması, anlaşmadan önce dosyanın incelenmesinin sağlanması ve savunmanın dosyayı incelemek için yeterli zaman ve kolaylıklara sahip olması, mahkeme denetiminin etkin hale getirilmesi gibi birtakım reform önerileri getirilmektedir¹⁰⁶⁷.

D. Lehe ve Aleyhe Görüşler Hakkında Değerlendirme

İddia pazarlığında geleneksel olarak mahkeme önünde yargılama yapılmadığı için zaman, emek ve masraftan tasarruf sağlanarak yargının iş yükünün hafiflemesi neticesi muhakkaktır. Hem adli organlara sağlanan emek ve zaman tasarrufu sayesinde mahkemelerin iş yükü azaltılmakta ve böylece önemli ve ciddi davalara yoğunlaşılması söz konusu olmakta hem de şüpheli/sanık zaman ve yargılama masrafından tasarruf sağlamaktadır. Böylece kötü ve geç işleyen ceza adalet

getirilmesi konusunda bkz. Bibas, “Plea Bargaining Outside the Shadow of Trial”, s. 2527-2528; Guidorizzi, “Should We Really Ban Plea Bargaining?”, s. 753, 781-782. Masumların cezalandırılmasının önlenmesine yönelik birtakım reform önerileri için ayrıca bkz. Donald A. Dripps, “Guilt, Innocence, and Due Process of Plea Bargaining”, *William & Mary Law Review*, Vol. 57, No. 4, 2016, s. 1343-1394.

¹⁰⁶⁴ Gazal-Ayal, “Partial Ban on Plea Bargains”, s. 140.

¹⁰⁶⁵ Gazal-Ayal, “Partial Ban on Plea Bargains”, s. 155.

¹⁰⁶⁶ Yaroshefsky, “Ethics and Plea Bargaining”, s. 30.

¹⁰⁶⁷ Turner, “Plea Bargaining”, s. 88 vd.

sistemlerinde ortaya çıkan, özellikle adil yargılanmanın bir gereği olan makul sürede yargılanma hakkına ilişkin ihlaller de engellenebilir. Ancak bireyin temel hak ve özgürlüklerini doğrudan ilgilendiren ceza muhakemesinde, bu gibi pratik ve faydacı gerekçelerle diğer bazı temel hak ve özgürlüklerin ihmal ve ihlal edilmesi sakıncalıdır ve kabul edilmemelidir.

Öncelikle iddia pazarlığı lehine ileri sürülen görüşlere bakıldığında, ceza muhakemesi sisteminin sağlayacağı kazanımların daha güvenceli olan bazı kurumlara başvurmak yoluyla da sağlanabileceği söylenmelidir. Örneğin, iddia pazarlığının bazı suçların ortaya çıkarılmasını kolaylaştırdığı ve bu suçlarla mücadele bakımından bazı faydalar sağladığı ifade edilse de, kurumun benzer yöntemlerle karşılaştırıldığı etkin pişmanlık başlığında da görüleceği üzere, esasen etkin pişmanlık kurumu da bu amaçlara hizmet etmektedir. Ancak etkin pişmanlık alternatif bir uyuşmazlık çözüm yolu olmadığından klasik anlamda mahkeme önünde yargılama yapılmakta ve yargılama neticesinde sanıktan elde edilen bilgiler çerçevesinde sanığa ceza verilmemekte veya cezada indirim yapılmaktadır. Bu bakımdan iddia pazarlığındaki esas amacın muhakemeyi kısaltmak ve tasarruf sağlayarak hızlandırmak olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Kaynak ve zaman tasarrufu sağlamak ile iş yükünün azaltılmasına yönelik faydalar dışında lehe olarak ileri sürülen görüşlerin birçoğu iddia pazarlığı uygulamasının ortaya çıkardığı tali yararlar olarak görülebilir; bu anlamda ikinci plandadırlar ve bu gibi yararlarla benzer kurumlar veya diğer alternatif çözüm yolları ile de ulaşmak mümkündür. Nitekim ceza muhakemesinin etkinliğinin sağlanması, tutukluluğu önleme, cezaların bireyselleştirilmesi ile şüpheli/sanığa ve mağdura yönelik olduğu ileri sürülen birtakım faydaların, şüpheli/sanık ve mağdur hakları yönünden daha güvenceli olduğu düşünülen diğer alternatif uyuşmazlık çözüm yollarına başvurmak suretiyle sağlanması mümkündür. Bu kapsamda kurumun aleyhine ileri sürülen görüşler daha çok önem kazanmaktadır. Zira birçok yönden ortak fayda sağlayan alternatif yöntemlerden hangisinin seçileceği ve uygulamaya konulacağı konusunda, öncelikle bu kurumların ceza adalet sistemlerinde temel haklar ve ceza muhakemesi ilkeleri bakımından ortaya çıkaracağı olumsuzluklar dikkate alınmalıdır. Kurumun haklar ve ilkeler yönünden yarattığı düşünülen sakıncalara, aşağıda ayrıca değinilecektir.

Günümüzde yeni suçların ihdas edilmesi ve suç oranlarının artması neticesinde bütün ceza uyuşmazlıklarının mahkeme önünde çözümlenmesinin, ceza adalet sisteminin işleyişini önemli ölçüde etkileyeceği ve bu nedenle iddia pazarlığı ve benzeri yöntemlerin benimsenmesinin zorunlu olduğu kabul edilmektedir. Bu zorunluluğun sonucu olarak, Anglo-Sakson ülkeleri ile birlikte Kıta Avrupası ülkelerinde de özellikle belirli ağırlığa ulaşmayan bazı suçlar bakımından klasik ceza muhakemesinin basitleştirilmesini ve hızlandırılmasını amaçlayan yöntemlerin gittikçe yerleşik bir uygulama halini almaya başladığı yadsınamaz bir gerçektir. Bununla birlikte, çekişmeli sistemin ortaya çıkardığı ve ihtiyaçlarına uygun bir kurum olan iddia pazarlığı, özünde maddi gerçeğin ortaya çıkarılması amacı taşıyan ve hükmün mahkemece duruşmada ortaya konan delillere ve oluşan kanaate göre verilmesini gerektiren Kıta Avrupası sistemi ile uyumlu bir yöntem değildir. Ancak günümüz şartlarında, pazarlık ve benzeri muhakemeyi kısaltan yöntemlerin tamamen yasaklanması görüşü de uygulanabilir ve gerçekçi bir yaklaşım olarak nitelendirilemez. Özellikle pazarlık yönteminin sınırlı bazı suçlar hakkında uygulanmasına imkân tanıyan Kıta Avrupası ülkelerinde, basit suçların muhakemesinin yarattığı sakıncalar ortadan kalkmaktadır. Bununla birlikte, pazarlık yönteminde genel hükümlere göre yapılan yargılamalara nazaran bazı eksikliklerin söz konusu olması mümkündür. Bu durum muhakemenin hızlandırılması ve basitleştirilmesi amacı gereği doğal olsa da ancak belirli koşullar çerçevesinde kabul edilebilir.

Kabule bağlı olan iddia pazarlığı bakımından şüpheli/sanığın yargılanma sürecinin uzun süreceğinden çekinerek ya da yargılama sonucunda daha ağır bir ceza veya mahkûmiyet alacağını düşünerek kendisini baskı altında hissetmesi ve bu kapsamda masum kişilerin de cezalandırma tehlikesinin bulunduğu göz ardı edilmemelidir. Nitekim bir şüphelinin masum veya gerçekten suçlu olsun, kesin ve indirimli bir cezayı uzun sürecek ve sonucu belirsiz olan bir yargılamaya tercih etmesi olağandır. Dolayısıyla cezada yapılan indirim pazarlık sürecini cazip kılmaktadır. Bu nedenle de sürecin doğası gereği yarattığı baskının, tamamen özgür bir iradenin bulunmadığını ve teklifin ceza muhakemesinde adli hatalara sebep olacağını ortaya koyduğu ifade edilebilir. Aynı zamanda muhakeme sisteminde adaletsizliklerin ortaya çıkmasına ve hukukun uygulanmasında birtakım eşitsizliklere yol açmaktadır. Bu

bakımdan iddia pazarlığının baştan itibaren sorunlu yönleri bulunan ve riskli bir uygulama olduğu söylenebilir.

İddia pazarlığının aleyhine ileri sürülen eleştirilerin giderilmesi için öne çıkan düşünce ise iddia pazarlığında muhakemenin adilliğini temin eden birtakım güvencelerin sağlanmasıdır. Bu noktada pazarlık yönteminin sakıncalarını önlemek bakımından, bu gibi yöntemlere yer veren ülke düzenlemelerinde bireyin temel hak ve özgürlükleri ile ceza muhakemesi ilkelerinden tümüyle vazgeçilmemesi ve hak ve özgürlükler ile temel ilkelerin en azından asgari düzeyde sağlanması gerekliliği üzerinde durmak gerekir. Nitekim ceza muhakemesinde adaletin sağlanması amacı da dikkate alındığında, ancak bu şekilde güvencelerin ve savunmaya yeterli garantilerin sağlanması halinde geleneksel muhakemeden belirli ölçüde sapılması mümkün görülmelidir. Bu kapsamda başta pazarlık yönteminin uygulanabileceği suçların hafif bazı suçlar ile sınırlanması ve ceza indirim oranının irade üzerinde baskı yaratacak şekilde çok yüksek olmaması, örneğin en fazla 1/3 oranında olacak şekilde kanunda belirlenmesi, özellikle savunmanın dosyayı inceleme bakımından yeterli ve zaman kolaylıklarına sahip olması ve dosyadaki tüm bilgilere ulaşabilmesi, müdafiden yararlanma hakkının etkin şekilde tanınması ile birlikte süreçteki şeffaflığın artırılması, anlaşmanın mahkeme tarafından denetlenmesi ve denetimin etkin şekilde gerçekleştirilmesi, pazarlık sonucu kurulan hükme karşı kanun yoluna başvurma hakkının tanınması son derece önemlidir. Bu şekildeki sınırlama ve güvencelerin bir arada bulunması, sakıncaların bir kısmının ortadan kaldırılmasına hizmet edeceği gibi; iddia pazarlığının, en azından hatalı sonuçlara yol açma riskini önemli ölçüde azaltacak şekilde uygulanmasını temin edecektir.

IV. Karşılaştırmalı Hukuktaki Modeller

A. Anglo-Sakson Hukukunda İddia Pazarlığı

1. Genel Olarak

ABD, Birleşik Krallık, Avustralya ve Kanada gibi Anglo-Sakson ülkelerinde çekişmeli sistem bulunmaktadır. Aynı zamanda Anglo-Sakson geleneğinde maslahata uygunluk ilkesi geçerli olduğundan savcı geniş takdir yetkisine sahiptir. Çekişmeli

muhakeme sisteminde sürecin her aşamasında savcı ve savunma etkindir. Savcı, duruşmada sanığın suçluluğunu kanıtlamak için delilleri ortaya koyan bir taraftır. Buna karşılık savunma da bir taraf olarak kendi delillerini ve tanıklarını sunmaktadır. Savcı ve müdafî tanıkların çapraz sorgusunu gerçekleştirmektedir. Hâkim ise tarafsız ve pasif konumdadır. Bu sistemlerde birçok davada jüri yargılama gerçekleştirilmektedir.

Anglo-Sakson ceza adaleti sistemlerinde; taraflar delillerin araştırılması, toplanması ve sunulmasından sorumlu iken, duruşma hâkimi veya jüri hükmü belirlemek için delilleri değerlendirmektedir. Bu sistemde deliller doğrudan taraflarca getirildiğinden, delillerin kabul edilebilirliğine ilişkin birtakım katı kurallar bulunmaktadır. Bu kurallar yargılamada hangi delillerin sunulacağını ve göz önünde bulundurulacağını sınırlamaktadır. Savcı, tarafların çekişmesi üzerine kurulu bu sistemde deliller, suçlamalar ve ceza üzerinde müzakere etme özgürlüğüne sahiptir. Tarafların müzakeresine ve anlaşmasına dayalı olan iddia pazarlığı bu sistemin ortaya çıkardığı bir kurumdur. Nitekim yukarıda tarihsel gelişim başlığında ifade edildiği üzere, pazarlığın pratik ihtiyaçların ürünü olarak 19. yüzyıldan itibaren İngiltere ve Amerika'da uygulandığı bilinmektedir. Bununla birlikte, iddia pazarlığının ABD sisteminin de özünde bulunmadığı, ceza muhakemesinden kaynaklanan ihtiyacın çözümüne yönelik olarak geliştirildiği ve etkin bir muhakemenin gerçekleştirilmesi amacıyla sisteme sonradan monte edildiği dile getirilmektedir¹⁰⁶⁸. Zira iddia pazarlığı uygulaması ile uyuşmazlık hızla çözüme kavuşur; savcı mahkûmiyeti garanti ederken, şüpheli/sanık çoğunlukla suçu kabul ederek ve/veya işbirliğinde bulunarak daha az ceza alır; zaman ve masraf tasarrufu sağlanır ve daha ağır suçlara odaklanılabilir.

Amerikan ceza muhakemesi hukukunda pazarlık yönteminin uygulaması son derece yaygındır ve bu yöntem her suçta uygulanabilmektedir. ABD’de iddia pazarlığı ceza muhakemesinin işleyişindeki temel yöntem olarak uygulanmakta olup mahkeme önünde yargılamanın çok sınırlı olduğu açıktır; bu durum ise pazarlığın sistemden sapma değil, kural olduğunu ortaya koymaktadır¹⁰⁶⁹. Bu doğrultuda ABD’de mahkeme önündeki yargılamaların son derece sınırlı ve istisnai olmasına ilişkin bir hâkim tarafından yapılan şu tespit dikkat çekicidir: “*Yargılamanın, iddia pazarlığı sisteminde*

¹⁰⁶⁸ Henning Rosenau, “*Karşılaştırmalı Hukukun Yöntem ve Görevleri: İddia Pazarlığı Örneği*”, Çev. Öznur Sevdiren, *Küresel Bakış Çeviri Hukuk Dergisi*, Y. 1, C. 1, S. 2, 2011, s. 99-100.

¹⁰⁶⁹ Heumann, “*Plea Bargaining*”, s. 11510.

*bir başarısızlığın sonucu olduğunu düşünmüyorum. Gerçekten yargılamanın sistemin gerekli bir tamamlayıcısı olduğuna inanıyorum.”*¹⁰⁷⁰ Yüksek Mahkeme de günümüzde ceza adaletinin bir yargılama sistemi değil, çoğunlukla pazarlık sistemi olduğunu kabul etmektedir¹⁰⁷¹. Bununla birlikte, iddia pazarlığı diğer Anglo-Sakson ülkelerinde ABD’de olduğu kadar yaygın şekilde uygulanmasa da ceza muhakemesi sistemlerinin bir parçası durumundadır.

2. Amerika Birleşik Devletleri

a. Sistemin Tamamlayıcısı Olarak Mahkeme/Jüri Önünde Yargılanma

Amerikan ceza muhakemesi sistemi, rekabet içeren bir taraf muhakemesi anlayışına dayanmaktadır¹⁰⁷². Birçok ülkede olduğu gibi, ABD’de de ceza muhakemesi uzun ve dolambaçlı bir yol olarak ifade edilmektedir¹⁰⁷³. Amerika Birleşik Devletleri federal yapılı bir devlettir¹⁰⁷⁴. Federal savcılık, ABD Yüksek Mahkemesi’nin yayınlayıp yürürlüğe koyduğu ve ABD Kongresi’nin onayladığı Ceza Muhakemesine İlişkin Federal Kurallar (*Federal Rules of Criminal Procedure*) çerçevesinde işlem yapmaktadır¹⁰⁷⁵. Federal Kurallar, federal ceza davalarının görülmesine ilişkin muhakemeyi göstermektedir. Eyalet savcılıkları, ilgili eyaletin ceza muhakemesi kanunu uyarınca işlem yapmaktadır. Her eyaletin kendi ceza muhakemesi kanunu olmasına rağmen, pek çok eyalet Federal Kurallar’ı örnek almaktadır. Eyalet düzenlemeleri, ABD Anayasası’nda güvence altına alınmış olan haklardan daha az koruma getiremese de şüpheli/sanığa ABD Anayasası’ndan veya Federal Kurallar’dan daha geniş koruma sağlayabilmektedir. Bu çerçevede jüri/mahkeme önünde yargılanma öncesinde gerek federal gerekse eyalet kanunlarına göre uygulanması gereken birçok prosedür mevcut olup bu noktada federal düzeyde

¹⁰⁷⁰ Heumann, *Plea Bargaining: The Experiences of Prosecutors, Judges, and Defense Attorneys*, s. 150.

¹⁰⁷¹ *Lafleur v. Cooper*, 566 U.S. 156, 132 S. Ct. 1376 (2012).

¹⁰⁷² Gardner - Anderson, *Criminal Evidence: Principles and Cases*, s. 33-34.

¹⁰⁷³ Hakeri, “*Amerikan Ceza Hukukuna Genel Bir Bakış*”, s. 13.

¹⁰⁷⁴ Hall, *Criminal Law and Procedure*, s. 4 vd.

¹⁰⁷⁵ Ceza Muhakemesine İlişkin Federal Kurallar için bkz. *Federal Rules of Criminal Procedure*, Legal Information Institute, Cornell Law School, CALI’s eLangdel Press, 2015, s. 81 vd. https://www.cali.org/sites/default/files/FRCrImPro_LII_0.pdf; https://www.uscourts.gov/sites/default/files/federal_rules_of_criminal_procedure_-_dec_1_2019_0.pdf (Erişim Tarihleri: 05.06.2020).

ve eyalet düzeyinde farklı düzenlemeler olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, ABD genelinde bazı ortak uygulamaların olduğu da tespit edilmektedir¹⁰⁷⁶.

Suçun işlendiğine ilişkin şüpheler üzerine polis araştırma faaliyetlerine başlamaktadır. Polisin araştırması sonucunda şüpheyi yoğunlaştıracak bulgular elde edilmişse, şüphelinin yakalanması ve gözaltına alınması gündeme gelir. Şüphelinin yakalanmasını takip eden süreçte kolluk, suça ilişkin bilgileri savcılığa sunar; buna istinaden savcılık, suç isnadında bulunup bulunmama hakkında kararını verir. Savcı suç isnadında bulunmamaya karar verirse, şüpheli serbest bırakılmalıdır. Şüpheli serbest bırakılmaz ise gecikmeksizin hâkim önüne çıkarılmalıdır. Yüksek Mahkeme, şüphelinin kırk sekiz saate kadar gözetim altında tutulabileceğine karar vermiştir¹⁰⁷⁷. Bu aşamada hâkim tarafından şüpheliye suçlama tebliğ edilmektedir. Hâkim, bir suç işlemekle itham edilen kişiyi mahkemeye çağırarak, kişiye aleyhinde yapılan suçlamaları okumakta, şüpheliye avukat yardımından yararlanıp yararlanmayacağını veya mahkeme tarafından tayin edilecek bir avukatın desteğine ihtiyacı olup olmadığını sormakta ve savunmasını istemektedir.¹⁰⁷⁸ Ayrıca hâkim, bu aşamada şüphelinin tutuklu yargılanmasına veya kefaletle serbest bırakılmasına ilişkin karar vermektedir¹⁰⁷⁹. Hâkimin şüphelinin tutuklu yargılanmasına karar vermesi halinde, kısa süre içerisinde başka bir hâkimin şüphelinin tutukluluğunun devam edip etmemesi gerektiğine veya belirli şartlarla tahliye edilip edilemeyeceğine karar vereceği yeni bir duruşma gerçekleştirilecektir.

Kendisine federal bir suç isnat edilen herkes, delillerin yargılamayı gerektirip gerektirmediğine ilişkin karar vermek üzere büyük jüri incelemesini istemek hakkına sahiptir¹⁰⁸⁰. Bununla birlikte, Yüksek Mahkeme, büyük jüri hakkını eyalet kovuşturmalarında güvence altına almadığından büyük jüri incelemesi her eyalette

¹⁰⁷⁶ Ceza muhakemesinin aşamalarına ilişkin genel bilgi için bkz. Cohen - Adelman - Abramson - O'Hear - Logan, **Criminal Procedure: The Post-Investigative Process**, s. 12 vd.; Chemerinsky - Levenson, **Criminal Procedure: Investigation**, s. 5 vd.; Joshua Dressler - Alan C. Michaels - Ric Simmons, **Understanding Criminal Procedure: Volume 1: Investigation**, 7. Baskı, North Carolina: Carolina Academic Press, 2017, s. 7 vd.

¹⁰⁷⁷ İbrahim Gül, "ABD Hukukunun Genel Özellikleri ve Türk Hukukundan Başlıca Farkları", **Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, S. 10, Temmuz 2015, s. 21.

¹⁰⁷⁸ Schmallegger, **Criminal Justice: A Brief Introduction**, s. 257; Schmallegger, **Criminal Justice Today**, s. 417; Samaha, **Criminal Justice**, s. 366.

¹⁰⁷⁹ Samaha, **Criminal Justice**, s. 366.

¹⁰⁸⁰ Siegel - Worrall, **Introduction to Criminal Justice**, s. 390. Büyük jüri incelemesine ilişkin detaylı bilgi için bkz. LaFave - Israel - King - Kerr, **Criminal Procedure**, s. 932 vd.; Cohen - Adelman - Abramson - O'Hear - Logan, **Criminal Procedure: The Post-Investigative Process**, s. 193 vd.

zorunlu değildir. Büyük jüri uygulamasını kabul etmeyen eyaletlerde ise ön duruşma ya da inceleme duruşması usulü uygulanmaktadır¹⁰⁸¹. Bazı eyaletler ise hem büyük jüri hem ön duruşmanın her ikisini birden uygulamaktadırlar. Hangi yöntem uygulanırsa uygulansın ceza muhakemesi sisteminin bu aşamasındaki amaç, kendisine suç isnat edilen kişinin yargılanmasını gerektirecek yeterli sebep bulunup bulunmadığına karar verebilmektir.

Seçilmiş, delilleri dinlemek ve şüphelinin duruşmaya getirilmesi için yeterli delilin mevcut olup olmadığına karar vermek üzere yemin etmiş bir jüri grubu olan büyük jürinin duruşmaları gizli yürütülmekte olup duruşmalar halka açık değildir; dolayısıyla ifade vermek üzere çağrılmadıkça şüpheli, müdafî ve mağdur dâhil hiçbir kişinin katılımına izin verilmemekte ve savcılık tanıklarının çapraz sorguya alınma olanağı da bulunmamaktadır¹⁰⁸². Büyük jüri, savcının şüpheli aleyhinde sunduğu delilleri dinlemekte ve şüphelinin suçu işlediğine ilişkin yeterli sebep bulunup bulunmadığına karar vermektedir¹⁰⁸³. Deliller yeterli ise büyük jüri, şüphelinin itham edildiği belirli bir suçun veya suçların yazılı olduğu bir iddianame (*indictment*) düzenlemektedir¹⁰⁸⁴. Deliller yeterli değil ise şüpheli aleyhindeki suçlamaların reddine karar verilmektedir. Ön duruşma usulünde büyük jürinin işlevini hâkim görmekte olup çoğu eyalette ön duruşma usulü uygulanmaktadır¹⁰⁸⁵. Ön duruşma, şüpheli aleyhine olan savcının davasının objektif temellerinin değerlendirildiği muhakeme sürecidir¹⁰⁸⁶. Bu çerçevede hâkim tarafından görülen ön duruşmada, bir suçun işlenip işlenmediği; suçun, mahkemenin yetkili yargı alanı içerisinde meydana gelip gelmediği ve şüphelinin suçu işlediğine dair yeterli gerekçenin mevcut olup olmadığı karara bağlanır. Ön duruşma, şüpheli mahkeme huzuruna ilk kez çıkarıldıktan sonra bu hakkından vazgeçmediği takdirde gerçekleştirilmektedir¹⁰⁸⁷. Hâkimin makul sebep bulunduğunu tespit etmesi halinde, savcı tarafından iddianame (*information*) hazırlanır¹⁰⁸⁸. Bu noktada şüphelilerin, ön duruşma hakkında vazgeçerek pazarlık

¹⁰⁸¹ Siegel - Worrall, **Introduction to Criminal Justice**, s. 391-392.

¹⁰⁸² Schmallegger, **Criminal Justice: A Brief Introduction**, s. 262; Schmallegger, **Criminal Justice Today**, s. 423-424. Bu bakımdan ön duruşma usulü ile büyük jüri usulünün farkları için bkz. Samaha, **Criminal Justice**, s. 384.

¹⁰⁸³ Samaha, **Criminal Justice**, s. 384.

¹⁰⁸⁴ Samaha, **Criminal Justice**, s. 384.

¹⁰⁸⁵ Gül, “**ABD Hukukunun Genel Özellikleri**”, s. 22.

¹⁰⁸⁶ Samaha, **Criminal Justice**, s. 384.

¹⁰⁸⁷ Yapar, **İddia Pazarlığı**, s. 70. Ayrıca bkz. LaFave - Israel - King - Kerr, **Criminal Procedure**, s. 893 vd.

¹⁰⁸⁸ Schmallegger, **Criminal Justice: A Brief Introduction**, s. 262; Schmallegger, **Criminal Justice Today**, s. 424; Samaha, **Criminal Justice**, s. 384.

sonucu iddia anlaşmasını kabul etmesinin söz konusu olabileceğini de ifade etmek gerekir.

Büyük jürinin şüpheliyi itham etmesi halinde veya ön duruşma usulünde savcı tarafından düzenlenen iddianame sonrası, sanık mahkeme tarafından dinlenmektedir. Sanığın davayı görmeye yetkili bir mahkemeye ilk kez çıktığı bu aşama, yargılamanın başlamasından önceki ve iddianame sonrasındaki dinlenmeyi ifade etmektedir. Bu aşama, sanığı ileri sürülen ithamlar hakkında tekrar bilgilendirmek ve sanığın bir savunma sunmasına olanak sağlamak şeklinde iki amaca hizmet etmektedir¹⁰⁸⁹. Bu duruşmada, sanığa suçlamalar hakkında bilgi verilip anayasal hakları bildirilmekte ve sanıktan suçlamaları kabul edip etmediğini beyan etmesi istenmektedir¹⁰⁹⁰. Ceza Muhakemesine İlişkin Federal Kurallar'ın 11. madde hükmü uyarınca; sanık, suç kabul edebilir, reddedebilir ya da suç isnadına itiraz etmemeyi tercih edebilir¹⁰⁹¹. Sanığın savunma yapmayı reddetmesi veya mahkeme huzuruna çıkmaması halinde, mahkeme sanığın suç kabul etmediğine karar vermelidir. (Ceza Muhakemesine İlişkin Federal Kurallar m. 11(a)) Bu aşamada sanık, suç isnadına itiraz etmeme (*nolo contendere, no contest*) şeklinde bir beyanda bulunmayı da tercih edebilmekte; böylelikle suçlamalara ilişkin sorumluluk kabul etmemekte, ancak cezasını çekmeyi kabul etmektedir. Bir ceza davasında, sanığın suç isnadına itiraz etmeyeceğini beyan etmesi, suç kabul etmekle aynı sonucu doğurmaktadır¹⁰⁹². Suç isnadına itiraz etmeyeceğine dair bir beyan, mahkemenin tarafların görüşleri ile adaletin etkin işletilmesindeki kamu yararını değerlendirmesinden sonra mahkeme tarafından kabul edilmektedir. (Ceza Muhakemesine İlişkin Federal Kurallar m. 11(a)(3))

¹⁰⁸⁹ Schmallegger, **Criminal Justice: A Brief Introduction**, s. 263; Schmallegger, **Criminal Justice Today**, s. 425. Savunma (*plea*) kısaca sanığın ithamlara verdiği resmî cevaptır. Bkz. Schmallegger, **Criminal Justice: A Brief Introduction**, s. 263.

¹⁰⁹⁰ Samaha, **Criminal Justice**, s. 386.

¹⁰⁹¹ Julian A. Cook, "Federal Guilty Pleas under Rule 11: The Unfulfilled Promise of the Post Boykin Era", **Notre Dame Law Review**, Vol. 77, No. 2, 2002, s. 606 vd. Ceza Muhakemesine İlişkin Federal Kurallar m. 11, 1966 yılından itibaren çeşitli değişikliklere uğramıştır. 1966, 1974, 1975, 1979, 1982, 1983, 1985, 1987, 1989, 1999, 2002, 2007, 2013 yıllarındaki değişiklikler için bkz. https://www.law.cornell.edu/rules/frcrmp/rule_11; <https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2016-title18/pdf/USCODE-2016-title18-app-federalru-rule11.pdf> (Erişim Tarihleri: 05.06.2020). 2002 yılındaki değişiklikle maddenin birtakım değişikliklerle yeniden düzenlendiği ve önceki düzenlemeye göre madde fıkralarının da değiştiği görülmektedir. Komite'nin 2002 değişikliği açıklamalarına bakıldığında, 11. maddenin dilinin daha kolay anlaşılabilmesi ve kurallar genelinde üslup ve terminolojinin birbirine uygun hale getirilmesi için Ceza Kurallarının genel olarak yeniden yapılandırılmasının bir parçası olarak değiştirildiği ve yeniden düzenlendiği ifade edilmiştir.

¹⁰⁹² United States v. Norris, 281 U.S. 619 (1930). Karar için bkz. <https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/usrep/usrep281/usrep281619/usrep281619.pdf> (Erişim Tarihi: 12.06.2020).

Hâkim, suç kabul etmeden önce, sanığın haklarını tam olarak bildiğinden ve suç kabul etmesinin baskı veya korku sebebiyle olmadığından emin olmak için sanığa bazı sorular yöneltmektedir. Suçun kabul edildiğine veya suç isnadına itiraz edilmeyeceğine dair bir beyanı kabul etmeden önce mahkeme, sanığa yemin ettirilebilir ve halka açık bir duruşmada sanığa şahsen hitap ederek sanığı bilgilendirmelidir. (Ceza Muhakemesine İlişkin Federal Kurallar m. 11(b)) Mahkemenin sanığı bilgilendirmesi ve sanığın şu hususları anladığına kanaat getirmesi gerekir: beyanda bulunduğu suç hakkında yeminli olarak ifade verdiğinden sanığın beyanlarının yalan yere yemin etme veya yalan beyanda bulunma soruşturmasında kendisi aleyhinde kullanılabileceğini; suç kabul etmeme hakkının olduğunu veya halihazırda böyle bir beyanda bulunmuşsa bunda ısrar edebileceğini; jüri huzurunda yargılanma hakkına sahip olduğunu; yargısal işlemlerin her aşamasında bir avukat tarafından temsil edilme hakkı olduğunu ve ihtiyaç halinde kendisine bir avukat tayin edileceğini; kendisi aleyhinde ifade veren tanıklarla yüzleşme ve onları sorgulama hakkının ve kendi aleyhinde ifade vermeye zorlanmama ile delil sunma hakkı, tanık dinletme haklarının olduğunu; suç kabul ettiğine veya suç isnadına itiraz etmeyeceğine dair beyanının mahkeme tarafından kabul edilmesi halinde, bunun belirtilen yargılanma haklarından feragat etmesi anlamına geldiğini; beyanın verildiği suçlamanın niteliğini; kanun tarafından öngörülmüş olan azami cezayı (hapis cezası, para cezası ve denetimli serbestliğin şartlarını içerecek şekilde) ve kanunun öngördüğü zorunlu asgari cezayı; hak kaybı kararı verilebileceğini; mahkemenin tazminat ödenmesine hükmedebileceğini; mahkeme tarafından yargılama giderlerine hükmedileceğini; cezanın belirlenmesi aşamasında mahkemenin Cezalandırma Rehberi'nden uygun ceza aralığını ve cezayı etkileyen sebepleri belirleyeceğini; temyiz hakkından ve *collateral attack*¹⁰⁹³ hakkından vazgeçildiğine dair pazarlık anlaşmasında yer alan hükmü; mahkûm olursa, ABD vatandaşı olmayan bir sanığın ABD'den çıkarılabileceğini, vatandaşlığa ve gelecekte ABD'ye kabul edilmeyebileceğini.

¹⁰⁹³ *Collateral attack* (habeas corpus) prosedürü temyizden farklıdır. Bkz. Cohen - Adelman - Abramson - O'Hear - Logan, **Criminal Procedure: The Post-Investigative Process**, s. 27, 819 vd.; Frank A. Peters, "Collateral Attack by Habeas Corpus upon Federal Judgments in Criminal Cases" **Washington Law Review and State Bar Journal**, Vol. 23, No. 2, 1948, s. 87-115; Henry J. Friendly, "Is Innocence Irrelevant: Collateral Attack on Criminal Judgments" **Crime Law and Justice Annual**, 1, 1972, s. 675-708; Notes, "Rule 11 and Collateral Attack on Guilty Pleas", **Yale Law Journal**, Vol. 86, No. 7, 1977, s. 1395-1421. Ayrıca bkz. LaFave - Israel - King - Kerr, **Criminal Procedure**, s. 1596 vd.

Mahkeme; halka açık bir duruşmada sanığa şahsen hitap edip ilgili beyanının zorlama veya tehditler sonucunda ya da bir pazarlık anlaşması haricindeki vaatlere istinaden değil de sanığın kendi iradesiyle verildiğine kanaat getirmeden, suçun kabul edildiğine veya suç isnadına itiraz edilmeyeceğine dair bir beyanı kabul edemeyecektir. (Ceza Muhakemesine İlişkin Federal Kurallar m. 11(b)(2)) Aynı zamanda mahkeme, suçun kabul edildiğine dair beyanın gerçek bir temeli olup olmadığını belirlemeden ilgili savunmaya istinaden bir hüküm veremez¹⁰⁹⁴. (Ceza Muhakemesine İlişkin Federal Kurallar m. 11(b)(3)) Hâkimin, suç isnadına itiraz etmemeyi (*nolo contendere, no contest*) veya suçu kabul beyanını (*guilty plea*) kabul etmesi halinde, yargılama yapılmamakta ve sanığın cezası genellikle ayrı bir duruşmada belirlenmektedir.

Bu aşamada sanık suçlamayı reddeder ve/veya iddia anlaşmasını kabul etmez ise, yargılama aşamasına geçilir. Şüphelinin başlangıçta suçunu kabul etmemiş olsa bile, duruşmada suçu kabul edebileceğini ifade etmek gerekir. Sanığın suçu kabul etmemesi (*plea of not guilty*) halinde yargılamaya geçilmeden önce, mahkemece belirli delillerin anayasaya aykırılık sebebiyle yargılama dışı bırakılmasının gerekip gerekmediği; belirli kişilerin tanıklık edip edemeyeceği gibi bazı hukuki meselelerin çözümlenmesi amacıyla taleplerin dinlendiği duruşmalar yapılabilir. Cürüm niteliğindeki suçlarla (*felony*) itham edilen sanıklar, jüri önünde yargılanma hakkına sahiptir; kabahat (*misdemeanor*) davalarının çoğunda ise hüküm hâkim tarafından verilmektedir. Yargılamada, başlangıçta her iki taraf da açılış konuşmalarını yapmaktadır. Yargılama esnasında, savcılık makamı delillerini sunmakta ve tanıkların sorgulandığı sorgu sürecini yürütmekte; devamında savcının davayı sunmasından sonra, savunma delillerini sunabilmekte ve tanıklarını çağırabilmekte, savcı savunma tanıklarını çapraz sorguya çekmektedir¹⁰⁹⁵. Son olarak, kapanış konuşmaları gerçekleştirilmektedir. Bu noktada davayı ispat yükümlülüğünün savcıda olduğunu gözden kaçırmamak gerekir.

¹⁰⁹⁴ Maddenin 2002 değişikliği öncesi düzenlemesine bakıldığında, 11 (d) maddesi uyarınca; mahkemenin, ayrıca, sanığın suçu kabul etmesinin veya suç isnadına itiraz etmeyeceği beyanının savcı ile sanık veya müdafî arasında önceden yapılmış görüşmelerin sonucu olup olmadığını da araştırması gerekmekteydi.

¹⁰⁹⁵ Samaha, **Criminal Justice**, s. 402.

Kapanış konuşmalarından sonra, jüri heyeti müzakeresini yapmakta ve kararını vermektedir¹⁰⁹⁶. Amerikan ceza muhakemesinde hâkim, tarafsız bir statüde bulunmaktadır ve esas itibarıyla, başlıca görevi ilke ve kurallara göre adil olarak yargılanmayı sağlamak olan bir oturum başkanıdır. Hâkim, genel itibarıyla, nihai yetkiyi elinde bulundurmakta, her iki taraftan gelen itirazları değerlendirmekte, delillerin kabul edilebilir olup olmadığına karar vermekte ve cezaya hükmetmektedir¹⁰⁹⁷. Hâkim; jüri yargılamasını yönetmekte, yargılama sürecinde sunulan delillerin kabul edilebilirliği ve ileri sürülen savunmaların uygunluğuna karar vermektedir.

Yargılama sonunda, hâkim veya jüri, savcının sanığın suçluluğunu makul şüphenin ötesinde (*beyond a reasonable doubt*) kanıtlayıp kanıtlamadığına karar verir¹⁰⁹⁸. Jüri üyeleri oybirliği ile karar vermektedir. Jürinin karar çoğunluğunu sağlayamaması durumu söz konusu ise hüküm verilemez, savcılık sanığın yeniden yargılanmasını isteyebilir, yeni bir pazarlık teklif edebilir veya davayı düşürebilir. Sanığın suçsuz bulunması halinde sanık beraat etmektedir. Suçlu hükmü verilmesi (*guilty verdict*) veya suçun kabulü (*guilty plea*) sonrasında hâkim, cezanın belirleneceği duruşmanın tarih ve saatini belirler. Bazı yargı bölgelerinde hâkimin tek başına cezayı belirlemesine izin verilirken; diğerlerinde belirli suçlar için cezanın belirlenmesi için yeni bir jüri heyetiyle birlikte ayrı bir ceza belirleme yargılaması yapılmaktadır. Cezanın belirleneceği duruşmada, savcılık ve savunma makamları suçlunun suç davranışını ortaya çıkaran şartlar, örneğin kişiyi suç işlemeye iten nedenler hakkında bilgiler sunmaktadır. Ceza belirleme aşamasında, savcılık ağırlaştırıcı etkenler hususunda deliller sunarken, savunma da hafifletici etkenler hususunda deliller sunmaktadır. Bu duruşmanın sonunda, hâkim sanığın cezasını belirlemektedir. Sanıkların suçlu bulunduktan sonra haklarındaki mahkûmiyet kararını temyiz etme hakları bulunmaktadır. Temyiz sanık lehine sonuçlanırsa, ilk derece mahkemesinin kararı bozulmakta ve dava yeni bir yargılama için geri gönderilmekte veya mahkemeye iade edilmektedir¹⁰⁹⁹.

¹⁰⁹⁶ Jüri yargılamaları hakkında bkz. Cohen - Adelman - Abramson - O'Hear - Logan, **Criminal Procedure: The Post-Investigative Process**, s. 531 vd.

¹⁰⁹⁷ Schmallegger, **Criminal Justice: A Brief Introduction**, s. 269; Schmallegger, **Criminal Justice Today**, s. 386.

¹⁰⁹⁸ Makul şüphenin ötesinde kavramı için bkz. Samaha, **Criminal Justice**, s. 400.

¹⁰⁹⁹ Schmallegger, **Criminal Justice: A Brief Introduction**, s. 247-248; Schmallegger, **Criminal Justice Today**, s. 373.

b. Ceza Muhakemesi Sisteminin Temeli: İddia Pazarlığı

aa. İddia Pazarlığı Süreci

ABD’de ceza adalet sistemi suç kabulüne dayanan bir sistemdir ve iddia pazarlığı sistemin merkezinde yer almaktadır¹¹⁰⁰. Şüpheli genellikle, savcı ve savunma arasındaki pazarlıklar neticesinde duruşma başlamadan önceki aşamada suçu kabul eder¹¹⁰¹. Bu halde jüri/mahkeme önünde yargılanma aşamasına geçilmez. Bununla birlikte, suç kabulünün ilk kez mahkeme önüne çıkılan zamandan başlayarak tüm deliller tartışıldıktan ve taraflar kapanış konuşmalarını yaptıktan sonraki aşamaya kadar herhangi bir zamanda yapılabilmesi mümkündür¹¹⁰². Suç kabulü duruşma esnasında, hatta jüri müzakereleri sırasında veya bazen duruşma sonrasında da gerçekleşebilir¹¹⁰³. Bununla birlikte, ABD ceza muhakemesi sisteminde iddia pazarlığının uygulanması için şüphelinin mutlaka suçu kabul etmesine gerek bulunmamakta; suçu kabul ile birlikte yalnızca temel olarak suç isnadına itiraz etmeme niyetini ortaya koyan ve suç isnatlarının ardındaki gerçeklerin açıkça kabul edilmesini gerektirmeyen suç isnadına itiraz etmeme beyanında bulunulmasına da izin verilmektedir¹¹⁰⁴. Şüphelinin suçu kabul veya suç isnadına itiraz etmeme beyanı karşılığında, savcı ile savunma arasında muhakeme sonucunda çıkacak hükme ilişkin olarak yürütülen bir müzakere süreci olan iddia pazarlığı görüşmeleri gerçekleşir¹¹⁰⁵. ABD’de pazarlık yöntemi, çoğunlukla en ağır suçlar da dâhil olmak üzere her tür suç için kabul edilmekte olup delillerin toplanması sürecine son verilmesini ve derhal hüküm verme aşamasına geçerek cezanın belirlenmesini sağlamaktadır¹¹⁰⁶.

¹¹⁰⁰ Gardner - Anderson, **Criminal Evidence: Principles and Cases**, s. 61.

¹¹⁰¹ Turner, **Plea Bargaining Across Borders**, s. 28; LaFave - Israel - King - Kerr, **Criminal Procedure**, s. 1194.

¹¹⁰² Thaman, **“Plea-Bargaining, Negotiating Confessions”**, s. 981. Federal düzeyde suç kabulü karşılığı yapılan iddia pazarlığı; genellikle sanığın ithamlar hakkında bir savunma sunmasına olanak sağlayan ve yargılamanın başlamasından önceki aşama olan iddianame sonrası dinleme esnasında yapılmakta, bazı eyaletlerde pazarlığın yalnızca belirli aşamalarda yapılmasına izin verilmekte iken bazı eyaletlerde ise muhakemenin herhangi bir aşamasında yapılmasına izin verilmektedir. Bkz. Yapar, **“İddia Pazarlığı”**, s. 142.

¹¹⁰³ Ancak savcılar, zaman ve kaynak tasarrufu sağlamak amacıyla genellikle duruşma öncesi aşamada pazarlık yapma eğilimindedir. Bkz. Herman - Bolitho, **Plea Bargaining**, s. 82.

¹¹⁰⁴ Thaman, **“Plea-Bargaining, Negotiating Confessions”**, s. 979.

¹¹⁰⁵ Schmallegger, **Criminal Justice: A Brief Introduction**, s. 263; Schmallegger, **Criminal Justice Today**, s. 425.

¹¹⁰⁶ Thaman, **“Plea-Bargaining, Negotiating Confessions”**, s. 975.

İddia pazarlığı genellikle, isnat edilen suçun pazarlığı ve ceza pazarlığı olarak gerçekleşmektedir. Bununla birlikte, ABD’de işbirliği anlaşması olarak adlandırılan suçlama veya ceza pazarlığı ile bağlantılı bazı anlaşmaya dayalı yöntemler, örneğin şüphelinin, diğer kişiler hakkında soruşturma yapılması konusunda ifade vermek veya bilgi sağlamak suretiyle yardıma bulunmasını gerektiren ve anlaşmadaki şartlara bağlı olan bazı yöntemler de uygulanmaktadır¹¹⁰⁷.

Pazarlık sürecinin temel aktörleri savcı, müdafî, şüpheli/sanık ve hâkimdir¹¹⁰⁸. Savcı, şüpheli/sanığın suçu kabul etmesi halinde, şüpheli/sanık aleyhindeki suçlamalardan bir veya birkaçını düşürmek, daha düşük dereceden suçlamalarla itham etmek veya daha düşük bir ceza talep etmek gibi tekliflerde bulunur. Buna karşılık olarak şüpheli/sanık, suçu kabul ederek veya suç isnadına itiraz etmeme beyanında bulunarak ve yargılanma hakkından feragat ederek anlaşmayı kabul eder.

ABD’de suç kabulünün geçerli olabilmesi için şüphelinin susma, tanıklara karşı çıkma ve onları sorgulama hakkı ile jüri tarafından yargılanma hakkı konusunda açıkça bilgilendirilmesi ve şüphelinin bu haklardan, mahkeme huzurunda kayıt altındayken feragat etmesi gerekmektedir¹¹⁰⁹. Bunlardan başka iddia anlaşmasında cezayı temyiz hakkından feragate ilişkin bir hükme de yer verilebilir¹¹¹⁰. Bir sanığın pazarlık süreci esnasında önemli anayasal ve temel haklardan feragat etmeyi seçebileceği yönünde birçok Yüksek Mahkeme kararı bulunmaktadır¹¹¹¹. İddia pazarlığı bağlamındaki cezayı temyiz hakkından feragatin kapsamı, feragat maddesinde kullanılan kesin ifadelerle bağlı olmaktadır. Şüpheli/sanık, belirli bir ceza veya ceza aralığı ya da taraflarca üzerinde anlaşılmış belirli bir ceza belirleme rehberinin uygulanması ile

¹¹⁰⁷ Thaman, “Plea-Bargaining, Negotiating Confessions”, s. 978.

¹¹⁰⁸ Turner, **Plea Bargaining Across Borders**, s. 22-24. İddia pazarlığında savcı, müdafî ve hâkimin rolüne ilişkin bkz. Siegel - Worrall, **Introduction to Criminal Justice**, s. 399-400. İddia pazarlığının uygulanmasında savcı, şüpheli/sanık, müdafî ile mahkeme/hâkimi teşvik eden sebepler hakkında bkz. Balo, **Savcılık**, s. 190-193.

¹¹⁰⁹ Thaman, “Plea-Bargaining, Negotiating Confessions”, s. 983-984.

¹¹¹⁰ Turner, **Plea Bargaining Across Borders**, s. 35; Thaman, “Plea-Bargaining, Negotiating Confessions”, s. 988. Bir pazarlık anlaşması kapsamında sanığın tek taraflı olarak bir cezayı temyiz hakkından feragat maddesinin kullanılması, devletin ceza hükmünü temyiz etme hakkından feragat etmesini gerektirmez; devletin iddia anlaşmasında açıkça yazılarak cezayı temyiz etme hakkını saklı tutması ise sanığın herhangi bir hakkının ihlali anlamına gelmemektedir. Bkz. Department of Justice, **Criminal Resource Manual: CRM 500-999**, C. 2, 2019, CRM 626, s. 53. Temyiz hakkından feragate ilişkin anlaşma maddesinin şüpheli/sanık tarafından ihlali durumuna ilişkin bkz. Herman - Bolitho, **Plea Bargaining**, s. 308-309. Temyizden feragate ilişkin hükmün şüpheli/sanığın durumunu kısıtladığına ilişkin bkz. Cook, “**Federal Guilty Pleas under Rule 11**” s. 628 vd.

¹¹¹¹ Department of Justice, **Criminal Resource Manual**, CRM 626, s. 51.

uyumlu cezaların temyiz edilmesini engelleyecek şekilde, cezayı temyiz hakkından sınırlı olarak feragat edebilir; geniş kapsamlı bir cezayı temyiz hakkından feragat maddesi ise sanığın cezaya ilişkin her türlü konuyu temyiz etme hakkından feragat etmesini gerektirmektedir¹¹¹². Bununla birlikte, cezayı temyiz hakkından feragat ilişkili bir hüküm, tüm temyiz haklarından feragat anlamına gelmemektedir. Bu kapsamda belirli anayasal ve temel haklar, bir pazarlık anlaşması kapsamında cezayı temyiz hakkından feragat edildikten sonra da geçerliliğini korumakta; örneğin, bir sanığın ceza belirleme yargılaması esnasında etkin hukuki yardımdan mahrum bırakıldığına, ırkı nedeniyle cezalandırıldığına veya cezanın kanunun öngördüğü azami cezayı aştığına dair iddiası, anlaşmada cezayı temyiz hakkından feragat maddesi bulunuyor olsa dahi, bir temyiz mahkemesi tarafından esastan incelenmektedir¹¹¹³.

Taraflar arasında yapılan iddia anlaşmasının onaylanıp onaylanmayacağına mahkeme karar vermektedir. İddia anlaşması, mahkeme tarafından onaylanması halinde geçerlilik kazanır. Öncelikle şüpheli/sanığın suçlama, iddia pazarlığının sonuçları ve feragat ettiği haklar hakkında gerekli bilgiye sahip olduğu ve savunmayı kendi özgür iradesiyle verdiği belirleninceye kadar, mahkeme suçun kabul edildiğine veya suç isnadına itiraz etmeyeceğine dair bir beyanı kabul edemez¹¹¹⁴. Ayrıca mahkeme, ilgili savunmaya istinaden bir hüküm vermeden önce suçun kabul edildiğine dair beyanın gerçek bir temeli olup olmadığını tespit etmelidir¹¹¹⁵. Yukarıda da ifade edildiği üzere, ABD’de muhakeme süreci; çoğunlukla jüri/mahkeme önünde yargılanma aşamasına geçmeden, iddia pazarlığı yoluyla çözüme kavuşturulmakta olup mahkûmiyet kararlarının verilmesinde en yaygın uygulama pazarlık yöntemidir¹¹¹⁶.

¹¹¹² Department of Justice, **Criminal Resource Manual**, CRM 626, s. 52-53. Şüpheli/sanığın iddia anlaşmasında yer alan cezayı temyiz hakkından feragat ilişkili bazı itirazlarda bulunması söz konusu olmaktadır. Cezayı temyiz hakkından feragat karşı yapılan yaygın ve sık itirazlardan birisi, cezayı temyiz hakkından feragatin yasal açıdan iradeyle yapılmış sayılamayacağı, çünkü feragatin işleme konduğu aşamada sanığın kendisine verilecek cezayı bilmiyor olacağı iddiasıdır. Bu iddia, iki temyiz mahkemesi tarafından geri çevrilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Department of Justice, **Criminal Resource Manual**, CRM 626, s. 54.

¹¹¹³ Turner, **Plea Bargaining Across Borders**, s. 36. Yüksek Mahkeme’nin hukuki yardımın yetersiz olduğuna karar verdiği hallerde örnek olarak bkz. Ross, “**The Entrenched Position of Plea Bargaining**”, s. 111-112.

¹¹¹⁴ LaFave - Israel - King - Kerr, **Criminal Procedure**, s. 1248-1255; Dressler -Michaels, **Understanding Criminal Procedure: Volume 2: Adjudication**, s. 177 vd.; Worrall, **Criminal Procedure: From First Contact to Appeal**, s. 365-367.

¹¹¹⁵ LaFave - Israel - King - Kerr, **Criminal Procedure**, s. 1255.

¹¹¹⁶ İddia pazarlığının ABD ceza adalet sisteminde bir gereklilik olup olmadığı tartışması için ayrıca bkz. Nancy McDonough, “*Plea Bargaining: A Necessary Evil?*”, **University of Arkansas at Little Rock Law Review**, Vol. 2, 1979, s. 381 vd.

Tarihsel gelişim başlığında açıklandığı üzere, pratik ihtiyaçların bir sonucu olarak ortaya çıkan iddia pazarlığı, Yüksek Mahkeme tarafından anayasaya ve hukuka uygun bulunmuştur. ABD Yüksek Mahkemesi'nin iddia pazarlığının anayasaya uygun olduğunu kabul etmesinden sonra iddia pazarlığı yöntemine ilişkin birtakım yasal düzenlemeler kabul edilmiştir. Federal düzeyde iddia pazarlığı sürecine ilişkin temel hükümler Ceza Muhakemesine İlişkin Federal Kurallar'ın 11. maddesinde yer almaktadır. Bununla birlikte, eyaletler düzeyinde de iddia pazarlığı sürecine ilişkin yasal düzenlemeler bulunmaktadır¹¹¹⁷. Aynı zamanda Birleşik Devletler Savcılar Kılavuzu¹¹¹⁸, Ceza Adaletine İlişkin Amerikan Barolar Birliği Standartları¹¹¹⁹ ile Suç Kabulüne İlişkin Amerikan Barolar Birliği Standartları¹¹²⁰ iddia pazarlığının uygulanmasına ve kabul edilmesine ilişkin yol gösterici birtakım ilke ve kurallar getirmektedir. Bu düzenlemeler daha çok iddia pazarlığı sürecine ilişkin uygulama birliği sağlamaya yönelik olup şüpheli/sanıklara haklar getirmemektedir. Örneğin, Birleşik Devletler Savcılar Kılavuzu'nda; savcıların iddia anlaşmasına girişmenin uygun olup olmayacağına karar verirken değerlendirilmesi gereken birtakım hususlara yer verilerek, savcıların aynı esaslara uygun davranması amaçlanmıştır. Buna göre savcı, iddia anlaşmasına girmeden önce şu hususları değerlendirmelidir: Sanığın işbirliği yapma konusunda gönüllülüğü, sanığın cezai geçmişi ile itham edilen suç veya suçların niteliği ve ağırlığı, sanığın gösterdiği pişmanlık veya davranışının sorumluluğunu üstlenmeye gönüllülüğü, davanın hızlı ve kesin bir şekilde sona erdirilmesindeki istek, yargılamada mahkûm edilme olasılığı, tanıklar üzerindeki olası etki, sanığın mahkûm olması halinde alacağı muhtemel ceza veya sonuçlar, iddia anlaşması yerine yargılamaya gitme konusundaki kamu yararı, yargılama ve temyiz

¹¹¹⁷ Örneğin, Ohio Eyaleti için bkz. <http://www.supremecourt.ohio.gov/LegalResources/Rules/criminal/CriminalProcedure.pdf> Tennessee Eyaleti için bkz. <https://www.tncourts.gov/rules/rules-criminal-procedure/11> (Erişim Tarihleri: 10.06.2020). Örneğin, Tennessee Ceza Muhakemesi Kuralları'nda federal düzenleme aynen tekrarlanmıştır. Bununla birlikte, yıllar önce yapılan bir çalışmada, federal hâkimlerin federal kurallara büyük ölçüde uyum sağladığı, Tennessee mahkemesi hâkimlerinin ise düzenlemeye çok daha az bağlı kaldığı tespit edilmiştir. Bu ayırık durumun nedenleri ve çeşitli tespitler için bkz. Dean J. Champion, "Guilty Plea Hearings and Judicial Supervision: Some Differences Between Federal and State Judges Regarding Rule 11 and A Defendant's Right To Due Process", *American Journal of Criminal Justice*, Vol. 12, 1987, s. 62-81.

¹¹¹⁸ Birleşik Devletler Savcılar Kılavuzu'nun ilgili hükümleri için bkz. Herman - Bolitho, **Plea Bargaining**, Appendix C1-C98. Ayrıca bkz. <https://www.justice.gov/jm/title-9-criminal> (Erişim Tarihi: 10.06.2020).

¹¹¹⁹ Ceza Adaletine İlişkin Amerikan Birleşik Devletleri Barolar Birliği Standartları'nın ilgili hükümleri için bkz. Herman - Bolitho, **Plea Bargaining**, Appendix E1-E36.

¹¹²⁰ Suç Kabulüne İlişkin Amerikan Barolar Birliği Standartları için bkz. ABA Standards for Criminal Justice, Pleas of Guilty, 3. Baskı, 1999. https://www.americanbar.org/content/dam/aba/publications/criminal_justice_standards/pleas_guilty.pdf (Erişim Tarihi: 10.06.2020).

masrafları, görülmekte olan davaların sonuçlandırılmasında gecikmeden kaçınma gerekliliği ve mağdurun tazminat hakkının ne şekilde etkileneceği dâhil olmak üzere mağdurun menfaatleri¹¹²¹. Ayrıca soruşturmanın iddia anlaşması ile sona erdirilmesine karar verilmişse, sanığa isnat edilecek suç veya suçlar şunlar olmalıdır: Eylemin niteliği ve kapsamı ile tutarlı, kolaylıkla ispatlanabilecek en ağır suçlar, yeterli olgusal temeli olan suçlar, sanığa uygun bir ceza ve tazminat verilmesini sağlayan suçlar, diğer kişi ya da suçların soruşturulmasını veya kovuşturulmasını olumsuz olarak etkilemeyen suçlar¹¹²².

İddia pazarlığı yönteminin işletilmesinin kural olarak zorunlu olmadığını ifade etmek gerekir. Bununla birlikte, Amerikan sisteminde savcının yöneltilecek suçlamaları belirleme, soruşturmaya devam edip etmeme, iddianame düzenleyip düzenleme, iddia pazarlığı yapıp yapmama konularında sahip olduğu oldukça geniş takdir yetkisinin, yaygın iddia pazarlığı uygulamasında önemli bir rolü bulunmaktadır. Savcılar hangi suçların ve şüphelilerin soruşturulacağına karar vermektedir¹¹²³. Pazarlık görüşmelerinin yapılıp yapılmayacağına, pazarlık teklifine ve teklifin içeriğine de savcı tarafından karar verilmektedir. Aynı zamanda Amerika’da mahkemeler iddianame ile bağlı olduğundan mahkeme, iddianame konusu olan suç dışında bir suça ilişkin karar verememektedir¹¹²⁴. Bu da savcının konumunu güçlendiren bir diğer husus olarak görülmektedir. Bu anlamda yargılama olmaksızın mahkûmiyet hükmünü garanti eden savcılar, pazarlık sürecindeki en güçlü süje konumundadır¹¹²⁵. Savcıların davasındaki delillerin ne kadar güçlü olduğu ise pazarlık sürecindeki en önemli faktör olarak görülmektedir¹¹²⁶. Savcıların yargılamada çok daha fazla zaman harcaması, pazarlığın üzerlerindeki iş yükünü hafifletmesi ve mahkûmiyet hükmünün garanti altına alınacak

¹¹²¹ Birleşik Devletler Savcılar Kılavuzu (USAM) 9-27.420. Bkz. Herman - Bolitho, **Plea Bargaining**, Appendix C34- U.S. Attorneys’ Manuel.

¹¹²² Birleşik Devletler Savcılar Kılavuzu (USAM) 9-27.430. Bkz. Herman - Bolitho, **Plea Bargaining**, Appendix C39-40- U.S. Attorneys’ Manuel.

¹¹²³ Samaha, **Criminal Justice**, s. 341. ABD’de savcılık kurumu, yürütme organı içinde kabul edilmekte olup federal savcılık teşkilatının başsavcısı Adalet Bakanıdır.

¹¹²⁴ Bacaksız, “İddianame Pazarlığı”, s. 155.

¹¹²⁵ Balo - Çetintürk, “Savcı-Sanık Pazarlığı”, s. 1259-1260, Bacaksız, “İddianame Pazarlığı”, s. 160-161. Savcının suç kabulü karşılığında taviz vermesinin temel sebepleri hakkında bkz. Alschuler, “**The Prosecutor's Role in Plea Bargaining**”, s. 52 vd.

¹¹²⁶ Savcının davası zayıf ise pazarlıklar oldukça sert geçmekte ve bu durum da aynı durumdaki suçlular arasında büyük ölçüde farklı muameleye yol açmaktadır. Bkz. Alschuler, “**The Prosecutor's Role in Plea Bargaining**”, s. 58 vd. Savcılar, güçlü delillerinin olduğu davalarda herhangi bir taviz vermeyi reddederek suçu kabul etmekten vazgeçirebilirken, delillerin zayıf olduğu durumlarda ise mahkûmiyeti garanti altına almak için şüpheliye karşı konulamaz tekliflerde bulunabilirler. Bkz. Bibas, “**Plea Bargaining Outside the Shadow of Trial**”, 2472 vd.

olması gibi sebepler savcılarını iddia pazarlığı için teşvik etmektedir¹¹²⁷. ABD’de iddia pazarlığı, basit suçlardan ölüm cezası istenen kasten öldürme davalarına kadar her tür dava için geçerlidir¹¹²⁸.

Anlaşmanın koşullarına ilişkin olarak iddia ve savunma arasında müzakereler yürütülmektedir. Savcı ile müdafî arasındaki yoğun pazarlık ve müzakereler şüphelinin suç kabulünden önce gerçekleşmektedir. Bu süreçte taraflar karşılıklı öneriler sunabilir ve karşılıklı görüşmeler anlaşma yapıncaya kadar devam eder¹¹²⁹. Anlaşmanın geçerli olabilmesi mahkemenin onaylamasına bağlı olmakla birlikte; hâkimler, tarafsızlıkları tehlikeye düşeceğinden ve şüpheli/sanığın kararı üzerinde baskı yaratabilecek nitelikte olduğundan genellikle pazarlık müzakerelerine katılmamaktadırlar¹¹³⁰. Federal düzeyde ve çoğu eyalette mahkemenin pazarlık görüşmelerine katılması özel olarak yasaklanmıştır¹¹³¹.

Pazarlık müzakereleri, genellikle telefonda, savcılık ofisinde veya mahkeme binasında savcı ile müdafî arasında gerçekleşmektedir¹¹³². Şüpheli/sanık müdafî tarafından temsil edilmiyorsa; savcı, şüpheli/sanığı müdafiden yararlanma hakkı konusunda bilgilendirmelidir. Savcı, iddia pazarlığı görüşmelerini doğrudan şüpheli

¹¹²⁷ Bibas, “**Plea Bargaining Outside the Shadow of Trial**”, 2470 vd.

¹¹²⁸ Thaman, “**Plea-Bargaining, Negotiating Confessions**”, s. 972.

¹¹²⁹ İddia pazarlığına başlamadan önce değerlendirilmesi ve dikkate alınması gereken hususlar hakkında bkz. Herman - Bolitho, **Plea Bargaining**, s. 56 vd. Pazarlıkta kendi menfaatlerini geliştirmek için savcılık ve savunma tarafından başvuru yöntemleri hakkında bkz. Herman - Bolitho, **Plea Bargaining**, s. 78 vd. Savcının iddia pazarlığında başvurduğu yöntemler için bkz. LaFave - Israel - King - Kerr, **Criminal Procedure**, s. 1237-1240.

¹¹³⁰ Turner, **Plea Bargaining Across Borders**, s. 23. Ayrıca bkz. Cohen - Adelman - Abramson - O’Hear - Logan, **Criminal Procedure The Post-Investigative Process**, s. 482-484. Hâkimlerin pazarlık müzakerelerine katılmasına izin verilmemesine; bu durumun hâkimin gücü nedeniyle şüpheli/sanığı pazarlığa zorlayabilecek olması, şüpheli/sanığın pazarlığı kabul etmezse hâkim tarafından adil yargılanmayacağını düşünmesine yol açması, şüpheli/sanığın beyanının bilerek ve gönüllü şekilde gerçekleşip gerçekleşmediğini objektif olarak değerlendirme yeteneğini tehlikeye atabilmesi gibi nedenler gerekçe olarak ileri sürülmektedir. Bkz. Shayna M. Sigman, “*An Analysis of Rule 11 Plea Bargain Options*”, **University of Chicago Law Review**, Vol. 66, No. 4, 1999, s. 1324. Eyalet mahkeme sistemlerinde hâkimlerin sürece ne şekilde dâhil olduğu hakkında bkz. Balo, **Savcılık**, s. 202.

¹¹³¹ Bununla birlikte, bazı eyaletlerde taraflara rehberlik etmek üzere hâkimler pazarlık görüşmelerine katılabilir de bu durum şüpheliyi kabul konusunda olumsuz etkileyeceği gerekçesiyle eleştirilmektedir. Bkz. Balo - Çetintürk, “**Savcı-Sanık Pazarlığı**”, s. 1262; Bacaksız, “**İddianame Pazarlığı**”, s. 163. Ayrıca bkz. LaFave - Israel - King - Kerr, **Criminal Procedure**, s. 1241-1243. Yaygın düşüncelerin aksine pazarlık müzakerelerine hâkimlerin katılmasının faydalı olduğu, savcının teklifi ile karşılaşan şüpheli/sanıklar için daha az baskı ve belirsizliğin söz konusu olacağına yönelik görüşler de bulunmaktadır. Bkz. King - Wright, “**The Invisible Revolution in Plea Bargaining**”, s. 392 vd. Ayrıca bkz. Yaşar, **Seri Muhakeme Usulü Üzerine Bir İnceleme**, s. 45. Örneğin, California gibi başka eyaletler, pazarlığın hem suç isnadı hem de ceza yönünden müzakere edilmesinde bu görüşmelere hâkimin doğrudan katılmasına izin vermektedir. Bkz. Thaman, “**Plea-Bargaining, Negotiating Confessions**”, s. 984-985 dn. 237.

¹¹³² Turner, **Plea Bargaining Across Borders**, s. 22.

ile gerçekleştirecek ise, görüşmelerin kayıt altına alınması veya yazılı hale getirilmesi tavsiye edilmektedir¹¹³³. Müdafî, iddia pazarlığı sürecinde ve müzakerelerde aktif konumdadır. Şüpheli/sanık çoğu kez müzakerelere katılmaz, ancak müdafî müzakereler ile ilgili müvekkili ile görüş alışverişinde bulunmalı ve teklif edilen iddia anlaşması hakkında müvekkilini bilgilendirmelidir¹¹³⁴. Müdafîin görevi, adli sürecin başından sonuna kadar müvekkilini etkin, güçlü ve yetkin bir şekilde temsil etmektir¹¹³⁵. Şüpheli/sanık önemli birtakım haklarından feragat edeceğinden ve özgür iradesi ile karar vermesi gerektiğinden, şüpheli/sanığın müdafî tarafından yeterli şekilde bilgilendirilmesi son derece önemlidir. Etkin şekilde müdafî yardımından yararlanmayan şüpheli/sanık suç kabulü ile bağlı olmayacaktır¹¹³⁶.

Müdafî, davanın koşullarını değerlendirerek yargılama sonucunda yapılan ithamların yerinde ve suçun sabit olduğunun anlaşılacağını düşünüyorsa, genellikle iddia pazarlığı yoluna girmeyi tercih etmekte ve şüpheli/sanığa iddia anlaşmasını kabul etmesini tavsiye etmektedir. Aynı zamanda iddia pazarlığına yönelik incelemeler, müdafilerin uyuşmazlığın taraflarının çıkarlarını değerlendirerek adeta bir uzlaştırmacı gibi görev yaptığını göstermektedir¹¹³⁷. Bu bakımdan müdafiler görüşmelerde mümkün olan en iyi sonuca ulaşmaya çalışmaktadır. İddia ile savunma arasında yürütülen müzakereler neticesinde şüpheli/sanık, daha az ceza almak amacıyla suçu kabul etme veya suç isnadına itirazda bulunmama beyanında bulunma ile yargılanma hakkı arasında bir seçim yapmaktadır. Bununla beraber, müdafî genellikle şüpheliyi anlaşmayı kabul etmek için ikna etmekte, hatta şüpheliyi zorlamaktadır¹¹³⁸. Bu durum özellikle yoksul şüpheli/sanıkların hukuki yardımdan yararlanması amacıyla görevlendirilen müdafî bulunması halinde ortaya çıkmaktadır¹¹³⁹.

¹¹³³ Herman - Bolitho, **Plea Bargaining**, s. 21-22.

¹¹³⁴ Herman - Bolitho, **Plea Bargaining**, s. 27; Turner, **Plea Bargaining Across Borders**, s. 22.

¹¹³⁵ İddia pazarlığı sürecinde müdafiden yararlanma hakkı ve müdafî tarafından etkin yardım hakkında bkz. LaFave - Israel - King - Kerr, **Criminal Procedure**, s. 1229-1237. Müdafîin hukuki yardımından yararlanma hakkı ve etkin müdafî yardımı hakkında bilgi için bkz. Allen - Stuntz - Hoffmann - Livingston - Leipold - Meares, **Criminal Procedure: Investigation and the Right to Counsel**, s. 115 vd.; Chemerinsky - Levenson, **Criminal Procedure: Investigation**, s. 801 vd.

¹¹³⁶ Herman - Bolitho, **Plea Bargaining**, s. 26.

¹¹³⁷ Heumann, **Plea Bargaining: The Experiences of Prosecutors, Judges, and Defense Attorneys**, s. 84.

¹¹³⁸ Müdafîin pazarlık konusunda şüpheli üzerinde baskı kurmamasının, görevinden kaçınması veya görevini yapmaması şeklinde yorumlandığına ilişkin bkz. Alschuler, **"The Defense Attorney's Role in Plea Bargaining"**, s. 1310.

¹¹³⁹ ABD'de yardıma muhtaç olan yoksul sanıkların hukuki yardımdan yararlanması açısından üç sistem bulunmaktadır. Mahkeme tarafından görevlendirilen müdafî (atanmış müdafî) (*court-appointed defense*

Her ne kadar ABD sisteminde Mağdur Hakları Kanunu'na göre mağdurun sahip olduğu haklar bulunsun da çoğunlukla mağdur pazarlık sürecinin dışında tutulmaktadır¹¹⁴⁰. Mağdurların pazarlık müzakerelerine katılma hakkı yoktur¹¹⁴¹. Mağdurun genellikle iddia pazarlığı sürecinde bir rolü bulunmasa da bazı eyaletlerde savcının mağdura bilgi verme veya danışma zorunluluğu bulunmaktadır¹¹⁴². Eyaletlerin bir kısmında ve federal düzeyde savcının mağdura danışmasına ilişkin hükümler bulunsun da sınırlı sayıda eyalette mağdura pazarlık sürecine katılma ve konuyla ilgili olarak dinlenilme hakkı tanınmaktadır¹¹⁴³. Bununla birlikte, özellikle son

attorneys) genellikle ilk derece mahkemesinin yetki alanı içerisinde faaliyet gösteren tüm avukatlar içerisinde seçilmekte olup ücretleri eyalet veya yerel idare tarafından belirlenen bedel üzerinden ödenmektedir. Bkz. Schmallegger, **Criminal Justice: A Brief Introduction**, s. 275; Schmallegger, **Criminal Justice Today**, s. 392; Samaha, **Criminal Justice**, s. 369. Resmî savunma görevlileri (*public defender*) ise resmî bir kurum veya alt kurum tarafından, yoksullara davada savunma hizmetleri vermek amacıyla görevlendirilen avukatlardır. Bkz. Schmallegger, **Criminal Justice: A Brief Introduction**, s. 276; Schmallegger, **Criminal Justice Today**, s. 393; Samaha, **Criminal Justice**, s. 369. Resmî savunma görevlilerinin ücretinin devlet tarafından ödenmesi, bazı kişiler tarafından devletin memuru olarak görülmesine neden olmaktadır. Oysa sistem gereğince, iddia makamı ve savunma makamının hasım olması gerekmektedir. Bkz. Samaha, **Criminal Justice**, s. 349. Aynı zamanda sözleşmeli anlaşma (*contractual agreement*) uyarınca bölge ve eyalet yetkilileri yerel ceza avukatlarıyla anlaşma yaparak, yardıma muhtaç kişiler için sözleşmeli bir savunma hizmeti verilmesini sağlamaktadır. Her geçen gün daha fazla rağbet görmesine rağmen yardıma muhtaç kişiler için en az kullanılan savunma yöntemidir. Bkz. Samaha, **Criminal Justice**, s. 369; Schmallegger, **Criminal Justice: A Brief Introduction**, s. 276; Schmallegger, **Criminal Justice Today**, s. 393. 2010 tarihli BJS (Adalet İstatistikleri Bürosu) raporuna göre, resmî savunma görevlisi sistemi yardıma muhtaç kişilere avukat sağlamak için kullanılan en önemli yöntem olup yaklaşık 1.000 resmî savunma görevlisi yaklaşık olarak 5,6 milyon davada görev almaktadır. Bkz. Lynn Langton - Donald Farole, **State Public Defender Programs**, 2007, Bureau of Justice Statistics Special Report, s. 3. <https://www.bjs.gov/content/pub/pdf/spdp07.pdf> (Erişim Tarihi: 10.06.2020). Resmî savunma görevlileri ofisinin oldukça fazla olan dosya yükü, iddia pazarlığı yönteminin çok fazla kullanılması hakkında baskı yaratmaktadır. Bkz. Schmallegger, **Criminal Justice: A Brief Introduction**, s. 276; Schmallegger, **Criminal Justice Today**, s. 393.

¹¹⁴⁰ Mağdurun pazarlık sırasında savcının kararına doğrudan katkısı olmasa da mağdurun süreci dolaylı olarak etkileyebilmesinin mümkün olduğu da ifade edilmektedir. Bu kapsamda mağdurun ifadelerinin yer aldığı cezalandırma öncesi rapor ve bazı eyaletlerde cezanın sonucu olarak öngörülen mağdurun zararının tazmini zorunluluğu, süreci ve dolayısıyla hâkimin anlaşmayı kabul veya reddetmesini etkileyebilecektir. Bkz. Turner, **Plea Bargaining Across Borders**, s. 22.

¹¹⁴¹ Bu bakımdan müzakerelerin şeffaf olmadığı ve yargı incelemesinden bağımsız olduğu; birkaç eyaletin, tekliflerin kayda alınmasını gerektiren kuralları yürürlüğe koyduğu ifade edilmektedir. Bkz. Turner, **"Plea Bargaining"**, s. 79. Bu durum eleştirilere konu olmaktadır. Bkz. Nancy J. King - Ronald F. Wright, **"The Invisible Revolution in Plea Bargaining: Managerial Judging and Judicial Participation in Negotiations"**, **Texas Law Review**, Vol. 95, 2016, s. 377.

¹¹⁴² Turner, **Plea Bargaining Across Borders**, s. 22. Mağdurların iddia pazarlığındaki rolüne ilişkin olarak mağdura anlaşmayı reddetme yetkisinin verilmesi, duruşmada dinlenmesi, savcının anlaşma teklif etmeden mağdura danışması gibi öneriler ileri sürülmektedir. Bkz. Michael M. O'Hear, **"Plea Bargaining and Victims: From Consultation to Guidelines"**, **Marquette Law Review**, Vol. 91, 2007, s. 323-324.

¹¹⁴³ Paul G. Cassell, **"Crime Victims' Rights"**, **Reforming Criminal Justice: Pretrial and Trial Processes (Volume 3)**, Ed. Erik Luna, Phoenix: Arizona State University, 2017, s. 237. Ayrıca bkz. Cohen - Adelman - Abramson - O'Hear - Logan, **Criminal Procedure: The Post-Investigative Process**, s. 450. Yalnızca yedi eyalet, mağdurlara özel olarak iddia pazarlığına katılmaları için belirli haklar tanımaktadır. Bkz. Elizabeth N. Jones, **"The Ascending Role of Crime Victims in Plea-Bargaining and Beyond"**, **West Virginia Law Review**, Vol. 117, 2014, s. 117 vd.; Thaman, **"Plea-Bargaining, Negotiating Confessions"**, s. 983 dn. 220. İddia pazarlığı sürecinde mağdurların bilgilendirilmesine veya görüşünü bildirmesine ilişkin eyaletlerdeki uygulamalar için ayrıca bkz. Yapar, **"İddia Pazarlığı"**, s. 136 vd.

yıllarda mağdur haklarının gelişimi doğrultusunda, mağdurların pazarlık sürecine katkısının artırılması düşüncesi yaygınlaşmaya başlamıştır¹¹⁴⁴. Mağdurun katılımı olmaksızın tarafların müzakereleri özel olarak gerçekleştirmesi sürecin şeffaflığına zarar vermektedir¹¹⁴⁵. Mağdurların bu süreçte dikkate alınması mağdurların da beklentilerinin karşılanmasını sağlayacaktır. Ayrıca ifade etmek gerekir ki, mağdurun pazarlık sürecine katılımı, ceza muhakemesi sisteminin adilliğinin sağlanmasına hizmet edeceği gibi, şeffaflığı sağlayarak kamunun sürece olan güvenini de artıracaktır¹¹⁴⁶.

ABD'de suç kabul eden şüpheliler için kanunda gösterilen asgari yasal ceza indirimleri uygulanmamaktadır. Bu nedenle doğal olarak, şüphelinin suçunu kabul etmesi ve jüri tarafından ya da bir hâkim tarafından yargılanma hakkından feragat etmesi için bir teşvik söz konusu olması gerekmekte; ayrıca suç kabulü genellikle, kişinin bir jüri yargılaması sonucunda alması muhtemel cezadan daha az bir ceza almasını sağlayacak şekilde hafifletici bir etken olarak değerlendirilmektedir¹¹⁴⁷. Savcı, cezada belli oranda indirim olacağına veya isnat edilen suçların düşürülüp düşürülmeyeceğine dair bir vaatte bulunmaktadır.

İddia anlaşması, taraflar arasında yapılan ve uyulması gereken bir sözleşme gibi uygulanmaktadır¹¹⁴⁸. Bu kapsamda savcı ile şüpheli/sanık anlaşmadaki vaatlerine uygun davranmalıdır. Anlaşmanın ihlali konusunda anlaşmaya hüküm konulabilir ve şüpheli/sanığın anlaşmayı ihlali halinde nasıl bir çözüm getirildiği gösterilebilir¹¹⁴⁹. Anlaşmanın ihlal edildiğini iddia eden taraf, anlaşmayı ve ihlali delillerle ispat etmek

¹¹⁴⁴ Siegel - Worrall, **Introduction to Criminal Justice**, s. 400-401; LaFave - Israel - King - Kerr, **Criminal Procedure**, s. 1245-1246. Pazarlıkta sanığın haklarına odaklanan Yüksek Mahkeme kararlarının, mağdurların haklarının aynı şekilde ele alınması ve mağdurların bir ceza muhakemesinin tüm aşamalarına katılım hakkını garanti altına alma ihtiyacını ortaya koymak bakımından incelendiği bir çalışma için bkz. Jones, **“The Ascending Role of Crime Victims”**, s. 97 vd.

¹¹⁴⁵ Turner, **“Plea Bargaining”**, s. 86.

¹¹⁴⁶ Mağdurun iddia pazarlığı sürecine katılmasının, mağdurlara danışma ve mağdurların dinlenilmesinin; onlara saygı gösterilmesi ve zarar gördüklerinin kabulü anlamına geleceği, bu durumun mağdurun psikolojik iyileşmesine katkıda bulunacağı, mağdurun zararın giderilmesi veya tazminat gibi çıkarlarına hizmet edeceği, mağdurun hâkim için ek bir bilgi kaynağı olduğundan mahkemenin kabul veya reddi bakımından önemli olduğu ifade edilmekte ve mağdurun sürece katılmasında birçok yararı bulunduğu ifade edilmektedir. Bkz. Cassell, **“Crime Victims’ Rights”**, s. 237. Ayrıca bkz. O’Hear, **“Plea Bargaining and Victim”**, s. 326 vd.

¹¹⁴⁷ Thaman, **“Plea-Bargaining, Negotiating Confessions”**, s. 976.

¹¹⁴⁸ Ross, **“The Entrenched Position of Plea Bargaining”**, s. 113.

¹¹⁴⁹ Yapar, **İddia Pazarlığı**, s. 222-224; Herman - Bolitho, **Plea Bargaining**, s. 306. Anlaşmanın ihlali hakkında detaylı bilgi için bkz. Cohen - Adelman - Abramson - O’Hear - Logan, **Criminal Procedure: The Post-Investigative Process**, s. 463 vd.

yükümü altındadır¹¹⁵⁰. Savcı, anlaşmanın koşullarını yerine getiremeyecek ise bu durumu derhal müdafie bildirmeli; şüpheli/sanığın anlaşmayı ihlal ettiğini öğrendiğinde ise müdafii ihlal ve muhtemel sonuçları hakkında derhal bilgilendirmelidir¹¹⁵¹. Anlaşmayı ihlal eden taraf savcı ise şüpheli/sanık suçu kabulden vazgeçebilir¹¹⁵². Anlaşmanın ihlali durumunda mahkeme, şüpheli/sanığın kabulünden vazgeçmesine karar verebileceği gibi, iddia anlaşmasının anlaşma şartlarına uygun şekilde yerine getirilmesine de karar verebilir¹¹⁵³. Savcının anlaşmaya uygun davranmaması, yükümlülüklerinden kaçınması ancak mahkemenin bu duruma onay vermesi halinde mümkün olabilir¹¹⁵⁴. İddia anlaşması, şüpheli/sanığın belirli yükümlülükler veya taahhütleri yerine getirmesi halinde cezalandırılması sonucuna yol açmakta olup anlaşma mahkeme tarafından onaylanmışsa, anlaşmaya konu fiilden ikinci kez yargılanamayacağından şüpheli/sanık hakkında yeniden dava açılmayacaktır¹¹⁵⁵. Bununla birlikte, şüpheli/sanık; özellikle işbirliği pazarlığı tarzındaki pazarlıklar neticesinde yapılan anlaşmada öngörülmesine rağmen savcılık ile işbirliği yapmamak, diğer soruşturmalarda söz verilen şekilde tanıklık yapmamak veya bilgi vermemek şeklinde ihlaller gerçekleştirebilir. Bu durumda anlaşma ihlal nedeniyle iptal edildiğinde, düşürülen suçlamaları da içerecek şekilde yeni bir soruşturma başlatılabilir¹¹⁵⁶.

Günümüzde iddia pazarlığı, bazı durumlarda hızlandırılmış şekilde de uygulanabilmektedir. Bu kapsamda savcılar tarafından şüphelilerin iddia anlaşmalarına girmeden önce dosyadan bilgi alma haklarından feragat etmeleri sağlanarak, zamanlarını ve kaynaklarını daha fazla tasarruf etmeye çalıştıkları hızlı

¹¹⁵⁰ Herman - Bolitho, **Plea Bargaining**, s. 296.

¹¹⁵¹ Herman - Bolitho, **Plea Bargaining**, s. 24-25.

¹¹⁵² Anlaşmadan vazgeçme hakkında bkz. LaFave - Israel - King - Kerr, **Criminal Procedure**, s. 1260 vd.

¹¹⁵³ Herman - Bolitho, **Plea Bargaining**, s. 24; Ross, “**The Entrenched Position of Plea Bargaining**”, s. 113. Mahkeme anlaşmanın yerine getirilmesi kapsamında, ceza pazarlığı anlaşmasının savcı tarafından ihlali durumunda şüpheli/sanığın genellikle farklı bir mahkeme önünde yeniden cezalandırılmasına veya anlaşmada belirtilen suçlamaların düşürülmesi konusunda anlaşma şartlarının yerine getirilmesine karar verebilir. Bununla birlikte, mahkemenin şüpheli/sanığın isteklerini, ihlalinin mahiyetini, kamu yararını ve şüpheli veya savcının zararını dikkate alarak en uygun çözüme karar vermesi gerektiği ifade edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Herman - Bolitho, **Plea Bargaining**, s. 289 vd.

¹¹⁵⁴ Santobello v. New York, 404 U.S. 257 (1971).

¹¹⁵⁵ Anlaşmanın ihlal edilmesinin aynı fiilden dolayı iki kez yargılanma yasağının uygulanmasını kaldırdığı yönünde bir Yüksek Mahkeme kararı için bkz. Ricketts v. Adamson, 483 U.S. 1 (1987). <https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/usrep/usrep483/usrep483001/usrep483001.pdf> (Erişim Tarihi: 12.06.2020)

¹¹⁵⁶ Turner, **Plea Bargaining Across Borders**, s. 45; Ross, “**The Entrenched Position of Plea Bargaining**”, s. 113-114.

iddia pazarlıkları (*fast track*) uygulanmaktadır¹¹⁵⁷. Hızlandırılmış şekilde yürütülen iddia anlaşması, kısa bir zaman aralığı içinde bir şüphelinin belirli haklarından vazgeçerek suçunu kabul etmesi gerekliliğine dayanmaktadır. Şüpheli, savcının indirilmiş ceza önerisi karşılığında itham edilmeden önce suçu kabul etmelidir¹¹⁵⁸. Hızlandırılmış programa katılmayı derhal kabul eden bir şüpheli, devletin diğer sanıkların yargılanmasında kullanılabilecek önemli ve sınırlı kaynaklarını kurtarmakta; bu çerçevede savcıların zaman ve kaynaklarını diğer dosyalara kullanmasına olanak sağlayarak ve daha önemli bir indirim elde ederek daha az ceza almayı garantilemektedir. Devletin bakış açısına göre, standart iddia anlaşmasının temel koşullarını dosyadaki duruma göre müzakere etmek, hızlı görülen bu yolun temel amacını ortadan kaldıracaktır¹¹⁵⁹.

1990'larda Amerika Birleşik Devletleri'nin güneybatı sınırındaki bölgelerde ortaya çıkan ve artan çok sayıdaki göçmenlik ile ilgili, özellikle sınır dışı edildikten sonra ABD'ye yeniden yasadışı yollarla giriş gibi suçlarda, savcılığın takdirine bağlı olarak hızlı yollar geliştirilmiştir¹¹⁶⁰. 2003 yılında Koruma Kanunu (*Protect Act*) kapsamında sınırlı şekilde olsa da hızlı cezalandırma programlarına izin verilmiştir¹¹⁶¹. Bu program çerçevesinde ABD Cezalandırma Rehberi'nde önerilen cezaların sınırından aşağıya doğru ayrılma yetkisi verilmiştir. Kanuni düzenlemeden sonra 22 Eylül 2003 tarihinde dönemin Başsavcısı tarafından bazı bölgelerde hızlandırılmış programlarının uygulanması için kriterler ve izlenecek prosedürleri belirleyen bir bildiri yayınlanmıştır¹¹⁶². Bu bildirinin yayınlanmasından sonra programlar artık

¹¹⁵⁷ Lynch, “**An Eerie Efficiency**”, s. 171. 2006-2009 yılları arasında hızlandırılmış iddia anlaşmalarının mahkeme önündeki yargılamalara etkisinin incelendiği ampirik bir çalışma için bkz. KiDeuk Kim, **Organizational Efficiency and Early Disposition Programs in Federal Courts**, Final Report, The Urban Institute, 2013, s. 1-71. <https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/grants/244386.pdf> (Erişim Tarihi: 15.06.2020)

¹¹⁵⁸ Kevin Arns, “*Not All Plea Breaches are Equal: Examining Heredia's Extension of Implicit Breach Analysis*”, **Northwestern University Law Review**, Vol. 110, No. 3, 2016, s. 619.

¹¹⁵⁹ Lynch, “**An Eerie Efficiency**”, s. 172.

¹¹⁶⁰ Jane L. McClellan - Jon M. Sands, “*Federal Sentencing Guidelines and the Policy Paradox of Early Disposition Programs: A Primer on Fast-Track Sentences*”, **Arizona State Law Journal**, Vol. 38, No. 2, 2006, s. 519 vd. Thomas E. Gorman, “*A History of Fast-Track Sentencing*”, **Federal Sentencing Reporter**, Vol. 21, No. 5, 2009, s. 311; Elizabeth Weber, “*Fast-Track Sentencing: A Potential Solution to the Divisive Discretion*”, **Missouri Law Review**, Vol. 77, No: 4, 2012, s. 1233.

¹¹⁶¹ Gorman, “**A History of Fast-Track Sentencing**”, s. 312; Weber, “**Fast-Track Sentencing**”, s. 1235. Koruma Kanunu m. 401(m)(2)(B) Bkz. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/STATUTE-117/pdf/STATUTE-117-Pg650.pdf> (Erişim Tarihi: 16.06.2020).

¹¹⁶² Memorandum from Attorney General John Ashcroft, Department Principles for Implementing an Expedited Disposition or “Fast-Track” Prosecution Program in a District. <https://www.justice.gov/sites/default/files/ag/legacy/2009/02/10/ag-092203.pdf> (Erişim Tarihi: 16.06.2020). Bkz. Gorman, “**A History of Fast-Track Sentencing**”, s. 313; Weber, “**Fast-Track Sentencing**”, s. 1235-1236. Ayrıca bkz. Tom McKay, “*Judicial Discretion to Consider Sentencing*

güneybatı bölgesi ile sınırlı olmamış; bazı koşullar değişmiş ve dönemin Başsavcı vekili tarafından 2012 yılında yayınlanan bir başka bildiri ile uygulamadaki eşitsizlik ve farkları da ortadan kaldıracak şekilde hızlandırılmış programlarda izlenecek yollar ve prosedürler gözden geçirilerek güncellenmiştir¹¹⁶³. Geliştirilerek eyaletlerde uygulanan bu program için şüphelinin uygunluğuna ilişkin kriterler, Başsavcı tarafından hazırlanan bildiride belirlenmiş olup şüpheli, suçlamalar nedeniyle gözaltına alınmasından/tutuklanmasından itibaren otuz gün içinde şartlara uygun bir iddia anlaşması yapmayı kabul etmelidir. İddia anlaşması yazılı olmalıdır ve suçlama somut gerçekler ile ilişkilendirilerek belirtilmeli ve mahkûmiyete itiraz etme hakkından feragati içermelidir. Savcı, Cezalandırma Rehberi'ndeki cezadaki indirimi dört seviyeyi geçmemek üzere belirleyerek öneride bulunur¹¹⁶⁴. Öneri kabul edilirse imzalanarak mahkemeye sunulur. Mahkeme iddia anlaşmasını kabul ederse, ceza önerisi mahkeme için bağlayıcı hale gelir. Bu yöntemde anlaşmanın koşullarının müzakere edilmesi söz konusu değildir.

bb. Federal Düzeyde İddia Pazarlığı: Ceza Muhakemesine İlişkin Federal Kurallar m. 11

Ceza Muhakemesine İlişkin Federal Kurallar m. 11(c), pazarlık anlaşmalarını federal düzeyde yasal olarak düzenlemektedir. Söz konusu düzenleme, savcı ile doğrudan sanığın veya müdafinin, sanığın iddia edilen bir suçu ya da daha hafif veya ilişkili bir suçu kabul etmesi ya da suç isnadına itiraz etmemeyi beyan etmesi halinde, maddede belirtilen üç seçenektan herhangi birinin yerine getirileceği bir anlaşma yapmasına imkân tanımaktadır¹¹⁶⁵. Savcının ilgili maddede yer alan söz konusu üç seçeneği şunlardır: 11(c)(1)(A) uyarınca savcı diğer suçlamalardan sorumlu tutulmamasını veya suçlamaların düşürülmesini talep edebilir¹¹⁶⁶; 11(c)(1)(B) uyarınca savcı, belirli bir cezanın verilmesi ya da cezalandırma aralığının uygun

Disparities Created by Fast-Track Programs: Resolving the Post-Kimbrough Circuit Split **American Criminal Law Review** , Vol. 48, No. 3, 2011, s. 1435-1437.

¹¹⁶³ Memorandum from Deputy Attorney General James M. Cole, Department Policy on Early Disposition or "Fast-Track" Programs.

Bkz. <https://www.justice.gov/sites/default/files/dag/legacy/2012/01/31/fast-track-program.pdf> (Erişim Tarihi: 16.06.2020).

¹¹⁶⁴ Gorman, "A History of Fast-Track Sentencing", s. 313-314.

¹¹⁶⁵ Sigman, "An Analysis of Rule 11 Plea Bargain Options", s. 1317.

¹¹⁶⁶ Hükümde yer almamasına rağmen uygulamada pazarlık anlaşmasına konu edilebilen ve 2002 değişikliği ile 11(c)(1)(A) maddesine eklenen ibare ile, savcı, sanık aleyhinde belirli bir suç için suçlamada bulunmamayı kabul edebilecektir.

olduğu, Cezalandırma Rehberi'nin belirli bir koşulunun veya ilkesinin ya da cezalandırma faktörünün uygulanacağı ya da uygulanmayacağı yönünde tavsiyede bulunabilir veya sanığın bu yöndeki talebine itiraz etmeme anlaşması yapılabilir (bu tür bir tavsiye veya talebin mahkeme üzerinde bağlayıcılığı bulunmamaktadır); 11(c)(1)(C) uyarınca savcı, belirli bir cezanın verilmesinin veya cezalandırma aralığının dava hakkındaki en uygun çözüm olduğu konusunda ya da Cezalandırma Rehberi'nin belirli bir koşulunun veya ilkesinin ya da cezalandırma faktörünün uygulanacağı ya da uygulanmayacağı konusunda anlaşma sağlayabilir. (bu tür bir tavsiye veya talebin mahkeme üzerinde bağlayıcılığı bulunmaktadır.)¹¹⁶⁷ Ayrıca hükümde açıkça ifade edilmiyor olsa da bir pazarlık anlaşması, sanığı yalnızca suç kabul etmek veya suç isnadına itiraz etmeyeceğini beyan etmekten daha fazlasını yapması konusunda bağlayabilir. Örneğin, bir pazarlık anlaşmasında sanığın, savcılık makamıyla başka bir dava veya soruşturmada işbirliği yapması gündeme gelebilir¹¹⁶⁸.

Anlaşmanın mahkeme huzurunda açıklanarak aleniyet kazanması gerekmektedir. Taraflar bir pazarlık anlaşmasında mutabık kaldıkları takdirde, hukuken geçerli bir sebeple hâkimin odasında yapılmasına izin verilmedikçe, bu anlaşmanın kayda geçirilmek üzere halka açık bir duruşmada açıklanması gerekir. (Ceza Muhakemesine İlişkin Federal Kurallar m. 11(c)(2)) Pazarlık anlaşması açıklandıktan sonra, mahkeme bu anlaşmayı ya kabul eder ya da reddeder. Pazarlık anlaşması kabul edildiği takdirde mahkeme, anlaşmada öngörülen koşulların hükme bağlanacağını sanığa bildirmelidir.

İddia anlaşmasının geçerliliği mahkeme tarafından incelenmektedir. Hâkimler koşulları değerlendirerek anlaşmanın reddi veya kabulü yönünde karar verir¹¹⁶⁹. Bu anlamda mahkemeler, belirli şartlarda tarafların pazarlık anlaşmasını reddetmek

¹¹⁶⁷ (B) bendinde düzenlenen bağlayıcı olmayan ceza pazarlığı ve (C) bendinde düzenlenen bağlayıcı ceza pazarlığına ilişkin karşılaştırmalar ve değerlendirmeler için bkz. Sigman, “**An Analysis of Rule 11 Plea Bargain Options**”, s. 1324. (C) bendinde düzenlenen anlaşmaların mahkemeler tarafından teşvik edilmesi gerektiği ve bunun sebepleri hakkında ayrıca bkz. Sigman, “**An Analysis of Rule 11 Plea Bargain Options**”, s. 1337 vd. Ayrıca bkz. Jeremy M. Sternberg - Christopher M. Iaquinto “*The Future of Corporate Criminal Pleas under Rules 11(c)(1)(C)*”, **Criminal Justice**, Vol. 28, No. 4, 2014, s. 12 vd.

¹¹⁶⁸ Turner, **Plea Bargaining Across Borders**, s. 30 vd.; Department of Justice, **Criminal Resource Manual**, CRM 625, s. 49.

¹¹⁶⁹ Ross, “**The Entrenched Position of Plea Bargaining**”, s. 112.

imkânına sahiptir. ABD’de hâkim, önerilen anlaşmaya dayalı pazarlığı reddederek davanın tam anlamıyla bir yargılama sürecinden geçmesine karar verebilmektedir¹¹⁷⁰. Mahkeme; kabul veya ret kararı verebileceği gibi, aynı zamanda suçlamaların düşürülmesini veya cezanın belirlenmesini içeren bağlayıcı nitelikte iddia anlaşmalarının (m. 11(c)(1)(A) veya m. 11(c)(1)(C)) söz konusu olması halinde, pazarlığı kabul etme veya reddetme yönündeki kararını, hâkim mahkûmiyet kararı öncesinde hazırlanan raporu görüp suç teşkil eden fiilin ciddiyeti konusunda bir görüş sahibi olana kadar erteleyebilecektir. (Ceza Muhakemesine İlişkin Federal Kurallar m. 11(c)(3)(A)) Bu durumda hâkim şüphelinin suç ikrarını geri çekmesine izin vermelidir. Bununla birlikte, ceza tavsiyesi niteliğinde bağlayıcı olmayan iddia anlaşması yapılmış ise (m. 11(c)(1)(B)), mahkeme savcının talebi veya tavsiyesine uymasa bile, şüpheli/sanığın bu anlaşmadan geri çekilme imkânı bulunmamaktadır. (Ceza Muhakemesine İlişkin Federal Kurallar m. 11(c)(3)(B)) Nitekim federal sistemde, yalnızca savcılık tarafından şüphelinin belirli bir ceza konusundaki talebine itiraz etmeyeceği konusunda söz verildiği durumlarda hâkim, şüpheliye savcılığın tavsiye ettiği veya itiraz etmemeyi kabul ettiği cezadan daha yüksek bir ceza verebilmektedir¹¹⁷¹. Mahkeme, şüpheli/sanığı m. 11(c)(1)(B) uyarınca yapılan anlaşma kapsamında savcının tavsiyesi ile bağlı olmadığı ve anlaşmadan geri çekilemeyeceği konusunda bilgilendirmelidir.

Mahkeme yaptığı incelemede, yukarıdaki başlıkta sözü edilen Ceza Muhakemesine İlişkin Federal Kurallar’ın m. 11(b) hükümleri uyarınca, şüpheli/sanığı, suçu kabul ettiğine veya suç isnadına itiraz etmeyeceğine dair beyanının mahkeme tarafından kabul edilmesi halinde bunun yargılanma haklarından feragat etmesi anlamına geldiği, iddia anlaşmasında yer verildiyse temyiz hakkından vazgeçildiği gibi belirtilen konularda bilgilendirmeli; anlaşmanın gönüllü olarak kabul edildiğine ve anlaşmanın gerçeğe dayanan olgusal temelleri olduğuna emin olmalıdır¹¹⁷². Şüpheli/sanığın yargılanmayı seçmesi halinde haklarını, suçu kabul etmesinin ve anlaşmanın sonuçlarını bilmesi gerekmektedir. Mahkeme; öncelikle şüpheli/sanığın kabul ettiği suçlamaların mahiyetini ve kabul beyanı ile kendi kendini

¹¹⁷⁰ Ancak hâkimin pazarlığı reddetmesinin, hâkimi yargılama sürecindeki mahkeme heyeti gibi taraflı hale getirecek şekilde deliller üzerinde yapılmış bir ön değerlendirmeyi ortaya çıkaracağı da ifade edilmektedir. Bkz. Thaman, “**Plea-Bargaining, Negotiating Confessions**”, s. 982.

¹¹⁷¹ Thaman, “**Plea-Bargaining, Negotiating Confessions**”, s. 985.

¹¹⁷² Turner, **Plea Bargaining Across Borders**, s. 37 vd.; Herman - Bolitho, **Plea Bargaining**, s. 13-17; Ross, “**The Entrenched Position of Plea Bargaining**”, s. 109.

suçlamaya zorlanamama, jüri önünde yargılanma, tanıklarla yüzleşme, anlaşmada varsa temyiz hakkı gibi haklardan feragat ettiğini bildiği ve anladığı konusunda emin olmalı ve şüpheli/sanığı suçun karşılığı olarak alabileceği en yüksek ceza hakkında bilgilendirmiş olmalıdır¹¹⁷³. Mahkeme, ayrıca anlaşmanın bilerek tercih edilip edilmediği kapsamında anlaşmayı onaylamadan önce şüpheli/sanığın yeterli hukuki yardımdan yararlandığını da tespit etmelidir¹¹⁷⁴. Bilgilendirme yapılmadan kabulün gönüllü olmasından da söz edilemeyecektir. Bu kapsamda şüpheli/sanığın yeterli şekilde bilgilendirilmediği durumlarda anlaşma onaylanmamalıdır. Ancak suç kabul edilmeden savcının duruşmada açıklayacağı kadar bilgi ve delil açıklamaması ve dolayısıyla savunmanın dosyadaki tüm bilgilere erişememiş olması, anlaşmanın bilerek ve gönüllü şekilde kabul edilmediği anlamına gelmemektedir¹¹⁷⁵. Yüksek Mahkeme, Ruiz kararında bu tarz uygulamalara onay vermiş ve iddia anlaşmasına girmeden ve suçlama gerçekleşmeden önce isnat edilen suç ile ilgili bilgilerin verilmesine ve dosyanın içeriğinin bilinmesine gerek olmadığına karar vermiştir¹¹⁷⁶.

Şüphelinin anlaşmayı kabulünün geçerliliği, özgür iradesinin varlığına bağlıdır. Mahkeme, şüpheli/sanığın pazarlığı özgür iradesi ile gönüllü olarak seçip seçmediğini tespit etmelidir¹¹⁷⁷. Bu kapsamda dış müdahaleler ile iradenin yönlendirilmesine ve etkilenmesine yol açan işkence, kötü muamele, zorlama, aldatma gibi yasak sorgu yöntemleri özgür iradeyi ortadan kaldıracığından, bu yöntemlerle elde edilen kabul bulunması halinde anlaşma reddedilecektir¹¹⁷⁸. Nitekim önemli bir anayasal veya temel haktan feragatin geçerli olabilmesi için, şüphelinin bilerek ve gönüllü olarak feragat etmiş olması zorunludur¹¹⁷⁹. Bilerek ve gönüllü olarak kabulden söz edebilmek için şüpheli/sanık kabulü ve sonuçlarını algılayabilecek akli yeterliliğe sahip olmalıdır¹¹⁸⁰. Ancak şüphelinin daha az ceza alma vaadiyle suçu kabul etmesinin ve

¹¹⁷³ Cohen - Adelman - Abramson - O'Hear - Logan, **Criminal Procedure The Post-Investigative Process**, s. 454-458; Turner, **Plea Bargaining Across Borders**, s. 39-40.

¹¹⁷⁴ Turner, **Plea Bargaining Across Borders**, s. 39.

¹¹⁷⁵ Turner, **Plea Bargaining Across Borders**, s. 40.

¹¹⁷⁶ States v. Ruiz, 536 US 622 (2002).

¹¹⁷⁷ Cohen - Adelman - Abramson - O'Hear - Logan, **Criminal Procedure The Post-Investigative Process**, s. 451-452.

¹¹⁷⁸ Yüksek Mahkeme tarafından şüpheli/sanığın özgür iradesini etkilemediği kabul edilen haller için bkz. Turner, **Plea Bargaining Across Borders**, s. 38-39. Ayrıca bkz. Ross, "The Entrenched Position of Plea Bargaining", s. 110.

¹¹⁷⁹ Boykin v. Alabama, 395 U.S. 238, 243 (1969). Ayrıca bkz. United States v. Mezzanatto, 115 S. Ct. 801 (1995). Karar için bkz. <https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/usrep/usrep513/usrep513196/usrep513196.pdf> (Erişim Tarihi: 12.06.2020).

¹¹⁸⁰ Turner, **Plea Bargaining Across Borders**, s. 39.

yargılanma durumunda daha ağır ceza alacak olma ihtimalinin, gönüllülüğü etkilemediği kabul edilmektedir¹¹⁸¹.

Mahkemenin, şüpheli/sanığın haklarından bilerek ve kendi iradesiyle feragat ettiğinin kayıtlara geçmesini sağlaması gerekmektedir. İddia anlaşması, sanığın söz konusu anlaşmanın anlam ve sonuçlarını anladığını ve haklarından bilerek ve gönüllü olarak feragat ettiğini açıkça ifade etse de şüpheli/sanığın yeterli şekilde bilgilendirilmiş olduğu ve haklarından feragat ettiğine ilişkin açık beyanının duruşma esnasında hâkim tarafından alınması gereklidir¹¹⁸².

Mahkeme, anlaşmanın geçerliliğine karar verirken, suçu kabulün bilerek ve gönüllü şekilde yapıldığının yanı sıra davanın gerçeklere dayanan bir zemini olduğu konusunda ikna olmalı ve somut olgusal temellerinin varlığını tespit etmelidir¹¹⁸³. Dolayısıyla şüpheli/sanığın suçu kabulü dosyadaki gerçeklere, delillere uygun olmalıdır. Suç ikrarının gerçeklere dayanan bir zemininin bulunması, savcının iddianame içeriğini kanıtlayabileceğini belirtmesi veya iddiaları destekleyen yeterli delil bulunması şeklinde olabilir¹¹⁸⁴. Ancak yargılama yapılırsa savcının delillerinin davanın olgularını ispatlayabilecek nitelikte olması şeklinde ifade edilebilecek olan bu gerekliliğin, mahkemeler tarafından çok katı bir şekilde uygulanmadığı; anlaşmanın şekli olarak denetlendiği görülmektedir¹¹⁸⁵.

Mahkeme, Federal Kural m. 11(c)(1)(A) veya 11(c)(1)(C)'de belirtilen türden bağlayıcı nitelikteki iddia anlaşmasını kabul ederse, üzerinde anlaşılan hususların mahkeme kararına dâhil edileceğini şüpheli/sanığa bildirmek zorundadır. (Ceza Muhakemesine İlişkin Federal Kurallar m. 11(c)(4)) Ayrıca Ceza Muhakemesine İlişkin Federal Kurallar m. 11(c)(5) uyarınca; anlaşma mahkeme tarafından reddedildiği takdirde mahkeme, maddede hüküm altına alındığı şekilde, kayıtlara geçilmek üzere ve halka açık bir duruşmada (hukuken geçerli bir sebep varsa hâkimin

¹¹⁸¹ Brady v. US 397 U.S. 742 (1970).

¹¹⁸² Anlaşma sonrası yapılan duruşmada, şüpheli/sanığın anlaşmayı bilerek ve gönüllü olarak kabul ettiğini tespit amacıyla hâkim tarafından sorulan sorular için bkz. Balo, **Savcılık**, s. 210-211 dn. 167; Balo - Çetintürk, "**Savcı-Sanık Pazarlığı**", s. 1270 dn. 91.

¹¹⁸³ Turner, **Plea Bargaining Across Borders**, s. 41; Worrall, **Criminal Procedure: From First Contact to Appeal**, s. 367; Cohen - Adelman - Abramson - O'Hear - Logan, **Criminal Procedure The Post-Investigative Process**, s. 458-459.

¹¹⁸⁴ Thaman, "**Plea-Bargaining, Negotiating Confessions**", s. 987.

¹¹⁸⁵ Turner, **Plea Bargaining Across Borders**, s. 41-42.

odasında) tarafları ret kararı hakkında bilgilendirir. Mahkeme, anlaşmaya uymak zorunda olmadığını bildirir ve sanığa savunma beyanını geri çekme fırsatı tanınmalıdır. Ayrıca sanığa beyanını geri çekmemesi halinde mahkemenin dava hakkındaki tasarrufunun pazarlık anlaşmasında düşünülenenden daha olumsuz olabileceğini bildirmelidir.

ABD’de mahkeme, bir iddia pazarlığını kabul ederse şüpheliye pazarlık sonucunda kararlaştırılan cezayı vermelidir. Mahkeme bağlayıcı nitelikteki anlaşmada belirtilen ceza ve ceza aralıklarını değiştiremez. Hâkimin kararlaştırılan cezayı vermesinin tek istisnasının, hâkimin mahkûmiyet kararı sırasında eline yeni deliller geçmesi ve söz konusu delillerin hâkime, kararlaştırılan cezanın veya kararlaştırılan suçun davanın gerçeklerine ya da şüphelinin suçuna uygun olmadığı durumu olduğu ifade edilmektedir¹¹⁸⁶. Bununla birlikte, taraflar ceza konusunda anlaşmadıkça, hâkim sonuç ceza miktarını belirleme yetkisini sürdürmektedir. Savcının anlaşmaya uygun şekilde ceza tavsiyesinde bulunduğu hallerde ise hâkimler savcının ceza teklifi ile bağlı değildir¹¹⁸⁷. Ancak federal düzeyde ve eyaletlerin çoğunda tavsiye niteliğinde de olsa suçların karşılığı verilecek cezaları gösteren cezalandırma rehberlerinin bulunması, hâkimin takdir yetkisini sınırlandıran bir unsur olarak görülmektedir¹¹⁸⁸. Cezanın iddia anlaşmasının şartlarına ve genellikle şüphelinin başka bir davada gerçekçi bir şekilde ifade vermesine veya daha ciddi bir davanın kovuşturmasına yardımcı olmasına bağlı olduğu durumlarda, savcı bu şartın yerine getirilmediğini belirtirse hâkim, cezanın sınırları içinde kalmak kaydıyla şüpheliye uygun gördüğü her tür cezayı verebilecektir¹¹⁸⁹.

Bağlayıcı nitelikteki iddia anlaşmaları bakımından, anlaşma mahkeme tarafından kabul edilmeden önce şüpheli/sanığın anlaşmadan geri çekilme hakkı bulunmakla birlikte; anlaşma mahkeme tarafından kabul edildikten sonra, cezanın tespitinden önce olmak ve ancak adil ve makul bir sebep göstermek şartıyla şüpheli anlaşmadan çekilebilir¹¹⁹⁰. (Ceza Muhakemesine İlişkin Federal Kurallar m. 11(d)) Mahkeme, şüpheli/sanığın adil ve makul olmayan pazarlıklardan korunması ihtiyacı

¹¹⁸⁶ Thaman, “Plea-Bargaining, Negotiating Confessions”, s. 985.

¹¹⁸⁷ Turner, *Plea Bargaining Across Borders*, s. 24.

¹¹⁸⁸ Turner, *Plea Bargaining Across Borders*, s. 24.

¹¹⁸⁹ Thaman, “Plea-Bargaining, Negotiating Confessions”, s. 985.

¹¹⁹⁰ Cohen - Adelman - Abramson - O’Hear - Logan, *Criminal Procedure The Post-Investigative Process*, s. 476-478.

kapsamında adil ve makul sebepleri olup olmadığını değerlendirirken, şüpheli/sanığın masum olma ihtimali veya suçu kabul etmesinin geçersiz olabileceği gibi etkenleri değerlendirecektir¹¹⁹¹. Örneğin, bir tanığın güvenilir bir şekilde ifadesini değiştirmesi gibi adil ve makul bir sebep varsa, suçsuzluğu kanıtlaması muhtemel delillerin ortaya çıkması durumunda suç kabulü geri çekilebilir¹¹⁹². Anlaşmanın bilerek ve gönüllü olarak yapılmadığını gösteren durumlar, masumiyeti gösteren delillerin varlığı, müdafinin yetersiz hukuki yardımı gibi haller şüpheli/sanığın iddia anlaşmasından çekilmesi için adil ve makul sebep olarak kabul edilmektedir¹¹⁹³. Mahkeme cezayı tespit ettikten sonra ise suçu kabul veya suç isnadına itiraz etmeme beyanından şüpheli/sanık tarafından vazgeçilemez ve bu yöndeki savunmalar ancak doğrudan temyiz (*direct appeal*) veya *collateral attack* uyarınca iptal edilebilir. (Ceza Muhakemesine İlişkin Federal Kurallar m. 11(e))

İddia pazarlığı müzakereleri başarıya ulaşmaz ve yargılanma yoluna gidilirse veya anlaşma hâkim tarafından reddedilir ise şüpheli/sanığın görüşmelerdeki beyanları yargılamada kullanılamayacaktır¹¹⁹⁴. Bir savunmanın, bir savunma tartışmasının ve ilgili herhangi bir beyanın kabul edilebilirliği veya kabul edilemezliğine, Federal Delil Kuralları m. 410 uyarınca karar verilecektir. (Ceza Muhakemesine İlişkin Federal Kurallar m. 11(f)) Buna göre; aşağıda yer alan beyanların, istisnalar söz konusu olmakla birlikte, herhangi bir hukuki veya cezai işlemde bunları veren kişi aleyhine delil olarak kullanılmasına engel olmaktadır¹¹⁹⁵: Suçun kabul edildiğine dair verilen ancak daha sonra geri çekilen bir savunma beyanı, suç isnadına itiraz etmeyeceğine dair bir savunma beyanı, Ceza Muhakemesine İlişkin Federal Kurallar m. 11 uyarınca yürütülen herhangi bir yargısal işlem esnasında suçun kabul edildiğine veya suç isnadına itiraz etmeyeceğine dair bir savunma beyanına ilişkin olarak verilen herhangi bir beyan, bir savcı ile yapılan ve suçun kabul edildiğine dair bir savunma beyanı ile sonuçlanmayan veya suçun kabul edildiğine dair bir savunma beyanı ile sonuçlanan ancak daha sonra bu savunmanın geri çekildiği pazarlık görüşmeleri esnasında verilen

¹¹⁹¹ Turner, *Plea Bargaining Across Borders*, s. 44.

¹¹⁹² Ross, “*The Entrenched Position of Plea Bargaining*”, s. 112; Thaman, “*Plea-Bargaining, Negotiating Confessions*”, s. 989 dn. 262.

¹¹⁹³ Yapar, *İddia Pazarlığı*, s. 173 vd.

¹¹⁹⁴ Thaman, “*Plea-Bargaining, Negotiating Confessions*”, s. 984.

¹¹⁹⁵ Federal Delil Kuralları m. 410 (b) uyarınca, bu tür deliller; eğer ilgili beyanların adil yargılama gereği birlikte değerlendirilmesi gerekli ise, aynı savunma beyanı veya diğer bir beyanın ortaya çıkarıldığı herhangi bir yargısal işlemde veya sanık; ilgili beyanı yeminli olarak, kayıtlara geçilmek üzere ve müdafinin varlığında vermişse, yalan yere yemin etme veya yalan beyanda bulunma nedeniyle yürütülen bir cezai işlemde kabul edilebilecektir.

herhangi bir beyan. Bununla birlikte, bu korumadan vazgeçilebilir. Yüksek Mahkeme, Ceza Muhakemesine İlişkin Federal Kurallar m. 11(f) kapsamındaki korumaların, en azından görevi kötüye kullanma suçuna ilişkin pazarlıklar esnasında verilen beyanların kullanılmasına izin verilmesi durumunda uygulanmayabileceğine karar vermiştir¹¹⁹⁶.

Ceza Muhakemesine İlişkin Federal Kurallar m. 11(g), sanığın bir beyan sunduğu yargısal işlemlerin kaydının mahkeme kâtibi tarafından veya bir kayıt cihazı tarafından tutulmasını emretmektedir. Ayrıca suçun kabul edildiğine veya suç isnadına itiraz edilmeyeceğine dair beyanlara ilişkin kayıtların, mahkemenin sanığa 11(b) ve (c) uyarınca yaptığı bilgilendirmeleri ve araştırmaları da içermesi gerekmektedir.

Hükümdeki gerekliliklere aykırılık teşkil eden ancak şüpheli/sanığın önemli haklarının etkilenmediği zararsız hata (*harmless error*) olarak nitelendirilen hallerin bulunması, anlaşmanın geçerliliğini etkilemeyecektir¹¹⁹⁷. (Ceza Muhakemesine İlişkin Federal Kurallar m. 11(h))

3. İngiltere

Alternatif bir uyuşmazlık çözüm yöntemi olarak iddia pazarlığı, ABD'deki kadar yaygın olmasa da, İngiltere'de uygulanmaktadır. Ancak İngiliz ceza adalet sisteminde nadir bir uygulama olduğunu söylemek de mümkün değildir¹¹⁹⁸. Çoğu ülke sistemi gibi İngiltere ceza adalet sisteminin de özellikle son dönemlerde yeni suç türlerinin de ortaya çıkması ve birtakım reformlar sebebiyle ağır iş yükü altında olduğu ifade edilmektedir¹¹⁹⁹. Bu noktada özellikle son yıllarda suç kabulü üzerine gerçekleşen mahkûmiyetlerin arttığı görülmekte, özellikle bazı mahkemelerde davaların büyük

¹¹⁹⁶ United States v. Mezzanatto, 115 S. Ct. 797 (1995). Kararın değerlendirilmesine ilişkin bkz. Michael S. Gershowitz, "Waiver of the Plea-Statement Rules", **Journal of Criminal Law and Criminology**, Vol. 86, 1996, s. 1439 vd.

¹¹⁹⁷ Maddede düzenlenen zararsız hata doktrini ve bu kuralın şüpheli/sanığın güvenceleri bakımından şartları ağırlaştırmaya hizmet ettiği hakkında bkz. Cook, "**Federal Guilty Pleas under Rule 11**" s. 633 vd. Ayrıca bkz. Brent E. Newton, "*Disarray Among the Federal Circuits: Harmless Error Review of Rule 11 Violations*", **The Journal Appellate Practice and Process**, Vol. 2, 2000, s. 143 vd. Ayrıca bkz. Dressler -Michaels, **Understanding Criminal Procedure: Volume 2: Adjudication**, s. 386 vd.

¹¹⁹⁸ İngiliz mahkemeleri, özellikle artan iş yükü ve mahkemedeki yasal aktörlerin yakın mesleki ve sosyal ilişkileri gereği iddia anlaşmalarını mümkün, hatta gerekli hale getirmektedir. Bkz. Diwakar Bhatta, "*Plea Bargaining and Its Application in Different Jurisdictions: A Comparative Overview*", **NJA Law Journal**, Vol. 14, 2020, s. 159.

¹¹⁹⁹ Carol A. Brook - Bruno Fiannaca - David Harvey - Paul Marcus - Jenny McEwan - Renee Pomerance, "*A Comparative Look at Plea Bargaining in Australia, Canada, England, New Zealand, and the United States*", **William & Mary Law Review**, Vol. 57, 2016, s. 1201.

çoğunluğu suç kabulü üzerine gerçekleşmektedir¹²⁰⁰. İngiltere’de şüpheli, suçunu kabul ederse söz konusu suç kabulünün genellikle hafifletilmiş bir ceza beklentisinden kaynaklandığı düşünülmektedir¹²⁰¹. Aynı zamanda suç kabulü ile masraf ve zaman tasarrufu sağlanmaktadır¹²⁰².

İngiltere’de iddia pazarlığına ilişkin yasal bir düzenleme bulunmamaktadır. Yargılamadan önce iddia makamı ile savunma arasında iddia anlaşmasına ilişkin müzakereler ise uzun yıllardır yapılmaktadır¹²⁰³. Bununla birlikte, iddia pazarlığının 1970’li yıllara kadar resmen tanınmayan bir uygulama olduğu söylenmelidir¹²⁰⁴. İddia pazarlığı İngiltere’de uygulanmakla birlikte, bir nevi sanıkların almaları gereken cezalardan kurtulmasına imkân veren yasal bir boşluk olarak görüldüğünden, bu uygulamaya halen kuşkuyla bakıldığını ve eleştirilen bir süreç olduğunu ifade etmek gerekir. Sanıkların sahip olduğu hakların korumasını azaltması ve uygulama dolayısıyla sanıkların daha sert mahkûmiyet kararlarından kaçınabilmesi, iddia pazarlığı uygulamasının istenmeme nedenleridir. İddia pazarlığının en çok eleştirilen yönleri; birbiri ile çelişkili gibi görünmekle birlikte, şüpheli/sanıkları suç kabulüne zorlaması ve şüpheli/sanıkların ceza adalet sistemi ile bir nevi oynamasına izin vererek alması gereken mahkûmiyet hükümlerinden kaçınmasına izin vermesidir¹²⁰⁵. İngiliz

¹²⁰⁰ Brook - Fiannaca - Harvey - Marcus - McEwan - Pomerance “**A Comparative Look at Plea Bargaining**”, s. 1168-1169; James Dominic Edward Barry, **A Barrister’s Role in the Plea Decision: An analysis of drivers affecting advice in the Crown Court**, Doktora Tezi, Queen Mary, University of London, 2010, s. 48 vd. Tez için bkz. <https://qmro.qmul.ac.uk/xmlui/bitstream/handle/123456789/394/BARRYBarrister%27sRole2010.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim Tarihi: 17.06.2020). İngiltere’de sulh ceza mahkemelerindeki (*Magistrates’ Court*) suç kabulü oranının %90 üzerinde olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Ashworth - Redmayne, **The Criminal Process**, s. 266. Ayrıca istatistiklere göre, 2011 yılında Yüksek Mahkemede (*Crown Court*) sanıkların %70’inin suçlarını kabul ettiği görülmüştür. Bkz. Ministry of Justice, Judicial and Court Statistics, 2011, s. 9. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/217494/judicial-court-stats-2011.pdf (Erişim Tarihi: 17.06.2020). Ayrıca bkz. Ergül Çeliksoy, “*Sentence Reduction for Guilty Pleas in England and Wales*”, **Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 4, S. 1, Ocak 2018, s. 196.

¹²⁰¹ Thaman, “**Plea-Bargaining, Negotiating Confessions**”, s. 984.

¹²⁰² İddia pazarlığını meşrulaştıran bu gerekçelerin eleştirisi için bkz. Rauxloh, **Plea Bargaining**, s. 51-52. Suç kabulü karşılığında ceza indiriminin şüpheli/sanık, mağdur ve toplum açısından yararları için ayrıca bkz. Çeliksoy, “**Sentence Reduction for Guilty Pleas in England and Wales**”, s. 194-195.

¹²⁰³ Brook - Fiannaca - Harvey - Marcus - McEwan - Pomerance “**A Comparative Look at Plea Bargaining**”, s. 1160. İngiltere’deki resmî olmayan müzakerelerin tarihine ilişkin ayrıca bkz. Rauxloh, **Plea Bargaining**, s. 27-29.

¹²⁰⁴ 1970’li yıllarda konuya ilişkin yapılan bir çalışma için bkz. John Baldwin - Michael McConville, “*Plea Bargaining and Plea Negotiation in England*”, **Law & Society Review**, Vol. 13, No. 2, 1979, s. 287-307. Ayrıca bkz. Philip A. Thomas, “*Plea Bargaining in England*”, **Journal of Criminal Law and Criminology**, Vol. 69, No. 2, 1978, s. 170-178.

¹²⁰⁵ Mahkeme kararlarında yer alan bu konudaki tartışmalara örnek için bkz. Brook - Fiannaca - Harvey - Marcus - McEwan - Pomerance “**A Comparative Look at Plea Bargaining**”, s. 1187-1189.

doktrinde şüpheli/sanıklar üzerindeki baskının çok güçlü olduğu, bu durumun masum kişilerin de suçu kabul etmesine yol açacağı ifade edilmektedir¹²⁰⁶. Ayrıca gayri resmî şekilde gerçekleşen bu süreç, taraflar arasında ve kapalı kapılar ardında gerçekleşmektedir. İddia pazarlığı sürecinin adil yargılanma hakkı, susma hakkı, eşit muameleye tabi olma hakkı, tarafsız bir mahkemede yargılanma hakkı ile savunma hakkına ilişkin güvencelere zarar verdiği ifade edilmektedir¹²⁰⁷. Çekişmeli sistemin esası, sanığın suçluluğunun makul şüphesinin ötesinde kanıtlanmasını ve uygun cezanın verilmesini gerektirirken; iddia pazarlığı şüpheli/sanığın suçlu olduğu varsayımına dayanmaktadır¹²⁰⁸.

Tamamen mahkemenin takdirinde olan cezalandırma konularında savcıların mahkemeyi yönlendirmesine genel olarak izin verilmesi de bazı davalarda Kraliyet Savcılığı, taraflar arasında müzakerelerin gerçekleşmesine izin verecek şekilde suçlamaları seçebilir¹²⁰⁹. Savcılık tarafından suç kabulü almak için isnat edilen bazı suçlamaların düşürülmesinin veya isnat edilen suçla göre daha az ceza gerektiren bir suç isnat edilmesinin söz konusu olduğu suçlama pazarlığı yöntemi kullanılabilmektedir¹²¹⁰. İngiltere’de uygulanan iddia pazarlığı yönteminde, iddia ile savunma, genellikle şüpheli/sanığın daha hafif bir suçu kabul etmesine ilişkin olarak müzakere gerçekleştirilmektedir. Savunma ile müzakereler, Kraliyet Savcılığı veya onu temsil eden bir avukat (*barrister*) tarafından yürütülmektedir. Müzakereleri genellikle iddia makamının davasının gücü ve elindeki delillerin niteliği etkilemektedir. Savcıların ceza verme sürecinde etkisi bulunmadığından, daha az cezayı gerektiren bir suçlamayı kabul etmeye yönelik herhangi bir anlaşma, hangi cezanın verileceği konusunda bir kesinlik sağlamamaktadır. Şüpheli/sanığın suç kabulünü tercih etme konusunda baskı altında olmaması gerekmektedir ve bu kapsamda teklif edilen cezada yapılan indirimin yüksek olmasının şüpheli/sanık üzerinde suçu kabul bakımından bir baskı oluşturup oluşturmadığı tartışılmaktadır¹²¹¹. Ayrıca hâkim, gerçeklerle bağdaşmayan bir suç kabulünü reddetmelidir.

¹²⁰⁶ Ashworth - Redmayne, *The Criminal Process*, s. 292; Mike McConville, “Plea Bargaining: Ethics and Politics”, *Journal of Law and Society*, Vol. 25, No. 4, 1998, s. 566.

¹²⁰⁷ Rauxloh, *Plea Bargaining*, s. 47 vd.

¹²⁰⁸ Rauxloh, *Plea Bargaining*, s. 52-53.

¹²⁰⁹ Brook - Fiannaca - Harvey - Marcus - McEwan - Pomerance “A Comparative Look at Plea Bargaining”, s. 1159.

¹²¹⁰ Ashworth - Redmayne, *The Criminal Process*, s. 269 vd.

¹²¹¹ Bununla birlikte, McKinnon v. Amerika Birleşik Devletleri davasında Lordlar Kamarası, Amerikan savcılık makamının sanığın ülkesine iadesine itiraz etmek ve suçlu olduğunu kabul etmesi karşılığında sunduğu indirimin kapsamının hukuka aykırı şekilde bir baskı yaratmadığı sonucuna varmıştır. Sanığa

İngiltere’de cezada indirim karşılığı suçun kabul edilmesi mümkün olduğu gibi, ayrıca hâkim, sanığa suçun kabul edilmesi halinde cezada indirim olasılığı hakkında bilgi verebilir veya sanığın ceza indirimi karşılığında daha hafif bir suç için suçunu kabul etmesi söz konusu olabilir ya da savcılığın sanıkla suça ilişkin vakalardan hangisinin hüküm verilmesi için mahkemeye sunulacağına ilişkin vaka pazarlığı gerçekleşebilir¹²¹². İfade etmek gerekir ki, yasal bir çerçevesi bulunmadığından iddia anlaşmasına konu olabilecek suç türleri konusunda herhangi bir kısıtlama bulunmamaktadır¹²¹³.

İddia pazarlığının yapılmasına ilişkin yasal bir düzenleme bulunmasa da suç kabulü karşılığında cezada indirim yapılması, 2003 tarihli Ceza Adaleti Kanunu’nun 144. maddesi ile Cezalandırma Kurulu tarafından yayınlanan Suçun Kabulü Halinde Uygulanan Ceza İndirimi Kılavuzu’na tabidir¹²¹⁴. 144. madde gereğince mahkeme, bir suçluya hangi cezanın verileceğini belirlerken suçlunun suçunu kabul etme niyetini belirttiği suçla ilgili yargılamadaki aşamayı ve koşulları dikkate almalıdır¹²¹⁵. Mahkemenin verilen cezanın nedenlerini açıklama görevine ilişkin olan 174. madde uyarınca mahkeme, 144. maddedeki suç kabulüne atıfta bulunulan herhangi bir konuyu dikkate almasının bir sonucu olarak, suçluya vereceği cezadan daha hafif bir ceza verecektir¹²¹⁶. İfade etmek gerekir ki, Kanun’un 144. maddesi ceza indirimi konusunda yasal bir hak vermemiş olup konu mahkemenin takdirine bırakılmıştır. Mahkeme, savcılık ve savunma makamı tarafından yapılan anlaşmayı dikkate almama yetkisini halen elinde bulundurmaktadır. Bununla birlikte, suç kabulü ne kadar erken safhada gerçekleşirse cezada yapılacak indirim o kadar fazla olacaktır¹²¹⁷.

duruşmada 8-10 yıl hapis cezası alması söz konusu olabileceken suçunu kabul ettiği için 3-4 yıl hapis cezası teklif edilmiştir. Lordlar Kamarası, çok daha cömert bir indirimin iade sürecini bozmak gibi yasadışı bir baskı oluşturmak için yeterli olabileceğini kabul etmiştir. Bkz. McKinnon v. Government of the United States of America, [2008] UKHL 59, [2008] 1 WLR 1739, [2008] 4 All ER 1012. Karar için bkz. <https://publications.parliament.uk/pa/ld200708/ldjudgmt/jd080730/mckinn-1.htm> (Erişim Tarihi: 01.07.2020).

¹²¹² Barry, *A Barrister’s Role in the Plea Decision*, s. 21 vd.

¹²¹³ Brook - Fiannaca - Harvey - Marcus - McEwan - Pomerance, “*A Comparative Look at Plea Bargaining*”, s. 1178.

¹²¹⁴ Rauxloh, *Plea Bargaining*, s. 33-34.

¹²¹⁵ Madde için bkz. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/section/144> (Erişim Tarihi: 17.06.2020). Suç kabulü karşılığında yapılan ceza indirimi konusunda ayrıca bkz. Ashworth - Redmayne, *The Criminal Process*, s. 275 vd.

¹²¹⁶ Madde için bkz. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/section/174> (Erişim Tarihi: 17.06.2020).

¹²¹⁷ Ashworth - Redmayne, *The Criminal Process*, s. 278.

Bir suç için sanığa sunulabilecek azami ceza indirimine ilişkin kapsamlı kılavuzlar bulunmaktadır¹²¹⁸. Cezalandırma kurallarının uygunluğunun sağlanması bakımından kurulan Cezalandırma Rehberi Kurulu tarafından da konuya ilişkin yol gösterici kılavuzlar yayınlanmıştır. Cezalandırma Rehberi Kurulu tarafından yayınlanan Suçun Kabulü Halinde Uygulanan Ceza İndirimi Kılavuzunda, suç kabulü halinde cezada en fazla üçte bir oranında indirim yapılabileceği kabul edilmektedir¹²¹⁹. Dava sürecinde mümkün olan ilk fırsatta suçun kabul edilmesi durumunda, sanığın normalde alacağı cezanın üçte biri oranında ceza indirimi alması öngörülmektedir. Muhakemenin ilk aşamasından sonra ise azami dörtte bir oranında ceza indirimi yapılabilecektir¹²²⁰. Dolayısıyla İngiliz mahkemelerinin; hiçbir yasayla düzenlenmemiş olmasına ve bağlayıcılığı bulunmamasına rağmen suç kabulünde bulunanlar için, zamanına göre, genel olarak 1/3 oranında bir ceza indirimi uygulayacağı kabul edilmektedir.

İngiltere’de suç kabulüne ilişkin olarak mahkeme ile müdafî arasındaki iletişim bakımından bazı kurallar ve uygulamalar Turner davasında ifade edilmiştir¹²²¹. Bu davada suç kabulünün kabul edilebilirliğine ilişkin katı kurallar getirilmiştir¹²²². Müdafî, şüpheli/sanığa suç kabulü konusunda tavsiye vermekte ve şüpheli/sanık da suç kabulünü seçip seçmemekte özgür olmalıdır¹²²³. Sanık üzerinde gereksiz bir baskı olarak algılanabilmesi ve böylece onu, esas olan tam seçim özgürlüğünden mahrum etmesi gerekçesiyle hâkimin sürece katılımına izin verilmemektedir. Hâkim tarafından sanık suçunu kabul ettiğinde bir ceza vereceğine, ancak suçsuz olduğunu iddia ettikten sonra mahkûm edildiğinde daha ağır bir ceza vereceğine dair bir açıklama yapılmamalıdır. İtham sisteminin ilkelerini devre dışı bıraktığı ifade edilen iddia pazarlığı uygulaması bakımından bu karara gerekçe olarak, hâkimin bağımsızlığına ve

¹²¹⁸ Bu konuda bkz. Çeliksoy, “Sentence Reduction for Guilty Pleas in England and Wales”, s. 202 vd.

¹²¹⁹ Kılavuz için bkz. <https://www.sentencingcouncil.org.uk/wp-content/uploads/Reduction-in-Sentence-for-Guilty-Plea-definitive-guideline-SC-Web.pdf> (Erişim Tarihi: 17.06.2020).

¹²²⁰ Yapılan araştırmalar, bazı sapmalar olsa da suç kabulü karşılığında yapılan indirimlerin genellikle kılavuz ile uyumlu olduğunu ortaya koymaktadır. İngiltere’de suç kabulü karşılığında yapılan indirim oranlarına ilişkin verilere dayanan bir çalışma için bkz. Julian V. Roberts - Ben Bradford, “Sentence Reductions for a Guilty Plea in England and Wales: Exploring New Empirical Trends”, *Journal of Empirical Legal Studies*, Vol. 12, No. 2, 2015, s. 187-210.

¹²²¹ R v. Turner - (1970) 2 All ER 281. Karar için bkz. <https://www.scribd.com/document/395993542/R-v-Turner-1970-2-All-ER-281> (Erişim Tarihi: 17.06.2020). Temyiz mahkemesinin konuya ilişkin yaklaşımı konusunda ayrıca bkz. Rauxloh, *Plea Bargaining*, s. 29 vd.

¹²²² Baldwin - McConville, “Plea Bargaining and Plea Negotiation in England”, s. 289-290; Gary Slapper - David Kelly, *The English Legal System*, 16. Baskı, Oxon: Routledge, 2015, s. 395.

¹²²³ Ashworth - Redmayne, *The Criminal Process*, s. 281.

tarafsızlığına dayanan çekişmeli sistemin işleyişi ve aksi ispat edilene kadar sanığın masum sayılması gösterilmiştir. Bu kapsamda hâkim, iddia pazarlığı sürecine doğrudan katılamamakta olup bu durum ABD’de geçerli olan hâkimlerin müzakerelere katılma yasağından farklıdır.

Sanığın alması muhtemel cezaya dayanarak suçunu kabul edip etmeme beyanını açıkladığı durumda, alınacak cezanın önceden bildirilmesi zorunlu değildir. Turner kararının ardından uygulamaya konulan 2003 tarihli Ceza Adaleti Kanunu’nun Ek 3. bölümü, o aşamada suçunu kabul etmesi halinde sanığa alabileceği en yüksek mahkûmiyetin ne olduğu konusunda bilgi talep etme hakkı sağlamaktadır¹²²⁴. Müdafî; şüpheli/sanığa, azami cezanın önceden belirtilmesinin hâkimden istenebileceğini bildirme hakkına sahiptir. Bu konuda bilgi verilirse bu bilgi mahkeme üzerinde bağlayıcı olmaktadır. Goodyear davasında, belirli bir davada alınacak muhtemel cezanın bilgisinin verilmesine ilişkin olarak ayrıca kılavuz ilkeler getirilmiştir¹²²⁵. Bu dava ile Turner kuralları geçersiz kılınmamış, ancak gözden geçirilerek revize edilmiştir¹²²⁶. Mahkeme, bir suç kabulünün her zaman gönüllü olarak yapılması gerektiği ilkesi ile sanığın verilecek azami cezaya ilişkin mevcut görüşü hakkında hâkimden bilgi istemesini sağlayan süreç arasında bir çelişki görmemiştir¹²²⁷. Buna göre hâkim, savunma böyle bir bilgi isterse suç kabulü halinde verilecek azami cezaya ilişkin bilgi verebilir; ancak mahkeme bilgiyi vermeyi reddetme veya vermeyi erteleme konusunda takdir yetkisine sahiptir¹²²⁸. Nitekim bazı faktörlerin, hâkimi suç kabulünün azami cezasına ilişkin bir bilgi vermekten alıkoyabileceği kabul edilmektedir. Bununla birlikte, bilgi bir kez verilirse, davaya bakan her hâkim için bağlayıcıdır¹²²⁹. Hâkimin, davanın gücü veya savunmaların kabul edilebilirliği konusunda avukatlara bilgi verdiği durumlarda, bunun kapalı kapılar ardında hâkimin odasında değil, tarafların hazır bulunduğu aleni bir mahkemede gerçekleştirilmesi

¹²²⁴ Ashworth - Redmayne, *The Criminal Process*, s. 279.

¹²²⁵ R v. Goodyear [2005] EWCA Crim 888. Karar için bkz. <https://www.casemine.com/judgement/uk/5b46f1f82c94e0775e7ef2ba> (Erişim Tarihi: 17.06.2020).

¹²²⁶ Penny Darbyshire, “Transparency in Getting the Accused to Plead Guilty Early”, *The Cambridge Law Journal*, Vol. 65, No. 1, 2006, s. 49.

¹²²⁷ Jon Lawrence - Michael O’Kane - Suzanne Rab - Jasvinder Nakhwal, “Hardcore Bargains: What Could Plea Bargaining Offer in UK Criminal Cartel Cases”, *Competition Law Journal*, Vol. 7, 2008, s. 31.

¹²²⁸ R v. Goodyear [2005] EWCA Crim 888 § 54.

¹²²⁹ R v. Goodyear [2005] EWCA Crim 888 § 61.

gerekir¹²³⁰. Dolayısıyla hâkimin sürece dâhil olabileceği durum, savunmanın talebi üzerine cezayı bildirmesidir¹²³¹.

İngiliz sisteminde iddia anlaşmasının ceza üzerindeki doğrudan etkisinin söz konusu olduğu hal, başlangıçta isnat edilen suçta göre daha az cezayı gerektiren bir suç isnadına yönelik suç kabulünün gerçekleştiği suçlama pazarlığıdır¹²³². Suçlama pazarlığında taraflar, müzakereler sonucunda suç kabulü karşılığında sanığın karşı karşıya olduğu suçlama yerine daha az cezayı gerektiren bir suçlama isnat edilmesi konusunda anlaşmaktadır. Savcı, suçlamaları düşürmek veya azaltmakta özgürdür. Suçlama pazarlığı uygulaması mahkemeler tarafından kabul edilmektedir¹²³³. Bununla birlikte, bu pazarlık çeşidi, daha az ceza gerektiren bir suç karşılığında suç kabulü gerçekleştiğinden sanık üzerinde büyük bir baskı oluşturduğu sebebiyle eleştirilmektedir¹²³⁴. Ayrıca bazı davalarda vaka pazarlığı da gerçekleşmektedir¹²³⁵. Buna göre, savcılık ile savunma arasında suçun olgusal temelleri üzerinde anlaşma sağlanabilir; bu şekilde gerçekleşen vaka pazarlıkları özellikle hafifletici veya ağırlaştırıcı nedenlerin belirlenmesi bakımından önem göstermektedir¹²³⁶.

Başsavcılık tarafından, muhakemenin erken aşamalarında suç kabulünü teşvik için önemli veya karmaşık dolandırıcılık suçlarında iddia pazarlığına ilişkin daha kapsamlı kurallar içeren bir kılavuz yayınlanmıştır¹²³⁷. Böylece müzakerelerin gerçekleşmesini kolaylaştırmak için resmî ve şeffaf bir çerçeve sunulması amaçlanmıştır¹²³⁸. Başsavcılık, sürecin sanığın tüm görüşmeler kaydedilip yazılı olarak düzenlenmek suretiyle uyarılmasından sonra başlaması gerektiğini belirtmiştir. Bir anlaşmaya varılırsa, bu durum yazılı olarak mahkemeye sunulmak zorundadır. Ancak bu anlaşma, mahkeme açısından bağlayıcı değildir ve özellikle cezanın işlenen

¹²³⁰ R v. Simon Roland Langridge [2010] EWCA Crim 2055. Bkz. Slapper - Kelly, **The English Legal System**, s. 395.

¹²³¹ Brook - Fiannaca - Harvey - Marcus - McEwan - Pomerance “**A Comparative Look at Plea Bargaining**”, s. 1173.

¹²³² Brook - Fiannaca - Harvey - Marcus - McEwan - Pomerance “**A Comparative Look at Plea Bargaining**”, s. 1173-1174.

¹²³³ Barry, **A Barrister’s Role in the Plea Decision**, s. 38 vd

¹²³⁴ Barry, **A Barrister’s Role in the Plea Decision**, s. 38, 41.

¹²³⁵ Ashworth - Redmayne, **The Criminal Process**, s. 274.

¹²³⁶ Barry, **A Barrister’s Role in the Plea Decision**, s. 47.

¹²³⁷ Önemli veya Karmaşık Dolandırıcılık Suçlarında İddia Müzakereleri Hakkında Kılavuz için bkz. <https://www.gov.uk/guidance/plea-discussions-in-cases-of-serious-or-complex-fraud--8#e-the-written-plea-agreement> (Erişim Tarihi: 18.06.2020).

¹²³⁸ Brook - Fiannaca - Harvey - Marcus - McEwan - Pomerance “**A Comparative Look at Plea Bargaining**”, s. 1161.

suça uygun olmadığı durumlarda geçersiz kılınabilmektedir. Bu kılavuz ayrıca süreçte savcıların davranış kurallarını da belirlemektedir. Savcılar bu süreçte açık, adil ve adaleti tesis edecek şekilde hareket etmelidir. Suç kabulüne, işlenen suçların önemini yansıtması ve mağdurlar ile ceza muhakemesi sistemindeki diğer kişilerin ceza muhakemesi işlemlerinden çıkacak sonuca güven duymasına olanak sağlaması halinde başvurulacaktır. Ayrıca ulaşılan nihai suç kabulünün, genel savunmayı mantıksız bir temele dayandırmaması ve işlenen suçun ağırlığı ve önemi açısından mantıksız ve uygunsuz olmaması gerekir. Dolayısıyla savcı mahkemeye tavsiyede bulunma olanağına sahip olsa da cezada indirim, bağışıklık verilmesi veya diğer vaatler konusunda esasen yetkili değildir¹²³⁹. Bununla birlikte, önemli ve karmaşık bir dolandırıcılık suçu ile itham edilen şüpheli/sanık ile başka bir suç ile itham edilen şüpheli/sanık arasında birtakım ayrımlar olduğunu; zira özel olarak düzenlenmiş iddia pazarlığı düzenlemeleri kapsamında dolandırıcılık suçu ile itham edilen şüpheli/sanığı koruyan bazı hükümler bulunduğunu, bu durumda şüpheli/sanığın hukuki durumunun daha avantajlı olduğunu ve başka bir suç ile itham edilen şüpheli/sanığın daha sınırlı seçeneklere sahip olduğunu ifade etmek gerekir¹²⁴⁰. Sonuç olarak, söz konusu kılavuz dolandırıcılık suçları bakımından sürece ilişkin bazı korumalar sağlamakta iken, bunun dışındaki korumalar yalnızca mesleki etik kuralları çerçevesinde ele alınmaktadır¹²⁴¹.

Şüpheli/sanığın mutlaka hukuki yardımdan yararlanması ve müdafî tarafından temsil edilmesi gerekli değildir¹²⁴². Bununla birlikte, müdafiler erken safhada suçun kabul edilmesi neticesinde sağlanabilecek faydalar konusunda müvekkillerini bilgilendirmekle yükümlüdür¹²⁴³. Adli yardımda birtakım değişiklikler yapılmış ve müvekkillerini yargılamanın ilk safhasında suçlarını kabul etmeye yönlendiren müdafiler bakımından birtakım mali teşvikler öngörülmüştür. Örneğin, Londra Ceza

¹²³⁹ Brook - Fiannaca - Harvey - Marcus - McEwan - Pomerance “**A Comparative Look at Plea Bargaining**”, s. 1161.

¹²⁴⁰ Daniele Alge, “*Negotiated Plea Agreements in Cases of Serious and Complex Fraud in England and Wales: A New Conceptualisation of Plea Bargaining?*”, **Web Journal of Current Legal Issues**, Vol. 19, No. 1, 2013 <http://webjcli.org/index.php/webjcli/article/view/203> (Erişim Tarihi: 18.06.2020).

¹²⁴¹ Brook - Fiannaca - Harvey - Marcus - McEwan - Pomerance “**A Comparative Look at Plea Bargaining**”, s. 1173.

¹²⁴² Brook - Fiannaca - Harvey - Marcus - McEwan - Pomerance “**A Comparative Look at Plea Bargaining**”, s. 1161. Ancak şüpheli veya sanığın müdafî ile temsil edilmemesinin silahların eşitliği ve savunma haklarını etkileyeceği haklı olarak ifade edilmektedir. Bkz. Brook - Fiannaca - Harvey - Marcus - McEwan - Pomerance “**A Comparative Look at Plea Bargaining**”, s. 1193.

¹²⁴³ Brook - Fiannaca - Harvey - Marcus - McEwan - Pomerance “**A Comparative Look at Plea Bargaining**”, s. 1208.

Mahkemeleri Avukatları Derneği, müvekkilin suçunu kabul etmesi halinde müdafinin %75 oranında ücret artışına hak kazanacağı bazı ceza davaları olduğunu belirtmiştir¹²⁴⁴. Ayrıca suç kabulü yerine yargılama yoluna giden müdafileri etkileyen mali kesintiler söz konusu olmaktadır. Bu şekilde müdafiler, suçun kabul edilmesi yoluyla davaları hızlı bir şekilde bitirmeye teşvik edilmektedir. Müdafilerin bu durumu, şüpheli/sanıkların suç kabul etmesi ve dosyaların duruşma öncesi çözümlenmesi yoluyla ücretlerini arttırmak amacıyla kendi çıkarları için kullanmaları eleştiri konusu yapılmaktadır¹²⁴⁵. Aynı zamanda adli yardım kapsamında yoksul şüpheli/sanıkların müdafilerinin şüpheli/sanıği erken aşamalarda suç kabulüne ikna etmesi sebebiyle, gönüllü bir seçim yapabilmek için eşit düzeyde hukuki yardımdan yararlanamayacak olan yoksul şüpheli/sanık ile diğer şüpheli/sanıklar arasında fark yaratılarak herkesin eşit yargılanma hakkına sahip olması ilkesinin zedeleneyeceği söylenebilir.

ABD ile karşılaştırıldığında İngiltere’de iddia pazarlığının kapsamı, cezalandırma sürecinin sonuçlarının belirsizliği nedeniyle daha sınırlıdır. Cezalandırma Rehberi Kurulu tarafından yayınlanan kılavuzda bir cezaya uygulanacak indirimler açık olarak belirtilmesine rağmen, bu indirimlerin uygulanacağı muhtemel ceza belirli değildir. ABD Cezalandırma Rehberi’nin uygulanacak cezalar konusunda katı olması nedeniyle İngiltere’deki uygulama, belirli bir cezada yapılacak ceza indiriminin müzakere konusu yapıldığı ABD sisteminden farklıdır¹²⁴⁶. Bir savcı mahkemeye kesin bir ceza öneremeyeceğinden, sanıkla belirli bir uzunluktaki hürriyeti bağlayıcı ceza veya hürriyeti bağlayıcı olmayan bir ceza karşılığında suç kabul etmesi için müzakere gerçekleştiremez. Bununla birlikte savcı, suç kabulü için isnat edilen suçlamaların azaltılmasını veya daha az ceza gerektiren bir suçlama isnat edilmesini (suçlama pazarlığı) ve dava konusu olaya ilişkin vakaları (vaka pazarlığı) savunma ile müzakere etmek için kullanabilmektedir¹²⁴⁷. Ayrıca ifade

¹²⁴⁴ Bkz. <https://www.theguardian.com/law/2013/nov/01/lawyers-higher-legal-aid-fees-early-guilty-plea> (Erişim Tarihi: 18.06.2020).

¹²⁴⁵ Barry, **A Barrister’s Role in the Plea Decision**, s. 48 vd. Bununla birlikte, çalışmada bu eleştirinin her zaman doğru olmadığı ifade edilmiş; yapılan görüşmeler sonucunda avukatların, delillerin ve cezanın uygun bir şekilde değerlendirilmesine dayalı olarak şüpheli/sanığa tarafsız bir şekilde tavsiye verdiklerini düşündüklerini ortaya koyan veriler sunulmuştur. Ancak tüm avukatların yaklaşımlarının aynı olmadığı, bazı avukatların ikna edici bir yaklaşım benimsediği, bazılarının ise sanıklara savunmanın maliyet ve faydalarına ilişkin kendi değerlendirmelerine ulaşabilecekleri gerekli tavsiye ve bilgileri sağlamaya çalışan bir yaklaşım benimsediği ortaya koyulmuştur. Bkz. Barry, **A Barrister’s Role in the Plea Decision**, s. 64 vd.

¹²⁴⁶ Lawrence - O’Kane - Rab - Nakhwal, **“Hardcore Bargains”**, s. 33.

¹²⁴⁷ Barry, **A Barrister’s Role in the Plea Decision**, s. 128.

etmek gerekir ki, İngiltere’de delil yasaları ile savunmaları erken bir aşamada ortaya çıkarmak için teşvikler sağlanarak, mahkeme öncesi delilleri değerlendirmek ABD’den daha kolay hale getirilmiştir. Şüpheli/sanık davada aleyhindeki suçluluğa ilişkin delilleri bilmelidir. Bu durumda ise iddia pazarlığının, şüpheli/sanığın karşı karşıya olduğu mahkûmiyet ve ceza riskinin doğru bir değerlendirmesine dayanması daha olası görülmektedir¹²⁴⁸.

4. Kanada

İddia pazarlığı, Anglo-Sakson ülkelerinden Kanada ceza adalet sisteminin kabul gören bir unsuru durumundadır¹²⁴⁹. Bununla birlikte, Kanada’daki pazarlık uygulamasının, ABD iddia pazarlığı uygulamasından birtakım farkları da bulunmaktadır. Kanada ceza adalet sistemi büyük ölçüde savcıların takdir yetkisine dayanmaktadır¹²⁵⁰. Bu takdir yetkisi, isnat edilecek suçlamanın belirlenmesi, soruşturmaya devam edilmesi veya suçlamaların geri alınması dâhil geniş yetkileri kapsamaktadır¹²⁵¹. Kanada Yüksek Mahkemesi, iddia pazarlığını savcılığın takdir yetkisinin kullanılmasının önemli bir parçası olarak kabul etmiştir¹²⁵².

Kanada’da iddia pazarlığının uygulanması çok yeni değildir; uzun bir süre herhangi bir yasallık kazanmadan uygulanmıştır. Günümüzde iddia pazarlığı oldukça yaygın bir uygulama olmasına rağmen, iddia pazarlığının Kanada’daki gelişiminin ayrıntıları büyük ölçüde bilinmemektedir¹²⁵³. 1970’li yıllardaki bazı davalara bakıldığında, mahkemelerin iddia pazarlığına sıcak bakmadığı ve onaylamadığı; ancak bazı davalarda ise iddia pazarlığı uygulamasının zımnen onaylandığını gösteren bulgular olduğu ifade edilmektedir¹²⁵⁴. İddia pazarlığına ilişkin az sayıda ve farklı

¹²⁴⁸ Barry, *A Barrister’s Role in the Plea Decision*, s. 140 vd.

¹²⁴⁹ R. v. Burlingham, [1995] 2 S.C.R. 206, 208. Karar için bkz. <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/1255/index.do> (Erişim Tarihi: 01.07.2020).

¹²⁵⁰ Milica Potrebic Piccinato, “*Plea Bargaining*”, *Resolutions Discussions in Criminal Cases: A Canadian Perspective*, Department of Justice of Canada, 2004, s. 10.

¹²⁵¹ Marie Manikis - Peter Grbac, “*Bargaining for Justice: The Road towards Prosecutorial Accountability in the Plea Bargaining Process*”, *Manitoba Law Journal*, Vol. 40, 2017, s. 88.

¹²⁵² R. v. Anderson, 2014 SCC 41, [2014] 2 S.C.R. 167. Karar için bkz. <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/14222/index.do> (Erişim Tarihi: 01.07.2020).

¹²⁵³ Hedieh Nasheri, *Betrayal of Due Process: A Comparative Assessment of Plea Bargaining in the United States and Canada*, University Press of America, 1998, s. 92. 1970’li yıllarda yapılan bir araştırma için bkz. Derek F. Wynne - Timothy F. Hartnagel, “*Race and Plea Negotiation: An Analysis of Some Canadian Data*”, *The Canadian Journal of Sociology*, Vol 1, No. 2, 1975, s. 147-155.

¹²⁵⁴ Joseph Di Luca, “*Expedient McJustice or Principled Alternative Dispute Resolution - A Review of Plea Bargaining in Canada*”, *Criminal Law Quarterly*, Vol. 50, 2005, s. 42 vd. Ayrıca bkz. F. D.

içtihadı rağmen, 1970'ler boyunca ve 1980'lerde uygulamanın giderek yaygınlaşmaya başladığı görülmektedir¹²⁵⁵. Bu dönemde Kanada ceza adalet sisteminin, özellikle iş yükünün yoğun olduğu alanlarda bir kriz durumunda olduğu, gecikmeler ve yığılmaların yaygın olduğu dile getirilmektedir¹²⁵⁶.

1975 tarihli belgede Kanada Hukuk Reformu Komisyonu, iddia pazarlığını, bir menfaat vaadi karşılığında suçunu kabul etmek için şüpheli/sanığın yaptığı herhangi bir anlaşma olarak tanımlamıştır¹²⁵⁷. Komisyon, 1989 yılında süreci daha iyi açıkladığı için iddia pazarlığı terimi yerine iddia anlaşması ve iddia müzakereleri gibi terimlerin kullanılmasını önermiştir¹²⁵⁸. İddia anlaşması, savcının belirli bir eylemde bulunmayı veya eylemi yapmaktan kaçınmayı kabul etmesi karşılığında, sanık tarafından suçu kabul etmeye yönelik herhangi bir anlaşma; iddia müzakereleri ise bir iddia anlaşmasının sonucuna yönelik müzakere olarak tanımlanmıştır¹²⁵⁹. 1993 tarihli Suç İnceleme, Açıklama ve Çözüm Görüşmeleri Hakkında Başsavcılık Danışma Kurulu Raporu (Martin Komitesi Raporu), Kanada'daki iddia pazarlığı sürecine ilk kez açıkça onay veren belgedir ve sistemdeki çeşitli aktörler tarafından kullanılmak üzere, bir dizi yol gösterici ilke oluşturmayı amaçlayan tavsiyeler getirmiştir¹²⁶⁰. Bu rapordaki tavsiyelerin uygulanması için bir kılavuz niteliğinde olan ve 1999 yılında Ceza Adaleti İnceleme Komisyonu tarafından yayınlanan raporda da müzakere yöntemlerinin ceza adaleti sisteminin önemli bir parçası olduğu ve düzgün bir şekilde yürütüldüğünde sadece şüpheli/sanıklara değil, aynı zamanda mağdurlara, müdafilere ve genel olarak

Cousineau - S. N. Verdun-Jones, "Evaluating Research into Plea Bargaining in Canada and the United States: Pitfalls Facing the Policy Makers", *Canadian Journal of Criminology*, Vol. 21, 1979, s. 293-309.

¹²⁵⁵ Augustine Brannigan - J. C. Levy, "The Legal Framework of Plea Bargaining", *Canadian Journal of Criminology*, Vol. 25, 1983, s. 400 vd. 1970'lerde dava çalışmaları üzerinden yapılan bir inceleme için bkz. T. H. Hartnagel, "Plea Negotiation in Canada", *Canadian Journal of Criminology and Corrections*, Vol. 17, 1975, s. 45-56. Ayrıca bkz. Simon N. Verdun-Jones - F. Douglas Cousineau, "Cleansing the Augean Stables: A Critical Analysis of Recent Trends in the Plea Bargaining Debate in Canada", *Osgoode Hall Law Journal*, Vol. 17, 1979, s. 227-260.

¹²⁵⁶ Di Luca, "A Review of Plea Bargaining in Canada", s. 46. Bu dönemde iddia pazarlığının; kamuoyunda kötü bir izlenimi olduğu, kabul edilemez bir uygulama olduğu, halk tarafından insanların hak ettiklerinden daha düşük ceza aldıkları bir mekanizma olarak görüldüğü ve kamuoyunun cezai sürece olan güvenini azalttığı hakkında ankete dayanan sonuçlar için bkz. Stanley A. Cohen - Anthony N. Doob, "Public Attitudes to Plea Bargaining", *Criminal Law Quarterly*, Vol. 32, 1989, s. 102, 104-105.

¹²⁵⁷ Candace McCoy, "Plea Bargaining as Coercion: The Trial Penalty and Plea Bargaining Reform", *Criminal Law Quarterly*, Vol. 50, 2005, s. 70.

¹²⁵⁸ Di Luca, "A Review of Plea Bargaining in Canada", s. 15. Komisyon'un 1989 tarihli belgesi hakkında bkz. Cohen - Doob, "Public Attitudes to Plea Bargaining", s. 88 vd.

¹²⁵⁹ Di Luca, "A Review of Plea Bargaining in Canada", s. 16-17.

¹²⁶⁰ Di Luca, "A Review of Plea Bargaining in Canada", s. 47 vd.; Zina Lu Burke Scott, "An Inconvenient Bargain: The Ethical Implications of Plea Bargaining in Canada", *Saskatchewan Law Review*, Vol. 81, 2018, s. 61.

adalet yönetimine de yarar sağlayacağı ifade edilmiştir¹²⁶¹. Kanada mahkemeleri 1990'ların başından itibaren iddia pazarlığını meşrulaştırmaya, onaylamaya ve hatta teşvik etmeye yönelik kararlar vermeye başlamıştır¹²⁶². Özellikle 1995 yılından bugüne kadar mahkemeler tarafından iddia pazarlığının kabulü ve teşviki yönünde kararlar verildiği görülmektedir¹²⁶³.

Suç kabulü, Kanada ceza adalet sistemi için merkezi bir öneme sahiptir. Kanada'daki mahkûmiyetlerin büyük çoğunluğu, suç kabulü sonucu verilmektedir¹²⁶⁴. Suç kabulü, savcılık ve müdafinin ceza hakkında müzakere ettiği ve şüpheli/sanığın karşılığında suç kabulünde bulunmayı kabul ettiği iddia pazarlığı sürecinin bir parçasıdır. Suç kabulü, cezanın hafifletilmesine yol açmaktadır ve ne kadar erken olursa cezadaki indirim de o kadar fazla olacaktır¹²⁶⁵. Bununla birlikte, Kanada Ceza Kanunu'nda açıkça iddia pazarlığından söz eden bir hüküm bulunmamakta olup Kanun, bir sanık tarafından geçerli bir suç kabulü yapılması için gerekli şartları göstermektedir¹²⁶⁶. Kanunda bulunan ve iddia pazarlığına ilişkin bir uygulamaya imkân sağlamaya yönelik görünen tek hüküm ise savunmaların düzenlendiği 606. bölümün 4. alt bendidir¹²⁶⁷.

¹²⁶¹ Di Luca, “A Review of Plea Bargaining in Canada”, s. 52-55.

¹²⁶² Burke Scott, “The Ethical Implications of Plea Bargaining in Canada”, s. 64-65.

¹²⁶³ Burke Scott, “The Ethical Implications of Plea Bargaining in Canada”, s. 65. Bununla birlikte, iddia pazarlığına ilişkin içtihatlar bakıldığında, mahkemelerin iddia pazarlığını onaylamalarına rağmen uygulamanın etik sonuçlarını ayrıntılı olarak değerlendirilmediği ifade edilmektedir. Bkz. Burke Scott, “The Ethical Implications of Plea Bargaining in Canada”, s. 69. Kanada’da iddia pazarlığına ilişkin etik kurallar hakkında ayrıca bkz. Burke Scott, “The Ethical Implications of Plea Bargaining in Canada”, s. 69 vd.

¹²⁶⁴ Di Luca, “A Review of Plea Bargaining in Canada”, s. 15; Brook - Fiannaca - Harvey - Marcus - McEwan - Pomerance “A Comparative Look at Plea Bargaining”, s. 1168. Bu yönde tespit için ayrıca bkz. R. v. Nixon, 2011 SCC 34, [2011] 2 S.C.R. 566. Karar için bkz. <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/7949/index.do> (Erişim Tarihi: 01.07.2020). 1998 yılında Ontario eyaletinde yapılan bir araştırma, tüm ceza davalarının %91,3'ünün yargılamaya gerek kalmadan çözüldüğünü ortaya koymuştur. Bkz. Piccinato, “Plea Bargaining”, s. 6.

¹²⁶⁵ Brook - Fiannaca - Harvey - Marcus - McEwan - Pomerance “A Comparative Look at Plea Bargaining”, s. 1215.

¹²⁶⁶ Burke Scott, “The Ethical Implications of Plea Bargaining in Canada”, s. 56.

¹²⁶⁷ Burke Scott, “The Ethical Implications of Plea Bargaining in Canada”, s. 56-57. Kanada Ceza Kanunu (R.S.C., 1985, c. C-46) m. 606(4): Bu Kanunun diğer herhangi bir hükmüne bakılmaksızın, bir şüpheli veya sanık, isnat edilen suçu kabul etmediğini ancak aynı işlemde doğan başka bir suçtan suçlu olduğunu kabul ederse, bu suç dâhil olsun veya olmasın, mahkeme, savcının rızası ile suç kabul beyanını kabul eder ve eğer beyan kabul edilirse mahkeme, şüpheli veya sanığı isnat edilen suçtan suçsuz bulur, suçu kabul ettiği suçtan ise suçlu bulur ve bunları mahkeme tutanağına kaydeder. İlgili hüküm için bkz. <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-46/page-93.html#h-128262> (Erişim Tarihi: 01.07.2020).

İddia pazarlığı uygulaması zaman içinde yasal düzenleme olmadan gelişmiştir ve ülkenin çeşitli yerlerine göre farklılık gösterebilmektedir¹²⁶⁸. Tavsiye niteliğinde kurallar ve kılavuzlar bulunmakla birlikte, iddia pazarlığı uygulamasının genellikle mahkeme kararları ile şekillendiğini ifade etmek gerekir. Bugün Yüksek Mahkeme, bu tür iddia anlaşmalarını, ceza adalet sisteminin esenliği için olağan ve son derece önemli görmektedir¹²⁶⁹. Pazarlık sürecinin, adalet yönetiminin idaresi için gerekli olduğu; zira davaların iddia pazarlığı yoluyla çözümlenmesinin, adalet sistemindeki tüm katılımcılara fayda sağladığı, sınırlı kaynakları koruduğu ve cezai sürece kesinlik getirdiği kabul edilmektedir¹²⁷⁰. İddia pazarlığının bu gibi önemli faydalar sağladığı kabul edilse de sürecin adil olması da gerekir¹²⁷¹.

Yüksek Mahkeme, bir sanığın suçunu kabul ederken haklarından feragat ettiğini kabul etmektedir¹²⁷². Suç kabulü halinde, sanık isnat edilen suç resmî olarak kabul ederek savcılığı makul bir şüphenin ötesinde suç kanıtlama yükümlülüğünden kurtarır ve temel muhakeme güvencelerden feragat eder. Suçunu kabul eden bir sanık, savunma hakkı, susma hakkı, kendini suçlamaya zorlanamama hakkı ve masumiyet karinesi gibi anayasal olarak güvence altına alınan haklarından feragat etmektedir. Bununla birlikte, suç kabulünün geçerli olması için kabul; gönüllü ve açık şekilde, aynı zamanda bilerek gerçekleştirilmelidir¹²⁷³. Şüpheli/sanık kendisine isnat edilen iddialar ile birlikte suç kabulünün etki ve sonuçlarından haberdar ise bilerek hareket ettiği kabul edilecektir¹²⁷⁴. Müdafî herhangi bir çözüm önerisini şüpheli/ sanığın değerlendirmesine sunmalıdır¹²⁷⁵. Bu noktada şüpheli/sanığın müdafî tarafından

¹²⁶⁸ Brook - Fiannaca - Harvey - Marcus - McEwan - Pomerance, “A Comparative Look at Plea Bargaining”, s. 1224.

¹²⁶⁹ R. v. Anthony-Cook, 2016 SCC 43, [2016] 2 S.C.R. 204. Karar için bkz. <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/16201/index.do> (Erişim Tarihi: 01.07.2020).

¹²⁷⁰ R. v. Anthony-Cook, 2016 SCC 43, [2016] 2 S.C.R. 204 § 35-40.

¹²⁷¹ Kanada ceza adalet sisteminde uygulanan modelin, karşılaştırmalı hukuktaki Alman modeli örnek alınarak iyileştirilmesine ilişkin reform çalışmaları önerilmektedir. Bu kapsamda Kanada'daki savcıların daha fazla takdir yetkisi bulunsun da önerilen yeni reformların uygulanması, ayrıca bunlara ek kovuşturmadan saptırma yöntemlerinin uygulanması ve suç olmaktan çıkarma eğilimlerinin desteklenmesi ile daha verimli ve adil bir sürece yol açacağı ifade edilmektedir. Bkz. Manikis - Grbac, “Bargaining for Justice”, s. 99 vd.

¹²⁷² Adgey v. The Queen, [1975] 2 S.C.R. 426. Karar için bkz. <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/4287/index.do> (Erişim Tarihi: 01.07.2020).

¹²⁷³ Piccinato, “Plea Bargaining”, s. 7.

¹²⁷⁴ R. v. Taillefer; R. v. Duguay, [2003] 3 S.C.R. 307, 2003 SCC 70 § 85. Karar için bkz. <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/2105/index.do> (Erişim Tarihi: 01.07.2020).

¹²⁷⁵ Brook - Fiannaca - Harvey - Marcus - McEwan - Pomerance, “A Comparative Look at Plea Bargaining”, s. 1172.

bilgilendirilmesi de son derece önemlidir¹²⁷⁶. Ayrıca iddia anlaşması, hâkim tarafından verilen cezayı temyiz hakkından vazgeçmeye yönelik bir hüküm içermemelidir.

İddia anlaşmasına konu olabilecek suç türleri konusunda herhangi bir kısıtlama bulunmamakta olup pazarlığın, kasten öldürme suçları da dâhil olmak üzere uygulanması mümkündür¹²⁷⁷. Savcıların, kamu yararını sağlamak amacıyla çözüm müzakereleri gerçekleştirme yükümlülükleri bulunmaktadır ve bu kapsamda en kısa sürede şüpheli/sanığa en iyi teklif yapılmalıdır¹²⁷⁸.

İddia anlaşması çeşitli şekilde gerçekleşebilir¹²⁷⁹. Bu kapsamda suçlamaya ilişkin anlaşma yapılabileceği gibi, ceza veya dosyadaki gerçekler de anlaşma konusu yapılabilmektedir¹²⁸⁰. Kanada ceza muhakemesi sisteminde savcı, suçun kabul edilmesi karşılığında jürinin verdiği mahkûmiyet kararı sonrasında isteyeceğinden daha hafif bir ceza önerebileceği gibi, suçun kabul edilmesi karşılığında şüpheli/sanık aleyhindeki bazı suçlamaları düşürmeyi de önerebilir. Savcı hangi suçlamaların isnat edileceğine karar vermeli, şüpheli/sanık ise daha az cezayı gerektiren bir suçlamanın kabul edilip edilmeyeceği konusunda bilinçli bir tercihte bulunmalıdır.

Kanun ile mağdura birtakım haklar tanınmış ve 2015 yılında Kanada Mağdur Hakları Bildirgesi kabul edilmiştir. Buna göre, mağdurların, ceza adaleti sistemindeki makamlar tarafından mağdurun haklarını etkileyen kararlar hakkında görüşlerini bildirmesi ve bu görüşlerin dikkate alınması, ceza muhakemesi süreçleri ve sonuçları hakkında bilgi talep etme gibi hakları bulunmaktadır. Ancak mağdurların sürece aktif şekilde katılmasına ilişkin girişimler bulunsa da iddia anlaşması sürecinde mağdura ayrıca yasal bir rol tanınmamıştır¹²⁸¹. Bununla birlikte, bazı eyalet düzenlemelerinde mağdurlara iddia anlaşması ve suç kabulü süreci hakkında bilgi edinme hakkı tanındığı görülmektedir¹²⁸². İddia pazarlığı yönteminin mağdurun da yararına olduğu, zira

¹²⁷⁶ Burke Scott, “*The Ethical Implications of Plea Bargaining in Canada*”, s. 70, 73.

¹²⁷⁷ Brook - Fiannaca - Harvey - Marcus - McEwan - Pomerance, “*A Comparative Look at Plea Bargaining*”, s. 1178.

¹²⁷⁸ Piccinato, “*Plea Bargaining*”, s. 6.

¹²⁷⁹ Cohen - Doob, “*Public Attitudes to Plea Bargaining*”, s. 86-87.

¹²⁸⁰ Piccinato, “*Plea Bargaining*”, s. 1-2.

¹²⁸¹ Kanada Cezalandırma Komisyonu ve Kanada Hukuk Reformu Komisyonu, iddia müzakereleri sırasında mağdurların çıkarlarının tanınmasını ve bu sürecin denetlemeye açık olmasını tavsiye etmiştir. Bkz. Marie Manikis, “*Recognizing Victims’ Role and Rights During Plea Bargaining: A Fair Deal for Victims of Crime*”, *Criminal Law Quarterly*, Vol. 58, 2012, s. 424.

¹²⁸² Ontario ve Manitoba eyaletleri örnek olarak gösterilmektedir. Bkz. Manikis, “*Recognizing Victims’ Role and Rights During Plea Bargaining*”, s. 414. Ayrıca bkz. Manitoba Mağdur Hakları

muhakeme sürecinde yıpranmaktan kurtulduğu iddia edilmektedir¹²⁸³. Ayrıca iddia pazarlığının, çoğunlukla yalnızca savcı ve müdafî arasında gerçekleştirilen bir yöntem olduğu, sanığın bilgiye erişiminin genellikle müdafî tarafından kontrol edildiği, mağdurun bilgiye erişiminin de benzer şekilde savcı tarafından kontrol edildiği ifade edilmektedir¹²⁸⁴. Oysa mağdurların iddia anlaşması sürecine aktif katılımının sağlanması, süreçte mağdurdan değerli bilgilerin sağlanacak olması, mağdurun da tatmin edilmesi gibi yararlar sağlayacaktır¹²⁸⁵. Ayrıca ifade etmek gerekir ki, ABD’de hâkimlerin müzakere sürecine katılmaları yasak olsa da Kanada’da bazı hâkimler sürece aktif şekilde katılabilmektedir¹²⁸⁶.

Bazı davalarda İngiltere’de öngörülen indirim oranı uygulansa da iddia pazarlığı yönteminde uygulanacak olan indirimin oranı önceden belirlenmiş değildir ve hâkimin takdirine bırakılmaktadır. Bu nedenle şüpheli/sanıkların indirimin ne olduğunu bilmeden suçu kabul ettikleri, yargılamadan önceki ve sonraki cezalar arasında somut bir karşılaştırma yapmanın mümkün olmadığı ifade edilmektedir¹²⁸⁷.

İddia anlaşma ile savcı ve sanık, hâkimin vermesini istedikleri ceza konusunda anlaşmaktadırlar. Savcı, ceza önerisinde bulunsa da ceza hükmü konusunda son sözü mahkemeler söylemektedir. Hâkimler, pazarlığın kapsamı içinde kalan bir ceza uygulamakla yükümlü bulunmamaktadır. Bazı davalarda, iddia pazarlığı daha dar bir ceza aralığında mahkûmiyete neden olurken; savcı bu aralığın üst sınırında, savunma ise alt sınırında kalan bir ceza uygulanmasını talep eder ve bu sayede hâkimin takdir yetkisini kullanma gücünün görünür olması sağlanır. Bununla birlikte, hâkimler; ancak cezanın orantısız derecede hafif veya adaleti zedelemesinin söz konusu olması gibi nedenlerle uygun olmadığını düşündüğü durumlarda öneriyi reddetme imkânına sahiptir¹²⁸⁸. Bu durumda hâkim tarafından daha ağır cezaya hükmedilmesi de söz konusu olmaktadır. Bir hâkimin anlaşmaya uygun karar vermemesi, bir mahkûmiyet

Bildirgesi m. 12 (i). Söz konusu Manitoba Mağdur Hakları Bildirgesi için bkz. <https://web2.gov.mb.ca/laws/statutes/ccsm/v055e.php> (Erişim Tarihi: 01.07.2020).

¹²⁸³ Piccinato, “Plea Bargaining”, s. 9.

¹²⁸⁴ Di Luca, “A Review of Plea Bargaining in Canada”, s. 56.

¹²⁸⁵ Simon N. Verdun-Jones - Adamira A. Tijerino, “Victim Participation in the Plea Negotiation Process: An Idea Whose Time Has Come”, *Criminal Law Quarterly*, Vol. 50, 2005, s. 205 vd.

¹²⁸⁶ Brook - Fiannaca - Harvey - Marcus - McEwan - Pomerance, “A Comparative Look at Plea Bargaining”, s. 1224.

¹²⁸⁷ Di Luca, “A Review of Plea Bargaining in Canada”, s. 58.

¹²⁸⁸ Brook - Fiannaca - Harvey - Marcus - McEwan - Pomerance, “A Comparative Look at Plea Bargaining”, s. 1159; Piccinato, “Plea Bargaining”, s. 8.

kararının temyizde bozulması için gerekçe teşkil etmez. Bununla birlikte, hâkimlerin anlaşılmaya uygun karar vermemesi, uygulamada şüpheli/sanık ile müdafilerinin bu yönetime şüpheyile yaklaşmasına neden olabileceği endişesi yaratabilir. Bir hâkim pazarlığı rutin bir şekilde göz ardı ediyorsa, hâkimin bu davranışı; savcının şüpheli/sanıkların suçlarını kabul etmesi için bir teşvik oluşturması konusuna gölge düşürmektedir. Nitekim belirli bir hâkimin pazarlıkları çok fazla dikkate almadığı söyleniyorsa, müdafiler pazarlıkta bulunma konusunda istekli olmayacaktır. Bu sebeplerle, hâkimler normalde pazarlığın getirdiği kapsam içinde bir mahkûmiyet kararı uygulayacaktır.

Suç kabulü üzerine mahkûm edilen bir kişi, bu mahkûmiyete itiraz edebilir ve savunmasını geri çekmek isteyebilir. Yüksek Mahkeme'ye göre, bir sanığın suç kabulünü geri çekmesi için mahkemenin bunu yapmak için geçerli nedenler olduğuna ikna olması gerekir¹²⁸⁹. Bunlara örnek olarak, sanığın suçu kabul etmesinin etkisi bakımından yanılmış olduğuna veya esasen suçunu kabul etmek istemediğine dair deliller olması gösterilebilir. Suç kabulünün geçersizliğini ispat etme yükümü, suç kabulünde bulunan şüpheli/sanığa aittir.

B. Kıta Avrupası Hukukundaki Görünüm Şekilleri

1. İddia Pazarlığının Avrupa'daki Gelişimi

a. Kıta Avrupası Hukuk Sistemi ve İddia Pazarlığı

İddia pazarlığı geniş anlamda, cezai uyuşmazlığın usulünün ve sonucunun iddia ile savunmanın vardığı anlaşmaya tabi olduğu durumları ifade etmektedir¹²⁹⁰. Cezai uyuşmazlığının anlaşmaya konusu edilmesi Anglo-Sakson hukukunda ortaya çıkmış ve benimsenmiş olmakla birlikte, günümüzde dünya genelinde uygulanan çeşitli pazarlık biçimleri görülmektedir¹²⁹¹. Nitekim iddia pazarlığı farklı görünümeler alabileceği gibi, kurumların adlandırılması ve birtakım özellikleri farklı olsa da ABD dışındaki ceza adalet sistemlerinde de uygulandığı bir gerçektir¹²⁹². Bu yöntemlerin

¹²⁸⁹ Adgey v. The Queen, [1975] 2 S.C.R. 426.

¹²⁹⁰ Maffei, "Negotiations on Evidence and Negotiations on Sentence", s. 1051. Bu konuda ayrıca bkz. Damaska, "Negotiated Justice in International Criminal Courts", s. 1024 vd.

¹²⁹¹ Hodgson, "Plea Bargaining: A Comparative Analysis", s. 226.

¹²⁹² Heumann, "Plea Bargaining", s. 11507.

sonuçları ve gerekçeler aynıdır; savcılar suç kabulünü teşvik ederek teklifte bulunur veya şüpheli/sanığın suç kabulünü uygun bulur ve şüpheli/sanık ise kabulü karşılığında bir çeşit ödül alır¹²⁹³. İddia pazarlığı gibi kovuşturmayla alternatif yöntemler bakımından önemli olan; sadece şüphelinin kabulünü almak değil, aynı zamanda süreç içinde mümkün olduğunca erken bir kabul almaktır¹²⁹⁴. Kıta Avrupasında çeşitli ülkelerde iddia pazarlığının kabul edilmesinin sebepleri olarak; Anglo-Sakson hukuku ile paralel şekilde muhakemede etkinliğin artırılması, zaman ve masraf tasarrufunun sağlanması ve aynı zamanda mahkemelerdeki dava sayısını azaltarak mahkemelerin iş yükünün azaltılması gösterilmektedir¹²⁹⁵. Özellikle mahkemelerin artan dava yükleri, iddia pazarlığının çeşitli görünümünün Avrupa’da kabul edilmesi sonucunu doğurmuştur. Nitekim kanun koyucuların belirli bir konuda reform zorunluluğu doğduğunda karşılaştırmalı hukuk tecrübesinden yararlanması söz konusudur ve iddia pazarlığı karşılaştırmalı hukukun bu etkisini göstermesi bakımından iyi bir örnek olarak nitelendirilmektedir¹²⁹⁶.

İtalya, Fransa, Almanya, İsviçre, İspanya gibi Avrupa ülkeleri ile birlikte, Finlandiya Norveç ve Danimarka gibi kuzey Avrupa ülkeleri, Bosna Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Macaristan, Estonya, Ukrayna, Moldova, Polonya, Sırbistan, Letonya, Litvanya, Slovakya, Slovenya, Rusya gibi doğu Avrupa ülkeleri ile eski Sovyetler Birliği ülkelerinde iddia pazarlığının çeşitli şekillerde yer aldığı görülmektedir¹²⁹⁷. Ayrıca iddia pazarlığı Arjantin, Brezilya gibi Latin Amerika ülkelerinde de uygulama alanı bulmaktadır.

Özellikle istikrarlı olarak hukuk kurallarına uyan, hukuk kurallarını Anayasa ile güvence altına alan ve kamunun yargıya güveni konusunda önemli bir geçmişe sahip olan ülkelerde, iddia pazarlığının kısım kısım dönüştürülerek mevcut sisteme uyumlu hale getirilmesi söz konusu iken; insan haklarının yeterli şekilde güvence altında olmadığı ve anayasal korumanın daha zayıf olduğu ülkelerde iddia pazarlığını

¹²⁹³ Heumann, “Plea Bargaining”, s. 11511.

¹²⁹⁴ Hodgson, “Plea Bargaining: A Comparative Analysis”, s. 229.

¹²⁹⁵ Alkon, “Plea Bargaining as a Legal Transplant”, s. 404.

¹²⁹⁶ Rosenau, “Karşılaştırmalı Hukukun Yöntem ve Görevleri: İddia Pazarlığı Örneği”, s. 88.

¹²⁹⁷ Turner, *Plea Bargaining Across Borders*, s. 139. İddia pazarlığının görünüm şekillerinin Kuzey Avrupa ülkelerinden Finlandiya ve İsveç özelinde incelendiği bir çalışma için bkz. Laura Ervo, “Plea Bargaining Changing Nordic Criminal Procedure: Sweden and Finland as Examples”, *Rethinking Nordic Courts*, Ed. Laura Ervo - Pia Letto-Vanamo - Anna Nylun, Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice Vol. 90, Springer, 2021, s. 255-269.

düzenlemenin daha kolay olduğu söylenmektedir¹²⁹⁸. Aynı zamanda iddia pazarlığının ceza adalet sistemlerindeki etkisi bakımından, bir hukuk devletinin iddia pazarlığını insan haklarının korunmasına yönelik çerçeve içinde yönlendireceği ve konumlandıracağı varsayılmaktadır¹²⁹⁹.

İddia pazarlığı, müzakereye ve anlaşmaya dayalı bir yöntem olduğundan geleneksel olarak Kıta Avrupası sistemleri ile çok uyumlu olmadığı ifade edilmektedir. Her ne kadar kovuşturma öncesi anlaşmaya dayalı yöntemler, şüphelinin adil yargılanma hakkından mahrum bırakıldığı gerekçesiyle yargılamanın çekişmeli doğasına aykırı olarak nitelendirilse de aynı zamanda bu yöntemler, savcının oldukça geniş takdir yetkisine sahip olduğu ve çekişmeli bir sistem olan Anglo-Sakson sisteminin bir ürünüdür. Ceza muhakemesinde günümüzde geçerli olan iki sistem, genel anlamda belirli kavram ve kurumların ne şekilde tanımlandığını anlamaya yarayan iki farklı yapıyı ifade etmektedir¹³⁰⁰. Anglo-Sakson/Kıta Avrupası ayrımı, muhakemeye nasıl yön verildiğinin yanı sıra muhakeme sürecinde hangi uygulamalara izin verildiğinin belirlenmesini sağlayan iki farklı düzen getirmektedir¹³⁰¹. Nitekim iki farklı muhakeme kültürünü ifade eden Anglo-Sakson sistemi ve Kıta Avrupası sistemi doğaları gereği birbirinden farklıdır.

¹²⁹⁸ Almanya, İtalya, Fransa örnekleri için bkz. Maximo Langer, “From Legal Transplants to Legal Translations: The Globalization of Plea Bargaining and the Americanization Thesis in Criminal Procedure”, **Harvard International Law Journal**, Vol. 45, 2004, s. 39 vd. Sorunlu olarak nitelendirilen ceza adalet sistemlerinin ortak özellikleri konusunda bkz. Alkon, “**Plea Bargaining as a Legal Transplant**”, s. 359-360. Ancak zengin bir kültürel mirasa sahip ülkelerin hukuk kuralları açısından gelişmiş koruma mekanizmalarına sahip olduğu görüşü her zaman doğru olmayabilir ve bu ülkelerin de sorunlu bir ceza adalet sistemine sahip olduğu söylenebilir. Örneğin, oldukça gelişmiş bir hukuk sistemine sahip olduğu düşünülen ABD, aynı zamanda dünyadaki en yüksek hapsedilme oranına sahip ülkedir. Bkz. Alkon, “**Plea Bargaining as a Legal Transplant**”, s. 359 dn. 5.

¹²⁹⁹ İddia pazarlığının kabul edilmesinin hukuk devletinin gelişimi bakımından etkileri konusunda bkz. Alkon, “**Plea Bargaining as a Legal Transplant**”, s. 377 vd.

¹³⁰⁰ Bununla birlikte, birinci bölümde, itham ve işbirliği sistemlerinin yerine önerilen ceza muhakemesi modellerinden bahsedilmişti. Bu kapsamda ülkelerin bir kurumu ceza muhakeme sistemlerine nasıl uyarladıklarını düşünürken Damaska tarafından önerilen ideal tip modelini kabul etmenin faydalı olduğu, çünkü bunun Anglo-Sakson hukuku ile Kıta Avrupası arasındaki iktibasların sebeplerini kavramsallaştırmaya ve bu sebepleri incelemeye yaradığı savunulmaktadır. Buna göre, Damaska’nın bu modelinin, belirli sistemlerin reformu kabullenme veya reforma direnç gösterme sebeplerinin altında yatan teşvik edici koşulların ve mantığın da tespit edilmesine imkân tanıdığı ifade edilmektedir. Ceza muhakemesine yönelik bir değişiklik, mutlaka modelin değiştirilmesini veya modelden ayrılmayı gerektirmez. Bunun yerine, bu yaklaşım sadece ceza muhakemesini ideal tipe daha yakın veya ondan uzak olarak nitelendirir. Ayrıca ideal tip modeli, uluslararası ceza mahkemeleri gibi karma olarak görülen ceza muhakemelerinin özelliklerini belirleyerek incelenmesinde de faydalı görülmektedir. Bkz. Langer, “**From Legal Transplants to Legal Translation**”, s. 8-9.

¹³⁰¹ Langer, “**From Legal Transplants to Legal Translation**”, s. 14.

Birinci bölümde ifade edildiği üzere, Kıta Avrupası sistemlerinde işbirliği sistemi geçerlidir ve genellikle yeterli delil bulunması durumunda savcı, kural olarak soruşturmaya devam etmek ve iddianame düzenlemek zorundadır¹³⁰². Bu kapsamda Anglo-Sakson sistemine göre savcının sınırlı takdir yetkisi bulunmaktadır. Hâkim muhakemede ve gerçeğin ortaya çıkarılmasında aktif rol oynamaktadır. Bu sistemde delil serbestisi bulunmakta; hâkim delilleri serbestçe takdir etmekte; tanıkları sorgulamakta ve bu kapsamda delillerin kabul edilebilirliğine ilişkin katı kurallar da bulunmamaktadır. Kıta Avrupasında geçerli işbirliği sisteminde hâkim, Anglo-Sakson sistemlerindeki gibi pasif ve yalnızca yargılama işlevini yerine getiren bir süjeden ibaret olmayıp, bilgi toplama ve gerçeği araştırma görevini yerine getirmektedir. Dolayısıyla bu bakımlardan iddia pazarlığının ortaya çıktığı Anglo-Sakson sistemlerinden ayrılmaktadır. Bu çerçevede yargılama görevinden ziyade belirli şartlar çerçevesinde anlaşmayı onay veya ret yetkisine sahip olması nedeniyle, iddia pazarlığı sürecinde maddi gerçeği arayan hâkimin yerine iddia ve savunmanın geçtiği yönünde eleştiriler yapılmaktadır¹³⁰³.

Muhakemede amaç geniş anlamda adaletin tecelli etmesi olsa da Kıta Avrupası sisteminde ortaya çıkarılan gerçek ile Anglo-Sakson hukukunda ulaşılan gerçek her zaman aynı değildir. Gerçek kavramı bu iki sistemde farklı şekilde anlaşılmaktadır¹³⁰⁴. İşbirliği sisteminde hâkim, gerçeği mutlak verilere göre algılamaktadır; kural olarak gerçeğe ulaşılması, iddia ile savunma makamları arasında gerçekleşen her türlü anlaşmadan bağımsızdır¹³⁰⁵. İtham sisteminde ise gerçek konusunda göreceli ve anlaşmaya dayalı bir bakış açısı bulunmakta olup bu ise gerçeklerin ve meydana gelen olayların, aslında ne oldukları ve nasıl meydana geldiklerinden ziyade tarafların üzerinde anlaşabildikleri şekilde olduğu anlamına gelmektedir¹³⁰⁶. Bu durum iddia pazarlığı sürecini de etkilemektedir.

Gerçek konusundaki bu farklı yaklaşımların sonucu olarak, iki hukuk sistemi arasındaki en büyük farklardan biri de işbirliği sisteminde suçun kabul edilmesine

¹³⁰² Bununla birlikte, savcılığın sahip olduğu takdir yetkisi bakımından Kıta Avrupası ülkeleri arasında farklılık bulunduğu, bu kapsamda maslahata uygunluk ilkesini kabul eden Fransa, Hollanda gibi ülkeler bulunduğu ve günümüzde kamu davasının mecburiliği ilkesinin çoğunlukla katı şekilde uygulanmadığı ifade edilmelidir. Bkz. Ma, “Prosecutorial Discretion and Plea Bargaining”, s. 30-31.

¹³⁰³ Hodgson, “Plea Bargaining: A Comparative Analysis”, s. 227.

¹³⁰⁴ Ma, “Prosecutorial Discretion and Plea Bargaining”, s. 43.

¹³⁰⁵ Langer, “From Legal Transplants to Legal Translation”, s. 10.

¹³⁰⁶ Langer, “From Legal Transplants to Legal Translation”, s. 10.

dayanan savunmalara özel bir değer atfedilmemesidir. Zira itham sistemi hem ikrar hem de suç kabulü kavramlarını içerirken, Kıta Avrupası'nda suç kabulü kavramına ayrıca yer verilmemekte; ikrar ise yalnızca bir delil olarak değerlendirilmektedir¹³⁰⁷. Dolayısıyla şüphelinin suçunu kabul ederek muhakemeyi sonlandırması geleneksel olarak kabul edilmemekte olup bu durumda da hâkimin hüküm verebilmesi için yargılama yapılması gerekir. İkrar gerçeğin ortaya çıkarılmasını sağlayan ve hâkimin değerlendirmesi gereken önemli bir delil olsa da mahkûmiyet hükmü verilebilmesi için yeterli görülmez; bu konuda son karar hâkimindir ve hâkim, ikrarın doğruluğunun diğer delillerle desteklendiğinden ve gerçek ile uyduğundan emin olmalıdır. Kıta Avrupası ceza muhakemelerinde pazarlık yönteminin kabulü ile birlikte, kural olarak mahkûmiyet için tek başına yeterli bir delil olarak kabul edilmeyen şüphelinin ikrarına değer atfedilmektedir. Nitekim Kıta Avrupası sistemi suç kabulü kavramını benimsemediğinden bu durum, iddia pazarlığının sisteme aykırı bir uygulama olarak algılanmasına yol açmaktadır. İddia pazarlığının kabul edilmesinin, işbirliği sistemlerinde çekişmeli sistemin bazı özelliklerinin ortaya çıkmasına sebebiyet verdiği; bu durumun ise kimi zamanlarda sistemin tümü ile bir çelişki meydana getirdiği ileri sürülmektedir.

Tüm bu açıklamalar ışığında, iddia pazarlığının meşruiyetine ilişkin tartışmalar ile birlikte, birçok Avrupa ülkesinde uygulamaya konulan anlaşmaya dayanan yöntemlerin Avrupa'da nasıl şekillendiği incelenmelidir. Çoğu Kıta Avrupası sisteminde kural olarak, kamu davasının mecburiliği ilkesi geçerli olsa da bugün bu ilke katı şekilde uygulanmamaktadır. Günümüzde, özellikle bazı pratik gerekçelerle, kamu davasının mecburiliğine istisna getiren kurumlar uygulanmaya başlamıştır. Kıta Avrupası ceza adalet sisteminin yeni bir yapılanma süreci içine girdiği ve ülkelerin bazı Anglo-Sakson kökenli kurumları sistemlerine dâhil ettiği görülmektedir. Bu doğrultuda Kıta Avrupası ülkelerinde, şüpheli/sanığın ikrar veya kabulü ile muhakemeyi sonlandıran ve şüpheli/sanık ile anlaşma esasına dayanan yöntemler gittikçe yaygın şekilde uygulama alanı bulmaktadır.

¹³⁰⁷ Langer, "From Legal Transplants to Legal Translation", s. 11.

b. Kıta Avrupası Hukukunun Dönüşümü: İddia Pazarlığı Örneği

İddia pazarlığı yöntemini kabul etmek isteyen ülkelerin, yaygın olarak uygulandığı ve kurum ile ilişkilendirildiği için genellikle ABD modeline baktığı; ancak bu durumun ABD modelinin birebir benimsenmesine yol açmadığı ifade edilmektedir¹³⁰⁸. Amerikan modeli, Kıta Avrupasına doğrudan nakledilmemiş; bunun yerine her Avrupa ülkesi, hukuk geleneğindeki yapısal farklılıklar ve kanun koyucuların tercihleri neticesinde kendi yöntemlerini benimsemiştir¹³⁰⁹. Nitekim Kıta Avrupası'nda geçerli olan işbirliği sisteminin Amerikanlaşmasından söz etmenin doğru olmadığı, zira Amerika'nın itham sisteminin Kıta Avrupasında uygulanan sistemlere benzemesinin çok da olası olmadığı söylenmelidir¹³¹⁰. Bu anlamda iddia pazarlığının çeşitli şekillerde kabul edilmesinin, sistemlerin homojenize bir şekilde Amerikanlaşması ile sonuçlanmayacağı, bunun yerine kısım kısım yakınlaşmalara ve benzerliklere yol açtığı ifade edilmelidir¹³¹¹. Aynı zamanda Amerikan modelinin olduğu gibi Kıta Avrupası ceza muhakemesi sistemlerine alınmasına imkân olmadığını söylemek gerekir. Zira Amerikan modeli iddia pazarlığının Kıta Avrupası ülkeleri üzerinde yaratacağı olası etkiler oldukça farklı olacaktır.

Anglo-Sakson hukuk geleneğine dayanan iddia pazarlığını, Kıta Avrupası hukuk sistemiyle bağdaşır örnek modeller kapsamında uygulayan birçok ülke bulunmaktadır. Doktrinde, iddia pazarlığının Kıta Avrupası ülkelerinde yürürlüğe konmasını sağlayacak uygun yöntemleri Almanya, İtalya ve Fransa gibi örnek Kıta Avrupası ülkeleri üzerinden araştıran çalışmalar bulunmaktadır¹³¹². Örneğin, İtalya'da yer alan *patteggiamento* ile anlaşma yoluyla muhakemeye son verilebilmesi mümkündür. Bununla birlikte, Kıta Avrupasında uygulanan bu gibi yöntemler, sistemsel farklılıklar ve bu tür anlaşmaların doğurabileceği sakıncalar da göz önüne alınarak, Anglo-Sakson hukukundan farklı birtakım özellikler barındırmaktadır. Bu bakımdan söz konusu yöntemler Anglo-Sakson ceza adalet sisteminde uygulanan iddia pazarlığı

¹³⁰⁸ Alkon, "Plea Bargaining as a Legal Transplant", s. 390.

¹³⁰⁹ Maffei, "Negotiations on Evidence and Negotiations on Sentence", s. 1051. İtham sistemi ve işbirliği sistemini benimseyen ülkeler arasındaki bazı temel farklılıklara ve bunların iddia pazarlığının düzenlenmesini ne şekilde etkilediğine ilişkin ayrıca bkz. Langer, "From Legal Transplants to Legal Translation", s. 35 vd.

¹³¹⁰ Langer, "From Legal Transplants to Legal Translation", s. 3.

¹³¹¹ Langer, "From Legal Transplants to Legal Translation", s. 4, 62 vd.

¹³¹² Langer, "From Legal Transplants to Legal Translation", s. 1-64.

kurumundan farklılık arz etmektedir¹³¹³. Hukuk sistemlerinin kurumu kendine özgü şekilde yorumlayarak kendi sistemlerine entegre ettiğini ifade etmek gerekir. Kıta Avrupası ülkeleri, her biri kendi sistemlerine uygun bir biçimde pazarlık yöntemini uygulamaya koymaya çalıştığından; bu ülkelerin uygulamaları arasında farklılıklar da söz konusu olmaktadır.

Doktrinde, hukuk sistemleriyle ilgili hukuk dönüşümü (*legal translation*) adı verilen yeni bir düşünüş tarzı önerilmekte ve bunun kullanımının sıkça kullanılan hukuk iktisabı (*legal transplant*)¹³¹⁴ ifadesine göre gerçeğe çok daha yakın olduğu belirtilmektedir¹³¹⁵. Bu kapsamda hukuk iktibas yönteminin etkin olmadığı ve yanıltıcı olduğu, çünkü düşüncelerin doğru bir şekilde iktibasının her zaman gerçekleşmediği savunulmaktadır. Benzer şekilde, bir kuralın bir sistemden diğerine aktarılırken asla aynı kalamayacağı gerçeğinden hareketle, daha da önemlisi kuralın uygulanmakta olduğu durumun aynı olmaması sebebiyle hukuk iktibaslarının imkânsız olduğu ileri sürülmektedir¹³¹⁶. Nitekim Kıta Avrupası sistemlerinden hiçbirisi aslında tamamen yeni bir hukuk sistemine nakledilmemiş olup kanun koyucuların iddia pazarlığı kurumunu bir sistemden diğerine dönüştürmeleri gerekmiştir.

İddia pazarlığı, Anglo-Sakson ülkelerinde resmî olmayan bir gelişim göstermekle birlikte, Kıta Avrupası ülkeleri bu yöntemi yasal olarak düzenleyerek kanunlaştırmaktadır¹³¹⁷. Kıta Avrupası ülkelerinde pazarlık uygulamalarının kapsamı, büyük oranda uygulama alanı bulduğu ABD ve İngiltere'ye kıyasla oldukça sınırlıdır. Kurumun Kıta Avrupası hukukundaki görünümünde yöntemin uygulanabileceği suçlar bakımından da sınırlama yapıldığı görülmektedir. Bu noktada ülkelerde kabul

¹³¹³ Jean Pradel, “Amerikan, İtalyan ve Fransız Hukuklarıyla Karşılaştırmalı Olarak Kusurun Kabulü”, Çev. Zeynel T. Kangal, **TBB Dergisi**, S. 73, 2007, s. 220.

¹³¹⁴ Hukuk iktisabı, bir kuralın veya bir hukuk sisteminin bir ülkeden diğerine taşınmasını belirtir. Başka bir ülkenin bazı kanunlarının aynı şekilde başka bir ülke tarafından kabul edilmesi ve yürürlüğe koyulması yöntemini ifade etmek için kullanılan terimdir. Bu, kanunların doğrudan alınmasına veya bazı yabancı örneklerden ilham alınarak yeni kanunların çıkarılmasını anlamına gelir. Bu konuda bkz. Alan Watson, **Legal Transplants An Approach To Comparative Law**. 2. Baskı, Athens: University of Georgia Press, 1993, s. 21 vd.

¹³¹⁵ Langer, “From Legal Transplants to Legal Translations”, s. 29 vd.

¹³¹⁶ Pierre Legrand, “The Impossibility of ‘Legal Transplant’”, **Maastricht Journal Of European and Comparative Law**, Vol. 4, 1997, s. 111-124.

¹³¹⁷ Alkon, “Plea Bargaining as a Legal Transplant”, s. 412; Damaska, “Negotiated Justice in International Criminal Courts”, s. 1024 dn. 7. Bununla birlikte, anlaşmaya dayalı yöntemlerin öncelikle resmî olmayan bir süreç olarak ortaya çıktığı da görülmektedir. Bu konuda tek olan Almanya örneği için bkz. Rauxloh, **Plea Bargaining**, s. 63 vd.; Langer, “From Legal Transplants to Legal Translations”, s. 39 vd. Bugün ise kurum, yasal olarak ceza muhakemesi kanunlarında düzenlenmektedir.

edilmiş olan iddia pazarlıkları, Anglo-Sakson iddia pazarlığından ayrılmaktadır¹³¹⁸. Bu durum Kıta Avrupası kanun koyucularının, bu kurumun tüm suçlar bakımından uygulanmasından rahatsız olduğu ve bu nedenle daha önemli görülen suçların mahkeme önünde tam bir yargılanma sürecine tabi olması gerektiği yaklaşımına sahip olduğunu göstermektedir¹³¹⁹. Esasen devletin suç politikası kapsamında yapmış olduğu tercih neticesinde, hangi suçların pazarlık kapsamında kalacağı belirlenmektedir. Bu yöntemler, önemli ve özellikle ağır suçlarda geçerli olmadığından ve basit-orta nitelikte görülen suçlar bakımından uygulanma ile sınırlandırıldığından; yöntemlerin kapsamı, tüm suçlarda uygulanma olanağı bulunan Anglo-Sakson hukukundaki uygulamasından oldukça farklıdır¹³²⁰. Bununla birlikte, kimi ülkelerde basit suçlarda uygulama alanı bulurken, kimi ülkelerde orta ağırlıktaki suçlar bakımından da uygulanmaktadır.

Kıta Avrupası ülkelerindeki düzenlemelere bakıldığında, pazarlığın hangi suçlar bakımından uygulanabileceğinin genellikle kanunda gösterilen ceza miktarının üst sınırı ile belirlendiği veya pazarlığın kanunda belirtilen basit suçlar bakımından (örneğin, bir yıldan az hapis cezasını gerektiren suçlar gibi) uygulanmasına izin verildiği görülmektedir. Örneğin, Fransa’da üst sınırı on yıla kadar hapis cezası olan suçlarda uygulanabilmekte; İtalya’da ise yedi buçuk yıldan fazla hapis cezasına tabi hiçbir suç için uygulanamamaktadır. Bununla birlikte, Fransa gibi bazı ülkelerde, kanuni düzenleme kapsamında bazı suçların istisna sayılarak söz konusu uygulama dışında bırakıldığı da görülmektedir. Ayrıca ifade etmek gerekir ki, bazı Kıta Avrupası ülkelerinde pazarlık yönteminin kapsamının süreç içerisinde yapılan değişikliklerle genişletildiği tespit edilmektedir. Örneğin, İtalya’daki yöntem bakımından başlangıçta indirim yapılarak belirlenen cezanın üst sınırı üç yıl hapis cezası olarak belirlenmiş iken; 2003 yılında kanun koyucu, yöntemin kapsamını, indirim yapılarak belirlenen cezanın üst sınırı beş yıla kadar hapis cezası olacak şekilde genişletmiştir¹³²¹.

¹³¹⁸ Thaman, “**Plea-Bargaining, Negotiating Confessions**”, s. 972. Özellikle Amerikan iddia pazarlığının uygulanma kapsamı bakımından Amerika’da ve Avrupa ülkelerinde suçların karşılığı öngörülen cezalar arasında büyük farklılıklar bulunduğunu da ifade etmek gerekir. Ayrıca birçok ABD yargı bölgesinde asgari ve azami cezalar arasındaki büyük farklar bulunmasından dolayı savcının teklifi doğası gereği daha zorlayıcı olarak görülmektedir. Bkz. Damaska, “**Negotiated Justice in International Criminal Courts**”, s. 1027. Ayrıca bkz. Ma, “**Prosecutorial Discretion and Plea Bargaining**”, s. 44.

¹³¹⁹ Damaska, “**Negotiated Justice in International Criminal Courts**”, s. 1025.

¹³²⁰ Hodgson, “**Plea Bargaining: A Comparative Analysis**”, s. 227.

¹³²¹ Thaman, “**Plea-Bargaining, Negotiating Confessions**”, s. 976. Anlaşmaya dayalı yöntemlerin uygulanabilirliğini arttırma eğilimi bakımından Rusya Ceza Muhakemesi Kanunu’nda İtalya’daki uygulamaya benzer bir düzenlemeye “kısaltılmış yargılama” adıyla yer verilmiştir. 2001 yılında yeni

Anglo-Sakson ülkeleri dışında iddia pazarlığının genellikle ceza pazarlığı şeklinde uygulanabileceği kabul edilse de, sınırlı da olsa bazı ülkelerde suçlama pazarlığına izin verilmektedir¹³²². Avrupa’da bu yöntemlerin, genellikle yalnızca ceza pazarlığı şeklinde yapılması kabul edildiğinden, savcılık tarafından aşırı suç isnadı yapılması tehlikesine yol açmadığı; ayrıca yöntemlere ilişkin düzenlemelerin, yargının süreçte daha aktif olmasını sağladığı ve savcılığın konumu dikkate alındığında geleneksel iddia pazarlığına yönelik birtakım eleştirilere karşı koruma getirdiği ifade edilmektedir¹³²³.

Kıta Avrupası ülkelerinde kabul edilen yöntemlerin birçoğunda pazarlıktan açık bir şekilde bahsedilmediğini, yalnızca uyuşmazlığın anlaşmaya dayalı olarak çözümlenmesini takiben kişinin hak kazanacağı ceza indiriminin hükme bağlanmış olduğunu ifade etmek gerekir¹³²⁴. Kıta Avrupası ülkelerinin ceza kanunlarında, çoğu zaman anlaşma halinde uygulanacak zorunlu hafifletici hükümler yer almaktadır. Birçok Kıta Avrupası ülkesi, şüphelinin suçunu ikrar etmesi veya cezalandırılma talebi ile muhakemeyi sonuçlandırmayı seçmesi halinde mahkûmiyeti belirleyen hâkimin dikkate alması gereken yasal indirimleri yürürlüğe koymuştur. Örneğin İtalya’da indirim, hâkimin normal şartlar altında suçun ağırlığını ve failin kişisel özelliklerini dikkate alarak vereceği cezanın üçte biri kadar öngörülmüştür¹³²⁵. Cezada yapılacak indirime ilişkin yasal düzenlemeler bulunmakla birlikte, kanunda bir sınırlama öngörülse de her zaman yapılacak indirim konusunda net bir taahhüt bulunmamaktadır. Örneğin, Fransa’daki uygulama orta ağırlıktaki suçlar için geçerli olup pazarlık sonucunda verilen hapis cezası süresinin, üç yılı aşamayacağı ve normal şartlar altında verilecek olan ceza süresinin yarısından fazlası da olamayacağı düzenlenmektedir. Kıta Avrupası ülke düzenlemelerinde, anlaşma halinde yapılacak indirimler açıkça gösterilmiş olsa da iddia ve savunma arasında yasal bir müzakere sürecinden söz edilmediğini gözden kaçırmamak gerekir.

Ceza Muhakemesi Kanunu’nun yürürlüğe girmesiyle bu yöntem en fazla beş yıl ile cezalandırılacak suçlar bakımından uygulanabiliyorken, söz konusu süre 2003 yılında kanunda yapılan değişiklik sonucunda on yıla çıkartılmıştır. Bkz. Alkon - Dion, “**Introducing Plea Bargaining**”, s. 6-7.

¹³²² Cezada anlaşma sağlanan İtalya ve Fransa örnekleri için bkz. Pradel, “**Kusurun Kabulü**”, s. 218.

¹³²³ Hodgson, “**Plea Bargaining: A Comparative Analysis**”, s. 230.

¹³²⁴ Thaman, “**Plea-Bargaining, Negotiating Confessions**”, s. 984.

¹³²⁵ Thaman, “**Plea-Bargaining, Negotiating Confessions**”, s. 977.

Kıta Avrupası düzenlemelerinde genellikle suçun ikrar edilmesi, yöntemin uygulanabilmesi için bir ön koşul olarak görülmekte ise de açık bir suç ikrarı gerektirmeyen düzenlemeler de bulunmaktadır¹³²⁶. Fransa’da ve Almanya’da yöntemlerin uygulanabilmesi, şüpheli/sanığın suçu ikrar etmesi şartına bağlanmıştır. Bununla birlikte, bazı ülkelerdeki yöntemler, ABD’deki suç isnadına itiraz etmeme savunmasına benzerlik gösterecek biçimde suçun açıkça kabul edilmesini gerektirmemektedir. Örneğin, İtalya’daki tarafların talebi üzerine cezanın belirlenmesi yöntemi, kurumun adından da anlaşılacağı üzere, suç ikrarını değil cezalandırma talebini esas almaktadır.

Ayrıca ABD’de muhakemenin her aşamasında iddia pazarlığı anlaşması yapılabilmesi mümkün olmakla birlikte; Kıta Avrupası ülkelerindeki düzenlemeler uyarınca, uygulamanın muhakemenin belirli aşamaları ile sınırlandırıldığı görülmektedir. Bu kapsamda ülke örneklerine bakıldığında pazarlık yöntemi, genellikle soruşturma evresinin sonunda veya kovuşturma evresinin başında duruşma aşamasından önce uygulanabilmekle birlikte; nadiren kovuşturma evresinde savcı ve sanığın kabulü şartıyla mahkeme ile anlaşma da mümkündür. Örneğin, Almanya’da anlaşmanın koşulları doğrudan mahkeme tarafından belirlenmektedir.

Bazı ülkelerde, anlaşmanın yapılabilmesi için müdafî atanması zorunlu olup bazı ülkelerde ise şüphelinin soruşturma dosyasının tüm içeriğine vakıf olması şart koşulmaktadır¹³²⁷. Bununla birlikte, diğer ülkelerde müdafîin hukuki yardımından yararlanmaya ilişkin genel hükümler uygulama alanı bulmaktadır. İddia pazarlığının en çok tartışılan yönlerinden biri olan mağdurun süreçteki konumuna ilişkin olarak, Kıta Avrupası ülkelerinde genellikle mağdurun sürece ilişkin bir rolü bulunmamakta; bazı hallerde mağdurun dava konusundaki görüşü savcının kararını etkileyebilmektedir¹³²⁸. Örneğin, İtalya’da mağdurun pazarlık usulünde bir rolü bulunmamaktadır. Bununla birlikte, örneğin Fransa’da bu süreçte mağdurun da bilgilendirilmesi ve dinlenilmesi kabul edilmektedir.

¹³²⁶ Thaman, “Plea-Bargaining, Negotiating Confessions”, s. 980.

¹³²⁷ Thaman, “Plea-Bargaining, Negotiating Confessions”, s. 983. Ayrıca bkz. Ma, “Prosecutorial Discretion and Plea Bargaining”, s. 44-45.

¹³²⁸ Ancak Rusya, Polonya, Bulgaristan, Estonya, Bolivya gibi çok az sayıda ülkede ise mağdurun pazarlık yönteminin uygulanmasına onay vermesi gerekmektedir. Bkz. Thaman, “Plea-Bargaining, Negotiating Confessions”, s. 983.

İddia pazarlığı modelleri, kural olarak, yetkili bir mahkemenin incelemesine tabidir ve karar mahkeme tarafından verilmektedir. Kıta Avrupası ülkelerinde, mahkûmiyet için yeterli delil olmadığı görüşüne varması veya savcılık ile savunma makamının kararlaştırdığı suçlar konusunda aynı düşüncede olmaması durumunda mahkemeye anlaşmayı reddetme imkânı tanıyan hükümler getirilmektedir. Buna göre, hâkim, suçluluğa ilişkin yeterli bilgisi olmadığı gerekçesiyle veya suçun niteliğinin gerçeklerle uyuşmaması sebebiyle anlaşmayı reddedebilmektedir. Bununla birlikte, genellikle hâkimin cezayı değiştirme yetkisi bulunmamakta olup bu kapsamda hâkim, yaptığı inceleme neticesinde uygun görürse anlaşma konusu cezaya hükmedecek veya koşulları var ise anlaşmayı reddedecektir¹³²⁹. Örneğin, İtalya gibi bazı ülkelerde hâkimin, şüphelinin veya tarafların uygulanması için başvuruda bulunduğu cezayı vermesi gerekmektedir¹³³⁰. Ayrıca anlaşma sonuca ulaşmazsa veya hâkim tarafından reddedilirse, söz konusu işlemlere ilişkin görüşmeler sırasında şüphelinin verdiği beyanların kullanılamayacağı kabul edilmektedir. Kıta Avrupası ülkelerinde; şüphelilerin, özellikle de masum olanların adil yargılanma hakkından vazgeçmeye zorlanmalarını önlemek için yargılama makamının bir güvence mekanizması görevi görmesi sağlanmaya çalışılmaktadır.

İddia pazarlığının görünüm şekillerine yer veren Avrupa ülkelerinin birçoğunda uygulama, genellikle suçun kanıtlanmış olduğunun kabul edildiğine ve ilgili cezanın verildiğine dair sebeplerin sunulmasından oluşan ve eksiksiz bir yargılama sürecinin sonunda bir hâkimin yapması gereken işleme benzeyen bir tür işlemi zorunlu kılmaktadır¹³³¹. Örneğin, Fransa’da hâkim kararını, suçlama açısından genellikle ikrara dayalı olarak, ceza açısından ise şüphelinin özelliklerine dayalı olarak gerekçelendirmek (*homologuer*) zorundadır ve bu karar, klasik bir mahkûmiyet kararıyla aynı etkiye sahiptir. Bununla birlikte, İtalyan *patteggiamento* yöntemine göre kararın yazılmasına ilişkin usul klasik bir davada gerekenden çok daha kolay olup daha çok cezanın davanın gerçeklerine uygunluğunun değerlendirilmesine

¹³²⁹ Ancak az sayıda ülkede hâkimin şüpheli/sanık hakkında beraat kararı vermesi mümkündür. Örneğin, İspanya’daki yöntem; hâkime, esasa veya usule ilişkin olarak suçun ortadan kalkmasına yol açan bir bilgiye ulaşması durumunda şüpheliyi beraat ettirme olanağı tanımaktadır. Ayrıca istisna olarak bazı ülkelerde isnat edilen suçların gerçeklerle desteklenmemesi halinde, hâkim tarafından daha hafif cezalar verilebilmektedir. Bkz. Thaman, “*Plea-Bargaining, Negotiating Confessions*”, s. 986.

¹³³⁰ Thaman, “*Plea-Bargaining, Negotiating Confessions*”, s. 986.

¹³³¹ Thaman, “*Plea-Bargaining, Negotiating Confessions*”, s. 987.

odaklanılmaktadır ve hâkim, kısa ve öz bir şekilde de olsa beraatin imkânsızlığı ve cezanın uygunluğu konusunda gerekçeler sunmaktadır¹³³².

Bazı ülkelerde, şüphelinin anlaşmaya dayalı yöntem uyarınca verilen hükme karşı kanun yoluna başvurma hakkı bulunmamakta, bazı ülkelerde ise kanun yoluna başvurma hakkı kısıtlanmaktadır¹³³³. Örneğin, İtalya’da *patteggiamento* yöntemine itiraz edilememekte, ancak şüphelinin gerçekte önemli usule ilişkin haklarından feragat etmediği iddiasına dayanılması temyizde incelenebilmektedir¹³³⁴. Fransa’da ise istisnai olarak, karara karşı kanun yoluna başvurma hakkı, bu yöntem sonucu hüküm kurulması halinde bile geçerliliğini koruyan dokunulmaz bir hak olarak görülmektedir¹³³⁵.

Aşağıda farklı özelliklere sahip olan bazı Kıta Avrupası ülkelerinde pazarlık yönteminin görünüm şekillerinin ne şekilde düzenlendiği ele alınacaktır.

2. İtalya

Anlaşmaya dayalı olan iddia pazarlığı yöntemi, Kıta Avrupası hukukunda ilk kez İtalya’da yasal olarak uygulanmaya başlanmış olup otuz yıldan fazla süredir bir nevi ceza pazarlığı şeklinde uygulanmaktadır. Yargılama yerine öngörülen alternatif yöntemlerden İtalyan modeli; anayasanın yapısı ve bunu kısaltılmış yargılama ile bağdaştırmak için kullandığı yol nedeniyle özellikle şüpheli/sanığın sorumluluğunun değerlendirilmesi, hâkimin rolü ve son olarak cezanın belirlenmesi bakımlarından tartışmalı görülmüştür. Nitekim iddia pazarlığının İtalya’da uygulanabilmesi için anlaşmaya dayalı yöntemlerin, soruşturmanın zorunluluğu (m. 112), masumiyet karinesi (m. 27/2), kanunilik ilkesi (m. 25/2) ve hükmü veren hâkimin sadece hukuka göre hareket etmesi (m. 101/2) gibi anayasal kurallar ile uyumlaştırılması gerekmiştir¹³³⁶. İfade etmek gerekir ki, İtalya’daki bu yöntem; Avrupa’da, eski Sovyet

¹³³² Thaman, “Plea-Bargaining, Negotiating Confessions”, s. 987-988. Öte yandan, Estonya gibi bazı ülkelerde hâkim anlaşmayı ya kabul etmeli ya da reddetmelidir, ancak anlaşma kabul edilirse bir hüküm söz konusu olmamakta; yalnızca ilgili suç, mağdur tarafın uğradığı zararlar ve cezayı içeren anlaşma koşulları teyit edilmektedir. Bkz. Thaman, “Plea-Bargaining, Negotiating Confessions”, s. 988.

¹³³³ Thaman, “Plea-Bargaining, Negotiating Confessions”, s. 988.

¹³³⁴ Thaman, “Plea-Bargaining, Negotiating Confessions”, s. 988.

¹³³⁵ Fransa’da karara karşı istinaf yolu açıktır. Bkz. Pradel, “Kusurun Kabulü”, s. 230-231.

¹³³⁶ Federica Iovene, *Plea Bargaining and Abbreviated Trial in Italy*, Legal Studies Research Paper No. 2013-11, University of Warwick School of Law, 2013, s. 3.

lkelerinde ve bazı Latin Amerika lkelerinde yrrlge konan iddia pazarlığı yöntemleri için en temel modellerden biri haline gelmiřtir¹³³⁷.

İtalya’da, 1989 yılında ceza muhakemesi sisteminde köklü değişiklikler yapılmış ve Mussolini rejimi sırasında ıkarılan Ceza Muhakemesi Kanunu'nun yerini alan yeni bir Ceza Muhakemesi Kanunu’nu kabul edilmiřtir¹³³⁸. Yeni kanun ile yazılı delillerin yerini sözlü delillerin aldığı itham sistemine daha yakın bazı özellikler benimsenmiş ve hızlandırılmış ve basitleştirilmiş birtakım muhakeme yöntemleri kabul edilmiřtir¹³³⁹. Bu değişikliklere gerekçe olarak, örgüt sularındaki artış, kamu davasının mecburiliği ilkesine sıkı sıkıya bağlılığı nedeniyle İtalyan sisteminin kapasitesinin aşılması ve mahkemelerdeki dava yüklerini hafifletmek için zaman ve masraf tasarrufu sağlanması amacı gösterilmiştir. Temel bazı özelliklerini korumasına rağmen özellikle savcıların ve savunmanın artan yetkileri, pazarlık yapılmasına izin veren kurallar vb. sebebiyle İtalyan ceza muhakemesinde çekişmeli muhakeme sistemine bir yönelim olduğu ifade edilmiřtir¹³⁴⁰.

Kanun değişikliği kapsamında, muhakemenin hızlandırılması amacıyla mahkeme önünde yargılanmaya alternatif getiren yeni yöntemler kabul edilmiřtir¹³⁴¹. Bu doğrultuda, tarafların anlaşmasını esas alan müzakereye dayalı adalet kapsamında iki yeni yöntem olan kısaltılmış yargılama¹³⁴² ve tarafların talebi üzerine ceza

¹³³⁷ Thaman, “Plea-Bargaining, Negotiating Confessions”, s. 973.

¹³³⁸ Langer, “From Legal Transplants to Legal Translations”, s. 47. Yeni Kanun, Anglo-Sakson hukukunda geçerli olan itham sisteminin özelliklerini içeren bazı reformlar getirmiştir. Bkz. Giulio Illuminati, “The Frustrated Turn to Adversarial Procedure in Italy (Italian Criminal Procedure Code of 1988)”, **Washington University Global Studies Law Review**, Vol. 4, No. 3, 2005, s. 570; Lupria - Gialuz, “Italian Criminal Procedure”, s. 33 vd.

¹³³⁹ Ma, “Prosecutorial Discretion and Plea Bargaining”, s. 39.

¹³⁴⁰ William T. Pizzi - Mariangela Montagna, “The Battle to Establish an Adversarial Trial System in Italy”, **Michigan Journal of International Law**, Vol. 25, 2004, s. 432 vd.; William T. Pizzi - Luca Marafioti, “The New Italian Code of Criminal Procedure: The Difficulties of Building an Adversarial Trial System on a Civil Law Foundation”, **The Yale Journal of International Law**, Vol. 17, No. 1, 1992, s. 10 vd. İtalya’daki ceza muhakemesi karma bir sistem olarak da nitelendirilmektedir. Bkz. Martha-Grace Duncan, “What Not to Do When Your Roommate is Murdered in Italy: Amanda Knox, Her ‘Strange’ Behavior, and the Italian Legal System”, **Harvard Journal of Law and Gender**, Vol. 41, No. 1-78, 2017, s. 55. Ayrıca bkz. Janet Ainsworth, “Procedural Justice and the Discursive Construction of Narratives at Trial: Global Perspectives”, **Languages Cultures Mediation**, Vol. 4, 2017, s. 84 vd.

¹³⁴¹ Li, “Adversary System Experiment in Continental Europe”, s. 15.

¹³⁴² Her türlü suç bakımından geçerli olan hızlandırılmış yargılama, hâkimin kararını savcılık tarafından oluşturulan ceza davası dosyasına dayandırmasına izin vermektedir. Bu durumda sanık, yargılanma hakkından vazgeçmektedir. Bu yöntem sadece sanık tarafından talep edilebilir. Sanık, suçlu bulunursa hâkimin normalde kendisine vereceği cezanın üçte biri oranında ceza indirimi alacaktır. Suçluluk ve cezanın kapsamı anlaşmanın bir parçası değildir ve hâkim bu tür tespitleri soruşturma dosyasına göre yapmaktadır. Bkz. Illuminati, “The Frustrated Turn to Adversarial Procedure in Italy”, s. 579; Ma,

uygulanması yöntemleri uygulamaya konulmuştur¹³⁴³. Doktrinde *patteggiamento* olarak adlandırılan, kanundaki adı tarafların talebi üzerine cezanın belirlenmesi olan yöntem, ceza pazarlığına benzer özellikler taşıyan ve iddia pazarlığının görünümü niteliğinde bir uygulamadır¹³⁴⁴. Böylece o dönemde Almanya'daki uygulamanın aksine, yeni Ceza Muhakemesi Kanunu kapsamında iddia pazarlığı süreci yasal bir zemine kavuşturulmuştur. Nitekim İtalya, diğer Kıta Avrupası ülkeleri arasında bu yöntemi ilk kez yasal olarak düzenleyen ülke olmuş; anayasal kuralları ve muhakeme ilkelerini bu uygulama ile uyumlaştırma yönünde adımlar atmıştır. Bu amaç doğrultusunda ilerleyen yıllarda İtalyan Anayasası'nın bazı kısımları değiştirilerek, anlaşmaya dayalı yöntemlerin anayasaya uygunluğu sağlanmıştır.

Reformlar sonucu kanunda yer alan birçok hüküm İtalyan Anayasa Mahkemesi'nin denetimine sunulmuş ve itham sisteminin özelliklerini getiren bazı düzenlemelerin anayasaya uygun olmadığı açıklanmıştır. Anayasa Mahkemesi'nin 31.3.1990 tarihli kararı, yeni İtalyan Kanunu'nun *patteggiamento* yöntemini kabul etmesinden sonraki yıl yayınlanmıştır¹³⁴⁵. Söz konusu yöntem yürürlüğe girdiğinde, mecburilik, adil yargılanma, masumiyet karinesi ve sözlülük ilkelerine aykırılık iddialarıyla eleştirilmiş olsa da İtalyan Anayasa Mahkemesi kuralların büyük bir çoğunluğunu Anayasa'ya aykırı görmemiştir¹³⁴⁶. Ancak Anayasa Mahkemesi, hâkimin yapılan anlaşma üzerindeki denetim yetkisinin yalnızca bir formaliteden ibaret olmadığını beyan ettikten sonra, İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu'nun cezada pazarlık yöntemini düzenleyen 444/2. maddesinin, taraflarca anlaşılan cezanın suçun ağırlığına uygun olup olmadığını kontrol etme yetkisini hâkime açıkça vermediği ve

“Prosecutorial Discretion and Plea Bargaining”, s. 41; Iovene, Plea Bargaining and Abbreviated Trial in Italy, s. 10-12.

¹³⁴³ Maffei, “Negotiations on Evidence and Negotiations on Sentence”, s. 1053. Düzenlemeler, davaları %70-80 oranında azaltmayı amaçlamış ise bu anlamda reformun amacına ulaşmadığı söylenebilir. Bkz. Maffei, “Negotiations on Evidence and Negotiations on Sentence”, s. 1053. Örneğin, 2012 yılında davaların %34'ü tarafların talebi üzerine cezanın belirlenmesi ya da kısaltılmış yargılama (86.583 tarafların talebi üzerine cezanın belirlenmesi ve 46.713 kısaltılmış yargılama) yöntemleriyle çözüme kavuşturulmuştur. Bkz. Iovene, *Plea Bargaining and Abbreviated Trial in Italy*, s. 13.

¹³⁴⁴ Pizzi - Montagna, “The Battle to Establish an Adversarial Trial System in Italy”, s. 438. Zafer, kurumu geniş anlamda uzlaşma başlığında değerlendirmekte ve kurumun Amerikan sistemindeki iddia pazarlığına yaklaştığını ifade etmektedir. Bkz. Zafer, “Özelleşme Eğilimi: Uzlaşma”, s. 744. İtalyan hukukçular tarafından yöntemi adlandırmak için kullanılan *patteggiamento*, İtalyanca pazarlık anlamına gelmektedir. Bkz. Pizzi - Marafioti, “The New Italian Code of Criminal Procedure”, s. 22.

¹³⁴⁵ Bu dönemde İtalya'da çelişmeli muhakeme sisteminin başarısızlığına neden olan faktörler için bkz. Li, “Adversary System Experiment in Continental Europe”, s. 17 vd.

¹³⁴⁶ Zafer, “Özelleşme Eğilimi: Uzlaşma”, s. 744.

hâkimi yargılama yetkisinden mahrum bıraktığı için anayasaya aykırı bulmuştur¹³⁴⁷. Bu karar sonrası hâkimin *patteggiamento* konusundaki yetkileri yeniden düzenlenerek artırılmaya çalışılmıştır. Ancak Anayasa Mahkemesi, iddia pazarlığının ve cezanın tespitine ilişkin yeni bir alternatif yöntemin uygulanmasını reddetmemiştir. Bununla birlikte, Anayasa Mahkemesi bu kararı ile ceza pazarlığı uygulamasının kendisinin anayasaya aykırı olduğunu ifade etmemiş olsa da bu uygulamanın yasal olarak onaylandığı 1999 yılına kadar bu konuda çeşitli düzenlemeler yapılması gerekmiştir¹³⁴⁸.

İlerleyen yıllarda yapılan kanun ve anayasa değişiklikleri ile itham sisteminin özelliklerini gösteren yeni reformlar getirilmiştir¹³⁴⁹. 1999 yılında, İtalya'nın yasama organı Anayasanın 111. maddesini değiştirerek çelişmeli muhakeme sisteminin anayasal dayanağını tesis etmiştir¹³⁵⁰. Anlaşmaya dayalı muhakeme yöntemlerinin hukuki dayanağı olarak nitelendirilecek olan Anayasa'nın 111/5. maddesinde, sanığın duruşmada delil gösterme ve delile itiraz etme hakkından vazgeçmesine ve soruşturma dosyasındaki kayıtlara göre yargılanmayı kabul etmesine izin verilmektedir¹³⁵¹.

Mahkeme önünde yargılanmaya alternatif bir çözüm yolu ve iddia pazarlığının bir görünümü niteliğinde olan, cezada indirim sağlayan ve indirimli cezanın beş yıldan fazla olmamak üzere hapis cezası olarak belirlenmesine imkân veren tarafların talebi üzerine cezanın belirlenmesi uygulaması, İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 444-448. maddelerinde düzenlenmektedir¹³⁵². Bu yönetime başvurulması halinde, klasik anlamda mahkeme önünde yargılama yapılmamakta; savcı ile şüpheli/sanık, yargılamaya gitmeksizin şüpheli/sanığa verilmesi uygun olan ceza konusunda bir anlaşma yapmaktadır. Böylece şüpheli/sanığın iradesi muhakemenin yürüyüşünü etkilemekte ve şüpheli, mahkeme önünde yargılanma hakkından feragat ederek cezayı

¹³⁴⁷ Langer, “From Legal Transplants to Legal Translations”, s. 52.

¹³⁴⁸ Maffei, “Negotiations on Evidence and Negotiations on Sentence”, s. 1054.

¹³⁴⁹ İtalyan ceza muhakemesi sisteminin itham sistemine yaklaşan özellikleri konusunda bkz. Michele Panzavolta, “Of Hearsay and Beyond: Is The Italian Criminal Justice System an Adversarial System?”, *The International Journal of Human Rights*, Vol. 20, No. 5, 2016, s. 617-633.

¹³⁵⁰ Pizzi - Montagna, “The Battle to Establish an Adversarial Trial System in Italy”, s. 460; Illuminati, “The Frustrated Turn to Adversarial Procedure in Italy”, s. 576-577. İtalyan Anayasası'nın 111. maddesinin 4. fıkrasının ilk cümlesine göre, “Ceza muhakemesi, delillerin oluşturulmasında çelişmelilik prensibine tabidir.”

¹³⁵¹ Iovene, *Plea Bargaining and Abbreviated Trial in Italy*, s. 4. Lupária - Gialuz, “Italian Criminal Procedure”, s. 64.

¹³⁵² İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu'nun ilgili maddeleri için bkz. <https://www.altalex.com/documents/news/2013/12/19/applicazione-della-pena-su-richiesta-delle-parti> (Erişim Tarihi: 05.07.2020).

savcı ile birlikte belirleyebilmektedir. Şüphelinin cezalandırma talep ettiği İtalya'da suçlama pazarlığı kabul edilmemekte; cezada üçte bire kadar indirim yapılması söz konusu olmaktadır¹³⁵³. *Patteggiamento* yöntemi esasında suçlarla değil, üçte bir oranında düşürülen ceza ile ilgilidir.

İtalyan hukukunda tarafların talebi üzerine cezanın belirlenmesi bakımından iki farklı uygulama bulunmaktadır. Şüpheli ile savcı, bir seçenek yaptırım ya da üçte bire kadar indirilmiş para cezası ya da tek başına veya para cezası ile birlikte beş yılı aşmayan üçte bire kadar indirilmiş hapis cezası verilmesini hâkimden talep edebilirler. (İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu m. 444/1) İtalya'da, muhtemel bir pazarlık için uygun şartları taşıyan davaların kapsamı 2003 yılında genişletilmiş ve cezanın üçte bir indirimi düşürülerek belirlenen cezanın sınırı beş yıla yükseltilmiştir¹³⁵⁴. Bu durum pazarlık uygulamasını genişletse de pazarlığın hala sınırlı bir uygulama alanı bulunmaktadır. Buna göre, yedi buçuk yıldan uzun bir cezaya tabi hiçbir suç için pazarlık yapılamamaktadır¹³⁵⁵. 2003 yılı reformu sonrası yedi buçuk yıllık hapis cezasından daha az hapis cezası uygulanacak suçlar bakımından kabul edilen bu yöntem, doktrinde genişletilmiş *patteggiamento* olarak adlandırılmaktadır¹³⁵⁶. Bununla birlikte, mafya tipi örgütlenmeden, yağmaya bağlı olarak kişi hürriyetinden yoksun bırakmadan ve terör amaçlı fiillerden dolayı ve aynı zamanda itiyadi suçlular, suçu meslek edinen veya suça eğilimli kişiler ve mükerrir suçlular bakımından da tarafların talebi üzerine cezanın belirlenmesi mümkündür. (İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu m. 444/1-bis) Bu yöntem ise doktrinde sınırlı *patteggiamento* olarak adlandırılmaktadır¹³⁵⁷. Buna göre, cezanın tek başına veya para cezası ile birlikte iki yılı aşması halinde, bu maddenin 1. fıkra hükmü uygulanmaz. Aynı zamanda maddede belirtilen bazı kamu idaresine karşı suçlara ilişkin muhakemelerde, talebin kabul edilebilirliği, suç konusu bedel veya kârın iadesine bağlanmıştır. (İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu m. 444/1-ter)

¹³⁵³ Maffei, “Negotiations on Evidence and Negotiations on Sentence”, s. 1061.

¹³⁵⁴ Lupária - Gialuz, “Italian Criminal Procedure”, s. 65-66.

¹³⁵⁵ Pizzi - Montagna, “The Battle to Establish an Adversarial Trial System in Italy”, s. 439; Michael Vitiello, “Bargained-for-Justice: Lessons from the Italians?”, *The University of the Pacific Law Review*, Vol. 48, 2017, s. 260.

¹³⁵⁶ Pradel, “Kusurun Kabulü”, s. 222.

¹³⁵⁷ Pradel, “Kusurun Kabulü”, s. 222.

İtalya’da şüpheli/sanık, tüm soruşturma ve dosya işleri tamamlandıktan sonra ön duruşmada ve hatta yargılama esnasında ceza konusunda anlaşma yapabilir¹³⁵⁸. Cezada pazarlığa ilişkin müzakerelerin nasıl yapılacağına ilişkin bir düzenleme bulunmamakla birlikte, genellikle müdafinin savcılık ile iletişim kurması söz konusu olmaktadır¹³⁵⁹. Taraflar anlaşma durumunda hâkime hitaben bir dilekçeyi birlikte imzalamaktadır¹³⁶⁰.

Şüpheli/sanık, somut olarak verilecek hükmün beş yıl hapis cezasından daha hafif olacağını düşündüğünde, şahsen veya müdafî aracılığıyla cezada anlaşma yapma talebinde bulunabilir. Bu durumda şüpheli/sanık, cezayı kabul ederek böylelikle cezada indirim ve diğer avantajlar sağlamaktadır. Ayrıca cezayı ve ayrıca ağırlaştırıcı ve hafifletici nedenleri talep üzerine savcı ile müzakere edebilir ve savcı bunu kabul veya reddedebilir. Talep savcıdan da gelebilir. Talepte bulunmayan taraf talebe rıza göstermelidir¹³⁶¹. Talebe ilişkin rıza, daha önce reddedilmiş olsa bile, sonradan yöntemin uygulanabileceği süreler içinde verilebilir. (İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu m. 446/4) Olağan olanın, savcılığın şüpheli/sanığa ceza önermesi olduğu ifade edilmektedir¹³⁶².

Yöntem taraflardan herhangi biri tarafından başlatılabilir; ancak, işlemleri başlatmayan tarafın bu hususta rıza göstermesi şarttır. Bu noktada ABD’deki sistemden ayrılmaktadır. Zira ABD’de savcının, müzakerenin başlamasından sonra herhangi bir zamanda şüpheli/ sanığa anlaşma teklif etme veya etmeme konusunda tam özgürlüğü bulursa da İtalyan sisteminde savcının kural olarak bu yöntemin uygulanmasına rıza göstermesi gerekliliği bulunmaktadır¹³⁶³. Savcı, bir sanığın kabul edilen cezalara yönelik talebini reddetme kararını yazılı olarak gerekçelendirmek zorunda olup bu ret gerekçeleri hâkim tarafından değerlendirmeye tabi tutulmalıdır¹³⁶⁴. (İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu m. 446/6) Nitekim İtalyan sisteminde savcılığın makul bir gerekçe olmadıkça rıza vermekten kaçınması mümkün

¹³⁵⁸ Li, “Adversary System Experiment in Continental Europe”, s. 16; Thaman, “Plea-Bargaining, Negotiating Confessions”, s. 981-982; Lupária - Gialuz, “Italian Criminal Procedure”, s. 65.

¹³⁵⁹ Maffei, “Negotiations on Evidence and Negotiations on Sentence”, s. 1062.

¹³⁶⁰ Pradel, “Kusurun Kabulü”, s. 225.

¹³⁶¹ Cezanın uygulanması konusunda tarafların talebi ve rıza hakkında bkz. İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu m. 446.

¹³⁶² Pradel, “Kusurun Kabulü”, s. 224.

¹³⁶³ Ma, “Prosecutorial Discretion and Plea Bargaining”, s. 40.

¹³⁶⁴ Pizzi - Montagna, “The Battle to Establish an Adversarial Trial System in Italy”, s. 442; Ma, “Prosecutorial Discretion and Plea Bargaining”, s. 40.

görülmemektedir. Savcılık herhangi bir nedenle itiraz eder ve talebe onay vermezse sanık, yargılamanın başında hâkimden indirimli ceza uygulanmasını talep etme veya yargılamada duruşmanın bitiminden önce hâkim, savcının ret kararının hukuki temellere dayanmadığını düşünmesi halinde savcılığın itirazını reddetme ve indirimli cezaya hükmetme imkânına sahiptir¹³⁶⁵. (İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu m. 448/1)

Cezadaki indirim, mahkeme önünde yargılanma neticesinde verilecek nihai cezanın üçte biridir. Somut olarak uygulanabilir olan ceza üçte bir oranındaki indirim sonrasında beş yıllık hapis cezasını aşmıyorsa ceza pazarlığı yapılabilir¹³⁶⁶. Dolayısıyla anlaşılan ceza beş yıl hapis cezasını aşmamalıdır. Uygulanan ceza üçte bir oranındaki indirimin ardından iki yıllık hapis cezasından az olursa ya da sadece bir para cezasından ibaret ise şüpheli/sanık, beş yıl içinde benzer bir suça karışmadığı sürece hükmün infazının ertelenmesi ve suçun ortadan kaldırılması gibi başka avantajlardan da yararlanabilmektedir. İtalyan Ceza Kanunu uyarınca şüpheli/sanık, cezanın şartlı olarak ertelenmesi ihtimali bulunması durumunda erteleme kararı verilmesi talebinde bulunabilir¹³⁶⁷. (İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu m. 444/3) Hâkim ertelemeyi kabul etmez ise anlaşma reddedilmekte ve mahkeme önünde yargılanma yoluna gidilmektedir¹³⁶⁸. Ayrıca anlaşılan cezanın, oy verme, velayet hakkı gibi bazı haklardan yoksun bırakmayı ve güvenlik tedbirlerinin uygulanmasını engelleyebilmesi mümkündür¹³⁶⁹. Ceza iki yılı aşmıyorsa, hâkimin kararı, yargılama giderlerinin ödenmesini ya da tali cezaların ve müsadere dışındaki güvenlik tedbirlerinin uygulanmasını içermez. (İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu m. 445/1) Bu durum ise bu yöntemin uygulanması bakımından şüpheli/sanığı teşvik edici olarak nitelendirilmektedir¹³⁷⁰.

Savcı ile şüpheli/sanık bir anlaşmaya vardığında, bu anlaşma önerisi hâkime sunulur ve hâkim söz konusu anlaşmayı kabul veya reddetme yetkisine sahiptir. İncelemeyi yapan hâkimin soruşturmayı yürüten hâkim veya dava hâkimi olmamasını sağlamak bakımından İtalya’da iki ön duruşma hâkiminin görevleri, *giudice delle*

¹³⁶⁵ Pizzi - Montagna, “The Battle to Establish an Adversarial Trial System in Italy”, s. 442-443.

¹³⁶⁶ Illuminati, “The Frustrated Turn to Adversarial Procedure in Italy”, s. 579; Langer, “From Legal Transplants to Legal Translations”, s. 50.

¹³⁶⁷ Cezanın iki yılı geçmemesi halinde ceza ertelenebilir. Bkz. Maffei, “Negotiations on Evidence and Negotiations on Sentence”, s. 1064-1065.

¹³⁶⁸ Maffei, “Negotiations on Evidence and Negotiations on Sentence”, s. 1065.

¹³⁶⁹ Maffei, “Negotiations on Evidence and Negotiations on Sentence”, s. 1065.

¹³⁷⁰ Pradel, “Kusurun Kabulü”, s. 230.

indagine preliminari olarak adlandırılan ve ön soruşturmada kontrol yetkisi bulunan hâkim ile *giudice dell'udienza preliminaria* olarak adlandırılan ve *patteggiamento* da dâhil olmak üzere alternatif yöntemlere bakan hâkimin birbiriyle karıştırılmaması için ayrıştırılmıştır¹³⁷¹.

Hâkim, tarafların anlaşması ile bağlı olmamakla birlikte, beraat kararının verilip verilemeyeceği, cezanın uygun olup olmadığı konularını gözden geçirmekte ve eğer bir hata görmez ise doğrudan talep edilen cezaya hükmetmekte olup aksi durumda başka bir cezaya karar verememekte, yalnızca talebi reddetmektedir¹³⁷². Dolayısıyla hâkim, taraflarca üzerinde mutabık kalınan ceza dışında bir ceza veremez. Hâkim, önerilen cezayı yalnızca kabul edebilecek veya reddedebilecek olsa da kabulün gönüllülüğünden emin olması ve sanığın aleyhindeki delillerin talebi desteklemesi doğrultusunda maddi gerçeğin ortaya çıkarılması yükümünü bir şekilde elinde tutmaktadır. Nitekim İtalyan Anayasası'nın 101/2. maddesinde, hâkimin bağımsız olması ve sadece kanun çerçevesinde hareket etmesi öngörülmektedir. Anayasa Mahkemesi'nin hâkimin denetim yetkisine ilişkin anayasaya aykırılığı tespit eden kararı sonrası, hâkimin rolüne ilişkin uygulamanın anayasaya aykırılığı ortadan kaldırılmıştır. Zira suçluluğun kanuna uygun olarak tespit edilmesi ve ceza indiriminin suçla orantılı olması zorunluluğu ilkesini ihlal etmemek için Anayasa Mahkemesi, bir dengenin sağlanmasının şart olduğunu ifade etmiş ve hâkimin, anlaşma yoluyla belirlenen mahkûmiyet kararının 27. maddenin 3. fıkrası uyarınca uygulanabilir olmasını sağlamak zorunda olduğu belirtilmiştir¹³⁷³. Hâkim, sanığın gönüllü bir şekilde seçim yaptığından ve olası beraat kararı için gerekçe bulunmadığından emin olmalı ve aynı zamanda şüpheli/sanığa isnat edilen suçların hukuki zeminini ve ayrıca ağırlaştırıcı ve hafifletici koşulların uygulanması durumunu incelemelidir¹³⁷⁴. (İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu m. 444/2) Hâkim bu hususlarda aykırılık olduğunu tespit ederse anlaşmayı reddetmeli ve yargılama olağan şekilde devam etmelidir¹³⁷⁵.

¹³⁷¹ Thaman, "Plea-Bargaining, Negotiating Confessions", s. 989; Li, "Adversary System Experiment in Continental Europe", s. 19. Ayrıca bkz. Pizzi - Montagna, "The Battle to Establish an Adversarial Trial System in Italy", s. 436.

¹³⁷² Zafer, "Özelleşme Eğilimi: Uzlaşma", s. 745.

¹³⁷³ Iovene, *Plea Bargaining and Abbreviated Trial in Italy*, s. 9.

¹³⁷⁴ Pizzi - Montagna, "The Battle to Establish an Adversarial Trial System in Italy", s. 443-444;

Maffei, "Negotiations on Evidence and Negotiations on Sentence", s. 1065-1066.

¹³⁷⁵ Ma, "Prosecutorial Discretion and Plea Bargaining", s. 40.

Hâkim, ortak talep veya karşı tarafın yazılı rızası ile talepte bulunulması halinde, gerekirse talebin diğer tarafa bildirilmesi için bir süre belirleyerek duruşma yapar. (İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu m. 447/1) Talebin taraflardan biri tarafından sunulması halinde, diğer tarafın rıza veya ret kararını açıklaması için bir süre belirleyerek talep ve kararın başvuru sahibine bildirilmesini emreder. (İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu m. 447/3) Şüpheli/sanığın mahkemeye geldiği, kamuya açık duruşmada dinlendiği ve suç kabulünde bulunduğu Anglo-Sakson hukukunda kabul edilen yöntemden farklı olarak, şüpheli/sanığın mahkeme salonunda aleni şekilde bulunması gerekli değildir¹³⁷⁶. Ancak duruşmada savcı ve müdafî hazır bulunmaları halinde dinlenmektedir. (İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu m. 447/2) Ayrıca hâkim, talebin veya rızanın gönüllülüğünü doğrulamayı gerekli görürse sanığın huzuruna çıkarılmasını emredebilir. (İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu m. 446/5)

Cezalandırma talebinin uygunluğu hâkim tarafından kabul edildiğinde, hemen karar verilir. (İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu m. 448/1) *Patteggiamento* yöntemi ile cezada anlaşma sağlandığında, cezanın davanın gerçeklerine uygun olması gerektiğinden hâkim, kısa ve öz bir şekilde de olsa beraatin imkânsızlığı ve cezanın uygunluğu konusunda gerekçeler sunmalıdır¹³⁷⁷.

İtalya'daki yöntemde, Anglo-Sakson sisteminde olduğu gibi, bir suç kabulü veya ikrar aranmamaktadır¹³⁷⁸. Bu kapsamda yöntem herhangi bir şekilde suçun kabulünü değil, cezalandırma talebini gerektirmektedir. İtalyan sistemi, suçu kabul etmeden de anlaşmaya dayalı bir cezanın mümkün olduğunu göstermektedir ve böylece sanığın susma, kendi kendini suçlamaya zorlanama gibi temel haklarının korunduğu söylenebilir. Zira bu sistemde yargılamanın hala cazip bir alternatif oluşturduğu ileri sürülmekle birlikte, suçun kabul edilmesinin aranmamasının,

¹³⁷⁶ Maffei, “Negotiations on Evidence and Negotiations on Sentence”, s. 1064.

¹³⁷⁷ Thaman, “Plea-Bargaining, Negotiating Confessions”, s. 987-988.

¹³⁷⁸ Illuminati, “The Frustrated Turn to Adversarial Procedure in Italy”, s. 579; Pizzi - Marafioti, “The New Italian Code of Criminal Procedure”, s. 23; Maffei, “Negotiations on Evidence and Negotiations on Sentence”, s. 1064. Suç kabulü veya ikrar, susma hakkından ve kendi aleyhine beyan vermeme hakkından feragat olarak görülmekte; bu haklardan vazgeçme imkânı ile bu hakları sanığın çıkar sağladığı bir feragatin parçası haline getirmek arasında büyük bir fark olduğu, bu durumun ise baskı altında suçun ikrar edilmesi riskini içerdiği ifade edilmektedir. Bkz. Iovene, **Plea Bargaining and Abbreviated Trial in Italy**, s. 7. İkrarın şart olarak kabul edilmesi, hâkimlerin ve yargı sisteminin daha pasif hale gelmesi ve dolayısıyla gerçeği arama yükümlülüğünü yerine getirmekten ziyade tarafların anlaşmasına göre hareket etme serbestliğine sahip olmalarına yol açarak kamu davasının mecburiliği ilkesinin ihlali anlamına gelecektir. Bu durumda hâkimin rolü, yalnızca beraat kararı vermek için herhangi bir gerekçe olmadığından emin olmayı gerektirse de masumiyet karinesi ilkesinin ihlali sorunu gündeme gelecektir. Bkz. Iovene, **Plea Bargaining and Abbreviated Trial in Italy**, s. 8.

şüphelinin ceza pazarlığı seçiminin özgür olmasını ve kendi başına hareket etmesini garanti ettiği ifade edilmektedir¹³⁷⁹. Bununla birlikte, anlaşmaya giren şüpheli/sanık, yargılanma hakkından feragat ettiğinden ve muhakeme mahkûmiyetle sonuçlandığından, gerçek bir suç kabulüne/ikrarına ilişkin bu çekingenliğin ikiyüzlülük gibi görüldüğü de ileri sürülmektedir¹³⁸⁰.

Bir anlaşmaya dayanan hüküm, mahkûmiyet hükmüne eş değer olarak kabul edilse de (İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu m. 445/1-bis) mahkeme önünde yargılanma sonrası verilen hükümden daha sınırlı bir etkiye sahiptir. Nitekim ceza hâkimi, mağdurun hukuk davası hakkında bir karar alamayacaktır; mağdur, zararın giderilmesi konusunda hukuk hâkimine başvurmak zorundadır ve bu durumda hâkim, ceza hâkiminin kararını beklemek zorunda olmayacaktır¹³⁸¹. Tarafların anlaşması sonucu ulaşılan hüküm, sadece soruşturmanın ve yargılamanın sona erdirilmesi karşılığında cezanın kabulünden ibarettir ve tarafların hukuki sorumluluğuna ilişkin hukuki davalar başta olmak üzere diğer idari davalarda ve ayrıca diğer ceza davalarında anlaşma neticesindeki cezanın bağlayıcı bir gücü bulunmamaktadır¹³⁸². (İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu m. 444/2, 445/1-bis)

Savcının rızasının bulunmadığı durumlarda savcının karara itiraz edebilmesi istisnası hariç olmak üzere karar kesindir. (İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu m. 448/2) Kural olarak anlaşma sonucu verilen karara karşı kanun yoluna başvurulamaz; kanun yolu başvurusu sadece belirli durumlarda kabul edilebilir. Savcı ya da şüpheli/sanık karara karşı sadece sanığın isteğine ilişkin hususları, talep ile ceza arasında bağıntı olmamasını, olayın hukuka aykırı nitelendirilmesini ve cezanın veya güvenlik tedbirinin hukuka aykırılığını gerekçe göstererek kanun yoluna başvurabilirler. (İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu m. 448/2-bis) Ayrıca İtalya’da süreçte mağdurun herhangi bir rolü bulunmamaktadır¹³⁸³.

Sonuç olarak İtalyan modelinin, ABD iddia pazarlığı yöntemine benzer yanları olduğu gibi, bu yöntemden önemli farkları da bulunmaktadır. Örneğin ilgili hüküm,

¹³⁷⁹ Iovene, *Plea Bargaining and Abbreviated Trial in Italy*, s. 8.

¹³⁸⁰ Pizzi - Marafioti, “*The New Italian Code of Criminal Procedure*”, s. 23.

¹³⁸¹ Pradel, “*Kusurun Kabulü*”, s. 226.

¹³⁸² Langer, “*From Legal Transplants to Legal Translations*”, s. 51-52; Maffei, “*Negotiations on Evidence and Negotiations on Sentence*”, s. 1065.

¹³⁸³ Maffei, “*Negotiations on Evidence and Negotiations on Sentence*”, s. 1067.

şüpheli/sanık için daha düşük bir ceza elde etmek amacıyla cezai suçlamaların pazarlık yoluyla düşürülmesi anlamına gelen suçlama pazarlığına izin vermemektedir¹³⁸⁴. Ayrıca İtalya’da uygulanan yöntem için şüphelinin suç kabulü veya ikrarı gerekmez¹³⁸⁵. İtalya’daki ve ABD’deki pazarlık arasındaki diğer bir önemli fark ise, pazarlıktan yararlanabilecek suçların kapsamına ilişkindir. ABD’de her türlü davada uygulama alanı bulabilen bu yöntem, İtalya’da sınırlı davalarda uygulanabilmektedir¹³⁸⁶. Bu noktada 2003 yılında gerçekleşen genişletme eğilimine rağmen, İtalya’da bu yöntemin uygulanma oranlarının ABD’nin yakınında dahi olmadığı; örneğin 2001-2010 döneminde bu yöntemin, ön soruşturma hâkimi ve ön duruşma hâkimi tarafından yargılamaların %13,6’sını karara bağlamak için ve tek hâkimli mahkeme tarafından ise yargılamaların %17,3’ünü karara bağlamak için uygulandığı görülmektedir¹³⁸⁷. Nitekim Kıta Avrupası sisteminin, maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasında hâkimlerin hiçbir rolü olmadığını ve cezai sonucu tarafların şekillendirdiğini kabul etmekte zorlandığı ifade edilmektedir¹³⁸⁸. Bununla birlikte, tüm suçların mahkeme önünde yargılanmasının maliyeti nedeniyle bu tarz yöntemler muhakeme sisteminin bir parçası haline gelmiştir¹³⁸⁹.

3. Fransa

Kıta Avrupası ülkelerinde son otuz yılda artan ceza muhakemesi sistemlerinin basitleştirilmesi ve hızlandırılması eğiliminden Fransız ceza muhakemesi sistemi de etkilenmiştir. Zaman ve kaynak tasarrufu sağlayarak muhakemedeki gecikmelerin önlenmesi amacıyla getirilen değişiklikler, savcının yetkilerinin arttırılmasına yol açmış olup bu durum ise bazı görev ve yetkilerin yargıdan savcılığa devredilmesi olarak nitelendirilmektedir¹³⁹⁰. Bununla birlikte, işbirliği sisteminin uygulandığı Fransa’da maslahata uygunluk ilkesi geçerlidir ve savcının dava açma zorunluluğunun

¹³⁸⁴ Pizzi - Montagna, “The Battle to Establish an Adversarial Trial System in Italy”, s. 438. Pizzi - Marafioti, “The New Italian Code of Criminal Procedure”, s. 22; Vitiello, “Bargained-for-Justice”, s. 261; Li, “Adversary System Experiment in Continental Europe”, s. 16.

¹³⁸⁵ Langer, “From Legal Transplants to Legal Translations”, s. 51.

¹³⁸⁶ Pizzi - Montagna, “The Battle to Establish an Adversarial Trial System in Italy”, s. 438; Langer, “From Legal Transplants to Legal Translations”, s. 50.

¹³⁸⁷ Lupária - Gialuz, “Italian Criminal Procedure”, s. 66. İtalya’daki pazarlık yönteminin sınırlı uygulanmasının nedenlerine ilişkin bkz. Lupária - Gialuz, “Italian Criminal Procedure”, s. 66-67.

¹³⁸⁸ Iovene, *Plea Bargaining and Abbreviated Trial in Italy*, s. 5.

¹³⁸⁹ Maffei, “Negotiations on Evidence and Negotiations on Sentence”, s. 1069.

¹³⁹⁰ Jacqueline Hodgson, “Guilty Pleas and the Changing Role of the Prosecutor in French Criminal Justice”, *Warwick School of Law Research Paper*, No.15, 2010, s. 2.

bulunmadığını öncelikle ifade etmek gerekmektedir¹³⁹¹. Fransa’da suç işlendiğine ilişkin yeterli delile ulaşan savcının iddianame düzenleme ve kamu davası açma yükümlülüğü bulunmamaktadır¹³⁹². Savcı, sınırlamalara tabi olmaksızın yalnızca kamu yararına dayanarak kamu davası açmama konusunda takdir yetkisine sahiptir¹³⁹³. Ancak sadece bu ilkenin geçerli olmasının, iddia pazarlığı kurumuna yer verilmesine yol açmadığını ifade etmek gerekir. Nitekim geleneksel olarak savcının takdir yetkisi, kamu davası açmama veya kamu davası açma şeklinde kullanılmakta iken savcı tarafından uygulanabilen şüpheli/sanığın suç kabulü veya ikrarına bağlı olan yöntemlere yer verilmemiştir. Bu doğrultuda Fransa’da, şüphelinin suçu ikrar ettiği ve kabul etmediği davalar arasında resmî olarak bir farklılık bulunmamış ve ancak ikrar olup olmadığına bağlı olarak davalar nispeten daha hızlı sonuçlanabilmiştir.

Fransa’da, 1990’lı yıllardan itibaren ceza uyuşmazlıklarının mahkemeye intikal ettirilmeden çözümünü sağlayan yöntemlerin yaygınlaştırılması amacıyla muhakeme sürecini kısaltan alternatif uyuşmazlık çözüm yolları benimsenmiş ve savcıya kamu davası açma veya kovuşturmaya yer olmadığına karar verme yetkisi dışında çeşitli yetkiler verilerek şüphelinin ikrarına değer atfedilmiştir¹³⁹⁴. Bugün savcı, takdir yetkisini kovuşturmaya yer olmadığına karar verme veya kamu davası açma şeklinde kullanabileceği gibi, kovuşturmaya alternatif yöntemlere başvurma şeklinde de kullanabilmektedir¹³⁹⁵. Bununla birlikte, savcının söz konusu yetkiye sahip olduğu yöntemler hafif ve orta ağırlıktaki suçlar bakımından uygulama alanı bulmaktadır¹³⁹⁶.

¹³⁹¹ Öztürk, *Kovuşturma Mecburiyeti*, s. 22; Tezcan, “Fransa’da ve Belçika’da Savcılık”, s. 37-38.

¹³⁹² Ma, “Prosecutorial Discretion and Plea Bargaining”, s. 31.

¹³⁹³ Meraklı, *Kamu Davası Açmada Takdir Yetkisi*, s. 99.

¹³⁹⁴ Böylece kökenini işbirliği sistemi geleneğinden alan Fransız ceza muhakemesi sistemi, itham sisteminin çekışmeli yargılamaya yönelik bazı özelliklerini de içermeye başlamıştır. Bkz. Hodgson, “Guilty Pleas and the Changing Role of the Prosecutor”, s. 9.

¹³⁹⁵ Melike Ezgi Yetimoğlu, “Türk ve Fransız Ceza Muhakemesi Hukuklarında Seri Muhakeme Usulüne Karşılaştırmalı Bakış”, *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 18, S. 1, Haziran 2019, s. 21.

¹³⁹⁶ Fransa’da suçlar; hafif suçlar veya kabahatler (*contraventions*), orta ağırlıktaki suçlar (*délits*) ve önemli suçlar (*crimes*) olmak üzere üç kategoriye ayrılmakta olup mahkemelerin yetkisi suçun niteliğine göre belirlenmektedir. (Fransız Ceza Kanunu m. 111-1) Bkz. Ma, “Prosecutorial Discretion and Plea Bargaining”, s. 31. Ağır ceza mahkemesinin (*la cour d’assises*) görevine giren on yıldan fazla ceza gerektiren ağır suçlar bakımından savcının takdir yetkisi daha sınırlıdır; soruşturma, savcının alanından çıkarak sorgu hâkimi tarafından yapılmaktadır ve savcının yetkisi suçun ağır ceza mahkemesinin görevine girip girmediği ve dolayısıyla dosyanın sorgu hâkimine gönderilip gönderilmemesi noktasındadır. Hafif suçlar ve orta ağırlıktaki suçların kovuşturulması ise savcının takdir yetkisi kapsamındadır. Bkz. Ma, “Prosecutorial Discretion and Plea Bargaining”, s. 32.

Savcı; takdir yetkisi kapsamında koşulları değerlendirerek, Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 41-1, 41-1-2 ve 41-2 vd. maddelerinde düzenlenen kanundan doğan yükümlülüklerin hatırlatılması, sağlık, sosyal veya mesleki yönden eğitime tabi tutulma, uzlaşma, ceza uyuşması vb. kovuşturmaya alternatif yöntemlere başvurabileceği gibi, muhakemeyi hızlandıran ve basitleştiren özel muhakeme yöntemleri olarak düzenlenen ve 495 ila 495-6 maddeleri arasında yer verilen basitleştirilmiş muhakeme (*de la procédure simplifiée*) ile 495-7 ila 495-16 maddeleri arasında yer verilen suçluluğun ön kabulü üzerine duruşma (*de la comparution sur reconnaissance préalable de culpabilité*) yöntemlerine de başvurabilir. Hızlandırılmış ve basitleştirilmiş yöntemlerin uygulanması, diğer Kıta Avrupası ülkelerinde olduğu Fransa'da da giderek daha yaygın hale gelmektedir.

Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu'nda suçluluğun kabulüne dayanan ve savcıya yaptırım önerme yetkisi veren düzenlemeler bulunmaktadır. 1999 yılında Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 41-2 ve 41-3. maddelerinde ceza uyuşması veya ceza uzlaşması olarak ifade edilebilecek olan “*la composition penale*” kurumu düzenlenmiştir¹³⁹⁷. Buna göre, kovuşturmanın başlamasından önce savcılık, kişiye suçluluğunu kabul etmesi ve para cezası ödeme, suçu işlemekte kullanılan her türlü eşyayı (veya suçu işlerken elde edilen eşyaları) teslim etme, sürücü veya avlanma ehliyetine belirli bir süre için el konulma, kamu yararına çalışma ve/veya mağdura verilen zararı telafi etme gibi bir şartı yerine getirmesi karşılığında, davasını klasik ceza yargılamasından farklı bir yönde ilerletme seçeneğini teklif edebilmektedir¹³⁹⁸. Bu yöntemde, hafif suçlar ile beş yıl ve daha az hapis cezasını gerektiren suçlar bakımından şüphelinin kabul etmesi halinde savcı, şüpheliye para cezası veya kanunda belirtilen yaptırımlardan birini veya birkaçını önermekte; şüpheli anlaşmayı kabul ederse anlaşma tutanağa bağlanarak incelenmek üzere mahkemeye gönderilmekte ve hâkim anlaşmayı onaylarsa yaptırım infaz edilmekte; şüpheli öneriyi kabul etmez veya yaptırımın gereklerini yerine getirmezse geleneksel yönteme uygun olarak kamu

¹³⁹⁷ Hodgson, “**Guilty Pleas and the Changing Role of the Prosecutor**”, s. 10-11. Bu yöntem Türkçe'ye ceza uygulaması olarak da çevrilmiştir. Bkz. Mustafa Duran, **Fransız Adli Yargı Sistemi**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2014, s. 118. Ayrıca savcı ile şüphelinin bir yaptırım uygulanması ve bunun karşılığında kamu davasının açılmasından vazgeçilmesi üzerine anlaşmaları söz konusu olduğu gerekçesiyle, bu kurumun Türkçe'ye yaptırım sözleşmesi olarak çevrilmesinin daha uygun olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Taşkın, “**Yaptırım Sözleşmesi**”, s. 19-20.

¹³⁹⁸ Messite, “**Plea Bargaining**”, s. 17.

davası açılmaktadır¹³⁹⁹. Hâkim anlaşmayı onaylamazsa savcının teklifi geçersiz olmaktadır¹⁴⁰⁰. Kast olmaksızın öldürme, basın suçları ve siyasi suçlar gibi bazı suçlar ise bu uygulamanın dışında bırakılmaktadır. Kurumun hukuki niteliği konusunda farklı görüşler ileri sürülmekle birlikte, bu görüşler kapsamında ceza pazarlığının bir görünüm şekli olduğu da ifade edilmektedir¹⁴⁰¹. Ancak uygulamanın Anglo-Sakson modeline çok fazla benzemediği ve Fransız ceza muhakemesi sistemini genel olarak çekişmeli bir yöne götürmediği ileri sürülmektedir¹⁴⁰². Bu yöntemin uygulanması halinde uygulanabilecek olan yaptırımlar kanunda sınırlı sayıda sayılmış olup savcı tarafından hapis cezası önerilmesi mümkün değildir¹⁴⁰³.

Fransız kanun koyucu 2004 yılında ise ceza pazarlığının görünümü niteliğinde olan ve suçluluğun yargılamadan önce fail tarafından kabulü¹⁴⁰⁴ ya da suçluluğun ön kabulü üzerine mahkeme önüne çıkma¹⁴⁰⁵ veya suçluluğun ön kabulü üzerine duruşma¹⁴⁰⁶ şeklinde ifade edilebilecek olan “*de la comparution sur reconnaissance préalable de culpabilité*” kurumunu ceza adalet sistemine dâhil etmiştir¹⁴⁰⁷. Suçluluğun yargılanmadan önce şüpheli tarafından kabulünü gerektiren bu yöntem, Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 495-7 ila 495-16 maddeleri arasında düzenlenmektedir¹⁴⁰⁸. Ayrıca 2004 yılında Adalet Bakanlığı tarafından çıkarılan Suçluluğun Ön Kabulü Üzerine Duruşma Hakkındaki Genelge’de hükümlerin

¹³⁹⁹ Taşkın, “Yaptırım Sözleşmesi”, s. 21; Langer, “From Legal Transplants to Legal Translations”, s. 59.

¹⁴⁰⁰ Mevcut hükümde hâkimin anlaşmayı onaylamaması halinde savcının kamu davası açması gerektiğine ilişkin bir düzenlemeye yer verilmediğinden, bu durumda savcının, şüpheliye başka bir yaptırım önermesi mümkün olabilir.

¹⁴⁰¹ Taşkın, “Yaptırım Sözleşmesi”, s. 21-23. İddia pazarlığına benzer ve iddia pazarlığından farklı yönleri için ayrıca bkz. Langer, “From Legal Transplants to Legal Translations”, s. 60.

¹⁴⁰² Langer, “From Legal Transplants to Legal Translations”, s. 58.

¹⁴⁰³ Önerilebilecek yaptırımlar için bkz. Taşkın, “Yaptırım Sözleşmesi”, s. 26 vd. Bu bakımdan daha çok depenalizasyon yaklaşımı taşıdığı da ifade edilmiştir. Bkz. Langer, “From Legal Transplants to Legal Translations”, s. 61.

¹⁴⁰⁴ Duran, **Fransız Adli Yargı Sistemi**, s. 120.

¹⁴⁰⁵ Hakan Kızıllarslan, “7188 Sayılı Kanun’la Ceza Muhakemesi Hukukuna Getirilen Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri”, **Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 14, S. 183, Kasım 2019, s. 1900-1901. Yazar ayrıca bu kurumu itiraf duruşması ve itiraf pazarlığı usulü olarak da ifade etmektedir.

¹⁴⁰⁶ Yetimoğlu, “Seri Muhakeme Usulüne Karşılaştırmalı Bakış”, s. 18. Ayrıca bkz. 7188 sayılı Kanun’un gerekçesi <https://www.tbmm.gov.tr/d27/2/2-2215.pdf> (Erişim Tarihi: 07.07.2020). Bu kurum Türkçe’ye suçunu kabul edenlerin yargılanması olarak da çevrilmiştir. Bkz. Mustafa Taşkın, “Fransız ve Türk Hukukunda Suçunu Kabul Edenlerin Yargılanması”, **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 5, S. 44, Nisan 2010, s. 23 vd.

¹⁴⁰⁷ Hodgson, “Guilty Pleas and the Changing Role of the Prosecutor”, s. 11; Eva Stenier, **French Law: A Comparative Approach**, 2. Baskı, Oxford: Oxford University Press, 2018, s. 206.

¹⁴⁰⁸ Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 495-7 ila 495-16 maddeleri için bkz. https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006071154/LEGISCTA000006167486/#LEGISCTA000006167486 (Erişim Tarihi: 07.07.2020).

uygulanması bakımından birtakım kurallar öngörülmüştür¹⁴⁰⁹. Fransa’da uygulanmaya başlanan bu yöntem ikrara bağlı bir yargılama öncesi prosedürdür ve koşulları ve uygulanması bakımından bazı farklar içerse de genellikle iddia pazarlığı kurumuna benzetilmektedir¹⁴¹⁰. Fransa, suçun kabul edilerek şüpheli/sanığın ceza indirimi alınmasına ilişkin yöntemlerin de içinde bulunduğu basitleştirilmiş yöntemlerin uygulanmasının tavsiye edildiği 1987 tarihli Avrupa Konseyi Tavsiye Kararı’na uyarak suçluluğun kabulü ve daha az ceza teşvik eden süreçler benimseyen diğer birçok Avrupa ülkesine katılmıştır¹⁴¹¹. Daha önce sistemde ayrıca bir sonuç bağlanmamış olan ikrara söz konusu yöntemlerle yasal bir sonuç bağlanması, önemli bir ceza adalet reformu olarak görülmektedir. Bu yöntemlerin uygulanması, yargılama yapılmadan önce mümkündür ve savcının takdir yetkisi kapsamındadır.

Kovuşturmadan sapma (diversiyon) yöntemlerinin aksine bir çeşit resmî cezalandırma yöntemi olan suçluluğun ön kabulü üzerine duruşma, şüphelinin kendisine isnat edilen eylemi kabul etmesi üzerine cezada indirim yaparak azami üç yıl hapis cezası dâhil olmak üzere herhangi bir cezanın savcılık tarafından önerilebilmesine imkân tanımaktadır. Bu anlamda dava karmaşık olmadığına, soruşturma yeterli olgunluğa ulaştığında ve suç açık bir şekilde kabul edildiğinde, geleneksel ceza muhakemesi sürecine alternatif bir yöntem olarak öngörülmüştür.

Bu yöntem, Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu uyarınca açıkça istisna tutulmayan ve orta ağırlıktaki suçlar (*délits*) bakımından uygulama alanı bulmaktadır.

¹⁴⁰⁹ 2 Eylül 2004 tarihli Genelge için bkz. http://www.textes.justice.gouv.fr/art_pix/circulaire020904comparution.pdf (Erişim Tarihi: 07.07.2020).

¹⁴¹⁰ Olga S. Demko - Valerya N. Kolesnikova - Gennadij Yu. Lesnikov - Lyudmila A. Malimon - Lyudmila A. Spektor, “*Institute of Plea Bargain: Features of Legal Regulation*”, **Journal of Politics and Law**, Vol. 10, No. 4, 2017, s. 188; Peter J.P. Tak, “*Methods of Diversion Used by the Prosecution Services in the Netherlands and Other Western European Countries*”, **Resource Material Series**, No. 74, 2008, s. 60. https://www.unafei.or.jp/publications/pdf/RS_No74/No74_07VE_Tak.pdf (Erişim Tarihi: 07.07.2020). Anglo-Sakson hukukundaki gibi savcı ve şüphelinin pazarlık yapması söz konusu olmasa ve bu bakımdan bazı farklılıklar olsa da Fransız kanun koyucusunun iddia pazarlığı sistemi yaratmak istediği söylenmektedir. Bu yöntem bazı kurumlarla benzerlik gösterse de esasen kendine has özellikleri olan bir model niteliğindedir. Bkz. Taşkın, “**Fransız ve Türk Hukukunda Suçunu Kabul Edenlerin Yargılanması**”, s. 28-29. Burada pazarlıksız bir anlaşma olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Pradel, “**Kusurun Kabulü**”, s. 225-226. Ayrıca bu yöntemin uygulanmasında gerçek bir iddia pazarlığı yapılmadığı, isnat edilen eylemlerin niteliği ve cezanın miktarı üzerinde bir müzakere yapılmadığı ileri sürülmektedir. Bkz. Stenier, **French Law: A Comparative Approach**, s. 206-207. Nitekim kurumun iddia pazarlığına benzer yönleri olsa da Fransız hukukuna uyarlanması nedeniyle bazı yazarlar tarafından iddia pazarlığı olarak nitelendirilmesine karşı çıkmaktadır. Bkz. Yetimoğlu, “**Seri Muhakeme Usulüne Karşılaştırmalı Bakış**”, s. 23.

¹⁴¹¹ Taşkın, “**Fransız ve Türk Hukukunda Suçunu Kabul Edenlerin Yargılanması**”, s. 25-26.

(Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 495-7) O halde isnat edilen eylem ağır suç (*crime*) kapsamına giriyorsa, bu yöntemin uygulanması mümkün değildir. Düzenlemenin ilk halinde yalnızca para cezası ya da beş yıl veya daha az hapis cezası öngörülen suçlar uygulama kapsamında iken¹⁴¹², 2011 yılında yapılan değişiklikle suçların kapsamı genişletilmiş ve 495-7. ile 495-16. maddelerde hariç tutulan suçlar dışında on yıla kadar hapis cezası gerektiren tüm orta ağırlıktaki suçlar (*délits*) bakımından bu yöntemin uygulanması imkânı getirilmiştir. Buna göre, m. 495-16'da yazılı olan on sekiz yaşından küçüklerin işlediği suçlar, basın suçları, kasıtsız öldürme ve siyasal suçlar ile m. 495-7'de belirtilen beş yılın üzerinde hapis cezası gerektiren kişilerin vücut bütünlüğüne kasten ve kast olmaksızın saldırı ve Ceza Kanunu'nun 222-9 ila 222-31-2. maddelerinde düzenlenen cinsel saldırı suçları kapsam dışı bırakılmıştır¹⁴¹³. Bu suçların kapsam dışı bırakılması; suç konusu eylemlerin yarattığı ihlalin ağırlığı ve suçların karmaşık yapısının araştırılması açısından bu yöntemin yeterli olmayacağı, on sekiz yaşından küçükler bakımından ise küçüklerin kabul beyanının tartışmalı olması ve küçükler hakkında cezanın belirlenebilmesinin kapsamlı bir araştırma gerektirmesi gerekçeleriyle açıklanmaktadır¹⁴¹⁴. Söz konusu kurum, muhakeme sürecinin basitleştirilmesi ile hızlandırılması ve bu sayede zaman ve kaynakların daha önemli ve karmaşık davalarda kullanılabileceği gerekçeleriyle meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır¹⁴¹⁵. Ayrıca sorgu hâkimi tarafından doğrudan ceza mahkemesine sevk edilen dosyalarda suçluluğun ön kabulü üzerine duruşmaya ilişkin hükümler uygulanamaz. (Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 495-15/4)

Görüldüğü üzere, Anglo-Sakson hukukunda uygulanan iddia pazarlığının aksine, Fransa'da suçluluğun ön kabulü üzerine duruşma yöntemi daha az önemli suçlarla sınırlanmıştır¹⁴¹⁶. Bu yöntem yargılama süresinin kısaltılmasına hizmet ettiği gibi; yöntemin, suçluluğu kabul eden şüphelinin eyleminin sonuçlarıyla kısa sürede karşılaşması ve cezasında indirim yapılarak uzun sürede cezaevinde kalmaktan

¹⁴¹² Hodgson, “**Guilty Pleas and the Changing Role of the Prosecutor**”, s. 12.

¹⁴¹³ Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 495-16'nın ilk halinde kovuşturma usulü özel kanunla düzenlenmiş suçlar kapsam dışı bırakılmışken, 2018 yılında yapılan değişiklikle bu suçlar istisna suçlar olmaktan çıkarılmıştır.

¹⁴¹⁴ Yetimoğlu, “**Seri Muhakeme Usulüne Karşılaştırmalı Bakış**”, s. 25. Bu suçların ispatlarının daha güç olduğu hakkında ayrıca bkz. Pradel, “**Kusurun Kabulü**”, s. 222.

¹⁴¹⁵ Fiillerin kabul edildiği basit dosyalar ile fiillerin kabul edilmediği diğer dosyaların aynı şekilde ele alınamayacağı; Fransa'da ceza adaletinin yavaş işlediği, bu yöntemin adalet yönetimi bakımından makul ve verimli olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Pradel, “**Kusurun Kabulü**”, s. 232-233.

¹⁴¹⁶ Bhatta, “**Plea Bargaining and Its Application in Different Jurisdictions**”, s. 162; Demko - Kolesnikova - Lesnikov - Malimon - Spektor, “**Institute of Plea Bargain: Features of Legal Regulation**”, s. 188, 190.

kurtulması gerekçeleriyle suçlunun topluma yeniden kazandırılmasına hizmet ettiği ifade edilmektedir¹⁴¹⁷. Bununla birlikte, Fransa'da 2004 yılında iddia pazarlığının sınırlı bir şekilde uygulamaya konulması son derece tartışmalı bir karar olmuştur¹⁴¹⁸.

Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 495-7 ila 495-16. maddeleri arasında düzenlenen ve bazı suçlar hariç olmak üzere orta ağırlıktaki suçlar için öngörülen bu yöntem savcıya, uygulamaya rıza gösteren ve suçunu önceden kabul etmiş olan şüpheli hakkında bir nevi hüküm verme yetkisi vermektedir. Bu süreç savcı tarafından resen ya da şüpheli veya müdafinin talebi üzerine başlatılabilir. (Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 495-7) Ancak, savcılık ve savunma aynı fikirde değilse uygulamaya başvurma savcının takdir yetkisi kapsamında olduğundan, son sözü söyleyecek olan savcıdır. Buna göre, savcı bazı suçlarla itham edilen sanıklara üç yılı aşmayan hapis cezası önerebilmekte ve bu önerisi şüpheli tarafından kabul edilirse mahkemenin denetimi aşamasına geçilmektedir. Şüpheli suçu ve önerilen cezayı kabul ettikten sonra, hâkimin yöntemi onaylaması için mahkemeye bir talepte bulunulur. Mahkeme cezayı yalnızca kabul edebilir veya reddedebilir, ancak hiçbir şekilde değiştiremez.

Yöntemin uygulanmasının hâkimin görev ve yetkilerine, dolayısıyla kuvvetler ayrılığına zarar verdiği ileri sürülmüştür. Bununla birlikte, temel hak ve ilkelerin ihlal edildiği iddiasına ilişkin olarak Anayasa Mahkemesi; yöntemin adil yargılanma hakkı, masumiyet karinesi, mahkeme önünde eşitlik ilkeleri bakımından anayasaya aykırı olmadığına karar vermiştir¹⁴¹⁹. Ancak düzenlemenin ilk halinde yer verilen talebin onaylanması aşamasının hâkimin odasında yapılacağına ilişkin ibareyi aleni yargılanma ilkesi bakımından anayasa aykırı bulmuştur. Bunun üzerine gerekli değişiklik yapılarak talebin onaylanmasına ilişkin aleni bir duruşma yapılacağı hüküm altına alınmıştır. Hâkim, savcı ile savunmanın anlaşmasına damga vurmadan daha fazlasını yapmalıdır ve bu kapsamda kabul gerçekler tarafından desteklenmiyorsa,

¹⁴¹⁷ Yetimoğlu, “**Seri Muhakeme Usulüne Karşılaştırmalı Bakış**”, s. 24.

¹⁴¹⁸ Fransa'da kanunun kabul edilmesine ilişkin parlamento müzakereleri sırasında da önemli bir muhalefet ortaya konmuştur. Bkz. Pradel, “**Kusurun Kabulü**”, s. 231. Parlamento oturumunda en çok ileri sürülen görüş, ceza muhakemesi ilkelerinin ihlal edilmesi riski olmuştur. Bkz. Pradel, “**Kusurun Kabulü**”, s. 234.

¹⁴¹⁹ Fransız Anayasa Mahkemesi Kararı No. 2004-492 DC 2 Mart 2004. Karar için bkz. <https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/2004/2004492DC.htm> Kararın İngilizce tercümesi için ayrıca bkz. <https://www.conseil-constitutionnel.fr/en/decision/2004/2004492DC.htm> (Erişim Tarihleri: 07.07.2020). Mahkeme, müdafinin savcılık ve hâkim huzurunda hazır bulunması, şüphelinin on günlük düşünme süresi ve istinafa başvurma hakkı üzerinde durarak güvencelerin ihlal edilmediğine karar vermiştir. Ayrıca doktrinde bu güvencelerin adli hata riskine karşı da koruma sağladığı ifade edilmektedir. Bkz. Pradel, “**Kusurun Kabulü**”, s. 234.

ayrıca failin kişiliğini, mağdurun durumunu veya kamu yararını dikkate aldıktan sonra anlaşmayı reddetme imkânına sahiptir¹⁴²⁰. Bu kurumun iyi bir ceza adaleti yönetimi için kaçınılmaz bir araç olduğu dile getirilmektedir¹⁴²¹.

Suçluluğun ön kabulü üzerine duruşma yöntemi, savcının ceza teklifi ve mahkeme değerlendirmesi olmak üzere iki aşamadan oluşmaktadır. Yöntemin uygulanabilmesi için öncelikle soruşturma tamamlanmış olmalıdır. Savcı, şüphelinin kabul veya reddetmekte kural olarak özgür olduğu bir ceza önermektedir. Savcı, bir ceza teklif etmeden önce sunmayı düşündüğü teklifler hakkında şüpheli veya müdafini bilgilendirebilir. Ancak bu bilgilendirme zorunlu değildir. Dolayısıyla resmî teklif gerçekleşmeden önce davanın esaslarına ilişkin olarak şüpheli, müdafî ve savcı arasında kısa bir görüşme yapılabilir; böylece savcıya, suçun önemine ve şüphelinin kişisel ve mesleki durumuna göre en uygun gördüğü cezayı önerme konusunda imkân tanınmış olur. Savcı, kamuya açık olmayan bu görüşmede, dosyanın esaslarını kısaca özetledikten sonra, müdafiden hukuki yardım alan şüpheliden suçu işlediğini ikrar etmesini talep eder.

Suçluluğun ön kabulü üzerine duruşma yöntemi şüpheli veya müdafîin talebi üzerine de başlatılabilir. Bu yöntem kapsamına giren suçlardan biri kendisine isnat edilen şüpheli, kendisi veya müdafî aracılığıyla savcılığa yazılı bir bildirimde bulunarak suçluluğu kabul ettiğini ve hakkında bu yöntemin uygulanmasını isteyebilir. Bu durumda savcı, şüpheli ile müdafî ve mağduru davet ederek yöntemin uygulanmasını başlatabilir. Savcı, suçluluğun ön kabulü üzerine duruşma yönteminin uygulanması talebini uygun bulmaz ve reddeder ise şüpheli ile müdafîi bilgilendirmesi gerekmez. (Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 495-15) Görüldüğü üzere, şüpheli veya müdafîin talebini kabul etme yetkisi tamamen savcıya aittir ve savcı bu talebi kabul etmek zorunda değildir¹⁴²².

Savcı, şüpheliye türü ve miktarı belirleyerek temel veya ek cezalardan birini veya birkaçını önerebilir. Ceza veya cezaların niteliği ve miktarı, cezanın amacı ile hâkimin cezayı belirleme yetkisi ve cezanın belirlenmesinde göz önüne alınacak

¹⁴²⁰ Hodgson, “Plea Bargaining: A Comparative Analysis”, s. 227-228.

¹⁴²¹ Pradel, “Kusurun Kabulü”, s. 236.

¹⁴²² Pradel, “Kusurun Kabulü”, s. 225; Taşkın, “Fransız ve Türk Hukukunda Suçunu Kabul Edenlerin Yargılanması”, s. 33.

hususların düzenlendiği Fransız Ceza Kanunu'nun 130-1 ve 132-1 hükümlerine göre belirlenir. (Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 495-8/1) Söz konusu hüküm gereğince, savcı eğer hapis cezası öneriyorsa, önerilen hapis cezası süresi üç yılı aşamayacağı gibi, kanunda öngörülen hapis cezası süresinin yarısından fazla da olamayacaktır¹⁴²³. Savcı, cezanın tamamen veya kısmen ertelenmesini önerebilir; Kanun'un 712-6. maddesinde öngörülen tedbirleri de teklif edebilir¹⁴²⁴. Savcı ertelenmeyen bir hapis cezası teklif ediyorsa, karar verilen hapis cezasının derhal uygulanabileceğini veya infaz hâkiminin önüne çağırarak cezanın nasıl uygulanacağını belirleyebileceğini açıklar. (Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 495-8/2) Savcı, şüpheliye para cezası da önerebilmekte olup bu gibi durumlarda, şüphelinin mesleki durumu ve ekonomik kaynakları dikkate alınarak para cezası miktarı belirlenmektedir. Savcı, eğer adli para cezası öneriyorsa, teklif kanunda öngörülen adli para cezasının üst sınırını geçemez ve bu cezanın da ertelenmesi mümkündür. (Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 495-8/3) Savcının cezanın infazına ilişkin hususları belirleme yetkisi de yapılan değişiklikler ile genişletilmiştir. Savcı, daha önce verilmiş bazı ertelemelerin hapis cezası sonucu kaldırılabilceğini teklif edebilir. Ayrıca ceza dolayısıyla bir hak veya yetkinin kaybı ya da yasak meydana geliyorsa, Fransız Ceza Kanunu'nun 132-21. maddesini uygulayarak ya da sicilden hükme ilişkin kaydın çıkarılması suretiyle hak veya yetki kaybı ya da yasağın kaldırılmasını talep edebilir. (Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 495-8/4) Böylece örneğin, anlaşma sonucu alınan cezanın sicilden silinmesi de anlaşmaya konu olabilir.

Fransız hukukuna göre, şüphelinin bu süreçte bir müdafî yardımından yararlanması zorunludur. Şüphelinin isnat edilen suçu ikrar etmesi üzerine ceza önerisi, şüphelinin kendisi tarafından seçilen veya baro tarafından atanan müdafî huzurunda savcı tarafından yapılmaktadır. Adli yardım şartlarını karşılamadığı takdirde müdafî ücretinin kendisine ait olacağı şüpheliye bildirilir. Ayrıca şüpheli müdafiden yararlanma hakkından vazgeçemez. Müdafinin dosyayı derhal incelemesine olanak sağlanmalıdır. (Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 495-8/5) Aynı zamanda şüpheli, teklifi kabul etmezse ceza hakkında bir anlaşma ve dolayısıyla daha düşük bir

¹⁴²³ Maddenin ilk halinde, savcının önerebileceği hapis cezasının bir yılı geçemeyeceği ve öngörülen cezanın yarısından fazla olamayacağı öngörülmüş iken, kanunda 2019 yılında yapılan değişiklik neticesinde bir yıllık süre üç yıla çıkarılmıştır.

¹⁴²⁴ Bu tedbirler; adli gözetim tedbirleri, belirli bir yerde ikamet yasağı, kamu yararına çalıştırma, yükümlülükler karşısında hapis cezasının ertelenmesi, bir işi tamamlama yükümlülüğü veya uygun görülecek diğer tedbirler olarak sıralanabilir.

ceza alma ihtimali söz konusu olmaksızın duruşma sürecini içeren geleneksel bir yargılama yapılacağı konusunda bilgilendirilmelidir. Şüpheli, teklife karşı kararını bildirmeden önce savcı bulunmaksızın müdafii ile serbestçe görüşebilir.

Şüphelinin talebi üzerine şüpheliye, on günlük bir düşünme süresi verilmesi mümkündür. (Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 495-8/6) Savcı tarafından şüphelinin teklif edilen ceza veya cezaları kabul edip etmediğini açıklamak için on gün süre isteyebileceği bildirilir. Bu sürenin, şüphelinin acele etmesini ve kendisini baskı altında hissetmesini önlemek amacıyla getirildiği ifade edilmektedir¹⁴²⁵. Şüphelinin düşünmek için süre talep etmesi halinde savcı, adli kontrol veya elektronik gözetim altına alınma ya da tutuklama kararı alınması için şüpheliyi özgürlükler hâkimine sevk edebilir. Bu durumda özgürlükler hâkimi, elektronik gözetim altına almaya, adli kontrole veya savcının teklif ettiği cezanın iki ay veya daha fazla hapis cezası olması, savcının derhal infaz talep etmesi ve ilgili maddelerde yer alan koşulların varlığı halinde istisnai olarak tutuklamaya karar verebilir. Şüphelinin yeniden savcı önüne getirilmesi özgürlükler hâkimi kararından sonra on ila yirmi gün içerisinde yapılmalıdır; yapılmazsa elektronik gözetim, adli kontrol veya geçici tutukluluk sona erer. (Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 495-10)

Fransa’da suçluluğun kesin olarak kabul edilmesi, bu yöntemin uygulama alanı bulması için bir ön koşuldur¹⁴²⁶. Suçluluğun ön kabulü üzerine duruşma yönteminin uygulanması için şüphelinin hem isnat edilen suçu hem de önerilen yaptırımını kabul etmesi gerekmektedir¹⁴²⁷. Şüpheli kendisine isnat edilen suçu ve önerilen yaptırımını kabul ederse, mahkemenin değerlendirme ve karar aşamasına geçilir. Şüpheli teklifi kabul ettiği takdirde, savcı bu teklifin hâkim tarafından onanmasını talep eder. Bununla birlikte, şüpheli teklifi kabul etmediği veya anlaşmanın şartlarını yerine getirmediği takdirde savcı, kovuşturma sürecini hemen başlatabilir. Aynı zamanda Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 495-15-1 hükmü uyarınca, bu yöntemin işletilmesi, savcının kişiyi hâkim önüne çıkarma tebliği (m. 390-1’e göre) yapmasını engellemez. Dolayısıyla savcı, bu yönetime başvurmakla birlikte, teklifin kabul

¹⁴²⁵ Yetimoğlu, “Seri Muhakeme Usulüne Karşılaştırmalı Bakış”, s. 27.

¹⁴²⁶ Thaman, “Plea-Bargaining, Negotiating Confessions”, s. 980 dn. 206; Pradel, “Kusurun Kabulü”, s. 226; Taşkın, “Fransız ve Türk Hukukunda Suçunu Kabul Edenlerin Yargılanması”, s. 30.

¹⁴²⁷ Uygulamada savcıların, şüpheliyi suçu kabule teşvik etmek amacıyla genel olarak hâkimlerin karar verdiği cezaların altında cezalar önerdiği ifade edilmektedir. Bkz. Pradel, “Kusurun Kabulü”, s. 228.

edilmemesi veya anlaşmanın hâkim tarafından onaylanmaması ihtimaline karşı olağan kovuşturma yöntemine de devam edebilir. Şüphelinin kendisine isnat edilen suç ikrarı ve anlaşmanın mahkeme tarafından onaylanması üzerine dosyanın mahkemeye intikali geçersiz hale gelir. O halde savcı olağan kovuşturma yöntemine devam edebilse de suç ikrarı ve mahkeme onayı gerçekleşirse mahkeme önünde yargılamaya devam edilemez.

Şüpheli, müdafî huzurunda ceza teklifini kabul etmesi üzerine, en kısa sürede ceza talebinin onaylanmak üzere sunulduğu mahkeme önüne çıkarılır. Eğer tutuklanmamışsa, en fazla bir aylık süre içerisinde mahkeme başkanının veya bu hâkimin görevlendirdiği hâkimin önüne çıkarılmalıdır. (Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 495-9/1) O halde şüpheli tutukluysa, kural olarak en kısa sürede mahkeme önüne çıkarılmalıdır. Mahkeme önünde savcının ceza önerisinin onaylanıp onaylanmayacağının değerlendirildiği bir duruşma gerçekleşir. Mahkeme başkanı veya görevlendirilen hâkim; şüpheliyi ve müdafîi dinler, isnat edilen suçun hukuki niteliğini ve olaya ilişkin bilgilerin gerçekliğini değerlendirdikten sonra talebi onaylama kararı verebilir.

Hâkim, şüpheli ve müdafîi dinlediği gün gerekçeli kararını verir. Mahkeme önündeki aşama, aleni (halka açık) duruşmada gerçekleşir ve bu duruşmada savcının bulunması zorunlu değildir. (Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 495-9/2) Hâkim, suçlamaların gerçek olduğundan ve şüphelinin ikrarı ile uyduğundan emin olmalıdır. Hükümde hâkimin talebi onaylayabileceğinden söz edildiğinden, hâkimin talebi onaylama zorunluluğu bulunmadığını ve bu konuda ret kararı verme yetkisi bulunduğunu da ifade etmek gerekir¹⁴²⁸. Suçluluğun ön kabulü üzerine duruşma kapsamında verilen cezalar, olayın özellikleri ve şüphelinin kişilik özellikleri kapsamında gerekçelendirilir. Hâkimin; suçun ve cezanın kabul edilip edilmediğini, teklifin kabul edildiği sırada müdafîi bulunup bulunmadığını ve yaptırımın suçun işlendiği koşullar ve şüphelinin kişiliğine uygun olup olmadığını denetlemesi gereklidir. Nitekim hâkim, talebi onaylarken şüphelinin müdafîi huzurunda kabul beyanı verdiğini belirtmeli ve olayın özellikleri ile şüphelinin kişilik özellikleri kapsamında cezanın uygunluğunu gerekçelendirmelidir. (Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 495-11/1)

¹⁴²⁸ Yetimoğlu, “Seri Muhakeme Usulüne Karşılaştırmalı Bakış”, s. 29.

Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu'na 2019 yılında eklenen 495-11-1 hükmü uyarınca hâkimin denetim yetkisinin kapsamı yeniden belirlenmiştir. Hükümde belirtilen koşulların varlığı halinde talep, hâkim tarafından reddedilebilecektir. Buna göre, 495-11'de öngörülen koşulların oluşmadığı hallerden başka hâkim; olayın özelliklerini, şüphelinin kişilik özelliklerini, mağdurun durumu veya toplumun menfaatini dikkate alarak, geleneksel şekilde bir duruşma yapılması kanaatine ulaşıyorsa veya m. 495-13'e göre dinlenen mağdurun beyanları, suçun işlenme şekli ya da suçu işleyen kişinin özellikleri, nitelikleri olayın aydınlatılmasına dair yeni bir bilgi ortaya çıkarıyorsa talebi reddedebilir.

Mahkeme, talebi onaylarsa kararı kamuya açık duruşmada açıklar. Yukarıda da ifade edildiği üzere hâkim, suçlama açısından genellikle ikrara ve ceza açısından ise şüphelinin özelliklerine dayalı olarak kararını gerekçelendirmek zorundadır¹⁴²⁹. Onaylanan talep mahkûmiyet hükmü etkisi gösterir ve derhal yerine getirilebilir. Eğer ertelenmemiş bir hapis cezasına hükmedilmiş ise hükümlü, m. 495-8/2 uyarınca savcının teklifinde belirtilen şekilde ya derhal infaz hâkimi önüne çıkarılır veya tutukevine gönderilir. (Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 495-11/2) Bu hükme karşı Kanun'un 98, 500, 502 ve 505. maddeleri uyarınca şüphelinin, savcının ve mağdurun istinaf kanun yoluna başvurması mümkündür. İstinaf kanun yoluna başvurulmaması durumunda hüküm kesin hüküm teşkil eder. (Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 495-11/3) Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 498. maddesi uyarınca, karara karşı on gün içinde istinaf yoluna başvurulabilir. O halde karar, kanun yoluna başvurulmaz ise infaz edilebilir bir mahkeme hükmü ile aynı niteliktedir ve kesin hüküm gücüne sahiptir.

Hâkimin savcının talebini reddetme yetkisi bulunmaktadır¹⁴³⁰. Hâkim; dosyadaki gerçekler ile ilgili herhangi bir şüphesinin olması, cezanın uygun olmadığını veya eylemin hukuki nitelendirmesinin farklı olduğunu düşünmesi durumunda ya da yukarıda belirtilen diğer sebeplerle talebi reddedebilir¹⁴³¹. Savcılık, şüphelinin teklifi

¹⁴²⁹ Thaman, “**Plea-Bargaining, Negotiating Confessions**”, s. 987 dn. 252. Bu bakımdan hâkimin bir kayıt makinesi olmadığı, sözleşen taraflar arasında iki taraflı bir ilişkiden ziyade karşılıklı yükümlülük olmaksızın üçlü bir ilişki olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Pradel, “**Kusurun Kabulü**”, s. 228.

¹⁴³⁰ Thaman, “**Plea-Bargaining, Negotiating Confessions**”, s. 986 dn. 244.

¹⁴³¹ Taşkın, “**Fransız ve Türk Hukukunda Suçunu Kabul Edenlerin Yargılanması**”, s. 37. Hâkimin cezanın kabul edilip edilmediğini incelemesi, aynı zamanda hukuki nitelendirmenin yerindeliğini de dolaylı olarak incelemesi anlamına gelmektedir. Bkz. Pradel, “**Kusurun Kabulü**”, s. 230.

kabul etmemesi veya hâkimin ret kararı vermesi halinde, muhakemeye genel hükümlere göre devam edilmek üzere dosyayı yetkili mahkemeye gönderir. Bu işlemin aynı gün gerçekleştirilmesi gerekir; ancak aynı gün gerçekleştirilemiyorsa, o zamana kadar şüpheli hakkında bazı tedbirler uygulanması mümkündür. (Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 495-12) Bununla birlikte, hâkimin cezayı değiştirme yetkisi bulunmamaktadır¹⁴³². Diğer bir deyişle hâkim uygun olduğunu düşündüğü yeni bir ceza veremez veya teklif edemez. Ayrıca hâkim, eylemin hukuki nitelendirmesinin farklı olduğunu düşündüğünde ret kararı verebilecek olup bu durum, yöntemin isnat edilen suçlamalara yönelik olarak suçlama pazarlığına izin vermediğini ve ancak ceza üzerinde anlaşmanın sağlandığı bir çeşit ceza pazarlığı olarak yorumlanabileceğini ortaya koymaktadır.

Diğer birçok ülkeden farklı olarak, Fransa’da mağdurun bu yöntemin uygulanması halinde bazı haklara sahip olduğu hüküm altına alınmıştır. Buna göre, süreçte mağdurun da bilgilendirilmesi ve dinlenilmesi kabul edilmektedir. Şüphelinin işlediği suçun mağduru tespit edilebiliyorsa, mağdur derhal bilgilendirilir ve uğradığı zarar için tazminat talep etmek üzere şüpheli ile aynı anda hâkim huzuruna çıkmaya davet edilir. Böylece mağdurun şahsi hak davası da sonuca bağlanmış olacaktır¹⁴³³. Nitekim Fransa’da ceza mahkemesinin mağdurun uğradığı zarar hakkında tazminata karar verebilmesi kabul edilmektedir¹⁴³⁴. Mağdur duruşmaya gelmese de hâkim talep hakkında kararını verir. Aynı zamanda mağdurun da istinaf kanun yoluna başvurma hakkı bulunmaktadır. (Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 495-13) Mağdur duruşmaya katılma hakkını kullanamaması durumunda, tazminata ilişkin hak talepleri hakkında ayrıca bir yargılama yapılmasını isteyebilir.

Suçluluğun ön kabulü üzerine duruşma yönteminin uygulamasında, sürece ilişkin yapılan işlemlerin yazıldığı resmî bir tutanak düzenlenmesi gerekmektedir. Ancak şüphelinin teklifi kabul etmemesi veya talebin hâkim tarafından reddedilmesi halinde sürece ilişkin tutanaklar, olağan muhakemeyi yürütecek olan soruşturma hâkimliği veya ceza mahkemesine gönderilemez. Ayrıca süreçteki beyan ve belgelerin iddia ve savunma makamı tarafından delil olarak ileri sürülmesi yasaklanmıştır. (Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 495-14) Dolayısıyla şüphelinin yöntemin

¹⁴³² Pradel, “**Kusurun Kabulü**”, s. 228.

¹⁴³³ Pradel, “**Kusurun Kabulü**”, s. 230.

¹⁴³⁴ Yetimoğlu, “**Seri Muhakeme Usulüne Karşılaştırmalı Bakış**”, s. 28-29.

uygulanması esnasındaki suç ikrarı beyanı, mahkeme önündeki yargılama işlemlerinde dikkate alınmayacaktır. Bu kapsamda adil yargılanma hakkını sağlamaya yönelik bir delil yasağı düzenlemesi getirildiği söylenmelidir.

Ceza uyuşmazlıklarının bu alternatif yöntemle çözülme oranı her yıl nispeten artış göstermektedir. 2019 yılında 561.800 ceza mahkemesi kararının 84.749'u veya yaklaşık %15'i bu yöntemle verilmiştir¹⁴³⁵. Suçluluğun ön kabulü üzerine duruşma, hüküm kurmaya hazır davalar bakımından uygulanabilir bir yöntemdir ve araştırmalara göre muhakemenin bu yöntemle sonuçlandırılma süresi beş aydan biraz daha fazladır¹⁴³⁶. Bu yöntem, geleneksel muhakemeye göre muhakeme sürecini hızlandırmaktadır. Bununla birlikte, şüphelilerin dosyayı bir an önce sonuçlandırılması isteğinin gerçekte suçlu olmasalar bile kabule yol açabileceği eleştirisi Fransız hukukunda da yer bulmaktadır¹⁴³⁷.

4. Almanya

Maddi gerçeğe ulaşmak amacıyla olan Alman ceza muhakemesinde, kural olarak kamu davasının mecburiliği ilkesi geçerlidir¹⁴³⁸. Nitekim Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 152/2. maddesinde, maddi olaya ilişkin yeterli dayanak var ise savcılığın harekete geçme zorunluluğu hüküm altına alınmaktadır. Bununla birlikte, zaman içerisinde ortaya çıkan yenilik ve gelişmeler ile birlikte alternatif yolların benimsenmesi, mecburilik ilkesine bazı istisnalar tanınmasına yol açmıştır. Bugün Alman ceza muhakemesi hukukunda kamu davasının mecburiliği ilkesine oldukça geniş istisnalar getirildiği ve bazı durumlarda kamu davasının açılması konusunda savcıya takdir yetkisi tanındığı görülmektedir¹⁴³⁹. Özellikle artan iş yükü karşısında zaman ve masraf tasarrufu sağlamak amacıyla olağan muhakemeden ayrılma yönündeki eğilim, kamu davasının mecburiliği ilkesinde istisnalara neden

¹⁴³⁵ Fransız Adalet Bakanlığı 2019 istatistikleri için bkz. Le Traitement Judiciaire Des Auteurs D'infractions Penales, s. 80. Hızlandırılmış ve basitleştirilmiş yöntemlerin belirli suçlar bakımından uygulanma oranları için ayrıca bkz. Le Traitement Judiciaire Des Auteurs D'infractions Penales, s. 81. http://www.justice.gouv.fr/art_pix/8-PARTIE7_References_stastiques_justice_2019_16x24.pdf (Erişim Tarihi: 15.02.2021).

¹⁴³⁶ Le Traitement Judiciaire Des Auteurs D'infractions Penales, s. 78-79.

¹⁴³⁷ Hodgson, "Guilty Pleas and the Changing Role of the Prosecutor", s. 14.

¹⁴³⁸ Rauxloh, "Formalisation of Plea Bargaining in Germany", s. 296; Ma, "Prosecutorial Discretion and Plea Bargaining", s. 35.

¹⁴³⁹ Yenisey, "Ceza Muhakemesi Süjelerinin İradelerinin Ceza Muhakemesinin Yürüyüşüne Etkisi Sorunu", s. 459.

olduğu gibi, başlangıçta pratik ihtiyaçların ürünü olarak ortaya çıkan, taraflar ile hâkim arasında müzakereye dayalı gayri resmî uygulamanın da önünü açmıştır¹⁴⁴⁰.

Özellikle 1980'lerden itibaren *Absprachen* olarak bilinen anlaşmaya dayalı yöntem yasal alt yapısı olmaksızın uygulanmıştır¹⁴⁴¹. Mahkeme, savcılık ve savunma arasında yapılan anlaşmaya göre, sanığın suçunu ikrar etmesi karşılığında cezasında önemli oranda indirim yapılmasına imkân sağlanmıştır¹⁴⁴². Almanya'da 2009 yılında kanunda resmî olarak düzenlenene kadar iddia pazarlığına benzer şekilde uygulanan bu yöntem, gayri resmî olarak geliştiğinden pratik ihtiyaçlara cevap olarak esnek bir şekilde ilerlemiş ve özellikle bazı suçlar bakımından yaygın olarak uygulama alanı bulmuştur¹⁴⁴³. Bu uygulamanın koşulları, Alman Anayasa Mahkemesi ve Federal Yüksek Mahkeme kararları ile belirlenmiştir¹⁴⁴⁴. Alman Federal Yüksek Mahkemesi, uygulamanın tek başına hukuka aykırı olmadığını ifade ederek muhakemenin adilliğini

¹⁴⁴⁰ Thaman, "Plea-Bargaining, Negotiating Confessions", s. 1002.

¹⁴⁴¹ Karsten Altenhain, "Absprachen in German Criminal Trials", **World Plea Bargaining: Consensual Procedures and the Avoidance of the Full Criminal Trial**, Ed. Stephen C. Thaman, North Carolina: Carolina Academic Press, 2010, s. 161; Thomas Weigend, "The Decay Of The Inquisitorial Ideal: Plea Bargaining Invades German Criminal Procedure", **Crime, Procedure and Evidence in a Comparative and International Context: Essays in Honour of Professor Mirjan Damaska**, Ed. John D Jackson - Maximo Langer - Peter Tillers, Oxford: Hart Publishing, 2008, s. 47 vd. Amerikalı akademisyen John Langbein, 1979 yılında yayınlanan "Land without Plea Bargaining" isimli meşhur makalesinde Almanya'yı iddia pazarlığı yapılmayan topraklar olarak nitelendirmiştir. Bkz. John H. Langbein, "Land without Plea Bargaining: How the Germans Do It", s. 204-225. Bununla birlikte, bu dönemde iddia pazarlığı kültürünün Almanya'da mevcut olduğu, Alman mahkemelerinin günlük uygulaması olarak yer aldığı ifade edilmektedir. Bkz. Vanessa Carduck, "Quo Vadis, German Criminal Justice System? The Future of Plea Bargaining in Germany", **Warwick School of Law Research Paper No. 2013-17**, Ed. Jackie Hodgson, Special Plea Bargaining Edition, 2013, s. 4. Ayrıca bkz. Langer, "From Legal Transplants to Legal Translations", s. 39. Almanya'da iddia pazarlığı yapılmasının genel olarak kabul edildiği 1980'lerde bir yazar; bu yaygın uygulamanın resmî yargılamayı, gerçekte tüm taraflarca anlaşma sağlanan ancak katılımcıların cezanın verilmesine katkıda bulunmuş gibi davrandığı bir tiyatrodan başka bir şeye dönüştürmediğini söylemiştir. Bkz. Rauxloh, "Formalisation of Plea Bargaining in Germany", s. 300. Almanya'da gayri resmî anlaşmaların gelişimi hakkında ayrıca bkz. Rauxloh, **Plea Bargaining**, s. 63 vd.

¹⁴⁴² Bu yöntemin iddia pazarlığının bir görünümü olduğu söylenebilecek olsa da özellikle hâkimin süreçteki rolü bakımından bu yöntemi uygulayan Alman ceza muhakemesi sisteminin Amerikanlaşmasından söz etmenin mümkün olmadığı, bu noktada bir hukuk dönüşümü olduğunu ifade etmek gerekir. Bkz. Langer, "From Legal Transplants to Legal Translations", s. 46.

¹⁴⁴³ Langer, "From Legal Transplants to Legal Translations", s. 39; Turner, **Plea Bargaining Across Borders**, s. 73-75. İddia pazarlığının uygulandığı suçlar hakkında bkz. Turner, **Plea Bargaining Across Borders**, s. 105 vd. Anlaşmaya dayalı bu yöntemin özellikle savuma makamı bakımından gelişimini etkileyen nedenler için bkz. Stefan König - Stefan Harrendorf, "Negotiated Agreements and Open Communication in Criminal Trials: The Viewpoint of the Defense", **German Law Journal**, Vol 15, No. 1, 2014, s. 67 vd.

¹⁴⁴⁴ Anayasa Mahkemesi'nin 27 Ocak 1987 tarihli kararı, Federal Yüksek Mahkeme'nin 19 Ocak 1993, 28 Ağustos 1997 ve 3 Mart 2005 tarihli kararları. Bkz. Folker Bittmann, "Consensual Elements in German Criminal Procedural Law", **German Law Journal**, Vol 15, No. 1, 2014, s. 19; Jenia Iontcheva Turner, "Plea Bargaining and Disclosure in Germany and the United States: Comparative Lessons", **William & Mary Law Review**, Vol. 57, 2016, s. 1571-1572; Rauxloh, "Formalisation of Plea Bargaining in Germany", s. 316 vd. 2005 tarihli kararın İngilizce tercümesi için ayrıca bkz. Turner, **Plea Bargaining Across Borders**, s. 84 vd.

ihlal etmemesi için belirli kurallara uygun şekilde gerçekleşmesi gerektiğine karar vermiştir¹⁴⁴⁵.

Alman ceza muhakemesi sisteminde yargılanma hakkından vazgeçme sonucu doğuran resmî bir suç kabulü uygulaması bulunmamaktadır¹⁴⁴⁶. İkrar, mahkemenin değerlendirildiği delillerden biri olmakla birlikte, diğer deliller ile desteklenmesi gerekir ve ikrarın bulunması durumunda dahi mahkeme maddi gerçeği ortaya çıkarmalıdır. Söz konusu yöntem ikrara önem atfetmiş, ancak davanın yerini almamış, dava sürecini kısaltmıştır¹⁴⁴⁷. Alman hukukunda ikrar, pişmanlık ile değil, cezayı hafifletme ile yakından bağlantılı olarak görülmektedir¹⁴⁴⁸. Doktrinde ikrarın bir teklife bağlı olduğu, dolayısıyla pişmanlık duyulan bir ikrara yer olmadığı belirtilmiş; Federal Yüksek Mahkeme de ikrarın, esas olarak taktiksel nedenlerle verilmiş olsa bile hafifletici bir etken olduğunu kabul etmiştir¹⁴⁴⁹.

Yasal düzenleme bulunmadığı dönemde, Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'nda anlaşmaya dayalı yöntemleri yasaklayan hükümler bulunmasa da bu uygulamanın, kanunun bazı hükümleri kapsamında ceza muhakemesinde geçerli olan birtakım temel ilkeler ile çelişki içerisinde olduğu ifade edilmiştir¹⁴⁵⁰. Adil yargılanma hakkına, eşitlik ilkesine, masumiyet karinesine, muhakeme ilkelerine ve duruşmada sunulan delillere dayanarak yalnızca hâkimlerin karar alabilmesine aykırılık nedeniyle doktrinde eleştirilmesine rağmen, muhakeme ekonomisi gerekçesiyle *Absprachen* uygulamasını destekleyen görüşler de yer bulmuştur. Bu uygulamaya karşı olanlar ise, Alman hukukunun pazarlık kavramına karşıt olduğunu ve uygulanan yöntemin yazılı

¹⁴⁴⁵ Weigend, “The Decay Of The Inquisitorial Ideal: Plea Bargaining Invades German Criminal Procedure”, s. 49-50.

¹⁴⁴⁶ Langer, “From Legal Transplants to Legal Translations”, s. 43. Bu bakımdan Almanya'daki uygulama için iddia pazarlığı teriminin kullanılmasının doğru olmadığı ifade edilmektedir. Bkz. Turner, *Plea Bargaining Across Borders*, s. 74.

¹⁴⁴⁷ Langer, “From Legal Transplants to Legal Translations”, s. 40; Ma, “Prosecutorial Discretion and Plea Bargaining”, s. 37.

¹⁴⁴⁸ Cheesman, “Comparative Perspectives on Plea Bargaining”, s. 137.

¹⁴⁴⁹ 1997 tarihli Alman Anayasa Mahkemesi kararı. Bkz. Altenhain, “Absprachen in German Criminal Trials”, s. 164; Rauxloh, “Formalisation of Plea Bargaining in Germany”, s. 311.

¹⁴⁵⁰ Rauxloh, “Formalisation of Plea Bargaining in Germany”, s. 314-315. Yasal düzenleme öncesinde Alman iddia pazarlığı uygulamasının özellikle rıza ve maddi gerçeğin ortaya çıkarılması amacı yönünden bir değerlendirmesi için bkz. Weigend, “The Decay Of The Inquisitorial Ideal: Plea Bargaining Invades German Criminal Procedure”, s. 56-62. Yazar, zaman ve masraf tasarrufu yönünden ceza muhakemesi sisteminin etkinliğinin sağlanmasının, iddia pazarlığından daha adil bir yöntem olarak nitelendirdiği ceza kararnamesi ile de gerçekleştirilebileceğini ileri sürmektedir. Bu noktada Almanya'daki sistemin iddia pazarlığı ile uyumlaştırılması bakımından karamsar bir yaklaşım görülmektedir.

hukukta herhangi bir dayanağının olmadığını vurgulamışlardır. Burada hâkimlerin delilleri dinlemeden veya görmeden önce delilleri veya cezayı değerlendiremeyeceği düşüncesi ön plana çıksa da kurumun taraftarları; duruşma hâkimlerinin, duruşmadan önce tutuklama kararı vermek ya da davayı görmeye başlamak için dosyayı okurken ve davanın unsurlarını ön değerlendirmeye tabi tutarken bunu zaten yaptığını ileri sürmüştür¹⁴⁵¹.

Resmî olmayan pazarlıklar konusunda yapılan tartışmalar bulunmakla birlikte, pazarlık uygulamasının gelişmesinden önce Alman Ceza Muhakemesi Kanunu ile kamu davasının mecburiliğine istisna oluşturan ve yargılama yapılmaksızın yaptırım uygulanmasına imkân sağlayan bazı yöntemler kabul edilmiştir. Bugün Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'nda kovuşturmaya geçmeden önce uygulanan, iddia pazarlığına benzer olduğu ifade edilen ve savcılığın kamu davası açmamasına izin veren çeşitli hükümler bulunmaktadır. Resmî olarak iddia pazarlığının bir görünüm şeklinin tanınması anlamına gelen Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 257c hükmünün yürürlüğe girmesinden önce, Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'nda doktrinde sıklıkla pazarlık yöntemine benzerlik gösterdiği ifade edilen m. 153a ve m. 407 düzenlemelerine yer verilmiştir¹⁴⁵². Aynı zamanda bu düzenlemelerin esasen gayrı resmî anlaşmalara zemin oluşturduğu da ifade edilmiştir¹⁴⁵³.

Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 153. maddesinde, savcıya basit suçlarda kovuşturamama imkânı verilmiştir¹⁴⁵⁴. Bu hüküm zorunlu kovuşturma mecburiyeti ilkesine bir istisna teşkil etmektedir¹⁴⁵⁵. Muhakemenin konusu alt sınırı bir yıldan az hapis cezası veya para cezasını gerektiren bir fiil ise ve failin kusurunun az olduğu

¹⁴⁵¹ Thaman, "Plea-Bargaining, Negotiating Confessions", s. 1002.

¹⁴⁵² Carduck, "Quo Vadis, German Criminal Justice System? The Future of Plea Bargaining in Germany", s. 10. Bu yöntemleri iddia pazarlığının bir görünümü olarak nitelendiren bir çalışma için bkz. Ma, "Prosecutorial Discretion and Plea Bargaining", s. 36. Şüpheli/sanığın m. 153a uyarınca bir anlaşma yapmayı reddetmesi veya 407. maddede düzenlenen ceza kararnamesine itiraz edip yargılanmayı talep etmesi hallerinde de bir çeşit pazarlık yapılabildiği, bu tür pazarlıklarda, hâkimin, halka açık bir duruşmada suçunu itiraf etmesi karşılığında, genellikle sanığa daha yumuşak davrandığı öne sürülmüştür: "Bu pazarlıklar çoğunlukla Alman hâkimler tarafından başlatıldığından, sıklıkla sanıklar yumuşaklık görebilmek için suçlarını kabul etmek baskısıyla karşı karşıya kalmaktadır. Bu gibi durumlarda, bir yanda sanık yargılama sonunda akıbetine karar verecek olan aynı hâkimden gelen teklifi geri çevirmekte tereddüt edebilir; diğer yanda hâkim de kendisini sanık tarafından tarafsızlığının ciddi şekilde sorgulandığı bir durumda bulabilir." Bkz. Messite, "Plea Bargaining", s. 15.

¹⁴⁵³ Rauxloh, "Plea Bargaining", s. 74-75.

¹⁴⁵⁴ Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 153. maddesinin Türkçe tercümesi için bkz. Yenisey - Oktar, **Alman Ceza Muhakemesi Kanunu**, s. 236.

¹⁴⁵⁵ Rauxloh, "Formalisation of Plea Bargaining in Germany", s. 304.

kabul edilebiliyor ve kovuşturmada kamu yararı bulunmuyorsa, kovuşturmanın açılmasına karar vermeye yetkili mahkemenin onayı ile savcılık kovuşturma yapmayabilecektir. Savcılık ve sanığın birlikte rıza göstermesi şartıyla muhakemenin her aşamasında düşme kararı verebilecektir. Bununla birlikte, 153. madde hükmünün şüpheli/sanık bakımından avantajları ve dezavantajları bulunduğu ifade edilmektedir¹⁴⁵⁶.

Alman ceza muhakemesi sisteminde kamu davasının mecburiliği ilkesini yumuşatan düzenlemeler olan Alman Ceza Muhakemesi Kanunu 153a vd. ve 154a vd. maddeleri ile kamu davası açmada savcının takdir yetkisi genişletilmiş; 155a ve 155b maddelerinde ise fail-mağdur uzlaşması düzenlenmiştir. İddia pazarlığına benzer yönleri olduğu ifade edilen 153a düzenlemesine göre, savcı belirtilen koşullar gerçekleştiğinde şüpheliye bazı yükümlülükler yükleyerek kamu davası açmayı erteleyebilir¹⁴⁵⁷. Hükümde sayılan birçok yükümlülük bulunduğundan hangi yükümlülüğün uygulanacağı konusunda savcı ile şüpheli ve müdafii arasında müzakere, dolayısıyla bir anlamda pazarlık yapılması söz konusu olabileceği söylenmektedir. Bununla birlikte, yukarıda ifade edildiği üzere, bu hükümde kamu davasının açılmasının ertelenmesi kurumu düzenlenmektedir¹⁴⁵⁸. Yükümlülüklerin müzakere konusu edilebilmesi bu kurumun pazarlık yöntemi olarak değerlendirilmesi bakımından yeterli değildir. Bu noktada bu kurumun iddia pazarlığına benzer yönleri bulunsu da pazarlık yönteminden farklı olduğunu ifade etmek gerekir.

Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 407. maddesinde düzenlenen ceza kararnamesinin de iddia pazarlığı yönteminin bir görünümü olduğu ifade edilmektedir¹⁴⁵⁹. Duruşma yapılmadan verilen ceza kararnamesi ile sanığa, iki hafta içinde itiraz etmediği takdirde, belirli bir suç için belirlenmiş bir cezaya hükmedileceği

¹⁴⁵⁶ Cheesman, "Comparative Perspectives on Plea Bargaining", s. 136.

¹⁴⁵⁷ Carduck, "Quo Vadis, German Criminal Justice System? The Future of Plea Bargaining in Germany", s. 10-11. Kanun'un 153a maddesinin ikinci fıkrasında ise mahkeme tarafından sanığa yükümlülükler öngörülme suretiyle duruşmanın deneme süresinin sonuna kadar ertelenmesine ve sürenin iyi halli geçirilmesi ve yükümlülüklerin yerine getirilmesi halinde ceza kovuşturmasının sona ermesine imkân sağlayan bir düzenleme getirilmektedir. Kanuni düzenleme için bkz. Yenisey - Oktar, **Alman Ceza Muhakemesi Kanunu**, s. 238-239.

¹⁴⁵⁸ Detaylı bilgi için bkz. İkinci Bölüm II - B - 2 - b - dd Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi başlığı.

¹⁴⁵⁹ Messite, "Plea Bargaining", s. 15. Ayrıca bkz. Rauxloh, "Formalisation of Plea Bargaining in Germany", s. 304; Carduck, "Quo Vadis, German Criminal Justice System? The Future of Plea Bargaining in Germany", s. 10. Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 407. maddesinin Türkçe tercümesi için bkz. Yenisey - Oktar, **Alman Ceza Muhakemesi Kanunu**, s. 456.

bildirilmekte; itirazı halinde ise konu mahkeme nezdinde yargılamaya taşınmaktadır¹⁴⁶⁰. Bu yol ile sanığın hukuki yardım alması kaydıyla, ertelenmek üzere bir yıla kadar hapis cezası talep edilebilmektedir. Bununla birlikte, ceza kararnamesinin iddia pazarlığı kurumuna benzer yönleri bulunsada önemli farklılıklar içerdiğini kabul etmek gerekir. Nitekim yukarıda ifade edildiği üzere, ceza kararnamesi, iddia pazarlığı ile belirli noktalarda benzerlik gösterse de teknik olarak farklı bir kurumdur¹⁴⁶¹.

Nihayet Federal Yüksek Mahkeme, yasal altyapısı olmaksızın uygulanan pazarlık yönteminin uygulanma koşullarını belirlediği kararlardan olan 2005 tarihli kararı ile Alman kanun koyucusuna iddia pazarlığı ile ilgili yasal düzenleme geliştirilmesi yönünde çağrıda bulunmuştur¹⁴⁶². Ceza pazarlığının bir görünümü niteliğinde olan mahkeme ile muhakeme süjeleri arasında anlaşma¹⁴⁶³ kurumu, 2009 yılında Ceza Muhakemesinde Anlaşmaların Düzenlenmesine İlişkin Kanun (*Entwurf eines Gesetzes zur Regelung der Verständigung im Strafverfahren*) ile Alman Ceza Muhakemesi Kanunu’nda yapılan değişiklik neticesinde kabul edilmiştir¹⁴⁶⁴. Mahkeme ile muhakeme süjelerinin anlaşması (*Verständigung*), Alman Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 257c maddesinde düzenlenmektedir¹⁴⁶⁵.

Mahkeme ile anlaşma; mahkeme, sanık ve savcılık arasında yapılan bir mutabakattır ve genel olarak, sanığın yaptığı ikrar karşılığında cezada indirim imkânı

¹⁴⁶⁰ Davaların yaklaşık %35’inin bu yöntem ile çözüldüğü ifade edilmektedir. Bkz. Rauxloh, “**Formalisation of Plea Bargaining in Germany**”, s. 304.

¹⁴⁶¹ Detaylı bilgi için bkz. İkinci Bölüm II - B - 2 - c Ceza Kararnamesi başlığı.

¹⁴⁶² Weigend, “**The Decay Of The Inquisitorial Ideal: Plea Bargaining Invades German Criminal Procedure**”, s. 53; Turner, “**Plea Bargaining and Disclosure in Germany and the United States**”, s. 1572; Rauxloh, “**Formalisation of Plea Bargaining in Germany**”, s. 320; Carduck, “**Quo Vadis, German Criminal Justice System? The Future of Plea Bargaining in Germany**”, s. 5.

¹⁴⁶³ Alman Ceza Muhakemesi Kanunu m. 257c’de düzenlenen bu kurum *mahkeme ile muhakeme süjeleri arasında anlaşma* olarak da Türkçe çevrilmiştir. Bkz. Yenisey, “**Ceza Muhakemesi Süjelerinin İradelerinin Ceza Muhakemesinin Yürüyüşüne Etkisi Sorunu**”, s. 465. Ayrıca bu kurum, hüküm anlaşması olarak da adlandırılmaktadır. Bkz. Meral Ekici Şahin, “**Yargılamayı Hızlandıran Bir Model Olarak Alman Ceza Muhakemesi Hukukunda Hüküm Anlaşması**”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, S. 11, 2020, s. 304.

¹⁴⁶⁴ Maike Frommann, “**Regulating Plea-Bargaining in Germany: Can the Italian Approach Serve as a Model to Guarantee the Independence of German Judges?**”, **Hanse Law Review**, Vol. 5, No. 1, 2009, s. 202. 2006 yılında iddia pazarlığı düzenlenmesine ilişkin kanun teklifi getirilmiş ve 2009 yılında teklif çok fazla değişikliğe uğramadan kanunlaşmıştır. 2006 tarihli kanun teklifine ilişkin değerlendirmeler için bkz. Weigend, “**The Decay Of The Inquisitorial Ideal: Plea Bargaining Invades German Criminal Procedure**”, s. 54-55.

¹⁴⁶⁵ Rauxloh, “**Formalisation of Plea Bargaining in Germany**”, s. 320 vd. Hükümün uygulanmasının özellikle Anayasa Mahkemesi’nin 2013 tarihli kararına kadar Yüksek Mahkeme kararları ışığında nasıl geliştiği konusunda bkz. Bittmann, “**Consensual Elements in German Criminal Procedural Law**”, s. 24 vd.

sağlamaktadır. Düzenlemeye göre, ortaya konulan irade yalnızca yaptırımı etkilemektedir ve muhakeme süjeleri, sanığa verilecek ceza konusunda anlaşmaktadır. 257c maddesinde düzenlenen kurum, mağdurun zararını giderme amacı taşıyamaması sebebiyle onarıcı adalet yaklaşımlardan ayrılmakta ve aynı zamanda taraflar arasında müzakere ve anlaşmaya dayalı olarak yaptırımın belirlenmesini sonuçladığından iddia pazarlığının bir görünümü olarak nitelendirilmektedir. Ancak söz konusu kurumun diğer iddia pazarlığı görünümünden en önemli farkı savcının konumu ve hâkimin süreçteki rolüne ilişkindir; zira hâkim süreçte aktiftir ve anlaşmanın tarafı konumundadır¹⁴⁶⁶.

Kurumun mahkemenin iş yükünü azaltmak ve muhakeme sürecini kısaltmak, sanığa ceza indirimi sağlamak, mağduru ifade vermek üzere duruşmaya gelmekten korumak, failin muhakemeyi birlikte yönlendirebildiği için topluma yeniden kazandırılması bakımından fayda sağlamak gibi yararları bulunmakla birlikte; maddi gerçeğin ortaya çıkarılması yükümü öngören (Alman Ceza Muhakemesi Kanunu m. 244/2) ve hükmün duruşmanın bütününden oluşan kanaate göre verilmesini gerektiren (Alman Ceza Muhakemesi Kanunu m. 261) klasik Alman ceza muhakemesi modeline uygun bir yöntem olmadığı ileri sürülmektedir¹⁴⁶⁷. Bununla birlikte, ilgili hükümde maddi gerçeğe ulaşma amacıyla delillerin ortaya konulmasına ilişkin m. 244/2 hükmünün saklı olduğunun açıkça belirtildiği ifade edilmelidir. Bu hükmün, önceden Anayasa Mahkemesi ile Federal Yüksek Mahkeme kararları tarafından belirlenen kuralları büyük ölçüde karşıladığı düşünülmektedir¹⁴⁶⁸. Buna göre, mahkeme, aleni duruşmada anlaşmanın içeriği ile savcının ve savunmanın onayını açıklar; maddi

¹⁴⁶⁶ Turner, “Plea Bargaining and Disclosure in Germany and the United States”, s. 1573; Frommann, “Regulating Plea-Bargaining in Germany”, s. 205 vd.; Langer, “From Legal Transplants to Legal Translations”, s. 40-41.

¹⁴⁶⁷ Schroeder - Verrel, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 165. Alman sistemi rıza veya gerçek arayışı olarak iki bölüme ayrılabilir. Almanya'daki reformcular gerçeğe ve adalete karşı rıza ilkesini kabul ettirmeye çalışmaktadır. Rıza ilkesi, savcılık ve savunmanın rızasının mahkeme kararına yeterli bir dayanak sağladığını belirtmekte ve taraflar bir karar verme konusunda anlaşmışlarsa, mahkeme bu anlaşmayı esasını incelemiden onaylayabilmektedir. Mahkeme çok sınırlı denetleyici işlevlere sahip bir noter rolüne indirgenmektedir. Bu yaklaşıma karşı yapılan eleştiri, ceza muhakemesini savcı ve savunma arasında belirlenen kabul edilebilir bir karar bulmaya dönüştürmesidir. Bu durum ise kabul edilemez, zira gerçek ve rıza ceza yargılamalarına meşruiyet kazandırmaktadır. Elbette kabul edilmelidir ki, gerçeğe her zaman ulaşılamaz; ancak bu onun peşinden koşmamak için bir sebep olarak görülmemelidir. Bkz. Cheesman, “Comparative Perspectives on Plea Bargaining”, s. 147. Alman doktrininde kurumun lehinde ve aleyhinde ileri sürülen görüşler için ayrıca bkz. Ekici Şahin, “Hüküm Anlaşması”, s. 305 vd. İddia pazarlığı kurumunun yararından daha çok tehlikesinin bulunduğu konusunda ayrıca bkz. Cheesman, “Comparative Perspectives on Plea Bargaining”, s. 147 vd.

¹⁴⁶⁸ Carduck, “Quo Vadis, German Criminal Justice System? The Future of Plea Bargaining in Germany”, s. 6. İddia pazarlığına ilişkin olarak mahkeme kararları ile kabul edilen temel ilkeler konusunda bkz. Altenhain, “Absprachen in German Criminal Trials”, s. 166 vd.

gerçeği arayan mahkeme, bir anlaşma durumunda bile, ancak suçun tamamen soruşturulduğuna ve ikrara inanmak için yeterli neden olduğuna ikna olursa, anlaşmaya uygun olarak karar verebilir; olaya ilişkin gerçekleri içermeyen bir suç ikrarı bu anlamda yeterli değildir; isnat edilen suçlamalara ilişkin müzakereler kabul edilmez; mahkeme yeni durumlar ortaya çıkmadıkça anlaşmaya uygun davranmalıdır; şeffaflık ile denetim için anlaşmaya ilişkin süreçler tutanağa bağlanmalıdır ve anlaşma ile kanun yoluna başvurma hakkından feragat edilmesi yasaktır¹⁴⁶⁹.

Alman Federal Yüksek Mahkemesi, 2013 yılında söz konusu hükmü incelemiş ve kanun değişikliği yapılan diğer hükümler olan Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 160b, 202a, 212, 257b, 243, 273. maddelerinde yapılan değişiklikler ile birlikte muhakeme süjeleri ile mahkemenin sanığa verilecek ceza konusunda anlaşmalarına ilişkin kurumun anayasaya aykırı olmadığına karar vermiştir¹⁴⁷⁰. 13 Mart 2013 tarihli kararda, kusur ilkesi ve maddi gerçeği araştırma yükümünün yanı sıra hukuk devleti, masumiyet karinesi ve mahkemenin tarafsızlığını koruyan adil yargılanma ilkesinin; maddi gerçeğin tespiti, kanunun uygulanması ve cezaların belirlenmesi konularında temel ilkeler olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca mahkeme ile taraflar arasında gerçekleşen anlaşmanın, anayasal gerekliliklerin tam olarak karşılanmaması riskini doğurduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte, parlamentonun yargılamayı kolaylaştırmak için cezanın alt ve üst sınırları içinde yapılan ceza konusundaki anlaşma şeklindeki iddia pazarlıklarına izin vermesinin engellenmediği belirtilmiştir. Ancak anayasal ilkelerin yerine getirilmeye devam edilmesini sağlamak için gerekli önlemlerin alınması gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu noktada parlamentonun, belirlenen koruma mekanizmalarının etkinliğini sürekli gözden geçirmesi gerekmekte olup güvencelerin yetersiz veya uygunsuz olduğu anlaşılırsa, bu

¹⁴⁶⁹ Regina E. Rauxloh, "Plea Bargaining in Germany--Doctoring the Symptoms without Looking at the Root Causes", *Journal of Criminal Law*, Vol. 78, No. 5, 2014, s. 394-395.

¹⁴⁷⁰ Alman Federal Anayasa Mahkemesi (BVerfG, Judgment of the Second Senate of 19 March 2013, 2 BvR 2628/10, § 1-132) kararının resmî İngilizce tercümesi için bkz. https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/2013/03/rs20130319_2bvr262810en.html (Erişim Tarihi: 01.08.2020). Alman Federal Anayasa Mahkemesi'nin kararı ve kararın bazı açılardan sorunlu olduğuna ilişkin ayrıca bkz. Andreas Mosbacher, "The Decision of the Federal Constitutional Court of 19 March 2013 on Plea Agreements", *German Law Journal*, Vol 15, No. 1, 2014, s. 5-14. Kararın değerlendirilmesi için ayrıca bkz. Thomas Weigend - Jenia Iontcheva Turner, "The Constitutionality of Negotiated Criminal Judgments in Germany", *German Law Journal*, Vol. 15, No. 1, 2014, s. 97 vd. Carduck, "Quo Vadis, German Criminal Justice System? The Future of Plea Bargaining in Germany", s. 27 vd. Kararın özellikle savunma açısından değerlendirilmesi için bkz. Alexander Schemmel - Christian Corell, - Natalie Richter, "Plea Bargaining in Criminal Proceedings: Changes to Criminal Defense Counsel Practice as a Result of the German Constitutional Court Verdict of 19 March 2013?", *German Law Journal*, Vol. 15, No. 1, 2014, s. 48 vd., 56 vd.

konuda iyileştirmeler yapması ve gerekirse kovuşturmalarda anlaşma yapılmasına izin verme kararını gözden geçirmesi gerekliliği ifade edilmiştir. Karara göre, mahkeme ile anlaşma kurumunu kabul eden kanun, anayasal ilkelere uyumu sağlamaktadır ve kanunun uygulanmasının bu şartların oldukça altında kalması, düzenlemeyi anayasaya aykırı hale getirmemektedir¹⁴⁷¹. Kanun hükümleri, ceza muhakemesinde sùjelerin anlaşmasını kapsamlı bir şekilde düzenlemektedir. Yasal çerçeve dışında yapılan herhangi bir resmî olmayan anlaşma ise kabul edilmeyecektir. Anayasal ilkelere uygunluk bakımından mahkeme ile anlaşma görüşmelerinin kanun yolu denetimine imkân verecek şekilde, ayrıntılı olarak tutanağa bağlanması gerekmektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse; mahkeme ile anlaşma yöntemine göre verilen hükümlerin kanun yolu incelemesine tabi olması sebebiyle kurum anayasaya aykırı bulunmamakla birlikte, müzakerelerin denetimi sağlayacak şekilde tutanağa bağlanmasının önemine vurgu yapılmıştır. Bunların yanında Anayasa Mahkemesi kararına rağmen konu Alman doktrininde halen tartışmalıdır¹⁴⁷².

Mahkeme; kovuşturma açılması görüşünü benimserse, muhakeme açısından yararlı olacağı anlaşıyorsa kovuşturma öncesinde (Alman Ceza Muhakemesi Kanunu m. 202a) veya kovuşturma evresinin başlamasından sonra (Alman Ceza Muhakemesi Kanunu m. 212), muhakemeyi hızlandırmak için uygun görülen hallerde ise duruşma sırasında muhakeme sùjeleri ile anlaşma öncesi müzakereler yapılabilir. (Alman Ceza Muhakemesi Kanunu m. 257b) Duruşma öncesinde taraflar arasında yapılan değerlendirme ve müzakereler, henüz m. 257c uyarınca mahkeme ile anlaşma anlamına gelmemektedir¹⁴⁷³. Bu değerlendirmeler sonucunda anlaşma sağlanıp sağlanmadığı ve anlaşma sağlandıysa bunun içeriğinin mahkemeye ana hatları ile bildirilmesi (Alman Ceza Muhakemesi Kanunu m. 243 f. 4) ve duruşma sırasında

¹⁴⁷¹ 2012 yılında Almanya’da hâkimler, savcılar ve müdafiler arasında yapılan bir araştırma (Karsten Altenhain - Frank Dietmeier - Markus May, *Die Praxis der Absprachen in Strafverfahren*, Nomos 2013) uygulamanın yasal düzenleme ile uyumlu olmadığını ortaya koymuştur. Bkz. Rauxloh, “**Plea Bargaining in Germany**”, s. 400-401. Örneğin, kanun hükmüne açıkça uymamakla birlikte, hâkimlerin % 35’i sanıkların tam bir yargılama isteyip istememelerine bağlı olarak ceza alternatifi ile karşı karşıya kaldığını söylemiştir. Yine hâkimlerin % 28’i ise Alman Ceza Muhakemesi Kanunu m. 302/1’e aykırı olarak sanıkların temyiz hakkından feragatlerini kabul etmiştir. Bkz. Carduck, “**Quo Vadis, German Criminal Justice System? The Future of Plea Bargaining in Germany**”, s. 26.

¹⁴⁷² Carduck, “**Quo Vadis, German Criminal Justice System? The Future of Plea Bargaining in Germany**”, s. 2-3; Rauxloh, “**Plea Bargaining in Germany**”, s. 401 vd. İddia pazarlığına ilişkin Alman Yüksek Mahkemesi kararı ile Amerikan Yüksek Mahkeme kararlarının karşılaştırmalı bir incelemesi için bkz. Weigend - Turner, “**The Constitutionality of Negotiated Criminal Judgments in Germany**”, s. 101 vd.

¹⁴⁷³ Ekici Şahin, “**Hüküm Anlaşması**”, s. 312.

yapılan değerlendirmelerin yapılma sürecine ve içeriğine de duruşma tutanağında yer verilmesi zorunluluğu getirilmiştir. (Alman Ceza Muhakemesi Kanunu m. 273 f. 2)

Mahkeme, olayın anlaşmaya uygun olduğu hallerde muhakemenin diğer süjeleri olan sanık ve savcıya anlaşma teklif eder. 257c maddesi uyarınca mahkeme, uygun hallerde, muhakeme süjeleri ile muhakemenin ilerleyişi ve ulaşılabilecek sonuçlar hakkında anlaşma yapabilir¹⁴⁷⁴. Ancak bu durumda da mahkemenin maddi gerçeği araştırma yükümlülüğü devam etmektedir. (Alman Ceza Muhakemesi Kanunu m. 257c f. 1 c. 2) Bu hükmün içeriğinin doldurulabilmesi için mahkemenin ikrarın gerekliliği ve güvenilirliği konusunda değerlendirme zorunluluğu bulunduğu gibi, ikrarın güvenilir olduğu belirlendiğinde başka olgu ve delilin artık hükmün verilmesi açısından önem taşımadığı kabul edilmektedir¹⁴⁷⁵.

Anlaşmanın konusunu, mahkeme tarafından ceza belirlenirken belirli sınırlar içerisinde kalınacağı veya süjelerin muhakeme sırasında yaptıkları davranışlara ilişkin diğer muhakeme tedbirlerinin uygulanacağı teşkil etmekte; bu noktada sanık bakımından anlaşmanın temel unsuru ise ikrar olmaktadır. (Alman Ceza Muhakemesi Kanunu m. 257c f. 2) İkrar gönüllü olmalı ve sanığın özgür iradesine dayanmalıdır¹⁴⁷⁶. Eğer diğer deliller sanığın ikrarını desteklemiyorsa, bu takdirde sanığın başka edimlerde bulunması söz konusu olabilecektir ve bu nedenle şekli ikrar veya zayıf ikrar yeterli görünmemektedir¹⁴⁷⁷. Cezanın türü, seçenek yaptırıma çevrilmesi, fer'i cezaya hükmedilip hükmedilmeyeceği, müsadere kararı verilip verilmeyeceği, cezanın ertelenip ertelenmeyeceği gibi hususlar anlaşmanın konusu olabilmekle birlikte, sanığın kusuru veya güvenlik tedbirleri ile cezanın infazıyla ilgili veya muhakeme konusuyla bağlantısı olmayan hususlar ve sanık hakkında yürütülmekte olan bir başka soruşturma veya kovuşturma anlaşma konusu yapılamaz¹⁴⁷⁸.

Hükümde bu yöntemin uygulanabileceği suçlara ilişkin bir belirleme yapılmamıştır; ancak mahkemenin uygun göreceği hallerden bahsedilmiş olduğundan mahkeme, muhakemenin hızlandırılması potansiyeli olan tüm davalarda somut

¹⁴⁷⁴ Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 257c. maddesinin Türkçe tercümesi için bkz. Yenisey - Oktar, **Alman Ceza Muhakemesi Kanunu**, s. 337-339.

¹⁴⁷⁵ Schroeder - Verrel, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 166.

¹⁴⁷⁶ Ekici Şahin, "**Hüküm Anlaşması**", s. 311.

¹⁴⁷⁷ Schroeder - Verrel, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 166.

¹⁴⁷⁸ Ekici Şahin, "**Hüküm Anlaşması**", s. 309-310.

koşulları değerlendirdikten sonra anlaşma yöntemini uygulayabilir. Nitekim anlaşmanın yapılması mahkemenin takdirindedir¹⁴⁷⁹. Bununla beraber, savcı veya savunma da anlaşmaya yönelik müzakereler yapılmasını önerebilir. Nitekim Alman Ceza Muhakemesi Kanunu (m. 160b, 202a, 212), duruşma öncesinde savcılık veya mahkemenin muhakemenin bulunduğu aşamayı ve durumu diğer süjelerle birlikte değerlendirebilmesine imkân tanımaktadır ve anlaşma yapılıp yapılmayacağı da genellikle duruşma öncesi aşamada muhakemenin değerlendirilmesine ilişkin görüşmeler sırasında ortaya çıkmaktadır.

Mahkeme anlaşmanın muhtemel içeriğini açıklamakla yükümlüdür. (Alman Ceza Muhakemesi Kanunu m. 257c f. 3 c. 1) Mahkemenin cezayı belirlerken genel hükümlere uyması gerekir ve kanunun belirlediği cezanın sınırları dışına çıkılamaz. (Alman Ceza Muhakemesi Kanunu m. 257c f. 3 c. 2) Mahkemenin, cezanın miktarı veya süresi konusunda kesin bir taahhütte bulunması mümkün olmasa da anlaşma halinde sanık hakkında hükmedeceği cezanın alt ve üst sınırlarını önceden bildirmesi gerekir ve mahkeme, sanığın muhtemel cezasını belirlerken kusurunu da göz önüne alarak kusur ile orantılı bir ceza öngörmelidir¹⁴⁸⁰.

Anlaşma, duruşmada aleni şekilde yapılmalıdır. Anlaşma öncesi yapılan müzakereler ise tutanağa bağlanarak belgelenmelidir¹⁴⁸¹. Sanık ve savcılık, mahkemenin yaptığı öneriyi açıkça kabul ederse anlaşma gerçekleşir. (Alman Ceza Muhakemesi Kanunu m. 257c f. 3 c. 4) Bununla birlikte, mahkemeye anlaşma hakkında görüşlerini bildirme olanağına sahip olan mağdurun sınırlı bir rolü olduğu söylenebilecek olsa da müzakerelere aktif katılımı ve anlaşmanın uygulanmasına onay vermesi söz konusu değildir¹⁴⁸².

Sanık, anlaşma ile bağlı olmamakla ve anlaşmadan her zaman vazgeçebilmekle birlikte, savcılık anlaşma ile bağlıdır ve anlaşmadan dönemez; mahkeme de kural

¹⁴⁷⁹ Ekici Şahin, “Hüküm Anlaşması”, s. 308-309.

¹⁴⁸⁰ Alman doktrininde önerilen ceza ile olağan yargılama neticesinde verilecek olan ceza arasında en fazla %20 veya %30 oranında bir fark olabileceği, böylece kanunda öngörülen cezada yapılacak indirim oranının %20 veya %30’u aşmaması gerektiği ifade edilmektedir. Bkz. Ekici Şahin, “Hüküm Anlaşması”, s. 309. Uygulama da suç ikrarı karşılığında yapılan indirimin, yargılama neticesinde verilecek cezanın üçte birinden daha fazla olmaması eğilimindedir. Bkz. Turner, “Plea Bargaining and Disclosure in Germany and the United States”, s. 1574.

¹⁴⁸¹ Ekici Şahin, “Hüküm Anlaşması”, s. 312.

¹⁴⁸² Carduck, “Quo Vadis, German Criminal Justice System? The Future of Plea Bargaining in Germany”, s. 24-25.

olarak anlaşma ile bağlıdır ve anlaşmaya uygun şekilde hüküm kurmalıdır¹⁴⁸³. Ancak hukuki veya maddi açıdan önemli olan hususlar dikkate alınmamışsa veya önerilen ceza sınırının fiil veya kusura uygun olmadığına ilişkin yeni hususlar daha sonra ortaya çıkarsa ya da sanığın muhakeme sırasındaki davranışları ile sonraki davranışları mahkemenin öngördüğü tahmine uygun değilse, mahkemenin anlaşma ile bağlılığı sona ermektedir. (Alman Ceza Muhakemesi Kanunu m. 257c f. 4 c. 1-2) Bu halde mahkeme, anlaşma ile bağlı olmadığına ilişkin bir açıklama yapmalıdır. Mahkemenin kural olarak anlaşmayla bağlı olması, sanığın mahkemeye ve sürece güvenmesine hizmet etmektedir¹⁴⁸⁴. Mahkemenin anlaşmadan dönmesi olanağının oldukça geniş olması ise sakıncalı olarak nitelendirilmektedir¹⁴⁸⁵. Bununla birlikte, bu durumda sanığın ikrarı delil olarak kullanılamaz¹⁴⁸⁶. (Alman Ceza Muhakemesi Kanunu m. 257c f. 4 c. 3) Mahkemenin varılan anlaşmadan hukuki nedenler olmadan ayrılması halinde bu durum temyiz sebebi olabilir; zira bu gibi hallerde adil yargılanma hakkının ihlal edildiği kabul edilmektedir¹⁴⁸⁷. Ayrıca mahkemenin, sanığa anlaşmayı teklif ederken kanunda sayılan nedenlerle anlaşmadan farklı bir şekilde karar verilebileceği konusunda farklı karar vermenin koşullarını ve sonuçlarını bildirmesi gerekmektedir. (Alman Ceza Muhakemesi Kanunu m. 257c f. 5) Zira sanığa bu konuda bilgi verilmemesi de adil yargılanma hakkının ihlali anlamına gelir ve temyiz nedenidir.

Kanun yoluna başvurmada feragat edilmesinin mahkeme ile anlaşma konusu yapılması yasaktır¹⁴⁸⁸. Hüküm verilmeden önce m. 257c uyarınca mahkeme ile anlaşma yapılmışsa, sanığa kanun yoluna başvurma hakkını kullanmakta serbest olduğu her halde bildirilmelidir. (Alman Ceza Muhakemesi Kanunu m. 35a c. 3) Hüküm anlaşma neticesinde verilmişse, sanığın kanun yolu başvurusundan vazgeçmesi kabul edilmemektedir. (Alman Ceza Muhakemesi Kanunu m. 302 f. 1 c. 2) Bu noktada Almanya'daki söz konusu uygulamanın, pazarlık anlaşmasında yer alan cezayı temyiz hakkından feragatin geçerli kabul edildiği ABD ceza muhakemesi hukukundaki pazarlık yönteminden ayrıldığını ifade etmek gerekir¹⁴⁸⁹.

¹⁴⁸³ Ekici Şahin, “Hüküm Anlaşması”, s. 313, 315.

¹⁴⁸⁴ Ekici Şahin, “Hüküm Anlaşması”, s. 313.

¹⁴⁸⁵ Schroeder - Verrel, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 167. Özellikle anlaşma sırasında var olan ancak mahkemenin dikkatinden kaçan hususların cayma nedeni sayılması eleştiri konusu yapılmaktadır. Bkz. Ekici Şahin, “Hüküm Anlaşması”, s. 313-314.

¹⁴⁸⁶ İkrarın geçersizliği sonrasında, ikrar sonucunda elde edilen diğer delillerin durumuna ilişkin değerlendirmeler için bkz. Ekici Şahin, “Hüküm Anlaşması”, s. 314.

¹⁴⁸⁷ Schroeder - Verrel, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 167.

¹⁴⁸⁸ Ekici Şahin, “Hüküm Anlaşması”, s. 3010.

¹⁴⁸⁹ Turner, “Plea Bargaining and Disclosure in Germany and the United States”, s. 1575.

Alman ceza muhakemesi sisteminde kabul edilen yönteme ilişkin tespit edilen bazı problemler bulunduğu ileri sürülmektedir¹⁴⁹⁰. Buna göre, Alman sisteminin iddia pazarlığı modelini uygulamakta zorlanmasının nedenlerinden birinin, Almanya’da geçerli olan işbirliği sisteminin yapısından kaynaklandığı gözlemlenmektedir¹⁴⁹¹. Hâkimin merkezi bir rolü olması nedeniyle, bu durumun hâkimin tarafsızlığı üzerinde etkisi bulunduğu ifade edilmektedir¹⁴⁹². Zira mahkemenin artık tarafsız olmadığı ve sanığın, mahkemenin önerdiği teklifi kabul etmek için büyük baskı altında kaldığı düşünülmektedir. Ayrıca hâkim, hangi kovuşturmaların takip edileceğine ve hangilerinin 257c hükmünün uygulanması bakımından “uygun haller” olduğuna karar verme konusunda büyük bir takdir yetkisine sahip kılınmaktadır¹⁴⁹³. Eğer sanık, ikrar ettiği hâkimin önüne çıkarsa problemler ortaya çıkacaktır. Hâkim daha sonra tarafsız kalmalıdır; ancak sanığın ikrarını duyduğunda masumiyet karinesini sürdürmek zor görünmektedir. Bununla birlikte, Almanya’da ikrar, yargılamanın bütünleyici parçasını teşkil etmekle birlikte, Ceza Muhakemesi Kanunu m. 244/2 hükmünde belirtilen gerçek ikrarı gerektirmemektedir¹⁴⁹⁴.

Hükmün, duruşmadan önce gerçekleşen resmî olmayan pazarlıkları kapsamaması diğer eleştirilerden biridir¹⁴⁹⁵. Diğer bir sorun ise ikrardır ve ikrar sanığın suçunu otomatik olarak belirlemek için yeterli görülmemektedir¹⁴⁹⁶. Alman sisteminin bu tür resmî olmayan pazarlıkların aktarılmasında karşılaştığı sorunlardan biri de ceza adalet sisteminin büyük ölçüde ikrarın gerçeğini bulmakla ilgilenmesidir¹⁴⁹⁷. Temel soru ise ikrarın doğruluğunun nasıl test edilebileceğidir¹⁴⁹⁸. Sanığın ikrarının Alman pazarlık anlaşmaları için kritik bir unsur olduğu belirtilmektedir. Bu noktada Alman Temel Kanunu m. 3/1 uyarınca kanun önünde eşitlik ilkesinin ihlali sorunu gündeme gelmekte olup aslında yargılanmayı tercih eden ve anlaşma müzakerelerine katılan sanıklar bakımından tek fark, bir tanesinin kendini suçlamaya zorlanamama hakkını

¹⁴⁹⁰ Cheesman, “Comparative Perspectives on Plea Bargaining”, s. 143.

¹⁴⁹¹ Carduck, “Quo Vadis, German Criminal Justice System? The Future of Plea Bargaining in Germany”, s. 14.

¹⁴⁹² Almanya’da hâkimin bağımsızlığının ve tarafsızlığının garanti altına alınması için İtalyan *patteggiamento* yönteminin bir model olarak kullanılabileceği hakkında bkz. Frommann, “Regulating Plea-Bargaining in Germany”, s. 218 vd.

¹⁴⁹³ Carduck, “Quo Vadis, German Criminal Justice System? The Future of Plea Bargaining in Germany”, s. 19-20.

¹⁴⁹⁴ Carduck, “Quo Vadis, German Criminal Justice System? The Future of Plea Bargaining in Germany”, s. 23-24.

¹⁴⁹⁵ Cheesman, “Comparative Perspectives on Plea Bargaining”, s. 145.

¹⁴⁹⁶ Cheesman, “Comparative Perspectives on Plea Bargaining”, s. 145.

¹⁴⁹⁷ Cheesman, “Comparative Perspectives on Plea Bargaining”, s. 145-146.

¹⁴⁹⁸ Rauxloh, “Formalisation of Plea Bargaining in Germany”, s. 330.

kullanmasıdır. Bir anlaşma fırsatı buluncaya kadar sessiz kalmak isteyen ve sessiz kalan sanık, sorgulamanın başlangıcında ikrar edenlerden çok daha iyi bir konumdadır; bu nedenlerle kanunun uygulamanın gerçekliğinden uzak olduğu ifade edilmektedir¹⁴⁹⁹.

Bir görüş tarafından iddia pazarlığı modelinin Alman ceza muhakemesi sistemi ile uyumu bakımından dört seçenek ileri sürülmektedir¹⁵⁰⁰. Seçeneklerden ilki, mevcut durumun muhafaza edilebileceği, ikincisi ise kanuna uygun olmayan gayri resmî pazarlıkların yasaklanmasıdır. Böylece yasayı ihlal eden hâkimlere ve avukatlara cezai yaptırım uygulanması, caydırıcı bir etkiye sahip olacak ve mevcut Alman kanunlarının iddia pazarlığı konusunda uygulanmasını sağlayabilecektir. Bununla birlikte, uygulamada avukatların birbirinin ihbarına bağlı olacağı ve mahkemenin halihazırda aşırı olan dava yüküne katkıda bulunacağı için uygulanabilir olmadığı söylenebilir. Diğer bir seçenek, pazarlık sürecinin tamamen yürürlükten kaldırılarak yasaklanması ve olağan muhakeme prosedürünün uygulanmasıdır. Bu seçenekle ilgili problem ise yöntemi gizli olarak uygulanacak hale getirmesi olarak görülmektedir. Son olarak, dördüncü seçenek ise pazarlığın yeniden düzenlenmiş bir versiyonunun yanı sıra Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'na çekişmeli yargılamanın özelliklerinin eklenmesidir. Bunun için ise sistemin tamamen revize edilmesi gerektiği ifade edilmektedir¹⁵⁰¹. Tüm bunlarla birlikte, günümüzde söz konusu yöntemin Alman ceza muhakemesi sisteminin bir parçası olarak uygulanmaya devam ettiği ifade edilmelidir.

5. İsviçre

Federal bir devlet olan ve yirmi altı kantondan oluşan İsviçre'de önceleri her kantonun ayrı bir ceza muhakemesi kanunu bulunmaktaydı. Bununla birlikte, İsviçre ceza adalet sisteminde önemli bir reform gerçekleştirmiştir. 1 Ocak 2000'de yürürlüğe giren Federal Anayasa, ceza ve hukuk muhakemelerini birleştirme yetkilerini Konfederasyona devretmiş ve 1 Ocak 2011'de İsviçre Ceza Muhakemesi Kanunu

¹⁴⁹⁹ Carduck, "Quo Vadis, German Criminal Justice System? The Future of Plea Bargaining in Germany", s. 16.

¹⁵⁰⁰ Carduck, "Quo Vadis, German Criminal Justice System? The Future of Plea Bargaining in Germany", s. 32-34.

¹⁵⁰¹ Carduck, "Quo Vadis, German Criminal Justice System? The Future of Plea Bargaining in Germany", s. 33-34.

yürürlüğe girerek yirmi altı kanton ceza muhakemesi kanununun yerini almıştır¹⁵⁰². Böylece İsviçre'deki suç teşkil eden fiiller aynı muhakeme kuralları çerçevesinde soruşturulmakta ve kovuşturulmaktadır.

İşbirliği sisteminin geçerli olduğu İsviçre’de savcı, soruşturmada merkezi bir konuma ve geniş yetkilere sahiptir¹⁵⁰³. Objektif ve tarafsız bir şekilde soruşturma yapmakla yükümlü olan savcı, suçları araştırır; yeterli şüphe oluştuğunda dava açar ve yargılamada devleti temsil eder. Savcının şüpheli aleyhine olduğu kadar lehine de delil toplama yükümlülüğü vardır. Maddi gerçeğe ulaşmayı hedefleyen İsviçre ceza muhakemesinde, kural olarak kamu davasının mecburiliği ilkesi geçerlidir¹⁵⁰⁴. Bununla birlikte, artan iş yükü karşısında İsviçre ceza adalet sisteminde alternatif muhakeme yöntemlerinin uygulanması kabul edilmiştir.

İsviçre’de ceza uyuşmazlığını kısaltılmış yöntemler yoluyla sona erdirmeye imkânı, ülke çapında ilk kez İsviçre Ceza Muhakemesi Kanunu’nun yasal olarak yürürlüğe girdiği tarih olan Ocak 2011’de getirilmiştir¹⁵⁰⁵. İsviçre Ceza Muhakemesi Kanunu’nda “Özel Muhakeme Yöntemleri” başlığı altında ceza kararnamesi ve hızlandırılmış muhakeme yöntemleri hüküm altına alınmıştır. İsviçre Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 352 ila 356 maddeleri arasında ceza kararnamesi (*Strafbefehl*) ve 358 ila 362. maddeleri arasında iddia pazarlığının bir görünümü olarak nitelendirilebilecek olan hızlandırılmış muhakeme yöntemi (*Abgekürztes Verfahren*), düzenlenmektedir¹⁵⁰⁶.

¹⁵⁰² Gwladys Gilliéron, “*Wrongful Convictions in Switzerland: A Problem of Summary Proceedings*”, **University of Cincinnati Law Review**, Vol. 80, No. 4, 2013, s. 1146.

¹⁵⁰³ Gilliéron, “**Wrongful Convictions in Switzerland**”, s. 1146-1147. Ülkenin federal yapısı nedeniyle, savcılık hem kanton hem de federal düzeyde örgütlenmiştir. Bkz. Gilliéron, “**Wrongful Convictions in Switzerland**”, s. 1147-1149.

¹⁵⁰⁴ Bununla birlikte, istisnai hallerde savcının takdir yetkisi kapsamında olan maslahata uygunluk ilkesi geçerlidir. Bkz. Gilliéron, “**Wrongful Convictions in Switzerland**”, s. 1152.

¹⁵⁰⁵ Gwladys Gilliéron, “*Comparing Plea Bargaining and Abbreviated Trial Procedures*”, **The Oxford Handbook of Criminal Process**, Ed. Darryl K. Brown - Jenia Iontcheva Turner - Bettina Weissner, Newyork: Oxford University Press, 2019, s. 707. Yirmi altı kantondan sadece üçü, hızlandırılmış muhakeme yöntemine benzer alternatif bir yöntemi daha önce uygulamıştır. Bkz. Gilliéron, “**Wrongful Convictions in Switzerland**”, s. 1154.

¹⁵⁰⁶ İsviçre Ceza Muhakemesi Kanunu’nun İngilizce tercümesi için bkz. <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2010/267/en> (Erişim Tarihi: 05.08.2020). Hızlandırılmış muhakeme yönteminin ABD iddia pazarlığı yöntemine kısmen benzediği ifade edilmektedir. Bkz. Gilliéron, “**Wrongful Convictions in Switzerland**”, s. 1154. Ayrıca bkz. Paul Gully-Hart - Joel Pahud, “*Bargaining chips - The New Swiss Plea Bargain*”, **Legal Week**, 13 Ocak 2012, s. 23-24. www.legalweek.com (Erişim Tarihi: 05.08.2020).

Hızlandırılmış muhakeme yöntemi, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun kabul sürecinde İsviçre ceza muhakemesi sisteminin temel ilkeleri ile çeliştiği gerekçesiyle bazı tartışma konulara konu olmuştur¹⁵⁰⁷. Bu yöntem, savcı ile şüphelinin anlaşmasına izin vermektedir. Bu kapsamda şüphelinin ikrarı karşılığında ceza üzerinde veya isnat edilen suçlamalara ilişkin anlaşma sağlanması mümkündür¹⁵⁰⁸. Bu yöntemle ilişkin İsviçre mahkeme içtihatları, kanun yolu başvurusunun sınırlı olması ve uygulamanın yeniliği nedeniyle oldukça nadir olmakla birlikte, beş maddede düzenlenen bu sınırlı uygulamanın, kantonlar arasında farklı yaklaşımların ortaya çıkmasını kolaylaştırdığı ifade edilmektedir¹⁵⁰⁹.

Hızlandırılmış muhakeme kapsamında şüpheli, savcı tarafından hızlandırılmış muhakeme yönteminin uygulanmasını isteyebilir. Buna göre, iddianame düzenlenmeden önceki herhangi bir aşamada şüpheli, davanın hukuki değerlendirmesi açısından esaslı olan olguları ikrar etmesi ve yalnızca prensipte olmak üzere özel hukuka ilişkin sonuçları kabul etmesi şartıyla savcının hızlandırılmış muhakeme yöntemini uygulamasını talep edebilir. (İsviçre Ceza Muhakemesi Kanunu m. 358/1)

Hızlandırılmış muhakeme, tüm suçlar bakımından uygulama alanı bulmaz; yalnızca ceza kararnamesi uygulaması kapsamına girmeyen suçlar ve kabahatler açısından uygulanmaktadır¹⁵¹⁰. Aynı zamanda savcının beş yıldan fazla süreyle hürriyeti bağlayıcı ceza talep ettiği durumlarda hızlandırılmış muhakeme yönteminin uygulanması mümkün değildir. (İsviçre Ceza Muhakemesi Kanunu m. 358/2) Bu yöntem yaş küçüğü şüpheliler hakkında da uygulanmamaktadır¹⁵¹¹. Hızlandırılmış muhakeme başlangıçta ekonomik suçlar alanındaki iş yükünü azaltmak için kabul edilmiş olsa da uygulamada bu yöntemin esas olarak uyuşturucu veya uyarıcı madde suçları, malvarlığına karşı suçlar, cinsel suçlar ve trafik suçları için kullanıldığı ifade edilmektedir¹⁵¹². Hızlandırılmış muhakeme yolunun uygulanması halinde, şüphelinin müdafinin hukuki yardımından yararlanması zorunludur¹⁵¹³. (İsviçre Ceza Muhakemesi Kanunu m. 130/e)

¹⁵⁰⁷ Gully-Hart - Pahud, “Bargaining chips - The New Swiss Plea Bargain”, s. 23.

¹⁵⁰⁸ Gilliéron, “Comparing Plea Bargaining and Abbreviated Trial Procedures”, s. 708.

¹⁵⁰⁹ Gilliéron, “Comparing Plea Bargaining and Abbreviated Trial Procedures”, s. 707-708.

¹⁵¹⁰ Gilliéron, “Comparing Plea Bargaining and Abbreviated Trial Procedures”, s. 708.

¹⁵¹¹ Gully-Hart - Pahud, “Bargaining chips - The New Swiss Plea Bargain”, s. 23.

¹⁵¹² Gilliéron, “Comparing Plea Bargaining and Abbreviated Trial Procedures”, s. 710.

¹⁵¹³ Gilliéron, “Comparing Plea Bargaining and Abbreviated Trial Procedures”, s. 708.

İfade edildiği üzere, hızlandırılmış muhakemenin uygulanması için şüpheli talepte bulunmalıdır. Nitekim savcının baskısından korunmak için sadece şüphelinin talepte bulunmasına izin verilmiştir; ancak savcı bu alternatif hakkında sanığı bilgilendirme hakkına sahiptir¹⁵¹⁴. Bununla birlikte, hızlandırılmış muhakemenin uygulanmasına savcı karar verir¹⁵¹⁵. Savcının hızlandırılmış muhakemenin uygulanıp uygulanmayacağına ilişkin kararı kesindir ve karar gerekçe belirtilmeksizin verilebilir. (İsviçre Ceza Muhakemesi Kanunu m. 359/1) Savcı, hızlandırılmış muhakemenin uygulanmasına karar verirse, bu yöntemin uygulanacağına ilişkin olarak taraflara bildirimde bulunur ve mağdura, özel hukuka ilişkin talepleri için dava açması ve uğradığı zararların ödenmesini talep etmesi için on günlük süre verir. (İsviçre Ceza Muhakemesi Kanunu m. 359/2)

Hızlandırılmış muhakemenin uygulanma koşullarından biri, şüphelinin suçu ikrar etmesidir. Müzakereler sonucunda şüpheli suçu ikrar etmeye karar verebilir. İsviçre ceza muhakemesi sisteminde suç ikrarı değerlendirilmesi gereken bir delildir; suç ikrarı diğer deliller ile desteklenmelidir ve ikrarın bulunması durumunda dahi mahkeme maddi gerçeğin ortaya çıktığına ikna olmalıdır. Bu anlamda savcılık ve mahkeme, ikrarı kabul etmeden önce güvenilirliğini inceler; bunu yaparken, şüphelinin suç eylemi hakkında ayrıntılı bilgi vermesi istenmelidir. Nitekim bu noktada şüphelinin işlemediği bir suçu ikrar etmesi tehlikesi bulunmaktadır¹⁵¹⁶. İsviçre ceza adalet sisteminde ikrar, ceza üzerinde sınırlı etkisi olan hafifletici bir etken bir olarak değerlendirilmektedir¹⁵¹⁷. İsviçre Federal Yüksek Mahkemesi'nin uygulamasına göre ikrar, kanunda öngörülen cezanın beşte birinden üçte birine kadar indirilmesine yol açabilir; samimi pişmanlık veya farklı suçların ikrarı gibi sorumluluğu hafifleten ek nedenler varsa, daha fazla indirim yapılması da mümkündür¹⁵¹⁸.

İsviçre Ceza Muhakemesi Kanunu'nda açıkça güvence altına alındığı üzere, İsviçre ceza sisteminde muhakeme süjeleri; dosyalara erişme, muhakeme süreçlerinde yer alma, müdafî yardımından yararlanma, muhakemede görüş bildirme haklarına

¹⁵¹⁴ Gilliéron, “Wrongful Convictions in Switzerland”, s. 1155; Gilliéron, “Comparing Plea Bargaining and Abbreviated Trial Procedures”, s. 708.

¹⁵¹⁵ Gully-Hart - Pahud, “Bargaining chips - The New Swiss Plea Bargain”, s. 24.

¹⁵¹⁶ Gilliéron, “Wrongful Convictions in Switzerland”, s. 1155-1156.

¹⁵¹⁷ Gilliéron, “Wrongful Convictions in Switzerland”, s. 1150.

¹⁵¹⁸ Gilliéron, “Comparing Plea Bargaining and Abbreviated Trial Procedures”, s. 708.

sahiptir. Bu noktada dava dosyasının, istisnai haller dışında savunma makamına tam olarak açıklanması gerekir. Bu kural, iddia pazarlığının görünüm şekli olarak nitelendirilen bir yöntem olan hızlandırılmış muhakeme açısından önemlidir. Zira şüpheli/sanık suçu ikrar ederse, soruşturma dosyasını tam olarak bilerek hareket edecek ve dolayısıyla savcının iddiasının güçlü ve zayıf yönlerinin farkında olacaktır¹⁵¹⁹.

Kanunda anlaşmaya ilişkin müzakerelerin yazılı veya sözlü olarak yapılıp yapılmayacağı veya kayıt altına alınıp alınmayacağına ilişkin bir belirleme yapılmamış olmakla birlikte, doktrinde baskın görüş ve İsviçre Federal Ceza Mahkemesi, müzakerelerin belgelenmesi gerektiği görüşünde olsa da uygulamada müzakerelerin sözlü olarak veya müdafiler ve savcılar arasında telefonla yapıldığı ifade edilmektedir¹⁵²⁰. Şüpheli tarafından hızlandırılmış muhakeme uygulanması talebinde bulunulmadan önce de savcı ve müdafî arasında gayri resmî müzakereler yapılmaktadır¹⁵²¹.

Anlaşmaya ilişkin müzakereler başarıya ulaşır ve savcı hızlandırılmış muhakemenin uygulanmasına karar verirse, savcı tarafından hızlandırılmış muhakeme kapsamında iddianame hazırlanır. İddianame; Ceza Muhakemesi Kanunu m. 325 ve 326 gereğince olağan muhakemede düzenlenen iddianamede yer verilmesi gereken hususları, belirlenen cezayı, diğer tedbirleri, ertelenen cezanın uygulanmasına ilişkin hususları, infaza ilişkin hususları, özel hukuka ilişkin sonuçlara ilişkin kararı, mağdurun masraf ve zararlarına ilişkin verilen kararı, iddianameye onay vermekle olağan muhakeme sürecine göre yargılanma ve temyiz haklarından feragat ettikleri hususunda taraflara yapılan bildirim¹⁵²² içermelidir. (İsviçre Ceza Muhakemesi Kanunu m. 360/1)

Savcı hazırladığı iddianameyi taraflara tebliğ eder; taraflar iddianameye onay verip vermediklerini on gün içerisinde bildirmelidir. Verilen onay ise sonradan geri alınamaz. (İsviçre Ceza Muhakemesi Kanunu m. 360/2) Şüpheli, süresi içinde cevap vermez veya iddianameyi reddederse, hızlandırılmış muhakeme uygulaması sona erer

¹⁵¹⁹ Gilliéron, “**Wrongful Convictions in Switzerland**”, s. 1151.

¹⁵²⁰ Gilliéron, “**Comparing Plea Bargaining and Abbreviated Trial Procedures**”, s. 708-709.

¹⁵²¹ Gully-Hart - Pahud, “**Bargaining chips - The New Swiss Plea Bargain**”, s. 23.

¹⁵²² Bu kuralın istisnası, cezai sorumluluğa ilişkin yeni deliller sunulabilirse söz konusu olmaktadır. Bkz. Gilliéron, “**Wrongful Convictions in Switzerland**”, s. 1155.

ve olağan muhakemeye devam edilir¹⁵²³. Ancak mağdur, verilen on günlük süre içerisinde iddianamenin reddedildiğine dair yazılı bildirimde bulunmazsa, iddianameye onay vermiş olduğu kabul edilir. (İsviçre Ceza Muhakemesi Kanunu m. 360/3) İsviçre’deki hızlandırılmış muhakeme yönteminde, diğer çoğu ülkeden farklı olarak, ceza muhakemesi süjelerinden mağdurun görüşü dikkate alınmakta olup mağdurun hızlandırılmış muhakemenin uygulanmasına onay vermesi gerekir; bu kapsamda mağdur uygulamayı reddetme imkânına sahiptir¹⁵²⁴. Tarafların onay vermesi halinde savcı, iddianameyi dosya ile birlikte ilk derece mahkemesine gönderir. (İsviçre Ceza Muhakemesi Kanunu m. 360/4) Taraflardan herhangi biri iddianameyi kabul etmezse, savcı genel hükümlere göre muhakeme sürecini yürütür. (İsviçre Ceza Muhakemesi Kanunu m. 360/5)

Hızlandırılmış muhakemede, ilk derece mahkemesi önünde duruşma yapılır. (İsviçre Ceza Muhakemesi Kanunu m. 361/1) Duruşmada mahkeme tarafından sanığın sorgusu yapılır ve suçlamaların dayandığı olguları ikrar edip etmediği ve bu ikrarın dosyadaki durum ve koşullarla örtüşüp örtüşmediği belirlenir. (İsviçre Ceza Muhakemesi Kanunu m. 361/2) Mahkeme gerekirse, duruşmada hazır olan diğer tarafları da sorgular ve dinler. (İsviçre Ceza Muhakemesi Kanunu m. 361/3) Bununla birlikte, genel hükümlere göre yapılan muhakemenin aksine, delillerin toplanmasına ilişkin herhangi bir işlem yürütülemez. (İsviçre Ceza Muhakemesi Kanunu m. 361/4)

Mahkemenin denetimi sınırlıdır; bu kapsamda mahkeme, sanığa isnat edilen suça veya olağan muhakeme yürütme tercihinine dayalı olarak hızlandırılmış muhakeme uygulamasını reddedemez¹⁵²⁵. Mahkeme hızlandırılmış muhakemenin uygulanmasının hukuka uygun ve makul olup olmadığını, suçlamaların dosyanın sonuçlarıyla örtüşüp örtüşmediğini ve belirlenen yaptırımların adil olup olmadığını değerlendirir. (İsviçre Ceza Muhakemesi Kanunu m. 362/1) Mahkemenin uygunluk değerlendirmesine ilişkin ölçütler açıkça belirtilmemiş olsa da bu konuda kanun önünde eşitliğin dikkate alınmasının uygun olduğu; bu kapsamda olağan yargılamalarda benzer davalarda verilen kararlardan önemli ölçüde sapacak bir kararın uygunsuz olarak kabul edilmesi gerektiği düşüncesi ön plana çıkmaktadır.

¹⁵²³ Gully-Hart - Pahud, “**Bargaining chips - The New Swiss Plea Bargain**”, s. 24.

¹⁵²⁴ Gilliéron, “**Comparing Plea Bargaining and Abbreviated Trial Procedures**”, s. 708.

¹⁵²⁵ Gilliéron, “**Comparing Plea Bargaining and Abbreviated Trial Procedures**”, s. 709.

Mahkemenin denetimi gerçek dışı ikrarlara karşı bir güvence sağlamaktadır¹⁵²⁶. Bununla birlikte, uygulamada belirlenen yaptırımların genellikle mahkemeler tarafından onaylandığı ifade edilmektedir¹⁵²⁷.

Mahkeme, hızlandırılmış muhakemede hükmün verilme şartlarının gerçekleştiği kanaatinde ise hızlandırılmış muhakemedeki gerekliliklerin oluşma ve gerçekleşme nedenini belirten kısa bir açıklama ile birlikte iddianamede isnat edilen suçları, ilgili yaptırımları ve özel hukuka ilişkin talepleri içeren bir hüküm verir. (İsviçre Ceza Muhakemesi Kanunu m. 362/2) Mahkemenin bu kararı, mahkûmiyet hükmü ile aynı etkiye sahiptir¹⁵²⁸. Bu noktada hükmün yazılmasına ilişkin usulün, olağan muhakemede yapılan duruşma sonucu ulaşılan hükümden daha kolay olduğu ve değerlendirilen koşulların uygunluğunun, mahkeme tarafından kısa ve öz bir şekilde gerekçelendirilmesinin yeterli olduğu ifade edilmelidir. Hızlandırılmış muhakemede hükmün verilme şartları gerçekleşmez ise mahkeme, dosyaları savcıya geri gönderir; bunun sonucunda olağan muhakemeye ilişkin süreçler yürütülür. Mahkeme, bu kararını hem sözlü olarak hem de sonuç ve gerekçelerini yazılı olarak belirterek bildirir; ancak bu yönde verilen karara karşı başvuru yolu açık değildir. (İsviçre Ceza Muhakemesi Kanunu m. 362/3)

Hızlandırılmış muhakemede hüküm verilmeyeceğine ilişkin kararın ardından hızlandırılmış muhakeme kapsamında taraflarca sunulmuş olan beyanlar artık olağan muhakemede kullanılamaz¹⁵²⁹. (İsviçre Ceza Muhakemesi Kanunu m. 362/4) Doktrinde baskın görüş, böyle bir durumda her ne kadar delil yasağı düzenlemesi bulunsa da olağan muhakeme işlemlerinin hızlandırılmış muhakemedeki savcı ve hâkim tarafından yürütülmemesi ve yeni bir savcı ve hâkimin görevlendirilmesi gerektiği yönündedir¹⁵³⁰. Müzakerelerin başarısız olması ve hızlandırılmış muhakemenin işletilmemesi durumunda da söz konusu delil yasağı geçerli olmaktadır.

¹⁵²⁶ Gilliéron, “**Wrongful Convictions in Switzerland**”, s. 1156.

¹⁵²⁷ Gilliéron, “**Comparing Plea Bargaining and Abbreviated Trial Procedures**”, s. 709.

¹⁵²⁸ Gully-Hart - Pahud, “**Bargaining chips - The New Swiss Plea Bargain**”, s. 24.

¹⁵²⁹ Şüphelinin hızlandırılmış muhakeme kapsamında verdiği beyanlar kullanılamazken, hızlandırılmış muhakeme uygulanması için savcılığa başvurmadan önceki ikrar beyanları kullanılabilir. Bkz. Gilliéron, “**Comparing Plea Bargaining and Abbreviated Trial Procedures**”, s. 710. Ayrıca bkz. Gully-Hart - Pahud, “**Bargaining chips - The New Swiss Plea Bargain**”, s. 24.

¹⁵³⁰ Bununla birlikte, İsviçre Federal Ceza Mahkemesi, olağan muhakeme işlemlerini aynı savcının gerçekleştirmesine ve dava hakkında aynı hâkimin karar vermesine imkân sağlayacak şekilde karar vermiştir. Bkz. Gilliéron, “**Comparing Plea Bargaining and Abbreviated Trial Procedures**”, s. 710.

Hızlandırılmış muhakemede verilen bir hükme karşı ancak, taraflardan birinin iddianameye onay vermemiş olması ya da hükmün iddianameye uygun olmaması halinde istinaf kanun yoluna başvurulabilir. (İsviçre Ceza Muhakemesi Kanunu m. 362/5) Bu kapsamda İsviçre’de hükme karşı kanun yoluna başvurma hakkının kısıtlandığı ifade edilmelidir.

İsviçre sisteminde hem ceza pazarlığı hem de suçlama pazarlığı niteliğindeki müzakerelere izin verilmektedir. Bununla birlikte, hızlandırılmış muhakemenin uygulanmasına ilişkin ulusal düzeyde istatistiksel veriler bulunmamakta, ancak farklı kantonlarda farklı uygulamalar bulunmaktadır. Örneğin, bazı kantonlarda hızlandırılmış muhakeme nadiren kullanılmakta, genellikle ceza pazarlığı şeklinde uygulanmaktadır; buna karşın bazı kantonlarda ise hızlandırılmış muhakeme yönteminin uygulanması gün geçtikçe artmaktadır¹⁵³¹.

6. İspanya

Kıta Avrupası ceza muhakemesi sisteminin geçerli olduğu İspanya’da kural olarak kamu davasının mecburiliği ilkesi uygulanmaktadır¹⁵³². Geleneksel olarak savcılığın rolü soruşturma evresinde sınırlıdır ve soruşturmada soruşturma hâkimi etkin konumdadır. Soruşturmada araştırmaları gerçekleştiren soruşturma hâkimi iken savcılığın ana işlevi yargılama sırasındaki suçlamaları belirlemektir¹⁵³³. İlk olarak 19. yüzyılda kabul edilen İspanyol Ceza Muhakemesi Kanunu’nda 1988 yılından itibaren yapılan değişikliklerle savcının yetkileri genişletilmiş ve bazı suçlar için kısaltılmış ve basitleştirilmiş yöntemler kabul edilmiştir. İspanyol Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 795 ila 803. maddeleri arasında düzenlenen ve belirli suçlar bakımından uygulanan hızlandırılmış muhakeme yöntemi, muhakemenin basitleştirilmesi ve kısaltılması amacıyla 2002 yılında uygulamaya konulmuştur¹⁵³⁴.

¹⁵³¹ Gilliéron, “Comparing Plea Bargaining and Abbreviated Trial Procedures”, s. 710-711.

¹⁵³² Marcelo F. Aebi - Marc Balcells, “The Prosecution Service Function within the Spanish Criminal Justice System”, *European Journal on Criminal Policy and Research*, Vol. 14, No. 2, 2008, s. 311-312.

¹⁵³³ Aebi - Balcells, “The Prosecution Service Function within the Spanish Criminal Justice System”, s. 314.

¹⁵³⁴ Aebi - Balcells, “The Prosecution Service Function within the Spanish Criminal Justice System”, s. 322.

Hızlandırılmış muhakeme; suçun işlendiğine dair açık delil bulunan basit görülen soruşturmalarda, beş yılı aşmayan hapis cezası gerektiren ve kanunda belirtilen suçlarla sınırlı olmak üzere ve kanunda yazılı koşulların bulunması halinde uygulama alanı bularak muhakemeyi basitleştirmekte ve hızlandırmaktadır¹⁵³⁵. (İspanyol Ceza Muhakemesi Kanunu m. 795) 2002 yılında gerçekleşen reform ile ayrıca bazı koşulların gerçekleşmesi halinde ve yalnızca bazı suçlar ile sınırlı olmak üzere savcılığın bir tür iddia pazarlığı gerçekleştirmesine imkân sağlanmıştır¹⁵³⁶. (İspanyol Ceza Muhakemesi Kanunu m. 801) Şüpheli, savcılık tarafından isnat edilen yazılı suçlamayı öğrendikten sonra müdafî ile birlikte bir tür anlaşma için görüşmekte ve anlaşmaları halinde soruşturma hâkimi, yargılama yoluna gitmeden anlaşılan ceza hakkında karar vermektedir. Bu tür bir anlaşma ancak hızlandırılmış muhakeme kapsamında, muhakeme bir sonraki aşamaya yani mahkeme önünde yargılanma aşamasına geçmeden şüphelinin suçlamaları kabul etmesi koşuluyla mümkündür¹⁵³⁷. Orta ağırlıktaki bazı suçlar bakımından üzerinde anlaşılan bir karara varılmasını kolaylaştıracak çözümleri teşvik etmek savcılığın sorumluluğundadır¹⁵³⁸.

İspanyol Ceza Muhakemesi Kanunu'ndaki düzenleme gereğince, bu yönteme başvurulabilmesi için belirli koşulların gerçekleşmesi gerekmektedir. Buna göre, savcılık yazılı suçlamayı sunmuş olmalıdır ve özel soruşturmacı olmamalıdır¹⁵³⁹; isnat edilen suç para cezası gerektiren veya üç yıldan fazla hapis cezası gerektirmeyen bir suç olmalıdır; üçte bir oranında yapılan indirimden sonra uygulanacak yaptırım iki yıl hapis cezasını geçmemelidir ve hâkim koşulların uygunluğunu denetleyerek şüphelinin yaptırıma uygunluk beyanını onaylamalıdır¹⁵⁴⁰. (İspanyol Ceza Muhakemesi Kanunu m. 801/1-2) Taraflar temyiz hakkından feragat etmiş ise hâkim cezanın kesinleştiğini sözlü olarak açıklar. Kararı veren mahkeme, olağan muhakemede cezaya hükmetme yetkisi olmayan ve şikayetleri veya polis raporlarını

¹⁵³⁵ İspanyol Ceza Muhakemesi Kanunu'nun İngilizce tercümesi için bkz. <https://www.mjusticia.gob.es/es/AreaTematica/DocumentacionPublicaciones/Documents/Criminal%20Procedure%20Act%202016.pdf> (Erişim Tarihi: 10.08.2020).

¹⁵³⁶ Aebi - Balcells, "The Prosecution Service Function within the Spanish Criminal Justice System", s. 329.

¹⁵³⁷ Daniel Varona - Steven Kemp, "Suspended Sentences in Spain: An Alternative to Prison or a "Bargaining Chip" in Plea Negotiations?", *European Journal of Crime Criminal Law and Criminal Justice*, Vol. 28, 2020, s. 359.

¹⁵³⁸ Aebi - Balcells, "The Prosecution Service Function within the Spanish Criminal Justice System", s. 319.

¹⁵³⁹ İspanya'da mağdur özel soruşturmacı olarak şüpheli aleyhinde dava açabilmektedir. Bkz. Thaman, "The Penal Order", s. 165 dn. 47.

¹⁵⁴⁰ Aebi - Balcells, "The Prosecution Service Function within the Spanish Criminal Justice System", s. 323.

olarak şüphelinin veya mağdurun ifadesini alma gibi soruşturmanın ilk işlemlerini gerçekleştiren mahkemelerdir (*Juzgados de Guardia*)¹⁵⁴¹. Dolayısıyla yalnızca bu yöntemin uygulanması halinde söz konusu mahkemelere cezaya hükmetme yetkisi tanınmıştır¹⁵⁴².

İspanya’da kapsam dâhilindeki suçlar bakımından şüphelinin iddia makamı tarafından isnat edilen suçlamalar karşılığındaki cezanın uygunluğunu kabul ederek cezada indirim almasına imkân sağlayan uygulama, iddia pazarlığının bir görünümü niteliğindedir¹⁵⁴³. Nitekim şüpheli, olağan şekilde aleni bir yargılama olmaksızın suçlamaları ve önerilen cezayı kabul ettiğinde, cezada indirim yapılmasına izin verilmektedir. Bununla birlikte, diğer birçok Kıta Avrupası ülkesinde olduğu gibi, yöntemin kapsamı nispeten daha az ceza gerektiren ve ispatı karmaşık olmayan suçlar ile sınırlanmış olup yalnızca ceza üzerinde anlaşma sağlanmasına izin verilmiş; isnat edilen suçlamalara ilişkin anlaşmalara izin verilmemiştir.

İspanya’da cezada indirim oranı kesin olarak belirlenmiştir ve şüpheliler üçte bir oranında ceza indirimi almaktadır. Bu durumda ceza bakımından bir teşvik söz konusu olsa da cezada yapılacak indirim konusunda müzakere yapılması söz konusu değildir¹⁵⁴⁴. Dolayısıyla bu yöntemde suçlamalar değişmemekte iken suçun karşılığı ceza değişmektedir. Kanunda suçun karşılığında öngörülen cezada yapılan indirim bir ödül olarak nitelendirilmektedir¹⁵⁴⁵. İspanya’da özellikle bu yöntemde hapis cezasının ertelenmesi olasılığının savcıların anlaşmayı teşvik için kullanılması konusunda, iddia ve savunmanın ceza konusunda anlaşmasının genellikle hapis cezasının ertelenmesi ile sonuçlandığı ve bu durumun iddia pazarlığını teşvik ettiği ifade edilmektedir¹⁵⁴⁶.

Şüpheli, bir müdafî yardımından yararlanarak savcının mahkemeye sunduğu suçlamaları kabul etmezse, olağan muhakeme süreci devam eder. Diğer bir ifadeyle, şüpheli bu aşamada suçlamaları kabul etmeyerek mahkeme önünde yargılanmayı

¹⁵⁴¹ Varona - Kemp, “**Suspended Sentences in Spain**”, s. 359.

¹⁵⁴² İspanyol doktrininde, soruşturma işlemlerini yürütme ve ceza verme görevinin aynı hâkimde birleştirilmesi eleştiri konusu yapılmaktadır. Bkz. Thaman, “**Plea-Bargaining, Negotiating Confessions**”, s. 989.

¹⁵⁴³ Varona - Kemp, “**Suspended Sentences in Spain**”, s. 358-359.

¹⁵⁴⁴ Hodgson, “**Plea Bargaining: A Comparative Analysis**”, s. 228.

¹⁵⁴⁵ Varona - Kemp, “**Suspended Sentences in Spain**”, s. 359 dn. 18.

¹⁵⁴⁶ Varona - Kemp, “**Suspended Sentences in Spain**”, s. 376.

tercih ederse, yasal ceza indiriminden yararlanamaz¹⁵⁴⁷. Bununla birlikte, bu durumda dahi mahkeme önünde yargılanma esnasında iddia makamı ile savunmanın anlaşması, dolayısıyla bir çeşit iddia pazarlığı mümkündür¹⁵⁴⁸. Nitekim 19. yüzyıldan itibaren İspanyol ceza muhakemesinde; şüphelinin, iddia makamının iddialarının uygunluğunu ifade ederek, delil toplamayı sona erdirmesine ve yargılamanın cezanın uygulanması aşamasına geçmesini sağlamasına izin verildiği bir tür iddia pazarlığının gerçekleştiği ifade edilmektedir¹⁵⁴⁹. Bu aşamadaki anlaşma, ceza üzerinde yasal olarak bir indirim yapılmasını gerektirmez¹⁵⁵⁰. Bu kapsamda suçlamaların indirilmesi veya hafifletici nedenlerin varlığı hakkında anlaşma yapmak tarafların takdirindedir. Delil toplamaya başlamadan önce savunma, hazır bulunan sanığın uygun görmesi halinde, hâkim veya mahkemeden, yargılamada sunulan veya en ağır cezayı içeren beyanına göre ceza verilmesini talep edebilir. Bu talep savunma ile iddia makamının anlaşmasına dayanmaktadır. Yargılamanın bu şekilde anlaşma yoluyla sonuçlanmasına, ancak kararlaştırılan ceza altı yıldan fazla olmayan hapis cezası ise izin verilmektedir. (İspanyol Ceza Muhakemesi Kanunu m. 787). Dolayısıyla yasal ceza indirimi gerektirmese de buradaki sınır talep edilen cezanın altı yıl veya daha az hapis cezası olmasıdır. Ceza kararnamesinden farklı olarak, sanık aleni mahkemede anlaşma hakkında beyanda bulunmakta ve anlaşmaya karar verme esnasında müdafî tarafından temsil edilmektedir¹⁵⁵¹. Söz konusu düzenleme kısaltılmış bir yargılamaya yol açmaktadır ve cezanın uygunluğu konusunda anlaşmaya dayalı olarak mahkeme önünde olağan yargılamanın bir parçası görünümündedir¹⁵⁵². Dolayısıyla yargılama kısaltılmış olarak yapılmakta ve mahkemece hüküm kurulmaktadır. Hâkim veya mahkeme, taraflarca kabul edilen olgulara dayanarak, kabul edilen olguların doğru olduğuna ve cezanın uygun olduğuna ikna olursa, buna göre hüküm verir. Hâkim veya mahkeme, sanığı bunu özgürce kabul edip etmediğini ve sonuçlarını bildiğine ilişkin olarak dinleyecektir. (İspanyol Ceza Muhakemesi Kanunu m. 787/2).

¹⁵⁴⁷ Varona - Kemp, “**Suspended Sentences in Spain**”, s. 359.

¹⁵⁴⁸ Mar Jimeno-Bulnes, “*Jury Selection and Jury Trial in Spain: Between Theory and Practice*”, **Oñati Socio-Legal Series**, V. 1, No. 9, 2011, s. 17. İspanyol ceza muhakemesi uygulamasında, duruşmanın yapıldığı gün, duruşmadan önce, iddia makamı ve savunmanın bir anlaşmaya varmanın mümkün olup olmadığını görmek için bir araya gelmesinin yaygın olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Varona - Kemp, “**Suspended Sentences in Spain**”, s. 360.

¹⁵⁴⁹ Aynı zamanda bu uygulamanın, bazı Latin Amerika ülkelerinin suç kabulüne dayanan uygulamaları geliştirilmesinde örnek olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Thaman, “**Plea-Bargaining, Negotiating Confessions**”, s. 973. Ayrıca bkz. Stephen C. Thaman, “*Europe’s New Jury Systems: The Cases of Spain and Russia*”, **Law and Contemporary Problems**, Vol. 62, No. 2, 1999, s. 245.

¹⁵⁵⁰ Thaman, “**Plea-Bargaining, Negotiating Confessions**”, s. 977.

¹⁵⁵¹ Thaman, “**The Penal Order**”, s. 165.

¹⁵⁵² Jimeno-Bulnes, “**Jury Selection and Jury Trial in Spain**”, s. 17.

Sonuç olarak, İspanyol ceza muhakemesi sisteminde iki farklı aşamada iddia pazarlığının görünüm şekillerinin gerçekleşebileceğinden söz edilebilir. İlk olarak soruşturma evresinde veya soruşturma evresinin sonunda kanunda belirtilen cezada üçte bir oranında indirim yapılmasına yol açan bir anlaşma yapılabilir ya da mahkeme önünde yargılanma aşamasında anlaşmanın kapsamına ilişkin herhangi bir özel yasal düzenleme olmaksızın anlaşma gerçekleşebilir¹⁵⁵³. Her iki durumda da mahkemenin anlaşmayı onaylaması gerekmektedir. Çeşitli kaynaklara göre, İspanya'da ceza muhakemesi süreçlerinin yaklaşık %50'sinin bu şekilde sonuçlandığı ifade edilmektedir¹⁵⁵⁴.

V. Uluslararası Ceza Mahkemelerinin İddia Pazarlığına Yaklaşımı

A. Genel Olarak

Uluslararası ceza adaleti, ülkenin bir bölgesinde veya tüm ülke çapında yaşanan şiddetli çatışmalardan doğan savaş suçları, soykırım, insanlığa karşı işlenen suçlar gibi uluslararası nitelikteki suçların gerçek kişi olan faillerinin soruşturulması ve kovuşturulmasına ve bu çerçevede uluslararası barış ve güvenliği sağlamaya ve korumaya hizmet etmektedir. Bu amaç çerçevesinde kurulan uluslararası ceza mahkemeleri önündeki yargılamalar; uluslararası suçların yapısı, fail ve mağdurların sayısı, suçların genellikle zamana yayılması, mahkemelerin icra gücünün sorunlu görülmesi, suçların devletlere ait bir yönünün bulunması, faillerin sahip olduğu mevkiiler, dil sebebiyle yaşanan engeller, mahkemelerin suçların işlendiği yerlere uzaklığı, failleri mağdurlardan ayıran emir-komuta zincirinin tespitinin zorluğu gibi nedenlerle ulusal mahkemeler önünde yapılan yargılamalardan farklı özellikler göstermektedir¹⁵⁵⁵. Bununla birlikte, uluslararası ceza adaletinin gelişimine katkı sağlayan uluslararası nitelikteki mahkemelerin muhakeme sistemlerinin, hem Anglo-Sakson sisteminden hem de Kıta Avrupası sisteminden etkilendiğini ve Kıta Avrupası sistemine göre daha çelişmeli olan ve gerçeğe ulaşma amacı doğrultusunda hâkimlere

¹⁵⁵³ Varona - Kemp, “Suspended Sentences in Spain”, s. 360.

¹⁵⁵⁴ Varona - Kemp, “Suspended Sentences in Spain”, s. 360. Ayrıca bkz. Hodgson, “Plea Bargaining: A Comparative Analysis”, s. 228.

¹⁵⁵⁵ Rauxloh, **Plea Bargaining**, s. 204. Uluslararası ceza adalet sistemindeki soruşturmalarda uluslararası suçların ağırlığı ve yapısı, delillere erişim zorluğu ve yargılanan faillerin kimlikleri gibi nedenlerle yaşanan sorunlar için ayrıca bkz. Rauxloh, **Plea Bargaining**, s. 237.

Anglo-Sakson sisteminden daha fazla yetki veren sistemlerin ortaya çıktığını ifade etmek gerekir¹⁵⁵⁶.

Ulusal düzenlemeler çerçevesinde birçok ülkede uygulama olanağı bulan anlaşmaya dayalı alternatif yöntemler, uluslararası ceza mahkemelerinin uygulamasında da yer almaktadır. Son otuz yılda ulusal ceza muhakemesi sistemlerinde uygulaması giderek yaygınlaşan iddia pazarlığının, uluslararası ceza mahkemelerinde de uygulanmasının şaşırtıcı olmadığı ifade edilmektedir¹⁵⁵⁷. Ancak bu noktada, uluslararası ceza adalet sisteminin ulusal muhakeme sistemlerinden farklı olması ve mahkemelerin yapısı ile yargıladıkları uluslararası suçların özellikleri sebebiyle yöntemin uygulanmasının çeşitli tartışmaları beraberinde getirdiğini ifade etmek gerekir¹⁵⁵⁸. Bununla birlikte, uluslararası ceza mahkemeleri yargılamalarında

¹⁵⁵⁶ Damaska, “**Negotiated Justice in International Criminal Courts**”, s. 1033-1034; Turner, **Plea Bargaining Across Borders**, s. 213.

¹⁵⁵⁷ Jenia I. Turner, “*Plea Bargaining and International Criminal Justice*”, **University of the Pacific Law Review**, Vol. 48, No. 2, 2017, s. 226; Rauxloh, **Plea Bargaining**, s. 204.

¹⁵⁵⁸ Turner, “**Plea Bargaining and International Criminal Justice**”, s. 239 vd. İddia pazarlığının, sanıklar bakımından doğurduğu riskler, mağdurların menfaatleri ve mahkemenin meşruiyeti gibi gerekçelerle bazı önemli dezavantajları bulunduğu ileri sürülmektedir. Bkz. Regina E. Rauxloh, “*Plea Bargaining - A Necessary Tool for the International Criminal Prosecutor*”, **Judicature**, Vol. 94, No. 4, 2011, s. 179 vd. Uluslararası ceza mahkemelerinin ulusal mahkemeler gibi icra gücüne sahip olmaması nedeniyle uluslararası ceza adaletinin meşruiyetinin sağlanması bakımından yargılamaların şeffaflığının ve kamuya açıklanmasının uluslararası davalarda daha önemli olduğu, iddia pazarlığı sonucu müzakere edilen bir suç kabulünün mahkemelerin kamuoyuna kararlarının doğruluğunu göstermek bakımından meşruiyetini zedeleyebileceği, bununla birlikte iddia pazarlığının sonucu olmayan kendiliğinden suç kabullerinin mahkemelerin meşruiyetini güçlendireceği ifade edilmiştir. Bkz. Damaska, “**Negotiated Justice in International Criminal Courts**”, s. 1030-1031. Bu konuda ayrıca bkz. Rauxloh, **Plea Bargaining**, s. 230-231. İddia pazarlığı sonucu elde edilen mahkûmiyetlerin tercih edilmesinin etkileyen faktörlerden biri olarak; uluslararası ceza adaletinin yargılamalara konu olayların tarihsel kaydını sağlama amacı bakımından tarihsel kayıt güvenilir bir şekilde oluşturulacaksa, delillerin mahkemede dikkatli bir şekilde incelenmesinin büyük önem taşıdığı ve anlaşmanın gerçeği bulmak için güvenilir bir yol olmadığı ifade edilmiştir. Ancak daha geniş bir açıdan bakıldığında, pazarlığın bazı durumlarda tarihsel gerçeklerin aydınlatılmasına katkıda bulunabileceği, müzakerelerin sanığı yetkililerle işbirliği yapmaya ve tarihsel olarak daha önemli suçlular hakkında delil sağlamaya teşvik edebileceği de gözden kaçırılmamalıdır. Bkz. Damaska, “**Negotiated Justice in International Criminal Courts**”, s. 1031-1032. Ayrıca bkz. Rauxloh, **Plea Bargaining**, s. 221-224. Bir diğer faktör olarak uluslararası ceza adaletinin mağdurları tatmin etme amacı bakımından mahkûmiyetin anlaşmaya bağlı olması, mağdurları tatmin edici sonuçların ortaya çıkmasını engelleyebilir. Bkz. Damaska, “**Negotiated Justice in International Criminal Courts**”, s. 1032. Bununla birlikte, mahkeme önünde yargılamaların da mağdurlar bakımından her zaman olumlu özellikler göstermediği, kimi durumlarda iddia pazarlığının mağdurlara bazı yararlar sağladığı ifade edilmektedir. Bkz. Rauxloh, **Plea Bargaining**, s. 219-220. Ayrıca uluslararası suçların en ağır suçlar olarak nitelendirilmesi ve oldukça geniş şekilde düzenlenmesi, birçok ulusal yargı sisteminde önemli suçlarda iddia pazarlığının uygulanmadığı da dikkate alındığında, iddia anlaşmasının adilliğini etkileyecek bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Bkz. Damaska, “**Negotiated Justice in International Criminal Courts**”, s. 1032-1033. Son olarak, uluslararası ceza yargılamalarının kendine özgü özellikleri olarak nitelendirilen, uluslararası suçların devletleri de ilgilendiren bir yönünün bulunması ve uluslararası muhakeme sistemlerinde savunmanın uzmanlaşmış bir adalet organı olan savcılar karşısındaki belirgin şekilde zayıf olması, iddia pazarlığı uygulaması bakımından olumsuz etkisi olan özellikler olarak değerlendirilmektedir. Bkz. Damaska, “**Negotiated Justice in International Criminal Courts**”, s. 1034.

sınırlı kaynaklara sahip olma, yargılamaların uzun sürmesi, delil elde edilmesindeki güçlükler gibi yaşanan birtakım sorunlar göz önüne alındığında iddia pazarlığı, yargılamaların daha etkili ve daha az maliyetli yapılmasını sağlayarak bu sorunların çözüm yöntemlerinden biri olarak değerlendirilmektedir¹⁵⁵⁹. İddia pazarlığının kabul edilmesinin, hangi hallerde ve şartlarda uluslararası ceza adaletinin amaçlarıyla uyum sağlayacağı konusunda ise çeşitli öneriler getirilmiştir. Bu kapsamda suç kabulü sisteminin cezai sorumluluğunu karşılaması gerektiği düşüncesi ileri sürülerek, gerçeğe ulaşma ve mağdurların tatmini amaçları doğrultusunda uluslararası ceza hukukunun onarıcı adalet standartlarını sağlaması gerektiği ifade edilmektedir¹⁵⁶⁰. Yine iddia pazarlığı sürecinde sanığın haklarını bilme ve suç kabulünün sonuçlarını anlama konusunda sahip olduğu güvencelerin güçlendirilmesi gerektiği ileri sürülmektedir¹⁵⁶¹. Uluslararası mahkemelerin, iddia pazarlığı uygulamasında Anglo-Sakson modeli yerine suç ikrarının gönüllü ve bilinçli olarak yapılması ile birlikte gerçeklere dayanan bir zemini bulunması gerektiğine ilişkin Kıta Avrupası yaklaşımını kullanması da önerilmektedir¹⁵⁶².

¹⁵⁵⁹ Uluslararası ceza mahkemeleri uygulamasında iddia pazarlığını destekleyen bazı gerekçeler sunulmaktadır. Uluslararası suçların kendine özgü yapısı gereği geniş şekilde düzenlenmesi ve suç konusu eylemlerin sürece yayıldığı dikkate alındığında, davadaki gerçeklerin ortaya çıkarılması daha karmaşık ve zor bir hale gelmektedir. Ayrıca önemli tanıkların mahkemelerin coğrafi konumuna uzak yerlerde yaşamaları ve yaşadıkları yerel baskılar nedeniyle ifade vermekten çekinmeleri, mahkemelerin tanık ve belge temin etmeye yönelik zorlayıcı yetkilerinin olmaması, uluslararası mahkemelerdeki yargılamalarda dil nedeniyle yaşanan iletişim sorunları göz önüne alındığında, yargılamaların uzun sürdüğü ve fazla kaynak gerektirdiği bir gerçektir. Dolayısıyla uluslararası mahkemelerin iş yükü fazlalığı, uygulamaya karşı sunulan itirazlara rağmen, iddia pazarlığının yararlarını dikkate almayı gerektirmektedir. Bkz. Damaska, “**Negotiated Justice in International Criminal Courts**”, s. 1033. Ayrıca bkz. Rauxloh, “**Plea Bargaining - A Necessary Tool for the International Criminal Prosecutor**”, s. 182-184. İddia pazarlığının sağladığı yararlarla ilişkin Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin görüşü için bkz. Ahmad Al Faqi Al Mahdi davası, ICC-01/12-01/15, 27 Eylül 2016, § 28. Karar için bkz. https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2016_07244.PDF (Erişim Tarihi: 01.09.2020). Ayrıca bkz. Nancy Amoury Combs, “*Copping a Plea to Genocide: The Plea Bargaining of International Crimes*”, **University of Pennsylvania Law Review**, Vol. 151, 2002, s. 90 vd.; Turner, **Plea Bargaining Across Borders**, s. 244 vd. İddia pazarlığının uluslararası ceza mahkemelerine sağladığı faydalar ve uluslararası yargılamalarda iddia pazarlığının kullanılmasına getirilen eleştirilerin yeterli gerekçe sağlayamadığı hakkında bkz. Kate Kovarovic, “*Pleading for Justice: The Availability of Plea Bargaining as a Method of Alternative Resolution at the International Criminal Court*”, **Journal of Dispute Resolution**, Vol. 2011, No. 2, 2011, s. 290 vd. Ayrıca bkz. Volkan Maviş, “*Why Should the International Criminal Court Adopt Plea Bargaining?*”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 5, S. 2, 2014, s. 465 vd.

¹⁵⁶⁰ Nancy Amoury Combs, **Guilty Pleas in International Criminal Law: Constructing a Restorative Justice Approach for Bridging Justice and Truth**, Stanford University Press, 2005, s. 133 vd.

¹⁵⁶¹ Julian A. Cook, “*Plea Bargaining at The Hague*”, **The Yale Journal Of International Law**, Vol. 30, 2005, s. 502.

¹⁵⁶² Damaska, “**Negotiated Justice in International Criminal Courts**”, s. 1037-1039.

İddia pazarlığı, Yugoslavya ve Ruanda'da 1990'lı yıllarda yaşanan etnik çatışmalar sırasında işlenen uluslararası suçları yargılama amacıyla Birleşmiş Milletler örgütünün bünyesinde kurulan Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi gibi bazı ad hoc mahkemeler tarafından uygulanmış bir yöntemdir¹⁵⁶³. Ayrıca usule ve esasa ilişkin olarak genellikle ulusal ve uluslararası hukuku birlikte uygulayan karma nitelikte mahkemeler olan 1999 yılında Doğu Timor'da Endonezya işgali sırasında yaşanan şiddet olaylarını yargılamak üzere kurulan Birleşmiş Milletler'e bağlı olan Doğu Timor Mahkemesi ile Bosna'da işlenen savaş suçlarını yargılama yetkisine sahip olan Bosna-Hersek Mahkemesi Savaş Suçları Dairesi tarafından ceza uyuşmazlıklarının çözümü için iddia pazarlığı kullanılmıştır¹⁵⁶⁴. Aynı nitelikte mahkemeler olan Sierra Leone Hükümeti'nin 1991-2002 yılları arasında yaşanan iç savaş esnasında sivillere ve Birleşmiş Milletler barış güçlerine karşı işlediği suçları yargılamak amacıyla kurulan Sierra Leone Özel Mahkemesi, 2005 yılında Lübnan'ın eski başbakanı Refik Hariri'nin de aralarında bulunduğu 22 kişinin ölümüne ve birçok kişinin yaralanmasına neden olan saldırının sorumlularını yargılamak amacıyla kurulan Lübnan Özel Mahkemesi ve 1968 ila 2003 yılları arasında Saddam Hüseyin ve rejimin diğer üyeleri tarafından işlenen soykırım, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları gibi önemli suçları yargılamak için kurulmuş bir mahkeme olan Irak Yüksek Ceza Mahkemesi düzenlemelerinde de suç kabulüne bağlı yöntemlere yer verilmiştir¹⁵⁶⁵. İşlenen savaş suçları, insanlığa karşı işlenen suçlar, soykırım suçları ve saldırı suçlarını yargılamak üzere sürekli bir yargı organı olarak kurulan Uluslararası Ceza Mahkemesi önündeki yargılamalar bakımından ise Roma Statüsü'nde iddia pazarlığı uygulamasına açıkça yer verilmese de suç ikrarı halinde yapılacak işlemlere ilişkin düzenlemelere yer verilmiş olup savcı ile müdafî arasında davanın çözümüne yönelik görüşmelerin mahkemeyi bağlamayacağı hükmü çerçevesinde uygulamaya zımni olarak izin verildiği söylenmelidir.

¹⁵⁶³ Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi yargılamalarında iddia pazarlığı uygulamalarının bir değerlendirmesi için bkz. Combs, **"Copping a Plea to Genocide: The Plea Bargaining of International Crimes"**, s. 139 vd. Bu konuda ayrıca bkz. Rauxloh, **Plea Bargaining**, s. 205 vd.

¹⁵⁶⁴ Turner, **Plea Bargaining Across Borders**, s. 259-261. Doğu Timor Mahkemesi yargılamalarında suç kabulü uygulamasına ilişkin bilgi için bkz. Combs, **Guilty Pleas in International Criminal Law**, s. 114 vd.; Nancy A. Combs, **"Procuring Guilty Pleas for International Crimes: The Limited Influence of Sentence Discounts"**, **Vanderbilt Law Review**, Vol. 59, 2006, s. 124 vd.

¹⁵⁶⁵ Örneğin, Irak Yüksek Ceza Mahkemesi Usul ve Delillere İlişkin Kurallar'ın 57. ve 58. maddelerinde iddia pazarlığı kurumu düzenlenmiştir. Bkz. Michael P. Scharf - Ahran Kang, **"Errors and Missteps: Key Lessons the Iraqi Special Tribunal Can Learn from the ICTY, ICTR, and SCSL"**, **Cornell International Law Journal**, Vol. 38, No. 3, 2005, s. 946.

Uluslararası ceza mahkemelerinin Statü ve Kuralları, suç kabulünün cezalandırma bakımından sonuçlarından açıkça söz etmese de genellikle mahkemeler, anlaşma kapsamında sanıkların suçlarını kabul etmeleri karşılığında daha hafif bir ceza almalarını kabul etmişlerdir¹⁵⁶⁶. Uluslararası ceza hukukunda iddia anlaşmaları genellikle cezanın müzakere edildiği ceza pazarlığı şeklinde gerçekleşse de isnat edilen suçlamaların da pazarlık konusu edilmesi gündeme gelebilir¹⁵⁶⁷. Bununla birlikte, uluslararası suçlar geniş şekilde tanımlandığından ve uluslararası ceza mahkemelerindeki hâkimler cezalandırma konusunda geniş bir takdir yetkisine sahip olduklarından; sanığın suçu kabul etmesinin kesinlik sağlamayacağı ve dolayısıyla savcının isnat edilen suçlamalara ilişkin vaatlerinin engellendiği, bu kapsamda uluslararası ceza yargılamalarında suçlama pazarlığının etkin olamayacağı; nitekim savcıların suç kabulü almak amacıyla yapılan müzakerelere isnat edilen suçlamaları değil, cezaları konu ettiği ifade edilmektedir¹⁵⁶⁸. Aynı zamanda suçlama pazarlığına temkinli yaklaşılmasının sebebi, mahkemelerin bünyesinde Kıta Avrupası hukuk sisteminin özelliklerinin bulunması ile de açıklanmaktadır¹⁵⁶⁹. Ayrıca iddia anlaşmalarının mahkeme için bağlayıcı olmaması, ön dava dairesi veya hâkim suçlamaları onayladıktan sonra savcının mahkemenin izni olmadan tek taraflı olarak bunları geri alamaması veya değiştirememesi ile cezalandırma konusunda geniş takdir yetkisine sahip hâkimlerin sanığın kusurluluğuyla daha orantılı olduğuna inandıkları bir cezayı uygulama imkânına sahip olması suçlama pazarlığı yapılmasının önündeki engeller olarak görülmektedir¹⁵⁷⁰.

Aynı zamanda savcılık tarafından şüpheli/sanığa bunlardan başka tavizler de vaat edilebilmektedir. Savcı, sanığın diğer davalarda işbirliği yapma taahhüdü karşılığında mahkemeye bazı tavsiyelerde bulunabilmektedir. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Usul ve Delillere İlişkin Kurallar ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi Usul ve Delillere İlişkin Kurallar'ın 101(B)(ii) hükümleri uyarınca; mahkûm edilen kişinin mahkûmiyet kararından önce veya sonra

¹⁵⁶⁶ Turner, "Plea Bargaining and International Criminal Justice", s. 237.

¹⁵⁶⁷ Kovarovic, "Pleading for Justice", s. 289; Turner, **Plea Bargaining Across Borders**, s. 236 vd.

¹⁵⁶⁸ Combs, "Procuring Guilty Pleas for International Crimes", s. 76-79.

¹⁵⁶⁹ Turner, "Plea Bargaining and International Criminal Justice", s. 229.

¹⁵⁷⁰ Turner, "Plea Bargaining and International Criminal Justice", s. 229-230. Ayrıca bkz. Rauxloh, **Plea Bargaining**, s. 235-236. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Deronjić davasında hâkim Schomburg'un karşı oyunda yer verdiği, uluslararası ceza yargılamasında suçlama pazarlığının kullanılmasına ilişkin itirazları hakkında bkz. Deronjić davası, IT-02-61-S, 30 Mart 2004. Karar için bkz. <https://www.icty.org/x/cases/deronjic/tjug/en/sj-040330e.pdf> (Erişim Tarihi: 01.09.2020).

savcı ile önemli ölçüde işbirliği yapması, cezaya karar verilirken dikkate alınması gereken hafifletici bir faktör olarak öngörülmüştür. Ayrıca Usul ve Delillere İlişkin Kurallar'da açıkça yer almasa da işbirliği karşılığında sanığın cezasını çekeceği yerin belirlenmesi gibi tavsiyelerde bulunulabilmektedir. Örneğin, Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde görülen Rutaganira davasında savcı, sanığın, işbirliği karşılığında cezasını bir Avrupa devletinde çekmesini tavsiye etmiştir¹⁵⁷¹. Bununla birlikte, savcılığın önemli işbirliğinin, anlaşmanın mahkeme tarafından kabul edilmesini sağlamak bakımından büyük etkisi bulursa da uluslararası mahkemelerin işbirliğinin değerini bağımsız olarak değerlendirmesi ve savcının konuyla ilgili tavsiyelerinden ayrılabilmesi mümkündür¹⁵⁷².

Suç kabulü, gönüllü, bilinçli şekilde yapılmalı ve kabulün gerçeklere dayanan bir zemini bulunmalıdır¹⁵⁷³. İddia pazarlığı, duruşmadan önce gerçekleşebileceği gibi, duruşma sırasında da anlaşmanın yapılması mümkündür¹⁵⁷⁴. Uluslararası ceza mahkemelerindeki iddia anlaşmalarının yazılı olması ve halka açık bir duruşmada mahkemeye açıklanması gerekmekte olup anlaşmanın onaylanması mahkemelerin yetkisindedir ve anlaşmalar mahkeme bakımından bağlayıcı değildir. Mahkeme, anlaşmanın gönüllü ve adil olduğundan ve adaletin yüksek menfaatleri ile uyumlu olduğundan emin olmalıdır¹⁵⁷⁵. Aşağıda Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi ile sürekli bir yargı organı niteliği taşıyan Uluslararası Ceza Mahkemesi yargılamalarında iddia pazarlığı kurumunun uygulanmasına değinilecektir.

B. Uluslararası Ceza Mahkemeleri Uygulamasında İddia Pazarlığı

1. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi

Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde uygulanan ceza muhakemesi sistemi, hem Anglo-Sakson hem de Kıta

¹⁵⁷¹ Combs, "Procuring Guilty Pleas for International Crimes", s. 112, 115.

¹⁵⁷² Turner, "Plea Bargaining and International Criminal Justice", s. 230.

¹⁵⁷³ Turner, "Plea Bargaining and International Criminal Justice", s. 232 vd.; Rauxloh, **Plea Bargaining**, s. 216 vd.

¹⁵⁷⁴ Turner, **Plea Bargaining Across Borders**, s. 236.

¹⁵⁷⁵ Turner, "Plea Bargaining and International Criminal Justice", s. 231.

Avrupalı ceza muhakemesi sistemlerinden etkilenmiş olsa da genel olarak Anglo-Sakson sistemi özelliklerinin daha ağır bastığı söylenmektedir¹⁵⁷⁶. Bununla birlikte, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi 1993 ve 1994 yıllarında kurulduğunda, Statülerinde ve Usul ve Delillere İlişkin Kurallarında iddia pazarlığına yer verilmemişti. Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Usul ve Delillere İlişkin Kuralları hazırlayanlar, savcılık ile önemli işbirliği sağlayan şüphelilere ayrıcalık tekliflerine izin verilmesi önerisini açıkça reddetmiştir ve başlangıçta tanık bağıışıklığı ile iddia pazarlığı uygun görülmemiştir¹⁵⁷⁷. Bununla birlikte, kurallarda iddia pazarlığının başlatılması için bir basamak olarak görülen suçun kabul edilmesine ilişkin koşullar düzenlenmiştir¹⁵⁷⁸. Eski Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemeleri tarafından görülen davalarda suç kabulü geçerli olmuştur.

Başlangıçta iddia pazarlığına temkinli yaklaşan Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, 2000’li yılların başında yaklaşımını değiştirerek artan masraflar, dava yükü ve yargılamaların bitirilmesi baskısı nedeniyle iddia pazarlığını uygulamaya başlamıştır¹⁵⁷⁹. İlk kez 2000 yılında Stevan Todorović, müzakere edilmiş bir iddia anlaşmasının sonucu olarak suç kabulünde bulunmuştur. Bu tarihten önce Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi’nde yargılanan sanıklardan Erdemović ve Jelisić suç kabulünde bulunmuş olsa da suç kabulleri müzakere edilen bir iddia anlaşmasının sonucu olmamıştır¹⁵⁸⁰. Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin kayıtlarına göre, 2017 yılındaki kapanışına kadar sanıkların 161’inden 20’si suçlarını kabul etmiştir ve bu kabullerin çoğunluğu iddia pazarlığı sonucu gerçekleşen bir

¹⁵⁷⁶ Turner, **Plea Bargaining Across Borders**, s. 213. Bununla birlikte, süreç içerisinde getirilen birtakım değişikliklerin Kıta Avrupası sistemine doğru bir yönelme getirdiği de ifade edilmektedir. Bkz. Combs, “**Copping a Plea to Genocide: The Plea Bargaining of International Crimes**”, s. 70.

¹⁵⁷⁷ Combs, “**Procuring Guilty Pleas for International Crimes**”, s. 83-84, Turner, **Plea Bargaining Across Borders**, s. 214-215.

¹⁵⁷⁸ Turner, “**Plea Bargaining and International Criminal Justice**”, s. 227.

¹⁵⁷⁹ Combs, “**Procuring Guilty Pleas for International Crimes**”, s. 84-87, Rauxloh, **Plea Bargaining**, s. 206; Turner, **Plea Bargaining Across Borders**, s. 216. Gelişmeler çerçevesinde mahkemenin iddia pazarlığını onaylamasının pratik gereklilik temelinde haklı görüldüğü ifade edilmektedir. Bkz. Damaska, “**Negotiated Justice in International Criminal Courts**”, s. 1036.

¹⁵⁸⁰ Combs, “**Procuring Guilty Pleas for International Crimes**”, s. 87-88; Turner, **Plea Bargaining Across Borders**, s. 215-216; Kovarovic, “**Pleading for Justice**”, s. 286. Stevan Todorović davası, Dava Dairesi, IT-95-9/1-S,31 Temmuz 2001. Karar için bkz. <https://www.icty.org/x/cases/todorovic/tjug/en/tod-tj010731e.pdf> (Erişim Tarihi: 01.09.2020). Erdemovic, Jelisić, Todorovic ve Sikirica davaları hakkında bilgi için ayrıca bkz. Combs, “**Copping a Plea to Genocide: The Plea Bargaining of International Crimes**”, s. 108 vd.

anlaşmaya dayanmaktadır¹⁵⁸¹. Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi ise 1998 yılında Jean Kambanda davasında, Kambanda'nın suç kabulünü uygun bulmuş olsa da bu suç kabulü bir iddia pazarlığı sonucu olmamıştır¹⁵⁸². 1998 yılından itibaren mahkeme, suçunu kabul eden dokuz sanık hakkında mahkûmiyet kararı vermiştir¹⁵⁸³. Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi yargılamalarında gerçekleşen suç kabulleri bakımından ceza pazarlığından ziyade, soykırım suçunun düşürülmesi anlaşmaya konu olmuş ve bazı suçlamaların kabulünü içeren suçlama pazarlığı uygulamaları söz konusu olmuştur¹⁵⁸⁴. Aynı zamanda Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'ndeki iddia pazarlığı uygulamasının, Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi uygulamasından daha yaygın olduğunu da ifade etmek gerekir.

Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Usul ve Delillere İlişkin Kurallar m. 62 bis ile ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi Usul ve Delillere İlişkin Kurallar m. 62 uyarınca, şüpheli tarafından suç kabul etmenin mümkün olduğu düzenlenmiştir¹⁵⁸⁵. Buna göre bir suç kabulünün geçerli olabilmesi için dört koşul aranmaktadır: Suç kabulü gönüllü yapılmalı, şüpheli bilgilendirilmeli, kabul açık ve net olmalı ve kabulün gerçeklere dayanan bir zemini olmalıdır¹⁵⁸⁶. Bu şartların sağlanması halinde, yargılamayı yürüten dava dairesi suçluluğun tespiti yoluna gidebilmekte ve duruşma için tarih belirleme talimatı verebilmektedir. Suç kabulü,

¹⁵⁸¹ Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde yargılanan sanıklardan Milan Babić, Predrag Banović, Miroslav Bralo, Ranko Česić, Miroslav Deronjić, Damir Došen, Dražen Erdemović, Miodrag Jokić, Goran Jelisić, Dragan Kolundžija, Darko Mrđa, Dragan Nikolić, Momir Nikolić, Dragan Obrenović, Biljana Plavšić, Ivica Rajić, Duško Sikirica, Milan Simić, Stevan Todorović ve Dragan Zelenović tarafından suç kabulü gerçekleşmiştir. Bkz. <https://www.icty.org/en/cases/guilty-pleas> (Erişim Tarihi: 01.09.2020) Plavšić, Česić ve Babić davalarının incelenmesi yoluyla Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin, özellikle sanık haklarının korunması bakımından iddia pazarlığı konusunda farklı uygulamaları olduğu ortaya konulmuştur. Bkz. Cook, "Plea Bargaining at The Hague", s. 482 vd.

¹⁵⁸² Jean Kambanda davası, ICTR 97-23-S, 4 Eylül 1998. Karar için bkz. <https://unictr.irmct.org/sites/unictr.org/files/case-documents/ict-97-23/trial-judgements/en/980904.pdf> (Erişim Tarihi: 01.09.2020).

¹⁵⁸³ Davalar için bkz. <https://unictr.irmct.org/en/cases> (Erişim Tarihi: 01.09.2020). Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi yargılamalarında suç kabulünün uygulandığı Kambanda, Serushago, Ruggiu ve Rutaganira davalarına ilişkin olarak bkz. Combs, "Procuring Guilty Pleas for International Crimes", s. 103 vd. Ayrıca bkz. Combs, "Copping a Plea to Genocide: The Plea Bargaining of International Crimes", s. 128 vd.

¹⁵⁸⁴ Combs, *Guilty Pleas in International Criminal Law*, s. 92 vd.

¹⁵⁸⁵ Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Usul ve Delillere ilişkin Kurallar için bkz. https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Rules_procedure_evidence/IT032Rev50_en.pdf (Erişim Tarihi: 02.09.2020). Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi Usul ve Delillere ilişkin Kurallar için bkz. <https://unictr.irmct.org/sites/unictr.org/files/legal-library/150513-rpe-en-fr.pdf> (Erişim Tarihi: 02.09.2020).

¹⁵⁸⁶ Suç kabulünün geçerliliği için aranan şartlar hakkında bilgi için bkz. Turner, *Plea Bargaining Across Borders*, s. 240-242.

suçun niteliği ile sonuçları tam olarak anlaşılmış şekilde gönüllü olarak yapılmalı; şüpheli yalnızca suçun kabulü ile ilgili olarak değil, savunma stratejisi açısından da suç kabulünün etkileri konusunda bilgilendirilmelidir¹⁵⁸⁷. Suç kabulünün geçerliliğine ilişkin olarak Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, suç kabulünün gerçekleştiği ilk dava olan Erdemović davasında, şüphelinin suçunu kabul etmesine rağmen üst düzey emirler ve baskı altında hareket ettiğini ifade etmiş olup Temyiz Dairesi suç kabulünü reddederek duruşma talimatı vermiştir¹⁵⁸⁸. Bununla birlikte kararda, suç kabulü uygulamasının uluslararası ceza adaletine önemli bir katkı yapabileceği sonucuna varılmıştır¹⁵⁸⁹. Daha sonra Erdemović ve savcılık, Erdemović'in daha hafif nitelikteki savaş suçlarını kabul edeceği ve dolayısıyla savcılığın mahkemeye daha düşük bir ceza tavsiye edeceği bir anlaşmaya varmıştır ve mahkeme Erdemović'in ikinci suç kabulünde yeterince bilgilendirildiğini tespit etmiştir¹⁵⁹⁰.

Mahkeme kurallarına göre, bir sanık tüm veya belirli suçlamalara karşı suçunu kabul ettiğini ifade eden bir iddia anlaşması yapabilir. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Usul ve Delillere İlişkin Kurallar'a 2001 yılında eklenen 62 ter maddesi ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi Usul ve Delillere İlişkin Kurallar'a 2003 yılında eklenen 62 bis maddesi; savcılık ve savunma makamlarının iddianameyi değiştirmek üzere pazarlık yapabileceklerini, birlikte belirli bir ceza veya ceza aralığı tavsiye edebileceklerini ya da savcının, sanığın belirli bir ceza veya ceza aralığı talebine itiraz etmemeyi kabul edebileceğini öngörmektedir. Sanık sadece belirli suçlamaları kabul ederse, savcılık diğer suçlamaları geri alabilir ve iddianameyi buna göre değiştirmek için dava dairesine başvurabilir. İddia anlaşması, savcılık ve sanık arasında müzakere edilmekte olup dava dairesi, iddia anlaşmasının müzakeresine katılmaz; ancak anlaşmanın yürürlüğe girmesi için onu kabul etmesi gerekir¹⁵⁹¹.

¹⁵⁸⁷ Thaman, "Plea-Bargaining, Negotiating Confessions", s. 984.

¹⁵⁸⁸ Erdemović davası, Temyiz Dairesi, IT-96-22-A, 7 Ekim 1997. Karar için bkz. <https://www.icty.org/x/cases/erdemovic/acjug/en/erd-aj971007e.pdf> (Erişim Tarihi: 02.09.2020).

¹⁵⁸⁹ Turner, **Plea Bargaining Across Borders**, s. 218.

¹⁵⁹⁰ Erdemović davası, Dava Dairesi, IT-96-22-Tbis, 5 Mart 1998. Karar için bkz. <https://www.icty.org/x/cases/erdemovic/tjug/en/erd-ts980305e.pdf> (Erişim Tarihi: 02.09.2020).

¹⁵⁹¹ Turner, **Plea Bargaining Across Borders**, s. 234. Aynı zamanda Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi yargılamalarında mağdurlar anlaşma müzakerelerine katılamayacağı gibi, yargılamada doğrudan temsil edilmemektedir. Ancak suç kabulünden sonra cezanın belirleneceği duruşmaya ifade vermek üzere çağrılabilir. Bkz. Turner, **Plea Bargaining Across Borders**, s. 235.

Dava dairesi, suçluluğun kabul edilmesi için bunun gönüllü, bilgilendirilmiş, açık olduğundan ve gerçeklerin sanığın isnat edilen suçtan sorumlu olduğunu gösterdiğinden emin olmalıdır. Normal koşullar altında iddia anlaşmasının mahkeme huzurunda açıklanması gerekmekte olup anlaşmanın ise duruşma hâkimi üzerinde bir bağlayıcılığı bulunmamaktadır¹⁵⁹². Dolayısıyla dava dairesi cezayı belirlerken takdir yetkisini kullanabilmektedir. İddia pazarlığında ceza indirimine ilişkin açık bir düzenleme bulunmasa da mahkemeler, genellikle anlaşma kapsamındaki suç kabulü karşılığında daha hafif bir cezaya hükmetmiş; sanıklar ortalama %30'dan daha az bir ceza indirimi almıştır¹⁵⁹³. Mahkemelerin bazı durumlarda anlaşmada tavsiye edilen cezaya uymaması ve bu durumun sanıkların üzerinde yarattığı anlaşmanın uygulanacağına dair güven eksikliğinin de bir sonucu olarak, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi yargılamalarında 2007 ve 2009 yıllarından itibaren suç kabulü gerçekleşmemiştir.

2. Uluslararası Ceza Mahkemesi

Uluslararası Ceza Mahkemesi, Roma Statüsü ile kurularak 1 Temmuz 2002 tarihinde faaliyete başlamıştır ve yirmi yıl boyunca soykırım suçu, insanlığa karşı işlenen suçlar, savaş suçları ve saldırı suçuna ilişkin yargı yetkisini kullanmıştır¹⁵⁹⁴. Uluslararası Ceza Mahkemesi, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından uygulanan standartlardan büyük oranda etkilenmiş olsa da muhakeme sistemi daha çok Kıta Avrupası sistemine uyumlu görünmektedir¹⁵⁹⁵. Bu kapsamda söz konusu mahkemelerin yaklaşımlarından belirli noktalarda ayrılmış ve mahkemeler tarafından kullanılan iddia pazarlığı gibi bazı muhakeme yöntemleri açıkça düzenlenmemiştir. Bununla birlikte, Roma Statüsü'nün 65. maddesinde suç ikrarı halinde yapılacak işlemler düzenlenmektedir¹⁵⁹⁶. Nitekim Statü'nün 64/8-a maddesi uyarınca, mahkeme

¹⁵⁹² Thaman, “Plea-Bargaining, Negotiating Confessions”, s. 986.

¹⁵⁹³ Turner, “Plea Bargaining and International Criminal Justice”, s. 238.

¹⁵⁹⁴ Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin uluslararası ceza adaletinin gelişimine katkısı ve bazı eleştiriler için bkz. Yasin Poyraz - Ömer Vehip Önen “Uluslararası Ceza Yargısının Gelişiminde Uluslararası Ceza Mahkemesinin Rolü”, *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, Y. 4, S. 1, 2019, s. 187-222.

¹⁵⁹⁵ Turner, *Plea Bargaining Across Borders*, s. 214.

¹⁵⁹⁶ Üye devletlerin genellikle Kıta Avrupası geleneğine sahip olması nedeniyle 65. maddede suç kabulü (*guilty plea*) kavramı yerine suç ikrarı (*admission of guilt*) kavramına yer verilmiştir. Bkz. Turner, *Plea Bargaining Across Borders*, s. 216-217; Rauxloh, *Plea Bargaining*, s. 240. Bununla birlikte, bu uygulama Anglo-Sakson hukukundaki uygulamadan farklı olmayan bir yöntem olarak nitelendirilmektedir. Bkz. Ahmad Al Faqi Al Mahdi davası, § 27. Roma Statüsü için bkz. <https://www.icc-cpi.int/Publications/Rome-Statute.pdf> (Erişim Tarihi: 05.09.2020).

bünyesinde yargılamayı yapmakla görevli olan dava dairesi, sanığa suçu ikrar etme veya suçsuz olduğunu ileri sürme olanağı vermelidir. 65. maddede iddia pazarlığına ilişkin açık bir ifade yer almamakla birlikte, maddenin 5. fıkrasında savcı ile müdafî arasında suçlamaların değiştirilmesi, suçun ikrarı veya hükmedilecek ceza konularında yapılan hiçbir görüşmenin mahkemeyi bağlamayacağına yer verilmektedir. Bu kapsamda Statü'nün açıkça izin vermese veya yasaklamasa da mahkeme için bağlayıcı olmayacak anlaşmalara ilişkin müzakerelerin yapılmasına zımni olarak izin verdiğini söylemek yanlış olmayacaktır¹⁵⁹⁷. Nitekim Uluslararası Ceza Mahkemesi, aşağıda bahsedilecek Al Mahdi davasına ilişkin kararında, iddia pazarlığına karşılık olan müzakerelere zımnen izin verildiğini açıkça ifade etmiştir¹⁵⁹⁸.

İddia anlaşması, savcı ile savunma arasında müzakere edilecektir. Bununla birlikte, anlaşma kapsamında sanığın ikrarının kabul edilmesi ve cezanın verilmesi mahkemenin yetkisindedir. Statü'nün 65/1. maddesi gereğince mahkeme; suç ikrarının kabul edilebilmesi için sanığın suç ikrarında bulunmanın mahiyetini ve sonuçlarını anladığı, ikrarın sanık tarafından müdafî ile yeteri ölçüde müzakere edildikten sonra ve gönüllü olarak yapıldığı ve ikrarın; savcı tarafından ileri sürülen ve sanık tarafından kabul edilen iddialarla uygunluk, savcı tarafından iddialarını tamamlamak için sunulan ve sanık tarafından kabul edilen olgularla uygunluk ve savcı veya sanık tarafından sunulan tanık ifadeleri gibi delillerle uygunluk bakımlarından gerçeklerle desteklendiği konusunda ikna olmalıdır. Bu şartlar sağlandığı takdirde yargılamanın olağan şekilde yapılması gerekmeyecek, mahkeme tarafından ceza verilmesi söz konusu olacaktır. Zira Statü'nün 65/2. maddesi gereğince mahkeme; suç ikrarının yukarıda bahsi geçen gereklilikleri taşıdığına kanaat getirdiği takdirde suç ikrarını, diğer delillerle birlikte değerlendirecek ve suç ikrarına konu olan suçun oluştuğuna dair bütün esaslı hususların varlığı halinde, sanık hakkında mahkûmiyet kararı verebilecektir.

Mahkeme, anlaşmayı reddetme konusunda geniş bir takdir yetkisine sahiptir¹⁵⁹⁹. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin, adaletin yüksek menfaatleri ile uyumlu olmadığı

¹⁵⁹⁷ Kovarovic, "Pleading for Justice", s. 284. Ayrıca bkz. Rauxloh, **Plea Bargaining**, s. 241. Statü'nün, iddia pazarlığının kullanılmasına izin verilip verilmediği veya yasaklanıp yasaklanmadığı konusunda sessiz kaldığı ifade edilmektedir. Bkz. Maviş, "Why Should the International Criminal Court Adopt Plea Bargaining?", s. 464.

¹⁵⁹⁸ Ahmad Al Faqi Al Mahdi davası, § 27.

¹⁵⁹⁹ Turner, **Plea Bargaining Across Borders**, s. 235.

ve özellikle de mağdurların menfaatleri bakımından olayın daha açık ve tam bir şekilde ortaya konulmasına ihtiyaç bulunduğu kanaatinde olduğu bir anlaşma söz konusu olduğunda iki seçeneği bulunmaktadır. Roma Statüsü'nün 65. maddesinin 4. fıkrasının a ve b bentleri uyarınca mahkeme; savcıdan tanıkların ifadeleri dâhil olmak üzere yeni deliller sunmasını isteyebileceği gibi, yargılamanın normal usuller dairesinde devam etmesi konusunda talimat da verebilir. Bu noktada mahkeme anlaşmanın adaletin yüksek menfaatleri ile ve özellikle de mağdurların menfaatleri ile uyumlu olduğundan emin olmalıdır. Bu kapsamda, diğer ad hoc uluslararası mahkeme uygulamalarının aksine, mağdurların anlaşma sürecine katılma ve görüş bildirme olanağına sahip olduğu söylenmelidir¹⁶⁰⁰.

Anlaşmadan vazgeçilmesine ilişkin açık bir düzenleme bulunmamaktadır¹⁶⁰¹. Bununla birlikte, Roma Statüsü'nde suç ikrarının mahkeme tarafından reddedildiği durumlara ilişkin iki hükme yer verilmiştir. Roma Statüsü'nün 65/3. maddesine göre; dava dairesi, ikrarın geçerliliğine ilişkin hususların kesinlik kazandığına kanaat getirmediği takdirde, suç ikrarını yapılmamış farz eder ve bu durumda yargılamanın öngörülen normal usuller çerçevesinde devamına veya davanın başka bir dava dairesine gönderilmesine karar verebilir. Ayrıca yukarıda ifade edildiği üzere, dava dairesi, 65/4. maddesinin b bendi uyarınca, adaletin yüksek menfaatleri, özellikle de mağdurların menfaatleri bakımından olayın daha açık ve tam bir şekilde ortaya konulmasına ihtiyaç bulunduğu kanaatine varırsa, yargılamanın normal usuller çerçevesinde devam etmesi konusunda talimat verebilir; bu takdirde de suç ikrarında bulunulmamış sayılır ve davayı başka bir dava dairesine havale edebilir.

Uluslararası Ceza Mahkemesi uygulamasında uzun bir süre suç kabulüne dayalı bir çözüm yöntemi kullanılmamış olsa da yargılamanın pahalılığı ve iş yükü göz önünde bulundurulduğunda bu yöntemin kullanılması tavsiye edilmiştir¹⁶⁰². Bununla

¹⁶⁰⁰ Roma Statüsü'nün 68/3. maddesi gereğince mağdurların kişisel çıkarlarının etkilendiği hallerde mahkeme, mağdur görüşlerinin mahkeme tarafından belirlenen uygun bir zamanda ve sanığın hakları ile adil ve tarafsız yargılama gereklerini engellemeyecek şekilde sunulmasına izin verebilir.

¹⁶⁰¹ Anglo-Sakson hukukundaki gibi suç kabulü olarak değerlendirildiğinde, anlaşmanın bir sözleşmeye benzediği ve vazgeçmenin sözleşme kuralları çerçevesinde haklı çıkarılabileceği; ancak Kıta Avrupası hukukundaki ikrar olarak değerlendirildiğinde, anlaşmadan vazgeçmenin daha zor olduğu, zira ikrarın esasen güvenilir delil niteliğinde olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Damaska, **“Negotiated Justice in International Criminal Courts”**, s. 1038.

¹⁶⁰² Maviş, **“Why Should the International Criminal Court Adopt Plea Bargaining?”**, s. 461. Örneğin, Omar Hassan Ahmad Al Bashir davasında iddia pazarlığının geçerli bir seçenek olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceği akademik bir çalışmaya konu olmuştur. Bkz. Roza Pati, **“The ICC and the Case of Sudan's Omar Al Bashir: Is Plea-Bargaining a Valid Option”**, **U.C. Davis Journal of**

birlikte, 2016 yılında karara bağlanan Ahmad Al Faqi Al Mahdi davasında ilk kez bir suç ikrarına dayalı iddia pazarlığı yöntemi açıkça kullanılmıştır¹⁶⁰³. Sanık Al Mahdi'ye, Roma Statüsü 8/2(e)(iv) maddesinde düzenlenen savaş suçu (askeri amaçlı olmaması koşuluyla dini, eğitim, sanat, bilim veya hayır amaçlarıyla kullanılan binalara, tarihi eserlere, hastanelere ve hasta ve yaralıların toplandığı yerlere bilerek saldırı düzenlenmesi) isnat edilmiştir. Savcılık ile savunma, 18 Şubat 2016 tarihinde iddia pazarlığı anlaşması yapmışlardır; anlaşmada isnat edilen suçlamanın değiştirilmesi öngörülmemiştir¹⁶⁰⁴. Al Mahdi, savcılık ile yapılan anlaşma neticesinde suçu ikrar etmiş ve savcılık ile önemli ölçüde işbirliği yapmıştır. Yargılamayı yapan Dava Dairesi, suç ikrarının bilinçli ve gönüllü olduğu, olaylarla desteklendiği sonucuna vararak gerekli koşulları karşıladığını tespit etmiş ve anlaşmayı kabul etmiştir¹⁶⁰⁵. Dava Dairesi, suç ikrarını, yargılamayı hızlandırması ve gerçeğin ortaya çıkmasına katkıda bulunarak barışı sağlaması bakımlarından faydalı görerek hafifletici bir etken olarak değerlendirmiştir¹⁶⁰⁶. Al Mahdi, suç ikrarı karşılığında savcılığın dokuz ila on bir yıl arasında hapis cezası verilmesi tavsiyesiyle uyumlu şekilde dokuz yıl hapis cezasına mahkûm edilmiştir¹⁶⁰⁷.

Uluslararası Ceza Mahkemesi önündeki yargılamalarda suçunu kabul eden ilk ve tek sanık olan Al Mahdi hakkında anlaşmaya uygun şekilde hüküm kurulmasından dört yıl sonra, Ekim 2020'de Uluslararası Ceza Mahkemesi Savcılık Ofisi tarafından

International Law & Policy, Vol. 15, No. 2, 2009, s. 265-328. Bununla birlikte, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin iddia pazarlığının kabulüne yönelik ileri sürülen iş yükü gerekçesi bakımından yargı yetkisinin niteliği, işleyişi ve delil elde edilmesi konusundaki azaltılmış yetkileri nedeniyle diğer ad hoc uluslararası mahkemelerden farklılaştığı ifade edilmiştir. Bkz. Damaska, “**Negotiated Justice in International Criminal Courts**”, s. 1036-1037. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin iddia pazarlığı sürecinde alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerine ilişkin ilkeleri esas alması gerektiği hakkında bkz. Kovarovic, “**Pleading for Justice**”, s. 301 vd.

¹⁶⁰³ Kararın orijinali için bkz. https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2016_07244.PDF (Erişim Tarihi: 05.09.2020) Kararın Türkçe çevirisi için bkz. Hakan A. Yavuz - Süleyman Özar, “*Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Al Mahdi Kararı: Bir Savaş Suçu Olarak Kültürel Miras Niteliğindeki Eserlere Yönelik Saldırı*”, **Küresel Bakış Çeviri Hukuk Dergisi**, C. 7, S. 22, 2017, s. 1-27. Aynı zamanda Al Mahdi kararı, insan unsuru dışındaki kültürel değerlere zarar verilmesinin bir savaş suçu olarak kabulüne ilişkin ilk karar olması açısından da önem arz etmektedir. Kararın bir değerlendirmesi için bkz. Hakan A. Yavuz, “*Bir Savaş Suçu Olarak Kültürel Miras Niteliğindeki Eserlere Yönelik Saldırı Eylemi Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Al Mahdi Kararı Üzerine Bir İnceleme*”, **Ankara Barosu Dergisi**, C. 75, S. 3, 2017, s. 161-196.

¹⁶⁰⁴ Taraflarca yapılan iddia anlaşması için bkz. https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2016_05664.PDF (Erişim Tarihi: 05.09.2020).

¹⁶⁰⁵ Ahmad Al Faqi Al Mahdi davası, § 29-30, 42-44.

¹⁶⁰⁶ Ahmad Al Faqi Al Mahdi davası, § 100.

¹⁶⁰⁷ Ahmad Al Faqi Al Mahdi davası, § 106-111.

konuya ilişkin Suç İkrarına İlişkin Anlaşmalara Dair Kılavuz yayınlanmıştır¹⁶⁰⁸. Bu belge, uluslararası ceza yargılamalarında müzakere edilen adaletin geliştirilmesi yönünde bir adım olarak görülmektedir. Aynı zamanda iddia pazarlığı kavramından açıkça söz edilmese de anlaşmalara yönelik bir çerçeve getirmekte ve iddia anlaşmalarının yasal dayanağı olarak gösterilen Roma Statüsü'nün 65. maddesinin uygulanması açısından yol göstermektedir.

Savcının suç ikrarına ilişkin anlaşmalara dair politikasını, özellikle de savcılığın bu tür anlaşmalara girmesinin uygun olup olmadığını, ne zaman ve hangi koşullar altında uygun olduğunu ortaya koyma amacı taşıyan Anlaşmalara Dair Kılavuz'da, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin suç kabulü uygulamaları esas alınmıştır. Kılavuz, suç ikrarına ilişkin düzenlemenin, Anglo-Sakson hukukundaki yaklaşım ile Kıta Avrupası hukuku yaklaşımları arasında bir uzlaşma niteliğinde olduğunu kabul ederek ve 65. maddenin hükümlerini açıklayarak başlamaktadır (paragraf 1-5). İddia anlaşmalarının sağladığı faydalar üzerinde durularak, esasen suçlamalar yapıldıktan sonra yapılması tavsiye edilse de anlaşmanın muhakemenin herhangi bir aşamasında, hatta yargılama sırasında dahi yapılabileceği (paragraf 8-9); tarafların isnat edilen tüm suçlamalar veya sadece bazı suçlamalar konusunda anlaşmaya varabileceği (paragraf 10); anlaşmaların her zaman olmasa da genellikle cezalandırmayı içerdiği, iddia anlaşmalarının tazminat işlemlerine de yer verebileceği (paragraf 11); anlaşmaların temyiz hakkından feragati içerebileceği (paragraf 12); anlaşmanın yalnızca savcılık ve savunma arasında yapıldığı ve Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yargı organları olan dava ve temyiz Dairelerini bağlamadığı (paragraf 13); anlaşmada kabulün ve haklardan feragatin gönüllü ve bilinçli yapıldığını gösterecek beyanlara yer verileceği (paragraf 14); işbirliğinin de anlaşma konusu yapılabileceği ve anlaşmanın yazılı olması gerektiği (paragraf 16) belirtilmektedir. Ayrıca Anlaşmalara Dair Kılavuz'da savcılığın, sanıkla iddia anlaşması yapıp yapmayacağına ve pazarlığın nasıl gerçekleştireceğine karar verirken dikkate alması gereken birtakım etkenlere yer verilmektedir. Roma Statüsü ile uyumluluk (paragraf 18); sorumluluğun kabulü (paragraf 19); savcı tarafından suçlamaların düşürülmesinin uygun olduğu bazı durumlar haricinde, isnat edilen suçlamalara uyulması ve suçlamaları düşürme veya değiştirme konusunda dikkatli

¹⁶⁰⁸ Suç İkrarına İlişkin Anlaşmalara Dair Kılavuz için bkz. <https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/20201009-Guidelines-for-agreement-regarding-admission-of-guilt-eng.pdf> (Erişim Tarihi: 10.12.2020).

olunması (paragraf 20); anlaşma kapsamında mümkün olduğunca işbirliğinin teşvik edilmesi (paragraf 21); cezalandırma tavsiyesinin, suçun ağırlığını ve sanığın rolüne uygun olması (paragraf 22); gerçeklere ilişkin ayrıntılı ve eksiksiz ifadeler elde etmenin önemi (paragraf 23); müzakerelere katılma ve anlaşmayı reddetme hakkı tanınmamış olsa da mağdurların ve tanıkların menfaatlerine saygı gösterilerek görüşlerinin dikkate alınması (paragraf 25-26); kaynakların verimli şekilde kullanımının sağlanması (paragraf 27) bu etkenler arasındadır.

Uluslararası Ceza Mahkemesi uygulamasında iddia anlaşmalarının; uluslararası ceza adaletinin menfaatleri doğrultusunda yalnızca diğer sanıklara yönelik önemli delillerin elde edilmesi konusunda işbirliğini sağlayacak olması, uluslararası barışa katkı sağlayacak olması ve tarihe kayıt düşme amacı bakımından sanığın işbirliğinin gerekli olması hallerinde uygun görülmesi gerektiği ifade edilmektedir¹⁶⁰⁹. Her koşulda iddia pazarlığı sürecinde sanığın sahip olduğu muhakemeye ilişkin güvencelere riayet edilmelidir¹⁶¹⁰. Bu noktada Suç İkrarına İlişkin Anlaşmalara Dair Kılavuz'un; şüpheli/sanığı bazı tavizler karşılığında suçu ikrar etmeye yönlendirip yönlendirmeyeceği, anlaşmaların yaygınlaşmasına yol açıp açmayacağı, bu kapsamda Al Mahdi davasının Uluslararası Ceza Mahkemesi önündeki tek anlaşma örneği olarak kalıp kalmayacağı merak konusudur. Sanıkların mahkemenin anlaşmayı onaylama konusundaki uygulamasına güven duymaya başlaması da suç ikrarına dayalı anlaşmaların yaygınlaşmasına yol açacak bir etkidir. Aynı zamanda iddia pazarlığına ilişkin müzakerelerin ve yöntemin nasıl yürütüleceğine ilişkin hususların Roma Statüsü ve Usul ve Delillere İlişkin Kurallar'da değişiklik yapılarak resmî olarak güvence altına alınıp alınmayacağını da zaman gösterecektir.

VI. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin İddia Pazarlığına Yaklaşımı

A. Genel Olarak

Günümüzde Anglo-Sakson ülkeleri ile birlikte Kıta Avrupası ülkelerinde, mahkemelerin iş yükünün azaltılarak ceza muhakemesinin hızlandırılması ve

¹⁶⁰⁹ Rauxloh, *Plea Bargaining*, s. 242-244; Rauxloh, "Plea Bargaining - A Necessary Tool for the International Criminal Prosecutor", s. 184.

¹⁶¹⁰ Rauxloh, *Plea Bargaining*, s. 244-246; Rauxloh, "Plea Bargaining - A Necessary Tool for the International Criminal Prosecutor", s. 185.

basitleştirilmesi amaçları doğrultusunda muhakemenin olağan işleyişine alternatif teşkil eden yöntemler yaygın şekilde uygulama alanı bulmaktadır. Yukarıda da ifade edildiği üzere, birçok Avrupa ülkesi söz konusu alternatif yöntemleri, ulusal mevzuatlarındaki yasal düzenlemeler çerçevesinde uygulamaktadır. Ceza uyuşmazlıklarını mahkemenin iş yükünü azaltarak en kısa sürede ve en az masrafla çözümleyen yöntemlerin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması uluslararası belgeler ile teşvik edilmiştir. Bu noktada Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 1 Eylül 1987 tarihinde verdiği R (87) 18 sayılı Ceza Adaletinin Sadeleştirilmesi Hakkında Üye Devletlere Yönelik Tavsiye Kararı birçok ülke bakımından yol gösterici olmuştur¹⁶¹¹. Tavsiye kararında geleneksel ceza muhakemesine alternatif getiren, hızlandırılmış ve basitleştirilmiş yöntemler önerilerek; üye devletler, duruşma yapılmaksızın hüküm kurulmasına izin veren yöntemleri uygulamaya davet edilmiştir. Bununla birlikte, Bakanlar Komitesi'nin söz konusu kararında, ceza adaletinin işleyişini hızlandırma ve basitleştirme bakımından Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin özellikle 5. ve 6. maddelerinde öngörülen şartların dikkate alınması gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Basitleştirilmiş ve hızlandırılmış muhakeme yöntemlerinin, adil yargılanma hakkının temel güvencelerini ihlal etmemesi gerekmektedir. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin kararı, iddia pazarlığına ilişkin bazı temel gereklilikleri de ortaya koymaktadır. Buna göre, suç kabulü mahkemece yapılan aleni duruşmada gerçekleştirilmeli; şüpheli tarafından kendisine yapılan isnada karşı olumlu cevap gelmeli ve suç kabulüne dayalı yöntemde yaptırıma hükmetme öncesinde hâkime tarafları dinleme olanağı sağlanmalıdır.

Ayrıca 2245 sayılı ve 2018 tarihli Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin, Ceza Muhakemesinde Anlaşma Yapma: Yargılamadan Feragat Sistemleri için Asgari Standartlara Duyulan İhtiyaç Hakkındaki Kararı'na değinmek gerekir¹⁶¹². Mahkeme önünde geleneksel anlamda duruşma yapılmasını gerektirmeyen ve anlaşmaya dayanan yöntemlerin özellikle orta ve doğu Avrupa ülkelerinde hızla yaygınlaşmasının, kısmen ABD'nin yeni kurulan demokrasilere yargı sistemlerinde reform için sağlanan teknik yardımın bir parçası olarak Amerikan tarzı iddia

¹⁶¹¹ Söz konusu tavsiye kararı için bkz. <https://rm.coe.int/16804e19f8> (Erişim Tarihi: 15.08.2020). Kararın Türkçe çevirisi için ayrıca bkz. <https://www.anayasa.gov.tr/media/3664/cmrec198718trcriminaljustice.pdf> (Erişim Tarihi: 15.08.2020).

¹⁶¹² Karar için bkz. <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=25188&lang=en> (Erişim Tarihi: 15.08.2020).

pazarlığını teşvik etme çabalarından kaynaklandığı; Avrupa ile ABD ceza adalet sistemleri arasındaki önemli farklılıklar göz önüne alındığında, bu tür bir değişimin, kötüye kullanımı en aza indirmek için önlenmesi gereken risklerle dolu olduğu ifade edilmiştir. Bu noktada özellikle, iddia pazarlığının tehdit unsuru teşkil etmemesi için, belirli doğu Avrupa ülkelerinin ceza adaleti sistemlerinde savcılığın geniş yetkilerinin, daha güçlü bir savunma ve mahkemenin daha aktif rolü ile dengelenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca mahkeme önünde yargılanmadan feragat edilen, kabule bağlı yöntemlerin sağladığı avantajlar yanında getirdiği dezavantajlar belirtilerek; üye devletlerin yargılamadan feragat gerektiren kurumların sunabileceği potansiyel faydalardan yararlanmayı sağlarken insan haklarına, özellikle adil yargılanma hakkına yönelik tehdidi en aza indirmek için uygun güvenceleri getirmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Üye ülkeler şu güvenceleri uygulamaya davet edilmiştir: İddia pazarlığının geçerliliğinin bir koşulu olarak, AİHS m. 6/3-c kapsamındaki güvenceyi sağlayacak şekilde, gerekirse adli yardımdan yararlanarak bir müdafinin katılımının zorunlu olması; AİHS m. 6/2 kapsamındaki masumiyet karinesi uyarınca şüpheli/sanığın bilinçli bir tercih yapmasına olanak sağlamak için iddia anlaşması konusu suça ilişkin asgari düzeyde bir soruşturma yapılması ile soruşturma sonuçlarının açıklanması ve kamuoyunun ceza adalet sisteminin adilliğine olan güveninin korunması; iddia pazarlığının önemli bir unsuru olarak, özellikle kabulün güvenilirliği ve gönüllülüğü ile iddia anlaşmasından kaynaklanan yaptırımın uygunluğu ile ilgili olarak yargısal denetim öngörülmesi; yaptırımların uygun bir aralıkta kalmasını ve adaletin yerine getirilmesini sağlarken şüpheli/sanık üzerinde haksız baskıdan kaçınmak için mahkeme önünde yargılanma sonucunda verilecek yaptırım ile iddia pazarlığı kapsamında uygulanacak yaptırım arasındaki farkın sınırlandırılması; mahkeme uygulamalarının ulusal düzeyde yeterli denetimini sağlamak için temyiz hakkından feragat edilmesinin yasaklanması; özellikle yeni olguların ortaya çıkması nedeniyle iddia anlaşmasının uygun olmadığı ve daha fazla soruşturma yapılmasını gerektiren belirli durumlarda, iddia anlaşmasının geri alınması olasılığının öngörülmesi ve bu gibi durumlarda anlaşma kapsamındaki şüpheli/sanığın kabulünün aleyhine kullanılmaması; alternatif tedbirlerden yararlanarak daha az önemli suçlardan şüpheli olan kişilere karşı tutuklamanın kullanımının en aza indirilmesi; suçu kabul ettikten sonra cezaların azaltılmasında ayrımcılıkların gözlenmesi ve bu tür ayrımcılığı

önlemek için uygun farkındalık artırma, eğitim ve gerekirse disiplin önlemlerinin alınması; bu kurumların tamamen bütçe nedenleriyle aşırı şekilde uygulanmasını önlemek ve bahsi geçen güvencelerin etkin bir şekilde uygulanmasını sağlamak için uygulayıcılar ve ceza mahkemelerinin yeterli kaynaklara sahip olmasının sağlanması ve tehdit, baskı veya şüphelileri zorlamayı amaçlayan diğer herhangi bir etkiden kaçınmak için mahkemeler ve uygulamacılar tarafından uygun gözetim ve denetimin sağlanması.

Parlamentar Meclisi; 2142 sayılı ve 2018 tarihli tavsiye kararı ile Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ni, 2245 sayılı karar kapsamında üye devletlerde yargılamadan feragat gerektiren kurumların uygulanmasına ilişkin kapsamlı bir çalışma yürütmeye ve bu kurumların uygulanmasında insan haklarına, özellikle de adil yargılanma hakkına yönelik tehdidin en aza indirilmesini sağlamak için birtakım tavsiyeler getirmeye davet etmiştir¹⁶¹³. Avrupa Birliği bünyesinde ülkeler özelinde yayınlanan çeşitli raporlarda da ceza muhakemesindeki anlaşmaya dayalı uygulamaların insan hakları bakımından değerlendirildiği ve bu konuda iyileştirmeye yönelik bazı tespitlere yer verildiği görülmektedir.

Avrupa Konseyi üyesi devletlerin neredeyse tamamında, anlaşmaya dayalı olarak geleneksel ceza muhakemesine alternatif teşkil eden ve iddia pazarlığı kurumuna benzer olan yöntemler bulunmaktadır¹⁶¹⁴. Bu noktada Avrupa'da yasal düzenlemeler çerçevesinde uygulanan anlaşmaya dayalı pazarlık yöntemlerinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile güvence altına alınan haklar bakımından ihlal teşkil edip etmediği düşüncesi akla gelmektedir. Kendisi de dava yükünü azaltmak için çeşitli yöntemleri kabul eden Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi¹⁶¹⁵; ceza muhakemesinde iş yükünün azaltılması ve muhakemenin hızlandırılarak sadeleştirilmesi amacı taşıyan, şüpheli/sanığın kabulüne bağlı olarak mahkeme önünde klasik anlamda duruşma yapılmaksızın hüküm kurulmasına imkân sağlayan alternatif

¹⁶¹³ Ceza Muhakemesinde Anlaşma Yapma: Yargılamadan Feragat Sistemleri için Asgari Standartlara Duyulan İhtiyaç Hakkında 2142 sayılı ve 2018 tarihli Tavsiye Kararı için bkz. <https://pace.coe.int/en/files/25189/html> (Erişim Tarihi: 15.08.2020).

¹⁶¹⁴ Avrupa Konseyi üye ülkelerde uygulanan iddia pazarlığı yöntemlerine ilişkin AİHM'in karşılaştırmalı değerlendirmeleri hakkında bkz. Ali Emrah Bozbayındır, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında İddia Pazarlığı Kurumu (Plea Bargaining)", **Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, S. 2, 2021, s. 1488-1490.

¹⁶¹⁵ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 39. maddesinde düzenlenen dostane çözüm ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtüzüğü'nün 62A maddesinde düzenlenen tek taraflı deklarasyon bu yöntemlere örnektir.

yöntemleri çeşitli kararlarında inceleme konusu yapmıştır. AİHM, söz konusu kurumların uygulanması bakımından adil yargılanma hakkının ihlal edilip edilmediği iddialarını Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrası kapsamında değerlendirmektedir¹⁶¹⁶. Nitekim bu gibi yöntemlerin uygulanması halinde AİHS m. 6/1'deki birtakım haklardan feragat edilmekte ve sonucunda mahkûmiyet kararı verilmektedir. AİHM'e göre haklardan feragat edilebilir, ancak feragate ilişkin güvenceler getirilmiş olmalıdır¹⁶¹⁷.

Devletlerin ceza muhakemesi süreçlerinde adil yargılanmayı sağlama yükümlülüğü bulunmaktadır ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkı kapsamında öngörülen güvenceler, masumları koruma ile iddia ve savunma makamları arasında silahların eşitliğini sağlamaktadır. AİHM, pazarlık yöntemlerinin genel olarak AİHS ile uyumlu olduğu sonucuna varmaktadır. Şüpheli/sanığın adil yargılanma hakkı kapsamındaki kimi haklardan feragat etmesi mümkün görülmekle birlikte, bu yöntemlerin uygulanmasında yasal düzenlemeler ile birtakım güvencelerin sağlanması gerektiği kabul edilmektedir. AİHM'in konuya ilişkin kararları aşağıdaki başlıkta detaylı şekilde değerlendirilecektir.

¹⁶¹⁶ Bu konuda bkz. Bozbayındır, “İddia Pazarlığı Kurumu (Plea Bargaining)”, s. 1481 vd.

¹⁶¹⁷ Örneğin AİHM, ceza kararnamesi uygulamasını adil yargılanma hakkı yönünden değerlendirdiği Johansen v. Almanya kararında, kararnameye itiraza ilişkin yeterli olanak olup olmadığını denetlemiş ve başvuranın itiraz etme olanağı var iken itiraz etmemiş olması nedeniyle 6. madde kapsamında mahkemeye erişim hakkının ihlal edilmediği sonucuna ulaşmıştır. Bkz. Johansen v. Almanya, Başvuru No. 17914/10, 15 Eylül 2016, § 46-57. AİHM, aleni duruşma yapılmaksızın ceza kararnamesi düzenlenmesi ve itirazın da duruşma yapılmadan reddedilmesini, dolayısıyla sanığın muhakemenin hiçbir aşamasında ulusal mahkemeler önünde bir duruşma imkânından faydalanmamasını ise adil yargılanma hakkının ihlali olarak kabul etmektedir. AİHM, Türkiye aleyhinde verdiği birçok kararda aynı şikâyeti inceleyerek, hem ceza kararnamesi düzenleyerek para cezasına hükmeden mahkemenin hem de itirazı inceleyen mahkemenin dava dosyasındaki belgelere dayanarak kararlarını vermesi ve başvurana, davasına ilişkin karar veren mahkemeler huzuruna bizzat çıkma ile mahkemeler önünde kendisini bizzat veya avukat aracılığıyla savunma imkânı tanınmaması gerekçesiyle yargılamanın adil olmadığını ve AİHS'in 6. maddesinin 1. fıkrasının ihlalini tespit etmiştir. Bkz. Piroğlu ve Karakaya v. Türkiye, Başvuru No. 36370/02, 18 Mart 2008; Dağlı v. Türkiye, Başvuru No. 28888/02, 27 Kasım 2007; Karahanoğlu v. Türkiye, Başvuru No. 74341/01, 3 Ekim 2006; Mevlüt Kaya v. Türkiye, Başvuru No. 1383/02, 12 Nisan 2007; Taner v. Türkiye, Başvuru No. 38414/02, 15 Şubat 2007; Yeşilyurt ve Tutar v. Türkiye, Başvuru No. 8296/05, 20 Ekim 2009; Oyman v. Türkiye, Başvuru No. 39856/02, 20 Şubat 2007; Nurhan Yılmaz v. Türkiye, Başvuru No.16741/04, 8 Nisan 2008; Akbulut v. Türkiye, Başvuru No.7076/05, 1 Aralık 2009; Yener ve Albayrak v. Türkiye, Başvuru No. 42900/04, 26 Ocak 2010; Yosun v. Türkiye, Başvuru No. 2336/05, 10 Şubat 2015; Bilen ve Çoruk v. Türkiye, Başvuru No. 14895/05, 8 Mart 2016. 2005 tarihli 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda ceza kararnamesi düzenlemesine yer verilmemesinin nedeni de AİHM kararlarına uyum sağlamak olarak değerlendirilmektedir. Bkz. Durmuş Tezcan, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması ile Uyum Açısından Bazı Yönleriyle Yeni Türk Ceza Mevzuatı”, *Fasikül Hukuk Dergisi*, C. 2, S. 10, Eylül 2010, s. 17-18.

B. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Anlaşmaya Dayalı Yöntemler ve İddia Pazarlığı

AİHM, iddia pazarlığının görünüm şekillerinin adil yargılanma hakkıyla bağdaşıp bağdaşmadığını çeşitli kararlarında incelemiştir. Bu kapsamda suç ikrarı sisteminin kurulması ve işletilmesinde karşılanması gereken gerekliliklerin vurgulandığı kararlar ile iddia pazarlığı uygulaması bakımından bazı standartlar getirilmiştir. İddia pazarlığı uygulamasının adil yargılanma hakkı bakımından incelendiği karar olan Natsvlishvili ve Togonidze v. Gürcistan kararında, iddia pazarlığı sürecinin AİHS'in 6. maddesinin gereklilikleriyle uyumlu olduğuna karar verilmiştir¹⁶¹⁸. AİHM; şüpheli/ sanığın yargılama öncesinde suçunu ikrar etmesi veya suç isnadına itiraz etmemesi karşılığında ya da soruşturma makamıyla önemli bir işbirliği yapması sonucunda isnat edilen suçlamaların hafifletilmesinin ya da cezasında indirim yapılmasının, Avrupa ceza adaleti sistemlerinin genel bir özelliği olarak kabul edilebileceğini belirtmektedir¹⁶¹⁹. Bu noktada suçlama ya da ceza pazarlığının bizzat kendisinin usulsüz olmadığı kanaatindedir.

AİHM; ceza davalarının hızlı bir şekilde karara bağlanması ile mahkemeler, savcılar ve avukatların iş yükünün hafifletilmesi gibi önemli faydalar sunmasının yanı sıra iddia pazarlığının, doğru şekilde uygulandığı takdirde, yolsuzluk ve örgütlü suçlulukla mücadelede başarılı bir araç olabileceğini ve hükmedilen ceza oranının ve dolayısıyla hükümlü sayısının azalmasına katkıda bulunabileceğini ifade etmiştir. Ayrıca iddia pazarlığının etkisinin şüpheli/sanığa isnat edilen suçlamaların kısaltılmış bir adli inceleme yoluyla belirlendiğini, bunun da özünde usule ilişkin birtakım haklardan feragat edilmesi anlamına geldiğini belirtmiştir¹⁶²⁰. Bununla birlikte, bu durumun kendiliğinden bir sorun oluşturmadığı; zira 6. maddenin ne lafzının ne de ruhunun kişinin bu güvencelerden kendi özgür iradesiyle feragat etmesine engel olmadığı görüşündedir¹⁶²¹.

¹⁶¹⁸ Natsvlishvili ve Togonidze v. Gürcistan, Başvuru No. 9043/05, 29 Nisan 2014. Mahkemenin bu davadaki değerlendirmesinin oldukça sınırlı olduğu hakkındaki eleştiriler için bkz. Bozbayındır, “İddia Pazarlığı Kurumu (Plea Bargaining)”, s. 1498-1499.

¹⁶¹⁹ Natsvlishvili ve Togonidze v. Gürcistan, § 90.

¹⁶²⁰ Navalnyy ve Ofitserov v. Rusya, Başvuru No. 46632/13 ve 28671/14, 23 Şubat 2016, § 100.

¹⁶²¹ Natsvlishvili ve Togonidze v. Gürcistan, § 91. Ayrıca bkz. Scoppola v. İtalya (no. 2) Başvuru No. 10249/03, 17 Eylül 2009, § 135.

AİHM diğer bazı kararlarında da şüphelinin/sanığın haklarından feragat etmesinin uygunluğunu adil yargılanma hakkı bakımından değerlendirmiştir. Zira iddia pazarlığı şüpheli/sanığın adil yargılanma hakkı kapsamındaki bazı haklarından vazgeçmesini içerdiğinden, bu kararlar ile oluşturulan uygulama iddia anlaşmasının uygulanmasıyla da ilgilidir¹⁶²². AİHM kararları uyarınca feragat, şüpheyne yer vermeyecek şekilde kesin olmalı, feragatin önemiyle orantılı güvenceler bulunmalı ve herhangi önemli bir kamu yararına aykırı olmamalıdır¹⁶²³. AİHM; ayrıca şüpheli/sanığın, AİHS'in 6. maddesi ile güvence altına alınmış olan haklarından birinden feragat etmesinin olası sonuçlarını öngörebilecek durumda olduğunun tespit edilmesi gerektiğini belirtmektedir¹⁶²⁴. Mahkeme bazı kararlarında, gönüllü ve tamamıyla bilgi sahibi olarak savunma için belirli avantajlar sağlayan basitleştirilmiş muhakeme sürecini kabul eden başvuruların, 6. maddedeki söz konusu güvencelerden kesin ve bilinçli olarak feragat ettiklerine karar vermiştir¹⁶²⁵. Bununla birlikte, adil yargılanma kapsamında temel bir hak olan ve diğer güvencelerin etkinliğini sağlayan müdafiden yararlanma hakkı gibi bazı güvenceler, AİHM içtihadı uyarınca bilinçli feragat standardı bakımından özel olarak korunmayı gerektirmektedir. Müdafî olmadan yapılan sorgulamanın tartışıldığı Pishchalnikov v. Rusya kararında, yasal olarak müdafî tarafından temsil edilme hakkından feragat etmenin geçerli olabilmesi için haktan feragatin açık bir şekilde belirtilmesi ve önemi ile orantılı asgari güvencelerin sağlanması gerekliliği üzerinde durularak, başvuranın müdafie erişimi olmaksızın yaptığı açıklamaların hakkından geçerli bir feragat teşkil etmediğine karar vermiştir¹⁶²⁶.

AİHM, iddia pazarlığı uygulaması için sağlanması gereken güvenceler konusunda, Natsvlishvili ve Togonidze v. Gürcistan kararında iki temel ölçüt kullanmaktadır. Buna göre, şüpheli/sanık iddia pazarlığını dosyadaki gerçekler ve

¹⁶²² Bu konuda detaylı bilgi için ayrıca bkz. Bozbayındır, “İddia Pazarlığı Kurumu (Plea Bargaining)”, s. 1471 vd.

¹⁶²³ Hermi v. İtalya, Başvuru No. 18114/02, 18 Ekim 2006, § 73; Scoppola v. İtalya (no. 2), § 135-136; Sejdic v. İtalya, Başvuru No. 56581/00, 1 Mart 2006, § 86. Ayrıca bkz. Bozbayındır, “İddia Pazarlığı Kurumu (Plea Bargaining)”, s. 1477-1481.

¹⁶²⁴ Hermi v. İtalya, § 74; Sejdic v. İtalya, § 87. Ayrıca bkz. Jones v. Birleşik Krallık, Başvuru No. 30900/02, 9 Eylül 2003.

¹⁶²⁵ Di Martino ve Molinari v. İtalya, Başvuru No. 15931/15 ve 16459/15, 25 Mart 2021, § 33-40. Ayrıca bkz. Hermi v. İtalya, § 78-81; Dijkhuizen v. Hollanda, Başvuru No. 61591/16, 8 Haziran 2021, § 60.

¹⁶²⁶ Pishchalnikov v. Rusya, Başvuru No. 7025/04, 24 Eylül 2009, § 77-79. AİHM'e göre, adil yargılanma kapsamında temel bir hak olan tanığı sorgulama hakkından feragat edilmesi de mahkeme içtihadında yer alan feragat standartlarına kesinlikle uygun olmalıdır. Bkz. Murtazaliyeva v. Rusya, Başvuru No. 36658/05, 18 Aralık 2018, § 118.

yasal sonuçlar hakkında bilinçli olarak ve özgür iradesi ile kabul etmeli ve pazarlığın içeriği ve kabulün adil olup olmadığı yeterli bir yargısal denetime tabi olmalıdır¹⁶²⁷. Bu iki kriter temelinde AİHM, iddia pazarlığı uygulamasını değerlendirirken aynı zamanda aşağıdaki koşulları da göz önünde bulundurmıştır. Bunlar iddia pazarlığı konusunda başvurunun kendisinin girişimde bulunması; başvurunun, şüpheye yer bırakmayacak şekilde devlet nezdinde sebep olunan zararı giderme isteğini ifade etmesi; dava dosyası içeriğine erişiminin sağlanması; kendisinin seçtiği iki yetkin müdafî tarafından temsil edilmesi; savcılıkla yürütülen iddia pazarlığı müzakereleri sırasında hukuki danışmanlık almasının sağlanması ve müdafilerden birinin başvuru anlaşılanın yargısal incelemesi sırasında temsil etmesi; mahkemenin başvuru ve müdafini, başvurunun savcıyla görüşmesi sırasında herhangi bir baskıya uğrayıp uğramadığı konusunda sorgulaması; mahkemenin, başvurunun çeşitli vesilelerle savcılık makamı ve hâkim önünde anlaşmanın içeriğini tam olarak anladığını, usuli haklara sahip olduğunu, anlaşmanın yasal koşullarının kendisine anlatıldığını ve anlaşmayı kabul etme kararının hiçbir baskı ya da sahte teminata dayanmadığını birden fazla kez teyit etmesi; yargısal denetimin yapılabilmesi için savcı ile başvuru arasındaki anlaşmanın yazılı bir kaydının tutulması; mahkemenin başvuru ile savcı arasındaki anlaşmayla bağlı olmaması ve anlaşmayı reddetme yetkisine sahip olması; mahkemenin aynı zamanda bu cezayı hafifletme yetkisine de sahip olması; mahkemenin başvurucuya isnat edilen suçlamaların haklı bir temeli olup olmadığını ve açık (*prima facie*) delille desteklenip desteklenmediğini araştırması ve mahkemenin iddia pazarlığını kamuya açık bir duruşmada incelemesi ve onaylamasıdır¹⁶²⁸.

AİHM'e göre, şüpheli/sanığın kabulü ve mahkeme önünde yargılanmaktan bilerek ve gönüllü vazgeçmesi iddia pazarlığının temel unsurlarıdır¹⁶²⁹. Bu noktada bilinçli olmanın ve gönüllülüğün ne anlama geldiği ve nasıl sağlanacağı

¹⁶²⁷ Natsvlshvili ve Togonidze v. Gürcistan, § 92.

¹⁶²⁸ Natsvlshvili ve Togonidze v. Gürcistan, § 93-95.

¹⁶²⁹ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi de Hicks v. Avustralya kararında, duruşma hakkından feragat edilmesini değerlendirmiş ve Bay Hicks'in iddia pazarlığını kabul etmekten başka seçeneği olmadığı ve bu nedenle, iddia anlaşmasının Sözleşme'nin gerekliliklerini ihlal etmemesini sağlamak için her türlü çabayı gösterdiğini kanıtlamanın Avustralya Devletinin yükümlülüğü olduğu sonucuna varmıştır. Hicks v. Australia, CCPR/C/115/D/2005/2010 Bkz. <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d/PPRiCAqhKb7yhsukPtYsnxN H1DBeueuCbK4gDpfdKAgVE4R9WvoGZBYvMDUj3lQJ771HDUZuE3YIM2dE5xC4RL%2Bv0Xawi/Timr9OsD9FN%2B8lR%2Bj97rW5jiqUkk1D4KHUlw2rDtGaToPY4Dw%3D%3D> (Erişim Tarihi: 19.08.2020).

incelenmelidir. Mahkeme; Natsvlishvili ve Togonidze v. Gürcistan kararında şüpheli/sanığın gönüllülüğünü değerlendirirken, ilk olarak iddia pazarlığının uygulanmasını isteyen şüpheli/sanık olması, şüpheli/sanığın savcı tarafından baskıya uğramadığını teyit etmesi ve müdafî yardımından yararlanması, etkin mahkeme denetiminin gerçekleşmesi gibi koşulları dikkate almıştır. Bu şartların sağlanması, sanığın özgür bir seçim yaptığının değerlendirildiği anlamına gelmektedir¹⁶³⁰. Dolayısıyla şüpheli/sanığın iddia pazarlığına gönüllülüğünün hâkim tarafından değerlendirilmesi için bazı gereksinimler belirlenmiştir. Bu noktada yalnızca yüzeysel bir değerlendirmenin geçerli olmaması, ulusal düzeyde pazarlığın ne şekilde uygulandığının ve şüpheli/sanığın kişisel durumu, savcının davranışları ile iradesi üzerinde etkili olan diğer bazı etkenlerin de değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmek gerekir.

Şüpheli/sanığın davaya konu olaylar ve yasal sonuçlar hakkında tam bilgi sahibi olması bakımından AİHM'in V.C.L. ve A.N. v. Birleşik Krallık kararı yol gösterici niteliktedir¹⁶³¹. Nitekim AİHM, insan ticareti suçu mağdurlarının uyuşturucuyla ilgili suçlardan (kendilerinin insan ticareti suçuna konu edilmeleriyle bağlantılı olarak işlenen) yargılandıkları ve bu mağdurların söz konusu suçları ikrar ettikleri bir insan ticareti olayında, başvuru sahiplerinin insan ticareti suçuna konu olup olmadıklarının ve bu suça konu olmuşlarsa bu durumun cezai sorumluluklarına herhangi bir etki edip etmeyeceği olgularının yetkili mercilerce değerlendirilmemiş olması nedeniyle, bu suç ikrarlarının ve iddia anlaşmalarının davaya konu olayların tam olarak bilincinde olarak yapılmamış olduğuna karar vermiştir¹⁶³². Ayrıca bu gibi durumlarda başvuranlar tarafından herhangi bir haktan feragat edilmesinin, insan ticaretiyle mücadele ve bu suçların mağdurlarının korunması anlamında da kamu yararı ile çelişeceği ifade edilmiştir. Dolayısıyla Mahkeme, başvuranların suç ikrarında bulunmasının 6. madde kapsamında feragat anlamına geldiği görüşünü kabul etmemiştir¹⁶³³.

¹⁶³⁰ Bununla birlikte, hâkim Gyulumyan tarafından yazılan kararın kısmen karşı oyunda; Gürcistan'da davalarda %99 mahkûmiyet oranı olduğunu, bu durumun beraat etme şansını gerçekçi olmaktan çıkardığını, ceza adalet sistemindeki durumun, sanığa başka seçenek bırakmadığını ifade ederek, sanığın gönüllü olarak iddia pazarlığına girme değerlendirmesi bakımından incelenmesi gereken bazı kriterleri sıralamıştır. Ayrıca davada fabrika hisselerinin devri ve ödemelerin anlaşma yapılmadan önce gerçekleşmiş olması, yıllar önce kendisini kaçırmakla suçlanan kişiyle ve cinayetten hüküm giyen başka bir kişi ile aynı hücrede tutulması sebebiyle hücrelerinde kasıtlı olarak stresli bir duruma maruz bırakılmış olması gibi sanıkların iddia makamıyla yapılan anlaşma şartlarını müzakere etmede açıkça eşitsiz bir konuma sokan ve sanığın özgür seçimini etkileyebilecek bir dizi faktörün bulunduğunu belirtmiştir.

¹⁶³¹ V.C.L. ve A.N. v. Birleşik Krallık, Başvuru No. 77587/12 ve 74603/12, 16 Şubat 2021.

¹⁶³² V.C.L. ve A.N. v. Birleşik Krallık, § 195-200.

¹⁶³³ V.C.L. ve A.N. v. Birleşik Krallık, § 201-204.

Aynı zamanda işkence, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele yasağı bakımından iddia pazarlığı ile doğrudan ilişkili bir karar bulunmasa da bu konudaki güvenceler iddia anlaşması ile aleni duruşma hakkından feragat için de önemli standartlar sağlamaktadır. Bu anlamda yasak ifade alma ve sorgu yöntemleri iddia pazarlığı bakımından da kabul edilemez; bu yöntemlerle şüpheli/sanıktan elde edilen kabul beyanının bilinçli ve gönüllü olduğundan söz edilemez ve haklardan feragat geçersiz olur. Nitekim işkence, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ile AİHS'in 3. maddesine aykırı olarak elde edilen ifadelerin ceza muhakemesinde kullanılması, bu durumda muhakeme bir bütün olarak ve kendiliğinden adil olmadığından 6. maddenin ihlali teşkil etmektedir¹⁶³⁴. Bununla birlikte, AİHM ayrıca kişiye sunulan seçenekler arasındaki ağır orantısızlığın kişinin iradesi üzerinde baskı oluşturup oluşturmadığını ve bu durumun duruşma hakkından feragati geçersiz hale getirip getirmediğini değerlendirmiştir. Özgür bir kişi hiçbir şekilde haklarından feragat etmeye zorlanmamalıdır¹⁶³⁵. Deweer v. Belçika kararında, başvuranın baskı altında duruşma hakkından feragat etmesi nedeniyle adil yargılanma hakkının zarar gördüğü sonucuna ulaşılmıştır. Öncelikle kişinin yalnızca mahkeme huzuruna çıkması gerekmesi nedeniyle yaşadığı, davanın duruşma öncesi çözümünü kabul etme baskısı anlamında uygunsuz bir durumun varlığı söz konusu değildir¹⁶³⁶. Ancak AİHM; 6. maddenin birinci fıkrasında güvence altına alınan aleni duruşmadan açıkça veya zımnen feragat edilebilecek olsa da başvurucunun, daha az para cezası ödeyerek bu para cezasından daha ağır nitelikte para cezasından ve ayrıca iş yerinin kapalı kalmasına dair ceza riskinden kurtulması karşılığında aleni duruşmadan feragat etmesinin, zorunluluk nedeniyle saflığını yitirdiğine ve adil yargılanma hakkının ihlali anlamına geldiğine karar vermiştir¹⁶³⁷. Bu bakımdan iddia pazarlığı uygulanmasında da bu karardaki standartların dikkate alınması gündeme gelebilir; nitekim cezada yapılacak indirim oranına göre daha az ceza alma fırsatı suçun kabul edilmesine yönelik bir baskı unsuru olarak değerlendirilebilir.

İddia pazarlığı kapsamındaki kabul beyanı; aleni duruşma hakkından feragat ile birlikte, iddia pazarlığı sonucunda verilen mahkûmiyet kararı bakımından genellikle kanun yoluna başvurma hakkının da sınırlandırılması sonucunu doğurmaktadır.

¹⁶³⁴ Gäfgen v. Almanya, Başvuru No. 22978/05, 1 Haziran 2010, § 166; El Haski v. Belçika, Başvuru No. 649/08, 25 Eylül 2012, § 85.

¹⁶³⁵ Deweer v. Belçika, Başvuru No. 6903/75, 27 Şubat 1980, § 48-54.

¹⁶³⁶ Deweer v. Belçika, § 51.

¹⁶³⁷ Deweer v. Belçika, § 51-54.

AIHM, iddia pazarlığı neticesinde verilen mahkûmiyet kararı açısından kanun yoluna başvurma hakkının sınırlandırılmasının AIHS'in ihlali anlamına gelip gelmediğini de değerlendirmiştir. Yukarıda bahsi geçen Natsvlshvili ve Togonidze v. Gürcistan kararında; iddia anlaşması kapsamında kanun yoluna başvurmaktan feragat edilmesi, AIHS Ek 7 No'lu Protokol'ün cezai konularda temyiz hakkının düzenlendiği 2. maddesi kapsamında ele alınmıştır. AIHM, devletlerin 7 No'lu Protokol'ün 2. maddesi altında geniş bir takdir marjından yararlandıklarını ifade ederek, başvuranın iddia pazarlığını kabul etmek ve olağan bir davanın görülmesi hakkından feragat etmek suretiyle, olağan temyiz incelemesi hakkından feragat ettiği; bu durumun ise kanun yoluna başvurma hakkını ihlal eden keyfi bir sınırlama olmadığı kanaatine ulaşmıştır¹⁶³⁸. Bu kapsamda olağan temyiz incelemesinden feragat sonucu doğuran iddia pazarlığını kabulün, bilinçli ve gönüllü bir tercih olması ve yeterli güvencelerin sağlanması nedenleriyle hak ihlali olmadığı tespitinde bulunmuştur¹⁶³⁹.

AIHM, iddia anlaşması yoluyla elde edilen beyanların yargılamalarda kullanılması bakımından adil yargılanma hakkının ihlal edilip edilmediğini de değerlendirmektedir. Bu kapsamda diğer kişilerden iddia pazarlığı yoluyla elde edilen birtakım beyanlara dayanılarak iddia pazarlığı sürecinin bir parçası olmayan kişiler hakkında tanık ifadelerine dayalı mahkûmiyet kararı verilmesinin, yürütülen muhakeme sürecinin adillliğini bir bütün olarak etkileyip etkilemediği incelenmektedir. Başvuranların davalarının kilit tanığı olan kişinin ifadesinin, aynı ceza davasında daha önce iddia pazarlığına girmiş olması sonucunda elde edilmesinin söz konusu olduğu Navalnyy ve Ofitserov v. Rusya kararına konu olayda; tanığın aleyhindeki yargılamalarda elde edilen bulguların, tam ve uygun bir inceleme yapılmadan başvuranların davasında kabul edilemez olduğu ve olguların tam olarak kanıtlanmadığı belirtilmiştir¹⁶⁴⁰. AIHM; olaydaki tanığın ayrılan davada iddia pazarlığı ve hızlandırılmış muhakeme yoluyla mahkûmiyetinin, başvuranların davasında tanık olarak yeterliliğini tehlikeye düşürdüğü kanaatinde olup başvuranların duruşmasında, savunmanın tanığı çapraz sorguya çekmeden önce tanığın önceki ifadelerinin duruşmada okunmasına izin verilmesi nedeniyle tanık sıfatıyla daha önce sanık olarak verdiği ifadeleri tekrar etmek zorunda kaldığı ve sonuç olarak başvuranların tanıktan elde edilen ve yargılamalarında kullanılan delillerin adil

¹⁶³⁸ Natsvlshvili ve Togonidze v. Gürcistan, § 96.

¹⁶³⁹ Natsvlshvili ve Togonidze v. Gürcistan, § 97.

¹⁶⁴⁰ Navalnyy ve Ofitserov v. Rusya, § 105.

yargılanma hakkıyla bağdaşmadığı yönündeki iddiasının doğru olduğu sonucuna ulaşmıştır¹⁶⁴¹.

Adamčo v. Slovakya kararında AİHM, iddia anlaşması sonucu ortaya çıkan suç ortağının beyanlarına dayanılarak verilmiş bir mahkûmiyet kararı dikkate alındığında, beyanların başvuran aleyhindeki tek veya en azından belirleyici rol oynayan deliller olması; yerel mahkemelerin tanığın savcılık makamından ne gibi bir avantaj veya menfaat elde ettiğini daha geniş bağlamda incelememesi; savcılık ile yapılan iddia anlaşmasının mahkeme sürece dâhil olmadan yapılmış olması ve yerel mahkemelerin başvuranın savunmalarıyla ilgili gerekçelendirmeyi yapmaması gerekçeleriyle 6. maddenin ihlal edildiği sonucuna varmıştır¹⁶⁴². Bununla birlikte, Kadagishvili v. Gürcistan kararında, savcılık makamı ile iddia pazarlığı yapmış olan şüphelilerin beyanlarına dayanılması olgusunun tüm yargılamayı adil olmayan hale getirmediği kanaatine ulaşılmıştır¹⁶⁴³. AİHM; iddia pazarlığı süreci ve işlemlerinin, kanunlara uygun olarak ve yeterli derecede adli inceleme eşliğinde gerçekleştirildiğine işaret etmiştir. Ayrıca AİHM'e göre, ilgili tanıklar başvuranın davasında duruşmayı yapan mahkemeye beyanlarını sunmuş ve duruşmanın görüldüğü mahkeme çapraz sorgu anlamında yeterli imkâna sahip olmuştur. AİHM, Natsvlishvili ve Togonidze v. Gürcistan ve Navalnyy ve Ofitserov v. Rusya kararlarında olduğu gibi, mahkeme incelemesinin önemi üzerinde durmuş ve iddia pazarlığı sürecindeki olgulara dair bulguların, duruşmada tam ve usule uygun şekilde incelenmesi söz konusu olmadan başvuranın davasında kabul görmemiş olması önemli görülmüştür¹⁶⁴⁴. Yukarıda da bahsedilen V.C.L. ve A.N. v. Birleşik Krallık kararına konu insan ticareti suçu mağdurlarının uyuşturucuyla ilgili suçlardan (kendilerinin insan ticareti suçuna konu edilmeleriyle bağlantılı olarak işlenen) yargılandıkları ve mağdurların söz konusu suçları ikrar ettikleri olayda ise; bazı durumlarda devletlerin sanık lehindeki delilleri araştırma ve toplamaya ilişkin pozitif bir yükümlülüğünün ortaya çıkabileceği ifade edilerek, başvuranların insan ticareti suçuna konu olması durumuna dair uygun şekilde değerlendirilme yapılmamış olması gerçeğinin, makamları sanık savunmalarının temel bir yönünü oluşturabilecek delilleri güvence altına almaktan alıkoyduğu belirtilmiştir¹⁶⁴⁵.

¹⁶⁴¹ Navalnyy ve Ofitserov v. Rusya, § 109.

¹⁶⁴² Adamčo v. Slovakya, Başvuru No. 45084/14, 12 Kasım 2019, § 56-72.

¹⁶⁴³ Kadagishvili v. Gürcistan, Başvuru No. 12391/06, 14 Mayıs 2020, § 155-160.

¹⁶⁴⁴ Kadagishvili v. Gürcistan, § 156-157. Karş. Navalnyy ve Ofitserov v. Rusya, § 105.

¹⁶⁴⁵ V.C.L. ve A.N. v. Birleşik Krallık, § 195-200.

VII. İddia Pazarlığının Temel Haklar ve Ceza Muhakemesi İlkeleri Yönünden Değerlendirilmesi

A. Genel Olarak

Son yıllarda ceza adalet sistemlerinde kabul edilen alternatif muhakeme yöntemleri, süjelerin iradesinin muhakemeyi yönlendirmesine imkân sağlamakla birlikte, bazı temel hak ve ilkelerden vazgeçilmesini gerektirmektedir. Şüpheli/sanığın kabulüne bağlı muhakeme yöntemlerinin benimsenmesiyle, şüpheli/sanık ağır sonuçlardan kurtulmak için özgür iradesi ile muhakemeye katkıda bulunmakta ve hakkında genel hükümlere göre muhakeme yapılmasından vazgeçmekte; devlet ise ceza verme yetkisinden kısmen vazgeçebilmekte veya cezada indirim önermektedir¹⁶⁴⁶. Çekişmeli yapıya sahip Anglo-Sakson sistemi kökenli bir kurum olan, zaman içerisinde Kıta Avrupası hukuk sisteminde de çeşitli görünüm şekillerine yer verilen ve bugün modern ceza muhakemesi sistemlerinin bir parçası olan iddia pazarlığı kurumunun özellikle adil yargılanma hakkı kapsamında güvence altına alınan bazı temel haklar ve ceza muhakemesi ilkeleri ile çelişki içerisinde olduğu sıklıkla ileri sürülmektedir¹⁶⁴⁷. Bununla birlikte, mahkemelerin ağır iş yükü ve kaynak sıkıntısı nedeniyle yargılamaların makul sürede sonuçlandırılmasının gittikçe zorlaştığı ve muhakeme sistemlerinin alternatif yöntemler olmadan bu iş yükünün altından kalkamayacağı değerlendirilmektedir. Dolayısıyla mahkemelerin iş yükü karşısında zaman ve kaynak tasarrufu sağlayarak uyuşmazlıkların mahkeme önüne gelmeden sona erdirilmesine hizmet eden alternatif yöntemlerden faydalanmak bir zorunluluk olarak görülmektedir. Bu noktada adil yargılanma hakkının gerekleri ile makul sürede yargılanma hakkı arasında bir denge kurulması gerektiği dikkate alınmalıdır. Ayrıca makul sürede yargılanma hakkının yalnızca muhakemenin hızlı sonuçlandırılmasını gerektirmediğini, aynı zamanda güvenceli bir yargılamayı gerektirdiğini gözden kaçırmamak gerekir.

İddia pazarlığı yöntemine ilişkin yasal düzenlemelere yer veren bazı Kıta Avrupası ülkelerinde, söz konusu düzenlemelerin özellikle hukuk devleti, adil yargılanma hakkı, masumiyet karinesi, aleni yargılanma ve maddi gerçeğin

¹⁶⁴⁶ Ayrıca bkz. Stephen A. Saltzburg, “Pleas of Guilty and the Loss of Constitutional Rights: The Current Price of Pleading Guilty”, *Michigan Law Review*, Vol. 76, 1978, s. 1265 vd.

¹⁶⁴⁷ Ashworth - Redmayne, *The Criminal Process*, s. 287 vd.; Rauxloh, *Plea Bargaining*, s. 47 vd.

araştırılması gibi kimi hak ve ilkelere aykırı olup olmadığı Anayasa Mahkemeleri tarafından incelenmiştir. Bu kapsamda örneğin Alman Anayasa Mahkemesi, ulusal mevzuatlarında düzenlenen söz konusu kurumların, yeterli koruma ve güvenceler sağlandığı sürece anayasaya aykırı olmadığına; Fransız Anayasa Mahkemesi ve İtalyan Anayasa Mahkemesi de kuralların büyük çoğunluğunun anayasaya uygun olduğuna karar vermiştir¹⁶⁴⁸.

Adil yargılanma hakkı ile bazı temel ceza muhakemesi ilkelerini önemli şekilde zedelediği ileri sürülen iddia pazarlığına yönelik eleştirilerden biri; çelişmeli muhakeme ilkesi ile silahların eşitliği ilkesini ihlal ettiği, dolayısıyla şüpheli/sanıkların adil yargılanma hakkının zarar gördüğü eleştirisidir. İddia pazarlığı süreci, yargılanma hakkını kullandığı gerekçesiyle şüpheli/sanığın dolaylı olarak cezalandırılmasına yol açtığı eleştirisi ile de karşılaşmaktadır. Şüpheli/sanık suçunu kabul ederek ceza indirimi almayı tercih ederse, savcının elindeki delilleri veya iddialarını aleni mahkeme huzuruna getirmeyeceği, şüpheli/sanık aleyhindeki delillerin kanıtlanmasının zorunlu olmadığı ifade edilmektedir. Ayrıca şüpheli/sanık, adil yargılanma hakkı gereği müdafinin hukuki yardımından yararlanma hakkına sahip olmalıdır. Şüpheli/sanığın etkin şekilde hukuki yardıma erişebilmesi son derece önemlidir. Sanığın etkin hukuki danışmanlığa erişmesi açısından yaşanan yetersizlik ve etkin hukuki yardımın nadir olması, iddia pazarlığına yönelik eleştirileri desteklemekte ve güçlendirmektedir. Bu itibarla şüpheli/sanık, temel hak ve özgürlükler bakımından ciddi bir dezavantajla karşı karşıya kalmakta ve adil yargılanma hakkı ihlal edilmektedir.

Bu kuruma ilişkin önemli endişelerden biri de masumiyet karinesini ihlal etmesi ve masum sanıkların suçu kabul etmelerine yol açmasıdır¹⁶⁴⁹. Ayrıca, suçlu olduğu halde suçunu kabul etmemeyi seçen şüpheli/sanık, normalde olması gerekenden daha ağır bir cezaya çarptırılma olasılığı ile karşı karşıya kalabilir. Bunun nedeni mahkemenin, şüpheli/sanığın yargılanma hakkını kullanması nedeniyle zaman kaybına maruz kaldığını düşünme olasılığıdır. Aleni bir yargılama istenmesinden ötürü şüpheli/sanıkların cezalandırılması sonucuyla karşılaşılacağı

¹⁶⁴⁸ Detaylı bilgi için bkz. İkinci Bölüm IV - B - 2 İtalya, IV - B - 3 Fransa ve IV - B - 4 Almanya başlıkları.

¹⁶⁴⁹ Detaylı bilgi için bkz. İkinci Bölüm III - C - 5 Masumların Mahkûm Edilmesi Tehlikesi başlığı.

düşünülmektedir. Bu durum ise şüpheli/sanığın kendi kendini suçlayıcı beyanda bulunmama hakkı ile çelişki yaratmaktadır.

İddia pazarlığına yönelik bir diğer eleştiri, şüpheli/sanığın mahkeme önünde aleni yargılanma hakkının kısıtlanmasıdır. Her ne kadar şüpheli/sanığın mahkeme önünde yargılanma hakkından feragat edebilmesi mümkün olsa da iddia pazarlığı, özellikle cezada indirim sağladığından şüpheli/sanık üzerinde baskı yaratabilir. Nitekim suç kabulünde daha az ceza alma imkânı vardır ve bu durum anlaşmaya dayalı yöntemlere ağırlık verilerek şüpheli/sanığın haklarının kısıtlanması pahasına, orantısız bir uygulamaya yol açabilir.

İddia pazarlığının zedelediği iddiası ile ön plana çıkan temel hak ve ilkelerden bazıları; adil yargılanma hakkı kapsamında masumiyet karinesi, kendi kendini suçlayıcı beyanda bulunmama hakkı, tarafsız ve bağımsız bir mahkeme önünde yargılanma hakkı, savunma hakkı ve aleni yargılanma hakkı ile birlikte kamu davasının mecburiliği, maddi gerçeğe ulaşma, doğrudan doğruyalık ve sözlülük ilkeleridir. İddia pazarlığına temel hak ve ilkeler yönünden getirilen eleştiriler çoğunlukla evrensel nitelikte olup ülkede uygulanmakta olan hukuk sisteminin Anglo-Sakson sistemi veya Kıta Avrupası sistemi olmasından bağımsız şekilde değerlendirilmelidir. Bununla birlikte, iddia pazarlığının özellikle Kıta Avrupası hukuk sisteminin muhakeme ilkeleri ile bağdaşmadığı ifade edilmektedir¹⁶⁵⁰.

Pazarlık yöntemlerinin geleneksel yargılamadan ayrılan yönleri; başta adil yargılanma hakkı, masumiyet karinesi, kendi kendini suçlayıcı beyanda bulunmama, mahkeme önünde yargılanma hakkı gibi temel haklar ve aynı zamanda ceza davasına hâkim olan doğrudan doğruyalık, sözlülük, alenilik ve maddi gerçeğin araştırılması ilkeleri bakımından tartışılmasını zorunlu kılmaktadır¹⁶⁵¹. Nitekim iddia pazarlığının,

¹⁶⁵⁰ Zafer, “Fail-Mağdur Uzlaşması”, s. 117.

¹⁶⁵¹ İddia pazarlığının bir görünümü niteliğinde olduğu ifade edilen seri muhakeme usulüne ilişkin düzenlemelerin hak ve ilkeler yönünden değerlendirilmesi üçüncü bölümdeki ilgili başlıklarda ayrıca yapılacaktır. Seri muhakeme usulünün temel haklar ve ceza muhakemesi ilkeleri yönünden değerlendirilmesi için bkz. Mustafa Ruhan Erdem - Candide Şentürk, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Yeni Bir Kurum Olarak Seri Muhakeme Yöntemi (CMK m.250)”, **Ceza Hukuku Dergisi**, C. 14, S. 41, Aralık 2019, s. 581 vd. Ayrıca bkz. Gülsün A. Aygörmez Ugurlubay - Nuran Haydar - Mehmet Korkmaz, “Serî Muhakeme Usûlüne İlişkin Sorunlar”, **Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 1, S. 2, 2019, s. 278 vd.; Gülsün A. Aygörmez - Mehmet Korkmaz, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Serî Muhakeme ve Basit Yargılama Usûlü Muhakeme Stratejileri*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021, s. 33 vd.

muhakeme ekonomisine katkı sağlayarak, muhakemenin hızlandırılması gibi pratik bazı faydaları olduğu ifade edilebilecek olsa da mahkeme önünde aleni yargılanma gerçekleşmediğinden temel hak ve ilkeler ile çatışma halinde olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bunun yanında anlaşmaya dayalı yöntemlerin uygulanmasının ceza muhakemesinde önlenemez yükselişi karşısında ve özellikle mahkemelerin ağır iş yükünün bir sonucu olarak, pazarlık yöntemlerinin tamamen yasaklanmasını ve yürürlükten kaldırılmasını savunmanın gerçekçi olmayacağını ifade etmek gerekir. Günümüz ceza muhakemesi sistemlerinde bu yöntemlerin kullanılmasından vazgeçilmesi oldukça zordur.

Şüpheli/sanığın kabulüne bağlı alternatif yöntemlerin uygulanması bakımından ceza muhakemesinin iyileştirilmesi ve etkinliğinin artırılması amacı göz önüne alındığında, olağan ceza muhakemesinde ve muhakeme ilkelerinde bazı değişiklikler yapılarak bu ilkelere bazı istisnalar tanınması mümkün görülebilir. Ancak bu amaçlarla yapılacak sınırlandırmalar, bazı şartları sağlamaları halinde geçerli olabilmeli ve adil yargılanma hakkının özü ihlal edilmemelidir. Bu bakımdan iddia pazarlığının çelişki içerisinde olduğu iddia edilen haklar yönünden temel güvencelerin göz ardı edilmesini önleyecek kriterlere yer verilmesi ve uygulamanın nasıl gelişmesi gerektiğinin ortaya konması önem arz etmektedir.

B. Bazı Temel Haklar ile Ceza Muhakemesi İlkeleri Yönünden Değerlendirme

1. Adil Yargılanma Hakkı ve İddia Pazarlığı

Ceza muhakemesinin tüm aşamalarında şüpheli/sanığın adil yargılanma hakkı vardır. Adil yargılanma hakkı, muhakeme sürecine ilişkin ilkeleri belirleyerek nesnel bir yargılama sonucunda adil bir karara varılmasını güvence altına almaktadır ve bu kapsamda adil bir karara varabilmek için gerekli koşulların sağlanıp sağlanmadığına yöneliktir¹⁶⁵². Söz konusu hak, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ile birlikte ulusal düzeylerde de güvence altına alınmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinin 1. fıkrasında, adil yargılanma hakkı kapsamındaki hak ve ilkelerden kanunla kurulmuş

¹⁶⁵² İncoğlu, “Adil Yargılanma Hakkı”, s. 209.

bağımsız ve tarafsız bir mahkeme önünde yargılanma hakkı, makul sürede yargılanma hakkı, aleni yargılanma hakkı, hakkaniyete uygun yargılanma hakkı açıkça yer almaktadır. Bununla birlikte, mahkemeye başvurma hakkı, silahların eşitliği, çelişmeli muhakeme, gerekçeli karar, susma ve kendi kendini suçlamaya zorlanamama hakkı, duruşmada bulunma hakkı gibi bazı hak ve ilkelerin ise açıkça sayılmamasına rağmen zımni olarak madde kapsamında yer aldığı kabul edilmektedir¹⁶⁵³. Sözleşme'nin 6. maddesinin 2. fıkrasında masumiyet karinesi düzenlenmekte, 3. fıkrasında ise suçlamanın niteliği ve nedenleri hakkında bilgilendirilme hakkı, gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olma hakkı, kendi kendini savunma ve müdafî yardımından yararlanma hakkı, iddia tanıklarının sorguya çekmek/çektirmek ve savunma tanıklarını aynı şartlar altında dinletmek, ücretsiz tercüman hakkı gibi suç şüphesi altında bulunan kişilerin hakları sayılmaktadır.

İddia pazarlığı sürecinde AIHS m. 6 kapsamındaki bazı güvenceler devam etse de şüpheli/sanığın birtakım haklardan da vazgeçmesi sonucu doğmaktadır. Zira şüpheli/sanık, bir suç kabulüne rıza gösterirken mahkeme önünde yargılanma hakkı dâhil olmak üzere çeşitli haklardan feragat etmektedir¹⁶⁵⁴. Bununla birlikte, 6. madde kapsamındaki haklardan feragat edilmesi mümkün görüldüğünden, şüpheli/sanığın haklarından kendi isteği ile feragat etmesi nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edilmediği söylenebilir. Aynı zamanda şüpheli/sanık, anlaşma karşılığında suç kabulünde bulunmayı kabul etmeyerek ve sürecin her aşamasında suç kabulünden vazgeçerek olağan şekilde mahkeme önünde aleni yargılanmayı tercih etme imkânına sahiptir. Pazarlığın şüphelinin kabulüne bağlı olması ve anlaşmanın gerçekleşmemesi halinde yasal, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme önünde yargılanma hakkını kullanmasına imkân sağlanması nedeniyle suçsuz olduğunu düşünen veya beraat edeceğine inanan şüpheli, bu yolu kabul etmeyerek geleneksel muhakeme gereğince mahkeme önünde yargılanabilecektir. Ancak iddia pazarlığının kabulü konusunda bazı asgari güvencelerin tanınmış olması gerekmektedir. Bu noktada şüpheli/sanık, suçu kabul etme teklifinin mantıklı bir seçenek olup olmadığına özgürce karar vermelidir. Nitekim daha ağır bir cezadan kurtulmak için iddia pazarlığı yönteminin şüpheli/sanık tarafından avantajlı bir şekilde kullanabileceğine ilişkin görüş, şüpheli/sanığın ancak

¹⁶⁵³ İnceoğlu, “Adil Yargılanma Hakkı”, s. 210.

¹⁶⁵⁴ Turner, “Plea Bargaining”, s. 87.

gönüllü ve bilinçli bir seçim yapma kabiliyeti varsa geçerli olabilir¹⁶⁵⁵. Şüpheli/sanık, kabulün ve anlaşmanın sonuçları ile birlikte daha ağır bir mahkûmiyetin getirebileceği sonuçları ve diğer hususları da bilmelidir.

İddia pazarlığı uygulamasında gönüllüğünün sağlanması önem arz etmektedir. Nitekim Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de iddia pazarlığının bir görünüm şeklinin ihlal teşkil edip edilmediğini değerlendirdiği yukarıda bahsi geçen Natsvlshvili ve Togonidze v. Gürcistan kararında bu husus üzerinde durmaktadır¹⁶⁵⁶. Şüpheli/sanığın suçu kabulü mutlaka gönüllülük esasına dayanmalı ve bu konuda kendisine baskı yapılmamalı, aynı zamanda yaptığı tercih bilinçli olmalıdır. Ayrıca iddia pazarlığı sonucunda varılan anlaşmanın adli makamlarca incelenmesi şart olarak görülmektedir. Her ne kadar iddia pazarlığı, şüpheli/sanığın özgür iradesine bağlı olsa da tarafsız ve bağımsız bir yargısal denetim olmalıdır. Hâkimler, anlaşmalar üzerinde yeterli düzeyde kontrole sahip olmalı ve bu koruma hükümlerinin pratikte tam olarak uygulanıldığından emin olunmalıdır. Bununla birlikte, tüm bu güvenceler sağlanmış olsa bile şüphelinin anlaşmayı kabul etmesi halinde ceza indirimini alacak olması ve anlaşmayı kabul etmediğinde daha ağır bir ceza ile karşılaşacağı endişesi karşısında yaptığı seçimin ne derece gönüllü olacağı tartışmalı olup şüpheli/sanığın iradesinin bir şekilde zorlandığı söylenebilir. Bu çerçevede adil yargılanma hakkı bakımından iddia pazarlığı sürecine ilişkin tartışmaların tamamen sona ermeyeceğini ifade etmek gerekir.

Adil yargılanma hakkı kapsamı içerisinde yer alan ve iddia ile savunma makamı arasında hakkaniyete uygun bir dengenin sağlanmasını amaçlayan silahların eşitliği ilkesi gereğince, hak ve yükümlülükler bakımından taraflar arasında eşitliğin sağlanması ve bu dengenin muhakemenin her aşamasında korunması gerekmektedir¹⁶⁵⁷. Silahların eşitliği; her bir tarafa, davasını kendisini diğer taraf karşısında önemli bir dezavantaj içine sokmayacak şartlar altında sunması için makul

¹⁶⁵⁵ Savcının baskı ve teşviklerinin yanı sıra müdafinin baskı ve teşviklerinin de şüpheli/sanığın iradesi üzerinde baskı unsuru oluşturduğuna ilişkin bkz. Bibas, “**Plea Bargaining Outside the Shadow of Trial**”, s. 2470 vd. İddia pazarlığında şüphelinin iradesi üzerindeki baskı hakkında ayrıca bkz. Langbein, “**Torture and Plea Bargaining**”, s. 12 vd.

¹⁶⁵⁶ Natsvlshvili ve Togonidze v. Gürcistan, § 92.

¹⁶⁵⁷ İnceoğlu, “**Adil Yargılanma Hakkı**”, s. 239. Detaylı bilgi için ayrıca bkz. Taner, **Çelişme ve Silahların Eşitliği**, s. 94 vd.

bir olanak verilmesi anlamına gelmektedir¹⁶⁵⁸. Çelişmeli muhakeme ilkesi ise mahkemenin kararını etkileme amacıyla sunulan tüm delil, mütala ve görüşler hakkında bilgi sahibi olma ve bunlar hakkında yorumda bulunma fırsatı verilmesini gerektirmektedir¹⁶⁵⁹. Çelişmeli muhakeme ilkesi, silahların eşitliği ilkesi ile yakından ilişkilidir ve AİHM genellikle her iki ilkeyi birlikte dikkate alarak, adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine karar vermektedir¹⁶⁶⁰. Tüm bu bilgiler ışığında, savunma makamına delillerin açıklanmamasının, silahların eşitliğini ve çelişmeli muhakeme hakkını ihlal edebileceği ifade edilmelidir¹⁶⁶¹. Bu noktada savcının, iddia pazarlığı sürecinde soruşturma evresinde toplanan delillerle temas ederek ve deliller hakkında yeterli şekilde bilgi sahibi olarak anlaşma konusunda bir karara varmasına karşılık; şüpheli/sanık tarafından deliller hakkında yeterli şekilde bilgilendirme yapılmadan ve delillere karşı görüş bildirme imkânına sahip olmadan anlaşma konusunda bir karar verilmesi halinde, söz konusu ilkelere aykırılık gündeme gelebilecektir. Dolayısıyla iddia pazarlığında suç kabulünden/ikrardan önce şüpheli/sanık ile müdafinin deliller hakkında bilgilendirilmesine, delillere ilişkin iddia ve itirazlarının dile getirilmesine, en azından delillerin önemi, güvenilirliği ve hukuka uygunluğunu değerlendirerek bir karara varmasına imkân sağlanmalıdır.

Anlaşmadan önce dosya ile delillerin incelenmesinin sağlanması ve savunmanın dosyayı incelemek için yeterli zaman ve kolaylıklara sahip olması, bilinçli ve gerçeklere dayalı bir suç kabulüne neden olarak masumların suçu kabul etmeye zorlanmamalarını da temin edecektir¹⁶⁶². Son olarak ifade etmek gerekir ki, iddia pazarlığının adil yargılanma hakkının ihlaline sebebiyet vermemesi bakımından anlaşma ile muhakemenin adilliğini sağlayan delillere ulaşma ve yorum yapma, kanun yoluna başvurma, etkin şekilde müdafiden yararlanma hakkı gibi önemli bazı haklardan feragatin yasaklanmasına yönelik düzenlemeler yapılması bir öneri olarak getirilmektedir¹⁶⁶³.

¹⁶⁵⁸ Bulut v. Avusturya, Başvuru No. 17358/90, 22 Şubat 1996, § 47; Foucher v. Fransa, Başvuru No. 22209/93, 18 Mart 1997, § 34.

¹⁶⁵⁹ Brandstetter v. Avusturya, Başvuru No. 11170/84; 12876/87; 13468/87, 28 Ağustos 1991, § 67. Detaylı bilgi için ayrıca bkz. Taner, **Çelişme ve Silahların Eşitliği**, s. 69 vd.

¹⁶⁶⁰ İnecoğlu, **“Adil Yargılanma Hakkı”**, s. 242. Çelişmeli muhakeme ilkesi ile silahların eşitliği ilkesi arasındaki ilişki ve farklılıklar hakkında detaylı bir değerlendirme için bkz. Taner, **Çelişme ve Silahların Eşitliği**, s. 106 vd.

¹⁶⁶¹ Kuopila v. Finlandiya, Başvuru No. 27752/95, 27 Nisan 2000, § 38.

¹⁶⁶² Turner, **“Plea Bargaining”**, s. 96-97.

¹⁶⁶³ Turner, **“Plea Bargaining”**, s. 96.

2. Masumiyet Karinesi ve İddia Pazarlığı

Masumiyet karinesi¹⁶⁶⁴, kendisine bir suç itham edilen kimsenin suçluluğu yasal olarak sabit olana kadar suçsuz sayılması anlamına gelmektedir¹⁶⁶⁵. Adil yargılanma hakkının bir unsuru olan masumiyet karinesi, iddia pazarlığı açısından önem arz etmesi dolayısıyla ayrı bir başlıkta incelemeyi gerektirmektedir¹⁶⁶⁶.

Masumiyet karinesi; mahkeme üyelerinin, sanığın kendisine isnat edilen suç işlemiş olduğu önyargısıyla hareket etmemelerini güvence altına almakta olup ispat yükünün iddia makamında olmasını gerektirir ve bu ilke gereğince, sanığın suçsuz olduğunu ispat etmek yükümlülüğü bulunmamaktadır¹⁶⁶⁷. İspat yükünün iddia makamında olmasının bir sonucu olarak, herhangi bir şüpheden sanık yararlanır¹⁶⁶⁸. O halde kişi hakkında mahkûmiyet kararı verilebilmesi için her türlü şüphenin yenilmesi gerekir; aksi halde kişi şüpheden yararlanır ve şüphe, sanık lehine yorumlanarak ceza verilemez. Bu kapsamda iddia makamı, sanığı savunmasını hazırlayabilmesi ve sunabilmesi için aleyhinde açılacak dava hakkında bilgilendirmeli ve sanık hakkında mahkûmiyet kararı verilmesi için yeterli delilleri ileri sürmelidir¹⁶⁶⁹. Dolayısıyla savcının sanığı dosya hakkında bilgilendirmemesi, sanığa savunmasını hazırlama ve sunma olanağının verilmemesi ve şüpheden sanığın yararlanmaması durumlarında masumiyet karinesinin ihlali sonucu doğacaktır¹⁶⁷⁰.

¹⁶⁶⁴ Doktrinde masumiyet karinesi yerine suçsuzluk karinesi terimi de tercih edilmektedir. Bkz. Metin Feyzioğlu, “Suçsuzluk Karinesi: Kavram Hakkında Genel Bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 48, S. 1, 1999, s. 137-138; Hatice Derya Ormanoğlu, “Anayasal Bağlamda ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Boyutuyla Suçsuzluk Karinesi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* C. 65, S. 4, 2016, s. 2245.

¹⁶⁶⁵ Detaylı bilgi için bkz. Memiş, *Adil Yargılanma Hakkının Unsuru Olarak Masumiyet Karinesi*, s. 4 vd.; Sulhi Dönmezer, “Suçsuzluk Karinesi Üzerine Düşünceler”, *Prof. Dr. Nurullah Kunter’e Armağan*, İstanbul: Beta Yayınevi, 1998, s. 67-74. AİHM içtihatlarında masumiyet karinesi hakkında bkz. Burcu Değirmencioğlu, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Işığında Masumiyet Karinesinin Korunması”, *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 2, 2019, s. 332 vd.; Muhammed Sefa Çetin, “İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Suçsuzluk Karinesi”, *Terazi Hukuk Dergisi*, C. 13, S. 146, 2018, s. 79-90; Muharrem Özen - Atacan Köksal, “Suçsuzluk Karinesi Bağlamında Soruşturma Yapılmasına Yer Olmadığı Kararı”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 68, S. 1, 2019, s. 269 vd.

¹⁶⁶⁶ Ayrıca bkz. Ashworth - Redmayne, *The Criminal Process*, s. 287-289.

¹⁶⁶⁷ Inceoğlu, “Adil Yargılanma Hakkı”, s. 257.

¹⁶⁶⁸ Feyzioğlu, “Suçsuzluk Karinesi”, s. 139; İlhan Üzülmüş, “Türk Hukukunda Suçsuzluk Karinesi ve Sonuçları”, *Türkiye Barlar Birliği Dergisi*, S. 58, 2005, s. 62; Hüseyin Şık, “Suçsuzluk Karinesi”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, C. 1, S. 1, 2013, s. 120-121.

¹⁶⁶⁹ Barberà, Messegué ve Jabardo v. İspanya, Başvuru No. 10590/83, 6 Aralık 1988, § 77; Janosevic v. İsveç, Başvuru No. 34619/97, 23 Temmuz 2002, § 97.

¹⁶⁷⁰ Feyzioğlu, “Suçsuzluk Karinesi”, s. 158-159.

Hiçbir şart altında sınırlandırılması mümkün olmayan, mutlak ve vazgeçilmez temel bir hak olan masumiyet karinesi gereği, mahkemenin suçun fail tarafından işlendiğine yönelik en ufak bir şüphe kalmaksızın maddi gerçeğe ulaşması ve kesin mahkûmiyet hükmü kurması gerekmektedir; bu şartlar sağlanmadan kişinin suçlu ilan edilmesi masumiyet karinesini zedeleyecektir¹⁶⁷¹. İddia pazarlığında tam olarak savunma hakkını kullanma imkânı tanınmaksızın, yasal olarak suçluluk kesin olarak ispatlanmamış olsa da şüpheli/sanık hakkında suç kabulüne veya ikrara bağlı olarak mahkûmiyet kararı verilmektedir. Bu bakımdan şüpheli/sanığın suçlu olduğu varsayımına dayandığı iddia edilen iddia pazarlığının masumiyet karinesini ihlal edip etmediği değerlendirilmelidir¹⁶⁷². Öncelikle, iddia anlaşması yapılmasının şüpheli/sanığın özgür iradesine bağlı olması nedeniyle masumiyet karinesine aykırılık olmadığı ileri sürülebilir¹⁶⁷³. Nitekim şüpheli/sanık suçsuz olduğunu düşünüyorsa geleneksel ceza muhakemesi sürecini tercih etme imkânına sahiptir. Bununla birlikte, mahkeme önünde yargılama yapılmaksızın, şüphe yenilmeden ve şüpheli/sanığın suçu işlediği konusunda kesin bir kanaate varılmadan hüküm kurulması masumiyet karinesini ihlal edebilecek niteliktedir¹⁶⁷⁴. Nitekim şüpheli/sanık, yargılamadan çekindiği ve ceza indiriminden faydalanmak istediği için suçsuz olsa bile suçu kabul ederek iddia pazarlığı yolunu tercih edebilir¹⁶⁷⁵. İddia pazarlığının gerçekleşmesinin koşullarından birinin genellikle suç kabulü/suç ikrarı olması nedeniyle masumiyet karinesine aykırılık tartışılrsa da iddia pazarlığının suç kabulü veya ikrara değil, İtalya’da olduğu gibi cezalandırma talebine veya yöntemin uygulanmasının kabulüne bağlı olduğu ülke düzenlemelerinin masumiyet karinesine daha uyumlu olduğu ifade

¹⁶⁷¹ Seri muhakeme usulünün inceleme konusu yapıldığı AYM kararından görüşler için bkz. AYM Kararı E. 2020/35, K. 2021/26, T. 31.03.2021, R.G. Tarih-Sayı: 15.06.2021-31512, § 49-53.

¹⁶⁷² Bu konuda ayrıca bkz. Yaşar, **Seri Muhakeme Usulü Üzerine Bir İnceleme**, s. 76-77.

¹⁶⁷³ Fransız Anayasa Mahkemesi, masumiyet karinesinin ihlal edildiği iddiasını şu gerekçeyi de ileri sürerek reddetmiştir: “*İlke, 1789 tarihli Beyanname’nin hiç kimsenin suçunu kabul etmeye zorlanamayacağı şeklindeki 9. maddesinden ileri gelse de ne bu hüküm ne de Anayasa’nın başka bir hükmü kişiye kusurunu özgürce kabul etmesini yasaklamamaktadır.*” Bkz. Pradel, “**Kusurun Kabulü**”, s. 235.

¹⁶⁷⁴ Örneğin, Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi, seri muhakeme usulünde mahkemenin talepte belirlenen yaptırım doğrultusunda hüküm kuracağına ilişkin düzenlemeyi değerlendirmiş ve mahkemenin özellikle vicdani kanaat çerçevesinde suçun sübutuna yönelik değerlendirme yapma yetkisinin kısıtlanması, yargılamada yeterli şüphenin giderilerek maddi gerçeğe ulaşma imkânını ortadan kaldırması ve dolayısıyla talepte belirlenen yaptırım doğrultusunda verilen karar nedeniyle suçluluğu hükmen sabit olmadan bir kişinin suçlu sayılması sonucu ortaya çıkabileceği gerekçeleriyle “...talepte belirlenen yaptırım doğrultusunda...” ibaresini masumiyet karinesini zedeleyecek nitelikte görmüş ve ibarenin iptaline karar vermiştir. Bkz. AYM Kararı E. 2020/35, K. 2021/26, T. 31.03.2021, R.G. Tarih-Sayı: 15.06.2021-31512, § 54-55.

¹⁶⁷⁵ Rauxloh, **Plea Bargaining**, s. 54-56; Yaşar, **Seri Muhakeme Usulü Üzerine Bir İnceleme**, s. 77. Bu noktada iddia pazarlığındaki cezada indirim oranının da önemli olduğu; cezada öngörülen indirim oranının düşük olmasının sistemi daha adaletli yapacağı ileri sürülmektedir. Bkz. Ashworth - Redmayne, **The Criminal Process**, s. 292-293.

edilebilir. Ancak suç kabulü veya ikrar aranmasa da şüpheli/sanık isnat edilen suç işlemediği halde yargılamadan çekinme gibi sebeplerle cezalandırma talebinde bulunabilir veya uygulamayı kabul edebilir; bu durum yine masumiyet karinesi bakımından sorun yaratacak niteliktedir. Bu noktada ise dosyadaki delillerin ve şüphe durumunun değerlendirilmesi önem kazanmaktadır.

Mahkeme mahkûmiyet için yeterli somut delil bulunmadığı halde yalnızca anlaşmaya dayanarak hüküm kuracak olursa, masumiyet karinesi ihlal edilmiş olacaktır. Bununla birlikte, dosyadaki deliller şüpheli/sanığın suç işlediğini ortaya koyuyorsa, ilkenin ihlali söz konusu olmayabilir¹⁶⁷⁶. Bu noktada yeterli bir yargısal denetimden söz edebilmek için denetim ve onay makamı olan mahkemenin delilleri dikkate almasına imkân tanınması uygun olacaktır. Mahkeme, teklif ve kabulün dosyadaki somut gerçekler ile uyuşup uyuşmadığından emin olmalı ve isnat edilen suçlamanın haklı bir temeli olup olmadığını ve deliller ile desteklenip desteklenmediğini araştırmalıdır.

Son olarak ifade etmek gerekir ki, şüpheli/sanık tarafından iddia anlaşmasından vazgeçilmesi veya anlaşmanın mahkemece reddedilmesi durumunda muhakeme genel hükümlere göre sonuçlandırılacaktır. Bu durumda şüpheli/sanığın anlaşma kapsamındaki suç kabulü ile beyanlarının aleyhinde kullanılamayacağı neredeyse tüm ülkelerde kabul edilmiştir. Ancak özellikle başlangıçta anlaşmayı kabul eden şüpheli/sanık hakkındaki davada, hâkimin daha önce bu yöntemin işletilmesi nedeniyle önyargılı davranma ihtimalinin bulunduğu da bir gerçektir. Hâkimin, şüpheli/sanığın isnat edilen suç işlemiş olduğu önyargısıyla hareket etmesi masumiyet karinesini ihlal edeceği gibi, tarafsızlığını da zedeleyecektir¹⁶⁷⁷. Bu noktada anlaşmadan vazgeçilen veya anlaşmanın onaylanmadığı hallerde, suç kabulü veya ikrar ve anlaşma kapsamındaki beyan ve bilgilerin ve hatta bu kurumun işletildiğine ilişkin bilgilerin dava dosyasından çıkartılması uygun olacaktır.

¹⁶⁷⁶ Uzlaşma kurumu bakımından benzer yönde tespitler için bkz. Şahin, “**Ceza Muhakemesinde Uzlaşma**”, s. 250; Gökcan - Kaymaz, **Uzlaşma ve Önödeme**, s. 88; Soygüt Arslan, **Uzlaşma Kurumu**, s. 61-62; Yerdelen - Özbek - Altuntaş - Boz - Erdem - Yılmaz, **Uzlaştırma**, s. 125.

¹⁶⁷⁷ İddia pazarlığının hâkimin tarafsızlığını zedelediğine ilişkin olarak bkz. Rauxloh, **Plea Bargaining**, s. 49-50.

3. Kendi Kendini Suçlamaya Zorlanamama Hakkı, Susma Hakkı ve İddia Pazarlığı

Bir suç isnadıyla suçlanan kişinin kendini suçlamaya zorlanamama hakkı ve susma hakkı bulunmaktadır. Bu esasen masumiyet karinesinin bir gereğidir¹⁶⁷⁸. AİHS'in 6. maddesinde açıkça düzenlemediği halde, kendini suçlamaya zorlanamama ve susma hakkı, 6. madde kapsamında adil yargılanma hakkının temelinde yer alan ve genel olarak kabul görmüş uluslararası standartlardır¹⁶⁷⁹. Bu haklar, şüpheliyi yetkili makamlar tarafından gerçekleştirilen zorlama ve baskılara karşı koruyarak adli hatalar yapılmasını engelleme ve 6. maddenin hedeflediği sonuca varma amacını taşımaktadır¹⁶⁸⁰. İddia pazarlığında suçu kabul etme karşılığında ceza indirimi yapılmasının; iddia makamının iddiasını ispatla yükümlü olmasının bir sonucu olarak, herhangi bir baskı ve zorlama olmaksızın şüpheli/sanığın konuşup konuşmama konusunda serbestçe karar vermesini teminat altına alan bu hakları zedeleyip zedelediği sorusu gündeme gelmektedir¹⁶⁸¹. Bu açıdan söz konusu haklar bakımından yapılacak incelemenin ayrı bir başlıkta yapılmasının daha uygun olacağı değerlendirilmiştir.

Kişinin kendini suçlamaya zorlanamaması hakkı, ceza muhakemesindeki bir kişinin kendi suçsuzluğunu ispat yükü altında olmamasını, suçun ispatı hususunda yargılama makamlarına yardım etmeye zorlanamamasını ve yargılamadaki pasif tutumunun kendi aleyhine yorumlanamamasını gerektirmektedir¹⁶⁸². Kişinin kendini suçlamaya zorlanamaması hakkı, susma hakkını sağlamaktadır. Susma hakkı gereğince, kişi yetkili makamlar önünde kendini suçlamaya zorlanamamakta ve kişinin susması aleyhe değerlendirilememektedir¹⁶⁸³. Dolayısıyla susma hakkı, sanığın susmasının aleyhine delil ve suçluluğun göstergesi olarak kullanılamaması anlamına gelmektedir¹⁶⁸⁴.

¹⁶⁷⁸ Üzülmöz, “Türk Hukukunda Suçsuzluk Karinesi ve Sonuçları”, s. 59-60. AİHM içtihatlarında da masumiyet karinesinin, kendini suçlamaya zorlanamama hakkı ile yakından bağlantılı olduğu açıkça ifade edilmektedir. Bkz. Heaney ve Mc Guinness v. İrlanda, Başvuru No. 34720/97, 21 Aralık 2000, § 40.

¹⁶⁷⁹ Ashworth - Redmayne, *The Criminal Process*, s. 290.

¹⁶⁸⁰ John Murray v. Birleşik Krallık, Başvuru No. 18731/91, 8 Şubat 1996, § 45; Bykov v. Rusya, Başvuru No. 4378/02, 10 Mart 2009, § 92.

¹⁶⁸¹ Ayrıca bkz. Rauxloh, *Plea Bargaining*, s. 48-49.

¹⁶⁸² İtişgen, *Kişinin Kendini Suçlamaya Zorlanamaması İlkesi*, s. 3.

¹⁶⁸³ İtişgen, *Kişinin Kendini Suçlamaya Zorlanamaması İlkesi*, s. 4.

¹⁶⁸⁴ Dönmezer, “Suçsuzluk Karinesi Üzerine Düşünceler”, s. 68-69.

Kendini suçlamaya zorlanamama hakkı ve susma hakkı, şüpheli sorgulandığı zaman kendisinin konuşup konuşmama ya da sessiz kalıp kalmamaya ilişkin seçim yapma özgürlüğünü korumaya hizmet etmektedir¹⁶⁸⁵. Bu kapsamda suç isnat edilen kişinin bir ceza tehdidi ile konuşturulmaya zorlanmaması gerekmektedir¹⁶⁸⁶. Bununla birlikte, susma hakkı mutlak bir hak değildir¹⁶⁸⁷. AİHM; muhakemenin kendini suçlamama hakkının özünü ortadan kaldırıp kaldırmadığını incelerken zorlamanın niteliği ve derecesi, yargılamadaki güvencelerin varlığı ve susma hakkının ihlali ile elde edilen delilin kullanımı unsurlarını dikkate almaktadır¹⁶⁸⁸.

Tüm bu açıklamalar kapsamında şüpheli/sanıktan iradesini ortadan kaldıran veya sakatlayan yöntemlerle elde edilen kabul ve ikrarlar, masumiyet karinesi ile birlikte kendi kendini suçlamaya zorlanamama ve susma hakkının ihlaline yol açabilir. Nitekim şüpheli/sanığın muhakemeye aktif katılımı, özgür bir iradeye dayanmalıdır. Bu noktada iddia anlaşmasının gerçekleşmesi için şüpheli/sanığın gönüllülüğünün ve bilgilendirilmesinin esas olduğu ve bu kapsamda yasak ifade ve sorgu yöntemleri ile elde edilen kabullerin geçerli olmadığı göz önünde bulundurulmalıdır. Gönüllülük ve bilgilendirme sağlandığı takdirde elde edilen ikrar güvenilir olarak değerlendirilecek; bu durum aynı zamanda maddi gerçeğe ulaşma amacına da hizmet ederek masumların mahkûm edilmesi tehlikesini de engelleyecektir. Bununla birlikte, kabul veya ikrar karşılığında cezada indirim yapılacak olması gerçeği karşısında, yargılama yolunu tercih etmesi halinde indirimden yararlanamayacak olması nedeniyle şüpheli/sanığın kendisini baskı altında hissetmesi olağandır¹⁶⁸⁹. Aynı zamanda şüpheli/sanığın feragat ve feragatin sonuçları konusunda bilgilendirilmiş bir şekilde suç kabulünde veya ikrarda bulunabilmesi mümkündür ve bilgilendirme kapsamında suçu kabul etmediği takdirde daha fazla ceza alacağı anlatılmalıdır. Bu durum ise masum şüpheli/sanıkların bir nevi pazarlık yöntemini kabule zorlanması sonucuna yol açabilecek ve kabulün iradiliğini tartışmalı hale getirebilecek niteliktedir¹⁶⁹⁰. Ayrıca susma hakkından feragat

¹⁶⁸⁵ Allan v. Birleşik Krallık, Başvuru No. 48539/99, 5 Kasım 2002, § 50.

¹⁶⁸⁶ İncoğlu, “Adil Yargılanma Hakkı”, s. 246.

¹⁶⁸⁷ John Murray v. Birleşik Krallık, § 47.

¹⁶⁸⁸ Jalloh v. Almanya, Başvuru No. 54810/00, 11 Temmuz 2006, § 101; O’Halloran ve Francis v. Birleşik Krallık, Başvuru No. 15809/02-25624/02, 29 Haziran 2007, § 55; Bykov v. Rusya, § 104.

¹⁶⁸⁹ William J. Stuntz, “Self-Incrimination and Excuse”, *Columbia Law Review*, Vol. 88, No. 6, 1988, s. 1263.

¹⁶⁹⁰ Uzlaşma kurumu bakımından benzer yönde tespitler için bkz. Şahin, “Ceza Muhakemesinde Uzlaşma”, s. 254. Özellikle ABD’de masumların iddia pazarlığını kabul etme nedenleri hakkında bkz. Koç, “Karşılaştırmalı Hukuk ve Uluslararası Mahkeme Kararları Işığında Seri Muhakeme Usulüne Farklı Bir Bakış”, s. 621 vd.

ederek suçu kabul veya ikrar eden şüpheli/sanığın, susma hakkını kullanarak mahkeme önünde yargılanmayı tercih eden şüpheli/sanığa göre daha az ceza alacak olmasının; susma hakkının aleyhe sonuç doğurması anlamına gelebileceği ve eşitlik ilkesini de zedeleyeceği ifade edilebilir¹⁶⁹¹. Ancak zorlama, baskı gibi yasak yöntemler söz konusu olmaksızın şüpheli/sanığın yalnızca mahkeme önünde yargılanma durumunda daha ağır ceza alma ihtimalinin bulunmasının, suç kabulünü veya ikrarı geçersiz hale getirmeyeceği kabul edilmektedir¹⁶⁹².

İddia pazarlığı genellikle suç kabulü veya suç ikrarına bağlı olsa da susma hakkının mutlak bir hak olarak kabul edilmediği dikkate alındığında, bilinçli şekilde ve özgür iradesi ile anlaşmayı tercih eden şüpheli/sanığın işbirliğinin teşvik edilerek ödüllendirilmesinin mümkün olduğu iddia edilebilir. Bununla birlikte, yukarıda da ifade edildiği üzere, iddia pazarlığının uygulanması bakımından ikrarın veya suç kabulünün açıkça aranmadığı ülke düzenlemeleri de bulunmaktadır. Bu gibi düzenlemeler bakımından iddia anlaşması kapsamındaki cezanın kabulünün veya kurumun uygulanmasını kabul etmenin ikrar olarak değerlendirilmesi halinde, susma hakkı ile masumiyet karinesine aykırılık gündeme gelecektir. Ayrıca ifade etmek gerekir ki, iddia anlaşması kapsamında mahkeme tarafından verilen hüküm yalnızca susma hakkından feragat edilmesine dayanmamalı; mahkeme, suç kabulü veya ikrarın özgür ve bilinçli olup olmadığı ile güvenilir olup olmadığını değerlendirerek dosyadaki gerçeklerle ve delillerle desteklendiğinden emin olmalıdır; aksi halde hakların ihlali gündeme gelebilir.

Aynı zamanda iddia anlaşması herhangi bir şekilde başarıya ulaşmaz ise, dosyadaki anlaşma kapsamındaki suç kabulü ve müzakereler esnasındaki kendini suçlayıcı nitelikteki beyanların mahkeme önünde yargılamada kullanılmaması ve bu kapsamda dosyadan çıkarılması kendini suçlamaya zorlanmama hakkının bir

¹⁶⁹¹ Uzlaşma kurumunun failer arasında benzer şekilde bir eşitsizlik yaratabileceği hakkında bkz. Şahin, “**Ceza Muhakemesinde Uzlaşma**”, s. 253; Gökcan - Kaymaz, **Uzlaşma ve Önödeme**, s. 91; Soygüt Arslan, **Uzlaşma Kurumu**, s. 63.

¹⁶⁹² ABD’de şüpheli/sanığa, susma hakkının da dâhil olduğu ABD Anayasasının 5. Ek’inde yer alan haklarından feragat etmezse, suçu kabul etmesi halinde alacağı cezadan çok daha ağır bir cezaya katlanmak zorunda kalacağını söylenmelidir. Bununla birlikte, ABD Yüksek Mahkemesi, suç kabulünün olası bir ölüm cezasını önlemek için kullanıldığı durumlarda dahi iddia pazarlığının ABD Anayasasının 5. Ek’inde yer alan hakları ihlal etmediği sonucuna varmıştır. Bkz. Stuntz, “**Self-Incrimination and Excuse**”, s. 1270-1271.

gereğidir. Bu beyanların yargılamada kullanılması ise söz konusu hakların ihlali anlamına gelecektir.

4. Kamu Davasının Mecburiliği İlkesi ve İddia Pazarlığı

Kıta Avrupası ülkelerinde çoğunlukla, yetkili makamın kamu davası açılması için gereken koşulların gerçekleşmesi durumunda kamu davası açmaya mecbur olması anlamına gelen kamu davasının mecburiliği ilkesi geçerlidir¹⁶⁹³. Bununla birlikte, Anglo-Sakson ülkelerinde geçerli olan ise dava açılması için gerekli koşullar ile birlikte dava açılmasında kamu yararının bulunup bulunmadığının değerlendirildiği maslahata uygunluk ilkesidir¹⁶⁹⁴. Bu ilke gereğince, dava açmakla yetkili ve görevli olan makam, gerekli koşullar bulunsa bile takdir yetkisi çerçevesinde kamu davası açmama yetkisine sahiptir.

Maslahata uygunluk ilkesinin geçerli olduğu ceza muhakemesi sistemleri, ceza muhakemesi süjelerinin iradeleri ile ceza muhakemesini sonuçlandırmasına imkân sağlayan alternatif çözüm yöntemlerinin uygulanmasına elverişlidir. Kamu davasının mecburiliği ilkesinin geçerli olduğu sistemlerde ise muhakeme süjelerinin anlaşmasına dayalı alternatif yöntemlerin uygulanmasının sisteme aykırı olduğu ifade edilebilir¹⁶⁹⁵. Zira pazarlık yöntemleri genellikle ceza uyuşmazlıklarının kovuşturma öncesinde çözümünü sağladığından, iddia ile savunmanın anlaşması halinde kamu davası açılmamakta ve mahkeme önünde geleneksel olarak bir duruşma gerçekleşmemektedir. Oysa kamu davasının mecburiliği ilkesinin kabul edildiği sistemlerde, kamu davası açmaya yetkili makam, kural olarak dava açma konusunda takdir yetkisine sahip olmadığından dava açmak için gerekli koşulların oluşması halinde dava açmak zorundadır. Bununla birlikte, günümüzde mecburilik ilkesinin katı olarak uygulanmasından vazgeçildiği söylenmelidir.

¹⁶⁹³ Kamu davasının mecburiliği ilkesi hakkında detaylı bilgi için bkz. Birinci Bölüm III - A - 2 Kamu Davasının Mecburiliği İlkesi başlığı.

¹⁶⁹⁴ Maslahata uygunluk ilkesi hakkında detaylı bilgi için bkz. Birinci Bölüm III - A - 3 Maslahata Uygunluk (Takdirilik) İlkesi başlığı.

¹⁶⁹⁵ Kamu davasının mecburiliği ilkesinin kovuşturmaya alternatif bir diğer yöntem olan uzlaşma kurumu ile bağdaşıp bağdaşmadığına ilişkin değerlendirmeler hakkında bkz. Şahin, “**Ceza Muhakemesinde Uzlaşma**”, s. 246; Gökcan - Kaymaz, **Uzlaşma ve Önödeme**, s. 94; Soygüt Arslan, **Uzlaşma Kurumu**, s. 64.

Kamu davasının mecburiliğinin geçerli olduğu modern ceza muhakemesi sistemlerinde, söz konusu ilkeye suçtan doğan zararın veya mağduriyetin giderilmesi ya da mahkemelerinin iş yükünün azaltılması gibi birtakım faydacı gerekçelerle çok sayıda istisna getirilerek ilkenin yumuşatıldığı görülmektedir. Bu çerçevede uzlaşma, kamu davasının açılmasının ertelenmesi, ceza kararnamesi, iddia pazarlığı gibi kurumlar Kıta Avrupası ülkelerinde mecburilik ilkesine istisna teşkil eden hallere örnektir. Uyuşmazlığın kamu davası açılmadan çözümüne olanak sağlayan iddia pazarlığının, ilkeye getirilen bir çeşit istisna olarak mecburilik sistemlerinde de uygulanması mümkün kılınmıştır. Dolayısıyla iddia pazarlığı kurumunun uygulanabilmesi için mutlaka maslahata uygunluk ilkesinin benimsenmiş olmasının gerekmediği ifade edilmelidir. İddia pazarlığının kabul edildiği kimi ülkelerde dava açılması için gerekli koşulların gerçekleşmesi halinde savcının takdir yetkisi kapsamında uygulanması söz konusu iken, bazı ülke düzenlemelerinde ise kamu davası açılması için gereken koşulların bulunması halinde kamu davası açılmadan savcı tarafından öncelikle bu kurumun işletilmesi zorunludur.

Eşitliğin sağlanması ve keyfililiğin önlenmesi ile yakın ilişki içerisinde olduğu ifade edilen kamu davasının mecburiliğine belirli şartlar ve sınırlar çerçevesinde istisnalar tanınması hukuk devleti ilkesini zedelememektedir. İstisna oluşturan alternatif yöntemlerin uygulanma koşullarının açık ve net olarak belirlenmesi ve özellikle belirli bir ağırlık derecesine ulaşmayan kimi suçlarla sınırlı olarak kabul edilmesi, şüpheli/sanığın temel haklarının korunmasını sağlayacaktır. Bu noktada kamu davasının mutlak olarak ortadan kaldırılmadığı da belirtilmelidir. Kamu davasına alternatif teşkil eden yöntemlerin bir şekilde başarıya ulaşmaması durumunda, soruşturma genel hükümlere göre tamamlanarak kamu davası açılacaktır.

5. Alenilik İlkesi ve İddia Pazarlığı

Mahkeme önündeki duruşmada alenilik ilkesi geçerlidir¹⁶⁹⁶. Alenilik ilkesi, adil yargılanma hakkının bir unsuru olmakla birlikte, davanın aleni (halka açık) bir duruşmada görülmesi ve hükmün aleni (halka açık) olarak açıklanması anlamına gelir¹⁶⁹⁷. Aleniyet koşulu, öncelikle yargılama sırasında duruşma yapılmasını

¹⁶⁹⁶ Aleni yargılanma hakkında ayrıca bkz. Birinci Bölüm III - B - 4 Alenilik İlkesi başlığı.

¹⁶⁹⁷ Sutter v. İsviçre, Başvuru No. 8209/78, 22 Şubat 1984, § 27; Tierce ve Diğerleri v. San Marino, Başvuru No. 24954/94, 24971/94, 24972/94, 25 Temmuz 2000, § 93.

gerektirir¹⁶⁹⁸. Kişinin duruşmada hazır bulunmadan savunma hakkı ile tanıkları sorgulama hakkı gibi adil yargılanma kapsamındaki haklardan yararlanabilmesi de mümkün olmayacağından, duruşmada hazır bulunmanın güvence altına alınması adil yargılanma hakkının temel gerekliliklerinden biridir¹⁶⁹⁹. Duruşmanın ise kamuya ve basına açık yapılması zorunlu olup duruşmanın aleniliği, herkesin duruşmayı izleyebilmesine ve duruşmada görülüp duyulanların anlatılabilmesine olanak sağlamaktadır¹⁷⁰⁰. Alenilik ilkesi, kamu denetiminden kaçınmaya karşı koruma getirirken, mahkemelerin güvenilirliklerine ve adil yargılanma amacına katkı sağlamaktadır¹⁷⁰¹.

İddia pazarlığı yönteminde hükmün mahkeme tarafından duruşma yapılmaksızın verilmesi, hükmün aleni bir duruşmada savunma hakkı kullanılarak verilmemesi anlamına gelmektedir. Hüküm geleneksel anlamda mahkeme önünde gerçekleşen bir duruşma dışında, aleni olmayan bir süreç sonucunda verilmektedir. İddia pazarlığında aleni duruşma yapılamamasının ve anlaşmanın koşullarına ilişkin iddia ve savunma arasındaki müzakerelerin yalnızca tarafların arasında gerçekleşerek kamuya açık olmamasının, alenilik ilkesi ile çelişki içerisinde olduğu ifade edilebilir¹⁷⁰².

Aleni yargılanma hakkı sınırsız olmayıp, hakkın belirli koşullarda sınırlandırılması ve duruşmaların gizli yürütülmesi mümkündür¹⁷⁰³. Bununla birlikte, bazı suçlar bakımından uygulama alanı bulan ceza kararnamesi yönteminde, mahkemenin duruşma yapmaksızın sadece dosya üzerinden hüküm kurması adil yargılanma hakkının ihlali olarak değerlendirilmektedir¹⁷⁰⁴. Ancak her yargılamada

¹⁶⁹⁸ İnceoğlu, “Adil Yargılanma Hakkı”, s. 272.

¹⁶⁹⁹ Hermi v. İtalya, § 59; Sejdivic v. İtalya, § 81.

¹⁷⁰⁰ Yokuş Sevik, “Adil Yargılanma Kapsamında Ceza Yargılamasında Aleniyet İlkesi”, s. 748

¹⁷⁰¹ Gautrin ve diğerleri v. Fransa, Başvuru No. 38/1997/822/1025-1028, 20 Mayıs 1998, § 42, Karahanoğlu v. Türkiye, Başvuru No. 74341/01, 3 Ekim 2006, § 35.

¹⁷⁰² Ashworth - Redmayne, *The Criminal Process*, s. 291-292; Rauxloh, *Plea Bargaining*, s. 57-58.

¹⁷⁰³ Welke ve Biatek v. Polonya, Başvuru No. 15924/05, 1 Mart 2011, § 74; Martinie v. Fransa, Başvuru No. 58675/00, 12 Nisan 2006, § 40.

¹⁷⁰⁴ AİHM, yukarıda da söz edildiği gibi, Türkiye aleyhine verdiği birçok kararında, 1412 sayılı CMUK’ta düzenlenen ceza kararnamesi düzenlemesine göre ne sulh ceza mahkemesince ne asliye ceza mahkemesince yapılan itiraz hakkında bir duruşma yapılmadığı, yargının hiçbir aşamasında başvuranın iç hukuk mahkemelerindeki bir duruşmadan yararlanmadığı ve başvuranın yargılanmak üzere hâkimlerin karşısına çıkarılacak olanağı hiçbir zaman bulamadığı gerekçeleriyle, başvuranların davasının halka açık bir duruşmada dinlenmemesi nedeniyle AİHS’in 6/ 1. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. Bkz. Karahanoğlu v. Türkiye, Başvuru No. 74341/01, 3 Ekim 2006; Oyman v. Türkiye, Başvuru No. 39856/02, 20 Şubat 2007; Yosun v. Türkiye, Başvuru No. 2336/05, 10 Şubat 2015; Bilen ve Çoruk v. Türkiye, Başvuru No. 14895/05, 8 Mart 2016.

mutlaka duruşma yapılması gerekli olmayabilir¹⁷⁰⁵. Aynı zamanda aleni yargılanma hakkı mutlak olmadığından, bu haktan feragat edilmesi mümkündür. Nitekim kişinin aleni yargılanma hakkından kendi açık talebi ile veya zımnen feragat edebileceği kabul edilmektedir¹⁷⁰⁶.

Yukarıda ifade edildiği üzere, iddia anlaşmasını kabul eden şüpheli/sanık, mahkeme önünde yargılanma hakkından ve adil yargılanma hakkının belirli güvencelerinden feragat etmektedir. Bu kapsamda şüpheli/sanık mahkeme önünde yargılanma ile birlikte, genel hükümlere göre yapılacak aleni duruşmaların gerçekleştirilmesinden de vazgeçmektedir. Haktan feragatin geçerli olması için, şüpheli/sanığın bu haktan vazgeçtiği tespit edilmeli ve bu haktan vazgeçmesine uygun asgari güvenceler sağlanmalıdır. Ayrıca şüpheli/sanığın iddia pazarlığının uygulanmasına yönelik tercihinin, gönüllü ve sonuçlarını makul olarak öngörebilecek şekilde bilinçli olması önem arz etmektedir.

İddia pazarlığı uygulamasında klasik anlamda aleni bir duruşma gerçekleşme de mahkeme tarafından, şüpheli/sanığın kabul beyanını açıkladığı ve iddia ve savunma makamlarının dinlenebildiği bir dinleme prosedüründen sonra genellikle şüpheli/sanığın bulunduğu bir ortamda hüküm kurulmaktadır¹⁷⁰⁷. Ayrıca bazı ülkelerde mahkemenin kararını aleni şekilde vermesi gerektiğine ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir¹⁷⁰⁸. Dolayısıyla mahkeme önünde hazır bulunma hakkı tamamen ortadan kaldırılmamakta, belirli güvenceler sağlanmaktadır. İddia pazarlığının belirli ve basit nitelikteki suçlar bakımından kabul edilmesi de aleni duruşmada yargılanma hakkının ihlalini önleyecek güvencelerden biri olarak görülebilir. Aleniliğin duruşmada sağlanması gereken bir ilke olduğu göz önüne alındığında, genellikle kovuşturma evresine alternatif olarak görülen iddia pazarlığında; iddia ve savunma arasında gerçekleşen özel müzakerelerin soruşturma evresinde ve duruşma dışında gerçekleşmesi nedeniyle alenilik ilkesi ile bağdaşmayan bir durumun olmadığı da ifade edilebilir.

¹⁷⁰⁵ Jussila v. Finlandiya, Başvuru No. 73053/01, 20 Kasım 2006, § 41.

¹⁷⁰⁶ İnceoğlu, “**Adil Yargılanma Hakkı**”, s. 274.

¹⁷⁰⁷ Ashworth - Redmayne, **The Criminal Process**, s. 292.

¹⁷⁰⁸ Örneğin, Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 495-9.

İddia pazarlığında aleni duruşmaların gerçekleştirilmesinden feragat edilmesi söz konusu olsa da hükmün açık duruşmada verilmesi uygun olacaktır. Zira hükmün hiçbir kamu denetimi olanağı olmaksızın gizli kalması, adil yargılanma hakkının ihlalinin oluşturur¹⁷⁰⁹. Özellikle kamuoyunun adalete olan güveninin tesisi bakımından aleniliğin tamamen göz ardı edilmemesi gerekir.

6. Maddi Gerçeğin Araştırılması İlkesi ve İddia Pazarlığı

Özellikle Kıta Avrupası ceza muhakemesi sistemlerinde, muhakemenin amacı maddi gerçeğe ulaşılmasıdır ve muhakeme işlemleri bu ilke göz önüne alınarak yürütülmektedir¹⁷¹⁰. Anglo-Sakson ceza muhakemesi sistemlerinde; yargılamanın temel amacı davanın gerçeklerini tespit etmek olduğundan ve sanığın suçunun makul şüphenin ötesinde kanıtlanması gerektiğinden, iddia makamının davayı makul şüphenin ötesinde kanıtlamadığı durumlarda sanıklar hakkında beraat kararı verilmektedir¹⁷¹¹. Bu bakımdan Anglo-Sakson sistemlerinde de gerçeğin tamamen göz ardı edildiği söylenemez.

Maddi gerçeğin araştırılması ilkesi çerçevesinde şekillenen ceza muhakeme sistemlerinde, süjelerin iradelerine uygun şekilde muhakemenin sonuçlandırılmasına imkân tanınmasının sistem ile çatışma yarattığı ileri sürülmektedir¹⁷¹². Ceza muhakemesinde maddi gerçeğin ortaya çıkarılması amacıyla hareket edildiğinden mahkeme, resen delil araştırması yapmakta ve delilleri değerlendirerek kanaatine göre hüküm kurmaktadır. Bununla birlikte, iddia pazarlığı yönteminde mahkeme, delil araştırması yapmamakta ve delilleri değerlendirmemekte; iddia ve savunmanın anlaşması doğrultusunda hüküm vermektedir. Nitekim iddia pazarlığı esasen maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasıyla ilgilenmemektedir. Zira şüpheli/sanığın kabulünün veya ikrarının bulunması, maddi gerçeğin araştırılmasının gereksiz görülmesine sebebiyet verebilecek; şüpheli/sanığın kabulü bulunduğu bahisle maddi gerçeğin ortaya çıkarılması için ayrıca bir araştırmaya gerek bulunmadığı ve bu durumun maddi

¹⁷⁰⁹ Inceoğlu, “Adil Yargılanma Hakkı”, s. 275.

¹⁷¹⁰ Maddi gerçeğin ortaya çıkarılması amacı hakkında bilgi için bkz. Birinci Bölüm III - B - 5 Maddi Gerçeğin Araştırılması İlkesi başlığı.

¹⁷¹¹ İddia pazarlığının davanın gerçeklerini değerlendirmek ve masumları beraat ettirmek amaçları yönünden bir değerlendirmesi için bkz. Rauxloh, **Plea Bargaining**, s. 52-56.

¹⁷¹² Ayrıca bkz. Yaşar, **Seri Muhakeme Usulü Üzerine Bir İnceleme**, s. 81.

gerçeğin araştırılması ilkesi ile çeliştiği değerlendirilebilecektir¹⁷¹³. Maddi gerçeğe ancak iddia ve savunmaların karşılıklı olarak sunulmasını, tarafların bunlara ilişkin bilgi sahibi olmasını, görüşlerini ve yorumlarını bildirmesini gerektiren çelişmeli muhakeme ilkesi ile ulaşılabilir. Özellikle iddia ve savunma arasındaki müzakerelerin aleni olarak değil de kapalı kapılar ardında gerçekleşmesi, maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasını engelleyici nitelikte görülmektedir. Bu bakımdan pazarlık yönteminde maddi gerçek yerine tarafların üzerinde anlaştığı bir gerçekten söz edilebilir.

Tüm bunlara rağmen birçok ülke sisteminin, ceza muhakemesinin iyileştirilmesi ve etkinliğinin artırılması ile maddi gerçeğin ortaya konulması amacı arasında denge kurmaya çalıştığı bir gerçektir. Kıta Avrupası ceza muhakemesi sistemlerinde maddi gerçeğin araştırılması ilkesi, kovuşturma evresi ile birlikte soruşturma evresinde de geçerli bir ilkedir. Bu noktada iddia pazarlığı uygulanması, savcının maddi gerçeği araştırma yükümlülüğünü tamamen ortadan kaldırmamalı; savcı, kurumların uygulanmasını teklif etmeden önce tüm delilleri toplayarak muhafaza altına almalı ve dava açmak için yeterli delil bulunduğu takdirde teklifte bulunmalıdır. Nitekim yeterli delil toplanmadan teklifte bulunulması, yöntemin uygulanmasının başarısız olması halinde geleneksel muhakemede delillere ulaşamaması tehlikesi doğurabilecek niteliktedir. Bu noktada şüpheli/sanığın kabulüne bağlı yöntemlerin uygulanmasında, şüpheli/sanığın kabulünden önce savunmanın dosyadaki delilleri, delillerin güvenilirliğini ve hukuka uygunluğunu değerlendirerek bir karara varmasına olanak sağlanması ve denetim ve onay makamı olan mahkemenin de irade beyanının güvenilirliğini, dosyadaki gerçeklerle uyuşup uyuşmadığını ve delillerle desteklenip desteklenmediğini denetlemesine imkân tanınması maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasına hizmet edecektir. Örneğin, Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'nda iddia pazarlığının görünümünü teşkil eden bir yöntem olan mahkeme ile muhakeme süjeleri arasında anlaşmanın düzenlendiği 257c maddesinde; mahkemenin, delillerin ortaya konulmasının kapsamını maddi gerçeğe ulaşmak amacıyla karar için tüm olgu ve delilleri kapsayacak şekilde kendiliğinden genişleteceğine ilişkin m. 244/2 hükmü saklı tutulmuştur. Bu kapsamda sanık ile anlaşma halinde dahi suçun işlendiği konusunda yeterli delilin bulunduğu ve ikrarın gerçekleri yansıttığından emin

¹⁷¹³ Uzlaşma kurumu bakımından benzer bir değerlendirme için bkz. Şahin, “**Ceza Muhakemesinde Uzlaşma**”, s. 248; Gökcan - Kaymaz, **Uzlaşma ve Önödeme**, s. 95; Soygüt Arslan, **Uzlaşma Kurumu**, s. 65.

olması gereken mahkemenin gerçeği araştırma yükümlülüğünün devam ettiği söylenmelidir.

Yukarıda da birçok kez ifade edildiği üzere, iddia anlaşması suçu kabule veya ikrara dayalı olduğundan geleneksel ceza muhakemesindeki gibi maddi gerçeğin araştırılmamasına, şüpheli/sanığın yargılama sonucunda daha ağır bir cezaya mahkûm olacağı endişesiyle suçu kabul etmesine neden olabilecektir. Zira özellikle çeşitli sebeplerle suç işlemediği halde kurumların uygulanması için kabul beyanında bulunan şüpheli/sanığın cezalandırılması halinde adaletin sağlanarak toplumsal barışın gerçekleştirilmesinden bahsedilemez. Ayrıca iş yükünün azaltılması ve sistemin etkinliğinin artırılması uğruna masum kişilerin kendisini baskı altında hissederek kabul iradesi göstermesine yol açılmasının, adalet duygusunu zedeleyecek olmasını gözden kaçırmamak gerekir. Tüm bu açıklamalar ışığında, ceza muhakemesinde, hangi yöntem uygulanırsa uygulansın, zaman ve masraf tasarrufunun sağlanması gibi pratik sebeplerle maddi gerçeğin ortaya çıkarılması amacından vazgeçilmemesi gerekir.

7. Doğrudan Doğrualık, Sözlülük İlkeleri ve İddia Pazarlığı

Mahkeme önündeki duruşmada alenilik ile birlikte doğrudan doğrualık ve sözlülük ilkeleri geçerlidir. Maddi gerçeğin ortaya çıkarılması amacının bir sonucu olarak, mahkemenin deliller ile doğrudan temasa geçmesi, iddia ve savunmayı bizzat dinlemesi, delil ve olguları bizzat değerlendirmesi gerekir¹⁷¹⁴. Aynı zamanda duruşmada sözlülük esastır. Adil yargılanma hakkı kapsamında aleni bir duruşmanın gerçekleştirilmesi hakkı, sözlü duruşma hakkını da kapsamaktadır¹⁷¹⁵. Bu çerçevede iddia ve savunmalar ile duruşmadaki işlemler sözlü olarak gerçekleştirilir ve deliller sözlü olarak ortaya konulur¹⁷¹⁶. Doğrudan doğrualık ilkesi ile yakın ilişkisi bulunan sözlülük ilkesi gereğince, mahkemenin, doğrudan bilgi sahibi olduğu ve duruşmada dile getirilmiş ve tartışılmış hususları hükme esas alması gerekmektedir. Adil yargılanma hakkının unsurları olan savunma hakkı, çelişmeli muhakeme, silahların eşitliği ve tanıkları dinletme ve sorgulama hakları duruşma devresinde sözlülük ve

¹⁷¹⁴ Doğrudan doğrualık hakkında bilgi için ayrıca bkz. Birinci Bölüm III - B - 2 Doğrudan Doğrualık İlkesi başlığı

¹⁷¹⁵ Döry v. İsveç, Başvuru No. 28394/95, 12 Kasım 2002, § 37.

¹⁷¹⁶ Sözlülük hakkında bilgi için ayrıca bkz. Birinci Bölüm III - B - 3 Sözlülük İlkesi başlığı.

doğrudan doğrualık ile sağlanmaktadır. Bununla birlikte, anlaşmaya dayalı yöntemler ile muhakemenin geleneksel olarak mahkeme önünde duruşma yapılmadan sonuçlanması bu ilkeleri dışlamaktadır.

İddia pazarlığı yönteminde hüküm, mahkeme tarafından ancak klasik anlamda duruşma yapılmaksızın verilmektedir. Bu kapsamda iddia pazarlığının doğrudan doğrualık ve sözlülük ilkeleri ile bağdaşp bağdaşmadığı değerlendirilmelidir¹⁷¹⁷. İddia pazarlığında şüpheli/sanığın genel hükümlere göre duruşmaya çıkma hakkının bulunmamasının doğrudan doğrualık ilkesiyle bağdaşmayacağı söylenebilir. Zira hükmün klasik anlamda yapılacak bir duruşma dışında belirlenmesi, mahkemenin kararını duruşmaya getirilen ve duruşmada tartışılan delillere dayandırmaması, genel olarak mahkemenin görevinin kurumun uygulanmasına ilişkin koşulların tespiti ile sınırlı olması bu ilkeye aykırılık teşkil edebilir. İddia pazarlığında duruşma yapılmaksızın karar verilmesi, hükmün yalnızca duruşmada tartışılan delillere dayanmasını gerektiren ve mahkemenin yalnızca dosya üzerinden kanaat edinmesini yasaklayan sözlülük ilkesine de aykırılık gündeme getirebilir.

İfade etmek gerekir ki, ceza muhakemesinin işleyişi bakımından muhakeme ilkelerine bazı istisnalar tanınması mümkündür. Kovuşturma evresine alternatif olarak öngörülen veya kovuşturma evresini hızlandıran ve hükmün duruşma sonucunda verilmediği muhakeme yöntemlerinde söz konusu ilkeler gözetilmemektedir. Pazarlık yöntemleri ile muhakeme ekonomisine uygun şekilde muhakemenin etkinliğinin ve verimliliğinin sağlanması ile fayda sağlanmaya çalışılmaktadır. Dolayısıyla yapılan düzenlemeler ile muhakemenin hâkimin delillerle doğrudan temasını sağlayacak şekilde genel hükümlere göre yargılama yapılmaksızın sonuçlandırılması; ceza adalet sisteminin etkinliğinin sağlanmasına hizmet ettiği, gönüllü ve bilinçli bir seçime dayandığı ve etkin yargısal denetim sonucu gerçekleştiği ölçüde mümkün görülebilir. Bu noktada iddia pazarlığının genellikle kovuşturma evresine alternatif bir yöntem olarak uygulanması ve şüpheli/sanığın mahkeme önünde yargılanma hakkından özgür iradesi ile feragat etmek suretiyle doğrudan doğrualık ve sözlülük ilkelerinin sağladığı güvencelerden de vazgeçmesi nedeniyle bu güvencelerin geçerli olmadığı

¹⁷¹⁷ Uzlaşma kurumu bakımından benzer bir değerlendirme için bkz. Şahin, “**Ceza Muhakemesinde Uzlaşma**”, s. 251; Gökcan - Kaymaz, **Uzlaşma ve Önödeme**, s. 96; Soygüt Arslan, **Uzlaşma Kurumu**, s. 66-67.

ifade edilebilir¹⁷¹⁸. Nitekim şüpheli/sanık, özgür iradesi ile anlaşmayı kabul etmeyerek iddia pazarlığının uygulanmasını engelleme ve olağan yargılamayı tercih etme imkânına sahiptir.

Aynı zamanda iddia pazarlığını kabul eden ülkelerin çoğunda, denetim ve onay yetkisine sahip olan mahkeme klasik anlamda bir duruşma gerçekleştirmese de kararını şüpheli/sanığın dinlenmesi üzerine ve suç kabulü veya ikrarın dosyadaki gerçeklerle ve delillerle desteklendiğinden emin olarak vermelidir. Dolayısıyla sadece dosya üzerinden bir karar verilmemesi, suç kabulü veya ikrarın güvenilirliği de dâhil olmak üzere iddia pazarlığının koşullarının değerlendirilmesi kapsamında şüpheli/sanığın dinlenmesi ve mahkeme tarafından dosyadaki gerçeklerin değerlendirilmesi söz konusu ise bu ilkelerden vazgeçilmesi mümkün görülebilir. Bununla birlikte, özellikle toplum yararından ziyade mahkemelerin iş yükü gerekçe gösterilerek getirilen ve ceza davasına ilişkin ilkelerin uygulama alanı bulmadığı alternatif çözüm yollarının titizlikle değerlendirilmesi ve bu kurumların, ispatının tutanak ve rapor gibi belge delilleri ile yapılması mümkün olan ve belirli ağırlığa ulaşmayan suçlar bakımından uygulanmalarına olanak sağlanması uygun olacaktır.

¹⁷¹⁸ Ceza kararnamesi yönünden benzer bir değerlendirme için bkz. Yavuz, **Kovuşturmayaya Alternatif Yöntemler**, s. 181.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRK CEZA MUHAKEMESİNDE
KOVUŞTURMAYA ALTERNATİF BİR YÖNTEM OLARAK
SERİ MUHAKEME USULÜ VE UYGULANMASI

I. Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme Usulü

A. Genel Olarak

Son yıllarda adalet sistemlerinde, ceza muhakemesinin işleyişine ilişkin önemli bazı sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunların en önemli kaynağı ise adli organların iş yükündeki yoğunluk olarak nitelendirilmektedir. Özellikle yeni suç türlerinin ortaya çıkması ve suçluluğun artması ile iş yükü artmış olsa da kaynakların sınırlı olması sebebiyle maddi imkânların ve personel sayısının genişletilmesi de bir çözüm olarak değerlendirilmemekte, bu nedenle sorunun çözümüne ilişkin olarak ceza muhakemesi sistemine getirilecek birtakım yenilikler kaçınılmaz görülmektedir¹⁷¹⁹.

Günümüzde ceza muhakemesi değişim göstermekte ve ceza muhakemesinde alternatif yol arayışları ön plana çıkmaktadır. Bu çerçevede soruşturma evresinin giderek özelleştirildiği ve rızaya dayanan muhakeme yöntemlerinin yaygınlaştırıldığı sıklıkla dile getirilmektedir¹⁷²⁰. Örneğin, geleneksel ceza muhakemesi işleyişinde her şeyi devlet yaparken, günümüzde şüpheli/sanık ve mağdurun konumunun güçlendirilmesi ile birlikte süjelerin iradeleri ile ceza muhakemesini yönlendirmesi söz konusu olmaktadır. Bu çerçevede uzlaştırmada fail ve mağdurun uzlaşması üzerine kamu davası açılmamaktadır. Yine önödeme kurumunun uygulanması bakımından şüpheli/sanığın iradesinin muhakemenin sonucunu etkilediği görülmektedir. Ayrıca kamu davasının açılmasının belirli bir süre ile ertelenmesi mümkündür. Türk ceza adalet sisteminde, CMK m. 171 gereğince savcıya kamu davası açmada takdir yetkisi

¹⁷¹⁹ Eser, “Ceza Muhakemesi Hukuku İlkelerindeki Değişme”, s. 26.

¹⁷²⁰ Yenisey - Nuhuğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 89. Ayrıca bkz. Eser, “Ceza Muhakemesi Hukuku İlkelerindeki Değişme”, s. 29 vd.

verilmesi, uzlaşmanın ve önödemenin öngörülmesi ve kabahatlerin suç olmaktan çıkarılması mahkemelerin iş yükünü azaltarak ceza muhakemesine katkı sağlayan özelliklerdir¹⁷²¹. Bununla birlikte, iş yükünün azaltılmasına katkı sağlayan bu yöntemler; teknolojik gelişmelere bağlı şekilde yeni suç tiplerinin kabul edilmesinin de bir sonucu olarak, yargının iş yükünde beklendiği şekilde bir azalma meydana getirmemiş ve yargının iş yükünün azaltılması amacına yönelik arayışlar devam etmiştir. Bu kapsamda bazı suçlar bakımından savcılık ile anlaşmaya dayanan ve şüpheli/sanığın kabulüne bağlı olarak, çoğunlukla kamu davası açılmadan muhakemenin mahkûmiyet hükmü ile sonuçlandırılmasını sağlayan birtakım özel muhakeme yöntemleri benimsenmiştir.

Türk ceza muhakemesi sisteminde, modern ceza muhakemesi sistemlerinin ihtiyaçları doğrultusunda 24.10.2019 tarihli ve 30928 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanan 17.10.2019 tarihli 7188 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile önemli değişiklikler yapılmış ve geleneksel muhakemeye alternatif yöntemler ile rızaya dayalı muhakemelere ilişkin bazı düzenlemeler getirilmiştir. Teknik anlamda bir torba kanun niteliği taşıyan 7188 sayılı Kanun, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile birlikte 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu olmak üzere on beş kanunda değişiklik içermektedir.

Ceza Muhakemesi Kanunu’nda yapılan değişiklikler ile ceza muhakemesinde alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin geliştirilmesinin ve savcılarının, soruşturmaları daha etkin ve hızlı yürütmelerinin sağlanması amaçlandığı görülmektedir. Bu kapsamda Cumhuriyet savcılarının takdir yetkileri artırılarak önödeme, uzlaşma ve kamu davasının açılmasının ertelenmesi kurumlarının kapsamı genişletilmiş; ceza muhakemesinde seri muhakeme ve basit yargılama usulü adı altında iki yeni yöntem öngörülmüştür. Seri muhakeme usulü adıyla yeni bir muhakeme yöntemi, Ceza Muhakemesi Kanunu’nun “*Özel Yargılama Usulleri*” başlıklı beşinci kitabının “*Gaiplerin ve Kaçakların Yargılanması, Tüzel Kişilerin Soruşturmada ve Kovuşturmada Temsili, Bazı Suçlara İlişkin Muhakeme Usulü*” başlıklı birinci kısmında “*Bazı Suçlara İlişkin Muhakeme*” başlıklı dördüncü

¹⁷²¹ Bahri Öztürk, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Adil Yargılama Yükümlülüğü”, **İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 15, S. 1, 2016, s. 416.

bölümünde yer almaktadır. 7188 sayılı Kanun'un 23. maddesi uyarınca, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 250. maddesi başlığıyla birlikte yeniden düzenlenmiş ve seri muhakeme usulünün şartları ve seri muhakeme uygulamasında izlenecek yöntem ve uyulması gereken kurallar on beş fıkra olarak hüküm altına alınmıştır. Ayrıca 7188 sayılı Kanun'un 31. maddesi ile Ceza Muhakemesi Kanunu'na eklenen geçici 5. madde uyarınca, seri muhakeme usulüne ilişkin hükümlerin 1.1.2020 tarihinden itibaren uygulanacağı ve 1.1.2020 tarihi itibarıyla kovuşturma evresine geçilmiş, hükme bağlanmış veya kesinleşmiş dosyalarda seri muhakeme usulü uygulanmayacağı hüküm altına alınarak zaman bakımından uygulamaya ilişkin tartışmalar engellenmiştir.

Seri muhakeme usulünün, kanundaki düzenlenme yerinin uygun olmadığı; 2012 yılında yürürlükten kaldırılmadan önce bazı suçlar bakımından özel yetkili ağır ceza mahkemelerinin yetkili olmasını öngören ve bu mahkemelerdeki muhakemeye ilişkin bazı özel düzenlemeler getiren mülga 250. madde düzenlenmesi ile arasında hiçbir hukuki ve tarihi bağ bulunmaması gerekçesiyle ayrı ve yeni bir kanun maddesinde düzenlenmesinin daha yerinde olacağı ifade edilmektedir¹⁷²². Aynı zamanda kanunlarda yer alan ve 2012 yılında yürürlükten kaldırılan 250. maddeye yapılan atıfların karışıklığa neden olabileceği ileri sürülmektedir¹⁷²³.

Seri muhakeme usulü, geleneksel ceza muhakemesinin uygulanmasına istisna teşkil eden alternatif bir çözüm yöntemidir. Adalet Bakanlığı tarafından ispatı kolay ve önem derecesi düşük olarak değerlendirilen sınırlı sayıdaki suç için, Cumhuriyet savcısının teklifi ile şüphelinin müdafî huzurunda kabulüne bağlı olarak muhakemenin kovuşturma evresine geçmeden mahkeme hükmü ile sonuçlandırılması sağlanmaktadır¹⁷²⁴. Seri muhakeme usulü, 250. maddede sınırlı sayıda sayılan suçlardan dolayı başlatılan bir soruşturmanın sonunda, kamu davası açılması için

¹⁷²² M. Emre Tulay, “*Seri Muhakeme Usulü (CMK m. 250)*”, *İzmir Barosu Dergisi*, Y. 85, S. 2, 2020, s. 118-119.

¹⁷²³ Soylu Ünver - Karaman Engür, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 30. Bu noktada her ne kadar 6352 sayılı Kanun'un Geçici 2/7. maddesi ile maddeye yapılan atıfların Terörle Mücadele Kanunu'nun 10/1. maddesinde belirtilen ağır ceza mahkemelerine yapılmış sayılacağı düzenlenmiş olsa da en azından Ceza Muhakemesi Kanunu'nda 250. maddenin önceki haline yapılan atıfların düzeltilmesi gerektiği hakkında bkz. Ozancan Belci, **Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme Usulü**, Ankara: Yetkin Yayınları, 2021, s. 23.

¹⁷²⁴ Adalet Bakanlığı Hukuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü resmî internet sitesi basın açıklaması için bkz. <https://hhgm.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/yargi-reformunun-ilk-paketi-yasalasti> (Erişim Tarihi: 20.09.2020).

yeterli şüphe oluşturacak delile ulaşıldığında, kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilmediği takdirde, iddianame düzenlemek yerine uygulanması zorunlu olan bir muhakeme yöntemidir¹⁷²⁵. Bu yöntem, bir tarafta şüpheli, diğer tarafta savcı ile hüküm ve denetim makamı olan mahkemenin bulunduğu bir süreci ifade etmektedir¹⁷²⁶. Kanunda sayılan seri muhakeme usulüne tabi suçlar bakımından savcı, yaptırımı belirli oranda indirimli şekilde belirleyerek şüpheli tarafından teklifin kabul edilmesi üzerine talebini mahkemenin denetim ve onayına sunmaktadır. Şüphelinin bilgilendirilmesi ve savcı tarafından önerilen teklifi müdafii huzurunda kabul etmesi halinde, savcı talepname düzenleyerek görevli ve yetkili mahkemeden seri muhakeme usulünün uygulanmasını talep etmektedir. Aynı zamanda bu yöntemin uygulanması halinde savcı tarafından iddianame düzenlenmediği gibi, seri muhakeme usulüne tabi suçlarda usul işletilmeden iddianame düzenlenemeyeceği kabul edilmektedir. Bu noktada seri muhakeme, iddianameden önce son çıkış olarak nitelendirilmektedir¹⁷²⁷. Bu yöntemde bir yandan muhakemenin hızlandırılması ve mahkemelerin iş yükünün azaltılması amaçlanırken, bir yandan da şüpheli suç karşılığı öngörülen yaptırımda indirim yapılması avantajına sahip olmaktadır. Tüm bu avantajların yanında seri muhakeme usulünün Anayasa'ya, bazı temel hak ve özgürlükler ile ceza muhakemesi ilkelerine aykırılık oluşturduğu sıklıkla ifade edilmektedir¹⁷²⁸.

Düzenleme ilk yürürlüğe girdiğinde, denetim ve onay makamı olan mahkemenin; şüpheliyi ve müdafii dinleyerek şartların gerçekleştiği ve eylemin seri muhakeme usulü kapsamında olduğu kanaatine varırsa talepte belirlenen yaptırım doğrultusunda hüküm kuracağı, aksi halde talebi reddedeceği ve soruşturmanın genel hükümlere göre sonuçlandırılacağı hüküm altına alınmıştı. Bununla birlikte, Anayasa Mahkemesi 31.3.2021 tarihinde, talepte belirlenen yaptırım doğrultusunda hüküm kurulması zorunluluğunu, yargı yetkisinin bağımsız ve tarafsız mahkemelerce

¹⁷²⁵ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 619; Feridun Yenisey, “*Alternatif Muhakeme Usulleri, Önleme ve Koruma Tedbirleri*”, Ed. Feridun Yenisey - Ayşe Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku Başvuru Kitabı**, Güncellenmiş 6. Baskı, Ankara: Bilge Yayınevi, 2021, s. 6-7; Yenisey - Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 870-871; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 478; Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 779-780; Ahmet Gökçen - Murat Balcı - Mehmet Emin Alşahin - Kerim Çakır, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 5. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2021, s. 91.

¹⁷²⁶ Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku II**, s. 200-201.

¹⁷²⁷ Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 22.

¹⁷²⁸ Abdullah Batuhan Baytaç, “*Seri Muhakeme Usulü*”, **Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi**, C. 8, S. 2, 2020, s. 231 vd.; Öznur Sevdiren, “*Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Seri Muhakeme Usulü Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler*”, **Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 15, S. 189-190, 2020, s. 573-616.

kullanılması ile hâkimin vicdani kanaatine göre hüküm vermesi ilkelerini ve masumiyet karinesini ihlal ettiği gerekçesiyle iptal etmiştir¹⁷²⁹. Bunun üzerine Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararında belirttiği hukuka aykırılığı gidermeye yönelik olarak kanun koyucu tarafından 7331 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun 8.7.2021 tarihinde kabul edilerek seri muhakeme usulünde mahkemenin hüküm kurmasına ilişkin yeni bir düzenleme getirilmiştir. Buna göre, mahkeme, şüpheliyi müdafii huzurunda dinledikten sonra şartların gerçekleştiği, eylemin seri muhakeme usulü kapsamında olduğu ve dosyada yer alan delillere göre mahkûmiyet kararı verilmesi gerektiği kanaatine varırsa, talepten önce belirtilen yaptırımdan daha ağır olmamak üzere hüküm kuracak; aksi takdirde talebi reddedecektir. Ayrıca söz konusu kanun değişikliği ile seri muhakeme usulünün uygulanmasında doktrinde ve uygulamada sıklıkla tartışılan ve kanuni düzenlemeye ihtiyaç duyulduğu ifade edilen birtakım konularda da düzenlemeler öngörülmüştür. Bu yeniliklere aşağıda ilgili başlıklarda ayrıca değinilecektir. Ancak getirilen yeni düzenlemeler de acele, hızlı ve üstünkörü bir şekilde yapıldığı gerekçesiyle eleştirilmekte ve bu değişikliklerin kurumun barındırdığı bazı hukuka aykırılıkları gidermekten uzak olduğu ifade edilmektedir¹⁷³⁰.

Kanundaki düzenleme uyarınca 250. maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esasların Adalet Bakanlığı tarafından çıkarılan yönetmelikle belirleneceği belirtilmiş ve Adalet Bakanlığı tarafından çıkarılan Ceza Muhakemesinde Seri Muhakeme Yönetmeliği 31 Aralık 2019 günü Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir¹⁷³¹. Yönetmelik, 1. maddesinde de belirtildiği üzere, ceza muhakemesinde seri muhakeme usulünün uygulanmasına dair usul ve esasları belirlemek amacındadır. Anayasa'nın 124. maddesinin 1. fıkrasında, bakanlıkların kendi görev alanlarını ilgilendiren kanunların uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla, yönetmelikler çıkarabileceği düzenlenmektedir. Bununla birlikte, seri muhakeme usulünde bazı noktalarda kanundaki eksikliklerin yönetmelik ile giderilmeye çalışıldığı ve yönetmelik ile düzenlenen bazı hususların kanuni dayanaktan yoksun olduğu görülmektedir. Temel hak ve özgürlükleri yakından ilgilendiren ceza muhakemesi sistemi açısından Anayasa'nın 13. maddesi gereğince

¹⁷²⁹ AYM Kararı E. 2020/35, K. 2021/26, T. 31.03.2021, R.G. Tarih-Sayı: 15.06.2021-31512.

¹⁷³⁰ Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 878.

¹⁷³¹ Ceza Muhakemesinde Seri Muhakeme Yönetmeliği, Resmî Gazete Sayı: 30995 (4. Mükerrer), T. 31.12.2019.

sınırlandırmaların kanunla yapılması gerektiği dikkate alınarak, yönetmelik düzenlemeleri ile sınırın aşılp aşılmadığının değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Zira bir hukuk devletinde esas olan kanuni düzenlemeler ile sınırların çizilmesidir. Ayrıca kanunda düzenlenmeyen ve ceza muhakemesinde yargı yetkisinin kullanılmasına yönelik hususların yönetmelikte düzenlenmesi, anayasaya aykırılık teşkil edecektir.

Özellikle kanunun düzenlemediği konularda, yargı yetkisinin kullanılmasının söz konusu olduğu seri muhakeme usulüne ilişkin hükümlerin CMSMY ile getirilmesi ve kanuni dayanaktan yoksun olması eleştiri konusudur¹⁷³². Örneğin, CMSMY'nin 13. maddesinde yer verilen ve bazı durumlarda taleptenamenin eksikliklerin giderilmesi amacıyla savcıya iadesini öngören düzenleme; hâkimin değerlendireceği hususlar bakımından kanuni düzenlemede yer almayan bazı hususlar öngörerek taleptenamenin incelenmesi yetkisini genişletmiştir. Bu ve benzeri hususların kanun ile düzenlenmesinin isabetli olacağı ise sıklıkla dile getirilmiştir. Bu doğrultuda yukarıda bahsi geçen 7331 sayılı Kanun ile taleptenamenin iadesine ilişkin düzenleme 250. maddenin 8. fıkrasına eklenerek kanuna aykırı olan bu durum giderilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte, örneğin, seri muhakeme usulünde SEGBİS kullanımının kanuni dayanaktan yoksun şekilde CMSMY ile düzenlenmesinin de hukuka aykırı olduğunu ifade etmek gerekir¹⁷³³. Yine şüpheliye seri muhakeme usulüne davetin nasıl yapılacağına ilişkin düzenlemenin, özellikle yazılı tebligat yapılmasının zorunlu olmaması, iletişim araçlarının yeterli görülmesi ve şüphelinin davete icabet etmemesine bağlanan sonuç dikkate alındığında kanun yerine CMSMY ile getirilmesi sorunlu görülmektedir¹⁷³⁴.

Ceza muhakemesi sistemine yabancı olan bir kurumun yeterli şekilde özümsemeden ve birtakım faydacı gerekçelerle acele şekilde kanunda düzenlenmesi nedenleriyle, hukuka aykırı yönleri gidermek ve özellikle uygulamada yaşanan sorunları ortadan kaldırmak için seri muhakeme usulünü düzenleyen 250. maddede daha çok değişiklik yapılacağı düşünülmektedir. Nitekim daha önce ceza muhakemesi

¹⁷³² Erdem - Şentürk, “Seri Muhakeme Yöntemi”, s. 599; Baytaz, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 234; Sevdiren, “Seri Muhakeme Usulü Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler”, s. 584. Karş. Yavuz, **Kovuşturmaya Alternatif Yöntemler**, s. 336.

¹⁷³³ Serhat Deniz Çelikkaya, **Türk Ceza Muhakemesinde Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi (SEGBİS)**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2020, s. 57-58.

¹⁷³⁴ Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 24

sistemine dâhil edilen ve özellikle Anglo-Sakson kökenli, sisteme yabancı kurumlar bakımından yıllar içinde gelişen uygulamalar ve bu kurumlara ilişkin pek çok kez kanun değişikliği yapılması da bu görüşümüzü doğrular niteliktedir.

B. Türk Hukukundaki Mevzuat Çalışmaları

1412 sayılı Ceza Muhakemesi Usulü Kanunu'nda seri muhakemesi usulünün özelliklerini taşıyan özel bir muhakeme yöntemine yer verilmemiştir. Bununla birlikte, CMUK'ta geleneksel ceza muhakemesinden ayrılan ve duruşma yapılmaksızın hüküm kurmasına imkân sağlayan birtakım düzenlemeler bulunmaktaydı. Rızaya dayalı bir yöntem olan sulh hâkiminin ceza kararnamesi ile belirli suçlar hakkında duruşma yapmadan ceza verilebilmekteydi ve karara itiraz üzerine ise duruşma açılması gerekmekteydi. Ceza kararnamesi, ancak sulh ceza mahkemesinin görev alanına giren basit nitelikte suçlar bakımından kabul edildiği gibi, ancak adli para cezası, üç aya kadar hapis ve/veya tedbire kararname ile karar verilmesi söz konusuydu. Bununla birlikte, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun hazırlık aşamalarında duruşma yapılmaksızın ceza verilmesine olanak sağlayan düzenlemeler sakıncalı görülerek ve aynı zamanda AİHM kararlarına aykırı olduğu ve uzlaşma ile önödeme kurumlarının varlığı nedeniyle ayrıca ceza kararnamesi yöntemine ihtiyaç olmadığı gerekçeleriyle Ceza Muhakemesi Kanunu'nda düzenlenmemiştir¹⁷³⁵.

Ceza kararnamesi Türk ceza muhakemesinden kaldırılmış olsa da Kıta Avrupası ceza muhakemesi sistemlerinde Anglo-Sakson hukuk sisteminin etkisiyle muhakeme süjelerinin, özellikle şüpheli/sanık ile savcının anlaşmasına dayalı yöntemlerin yaygınlaşması Türk hukukunu da etkilemiştir. Bu yöntemlere yönelmek bakımından ön plana çıkan gerekçe ise Türk ceza adalet sisteminin yoğun iş yükü altından kalkamaması ve bu tarz yöntemlerin kabul edilmesi ile zaman ve kaynak tasarrufunun sağlanacak olması olarak dile getirilmiştir. Bu çerçevede Türk ceza muhakemesi sistemine oldukça yabancı olan iddia pazarlığı yöntemine benzer kurumlara ilişkin araştırmalar yapılmış ve Türk hukukunda da benzer düzenlemeler yer verilmesine

¹⁷³⁵ Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 834. Ancak doktrinde ceza kararnamesinin kaldırılmasının doğru olmadığı ve kurumun yeniden canlandırılması gerektiği de dile getirilmiştir. Bkz. Yenisey, “**Ceza Muhakemesi Süjelerinin İradelerinin Ceza Muhakemesinin Yürüyüşüne Etkisi Sorunu**”, s. 456. AİHM, 1412 sayılı CMUK dönemindeki sulh ceza kararnamesi uygulamasına dayanarak Türkiye aleyhine çok sayıda ihlal kararı vermiştir. Bkz. İkinci Bölüm VI Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin İddia Pazarlığına Yaklaşımı başlığı.

ilişkin görüşler ileri sürülmüştür¹⁷³⁶. Örneğin, Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilen ve Avrupa Konseyi tarafından yürütülen Türk Ceza Adalet Sisteminin Etkinliğinin Geliştirilmesi Projesi kapsamında uzman Marcel Lemonde tarafından hazırlanarak yayımlanan ve Aralık 2013 tarihine kadar olan Türk ceza adalet sistemi ile ilgili mevzuat ve uygulamayı kapsayan “Türk Ceza Adalet Sistemi İhtiyaç Değerlendirme ve Eylem için Tavsiyeler Raporu”nda bazı mevzuat değişikliklerinden de oluşan tavsiyelere yer verilmiştir. Buna göre, sanığın suçu kabul etme seçeneğinin dikkate alınmasında fayda olduğu, kabulün bir avukat önünde gerçekleşmesi, şüpheliye hakları ile ilgili bilgi verilmiş olması, bunların bir hâkimin denetiminde gerçekleştirilmesi ve şüphelinin vazgeçebilmesine imkân tanınması gibi güvencelere tabi olarak muhakemenin basitleştirilmesinin faydalı olacağı ve yargılama safhası öncesinde Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu’ndaki gibi (Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 495-7) bir tür suç kabulü uygulamasının yapılabileceği ifade edilmiştir¹⁷³⁷. Ayrıca doktrinde, ABD hukukundaki iddia pazarlığı ve Alman hukukunda iddia pazarlığının bir görünüm şekli olan sanığın duruşmada mahkeme ile anlaşması kurumlarının, Türk ceza muhakemesi sistemine dâhil edilmesinin yerinde olacağı; böylelikle dava sayısı azaltılarak ve maddi gerçeği araştırma yükümlülüğü ortadan kaldırılmadan muhakeme süjelerinin iradeleri ile muhakemenin sonuçlandırılabilceği savunulmuştur¹⁷³⁸.

Bu doğrultuda ceza muhakemesinde iş yükünün azaltılması ve alternatif çözüm yöntemlerinin geliştirilmesi amacıyla mevzuat çalışmaları yapılmıştır. Türk ceza muhakemesi sisteminde, savcı ile şüpheli/sanığın anlaşmasına dayalı olan ve seri muhakeme usulü ile ortak özellikler taşıyan bir yöntemden ilk kez 2015 tarihli Ceza Muhakemesinde İş Yükünün Azaltılması Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı’nda söz edilmiştir¹⁷³⁹. Tasarının 20. maddesinde,

¹⁷³⁶ ABD sistemindeki iddia pazarlığı incelemesi ve kurumun aynen iktibas edilemeyeceği, sistemler arasındaki farkların göz önüne alınması gerektiği ve Türkiye’de uygulanabilmesi bakımından dikkat edilecek hususlara ilişkin değerlendirmeler hakkında bkz. Balo - Çetintürk, “Savcı-Sanık Pazarlığı”, s. 1283 vd.

¹⁷³⁷ Türk Ceza Adalet Sistemi İhtiyaç Değerlendirme ve Eylem için Tavsiyeler Raporu, s. 21. Rapor için bkz. <https://www.barobirlik.org.tr/dosyalar/duyurular/degerlendirmeraporutr.pdf> (Erişim Tarihi: 30.09.2020). Fransız hukukunda iddia pazarlığının bir görünümü niteliğinde olan ve suçluluğun kabulüne dayanan düzenlemeye Türk hukukunda yer verilmesinde fayda olduğu hakkında ayrıca bkz. Taşkın, “Fransız ve Türk Hukukunda Suçunu Kabul Edenlerin Yargılanması”, s. 45-46.

¹⁷³⁸ Yenisey, “Ceza Muhakemesi Süjelerinin İradelerinin Ceza Muhakemesinin Yürüyüşüne Etkisi Sorunu”, s. 469.

¹⁷³⁹ Ceza Muhakemesinde İş Yükünün Azaltılması Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı için bkz. <https://kgm.adalet.gov.tr/DUYURULAR/ceza->

Ceza Muhakemesi Kanunu'nun mülga 250. maddesinin yeniden düzenlenerek basit yargılama usulü olarak adlandırılan yönteme yer verilmesi öngörülmüştür. Tasarının gerekçesinde öngörülen en önemli yeniliğin; basit suçlarda, muhakeme sürecinin gereksiz formalitelerden arındırılmasını sağlayacak olan basit yargılama adında yeni bir usulün ceza adaleti sistemimize kazandırılması olduğu, Anglo-Sakson sistemindeki ceza pazarlığından esinlenen benzer yöntemlerin Almanya, İtalya, Fransa gibi birçok Avrupa Konseyi üyesi ülkede uygulandığı, kovuşturma mecburiyeti ilkesine istisna getiren bu gibi yöntemlerin iş yükü baskısını hafifletme amacı ile birlikte basit suçlara hızlı ve etkili bir karşılık verilerek bozulan kamu düzeninin yeniden sağlanmasına hizmet ettiği belirtilmiştir.

Basit yargılama usulü, üst sınırı beş yıl ve daha az hapis cezasını gerektiren suçlar bakımından şüphelinin kolluk veya savcı tarafından bilgilendirmesi ile kendisine isnat edilen fiili işlediğini savcının huzurunda kabul etmesi üzerine savcı tarafından uygulanacak bir yöntem olarak öngörülmüştür¹⁷⁴⁰. Savcının şüpheli hakkında basit yargılama usulünün uygulanmasını yazılı olarak görevli mahkemeden talep edeceği ve mahkemenin; maddede belirtilen suçun şüpheli tarafından işlendiği hususunda yeterli şüphe bulunması, şüphelinin işlediği iddia edilen fiili gerçekleştirdiğini savcının huzurunda kabul etmesi, şüphelinin kasıtlı bir suçtan mükerrir veya itiyadî suçlu ya da suçu meslek edinen kişilerden olmaması ve şüphelinin bu yargılama usulünü kabul etmesi şartlarının gerçekleştiği kanaatinde olması durumunda, maddede belirtilen yaptırımlardan birine veya birkaçına hükmedeceği öngörülmüştür. Mahkemenin, şartların gerçekleşmediği kanaatinde olması durumunda ise genel hükümlere göre soruşturma yapılması amacıyla dosyanın Cumhuriyet başsavcılığına gönderileceği kabul edilmiştir. Mahkeme tarafından uygulanabilecek yaptırımlar maddede ayrıntılı olarak belirlenmiştir ve bu yöntem ile kabulü karşılığında şüpheli hakkında indirimli ceza uygulanmasına imkân sağlanmıştır. Nitekim mahkemenin, hürriyeti bağlayıcı cezalar bakımından şartların sağlanması halinde suç için kanunda öngörülen cezanın alt sınırının yarısını geçmemek kaydıyla bir yıla kadar hapis cezasına hükmedebilmesi düzenlenmiştir.

[alternatif%20%C3%A7%C3%B6z%C3%BCm%20y%C3%B6ntemleri.pdf](#)

(Erişim Tarihi:

30.09.2020). Ayrıca bkz. Tulay, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 142-144.

¹⁷⁴⁰ Ceza muhakemesinin hukuk devletinden vazgeçilmeksizin hızlandırılması amacı doğrultusunda ikrar eden sanığa bazı olanaklar sağlanması gerektiği ve sanığın ikrarına önem veren bir kurum olarak basit yargılamanın getirilmek istendiği ifade edilmiştir. Bkz. Öztürk, “**Ceza Muhakemesi Hukukunda Adil Yargılama Yükümlülüğü**”, s. 418-419.

Ayrıca basit yargılama usulünün herhangi bir sebeple uygulanamaması durumunda, şüphelinin bu usulün uygulanması amacıyla yaptığı açıklamalar ve beyanlarının delil olarak kullanılmayacağına ilişkin delil yasağı düzenlemesi öngörülmüştür.

Basit yargılama usulünün düzenlediği tasarıdaki madde gerekçesine bakıldığında, gerekçedeki ifadelerin, seri muhakeme usulüne ilişkin düzenlemenin madde gerekçesine oldukça benzer, hatta bazı noktalarda birebir aynı olduğu ifade edilmelidir. Ceza Muhakemesinde İş Yükünün Azaltılması Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı taslağı, 10.07.2015 tarihinde Adalet Bakanlığı Kanunlar Genel Müdürlüğü tarafından ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına görüşleri alınmak üzere gönderilmiştir¹⁷⁴¹. Ancak tasarıda yer alan bu yöntem özellikle çeşitli meslek kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarının eleştirileri ile karşılaşmış ve sonuç olarak söz konusu taslak kanunlaşmamıştır¹⁷⁴². Bu noktada seri muhakeme usulünün, kanun tasarısında öngörülen basit yargılama usulüne ilişkin düzenlemelere göre daha detaylı şekilde düzenlendiği ve bazı noktalarda daha güvenceli bir özel muhakeme yöntemi olduğu söylenmelidir. Örneğin, basit yargılama usulü kapsamına alınan suçların üst sınırına yönelik eleştiriler dikkate alınarak, seri muhakeme usulü kanunda belirtilen sınırlı sayıda suç için kabul edilmiş; mahkeme tarafından gerçekleştirilecek incelemenin dosya üzerinden gerçekleşmesi yerine incelemede şüphelinin müdafii huzurunda dinlemesi zorunlu olarak öngörülmüştür. Bununla birlikte, seri muhakeme usulünde, basit yargılama usulünde olduğu gibi suçun kabul edilmesine bir sonuç bağlanmamış; usulün uygulanmasının kabul edilmesi gerektiği benimsenmiştir. Basit yargılama usulüne ilişkin tasarıda yer verilen düzenlemelere, aşağıdaki başlıklarda farkları ortaya koymak bakımından ayrıca değinilecektir.

¹⁷⁴¹ Bkz. <https://kgm.adalet.gov.tr/duyurular.html> (Erişim Tarihi: 30.09.2020).

¹⁷⁴² Bu yöntem, kapsama dâhil edilen cezanın üst sınırı dikkate alındığında, birçok suç tipinin usul kapsamında yer alacağı ve mağdur hakları açısından sorun yaratacağı gerekçeleriyle eleştirilmiştir. Bkz. “Ceza Muhakemesinde İş Yükünün Azaltılması Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı” Hakkında Batman Barosu’nun Görüşleri için bkz. <http://www.batmanbarosu.org.tr/Print.aspx?ID=64244&Tip=Duyuru> Gaziantep Barosu’nun görüşleri için bkz. <http://www.gaziantepbarosu.org.tr/Print.aspx?ID=65619&Tip=Haber> (Erişim Tarihleri: 30.09.2020). Özellikle kadına karşı şiddet eylemlerinin pazarlık konusu olacağı yönünde eleştiriler getirilmiştir. Bkz. Döndü Ceren Şimşek, “Kadına Şiddet Pazarlık Konusu”, **Ankara Barosu Dergisi**, S. 4, 2015, s. 317-320; Kadın Cinayetlerine İlişkin Gündemdeki Yasa Değişikliği Taleplerine Karşı Kadın ve LGBTİ Örgütlerinden Ortak Bildirge için bkz. <https://morcati.org.tr/haberler/kadin-cinayetlerine-iliskin-gundemdeki-yasa-degisikligi-taleplerine-karsi-kadin-ve-lgbti-orgutlerinden-ortak-bildirge/> Eşitlik İzleme Kadın Grubu’nun “Ceza Muhakemesinde İş Yükünün Azaltılması Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı Taslağı” hakkında açıklaması için ayrıca bkz. <https://m.bianet.org/bianet/kadin/166254-esitiz-ceza-pazarligi-ongoren-yasa-taslagini-kabul-etmiyoruz> (Erişim Tarihleri: 30.09.2020). TCK hükümlerine göre uygulanabileceği değerlendirilen suçlar hakkında ayrıca bkz. Bkz. Kaşlı, **İtham Pazarlığı**, s. 131-132.

C. Seri Muhakeme Usulünün Düzenlenme Nedenleri

1. Yargı Reformu Stratejisi ve Kanun Gerekçesinde Belirtilen Amaçlar

Modern ceza muhakemesi sistemleri, mahkemelerin artan iş yükü karşısında ağır nitelikte olmayan bazı suçlar bakımından geleneksel ceza muhakemesinden ayrılma eğilimi göstermektedir. Ceza muhakemesinin hızlandırılması ve basitleştirilmesi uluslararası belgelere konu olmuş ve bu belgelerde yer alan öneri ve yöntemler ülkeler açısından yol gösterici olmuştur. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 1987 tarihli ve R (87) 18 sayılı Ceza Adaletinin Sadeleştirilmesi Hakkında Tavsiye Kararı ile mahkemelerin iş yükü dolayısıyla ceza adaletindeki gecikmelerin önlenmesine yönelik muhakemeyi basitleştirecek ve hızlandıracak bazı öneriler getirilmiştir¹⁷⁴³. Ceza adaletindeki gecikmelerin önlenmesine ilişkin olarak; maslahata uygunluk ilkesinin uygulanması veya alanının genişletilmesi, hafif suçlar ile toplu suçlar bakımından ceza kararnamesi veya mahkeme dışı anlaşmaya dayalı çözümlerin benimsenmesi, sadeleştirilmiş yöntemlerin öngörülmesi ve geleneksel ceza muhakemesinin basitleştirilmesine yönelik tedbirler alınması tavsiye edilmiştir. Avrupa Konseyi'nin basitleştirilmiş yöntemlerin uygulanmasını tavsiye ettiği bu kararı, ilerleyen yıllarda birçok Kıta Avrupası ülkesini etkilemiştir.

Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanan ve Mayıs 2019'da yayınlanan Yargı Reformu Stratejisi, Avrupa Konseyi'nin Ceza Adaletinin Sadeleştirilmesi Hakkında Tavsiye Kararı'ndaki temel ilke ve önerileri göz önüne almış bir belgedir¹⁷⁴⁴. Belgenin kendisi; Avrupa Konseyi'nin ilkeleri, diğer uluslararası kuruluşların rapor ve değerlendirmeleri ve farklı hukuk sistemlerinden iyi uygulama örnekleri dikkate alınarak hazırlandığını ifade etmektedir. Bu belgede dokuz amaç, altmış üç hedef ve iki yüz elli altı faaliyet öngörülmüştür. Strateji belgesinde 7. amaç olarak ceza adaleti sisteminin etkinliğinin artırılmasına ve 9. amaç olarak da alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin yaygınlaştırılmasına yer verilmiştir. Bu amaçların temelinde, ceza muhakemesinin hızlandırılması suretiyle uyuşmazlıkların hızla sonuçlandırılması düşüncesi yatmaktadır.

¹⁷⁴³ Kararın Türkçe tercümesi için bkz. <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/54370cd3-0c43-4bd5-93b6-36ac3095473d.pdf> (Erişim Tarihi: 01.10.2020).

¹⁷⁴⁴ Adalet Bakanlığı Yargı Reformu Stratejisi için bkz. https://sgb.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/23122019162931YRS_TR.pdf (Erişim Tarihi: 01.10.2020).

Ceza adaleti sisteminin etkinliğinin artırılması amacı doğrultusunda, savcıların etkili soruşturma yapmalarını sağlayacak uygulamaların geliştirilmesi ve adil yargılanma hakkının gözetilmesi suretiyle kovuşturma öncesi çözüm araçlarının güçlendirilmesi hedeflenmiş; bu kapsamda savcıların takdir yetkilerinin, önödeme ve kamu davasının açılmasının ertelenmesi kurumlarının kapsamının, etkin pişmanlık hükümleri ve savcıların buna ilişkin yetkilerinin farklı suç tipleri açısından genişletilmesi ve bazı fiillere yönelik soruşturmaların fail ile savcı arasında anlaşmayla sonlandırılabilmesi imkânı sağlanması gibi birtakım faaliyetlere yer verilmiştir. Nitekim günümüzde gerek Kıta Avrupası gerekse Anglo-Sakson hukuk sistemlerinde, uyuşmazlıkların soruşturma sırasında çözüme kavuşturularak dava konusu edilmeden sonuçlandırmasına yönelik uygulamaların gittikçe arttığı ve nitelikli olmayan dava sayısının bu şekilde azaltılmasının, daha önemli davalar için nitelikli yargılama yapılmasına ve duruşmaların tek celsede bitirilmesine de katkı sağlayacağı ifade edilmiştir¹⁷⁴⁵.

Asliye ceza mahkemelerinin görev alanına giren bazı fiillere yönelik soruşturmaların fail ile savcı arasında anlaşmayla sonlandırılabilmesine yönelik çalışmalar yapılacağı, bu kurumun failin özgür iradesine zarar vermeyeceği ve ağır yaptırımı gerektiren fiilleri kapsamayacağı, failin kabulüne bağlılık, uygulanacak indirim miktarının mevzuatta yer alması ve nihai kararın mahkeme tarafından verilmesi gibi failin hukuki güvencelerinin zarar görmemesini sağlayacak uygulamaların getirilmesinin öngörüldüğü belirtilmiştir¹⁷⁴⁶. Bazı suçların temel usul güvencelerinin korunması suretiyle hızlı bir yargılama usulüyle görülmesi ve bu yöndeki düzenlemeler ile sistemin rasyonel işleyişine katkı sağlanacağı üzerinde durulmuştur¹⁷⁴⁷. Ayrıca ceza adaleti sisteminin etkinliğinin artırılması amacı kapsamında mahkemelerin görev alanlarının yeniden düzenlenmesi ve bazı basit fiillere ilişkin süreçlerin kısaltılması için yeni bir usul getirilmesi hedefine yer verilmiş ve bu çerçevede bazı suçların basitleştirilmiş ve hızlı bir yargılama usulüyle görülmesinin sağlanacağı ifade edilmiştir¹⁷⁴⁸.

¹⁷⁴⁵ Adalet Bakanlığı Yargı Reformu Stratejisi, s. 74.

¹⁷⁴⁶ Adalet Bakanlığı Yargı Reformu Stratejisi, s. 75.

¹⁷⁴⁷ Adalet Bakanlığı Yargı Reformu Stratejisi, s. 75.

¹⁷⁴⁸ Adalet Bakanlığı Yargı Reformu Stratejisi, s. 78.

Aynı zamanda alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin yaygınlaştırılması amacı doğrultusunda da ceza uyuşmazlıklarında uyuşmazlığın mahkeme önüne getirilmeden ya da yargılama sırasında tarafların uzlaşısıyla çözüme kavuşturulmasını öngören, geleneksel yargılamanın aksine her iki tarafın da kabulünü öne çıkaran, daha az masrafla ve daha kısa sürede sonuçlanan seçimlik veya zorunlu alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin yaygınlaştırılması hedeflenmiştir. Zira ekonomik ve sosyal gelişmelerin, göçün, artan nüfusun, teknolojik ilerlemelerin sayısı giderek artan anlaşmazlık ve uyuşmazlıkları doğurduğu ve bu durumun geleneksel yargılama yöntemleri dışında yeni arayışları beraberinde getirdiği dile getirilmiştir¹⁷⁴⁹.

Yargı Reformu Strateji Belgesi'nin amaç ve hedefleri doğrultusunda, kamuoyunda birinci yargı reformu paketi olarak bilinen ve seri muhakeme ve basit yargılama usullerini Türk ceza muhakemesi sistemine dâhil eden 7188 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun kabul edilmiştir. 7188 sayılı Kanun'un gerekçesinde seri muhakeme usulünün, belirli bir önem derecesinin altındaki suçlarda muhakeme sürecinin formalitelerden arındırılmasını ve kısaltılmasını, işlenen suçlara kısa süre içinde etkili ve orantılı bir karşılık verilerek bozulan kamu düzeninin yeniden sağlanmasını amaçladığı ifade edilmiştir¹⁷⁵⁰. Bu durumda usulün kabul edilmesi yalnızca iş yükü baskını hafifletme amacına hizmet etmemekte, ayrıca basit suçlara hızlı ve etkili bir karşılık verilerek, bozulan kamu düzeninin tesis edilmesine de hizmet etmektedir. Madde gerekçesine göre, suç şüphesi altında bulunan kişiler sorumluluğu kabul hakkına sahiptir ve bu durumda, suçun niteliği ve cezasının ağırlığına veya geleneksel muhakeme yollarının kullanılmasında hukuki ve sosyal bir yarar bulunup bulunmadığına bakılmaksızın, bütün ceza davalarının mahkemeye taşınması adil ve hakkaniyetli olmayacaktır¹⁷⁵¹. Aynı zamanda ağır iş yükü altında bulunan ceza adalet sistemlerinin bu tür önem arz etmeyen basit suçlarda muhakeme sürecini basitleştirecek adımlar atmasının, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin tavsiye kararlarına konu olduğu üzerinde durulmuştur. Ayrıca şüpheli/sanığın kabulüne hukuki sonuç bağlayan ve seri muhakeme usulüne

¹⁷⁴⁹ Adalet Bakanlığı Yargı Reformu Stratejisi, s. 92.

¹⁷⁵⁰ 7188 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un Gerekçesi ve Adalet Komisyonu Raporu için bkz. <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem27/yil01/ss105.pdf> (Erişim Tarihi: 03.10.2020).

¹⁷⁵¹ 7188 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Gerekçesi, s. 16.

benzer yöntemlerin Almanya, İtalya ve Fransa gibi ülkelerde de uygulandığı belirtilerek bu yöntemler örnek gösterilmiştir.

Adalet Komisyonu raporunda, seri muhakeme usulüne ilişkin düzenlemenin, şüpheli bakımından gerekli koruyucu mekanizmaları içeren, yargının daha önemli ve karmaşık işlere daha fazla zaman ayırmasını sağlayacak, adalete erişimi hızlandıracak nitelikte olumlu bir düzenleme olduğu dile getirilmiştir. Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan eğitim sunumunda da seri muhakeme usulünde, muhakemenin basitleştirilmesi ve kısaltılması ile kazanılan mali kaynak, emek ve zamanın, daha ağır nitelikteki suçların soruşturulması ve kovuşturmasına ayrılarak adil bir yargılamanın sağlanmasının amaçlandığı ifade edilmiştir¹⁷⁵².

Doktrinde seri muhakeme usulünün getirilmesi ile kanun koyucunun ceza adalet sisteminin işleyişini hızlandırmayı, suça karşı tepkideki gecikmelerinin meydana getirdiği aşınmaları ortadan kaldırmayı ve kaynakları etkin kullanmayı amaçladığı üzerinde durulmaktadır¹⁷⁵³. Ceza muhakemesi kısaltılarak ve hızlandırılarak adil yargılanma hakkının bir gereği olan makul sürede yargılanma hakkı korunmuş olacaktır¹⁷⁵⁴. Ayrıca şüphelinin muhakemenin maddi ve manevi yükünden kurtararak yargılamadaki belirsizliklerin ortadan kaldırılmasının ve kısa sürede sonuca ulaşılmasının amaçlandığı söylenebilir¹⁷⁵⁵. Gerekçede seri muhakeme usulünün getirilme amaçlarına yönelik olarak kullanılan birtakım ifadeler ise haklı olarak eleştiri konusu olmuştur¹⁷⁵⁶. Nitekim ceza muhakemesinin formaliteleri olarak nitelendirilen hususlar; esasen ceza muhakemesinin tarihsel süreci içerisinde ortaya çıkan temel hak

¹⁷⁵² Ceza İşleri Genel Müdürlüğü, **Seri Muhakeme Usulü (CMK md. 250)**, 2019, s. 7. Bkz. <https://alternatifcozumler.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/212020145115SER%C4%B0%20MUHAKEME%20SUNUM%2001.01.2020.pdf> (Erişim Tarihi: 03.10.2020).

¹⁷⁵³ Olgun Değirmenci, “*Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme Usulü (CMK m.250)*”, **Ankara Batı Adliyesi Dergisi**, Y. 2, S. 3, Ocak-Haziran 2020, s. 17. Seri muhakeme usulünün, şüpheli, adli makamlar ve toplum açısından çeşitli faydaları bulunduğu ifade edilmektedir. Bkz. Yavuz Erdoğan, “*Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme Usulü*”, **Legal Hukuk Dergisi**, C. 18, S. 209, 2020, s. 1991-1992. Ayrıca bkz. Ercan Yaşar, “*Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme Usulü*”, **Adalet Dergisi**, S. 65, 2020, s. 258. Bu gibi usullerin tek başına ağır iş yükü altındaki muhakemeleri rahatlatmasının mümkün olmadığı; ancak geçici bir çare olabilecekleri hakkında bkz. Murat Balcı, “*Ceza Muhakemesi Hukukunun Temel İlkeleri Işığında Seri ve Basit Muhakeme Usulü*”, **Ord. Prof. Dr. Sulhi Dönmezer 102 Yaşında Tebliğler**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2020, s. 67.

¹⁷⁵⁴ Erdem - Şentürk, “*Seri Muhakeme Yöntemi*”, s. 575; Koç, “*Karşılaştırmalı Hukuk ve Uluslararası Mahkeme Kararları Işığında Seri Muhakeme Usulüne Farklı Bir Bakış*”, s. 608. Karş. Sevdiren, “*Seri Muhakeme Usulü Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler*”, s. 581-582.

¹⁷⁵⁵ Erdem - Şentürk, “*Seri Muhakeme Yöntemi*”, s. 575; Elif Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2021, s. 25.

¹⁷⁵⁶ Sevdiren, “*Seri Muhakeme Usulü Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler*”, s. 581; Erdem - Şentürk, “*Seri Muhakeme Yöntemi*”, s. 575.

ve özgürlükler, temel hak ve ilkelere yönelik güvenceler ile muhakeme süjelerinin kazanımlarıdır.

2. Seri Muhakeme Usulünün Düzenlenme Nedenlerine ve Ulaşılmak İstenen Amaçlara İlişkin Değerlendirmeler

Seri muhakeme yargılamasız bir muhakeme yöntemidir ve bu yöntemde savcının belirlediği yaptırım esas alınarak duruşmasız şekilde hüküm kurulmaktadır. Ceza muhakemesi, morfolojik olarak başlaması ve sona ermesi arasında, diğer canlılar gibi yaşamaktadır ve yaşadıkça gelişmektedir¹⁷⁵⁷. Muhakemenin tabi olduğu morfolojik ilkelerden uygunluk ilkesi, bünyenin göreve (fonksiyona) uymasını ifade etmektedir. Buna göre, bünyede ihtiyaç duyulmayan atlanır ve bünye ihtiyaca uygun bir hal alır, basitleşir ve sadeleşir¹⁷⁵⁸. Tarihsel süreç içerisinde değişen ve gelişen muhakemenin ihtiyaçları da değişmekte, evrilmekte; bazı durumlarda muhakeme basitleştirilmektedir. Nitekim davanın sonucunun önemi azaldıkça muhakemenin ihtiyaçlarının azalacağı, bir kabahat davasında hükmedilecek idari yaptırım hafif olduğundan ve yapılabilecek hatanın önemi fazla olmadığından bu davanın muhakemesinin yapısının, ağır ceza gerektiren bir suçtan dolayı açılan davadaki muhakemenin yapısına benzemeyeceği ifade edilmektedir¹⁷⁵⁹. Uygunluk ilkesinin uygulandığı muhakeme kurumlarından biri de seri muhakeme usulüdür. Seri muhakeme usulünde yargı organları kovuşturma evresinden kurtarılmakta; kovuşturma evresi atlanarak hüküm verilmektedir. Günümüzde iş yükünün azaltılması ile ceza muhakemesinin hızlandırılması amaçları doğrultusunda kabul edilen ve bazı suçlar bakımından duruşma aşaması atlanarak ceza verilmesine imkân sağlayan düzenlemelerin, Anayasa mahkemeleri ve AİHM kararları çerçevesinde belirli güvencelerin öngörülmüş olması halinde temel hak ve ilkelere ve bu kapsamda adil yargılanma hakkına aykırı olmadığı sonucuna varılmaktadır.

Seri muhakeme usulünün düzenlenme nedenine ilişkin yukarıdaki açıklamalar ışığında temel amacın, mahkemelerin iş yükünün azaltılarak muhakeme ekonomisine katkı sağlanması olduğunun ifade edilmesi gerekir¹⁷⁶⁰. Muhakeme ekonomisi,

¹⁷⁵⁷ Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 633-634.

¹⁷⁵⁸ Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 648.

¹⁷⁵⁹ Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 648.

¹⁷⁶⁰ Benzer yönde İpekcioglu, **Ceza Muhakemesinde İddia Pazarlığı**, s. 340. Seri muhakeme usulünden ceza siyasetine ilişkin hızlandırma amacı dışında bir işlev beklenemeyeceği ifade

genellikle basitlik, hızlılık ve ucuzluk unsurları üzerinden açıklanmaktadır¹⁷⁶¹. Böylece adli makamlar, klasik ceza muhakemesi dışındaki yöntemlerle basit işleri daha hızlı çözecek ve daha önemli görülen işlere emek ve mesai harcanması sağlanmış olacaktır. Nitekim Anayasa'nın 141. maddesinde de yer verilen muhakeme ekonomisi ilkesi, ceza muhakemesinde de uygulama alanı bulan bir ilkedir ve muhakemelerin en az giderle ve makul süre içinde mümkün olan en hızlı yöntemlerle gerçekleştirilmesini ifade etmektedir. Muhakeme ekonomisi ilkesi, adil yargılanma hakkının bir gereği olan makul sürede yargılanma hakkı ile de yakın bir ilişki içerisindedir¹⁷⁶².

Ceza adaleti sisteminin temel sorunları; mahkemelerin yoğun iş yükü ve biriken dava sorunu, tutuklu yargılamanın esas olması ve makul sürede yargılanma hakkının ihlalini teşkil edecek şekilde yargılamaların uzun sürmesidir¹⁷⁶³. Ceza adalet organlarının iş yükünün azaltılması ve ceza adaletinin etkinleştirilmesi amacıyla bazı tedbirlerin uygulamaya konulması çözüm olarak görülmektedir. Yukarıda sözü edilen Avrupa Konseyi'nin 1987 tarihli R (87) 18 sayılı Ceza Adaletinin Sadeleştirilmesi Hakkında Tavsiye Kararı ile ceza adaletinin işleyişini hızlandırmaya ve basitleştirmeye ilişkin birtakım öneriler getirilmiştir. Günümüzde iş yükünü azaltmak amacıyla savcılarının filtreleme fonksiyonuna sahip olarak, kabule sonuç bağlayan iddia pazarlığı gibi yöntemlerin uygulamasına imkân sağlanması söz konusu olmaktadır¹⁷⁶⁴.

Dünyadaki ceza adalet sistemlerinde, sistemin sorunlarının çözümüne ve etkinliğinin artırılmasına ilişkin olarak, genel hükümlere göre yürütülen resmî ve ceza muhakemesi ilkelerine bağlı geleneksel muhakeme yerine olağan kuralların dışında özel yöntemlerin benimsenmesi söz konusu olmuştur. Günümüz ihtiyaçları dikkate alındığında, az ceza gerektiren hafif suçlar bakımından muhakeme ekonomisini

edilmektedir. Bkz. Gökhan Taneri, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2021, s. 44, dn. 13. Ceza Muhakemesi Kanunu'nda makul süreye hizmet ettiği düşünülen diğer düzenlemeler için bkz. Murat Kaymak, **Makul Sürede Yargılanma Hakkı ve Bu Hakkın Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile Türk Hukukuna Yansıması**, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019, s. 81 vd.

¹⁷⁶¹ Ejder Yılmaz, “*Usul Ekonomisi*”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 57, S. 1, 2008, s. 250 vd. Ayrıca bkz. Kunter - Yenisey - Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 38 vd.

¹⁷⁶² Yılmaz, “*Usul Ekonomisi*”, s. 264; Kaymak, **Makul Sürede Yargılanma Hakkı**, s. 46. Makul sürede yargılanma hakkı ile ilgili ayrıca bkz. İnceoğlu, “**Adil Yargılanma Hakkı**”, s. 277 vd.; M. Serhat Kaşıkara, “*Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. Maddesi Çerçevesinde Makul Süre İçerisinde Yargılanma Hakkı*”, **TBB Dergisi**, S. 84, 2009, s. 231-259.

¹⁷⁶³ Benzer yönde tespitler için bkz. Yücel, “**Ceza Adaletinde Sapmalar**”, s. 18 vd. Türk hukukundaki yargılamadaki gecikme sorununun sebepleri hakkında bkz. Kaymak, **Makul Sürede Yargılanma Hakkı**, s. 94 vd.

¹⁷⁶⁴ Yücel, “**Ceza Adaletinde Sapmalar**”, s. 19-20.

sağlamak amacıyla şüphelinin kabulüne bağlı olan ve bazı haklarından feragat etmesi karşılığında muhakemenin hızlandırılması amacı taşıyan yöntemlerin uygulanması mümkün görülmekle birlikte, muhakemenin hızlandırılması temel hak ve özgürlükler çerçevesinde sağlanmalıdır. Nitekim makul sürede yargılanma, ne pahasına olursa olsun davanın bir an sonuçlandırılmasını amaçlamamakta; güvencelerin olduğu bir muhakemeyi gerektirmektedir. Bu noktada temel hakların anayasaya uygun şekilde sınırlandırılması önem arz etmektedir¹⁷⁶⁵. Bu durum Anayasa'nın 13. maddesinin bir gereğidir¹⁷⁶⁶. Zira muhakeme ekonomisinin sağlanması gibi birtakım amaçlarla, masumiyetin esas olduğu ceza muhakemesinde temel hak ve özgürlüklerin anayasaya aykırı şekilde sınırlandırılması hukuk devleti ilkesi ile bağdaşmayacaktır.

Türk ceza muhakemesinde, ceza adaleti sisteminin sorunlarının giderilmesi ve sistemin etkinleştirilmesi bakımından kanuni düzenlemeler ile seri muhakeme gibi muhakemeyi kısaltan ve hızlandıran bazı özel yöntemlere yer verilmiştir¹⁷⁶⁷. Türk ceza adalet sisteminde yargının etkinleştirilmesinden anlaşılanın, yargı reformları adı altında muhakemeyi hızlandıran birtakım kanun değişikliklerinin yapılması olduğu görülmektedir. Ancak kanun değişikliği ile getirilen yeni yöntemlere ilişkin uygulamada tecrübe eksikliği bulunan ülkelerde, bu tarz yeni yöntemlerle yasal kültür ve muhakeme sükelerinin rollerinde önemli değişiklikler meydana geldiğinden savcı ile hâkim ve müdafilerin bu sürece uyum sağlaması, uygulamada sorun yaşanmaması bakımından son derece önemlidir. Sisteme yeni bir yöntem getirilirken kamuoyu ve adli mercilerin bu yeni yöntem hakkında bilgilendirilmesi ve özellikle akademisyenler, hâkim, savcı, avukat, barolar ve sivil toplum kuruluşlarının sürece katılımının sağlanmasıyla birlikte yeni yöntemin avantaj ve dezavantajlarıyla detaylı şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde getirilen kurumlar kendisinden beklenen yararları gerçekleştirememekte ve sistemle bütünleşememektedir. Örneğin, muhakemeyi kısaltan ve hızlandıran bir yöntem olarak iddia pazarlığı Nijerya'da kabul edilmeden önce birçok organizasyon yapılmış, komisyon çalışmaları kamuoyu

¹⁷⁶⁵ Benzer yönde Aygörmaz Uğurlubay - Haydar - Korkmaz, “Serî Muhakeme Usûlüne İlişkin Sorunlar”, s. 295.

¹⁷⁶⁶ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası m. 13: “Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.”

¹⁷⁶⁷ Seri muhakeme usulünün planlı bir kanun değişikliği ile Türk ceza muhakemesi sistemine dâhil edildiği; ancak diğer ülkelerde olduğu gibi pazarlığa yasal zemin hazırlayan etkenler bulunmadığından bu uygulamanın benimsenmesinin zor olacağı ifade edilmiştir. Bkz. İpekcioglu, **Ceza Muhakemesinde İddia Pazarlığı**, s. 338, 358.

tartışmasına açılmış; yine Gürcistan’da tartışmalar ve eğitimler iddia pazarlığını kabul eden kanunun yürürlüğe girmesinden beş yıl önce başlamıştır¹⁷⁶⁸.

Kıta Avrupası hukukunun geçerli olduğu birçok ülkenin modern ceza muhakemesi sistemlerine bakıldığında, muhakemeyi hızlandıran bazı yöntem ve kurumlara yer verildiği bir gerçektir. Bununla birlikte, bu gibi yöntemlerin sakıncaları da göz ardı edilmemelidir¹⁷⁶⁹. Ceza adaleti sisteminin etkinliğinin artırılması amacıyla getirildiği iddia edilen kurumlardan biri olan seri muhakeme usulü ile, yukarıda da ifade edildiği üzere, adli organları kovuşturma evresinden kurtararak muhakeme ekonomisinin sağlanması amacı ön plana çıkmaktadır. Bu noktada iş yükü gerekçesiyle yapılan değişikliklerin iyi analiz edilmesi, özellikle temel hak ve özgürlükleri sınırlandıran kurumların son derece dikkatli şekilde ele alınması gerektiği ifade edilmelidir. Aynı zamanda sisteme yabancı olan yeni kurumlar için kanunlaştırma yapılırken ve kurumu sisteme uyumlaştırırken bazı hususlar göz önünde bulundurulmalıdır. Bu çerçevede ülkedeki ceza adalet sistemi dikkate alınarak kapsama alınacak suçların ağırlığı, muhtemel cezalar, müdafî gerekliliği, müzakerelere güvenme, hâkimin süreçteki rolü, pazarlık konusundaki sınırlamalar, mağdurun rolü gibi konuların dikkatle değerlendirilmesi gerekir¹⁷⁷⁰.

Ayrıca yargı reformlarında sıklıkla dile getirilen muhakemenin etkinleştirilmesinin ve iyileştirilmesinin sağlanması amacı bakımından, bu amaçları sağlayacak farklı çözüm yöntemlerinin benimsenmesi mümkündür. Örneğin, aşağıda açıklanacağı üzere, karşılaştırmalı hukuktaki bazı suçları suç olmaktan çıkarma

¹⁷⁶⁸ Alkon - Dion, “Introducing Plea Bargaining”, s. 22.

¹⁷⁶⁹ Örneğin, seri muhakeme usulünün; suç ve cezanın caydırıcılığına zarar vereceği, adli kolluğun kurulmamasından dolayı delil toplama ve değerlendirmede zayıflamayı hızlandıracağı, seri muhakeme usulü kapsamına alınan suçların işlenmesini artıracığı ve savcılık makamının iş yükünü fazlaştıracığı gibi gerekçelerle eleştiriye açık olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Ersan Şen, “Ceza Muhakemesinde Seri ve Basit Yargılama Usulleri”, **Yorumluyorum** - XXI, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2020, s. 277. Seri muhakeme usulünün; silahların eşitliği ilkesini, çelişmeli muhakeme ilkesini, meram anlatma hakkını, masumiyet karinesini, aleyhe delil gösterme yasağını, susma hakkını, kanuni hâkim ilkesini, tarafsız ve bağımsız mahkeme önünde yargılanma hakkını, şüpheden sanık yararlanır ilkesini, gerekçeli karar hakkını ihlal ettiği ve dolayısıyla adil yargılanma hakkına aykırı olduğu hakkında bkz. Aygörmez Uğurlubay - Haydar - Korkmaz, “Serî Muhakeme Usûlüne İlişkin Sorunlar”, s. 278 vd. Ayrıca bkz. Aygörmez - Korkmaz, **Serî Muhakeme ve Basit Yargılama Usûlü Muhakeme Stratejileri**, s. 33 vd. Karş. Yavuz, **Kovuşturmaya Alternatif Yöntemler**, s. 327 vd. Seri muhakeme usulü bakımından sorunlu görülen hususlar hakkında ayrıca bkz. Hakan Karakehya - Asuman İnce Tunçer, **Türk Ceza Muhakemesinde Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2021, s. 232 vd.; Ildırrar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 70 vd.; Taneri, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 45 vd., 103 vd.

¹⁷⁷⁰ Alkon - Dion, “Introducing Plea Bargaining”, s. 23-26.

eğilimi de dikkate alındığında, seri muhakeme usulü kapsamına alınan suç tipleri bakımından bu tarz suçların idari yaptırım gerektiren fiillere dönüştürülmesi de ceza adaleti sisteminin etkinliğinin artırılması amacına hizmet edecektir. Seri muhakeme usulü kapsamındaki suçlar, uygulamada genellikle ilk celsede muhakemenin sonuçlanmasının mümkün olduğu suçlar olarak nitelendirilmektedir. Bu çerçevede muhakemenin kısaltılması ve hızlandırılması amaçlarına gerçekten hizmet edilmediği düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Nitekim seri muhakeme usulünde soruşturma evresinin kısaltılmadığı, hızlandırılan aşamanın ise on beş günlük ara muhakeme evresi ile ilk celsede sona eren kovuşturma evresi olduğu ileri sürülmektedir¹⁷⁷¹. Aynı zamanda seri muhakeme usulü kapsamındaki suçlardan trafik güvenliğini tehlikeye sokma suçu ve 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun'un 13. maddesindeki suçlar dışındaki suçların, asliye ceza mahkemelerinin görevine giren suçların oldukça küçük bir kısmını oluşturduğu ve hükmün mahkeme tarafından kurulması nedeniyle mahkemelere yeni bir fonksiyon yüklendiği ifade edilmektedir¹⁷⁷². Her ne kadar seçilen suçların niteliği tartışılsa ve mahkemeye bir fonksiyon yüklenmiş olsa da mahkemenin yargılama yapmayacağı dikkate alındığında, kovuşturma evresine geçilmesinin engellenerek mahkemenin iş yükünün azaltıldığı ve muhakemenin belirli oranda hızlandırıldığı da bir gerçektir.

Ceza adaleti sisteminin etkinliğinin artırılması amacı bakımından bir başka çözüm önerisi, 1412 sayılı CMUK'ta yer almaktayken 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'na alınmayan kurumların yeniden değerlendirilmesi olabilir. Örneğin, kovuşturmanın devlet tarafından yapılması anlamına gelen muhakemenin (kovuşturmanın) resmîliği ilkesinin istisnasını oluşturan şahsi dava uygulamasına 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda yer verilmemiştir¹⁷⁷³. Şahsi davanın şikâyete bağlı suçlar bakımından geri getirilmesi de ceza adalet sisteminin rahatlatılmasına hizmet edebilir. 1412 sayılı CMUK'da 344. madde ve devamında düzenlenen şahsi dava yolunun; CMUK'un uygulandığı dönemde uygulamayı çok rahatlatıldığı, savcılar gereksiz iş yükünden kurtardığı ve çok yerinde hukuki düzenlemeler olduğu doktrinde ifade edilmektedir¹⁷⁷⁴. Muhakemede iş yükünün

¹⁷⁷¹ Aygörmez - Korkmaz, **Serî Muhakeme ve Basit Yargılama Usûlü Muhakeme Stratejileri**, s. 4.

¹⁷⁷² Taneri, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 44 dn. 13.

¹⁷⁷³ Kovuşturmanın resmîliği ilkesi için bkz. Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 65-66.

¹⁷⁷⁴ Kızılarıslan, **"Soruşturma Yapılmasına Yer Olmadığı Kararları"**, s. 77. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda şahsi davanın düzenlenmemiş olmasını olumsuz bir durum olarak

azaltılması amacı dikkate alındığında daha önce Türk ceza muhakemesi sisteminde uygulanan bu özel muhakemenin yeniden getirilmesinin değerlendirilebileceği düşüncesi ileri sürülebilecek olsa da bu noktada şahsi davanın, mahkemelerin iş yükünün azaltılmasından ziyade savcılarının iş yükünün azaltılmasına hizmet ettiği ve ancak bireyi yakından ilgilendiren sınırlı sayıda suç bakımından uygulama alanı bulabilecek olması nedeniyle seri muhakeme usulünün getirilme nedenlerini karşılamadığı söylenmelidir¹⁷⁷⁵. Ayrıca yukarıda da açıklandığı üzere, CMUK'da 386 vd. maddelerinde düzenlenen sulh ceza hâkiminin ceza kararnamesi kurumuna 5271 sayılı CMK'da yer verilmemiştir¹⁷⁷⁶. Bununla birlikte, muhakemenin kısaltılması ve hızlandırılması amacı doğrultusunda soruşturma evresinde ceza kararnamesi düzenlenmemiş olsa da 7188 sayılı Kanun ile kabul edilen bir diğer yeni ceza muhakemesi yöntemi olan basit yargılama usulü ile kovuşturma evresinde duruşma açılmaksızın dosya üzerinden yargılama yapılarak mahkûmiyet hükmü kurulmasına imkân sağlayan bir çeşit ceza kararnamesinin düzenlendiği ifade edilmelidir¹⁷⁷⁷.

D. Seri Muhakeme Usulünün Uygulanmasına Yönelik Endişeler

Ceza adalet sisteminin etkinleştirilmesi ve iyileştirilmesi ile kovuşturma öncesi çözüm araçlarının güçlendirilmesi kapsamında muhakemeyi kısaltan yöntemler kanun ile getirilmiş ve bazı güvenceler sağlanmış olsa da esas olan soruşturmanın etkin ve

değerlendiren görüşler bulunmakla birlikte, şahsi davanın kaldırılmasının yerinde olduğunu ileri süren görüşler de bulunmaktadır. Suçtan zarar gören kişinin kendi davasının takipçisi durumunda olduğu ve iddia ve kovuşturma faaliyetinin kişi tarafından gerçekleştirildiği şahsi dava, ancak belirli suçlar bakımından uygulama alanı bulan istisnai bir muhakeme şekli olup CMUK'ta şahsi dava yolu ile kovuşturulan suçlar özel olarak belirlenmişti. Şahsi dava hakkında detaylı bilgi için bkz. Yenisey, **Duruşma ve Kanunyolları**, s. 251 vd.

¹⁷⁷⁵ İş yükünün azaltılması kapsamında, mülga CMUK'un 344. maddesinde yer alan şahsi dava yoluyla takibi mümkün suçlar kavramının yeniden kanuna ithal edilmesi, bu suçların çeşit ve miktarının geniş tutulması ve bu tür suçlarda “*kamu menfaati görmedikleri takdirde Cumhuriyet savcılarının kendi takdirlerine dayalı şekilde soruşturma yapılmasına yer olmadığı kararı veya kovuşturmaya yer olmadığı kararı verebilme imkânlarının sağlanması*” asıl iş yükünü düşürecek önlemler olarak nitelendirilmektedir. Bkz. Kızıllarslan, “**Soruşturma Yapılmasına Yer Olmadığı Kararları**”, s. 100.

¹⁷⁷⁶ Doktrinde ceza kararnamesinin kaldırılmasını onaylamadığını belirten ve kurumun yeniden canlandırılması gerektiğini dile getiren görüşlere yer verilmiştir. Bkz. Yenisey - Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 849; Yenisey, “**Ceza Muhakemesi Süjelerinin İradelerinin Ceza Muhakemesinin Yürüyüşüne Etkisi Sorunu**”, s. 456.

¹⁷⁷⁷ Kanun gerekçesinde, basit yargılama usulünün kabul edilmesiyle, önemli veya daha ağır suçların kovuşturulması için yargılama makamlarına yeterli zaman ve imkân sağlandığı ve suçla etkin mücadele ile birlikte yargılama süreçleriyle ilgili temel hak ve özgürlüklerin korunmasını sağlayan adımlar atıldığı ifade edilmiştir. Bkz. 7188 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Gerekçesi, s. 8. Ayrıca alternatif yargılama usullerinin getirilmesinin, yargılamayı hızlandıracığı, yargının iş yükünü hafifleteceği ve kaynakların verimli kullanılmasına katkı sağlayacağı dile getirilmiştir. Bkz. 7188 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Gerekçesi, s. 19.

eksiksiz yapılmasıdır¹⁷⁷⁸. Nitekim soruşturmanın etkin şekilde yapılması, soruşturma organlarının temel görevidir¹⁷⁷⁹. Soruşturma evresi, suçun aydınlatılması amacıyla gerçekleştirilmekte ve maddi gerçeğin ortaya çıkarılması amacına hizmet etmektedir. Türk ceza muhakemesi sisteminde savcı, soruşturma sonunda yeterli şüpheyi ulaştığında kural olarak iddianame düzenlemelidir. Savcı, beraat ile sonuçlanabileceği muhtemel olan eylemleri dava konusu yapmamak ve dolayısıyla filtre görevini yerine yetirmekle yükümlüdür¹⁷⁸⁰. Bu kapsamda, soruşturma evresinde elde edilen deliller önem taşımaktadır¹⁷⁸¹. Ceza Muhakemesi Kanunu uyarınca, delillerin soruşturma evresinde toplanması esastır¹⁷⁸². Nitekim ceza muhakemesi sisteminde iddianamenin suçun sübûtuna doğrudan etki edecek mevcut bir delil toplanmadan düzenlenmesi iddianamenin iadesi sebebi sayılarak; delillerin usulüne uygun şekilde toplanmasından sonra tüm yönleri ile doğru ve eksiksiz olarak iddianame düzenlenmesi, soruşturmanın aksine kovuşturmanın mümkün olan en kısa sürede tamamlanarak ceza adaletinin ve adil yargılanma hakkının bütünüyle sağlanması, kişilerin hukuki dayanaktan yoksun şekilde sanık sıfatına sokulmasının önlenmesi amaçlanmaktadır¹⁷⁸³.

Soruşturma evresinde yapılan araştırmalar ve sonucunda elde edilen delillerin değerlendirilmesi sonrasında, kovuşturma evresine geçilip geçilmeyeceğine veya

¹⁷⁷⁸ Seri muhakeme usulü ile getirilen güvencelerden Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan eğitim sunumunda bahsedilmiş ve bu güvencelerin sağlanmış olması nedeniyle yöntemin Anayasaya aykırı olmadığı ifade edilmiştir. Buna göre, “*seri muhakeme usulünün uygulama alanı, koşulları ve sınırlarının kanunla düzenlenmiş olması, tarafların rıza gösterebileceği bir alanda ve aydınlatılmış onama (şüphelinin özgür iradesine) dayalı bulunması, şüphelinin istemi üzerine klasik muhakeme usulüne geçişin zorunluluğu, savunma, mahkemeye erişim gibi temel haklar ile hak arama özgürlüğünün çekirdek alanını koruyan içeriği, Cumhuriyet savcısı tarafından düzenlenecek bir talepname ile mahkemenin denetimine gönderilmesi, hükmün ise aleni bir şekilde mahkemeye kurulması gözetildiğinde, usulün Anayasaya aykırı bir yönünün bulunmadığı açıktır.*” Bkz. Ceza İşleri Genel Müdürlüğü, **Seri Muhakeme Usulü (CMK md. 250)**, s. 10.

¹⁷⁷⁹ Soyer Güleç, “**Ceza Muhakemesi Hukukunda Soruşturmanın Etkinliği İlkesi**”, s. 1394. Soruşturma evresinin amacı ve görevleri için ayrıca bkz. Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 711-713. Bkz. AYM S.K. Başvurusu, Başvuru No. 2015/17914, T. 10.10.2019, R.G. Tarih-Sayı: 27.11.2019-30961, § 49: “*Yürütülecek ceza soruşturmalarının amacı, kişinin maddi ve manevi varlığını koruyan mevzuat hükümlerinin etkili bir şekilde uygulanmasını ve sorumluların hesap vermelerini sağlamaktır.*”

¹⁷⁸⁰ Soyer Güleç, “**Ceza Muhakemesi Hukukunda Soruşturmanın Etkinliği İlkesi**”, s. 1415.

¹⁷⁸¹ AYM Cezmi Demir ve Diğerleri Başvurusu, Başvuru No. 2013/293, T. 17.07.2014, R.G. Tarih-Sayı: 22.10.2014-29153, § 114: “*Yürütülecek ceza soruşturmaları, sorumluların tespitine ve cezalandırılmalarına imkân verecek şekilde etkili ve yeterli olmalıdır. Soruşturmanın etkili ve yeterli olduğundan söz edebilmek için soruşturma makamlarının resen harekete geçerek olayı aydınlayabilecek ve sorumluların tespitine yarayabilecek bütün delilleri toplamaları gerekir. ... Diğer bir ifadeyle yetkililer, olay ve olguları ciddiyetle öğrenmeye çalışmalı ve soruşturmayı sonlandırmak ya da kararlarını temellendirmek için çabuk ve temelden yoksun sonuçlara dayanmamalıdır.*”

¹⁷⁸² Gökçen - Çakır, “**Ceza Muhakemesinde Delil**”, s. 2916.

¹⁷⁸³ Bkz. Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2015/15916, K. 2016/765, T. 20.1.2016. <https://karararama.yargitay.gov.tr> (Erişim Tarihi: 03.10.2020).

kamu davası açmama ya da kamu davasını erteleme konusunda takdir yetkisinin kullanıp kullanılmayacağına karar verilmelidir. Dosyadaki deliller iddianame düzenlenmesini gerektirecek şekilde yeterli şüphe teşkil etmeli; şüphelinin isnat edilen suçu işlediğine ilişkin yeterli şüphe bulunmalıdır. Bu kanaate ulaşılabilmesi bakımından da soruşturma evresinde delillerin eksiksiz ve hukuka uygun şekilde toplanması gerekmektedir. Soruşturmanın etkin şekilde yürütülmesi, hakkında yeterli şüphe bulunmayan kişilerle ilgili kamu davası açılmasını engeller¹⁷⁸⁴. Kural olarak delillerin olabildiğince soruşturma evresinde toplanması, kovuşturma evresinde söz konusu delillerin değerlendirilmesi durumunda ceza adaletinin etkinliği de sağlanmış olacaktır. Oysa delillerin soruşturma evresinde eksik bırakılması, gerektiği şekilde araştırılmaması kovuşturma evresini uzatmakta ve dosyadaki eksikler kovuşturma evresinde tamamlanmaya çalışılmaktadır¹⁷⁸⁵. Böylece açılan kamu davası ikinci bir soruşturmaya döndüğünden duruşmalar uzun sürmekte, kovuşturma bir türlü sonuçlandırılmamaktadır. Bu noktada Türk ceza adalet sisteminde öncelikle, savcılıkların iş yükünden kurtulmak amacıyla eksik ve özensiz soruşturma dosyaları ile bir an önce iddianame düzenlemesi sorununun çözülmesi gerekmektedir¹⁷⁸⁶.

Bu tespitler seri muhakeme usulünün uygulanması bakımından da sorun yaratacak niteliktedir. Soruşturmanın etkin şekilde yürütülmemesi halinde seri muhakeme usulü, yöntem kapsamındaki suçların bulunması halinde savcılığın hiçbir araştırma yapmadan, delil toplamadan talepname düzenlemesine ve mahkeme önünde yargılanmadan muhakemenin mahkûmiyet hükmü ile sonlandırılmasına yol açacaktır¹⁷⁸⁷. Böylece etkin bir soruşturma yapmadan ve yeterli şüpheye ulaşmadan seri muhakeme usulüne başvurulması, temel hak ve özgürlüklerin zedelenmesini ve

¹⁷⁸⁴ Soyer Güleç, “**Ceza Muhakemesi Hukukunda Soruşturmanın Etkinliği İlkesi**”, s. 1415-1416. Bununla birlikte, kovuşturmaya yer olmadığına dair kararın etkin soruşturma yapılmadan verildiğinin AİHM tarafından tespit edilmesine ilişkin düzenleme, 2013 tarihli 6459 Kanun ile CMK’nın 172. maddesinin 3. fıkrasına eklenmiştir. Buna göre; kovuşturmaya yer olmadığına dair kararın etkin soruşturma yapılmadan verildiğinin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmesi veya bu karar aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan başvuru hakkında dostane çözüm ya da tek taraflı deklarasyon sonucunda düşme kararı verilmesi üzerine, kararın kesinleşmesinden itibaren üç ay içinde talep edilmesi halinde yeniden soruşturma açılır.

¹⁷⁸⁵ Gökcen - Çakır, “**Ceza Muhakemesinde Delil**”, s. 2918.

¹⁷⁸⁶ Türkiye’de mahkûmiyet hükmünün karara bağlanan davalardaki oranına bakıldığında, mahkûmiyet ile sonuçlanmayacak birçok dosyanın mahkeme önüne taşındığı ve bu durumun da eksik soruşturma yapılması sorununu ortaya koyduğu görülmektedir. Karara bağlanan davalarda sanıklar hakkında verilen kararlara bakıldığında 2020 yılı için mahkûmiyet oranı %47,5’tir. Bkz. Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, **Adalet İstatistikleri 2020**, Eylül 2021, s. 72. https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/1692021162011adalet_ist-2020.pdf (Erişim Tarihi: 10.11.2021).

¹⁷⁸⁷ Benzer yönde Taneri, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 45.

maddi gerçeğin ortaya çıkarılması amacının ortadan kaldırılmasını gündeme getirecektir. Zira seri muhakeme usulünde mahkeme, denetim ve onay makamı olarak görev yapsa ve hüküm kursa da geleneksel bir yargılama gerçekleştirmediğinden, masum kişilerin cezalandırılması tehlikesi yargılamaya göre daha fazladır¹⁷⁸⁸. Bu noktada muhakemenin hızlandırılması ve kısaltılması amacının maddi gerçeğe ulaşılmasının önüne geçmemesi gerekir¹⁷⁸⁹.

Kanun gerekçesinde; seri muhakeme usulüne başvurulmasının, soruşturmanın başında kolluk marifetiyle delil toplanmasını ve hâkimin dosyadaki hukuki kabulün maddi gerçeğe uygunluğunu kontrol görevini ortadan kaldırmadığı ve usulün herhangi bir nedenle uygulanamaması durumunda soruşturmaya geri dönülecek olması sebebiyle delillerin toplanmasının önem taşıdığı ifade edilmiştir¹⁷⁹⁰. Aynı zamanda gerekçeye göre, seri muhakeme usulünde hâkimin görevinin, kabulün ve hukuki nitelendirmenin dosyaya yansıyan olaya uygunluğunu denetlemek olduğu; ayrıca hâkimin, her ne kadar soruşturmanın genişletilmesi, yeni delillerin toplanması, tanık dinlenmesi gibi yetkileri bulunmasa da maddi gerçeğin ortaya çıkarılabilmesini sağlamak amacıyla böyle bir araştırma yapılmasına ihtiyaç duyduğu takdirde usulün uygulanmasına ilişkin talebi reddetmesi gerektiği belirtilmiştir¹⁷⁹¹.

Savcının tüm delilleri toplayıp soruşturma işlemlerini tamamladıktan sonra usulü uygulaması gerekmektedir ve soruşturmanın etkin şekilde tamamlanması ile soruşturmanın sonunda iddianame düzenlemek için gerekli olan yeterli delile

¹⁷⁸⁸ Seri muhakeme usulünde yeterli şüphe ile yetinilmesi ve amacının maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasından ziyade muhakemenin hızlandırılması olduğu dikkate alındığında, usulün masum kişilerin cezalandırılmasına sebep olabileceği hakkında bkz. Koç, “**Karşılaştırmalı Hukuk ve Uluslararası Mahkeme Kararları Işığında Seri Muhakeme Usulüne Farklı Bir Bakış**”, s. 658. Karş. Erdoğan, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 2001.

¹⁷⁸⁹ Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 28. Seri muhakeme usulünde amacın maddi gerçeğe ulaşmak olmadığı hakkında bkz. Baytaz, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 232. Seri muhakeme usulünde, maddi gerçeğe ulaşmak için tüm delillerin toplanması söz konusu olmadığından, mahkeme önünde duruşma açılarak hüküm verilmediğinden ve mahkeme ek delil araştırmasına girmeyeceğinden hatalı karar çıkma riskinin yüksek olduğu hakkında bkz. Erdem - Şentürk, “**Seri Muhakeme Yöntemi**”, s. 581. Ayrıca seri muhakeme usulünde tarafların anlaşmasının maddi gerçeğe ulaşılması yükümünü ortadan kaldırdığı, maddi gerçeğin ortaya çıkmasının yalnızca olası bir durum olduğu ve her halde maddi gerçeğe ulaşamayacağı ifade edilmiştir. Bkz. İldırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 100. Ayrıca bkz. Taneri, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 104-105.

¹⁷⁹⁰ 7188 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Gerekçesi, s. 17.

¹⁷⁹¹ Gerekçede yer verilen bu hususun kanunda düzenlenmesi gerektiğine ilişkin bkz. Koç, “**Karşılaştırmalı Hukuk ve Uluslararası Mahkeme Kararları Işığında Seri Muhakeme Usulüne Farklı Bir Bakış**”, s. 648.

ulaşılması son derece önemlidir¹⁷⁹². Ceza Muhakemesinde Seri Muhakeme Yönetmeliği'nin 5. maddesinin 2. fıkrası gereğince, seri muhakeme usulünün uygulanabilmesi için usule tabi bir suçun işlendiği konusunda kamu davası açılması için yeterli şüphe oluşturacak delil elde edilmesi gerekmektedir. Kanunda açıkça yer verilmemiş olsa da yeterli şüphe şartının, düzenlemeden zımnen anlaşılabilceği ifade edilebilir. Aynı zamanda Cumhuriyet savcısının seri muhakeme usulüne tabi bir suçun işlendiği izlenimini veren bir hali öğrenir öğrenmez kamu davasını açmaya yer olup olmadığına karar vermek üzere hemen işin gerçeğini araştırmaya başlayacağı ve soruşturma konusu suçun seri muhakeme usulüne tabi olmasının savcının maddi gerçeği araştırma yükümlülüğünü ortadan kaldırmayacağı hüküm altına alınmıştır (CMSMY m. 8/1). Bununla birlikte, seri muhakeme usulünün uygulanması halinde mahkûmiyet hükmü verilecek olması nedeniyle, usulün uygulanması bakımından yeterli şüphe ile yetinilmesi ayrıca sorunlu görülebilir. Ancak Anayasa Mahkemesi'nin 2020/35 E., 2021/26 K. sayılı ve 31.03.2021 tarihli iptal kararı sonrası 7331 sayılı Kanun ile getirilen değişiklik neticesinde mahkemenin, dosyadaki delillere göre mahkûmiyet kararı verilmesi gerektiği kanaatine varırsa hüküm kuracağı kabul edilmiştir. Böylece seri muhakeme usulünde yeterli şüphenin mahkûmiyet hükmü için yeterli olacağı düşüncesi engellenmek istenmiştir.

Sanığın kabulüne bağlı ve sanık lehine bir kurum olan hükmün açıklanmasının geri bırakılması kurumunun uygulaması da seri muhakeme usulünün uygulanması bakımından yol gösterici olabilir¹⁷⁹³. Sanığa hükmün açıklanmasının geri bırakılmasını kabul edip etmediğinin, duruşma aşamasının sonunda hükmün okunmasından sonra sorulması gerekirken; uygulamada mahkemeler, genellikle henüz duruşmanın başında ve deliller ortaya konmamış iken sorgu sırasında sanığa hükmün açıklanmasının geri bırakılmasının uygulanmasını isteyip istemediğini sormaktadırlar¹⁷⁹⁴. Aynı zamanda hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilmesine müsait olan suçlar bakımından bazı yargılamalar, nasıl olsa koşullu bir düşme kararı olan hükmün geri bırakılması kararı verilecek düşüncesiyle özensiz

¹⁷⁹² Benzer yönde Kızılarıslan, “**Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**”, s. 1917.

¹⁷⁹³ 2020 yılında karar bağlanan davalarda hükmün açıklanmasının geri bırakılması oranı %13,7'dir. Bkz. Adalet Bakanlığı, **Adalet İstatistikleri 2020**, s. 72.

¹⁷⁹⁴ Fahri Gökçen Taner, “*Hükmün Açıklanmasının Ertelenmesinin (Geri Bırakılmasının) Hukuki Niteliği ve Ertelemeyi Kabul Edip Etmediğinin Sanığa Duruşma Devresinin Sona Ermesinden Önce Sorulmasının Hukuka Aykırılığı Üzerine*”, **Ankara Barosu Dergisi**, S. 4, 2011, s. 293-297; Benzer yönde Akif Yıldırım, “*Hükmün Açıklanmasının Ertelenmesi Kurumunun Aklanma Hakkı Açısından Değerlendirilmesi*”, **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, S. 3, 2013, s. 149-152.

şekilde yapılmaktadır. Bu noktada seri muhakeme usulünün uygulanma imkânı olan suçlara ilişkin soruşturmalarda, etkin bir soruşturma yapılmaması tehlikesinin ve soruşturmanın ve incelemenin nasıl olsa şüpheli indirimli ceza alacak düşüncesiyle özensiz şekilde gerçekleştirilme ihtimalinin oldukça yüksek olduğunu ifade etmek gerekir.

Kanunun kabul edilmesinden sonra Adalet Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada, yıllık yaklaşık 180.000 dosyanın seri muhakeme usulü kapsamına gireceğinin tahmin edildiği ifade edilmiştir¹⁷⁹⁵. Bununla birlikte, Adalet Bakanlığı tarafından, seri muhakeme usulünün uygulanmaya başladığı 1 Ocak 2020 tarihinden 31 Aralık 2020 tarihine kadar Cumhuriyet Başsavcılıklarınca düzenlenen taleplerden 57.396 adedinin mahkemelerce karara bağlandığı açıklanmıştır¹⁷⁹⁶. Adalet Bakanlığı'nın son yaptığı açıklamaya göre, 1 Ocak 2020 ile 29 Eylül 2021 tarihleri arasında toplam 109.406 dosya, mahkemeler tarafından seri muhakeme usulü kapsamında karara bağlanmıştır¹⁷⁹⁷. Görüldüğü üzere, seri muhakeme usulünün yürürlüğe girdiği 1 Ocak 2020 tarihinden itibaren, iki yıllık süreç içerisinde Adalet Bakanlığı tarafından seri muhakeme usulü kapsamında karar bağlanacağı tahmin edilen yıllık 180.000 dosya hedefine ulaşamamıştır. Bu doğrultuda temel haklar ile ceza muhakemesi ilkeleri ile çelişki içerisinde olduğu gerekçesiyle birçok yönden eleştirilen seri muhakeme usulünün, lehine ileri sürülen görüşler kapsamında getirilme amaçlarını gerçekleştirmeye de çok yakın olmadığı ifade edilmelidir. Bu noktada seri muhakeme usulünden beklenen faydanın henüz sağlanmadığı ve iş yükünün önemli derecede azaltılması hedefine tam olarak ulaşılmadığı söylenebilecektir.

¹⁷⁹⁵ Adalet Bakanlığı'nın "Yargı Reformunun İlk Paketi Yasalaştı" başlıklı açıklaması için bkz. <https://hhgm.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/yargi-reformunun-ilk-paketi-yasalasti> (Erişim Tarihi: 03.10.2020).

¹⁷⁹⁶ Adalet Bakanlığı'nın "Hukuk Sistemimize Kazandırılan Yeni Usuller Başarıyla Uygulanıyor" başlıklı açıklaması için bkz. <https://basin.adalet.gov.tr/hukuk-sistemimize-kazandirilan-yeni-usuller-basariyla-uygulaniyor> (Erişim Tarihi: 03.10.2020).

¹⁷⁹⁷ Adalet Bakanlığı'nın "Yargı Reformu Kapsamında Hayata Geçirilen Yeni Muhakeme ve Yargılama Usulleri Başarıyla Uygulanıyor" başlıklı açıklaması için bkz. <https://basin.adalet.gov.tr/yargi-reformu-kapsaminda-hayata-gecirilen-yargilama-usulleri-basariyla-uygulaniyor> (Erişim Tarihi: 30.10.2021).

E. Seri Muhakeme Usulünün Kavram ve Hukuki Nitelik Yönünden Değerlendirilmesi

1. Seri Muhakeme Usulünün Kavram Yönünden Değerlendirilmesi

a. İddia Pazarlığı ve Kısaltılmış/Hızlandırılmış Muhakeme Kavramları Yönünden Değerlendirme

Anglo Sakson sisteminde, muhakeme sürecini kısaltarak hızlandırmak ve muhtemel cezayı hafifletmek amacıyla şüpheli/sanığın isnat edilen suçu kabul ettiği yöntemleri tanımlamak için iddia pazarlığı kavramı kullanılmaktadır. Bununla birlikte, bu kavram ve terminoloji, Kıta Avrupası sistemine yabancıdır. Ayrıca Kıta Avrupası sistemleri, iddia pazarlığını belirli özelliklerini alarak kendi sistemlerine özgün bir şekilde uyarlamış durumdadır. Nitekim çoğu zaman savcı ile şüpheli/sanık arasında yaptırımın belirlenmesine yönelik müzakere ve pazarlığa ilişkin yasal bir süreç öngörülmemekte ve yöntemler genellikle şüpheli/sanığın, suçu ikrar etmesi ve/veya savcının yaptırım içeren teklifini kabul etmesi üzerine uygulanan anlaşmaya dayalı muhakeme yöntemleri olarak düzenlenmektedir. Dolayısıyla pazarlık kavramının bu sistemlerde uygulamaya konulan kurumları karşılamak için tam olarak uygun olmadığından söz edilebilir. Kıta Avrupası ülkelerinde iddia pazarlığının görünümü olarak değerlendirilen kurumları ifade etmek için farklı kavramların kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, İtalya’da benzer bir kurum tarafların talebi üzerine cezanın belirlenmesi olarak adlandırılmaktadır¹⁷⁹⁸. Fransa’da suçluluğun ön kabulü üzerine duruşma olarak ifade edilmekte; Almanya’da kovuşturma evresinde uygulama alanı bulan söz konusu yöntem mahkeme ile muhakeme sükeleri arasında anlaşma olarak isimlendirilmektedir¹⁷⁹⁹. İsviçre’deki benzer yöntem ise hızlandırılmış muhakeme olarak adlandırılmaktadır¹⁸⁰⁰.

Ayrıca ifade etmek gerekir ki, karşılaştırmalı hukukta, örneğin Alman Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 417 vd. maddelerinde düzenlenen hızlandırılmış muhakeme ile İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 438-443. maddeleri arasında düzenlenen

¹⁷⁹⁸ İtalyan hukukçular tarafından söz konusu yöntem kısaca, İtalyanca pazarlık anlamına gelen *patteggiamento* olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca bkz. İkinci Bölüm IV - B - 2 İtalya başlığı.

¹⁷⁹⁹ Bkz. İkinci Bölüm IV - B - 3 Fransa ve IV - B - 4 Almanya başlıkları.

¹⁸⁰⁰ Bkz. İkinci Bölüm IV - B - 5 İsviçre başlığı.

kısaltılmış veya hızlandırılmış muhakeme olarak isimlendirilen kurumlar da bulunmaktadır¹⁸⁰¹. Ancak seri muhakeme veya hızlı muhakeme olarak ifade edilen bu yöntemler, genellikle kovuşturma evresinde uygulama alanı bulmakta; mahkemenin çoğunlukla belgelere dayanarak karar vermesine imkân sağlamakta; duruşma yapılmasını gerektirmemekte veya duruşma aşamasını kısaltmakta ve hukuki nitelik yönünden seri muhakeme usulünden farklılaşmaktadır¹⁸⁰². Bu nedenle seri muhakeme usulü ile genel olarak isim benzerlikleri bulunduğu ifade edilmelidir.

Kısaltılmış veya hızlandırılmış muhakeme kavramları, ayrıca Kıta Avrupası sistemlerinde iddia pazarlığına benzer yöntemlerin isimlendirilmesinde kullanılmaktadır. Bununla birlikte, kısaltılmış muhakeme ile iddia pazarlığı kavramlarının birbirinden farklı kavramlar olarak değerlendirildiği de görülmektedir¹⁸⁰³. Buna göre, kısaltılmış muhakeme olarak belirtilen yöntemde, sanığın suçu kabul etmesi ve yargılama hakkından feragat etmesi halinde mahkemece uygulanacak ceza indirimi kanunla düzenlenmektedir. Hâkim, sanığın ikrarı dâhil delilleri inceleyerek kanunda belirtilen şekilde daha az ceza vermektedir. Kısaltılmış muhakemeyi iddia pazarlığından ayıran unsur, düzenlemenin savcı ile savunma arasında ne suçlama ne de ceza ile ilgili olarak müzakere sağlamaması ya da gerektirmemesi olarak ifade edilmektedir. Bunun yerine, kısaltılmış muhakemede, şüpheli/sanığın suç ikrarı ve yargılanma hakkından feragat etmesi karşılığında uygulanacak ceza indirimi kanunda açıkça belirlenmektedir¹⁸⁰⁴. Kısaltılmış muhakeme olarak adlandırılan yöntemlere yer veren ülkeler, genellikle bu sürecin

¹⁸⁰¹ İtalya’da seri veya kısaltılmış ya da hızlandırılmış muhakeme (*giudizio abbreviato*) olarak çevrilebilecek olan bu kurum, Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 2. kısmının (*parte seconda*) 6. kitabının (*libro sesto*) “Özel usuller” (*procedimenti speciali*) 1. başlığının altında 438 vd. maddelerinde düzenlenmiştir. Kısaltılmış muhakeme, İtalyan muhakeme sisteminde özel bir yargılama yöntemi olup kurumun karakterini, çekişme aşamasının dışlanarak belirli istisnalar haricinde hazırlık aşamasında (duruşmasında) belgelere dayanılarak hâkimin karar vermesi oluşturur. Bu yöntem sanığın talebi üzerine uygulanmaktadır.

¹⁸⁰² Kısaltılmış muhakeme, dar anlamda genel ceza muhakemesini kısaltan özel bir ceza muhakemesi türü şeklinde anlaşılmakta; geniş anlamda ise duruşma esnasında, işlenen suçlar bakımından sözlü bir iddianame üzerine taraflarla yapılan anlaşmanın uygulanması ve doğrudan iddianame üzerine sürecin başlaması gibi durumları içermektedir. Kısaltılmış muhakeme, sanığın rızasına dayalı olarak uygulanabileceği gibi, işlenen suçun niteliğine göre veya hem rızaya dayalı hem de suçun niteliğine göre uygulanan bir yöntem olarak düzenlenmiş olabilir. Bkz. Olgun Değirmenci, “*Ceza Muhakemesi Hukukunda Basit Yargılama Usulü (CMK m.251-252)*”, **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 15, S. 161, Ocak 2020, s. 37-38.

¹⁸⁰³ Alkon, “*Plea Bargaining as a Legal Transplant*”, s. 386-387; Alkon- Dion, “*Introducing Plea Bargaining*”, s. 6.

¹⁸⁰⁴ Alkon, “*Plea Bargaining as a Legal Transplant*”, s. 387; Alkon - Dion, “*Introducing Plea Bargaining*”, s. 6.

kullanımını daha basit suçlarla sınırlamaktadır¹⁸⁰⁵. Ayrıca iddia pazarlığı savcı ile şüpheli arasında yürütülen bir süreci ifade ederken, kısaltılmış muhakemede aktif olan süjeler hâkim ve şüpheli/sanıktır. Aşağıda açıklanacağı üzere, iddia pazarlığının bir görünümü olarak nitelendirilebilecek olan seri muhakeme usulünde, şüpheli ile savcının ceza üzerinde müzakere edebilmesine imkân tanıyan bir düzenleme bulunmamakta ve cezada indirim oranı kanunda açıkça düzenlenmektedir. Bu çerçevede kısaltılmış muhakeme yöntemi olarak adlandırılan yöntemle benzer yönleri bulunmaktadır. Bununla birlikte, seri muhakeme soruşturma evresinde iddia ve savunma arasında gerçekleştirilmekte ve mahkemenin süreçteki rolü denetim ve onay noktasında ortaya çıkmaktadır¹⁸⁰⁶.

İddia pazarlığının müzakereye dayalı olması göz önüne alındığında, gerçek anlamda müzakere yapılmayan yöntemlerin iddia pazarlığı olarak adlandırılmaması gerektiği düşünülebilir. Bununla birlikte, esasen bu ayırım, kurumun doğduğu Anglo-Sakson sistemi ile Kıta Avrupası sistemleri arasındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır. Pazarlık diğer sistemlerde sınırlı, sisteme uygun ve kendine özgü bir şekilde düzenlenmektedir. Dolayısıyla kısaltılmış muhakeme kavramının, genellikle pazarlığın Anglo-Sakson ülkeleri dışında kurumu kendi ceza muhakemesi sistemine entegre eden ülkeler bakımından kullanıldığını; bu yöntemlerin temelini pazarlık yönteminden aldığını ve pazarlığın bir görünümü niteliğinde olduğunu ifade etmek gerekmektedir.

Hızlandırılmış muhakeme kavramı; savcı ile şüpheli arasında gerçekleşen, şüphelinin kabulüne dayanan, belirli suçlarla sınırlandırılan, cezada indirim yapılmasına olanak sağlayan, mahkemenin sınırlı bir denetim imkânına sahip olduğu ve iddia pazarlığının bir görünümü niteliğinde olan bir kurumu ifade etmek üzere İsviçre ceza muhakemesi hukukunda kullanılmaktadır¹⁸⁰⁷. Kanun koyucu, bazı

¹⁸⁰⁵ Ancak yöntem kapsamındaki suçların her zaman basit olarak nitelendirilmesi mümkün değildir. Örneğin, Rusya’da üst sınırı on yıla kadar hürriyeti bağlayıcı ceza gerektiren suçlarda kısaltılmış muhakeme yöntemine izin verilmektedir. Eğer davada kısaltılmış muhakeme yöntemi uygulanacaksa, hâkim, sanığa üst sınır olarak suçun kanunda düzenlenen cezasının 2/3’üne kadar ceza verebilecektir. Tarafların rıza göstermemesi halinde bu yöntem uygulanmamakta, yargılama genel kurallar uyarınca devam etmektedir. Rusya’da mağdurun rolü sürecin devamı için şart olarak öngörülmektedir. Bkz. Alkon - Dion, “**Introducing Plea Bargaining**”, s. 6-7.

¹⁸⁰⁶ Örneğin, 2015 yılındaki kanun tasarısındaki basit yargılama usulünde, mahkemenin maddede sayılan yaptırımlardan birine veya birkaçına hükmedeceği ifadesine yer verilerek savcının yaptırımı belirleme yetkisi kabul edilmemişti.

¹⁸⁰⁷ Detaylı bilgi için bkz. İkinci Bölüm IV - B - 5 İsviçre başlığı.

lkelerdeki benzer kurumları ifade etmek için kullanılan kavramlara benzemese de İsviçre’deki benzer kurumun isimlendirilmesine paralel şekilde, kurumun muhakeme sürecini hızlandıran özel bir muhakeme yöntemi olması özelliğini ön plana çıkaran seri muhakeme kavramını tercih etmiştir. Benzer bir yönteme ilişkin bir düzenleme getiren ve yukarıda bahsi geçen ilk tasarıda ise basit yargılama terimi kullanılmıřtı¹⁸⁰⁸. Ancak 7188 sayılı Kanun ile basit yargılama adıyla CMK m. 251’de kovuşturma evresinde uygulanan ve ceza kararnamesine benzer bir muhakeme yöntemi düzenlenmiş; aşağıda detaylı şekilde üzerinde durulacağı üzere, ceza pazarlığı yönteminin bir görünüm şekli olan yöntemi ifade etmek için ise seri muhakeme usulü kavramı kullanılmıştır.

b. Seri Muhakeme Usulü Kavramının Tercih Edilmesine Yönelik Değerlendirmeler

Seri muhakeme kavramının tercih edilmesinin yerindeliğı hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmektedir. Bir görüş tarafından seri muhakeme usulünün soruşturma bittikten sonra devreye girmesi nedeniyle seri soruşturma olarak adlandırılması uygun olmayacağından ve usul soruşturma ile kovuşturmadaki gri alanda ve muhakemenin srdğı bir evrede gerçekleştiğinden, bu yöntemin seri muhakeme olarak adlandırılmış olduğı belirtilmektedir¹⁸⁰⁹. Bununla birlikte, seri muhakeme usulü, yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesinden iddianamenin kabulüne kadar geçen evreyi ifade eden soruşturma evresinde uygulanmaktadır ve yöntemin uygulanması halinde kovuşturma evresine geçilmemekte, soruşturma evresi hüküm ile sonulandırılmaktadır¹⁸¹⁰. Muhakeme terimi ise genel olarak, soruşturma ve kovuşturma evrelerini kapsayan süreci ifade etmektedir¹⁸¹¹. Ancak yöntemin özellikleri sebebiyle gerçek anlamda bir muhakeme faaliyeti yürütülmediğini ifade etmek gerekir¹⁸¹². Nitekim ceza muhakemesi, muhakeme süjelerinin kolektif olarak

¹⁸⁰⁸ Bu kavramın kullanılmasının eleştirisi için bkz. Kaşlı, **İtham Pazarlığı**, s. 130.

¹⁸⁰⁹ Kızıarslan, **“Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri”**, s. 1907.

¹⁸¹⁰ Seri muhakeme usulü kapsamında hüküm verme sürecinin de soruşturma evresinde gerçekleştiğı ve tüm işlemlerin soruşturma evresi içerisinde kaldığının kabul edilmesinin, ceza muhakemesi hukukunda esas olan evrelerden geri dönülmez ilkesi ile ilişkili olduğı hakkında bkz. Atalay, **“Seri Muhakeme Usulü”**, s. 660-661. Ayrıca bkz. Beşir Babayığıt - Abdullah Enes Karacan, **“Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri”**, **Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 8, S. 16, Aralık 2020, s. 858-860, 877.

¹⁸¹¹ çoğunluk tarafından ceza muhakemesi olarak adlandırılan süreci ifade etmek için ceza yargılaması terimi de kullanılmaktadır. Bkz. Erdener Yurtcan, **Ceza Yargılaması Hukuku**, 16. Bası, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2019, s. 59-61.

¹⁸¹² Benzer yönde Zahit Yılmaz - zge Apiş , **“Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Düzenlemelerinin Değerlendirilmesi”**, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C. 26, S. 1, 2020, s. 64; İpekciğlu, **Ceza Muhakemesinde İddia Pazarlığı**, s. 336.

katıldıkları bir süreci ifade etmektedir¹⁸¹³. Seri muhakeme usulünde ise muhakeme süjelerinin kolektif olarak katıldığı geleneksel anlamda bir muhakeme yapılmamaktadır. Seri muhakemede hükmü verenin hâkim değil savcı olduğu, muhakemenin yargılama faaliyeti gerektirdiği, hâkimin bir yargılama faaliyeti y r tmemesi sebebiyle muhakeme kavramının kullanılmasının yerinde olmadığı ileri s r lmektedir¹⁸¹⁴. Ayrıca muhakeme faaliyeti olmaksızın doğrudan bir cezalandırma yolu olarak görülmesi sebebiyle seri muhakeme kurumunun seri cezalandırma usulü olarak adlandırılması gerektiği dahi savunulmaktadır¹⁸¹⁵. Aynı zamanda seri muhakemenin, yöntemin tüm özelliklerini belirten bir adlandırma olmadığı ifade edilmekte ve uygulamada usulün kısa muhakeme olarak ifade edilmeye başlandığı dile getirilmektedir¹⁸¹⁶.

Seri muhakeme usulü, kovuşturma öncesi çözüm araçlarını güçlendirmek çerçevesinde kovuşturmaya alternatif getirmektedir ve yöntem, mahkemenin iş yükünü azaltmak amacı doğrultusunda esasen mahkeme tarafından gerçekleştirilen yargılama aşaması atlanarak hüküm kurulmasına olanak sağlamaktadır. Seri muhakeme usulündeki rolleri dikkate alındığında, şüpheli ile müdafinin faaliyetleri, genel hükümler uyarınca yapılan muhakemedeki gibi bir savunma faaliyeti olarak nitelendirilemez ve bu bakımdan da geleneksel anlamda kolektif bir faaliyetten söz edilemez. Müdafii; şüpheli ile görüşme, dosyayı inceleme ve örnek alma gibi savunma hakkı kapsamında mütalaa edilen bir takım hak ve yetkilere sahip olsa da seri muhakeme usulünde şüpheli; bilgilendirme, teklif, kabul ile mahkemenin denetim ve onay aşamalarında yöntemin şartları içerisinde sınırlı bir faaliyet yerine getirmektedir. Bununla birlikte, mahkeme önünde yargılamanın varlığından söz etmek mümkün olmasa da mahkeme, denetim ve hüküm makamı olarak bir çeşit muhakeme faaliyeti yürütmektedir. Muhakeme kavramının tercih edilmesi bakımından; bu yöntemde genel hükümler uyarınca yapılan yargılamadaki haklardan, özellikle duruşmadan ve duruşmada sahip olunan haklardan feragat edilmekle birlikte, kısaltılmış da olsa kısmen bir muhakemenin söz konusu olduğu ve usulün uygulanması sonucunda,

¹⁸¹³ Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 79.

¹⁸¹⁴ ř. Cankat Taşkın, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2020, s. 19-20. Seri muhakeme usulünün yargılama gerektirmeyen bir süreç olduğu ve seri bir muhakeme değil, seri bir hüküm vaat ettiği hakkında ayrıca bkz. Baytaş, **“Seri Muhakeme Usulü”**, s. 230.

¹⁸¹⁵ Balcı, **“Seri ve Basit Muhakeme Usulü”**, s. 67-68.

¹⁸¹⁶ Kızılarşlan, **“Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri”**, s. 1907.

mahkeme tarafından denetim gerçekleştirildikten sonra şüpheli hakkında hüküm kurulduğu göz önünde bulundurulmalıdır¹⁸¹⁷.

Ceza hukukunda kullanılması gereken doğru kavramın muhakeme mi yargılama mı olduğu tartışmasından bağımsız olarak¹⁸¹⁸; mevcut ceza muhakemesi yapısında çoğunluk görüş tarafından yargılama, kovuşturma evresinde yargılama organlarınca yerine getirilen işlemlerin bütününe kapsayan bir süreç olarak kabul edilmektedir. Kanun koyucu tarafından soruşturma evresinde gerçekleşen bir yöntem olduğu ve mahkemenin hüküm kurma faaliyetini de kapsadığı gerekçesiyle yargılama yerine muhakeme kavramının tercih edildiği düşünülmektedir¹⁸¹⁹. Bu bakımdan yargılama kavramının tercih edilmemesi isabetlidir¹⁸²⁰. Nitekim kovuşturma evresinde yürütülen alternatif bir yöntem olan basit yargılama usulünde kavramsal olarak yargılama teriminin kullanıldığı görülmektedir¹⁸²¹. Bu bakımdan basit yargılama usulünün aksine, yargılama kavramı yerine muhakeme kavramının tercih edilmesi uygun görünmektedir.

Aynı zamanda kurumu ifade etmek için tercih edilen seri muhakeme usulü kavramında, muhakeme ile usul ibareleri bir arada kullanılmıştır. Bununla birlikte, 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile değiştirilmiş ve muhakeme usulü kavramından, muhakeme ve usul kavramlarının

¹⁸¹⁷ Seri muhakemede, yargılama faaliyeti gerçekleştirilmese ve mahkemenin klasik muhakemedeki gibi vicdani kanaatine göre karar vermesi söz konusu olmasa da mahkemenin usulün hukuka uygunluğu ile ilgili kanaate ulaşması beklendiğinden muhakeme kavramının seçilmiş olabileceği değerlendirilmektedir. Bkz. Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 19. Karş. Gülşen Başarır, “*Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usullerinin Değerlendirilmesi*”, **Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 6, S. 12, Aralık 2020, s. 291.

¹⁸¹⁸ Selçuk’a göre, ceza yargılaması soruşturma, kovuşturma ve yerine getirme (infaz) olarak üç evreden oluşmaktadır. Bkz. Sami Selçuk, “*Doğru Terim ‘Muhakeme’ Değil, Yargılama’dır*”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Nur Centel’e Armağan)**, Özel Sayı, C. 19, S. 2, İstanbul: Beta Yayınevi, 2013, s. 314. Yazar muhakeme ile yargılama kavramlarının eşanlamlı olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Selçuk, “*Doğru Terim ‘Muhakeme’ Değil, Yargılama’dır*”, s. 306.

¹⁸¹⁹ Benzer yönde Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 883. Yargılama teriminin kovuşturma evresinde yargılama makamlarınca yerine getirilen faaliyeti ifade ettiği, seri muhakeme usulünün ise kanun koyucu tarafından kovuşturma evresine değil, soruşturma evresine dâhil bir kurum olarak öngörüldüğü hakkında bkz. Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 310. Karş. Taşkın, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 20.

¹⁸²⁰ Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 19-20.

¹⁸²¹ Basit yargılama usulünde, soruşturma evresine ilişkin bir değişiklik bulunmadığı; iddianamenin kabulünden sonraki aşamaya ilişkin değişikliğin muhakeme süjelerinin katılımı ile muhakeme faaliyetinden çok, hâkimin tek başına yargılama fonksiyonuna indirgenmiş olması nedeniyle yargılama teriminin haklı görülebileceği ifade edilmektedir. Bkz. Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 883.

birlikte kullanılmasının doğru olmadığı düşüncesiyle vazgeçilmiştir¹⁸²². Nitekim neredeyse aynı anlamda kullanılan ve yeni kanun ile terk edilmiş muhakeme ile usul kavramlarının neden birlikte kullandığı anlaşılamamakta ve Ceza Muhakemesi Kanunu'na uygun olarak bu kavramlardan yalnızca birinin kullanılması yeterli görülmelidir¹⁸²³.

Seri muhakeme ile genel hükümlere göre yapılan muhakemeye göre daha hızlı ve çabuk olarak hüküm kurulması amaçlandığından, seri kavramının kullanılması yerinde bir tercih olarak görülebilir¹⁸²⁴. Zira esas hedeflenen muhakemeyi kısaltmak ve muhakeme sürecini hızlandırmaktır. Bu noktada seri kavramı yerine kısaltılmış veya hızlandırılmış kavramlarının kullanılması da düşünülebilirdi. Nitekim yöntemin Ceza Muhakemesi Kanunu'nda "Bazı Suçlara İlişkin Muhakeme" başlığı altında düzenlendiği de dikkate alındığında, şüphelinin kabulü üzerine uygulanabiliyor olması özelliğine de vurgu yapacak şekilde *şüphelinin kabulü üzerine kısaltılmış veya hızlandırılmış muhakeme* kavramının kullanılmasının, yöntemin özelliklerini daha açık bir şekilde ortaya koyduğu düşüncesindeyiz. Son olarak, tüm bunların yanında, yöntemin ceza kararnamesi niteliğinde olması sebebiyle ceza kararnamesi olarak isimlendirilmesi gerektiği yönünde görüşler bulunsada, aşağıda açıklayacağımız üzere, seri muhakeme usulünün ceza kararnamesi olarak nitelendirilmesi görüşüne katılmadığımızdan, bu yöndeki bir tercihin isabetli olmayacağı kanaatindeyiz¹⁸²⁵.

¹⁸²² Yurtcan, **Ceza Yargılaması Hukuku**, s. 60.

¹⁸²³ Muhakeme ile usul kavramlarının bir arada kullanılamayacağına ve muhakeme yerine yargılama kavramının kullanılmasına ilişkin bkz. Yurtcan, **Ceza Yargılaması Hukuku**, s. 713; Erdener Yurtcan, **Ceza Davalarında Seri Yargılama ve Basit Yargılama**, İstanbul: Aristo Yayınevi, 2020, s. 5; Seyfettin Çağlar, **Seri Muhakeme Usulü**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara, 2021, s. 5. Karş. Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 20.

¹⁸²⁴ Yavuz, **Kovuşturmayaya Alternatif Yöntemler**, s. 309. Özellikle seri ifadesi, kanun koyucunun ulaşmak istediği amacı yansıtmaması gerekçesiyle uygun bulunmaktadır. Bkz. Yılmaz - Apış, "**Seri Muhakeme**", s. 72-73. Ayrıca bkz. İpekcioglu, **Ceza Muhakemesinde İddia Pazarlığı**, s. 335; Enes Kocakale, **Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme Usulü**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Kırıkkale, 2021, s. 44. Bununla birlikte, işlemlerin seri yürütülmesine engel birçok hüküm bulunduğu ve belirlenen suçların yargının işleyişini hafifletecek nitelikte olmadığı gerekçesiyle kavramın doğru seçilmediği de ifade edilmektedir. Bkz. Taneri, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 104.

¹⁸²⁵ Ceza kararnamesi ile seri muhakeme usulü arasında benzerlikler bulunduğu, her iki kurumun aynı amaçlarla düzenlendiği ve seri muhakeme usulü yerine ceza kararnamesi kavramının kullanılması gerektiği görüşü için bkz. Yavuz, **Kovuşturmayaya Alternatif Yöntemler**, s. 310. Seri muhakeme usulünün Cumhuriyet savcısının ceza kararnamesi olarak adlandırılabilceğine ilişkin bkz. Değirmenci, "**Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme Usulü**", s. 17. Ceza kararnamesinin basit yargılama usulü ile de benzerlik gösterdiği, bu nedenle ceza kararnamesi kavramının seçilmesinin de terminoloji sorununu ortadan kaldırmayacağı hakkında bkz. Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 24.

2. Seri Muhakeme Usulünün Hukuki Nitelik Yönünden Değerlendirilmesi

a. Karşılaştırmalı Hukuktaki Benzer Modeller ile Karşılaştırma

Seri muhakeme usulü, şüphelinin daha az bir yaptırım beklentisiyle bu usulün uygulanmasını kabulü ile başlayan, şüpheli, savcılık ve mahkemenin bulunduğu bir süreci ifade etmektedir. Bu yöntem şüphelinin usulü kabul etmesine hukuki sonuç bağlayarak ceza indirimi sağlamaktadır. Türk ceza muhakemesi hukuku sisteminde, seri muhakeme usulüne benzer bir muhakeme yöntemi öngören bir kanun tasarısı bulunmakla birlikte, seri muhakeme usulü 1412 sayılı CMUK'ta yer alan kimi kurumlarla benzer özellikler gösterse de bugüne kadar sistemde öngörülen hiçbir kurumla tam olarak özdeşleştirilememektedir. Bu çerçevede farklı ülkelerdeki hukuk sistemlerinde benzer ihtiyaçlarla öngörülen düzenlemeler bakımından değerlendirme yapmak kurumu nitelendirmek bakımından faydalı olacaktır.

Her hukuk sisteminin kendine özgü dinamikleri bulunmakla birlikte, sisteme oldukça yabancı olan bu kurumun hukuki niteliğini tespit edebilmek, kurumu doğru şekilde uygulayabilmek ve uygulamada ortaya çıkabilecek sorunları çözümleyebilmek bakımından karşılaştırmalı hukuktan yararlanmak gerekir. Zira karşılaştırmalı hukuk, ulusal doktrin ve cevapların sorgulanması ile yabancı hukuklardaki yaklaşımlarla karşılaştırılması ve bu bakımdan belli bir uygunluğun sağlanması için itici bir güç görevi görmektedir¹⁸²⁶. Keza kurumu Türk ceza muhakemesi hukuku mevzuatına kazandıran 7188 sayılı Kanun'un gerekçesine bakıldığında, benzer muhakeme yöntemlerinin Almanya, İtalya ve Fransa başta olmak üzere birçok Avrupa Konseyi üyesi ülkede uygulandığı ifade edilmektedir¹⁸²⁷. Bu kapsamda Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 257c maddesinde yer alan ve mahkeme ile muhakeme sülheleri arasında anlaşma adında, sanığın suçu ikrar etmesi durumunda uygulanan bir muhakeme yöntemi bulunduğu; yine İtalya'da tarafların talebi üzerine cezanın belirlenmesi ve Fransa'da suçluluğun ön kabulü üzerine duruşma olarak adlandırılan benzer kurumların bulunduğu görülmektedir. Aynı zamanda gerekçede yer verilmemiş

¹⁸²⁶ Rosenau, “Karşılaştırmalı Hukukun Yöntem ve Görevleri: İddia Pazarlığı Örneği”, s. 87-88.

¹⁸²⁷ 7188 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Gerekçesi, s. 8. Gerekçedeki benzer düzenlemelere ilişkin ifadenin yanıltıcı olduğu ve Avrupa'daki sistemlerin seri muhakeme usulünden birçok yönden farklılaştığı hakkında bkz. Taşkın, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 110 vd.

olsa da birçok Kıta Avrupası ülkesinde benzer olarak nitelendirilebilecek yöntemler uygulanmaktadır¹⁸²⁸.

Gerekçede sözü edilen kurumlara değinmeye başlamadan önce, yukarıdaki seri muhakeme usulünün kavramsal olarak değerlendirildiği açıklamalarda da bahsedilen, Alman ceza muhakemesi sisteminde yer alan ve kavram olarak Türk ceza hukuku mevzuatındaki düzenleme ile benzerlik taşıyan hızlandırılmış muhakeme üzerinde durulacaktır. Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'nun "Özel Muhakeme Usulleri" başlığı altında 417 ila 420. maddelerinde yer alan, genellikle sanığın suçu ikrar etmesi durumunda uygulanan ve bir seneye kadar hürriyeti bağlayıcı cezaya hükmedilmesi ile sonuçlanan hızlandırılmış muhakeme adında bir muhakeme yöntemi bulunmaktadır¹⁸²⁹. Hızlandırılmış muhakemede iş, konusunun basit olması ve delil durumunun açık bulunması nedeniyle hemen muhakeme yapmaya elverişli ise, savcı yazılı olarak veya sözle hızlı muhakeme yapılarak karar verilmesini talep etmektedir¹⁸³⁰. Bu yöntemde yazılı iddianame sunulmasına gerek bulunmamaktadır ve sözlü iddianame ile kamu davası açılabilir. Bu durumda duruşma kısa sürede veya hemen yapılacaktır¹⁸³¹. Bu yöntem ancak şüphelinin kabulü halinde uygulanabilir¹⁸³².

Her ne kadar kavramsal olarak seri muhakeme usulüne benzese de hızlandırılmış muhakeme, kovuşturma evresinin hızlandırılması ve basitleştirilmesini amaçlayan,

¹⁸²⁸ Bu doğrultuda örneğin İsviçre'deki benzer bir yöntem olan hızlandırılmış muhakeme yöntemi de seri muhakeme usulüne benzer özellikler taşımakta, ancak bazı önemli özellikler yönünden de ayrılmaktadır. Örneğin, hızlandırılmış muhakemenin uygulanabilmesi şüphelinin ikrarını gerektirmektedir; yalnızca şüphelinin talebine bağlanmıştır ancak uygulamaya savcı karar verir; savcı hızlandırılmış muhakemenin uygulanmasına karar verirse, hızlandırılmış muhakeme kapsamında iddianame hazırlar; tarafların onay vermesi halinde iddianameyi dosya ile birlikte ilk derece mahkemesine gönderir; mahkeme hızlandırılmış muhakemenin uygulanmasının uygunluğunu değerlendirerek iddianamede isnat edilen suç ve yaptırımını içeren bir hüküm verir. Hükme karşı kanun yoluna başvurma hakkı kısıtlanmıştır. Detaylı bilgi için bkz. İkinci Bölüm IV - B - 5 İsviçre başlığı.

¹⁸²⁹ Hırsızlık, mala zarar verme gibi en çok işlenen basit suçların kısa sürede hükme bağlanmasının, toplumun adalete güvenini artıracığı ve mahkemelere ağır suçlarla uğraşmak için yeterli zamanı kazandıracağı düşünülerek ülkede düzenin sağlanması ve ağır suçlarla mücadele için bu yöntemin gerekli olduğu kabul edilmiştir. Bkz. Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 1202-1203.

¹⁸³⁰ Yenisey - Oktar, **Alman Ceza Muhakemesi Kanunu**, s. 467.

¹⁸³¹ Talep ile duruşma arasında altı haftadan fazla süre olamamakla birlikte, aynı zamanda bu yöntemde bir seneden fazla hapis cezasına da hükmedilemez. Altı aydan fazla hapis cezasına hükmedilecek ise müdafî bulunması zorunludur. Ayrıca duruşmada deliller bakımından dinleme yerine bazı belgelerin okunması ile yetinilebilmekte ve hâkim delil ikamesinin kapsamını kendisi belirlemektedir. Bu muhakeme yönteminin önemli sorunlar ortaya çıkarabileceğinden ve kısa sürede görülen davanın iyi bir dava olamayacağından bahisle maddi vakıaların basit veya delillerin açık olması konusunda sınırlama getirilmiştir. Bkz. Schroeder - Verrel, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 140-141.

¹⁸³² Schroeder - Verrel, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 141.

delillerin mahkeme önünde tartışılması olanağını ortadan kaldırmayan ve seri muhakeme usulünden hukuki nitelik bakımından ayrılan özel bir muhakeme yöntemidir. Buna göre, sanık mahkeme önünde yargılanma hakkından feragat etmemekte ve duruşma yapılmaktadır; ancak belirli zaman sınırlamaları olduğundan ve yargılamada uygulanan bazı kurallar geçerli olmadığından hükmün açıklanmasına kadar bazı süreçler kısaltılmakta ve davalar normalden daha hızlı bir şekilde görülmektedir. Hızlandırılmış muhakemede yaptırım teklifi ve süjelerin yaptırım konusunda anlaşması söz konusu değildir. Bununla birlikte, savcı ile şüphelinin anlaşmasına dayanan seri muhakeme usulünde, şüpheli/sanığın kabulü ile mahkeme önünde yargılanma hakkından feragat etmesi karşılığında daha hafif bir yaptırım uygulanmasına imkân sağlanmakta; hüküm ise mahkeme tarafından kurulmaktadır. Dolayısıyla kurumlar uygulanmaları, uygulamada izlenen yöntem ve kurallar ile muhakeme süjelerinin konumu ve yetkileri bakımından farklılık göstermektedir¹⁸³³.

Benzer şekilde İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu'nda 438 vd. maddelerinde düzenlenen kısaltılmış muhakeme, davanın mevcut haliyle dava dosyası temelinde ön duruşmada karara bağlanmasına dayanır; kabul edildiğinde, duruşma özel olarak yapılır ve tarafların argümanları dinlenir. Kural olarak, tarafların iddialarını Cumhuriyet Savcılığında bulunan dosyada bulunan belgelere dayandırması gerekir ve hâkim sanığın mahkûm edilmesine karar verirse, ceza üçte bir oranında indirilir. Alman hukukundaki kurum yönünden yapılan açıklamalar burada da geçerlidir ve İtalyan ceza muhakemesi sisteminde özel bir muhakeme yöntemi olan bu kurum seri muhakeme usulünden hukuki nitelik yönünden ayrılmaktadır.

Kanun gerekçesinde örnek olarak gösterilen mahkeme ile muhakeme süjeleri arasında anlaşma kurumu, Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 257c maddesinde düzenlenmektedir¹⁸³⁴. Mahkeme, muhakeme süjeleri ile muhakemenin ilerleyişi ve ulaşılabilecek sonuçlar hakkında anlaşma yapabilmektedir. Buna göre, yaptırımlar ve diğer muhakeme hukukuna ilişkin tedbirler anlaşmanın konusunu teşkil etmektedir ve anlaşmanın temel unsurunu ikrar oluşturmaktadır. Sanık ve savcı mahkemenin yaptığı öneriyi kabul ettiğinde anlaşma gerçekleşmektedir. Almanya'da yer alan söz konusu

¹⁸³³ Kurumlar arasındaki savcılık ve mahkeme aşamalarındaki temel farklılıklara ilişkin olarak ayrıca bkz. Tulay, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 150-152.

¹⁸³⁴ Detaylı bilgi için bkz. İkinci Bölüm IV - B - 4 Almanya başlığı. Alman hukukundaki bu yöntem, seri muhakeme usulünün Alman hukukundaki genel görünümü olarak değerlendirilmektedir. Bkz. Baytaç, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 235-237.

düzenleme esasen Anglo Sakson hukuku kökenli olan iddia pazarlığının bir görünümü niteliğindedir. Nitekim bu yöntem ile sanığın ikrarına hukuki sonuç bağlanmakta ve muhakeme, mahkemenin teklifi üzerine yaptırım ile güvenlik tedbiri dışındaki diğer tedbirleri sanık ve savcının kabul etmesi halinde anlaşma ile sonlandırılmaktadır. Mahkeme, sanık ve savcılık arasında yapılan bir anlaşmaya dayanan bu kurum, sanığın yaptığı ikrar karşılığında cezada indirim alması imkânını sağlamaktadır. Kurum; anlaşmaya dayanması, kabule sonuç bağlaması ve ceza indirimi olanağı bakımlarından seri muhakeme usulüne benzerlik gösterse de bu yöntemden savcının süreçteki yetkileri, yaptırımın içeriğinin ve miktarının doğrudan mahkeme tarafından belirlenmesi, sanığın ikrarını gerektirmesi, sanık ve savcının kabulüne bağlı olsa da, teklifin mahkeme tarafından yapılması ve uygulandığı muhakeme evresi bakımlarından seri muhakeme usulünden ayrılmaktadır¹⁸³⁵.

Seri muhakeme usulüne örnek olarak gösterilen bir diğer yöntem İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu'nda yer almaktadır. İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 444 ila 448. maddeleri arasında düzenlenen tarafların talebi üzerine cezanın belirlenmesi yöntemi, ceza pazarlığına benzer özellikler taşıyan ve iddia pazarlığının görünümü niteliğinde bir uygulama olarak nitelendirilmektedir¹⁸³⁶. Mahkeme önünde yargılamadan feragat edilmesi sonucunu doğuran İtalya'daki yöntem uygulanarak, savcı ile şüpheli/sanığın, verilecek ceza konusunda anlaşma yapmasına olanak sağlamaktadır. Üçte bir indirim düşürülerek belirlenen ceza sınırı beş yılı aşamaz, dolayısıyla yedi buçuk yıldan uzun süre hürriyeti bağlayıcı ceza gerektiren bir suç için anlaşma yapılamaz. Şüphelinin ikrarı aranmamakta, suçun cezasını kabul etmesine hukuki sonuç bağlanmakta ve mahkeme önünde yargılanma neticesinde verilecek cezada üçte biri oranında indirim yapılmasına izin verilmektedir. Şüphelinin cezada anlaşma yapma talebinde bulunması mümkün olduğu gibi, talep savcıdan da gelebilir; ancak talepte bulunmayan taraf rıza göstermelidir. Savcı ile şüpheli/sanık arasındaki anlaşma önerisi hâkime sunulur ve hâkim söz konusu anlaşmayı kabul veya reddetme

¹⁸³⁵ Almanya'daki söz konusu düzenlemenin seri muhakeme usulünden farklı olduğu konusunda ayrıca bkz. Ekici Şahin, “**Hüküm Anlaşması**”, s. 317. Ayrıca bkz. İpekcioglu, **Ceza Muhakemesinde İddia Pazarlığı**, s. 362-363; Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 22. Kanun gerekçesinde Alman Ceza Muhakemesi Kanunu m. 257c'ye yapılan atfın isabetli olmadığı ve anılan kurum dikkate alınarak bir düzenleme yapılmak istenmişse, amaçtan çok uzak kaldığı ifade edilmektedir. Bkz. Tulay, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 145. Kanun gerekçesinde örnek gösterilen Alman Ceza Muhakemesi Kanunu m. 257c düzenlemesi olmakla birlikte, seri muhakeme usulünün m. 407 vd. düzenlenen ceza kararnamesine daha çok benzediğine ilişkin bkz. Atalay, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 712.

¹⁸³⁶ Detaylı bilgi için bkz. İkinci Bölüm IV - B - 2 İtalya başlığı.

yetkisine sahiptir. Hâkim, belirli koşullar açısından incelediği anlaşmayı uygun görmesi halinde talep edilen cezaya hükmetmekte ve aksi halde anlaşılan ceza dışında başka bir cezaya karar veremeyeceğinden talebi reddetmektedir. Şüphelinin duruşmada bulunması gerekli olmasa da hâkim, talebin veya rızanın gönüllülüğünü doğrulamayı gerekli görürse huzuruna çıkarılmasını isteyebilir. Kural olarak anlaşma sonucu verilen karara karşı kanun yolu kapalıdır; istinaf savcının başvurusu ile sınırlı olarak ve ayrıca yalnızca belirli durumlarda kabul edilebilir.

Bu yöntem ceza indirimi imkânı sağlaması ve bir suç ikrarını gerektirmemesi yönünden seri muhakeme usulü ile benzerlik taşımaktadır. Nitekim her iki yöntem de Kıta Avrupası ülkelerinde uygulanan ve suç ikrarına hukuki sonuç bağlayan çoğu benzer yöntemden ayrılmaktadır. Yalnızca yaptırımın anlaşmaya konu olabilmesi, yaptırımın savcı tarafından belirlenmesi, anlaşılan cezanın mahkemenin denetimine tabi olması ve hükmün mahkeme tarafından kurulması yöntemlerin ortak özellikleri iken; İtalya’da anlaşmanın yapılabileceği muhakeme evresinin daha geniş şekilde düzenlenmesi, yöntemin kapsamı bakımından kanunda belirlenen sınırlı sayıda suç yerine cezanın üst sınırı bakımından bir sınırlama öngörülmesi, şüphelinin mahkeme huzurunda bulunmasının zorunlu olmaması gibi uygulamada izlenen yönleme ilişkin bazı farklı kuralların bulunması ve mahkemenin belirlenen yaptırımı değiştirme yetkisinin bulunmaması gibi hususlar seri muhakeme usulünden ayrılan yönleridir. İtalya’da kanun yoluna başvuru sınırlandırılmış olsa da seri muhakeme usulünde olduğu gibi, olağan muhakemede hükme karşı öngörülen kanun yolundan farklı bir kanun yolu öngörülmemiştir.

Seri muhakeme usulüne benzer olduğu ifade edilen diğer bir yöntem Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu’nda düzenlenmektedir. Suçluluğun yargılanmadan önce fail tarafından kabulüne dayanan yöntem Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 495-7 ila 495-16. maddeleri arasında düzenlenmektedir¹⁸³⁷. Bu yöntem, on yıl veya daha az hapis cezası öngörülen orta ağırlıktaki suçlar bakımından işlediği suçu ikrar eden fail için savcının yaptırım önerebilmesine imkân tanımakta olup şüphelinin, savcı tarafından yapılan ceza teklifini kabul veya reddetme hakkı bulunmaktadır. Şüphelinin ikrarına hukuki sonuç bağlayan yöntemde, şüphelinin yaptığı ikrar karşılığında cezada indirim imkânı verilmektedir. Savcı üç yılı geçmeyen hapis cezası veya mevcut hapis

¹⁸³⁷ Detaylı bilgi için bkz. İkinci Bölüm IV - B - 3 Fransa başlığı.

cezasının yarısını geçmeyecek şekilde yaptırım teklifinde bulunabilmektedir. Şüpheli, savcı tarafından yapılan teklifi kabul ederse mahkeme önüne çıkarılmakta ve mahkeme, şüpheli ile müdafii dinledikten sonra yasal şartları ve dosyadaki somut gerçekleri değerlendirerek cezayı onamakta veya klasik usulde duruşma yapılması kanaatine ulaşıyorsa ret kararı verebilmektedir. Mahkeme yaptırımı onayladığında, bu yaptırıma karşı kanun yoluna başvurma hakkı bulunmaktadır.

İddia pazarlığının bir görünümü niteliğinde olan yöntem, kabule sonuç bağlayarak ceza indirimini sağlaması, savcının teklif etmesi ve cezayı belirlemesi, mahkemenin denetim ve onayının gerekmesi ve özellikle müdafî zorunluluğu bulunması gibi uyulması gereken kural ile ilkeler bakımından Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 250. maddesinde düzenlenen seri muhakeme usulüne benzemektedir. Seri muhakeme usulüne örnek gösterilen ülke düzenlemelerinin koşulları ve özelliklerindeki benzerlikler dikkate alındığında, seri muhakeme usulünün Fransa'daki yöntemden dönüştürüldüğü düşünülmektedir. 7188 sayılı Kanun'un gerekçesinde de, Fransa'daki suçluluğun ön kabulü üzerine duruşma kurumuna atıfta bulunulmuş ve Fransa'da söz konusu yöntem uyarınca soruşturma konusu eylemi gerçekleştirdiğini ve usulün uygulanmasını kabul eden şüphelinin çoğunlukla aynı gün içinde mahkemeye sevk edildiği ve geleneksel bir yargılama yapılması durumunda alması muhtemel asgari cezaya oranla daha düşük bir yaptırımla karşılaştığı ifade edilerek benzer bir muhakeme usulüne ceza adaleti sistemimizde de yer verilmesinin öngörüldüğü dile getirilmiştir¹⁸³⁸. Bununla birlikte, yöntemler arasında, bazıları iki ülke muhakeme sistemleri arasındaki farklardan kaynaklanan yapısal birtakım farklılıklar da bulunmaktadır. Fransa'daki yöntemin uygulanabilmesi için şüphelinin suçu ikrar etmesi aranmakta olup bu bakımından yöntem; suçun ikrarının gerekmediği, yalnızca uygulamanın kabulünün arandığı seri muhakeme usulünden ayrılmaktadır. Ayrıca Fransa'da uygulanan yöntem, kovuşturma evresine alternatif değil, kovuşturma evresinin hızlandırılmasını sağlayan bir alternatiftir. Savcının talebi üzerine mahkeme duruşma açarak talebi incelemekte olup yöntemle başvurulması ile birlikte indirimini belirleme savcının takdir yetkisindedir. Fransa'da mağdurun süreçteki rolüne ilişkin düzenlemelere ayrıca yer verilmiştir. Her iki hukuk sisteminde de kanun yoluna başvurma hakkı tanınmış olsa da Türk hukukunda, Fransa'dan farklı olarak, hükme

¹⁸³⁸ 7188 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Gerekçesi, s. 17.

karşı istinaf kanun yolu yerine itiraz yolu kabul edilmektedir. Fransa’da kapsamdaki suçların belirlenmesine ilişkin olarak cezanın miktarı bakımından bir sınırlama getirilmesi ve hariç tutulan suçların gösterilmesi şeklinde farklı bir yöntem benimsenmiştir ve seri muhakeme usulünün Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmeden önceki ilk düzenlemesine paralel şekilde hâkimin cezayı değiştirme yetkisi bulunmamaktadır. Tüm bu açıklamalar ışığında, Fransız hukukundaki düzenlemelerin daha detaylı ve güvenceli olduğu ifade edilmelidir.

b. Seri Muhakeme Usulünün Hukuki Niteliği

aa. Sui Generis Bir Kurum Olarak Seri Muhakeme Usulü

Türk ceza muhakemesi, kural olarak geleneksel muhakeme sürecine göre yürütülmektedir. Bununla birlikte, ceza muhakemesi sisteminde, genel hükümlerin uygulandığı geleneksel muhakeme yanında farklı muhakeme yöntemleri öngörülerek özel muhakeme yöntemleri de uygulamaktadır. Bu kapsamda gaip ve kaçakların muhakemesi özellik arz etmekte, yine terör suçlarının yargılanmasında uygulanan yöntem bazı noktalarda geleneksel muhakemeden ayrılmaktadır. Ayrıca uzlaştırma da Ceza Muhakemesi Kanunu’nda “*Özel Yargılama Usulleri*” başlığı altında düzenlenerek geleneksel muhakeme dışı bir yolla uyuşmazlığın çözümünü sağlamaktadır. 1142 sayılı CMUK m. 127/3-4’de tanımlanan meşhud suçlara ilişkin yargılamalara ilişkin olarak kabul edilen ve bu suçların ispatının kolay olması nedeniyle muhakemenin hızlandırılması amacı taşıyan meşhud suçların özel muhakeme yöntemine ise 5271 sayılı CMK’da yer verilmemiştir¹⁸³⁹. Tüm bunların yanında 7188 sayılı Kanun ile geleneksel muhakemeye alternatif getiren seri muhakeme usulü ile basit yargılama usulü adında yeni muhakeme yöntemleri kabul edilmiştir.

Seri muhakeme usulü, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nda “*Özel Yargılama Usulleri*” başlıklı beşinci kitabın “*Gaiplerin ve Kaçakların Yargılanması*,

¹⁸³⁹ CMUK m. 127/3-4: “(3) İşlenmekte olan suç, meşhud suçtur. (4) Henüz işlenmiş olan suç ile suçun işlenmesinden hemen sonra zabıta veya suçtan zarar gören şahıs yahut başkaları tarafından takib edilerek veya suçun pek az evvel işlendiğini gösteren eşya veya izlerle yakalanan kimsenin işlediği suç da meşhud suç sayılır.” Meşhut suç kavramına ilişkin olarak ayrıca bkz. Teoman Gökçe, “*Türk Hukukunda Meşhut Suç Kavramı, Unsurları ve Görünüş Şekilleri*”, *TBB Dergisi*, C. 14, S. 1, 2002, s. 86 vd.

Tüzel Kişilerin Soruşturmada ve Kovuşturmada Temsili, Bazı Suçlara İlişkin Muhakeme Usulü” başlıklı birinci kısmının “*Bazı Suçlara İlişkin Muhakeme*” alt başlığını taşıyan dördüncü bölümünde yer alan 250. maddede düzenlenmektedir. Kanuni düzenleme göz önüne alındığında, seri muhakeme usulü, Türk Ceza Muhakemesi Kanunu sisteminde bazı suçlar açısından uygulama alanı bulan ve soruşturma evresinin sonunda uygulanan özel ve istisnai bir muhakeme yöntemi olarak kabul edilmektedir¹⁸⁴⁰. Aynı zamanda yaptırım az ve ispatlanması diğer suçlara göre daha kolay olan suçlar söz konusu olduğunda uygulanan, ceza muhakemesinin basitleştirilmiş ve kısaltılmış bir şekli olarak nitelendirilmektedir¹⁸⁴¹. Bu noktada şüphelinin kabulüne bağlı olarak uygulanan seri muhakeme usulünde iddianame düzenlenmediğini ve mahkemenin görev ve yetkileri göz önüne alındığında, mahkeme önünde genel hükümler uyarınca bir duruşma ve yargılama yapılmadığını ifade etmek gerekir. Bununla birlikte, uyuşmazlık mahkeme önünde çözümlenmese ve süreçte yetkileri arttırılan aktif süje savcı olsa da mahkeme denetimi gerçekleştirilmekte ve hüküm, mahkeme tarafından kurulmaktadır. Kamu davasının mecburiliğine bir istisna teşkil eden seri muhakeme usulü; muhakemenin kamu davası dışında sonuçlandırılmasına imkân tanıdığından, klasik ceza muhakemesi işleyişinin dışında yer alan ve amacı bakımından muhakeme ekonomisine hizmet eden alternatif bir uyuşmazlık çözüm yoludur.

Seri muhakeme usulünün hukuki niteliğine yönelik olarak farklı görüşler bulunmaktadır¹⁸⁴². Bir görüş, seri muhakeme usulünün ceza kararnamesi niteliğinde olduğunu ileri sürmektedir¹⁸⁴³. Bu doğrultuda seri muhakeme usulünün CMUK’ta yer alan sulh ceza hâkiminin ceza kararnamesi uygulamasıyla kısmen benzerlikler taşıdığı, kanun koyucunun sulh ceza hâkiminin ceza kararnamesi usulünü yeniden sandığından çıkararak seri muhakeme ve basit yargılama olarak Ceza Muhakemesi Kanunu’na ithal ettiği ifade edilmektedir¹⁸⁴⁴. Kovuşturmaya alternatif bir yöntem olma, soruşturma

¹⁸⁴⁰ Ayrıca bkz. Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 18; Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 30.

¹⁸⁴¹ Soylu Ünver - Karaman Engür, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 38.

¹⁸⁴² Seri muhakeme usulünün soruşturma ve kovuşturmaya ilişkin ilkeleri içeren kendine özgü bir yöntem olduğu hakkında bkz. Taşkın, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 20-21.

¹⁸⁴³ Yavuz, **Kovuşturmaya Alternatif Yöntemler**, s. 244, 323; Atalay, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 675-676. Ayrıca bkz. Gökçen - Balcı - Alşahin - Çakır, **Ceza Muhakemesi Hukuku (2021)**, s. 92. Ayrıca bkz. Mehmet Emin Alşahin, “*Seri Muhakeme Usulü*”, **Ord. Prof. Dr. Sulhi Dönmezer 102 Yaşında Tebliğler**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2020, s. 81. Seri muhakeme usulü, Cumhuriyet savcısının ceza kararnamesi olarak nitelendirilmektedir. Bkz. Yenisey - Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 875.

¹⁸⁴⁴ Kızıllarslan, “**Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**”, s. 1909.

evresinde savcının kontrolünde gerçekleşme, suçun sübutu ve yaptırma ilişkin değerlendirmenin savcı tarafından yapılması, mahkeme tarafından onaylanma halinde uygulanması, verilen kararların mahkûmiyet hükmü ile aynı sonucu doğurması, kararın kesinleşmesi halinde derhal infaz edilebilmesi ve adli sicil kaydına konu olabilmesi ceza kararnamesi ile seri muhakeme usulünün benzer özellikleri olarak görülmektedir¹⁸⁴⁵.

Seri muhakeme usulü, ceza kararnamesi ile bazı özellikler yönünden benzerlik taşımaktadır; ancak ceza kararnamesinden farklı bir kurumdur¹⁸⁴⁶. Yargılamasız ceza olmaz ilkesinin istisnası olan ceza kararnamesi yoluyla yargılama yapılmaksızın cezaya hükmedilmesi söz konusudur. Savcının ceza kararnamesinin konusu genel olarak para cezaları olmakla birlikte, işin kararname ile çözülmesi tamamen savcının yetkisindedir. Savcı, hâkimden ceza kararnamesi ile ceza vermesini talep eder ve şüpheli/sanık ceza kararnamesine karşı koyabilme hakkına sahiptir¹⁸⁴⁷. Şüpheli/sanık karşı koyma hakkını kullandığında dosya, genel muhakeme kuralları gereğince yetkili mahkemeye intikal etmektedir. O halde ceza kararnamesinde açık bir kabul aranmaması, ceza vermeye yetkili makamın önce kişiye ceza vermesi, kişinin karşı koyma hakkını kullanması üzerine geleneksel muhakemeye dönülmesi söz konusu olmakla birlikte; seri muhakeme usulünde savcının şüpheliye teklifte bulunması, şüphelinin gönüllü şekilde açık kabulüne bağlı olarak yöntemin uygulanması, ancak yöntem şüpheli tarafından reddedilirse veya kabulden vazgeçilirse soruşturmanın genel hükümlere göre tamamlanarak kamu davası açılabilmesi söz konusu olduğundan, benzer yönleri olsa da, seri muhakeme usulünün ceza kararnamesi niteliğinde olmadığı ifade edilmelidir. Görüldüğü üzere, ceza kararnamesinde süreç savcı ve şüpheli ile müdafî arasında değil, genellikle savcı ve hâkim arasında gerçekleşmektedir ve şüpheli/sanığın mahkeme önünde bulunduğu bir aşama

¹⁸⁴⁵ Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 244.

¹⁸⁴⁶ Bu noktada ayrıca bkz. İkinci Bölüm II - B - 2 - c Ceza Kararnamesi başlığı. Bununla birlikte, 7188 sayılı Kanun değişikliği ile Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 251. maddesinde düzenlenen basit yargılama usulünün, mahkemenin açılan davada duruşma yapılmaksızın dosya üzerinden inceleme sonucunda mahkûmiyet kararı verdiği ve sanığın karşı koyma hakkını kullanması üzerine mahkemece duruşma açılarak genel hükümlere göre yargılamaya devam olunduğu bir tür ceza kararnamesi niteliğinde olduğunu söylemek mümkündür. Ancak ceza kararnamesinin basit yargılamadan çok seri muhakeme usulüne daha yakın olduğu da ileri sürülmektedir. Bkz. Taşkın, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 85. Seri muhakeme usulünün, 1412 sayılı CMUK'taki sulh hâkiminin ceza kararnamesi ile benzer ve farklı yönlerinin değerlendirilmesi için bkz. Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 37-39; Soylu Ünver - Karaman Engür, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 164-167; Taşkın, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 83 vd.

¹⁸⁴⁷ Savcının bu yetkisinin önödeme olarak ifade edilmesinin daha doğru olacağı da ileri sürülmektedir. Bkz. Karagölmez, **Ceza Kararnamesi ve Önödeme**, s. 84.

bulunmamaktadır. Aynı zamanda karşılaştırmalı hukuktaki düzenlemelere bakıldığında, seri muhakemeden farklı olarak, genellikle kararname ile hapis cezası belirlenmesi kabul edilmemekte; bazı ülkelerde ise hâkim/mahkeme onayına ihtiyaç bulunmadığı görülmektedir.

Doktrinde bir görüş tarafından, iddia pazarlığının seri muhakeme usulünün temelini oluşturduğu ifade edilmektedir¹⁸⁴⁸. Bununla birlikte, kural olarak pazarlık yönteminde şüphelinin ikrarına değer atfedildiğinden ve pazarlığın uygulanabilmesi için şüphelinin ikrarına ihtiyaç duyulmakta olduğundan, seri muhakeme usulünün bir pazarlık yöntemi olmadığı da ileri sürülmektedir¹⁸⁴⁹. Nitekim Anglo-Sakson sisteminde sanık, duruşmada tanık olarak dinlenmek için davet edilmekte ve kabul ederse yemin ile tanık olarak dinlenebilmekte olup sanığın ikrarı bağlayıcı niteliktedir. Seri muhakeme usulünde ikrar aranmamakla birlikte, şüpheli usulü kabul ederse hüküm hızlandırılmış ve basitleştirilmiş bir yöntemle belirlenmektedir. Doktrinde bir görüş tarafından da savcının teklifi üzerine şüphelinin teklifi kabul veya reddedebildiği ve yaptırımın türü ve miktarına ilişkin bir müzakerenin öngörülmediği ifade edilmektedir. Bu doğrultuda seri muhakeme mutabakata dayalı bir yöntem olmakla birlikte; pazarlık yönteminde savcı ile müdafî arasında gerçek anlamda bir pazarlık yapıldığından ve seri muhakeme usulünde ise savcı yaptırımı belirleyip teklifi gerçekleştirdiğinden, usulün pazarlık niteliğinde olmadığı dile getirilmektedir¹⁸⁵⁰.

Seri muhakeme usulünün uygulanması halinde geleneksel anlamda yargılama yapılmaksızın yaptırma hükmolunmaktadır. Soruşturma evresinden sonra ara muhakeme ve kovuşturma evreleri atlanarak, ikrar zorunluluğu bulunmasa da şüphelinin usulü kabulü üzerine muhakeme, mahkûmiyet ile sonuçlanmaktadır. Aynı zamanda şüphelinin usulü kabulü ve haklardan feragati cezada indirim sebebi olarak

¹⁸⁴⁸ Yaşar, *Seri Muhakeme Usulü Üzerine Bir İnceleme*, s. 16; Koç, “*Karşılaştırmalı Hukuk ve Uluslararası Mahkeme Kararları Işığında Seri Muhakeme Usulüne Farklı Bir Bakış*”, s. 609; Baytaç, “*Seri Muhakeme Usulü*”, s. 227. Ayrıca bkz. Erdem - Şentürk, “*Seri Muhakeme Yöntemi*”, s. 581; Başarır, “*Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usullerinin Değerlendirilmesi*”, s. 297-298; Sertaç Işıka, “*General Evaluation of Serial Trial Procedure in Turkish Criminal Procedure Law*”, *Ceza Hukuku Dergisi*, C. 16, S. 45, Nisan 2021, s. 160.

¹⁸⁴⁹ Yavuz, *Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler*, s. 323. Fransız ve Alman ceza muhakemesi sistemlerinde uygulanan benzer yöntemlerin ikrar koşuluna bağlanmış olması sebebiyle pazarlık olarak görülebileceği belirtilmektedir. Ayrıca bkz. Yetimoğlu, “*Seri Muhakeme Usulüne Karşılaştırmalı Bakış*”, s. 50.

¹⁸⁵⁰ Yavuz, *Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler*, s. 245; Aygörmez - Korkmaz, *Serî Muhakeme ve Basit Yargılama Usûlü Muhakeme Stratejileri*, s. 53. Ayrıca bkz. Taşkın, *Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü*, s. 116-117. ABD hukukunda uygulanan iddia pazarlığı ile seri muhakeme usulünün bir karşılaştırması için ayrıca bkz. Belci, *Seri Muhakeme Usulü*, s. 68-70.

öngörülmektedir. Bu noktada, her ne kadar ceza muhakemesi sistemi gereği ayrışan yönleri bulunsa da pratik ihtiyaçların ürünü olarak ortaya çıkan ve sui generis bir kurum olan iddia pazarlığı yöntemi ile ortak özellikleri göz ardı edilmemelidir. Seri muhakeme usulünün, Kıta Avrupası hukuku sisteminde dönüştürülmüş biçimiyle iddia pazarlığı kurumu ile ilişkilendirilebileceği ve iddia pazarlığının hukukumuza uyarlanması ilk adımı olduğu düşünülmektedir¹⁸⁵¹.

Yukarıda da ifade edildiği üzere, seri muhakeme usulünün düzenlendiği 7188 sayılı Kanun'un genel gerekçesi ve madde gerekçesi uyarınca, uygulama ile belirli bir önem derecesinin altındaki suçlarda muhakeme sürecinin gereksiz formalitelerden arındırılması ve kısaltılması, işlenen suçlara hızlı ve etkili bir karşılık verilerek bozulan kamu düzeninin yeniden sağlanması amaçlanmaktadır. Bu amaçlar iddia pazarlığının lehine ileri sürülen görüşler ile paralellik göstermektedir. Bu noktada seri muhakeme usulünün en önemli amacının, iddia pazarlığının temel amacı doğrultusunda iş yükünü azaltmak olduğu ifade edilmelidir¹⁸⁵². Masum şüphelilerin kabule ilişkin olarak baskı hissetmesi gibi iddia pazarlığına yönelik olarak ileri sürülen aleyhe görüşlerin büyük bir kısmı seri muhakeme usulü açısından da geçerlidir¹⁸⁵³. Seri muhakeme usulünde süreç, savcı tarafından yürütülmektedir. Her iki kurum da en etkin süjenin savcı olduğu ve şüpheli/sanık ile savcının anlaşmasına dayanan kurumlardır¹⁸⁵⁴.

Seri muhakeme usulü, savcının teklifi üzerine şüpheli tarafından usulün kabulü halinde uygulanan ve şüphelinin daha az ceza almasını sağlayan bir yöntemdir. Belirli haklardan feragat karşılığında savcının indirimli ceza belirlemesine yol açtığından, seri muhakeme usulünün, iddia pazarlığının bir çeşidi olan ceza pazarlığının bir görünümü niteliğinde olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Şüphelinin ikrarına olmasa da usulü kabul etmesine hukuki sonuç bağlanmaktadır ve cezada indirim adeta haklardan vazgeçmenin bir ödülü niteliğinde ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, Ceza Muhakemesinde Seri Muhakeme Yönetmeliği'nin 10. maddesinin ikinci fıkrasında, seri muhakeme usulünün uygulanmasının Cumhuriyet savcısı tarafından şüpheliye teklif edileceği; şüpheliye uygulanacak yaptırımların neler olduğunun

¹⁸⁵¹ Benzer yönde Sevdiren, "Seri Muhakeme Usulü Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler", s. 575; İpekcioglu, *Ceza Muhakemesinde İddia Pazarlığı*, s. 302-303.

¹⁸⁵² Benzer yönde Sevdiren, "Seri Muhakeme Usulü Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler", s. 576.

¹⁸⁵³ Koç, "Karşılaştırmalı Hukuk ve Uluslararası Mahkeme Kararları Işığında Seri Muhakeme Usulüne Farklı Bir Bakış", s. 657-658.

¹⁸⁵⁴ Benzer yönde Yılmaz - Apış, "Seri Muhakeme", s. 67.

açıklanacağı düzenlenmektedir. Dolayısıyla savcı, seri muhakeme usulünün uygulanması ile birlikte Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 250/4. maddesi uyarınca belirlediği yaptırımı da şüpheliye teklif edecektir. O halde seri muhakeme usulünün uygulanmasının şüpheliye teklif edilmesi aşamasında, teklifin yaptırımı da içermesi gerektiğinin öngörüldüğü ifade edilebilir. Bu çerçevede savcı ile şüpheli-müdafî arasında ceza konusunda müzakerelerin söz konusu olmaması sebebiyle klasik anlamda bir ceza pazarlığından bahsetmek mümkün görünmemektedir. Bununla birlikte, iddia pazarlığındaki gibi bir pazarlık usulü açıkça düzenlenmemiş olsa da savcıya yaptırımı belirleme konusunda tanınan geniş takdir yetkisi kapsamında olması gerekenin, savcılığın müdafî ile müzakere ederek karar vermesi olduğu görüşü ileri sürülmektedir¹⁸⁵⁵.

Seri muhakemede tam anlamıyla müzakere yapılmadığından iddia pazarlığının klasik tanımına uygun düşmediği söylenebilir. Bununla birlikte, usulün uygulanmasının teklifi aşamasında yaptırımın müzakere konusu edilip edilmeyeceği ve şüpheli-müdafî ile savcı arasında cezanın belirlenmesine ilişkin müzakerelerin olup olmayacağı hususu değerlendirilmeye muhtaçtır. Yine teklifin kabulü halinde kabul tutanağı düzenlenene kadar savcı tarafından teklif edilen yaptırımın değiştirilip değiştirilemeyeceği veya şüpheli-müdafî ile savcı arasında cezanın belirlenmesine ilişkin müzakerelerin olup olmayacağı konusu gündeme gelebilecektir. Savcının yaptırımı belirlemesi sonrasında şüphelinin bu teklifi kabul edip etmeme hakkının olmasının, bir pazarlık ortamı doğurduğunun kabul edilebileceği; uygulamada asıl pazarlığın ise bilgilendirme ve teklif aşamalarında yapılacak gibi gözüktüğü ileri sürülmektedir¹⁸⁵⁶. Aynı zamanda CMSMY'de seri muhakeme usulü kabul tutanağından bahsedilmekle birlikte, teklife ilişkin bir tutanak veya teklifin yazılı olması gerektiğine ilişkin bir zorunluluğa yer verilmemektedir. O halde alt ve üst sınırlar arasında cezayı belirleme ve cezada indirim yapma ile cezanın bireyselleştirilmesi aracı olan bazı kurumları uygulayabilme yetkisine sahip olan savcının, bu yetkileri usulün teklifinde müzakere yöntemi ile kullanmasının engellenmediği söylenebilecektir. Böylece resmî olmayan müzakerelerin ortaya çıkabileceği de dikkate alınmalıdır.

¹⁸⁵⁵ Fahri Gökçen Taner, “Seri Muhakeme ve Müdafîin Rolü”, **Barobirlik Dergisi**, S. 51, 2021, s. 31.

¹⁸⁵⁶ Kızıllarslan, “Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri”, s. 1929.

Seri muhakeme usulünde, suçlamanın niteliğine ilişkin bir değerlendirme yapılmadığından suçlama pazarlığının söz konusu olmadığını söylemek gerekir. Bu noktada seri muhakeme usulünün, Anglo-Sakson hukukunda uygulanan iddia pazarlığı ile birebir olarak uyuşmasa da Kıta Avrupası hukukunda dönüştürülmüş şekliyle pazarlığın bir görünümü olduğu değerlendirilmelidir. Özellikle bilgilendirme ve teklif aşamalarında müdafî bulunmasının öngörülmemiş olması sebebiyle, ABD’de uygulanan pazarlık sisteminden de aşırı şekilde itirafa zorlama sistemi haline gelebilecek bir düzenleme oluşturulduğu görüşü ifade edilmektedir¹⁸⁵⁷. Kıta Avrupası hukukundaki diğer modellere benzer şekilde ancak belirli suçlar hakkında uygulanabilen ve suçlama pazarlığının söz konusu olmadığı bu yöntem, resmî olarak müzakere gerektiren bir ceza pazarlığı olmasa da şüphelinin özgür iradesine bağlı olarak uygulanan, savcı ile anlaşmaya dayanan, cezada indirim öngören, mahkeme onayına tabi ve hızlı muhakemeyi sağlayan bir muhakeme yöntemi olan pazarlığın bir görünüm şeklidir.

Seri muhakeme usulü, yalnızca belirli suçlara ilişkin olarak savcının belirlediği indirimli yaptırım hakkında anlaşma üzerine uygulanan özel bir muhakeme yöntemidir. Bir görüş tarafından ise kanunda sınırlı olarak belirlenen suçlar için seri muhakeme usulünün uygulanmasının zorunlu olmasının; seri muhakemenin özel veya istisnai bir usul değil de genel hükümlere göre yapılan ceza yargılamasının yanı sıra belirli suçlarda kural olarak uygulanması için getirilen hızlandırılmış, basitleştirilmiş bir usul olarak nitelendirilmesini gerektirdiği ifade edilmektedir¹⁸⁵⁸. Ancak seri muhakemenin belirlenen suçlar için zorunlu olması ve bu konuda savcının takdir yetkisinin bulunmaması, özel veya istisnai bir düzenleme olarak nitelendirilmesine engel olmamalıdır. Zira seri muhakeme, geleneksel ceza muhakemesine alternatif olarak getirilen ve geleneksel muhakeme yerine uygulanan özel bir yöntemdir. Esasen bu kurum, uygulamanın bir ürünü olarak ortaya çıkan iddia pazarlığında olduğu gibi soruşturma ve kovuşturma evresinin kimi özelliklerini bir arada taşıyan *sui generis* bir kurumdur.

¹⁸⁵⁷ Kızıllarslan, “Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri”, s. 1929.

¹⁸⁵⁸ Yaşar, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 263.

bb. Bir Muhakeme Şartı ve Kurumu Olarak Seri Muhakeme Usulü

Seri muhakeme usulü muhakemenin yürüyüşünü etkileyen bir kurumdur ve uygulanması halinde şüpheli hakkında kamu davası açılmamaktadır. Bu çerçevede seri muhakeme usulüne tabi suçlarda seri muhakemenin denenmiş ve başarıya ulaşmamış olması bir muhakeme (dava) şartı¹⁸⁵⁹, seri muhakeme usulünün uygulanması ise kamu davası açılmasını önlediğinden bir muhakeme engeli¹⁸⁶⁰ teşkil etmektedir¹⁸⁶¹. Nitekim kanunda belirtilen suçlar bakımından şartları varsa seri muhakeme usulünün uygulanması gerekmektedir ve teklif kabul edilerek usul tamamlandığında kovuşturma evresine geçilememektedir. Seri muhakeme usulünün uygulanması, savcı bakımından bir emir normu şeklinde düzenlenmiştir. (CMK m. 250/1) Aynı zamanda seri muhakeme usulüne tabi olduğu soruşturma dosyasından açıkça anlaşılan işlerde seri muhakeme usulünün uygulanmaması iddianamenin iadesi sebebidir (CMK m. 174/1-c). Soruşturmanın, kamu davasının mecburiliği ilkesinin istisnasını oluşturan seri muhakeme usulünün uygulanması ile sonuçlandırılması kovuşturma yapılmasını engeller.

Seri muhakeme usulü bir ceza muhakemesi hukuku kurumu olarak nitelendirilmelidir¹⁸⁶². Bir suçun işlenip işlenmediğini, failin kimliğini ve yaptırımı belirlemek amacıyla yürütülen faaliyetlere ilişkin kurallar ceza muhakemesi hukuku kuralları niteliğindedir. Alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri de muhakeme hukuku kapsamındadır¹⁸⁶³. Bir kovuşturma engeli teşkil eden ve uyuşmazlığı hızlı bir

¹⁸⁵⁹ Ceza muhakemesi şartları hakkında bkz. bkz. Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 604; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 732; Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku I**, s. 47 vd. Fail ve fiil belli olsa ve suç şüphesi yeterli bulunsa da şüpheli hakkında kamu davasının açılabilmesi için bulunması gerekli olan şartlara dava şartı denilmektedir. Bkz. Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 110.

¹⁸⁶⁰ Muhakeme engelleri hakkında bkz. Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 131.

¹⁸⁶¹ Seri muhakeme usulüne tabi olan uyuşmazlıklarda seri muhakeme usulünün denenmiş olmasının olumlu bir muhakeme şartı olduğu hakkında ayrıca bkz. Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 19-20. Ayrıca bkz. İpekcioglu, **Ceza Muhakemesinde İddia Pazarlığı**, s. 345. Seri muhakeme usulünün kabul edilmemesinin dava şartı olduğu hakkında bkz. Gökçen - Balcı - Alşahin - Çakır, **Ceza Muhakemesi Hukuku (2021)**, s. 91; Alşahin, **“Seri Muhakeme Usulü”**, s. 82. Seri muhakeme usulünün denenmemiş olmasının bir kovuşturma engeli olduğuna ilişkin bkz. Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku I**, s. 77.

¹⁸⁶² Aynı yönde Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 245. Ayrıca bkz. Yılmaz - Apiş, **“Seri Muhakeme”**, s. 67; Tulay, **“Seri Muhakeme Usulü”**, s. 141; Babayigit - Karacan, **“Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri”**, s. 901. Seri muhakeme usulünün maddi ceza hukuku yönü de bulunduğundan karma nitelikte bir kurum olduğu hakkında bkz. Erdoğan, **“Seri Muhakeme Usulü”**, s. 1995.

¹⁸⁶³ Tuğrul Katoğlu, **Ceza Kanunlarının Zaman Yönünden Uygulanması**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2008, s. 318. Ancak doktrinde çoğunluk görüşü tarafından ve Yargıtay içtihatlarında, bazı alternatif çözüm yöntemlerinin karma niteliğe sahip olduğu da kabul edilmektedir. Uzlaştırma; devletle suçlu

şekilde, basitleştirerek sonuçlandırması bakımından muhakeme ekonomisine hizmet eden seri muhakeme usulü, niteliği itibarıyla bir ceza muhakemesi kurumudur. Seri muhakeme usulünün bir muhakeme kurumu mu yoksa ceza hukuku kurumu mu olduğu, kanunların zaman bakımından uygulanması bakımından önem taşımaktadır¹⁸⁶⁴.

cc. Bir Muhakeme Kurumu Olan Seri Muhakeme Usulünün Zaman Bakımından Uygulanması

Seri muhakeme usulü, açıklandığı üzere bir ceza muhakemesi kurumu özelliğine sahip olduğundan, muhakeme kuralları bakımından geçerli olan derhal uygulanma ilkesi uygulama alanı bulacak ve kural olarak lehe kanunun geçmişe yürümesi ilkesi çerçevesinde değerlendirme yapılmayacaktır¹⁸⁶⁵.

Muhakeme işlemlerinin yürürlükteki kurallara tabi olmasına derhal uygulanma ilkesi denilmektedir¹⁸⁶⁶. Buna göre, tamamlanmış işlemler değişikliğe tabi olmazken, tamamlanmamış işlemler bakımından yeni kanun lehe veya aleyhe olmasına bakılmaksızın derhal uygulanacaktır¹⁸⁶⁷. Muhakeme hukuku alanındaki her yeni

arasındaki cezalandırma ilişkisini ortadan kaldıran yönüyle bir ceza hukuku kurumu, soruşturma ve kovuşturmanın sona ermesini sağladığından bir yönüyle de ceza muhakemesi hukuku kurumu olup karma nitelikli bir yapıya sahiptir. Bkz. Gökcan - Kaymaz, **Uzlaşma ve Önödeme**, s. 52; Yerdelen - Özbek - Altuntaş - Boz - Erdem - Yılmaz, **Uzlaştırma**, s. 71. Uzlaştırmanın karma nitelikte bir kurum olmakla birlikte, muhakeme hukuku kurumu olma özelliğinin ağır bastığı ifade edilmektedir. Bkz. Gökcan - Kaymaz, **Uzlaşma ve Önödeme**, s. 51; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 592-593; Soygüt Arslan, **Uzlaşma Kurumu**, s. 86. Önödeme de kamu davasının açılmasını önlemesi durumunda muhakeme hukuku kurumu; açılmış kamu davasını ortadan kaldırması durumunda ise ceza ilişkisinin düşmesi sonucunu doğuracağından maddi ceza hukuku kurumu olup karma nitelikli bir kurum olarak kabul edilmektedir. Bkz. Yargıtay İçtihadı Birleştirme Genel Kurulu E. 1983/2 K. 1983/2 T. 11.4.1983 www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 01.10.2020). Bununla birlikte, önödemenin muhakeme kurumu olma özelliğinin daha baskın olduğu ifade edilmektedir Bkz. Gökcan - Kaymaz, **Uzlaşma ve Önödeme**, s. 355-356. Ayrıca Yargıtay tarafından da kabul edilen önödemenin karma nitelikte olduğu görüşü eleştirilerek, önödemenin bir ceza muhakemesi kurumu olduğunu ifade eden görüşler de bulunmaktadır. Bkz. Karagülmez, **Ceza Kararnamesi ve Önödeme**, s. 347-348. Ayrıca bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 581-582: “Ancak ödeme teklifi muhakeme ilişkisini düşürmemektedir. Teklifin kabul edilerek para cezasının ödenmesi yani cezanın infaz edilmesi ile ceza ilişkisi düşmektedir. Önödeme teklifine ilişkin kurallar muhakeme kurallarıdır. Ceza ilişkisini düşürmez. Bu nedenle önödeme karma nitelikte olmayıp saf bir muhakeme işlemidir.”

¹⁸⁶⁴ Ceza normları ile ceza muhakemesi normlarının ayrımı konusunda bkz. Katoğlu, **Ceza Kanunlarının Zaman Yönünden Uygulanması**, s. 26 vd.

¹⁸⁶⁵ Aynı yönde İldırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 23.

¹⁸⁶⁶ Derhal uygulanma ilkesinin sonuçları için bkz. Yener Ünver, “Ceza Yargılaması Normlarının “Derhal Uygulanması” İlkesine İlişkin Bir Yargıtay CGK. Kararının İncelenmesi”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. 54, S. 1-4, 1994, s. 206 vd.

¹⁸⁶⁷ Katoğlu, **Ceza Kanunlarının Zaman Yönünden Uygulanması**, s. 289.

kanunun, bir öncekine göre daha mükemmel ve amaca daha uygun olduğu kabul edildiğinden her ceza muhakemesi işlemi, işlemin yapıldığı tarihte yürürlükte olan muhakeme kurallarına göre yerine getirilmektedir¹⁸⁶⁸. Aynı zamanda bu kural, ülkede aynı anda iki muhakeme kanununun uygulanmaması gerekliliği ile de ifade edilmektedir¹⁸⁶⁹. O halde yeni ceza muhakemesi kurallarının yürürlüğe girmesiyle muhakemenin işleyişi yeni kanuna göre yapılacaktır. Ceza muhakemesinde suç tarihi yürürlük tarihinden eski de olsa soruşturmanın başladığı tarihte yürürlükte olan usul ve hükümlere göre muhakemenin sürdürülmesi gerekir¹⁸⁷⁰. Muhakemeye ilişkin kuralların uygulanmasında önemli olan, yeni kanunun yürürlüğe girdiği anda, muhakemenin sona erip ermediğidir; muhakeme eski kanuna göre kesin hükümle sona ermiş ve kanunla buna istisna getirilmemişse yeni kanunun uygulanması söz konusu olmayacaktır¹⁸⁷¹.

Seri muhakeme usulü, kovuşturma öncesi çözüm araçlarının güçlendirilmesi amacıyla getirilmiş olduğundan soruşturma evresinde uygulanabilen bir yöntem olarak düzenlenmiştir. Soruşturma evresi tamamlanmamış ise usulde değişiklik öngören yeni kanun derhal uygulanacaktır. Bu bakımdan yürürlük tarihi itibarıyla kovuşturma evresine geçilmiş olan muhakemelerde uygulanması mümkün değildir. Nitekim derhal uygulanma ilkesinin sonuçlarından biri de yürürlükteki kanuna uygun olarak yapılmış işlemlerin sonradan kanun değişse dahi geçerli kabul edilmesidir.

Seri muhakeme usulüne ilişkin düzenleme 17.10.2019 tarihinde kabul edilerek 24.10.2019 günlü ve 30928 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 7188 sayılı Kanun ile getirilmiş ve seri muhakeme usulünün uygulanması bakımından derhal uygulanma ilkesine geçici hüküm ile istisna tanınmıştır. Geçiş dönemi bakımından Ceza Muhakemesi Kanunu’na Geçici 5. madde eklenmiştir. Buna göre, seri muhakeme usulü ile basit yargılama usulüne ilişkin hükümlerin 1.1.2020 tarihinden itibaren uygulanacağı, 1.1.2020 tarihi itibarıyla kovuşturma evresine geçilmiş, hükme bağlanmış veya kesinleşmiş dosyalarda seri

¹⁸⁶⁸ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 61. Önceki kanunun sonraki kanundan daha mükemmel olduğu varsayımının eleştirisi için bkz. Ünver, “**Derhal Uygulanma İlkesine İlişkin Bir Yargıtay CGK. Kararının İncelenmesi**”, s. 209-210.

¹⁸⁶⁹ Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 270. Ayrıca bkz. Ünver, “**Derhal Uygulanma İlkesine İlişkin Bir Yargıtay CGK. Kararının İncelenmesi**”, s. 210.

¹⁸⁷⁰ Kızıllarslan, “**Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**”, s. 1914.

¹⁸⁷¹ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 63.

muhakeme usulü ile basit yargılama usulünün uygulanmayacağı düzenlenmiştir¹⁸⁷². Dolayısıyla seri muhakeme usulüne tabi bir suçun muhakemesi, 1 Ocak 2020 tarihinde soruşturma evresi devam eden dosyalarda seri muhakeme usulünün uygulanması suretiyle gerçekleştirilmeye başlamıştır. Kovuşturma evresi iddianamenin kabulüyle başladığından (CMK m. 2/1-f), iddianamenin yürürlük tarihinden önce hazırlandığı ancak yürürlük tarihi itibarıyla henüz mahkemece kabul edilmediği durumlarda da seri muhakeme usulünün uygulanması gerekmiştir¹⁸⁷³. Yargıtay, 1.1.2020 tarihinden önce düzenlenen iddianamenin, seri muhakeme usulünün yürürlüğe girdiği tarih olan 1.1.2020 tarihinden sonra süresi içinde iade edilmesinin; suçun seri muhakeme usulüne tabi suçlardan olduğunu ve iddianamenin CMK'nın 174/1-c maddesi gereğince iade edildiği tarihte henüz kovuşturma evresine geçilmemiş olduğunu gözeterek hukuka uygun olduğuna ve seri muhakeme usulünün uygulanması gerektiğine karar vermiştir¹⁸⁷⁴.

Seri muhakeme usulünün yaptırım belirlenmesi suretiyle cezalandırma boyutunun bulunması nedeniyle, kurumun maddi ceza hukuku yönünün olduğu iddia edilebilir¹⁸⁷⁵. Bir kurumun muhakeme hukuku ile birlikte maddi ceza hukuku yönü bulunuyorsa, lehe kanunun geçmişe yürütmesi ilkesi uygulama alanı bulacaktır¹⁸⁷⁶. Buna göre, usulün 1.1.2020 itibarıyla kovuşturmaya geçmiş davalarda

¹⁸⁷² Anayasa Mahkemesi, kovuşturma evresine geçilmiş ibaresinin basit yargılama usulü yönünden Anayasa'ya aykırı olduğuna karar vererek 1.1.2020 tarihi itibarıyla kovuşturma evresine geçmiş dosyalar bakımından da basit yargılama usulünün uygulanmasının önünü açmıştır. Bkz. AYM Kararı E. 2020/16, K. 2020/33, T. 25.06.2020, R.G. Tarih-Sayı: 19.08.2020-31218.

¹⁸⁷³ Benzer yönde ve ayrıca kovuşturma evresine geçilmiş olma ibaresi yerine iddianamenin hazırlanmasının tercih edilmesinin daha isabetli olacağı hakkında bkz. Tulay, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 141-142.

¹⁸⁷⁴ Yargıtay 8. Ceza Dairesi E. 2020/4137, K. 2021/19874, T. 27.10.2021: “... somut olayda, şüphelinin eylemine uyan 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun'un 13/1. maddesi ile yaptırma bağlanan suçun seri muhakeme usulüne tabi suçlardan olduğu, bu itibarla seri muhakeme teklifinin şüpheliye tebliğ edilerek sonucuna göre şüphelinin hukuki durumunun takdir ve tayin edilmesinin gerektiği ve Cumhuriyet Başsavcılığınca düzenlenen 24/12/2019 tarihli iddianamenin 5271 sayılı Kanun'un 174/1-c maddesinin amir hükmü uyarınca usule uygun şekilde iade edildiği tarihte henüz kovuşturma aşamasına geçilmemiş olduğu dolayısıyla seri muhakeme usulü uygulanması gerektiğinden mahkemenin iade kararının usul ve yasaya uygun olduğu anlaşıldığından, merciince itirazın reddi yerine yazılı şekilde kabulüne karar verilmesi yasaya aykırı görülmüştür.” Ayrıca bkz. Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2020/1816, K. 2021/1377, T. 10.02.2021: <https://karararama.yargitay.gov.tr> (Erişim Tarihleri: 24.11.2021).

¹⁸⁷⁵ Tulay, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 142.

¹⁸⁷⁶ Örneğin, uzlaştırmamanın karma nitelikte bir kurum olması, zaman bakımından uygulanma yönünden ceza muhakemesinde geçerli olan derhal uygulanma ilkesinin uygulanmasına engel olarak görülmektedir. Bkz. Yerdelen - Özbek - Altuntaş - Boz - Erdem - Yılmaz, **Uzlaştırma**, s. 337. Bununla birlikte, uzlaştırmamanın kapsamını ilgilendirmeyen, sadece uzlaştırmamanın nasıl uygulanacağını düzenleyen normlar ise muhakeme hukuku kuralları olup bunlar açısından derhal uygulama ilkesi geçerlidir. Bkz. Yerdelen - Özbek - Altuntaş - Boz - Erdem - Yılmaz, **Uzlaştırma**, s. 338.

uygulanmamasına ilişkin kuralın lehe kanun uygulamasını engellemesi bakımından getirildiği düşünülebilir¹⁸⁷⁷. Bununla birlikte, söz konusu geçiş hükmünün; lehe kanun uygulamasını engellemekten ziyade bir muhakeme kurumu olan seri muhakeme usulünün uygulanmasına ilişkin kurallara ve usulün nasıl uygulanacağına ilişkin adli mercilerin bilgilendirilmesi ve eğitimlerin düzenlenmesi amacıyla getirildiği düşünülmektedir¹⁸⁷⁸. Aynı zamanda kanun koyucunun seri muhakeme usulünün niteliğine ilişkin söz konusu tartışmaları bertaraf etmek amacıyla da böyle bir geçiş hükmü öngördüğü değerlendirilebilir.

Yukarıda ifade edildiği üzere, seri muhakeme usulü bir ceza muhakemesi kurumu olduğundan, zaman bakımından uygulama açısından kural olarak, ceza muhakemesinde geçerli olan derhal uygulanma ilkesi uygulanacaktır. Bununla birlikte, Anayasa Mahkemesi, basit yargılama usulünün kovuşturma evresine geçmiş dosyalarda uygulanmasını engelleyen düzenlemeyi değerlendirdiği kararında, suçun karşılığı olarak öngörülen yaptırımların miktarını etkileyen muhakeme kurallarının da suçta ve cezada kanunilik ilkesi kapsamında olduğunu kabul etmiş ve ceza miktarını etkileyen ve ceza miktarı bakımından failin lehine olan ceza muhakeme kurallarının geçmişe uygulanabilmesini söz konusu ilkenin bir gereği olarak değerlendirmiştir¹⁸⁷⁹. Böylece ceza muhakemesi kurallarının derhal uygulanması ilkesi bakımından bir istisna kabul edildiği ifade edilmelidir. AİHM de failin lehine olan kuralların geçmişe uygulanma ilkesinin, cezanın miktarını etkilemesi halinde bir muhakeme kurumu hakkında da uygulanabileceğini kabul etmektedir¹⁸⁸⁰.

¹⁸⁷⁷ Babayiğit - Karacan, “**Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**”, s. 900.

¹⁸⁷⁸ 7188 sayılı Kanun teklifinin ilk halinde, hükümlerin geçici maddenin yayımlandığı tarihten altı ay sonra uygulanacağı düzenlenmekte iken; Adalet Komisyonunda görüşülürken madde değiştirilmiş ve usullerin kanun yürürlüğe girdiğinde uygulanmamasının temel nedeni ise gerekli eğitimlerin verilmesi olarak açıklanmıştır. Bu konuda açıklamalar ve savcı ile hâkimlerin eğitime ihtiyaçları olmadığından bahisle beklemeye gerek olmadığı hakkında bkz. Yurtcan, **Seri Yargılama ve Basit Yargılama**, s. 36-39.

¹⁸⁷⁹ AYM Kararı E. 2020/16, K. 2020/33, T. 25.06.2020, § 25. Karara konu basit yargılama usulünün ceza muhakemesi kurumu olduğuna, lehe veya aleyhe değerlendirilmesi yapılmaksızın derhal uygulanma ilkesine tabi olduğuna, kanunilik ilkesinin uygulama alanı bulamayacağına ve usulün her zaman sanık lehine olduğunun kabul edilmesinin mümkün olmadığına ilişkin bkz. Hâkim Recai Akyel ve Selahaddin Menteş’in karşı oy gerekçesi. Ayrıca bkz. Babayiğit - Karacan, “**Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**”, s. 901-902.

¹⁸⁸⁰ Scoppola v. İtalya (No. 2), Başvuru No. 10249/03, 17.09.2009, § 110-113.

Ceza muhakemesi hukuku özerk olsa da bu alandaki bazı değişiklikler ceza hukuku alanında etkiler doğurmaktadır. Seri muhakeme usulü de cezai sonuçları bakımından şüpheli lehine sonuçlar doğurmaktadır. Bu noktada seri muhakeme usulü bir muhakeme kurumu olarak kabul edilse de ceza miktarına etkili olduğundan, bazı durumlarda lehe kanunun belirlenmesi gerekeceği değerlendirilmektedir. Suçun sonraki kanun ile seri muhakeme kapsamına alındığı, henüz kovuşturma evresine geçilmemiş hallerde seri muhakeme usulünün uygulanacağı konusunda bir tereddüt bulunmamaktadır¹⁸⁸¹. Kovuşturma evresine geçilmiş bir muhakemede yapılan kanun değişikliği ile eylemin seri muhakeme kapsamına girmesi durumunda ise lehe kanun değerlendirilmesi yapılamayacak ve ceza muhakemesinde kovuşturma evresinden soruşturma evresine dönülmesi mümkün olmadığından, kamu davasının açılmasından sonra suçun seri muhakeme usulü kapsamına alınması halinde usul uygulanamayacaktır. Ancak bu durumda kanun ile seri muhakeme usulünün kovuşturma evresine geçmiş davalarda uygulanmasına imkân sağlayan bir hükmün getirilmesi söz konusu olabilir. Örneğin, henüz kesinleşmemiş dosyalarda seri muhakeme usulünün mahkeme tarafından uygulanmasını öngören bir hüküm öngörülmesi değerlendirilebilir. Suçun sonraki kanun ile usul kapsamından çıkarıldığı hallerde ise aleyhe kanunun geçmişe yürüme yasağı uygulama alanı bulmalıdır.

Önceki norma göre yapılmış işlemlerin geçerliliklerini koruması kural olsa da bu kurala hukukun genel ilkelerine uygun şekilde istisna tanınması bazı durumlarda mümkün görülebilir. Burada ceza muhakemesi kurumu olan seri muhakemeye ilişkin kuralların konu ve kapsamına göre bir değerlendirme yapılmalıdır. Fail hakkındaki cezai sonuçları etkileyen kurallar bakımından lehe kanunun geçmişe uygulanması gündeme gelecektir. Bunun için ise soruşturma evresi tamamlanmamış ve kovuşturma evresine geçilmemiş olmalıdır. Seri muhakeme usulü kapsamındaki ceza miktarına ve miktarın belirlenmesine ilişkin kurallara ilişkin değişiklikler bakımından şüphelinin lehine hükümler içeren kanunlar lehe kanun olarak kabul edilmelidir. Örneğin, usulün uygulanması sonucunda verilen hüküm kesinleşmeden, yasal ceza indirimine ilişkin oranın değiştirilmesi halinde lehe sonuç doğuran değişiklik uygulama alanı bulacak; aleyhe sonuç doğuran değişiklik ise uygulanmayacaktır. Yine örneğin, usulde cezanın

¹⁸⁸¹ Örneğin, 26.10.2021 tarihli ve 31640 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanan 21.10.2021 tarihli ve 7339 sayılı Kooperatifler Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’un 14. maddesi ile seri muhakeme usulü kapsamında yer alan 1163 sayılı Kanun’un ek 2. maddesinin birinci fıkrasının (1) numaralı bendinde yer alan fiillerin kapsamı genişletilmiştir.

belirlenmesine ilişkin olarak TCK'nın 61. maddesinin tamamına atıf yapılması suretiyle diğer fıkraların da uygulanmasına imkân tanınması halinde kanun değişikliği sonrası hangi sonucun lehe olduğu değerlendirilmeli ve sonuca göre lehe kanun uygulanmalı; sonraki normun aleyhe olması durumunda geçmişe uygulanma yasağı gündeme gelmelidir¹⁸⁸². Savcı tarafından işlem sırasında yürürlükte olan kanuna uygun olan teklif şüpheli tarafından kabul edilmiş ve yaptırım hakkında talepname düzenlenmiş olması halinde ve ayrıca hükmün kesinleşmediği hallerde, lehe normun uygulanmaması adil olmayacağı gibi; aynı muhakeme evresinde bulunan şüpheliler bakımından yaptırma ilişkin olarak eşitlik ilkesine aykırı sonuçlar da doğabilecektir. Bununla birlikte, bu gibi usulün cezai sonuçlarını etkileyen normlar bakımından geçiş dönemi hükümleri de öngörülebilir. Cezanın miktarını ve belirlenmesini etkilemeyen, usulün kapsamına ilişkin olmaktan ziyade usulün nasıl uygulanacağını gösteren kurallar bakımından ise derhal uygulanma ilkesi geçerlidir.

II. Seri Muhakeme Usulünün Uygulanma Şartları

A. Genel Olarak

Ceza muhakemesi soruşturma ve kovuşturma olarak iki evreye ayrılmaktadır. Kamu davasının mecburiliği ilkesi gereğince; savcının suç şüphesini öğrendiğinde derhal soruşturmaya başlaması gerekmekle birlikte, soruşturma evresi sonunda toplanan deliller, suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluştuyorsa, kural olarak kamu davasının açılması zorunludur. Seri muhakeme usulü, kanunda açıkça yer verilen suçlar bakımından kovuşturma evresine alternatif olarak öngörülen bir çözüm yoludur ve kamu davasının mecburiliği ilkesinin istisnasını teşkil etmektedir.

Seri muhakeme usulü soruşturma evresinin sonunda uygulanan bir yöntem olduğundan, öncelikle bir soruşturma başlamış olmalıdır¹⁸⁸³. Bu noktada başlangıç şüphesinin varlığı ile birlikte, soruşturmaya yer olmadığı kararı verilmesine gerek

¹⁸⁸² Örneğin, düzenlemenin ilk halinde savcı tarafından yalnızca 61. maddenin 1. fıkrasında belirtilen hususların dikkate alınarak tespit edilen temel cezadan yarı oranında indirim uygulanmak suretiyle yaptırımın belirleneceği düzenlenmiş olmakla birlikte, 8 Temmuz 2021 tarihli ve 7331 sayılı Kanun'un 22. maddesiyle, "temel cezadan" ibaresinden sonra gelmek üzere "ve koşulları bulunduğu takdirde zincirleme suça ilişkin hükümler uygulandıktan sonra belirlenen cezadan" ibaresi eklenmiştir.

¹⁸⁸³ Atalay, "Seri Muhakeme Usulü", s. 662.

olmadığına dair bir kanaatin savcıda oluşmuş olması gerekmektedir¹⁸⁸⁴. Soruşturmayaya yer olmadığı kararı verilmesi gereken haller CMK'nın 158. maddesinin 6. fıkrasında düzenlenmektedir. Buna göre, ihbar ve şikâyet konusu fiilin suç oluşturmadığının herhangi bir araştırma yapılmasını gerektirmeksizin açıkça anlaşılması veya ihbar ve şikâyetin soyut ve genel nitelikte olması durumunda soruşturma yapılmasına yer olmadığına karar verilir. Bu halde şikâyet edilen kişiye şüpheli sıfatı verilemez. Adli makamlara yapılan suç duyurusunun soruşturmanın başlamasından önceki aşamada incelenmesi gerekmektedir¹⁸⁸⁵. O halde savcı öncelikle soruşturma yapmanın gerekli olup olmadığını tespit edecek ve soruşturmayaya yer olmadığı kararı verilecek bir hal yok ise soruşturmayaya başlayacaktır.

CMK m. 160/1 ile savcıya araştırma yükümlülüğü getirilmektedir. Buna göre; Cumhuriyet savcısı, ihbar veya başka bir suretle bir suçun işlendiği izlenimini veren bir hali öğrenir öğrenmez kamu davasını açmaya yer olup olmadığına karar vermek üzere hemen işin gerçeğini araştırmaya başlar. (CMK m. 160/1) Soruşturma evresi sonunda toplanan deliller, suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturuyorsa; savcı iddianame düzenlemelidir. (CMK m. 170/2) Savcı, yaptığı soruşturma sonucunda kamu davasının açılması için yeterli şüphe oluşturacak delil elde edilememesi veya kovuşturma olanağının bulunmaması hallerinde ise kovuşturmayaya yer olmadığına karar vermelidir. (CMK m. 172) O halde deliller yeterli şüphe oluşturmuyorsa, savcının kovuşturmayaya yer olmadığı kararı vermesi gerektiğinden seri muhakeme usulünün uygulanması söz konusu olamaz. Bununla birlikte, savcı yeterli şüphe bulunmasına rağmen dava açmamak konusunda takdir yetkisini kullanabilmektedir. Savcı, kamu davası açmada takdir yetkisi kapsamında cezayı kaldıran şahsi sebep olarak etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanmasını gerektiren koşulların ya da şahsi cezasızlık sebebinin varlığı halinde, kovuşturmayaya yer olmadığı kararı verebilmektedir¹⁸⁸⁶. (CMK m. 171/1) Söz konusu sebeplerle kişinin cezasının tamamen ortadan kalkacağı hallerde ise seri muhakeme usulünün uygulanmaması gerekir. Zira etkin pişmanlık ve şahsi cezasızlık sebebinin varlığı dolayısıyla faile ceza verilmemesi hallerinde, ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilmektedir. (CMK m. 223/4-a-b) Bu kapsamda örneğin, seri muhakeme usulüne tabi suçlardan parada

¹⁸⁸⁴ Kızıllarslan, “Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri”, s. 1916.

¹⁸⁸⁵ Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 602.

¹⁸⁸⁶ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 605-606; Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 711; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 474; Evik, “Kovuşturmayaya Yer Olmadığı Kararı ve Denetimi”, s. 16-17.

sahtecilik (TCK m. 197/2-3) ile ilgili olarak etkin pişmanlık düzenlenmesine yer veren TCK m. 201'deki şartların sağlanması halinde fail, cezanın kaldırılmasını gerektiren bir sebep olarak etkin pişmanlık hükümlerinden faydalanacağından seri muhakeme usulünün uygulanması söz konusu olmamalıdır.

Ceza Muhakemesinde Seri Muhakeme Yönetmeliği'nin 8. maddesi uyarınca, savcının seri muhakeme usulüne tabi bir suçun işlendiği izlenimini veren bir hali öğrenir öğrenmez kamu davasını açmaya yer olup olmadığına karar vermek üzere hemen işin gerçeğini araştırmaya başlayacağı ve yapılan soruşturma neticesinde kamu davasının açılması için yeterli şüphe oluşturacak delil elde edilememesi veya kovuşturma imkânının bulunmaması hallerinde kovuşturmaya yer olmadığına dair karar vereceği düzenlenmektedir. O halde soruşturma evresi sonunda usule tabi suçlar ile ilgili olarak kamu davası açılması için yeterli şüphe oluşturacak delil elde edilmesi üzerine ve kovuşturma olanağının bulunması halinde seri muhakeme usulü uygulanacaktır. Ancak öncelikle kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilmemesi gerekmektedir. (CMK m. 250/1; CMSMY m. 8/4) Tüm bu açıklamalar ışığında, kamu davasının mecburiliği ilkesinin istisnalarından biri de seri muhakeme usulüdür ve şartları var ise seri muhakeme usulünün uygulanması zorunludur¹⁸⁸⁷. Bu noktada soruşturma evresinde delillerin eksiksiz şekilde toplanmasının son derece önemli olduğu ifade edilmelidir¹⁸⁸⁸. Nitekim savcının; delillerin kamu davasının açılması için yeterli şüphe oluşturup oluşturmadığını belirlemek için olduğu gibi, eylemin hukuki nitelendirmesini yaparak suçun seri muhakeme usulüne tabi bir suç olup olmadığını belirlemek için de delilleri değerlendirmesi gerekir.

B. Ceza Muhakemesi Şartlarının Bulunması

Seri muhakeme usulünün uygulanabilmesi için seri muhakemeye tabi olan eylemin soruşturulabilir ve kovuşturulabilir olması gerekmektedir. Zira suçları soruşturma ve kovuşturma imkânı yoksa seri muhakeme usulü uygulanamayacaktır¹⁸⁸⁹. O halde kendisi de bir muhakeme şartı teşkil eden usulün

¹⁸⁸⁷ Aygörmez - Korkmaz, **Serî Muhakeme ve Basit Yargılama Usûlü Muhakeme Stratejileri**, s. 5; Erdoğan, **“Seri Muhakeme Usulü”**, s. 1998.

¹⁸⁸⁸ Ayrıca bkz. Üçüncü Bölüm I - D Seri Muhakeme Usulünün Uygulanmasına Yönelik Endişeler başlığı.

¹⁸⁸⁹ Benzer yönde Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 39; Baytaç, **“Seri Muhakeme Usulü”**, s. 240; Erdoğan, **“Seri Muhakeme Usulü”**, s. 2003-2004.

uygulanabilmesi, usulü engelleyebilecek olan diğer muhakeme engellerinin bulunmamasına bağlıdır ve şikâyet¹⁸⁹⁰, izin¹⁸⁹¹, talep¹⁸⁹² gibi muhakeme şartlarının arandığı hallerde bu şartların gerçekleşmesi gerekmektedir. Muhakeme şartlarının gerçekleşip gerçekleşmediği resen araştırılmaktadır¹⁸⁹³. Basit yargılama usulünün düzenlendiği CMK'nın 251. maddesinin 7. fıkrasında, soruşturma veya kovuşturma yapılması izne ya da talebe bağlı olan suçlar hakkında basit yargılama usulünün uygulanmayacağı düzenlenmektedir. Benzer şekilde, izin ve talep gibi herhangi bir muhakeme engelinin bulunması halinde şüpheli hakkında seri muhakeme usulünün de uygulanamayacağı, soruşturma izni almak amacıyla talepte bulunulması, soruşturma izni verilmesi halinde de genel hükümler uyarınca soruşturmanın yürütüleceği düşüncesi ileri sürülmektedir¹⁸⁹⁴. Ancak seri muhakeme usulü bakımından basit yargılama usulüne benzer bir düzenleme öngörülmemiş olması ile birlikte, istisnai hükümlerin yalnızca öngörüldükleri durumlar hakkında uygulanabileceği göz önüne alındığında, soruşturma veya kovuşturma yapılması izne ya da talebe bağlı olan suçlar hakkında bu şartların gerçekleşmesi halinde seri muhakeme usulünün uygulanabileceği söylenmelidir¹⁸⁹⁵. Muhakeme şartlarının gerçekleşmediği hallerde ise kovuşturma olanağı bulunmadığından bahisle savcı tarafından kovuşturmayaya yer olmadığı kararı verileceğinden, seri muhakeme usulünün uygulanması mümkün değildir.

Seri muhakeme usulü kapsamındaki suçlardan hiçbirisi şikâyete tabi olmamakla birlikte, böyle bir suçun kapsama dâhil edilmesi ihtimalinde süresinde kullanılan şikâyetin varlığının aranması gerektiği ifade edilebilecek olsa da soruşturulması ve

¹⁸⁹⁰ Detaylı bilgi için bkz. Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 605 vd.; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 111 vd.; Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku I**, s. 55 vd.; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 132 vd.

¹⁸⁹¹ Detaylı bilgi için bkz. Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 617-618; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 114-115; Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku I**, s. 63 vd.; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 135-136.

¹⁸⁹² Detaylı bilgi için bkz. Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 616; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 116-117; Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku I**, s. 61.

¹⁸⁹³ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 735; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 131.

¹⁸⁹⁴ Hüsnü Aldemir, **Ceza Yargılamasında Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**, 2. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2020, s. 62-63.

¹⁸⁹⁵ Ceza muhakemesinde kıyasa başvurulmasının sınırları vardır. Buna göre, hak ve özgürlükleri sınırlayıcı hükümlerin ve istisnai nitelikteki hükümlerin söz konusu olması hallerinde kıyas yapılamaz. Bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 56. Ayrıca özel muhakeme usulleri öngören hükümler istisnai nitelikteki düzenlemeler olarak nitelendirilmektedir. Bkz. Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku I**, s. 39.

kovuşturulması şikâyetle bağlı suçlar esasen uzlaştırma kapsamında olduğundan, aşağıda detaylı şekilde açıklanacağı üzere, bu durumda uzlaştırma hükümleri önceliklidir ve seri muhakeme usulü uygulanamaz. Bununla birlikte, izne tabi bir suç bakımından izin şartının gerçekleşmesi, örneğin 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun uyarınca izin alınması gereken bir suç işlenmiş ise yetkili merciin soruşturma izni vermiş olması gerekmekte olup soruşturma izni verilmesi halinde seri muhakeme usulünün uygulanmasını engeller bir hüküm bulunmamaktadır. Örneğin, seri muhakeme usulü kapsamında olan mühür bozma (TCK m. 203) ve resmî belgenin düzenlenmesinde yalan beyan (TCK m. 206) suçlarını kamu görevlilerinin görevleri sebebiyle işlemesi mümkün olabilir ve 4483 sayılı Kanun gereği soruşturma izni alınması gerekebilir. Muhakemenin gerçekleşmesi için talep şartı öngörülen suçlar bakımından da ilgili makamın talebinin bulunması gerekmektedir. Örneğin seri muhakeme usulüne tabi bir suç olan parada sahtecilik suçunun düzenlendiği TCK'nın 197. maddesinin 2. ve 3. fıkrasındaki eylemler bakımından evrensellik ilkesi (TCK m. 13) uygulanabilmektedir ve bu durumda yargılama için Adalet Bakanlığı'nın talebi bulunması gerektiğinden, talep var ise seri muhakeme hükümleri uygulanabilecektir.

Yasama dokunulmazlığının bulunmaması bir muhakeme şartıdır¹⁸⁹⁶. Milletvekili dokunulmazlığı söz konusu ise dokunulmazlık TBMM tarafından kaldırılmadıkça, milletvekili hakkında yargılama yapılamasa da soruşturma yapılabilir ve ceza davası açılabilir¹⁸⁹⁷. Ceza verilmesi kural olarak yargılamayı gerektirmektedir¹⁸⁹⁸. Bununla birlikte, seri muhakeme usulü soruşturma evresinde uygulanmakta olduğundan yasama dokunulmazlığı söz konusu olduğunda dahi soruşturma yapılabilecek olsa da usulün uygulanması sonucunda şüpheli hakkında cezaya hükmolunacağından, kanaatimizce muhakeme şartı gerçekleşmedikçe, dolayısıyla yasama dokunulmazlığı sona ermedikçe seri muhakeme usulünün sonuçlandırılmaması gerekir.

¹⁸⁹⁶ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 81. Ayrıca bkz. Metin Feyzioğlu, “*Yasama Dokunulmazlığı Üzerine Düşünceler*”, Prof. Dr. Çetin Özek Armağanı, İstanbul, 2004, s. 397-425.

¹⁸⁹⁷ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 131; Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 620.

¹⁸⁹⁸ Ceza kararnamesi yargılamayı gerektirdiğinden, yasama dokunulmazlığı kalkmadıkça ceza kararnamesi verilemeyeceği kabul edilmekteydi. Bkz. Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 684 dn. 109.

Ceza muhakemesinin kesin hükümle sona ermesi¹⁸⁹⁹, dava zamanaşımının gerçekleşmesi veya suçun affa uğraması¹⁹⁰⁰ gibi muhakeme engellerinin bulunması halinde de seri muhakeme usulünün uygulanması söz konusu olmayacaktır.

C. Kusurluluğu Kaldıran Hallerin Bulunmaması

Şüpheli hakkında seri muhakeme usulünün uygulanması sonucunda bir mahkûmiyet hükmü verileceğinden, kusurluluğu kaldırان hallerin varlığı halinde şüphelinin kınanamaması nedeniyle seri muhakeme usulü uygulanmamalıdır. Öncelikle ifade etmek gerekir ki, yaş küçüklüğü, akıl hastalığı veya sağır ve dilsizlik hallerinde seri muhakeme usulünün uygulanmayacağı kabul edilmektedir¹⁹⁰¹. (CMK m. 250/12, CMSMY m. 7/1) Bununla birlikte, kusurluluğu kaldırان diğer hallere ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Örneğin, geçici neden veya irade dışı alkol veya uyuşturucu madde etkisi altında olma halinde de kişinin kınanabilmesi mümkün olmayıp bu hallerde ceza sorumluluğu ortadan kalkmaktadır. (TCK m. 34) Aynı şekilde eylem zorunluluk halinde (TCK m. 25/2) ya da cebir veya tehdit etkisiyle işlenmiş (TCK m. 28) yahut hukuka aykırı fakat bağlayıcı emrin yerine getirilmesi (TCK m. 24/2) sonucu gerçekleşmiş ise kişinin kusurluluğu bulunmamaktadır. CMK m. 223/3-a uyarınca yüklenen suçla bağlantılı olarak geçici nedenlerin bulunması (TCK m. 34/1) ve CMK m. 223/3-b uyarınca yüklenen suçun hukuka aykırı fakat bağlayıcı emrin yerine getirilmesi suretiyle (TCK m. 24/2) veya zorunluluk hali (TCK m. 25/2) ya da cebir veya tehdit etkisiyle işlenmesi (TCK m. 28) hallerinde, kusurunun bulunmaması dolayısıyla sanık hakkında ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilir. Görüldüğü üzere, bu haller hüküm çeşidini etkilemekte ve mahkûmiyet kararı verilmesini engellemektedir.

Kusurluluğa etki eden sebeplerin bir kısmı muhakemenin ilerlemesine engel olmaz. Bu durumda ceza verilip verilmeyeceği ancak muhakeme sonunda

¹⁸⁹⁹ Non bis in idem kuralı olarak adlandırılan bu ilke CMK m. 223/7’de şu şekilde düzenlenmektedir: “Aynı fiil nedeniyle, aynı sanık için önceden verilmiş bir hüküm veya açılmış bir dava varsa davanın reddine karar verilir.” Detaylı bilgi için bkz. Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku I**, s. 67 vd.

¹⁹⁰⁰ Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 139; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 747-748. Bununla birlikte, doktrinde bir görüş tarafından, ceza sorumluluğuna etki eden sebepler olarak nitelendirilen genel af, dava zamanaşımı gibi bazı sebeplerin dava açılmasına ve muhakeme yapılmasına engel olmalarının bu sebeplerin muhakeme şartı sayılmasını gerektirmediği ileri sürülmektedir. Bkz. Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku I**, s. 52.

¹⁹⁰¹ Yaş küçüklüğü, akıl hastalığı, sağır ve dilsizlik halleri üzerinde aşağıda detaylı şekilde durulacaktır. Bkz. Üçüncü Bölüm III - F - 3 Yaş Küçüklüğü, Akıl Hastalığı ile Sağır ve Dilsizlik başlığı.

anlaşılabilecektir¹⁹⁰². Ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan hallerin bulunup bulunmadığı konusunda savcının bir yetkisinin bulunmadığı ve ceza sorumluluğunun kalkıp kalkmadığı hususunda karar verme yetkisinin mahkemelere ait olduğu kabul edilmektedir¹⁹⁰³. Kusurluluğu kaldıran hallerin değerlendirilmesi mahkeme tarafından yapılacağından, ceza muhakemesi duruşmanın sonuna kadar devam edecek; hüküm aşamasında kusurluluğun bulunmaması nedeniyle ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilecektir. O halde kusurluluğu kaldıran söz konusu hallerin bulunması ihtimalinde, yeterli şüpheyi oluşturacak delil bulunsa dahi seri muhakeme usulünün uygulanmaması gerektiği; yeterli şüphenin bulunması halinde savcı tarafından iddianame düzenlenerek kamu davasının açılması gerektiği kanaatindeyiz¹⁹⁰⁴. Bu kapsamda şüphelinin kusurluluğunu kaldıran sebeplerin varlığına ilişkin bulgulara iddianamede yer verilerek, seri muhakeme usulü uygulanmaksızın düzenlenen iddianamenin iadesi önlenebilir.

D. Uzlaştırmanın ve Önödemenin Uygulanma İmkânının Bulunmaması

Uzlaştırmanın ve önödemenin denenmemesi, uygulanmaması muhakeme şartlarındandır¹⁹⁰⁵. Bu noktada bu yolların denenmemesinin veya başarısız olmasının seri muhakeme usulünün uygulanmasına engel teşkil edip etmediği değerlendirilmelidir. Örneğin, uzlaştırmayı kabul etmeyen veya önödeme kapsamında belirlenen parayı ödemeyen kişi hakkında seri muhakeme usulü uygulanabilecek midir? Ceza Muhakemesi Kanunu gereğince, uzlaştırma kapsamındaki suçlarda uzlaştırmadan ve yine önödeme kapsamına giren suçlarda önödemedен sonuç alınamaması hallerinde kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilememektedir. (CMK m. 171/2) Bu kapsamda seri muhakeme usulüne kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilmediği hallerde başvurulacağından, erteleme kararı verilemeyecek olan uzlaştırma ve önödemenin uygulanacağı haller bakımından seri muhakeme usulünün uygulanamayacağı dolaylı olarak ifade edilebilecektir.

¹⁹⁰² Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku I**, s. 51.

¹⁹⁰³ AYM Cemil Danişman Başvurusu, Başvuru No. 2013/6319, T. 16.07.2014, R.G. Tarih-Sayı: 16.10.2014-29147, § 109.

¹⁹⁰⁴ Uzlaştırma uygulaması bakımından benzer yönde bkz. Yerdelen - Özbek - Altuntaş - Boz - Erdem - Yılmaz, **Uzlaştırma**, s. 166 vd.

¹⁹⁰⁵ Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku I**, s. 74-76; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 117-118.

Ceza Muhakemesi Kanunu'nda herhangi bir düzenleme bulunmamakla birlikte, konuya ilişkin düzenleme CMSMY ile öngörülmüştür¹⁹⁰⁶. CMSMY'nin 5. maddesinin 1. fıkrası uyarınca, önödeme ve uzlaştırma kapsamındaki suçların seri muhakeme usulüne tabi olmadığı açıkça hüküm altına alınmıştır. Buna göre, mağduriyetin giderilmesi yöntemlerinden biri olan ve faili cezalandırmaktan ziyade, uyuşmazlığı karşılıklı anlayış çerçevesinde anlaşılarak çözmek amacı taşıyan uzlaştırma kapsamındaki ve yine iş yükünün azaltılması ile birlikte failin ceza mahkûmiyetinin sonuçlarından korunarak topluma geri kazandırılması amacı taşıyan önödeme kapsamındaki suçlar bakımından seri muhakeme hükümlerinin uygulanması istenmemiştir. O halde uzlaştırma veya önödemenin uygulanması gereken hallerde seri muhakeme usulü hükümlerinin uygulanması mümkün değildir¹⁹⁰⁷.

Kanunda sayılan seri muhakeme kapsamındaki suçlar ile önödeme kapsamındaki suçlar kesişmemektedir ve bu nedenle önödemeye tabi bir suç hakkında seri muhakeme usulünün uygulanması söz konusu olamaz. Zira usule tabi suçlar yalnız adli para cezasını gerektirmediği gibi, suçlar için kanunda öngörülen hapis cezalarının üst sınırı altı aydan fazladır ve CMK m. 250/1'de sayılan suçlar ile TCK m. 75/6'da sayılan suçlar arasında ortak bir suç bulunmamaktadır. O halde kanun koyucunun suçların ağırlığı ve cezaları dikkate alarak, daha hafif hallerde önödemenin uygulanmasını tercih ettiği söylenebilir. Örneğin, TCK m. 171'de düzenlenen genel güvenliğin taksirle tehlikeye sokulması suçu önödeme kapsamında iken, daha ağır nitelikte olan ve TCK m. 170'de düzenlenen genel güvenliğin kasten tehlikeye sokulması suçu seri muhakeme usulü kapsamına alınmıştır¹⁹⁰⁸.

Seri muhakeme usulü kapsamında kalan suçlar bakımından uzlaştırma kurumunun uygulanma ihtimali bulunup bulunmadığı da değerlendirilmelidir. Uzlaştırma, soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlı suçlar ve CMK m. 253/1-b'de sayılan suçlar bakımından uygulanabilmektedir. Bu doğrultuda seri muhakeme usulü kapsamındaki hiçbir suç şikâyete tabi olmadığından ve CMK m. 250/1'de sayılan suçlar ile TCK m. 253/1-b'de sayılan suçlar örtüşmediğinden, seri muhakemenin kapsamında olan suçlar bakımından uzlaştırmanın uygulanma olanağı

¹⁹⁰⁶ Konunun yönetmelik yerine kanunla düzenlenmesi gerektiği haklı olarak ileri sürülmektedir. Bkz. Tulay, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 122; Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 99.

¹⁹⁰⁷ Vesile Sonay Evik - Ali Hakan Evik, “*The Accelerated Trial as an Alternative Form of Dispute Resolution in Turkish Criminal Procedure*”, **Law and Justice Review**, C. 11, S. 21, 2021, s. 218.

¹⁹⁰⁸ Tulay, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 122.

bulunmadığı söylenebilir. Ancak bu noktada TCK m. 154/3’de düzenlenen suların mecrasını değiştirme suçuna ilişkin özel durum gözden kaçırılmamalıdır. Söz konusu suç kural olarak şikâyeteye bağlı olmamakla birlikte, suçun konusunun özel kişilere ait olduğu durumlarda, TCK m. 167/2’deki cezada indirim yapılmasını gerektiren şahsi sebep uygulama alanı bulabilecektir¹⁹⁰⁹. Bu halde suç şikâyeteye tabi olacağından uzlaştırma kapsamında olacaktır¹⁹¹⁰. Bu durumda uzlaştırma kapsamında kalan suçlar ile ilgili olarak seri muhakeme usulü uygulama alanı bulamayacağından, usul uygulanamaz.

Tüm bunların yanında seri muhakeme kapsamına giren suçların genişletilmesi ihtimalinde, uzlaştırma veya önödeme kapsamındaki suçlara TCK m. 250/1’de yer verilmemesi uygun olacaktır. Zira uzlaştırma, önödeme ve seri muhakeme usulünün aynı soruşturma konusu suçla ilgili olarak sırayla uygulanması mümkün değildir. Soruşturma konusu eylemin nitelendirmesine göre ya uzlaştırma ya önödeme ya da seri muhakeme usulü uygulama alanı bulacaktır. Ancak uzlaştırma ve önödeme, seri muhakeme usulüne göre failin daha lehine sonuç doğurmakla birlikte, seri muhakeme usulünün de sonuç ceza bakımından failin lehine bir uygulama getirdiği göz önüne alındığında, uzlaştırma ve önödeme kapsamındaki suçlar bakımından öncelikle bu kurumların uygulanmasının değerlendirilmesi, ancak bu kurumlardan sonuç alınamaması halinde seri muhakeme usulünün uygulanmasının değerlendirilmesi gerektiği düşünülebilir. Örneğin, şüpheli uzlaştırma taraftarı olmakla birlikte, mağdurun uzlaşmak istememesi üzerine uzlaştırma hükümlerinden yararlanamayacağı gibi, seri muhakeme usulünün uygulanmaması nedeniyle yasal ceza indirimi uygulanmasından da mahrum kalabilecektir. Bununla birlikte, bu düşünce tarzının genel ve özel önleme anlamında cezaların caydırıcılığı ve mağdurun ceza muhakemesindeki konumu bakımından yerinde olmadığı ifade edilmelidir. Zira ceza adalet sistemi, faili bir şekilde mahkeme önüne çıkarmadan muhakemeyi sonlandırmak esasına dayanmamalıdır.

¹⁹⁰⁹ Hasan Sınar, “*Hakkı Olmayan Yere Tecavüz*”, **Özel Ceza Hukuku C. IV, Malvarlığına Karşı Suçlar**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018, s. 184.

¹⁹¹⁰ Soner Demirtaş, “*Hakkı Olmayan Yere Tecavüz Suçu (TCK m. 154)*”, **Ceza Hukuku Dergisi**, C. 13, S. 36, 2018, s. 96.

E. Seri Muhakeme Usulünün Uygulanabileceği Evreye İlişkin Şart: Soruşturmadan Sonuç Çıkarma Aşaması

Seri muhakeme usulü ancak soruşturma evresinin sonunda uygulanabilecektir. (CMK m. 250/1, CMSMY m. 6/1) Karşılaştırmalı hukukta benzer yöntemlerin uygulanabildiği ceza muhakemesi aşamalarına bakıldığında, örneğin ABD’de anlaşma, muhakemenin başlangıcından bitişine kadar herhangi bir zamanda yapılabilmektedir¹⁹¹¹. Bununla birlikte, Kıta Avrupasında kabul edilen yöntemlerin birçoğunun soruşturma tamamlandıktan sonra veya kovuşturma evresinin başında uygulanabileceği kabul edilmektedir¹⁹¹². Kanun koyucu, yöntemin uygulanabileceği ceza muhakemesi aşamasına ilişkin olarak Kıta Avrupasındaki kimi düzenlemelere benzer bir düzenleme getirmiştir.

Seri muhakeme usulünün uygulanabilmesi için soruşturmadan sonuç çıkarılması aşamasına gelinmiş olması gerekmektedir. Bu noktada soruşturma evresi sonundan ne anlaşılması gerektiğinin belirsiz olduğu ileri sürülmüştür¹⁹¹³. Bununla birlikte, CMSMY m. 5/2 ile m. 8/4’de seri muhakemenin uygulanması bakımından yer verilen *“kamu davası açılması için yeterli şüphe oluşturacak delil elde edilmesi üzerine”* ifadesi de dikkate alındığında; soruşturma sonunda iddianame düzenleyebilmek için yeterli delile ulaşılmış olması, soruşturmadan sonuç çıkarma aşamasına geldiğini göstermektedir¹⁹¹⁴. Bu noktada CMK m. 250’de yalnızca soruşturmanın sonunda uygulanacağından söz edilmekle, CMSMY’de daha açık ve net ifadelerle yer verilmesinin eleştiri konusu olduğu ve CMSMY’deki ifadelerle esasen Ceza Muhakemesi Kanunu’nda yer verilmesi gerektiği ifade edilmelidir¹⁹¹⁵.

¹⁹¹¹ İngiltere’de ise mahkemede veya yargılamaya başlandıktan sonra yapılan suç kabullerinin yasaklanması veya en azından bu kabullerin sonucunda verilecek ceza indirimlerinin azaltılması yönünde çaba gösterilmektedir. Bkz. Thaman, **“Plea-Bargaining, Negotiating Confessions”**, s. 981.

¹⁹¹² İspanya’da yöntem soruşturma evresinde veya bunun sonuçlanmasıyla beraber uygulanabilir. Bununla birlikte, örneğin, İtalya’daki yöntem dava mahkeme önüne geldiğinde veya yargılamanın başlangıcında dahi, hatta bazen de yargılama sırasında uygulanabilmektedir. Bkz. Thaman, **“Plea-Bargaining, Negotiating Confessions”**, s. 981-982.

¹⁹¹³ Baytaç, **“Seri Muhakeme Usulü”**, s. 238; Aygörmez Uğurlubay - Haydar - Korkmaz, **“Seri Muhakeme Usulüne İlişkin Sorunlar”**, s. 260; Erdoğan, **“Seri Muhakeme Usulü”**, s. 2002.

¹⁹¹⁴ Benzer yönde Yılmaz - Apış, **“Seri Muhakeme”**, s. 74; Baytaç, **“Seri Muhakeme Usulü”**, s. 238-239. Ayrıca bkz. Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 248-249; Alşahin, **“Seri Muhakeme Usulü”**, s. 85; Işıka, **“General Evaluation of Serial Trial Procedure”**, s. 162; İpekcioglu, **Ceza Muhakemesinde İddia Pazarlığı**, s. 342; Başarır, **“Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usullerinin Değerlendirilmesi”**, s. 292.

¹⁹¹⁵ Benzer yönde Baytaç, **“Seri Muhakeme Usulü”**, s. 239.

Kamu davasının mecburiliği ilkesi gereğince savcı, soruşturma evresi sonunda suçun işlendiğine ilişkin yeterli şüpheyi ulaşırsa iddianame düzenleyerek; suçun işlendiğine ilişkin yeterli şüpheyi ulaşamadığında veya kovuşturma olanağı bulunmadığında ise kovuşturmaya yer olmadığına karar vererek soruşturmayı sonuçlandıracaktır. Bu ilkenin istisnasını teşkil eden seri muhakeme usulü ise iddianame düzenlenmesine alternatif bir yol olarak öngörülmüştür. CMK uyarınca soruşturma evresi, kural olarak iddianamenin kabulü ile sonlanmakta olup seri muhakeme usulünün uygulanmasında, iddianamenin yetkili mahkemeye verilmesiyle başlayan ara muhakeme evresi ve kovuşturma evresi atlanmaktadır. Bununla birlikte, seri muhakeme usulünde de soruşturmayı sonlandırmak bakımından iddianamenin kabulü için geçerli olan tüm koşulların oluşması gerekmektedir¹⁹¹⁶. Bu kapsamda savcı, delil toplamayı bitirerek soruşturma işlemlerini tamamlamış olmalıdır¹⁹¹⁷. Seri muhakeme usulünün soruşturma açıldıktan hemen sonra, henüz araştırma ve soruşturma işlemleri yapılmadan uygulanması mümkün olamaz¹⁹¹⁸.

Savcı soruşturma sonunda sonuç çıkarma işlemine girişerek bir kanaate ulaşacağından, bu açıdan usulün uygulanma aşamasının uygun olduğu değerlendirilebilir¹⁹¹⁹. Nitekim savcının gerekli araştırmaları yapmadan ve delilleri toplamadan yaptırım teklif edebilmesine imkân sağlamak adil yargılanma hakkının ihlalini teşkil edecektir¹⁹²⁰. Savcı, tüm olağan soruşturma işlemlerini tamamladıktan sonra seri muhakeme usulü kapsamında olan bir suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe duyuyorsa; erteleme kararı vermediği hallerde iddianame düzenlemek yerine seri muhakeme usulünü uygulayacaktır¹⁹²¹. Savcının şüpheliyi kabule zorlayabilmesi

¹⁹¹⁶ Taneri, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 45; Aygörmez Uğurlubay - Haydar - Korkmaz, **“Serî Muhakeme Usûlüne İlişkin Sorunlar”**, s. 261.

¹⁹¹⁷ Soruşturmanın tamamlanması sonrasında usulün uygulanmasının muhakeme mantığına uygun bir düzenleme olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Kızılarşan, **“Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri”**, s. 1916.

¹⁹¹⁸ Bir görüş tarafından CMK m. 250/10 hükmünde yer alan “... soruşturmanın genel hükümlere göre sonuçlandırılması amacıyla ...” ve “... takip eden soruşturma ... işlemlerinde delil olarak kullanılamaz.” ifadelerinin seri muhakeme usulünün soruşturma evresi sonlandırılmadan da gerçekleştirilebileceği şeklinde yorumlanacağı ileri sürülmektedir. Bkz. Balcı, **“Seri ve Basit Muhakeme Usulü”**, s. 69; Aygörmez - Korkmaz, **Serî Muhakeme ve Basit Yargılama Usûlü Muhakeme Stratejileri**, s. 7. Ancak seri muhakeme soruşturma tamamlandıktan sonra değil, soruşturma sonunda uygulanır. Ayrıca soruşturma iddianamenin kabul edilmesi veya kovuşturmaya yer olmadığı kararı ile sonlanacağından ve usulün herhangi bir nedenle uygulanamaması üzerine savcı tarafından iddianame düzenlenmesi söz konusu olabileceğinden, hükümde kullanılan ifadeler bakımından bir sorun görünmediği ifade edilmelidir.

¹⁹¹⁹ Usulün iddianame düzenlendikten sonra şüpheliye teklif edilmesinin daha doğru olacağı hakkında bkz. Balcı, **“Seri ve Basit Muhakeme Usulü”**, s. 69.

¹⁹²⁰ Kızılarşan, **“Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri”**, s. 1916.

¹⁹²¹ Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 136-137.

için tamamlanmış bir soruşturma evresi sonunda ceza teklifi yapmasının, daha başarılı sonuç alınmasına ve şüphelinin daha kolay kabul edebilmesine yarayacağı ifade edilmektedir¹⁹²². Ancak gönüllülük esasına dayalı olan usulde uygulanma aşamasının yerindeliğini şüphelinin kabulünü kolaylaştırma yönünden değerlendiren bu yoruma katılmamaktayız. Aynı zamanda soruşturma sonucunda usulün uygulanmasının soruşturma sırasında şüphelinin bilgilendirilmemesi anlamına gelmeyeceği, ancak kabulün soruşturma bitirildikten sonra alınması gerektiği ifade edilmiş olsa da kanaatimizce, aşağıda da üzerinde detaylı şekilde durulacağı üzere, henüz yeterli şüpheyne ulaşılmayan bir aşamada usule ilişkin herhangi bir işlem yapılması doğru olmayacaktır¹⁹²³. Seri muhakeme usulü kamu davasına alternatif olarak öngörüldüğünden, kovuşturma evresine geçmiş dosyalar bakımından bu yöntemin uygulanması mümkün değildir.

Seri muhakeme usulü, iddianame düzenlenmesine alternatif olarak getirilen bir yöntemdir. Bununla birlikte, savcı tarafından soruşturma yapılmaksızın ve iddianame düzenlenmeksizin, iddianame yerine geçen belge ile doğrudan mahkeme önüne gelen eylemler de bulunmaktadır¹⁹²⁴. Bu noktada idare tarafından kamu davasının açılmasının mümkün olduğu durumlarda seri muhakeme usulünün uygulanıp uygulanmayacağı değerlendirilmelidir¹⁹²⁵. Özel soruşturma usulünün geçerli olduğu bu hallerde, kurumlar tarafından düzenlenen belge ile kamu davası açılmakta ve kovuşturma evresine geçilmektedir. Örneğin, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu m. 53/c maddesi uyarınca soruşturma, idare tarafından görevlendirilen soruşturmacı tarafından yapılmakta ve sonuca göre kamu davası açılmaktadır¹⁹²⁶. Bu gibi hallerde, seri muhakeme usulünü uygulama yetkisi münhasıran savcıya ait olduğundan ve savcının eylemin seri muhakeme kapsamında olup olmadığını değerlendirme imkânı bulunmadığından, idare tarafından seri muhakeme usulünün uygulanması mümkün olamayacaktır. Bu kapsamda adaletsizliği önlemek bakımından, kovuşturma evresinin

¹⁹²² Kızılarlan, “Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri”, s. 1917.

¹⁹²³ Söz konusu görüş için bkz. Kızılarlan, “Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri”, s. 1917.

¹⁹²⁴ Enes Köken, “Soruşturma Evresinin Kör Noktası: İddianame Yerine Geçen Belge”, **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 16, S. 174, Şubat 2021, s. 250 vd.; Özkan Gültekin, “Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan Sıfatıyla Yaptığı Yargılamada İddianamenin İadesi ve İtiraz Kanun Yolu”, **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 6, S. 54, 2011, s. 15-16; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 461.

¹⁹²⁵ Özel düzenleme gereği doğrudan mahkeme önüne gelen eylemlerin varlığı halinde, uzlaştırma hükümlerinin savcı tarafından uygulanmasının mümkün olmadığı, dava açıldıktan sonra mahkeme tarafından uzlaştırma hükümlerinin uygulanması gerektiğine ilişkin bkz. Gökcan - Kaymaz, **Uzlaştırma ve Önödeme**, s. 192; Yerdelen - Özbek - Altuntaş - Boz - Erdem - Yılmaz, **Uzlaştırma**, s. 274.

¹⁹²⁶ Toroslu - Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 41.

başında mahkeme tarafından yasal indirim uygulanarak yaptırımın belirlenmesine olanak sağlayan bir düzenleme getirilmesi değerlendirilmelidir.

F. Seri Muhakeme Usulünün Şüphe Şartı: Yeterli Şüpheye Ulaşılmış Olması

Seri muhakeme usulünün uygulanması için soruşturma dosyasında suçun şüpheli tarafından işlendiğine dair yeterli şüphe bulunmalıdır¹⁹²⁷. Ceza muhakemesi bakımından şüphe, gerçekliği hakkında maddi vakıalara dayanmakla birlikte doğruluğu araştırılıp delillerle ispat edilmeye muhtaç bir durum ya da aklın bir önermenin, iddianın, varsayımın, delilin ya da daha özel haliyle bir ifadenin gerçek olup olmadığı arasında inanmak ya da inanmamak şeklinde gidip gelen tereddütlü hal olarak tanımlanmaktadır¹⁹²⁸. Ceza muhakemesinde şüphenin kuvvet dereceleri bulunmaktadır. Nitekim soruşturmanın başlaması, koruma tedbirlerine başvurulması, iddianamenin düzenlenmesi gibi birçok ceza muhakemesi işleminin gerçekleştirilmesi çeşitli şüphe derecelerinin varlığı halinde mümkündür. Şüphe üzerine başlayan soruşturmada, şüphe belirli bir ağırlığa ulaştığında kovuşturma evresine geçilmekte ve şüphenin yerini kesinliğe bırakması halinde mahkûmiyet hükmü verilmektedir. Şüphenin tamamen yenilememesi halinde ise beraat hükmü verilecektir¹⁹²⁹.

Soruşturma basit şüphe üzerine başlamaktadır¹⁹³⁰. Yeterli şüphe ise iddianamenin düzenlenmesi ve kamu davasının açılabilmesi için aranan şüphe derecesidir. CMK m. 170/2 gereğince, soruşturma evresi sonunda toplanan deliller, suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturuyorsa; savcı bir iddianame düzenler. Delillere göre yapılacak muhakemede sanığın mahkûm edilme ihtimali, beraat etmesi ihtimalinden yüksek ise yeterli şüpheden söz edilmektedir¹⁹³¹. Savcının; kamu

¹⁹²⁷ Karakehya - İnce Tunçer, *Seri Muhakeme ve Basit Yargılama*, s. 31; Sevdiren, “*Seri Muhakeme Usulü Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler*”, s. 588; Aldemir, *Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri*, s. 62; Atalay, “*Seri Muhakeme Usulü*”, s. 661; Erdem - Şentürk, “*Seri Muhakeme Yöntemi*”, s. 586; Taneri, *Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü*, s. 46; Ildırar, *Seri Muhakeme Usulü*, s. 138; Tulay, “*Seri Muhakeme Usulü*”, s. 119; Baytaz, “*Seri Muhakeme Usulü*”, s. 239; Şahin - Göktürk, *Ceza Muhakemesi Hukuku II*, s. 203; Erdoğan, “*Seri Muhakeme Usulü*”, s. 1999.

¹⁹²⁸ Mehmet Yayla, *Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat ve Şüphe*, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2016, s. 115.

¹⁹²⁹ Yayla, *Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat ve Şüphe*, s. 113.

¹⁹³⁰ Özkan Gültekin, “*Ceza Muhakemesi Hukukunda Şüphe Kavramı*”, *Terazi Hukuk Dergisi*, C. 5, S. 46, Haziran 2010, s. 124; Yayla, *Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat ve Şüphe*, s. 118.

¹⁹³¹ Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 103; Yenisey - Nuhoğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 328; Gültekin, “*Ceza Muhakemesi Hukukunda Şüphe*”, s. 128.

davasının açılıp açılmayacağı kararını verirken, hâkim gibi bilgi ve bulguların şüpheliyi mahkûm etmeye yetecek şekilde akla, mantığa ve hukuk kurallarına uygunluğunu denetlemesi gerekmektedir¹⁹³². Savcı, dosyadaki delilleri değerlendirerek yeterli şüphenin oluştuğuna veya oluşmadığına kanaat getirecektir.

Seri muhakeme usulünün uygulanabilmesi için soruşturmadan sonuç çıkarma aşamasına gelinmesi ile iddianamenin düzenlenmesi ve kabulü için gerekli şartların tamamının gerçekleşmesi gerekir. Dolayısıyla kamu davasının açılması için gerekli olan yeterli şüphe şartı, seri muhakeme usulü bakımından da aranmalıdır. Zira seri muhakeme usulü ceza muhakemesinde iddianamenin düzenlenmesine ve kamu davasına alternatif olarak öngörülmüş bir kurumdur. Ancak 2015 yılındaki kanun tasarısında benzer bir yöntemin uygulanabilmesi için “*suçun şüpheli tarafından işlendiği hususunda yeterli şüphe bulunması*” ifadesine yer verilmiş olsa da seri muhakeme usulünün düzenlendiği CMK’nın 250. maddesinde açıkça yeterli şüphe şartının gerçekleşmesi gerektiğine ilişkin bir ifadeye yer verilmemiştir¹⁹³³. Bununla birlikte, CMK m. 250/1 hükmüne göre, soruşturma evresi sonunda belirlenen suçlarla ilgili olarak kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilmediği takdirde seri muhakeme usulü uygulanır. Savcının kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verebilmesi için soruşturma evresi sonunda toplanan delillerin suç işlendiği konusunda yeterli şüphe oluşturması aranmaktadır. Seri muhakeme usulü, kamu davasının açılmasının ertelenmesinin ön koşulu olan yeterli şüphenin varlığına rağmen ertelemenin objektif veya sübjektif koşullarının gerçekleşmemesi sebebiyle kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilmediği hallerde uygulama alanı bulacaktır. Dolayısıyla bu koşulun zımnen kabul edildiğini söylemek gerekir¹⁹³⁴. Nitekim kovuşturma evresinden önce uygulama alanı bularak failin iyi hal göstermesi halinde ıslah edilmesi amacı da taşıyan ve bir mahkûmiyet hükmünün söz konusu olmadığı kamu davasının açılmasının ertelenmesi bakımından aranan yeterli şüphenin, mahkûmiyet hükmü ile neticelenen seri muhakeme usulünün uygulanması bakımından da aranması bir zorunluluktur.

¹⁹³² Yayla, **Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat ve Şüphe**, s. 125.

¹⁹³³ Kanunda “*yeterli şüpheye ulaşıldıktan sonra seri muhakeme usulü talebi koşulları oluştuğunda*” ifadesine yer verilmesinin daha isabetli olacağı görüşü ifade edilmiştir. Bkz. Aygörmez Uğurlubay - Haydar - Korkmaz, “**Serî Muhakeme Usûlüne İlişkin Sorunlar**”, s. 263. Benzer yönde Taneri, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 45. Ayrıca bkz. Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 139. Karş. Çağlar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 36-37.

¹⁹³⁴ Benzer yönde Yenisey, “**Alternatif Muhakeme Usulleri, Önleme ve Koruma Tedbirleri**”, s. 7.

Kanunda yer verilmemiş olsa da Ceza Muhakemesinde Seri Muhakeme Yönetmeliği'nin 5. maddesinin 2. fıkrasında da “*Kanunun 250 nci maddesinin birinci fıkrasında sayılan suçlarda kamu davası açılması için yeterli şüphe oluşturacak delil elde edilmesi üzerine kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilmediği takdirde, seri muhakeme usulünün uygulanması zorunludur.*” şeklindeki düzenleme ile yeterli şüphe şartına açıkça yer verildiği görülmektedir. Bu kapsamda yapılan soruşturma neticesinde kamu davasının açılması için yeterli şüphe oluşturacak delil elde edilememesi veya kovuşturma imkânının bulunmaması hallerinde savcı kovuşturmayaya yer olmadığına dair karar verecek; kamu davası açılması için yeterli şüphe oluşturacak delil elde edilmesi üzerine kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilmediği takdirde, seri muhakeme usulü uygulanacaktır. (CMSMY m. 8/3-4)

Hakkında kamu davası açılması için yeterli şüphe bulunmayan şüpheliler bakımından seri muhakeme usulüne başvurulamayacağından, hakkında yeterli hukuka uygun delil bulunmayan bir şüphelinin işlemediği bir suçtan dolayı usulün uygulanmasını kabul etmesinin de önüne geçilmiş olacaktır. Delilden suçluya gitme anlayışı çerçevesinde “*delilsiz mahkûmiyet olmaz*” kuralı burada da geçerliliğini korumaktadır. Ceza muhakemesinin maddi gerçeğin ortaya çıkarılması amacı doğrultusunda dosyanın somut olgulara dayanması gerekliliği ifade edilmelidir. Nitekim suçun seri muhakeme usulü kapsamında olması, savcının maddi gerçeği araştırma yükümlülüğünü ortadan kaldırmamaktadır. (CMSMY m. 8/1) Bu bakımdan yukarıda da ifade edildiği üzere, soruşturma evresinde delillerin eksiksiz toplanması son derece önem arz etmektedir¹⁹³⁵. Zira savcı, delillerin kamu davasının açılması için yeterli şüphe oluşturup oluşturmadığının tespitini delillerin değerlendirilmesi yoluyla yapacaktır¹⁹³⁶.

Yeterli şüphe teşkil eden delillerin hukuka uygun olması gerektiğini de ifade etmek gerekir. Delilin birtakım özellikler taşıması gerekir ve bu özelliklerin başında

¹⁹³⁵ Usulün savcının gözetim ve denetimindeki kolluk görevlileri aracılığıyla delil toplanmasını ortadan kaldırmayacağı, soruşturma evresinin genel muhakeme sürecinde olduğu gibi yürütülmesi ve delillerin toplanması gerektiği hakkında bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 620.

¹⁹³⁶ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 565-566; Gültekin, “**Ceza Muhakemesi Hukukunda Şüphe**”, s. 127. Delillerin değerlendirilmesine ilişkin sistem, sadece kovuşturma evresinde değil, soruşturma evresinde de geçerli olup bu evrede de kısmi ve farklı bir yöne ilişkin olsa da bir delil değerlendirmesi yapılmaktadır. Bkz. Ünver, “**İspat, C.M.K. ve Uygulamamız**”, s. 106; Gökçen - Çakır, “**Ceza Muhakemesinde Delil**”, s. 2931.

delilin hukuka uygun yollardan elde edilmesi gelir¹⁹³⁷. Ceza muhakemesinde bir işlemin yapılmasında hukuka aykırılık var ise bu işlemin ortaya çıkarttığı delil de hukuka aykırı olacaktır. Anayasa ve CMK düzenlemeleri dikkate alındığında, hukuka aykırı delillerin ceza muhakemesinin herhangi bir aşamasında kullanılması ve değerlendirilmesi mümkün olmadığından¹⁹³⁸, hukuka aykırı yöntemlerle elde edilmiş delilin değerlendirme dışı bırakılması neticesinde yeterli şüphe oluşturan delil şartı sağlanamıyorsa seri muhakeme usulü uygulanamayacaktır. Bu halde savcı tarafından kovuşturmayaya yer olmadığı kararı verilmesi gerekmektedir.

Seri muhakeme usulünün uygulanması sonucunda şüpheli hakkında mahkûmiyet hükmü verilecek olması sebebiyle, ceza muhakemesinde yeterli şüpheye nazaran suçun işlendiği hususunda daha yoğun bir şüphe derecesini ifade eden somut delillere dayanan kuvvetli şüphenin aranmasının daha yerinde olacağı ifade edilebilir. Nitekim mahkûmiyet için gerekli tüm deliller toplanmadan kamu davasının açılması mümkün olabilir ve yeterli şüphe, suçun işlendiği konusunda hiç şüphe kalmayacak şekilde araştırma yapılmasını gerektirmez. Zira yeterli şüphe bir ölçüde yoğunlaşmış bir şüphelyi ifade etse de belirli oluşu ifade etmediği gibi, yeterli şüphe halinde şüphe ortadan kalkmamakta, şüpheli kalan kısım, kural olarak, mahkeme önünde yenilmeye çalışılmaktadır¹⁹³⁹. Bir kişinin mahkûm edilebilmesi için kural olarak şüphenin yenilmesi gerektiğinden, bu durumda şüphenin yerini belirlilik almaktır¹⁹⁴⁰. Kuvvetli şüphe ise esasen koruma tedbirleri için ön şart teşkil eden bir şüphe türüdür. (CMK m. 100/1, 109) Şüpheli veya sanığın mahkûm olması kuvvetle muhtemelse, kuvvetli şüpheden söz edilmektedir¹⁹⁴¹.

¹⁹³⁷ Gökcen - Çakır, “Ceza Muhakemesinde Delil”, s. 2913.

¹⁹³⁸ Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 638; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 667-668. CMK m. 206/2-a reddetmeden, CMK m. 217/2 ispat edilebilmeden ve CMK m. 230/1-b ise ayrıca ve açıkça gösterilmeden söz ettiğinden, hukuka aykırı delillere ilişkin yasağa ispat aşamasında yer verildiği; bu durumun, hukuka aykırı delillerin bir soruşturmanın başlatılması ve bazı muhakeme işlemlerinin şüphe derecesine ilişkin şartın değerlendirilmesi konusunda göz önünde bulundurulabileceğini düşündürdüğü ifade edilmektedir. Bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 862. Benzer yönde Ünver, “İspat, C.M.K. ve Uygulamamız”, s. 131-132. Ancak AY m. 38/6 hükmünde delil olarak kabul edilmeyeceği açıkça düzenlediğinden, hukuka aykırı delillerin hiçbir muhakeme işleminde değerlendirilmemesi gerektiğini ifade etmek gerekir.

¹⁹³⁹ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 566.

¹⁹⁴⁰ Yenisey - Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 149.

¹⁹⁴¹ Yayla, **Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat ve Şüphe**, s. 126; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 103. Bununla birlikte, bazı koruma tedbirleri bakımından aranan somut delillere dayanan kuvvetli şüphe sebeplerinin varlığı, basit şüpheden yoğun, ancak yeterli veya kuvvetli şüphe derecesine ulaşmamış bir şüphe derecesini ifade etmektedir. Bkz. Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 224, 372.

Ceza muhakemesi sisteminde mahkûmiyet dışında kullanılan en ağır şüphe derecesi kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren somut delillerin varlığıdır¹⁹⁴². Kuvvetli şüphe de bir şüphe derecesi olduğundan gerçeklik ve doğruluk payı yüksek olsa da içerisinde kesinlik barındırmamaktadır. Bununla birlikte, kuvvetli şüphenin varlığı, somut delillerin olayı aydınlatma açısından kesinlik boyutuna yaklaşmasını ifade etmektedir¹⁹⁴³. Dolayısıyla usulün uygulanması bakımından şüphenin yenilmesine en yakın olan aşamayı ifade eden kuvvetli şüphe derecesinin aranmasının daha isabetli olacağı söylenebilir. Ancak seri muhakeme usulünde mahkemenin denetim ve hüküm kurma görevi bakımından CMK'nın 250. maddesinin 9. fıkrasındaki ibarenin Anayasa Mahkemesi tarafından iptali sonrası, hüküm yeniden düzenlenerek mahkemenin, seri muhakeme talebini kabul etmesi ve hüküm kurması için dosyadaki delillere göre mahkûmiyet kararı verilmesi gerektiği kanaatine varması şartı getirilmiştir. Böylece mahkemenin yapacağı denetimde şüphe seviyesine ilişkin bir kriter getirilmiştir. O halde her ne kadar başlangıçta seri muhakeme usulünün işletilebilmesi için yeterli şüphe şartının sağlanması gerekli gibi görünse de mahkemenin, ceza muhakemesi sistemine uygun olarak mahkûmiyet hükmü kurması için delilleri göz önüne alarak delillerin mahkûmiyet kararı verilmesini gerektirip gerektirmeyeceğini değerlendirmesi ve şüphenin tamamen yenildiğinden emin olması gerekir.

G. Seri Muhakeme Usulünün Kapsamına İlişkin Şart: Suçun Seri Muhakeme Usulüne Tabi Bir Suç Olması

1. Genel Olarak

Seri muhakeme usulü, kanunda sınırlı sayıda sayılmış olan suçlar hakkında uygulanabilmektedir¹⁹⁴⁴. ABD ceza adalet sisteminde en ağır suçlar da dâhil olmak üzere her tür suç için kabul edilen pazarlık yönteminin aksine, Kıta Avrupası hukuk

¹⁹⁴² Yenisey - Nuhoğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 378.

¹⁹⁴³ Özbek - Doğan - Bacaksız, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 224. Benzer yönde Erdener Yurtcan, *Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi*, 9. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2019, s. 334.

¹⁹⁴⁴ Karakehya - İnce Tunçer, *Seri Muhakeme ve Basit Yargılama*, s. 26; Sevdiren, “Seri Muhakeme Usulü Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler”, s. 585; Aldemir, *Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri*, s. 59; Atalay, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 664; Erdem - Şentürk, “Seri Muhakeme Yöntemi”, s. 587; Taneri, *Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü*, s. 42; İldırar, *Seri Muhakeme Usulü*, s. 122; Tulay, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 123; Baytaz, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 237; Belci, *Seri Muhakeme Usulü*, s. 71; Yetimoğlu, “Seri Muhakeme Usulüne Karşılaştırmalı Bakış”, s. 32-33; Erdoğan, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 2005.

sistemindeki benzer yöntemler, genellikle ciddi ve özellikle ağır suçlar için yapılan muhakemelerde uygulanmamaktadır. Nitekim ABD’de kuruma yapılan en önemli eleştirilerden biri de yöntemin uygulanmasında suç sınırının olmaması, en ağır suçlar bakımından dahi bu yöntemin uygulanabiliyor olmasıdır. Bu kapsamda Kıta Avrupası ülkelerinde suçlar bakımından sınırlamalara gidildiği görülmektedir. Ülke düzenlemelerine bakıldığında yöntemlerin, bazı ülkelerde hapis cezasını gerektiren suçlar bakımından cezanın üst sınırının esas alınması veya suçların hafif veya ağır olarak ayrıldığı ülkelerde yalnızca kanunda belirtilen ağır nitelikte olmayan suçlar bakımından uygulanması gibi sınırlamalara tabi tutulduğu görülmektedir. Ceza Muhakemesi Kanunu’ndaki düzenleme bakımından kanun koyucu ise cezanın miktarını ölçü olarak kabul etmemiş; seri muhakeme usulünün uygulanabileceği suçları kanunda liste halinde ve sınırlı sayıda sayma (*numerus clausus*) yoluyla belirlemiştir¹⁹⁴⁵. Maddede sayılan suçlar dışında seri muhakeme usulünün uygulanabilmesi mümkün değildir. Düzenleme istisnai nitelikte olduğundan kıyas yoluyla bu suçların genişletilmesi söz konusu olamaz¹⁹⁴⁶. Aynı zamanda seri muhakeme kapsamındaki bir suçun seri muhakeme kapsamında olmayan başka bir suçla birlikte işlenmesi halinde bu yöntemle başvurulamaz¹⁹⁴⁷. (CMK m. 250/11)

Seri muhakemeye tabi suçlardan bir kısmı Türk Ceza Kanunu’nda düzenlenmekte iken, bazı özel kanunlarda yer alan suçlar da kapsama alınmıştır. CMK m. 250/1 uyarınca, seri muhakeme usulü kapsamında kalan suçlar şu şekilde belirlenmiştir: “a) *Türk Ceza Kanununda yer alan; 1. Hakkı olmayan yere tecavüz (madde 154, ikinci ve üçüncü fıkra), 2. Genel güvenliğin kasten tehlikeye sokulması (madde 170), 3. Trafik güvenliğini tehlikeye sokma (madde 179, ikinci ve üçüncü fıkra), 4. Gürültüye neden olma (madde 183), 5. Parada sahtecilik (madde 197, ikinci ve üçüncü fıkra), 6. Mühür bozma (madde 203), 7. Resmî belgenin düzenlenmesinde yalan beyan (madde 206), 8. Kumar oynanması için yer ve imkân sağlama (madde 228, birinci fıkra), 9. Başkasına ait kimlik veya kimlik bilgilerinin kullanılması (madde 268) suçları. b) 10/7/1953*

¹⁹⁴⁵ Bu yöntemin basit suçlar hakkında uygulanması halinde verim sağlayacağı; basit yargılama usulünde üst sınırı iki yıl veya daha az hapis cezasını gerektiren suçlar kapsama alınırken, TCK ve özel kanunlarda yer alan söz konusu suçların seçilme nedeninin anlaşılmadığı, burada da iki yıl ölçütünün kullanılmasının yerinde olacağı hakkında bkz. Yenisey - Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 874. Ayrıca bkz. Erdoğan, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 2005.

¹⁹⁴⁶ Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 27-28; Evik - Evik, “**The Accelerated Trial**”, s. 218.

¹⁹⁴⁷ Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Üçüncü Bölüm III - F - 3 Seri Muhakeme Usulü Kapsamına Giren Bir Suç ile Bu Kapsama Girmeyen Bir Suçun Birlikte İşlenmesi başlığı.

tarihli ve 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanunun 13 üncü maddesinin birinci, üçüncü ve beşinci fıkraları ile 15 inci maddesinin birinci, ikinci ve üçüncü fıkralarında belirtilen suçlar. c) 31/8/1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Kanununun 93 üncü maddesinin birinci fıkrasında belirtilen suç. d) 13/12/1968 tarihli ve 1072 sayılı Rulet, Tilt, Langırt ve Benzeri Oyun Alet ve Makinaları Hakkında Kanunun 2 nci maddesinde belirtilen suç. e) 24/4/1969 tarihli ve 1163 sayılı Kooperatifler Kanununun ek 2 nci maddesinin birinci fıkrasının (1) numaralı bendinde belirtilen suç.”

Yukarıda da ifade edildiği üzere, uzlaştırma ve önödeme kapsamındaki suçlar seri muhakeme usulüne tabi değildir. (CMSMY m. 5/1) Nitekim uzlaştırma ve önödeme kapsamındaki suçlar, seri muhakeme usulünden önce değerlendirilmesi gereken kamu davasının açılmasının ertelenmesi kurumunun da kapsamı dışında bırakılmıştır. (CMK m. 171/2) Aynı zamanda önödeme kurumuna da uzlaşma kapsamındaki suçlar hariç olmak üzere başvurulabilmektedir. (TCK m. 75) Bu bakımdan CMSMY’de yer alan düzenleme, ceza muhakemesinde alternatif birden fazla yöntemin uygulanmasını engelleyen genel sistem ile uyumlu görünmektedir. Listede sayılan suçlar arasında, yukarıda söz edilen TCK m. 154/3 bakımından söz konusu olan özel durum hariç olmak üzere, uzlaştırma veya önödeme kapsamında olan bir suç bulunmadığı da ifade edilmelidir¹⁹⁴⁸.

CMK m. 250’de liste halinde sayılan suçlar, Adalet Bakanlığı tarafından ispatı kolay ve önem derecesi düşük olarak nitelendirilmiştir¹⁹⁴⁹. Seri muhakeme usulüne tabi olan suçların belirlenmesi kanun koyucunun suç politikası doğrultusunda yapmış olduğu bir tercih olup bu tercih bakımından suçla korunan hukuki değerin mi veya suçun ağırlığının mı kriter olarak alındığına bakıldığında, sayılan suçların düzenlendikleri yerler ve korudukları hukuki değerler bakımından ortak özellikleri bulunmamaktadır. Kanun gerekçesinde de seri muhakeme usulünün uygulanması

¹⁹⁴⁸ Düzenlemenin kanunla değil de, yönetmelik ile getirilmiş olması sorunlu görülmektedir. Bir görüş tarafından, kanunda değişiklik yapılması üzerine uzlaştırmaya ve önödemeye tabi bir suça, sayılan suçlar arasında yer verilmesi halinde kanun ile eklenen söz konusu suçun yönetmelik ile kapsam dışına çıkarılmasının söz konusu olamayacağı gerekçesiyle savcının seri muhakeme usulü yanında uzlaştırma veya önödeme arasında bir tercih yapma yetkisine sahip olacağı ifade edilmiştir. Bkz. Yavuz, **Kovuşturmaya Alternatif Yöntemler**, s. 252.

¹⁹⁴⁹ Adalet Bakanlığı’nın “Yargı Reformunun İlk Paketi Yasalaştı” başlıklı açıklaması için bkz. <https://hhgm.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/yargi-reformunun-ilk-paketi-yasalasti> (Erişim Tarihi: 10.11.2021).

bakımından basit ve belirli bir önem derecesinin altındaki suçlar ifadelerine yer verilmiştir¹⁹⁵⁰. O halde ağır olmayan, delil toplama işlemleri teknik bilgiye dayanan, ispatı daha kolay görülen ve yaygın şekilde soruşturma konusu edilen suçlar bakımından bu yöntemin tercih edildiği düşünülebilir¹⁹⁵¹.

Seri muhakeme usulü kapsamına alınan suçlar bakımından bazı ortak özelliklerden bahsedilmesi mümkündür¹⁹⁵². Kanun koyucu tarafından belirlenen suçlar bakımından kamu barışının tesisi ve mağdur hakları açısından sorun teşkil etmeyecek şekilde, bu kurumun uygulanmasının çoğunlukla mağdurun gerçek kişi olmadığı, sadece toplumun veya toplumu oluşturan bireylerin olduğu suçlarla sınırlı

¹⁹⁵⁰ 7188 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Gerekçesi, s. 8, 16. Kanun'da basit veya hafif suç-ağır suç ayrımı yapılmamakla birlikte, üst sınırı iki yıl ve daha az olan suçların çok hafif suçlar; çok hafif suçlar kapsamına girmeyen, asliye ceza mahkemesinin görevine giren suçların hafif suçlar ve ağır ceza mahkemesinin görevine giren suçların ağır suçlar olarak nitelendirilmesinin kanunun satır aralarından ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Bkz. Murat Volkan Dülger, Yargı Reformu: Gerçekten Bir Reform Mu? <https://www.hukukihaber.net/yargi-reformu-gerçekten-bir-reform-mu-makale,7053.html> (Erişim Tarihi: 10.11.2020).

¹⁹⁵¹ Benzer yönde Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 93. Kanunda sayılan suçların uygulamada sıklıkla karşılaşılan suç tipleri olmadığı hakkında bkz. Taneri, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 99. Adalet Bakanlığı tarafından yayınlanan Adalet İstatistiklerine bakıldığında; Türk Ceza Kanunu'nun 154. maddesinde düzenlenen suç bakımından toplam 39.320 soruşturma dosyasının 29.774'ünün kovuşturmaya yer olmadığı kararı ile sonuçlandığı ve 7.207 kamu davası açıldığı; Türk Ceza Kanunu'nun 170. maddesinde düzenlenen suç bakımından toplam 16.806 soruşturma dosyasının 10.424'ünün kovuşturmaya yer olmadığı kararı ile sonuçlandığı ve 5.080 kamu davası açıldığı; Türk Ceza Kanunu'nun 179. maddesinde düzenlenen suç bakımından toplam 66.839 soruşturma dosyasının 44.973'ünün kovuşturmaya yer olmadığı kararı ile sonuçlandığı ve 19.787 kamu davası açıldığı; Türk Ceza Kanunu'nun 183. maddesinde düzenlenen suç bakımından toplam 254 soruşturma dosyasının 218'inin kovuşturmaya yer olmadığı kararı ile sonuçlandığı ve 18 kamu davası açıldığı; Türk Ceza Kanunu'nun 197. maddesinde düzenlenen suç bakımından toplam 14.074 soruşturma dosyasının 9.965'inin kovuşturmaya yer olmadığı kararı ile sonuçlandığı ve 2.256 kamu davası açıldığı; Türk Ceza Kanunu'nun 203. maddesinde düzenlenen suç bakımından toplam 18.575 soruşturma dosyasının 10.562'sinin kovuşturmaya yer olmadığı kararı ile sonuçlandığı ve 3.591 kamu davası açıldığı; Türk Ceza Kanunu'nun 206. maddesinde düzenlenen suç bakımından toplam 41.035 soruşturma dosyasının 34.148'inin kovuşturmaya yer olmadığı kararı ile sonuçlandığı ve 2.312 kamu davası açıldığı; Türk Ceza Kanunu'nun 228. maddesinde düzenlenen suç bakımından toplam 5.767 soruşturma dosyasının 1.844'ünün kovuşturmaya yer olmadığı kararı ile sonuçlandığı ve 2.859 kamu davası açıldığı; Türk Ceza Kanunu'nun 268. maddesinde düzenlenen suç bakımından toplam 6.260 soruşturma dosyasının 3.630'unun kovuşturmaya yer olmadığı kararı ile sonuçlandığı ve 1.179 kamu davası açıldığı görülmektedir. Bununla birlikte özel kanunlardaki düzenlemelerdeki maddelere ilişkin ayrıca bir bilgi verilmemiş, özel kanun kapsamındaki suçlara ilişkin toplu istatistiki bilgilere yer verilmiştir. Buna göre, 6136 sayılı Kanun kapsamındaki suçlar bakımından toplam 54.198 soruşturma dosyasının 25.285'inin kovuşturmaya yer olmadığı kararı ile sonuçlandığı ve 22.544 kamu davası açıldığı; 6831 sayılı Kanun kapsamındaki suçlar bakımından toplam 24.092 soruşturma dosyasının 5.173'ünün kovuşturmaya yer olmadığı kararı ile sonuçlandığı ve 17.708 kamu davası açıldığı; 1163 sayılı Kanun kapsamındaki suçlar bakımından toplam 2.340 soruşturma dosyasının 1.087'sinin kovuşturmaya yer olmadığı kararı ile sonuçlandığı ve 975 kamu davası açıldığı anlaşılmaktadır. Son olarak, 1072 sayılı Kanun kapsamında ise tek bir suç düzenlendiğinden bu suç bakımından toplam 1.553 soruşturma dosyasının 255'inin kovuşturmaya yer olmadığı kararı ile sonuçlandığı ve 920 kamu davası açıldığı görülmektedir. Bkz. Adalet Bakanlığı, **Adalet İstatistikleri 2020**, s. 51 vd.

¹⁹⁵² Sevdiren, "**Seri Muhakeme Usulü Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler**", s. 586.

tutulmak istendiği söylenebilir¹⁹⁵³. Aynı zamanda bu suçların ispatının diğer suçlara göre kolay olduğu, nispeten daha az araştırma ve soruşturma işlemi gerektiren, cezasının daha ziyade alt sınırı az olan ve asliye ceza mahkemesinin görev alanına giren suçlardan olduğu ifade edilmektedir¹⁹⁵⁴.

Kanunda belirlenen suçlar ile seri muhakeme usulünün amaçlarından olan iş yükünün azaltılmasına hizmet edilmesi hedeflenmiştir. Yukarıda da ifade edildiği üzere, Adalet Bakanlığı tarafından yıllık yaklaşık 180 bin dosyanın seri muhakeme usulü kapsamına gireceği değerlendirilmiştir¹⁹⁵⁵. Adli mercilerin iş yüklerinin azaltılması bakımından iş yükünün çoğunluğunu oluşturan basit nitelikteki suç tiplerinin, bu konudaki istatistiksel çalışmaların ve araştırmaların yapılması ardından belirlenmesi önem arz etmekle birlikte; kanun koyucunun ilgili suç tiplerini belirlerken bu tür çalışmalardan faydalanıp faydalanmadığı bilinmemektedir.

Diğer yandan Kıta Avrupasındaki benzer yöntemlerin kapsamının süreç içerisinde yapılan değişikliklerle genişletildiği hususu da bu noktada gözden kaçırılmamalıdır. Örneğin, İtalya’da 2003 yılında yapılan değişiklikte anlaşılan cezanın sınırı beş yıla yükseltilmiş; Fransa’da ise 2011 yılında yapılan değişiklikte suçların kapsamı genişletilmiş ve istisnalar hariç olmak üzere, tüm orta ağırlıktaki suçlar (*délits*) bakımından uygulanma olanağı getirilmiştir. Bu çerçevede seri muhakeme usulü bakımından da seri muhakemeye tabi olan suçların süreç içerisinde çeşitlendirilip kapsamının genişletileceği, özellikle idarenin düzenleyici işlemleriyle de mücadele edilebilecek nitelikteki suçların listeye dâhil edileceği görüşü dile getirilmektedir¹⁹⁵⁶.

¹⁹⁵³ Baytaç, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 238; Ildırar, *Seri Muhakeme Usulü*, s. 142-143; Atalay, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 667; Alşahin, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 84; Işıka, “General Evaluation of Serial Trial Procedure”, s. 163; Evik - Evik, “The Accelerated Trial”, s. 219.

¹⁹⁵⁴ Atalay, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 667; Sevdiren, “Seri Muhakeme Usulü Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler”, s. 587; Ildırar, *Seri Muhakeme Usulü*, s. 122-123.

¹⁹⁵⁵ Adalet Bakanlığı’nın “Yargı Reformunun İlk Paketi Yasalaştı” başlıklı açıklaması için bkz. <https://hhgm.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/yargi-reformunun-ilk-paketi-yasalasti> (Erişim Tarihi: 10.11.2021).

¹⁹⁵⁶ Kızılarıslan, “Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri”, s. 1923. Benzer Yönde Aygörmez Uğurlubay - Haydar - Korkmaz, “Serî Muhakeme Usûlüne İlişkin Sorunlar”, s. 264; Taneri, *Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü*, s. 99; Ildırar, *Seri Muhakeme Usulü*, s. 122; Belci, *Seri Muhakeme Usulü*, s. 94; Atalay, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 667; Yenisey - Nuhoglu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 876; Kocakale, *Seri Muhakeme Usulü*, s. 61. Aynı zamanda Adalet Bakanlığı tarafından Nisan 2021’de yayımlanan İnsan Hakları Eylem Planı ve Uygulama Takvimi’nde makul sürede yargılanma hakkının güçlendirilmesi amacı doğrultusunda seri muhakeme ve basit yargılama gibi usullerin kapsamının genişletilmesi faaliyetine yer verilmiştir. Bkz. Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Eylem Planı ve Uygulama Takvimi, s. 36

2. Türk Ceza Kanunu'ndaki Suçlar

Hakkı olmayan yere tecavüz suçunun düzenlendiği Türk Ceza Kanunu'nun 154. maddesinin ikinci ve üçüncü fıkrasındaki suçlar seri muhakeme usulü kapsamındadır. Bu noktada 1. fıkra düzenlenmiş suçun seri muhakeme usulüne tabi olmadığı ifade edilmelidir. TCK m. 154/2 uyarınca, köy tüzel kişiliğine ait olduğunu veya öteden beri köylünün ortak yararlanmasına terk edilmiş bulunduğunu bilerek mera, harman yeri, yol ve sulak gibi taşınmaz malları kısmen veya tamamen zapt eden, bunlar üzerinde tasarrufta bulunan veya sürüp eken kimse hakkında birinci fıkra yazılı cezalar uygulanır. TCK m. 154/3 gereğince, kamuya veya özel kişilere ait suların mecrasını değiştiren kimse hakkında birinci fıkra yazılı cezalar uygulanır. Bu fıkralarda işlenen suçların cezası bakımından birinci fıkra atıf yapılmış olup, TCK m. 154/1 hükmüne göre, faile altı aydan üç yıla kadar hapis ve bin güne kadar adli para cezası verilir.

Türk Ceza Kanunu'nun 170. maddesinde düzenlenen genel güvenliğin kasten tehlikeye sokulması suçu seri muhakeme usulüne tabidir. Maddenin birinci fıkrasına göre, kişilerin hayatı, sağlığı veya malvarlığı bakımından tehlikeli olacak biçimde ya da kişilerde korku, kaygı veya panik yaratabilecek tarzda; yangın çıkaran, bina çökmesine, toprak kaymasına, çığ düşmesine, sel veya taşkına neden olan, silahla ateş eden veya patlayıcı madde kullanan kişi, altı aydan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Maddenin ikinci fıkrası uyarınca, yangın, bina çökmesi, toprak kayması, çığ düşmesi, sel veya taşkın tehlikesine neden olan kişi, üç aydan bir yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır.

Trafik güvenliğini tehlikeye sokma suçunun düzenlendiği TCK'nın 179. maddesinin ikinci ve üçüncü fıkralarında düzenlenen suçlar, seri muhakeme usulü kapsamına alınmıştır. Birinci fıkra düzenlenmiş suç hakkında seri muhakeme usulü uygulanamaz. Maddenin ikinci fıkrasında, kara, deniz, hava veya demiryolu ulaşım araçlarını kişilerin hayat, sağlık veya malvarlığı açısından tehlikeli olabilecek şekilde sevk ve idare eden kişinin, üç aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacağı hüküm altına alınmaktadır. Maddenin üçüncü fıkrasında ise, alkol veya uyuşturucu

madde etkisiyle ya da başka bir nedenle emniyetli bir şekilde araç sevk ve idare edemeyecek halde olmasına rağmen araç kullanan kişinin yukarıdaki fıkra hükmüne göre cezalandırılacağı düzenlenmektedir.

TCK'nın 183. maddesinde düzenlenen gürültüye neden olma suçu, seri muhakeme usulü kapsamına alınan suçlardandır. Madde hükmüne göre, ilgili kanunlarla belirlenen yükümlülöklere aykırı olarak, başka bir kimsenin sağlığını zarar görmesine elverişli bir şekilde gürültüye neden olan kişi, iki aydan iki yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır.

Türk Ceza Kanunu'nun 197. maddesinde düzenlenen parada sahtecilik suçunun ikinci ve üçüncü fıkrasında düzenlenen suçlar seri muhakeme usulüne tabidir. Bununla birlikte, birinci fıkroda düzenlenen suç hariç tutulduğundan, seri muhakeme kapsamında değerlendirilemez. Maddenin ikinci fıkrasında, sahte parayı bilerek kabul eden kişinin bir yıldan üç yıla kadar hapis ve adli para cezası ile cezalandırılacağı düzenlenmektedir. Maddenin üçüncü fıkrasında ise, sahteliğini bilmeden kabul ettiği parayı bu niteliğini bilerek tedavüle koyan kişinin üç aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacağı hüküm altına alınmıştır.

Seri muhakeme usulü kapsamına alınan suçlardan TCK'nın 203. maddesinde düzenlenen mühür bozma suçuna göre, kanun veya yetkili makamların emri uyarınca bir şeyin saklanması veya varlığının aynen korunmasını sağlamak için konulan mührü kaldıran veya konuluş amacına aykırı hareket eden kişi, altı aydan üç yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır.

Seri muhakeme usulüne tabi olan resmî belgenin düzenlenmesinde yalan beyan suçu TCK'nın 206. maddesinde düzenlenmektedir. Buna göre, bir resmî belgeyi düzenlemek yetkisine sahip olan kamu görevlisine yalan beyanda bulunan kişinin üç aydan iki yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılacağı hüküm altına alınmıştır.

TCK'nın 228. maddesinde düzenlenen kumar oynanması için yer ve imkân sağlama suçunun birinci fıkrasında düzenlenen suç seri muhakeme usulü kapsamına alınmıştır. Birinci fıkra gereğince, kumar oynanması için yer ve imkân sağlayan kişi,

bir yıldan üç yıla kadar hapis ve iki yüz günden aşağı olmamak üzere adli para cezası ile cezalandırılacaktır. Kumar, TCK m. 228/6'da kazanç amacıyla icra edilen ve kar ve zararın talihe bağlı olduğu oyunlar olarak tanımlanmaktadır. Maddenin diğer fıkralarında düzenlenen haller bakımından seri muhakeme usulü uygulama alanı bulmaz.

Seri muhakeme usulü kapsamında olan başkasına ait kimlik veya kimlik bilgilerinin kullanılması suçunun düzenlendiği TCK'nın 268. maddesine göre, işlediği suç nedeniyle kendisi hakkında soruşturma ve kovuşturma yapılmasını engellemek amacıyla, başkasına ait kimliği veya kimlik bilgilerini kullanan kişi, iftira suçuna ilişkin hükümlere göre cezalandırılır. Suçun yaptırımı bakımından atıf yapılan TCK'nın 267. maddesinin birinci fıkrasında düzenlenen iftira suçu hükümlerine göre, fail bir yıldan dört yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır¹⁹⁵⁷.

3. Özel Kanunlardaki Suçlar

6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun'un 13. maddesinin birinci, üçüncü ve beşinci fıkralarında sayılan suçlar seri muhakeme usulü kapsamındadır. Maddenin birinci fıkrasında, bu Kanun hükümlerine aykırı olarak ateşli silahlarla bunlara ait mermileri satın alan veya taşıyanlar veya bulunduranlar hakkında bir yıldan üç yıla kadar hapis ve otuz günden yüz güne kadar adli para cezasına hükmolunacağı düzenlenmektedir. Maddenin üçüncü fıkrasında, bu Kanunun 12. maddesinin 4. fıkrasında sayılanlar dışındaki¹⁹⁵⁸ ateşli silahın bir adet olması ve mutad sayıdaki mermilerinin ev veya işyerinde bulundurulması halinde verilecek cezanın bir yıldan iki yıla kadar hapis ve yirmi beş günden yüz güne kadar adli para cezası olduğu hüküm altına alınmıştır. Beşinci fıkra uyarınca, kuru sıkı tabir edilen ses veya gaz fişegi ya da benzerlerini atabilen tabancayı, teknik özelliklerinde değişiklik yaparak öldürmeye elverişli silah haline dönüştüren kişi, bu maddenin birinci fıkrası hükümlerine göre cezalandırılır.

¹⁹⁵⁷ Seri muhakeme usulünün ancak TCK m. 267/1'deki suçun temel şekli söz konusu olduğunda uygulanabileceği hakkında bkz. Üçüncü bölüm II - G - 4 Seri Muhakeme Usulü Kapsamındaki Suçlara İlişkin Değerlendirmeler başlığı.

¹⁹⁵⁸ 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun m. 12/4: "Ateşli silahın tüfek veya seri ateşli kısa sürede çok sayıda ve etkili biçimde mermi atabilen tam otomatik veya dürbünlü tabanca veya bu fıkarda sayılanların benzerleri olması ya da bu niteliği taşımayan ateşli silahlar veya her türlü mermilerin miktar bakımından vahim olması halinde yukarıdaki fıkralarda yazılı cezalar yarı oranında artırılarak hükmolunur."

6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun'un 15. maddesinin birinci, ikinci ve üçüncü fıkralarında sayılan suçlar da seri muhakeme usulü kapsamına alınmıştır. Maddenin birinci fıkrasında, bu Kanun hükümlerine aykırı olarak 4. maddede yazılı olan bıçak veya diğer aletleri veya benzerlerini¹⁹⁵⁹ satanlar, satmaya aracılık edenler, satın alanlar, taşıyanlar veya bulunduranlar hakkında altı aydan bir yıla kadar hapis ve yirmi beş günden az olmamak üzere adli para cezasına hükmolunacağı düzenlenmektedir. İkinci fıkraya göre, bu madde kapsamına giren bıçak veya diğer aletlerin veya benzerlerinin sayı veya nitelik bakımından vahim olması halinde yukarıdaki fıkraya göre hükmolunacak cezalar yarıdan bir katına kadar artırılır. Maddenin üçüncü fıkrasında ise bu Kanunun 4. maddesine göre yapımına izin verilen bıçakları veya diğer aletleri veya benzerlerini kullanma amacı dışında satanlar, satmaya aracılık edenler, satın alanlar, taşıyanlar veya bulunduranlar hakkında birinci fıkradaki; o bıçak veya diğer aletlerin veya benzerlerinin sayı ve nitelik bakımından vahim olması halinde de ikinci fıkradaki cezalara hükmolunacağı düzenlenmektedir.

6831 Sayılı Orman Kanunu'nun 93. maddesinin birinci fıkrasında düzenlenen suç, seri muhakeme usulüne tabi kılınmıştır. Söz konusu hükümde, bu Kanunun 17. maddesinde yasak edilen fiilleri¹⁹⁶⁰ işleyenlerin veya izne bağlı işleri izinsiz

¹⁹⁵⁹ 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun m. 4:

“Ülke içinde kama, hançer, saldırma, şişli baston, sustalı çakı, pala,kılıç, kasatura, süngü, sivri uçlu ve oluklu bıçaklar, topuz, topuzlu kamçı, boğma teli veya zinciri, muşta ile salt saldırı ve savunmada kullanılmak üzere özel nitelikteki benzeri aletlerin yapımı yasaktır.

Bunlardan bir sanat veya mesleğin icrası için kullanılması zorunlu bulunanların yapımına İçişleri Bakanlığınca yapılacak bir yönetmelikte belirlenen kurallara göre izin verilir.

Yalnız sporda kullanılan yivli ateşsiz silahlar ve mermileri ile yivsiz tüfekler ve mermilerinin, ev gereçlerinden olan veya tababet, sanayi, tarım, spor için kullanılan aletlerle bir meslek veya sanatın icrası için gerekli bıçak, şiş, raspa ve benzerlerinin kullanılması bu Kanun hükümlerine tabi değildir.

Avda veya sporda kullanılan her nevi ateşli yivli silahlar bu Kanunun 7 nci maddesine göre ruhsata tabidir.”

¹⁹⁶⁰ 6831 sayılı Orman Kanunu m. 17:

“Devlet ormanları içinde bu ormanların korunması, istihsal ve imarı ile alakalı olarak yapılacak her nevi bina ve tesisler müstesna olmak üzere; otlatma planı yapılan alanlarda yıllık otlatma süresi dâhilinde hayvanların planlı otlatılmasını sağlayan, gecelemesini emniyet altına alan ve dağılmalarını engelleyen geçici çevirmeler şeklinde düzenlemeler dışında, her çeşit bina, ağıl ve hayvanların barınmasına mahsus yerler yapılması, tarla açılması, işlenmesi, ekilmesi ve orman içinde yerleşilmesi yasaktır. Ancak, Devlet ormanlarında 31/12/2011 tarihinden önce toplu yerleşimin bulunduğu; yaylak ve otlak olarak kullanılan alanlar içindeki yerler ile yılın belirli dönemlerinde geleneksel yaylacılık maksadıyla yerleşim yeri olarak kullanılan alanlar kullanım bütünlüğü de dikkate alınarak Orman Genel Müdürlüğüne tespit edilir. Tespit edilen bu alanlardan uygun görülenler Cumhurbaşkanlığı kararı ile yayla alanı olarak ilan edilir. İlan edilen yayla alanlarında 31/12/2011 tarihinden evvel yapılmış, hakkında müsadere kararı bulunanlar da dâhil her türlü bina ve tesisler mevcut haliyle vaziyet planında gösterilerek Orman Genel Müdürlüğüne sabit kıymetlerine alınır. Yayla alanlarında bulunan bina ve tesisler orman idaresi tarafından işletilir, işlettirilebilir veya kiraya verilebilir. Elde edilen gelirler Orman Genel Müdürlüğüne döner sermayesine gelir kaydedilir. Giderler ise Orman Genel Müdürlüğüne döner sermayesinden karşılanır. Bu alanlardaki bina ve tesislerin kullanıcıları orman idaresince tespit edilir, ilgili kaymakamlık ve muhtarlıklar vasıtasıyla bir ay süreyle ilan edilir. Bu süre içinde yapılan

yapanların, 91. madde hükümleri saklı kalmak üzere altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacağı düzenlenmektedir.

1072 sayılı Rulet, Tilt, Langırt ve Benzeri Oyun Alet ve Makinaları Hakkında Kanun'un 2. maddesinde düzenlenen suç, seri muhakeme usulü kapsamında yer almaktadır. Madde uyarınca, bu Kanuna aykırı hareket edenler bir yıldan beş yıla kadar hapis ve yüz günden bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır. Kanun kapsamında yasaklanan fiiller Kanun'un birinci maddesinde düzenlenmektedir¹⁹⁶¹.

itirazlar bir ay içinde orman idaresinde mevcut bilgi ve belgelere göre, bunun mümkün olmaması halinde başvuru sahiplerinin elindeki bilgi ve belgelere göre sonuçlandırılarak ilgililere bildirilir. Kullanıcısı tespit edilen bina ve tesisler vaziyet planına göre kullanıcısına, tespit tarihinden itibaren bir yıl içinde talebi halinde rayiç bedel üzerinden 8/9/1983 tarihli ve 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu hükümlerine göre kiraya verilebilir. Kullanıcıları tarafından kiralanan bina ve tesisler ise yıkılır. Kiralanan bina ve tesislere ilişkin, ilgili kurumlarca orman idaresine bildirilen eksikliklerin tamamlanması yönünde kiracıya tebligat yapılarak en geç bir yıl içinde eksikliğin giderilmesi istenir. Eksikliklerin giderilmemesi halinde yapılan kiralama işlemi iptal edilir. İlgili mevzuattan doğacak her türlü zarar ve hukuki sorumluluk kiracıya aittir. Yayla alanı olarak ilan edilen yerlerde orman idaresince nüfus yoğunluğu, yöresel ihtiyaç ve sosyal problemler dikkate alınarak gerekli her tür ve ölçekte planlar Orman Genel Müdürlüğüne yapılır veya yaptırılır. Yapılan bu planlar Orman ve Su İşleri Bakanlığınca onaylanır. Yayla alanlarında mevcut bina ve tesislerin kiralayan tarafından iki yıl içinde planlara uygun hale getirilmesi istenir. Uyumlu hale getirenlerin kira sözleşmeleri yenilenir. Aksi halde kira sözleşmesi iptal edilir. Yayla alanlarına ilişkin iş ve işlemler yönetmelikle belirlenir.

Devlet ormanlarının herhangi bir suretle yanmasından veya açıklıklarından faydalanılarak işgal, açma veya herhangi şekilde olursa olsun kesme, sökme, budama veya boğma yollarıyla elde edilecek yerlerle buralarda yapılacak her türlü yapı ve tesisler, şahıslar adına tapuya tescil olunamaz. Buralara doğrudan doğruya orman idaresince el konulur. Yanan orman alanlarındaki her türlü emval Orman Genel Müdürlüğüne değerlendirilir.

Savunma, ulaşım, enerji, haberleşme, su, atık su, petrol, doğalgaz, altyapı, katı atık bertaraf ve düzenli depolama tesislerinin; baraj, gölet, sokak hayvanları bakımevi ve mezarlıkların; Devlete ait sağlık, eğitim, adli hizmet ve spor tesisleri ile ceza infaz kurumlarının ve bunlarla ilgili her türlü yer ve binanın Devlet ormanları üzerinde bulunması veya yapılmasında kamu yararı ve zaruret olması halinde, gerçek ve tüzel kişilere bedeli mukabilinde Çevre ve Orman Bakanlığınca izin verilebilir. Devletçe yapılan ve/veya işletilenlerden bedel alınmaz. Bu izin süresi kırkdokuz yılı geçemez. Bu alanlarda Devletçe yapılanların dışındaki her türlü bina ve tesisler iznin sona ermesi halinde eksiksiz ve bedelsiz olarak Orman Genel Müdürlüğüne tasarrufuna geçer. Söz konusu tesisler Orman Genel Müdürlüğü veya Çevre ve Orman Bakanlığı ihtiyacında kullanılabilir veya kiraya verilmek suretiyle değerlendirilebilir. İzin amaç ve şartlarına uygun olarak faaliyet gösteren hak sahiplerinin izin süreleri; yer, bina ve tesislerin rayiç değeri üzerinden belirlenecek yıllık bedelle doksandokuz yıla kadar uzatılabilir. Bu durumda devir işlemleri uzatma süresi sonunda yapılır. Verilen izinler amaç dışında kullanılamaz.

Yukarıdaki fıkrada belirtilen bina ve tesislerin hükmi şahsiyeti haiz amme müesseselerine ait ormanlarda veya hususi ormanlarda yapılmak istenmesi halinde de Çevre ve Orman Bakanlığınca izin verilebilir. Bu takdirde kullanım bedeli, süresi, yapılan bina ve tesislerin devri gibi hususlar genel hükümlere uygun olarak taraflarca tespit edilir.”

¹⁹⁶¹ 1072 sayılı Rulet, Tilt, Langırt ve Benzeri Oyun Alet ve Makinaları Hakkında Kanun m. 1: “Türk Ceza Kanununun 228 inci maddesinin kapsamı dışında kalsa bile umuma mahsus veya umuma açık yerlerde her ne ad altında olursa olsun kazanç kasdiyle oynanmasa dahi rulet, tilt ve benzeri baht ve talihe bağlı veya maharet isteyen, otomatik, yarı otomatik el veya ayakla kullanılan oyun alet veya makinaları ile benzerlerini bulundurmamak veya çalıştırmak veya yurda sokmak yahut imal etmek yasaktır. Bu kanunun uygulanmasında spor kulüpleri, gençlik teşekkülleri ve dernekler umuma açık yer sayılır. Ancak 7470 sayılı T. C. Turizm Bankası Kanununun 18 inci maddesi hükümleri saklıdır.”

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun ek 2. maddesinin 1. fıkrasının 1 numaralı bendinde düzenlenen fiiller seri muhakeme kapsamına alınmıştır. 1163 sayılı Kanun'un ek 2. maddesi cezai sorumluluğu düzenleyen genel bir hüküm niteliğindedir. 26.10.2021 tarihli ve 31640 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan 21.10.2021 tarihli ve 7339 sayılı Kooperatifler Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 14. maddesi ile 1163 sayılı Kanun'un ek 2. maddesinin birinci fıkrasının (1) numaralı bendinde yer alan fiillerin kapsamı genişletilmiştir. Değişiklikten sonraki madde hükmüne göre; 8. maddenin üçüncü ve dördüncü fıkralarına¹⁹⁶², 16. maddenin beşinci fıkrasına¹⁹⁶³, 24. maddenin birinci fıkrasına¹⁹⁶⁴, 46. maddenin ikinci fıkrasına¹⁹⁶⁵, 56. maddenin ikinci ve altıncı fıkralarına¹⁹⁶⁶, 59. maddenin dördüncü, altıncı, yedinci ve sekizinci fıkralarına¹⁹⁶⁷, 62. maddenin ikinci fıkrası¹⁹⁶⁸ gereği sorumlulukları altında bulunan para, mal, defter, belge ve diğer

¹⁹⁶² 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu m. 8/3: “Yapı kooperatiflerinde konut, işyeri ve ortak sayısı genel kurulca belirlenir. Yönetim Kurulu, genel kurulca kararlaştırılan sayının üzerinde ortak kaydedemez.” 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu m. 8/4: “Kamu kaynaklarından desteklenen kredilere kefil olan kooperatifler ile kamu kaynaklı tarımsal desteklemelere aracılık yapan kooperatiflerde, yönetim kurulu anasözleşmede belirtilen şartları taşıyanları ortaklığa kabulden kaçınamaz.”

¹⁹⁶³ 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu m. 16/5: “Haklarındaki çıkarma kararı kesinleşmeyen ortakların yerine yeni ortak alınamaz. Bu kişilerin ortaklık hak ve yükümlülükleri, çıkarılma kararı kesinleşinceye kadar devam eder.”

¹⁹⁶⁴ 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu m. 24/1: “Yönetim kurulu yıllık faaliyet raporu, bilanço, gelir-gider farkı hesapları ve denetçilerin 66 ncı ve 69 uncu madde hükümlerine uygun olarak tanzim edecekleri raporlar, genel kurulun yıllık toplantısından en az 15 gün öncesinden itibaren bir yıl süre ile kooperatif merkezinde, varsa şubelerinde ve elektronik ortamda KOOPBİS'te ortakların tetkikine amade tutulur.”

¹⁹⁶⁵ 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu m. 46/2: “Dörtten az olmamak üzere ortakların en az 1/10'u tarafından genel kurul toplantısından en az 20 gün önce yazılı olarak bildirilecek hususların gündeme konulması zorunludur.”

¹⁹⁶⁶ 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu m. 56/2: “Üyelik şartları denetçiler tarafından araştırılır. Bu şartları taşımadıkları halde seçilenler ile sonradan kaybedenlerin görevlerine yönetim kurulunca son verilir.”

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu m. 56/6: “Yönetim kurulu üyelerine genel kurulca belirlenen aylık ücret, huzur hakkı, rısturn ve yolluk dışında hiçbir ad altında başkaca ödeme yapılamaz. Kamu kaynaklarından desteklenen kredilere kefil olan kooperatifler ile kamu kaynaklı tarımsal desteklemelere aracılık yapan kooperatiflerin yönetim kurulu üyeleri, bunların ortağı olduğu üst kuruluşlarda görev alsalar dahi yalnızca bir ücret veya huzur hakkı alabilirler.”

¹⁹⁶⁷ 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu m. 59/4: “Kooperatiflerce alınması kararlaştırılan gayrimenkullerin alımının, tapu devri veya tapuya şerh verdirilecek bir satış vaadi sözleşmesi ile yapılması şarttır.”

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu m. 59/6: “Yönetim kurulu üyeleri ve kooperatif personeli ortaklık işlemleri dışında kendisi veya başkası namına, bizzat veya dolaylı olarak kooperatifle kooperatif konusuna giren bir ticari muamele yapamaz.”

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu m. 59/7: “Kooperatif ve üst kuruluşlarca tanıtma ve ortak kaydetmek amacıyla yapılacak ilan, reklam ve açıklamalar, eksik ve gerçeğe aykırı olamayacağı gibi, yanıltıcı bilgi ve unsurlar taşıyamaz.”

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu m. 59/8: “Yönetim kurulu üyeleri ve temsile yetkili şahıslar, genel kurulun devredemeyeceği yetkilerini kullanamaz.”

¹⁹⁶⁸ 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu m. 62/2: “Yönetim kurulu; kendi tutanakları, genel kurul tutanakları, ortak listeleri, gelir-gider hesapları ve yıllık bilançonun usulüne uygun olarak hazırlanması ve saklanması, tetkik olunmak üzere denetçilere verilmesinden sorumludur. Ayrıca görevi sona eren yönetim kurulu üyeleri tarafından sorumlulukları altında bulunan para, mal, defter, belge ve diğer

kooperatif varlıklarını teslim etmeyen ve 90. maddenin beşinci fıkrasına¹⁹⁶⁹ aykırı hareket eden kooperatif ve üst kuruluşlarının yönetim kurulu üyeleri ve memurları ile 72. maddenin dördüncü fıkrasına¹⁹⁷⁰ aykırı hareket eden kooperatif üst kuruluşlarının yönetim kurulu üyeleri üç aydan iki yıla kadar hapis ve elli günden beş yüz güne kadar adli para cezası ile cezalandırılırlar.

4. Seri Muhakeme Usulü Kapsamındaki Suçlara İlişkin Değerlendirmeler

a. Genel Değerlendirme

Seri muhakeme kapsamında olduğu belirlenen suçların, mağduru toplum veya toplumu oluşturan bireyler olan ve gerçek kişi bir mağduru bulunmayan suçlardan seçildiği genellikle ifade edilmektedir. Kişilere karşı suçların onarıcı adalet yaklaşımı çerçevesinde uzlaştırma yoluyla geleneksel yargılama dışına çıkartılması hedeflendiğinden, kanun koyucunun bu tercihi mantıklı olarak nitelendirilmektedir¹⁹⁷¹. Aynı zamanda mağdurun sürece katılma hakkının bulunmaması benzer yöntemlere yapılan önemli eleştirilerden biridir. Bununla birlikte, kanunda sayılan bazı suçlar bakımından mağdurun veya suçtan zarar görenin gerçek kişi olması söz konusu olabilir. Örneğin, 154. maddenin 2. ve 3. fıkrasındaki suçlar bakımından seri muhakeme usulü kapsamında olan hakkı olmayan yere tecavüz suçu, Türk Ceza Kanunu'nun “*Kişilere Karşı Suçlar*” başlıklı ikinci kısmında “*Malvarlığına Karşı Suçlar*” başlıklı onuncu bölümünde düzenlenmektedir. Mağdurun gerçek kişi olduğu hakkı olmayan yere tecavüz suçunun 1. fıkrasındaki suç

kooperatif varlıklarının seçimlerin yapıldığı genel kurul toplantı tarihinden itibaren üç iş günü içinde tutanakla yeni seçilenlere teslimi zorunludur.”

¹⁹⁶⁹ 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu m. 90/5: “Kooperatiflerde ve üst kuruluşlarında görevli bulunanlar bu kuruluşlara ait mal, para ve para hükmündeki kağıtları ve gizli de olsa bunlarla ilgili defter ve belgeleri istenildiğinde müfettişlere, kooperatif kontrolörlerine, denetimle görevlendirilen personele ve kredi kuruluşlarının denetim görevlilerine göstermek, saymasına ve incelemesine yardımda bulunmak, istenilen bilgileri gerçeğe uygun ve eksiksiz olarak vermek ve doğru beyanda bulunmakla yükümlüdürler.”

¹⁹⁷⁰ 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu m. 72/4: “Kooperatifler, kooperatif birliklerine; kooperatif birlikleri de merkez birliğine ortak olmadığı takdirde, kamu kaynaklarından desteklenen kredilere kefalet sağlayamaz ve kamu kaynaklı tarımsal desteklemelere aracılık yapamaz. Bu kapsamdaki başvurularda; birlikler kooperatifleri, merkez birliği de birlikleri ortaklığa kabulden kaçınamaz.”

¹⁹⁷¹ Kızıllarslan, “Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri”, s. 1923.

seri muhakeme usulü kapsamına alınmamıştır¹⁹⁷². Bununla birlikte, TCK m. 154/2 açısından suçtan zarar gören kişi köy tüzel kişiliği veya köy halkı olabileceksen, 153/3'te yer alan düzenleme bakımından suçun mağduru, sular üzerinde hak sahibi olan gerçek kişilerdir¹⁹⁷³. Bu suç dışındaki diğer suçlar ise Türk Ceza Kanunu'nun "*Topluma Karşı Suçlar*" başlıklı üçüncü kısmında düzenlenmiş; TCK m. 268'de düzenlenen başkasına ait kimlik veya kimlik bilgilerinin kullanılması suçu ise "*Millete ve Devlete Karşı Suçlar ve Son Hükümler*" başlıklı dördüncü kısımda "*Adliye Karşı Suçlar*" başlıklı ikinci bölümde hüküm altına alınmıştır. Ancak bu suçlarda mağdurun toplum veya toplumu oluşturan bireyler olduğu kabul edilse de bazı suçlar bakımından ayrıca gerçek kişilerin de mağdur veya suçtan zarar gören olması söz konusudur¹⁹⁷⁴. Bu bakımdan bu kişilerin de ceza muhakemesine katılma hakkına sahip olduğu dikkate alınması gereken bir noktadır¹⁹⁷⁵.

Seri muhakeme usulüne tabi suçların ispatı kolay ve bu nedenle ispat sorunu olmayan suçlar olduğu ifade edilmektedir¹⁹⁷⁶. Adalet Bakanlığı tarafından yapılan ispatı kolay nitelendirmesini değerlendirmek gerekirse; belirlenen suçların, düzenlenen rapor veya tutanaklar ile ispatının mümkün olması sebebiyle ispatın daha ziyade kâğıt üzerinde yapılmasına müsait suçlar olduğu ifade edilebilir¹⁹⁷⁷. Ayrıca tutanak ve raporlar haricinde, somut olaydaki şartlara göre söz konusu tutanak veya raporları düzenleyen görevlilerin de tanık olarak dinlenmesi söz konusu olabilir. Örneğin, TCK m. 179/3. fıkarda düzenlenen trafik güvenliğini tehlikeye sokma suçu bakımından yasal karine bulunmaktadır. 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu m. 48/6 uyarınca, yapılan tespit sonucunda, 1.00 promilin üzerinde alkollü olduğu tespit edilen sürücüler hakkında ayrıca Türk Ceza Kanunu'nun 179. maddesinin üçüncü

¹⁹⁷² Kanun koyucunun bu suçu, soruşturulması ve kovuşturması şikâyetine bağlı olması ve bu nedenle uzlaştırma kapsamında kalması gerekçesiyle seri muhakemenin kapsamına almadığı düşüncesi ileri sürülmektedir. Bkz. Taşkın, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 25.

¹⁹⁷³ Sınar, "**Hakkı Olmayan Yere Tecavüz**", s. 183. Ayrıca bkz. Demirtaş, "**Hakkı Olmayan Yere Tecavüz Suçu**", s. 79.

¹⁹⁷⁴ Benzer yönde Babayiğit - Karacan, "**Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**", s. 863; Çağlar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 43.

¹⁹⁷⁵ Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Üçüncü Bölüm III - C Seri Muhakeme Usulünde Mağdurun Rolü başlığı.

¹⁹⁷⁶ Yargıtay uygulaması da gözetilerek, Türk Ceza Kanunu ve özel kanunlarda düzenlenen suçlara ilişkin toplanmasının zorunlu olduğu değerlendirilen deliller ile birlikte seri muhakeme usulü kapsamında olduğu kabul edilen ve TCK ile birlikte özel kanunlarda yer alan suçlara, delil toplama ve değerlendirme süreçlerine ilişkin açıklamalar hakkında bkz. Ceza Muhakemesinde Toplanması Gereken Deliller (TCK-Özel Kanunlar), Ed. Adnan Dönderalp, Türkiye Adalet Akademisi ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, Genişletilmiş ve Güncellenmiş 2. Baskı, Ankara, Nisan 2021.

¹⁹⁷⁷ Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 876; Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 252.

fıkrası hükümlerinin uygulanacağı düzenlenmektedir. Dolayısıyla araç kullanan kişi 1.00 promilin üzerinde alkollü ise ayrıca trafik güvenliğini tehlikeye sokup sokmadığı araştırılmayacaktır¹⁹⁷⁸. Uygulamada bu tür suçlar bakımından kolluk fezlekesindeki deliller kullanılmakta, rapor var ise savcı başka bir araştırma yapmamaktadır. Bu çerçevede şüphelinin 1.00 promilin üzerinde alkollü olduğuna ilişkin rapor mahkûmiyet için yeterli görünmekte ve ayrıca hiçbir inceleme gerekmemektedir¹⁹⁷⁹. Bununla birlikte, suçun oluşabilmesi için alkol oranı 1.00 promilin altında olan sürücünün ise emniyetli sürüş yeteneğinin olumsuz olarak etkilenip etkilenmediğinin değerlendirilmesi ve cezalandırılabilmesi için; emniyetli sürüş yeteneğinin kaybedildiğine ilişkin alkol kontrolünü yapan görevlilerinin beyanı gibi tanık beyanları, trafik tutanağında yer alan tespitler, olay sırasındaki görüntü kayıtları gibi delillerin varlığı gerekmektedir¹⁹⁸⁰. Mevcut uygulama bakımından bu durumda da ispat bakımından bir zorluğun bulunmadığı ifade edilebilir.

6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun'da düzenlenen seri muhakeme kapsamındaki suçlar açısından da benzer bir değerlendirme yapmak mümkündür. Ele geçirilen silahların 6136 sayılı Kanun kapsamına girmesi için atışa elverişli olması ve atış etmesine engel bir durum bulunmaması gerekmektedir¹⁹⁸¹. Uygulamada silahın 6136 sayılı Kanun kapsamına

¹⁹⁷⁸ Uygulamada bazı Cumhuriyet Başsavcılıkları tarafından seri muhakeme usulü bürolarının önüne, örneğin TCK m. 179'da düzenlenen suçla ilgili olarak şüphelinin kaç promil alkollü olduğunda mahkemeden hangi yaptırımların talep edileceğine ilişkin yazılar asıldığı görülmektedir. Ancak böyle bir yaklaşımın doğru olmadığı ve cezanın ancak TCK m. 61/1 uyarınca gözetilmesi gereken hususlar değerlendirildikten sonra belirlenmesi gerektiği ifade edilmelidir. Bkz. Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 93.

¹⁹⁷⁹ Ömer Metehan Aynural, **Soyut Tehlike Bağlamında Trafik Güvenliğini Tehlikeye Sokma Suçu (TCK 179/3)**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018, s. 52-53; Aras Türey, "*Alkollü Araç Kullanmak Suretiyle Trafik Güvenliğini Tehlikeye Sokma Suçu Bakımından Mutlak Karine Sisteminin Değerlendirilmesi*", **Suç ve Ceza Dergisi**, Y. 2016, S. 1-2, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2017, s. 141-142. Bir görüşe göre; her somut olayda, alkol veya uyuşturucu maddenin güvenli şekilde araç sürme yeteneğini ortadan kaldırmış olduğunun delillerle kanıtlanması gerekmektedir. Alkol testi sonucu 1,00 promilin üstünde çıkan sürücünün "emniyetli bir şekilde araç sevk ve idare edemeyecek" durumda olduğunun mutlak bir karine olarak kabulünün ceza hukuku ilkeleriyle bağdaşmasının zor gözüktüğü ifade edilmektedir. Bu görüşe göre; şayet tespit edilen bu oran, binde bir ihtimalle bile olsa, aslında emniyetli sürüş yeteneği azalmakla birlikte, bu yeteneği asgari ölçüde muhafaza etmekte olan, yani m. 179/3 karşısında aslında masum olan bazı kimselerin, başka hiçbir araştırma yapılmaksızın ve kendilerini temize çıkarma olanağına sahip olmaksızın, mahkûm olmalarına yol açacak potansiyele sahip ise, bu karine, başta şüpheden sanık yararlanır ve masumiyet karinesi olmak üzere, ceza hukukunun temelinde yatan birçok ilke ve değere aykırı olacaktır. Bkz. R. Murat Önok, "*Trafik Güvenliğini Tehlikeye Sokma Suçu (TCK m. 179)*", **TBB Dergisi**, S. 121, 2015, s. 175, 196. Ayrıca bkz. Türey, "*Alkollü Araç Kullanmak Suretiyle Trafik Güvenliğini Tehlikeye Sokma Suçu Bakımından Mutlak Karine Sisteminin Değerlendirilmesi*", s. 164 vd.

¹⁹⁸⁰ Önok, "*Trafik Güvenliğini Tehlikeye Sokma Suçu*", s. 177-178.

¹⁹⁸¹ Yargıtay 8. Ceza Dairesi E. 2018/1242, K. 2018/11960, T. 31.10.2018: "*Ekspertiz raporuna göre, suçta konu tabancanın sökülü durumunda olan parçalarının atışa engel teşkil etmesi nedeniyle mevcut*

girip girmediğine ve niteliğine ilişkin olarak, genellikle kriminal polis laboratuvarları ile Adli Tıp Kurumu'ndan bilirkişi uzmanlık raporu alınmak suretiyle sonuca göre hüküm kurulmaktadır¹⁹⁸². 6136 sayılı Kanun'a aykırılık bakımından inceleme bilirkişi raporu yoluyla gerçekleştirileceğinden ve ispat bakımından rapor esas alındığından, bu suçların ispatının karmaşık olmadığı söylenebilir. 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 93. maddesinin 1. fıkrasında belirtilen suç bakımından orman muhafaza memurlarınca düzenlenen tutanaklar ile bilirkişiler tarafından keşif yapılmak suretiyle düzenlenen rapor ve yine 1072 sayılı Rulet, Tilt, Langırt ve Benzeri Oyun Alet ve Makinaları Hakkında Kanun'un 2. maddesinde belirtilen suç açısından ise ele geçirilen malzemeler üzerinde bilirkişi incelemesi yapılarak Kanun'un 1. maddesinde sayılan oyun aletlerden sayılıp sayılmadığına ilişkin rapor dikkate alınarak hüküm kurulmaktadır¹⁹⁸³.

Diğer yandan, örneğin, 6136 sayılı Kanun'da düzenlenen suçlar bakımından aynı zamanda şüphelinin ele geçen silahın vasıflarını bilerek taşıdığına dair her türlü şüpheden uzak, kesin ve inandırıcı delil bulunup bulunmadığının, suçun unsurlarının oluştuğunu kabul etmek bakımından mutlaka değerlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca TCK'nın 197. maddesinin 2. fıkrasındaki suç bakımından failin sahte parayı bilerek kabul etmesinin ya da 3. fıkrasındaki suç bakımından da sahteliğini bilmeden kabul ettiği parayı bu niteliğini bilerek tedavüle koymasının ispatının her zaman kolay olmadığı, paranın niteliğini bilmenin veya bilmemenin suçun unsurlarının oluşup

haliyle 6136 Sayılı Kanun kapsamında kalmadığı, ancak bir silah ustası ya da bu işten anlayan bir kişi tarafından aletli bir müdahale ile eksik parçaların yerlerine takılması halinde 6136 Sayılı Kanun'un 12/4. madde ve fıkrasındaki yasak niteliğe haiz, vahim nitelikte ateşli silah vasfını kazanacağını belirtildiği karşısında; atılı suçun oluşmadığı..." www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 05.11.2020).

¹⁹⁸² Bkz. Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2017/11285, K. 2021/3255, T. 06.04.2021: "...Kriminal...Müdürlüğünün 01/11/2012 tarihli uzmanlık raporu ile, sanık ...'ın aracında yapılan arama sonucu ele geçirilen tabancanın 6136 sayılı Kanuna göre yasak niteliği haiz ateşli silah olduğu, sanığın ikametinde yapılan arama sonucunda ele geçirilen kamanın, 6136 sayılı Kanuna göre yasak niteliği haiz ateşli bıçaklardan olduğu tespit edilmiş olmakla ..." <https://karararama.yargitay.gov.tr> (Erişim Tarihi: 08.11.2021).

¹⁹⁸³ Bkz. Yargıtay 7. Ceza Dairesi E. 2006/6143, K. 2009/2331, T. 25.02.2009: "... sanığın işyerinde ele geçen aletin şans ve talihe bağlı jetonla çalışan ve 1072 sayılı Yasa kapsamındaki sigara makinesi olduğuna dair bilirkişi raporu karşısında, 1072 sayılı Yasa'nın 2. maddesindeki suçun oluştuğu gözetilmeden, kumar oynamak suçunun kast unsurunun bulunmadığından bahisle yerinde görülmeyen gerekçeyle yazılı şekilde beraate hükmolunması yasaya aykırı ...". Ayrıca bkz. Yargıtay 7. Ceza Dairesi E. 2021/11876, K. 2021/11283, T. 29.09.2021: "Davanın dayanağını oluşturan suç tutanağında orman arazisinde işgal ve faydalanma yapıldığının belirtilmesi, mahallinde yapılan keşif sonucu düzenlenen bilirkişi raporunda; 482,28m2 lik yerin kesinleşmiş orman tahdidi sınırları içinde bulunduğunun tespit edilmesi, sanığın savunmasında suça konu yeri satın aldığını ve sınırlarını değiştirmede beyan etmesi karşısında, kesinleşen orman kadastrasının herkes tarafından bilinmesi gerektiği de dikkate alınarak sanığın sabit olan eylemi nedeniyle 6831 sayılı Kanunun 93/1-2 maddeleri ile cezalandırılması yerine yazılı şekilde beraatine karar verilmesi..." <https://karararama.yargitay.gov.tr> (Erişim Tarihleri: 08.11.2021).

oluşmadığını ortaya koyacağı ve bu tür bir tespitin mahkeme önünde yargılanmayı gerektirdiği ifade edilebilir¹⁹⁸⁴. Diğer taraftan failin gerçekleştirdiği fiilin TCK'nın 206. maddesinde düzenlenen resmî belgenin düzenlenmesinde yalan beyan suçunu mu yoksa TCK'nın 268. maddesinde düzenlenen başkasına ait kimlik veya kimlik bilgilerinin kullanılması suçunu mu oluşturduğunun tespitin bazı durumlarda güç olabileceği; bu kapsamda mahkeme önünde bir yargılama yapılmasına ihtiyaç duyulacağı söylenebilir. Tüm bu açıklamalarla birlikte, seri muhakeme kapsamındaki suçların ispatının her zaman kolay olduğunu ve detaylı araştırma işlemlerini gerektirmediğini söylemek doğru olmayacaktır; her somut olayın kendi koşulları içerisinde değerlendirilmesi gerekir.

Kanunda listelenen suçların yaptırımlarına bakıldığında, genel olarak ilgili suç tiplerinin üst sınırlarının üç yıldan fazla hapis cezasını gerektirmeyen suçlar olduğu ifade edilmelidir¹⁹⁸⁵. Bununla birlikte, suçlar arasında üst sınırı dört yıl olan suçlar olduğu gibi, üst sınırı beş yıl olan suçlar da bulunmaktadır. Bu noktada özel bir durumdan söz etmek gerekir. Seri muhakeme kapsamında olan ve TCK m. 268'de düzenlenen başkasına ait kimlik veya kimlik bilgilerinin kullanılması suçunda şüpheli, hükümde yapılan atıf gereği TCK m. 267'de düzenlenen iftira suçuna ilişkin hükümlere göre cezalandırılacaktır. İftira suçunun temel şekli, TCK m. 267/1 uyarınca bir yıldan dört yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılmaktadır. Bununla birlikte, 267. maddede suçun temel şeklinde başka, cezayı ağırlaştıran nitelikli hallerde de yer verilmektedir. (TCK m. 267/2-3-4-5-6) Örneğin, hakkında soruşturma ve kovuşturma yapılmasını engellemek amacıyla başkasına ait kimlik bilgilerini kullanan şüphelinin bu fiili dolayısıyla mağdurun ağırlaştırılmış müebbet hapis veya müebbet hapis cezasına mahkûmiyeti halinde, yirmi yıldan otuz yıla kadar hapis cezasına hükümlenacaktır. (TCK m. 267/5) Dolayısıyla bu suçun önemsiz olarak nitelendirilmesinin çok zor olduğu ifade edilmektedir¹⁹⁸⁶. Kanun koyucunun suçun hangi halindeki cezanın uygulanacağını CMK m. 250/1-a-9'da belirlememiş olduğu dikkate alındığında, nitelikli hallerinin bulunduğu durumlarda seri muhakemenin uygulanamayacağını söylemenin kanunilik ilkesi gereğince mümkün olmadığı ve bu durumda dahi şüphelinin seri muhakeme usulünden yararlandırılması gerektiği ifade

¹⁹⁸⁴ Benzer yönde Sevdiren, “Seri Muhakeme Usulü Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler”, s. 588.

¹⁹⁸⁵ İldırar, *Seri Muhakeme Usulü*, s. 143.

¹⁹⁸⁶ Karakehya - İnce Tunçer, *Seri Muhakeme ve Basit Yargılama*, s. 29.

edilmektedir¹⁹⁸⁷. Ancak gerekçede yer alan basit ve belirli önem derecesinin altındaki suçlar bakımından bu yöntemin getirildiğine ilişkin ifadeler de dikkate alınarak ve adaletsiz sonuçlara yol açmaması açısından, nitelikli hallerin söz konusu olması durumunda seri muhakemenin uygulanmasının mümkün olmaması gerektiğini ve yalnızca TCK m. 267/1'deki suçun temel şekli söz konusu olduğunda seri muhakemenin uygulanabileceğini kabul etmek gerekir. Nitekim TCK m. 267/5 uyarınca yirmi yıldan otuz yıla kadar hapis cezası öngörüldüğünden ağır ceza mahkemesi görev alanına giren bir suç söz konusu olmakla birlikte, seri muhakeme usulünde görevli mahkemenin asliye ceza mahkemesi olduğu ve 250. maddede yalnızca TCK'nın 61. maddesinin 1. fıkrasına atıf yapıldığı göz önüne alındığında, kanun koyucunun da bu hallerde seri muhakemenin uygulanmasına yönelik bir tercihte bulunmadığı ifade edilebilecektir. Bu noktada en uygun çözüm yolu, seri muhakeme usulüne ilişkin CMK m. 250'de, başkasına ait kimlik veya kimlik bilgilerinin kullanılması suçu bakımından seri muhakemenin yalnızca iftira suçunun düzenlendiği TCK m. 267/1'de yer alan temel şekli söz konusu olduğunda uygulanabileceğine ilişkin bir düzenleme yapılması veya TCK m. 268'de yer verilen suçun seri muhakeme kapsamından çıkarılması olarak görülmektedir¹⁹⁸⁸.

Tüm bunların yanında, seri muhakeme usulü kapsamında olduğu belirtilen bütün suçların yaptırımları bakımından önemsiz olarak nitelendirilmesinin mümkün olup olmadığı değerlendirildiğinde, tüm suçların cezalarının az olduğundan söz etmek de mümkün görünmemektedir¹⁹⁸⁹. Bu noktada suçların önemsiz olarak nitelendirilmesi halinde cezalarının indirilmesi gerektiği; önemsiz değilse de şüpheli/sanıkların temel haklarının ellerinden alınmaması gerektiği ifade edilmektedir¹⁹⁹⁰. Aynı zamanda seri muhakeme usulü kapsamındaki suçların tekrar gözden geçirilmesi ve gerçekten haksızlık içeriği az olan sınırlı sayıda suç bakımından uygulanmasına ilişkin düzenleme yapılmasının uygun olacağı düşüncesi ileri sürülmektedir¹⁹⁹¹.

¹⁹⁸⁷ Taşkın, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 31.

¹⁹⁸⁸ Taşkın, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 32; Kocakale, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 75.

¹⁹⁸⁹ Seçilen suçlara ilişkin eleştiriler için ayrıca bkz. Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 232-233.

¹⁹⁹⁰ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 630.

¹⁹⁹¹ Taşkın, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 77.

b. Seri Muhakeme Usulü Kapsamındaki Suçların Suç Olmaktan Çıkarma Eğilimi Açısından Değerlendirilmesi

Kanunda liste halinde düzenlenen seri muhakeme usulüne tabi suçlara bakıldığında, gerekçede de vurgulandığı üzere bu suçların, basit ve belirli bir önem derecesinin altındaki suçlar olarak değerlendirilmesi karşısında birçok ülkede yaygınlaşan basit suçların “suç olmaktan çıkarılması eğilimi” (*dekriminizasyon*) kapsamında değerlendirilmesi düşünülmelidir¹⁹⁹². Bu tarz suçların haksızlık teşkil etmekle birlikte, haksızlık içeriği suçlara göre az olduğu için idari yaptırım gerektiren eylemler olarak tanımlanarak suç olmaktan çıkarılması ceza hukukunun son çare olması ilkesine (*ultima ratio*) uygun olacaktır¹⁹⁹³.

Suç siyasetinin en temel ilkelerinden biri olan ultima ratio ilkesi uyarınca, ceza hukukuna kamu düzeninin ciddi şekilde bozulduğu ve diğer denetim araçları ve önleme mekanizmaları yetersiz kaldığında başvurulmalıdır¹⁹⁹⁴. Nitekim haksızlıkla mücadelede ya da hukuki değerlerin korunmasında ceza hukuku dışında diğer hukuk disiplinleri ile mücadele etme imkânı var ise bu durumda ceza hukuku ve yaptırımları ikincil niteliktedir ve bu durum, temel hak ve özgürlüklere en sert şekilde müdahale eden yaptırımlar ceza hukuku yaptırımları olduğundan aynı zamanda ölçülülük ilkesinin de bir sonucu olarak görülmektedir¹⁹⁹⁵. Cezanın etkili, verimli ve zorunlu olması gerekmektedir¹⁹⁹⁶.

¹⁹⁹² Suç olmaktan çıkarmanın suç durumundan çıkarma (*decriminalisation*), ceza durumundan çıkarma (*depenalisation*) ve kovuşturmadan ayrılma (*diversion*) olarak üç kavramı kapsadığı ifade edilmektedir. Bkz. Köksal Bayraktar, “Ceza Hukukunda Suç Olmaktan Çıkarma Akımı”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. 50, S. 1-4, 1984, s. 198 vd. Ayrıca bkz. Ali Karagülmez, **Suç Olmaktan Çıkarma-İdari Para Cezaları-Açıklamalı Kabahatler Kanunu**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2005, s. 28-30.

¹⁹⁹³ Doktrinde “ikincillik ilkesi” olarak da ifade edilmektedir. Bkz. Kızılarıslan, “**Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**”, s. 1890. Ceza hukukunun ikincilliği ile son çare ilkesinin aynı olup olmadığı hakkında bkz. Ozan Ercan Taşkın, “*Son Çare (Ultima Ratio) Olarak Ceza Hukuku*”, **Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 15, S. 1, Haziran 2016, s. 66-67.

¹⁹⁹⁴ Taşkın, “*Son Çare (Ultima Ratio) Olarak Ceza Hukuku*”, s. 71. Son çare ilkesi; bir yandan hukuk düzeninin korunması için ceza kanunlarına son araç olarak başvurulması ile birlikte, hürriyeti bağlayıcı cezanın infazından mümkün olduğunca kaçınılması gereklerini de ifade etmektedir. Bkz. Öykü Didem Aydın, “*Ceza Hukuku’nun Çağdaş İlkeleri ve Avrupa Birliği Kriterleri Açısından Türk Ceza Kanunu*”, **TBB Dergisi**, S. 53, 2004, s. 65.

¹⁹⁹⁵ Soner Demirtaş, “*Türk Hukukunda Suç Olmaktan Çıkarma ve Ceza Vermekten Kaçınma Eğilimi*”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Durmuş Tezcan’a Armağan)**, C. 21, Özel Sayı, 2019, s. 493.

¹⁹⁹⁶ Taşkın, “*Son Çare (Ultima Ratio) Olarak Ceza Hukuku*”, s. 74. Ayrıca ceza hukukunun ve ceza hukukuna temellendirilen sorumluluğun, sadece hukuki değer ihlalinin diğer hukuk düzenlemelerinin tedbirleri ile çözülemezse uygulanmasını ifade eden katmanlı yetki ilkesinin ultima ratio ile katı bir bağlantı içinde olduğu; eğer diğer hukuki rejimler, bir hukuk ihlalinde hangi nedenle olursa olsun hukuki çare bulmakta başarısızlığa uğrarsa, katmanlı yetki ilkesinin ceza hukuku korumalarının

Suç olmaktan çıkarma; suç teşkil eden eylemin ceza kanunlarından çıkarılarak başka bir hukuk alanında da yer verilmemesi şeklinde olabileceği gibi, ceza kanunlarından çıkarılarak ceza hukuku dışında başka yaptırımlara (örneğin idari yaptırımlara)¹⁹⁹⁷ tabi tutulması şeklinde de gerçekleşebilmektedir¹⁹⁹⁸. Fiilin suç mu idari yaptırım gerektiren bir fiil mi olduğu kanun koyucunun suç politikası ile ilgili bir tercihtir¹⁹⁹⁹. Bununla birlikte, suç olmaktan çıkarılacak eylemler iyi tespit edilmeli, bu eylemlerin ceza kanunlarından çıkarılması genel ceza sistemine aykırılık göstermemeli ve toplumsal yarar ve zararlar dikkate alınmalıdır²⁰⁰⁰. İdarenin toplumsal düzeni korumak için kişilere idari nitelikli yaptırımlar uygulaması ise toplumsal düzeni bozucu davranışları önlemek için idarenin yetkisini nasıl kullanacağı, sosyal düzeni bozucu davranışların neler olduğu ve bunlara ne gibi yaptırımlar uygulanacağını gösteren idari ceza hukuku kapsamında değerlendirilmektedir²⁰⁰¹. Avrupa Konseyi'nin 1987 tarihli R (87) 18 sayılı Ceza Adaletinin Sadeleştirilmesi Hakkında Tavsiye Kararı ile ceza adaletindeki gecikmelerin, yalnızca özel kaynakların tahsis edilmesi ile bu kaynakların verimli kullanımı ile giderilemeyip suç siyasetinin yürütülmesinde önceliklerin biçim ve içerik yönünden açıkça belirlenmesine de gerek olduğu değerlendirilerek, idari ve cezai suç ayrımı yapan hukuk sistemlerinde, hafif suçlar olması koşuluyla özellikle trafik, vergi

harekete geçmesine izin verebileceği ve burada ultima ratio nun temel ve nitelikli bir unsur olacağı, dolayısıyla ceza hukukunun yalnızca en önemli sosyal değerler en ciddi zararlara uğradığında harekete geçirilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bkz. Krizstina Karsai, “*Avrupa Ceza Hukukunda Ultima Ratio ve Katmanlı Yetki*”, Çev. Tuba Kelep Pekmez, **Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi**, C. 3, S. 1, 2015, s. 316-317.

¹⁹⁹⁷ Ceza yaptırımı-idari yaptırım ayrımı hakkında bkz. Zeynel T. Kangal, **Kabahatler Hukuku**, 2. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2019, s. 261-263. Sema Ayatar Kızılyar, “*Ceza Yaptırımı ile İdari Yaptırım Ayrımı*”, **Yaşar Üniversitesi Dergisi**, C. 8, Özel Sayı, 2013, s. 1658 vd. İdari yaptırımların idari cezalar olarak da nitelendirildiği görülmektedir. Bkz. Ayatar Kızılyar, “*Ceza Yaptırımı ile İdari Yaptırım Ayrımı*”, s. 1653 vd.; Oğuz Sancaktar, “*İdari Cezaların Yaptırımlar Teorisindeki Yeri ve Türk Hukukundaki Yeri ve Türk Hukukundaki Anayasal Temelleri*”, **İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası İdari Ceza Hukuku Sempozyumu**, Ed. İlhan Ulusan - Funda Başaran Yavaşlar, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2009, s. 59 vd.

¹⁹⁹⁸ Bayraktar, “*Ceza Hukukunda Suç Olmaktan Çıkarma Akımı*”, s. 199.

¹⁹⁹⁹ Suç ve idari yaptırım gerektiren fiillerin ayrımını ortaya koyan teoriler hakkında ayrıca bkz. Fatih Selami Mahmutoglu, **Kabahatleri Suç Olmaktan Çıkarma Eğilimi ve Düzene Aykırılıklar Hukukunda (İdari Ceza Hukukunda) Yaptırım Rejimi**, İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınları, 1995, s. 56-86.

²⁰⁰⁰ Bayraktar, “*Ceza Hukukunda Suç Olmaktan Çıkarma Akımı*”, s. 206.

²⁰⁰¹ Kayıhan İçel, “*İdari Ceza Hukuku ve Kabahatleri Suç Olmaktan Çıkarma Eğilimi*”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. 50, S. 1-4, 1984, s. 117 vd.; Fatih Selami Mahmutoglu, “*İdari Ceza Hukuku'nun Doğuşu ve Hukuk Düzeni İçindeki Yeri - Suç - Kabahat Ayrımı - İdari Ceza Hukuku'nun Temelleri*”, **İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası İdari Ceza Hukuku Sempozyumu**, Ed. İlhan Ulusan - Funda Başaran Yavaşlar, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2009, s. 32 vd.

ve gümrük kanunlarındaki suçları suç olmaktan çıkarmak için gerekenin yapılması gerektiği ifade edilmiştir²⁰⁰².

Tüm bu açıklamalar ışığında, seri muhakeme usulü kapsamına alınan bazı suçların ultima ratio ilkesine uygun olmadığı, bu eylemlere karşı idari yaptırım öngörülmesinin yeterli olacağı düşünülmektedir. Ceza hukukunun kamu düzeninin sürdürülmesi açısından zorunlu olan hukuki değerleri koruma fonksiyonu da göz önüne alındığında, basit olarak nitelendirilen eylemleri suç olmaktan çıkararak bu eylemler için ceza hukuku dışında birtakım idari para cezası veya tedbirlerin öngörülmesi ile tatmin edici korumalar sağlanabilecektir²⁰⁰³. Örneğin, 6136 sayılı Kanun’a muhalefet gibi bazı tehlike suçları ile birlikte aslen idari para cezasına konu olabilecek mühür bozma, kumar oynanması için yer sağlama, 1072 sayılı Kanun’a aykırılık ve 1163 sayılı Kooperatif Kanunu’na aykırılık gibi eylemler ceza kanunları dışına çıkarılabilmesi mümkün görülen suçlardandır²⁰⁰⁴. Bu çerçevede seri muhakeme usulüne tabi birtakım suçların idari yaptırım gerektiren fiillere dönüştürülmesi, ceza hukuku kapsamında olan eylemlerin sayılarının azaltılması suretiyle seri muhakeme usulünün en önemli amaçlarından biri olan iş yükünün hafifletilmesi amacına da hizmet edecektir. Nitekim bazı fiilleri suç olmaktan çıkarma eğiliminin nedenleri olarak; diğer nedenler yanında, ceza adalet sisteminin çok yoğun olduğu ve dava sayısının çok olduğu, bu gibi fiillerin yargı organlarını önemli ölçüde meşgul ettiği ve muhakemeleri uzattığı, bu eylemlerin suç olarak nitelendirilmesi ve uygulanacak yaptırımların geleneksel ceza muhakemesi kapsamında tutulmasının iş yükü oldukça çok olan bu makamları daha güç durumda bıraktığı ve mahkemelerin önem derecesi yüksek suçlara yeterli ve gerekli zamanı ayıramadığı düşünceleri yer almaktadır²⁰⁰⁵.

²⁰⁰² Kararın Türkçe tercümesi için bkz. <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/54370cd3-0c43-4bd5-93b6-36ac3095473d.pdf> (Erişim Tarihi: 12.11.2020).

²⁰⁰³ İdari para cezası hakkında detaylı bilgi için bkz. Kangal, **Kabahatler Hukuku**, s. 263 vd. İdari tedbirler hakkında detaylı bilgi için bkz. Kangal, **Kabahatler Hukuku**, s. 304 vd.

²⁰⁰⁴ Benzer yönde Kızılarıslan, “**Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**”, s. 1923. Aynı zamanda 1072 sayılı Kanun’un yasak fiilleri düzenleyen 1. maddesinin belirlilik ilkesine aykırı olduğu hakkında bkz. Beşir Babayigit, “**Kumar Oynama ve Kumar Oynanması İçin Yer ve İmkân Sağlama Fiilleri**”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Y. 9, S. 34, 2018, s. 306.

²⁰⁰⁵ Süheyl Donay, “**İdarenin Ceza Verme Yetkisi Konusunda Anayasa Mahkemesinin Bir Kararı Üzerine Düşünceler**”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. 37, S. 1-4, 1971, s. 423-424; Bayraktar, “**Ceza Hukukunda Suç Olmaktan Çıkarma Akımı**”, s. 203. Ayrıca bkz. Fatih S. Mahmutoglu, “**İdari Para Yaptırımını Gerektiren Eylemler Yönünden Yargılama Rejimi**” **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. 55, S. 1-2, 1996, s. 151. Suç olmaktan çıkarma eğiliminin nedenleri hakkında ayrıca bkz. Bayraktar, “**Ceza Hukukunda Suç Olmaktan Çıkarma Akımı**”, s. 201 vd.; Donay, “**İdarenin Ceza Verme Yetkisi**”, s. 423 vd. Suç olmaktan çıkarma eğilimine getirilen eleştiriler için ayrıca bkz. Bayraktar, “**Ceza Hukukunda Suç Olmaktan Çıkarma Akımı**”, s. 205.

Aynı zamanda günümüzde bütün suçların kefaretinin ödenmesi gerektiği görüşü mutlak olarak kabul edilmemekte, önemli olan toplum menfaatinin korunması ve failin yeniden topluma kazandırılması olarak görülmektedir²⁰⁰⁶. Son olarak, Türk ceza hukukunda suçların karşılığı öngörülen cezalar yüksek olduğundan, seri muhakeme usulünün uygulanması yerine yüksek olan söz konusu cezaların düşürülmesi ihtimalinin de değerlendirilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Nitekim suç teşkil eden fiil ile karşılığında öngörülen cezanın orantısız olması, adaletsiz sonuçlara sebebiyet vermekle birlikte, ceza hukukunun caydırıcılık gücünü de zayıflatmaktadır. Bu noktada Beccaria'nın suç işlemeyi frenleyecek en iyi çarenin, cezanın şiddeti olmayıp, ondan kaçınılamayacağı kanaatinin yerleşmesi olduğu düşüncesi göz önünde tutulmalıdır²⁰⁰⁷.

5. İddianame Kabul Edildikten Sonra Suçun Seri Muhakeme Kapsamında Olduğunun Anlaşılması ve Kovuşturma Evresinde Suçun Niteliğinin Değişmesi

Suç seri muhakeme usulüne tabi ise, savcı tarafından soruşturma evresinde seri muhakeme usulünün uygulanması zorunludur. Seri muhakeme usulüne tabi bir suç ile ilgili olarak seri muhakeme usulü uygulanmaksızın iddianame düzenlenmiş ise, ara muhakeme evresinde mahkeme tarafından iddianamenin iadesine karar verilmelidir. Bununla birlikte, seri muhakeme usulüne tabi bir suçla ilişkin soruşturma sonucunda seri muhakeme usulü uygulanmaksızın iddianame düzenlenmiş ve usulün denenmediği gözden kaçırılarak bir şekilde kamu davası açılmış ise mahkemenin nasıl hareket etmesi gerektiği değerlendirilmelidir. İfade etmek gerekir ki, savcı soruşturma konusu suçu nitelendirirken, eylemin seri muhakeme usulüne tabi bir suç olmadığı görüşünde ise iddianame düzenleyecek; suçun hukuki nitelendirilmesi sebebiyle iddianame iade edilemeyeceğinden mahkeme, diğer şartları taşıyorsa iddianameyi kabul edecektir. Bu kapsamda mahkeme savcının nitelendirmesiyle bağlı olmadığından, iddianamenin kabulünden sonra kovuşturma evresinde fiilin nitelendirilmesinin değişmesi ve yargılama konusu suçun seri muhakeme usulüne tabi

²⁰⁰⁶ Eser, “Ceza Muhakemesi Hukuku İlkelerindeki Değişme”, s. 30-31.

²⁰⁰⁷ Cesare Beccaria, **Suçlar ve Cezalar Hakkında**, Çev. Sami Selçuk, Ankara: İmge Kitabevi, 2004, s. 129. Beccaria'nın hapis cezasına ilişkin görüşleri hakkında ayrıca bkz. Emine Eylem Aksoy Retornaz, “Beccaria'nın Hapis Cezasına Bakışı Üzerine Bir Değerlendirme”, **TBB Dergisi**, S. 112, 2014, s. 93-104.

olduğunun anlaşılması halinde mahkemenin nasıl davranması gerektiği de incelenmelidir.

Kovuşturma öncesi bir çözüm aracı olarak öngörülen seri muhakeme usulüne ilişkin yasal düzenlemelerde bu sorunlara ilişkin bir düzenlemenin yer almadığı görülmektedir²⁰⁰⁸. Bununla birlikte, ceza muhakemesinde kural olarak kıyas yapılmasının mümkün olduğunu ifade etmek gerekir²⁰⁰⁹. Bu kapsamda uzlaştırmaya tabi suçlarda kamu davasının açılması uzlaştırmının bulunmamasına bağlı olduğundan, bulunmaması bir muhakeme şartı teşkil eden uzlaştırmaya ilişkin yasal düzenlemenin bu konuda yol gösterici olabileceği düşünülebilir. Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 254. maddesi mahkeme tarafından uzlaştırmayı düzenlemektedir ve buna göre; kamu davası açıldıktan sonra kovuşturma konusu suçun uzlaşma kapsamında olduğunun anlaşılması halinde, kovuşturma dosyası, uzlaştırma işlemlerinin 253. maddede belirtilen esas ve usule göre yerine getirilmesi için uzlaştırma bürosuna gönderilecektir. Bu kapsamda uzlaştırmının kovuşturma evresinde mahkeme tarafından gerçekleştirilmesine ilişkin CMK m. 254 hükmünün lehe kıyas yoluyla uygulanabileceği düşünülebilir.

Ancak seri muhakeme usulü kovuşturma öncesi bir çözüm yöntemi olarak düzenlendiğinden, kanun koyucunun bilerek bu konuda bir düzenleme yapmadığı (bilinçli boşluk) düşünülmektedir ve kanun koyucunun bilerek bıraktığı boşluk kıyas yoluyla doldurulamaz²⁰¹⁰. O halde seri muhakeme usulüne tabi bir suç hakkında mahkeme tarafından iddianamenin kabulüne karar verilerek kamu davası açılması veya kovuşturma evresinde suçun hukuki niteliğinin değişmesi sonucunda yargılama konusu suçun seri muhakeme usulüne tabi olduğunun fark edilmesi ihtimalinde, uzlaştırmaya ilişkin hükmün kıyas yoluyla seri muhakeme hakkında uygulanması söz konusu olamaz²⁰¹¹.

²⁰⁰⁸ Baytaz, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 248.

²⁰⁰⁹ Seri muhakeme usulüne ilişkin olarak sınırlı sayıda belirlenen suçlar ve kanun koyucunun bilinçli olarak düzenlemediği hususlar hariç olmak üzere, kıyasen uygulama yapılabileceğine ilişkin bkz. Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 24.

²⁰¹⁰ Bilerek bırakılan boşluğun kıyas yoluyla doldurulmasının yasak olduğu hakkında bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 55. Kanun koyucunun böyle bir düzenleme yapmamasının, dava açıldıktan sonra bu usule uygulanma imkânını tanımama isteğinden kaynaklanabileceği düşüncesine ilişkin bkz. Bkz. Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 21.

²⁰¹¹ Benzer bir düzenlemenin seri muhakeme bakımından getirilmesinin, kanun sistematığı ve temel ilkeler açısından mümkün olmadığı hakkında bkz. Baytaz, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 248 vd.

Mahkemenin dosyayı seri muhakeme bürosuna göndermesi, seri muhakeme usulünün kabulü halinde ise mahkemenin savcının düzenlendiği talepname çerçevesinde değerlendirme yaparak hüküm kurması mümkün olmamalıdır. Nitekim kural olarak ceza muhakemesinde evrelerden dönülemez. Dolayısıyla kovuşturma evresine geçmiş bir dosyanın soruşturma evresine geri gönderilmesi söz konusu olamaz²⁰¹². Bu durumun sistemde kilitlenmeye yol açacağı, seri muhakeme usulünün teklif edilmesi bir muhakeme şartı olduğundan soruşturma evresinde usulün denenmemiş olmasının kovuşturmaya devam edilmesini engelleyeceği, soruşturmaya da geri dönülemeyeceği, muhakeme şartının gerçekleşmeyecek olması nedeniyle mahkeme tarafından düşme kararı verilmesinin düşünülebileceği, ancak seri muhakeme usulünün genel bir muhakeme engeli olarak değil, yalnızca kamu davasının açılması bakımından bir engel olarak kabul edilmesi gerektiği ve kovuşturma evresinde uygulanabilmesine ilişkin özel bir düzenleme bulunmadığından yargılamanın genel kurallara göre devam edeceği düşüncesi ileri sürülmektedir²⁰¹³. Bununla birlikte, doktrinde ileri sürülen, mahkeme önünde suçun seri muhakeme kapsamında olduğunun anlaşılması halinde, mahkemenin CMK m. 223/8 uyarınca durma kararı vermesine, usulü denemesi için dosyayı savcılığa göndermesine, savcılığın işlemleri sonucu uyuşmazlık seri muhakeme usulü ile çözülürse mahkemenin düşme kararı vermesine ve savcılığın işlemleri sonucu uyuşmazlık seri muhakeme usulü ile çözülmezse durma kararını kaldırarak muhakemeye kaldığı yerden devam etmesine ilişkin görüşe katılmamaktayız²⁰¹⁴. Her ne kadar bu çözümün muhakeme evrelerinden dönmek olarak nitelendirilemeyeceği iddia edilmiş olsa da kanuni düzenleme gereğince seri muhakeme usulünün yalnızca soruşturma evresinin sonunda uygulanmasına imkân tanındığı göz önüne alındığında, bu yorum tarzı kanun koyucu tarafından verilmeyen bir yetkinin savcılık ve mahkeme tarafından kullanılması anlamına gelir. Ayrıca savcı eksenli bir yapı olan usulün uygulanmasının soruşturma sonunda ve kovuşturma başlamadan mümkün olacağından bahisle, hâkim/mahkemenin seri muhakeme usulünü uygulayamayacağı öne sürülmektedir²⁰¹⁵.

²⁰¹² Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 637.

²⁰¹³ Baytaz, **“Seri Muhakeme Usulü”**, s. 248-249.

²⁰¹⁴ Bu yöndeki görüş için bkz. Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 21.

²⁰¹⁵ Kızıllarslan, **“Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri”**, s. 1939. Ayrıca bkz. Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 471.

Kanaatimizce, iddianamenin mahkeme tarafından kabulünden sonra seri muhakeme usulünün uygulanması mümkün değildir²⁰¹⁶. Mevcut düzenlemeler göz önüne alındığında, böyle bir durumda mahkemenin yargılamayı genel hükümler çerçevesinde yürüterek hüküm vermesi söz konusu olmalıdır. Yargıtay uygulaması da bu yönde olmuştur. Nitekim Yargıtay; mahkemenin, seri muhakeme usulüne tabi bir suça ilişkin olarak bu usul uygulanmadan düzenlenen iddianamenin kabulüne karar verdikten sonra seri muhakeme usulünün uygulanması için yargılamanın durdurulmasına ve seri muhakeme usulü işlemlerinin yerine getirilmesi için dosyanın savcılığa tevdiine karar vermesini, sanık hakkında kovuşturma evresine geçildiği gerekçesiyle hukuka aykırı bulmuş ve mahkemenin yargılamaya devam ederek esas hakkında karar vermesi gerektiği sonucuna varmıştır²⁰¹⁷. Aynı zamanda seri muhakeme usulü soruşturma evresinde uygulanan bir yöntem olduğundan, kovuşturma evresi sonunda kurulan hükme karşı istinaf kanun yoluna başvurulması halinde, bölge adliye mahkemesi tarafından seri muhakeme usulüne tabi bir suç hakkında seri muhakeme uygulanmadan hüküm kurulduğu gerekçesiyle bozma kararı verilebilmesi de mümkün olmamalıdır²⁰¹⁸.

Tüm bu açıklamalar ışığında, yasal düzenlemeler uyarınca usulün uygulanmasına olanak bulunmayan hallerde genel hükümlerin uygulanacağı prensibini benimsemek doğru bir yaklaşımdır. Geleneksel ceza muhakemesine istisna teşkil eden seri muhakeme usulünün, açıkça düzenlenmeyen hallerde uygulanamayacağı kabul edilmelidir. Nitekim onarıcı adalet yaklaşımı bakımından uzlaştırmadan ayrılan seri muhakeme usulünün getirilme amacı kovuşturma öncesi

²⁰¹⁶ Aynı yönde Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 96; Evik - Evik, **“The Accelerated Trial”**, s. 232.

²⁰¹⁷ Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2020/5186, K. 2021/1844, T. 23.02.2021: “Dosya içeriğine göre; 17/12/2019 tarihinde 2.39 promil alkollü araç kullandığı ve bu suretle trafik güvenliğini tehlikeye sokma suçunu işlediği tespit edilen sanık hakkında, Erbaa Cumhuriyet Başsavcılığınca düzenlenen 19/12/2019 tarihli ve 2019/3691 soruşturma, 2019/1076 esas numaralı iddianame düzenlendiği ve Erbaa 2. Asliye Ceza Mahkemesinin 06/01/2020 tarihli ve 2019/518 iddianame değerlendirme sayılı kararı ile kamu davasının açılmasına karar verdiği ancak 13/01/2020 tarihli 2020/4 esas, 2020/9 karar sayılı kararı ile seri muhakeme usulüne uygulanması için yargılamanın durdurulmasına ve seri muhakeme usulü işlemlerinin yerine getirilmesi için dosyanın Erbaa Cumhuriyet Başsavcılığına tevdiine karar verdiği, bu karara karşı Erbaa Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından 22/01/2020 tarihinde itiraz edildiği ve Tokat 1. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından 02/03/2020 tarihli 2020/211 değişik iş kararı ile itiraz reddine karar verildiği, Erbaa 2. Asliye Ceza Mahkemesinin iddianamenin kabulüne karar vererek kovuşturma evresine geçildiği, yargılamaya devamla esas hakkında karar verilmesi gerektiği anlaşılmakla, kanun yararına bozma talebine atfen düzenlenen tebliğnamedeki bozma isteği incelenen dosya kapsamına göre yerinde görüldüğünden ...” <https://karararama.yargitay.gov.tr> (Erişim Tarihi: 24.11.2021).

²⁰¹⁸ Aksi yönde Seydi Kaymaz, **Ceza Muhakemesinde İstinaf**, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2020, s. 171.

çözüm araçlarının güçlendirmesi olduğundan, bir şekilde kovuşturma evresine geçilmesi durumunda seri muhakeme usulünün uygulanmasının getirilme amacına hizmet etmeyeceği de söylenebilir. Ancak kapsamdaki suçlar bakımından seri muhakeme usulünün soruşturma evresinde uygulanması durumunda daha az ceza alacak olan kişi, adli organlardan kaynaklanan sebeplerle mahkeme önünde yargılanması neticesinde yasal indirimden faydalanamayacağından adaletsiz bir durum ortaya çıkabilecektir²⁰¹⁹.

Bu durumun kovuşturma evresinde sanık hakkında hak talebi doğurup doğurmayacağı değerlendirildiğinde, muhakeme süjelerinin yanlış değerlendirmesi/hatası sonucu daha ağır cezayla karşı karşıya kalan sanığın bu hakkının olması gerektiği; ancak hak kaybını onarmanın, kanun hükümlerine ve sistematığına aykırı olarak kovuşturmada seri muhakemenin uygulanmasının veya cezada yarı oranında indirim yapılarak telafi etmeye çalışılmasının asgari sınırın altında ceza tayin edilememesi nedeniyle mümkün olamayacağı; kovuşturmada basit yargılama usulünün uygulanmasının da soruna çözüm olmayacağı ifade edilmektedir²⁰²⁰. Bu nedenle yöntem, amacı da dikkate alındığında soruşturma evresinde uygulanmak üzere düzenlenmiş olsa da kovuşturma evresinde suçun usul kapsamında olduğunun anlaşılması halinde mahkemenin nasıl hareket etmesi gerektiğini gösteren ve esasen ceza indiriminin kovuşturma evresinde mahkeme tarafından uygulanmasına imkân sağlayan açık bir düzenlemenin getirilmesi en uygun çözüm yolu olacaktır²⁰²¹.

²⁰¹⁹ Benzer yönde Kızıllarslan, “Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri”, s. 1939-1940; Baytaç, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 249-250; Yaşar, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 265. Bu gibi hallerde adli makamların hatalı kararlarının şüpheliyi ceza indiriminden mahrum bırakmaması gerektiği hakkında bkz. Erdem - Şentürk, “Seri Muhakeme Yöntemi”, s. 597.

²⁰²⁰ Kızıllarslan, “Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri”, s. 1940.

²⁰²¹ Benzer yönde Taneri, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 50; Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 96. Seri muhakeme usulünün tamamen kovuşturma evresine alınması önerisi getirilmekte ve önerinin kabulü halinde bu sorunun da çözüleceği ifade edilmektedir. Bkz. Baytaç, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 250, 269-270.

H. Seri Muhakeme Usulünün Ön Şartı: Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesine Karar Verilmemesi

Seri muhakeme usulünün uygulanabilmesi için kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilmemiş olması gerekir²⁰²². CMK m. 250/1’de, soruşturma evresi sonunda maddede belirtilen suçlarla ilgili olarak kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilmediği takdirde seri muhakeme usulünün uygulanacağı açıkça düzenlenmiştir. Benzer şekilde CMSMY’nin 8. maddesinin 4. fıkrasında; kamu davası açılması için yeterli şüphe oluşturacak delil elde edilmesi üzerine kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilmediği takdirde, seri muhakeme usulünün uygulanacağı düzenlenmektedir. Kamu davasının açılmasının ertelenmesi, seri muhakeme usulüne benzer şekilde, kamu davasının mecburiliği ilkesine istisna teşkil eden alternatif bir yoldur ve erteleme kararı verilmesi halinde kovuşturma evresine geçilmemektedir.

Kanun koyucunun kural olarak, muhakeme ekonomisini sağlamak amacıyla geleneksel muhakemeye alternatif birden fazla yöntemin aynı olayda uygulanmasını engellediği söylenmelidir. Kamu davasının açılmasının ertelenmesi kurumunun şartlarından önce uzlaştırmanın uygulanıp uygulanmayacağı, daha sonra ön ödeme kurumunun uygulanıp uygulanmayacağı değerlendirilmelidir. Nitekim uzlaştırma kapsamındaki suçlar hariç bırakıldığından (TCK m. 75), önödemenin uzlaştırma kapsamına girmeyen suçlar bakımından kabul edildiği ifade edilmelidir. O halde uzlaştırma önödemediği önce gelmekte olup bir suç hem önödemenin hem de uzlaşmanın kapsamında ise uzlaştırma yolu işletilmelidir²⁰²³. Uzlaştırma konusu bir suç varsa, o suçla ilişkin olarak önödeme usulünün işletilmesi mümkün değildir²⁰²⁴.

²⁰²² Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 40; Atalay, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 663; Taneri, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 37; Ildırrar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 141-142; Tulay, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 120; Baytaz, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 241; Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 101; Yaşar, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 264-265; Aldemir, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**, s. 63; Taşkın, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 173; Koç, “**Karşılaştırmalı Hukuk ve Uluslararası Mahkeme Kararları Işığında Seri Muhakeme Usulüne Farklı Bir Bakış**”, s. 612.

²⁰²³ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 595. Kanun koyucunun mevcut düzenleme ile uzlaştırma kapsamındaki suçlar bakımından önödeme hükümlerinin uygulanmasını istemediği, suçun cezasının önödeme kapsamında olması halinde ve uzlaştırmanın da sağlanamaması durumunda şüpheli ve sanığın önödeme hükümlerinden yararlanmasına imkân sağlayacak bir düzenlemenin yapılması gerektiği ileri sürülmüştür. Bkz. Gökcan - Kaymaz, **Uzlaşma ve Önödeme**, s. 361-362.

²⁰²⁴ Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 735; Ekici Şahin - Yemenici, “**Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma**”, s. 478; Temiz Gül, **Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları**, s. 215. Doktrinde bir görüş tarafından kanun koyucunun amacının önödeme kurumunu yasaklamak olmayıp

Ayrıca uzlaştırma veya önödeme kapsamındaki suçlar hakkında kamu davasının açılmasının ertelenmesi kurumu uygulanamaz²⁰²⁵. (CMK m. 171/2) Dolayısıyla uzlaştırma veya önödeme kapsamına giren suçlar bakımından bu kurumlar başarısız olsa da kamu davasının açılması ertelenmesi kararı verilemez²⁰²⁶. Bununla birlikte, kamu davasının açılmasının ertelenmesi ile seri muhakeme usulü arasındaki ilişki farklıdır. Kamu davasının açılmasının ertelenmesi kapsamına giren bir suçun seri muhakeme usulü kapsamına girebilmesi mümkün olmakla birlikte, erteleme ile seri muhakeme usulü arasında bir sıralama ilişkisi bulunmaktadır²⁰²⁷. Kanun koyucu, kamu davasının açılmasının ertelenmesine öncelik tanıyarak bu yolun uygulanabilip uygulanamayacağı değerlendirildikten sonra ve erteleme kararı verilmediği hallerde seri muhakeme usulünün uygulanmasını kabul etmiştir²⁰²⁸.

Kamu davasının açılmasının ertelenmesi kapsamına giren suçlarda doğrudan seri muhakeme usulü uygulanamayacak olup kurumun şartları sağlanıyorsa ve savcının takdir yetkisi bu doğrultuda ise kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilir. Bununla birlikte, kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verildikten sonra kişinin erteleme süresi içerisinde kasten bir suç işlemesi durumunda kamu davasının açılması gerekeceğinden ve seri muhakemenin uygulanabilmesi için kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilmemesi şartı açıkça arandığından, artık seri muhakeme usulünün uygulanması söz konusu olamaz²⁰²⁹. Ayrıca şüphelinin işlediği

daha lehe bir kurum olan uzlaştırmayı öncelemek olduğu, bu nedenle uzlaştırma başarısız olmuş ve önödeme mümkün ise önödeme kurumuna başvurulması gerektiği ifade edilmektedir. Bkz. Veli Özer Özbek, “*Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma Kurumunun 6763 Sayılı Kanun Hükmüleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi*”, **Ceza Hukuku Dergisi**, C. 11, S. 32, Aralık 2016, s. 26.

²⁰²⁵ Tulay, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 120. 7188 sayılı Kanun ile yapılan söz konusu değişikliğin yerinde olduğuna ilişkin bkz. Temiz Gül, **Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları**, s. 167.

²⁰²⁶ Yenisey - Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 712.

²⁰²⁷ Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 41; Yenisey - Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 870. Ayrıca bkz. Taşkın, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 177. Ayrıca bkz. Kızılarlan, “**Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**”, s. 1919. Bu kabulün uygulamaya yönelik hem bir çekince hem de teşvik niteliğinde olduğuna ilişkin bkz. Kocakale, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 57.

²⁰²⁸ Kamu davasının açılmasının ertelenmesi olanağının seri muhakemenin uygulanması bakımından olumsuz bir şart olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Baytaz, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 241; Taneri, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 40. Ayrıca seri muhakeme usulünün, uygulamada hemen hemen hiç karşılaşılmayan kamu davasının açılmasının ertelenmesi kurumunun ön şartı yapılması nedeniyle uygulamanın istisnanın istisnası şeklinde algılandığı yönünde bkz. Taneri, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 48. Bununla birlikte, 7188 sayılı Kanun ile kamu davasının açılmasının ertelenmesi kurumunun uygulama alanının genişletildiği ve daha çok uygulanmasının amaçlandığı gözden kaçırılmamalıdır. Ayrıca seri muhakeme usulünün uygulanabilmesi için kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilmemiş olması şartının kaldırılması gerektiği hakkında bkz. Erdoğan, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 2005.

²⁰²⁹ Benzer yönde Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 40; Taneri, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 40; Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 100; Çağlar, **Seri**

ve seri muhakeme kapsamında olan birden fazla suçtan biri hakkında kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilmesinin diğer suç yönünden seri muhakeme usulünün uygulanmasına engel teşkil etmeyeceği ifade edilmektedir²⁰³⁰. Ancak şüpheli tarafından birden fazla suç işlenmesi halinde, savcının kamu davası açılmasının ertelenmesi halinde şüphelinin suç işlemekten çekineceği kanaatini sahip olmayacağı söylenebilir.

Savcı, soruşturma evresi sonunda suçun işlendiği konusunda yeterli şüpheyne ulaşmış olmasına rağmen iddianame düzenlemekte yarar görmeyebilir ve iddianamenin düzenlenmesini erteleyebilir²⁰³¹. Nitekim doktrinde bu kurum iddianamenin düzenlenmesinin ertelenmesi olarak da ifade edilmektedir²⁰³². Kamu davasının açılmasının ertelenmesi kurumu hukukumuzda ilk kez Çocuk Koruma Kanunu ile girmiş olup 2006 tarihli 5560 sayılı Kanun ile CMK m. 171/2’de düzenlenmiş bulunmaktadır²⁰³³. Buna göre, üst sınırı üç yıl veya daha az süreli hapis cezasını gerektiren suçlardan dolayı, yeterli şüphenin varlığına rağmen, savcı takdir yetkisini kullanarak kamu davasının açılmasının beş yıl süre ile erteleyebilir.

Kamu davasının açılmasının ertelenmesi birtakım koşullara bağlanmıştır. Kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilebilmesi için öncelikle şüphelinin yüklenen suçu işlediğine ilişkin yeterli şüphe bulunmalıdır. 7188 sayılı Kanun değişikliği ile uzlaştırma ve önödeme kapsamındaki suçların hariç tutulduğu açıkça düzenlendiğinden, kamu davasının açılmasının ertelenmesinin önkoşulu olarak suçun uzlaştırma veya önödemeye tabi olmaması gerekmektedir²⁰³⁴. Uzlaştırma ve önödeme

Muhakeme Usulü, s. 40. Kanun yararına bozma istemi ile Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığınca düzenlenen ihbarnamedeki görüşler için ayrıca bkz. Yargıtay 11. Ceza Dairesi E. 2021/37440, K. 2021/8155, T. 11.10.2021 <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 01.12.2021). Bu konuda en doğru olanın, konunun yasal olarak açıklığa kavuşturulması olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Tulay, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 121. Bu durumda şartları varsa kovuşturma evresinde basit yargılama usulünün uygulanabileceği hakkında bkz. Taşkın, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 175. Karş. Kocakale, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 59-60.

²⁰³⁰ Aldemir, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**, s. 60; Erdoğan, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 2004.

²⁰³¹ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 606.

²⁰³² Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 528; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 607.

²⁰³³ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 475; Töngür, “**Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi**”, s. 34 vd.

²⁰³⁴ 7188 sayılı Kanun ile değiştirilmeden önce uzlaştırma yoluna başvurulmaksızın erteleme kararı verilemeyeceği kabul edilmekteydi. Uzlaştırma başarılı olmaz ise bu kapsamdaki suçlar bakımından kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilmesine engel bir durum bulunmamaktaydı. Bkz. Berrin Akbulut - Murat Aksan, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma**, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2019, s. 41-42.

kapsamına giren suçlar bakımından erteleme uygulama alanı bulamayacak olduğundan, suçun uzlaştırma veya önödeme kapsamında olmaması, kamu davasının açılmasının ertelenmesinin uygulanabilmesi için bir muhakeme şartı olarak değerlendirilebilir²⁰³⁵. Bununla birlikte, erteleme kurumunun uygulanmayacağı suçlar kanunda ayrıca gösterilmektedir. (TCK m. 171/6)

Kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilebilmesi için şüphelinin daha önce kasıtlı bir suçtan dolayı hapis cezası ile mahkûm olmamış bulunması, yapılan soruşturmanın, kamu davası açılmasının ertelenmesi halinde şüphelinin suç işlemekten çekineceği kanaatini vermesi, kamu davası açılmasının ertelenmesinin, şüpheli ve toplum açısından kamu davası açılmasından daha yararlı olması ve suçun işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı ve Cumhuriyet savcısı tarafından tespit edilen zararın, aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi gereklidir²⁰³⁶. Zararın giderilmesi arandığından ertelemenin bir nevi şüphelinin kabulüne bağlandığı ifade edilmektedir²⁰³⁷. Diğer şartlar sağlanmış olsa da savcı; kamu davası açılmasının ertelenmesi halinde şüphelinin suç işlemekten çekineceği kanaatini vermesi ve kamu davası açılmasının ertelenmesinin, şüpheli ve toplum açısından kamu davası açılmasından daha yararlı olması şartlarının oluşmadığı kanaatinde ise erteleme kararı vermeyebilir. Savcı şartların sağlandığı kanaatinde ise kamu davasının açılmasının beş yıl süre ile ertelenmesine karar verilir. Erteleme süresi içinde kasıtlı bir suç işlenmesi halinde ise kamu davası açılır. Ayrıca erteleme süresince zamanaşımı işlemez. (TCK m. 171/4)

Kamu davasının açılmasının ertelenmesi, üst sınırı üç yıl veya daha az süreli hapis cezasını gerektiren suçlar hakkında uygulanabilir. Ertelemenin kapsamına bakıldığında, kural olarak sadece adli para cezasını gerektiren suçlarda kamu davasının

²⁰³⁵ Uzlaştırma kapsamına giren suçların listesi için bkz. Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı resmî internet sitesi

<https://alternatifcozumler.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/1312021135737uzla%C5%9Ft%C4%B1rma%20kapsam%C4%B1na%20giren%20su%C3%A7%20listesi%2013-01-2021%20PDF.pdf>;

Önödeme kapsamına giren suçların listesi için bkz. Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı resmî internet sitesi

<https://alternatifcozumler.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/9420211629352482020110356%C3%96n%C3%B6deme%20Su%C3%A7%20Listesi%20N%C4%B0SAN%202021.pdf> (Erişim Tarihleri: 27.11.2021).

²⁰³⁶ Temiz Gül, **Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları**, s. 169 vd.

²⁰³⁷ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 608.

açılmasının ertelenmesi mümkün olamayacaktır²⁰³⁸. Ancak 7188 sayılı Kanun ile getirilen düzenleme uyarınca, önödemeye tabi suçlar da erteleme kapsamı dışında bırakıldığından ve yalnız adli para cezası gerektiren suçlar önödeme kapsamında olduğundan, adli para cezası öngören suçlar bakımından zaten erteleme kurumunun uygulanabilmesinin mümkün olmadığı ifade edilmelidir. Bununla birlikte, hapis cezası ile birlikte adli para cezası öngören suçlar ile hapis cezası veya adli para cezasını seçimlik olarak öngören suçlar bakımından kamu davasının ertelenmesinin uygulama alanı bulup bulamayacağı değerlendirilmelidir. Nitekim seri muhakeme usulü kapsamında olan suçlardan birçoğu, hapis cezası veya adli para cezasını alternatif olarak öngörmekte ya da hapis cezası ve adli para cezasını birlikte içermektedir²⁰³⁹.

Kamu davasının açılmasının ertelenmesinin uygulanabilmesi için hapis cezası ile birlikte veya seçimlik olarak adli para cezası ihtiva eden suçlar bakımından kanunda bir açıklık bulunmamaktadır. Karşılığında adli para cezası veya seçimlik olarak hapis ya da hapis ve adli para cezası öngörülen suçların erteleme kapsamı dışında kaldığı ileri sürülmektedir²⁰⁴⁰. Bununla birlikte, fail lehine yorum yapılarak daha ağır bir yaptırım olan hapis cezası bakımından uygulanabilen kamu davasının açılmasının ertelenmesinin seçimlik olarak yer verilen ve daha hafif bir yaptırım olan adli para cezasının söz konusu olduğu hallerde öncelikle uygulanabiliyor olması gerekir²⁰⁴¹. Örneğin, 7188 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikten önce kamu davasının açılmasının ertelenmesi kapsamında olan ve karşılığında hapis cezası veya adli para cezası

²⁰³⁸ Töngür, “**Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi**”, s. 37. Bununla birlikte, hapis cezaları için getirilen bu kurumun adli para cezaları için de geçerli olması gerektiği ileri sürülmüştür. Bkz. Ersin Şare, “*Türk Hukuk Sisteminde Kabul Edilen Ertelme Kurumları Üzerine İnceleme*”, **TBB Dergisi**, C. 26, S. 111, Mart 2014, s. 168. Çocuk Koruma Kanunu’nun ilk halindeki 19. madde uyarınca; fiil için kanunda öngörülen cezanın üst sınırı üç aydan fazla ve iki yıla kadar (iki yıl dâhil) hapis cezasını veya adli para cezasını gerektirir ise, Cumhuriyet savcısı tarafından deliller toplandıktan sonra şüpheli hakkında açılacak kamu davasının, koşullarının bulunması halinde, beş yıl süreyle ertelenebileceği hüküm altına alınmıştır.

²⁰³⁹ Örneğin, hakkı olmayan yere tecavüz (TCK m. 154/2-3), parada sahtecilik (TCK m. 197/2), kumar oynanması için yer ve imkân sağlama (TCK m. 228/1) suçları hapis cezası ve adli para cezası gerektiren suçlar iken genel güvenliğin kasten tehlikeye sokulması (TCK m. 170/2), gürültüye neden olma (TCK m. 183), mühür bozma (TCK m. 203), resmî belgenin düzenlenmesinde yalan beyan (TCK m. 206), suçları seçimlik olarak hapis veya adli para cezası gerektiren suçlardandır. Yine seri muhakeme usulüne tabi olan 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanununda düzenlenen bazı eylemler karşılığında hapis veya adli para cezasının seçimlik öngörüldüğü suçlardan olup, bazı eylemlerin ise hapis cezası ve adli para cezası gerektiren suç olarak düzenlendiği görülmektedir. Ayrıca 1072 sayılı Rulet, Tilt, Langırt ve Benzeri Oyun Alet ve Makinaları Hakkında Kanunun 2. maddesinde belirtilen suç ile 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu’nun ek 2. maddesinin birinci fıkrasının 1 numaralı bendinde belirtilen suçlar da hapis cezası ve adli para cezası gerektiren suçlar olarak düzenlenmektedir.

²⁰⁴⁰ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 608. Ayrıca bkz. Temiz Gül, **Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları**, s. 168.

²⁰⁴¹ Meraklı, **Kamu Davası Açmada Takdir Yetkisi**, s. 139.

seçeneği öngören bir suç olan TCK'nın 86/2. maddesinde düzenlenen kasten yaralama suçu dolayısıyla, 01.01.2019-30.06.2019 tarihleri arasında Türkiye genelinde 180 dosyada kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilmiştir²⁰⁴². Görüldüğü üzere, hapis cezası ile adli para cezasının alternatif olarak öngörüldüğü suçlarda hapis cezası olarak üst sınırı üç yıl veya daha az süreli hapis cezası öngörülmüş ise erteleme yoluna başvurulabileceği kabul edilmektedir. Yine hapis cezası ve adli para cezasını birlikte ihtiva eden suçlar bakımından da kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilebilecektir²⁰⁴³.

Seri muhakeme usulüne tabi birçok suçun kamu davasının ertelenmesi kapsamında olduğunu ifade etmek gerekir²⁰⁴⁴. Bununla birlikte, seri muhakeme usulü kapsamında olan suçlardan bazılarının üst sınırı üç yıldan fazla hapis cezası gerektirmektedir. Örneğin, başkasına ait kimlik veya kimlik bilgilerinin kullanılması suçu (TCK m. 268) dört yıla kadar hapis cezası gerektirmekte; yine 13/12/1968 tarihli ve 1072 sayılı Rulet, Tilt, Langırt ve Benzeri Oyun Alet ve Makinaları Hakkında Kanun'un 2. maddesinde belirtilen suç beş yıla kadar hapis ceza gerektirmektedir. Bu suçlar bakımından erteleme suça ilişkin objektif koşulu sağlanmadığından, kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilmesi mümkün olmadığı için doğrudan seri muhakeme usulünün uygulanması yoluna gidilecektir²⁰⁴⁵.

Kamu davasının açılmasının ertelenmesi şüphelinin açık kabulüne bağlı olmamakla birlikte, savcının takdir yetkisi kapsamındadır. Kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı koşullar oluşmadığı için verilmeyeceği gibi, koşullar

²⁰⁴² T.C. Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü 2019 Yılı (01.01.2019 - 30.06.2019 Tarihleri Arası) Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesine İlişkin İstatistik <http://alternatifcozumler.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/5320201148122019%20KAMU%20D AVASININ%20A%C3%87ILMASININ%20ERTELENMES%C4%B0NE%20%C4%B0L%C4%B0 %C5%9EK%C4%B0N%20%C4%B0STAT%C4%B0ST%C4%B0K.pdf> Ayrıca Adalet Bakanlığı tarafından yapılan reform paketinin kanunlaşmasına ilişkin açıklamada, erteleme kapsamının üç yıla çıkarıldığı belirtilerek örneğin, hapis cezası ile adli para cezasını seçimlik olarak öngören gürültüye neden olma (TCK m. 183) suçunun kapsama alındığı ifade edilmiştir. Adalet Bakanlığı'nın "Yargı Reformunun İlk Paketi Yasalaştı" başlıklı açıklaması için bkz. <https://hhgm.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/yargi-reformunun-ilk-paketi-yasalasti> (Erişim Tarihleri: 27.11.2020).

²⁰⁴³ Her ne kadar bu şekilde fail lehine yorum yapılabilecek olsa da kamu davasının açılmasının ertelenmesinin koşulları arasında hapis cezası ile birlikte veya seçimlik olarak adli para cezası öngörülen hallere de açıkça yer verilmesi gerektiği haklı olarak ileri sürülmektedir. Bkz. Meraklı, **Kamu Davası Açmada Takdir Yetkisi**, s. 162.

²⁰⁴⁴ Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku II**, s. 202.

²⁰⁴⁵ Benzer yönde Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 142. Ayrıca bkz. Erdoğan, "Seri Muhakeme Usulü", s. 2004.

mevcut olmasına rağmen savcının takdir yetkisini bu yönde kullanmamış olması sebebiyle de verilmeyebilir²⁰⁴⁶. Örneğin, savcı, kamu davası açılmasının ertelenmesinin, şüpheli ve toplum açısından kamu davası açılmasından daha yararlı olduğu kanaatinde değil ise, seri muhakeme usulü uygulama alanı bulacaktır²⁰⁴⁷. Esasen kurum, bu noktada seri muhakeme usulünden ayrılmaktadır. Nitekim kamu davasının açılmasının ertelenmesinin şartlarının oluşmadığına ilişkin kanaat oluşması halinde seri muhakeme usulünün uygulanması zorunlu olup seri muhakeme usulünde savcının teklifi bir yükümlülük olarak öngörülmekte ve bu usule başvurulmadan iddianame düzenlenmesi iddianamenin iadesi sebebi teşkil etmektedir.

Yargının iş yükünü hafifletmek amacı bakımından benzerlik gösterse de kamu davasının açılmasının ertelenmesi onarıcı adalet yaklaşımına da hizmet etmekte, ayrıca seri muhakeme usulünden sonuçları bakımından ayrılmaktadır. Nitekim kamu

²⁰⁴⁶ Erdem - Şentürk, “**Seri Muhakeme Yöntemi**”, s. 586.

²⁰⁴⁷ Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2021/2241, K. 2021/7021, T. 18/10/2021: “... seri muhakeme usulüne dair talepten önce şüphelinin 179/3-2, 50/3, 50/1-a, 52/2-4 ve CMK'nın 250/4 maddeleri uyarınca 900,00 TL adli para cezası ile cezalandırılmasının ve CMK'nın 231. maddesi uyarınca hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilmesinin talep edildiği, mahkemece "her ne kadar şüpheli hakkında belirlenen hapis cezasından çevrilme adli para cezasının CMK'nın 231/5. maddesi gereğince Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması kararı verilmesi talep edilmiş ise de; CMK'nın 250/1. Maddesi gereğince şüpheli hakkında öncelikle CMK'nın 171/2 maddesine göre kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilmesinin değerlendirilmesi gerektiği, zira CMK'nın 171/2. maddesinin şüphelinin daha lehine olduğu, ancak sabıka kaydı bulunmayan şüpheli hakkında CMK'nın 171/2. Maddesi uygulanmadan ve uygulanmama sebebi somut gerekçelerle belirtilmeden talepten önce düzenlenmiş olduğu anlaşıldığından belirtilen eksikliğin giderilmesi ve şüpheli hakkında öncelikle CMK'nın 171/2. maddesinin uygulanması gerekliliğinin değerlendirilmesi" nedeniyle talepten önce iade edildiği, Tavşanlı Cumhuriyet Başsavcılığınca düzenlenen 17/06/2020 tarihli ve 2020/1971 soruşturma sayılı seri muhakeme bilgilendirme tutanağı ile seri muhakeme teklif ve kabul tutanaklarının usulüne ve mevzuat hükümleri kapsamında hukuka uygun olduğu, şüpheli tarafından işlendiği iddia olunan trafik güvenliğini tehlikeye sokma suçunun seri muhakeme usulü kapsamında olması ile kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilmeden talepten önce düzenlenmesinin iade sebepleri arasında sayılmamasının yanı sıra mahkemece düzenlenen seri muhakeme inceleme tutanağında, sanık müdafinin hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilmesini talep ettiklerini beyan etmesi, CMK'nın 171. maddesinde düzenlenen kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararının savcının takdirinde olması nedenleri ile Tavşanlı Cumhuriyet Başsavcılığının 17/06/2020 tarihli talepten önce belirlenen yaptırım doğrultusunda hüküm kurulması gerekirken, talepten önce iadesine karar verilmesinde isabet görülmediğinden...” Ayrıca bkz. Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2020/5191, K. 2021/2736, T. 16/03/2021: “... Tavşanlı Cumhuriyet Başsavcılığınca düzenlenen 19/02/2020 tarihli ve 2020/466 soruşturma sayılı seri muhakeme bilgilendirme tutanağı ile seri muhakeme teklif ve kabul tutanaklarının usulüne ve mevzuat hükümleri kapsamında hukuka uygun olduğu, şüpheli tarafından işlendiği iddia edilen trafik güvenliğini tehlikeye sokma suçunun seri muhakeme usulü kapsamında olması ile kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilmeden talepten önce düzenlenmesinin iade sebepleri arasında sayılmamasının yanı sıra mahkemece düzenlenen seri muhakeme inceleme tutanağında, müdafii huzurunda beyanı alınan şüphelinin kamu davasının açılmasının ertelenmesini istemediğini beyan etmesi, CMK'nın 171. maddesinde düzenlenen kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararının savcının takdirinde olması nedenleri ile Tavşanlı Cumhuriyet Başsavcılığının 19/02/2020 tarihli 2020/10 nolu talepten önce belirlenen yaptırım doğrultusunda hüküm kurulması gerekirken, talepten önce iadesine karar verilmesi isabetsiz görüldüğünden ...” <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihleri: 01.12.2021).

davasının açılmasının ertelenmesinde denetim süresinde şüpheliden belirli yükümlülükleri yerine getirmesi ve iyi hal göstermesi istenmektedir ve erteleme süresi içinde kasıtlı bir suç işlenmediği takdirde, kovuşturmaya yer olmadığına karar verilmektedir. Ertelemede amaç şüphelinin topluma kazandırılmasıdır ve seri muhakeme usulünden farklı olarak, zararın giderilmesi koşulu aranmaktadır. Zira kamu davasının açılmasının ertelenmesi henüz kovuşturma evresine geçmeden uygulama alanı bulduğundan hem fail toplum nazarında mahkûm edilmeden ıslah edilmiş olacak hem de mahkemelerin iş yükü azalacaktır²⁰⁴⁸. Aynı zamanda seri muhakeme usulünde savcı tarafından belirlenen ve genellikle mahkeme tarafından onaylanan bir yaptırım söz konusu olduğundan, kamu davasının açılmasının ertelenmesi kurumu hem doğurduğu hukuki sonuç bakımından hem de adil yargılanma hakkının gerekleri bakımından seri muhakeme usulüne göre daha güvenceli bir kurum olarak nitelendirilmelidir.

Özellikle kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilebilmesi için öngörülen objektif ve sübjektif koşullar değerlendirildiğinde, seri muhakeme usulünün daha çok mükerrerler bakımından uygulama alanı bulacağı değerlendirilebilir. Nitekim şüphelinin daha önce kasıtlı bir suçtan dolayı hapis cezası ile mahkûmiyeti bulunuyorsa, erteleme kararı verilemeyeceğinden seri muhakeme usulünün uygulanması söz konusu olacaktır. Seri muhakeme kapsamındaki pek çok suç mükerrer şekilde işlenmeye müsait suçlardır²⁰⁴⁹. Doktrinde bir görüş tarafından suçu meslek haline getiren kişiler ya da mükerrerler hakkında seri muhakeme usulünün uygulanmayacağına ilişkin bir düzenleme getirilmesi gerektiği, zira yargının iş yükünü azaltmak amacıyla mükerrirlere doğrudan yarı oranında ceza indirimi yapılacak olmasının hakkaniyete uygun olmayıp kamu düzeninin korunması amaçlarına da ters görüldüğü ifade edilmektedir²⁰⁵⁰. Yine tekerrür hallerinde usulün uygulanabilmesinin toplumdaki caydırıcılık etkisini zayıflatacağı, hatta ortadan kaldıracağı da haklı olarak ileri sürülmektedir²⁰⁵¹. Bu noktada ifade etmek gerekir ki, 2015 tarihli yukarıda bahsi

²⁰⁴⁸ Kartal, **Kamu Davasının Açılmasında Savcının Takdir Yetkisi**, s. 131.

²⁰⁴⁹ Benzer yönde Yavuz, **Kovuşturmaya Alternatif Yöntemler**, s. 253; Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 29-30.

²⁰⁵⁰ Aygörmez Ugurlubay - Haydar - Korkmaz, **“Serî Muhakeme Usûlüne İlişkin Sorunlar”**, s. 265. Benzer yönde Atalay, **“Seri Muhakeme Usulü”**, s. 664; Yavuz, **Kovuşturmaya Alternatif Yöntemler**, s. 253; Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 94; Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 110-111; Erdoğan, **“Seri Muhakeme Usulü”**, s. 2006; Başarır, **“Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usullerinin Değerlendirilmesi”**, s. 304.

²⁰⁵¹ Kızılarıslan, **“Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri”**, s. 1926; Baytaç, **“Seri Muhakeme Usulü”**, s. 233; Evik - Evik, **“The Accelerated Trial”**, s. 220.

geçen Kanun Tasarısı ile getirilmek istenen benzer düzenlemede şüphelinin kasıtlı bir suçtan mükerrir veya itiyadî suçlu ya da suçu meslek edinen kişilerden olmaması, usulün uygulanması için zorunlu bir koşul olarak öngörülmüştü. CMK'nın 250. maddesinde açıkça mükerrir, itiyadi suçlu veya mesleki suçlu olmamak gibi bir şart aranmadığından, iş yükünün azaltılması amacının ön plana alındığı ve kanun koyucunun iradesinin mükerrirler hakkında da bu usulün uygulanmasına imkân sağlama yönünde olduğu anlaşılmaktadır. Ancak cezaların özellikle failin yeniden topluma kazandırılması amacı dikkate alındığında, doktrindeki baskın görüşe uygun şekilde, şüphelinin mükerrir, itiyadi suçlu veya suçu meslek edinmiş kişi olmasının seri muhakeme usulünün uygulanamayacağı haller olarak düzenlenmesi gerektiği kanaatindeyiz.

III. Seri Muhakeme Usulünün Uygulanması

A. Seri Muhakeme Usulü Aşamalarında İzlenen Yöntem ve Uyulması Gereken Kurallar ile İlkeler

1. Cumhuriyet Savcısı Tarafından Davet ve Şüphelinin Talebi

a. Teklif İçin Davet

Seri muhakeme usulünün uygulanabilmesi için öncelikle şüphelinin ulaşılabilir olması gerekmektedir. Soruşturmayı yürüten savcı, usulün uygulanmasını teklif edebilmek için şüpheliyi davet edecektir. Bu noktada usulün uygulanmasına ilişkin davetin, şüphelinin bilgilendirilmesi veya teklif anlamına gelmediğini ifade etmek gerekir. Davet şüpheliye yapılmalıdır; bu bakımdan müdafinin davete ilişkin bilgilendirilmesi mümkün olmakla birlikte, müdafie yapılan bilgilendirme şüpheliye yapılan davet olarak kabul edilemez²⁰⁵².

CMK m. 250'de şüphelinin davet edilmesi usulüne ilişkin açık bir düzelemeye yer verilmemiştir. O halde şüpheli genel hükümlere göre davet edilmelidir. Bunun yanında seri muhakeme usulüne davetin düzenlendiği CMSMY'nin 9. maddesinde, savcının şüpheliyi seri muhakeme usulünün uygulanmasını teklif etmek amacıyla en

²⁰⁵² Benzer yönde Yaşar, "Seri Muhakeme Usulü", s. 268.

kısa sürede davet edeceği; davetin, telefon, telgraf, faks, elektronik posta gibi iletişim araçlarından yararlanmak suretiyle de yapılabileceği hüküm altına alınmıştır. O halde davet yazılı olabileceği gibi, sözlü de olabilecektir. Davetin mutlaka tutanağa bağlanması gerekmektedir²⁰⁵³. Aynı zamanda davetin, koşulları bulunması halinde istinabe evrakının gönderildiği yer Cumhuriyet başsavcılığı tarafından yapılabileceği de düzenleme altına alınmıştır. (CMSMY m. 10/13) Şüphelinin teklif için davet edilmesine ilişkin belirlenmiş düzenleyici bir süre bulunmamakta; davetin en kısa sürede yapılacağı ifade edilmektedir. Bununla birlikte, teklife davet üzerine davete mazeretsiz olarak icabet edilmemesi halinde ortaya çıkan sonuçlar da göz önüne alındığında, davet usulünün yönetmelikte belirlenmesi yerine, davet konusunda uygulanacak usule yönelik daha açık ve ayrıntılı düzenlemelere kanunda yer verilmesi uygun olacaktır²⁰⁵⁴.

Seri muhakeme usulünün uygulanmasını teklif etmek amacıyla şüpheli hakkında zorla getirme kararı verilemez ve yakalama emri düzenlenemez. (CMSMY m. 5/7) Soruşturma evresinde isnat edilen suça ilişkin olarak gerçekleştirilen ifade alma işlemi için şüphelinin çağrılma usulü bakımından CMK m. 145 ve 146 hükümleri uygulama alanı bulmaktadır. Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 145. maddesi uyarınca, ifadesi alınacak veya sorgusu yapılacak kişi davetiye ile çağrılır; çağrılma nedeni açıkça belirtilir, gelmezse zorla getirileceği yazılmaktadır. CMK m. 146/1 gereğince, hakkında tutuklama kararı verilmesi veya yakalama emri düzenlenmesi için yeterli nedenler bulunan veya 145. maddeye göre çağrıldığı halde gelmeyen şüpheli veya sanığın zorla getirilmesine karar verilebilir. Görüldüğü üzere, hakkında zorla getirme kararı verilebilecek kişiler ile bu kararın verilebileceği haller sınırlı sayıda olarak sayıldığından bu haller çoğaltılamaz²⁰⁵⁵.

²⁰⁵³ Davette, hakkında hangi suçtan dolayı soruşturma yürütüldüğü, söz konusu suçun CMK m. 250 uyarınca seri muhakeme usulü kapsamına girdiği, seri muhakeme usulü hakkında ayrıntılı bilgilendirmede bulunulması ve sonrasında seri muhakeme usulünün uygulanmasının teklifi için hangi tarihte Cumhuriyet Başsavcılığına davet edildiği, varsa müdafii ile birlikte davete icap edebileceği, mazeretsiz olarak gelmediği takdirde bu usulün uygulanmasından vazgeçmiş sayılacağı ve soruşturmaya genel hükümlere göre devam edileceği hususlarının anlatılması ve bu durumun tutanağa bağlanarak belgelenmesi gerekir. Bkz. Aldemir, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**, s. 66. Davet tutanağı örneği için bkz. Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı resmî internet sitesi, <https://alternatifcozumler.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/tutanak-talepname-ve-hukum-ornekleri> (Erişim Tarihi: 30.11.2020).

²⁰⁵⁴ Benzer yönde Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 117.

²⁰⁵⁵ Yerdelen - Özбек - Altuntaş - Boz - Erdem - Yılmaz, **Uzlaştırma**, s. 205. Uzlaştırmada fail gelmezse zorla getirilmesinin mümkün olduğu da ileri sürülmektedir. Bkz. Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 861.

Şüpheli hakkında zorla getirme kararı verilememesi ve yakalama emri düzenlenememesi, seri muhakeme usulünün şüphelinin özgür iradesine dayanan bir muhakeme yöntemi olma özelliğinin doğal sonucu olarak görülmelidir²⁰⁵⁶. Aynı zamanda resmî mercilere beyan edilmiş olup da soruşturma dosyasında yer alan adreste bulunmama veya yurt dışında olma ya da başka bir nedenle şüpheliye ulaşılamaması halinde, seri muhakeme usulü uygulanmaz. (CMK m. 250/13; CMSMY m. 5/6) Bu durum seri muhakeme usulünün amacı olan muhakeme sürecini kısaltma ve hızlandırma amaçları ile uyumlu görünse de şüpheliye ulaşmak için somut bir çaba ortaya konarak gerekli tüm yollar denenmiş olmalıdır.

Şüpheliye ulaşılamaması halinde seri muhakeme usulü uygulanmayacağını düzenleyen CMK m. 250/13, resmî mercilere beyan edilmiş olup da soruşturma dosyasında yer alan adresten bahsettiğinden; esas olan soruşturma dosyasında yer alan adrese tebligat yapılması olarak görülmelidir. Her ne kadar davetin Tebligat Kanunu'na göre yapılmasına açıkça yer verilmemiş olsa da Cumhuriyet başsavcılığı tarafından davete ilişkin tebligatın, Tebligat Kanunu hükümlerine göre yapılması gerekir²⁰⁵⁷. 7201 sayılı Tebligat Kanunu'nun 10/1. maddesinde, tebligatın, tebliğ yapılacak şahsa bilinen en son adresinde yapılacağı düzenlenmektedir. Uzlaştırma teklifine yönelik tebligatın yapılma usulü hakkında verilen Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulu Kararı, seri muhakeme açısından yol gösterici olarak nitelendirilebilir²⁰⁵⁸. Buna göre, şüphelinin bu adreste bulunmaması ve adres kayıt sistemindeki yerleşim yeri adresinin bilinen adresten farklı olması halinde; adres kayıt sistemindeki yerleşim yeri adresine “Mernis adresi” şerhi verilerek Tebligat Kanunu'nun 21/2. maddesi uyarınca doğrudan tebligat çıkartılması yeterli kabul edilmiş ve öncelikle adres kayıt sisteminde bulunan yerleşim yeri adresine normal bir tebligat çıkartılması (Tebligat Kanunu m. 10/2) gerekmeyeceği sonucuna ulaşılmıştır. Tebligat Kanunu'nun “Tebliğ imkânsızlığı ve tebellüğden imtina” başlıklı 21/2. maddesi uyarınca tebligat yapılması halinde ise yapılan tebligat geçerli olmakla birlikte, şüpheliye ulaşılamamış olması durumunda CMK m. 250/13 uygulama alanı bulacaktır. Yargıtay ise şüpheliye yapılan seri muhakeme usulüne yönelik tebligatın iade olması üzerine, çağrı kağıdının ayrıca Tebligat Kanunu 21/2. maddesi gereğince

²⁰⁵⁶ Benzer yönde Atalay, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 686; Tulay, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 126.

²⁰⁵⁷ Karş. Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 116; Değirmenci, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme Usulü”, s. 20.

²⁰⁵⁸ Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulu Kararı, E. 2019/2, K. 2020/3, T. 20/11/2020, R.G. Tarih-Sayı: 20.04.2021-31460.

mernis şerhli olarak tebliğ edilmeden iddianame düzenlenmesini hukuka aykırı bulmamış; dolayısıyla soruşturma dosyasında yer alan adrese tebligat yapılmasını yeterli görmüştür²⁰⁵⁹. Bununla birlikte, kanaatimizce tebligatın usulüne ve yukarıdaki sıralamaya uygun şekilde gerçekleştirilmesi, şüphelinin hak kaybı yaşamaması açısından önem arz etmektedir. Nitekim usulüne uygun şekilde işlemlerin gerçekleştirilmemesi nedeniyle kendisine ulaşılamamış olan şüpheli, adli organlardan kaynaklanan nedenlerle yasal indirimden faydalanamayacağından adaletsiz sonuçlar doğabilir.

Seri muhakeme usulünün amacı göz önüne alarak, davetin öncelikle telefon, telgraf, faks, elektronik posta gibi araçlarından yararlanılmak suretiyle yapılması; eğer bu şekilde şüpheliye ulaşılamaz ise adrese tebligat yapılması değerlendirilmelidir²⁰⁶⁰. Uygulamada davetin genellikle telefon yolu ile yapıldığı bilinmektedir²⁰⁶¹. Bu noktada davetin hukuka uygunluğu bakımından, CMSMY’de sayılan iletişim araçları ile şüpheliye ulaşılamaması yeterli görülmemeli; iletişim araçları ile ulaşılamaz ise Tebligat Kanunu hükümlerine göre tebligat yapılmalıdır²⁰⁶². Bu çözüm yolu yurtdışında bulunan şüpheliler bakımından da geçerli olmalıdır. Ayrıca şüpheliye

²⁰⁵⁹ Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2021/3675, K. 2021/6296, T. 28/09/2021: “... şüpheliye yapılan seri muhakeme teklifine yönelik tebligatın iade olması üzerine teklifin Tebligat Kanunu 21/2. maddesi gereğince mernis şerhli olarak tebliğ edilmeden iddianame düzenlendiğinden bahisle iddianameyi iade ettiği, ancak Ceza Muhakemesinde Seri Muhakeme Yönetmeliğinin 9/1. maddesinde yer alan “Cumhuriyet savcısı şüpheliyi seri muhakeme usulünün uygulanmasını teklif etmek amacıyla en kısa sürede davet eder. Davet; telefon, telgraf, faks, elektronik posta gibi iletişim araçlarından yararlanmak suretiyle de yapılabilir.” şeklindeki düzenleme göz önünde bulundurulduğunda, telefon, telgraf, faks ve elektronik postayla bile yapılabilecek olan seri yargılamaya yönelik davetin mernis şerhli yapılmadığından bahisle usulsüz olduğunun kabulünün doğru olmayacağı anlaşılmakla, iddianamenin iadesine yönelik karara karşı yapılan itirazın kabulü yerine reddine karar verilmesinde isabet görülmediğinden ...”. Ayrıca Yargıtay, şüphelinin kolluk ifadesinde belirttiği adrese seri muhakeme usulüne ilişkin çağrı kağıdının tebliğe çıkarılmasına rağmen şüphelinin adreste tanınmıyor olması nedeniyle tebliğ yapılmadığı, bu kapsamda seri muhakeme usulünün uygulanmasına ilişkin şüpheliye yapılan tebligatın usulüne uygun olduğu gerekçesiyle CMK m. 250/13 gereğince seri muhakeme usulü uygulanmadan genel hükümlere göre soruşturmanın tamamlanıp iddianame düzenlenmesini hukuka uygun bulmuştur. Bkz. Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2021/4162, K. 2021/6546, T. 05/10/2021 <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihleri: 01.12.2021).

²⁰⁶⁰ Uzlaştırma bakımından uzlaştırmacının öncelikle uzlaştırma teklifi yapılacak taraflara telefon, telgraf, faks, elektronik posta gibi araçlardan yararlanılmak suretiyle uzlaştırma teklifi yapmak üzere çağrı yapması, ancak belirtilen şekilde çağrı yapılamaz ise Tebligat Kanunu’na göre tebligat yapılması gerektiği hakkında bkz. Yargıtay 4. Ceza Dairesi E. 2018/7060 K. 2018/22311 T. 20.12.2018 www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 30.11.2020).

²⁰⁶¹ Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı resmî internet sitesinde yer verilen davet tutanağı örneklerine bakıldığında da, şüphelinin telefonla aranması üzerine bu durumun tutanağa bağlanarak Cumhuriyet savcısı ve zabıt katibi tarafından imzalandığı görülmektedir. Bkz. <https://alternatifcozumler.adalet.gov.tr/SayfaDetay/tutanak-talepname-ve-hukum-ornekleri> (Erişim Tarihi: 30.11.2020).

²⁰⁶² Benzer yönde Soylu Ünver - Karaman Engür, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 58; Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 155.

iletişim araçları ile ulaşılmasına rağmen davete uymaması hallerinde, özellikle telefonda yapılan ihtaratın geçerli olmaması gerektiği; bu halde de şüphelinin adresine tebligat yapılmasının gerekli olduğu düşüncesi ileri sürülmektedir²⁰⁶³. Davetin Tebligat Kanunu hükümlerine göre yapılan tebligat dışında iletişim araçlarından yararlanılarak yapılması durumunda, şüphelinin davete icabet etmemesine uygulamadan vazgeçmiş sayılma sonucu bağlanamayacağına ve ispat bakımından geçerli olanın Tebligat Kanunu hükümlerinin uygulanması olduğuna ilişkin bir düzenleme yapılması uygun olacaktır.

Şüphelinin mazeretsiz olarak davete gelmemesi, adreste bulunmaması, yurt dışında olması ya da herhangi başka bir nedenle şüpheliye ulaşılamaması nedenleriyle seri muhakeme usulünün uygulanmayacağı tutanağa bağlanarak kayıt altına alınmalıdır. (CMSMY m. 9/2) Bu durumun kayıt altına alınması, savcının seri muhakeme usulünün uygulanmasına ilişkin yükümlülüğünü yerine getirdiğini belgelemesi açısından zorunlu görülmelidir. Bu işlemten sonra ise savcı soruşturmayı genel hükümler çerçevesinde sürdürecektir.

b. Şüphelinin Talebi Üzerine Seri Muhakeme Usulünün Uygulanması

Kanunda yer almayan ancak CMSMY ile getirilen bir başka düzenleme, seri muhakemenin şüphelinin talebi üzerine uygulanmasına ilişkindir. Buna göre, şüpheli de seri muhakeme usulünün uygulanmasını talep edebilecektir. CMSMY m. 5/11 uyarınca şüphelinin, iddianamenin düzenlenmesine kadar Cumhuriyet savcısına başvurarak hakkında seri muhakeme usulünün uygulanmasını talep edebileceği; bu durumda savcı tarafından seri muhakeme usulünün uygulanacağı öngörülmüştür. O halde şüpheli, savcıdan seri muhakeme usulünün uygulanmasını isterse usulün koşulları var ise, seri muhakeme usulünün uygulanması zorunludur. Bununla birlikte, şüphelinin hangi aşamada ne şekilde usulün uygulanmasını talep edebileceği belirsizdir. Düzenlemeye göre, bu noktada önemli olan, şüphelinin talebi tarihinde savcı tarafından iddianamenin düzenlenmemiş olmasıdır. Zira iddianame düzenlenmiş ise yetki mahkemeye geçmiş olacağından, savcının bu aşamada işlem yapması mümkün değildir. Bununla birlikte, iddianame düzenlenmiş ancak henüz mahkemece

²⁰⁶³ Soylu Ünver - Karaman Engür, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 65. Ayrıca bkz. Kocakale, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 89.

kabulüne karar verilmemiş ise şüphelinin usulün uygulanması talebini bildirmesi halinde bunun iddianamenin iadesi sebebi teşkil edebileceği ve iade üzerine savcı tarafından usulün uygulanabileceği görüşü ileri sürülmektedir²⁰⁶⁴. Koşulları var ise seri muhakeme usulünün uygulanmamasının iddianamenin iadesi sebebi oluşturduğu CMK m. 174 hükmü de göz önüne alındığında, bu görüşün isabetli olduğu kanaatindeyiz.

Savcı, şartları var ise seri muhakeme usulünü uygulamakla yükümlü olup usulün uygulanıp uygulanmaması konusunda bir takdir yetkisine sahip değildir. Nitekim savcı seri muhakeme usulüne tabi bir suça ilişkin soruşturma sonucunda yeterli şüpheyne ulaşmış ise seri muhakeme usulüne başvurmak zorundadır. Bu kapsamda ilgili düzenleme ile amaçlanan iddianame düzenleninceye kadar usulün bir şekilde uygulanmasına imkân tanıyarak muhakeme ekonomisini sağlamak olduğu düşünülmekle birlikte; bu durumda soruşturma evresinde herhangi bir nedenle usulün teklifi için davet edilmek üzere şüpheliye ulaşılamamasına rağmen iddianame düzenlenmeden önce şüpheli, kendisi savcılığa gelerek sözlü veya yazılı olarak hakkında seri muhakeme usulünün uygulanmasını talep edebilecektir²⁰⁶⁵. Örneğin, davete ilişkin tebligat şüpheliye Tebligat Kanunu’na göre yapıldıysa, savcı bildirilen davet gün ve saatine kadar beklemeli, şüphelinin mazeretsiz olarak davete icabet etmemesi üzerine soruşturmaya genel hükümler çerçevesinde devam etmelidir. Bununla birlikte, böyle bir durumda şüpheli, tebligatı davet gün ve saatinden sonra görmüş olsa da iddianamenin düzenlendiği tarihe kadar savcılığa gelerek seri muhakeme usulünün uygulanmasına ilişkin başvuruda bulunabilir.

Aynı zamanda savcı tarafından seri muhakeme usulünün uygulanması teklif edilmesine rağmen bu aşamada savcının teklifini kabul etmemesi veya kabulden sonra uygulamadan vazgeçmesi ya da mazeretsiz olarak mahkemeye gelmemesi hallerinde şüpheli, savcı tarafından iddianamenin tanzim edildiği tarihe kadar fikrini değiştirdiğini ve hakkında seri muhakeme usulünün uygulanmasını isteyebilir²⁰⁶⁶. Ancak Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 250. maddesi dikkate alındığında bu gibi hallerde soruşturmaya genel hükümlere göre devam edilmesi gerektiğinden, usulün

²⁰⁶⁴ Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 261.

²⁰⁶⁵ Benzer yönde Yaşar, **“Seri Muhakeme Usulü”**, s. 268.

²⁰⁶⁶ Şüphelinin talebinin teklifi kabul şeklinde sonuç doğuracağı görüşü için bkz. Babayigit - Karacan, **“Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri”**, s. 869. Ancak kanaatimizce bu görüş isabetli değildir.

uygulanmasının bu şekilde şüphelinin talebine bağlanamaması gerekir. Dolayısıyla kanunda olmayan ve kanuni düzenleme ile uyumlu olmayan bu yönde bir kuralın yönetmelik ile düzenlenmesi yerinde görünmemektedir²⁰⁶⁷.

2. Bilgilendirme

a. Bilgilendirmeye Yetkili Makamlar ve Bilgilendirmenin Yapılacağı Aşama

Seri muhakemenin uygulanması için davet edilen şüpheli öncelikle, seri muhakeme hakkında bilgilendirilmelidir. Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 250. maddesinin 2. fıkrası gereğince, Cumhuriyet savcısı veya kolluk görevlileri, şüpheliyi seri muhakeme usulü hakkında bilgilendirir. Aynı düzenlemeye Ceza Muhakemesinde Seri Muhakeme Yönetmeliği’nin 8/2. maddesinde de yer verilmektedir. Yine CMSMY’nin 10/1. maddesinde, Cumhuriyet savcısının seri muhakeme usulünün uygulanmasını teklif etmeden önce şüpheliyi bu usul hakkında bilgilendireceği hüküm altına alınmıştır.

Düzenlemeler göz önüne alındığında, savcı veya kolluk görevlilerinin şüpheliyi, seri muhakeme usulü hakkında bilgilendirmesi ile savcının seri muhakeme usulünün uygulanmasını teklif etmeden önce şüpheliyi bu usul hakkında bilgilendirmesinin farklı aşamalarda söz konusu olacağı izlenimi doğmaktadır. Savcı, seri muhakeme usulüne tabi bir suçun işlendiği izlenimini veren bir hali öğrenir öğrenmez kamu davasını açmaya yer olup olmadığına karar vermek üzere hemen işin gerçeğini araştırmaya başlamaktadır. (CMSMY m. 8/1) Yönetmeliğin 8. maddesindeki düzenleme sırası ve ikinci fıkra hükmü dikkate alındığında, seri muhakeme usulüne tabi bir suça ilişkin soruşturmanın başlaması üzerine şüphelinin bilgilendirileceği anlaşılmaktadır. Bu noktada bilgilendirmenin soruşturmanın hangi aşamasında yapılacağı belirtilmemektedir. Yönetmeliğin 8. maddesinin delillerin toplanması başlığı taşıdığı dikkate alındığında, savcı veya kolluğun soruşturmada delillerin toplanması aşamasında, örneğin ifade alırken, seri muhakeme usulü kapsamında bir suç varsa otomatik olarak şüpheliyi bu usulün uygulanabileceği hakkında

²⁰⁶⁷ Benzer yönde Babayigit - Karacan, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri”, s. 869.

bilgilendirmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır²⁰⁶⁸. Kolluğun bilgilendirmesi bakımından kolluğun hukukçu olmaması sebebiyle bilgilendirmenin sağlıklı olmayacağı ileri sürülebilecek olsa da kolluğun muhakemenin her aşamasında buna benzer nitelikte bilgilendirmeler yaptığı, uygulamada kolluk tarafından diğer benzer bilgilendirmelerdeki gibi önceden hazırlanmış bilgilendirme form ve tutanağının şüpheliye imzalatırılması yoluyla bilgilendirmenin gerçekleştirileceği düşünülmektedir²⁰⁶⁹. Somut olaya el koyan kolluk görevlilerinin savcının talimatına istinaden seri muhakeme usulü hakkında bilgilendirme yapabileceği ifade edilmekle birlikte, bu hususun belgelendirilmesi amacıyla bilgilendirme tutanağı tanzimi gerekli görülmektedir²⁰⁷⁰. Bununla birlikte, kolluğun şüpheliyi bilgilendirmesinin sorun teşkil edecek nitelikte olduğu değerlendirilmektedir.

İfade edildiği üzere, bu usul kamu davasının açılması için yeterli şüpheyi ulaşılan soruşturmada sonuç çıkarma aşamasında uygulanabilmektedir. Aynı zamanda soruşturma konusu suçun seri muhakeme usulüne tabi olması savcının maddi gerçeği araştırma yükümlülüğünü ortadan kaldırmamaktadır. (CMSMY m. 8/1 c.2) Henüz soruşturma konusu suç ile ilgili olarak yeterli şüpheyi ulaşılmayan bir aşamada seri muhakeme usulüne ilişkin bilgilendirmenin yapılması hem savcının yeterli delil araştırması yapmasını engelleyebilecek hem de henüz yeterli şüpheyi ulaşılmaya da şüpheli üzerinde usulün kabulü yönünde baskı oluşturabilecektir²⁰⁷¹. Aynı zamanda bu bilgilendirmenin, seri muhakeme usulüne kural olarak katılması öngörülmemiş olan kolluk güçleri tarafından yapılması tartışmaya açık ve sorunlu niteliktedir. Kolluğun bilgilendirmesinin, şüphelinin yeteri kadar bilgilendirilmemesi sonucunu doğurmaya müsait olduğu ve bu durumun kurumun işleyiş sürecini daha baştan tıkayacağı ifade edilmektedir²⁰⁷². Ayrıca itiraf pazarlığı ve şüpheliyi kabule zorlama amaçlı olarak,

²⁰⁶⁸ Benzer yönde Babayiğit - Karacan, “**Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**”, s. 865. Seri muhakeme usulünde kolluk görevlilerinin de bilgilendirme yapabilmesinin, kolluğun etkin soruşturma yapmasını etkileyeceği ve delilleri toplamadan bilgilendirme yaparak veya şüpheliyi bu yönetime yönlendirerek delil toplamayabileceği ifade edilmiştir. Bkz. Balci, “**Seri ve Basit Muhakeme Usulü**”, s. 70. Ayrıca bkz. Kocakale, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 63.

²⁰⁶⁹ Kızılarıslan, “**Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**”, s. 1927.

²⁰⁷⁰ Yılmaz - Apiş, “**Seri Muhakeme**”, s. 76; Aldemir, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**, s. 69.

²⁰⁷¹ Aynı yönde bkz. Kızılarıslan, “**Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**”, s. 1928. Soruşturma sonunda yeterli şüphe var ise ve deliller ortaya konduktan sonra bilgilendirme yapılması gerektiği hakkında ayrıca bkz. İldırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 161.

²⁰⁷² Erdem - Şentürk, “**Seri Muhakeme Yöntemi**”, s. 586-587 dn. 41. Benzer yönde Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 262; Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 47-48; Tulay, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 126; Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 118; Işıka, “**General Evaluation of Serial Trial Procedure**”, s. 165. Hukukçu olmayan kişiler tarafından

henüz işin başında kolluk tarafından bu tür bir bilgilendirme zorunluluğu ile kollukta örtülü bir pazarlık (itirafa zorlama amaçlı tehdit) imkânı getirilmek istendiği ileri sürülmektedir²⁰⁷³. Bu nedenlerle kolluğun bilgilendirilmesine yönelik ibarenin kanun metninden çıkarılması ve yalnızca süreçte yetkili olan savcının şüpheliyi tekliften önce bilgilendirmesine izin verilmesi uygun olur²⁰⁷⁴.

Yönetmeliğin 10/1. maddesi gereğince savcı, seri muhakeme usulünün uygulanmasını teklif etmeden önce şüpheliyi usul hakkında bilgilendirmelidir. O halde soruşturma başladıktan sonra delillerin toplanma aşamasında yapılacak bilgilendirmeden başka teklif yapılmadan önce de şüphelinin savcı tarafından bilgilendirileceği sonucu ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak, soruşturma evresinde henüz yeterli şüphe oluşturacak delil elde edilmeden bilgilendirmenin savcı veya kolluk tarafından yapılmasını mümkün kılan düzenlemenin yerinde olmadığını; bununla birlikte, tekliften önce savcı tarafından yapılacak olan kapsamlı bilgilendirmenin hem seri muhakeme sürecine taraf olan bir süje tarafından yapılması yönünden hem de soruşturma konusu suça ilişkin yeterli şüpheyne ulaşılan teklif aşamasında yapılması yönünden daha isabetli olduğunu ifade etmek gerekmektedir²⁰⁷⁵. Bilgilendirme seri muhakemeyi yürüten savcı tarafından yapılacak olmakla birlikte, koşulların varlığı halinde istinabe evrakının gönderildiği yer Cumhuriyet savcılığınca da yapılması mümkündür. (CMSMY m. 10/13) Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı'nın sitesinde yayınlanan seri muhakeme usulü davet tutanağı ile seri muhakeme usulü bilgilendirme tutanağı göz önüne alındığında, savcı tarafından yapılan bilgilendirmenin; şüphelinin seri muhakeme usulünün uygulanmasını teklif edilmek üzere davet edildiği gün ve saatte, tekliften önce gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır²⁰⁷⁶.

hukuki bilgilendirme yapılmasının uygun olmayacağı hakkında ayrıca bkz. Taşkın, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 45; Ildıran, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 160; Taneri, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 51.

²⁰⁷³ Kızılarıslan, “**Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**”, s. 1927.

²⁰⁷⁴ Benzer yönde Yenisey - Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 870; Yenisey, “**Alternatif Muhakeme Usulleri, Önleme ve Koruma Tedbirleri**”, s. 7. Ayrıca bkz. Taşkın, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 46; Atalay, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 668; Çağlar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 63.

²⁰⁷⁵ Bilgilendirme ve teklifin art arda yapılmasının gerekliliği ve yararları için bkz. Baytaç, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 251-252.

²⁰⁷⁶ Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı örnek bilgilendirme tutanağı için bkz. <http://alternatifcozumler.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/14120201127196136%20Say%C4%B1%20Kanuna%20Muhalefet%20Su%C3%A7u.pdf> (Erişim Tarihi: 20.11.2020).

b. Bilgilendirmenin Kapsamı ve Önemi

Şüpheli usulü bilerek kabul etmelidir ve şüphelinin usulüne uygun şekilde bilgilendirilmesi, seri muhakeme usulünün geçerlilik koşuludur²⁰⁷⁷. Bilgilendirme gerekliliği, şüphelinin suçlamaların niteliğinin ve seri muhakemenin mahiyetinin yanı sıra usulün kabulünün sonuçlarını, dolayısıyla alabileceği muhtemel cezaları ve bazı durumlarda suçlu bulunması halinde uygulanabilecek ek tedbirleri de bilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Aynı zamanda kural mahkeme önünde aleni yargılanma olduğundan, şüpheli usulü kabul etmesi halinde feragat etmesine neden olacak hakları da öğrenmeli; bu kapsamda usulün uygulanmasını kabul ettiğinde mahkeme önünde aleni yargılanma gibi adil yargılanma hakkı kapsamındaki birtakım haklarından vazgeçtiğini bilmelidir. Zira şüphelinin, söz konusu adil yargılanma güvencelerinden feragat edebilmesi mümkündür.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin konuya yaklaşımın değerlendirildiği bölümde belirtildiği üzere AİHM; Gürcistan'daki benzer bir usulün Sözleşmeye aykırılık teşkil edip etmediğini incelediği Natsvlishvili ve Togonidze v. Gürcistan kararında, pazarlığın etkisinin sanık aleyhine getirilen cezai bir suçlamanın sadeleştirilmiş bir yargısal inceleme usulüyle karara bağlanması olması karşısında, bunun temelde belli sayıda usuli haktan feragat anlamına geldiği kanaatinde olduğunu ve maddenin ne lafzının ne de ruhunun bir kişiyi kendi iradesiyle bu teminatlardan feragat etmekten alıkoymaması sebebiyle kendiliğinden bir sorun teşkil etmeyeceğini ifade etmiştir²⁰⁷⁸. Ancak usuli haklardan feragatin AİHS bakımından etki doğurabilmesi için şüpheyi yer bırakmayacak şekilde açıkça ortaya koyulmuş olması ve buna feragatin önemiyle orantılı güvencelerin eşlik etmesini de son derece önemli bir ilke olarak nitelendirilmiş ve ayrıca, bu durumun herhangi bir önemli kamu menfaatine aykırı olmaması gerektiği değerlendirilmiştir²⁰⁷⁹. Bir şüpheli/sanığın AİHS m. 6 kapsamındaki önemli bir haktan zımnen vazgeçtiğinin söylenebilmesi için de haktan vazgeçmesinin sonuçlarını makul olarak öngörebileceği ortaya konmalıdır²⁰⁸⁰. AİHM; iç hukuk tarafından sağlanan dava usulüne ait garantilerin azalmasına neden olan ve sanığın kendi talebi ile uygulanan basitleştirmiş muhakeme yönteminin

²⁰⁷⁷ Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 263; İpekcioglu, **Ceza Muhakemesinde İddia Pazarlığı**, s. 347.

²⁰⁷⁸ Hermi v. İtalya, § 73.

²⁰⁷⁹ Natsvlishvili ve Togonidze v. Gürcistan, § 91.

²⁰⁸⁰ Hermi v. İtalya, § 74.

uygulanması sebebiyle duruşmaların açık olarak yapılmamasının, kendisinin seçmiş olduğu iki avukat tarafından savunulan sanığın usulün uygulanması talebinin sonuçlarının şüphesiz olarak farkında olabileceği görüşünü benimseyerek AİHS'in ihlali olarak algılanamayacağını değerlendirmiştir²⁰⁸¹. Mahkeme, bu ilkelerin kıyasen uygulanması yoluyla ceza davasının esastan incelenmesi hakkında feragatin, bir diğer deyişle pazarlığın kabulünün geçerliliği için öncelikle pazarlığın şüpheli tarafından davaya konu olayları ve yasal sonuçları tam olarak anladıktan sonra ve gerçekten gönüllü bir şekilde kabul edilmiş olması koşulunun karşılanması gerektiğini belirtmiştir²⁰⁸².

Şüpheli ifadesinin alınması sırasında susma hakkını kullanmış olsa da bu durumun şüphelinin bilgilendirilmesine ve seri muhakeme usulünün uygulanmasına bir engel teşkil etmediğini ifade etmek gerekir²⁰⁸³. Bilgilendirme hem seri muhakeme usulünün koşullarına hem de izlenecek yöntem ve kurallara ilişkin olmalıdır²⁰⁸⁴. Bilgilendirmenin ayrıntılı, kapsamlı ve aydınlatıcı olması gerekir²⁰⁸⁵. Bilgilendirmenin içeriğine CMK m. 250'de yer verilmemiştir. Bilerek kabul etme gerekliliği karşısında, yapılacak bilgilendirmenin hangi hususları kapsayacağı Ceza Muhakemesinde Seri Muhakeme Yönetmeliği'nin 10/1. maddesinde düzenlenmektedir. Buna göre bilgilendirme; isnat edilen eylem, eylemin oluşturduğu suç ile bu suçun seri muhakeme usulü kapsamına girdiği, kamu davasının açılması için yeterli şüphenin bulunduğu, özgür iradesiyle ve müdafî huzurunda kabul ettiği takdirde bu usulün uygulanacağı ve belirlenecek temel cezanın yarı oranında indirileceği, Cumhuriyet savcısı tarafından teklif edilen yaptırım hakkında talep doğrultusunda mahkemenin hüküm kuracağı, bu hükme karşı itiraz kanun yoluna başvurulabileceği, teklifin kabulünün ancak müdafî huzurunda gerçekleştirilebileceği, seçtiği bir müdafî yoksa istemi aranmaksızın kendisine bir müdafî görevlendirileceği, mahkeme tarafından hüküm kuruluncaya kadar her aşamada seri muhakeme usulünden vazgeçebileceği, mahkemece verilen

²⁰⁸¹ Hermi v. İtalya, § 78-81.

²⁰⁸² Natsvlshvili ve Togonidze v. Gürcistan, § 92.

²⁰⁸³ Yavuz, **Kovuşturmayaya Alternatif Yöntemler**, s. 260; Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 49.

²⁰⁸⁴ Erdem - Şentürk, **"Seri Muhakeme Yöntemi"**, s. 586.

²⁰⁸⁵ Aygörmüş Uğurlubay - Haydar - Korkmaz, **"Serî Muhakeme Usûlüne İlişkin Sorunlar"**, s. 292. Yazarlar; şüphelinin usulü kabul etmesinin suçu kabul şeklinde anlaşıldığını ve seri muhakemenin, şüphelinin susma hakkından feragati üzerine kurulu olduğunu ve bilgilendirmenin buna uygun şekilde yapılması gerektiğini ifade etmektedir. Bilgilendirmenin tam ve net şekilde yapılması, aydınlatıcı olması hakkında ayrıca bkz. Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 47.

hükümün adli siciline kaydedileceği, bu usulün uygulanmasını kabul etmediği takdirde genel hükümlere göre hakkında iddianame düzenlenerek kamu davası açılacağı, genel hükümlerin uygulanmasına geçilmesi halinde, seri muhakeme usulünü kabul ettiğine ilişkin beyanları ile bu usulün uygulanmasına dair diğer belgelerin, soruşturma ve kovuşturma işlemlerinde delil olarak kullanılamayacağı hususlarını kapsamaktadır.

Yönetmelik düzenlemesi değerlendirildiğinde, bilgilendirmenin genel olarak seri muhakeme usulünün koşullarına ve izlenecek yöntem ile kurallara ilişkin olduğu görülmekle birlikte, şüphelinin bilgilendirileceği hususların belirli oranda standartları sağladığı söylenebilir²⁰⁸⁶. Bu noktada ifade etmek gerekir ki, kamu davasının açılması için yeterli şüphenin bulunduğu konusundaki bilgilendirme, dosyadaki yeterli şüpheyi ortaya koyan delillerin de açıklamasını kapsamalıdır²⁰⁸⁷. Ayrıca özellikle seri muhakemeyi kabul etmediği takdirde genel hükümlere göre yargılama yapılacağı konusundaki bilgilendirme, şüphelinin mahkeme önünde sahip olacağı haklar ve yargılamanın mutlaka mahkûmiyet ile sonuçlanmayacağı, beraat etmesinin de söz konusu olabileceği, mahkûm olsa da üst sınırdan ceza almayabileceği gibi hususları da kapsayacak şekilde ayrıntılı şekilde gerçekleştirilmeli ve yapılan bilgilendirmenin şüpheli bakımından bir tehdit gibi algılanması önlenmelidir²⁰⁸⁸. Aynı zamanda genel hükümlere göre yapılan yargılama neticesinde verilen hüküm istinafa tabi olduğundan ve usulü kabul ile birlikte kanun yolu hakkından olmasa da istinaf kanun yolundan feragat edileceğinden, seri muhakeme usulünde verilen hükme karşı itiraz kanun yoluna başvuru olabileceği ile birlikte; seri muhakeme usulünde verilecek hükümlere karşı istinaf kanun yoluna gidilemeyeceğinin ve itiraz yolunda esasa ilişkin detaylı inceleme yapılmayıp sınırlı bir inceleme yapılacağının da öğretilmesi uygun olacaktır.

²⁰⁸⁶ Bir görüş tarafından, bilgilendirme sırasında şüphelinin somut olarak alacağı indirimli cezanın da söylenmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bkz. İpekcioglu, **Ceza Muhakemesinde İddia Pazarlığı**, s. 346, 354. Ancak kanaatimizce somut cezanın bildirilmesi teklifin konusu olduğundan, teklif aşaması öncesinde bu hususta bilgi verilmemesi bir eksiklik olarak nitelendirilmemelidir.

²⁰⁸⁷ Bilgilendirmenin kapsamına deliller ve muhakemeyi etkileyebilecek nitelikteki görüşlerin girmediği ve şüphelinin; teklifi değerlendirirken dosyadaki delil durumunu, lehine olan delillerin toplanıp toplanmadığını bilmeden kendi geleceği hakkında karar vermesinin, silahların eşitliği ve çelişmeli muhakeme ilkelerini ihlal ettiği ileri sürülmektedir. Bu noktada bilgilendirmenin mevcut deliller hakkında da olması ve şüpheliye delillere karşı diyeceklerinin sorularak son söz hakkı tanınması gerektiği ifade edilmektedir. Bkz. Aygörmez Ugurlubay - Haydar - Korkmaz, **“Serî Muhakeme Usûlüne İlişkin Sorunlar”**, s. 280, 283, 300. Benzer yönde Yaşar, **“Serî Muhakeme Usulü”**, s. 272; Erdoğan, **“Serî Muhakeme Usulü”**, s. 2012-2013. Karş. Kocakale, **Serî Muhakeme Usulü**, s. 65-66.

²⁰⁸⁸ Benzer yönde İldırar, **Serî Muhakeme Usulü**, s. 164.

Ayrıca bilgilendirmenin; usulün uygulanması halinde cezada yarı oranında indirim yapılmasının yanında indirilecek söz konusu cezanın seçenek yaptırımlara çevrilebileceği, ertelenebileceği, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilebileceği ve yine şüpheli hakkında güvenlik tedbirlerinin de uygulanabileceği hususlarını içermesi yerinde olacaktır. Bunun yanında her ne kadar yönetmelik düzenlemesinde bilgilendirmenin kapsamına, yaptırım hakkında talep doğrultusunda mahkemenin hüküm kuracağı hususu dâhil edilmiş ise de 7331 sayılı Kanun değişikliği ile mahkemeye yaptırımını değiştirme yetkisi tanındığından, bu konuda bilgilendirme mahkemece talepte belirtilen yaptırımdan daha ağır olmamak üzere hüküm kurulabileceği şeklinde gerçekleştirilmelidir. Aynı zamanda mahkemenin talep ile bağlı olmadığı ve yapacağı değerlendirme çerçevesinde koşulların bulunmadığı kanaatinde ise talebi reddetme hakkına da sahip olduğu, bilgilendirme kapsamında yer alması gereken hususlar olarak görülmelidir. Şüphelinin usulü kabul etmemesinden başka, tekliften sonra kabul için mazereti olmaksızın belirlenen süre içinde gelmemesi halinde usulün uygulanmayacağı ve yine kabulden sonra mahkemeye mazeretsiz olarak gelmemesi halinde usulden vazgeçmiş sayılacağı hususları da şüpheliye açıkça bildirilmelidir.

Yukarıda bahsi geçen bilgilendirmenin kapsadığı hususların, seri muhakeme usulünün uygulanması teklif edilmeden önce savcı tarafından yapılan bilgilendirme bakımından düzenlendiğini ifade etmek gerekir. CMK m. 250/2 ve CMSMY m. 8/2 uyarınca, delillerin toplanması aşamasında yapılacak olan bilgilendirmenin hangi hususları kapsayacağı ise düzenlenmemiştir. Bununla birlikte, CMSMY m. 10 gereğince düzenlenen teklif öncesi yapılacak bilgilendirmenin konusunu teşkil eden hususların, delillerin toplanma aşamasında yapılacak bilgilendirme bakımından geçerli olamayacağı da ifade edilmelidir. Nitekim henüz yeterli şüpheyne ulaşılmayan bir aşamada detaylı bir bilgilendirme yapılmaması gerektiği; ancak ifade alınması sırasında eylemin seri muhakeme usulüne tabi olduğunun açıkça belli olması durumunda, seri muhakeme usulünün şartlarına ve uygulanmasına ilişkin hususlar hakkında genel bir bilgilendirmenin söz konusu olabileceği düşünülmektedir. Ancak yukarıda açıklandığı üzere, delillerin toplanması aşamasında şüphelinin bilgilendirilmesinin açıklanan gerekçelerle doğru olmadığını ve henüz yeterli şüpheyne ulaşılmayan bir aşamada usule ilişkin bilgilendirme yapılmasının mümkün görülmemesi gerektiğini yinelemektediriz.

Şüphelinin bilgilendirilmemesi kanuna aykırı olup bilgilendirilmeme veya yetersiz bilgilendirme halinde usulün uygulanması hukuka aykırı olacaktır²⁰⁸⁹. Uzlaştırmada da aydınlatma yükümlülüğünün yerine getirilmemesinin yapılan teklifi geçersiz kıldığı ifade edilmektedir²⁰⁹⁰. Uzlaştırma bakımından Yargıtay, tarafların uzlaştırmının hüküm ve sonuçları konusunda aydınlatılmaması halinde teklifin kanuna aykırı olacağını ifade etmiştir²⁰⁹¹. Benzer şekilde seri muhakeme usulünde de bilgilendirme işleminin gerektiği şekilde gerçekleştirilmemesi uygulamayı geçersiz hale getirecektir²⁰⁹².

Uygulanması kabule bağlı olan bir diğer kurum olan hükmün açıklanmasının geri bırakılmasının hukuki anlam ve sonuçları hakkında da sanığın bilgilendirilmesi gerekmektedir. Ancak uygulamada sanığa, sorgu sırasında kurum hakkında yeterli bilgi verilmeden hükmün açıklanmasının geri bırakılmasını kabul edip etmediği sorulmaktadır²⁰⁹³. Oysa bu kurumların uygulanabilmesi için şüpheli/sanığın bilgilendirilmesi son derece önemlidir. Bilgilendirme özellikle şüphelinin anlayacağı şekilde yapılmalıdır²⁰⁹⁴. Aynı zamanda bilgilendirme tutanağa bağlanmalıdır²⁰⁹⁵. Bu noktada bilgilendirme için savcılık tarafından hazırlanan matbu formların okunmasının veya okutulmasının yeterli olmaması gerektiği; usulün mahiyeti ve

²⁰⁸⁹ Bilgilendirmenin yapılmaması, haklar öğretilmeden ifade alınmasına benzetilebilir. Nitekim şüpheli ve sanığa hakları öğretilmeden alınan ifade aydınlatma yükümlülüğünün ihlalinin teşkil etmekte olup bu ifade değerlendirmeye alınamaz. Bkz. Timur Demirbaş, **Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması**, 5. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2018, s. 334-335.

²⁰⁹⁰ Olgun Değirmenci, “Uygulamacının 10 Sorusu Işığında Uzlaştırma”, **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 14, S. 151, 2019, s. 667.

²⁰⁹¹ Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2017/12-442, K. 2018/405, T. 04.10.2018. www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 20.11.2020). Ayıca bkz. Yargıtay 2.Ceza Dairesi 02.7.2007, 6404/9808. Karar için bkz. Gökcan - Kaymaz, **Uzlaşma ve Önödeme**, s. 163 dn. 4.

²⁰⁹² Benzer yönde Aldemir, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**, s. 68; Erdem - Şentürk, “**Seri Muhakeme Yöntemi**”, s. 587; Işıka, “**General Evaluation of Serial Trial Procedure**”, s. 164; Aygörmmez - Korkmaz, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü Muhakeme Stratejileri**, s. 19.

²⁰⁹³ Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2017/479, K. 2018/327, T. 03.07.2018. <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 20.11.2020).

²⁰⁹⁴ İfadesi alınan şüpheliye, hakların özünü anlayabileceği şekilde bildirilmesine ilişkin yapılan tespit burada da geçerlidir. İfadede hakların bildirilmesine ilişkin bkz. Yenisey - Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 642.

²⁰⁹⁵ Değirmenci, “**Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme Usulü**”, s. 20; Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 263; Baytaş, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 251; Yaşar, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 272; Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 50; Atalay, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 669; Erdoğan, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 2013. Uygulamada bilgilendirmenin matbu bilgilendirme tutanakları yoluyla yapıldığı anlaşılmaktadır. Alternatif Çözümler Dairesi Başkanlığı bilgilendirme tutanağı örnekleri için bkz. <https://alternatifcozumler.adalet.gov.tr/SayfaDetay/tutanak-talepname-ve-hukum-ornekleri> (Erişim Tarihi: 21.11.2020). Bilgilendirme tutanağı örneği için ayrıca bkz. Aldemir, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**, s. 69-70. Yönetmelik hükmünde bilgilendirmenin yazılı yapılacağına ilişkin bir değişiklik yapılmasının yerinde olacağı hakkında bkz. İldırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 165-166.

sonuçlarının şüpheliye gerçekten anlatılmış, öğretilmiş olması gerektiği; aksi halde usulüne uygun şekilde teklifte bulunulmadığını ifade etmek gerekir²⁰⁹⁶. Bu bakımdan şüpheli bilgilendirilmesi için hazır bulunmalı ve bilgilendirme yüz yüze gerçekleştirilmelidir²⁰⁹⁷. Ayrıca uygulamada bilgilendirme yapılmasının savcı tarafından zabıt katiplerine bırakıldığı görülmekle birlikte, bu durumun yasal olmadığı ve bilgilendirme aşamasını sakatlayan bir husus olarak görülmesi gerektiği kanaatindeyiz²⁰⁹⁸. Bilgilendirmenin yapılabilmesi için müdafinin bulunması gerekliliği ise kabul edilmemiştir²⁰⁹⁹.

Bilgilendirme konusundaki aykırılık, usulün kabul edilmesi halinde mahkemenin denetim aşamasında değerlendirilecektir. Şüphelinin eksiksiz şekilde seri muhakeme usulü hakkında bilgilendirilmemesi ihtimalinde, şüpheli bilgilendirme eksikliğine rağmen usulü kabul etmiş ise inceleme sonucunda mahkeme, seri muhakeme usulünün şartlarının gerçekleşmemesi sebebiyle ret kararı vermelidir²¹⁰⁰. Nitekim şüphelinin olayları ve yasal sonuçları tam olarak anladıktan sonra gerçekleştirdiği kabul beyanı geçerli olmaktadır. O halde bilgilendirmenin yeterli şekilde yapılması, usulün uygulanma şartlarından biridir ve bilgilendirme yeterli şekilde yapılmamış ise seri muhakemenin uygulanması mümkün olmamalıdır. Bilgilendirmenin hiç veya gereği gibi yapılmadığı hallerde, itiraz merciin de itirazı teklif ve kabulün hukuka uygunluğu yönünden incelemesi gerektiğinden, itiraz merci bilgilendirmenin gerektiği şekilde yapıp yapılmadığını değerlendirmeli ve şüpheli de

²⁰⁹⁶ Bilgilendirme için kısa ve öz formatta hazırlanan bir formun şüpheliye davet ile birlikte gönderilebileceği görüşüne katılmamaktayız. Bu görüş için bkz. Yavuz, **Kovuşturmaya Alternatif Yöntemler**, s. 262. Bilgilendirme için matbu formların kullanılması gerektiği ve seri muhakemeye ilişkin bilginin şüphelinin anlayabileceği bir metin haline getirilerek elden tebliğ edilebileceği görüşüne de katılmamaktayız. Görüş için bkz. Taneri, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 52.

²⁰⁹⁷ Aynı yönde Erdem - Şentürk, **“Seri Muhakeme Yöntemi”**, s. 587. Aksi yönde Yavuz, **Kovuşturmaya Alternatif Yöntemler**, s. 264; Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 50; Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 159-160.

²⁰⁹⁸ Bilgilendirmenin çoğu kez zabıt kâtibi tarafından yapıldığı hakkında bkz. Taşkın, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 48; Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 160. Ayrıca bkz. Taneri, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 51.

²⁰⁹⁹ Değirmenci, **“Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme Usulü”**, s. 20. Bilgilendirme aşamasında da zorunlu müdafiliğin kabul edilmesi gerektiği hakkında detaylı bilgi için bkz. Üçüncü Bölüm III - A - 3 - b - cc Müdafî Yardımından Yararlanma: Zorunlu Müdafilik başlığı.

²¹⁰⁰ Şüphelinin bilgilendirilmesinin usulün uygulanmasının geçerlilik koşulu olduğu ve bu koşulun yerine gelmemesi halinde mahkemenin onayının mümkün olmadığı hakkında bkz. Erdem - Şentürk, **“Seri Muhakeme Yöntemi”**, s. 587. Ayrıca bkz. Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 184. Mahkemenin bu durumda ret kararı veremeyeceği, mahkemenin denetim yetkisinin bilgilendirmeyi de kapsayacak şekilde yeniden düzenlenmesi gerektiği görüşü için bkz. Yavuz, **Kovuşturmaya Alternatif Yöntemler**, s. 263-264.

hüküm kesinleşinceye kadar bilgilendirme yapılmadığı gerekçesiyle kabul beyanından vazgeçebilmelidir²¹⁰¹.

Ayrıca bilgilendirmenin gerektiği şekilde yapıp yapılmadığının, usulün uygulanmaması halinde genel hükümler uyarınca sonuçlandırılan soruşturma sonucunda düzenlenen iddianamenin incelenmesi aşamasında da değerlendirilebileceği düşünülebilir. Bilgilendirilme eksikliği nedeniyle teklifin kabul edilmemesi ve usulün uygulanmaması durumunda, iddianameyi inceleyen mahkemenin, yasal zorunluluğa uyulmadığı ve işlemlerin usulüne uygun gerçekleştirilmediği gerekçesiyle savcı tarafından düzenlenen iddianameyi iade edebileceği söylenebilir. Ancak her ne kadar usulün bilgilendirme eksikliği sebebiyle uygulanmaması nedeniyle iade, şüpheli lehine bir durum olsa da genel olarak CMK m. 250/10'da öngörülen delil yasağı kapsamında iddianamenin incelenmesi aşamasında hâkimin, seri muhakeme usulünün uygulanmasına ilişkin bilgi ve belgeleri incelemesinin sorun yaratabileceği; seri muhakeme usulünün bilgilendirme ve teklifinin doğru şekilde yapıp yapılmadığını denetleyebilmesinin aynı zamanda tarafsızlığına gölge düşürebilecek nitelikte olabileceği kanaatindeyiz. Bu noktada en adaletli çözüm, delil yasağı kapsamındaki beyan ve belgelerin dosyadan çıkarılmasını veya ayrı tutulmasını sağlamak ve kovuşturma evresinde mahkeme tarafından seri muhakeme usulünün uygulanmasına imkân tanımak olacaktır. Aşağıda bu konu detaylı olarak değerlendirilmektedir²¹⁰².

3. Cumhuriyet Savcısının Teklifi ve Teklifin Şüpheli Tarafından Kabulü

a. Cumhuriyet Savcısının Teklifi

aa. Teklifin Yapılması

Şüphelinin bilgilendirilmesi aşamasından sonra savcının teklifi aşaması gelmektedir. Seri muhakeme usulünün uygulanması için savcının seri muhakeme usulünün uygulanmasını teklif etmesi gerekmektedir. Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 250. maddesinin 3. fıkrası gereğince, Cumhuriyet savcısı tarafından seri muhakeme

²¹⁰¹ Benzer yönde Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 121.

²¹⁰² Detaylı bilgi için bkz. Üçüncü Bölüm IV İddianamenin İadesi Sebebi Olarak Seri Muhakeme Usulü başlığı.

usulünün uygulanması şüpheliye teklif edilir ve şüphelinin müdafii huzurunda teklifi kabul etmesi halinde bu usul uygulanır. Bu noktada şüpheliye, bilgilendirme ile teklif arasında düşünebilmesi ve değerlendirme yapabilmesi için makul bir süre tanındıktan sonra teklifin yapılmasının uygun olacağı ifade edilmelidir²¹⁰³.

Seri muhakeme usulüne katılan süjeler savcı, şüpheli, müdafii ile hâkimdir. Seri muhakeme usulünde en baskın muhakeme süjesi ise Cumhuriyet savcısıdır²¹⁰⁴. Nitekim teklif yapma ve teklifin içeriğini belirleme savcının yetkisindedir. Bununla birlikte, teklif yapma savcının takdirine bırakılmamış olup usulün teklifi savcı bakımından bir yükümlülük olarak düzenlenmiştir²¹⁰⁵. Zira CMK m. 174/1-c uyarınca seri muhakeme usulüne başvurulmadan iddianame düzenlenmesi iddianamenin iadesi sebebi teşkil etmektedir. Aynı zamanda bu özellikler, seri muhakemenin uzlaştırma ve önödeme yöntemi ile ortak noktalarıdır. Ceza Muhakemesinde Seri Muhakeme Yönetmeliği'nin 5. maddesinin ikinci fıkrasında; kamu davası açılması için yeterli şüphe oluşturacak delil elde edilmesi üzerine kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilmediği takdirde, seri muhakeme usulünün uygulanmasının zorunlu olduğu açıkça hüküm altına alınmıştır. Yukarıda da ifade edildiği üzere, kapsamındaki suçlar bakımından seri muhakeme usulünün denenmiş olması bir muhakeme şartıdır.

Teklifin yapılması yalnızca Cumhuriyet savcısının yetkisindedir²¹⁰⁶. Bu nedenle her ne kadar CMK ve CMSMY ile bilgilendirmenin kolluk marifetiyle yapılabileceği hüküm altına alınmış olsa da kolluk aracılığıyla usulün teklifi, yerinde olarak, kabul edilmemektedir²¹⁰⁷. Ancak uygulamada da kolluğun bu sürece dâhil edilmemesi ve gayri resmî olarak teklifi gerçekleştirmemesi önem arz etmektedir. Teklife karşı beyanda bulunma hakkı şüpheliye ait olduğundan teklifin şüpheliye yapılması

²¹⁰³ Yavuz, **Kovuşturmayaya Alternatif Yöntemler**, s. 264.

²¹⁰⁴ Benzer yönde İpekcioglu, **Ceza Muhakemesinde İddia Pazarlığı**, s. 353.

²¹⁰⁵ Aygörmez Ugurlubay - Haydar - Korkmaz, **“Seri Muhakeme Usulüne İlişkin Sorunlar”**, s. 265-266; Baytaz, **“Seri Muhakeme Usulü”**, s. 252-253; Evik - Evik, **“The Accelerated Trial”**, s. 229. Usulün uygulanmasının savcının takdirine bırakılmamasının isabetli olduğu; aksi halde savcının bunu şüpheli üzerinde bir baskı unsuru olarak kullanmasının mümkün olduğu ifade edilmiştir. Bkz. Koç, **“Karşılaştırmalı Hukuk ve Uluslararası Mahkeme Kararları Işığında Seri Muhakeme Usulüne Farklı Bir Bakış”**, s. 651.

²¹⁰⁶ Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 69.

²¹⁰⁷ Erdoğan, **“Seri Muhakeme Usulü”**, s. 2011-2012; Evik - Evik, **“The Accelerated Trial”**, s. 226; Yurtcan, **Seri Yargılama ve Basit Yargılama**, s. 9.

gerekmekte olup doğrudan müdafie yapılması mümkün değildir²¹⁰⁸. Aynı zamanda kanunda kabulün müdafii huzurunda gerçekleştirilmesi zorunluluğuna yer verilmiş olsa da teklif sırasında müdafii bulundurma zorunluluğu bulunmamaktadır. Dolayısıyla teklif aşamasında müdafii bulunmaması teklifi geçersiz hale getirmeyecektir²¹⁰⁹.

CMK m. 250'deki sistematığe bakıldığında, savcının teklifi aşamasında yaptırımın belirli olmadığı düşünülebilir²¹¹⁰. Nitekim CMK'nın 250. maddesinin 3. fıkrasında teklifin yapılması, 4 vd. fıkralarında ise yaptırımın belirlenmesi düzenlenmektedir²¹¹¹. Bu durum ise şüphelinin çekimser kalmasına sebep olabileceği gibi, seri muhakemenin kabulü halinde şüphelinin belirsiz bir ceza yaptırımını kabulü anlamına gelecektir²¹¹². Bununla birlikte, CMSMY m. 10/2 gereğince, seri muhakeme usulünün uygulanması Cumhuriyet savcısı tarafından şüpheliye teklif edilmekte ve şüpheliye uygulanacak yaptırımların neler olduğu açıklanmaktadır. Söz konusu düzenleme, yapılan teklifin yaptırımı da içermesi gerektiği şeklinde yorumlanmaktadır²¹¹³. Bu değerlendirme, teklif aşamasında şüphelinin tam olarak aydınlatılması ve uygulanacak yaptırım ve/veya güvenlik tedbiri bakımından neyi kabul edeceğini bilmesi bakımından yerinde görünmektedir²¹¹⁴. Ancak “*şüpheliye uygulanacak yaptırımların neler olduğu açıklanır*” ifadesinin, yalnızca şüphelinin eylemine karşılık gelen suç için kanunda öngörülen ceza miktarının mı yoksa bunun yanında şüpheli hakkında uygulanacak teklif konusu cezanın mı açıklanmasını gerektirdiği konusunda bir açıklık bulunmamaktadır.

²¹⁰⁸ Aynı yönde Erdem - Şentürk, “**Seri Muhakeme Yöntemi**”, s. 588; Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 74; Erdoğan, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 2013-2014.

²¹⁰⁹ Teklif aşamasında da zorunlu müdafiliğin kabul edilmesi gerektiği hakkında detaylı bilgi için bkz. Üçüncü Bölüm III - A - 3 - b - cc Müdafii Yardımından Yararlanma: Zorunlu Müdafilik başlığı.

²¹¹⁰ Erdem - Şentürk, “**Seri Muhakeme Yöntemi**”, s. 590. Aynı yönde değerlendirme ve bu kapsamda savcının ceza teklifini hazırladıktan sonra şüpheliyi çağırarak teklifte bulunması ve teklifin ceza konusunda açık olması gerektiği hakkında bkz. Kızıllarslan, “**Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**”, s. 1930-1931.

²¹¹¹ Yönetmeliğin 10. maddesindeki düzenleme sırası bakımından da benzer bir sonuca ulaşıldığı hakkında bkz. Ildıraz, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 167.

²¹¹² Benzer yönde Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 71. Ayrıca bkz. Atalay, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 672.

²¹¹³ Yılmaz - Apış, “**Seri Muhakeme**”, s. 77; Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 46, 51; Yetimoğlu, “**Seri Muhakeme Usulüne Karşılaştırmalı Bakış**”, s. 37; Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 122. Ayrıca şüphelinin kabulünden önce yaptırım tür ve miktarının belirlenmesi isteniyorsa buna uygun bir düzenleme, cezanın tekliften sonra belirlenmesi isteniyorsa da buna uygun düzenleme yapılarak Yönetmelik m. 10 hükmünün revize edilmesi hakkında görüş için bkz. Ildıraz, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 167-168.

²¹¹⁴ Benzer yönde Baytaç, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 253; Evik - Evik, “**The Accelerated Trial**”, s. 223.

Kabul tutanağı bakımından standartlaştırmayı sağlaması amacıyla Ceza Muhakemesinde Seri Muhakeme Yönetmeliği'nin ekinde yer verilen “Seri Muhakeme Usulü Kabul Tutanağı” ve Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı'nın resmî sitesinde yayınlanan kabul tutanağı örnekleri dikkate alındığında, şüpheliye hakkında isnat olunan eylemin seri muhakeme usulüne tabi bir suç olduğu ve bu suç için kanunda öngörülen ceza miktarı belirtilerek, savcı tarafından seri muhakeme usulü kapsamında uygulanması düşünülen yaptırım hakkında detaylı şekilde teklif yapıldığına ilişkin ifadeler yer almaktadır²¹¹⁵. Bu çerçevede indirimli ceza ile birlikte bu cezanın seçenek yaptırımlara çevrilmesinin, belirlenen ceza hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılmasının veya hapis cezasının ertelenmesinin, şüpheli hakkında güvenlik tedbiri uygulanmasının talep edilip edilmeyeceği detaylı olarak açıklanmalıdır. Ayrıca seri muhakemeyi yürüten savcının, hazırlamış olduğu seri muhakeme usulü kabul tutanağını istinabe evrakına ekleyeceğine ilişkin CMSMY m. 10/13 düzenlemesi de şüphelinin kabulünden sonra cezanın belirlenmesinin mümkün olmadığı ve teklifin yaptırımı da içermesi gerektiğinin bir göstergesidir. Bir görüş tarafından savcının teklifi bildirmesi, şüpheliye teklifi kabul halinde uygulanacak cezanın bildirilmesi yanında şüphelinin kabul etmemesi halinde alacağı cezanın daha ağır olacağı konusundaki bir tür cezai tehdit olarak nitelendirilmektedir²¹¹⁶.

Tüm bunların yanında, seri muhakeme usulüne ilişkin düzenlemelere bakıldığında, savcı tarafından yapılan teklifin yazılı olacağına, tutanağa bağlanacağına veya kayda alınacağına ilişkin herhangi bir düzenlemeye yer verilmemektedir. O halde yaptırımın teklif henüz yapılmadan, iddia ve savunmanın görüşmesi esnasında belirlenmesine yasal olarak bir engel bulunup bulunmadığı değerlendirilmelidir. CMK m. 147'de yer alan ifade ve sorgu işlemlerinin kaydında, teknik imkânlardan yararlanılacağı ve ifade veya sorgunun bir tutanağa bağlanacağına ilişkin hükümlerin kıyasen uygulanması yoluyla teklifin kayda alınacağı ve tutanağa bağlanacağı ileri sürülebilir²¹¹⁷. Ancak kanun koyucu tarafından teklifin tutanağa bağlanmasının bilinçli

²¹¹⁵ Ceza Muhakemesinde Seri Muhakeme Yönetmeliği'nin ekleri için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191231M4-2-1.pdf>; Alternatif Çözümler Dairesi Başkanlığı kabul tutanağı örnekleri için bkz. <https://alternatifcozumler.adalet.gov.tr/SayfaDetay/tutanak-talepname-ve-hukum-ornekleri> (Erişim Tarihleri: 22.11.2020).

²¹¹⁶ Kızılarıslan, “Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri”, s. 1929.

²¹¹⁷ Teklif aşamasında CMK m. 147 vd. hükümlerinin kıyasen uygulanması gerektiği hakkında bkz. Aygörmez Uğurlubay - Haydar - Korkmaz, “Serî Muhakeme Usûlüne İlişkin Sorunlar”, s. 268. Ayrıca bkz. Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 284.

olarak öngörülmediği kanaatindeyiz. Zira herhangi bir şekilde şüpheliye ulaşılamaması halinde savcı tarafından bu durumun tutanağa bağlanacağı, şüphelinin teklifi kabul etmesi halinde seri muhakeme usulü kabul tutanağının düzenleneceği, şüphelinin teklifi reddetmesi halinde buna ilişkin tutanak düzenleneceği açıkça öngörülmüşken teklifin tutanağa bağlanması düzenlenmemiştir. Ancak teklif aşamasında yaptırımın belirlenmesi yetkisinin savcıya ait olduğu seri muhakeme usulü, müzakereye dayalı bir yöntem olarak da tasarlanmamıştır. Bununla birlikte, şüphelinin, seri muhakeme usulünün uygulanmasına ilişkin teklifte bulunmak üzere belirlenen tarih ve saatte davet edilerek bilgilendirilmesinden sonra teklif sırasında, savcı doğrudan belirlediği yaptırımı şüpheliye önerebileceği gibi; yaptırımın savcı ile şüpheli-müdafî arasında müzakere konusu edilmesine de bir engel görünmemektedir²¹¹⁸.

Bu noktada teklifin yazılı olması, tutanağa bağlanması ve teklifin yazılı olarak şüpheliye tefhim veya tebliğ edilmesi öngörülmediğinden, her ne kadar kanunda açıkça yer verilmiş olmasa da yaptırımın müzakere konusu edilebilmesine imkân sağlanmış görünmektedir²¹¹⁹. Savcının, cezanın bireyselleştirilmesi kapsamında teklife ilişkin görüşme sırasında yaptırımı belirlemesi gündeme gelebileceği gibi, ayrıca savcı, şüpheli ile görüşme esnasında başlangıçta belirlediği yaptırımı değiştirmeyi de düşünebilir. Ancak müzakere mümkün görülse de resmî olmayan bu müzakerenin kabul tutanağına yansıtılması gerekmemektedir. Savcı; cezayı alt ve üst sınırlar arasında belirleme ve alternatif kurumları uygulama yetkisi bulunduğundan, örneğin kısa süreli hapis cezasının hangi seçenek yaptırıma çevrileceği, hapis cezasının ertelenmesi halinde denetim süresinin ne kadar olacağı ve şüphelinin

²¹¹⁸ Teklif aşamasına geçilmeden savcının yaptırımı ve diğer hususları belirlemesi gerektiği, kanun pazarlığı veya müzakereye değer atfetmediği için yaptırıma ilişkin hususların savcı tarafından belirleneceği hakkında bkz. Yavuz, **Kovuşturmayaya Alternatif Yöntemler**, s. 266. Ancak yazar, savcının cezanın bireyselleştirme araçlarının da uygulanmasını isteme gibi geniş yetkilere sahip olduğundan bahisle, süreçte örtülü de olsa bir müzakerenin mümkün olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Yavuz, **Kovuşturmayaya Alternatif Yöntemler**, s. 285. Ayrıca bkz. Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 63.

²¹¹⁹ CMK m. 169/2 hükmünün soruşturma evresindeki bütün işlemler açısından geçerli olduğu ve teklif işleminin de tutanağa bağlanması gerektiği ifade edilmiştir. Bkz. Sevdiren, **“Seri Muhakeme Usulü Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler”**, s. 596. CMK m. 169/2 uyarınca her soruşturma işleminin tutanağa bağlanacağı hüküm altına alınmıştır. Soruşturma işlemleri, delil elde edilmesi veya elde edilen delilin güvenilirliğinin denetlenmesi ya da bir delile belirli bir sonuç bağlanabilmesi için uygulanan ve kişi hak ve özgürlüklerine müdahale oluşturan araştırma yöntemleridir. Bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 361. Bu bakımdan seri muhakeme usulünde savcı tarafından gerçekleştirilen teklifin bir soruşturma işlemi olmadığının ve bu kapsamda tutanağa bağlanmasının zorunlu olmadığının ifade edilmesi gerekir.

denetim süresi içinde yükümlülüğe tabi tutulup tutulmayacağı, hükmün açıklanmasının geri bırakılması hükümlerinin uygulanması halinde denetimli serbestlik tedbirinin uygulanacağı bir sürenin belirlenip belirlenmeyeceği, sürenin ne kadar olacağı ve hangi denetimli serbestlik tedbirinin uygulanacağı konularında şüpheli ve müdafî ile görüşebilir²¹²⁰. Yine şüpheli ile müdafî, görüşme sırasında cezayı aşağı sınırdan belirlemesini savcıdan talep edebilir²¹²¹. Bu noktada teklif sırasında müdafî olmaksızın bulunan şüphelinin, hukuki bilgiye sahip savcı ile müzakere edebileceğini söylemek gerçekçi olmayacaktır. Aynı zamanda savcının belirlediği cezayı gerekçelendirme zorunluluğunun kabul edilmesi, cezanın müzakere konusu yapılmasını sınırlandırıcı nitelikte görülebilir. Bununla birlikte, bu şekilde müzakerelerin engellenmesi isteniyorsa, teklifin de tutanağa bağlanacağına ve müzakerenin yasak olduğuna ilişkin açık bir düzenlemenin öngörülmesi uygun olacaktır.

bb. Teklifin Değerlendirilmesi ve Teklife Karşı Beyan İçin Süre

Şüpheli, savcının teklifine karşı bir beyanda bulunacaktır. Şüphelinin teklife karşı beyanı usulün kabulü yönünde olabileceği gibi, usulün reddi yönünde de olabilir. Aynı zamanda şüpheli, bu aşamada teklifi değerlendirmek için süreye ihtiyaç duyabilir ve müdafî ile serbestçe görüşerek hukuki yardımdan yararlanmak isteyebilir. Bu esasen savunma hakkının bir gereğidir. Nitekim AİHS m. 6/3-b gereğince, bir suç ile itham edilen herkes savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olma hakkına sahiptir. Gerekli zaman, şüpheli/sanık ve müdafîin savunma için zorunlu hazırlıkları yapabilecekleri süreyi ifade etmektedir²¹²². Yeterli kolaylıklara sahip olma hakkı da esasen şüpheli/sanığın müdafî ile özel olarak görüşme ve dava dosyasını inceleme haklarının sağlanmasını gerektirmektedir²¹²³. Bu hakkın ihlali, silahların eşitliği ve hakkaniyete uygun yargılanma bakımından da ihlale yol açacaktır. Müdafîin müvekkili ile görüşmesine ilişkin zaman kısıtlamalarının AİHS m. 6/3-b'nin ihlaline

²¹²⁰ Benzer bir değerlendirme için bkz. Yavuz, **Kovuşturmayaya Alternatif Yöntemler**, s. 277. Ayrıca bkz. Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 180-181.

²¹²¹ Savcının cezayı belirlerken alt sınırdan hareket etme zorunluluğunun bulunmadığı, bu durumun savcının cezayı aşağı sınırdan takdir etmesi için şüpheli ve müdafîin savcı ile bir türlü pazarlık yapmasına imkân sağladığı yönünde bkz. Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 55-56.

²¹²² AYM Ufuk Rifat Çobanoğlu Başvurusu, Başvuru No. 2014/6971, T. 01.02.2017, R.G. Tarih-Sayı: 23.02.2017-29988, § 43.

²¹²³ AYM Ufuk Rifat Çobanoğlu Başvurusu, § 45. Ayrıca bkz. Vitkauskas - Dikov, **Adil Yargılanma Hakkının Korunması**, s. 136.

neden olduğu kabul edilmektedir²¹²⁴. Bu kapsamda, yukarıda da ifade edildiği üzere, seri muhakeme usulüne oldukça benzer bir kurum olan Fransa'daki suçluluğun yargılamadan önce fail tarafından kabulüne ilişkin yöntem bakımından, şüphelinin teklife karşı kararını bildirmeden önce savcı bulunmaksızın avukatıyla serbestçe görüşebileceği ve savcının, teklifin kabul veya reddedildiğinin bildirilmesi için şüpheliye on günlük süre verebileceği açıkça düzenlenmektedir. (Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 495-8 /6) Dolayısıyla savcının teklifinin değerlendirilmesi bakımından öngörülen on günlük süre içerisinde şüpheli hem müdafî ile serbestçe görüşebilecek hem de teklifi serbestçe değerlendirebilecektir.

Seri muhakeme usulünün düzenlendiği Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 250. maddesinde, teklif ile kabulün aynı anda gerçekleşmesi gerektiğine ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Kanunun, kabulün müdafî huzurunda yapılmış olması şartını koyarak teklif ve kabul aşamalarının farklı zamanlarda olabileceğini zımnen kabul ettiği söylenebilir²¹²⁵. Bununla birlikte, teklif ile kabul arasında şüphelinin teklifi değerlendirebilmesi için bir süre de öngörülmüş değildir. Bir görüş tarafından şüphelinin kabul edip etmeme yönündeki kararını teklif anında vermesi gerektiği, bu yöndeki kararı sonradan veremeyeceği ifade edilmektedir²¹²⁶. Ancak yapılan teklifi değerlendirmesi için şüpheliye makul bir süre verilmesi zorunluluk olarak görülmelidir²¹²⁷. Nitekim kanun ile düzenlenmeyen bu hususa CMSMY'de yer verilmektedir. Yönetmeliğin 10/3. maddesi uyarınca, talebi halinde teklifi değerlendirmesi için şüpheliye bir ayı aşmamak üzere makul bir süre verilmesi öngörülmektedir. Dolayısıyla yönetmelik düzenlemesi ile seri muhakeme usulündeki teklif ile kabulün aynı anda gerçekleşmesinin zorunlu olmadığı ortaya konmaktadır²¹²⁸.

²¹²⁴ İnceoğlu, “Adil Yargılanma Hakkı”, s. 264. Ayrıca bkz. Vitkauskas - Dikov, **Adil Yargılanma Hakkının Korunması**, s. 134 vd.

²¹²⁵ Benzer yönde Kızılarıslan, “Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri”, s. 1930. Ayrıca bkz. Taneri, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 56.

²¹²⁶ Erdem - Şentürk, “Seri Muhakeme Yöntemi”, s. 588.

²¹²⁷ Benzer yönde Kızılarıslan, “Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri”, s. 1930; Koç, “Karşılaştırmalı Hukuk ve Uluslararası Mahkeme Kararları Işığında Seri Muhakeme Usulüne Farklı Bir Bakış”, s. 652. Bildirimin yapılmasından sonra şüpheliye teklif sürecine yönelik savunmasını hazırlayabilmesi için en az iki haftalık bir sürenin tanınması gerektiği hakkında ayrıca bkz. Aygörmöz Uğurlubay - Haydar - Korkmaz, “Serî Muhakeme Usûlüne İlişkin Sorunlar”, s. 267. Şüpheliye süre verilmesinin seri muhakemenin amacına aykırı olduğu hakkında bkz. Taneri, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 55. Bu görüşe katılmanın mümkün olmadığını ifade etmek gerekir.

²¹²⁸ Benzer yönde Atalay, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 670.

Değerlendirme süresinin tanınmasıyla, şüpheliye teklif hakkında müdafî ile görüşme, özgür bir iradenin oluşabilmesi için sağlıklı düşünme ve müdafîin dosyayı inceleyerek usulün kabulü veya reddinin olumlu ve olumsuz yönleri konusunda şüpheliye hukuki yardımda bulunma olanağı sağlanmaktadır²¹²⁹. Bilgilendirme kapsamında anlatılması gereken hususlarda şüphelinin düşünmek için süre isteyebileceğinden söz edilmediğinden (CMSMY m. 10/2), müdafî tarafından yapılan bilgilendirme önem kazanmaktadır²¹³⁰. Bu noktada şüpheliye yapılan bilgilendirmenin teklifi değerlendirmesi için süre isteyebileceği hususunu da kapsamı ve teklif sırasında da müdafî bulundurulması zorunluluğu getirilmesi gerektiği ifade edilmelidir²¹³¹. Nitekim süre talep edebileceğini bilmeyen bir şüphelinin bu hakkını kullanması mümkün olamaz. Bu konunun yönetmeliğe bırakılmış olması da ayrıca eleştiri konusudur²¹³². Yönetmelik hükmü uyarınca, şüpheli talep ederse süre verilmesi zorunludur. Bununla birlikte, teklifin değerlendirilmesi için verilecek sürenin azami sınırı bir ay olarak belirtilmiş olup, bu süre içerisinde olmak koşuluyla sürenin belirlenmesi savcının takdir yetkisi kapsamındadır²¹³³.

b. Şüphelinin Müdafî Huzurunda Kabulü

aa. Seri Muhakeme Usulünün Kabulü ve Kabulün Hukuki Niteliği

Şüpheli, savcı tarafından kendisine yapılan seri muhakeme usulünün uygulanması teklifini müdafî huzurunda kabul etmelidir. Şüphelinin usulün uygulanmasını kabul etmeme hakkı bulunmakta olup şüpheli usulün uygulanmasını açık ve net beyanı ile kabul etmiş olmalıdır. Böylece suçsuz olduğuna ve beraat edeceğine inanan şüpheliye, mahkeme önünde yargılanma yoluna giderek beraat etme imkânı sağlandığı söylenmelidir. Ancak şüphelinin, kabul halinde alacağı indirimli

²¹²⁹ Etkili bir hukuki yardımdan yararlanabilmesi için şüphelinin müdafî ile serbestçe görüşmesine ilişkin bkz. Üçüncü Bölüm III - A - 3 - b - dd Şüphelinin Müdafî ile Görüşme Hakkı ve Müdafîin Dosyayı İnceleme Yetkisi başlığı.

²¹³⁰ Taşkın, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 55.

²¹³¹ Benzer yönde Evik - Evik, **“The Accelerated Trial”**, s. 222.

²¹³² Aygörmaz - Korkmaz, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü Muhakeme Stratejileri**, s. 21. Yönetmelikle getirilen süre sınırının hukuka aykırı olduğu ve verilecek sürenin en az kaç gün olacağının da mutlaka kanuna eklenmesi gerektiği hakkında bkz. Erdoğan, **“Seri Muhakeme Usulü”**, s. 2014. CMSMY’de yer verilen söz konusu düzenlemenin kanuna eklenmesinin ve hatta süre isteme talebi aranmaksızın tekliften sonra şüpheliye bir haftadan az bir süre verilmemesi yönünde bir düzenlemeye gidilmesinin uygun olacağı hakkında bkz. Taşkın, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 55.

²¹³³ Benzer yönde Aygörmaz - Korkmaz, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü Muhakeme Stratejileri**, s. 20; Tulay, **“Seri Muhakeme Usulü”**, s. 128; Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 130.

ceza ile kabul etmediği takdirde genel hükümlere göre yapılan yargılama sonunda alacağı daha ağır ceza arasında tercih yapma ikileminde kalacağının da açık olduğunu ifade etmek gerekir. Teklife karşı beyanda bulunma kişiye sıkı sıkıya bağlı bir hak olduğundan, müdafî tarafından seri muhakeme usulünün kabulü mümkün değildir²¹³⁴.

Kanunda, şüphelinin kolluk veya savcının bilgilendirmesi üzerine kendisine atfedilen fiili işlediğini kabul etmesi aranmamaktadır. Seri muhakeme usulünün uygulanması için suçu ikrar, suçun kabulü, itiraf ya da sorumluluğun kabulü değil, usulün kabulü aranmaktadır. Bununla birlikte, pazarlık yönteminin doğduğu ve yaygın olarak uygulandığı ABD’de pazarlığın uygulanması için genel olarak savcı önünde suçun kabulü gerekmekte, bu kabul ise gönüllü olarak ve baskı olmaksızın elde edilmiş olmalıdır. Dolayısıyla ABD’de iddia pazarlığındaki suçun kabulü, bir nevi kişinin kendisi hakkında mahkûmiyet kararı vermesi anlamına gelmekte ve bir pazarlık aracı olarak kullanılmaktadır²¹³⁵.

Karşılaştırmalı hukuktaki uygulamalara bakıldığında, çoğu ülkede suçun kesin olarak ikrarı veya failin eylemi gerçekleştirdiğini kabulü yöntemlerin işletilebilmesi için bir ön koşul olarak görülmektedir²¹³⁶. Almanya, Birleşik Krallık, Bosna Hersek, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Fransa, İspanya, İsviçre, Karabağ, Macaristan, Malta, Moldova, Romanya, Rusya, Sırbistan, Slovakya, Slovenya ve Ukrayna’da pazarlık usulünün uygulanabilmesi için suçu ikrar bir önkoşul olarak aranmaktadır²¹³⁷. Gürcistan sisteminde yer alan, sanığın sorumluluğu ya da cezası hakkında varılacak anlaşmaya dayanan usul anlaşmaları bakımından ise anlaşmanın içeriğine göre ceza hakkında anlaşmaya varma veya suç ikrarı gerekmektedir²¹³⁸. Bununla birlikte, yöntemin uygulanması için ikrarın gerekmediği ülke düzenlemeleri de bulunmaktadır. Örneğin, İtalya’daki tarafların talebi üzerine cezanın belirlenmesi usulünde suçun kabulü/ikrarı değil, cezalandırma talebinin kabulü öngörülmektedir²¹³⁹. Türk hukukundaki ilk deneme olan, ancak kanunlaşmayan 2015 yılındaki Kanun Tasarısı ile seri muhakeme usulüne benzer şekilde öngörülen basit muhakeme usulünde ise

²¹³⁴ Benzer yönde Evik - Evik, “**The Accelerated Trial**”, s. 227; Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 131.

²¹³⁵ Birtek, **Ceza Muhakemesinde İkrar**, s. 72-73.

²¹³⁶ Thaman, “**Plea-Bargaining, Negotiating Confessions**”, s. 980. Örneğin, Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 495-7.

²¹³⁷ Natsvlishvili ve Togonidze v. Gürcistan, § 72.

²¹³⁸ Natsvlishvili ve Togonidze v. Gürcistan, § 49.

²¹³⁹ Thaman, “**Plea-Bargaining, Negotiating Confessions**”, s. 980.

şüphelinin işlediği iddia edilen fiili gerçekleştirdiğini savcının huzurunda kabul etmesi ile birlikte bu usulün uygulanmasını kabul etmesi şartları birlikte getirilmişti.

İkrar, suçluluğun kabulünü sonuçlandıracak hususların beyanı anlamına gelmektedir ve maddi vakıya ilişkin bir ispat aracıdır²¹⁴⁰. Bu kapsamda hukuki mesele ikrarın kapsamı dışında kalmaktadır. Birinci bölümde de ifade edildiği üzere, Kıta Avrupasının tarihsel sürecinde önce ikrara olması gerekenden fazla değer verilmiş, daha sonra ise ikrar tümüyle değersiz kabul edilmiştir. Bu çerçevede işkence ve yasak sorgu yöntemlerinin yasaklanması ve susma hakkının kabulü ile ikrarın eski önemini yitirdiği söylenmelidir. Delil serbestliği ve vicdani kanaat ilkelerinin geçerli olduğu günümüzde ikrar, en önemli delil olmadığı gibi basit bir emare de olmayıp hâkimin somut olayda serbestçe değerlendirebileceği bir delildir²¹⁴¹. İtham sisteminin geçerli olduğu Anglo-Sakson hukukunda ikrarın delil olarak kabulü konusunda esnek kurallar varken, işbirliği sistemini esas alan ülkelerde ikrara ve delil niteliğine karşı katı bir yaklaşım bulunmaktadır²¹⁴². Özellikle Amerikan ve İngiliz hukuklarında suçun kabulü mahkûmiyet hükmü için yeterli kabul edilmektedir²¹⁴³.

Anglo-Sakson hukukunun aksine Türk ceza muhakemesi sisteminde sanık, tanık gibi teknik anlamda bir delil değildir²¹⁴⁴. Ancak suç isnadı bildirilerek sanığın hakları hatırlatıldıktan sonra suçun ikrarı mümkündür. Bununla birlikte, yargılamanın bir bütün olarak ele alınması ve delillerin bir bütün olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. İkrarın geçerliliği ve hükme dayanak alınabilmesi için, serbest irade ürünü olduğunun kanıtlanması, maddi ve manevi cebirden yoksun olması, devamlılık arz etmesi, maddi ve hukuki delillerle desteklenmesi gereklidir²¹⁴⁵. Şüpheli/sanığı

²¹⁴⁰ Birtek, **Ceza Muhakemesinde İkrar**, s. 25; Erol Cihan, “*Ceza Muhakemesi Hukukunda İkrar*”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. 31, S. 1-4, 1965, s. 110-111. Ayrıca bkz. Cumhur Şahin, **Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması**, Ankara: Yetkin Yayınları, 1994, s. 149 vd. İtiraf ise ikrardan önce gelmekte; itiraf olanları, yapılanları gerçeğe uygun söylemek iken ikrar, yapılan veya söylenen bir şeyi sözle veya yazıyla kabul etmektir. Bkz. Demirbaş, **Şüphelinin İfadesinin Alınması**, s. 295. İtiraf ile ikrar arasında önemli bir farklılık bulunmadığı hakkında bkz. Birtek, **Delil ve İspat**, s. 78. İkrarın türleri bakımından sınıflandırılması için ayrıca bkz. Cihan, “*Ceza Muhakemesi Hukukunda İkrar*”, s. 115 vd.; Birtek, **Ceza Muhakemesinde İkrar**, s. 217 vd.

²¹⁴¹ Cihan, “*Ceza Muhakemesi Hukukunda İkrar*”, s. 114; Gedik, **Ceza Muhakemesinde İspat**, s. 54.

²¹⁴² Birtek, **Ceza Muhakemesinde İkrar**, s. 66.

²¹⁴³ Detaylı bilgi için bkz. İkinci Bölüm IV- A- 2 Amerika Birleşik Devletleri ve IV-A-3 İngiltere başlıkları.

²¹⁴⁴ Demirbaş, **Şüphelinin İfadesinin Alınması**, s. 89.

²¹⁴⁵ Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 1989/1-90, K. 1989/144, T. 17.4.1989 www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 25.11.2020).

ikrara yöneltebilecek birçok sebep bulunmakla birlikte, ikrara iten sebepler yeterince araştırılmadan ikrarın hükme esas alınması da hatalı hükümlerin verilmesine yol açacaktır²¹⁴⁶. Delillerin serbestçe değerlendirilmesi ve maddi gerçeğin resen araştırılması ilkeleri çerçevesinde, şüpheli/sanığın ikrarı tek başına mahkûmiyet gerekçesi olamaz²¹⁴⁷. Bu kapsamda, Yargıtay kararlarında da ifade edildiği üzere, tek başına mahkûmiyet için yeterli delil olmayan ikrarın doğruluğunun diğer delillerle desteklenmesi gerekmektedir²¹⁴⁸.

Kanun koyucu; hukukumuzda değeri ve ispat gücü hâkim tarafından takdir edilecek bir delil olan ikrarın delil değerine ilişkin tartışmaları bertaraf etmek amacıyla, delillerin doğrudan doğruyalık ilkesi kapsamında değerlendirilmediği seri muhakeme usulünde ikrara bir değer atfetmemiş ve usulün kabul edilmesini esas almıştır. Bununla birlikte, doktrinde bir görüş tarafından her ne kadar kanunda şüphelinin usulü kabulü öngörülmüş olsa da maddedeki hükümlerden ve gerekçeden yola çıkarak bu kabulün suçu kabul şeklinde anlaşıldığı ileri sürülmektedir²¹⁴⁹. Benzer şekilde, usulün kabul edilmesinin suçun işlendiğinin ikrar edilmesi veya şüphelinin eylemi gerçekleştirdiğini ya da sorumluluğu kabul etmesi anlamlarına geldiği ifade edilmektedir²¹⁵⁰. Aynı zamanda madde metninde suçun kabulü veya ikrarı aranmasa da usulün uygulanması şüphelinin kabulüne bağlı olduğundan, savcının temelinin şüpheliden itiraf almak üzerine kurulu olduğu dile getirilmektedir²¹⁵¹.

Şüpheli, usulü kabul ederek esasen seri muhakeme usulüne göre işlem yapılmasını kabul etmektedir. Bu bakımdan usulün kabulü ikrar, suçun veya sorumluluğun kabulü olarak değerlendirilmemelidir²¹⁵². Sonuç ceza bakımından

²¹⁴⁶ Şahin, **Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması**, s. 151. İkrarın psikolojik sebepleri hakkında bkz. Birtek, **Ceza Muhakemesinde İkrar**, s. 89 vd. İtiraf psikolojisi hakkında ayrıca bkz. Demirbaş, **Şüphelinin İfadesinin Alınması**, s. 260 vd.

²¹⁴⁷ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 585.

²¹⁴⁸ Örneğin bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2014/11-106, K. 2014/414, T. 30.9.2014 www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 25.11.2020).

²¹⁴⁹ Aygörmez Ugurlubay - Haydar - Korkmaz, **“Serî Muhakeme Usûlüne İlişkin Sorunlar”**, s. 291.

²¹⁵⁰ Tulay, **“Seri Muhakeme Usulü”**, s. 128; Yaşar, **“Seri Muhakeme Usulü”**, s. 266; Balcı, **“Seri ve Basit Muhakeme Usulü”**, s. 71. Ayrıca bkz. Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 875; İpekcioglu, **Ceza Muhakemesinde İddia Pazarlığı**, s. 355; Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 132. Teklifin kabulünün sorumluluğun kabulü anlamına geldiği, ancak eylemin kabulü veya ikrar anlamına gelmediği hakkında bkz. Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku II**, s. 203.

²¹⁵¹ Kızılarıslan, **“Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri”**, s. 1929-1930.

²¹⁵² Benzer yönde Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 285; Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 76, 234; Baytaz, **“Seri Muhakeme Usulü”**, s. 244; Atalay, **“Seri Muhakeme Usulü”**, s. 673; Ildıran, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 145; Evik - Evik, **“The Accelerated Trial”**, s. 234; Yetimoğlu, **“Seri Muhakeme Usulüne Karşılaştırmalı Bakış”**, s. 34; Taner, **“Seri**

şüphelinin lehine uygulama getiren bir kurum olan seri muhakeme usulünün uygulanmasının talep edilmesi veya kabul edilmesi, doğrudan veya dolaylı olarak ikrar olarak kabul edilemez. Nitekim benzer şekilde, şüpheli/sanığın; lehine olan kurumların uygulanmasını talep etmesinin ya da bu kurumların uygulanmasına ilişkin şartları yerine getirmesinin (örneğin, erteleme veya hükmün açıklanmasının geri bırakılmasından yararlanmak için zararı tazmin etmesi), zararın tazmini konusunda mağdur ile anlaşmasının doğrudan veya dolaylı ikrar olarak kabul edilmemesi gerekir²¹⁵³. Bunları ikrar olarak nitelendirmek masumiyet karinesine, susma hakkına ve dürüst işlem ilkesine aykırılık teşkil edecektir²¹⁵⁴. Örneğin, uzlaştırma teklifinin kabul edilmesinin nedeninin her zaman suçun şüpheli veya sanık tarafından işlenmesi olmadığı; yargılama sürecinin sanığı yıpratmak olmasının, beraat etme konusundaki belirsizliklerin ve ceza alma ihtimalinin de uzlaştırma teklifinin kabul edilmesine neden olabildiği ifade edilmektedir²¹⁵⁵.

Kabulün ikrar olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceği konusunda ayrıca CMK m. 250/10'da yer verilen delil yasağı düzenlemesinden de kısaca bahsetmek gerekir²¹⁵⁶. Bu kapsamda karşılaştırmalı hukuktaki yöntemlerin uygulanması için şüpheli/sanığın ikrarının önkoşul olduğu uygulamalarda yer verilen, delilin yalnızca bu yöntemler kapsamında kullanılması gerektiğine, usulün herhangi bir şekilde uygulanmaması veya mahkeme tarafından reddedilmesi halinde şüpheli/sanığın ikrarının kendisine karşı kullanılamayacağına ilişkin delil yasağı düzenlemelerine benzer bir düzenleme getirilmiştir. Seri muhakeme usulü düzenlemesinde yer alan delil yasağına ilişkin söz konusu hüküm uyarınca, usulün kabulünün bir nevi ikrar olarak değerlendirildiği de düşünülebilir. Nitekim herhangi bir nedenle uygulanamaması halinde failin açıklamalarının daha sonra kullanılamayacağı esasının

Muhakeme ve Müdafinin Rolü", s. 29; Kocakale, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 127; Çağlar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 51.

²¹⁵³ Birtek, **Ceza Muhakemesinde İkrar**, s. 29-30; Birtek, **Delil ve İspat**, s. 99. Ayrıca bkz. Yerdelen - Özbek - Altuntaş - Boz - Erdem - Yılmaz, **Uzlaştırma**, s. 289-290: "*Failin, mağdur veya suçtan zarar göreninin zararını ödemeyi kabul etmesi veya uzlaşmak istemesi, suçun ikrarı anlamı taşımaz. Suçu reddeden ve hatta gerçekten işlememiş olan kimse de ceza tehdidinden bir an önce kurtulmak istemesi, mağdura acıması veya başka motivasyonlar dolayısıyla uzlaştırma, önödeme gibi kurumlar dâhilinde veya haricen zararı gidermeyi kabul edebilir. Bu kabul, suçun veya suçluluğun da kabul edildiği şeklinde yorumlanamaz.*"

²¹⁵⁴ Şüpheli teklifi kabul ederek mahkûmiyet hükmü ile karşı karşıya kalacağından, teklifin kabul edilmesi masumiyet karinesi yönünden gözden geçirilmesi gereken bir konu olarak nitelendirilmiştir. Bkz. Erdem - Şentürk, **"Seri Muhakeme Yöntemi"**, s. 584.

²¹⁵⁵ Gökcan - Kaymaz, **Uzlaşma ve Önödeme**, s. 88; Yerdelen - Özbek - Altuntaş - Boz - Erdem - Yılmaz, **Uzlaştırma**, s. 124-125.

²¹⁵⁶ Detaylı bilgi için bkz. Üçüncü Bölüm III - E Seri Muhakeme Usulünde Delil Yasakları başlığı.

benimsenmiş olması da usulün kabulünün ikrarı kapsadığı görüşüne gerekçe olarak sunulmaktadır²¹⁵⁷. Uygulamada da dolaylı ikrarın geniş şekilde anlaşıldığı ve lehe kurumların uygulanması yönünde istek ve bu yöndeki eylemlerin bile dolaylı ikrar sayıldığı ifade edilmektedir²¹⁵⁸. Bununla birlikte, ikrara ilişkin beyan ile bu beyanın delil olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceği birbirinden ayrı hususlardır. Söz konusu delil yasağına ilişkin hükme benzer düzenlemeye uzlaştırmının düzenlendiği Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 253. maddesinde de yer verilmektedir. Ancak delil yasağı düzenlemesine yer verilmiş olsa da şüpheli/sanığın lehine bir kurum olan uzlaştırmının kabulü ikrar anlamına gelmemektedir²¹⁵⁹. Yukarıda da ifade edildiği üzere uzlaştırma, erteleme, hükmün açıklanmasının geri bırakılması gibi kurumların uygulanmasına ilişkin talep ve kabulün maddi vakıya ilişkin olmadığından ikrar niteliği taşımadığını ve delil olarak kullanılamayacağını ifade etmek gerekmektedir²¹⁶⁰. Nitekim usulün kabulünün ikrar niteliği taşıdığına kabulü halinde, şüpheli/sanık daha az ceza almak için işlemediği suçu ikrar etmek zorunda kalabilecektir.

Usulün uygulanması bakımından ikrar aranmasa da usulün uygulanması sırasında suçun ikrarı edilmesi de mümkündür. Ayrıca şüphelinin gerçeğe aykırı ikrarda bulunarak işlemediği bir suçu kabul etmesi mümkün olduğu gibi, işlemediği bir suç dolayısıyla usulü kabul etmesi de gündeme gelebilecektir. Şüphelinin işlemediği bir suçu kabullenmesinin hayatın olağan akışına aykırı olduğu iddia edilebilecekse de²¹⁶¹ şüpheli; eylemi kabul etmemekle birlikte, adalet sistemine güvenmediğinden, olası bir adli hata halinde cezalandırılmaktan, adalet sisteminde cezaların yüksek olmasından ve yargılama sonrası daha fazla ceza almaktan çekindiğinden usulü kabul edebilecektir. Bu hususların kişinin usulü kabul

²¹⁵⁷ Aygörmez Uğurlubay - Haydar - Korkmaz, “**Serî Muhakeme Usûlüne İlişkin Sorunlar**”, s. 292.

²¹⁵⁸ Örneğin, mahkeme, zimmet suçu işleyen bir bankacının ortaya çıkan zararı ödemek üzere devlet ile anlaşmasını tevilli ikrar sayarak mahkûmiyet hükmü kurmuştur. Bkz. Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 300. Ayrıca bkz. Gedik, **Ceza Muhakemesinde İspat**, s. 59.

²¹⁵⁹ Akbulut - Aksan, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma**, s. 176, 217. Bununla birlikte, 5560 sayılı Kanunla yapılan değişiklikten önce uzlaştırma müzakerelerine başlanabilmesi ve uzlaşmaya varılabilmesi için failin serbest iradesiyle suçu kabullenmesi gerekli görülmekteydi. Bkz. Yerdelen - Özbek - Altuntaş - Boz - Erdem - Yılmaz, **Uzlaştırma**, s. 124. Ancak doktrinde, şüpheliye uzlaşmayı kabul edip etmediğinin sorulmasının, bir anlamda, failin sorumluluğunu kabul etmesi ve suçu ikrar etmesi demek olduğunu ifade eden görüşler de bulunmaktadır. Bkz. Yenisey - Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 851.

²¹⁶⁰ Birtek, **Ceza Muhakemesinde İkrar**, s. 31.

²¹⁶¹ Birtek, **Ceza Muhakemesinde İkrar**, s. 105. Bununla birlikte, tarihin sayfalarının yanıltıcı/gerçeğe aykırı ikrara dayalı olarak kurulan pek çok mahkûmiyete tanıklık ettiğinin de açık olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Birtek, **Ceza Muhakemesinde İkrar**, s. 106.

konusundaki iradesi üzerinde baskı oluşturup oluşturmadığı ve kişinin usulü gerçekten gönüllü olarak kabul etme imkânına sahip olup olmadığı ise aşağıda ayrıca değerlendirilecektir.

İkrara dayalı yöntemlerde maddi gerçeğin ortaya çıkarılması için araştırma yapılmasına gerek kalmadığı, bu nedenle karar aşamasına geçilerek hürriyeti bağlayıcı ceza belirlenmesinde bir sakınca olmadığı; seri muhakeme usulünde ise ikrar aranmadığı için maddi gerçeğin araştırılması amacının ortadan kalkmadığı, bu nedenle de usulde maddi gerçek tespit edilmeden hapis cezası belirlenmesinin sorunlu olduğu ve şüphelinin kabulünün suça ilişkin sorumluluğun kabulünü kapsayacak şekilde düzenlenmesinin daha isabetli olacağı görüşü ileri sürülmektedir²¹⁶². Ancak ceza adalet sistemimizde, Yargıtay içtihatları da göz önüne alındığında, hâkim ikrar ile bağlı olmayıp hâkimin maddi gerçeği ortaya çıkarma yükümlülüğü devam etmekte ve bu çerçevede ikrarın somut vakıalar ile çelişmemesi ve somut delillerin ikrarı desteklemesi gerekmekte olduğundan bu görüşe katılmadığımızı ifade etmekteyiz. Bu noktada seri muhakeme uygulanırken denetim aşamasında mahkemenin, isnat edilen suç için yaptırım uygulanmasını haklı kılan ve somut olgulara dayanan bir zeminin bulunup bulunmadığını denetlemesi ve dosyadaki delillere göre mahkûmiyet kararı verilmesi gerektiği kanaatine varması zorunluluğu bulunduğu da ifade edilmelidir.

Son olarak, uygulamada usulün teklifi ve kabulü otomatikleşmeye oldukça müsait görünmektedir. Savcı tarafından yeterli inceleme yapılmaksızın otomatik olarak yapılacak teklifin ve yine şüphelinin kendisini usulü kabul etmek zorunda hissederek gerçekleştirdiği kabulün son derece sakıncalı sonuçlarına yol açacağını ifade etmek gerekir. Bu nedenle uygulamada seri muhakeme, usule ilişkin kurallar ile ilkelere uygun ve son derece titiz şekilde gerçekleştirilmelidir.

²¹⁶² Yavuz, **Kovuşturmayaya Alternatif Yöntemler**, s. 324-325. Benzer yönde Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 58.

bb. Özgür İrade ile Kabul (Gönüllülük)

aaa. Genel Olarak Özgür İrade ve Kusur Yeteneği

Şüpheli, serbestçe karar vererek ve gönüllü olarak seri muhakeme usulünü kabul etmelidir. CMK m. 250’de kabulün özgür iradeye dayanması gerekliliği açıkça aranmasa da seri muhakeme usulü, şüphelinin müdafii huzurunda özgür iradesi ile bu usulün uygulanmasını kabul etmesi halinde gerçekleştirilmektedir. (CMSMY m. 5/3) Şüphelinin özgür iradesi ile seçim yapabilme olanağına sahip olmadığı durumlarda, seri muhakeme usulünün uygulanmasının geçerliliğinden bahsedilemeyecektir. Şüphelinin usulü özgür irade ile kabul edip etmediğini, kabul aşamasında öncelikle savcı ve denetim ve onay aşamasında ise mahkeme denetleyecektir. Nitekim mahkeme, usulün uygulanmasının kanunda öngörülen koşullar çerçevesinde teklif edildiği ve şüphelinin bu teklifi müdafii huzurunda özgür iradesiyle kabul ettiği, eylemin seri muhakeme usulü kapsamında olduğu ile birlikte dosyadaki deliller uyarınca mahkûmiyet kararı verilmesi gerektiği kanaatine varırsa talepten reddetmelidir.

Her ne kadar kanun düzenlemesinde (CMK m. 250/9) mahkemenin denetleyeceği hususlar bakımından genel ifadelere yer verilmiş ve şüphelinin usulü özgür iradesi ile kabulü koşuluna açıkça yer verilmemiş olsa da şüphelinin özgür iradesinin bulunup bulunmadığının mahkeme tarafından denetleneceği CMSMY m. 14/1 ile açıkça düzenlenmiştir. Aynı zamanda usulün doğası da özgür irade ile kabulü zorunlu kılmaktadır²¹⁶³. Özgür irade olmadan bir seçimden bahsetmek mümkün değildir. Bununla birlikte, özgür iradenin bulunup bulunmadığının tespitinin her zaman kolay olmadığını, özgür iradenin yokluğunun somut bazı olgulara dayanması halinde ortaya çıkarılabileceğini ifade etmek gerekir. Mahkeme, şüphelinin özgür iradesi bulunmadığına kanaat getirirse, talep reddedilecek ve soruşturma genel usullere göre sonuçlandırılacaktır.

²¹⁶³ Ayrıca bkz. Atalay, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 679; Baytaş, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 263; Yaşar, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 281.

AİHM; yukarıda da açıklandığı üzere, ceza sistemlerinde benzer yöntemlerin iki temel koşulu karşılaması gerektiği kanaatindedir ve bu koşullardan ilki olarak, usulün, şüpheli/sanık tarafından davaya konu olayları ve yasal sonuçları tam olarak idrak ettikten sonra ve gerçekten gönüllü bir şekilde kabul edilmiş olması gerektiğinin altını çizmektedir²¹⁶⁴. Bu noktada şüphelinin savcıyla görüşmesi sırasında herhangi bir baskıya uğramamış olması önem arz etmektedir. Şüpheli savcılık tarafından usulü kabule zorlanmamalı, kabul etme kararı herhangi bir zorlamaya dayanmamalıdır. Yine özgür irade unsurunun sağlanması bakımından şüphelinin sürecin başından itibaren müdafinin etkin ve yeterli hukuki yardımından faydalanması da son derece önemlidir. Aynı zamanda şüphelinin seri muhakeme usulü ve sonuçları hakkında eksiksiz şekilde bilgilendirilmesi gerektiğinden, usul hakkında gereken şekilde bilgilendirme yapılmaması halinde teklif kabul edilmiş olsa da teklifin özgür irade ile kabul ettiğinden söz edilemeyecektir²¹⁶⁵. Nitekim özgür iradede bahsedebilmek için iradenin aydınlatılmış olması gerekmektedir. Şüphelinin teklifi müdafii huzurunda özgür iradesiyle kabul edip etmediğini denetleme görevi olan mahkeme, iradenin özgür olup olmadığı bakımından bilgilendirmenin eksiksiz şekilde gerçekleşip gerçekleşmediğini de incelemelidir.

Teklif ve kabul aşamalarına katılamayacak kişilerin bu aşamalara katılmış olması da özgür irade yönünden değerlendirilmelidir. Seri muhakeme usulünün kabul aşamasına katılabilecek muhakeme süjeleri savcı, şüpheli ve müdafidir. Bu nedenle, bu süreçte bir denetim ve onay makamı olarak görev yapacak olan hâkimin teklif ve kabul aşamasına katılması da özgür iradeyi etkileyen bir husus olarak değerlendirilmelidir. Nitekim böyle bir durumda hâkimin bu aşamada yer alması, şüphelinin yargılanması halinde daha ağır ceza ile karşılaşacağını düşünmesine yol açarak üzerinde baskı oluşturabilecektir.

Özgür irade, aynı zamanda kusur yeteneği ile ilgili bir kavramdır ve kişinin eylemlerini arzu, niyet ve amaçlarına göre kontrol altında tutabilme ve belirleme gücü olarak tanımlanmaktadır²¹⁶⁶. Bu kapsamda şüpheli, seri muhakeme usulünün

²¹⁶⁴ Natsvlishvili ve Togonidze v. Gürcistan, § 92.

²¹⁶⁵ Uzlaştırma bakımından benzer yönde bkz. Erdal Yerdelen “*Uzlaştırmanın Esasları ve Benzeri Kurumlardan Farkları*”, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma Eğitim Kitabı**, Ankara: Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı Yayını, 2018, s. 25.

²¹⁶⁶ Veli Özer Özbek - Koray Doğan - Pınar Bacaksız, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 12. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021, s. 360.

uygulanması sırasında kusur yeteneğini haiz olmalıdır. Kusur yeteneği ise irade özgürlüğünün bir sonucu olup iradi davranabilme yeteneğinin görünüş şekillerinden biri olarak görülmektedir²¹⁶⁷. Kabulün gönüllülüğünden bahsedebilmek için aynı zamanda şüphelinin; kabulü ve kabulün sonuçlarını algılayabilecek şekilde algılama ve irade yeteneğine sahip olması, hakkındaki suç isnadını ve soruşturmayı anlayabilecek durumda bulunması gerekmektedir. Algılama ve irade yeteneğine sahip olmayan kişilerin özgür iradeye sahip olduklarından da bahsedilemeyeceğinden bu kişiler hakkında seri muhakeme usulü uygulanamaz²¹⁶⁸.

Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 250. maddesinin 12. fıkrası gereğince; seri muhakeme usulünün, algılama ve irade yeteneğini azaltan ve kaldıran hallerden yaş küçüklüğü ve akıl hastalığı ile sağır ve dilsizlik hallerinde uygulanmayacağı açıkça hüküm altına alınarak özgür iradeleri ile onay vermesi mümkün olmayan bu kişilerin korunması amaçlanmıştır²¹⁶⁹. Kişi ancak algılama ve irade yeteneğine sahip ise işlediği suçtan sorumlu tutulabilmektedir²¹⁷⁰. Nitekim CMK m. 223/3-a uyarınca, sanık hakkında; yüklenen suçla bağlantılı olarak yaş küçüklüğü, akıl hastalığı veya sağır ve dilsizlik hali bulunması hallerinde kusurunun bulunmaması dolayısıyla ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilecektir. Bu durumlarda mahkeme önünde duruşma açılması esas olmalıdır. Aynı zamanda suçun işlenmesi sırasında algılama ve irade yeteneğinin bulunmaması mümkün olmakla birlikte, söz konusu durum suç işlendikten sonra da ortaya çıkmış olabilir. Böyle bir durumda da seri muhakeme usulünün uygulanma olanağı bulunmamalıdır. Savcı şüphelinin algılama ve irade yeteneğine sahip olmadığı konusunda şüphe duyarsa ya da şüpheli veya müdafinin böyle bir iddiası var ise, şüphelinin kabulü ve kabulün sonuçlarını algılayabilecek şekilde algılama ve irade yeteneğine sahip olup olmadığının öncelikle uzman bilirkişilere başvurmak suretiyle araştırılması uygun olur.

bbb. Özgür İradeyi Sakatlayacak Yöntemlerin Uygulanmaması

Seri muhakeme usulünün uygulanmasında gönüllülük esas olduğundan ve özgür irade ile usulün kabul edilmesi gerektiğinden, şüphelinin iradesi herhangi bir dış

²¹⁶⁷ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 360.

²¹⁶⁸ Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 154.

²¹⁶⁹ Baytaz, **"Seri Muhakeme Usulü"**, s. 242.

²¹⁷⁰ Koca - Üzülmüş, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 313; Hakeri, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 382.

müdahale ile yönlendirilmemeli; irade dış müdahaleden etkilenmemeli ve kabul için iradeyi baskı altına alacak yöntemler uygulanmamalıdır. Nitekim şüphelinin cebir, tehdit, korkutma, aldatma veya haksız vaatler vb. sonucu suçlu olmadığı halde usulü kabul etmesi veya bir başkasının suçunu üstlenmek için usulü kabul etmesi söz konusu olabilir.

Seri muhakeme usulünde, ifade alma ve sorguda yasak usullerin düzenlendiği Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 148. maddesi kıyasen uygulama alanı bulacaktır²¹⁷¹. Buna göre, şüphelinin ve sanığın beyanının özgür iradesine dayanması gerektiği; bunu engelleyici nitelikte kötü davranma, işkence, ilaç verme, yorma, aldatma, cebir veya tehditte bulunma, bazı araçları kullanma gibi bedensel veya ruhsal müdahaleler yapılamayacağı düzenlenmektedir²¹⁷². Hükümdeki yasak ifade ve sorgu yöntemleri sınırlayıcı olmayıp şüphelinin özgür iradesine zarar veren başka bir yöntemin kullanılması da yasak yöntemler ile elde edilmiş beyan olarak kabul edilecektir²¹⁷³. Yasak yöntemlerle elde edilen ifadeler rıza ile verilmiş olsa da delil olarak değerlendirilmemektedir²¹⁷⁴. (CMK m. 148/3)

Özgür iradeyi ortadan kaldıran durumlar bakımından işkence ile yasak ifade ve sorgu yöntemlerinin uygulanmaması gerektiği ifade edilmelidir²¹⁷⁵. Nitekim işkence yasağı ve yasak sorgu yöntemleri hem uluslararası düzenlemeler hem de iç hukuk düzenlemeleri ile güvence altına alınarak, bu yöntemlere başvurulması yasaklanmıştır. AİHS m. 3 uyarınca, hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz. Yine Anayasa'nın 17/3. maddesinde, kimseye işkence ve eziyet yapılamayacağı, kimsenin insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamayacağı açıkça düzenlenmektedir.

²¹⁷¹ Aygörmez Ugurlubay - Haydar - Korkmaz, “**Seri Muhakeme Usûlüne İlişkin Sorunlar**”, s. 269; Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 103; Erdoğan, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 2014.

²¹⁷² CMUK dönemindeki yasak sorgu yöntemlerine ilişkin benzer düzenleme ve detaylı açıklamalar için bkz. Seydi Kaymaz, **Uygulamada ve Teoride Ceza Muhakemesinde Hukuka Aykırı (Yasak) Deliller**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 1997, s. 88 vd.; Bahri Öztürk, **Yeni Yargıtay Kararları Işığında Delil Yasakları**, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları, 1995, s. 20 vd.

²¹⁷³ Demirbaş, **Şüphelinin İfadesinin Alınması**, s. 361; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 277.

²¹⁷⁴ Söz konusu değerlendirme yasağına ilişkin detaylı bilgi için bkz. Cem Şenol, **Teori ve Uygulamada Ceza Muhakemesinde Hukuka Aykırı Delillerin Kullanılması ve Değerlendirilmesi Yasağı**, 2. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018, s. 339 vd.

²¹⁷⁵ Yasak ifade yöntemlerinin kullanılması hakkında detaylı bilgi için bkz. Demirbaş, **Şüphelinin İfadesinin Alınması**, s. 343 vd.

Şüphelinin irade serbestisini ortadan kaldıran baskıya dayalı yöntemlerden biri olan tehdit halinde şüpheli, belirli bir yönde ifade vermesini veya ikrarda bulunmasını sağlamak üzere kendisine veya yakınlarından birine zarar verileceği konusunda korkutulmaktadır. Şüphelinin ceza muhakemesi hukuku yönünden geçerli bir tedbir ile tehdit edilmesi ise yasak kapsamında değildir²¹⁷⁶. Bununla birlikte, savcının, şüpheliye, suça iştirak ettiğini düşündüğü yakınları hakkında da soruşturma açma tehdidinde bulunması veya ek suç isnatlarında bulunarak hakkında yeni soruşturma açacağı tehdidinde bulunması şüphelinin iradesini etkileyecektir²¹⁷⁷. Bu noktada savcının bu konuda bir takdir yetkisi bulunmadığı ve savcının, şüphelinin suç ortakları olduğunu veya başka bir suç işlendiğini düşünüyorsa CMK m. 160 gereği soruşturma açmak zorunda olduğu ifade edilmelidir. Dolayısıyla şüphelinin usulü savcının takdir yetkisinde olmayan bir vaat veya tehdit ile kabul etmiş olması, kabulü geçersiz hale getirecektir.

Günümüzde maddi veya manevi bütünlüğe zarar verme şeklindeki yasak yöntemlerden daha çok aldatmaya dayalı yöntemlerin yaygın olarak kullanıldığı bilinmektedir²¹⁷⁸. Bu kapsamda seri muhakeme usulünün uygulanmasında şüphelinin iradesinin yanıltılarak şüphelinin aldatılması da gündeme gelebilir. Yasak sorgu yöntemi olan aldatma, şüphelinin irade özgürlüğüne zarar veren hileli davranışlardır²¹⁷⁹. Örneğin, diğer suç ortaklarının ikrarda bulunduğu söylenmesi veya olmayan bir delilin elde edilmiş gibi gösterilmesi aldatma kapsamındadır²¹⁸⁰. Şüphelinin kendi düştüğü yanılgısından yararlanılması ise aldatma olarak kabul edilmemektedir²¹⁸¹. Bu kapsamda şüphelinin seri muhakeme usulünü kabulü, aldatma sonucu elde edilmiş ise kabulün özgür irade ile gerçekleştiğinden bahsedilemeyeceğinden, kabul geçersiz olmalı ve seri muhakeme usulü uygulanmamalıdır. Bununla birlikte, seri muhakeme usulünde yaptırımı belirleme yetkisi savcıya ait olduğundan, savcının şüpheliye usulü kabul etmesi halinde cezanın yarı oranında indirilerek seçenek yaptırımlara çevrileceğini veya ertelenmesini talep

²¹⁷⁶ Demirbaş, *Şüphelinin İfadesinin Alınması*, s. 373. Karş. Kaymaz, *Hukuka Aykırı (Yasak) Deliller*, s. 122.

²¹⁷⁷ Karş. Balo - Çetintürk, “Savcı-Sanık Pazarlığı”, s. 1269.

²¹⁷⁸ Şenol, *Hukuka Aykırı Delillerin Kullanılması*, s. 332.

²¹⁷⁹ Demirbaş, *Şüphelinin İfadesinin Alınması*, s. 369; Şahin, *Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması*, s. 203; Seydi Kaymaz, “Yasak Sorgu Yöntemi Olarak Aldatma”, *Yargıtay Dergisi*, C. 24, S. 1-2, 1998, s. 74; Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 281.

²¹⁸⁰ Şenol, *Hukuka Aykırı Delillerin Kullanılması*, s. 332-333.

²¹⁸¹ Demirbaş, *Şüphelinin İfadesinin Alınması*, s. 371; Kaymaz, “Yasak Sorgu Yöntemi Olarak Aldatma”, s. 77; Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 281.

edeceğini söylemesi, aldatmanın özel bir görünüm şekli olan kanuna aykırı yarar vaat oluşturmaya²¹⁸². Ancak seri muhakeme usulü yalnızca cezanın belirlenmesine ilişkin olduğundan, şüpheliye hakkındaki suçlamanın daha az cezayı gerektiren bir suçlamaya dönüştürülmesi veya hakkında birden fazla suçlama bulunan şüpheliye suçlamaların düşürülmesi gibi bir teklif ile bu yöntemle başvurulamamaktadır. Dolayısıyla bu vaatler ile usulün kabulü sağlanmış ise kabul geçersiz olacaktır.

ccc. Seri Muhakeme Usulünde Şüphelinin Daha Az Ceza Alacak Olmasının Özgür İrade Üzerindeki Etkisinin Değerlendirilmesi

Seri muhakemede şüphelinin özgür iradeye sahip olup olmadığı açısından asıl değerlendirilmesi gereken husus; kabul beyanının yasak ifade ve sorgu yöntemleri gibi iradeyi baskı altına alacak veya aldatma teşkil edecek müdahaleler ile elde edilmesinden ziyade irade serbestliğini etkilemesi bakımından, şüphelinin mahkeme önünde yargılanma halinde daha ağır ceza alma ihtimaline karşılık seri muhakeme usulünün uygulanması halinde daha az ceza alacak olmasıdır²¹⁸³. Seri muhakeme usulünde savcıya cezanın belirlenmesine ilişkin önemli bir takdir yetkisi tanınmaktadır. Usulün kabulü halinde savcı tarafından öncelikle alt ve üst sınırlar arasında temel ceza belirlenmekte ve belirlenen bu cezada yarı oranında ceza indirim uygulanmaktadır. Seri muhakeme usulünü şartları varsa uygulamakla yükümlü olan savcı, cezanın belirlenmesi bakımından TCK m. 61/1 hükmünü ve koşulları bulunduğu takdirde zincirleme suça ilişkin hükümlerini uygulayarak alt ve üst sınırlar arasında cezayı belirlemektedir.

CMK’da öngörülmüş olan yasal ceza indirim savcı tarafından belirlenecek olan cezanın yarısıdır. Bu kapsamda oldukça önemli oranda bir indirim sağlanmaktadır. Aynı zamanda cezada indirim yapılması, suç karşılığı kanunda öngörülen ceza bakımından normal koşullar altında mahkeme tarafından verilecek ceza için

²¹⁸² Kanuna aykırı vaat konusunda detaylı bilgi için bkz. Kaymaz, “Yasak Sorgu Yöntemi Olarak Aldatma”, s. 78-79; Demirbaş, *Şüphelinin İfadesinin Alınması*, s. 374 vd. Vaadin hukuka aykırı olup olmadığının tespitinde, vaat edenin yetkisi kapsamında olup olmadığı dikkate alınmaktadır. Bkz. Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 282.

²¹⁸³ Benzer yönde İpekcioglu, *Ceza Muhakemesinde İddia Pazarlığı*, s. 364-365. Bireyi konuşmaya adeta zorlama noktasında teşvik edici olarak nitelendirilen uzlaştırma, pazarlık gibi yasal kurumların irade özgürlüğünü, gönüllülüğü ortadan kaldırdığı gerekçeleri ile eleştirildiği; söz konusu düzenlemelerde gerçekleştirilen önemli ceza indirimlerinin bireyi açıkça zorlanmasa da susma hakkından feragat konusunda son derece teşvik edici olduğu hakkında bkz. Aygörmez Uğurlubay - Haydar - Korkmaz, “Seri Muhakeme Usulüne İlişkin Sorunlar”, s. 293-294.

uygulanma olanağı bulunmayan birtakım kurumların (seçenek yaptırımlara çevirme, hükmün açıklanmasının geri bırakılması, hapis cezasının ertelenmesi) da uygulanmasına olanak sağlayacaktır. Örneğin, savcı, bir ila üç yıl hapis cezası gerektiren seri muhakeme usulüne tabi bir suçun cezasını alt sınırdan bir yıl olarak belirledikten sonra yarı oranında indirim yaparak sonuç cezayı altı ay olarak belirleyebilecektir.

Önemli oranda cezada indirim yetkisi kapsamında normal şartlarda verilecek ceza karşısında savcı tarafından teklif edilen cezanın azlığı, kabulün ne kadar gönüllü olabileceğini ya da cezanın azlığının tek başına dahi şüphelinin özgür iradesi üzerinde bir baskı yaratıp yaratmadığını düşündürmektedir. Bir görüş olarak, indirim oranının motive ve teşvik edici olduğu, şüpheliye avantaj sağladığı ve şüphelinin özgür iradesini etkilemediği söylenebilir. Ancak bu durumda dahi teklifin yapılması halinde, şüpheli kendini baskı altında hissedebilir ve teklifin kabul edilmemesi şüpheli tarafından imkânsız olarak görülebilir²¹⁸⁴. Yukarıda ifade edildiği üzere, ceza adalet sisteminde mahkûmiyet oranlarının yüksek olması, adalet sistemine güvensizlik gibi gerekçeler ile masum kişiler bile kendisine baskı altında hissederek teklifi kabul edebilir. Nitekim cezanın yarı oranda indirilmesinin, suç işlememiş kişiler tarafından da uzun ve yıpratıcı yargılama sürecinden kurtulmak adına çekici görülmesi olasıdır; bu durumda ise sağlıklı ve özgür iradede söz etmenin mümkün olmadığı söylenebilir²¹⁸⁵. Bu kapsamda hiçbir masumun işlemediği bir suçtan dolayı hüküm giymemesini sağlayacak şekilde, masumları korumak için oluşturulmuş bir ceza muhakemesi sisteminin benimsenmesi gerektiği düşünülmektedir. Bununla birlikte, savcının usulün uygulanması bakımından soruşturma sonucunda yeterli şüpheyeye ulaşmasının ve mahkemenin dosyadaki delillere göre mahkûmiyet kararı verilmesi

²¹⁸⁴ Aygörmez Uğurlubay - Haydar - Korkmaz, “**Serî Muhakeme Usûlüne İlişkin Sorunlar**”, s. 294-295. Aynı zamanda her ne kadar susma hakkının mutlak olmadığı da göz önüne alındığında, muhakeme ekonomisi amacıyla benzer düzenlemelerin öngörülebileceği kabul edilebilecek olsa da mevcut düzenlemeler uyarınca seri muhakeme usulünde susma hakkının ihlal edilmediğini söylemenin mümkün olmadığı, usulün şüpheliyi bir yargılama objesi halinde getirdiği, CMK’nın temel ilkeleriyle çeliştiği ve usule ilişkin düzenlemelerin şüphelinin haklarını ölçsüz olarak sınırlandırdığı, bu nedenlerle susma hakkının ihlal edildiği ileri sürülmektedir. Bkz. Aygörmez Uğurlubay - Haydar - Korkmaz, “**Serî Muhakeme Usûlüne İlişkin Sorunlar**”, s. 295-296.

²¹⁸⁵ Teklifin kabulünden sonra delillerin tartışılması mümkün olmadığından, kabul suçun ikrarı olarak değerlendirilerek şüpheli hakkında yaptırıma hükmolunduğu, dolayısıyla özgür iradesi ile hareket edemeyen şüpheli bakımından kendi kendini suçlamaya zorlanamama hakkının ihlal edildiği ifade edilmektedir. Bkz. Aygörmez Uğurlubay - Haydar - Korkmaz, “**Serî Muhakeme Usûlüne İlişkin Sorunlar**”, s. 289. Kendi kendini suçlamaya zorlanamama hakkı ile masumiyet karinesi yönünden yapılan değerlendirmeler için ayrıca bkz. Erdem - Şentürk, “**Seri Muhakeme Yöntemi**”, s. 583-584.

gerektiği kanaatine ulaşmasının zorunlu olduğu, dolayısıyla usulün kabulünün dosyadaki somut deliller ile uyumlu olduğu sürece gönüllü olacağı da ifade edilebilir.

ABD ceza muhakemesi hukukundaki pazarlık uygulamasına bakıldığında, suç kabulünün şüpheli/sanık tarafından gönüllü olarak yapılması pazarlığın geçerlilik şartlarından biridir. ABD Yüksek Mahkemesi, Brady v. ABD kararında, daha az ceza alma fırsatı ve vaadiyle suçun kabul edilmesini teşvik ve etkilemenin Anayasal hakları ihlal ettiği iddiasını incelemiştir²¹⁸⁶. Mahkeme, Brady'nin ağır bir suç ile itham edilmesinin ve beraat ihtimalinin zayıf olmasının, ölüm cezasıyla sonuçlanabilecek jüri yargılamasını seçmek yerine hapis cezası almasına neden olacak olan suç kabul etmesini tercih ettirmiş olabileceğini ifade etmiş; ancak suçun kabul edilmesinin ölüm cezasından kaynaklanmasının, zorunlu olarak bu kabulün gönülsüz olarak baskı altında yapıldığını ve geçersiz olduğunu ispatlamadığını kabul etmiştir. Bu kapsamda Brady'nin suç kabul etmesi, muhtemel ölüm cezasından kaçınma isteğinden kaynaklanıyor olsa da kabulün, mesleğinde yeterli bir avukatın tavsiyesiyle gönüllü olarak ve yasal sonuçlar bilerek yapıldığına karar vermiştir. Dolayısıyla sanığın, yargılanma sonunda suçlu bulunması halinde daha ağır ceza alma ihtimaline karşılık daha hafif ceza alma ihtimali/kesinliğiyle suçunu kabul etmesinde bir zorlama ve Anayasaya aykırılık bulunmadığına sonucuna varmıştır²¹⁸⁷. ABD Yüksek Mahkemesi Bordenkircher v. Hayes kararında ise yargılamayı tercih etmesi halinde sanığın daha ağır bir cezayla tehdit edilmesinin, suç kabulü alabilmek için geçerli bir uygulama olup olmadığını değerlendirmiştir²¹⁸⁸. Karara konu olayda savcının suç kabulünde bulunmasını talep ettiği şüpheli, teklifi kabul etmeyerek yargılanmayı istemiş ve savcı

²¹⁸⁶ Brady v. US 397 U.S. 742 (1970). Ayrıca bkz. İkinci Bölüm I - C İddia Pazarlığı Kurumunun Tarihsel Gelişimi başlığı.

²¹⁸⁷ Yüksek Mahkeme; sanığın suçunu kabul etmesi durumunda alacağı cezanın, yargılamayı seçmesi durumunda alacağı cezadan daha hafif olması ihtimali bulunmaması durumunda suçunu kabul etmeyeceğini ifade ederek Anayasa'ya aykırılık olmadığı sonucuna varmıştır. Brady'nin, suçluluğunu kabul etme şeklindeki savunmasını değiştirmeden önce, yetkililerle yüz yüze görüştüğünde bir vaat veya tehdide maruz kalmadığına, yeterli bir avukata sahip olup suçluluğunu kabul etmek ile yargılamayı kabul etmesinin fayda ve zararlarını tam olarak değerlendirebilecek imkâna sahip olduğuna, bir hâkimin huzurunda ve açık bir duruşma sırasında suçunu kabul ettiğine ve bu kabulü gönüllü olarak yaptığına kanaat getirmiştir. Bununla birlikte, suçunu kabul etme suretiyle verilen mahkûmiyetlerin masumlar bakımından risk teşkil etmediğinin veya suç kabul etme sürecinde uygulanan yöntemlerin her durumda zorunlu olarak geçerli olduklarının söylenemeyeceği; suç kabul etme suretiyle elde edilen mahkûmiyetlerin, mahkeme veya jüri önünde yapılan tam bir yargılama sonucu elde edilen mahkûmiyetlerden daha hatasız olmadığı, bu nedenle de mahkûmiyetin yargılama veya suç kabul etme sonucunda verildiğine bakmaksızın, haksız sonuçların ortaya çıkmasını önleyecek önlemlerin alınması gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Kararın geniş Türkçe özeti için ayrıca bkz. Balo - Çetintürk, **“Savcı-Sanık Pazarlığı”**, s. 1267-1269 dn. 85.

²¹⁸⁸ Bordenkircher v. Hayes, 434 US 357 (1978). Ayrıca bkz. İkinci Bölüm I - C İddia Pazarlığı Kurumunun Tarihsel Gelişimi başlığı.

o halde çok daha ağır bir ceza verilmesi talebinde bulunacağını söylemiştir. Şüpheli yargılanmayı tercih ederek teklifi kabul etmemiş ve oldukça ağır bir cezaya çarptırılmıştır. Yüksek Mahkeme; savcının herhangi bir şekilde hukuka aykırı davranmadığını, savcılarının sanığı suçsuz olduğunu beyan etme hakkından feragat etmesi için ikna etmekte meşru bir menfaatin olduğunu ifade ederek savcının tehditte bulunmadığına ve Anayasaya aykırılık bulunmadığına karar vermiştir²¹⁸⁹.

AİHM tarafından kişiye sunulan seçenekler arasındaki ağır orantısızlığın, kişinin iradesi üzerinde baskı oluşturup oluşturmadığının değerlendirildiği Deweer v. Belçika kararı da bu konuda yol gösterici olabilecektir²¹⁹⁰. 1974 yılında Genel Ekonomik Kontrol Dairesi'nden gelen bir görevli, Belçika'da Belçika vatandaşı Deweer tarafından işletilmekte olan kasap dükkanına gelerek yaptığı kontrolde domuz eti fiyatlarının Bakanlık kararına uygun olmadığını tespit etmiş, görevlinin düzenlediği tutanağa dayanan savcı, dükkanın kararının tebliğinden itibaren kırk sekiz saat içerisinde geçici olarak kapatılmasına karar vermiş ve ayrıca tedbirin 10.000 Belçika Frangı tutarındaki cezanın rızaen yatırılması halinde o tarihte veya en geç kararın verildiği tarihte kaldırılacağını belirtmiştir. Deweer öngörülen ceza miktarını ödemiştir. AİHM, suç isnadı altında olan Deweer'in parayı öderken bir baskı altında olup olmadığını değerlendirirken, eğer parayı ödemeyi kabul etmemiş olsaydı, dükkanın yetkili mahkemenin ihlal konusunda karar vereceği tarihe kadar kapalı kalacağını ve kişinin ağır bir zarara uğrayacağını göz önüne alarak sunulan iki seçenek arasında ağır orantısızlık olduğunu, talep olunan miktarın nispi azlığının kapama kararı ile uygulanan baskıyı güçlendirdiğini ve miktarın oluşturduğu baskı karşısında ilgilinin buna rıza gösterdiğini ifade etmiştir. Bu kapsamda AİHM, başvuruçunun hakkaniyete uygun bir duruşmadan vazgeçmesinin bir baskı sonucu olduğuna ve AİHS'in 6/1. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. Dolayısıyla suç isnadı olarak nitelendirilen mali bir yükümlülüğün yerine getirilmesinde irade üzerinde zorlama yaratılmaması gerektiği, aksi halde bu durumun hak ihlaline sebebiyet vereceği ortaya konulmuştur.

²¹⁸⁹ Balo - Çetintürk, "Savcı-Sanık Pazarlığı", s. 1254-1255.

²¹⁹⁰ Kararın kısa Türkçe özeti için ayrıca bkz. Aydoğan Özman, "Avrupa İnsan Hakları Divanı'nın 1980 Yılında Verdiği Kararlar", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 37, S. 1, 1980, s. 489 vd.

Hakkında yaptırım belirlenmesinin söz konusu olduğu seri muhakeme usulünde şüpheli, teklifi kabul etmesi halinde bir hapis cezası veya adli para cezası ile karşı karşıya kalmaktadır. Söz konusu karar kapsamında değerlendirildiğinde, seri muhakeme usulünde savcının sunduğu teklifteki indirimli ceza miktarı ile şüphelinin mahkeme önünde yargılanması sonucunda alacağı ceza miktarı arasında önemli bir farklılık olduğu açıkça görülmektedir. Bu çerçevede ceza miktarındaki azlığın irade üzerindeki baskıyı güçlendirdiği, bu durumun hakkaniyete uygun bir yargılamadan vazgeçme bakımından bir baskı oluşturduğu ve bunun bir hak ihlali teşkil edebileceği düşünülebilir. Bununla birlikte, AİHM; pazarlık yönteminin bir görünümü olan Gürcistan'daki usul anlaşmaları uygulamasının adil yargılanma hakkını ihlal etmediği hakkındaki Natsvlishvili ve Togonidze v. Gürcistan kararında, altı yıldan on iki yıla kadar hapis cezası gerektiren başkalarının malvarlığını zimmete geçirmek ve emniyeti istismar etmek suretiyle görevi suiistimal suçlamasıyla itham edilen başvuruçunun yaptığı işbirliği çerçevesinde 35.000 GEL (14.700 EURO) para cezası ödemesi bakımından, cezalar arasındaki önemli orandaki farklılığın şüphelinin kabulünde bir baskı yaratıp yaratmadığını ayrıca değerlendirmemiş²¹⁹¹ ve teklifin bilinçli ve gönüllü şekilde kabul edilmesi ile etkili yargısal denetim sağlanması koşullarının karşılanmasını yeterli kabul etmiştir²¹⁹².

Tüm bu açıklamalar çerçevesinde, seri muhakeme usulünde cezada yarı oranında indirim yapılması ve şüphelinin yargılama sonucunda alacağı cezaya göre daha az ceza alacak olması, özgür iradeyi etkileyebilecek nitelikte olsa da bu durumun özgür iradeyi tamamıyla ortadan kaldırdığını söylemek de mümkün görünmemektedir. Bu kapsamda usulün uygulanmasında, yeterli güvencelerin sağlanması koşuluyla özgür iradenin oluşması bakımından bir engel bulunmamaktadır²¹⁹³. Özgür iradenin hukuken geçerliliği yukarıda ayrıca değerlendirilmiştir.

cc. Müdafî Yardımından Yararlanma: Zorunlu Müdafilik

Seri muhakeme usulünün kabulü aşamasında, müdafî yardımından yararlanma zorunludur. Ceza Muhakemesi Kanunu m. 250/3 uyarınca, şüphelinin müdafî

²¹⁹¹ Natsvlishvili ve Togonidze v. Gürcistan, § 12-35.

²¹⁹² Natsvlishvili ve Togonidze v. Gürcistan, § 90-95.

²¹⁹³ İddia pazarlığı bakımından benzer bir değerlendirme için bkz. Bozbayındır, “İddia Pazarlığı Kurumu (Plea Bargaining)”, s. 1493.

huzurunda teklifi kabul etmesi halinde seri muhakeme usulünün uygulanacağı hüküm altına alınmıştır. (CMSMY m. 5/3) Aynı zamanda Ceza Muhakemesinde Seri Muhakeme Yönetmeliği'nin birçok maddesinde, seri muhakeme usulünde teklifin müdafî huzurunda kabul edilmesi gerekliliğine atıfta bulunmaktadır. (CMSMY m. 10/1-d; 10/3, 10/8, 10/9, 10/13, 11/1, 12/2-f, 14/1)

Ceza muhakemesi süreçlerinde müdafî yardımından yararlanma şüpheli/sanığın temel haklarından. AİHS'in 6/3-c maddesi, bir suç ile itham edilen kişinin kendisini bizzat savunma veya müdafî yardımından yararlanma hakkını düzenlemektedir. AİHS'in 6. maddesinin 3. fıkrasında yer alan savunma için yeterli zaman ve kolaylıklara sahip olma ile bizzat, müdafî vasıtasıyla veya adli yardımla savunma gibi şüpheli/sanık hakları; 6. maddenin 1. fıkrasında koruma altına alınmış olan daha genel nitelikteki adil yargılanma hakkının özel görünüm şekilleri olarak kabul edilmektedir²¹⁹⁴. AİHS'in 6/3-c maddesi ile bir suç ile itham edilen kişiye kendisini bizzat savunma imkânı sağlanmaktadır. Bununla birlikte, yüklenen suçun ciddi nitelik taşıması veya ulusal mevzuatın kişinin avukatla temsil edilmesini zorunlu kıldığı haller gibi bazı durumlarda, suçlanan kişinin kendisini bizzat savunma hakkından yararlanma talebinin ulusal makamlarca reddedileceği kabul edilmektedir²¹⁹⁵. Kişinin kendi kendini savunma hakkı mutlak değildir ve zorunlu müdafî yardımından yararlanmanın öngörülmesi mümkündür²¹⁹⁶.

Ceza Muhakemesi Kanunu bazı hallerde müdafî zorunluluğunu kabul etmektedir. (CMK m. 150/2, 150/3, 74/2, 101/3, 247/4) Kanun koyucu, şüphelinin kabulüne bağlı olarak önemli haklardan feragatin ve mahkûmiyet hükmünün söz konusu olduğu seri muhakeme usulünde de müdafî görevlendirilmesi konusunda şüphelinin iradesine önem atfetmeyerek müdafî zorunluluğu getirmiştir. Görevlendirilmesi konusunda şüpheli veya sanığın iradesinin önem taşımadığı hallerde görev yapan müdafî zorunlu müdafî denmektedir²¹⁹⁷. Karşılaştırmalı hukuka bakıldığında, bazı ülkelerde müdafî ile temsil edilme zorunlu olarak öngörülmüş iken;

²¹⁹⁴ Sakhnovskiy v. Rusya, Başvuru No. 21272/03, 2 Kasım 2010, § 94.

²¹⁹⁵ Vitkauskas - Dikov, **Adil Yargılanma Hakkının Korunması**, s. 139-140. Bkz. Kamasinski v. Avusturya, Başvuru No. 9783/82, 19 Aralık 1989.

²¹⁹⁶ Correia De Matos v. Portekiz, Başvuru No. 48188/99, 15 Kasım 2001 Kabuledilebilirlik Hakkında Karar.

²¹⁹⁷ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 219-220, Kocaoğlu, **"Savunma Hakkı ve Müdafî"**, s. 127; Yenisey - Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 212.

bazı ülkelerde ise müdafî ile temsil edilme zorunluluğu bulunmadığı, bu konuda yasal temsile ilişkin genel kuralların uygulama alanı bulduğu görülmektedir²¹⁹⁸. Örneğin, Fransız ve İsviçre Ceza Muhakemesi Kanunu'nda düzenlenen benzer yöntemler bakımından müdafîin bulunması zorunlu olarak öngörülmekte ve şüphelinin müdafî yardımından yararlanma hakkından vazgeçemeyeceği kabul edilmektedir. (Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 495-8; İsviçre Ceza Muhakemesi Kanunu m. 130/e)

Şüphelinin müdafî bulunmaksızın teklifi kabul etmesi mümkün değildir. Bununla birlikte, şüpheli müdafîi kendisi seçebileceği gibi (zorunlu seçilmiş müdafî), müdafîin Baro tarafından görevlendirilmesi (zorunlu atanmış müdafî) de mümkündür. Kabul aşamasında şüphelinin müdafî yoksa talebi aranmaksızın, barodan müdafî görevlendirilmesi istenecektir. Bu anlamda şüphelinin müdafî ile temsili isteyip istememesi önem taşımamaktadır. Yönetmeliğin 10/3. maddesi uyarınca, şüphelinin teklifi müdafî huzurunda kabul etmesi halinde seri muhakeme usulü uygulanacağı; şüphelinin seçtiği bir müdafî bulunmaması halinde baro tarafından müdafî görevlendirilmesi istenileceği düzenlenmektedir. Yine müdafîin görevlendirilmesi başlıklı CMSMY'nin 11. maddesi gereğince, seri muhakeme usulünün uygulanmasına ilişkin teklifin kabulü esnasında şüphelinin müdafîi de hazır bulunacak, şüpheliden kendisine bir müdafî seçmesi istenecek ve müdafîi bulunmayan şüpheli için istemi aranmaksızın müdafî görevlendirilecektir. Baro aracılığıyla müdafî atanmasının söz konusu hallerde, şüphelinin kendisine atanacak müdafîi seçme hakkı bulunmamaktadır²¹⁹⁹. Bununla birlikte, etkin şekilde hukuki yardımın sağlanabilmesi bakımından müdafîin, tekliften önce şüpheli ile görüşmesine imkân sağlayacak şekilde yeterli bir süre önce görevlendirilmesi uygun olacaktır.

Seri muhakeme usulünün uygulanmasında müdafîin; teklifin kabulü aşamasında olduğu gibi, mahkeme önünde şüphelinin dinlenilmesi ve hüküm aşamasında da hazır bulunması zorunludur. Bu noktada CMSMY m. 11/4 uyarınca, soruşturma evresinde görev yapan müdafîin, mahkemede de öncelikle görevlendirileceği

²¹⁹⁸ Natsvlishvili ve Togonidze v. Gürcistan, § 71.

²¹⁹⁹ Atanmış müdafîliğin söz konusu olduğu durumlarda şüpheliye veya sanığa kendisine atanacak müdafîi seçme hakkı tanınması gerektiği hakkında bkz. Hakan Karakehya, "Ceza Muhakemesi Uygulamamızda Atanmış Müdafîliğe İlişkin Görülen Sorunlar", **Ankara Barosu Uluslararası Hukuk Kurultayı 2012 (10-14 Ocak 2012)**, C. 3, Ankara: Ankara Barosu Yayınları, 2012, s. 246 vd.

düzenlenmektedir²²⁰⁰. Kanaatimizce hatalı olarak soruşturma ve mahkeme aşamaları farklı olarak değerlendirilmiş olsa da seri muhakeme usulü bütünüyle soruşturma evresinde gerçekleştiğinden, esasen mahkeme denetimi de soruşturma evresinde gerçekleştirilmektedir. Bununla birlikte, dosyaya ve sürece ilişkin bilgi sahibi olan teklifin kabulü aşamasındaki müdafinin, mahkeme önünde de görev yapmasının sağlanması yerinde bir düzenleme olarak değerlendirilmektedir. Ancak zorunlu hallerin bulunması durumunda, mahkeme önündeki aşamada, teklif aşamasında yer alan müdafiden farklı bir müdafinin görev alması mümkündür²²⁰¹.

Savunma hakkının etkin kullanılabilmesi bakımından teknik hukuk bilgisine sahip müdafî yardımına ihtiyaç bulunmaktadır. Bir suçla itham edilen herkesin avukat yardımından etkili bir şekilde yararlanması, adil yargılanma hakkının temel ilkelerinden biridir²²⁰². Şüpheli/sanığın ceza muhakemesine etkili bir şekilde katılabilme hakkı; yalnızca hazır bulunma hakkını değil, gerektiğinde avukat yardımından yararlanma hakkını da içermektedir²²⁰³. Şüpheli veya sanığın kendisini güvende hissetmesi, şüphelinin hukuki bilgi eksikliği veya suç isnadıyla karşı karşıya kalan kimsenin içinde bulunduğu psikolojik durum gibi gereklilikler göz önüne alındığında, adil yargılanma hakkı ve silahların eşitliği ilkesinin gerçek anlamda hayata geçirilmesi için şüpheli veya sanığın, muhakemenin başından sonuna kadar bir hukukçunun yardımından yararlandırılması gerekmektedir²²⁰⁴. Aynı zamanda müdafî yalnızca gözlemci konumunda olmamalı, dosyadaki delilleri değerlendirme yetkisine de sahip bulunmalıdır. Bu bakımdan ceza muhakemesindeki bazı hak ve ilkelerden vazgeçilmesini gerektiren ve sonucunda mahkûmiyet hükmü kurulan seri muhakeme usulünde zorunlu müdafiliğin öngörülmesi isabetli olmuştur²²⁰⁵. Ancak müdafînin hazır bulunması, yalnızca teklifin kabul veya reddine ilişkin sonuçlar konusunda şüpheliyi bilgilendirme amacına yönelik görülmemelidir²²⁰⁶. Müdafî, şüpheliyi teklifi kabul etmesi veya reddetmesi konusunda zorlamamalı ve şüpheli üzerinde baskı

²²⁰⁰ Aynı müdafînin teklif aşaması ile birlikte mahkemede de görevlendirilmesi halinde baro tarafından görevlendirilen müdafî için ücretlendirmenin her bir aşama için ayrı ayrı yapılacağı Bakanlık tarafından kabul edilmiştir. Bkz. Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 75.

²²⁰¹ Benzer yönde Taneri, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 54.

²²⁰² Salduz v. Türkiye, Başvuru No. 36391/02, 27 Kasım 2008, § 51.

²²⁰³ Lagerblom v. İsveç, Başvuru No. 26891/95, 14 Ocak 2003, § 49.

²²⁰⁴ Bu konuda bkz. Başbüyük, **“Müdafî Yardımından Yararlanma Hakkı”**, s. 1346-1351.

²²⁰⁵ Benzer yönde Sevdiren, **“Seri Muhakeme Usulü Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler”**, s. 593.

²²⁰⁶ Karş. Erdem - Şentürk, **“Seri Muhakeme Yöntemi”**, s. 588.

kurmamalıdır. Bununla birlikte, müdafî dosyadaki delilleri inceledikten sonra şüpheli ile görüşerek usulü kabul etmesini tavsiye edebilir.

Kanun ve yönetmelik düzenlemelerinde bilgilendirme ve teklif aşamasında zorunlu müdafiliğe yer verilmediğinden, yalnızca teklifin kabulü aşamasında müdafîin bulunmasının yeterli olduğu ifade edilmektedir²²⁰⁷. Bununla birlikte, seri muhakeme usulünün uygulanmasına ilişkin teklifin savcı tarafından ve müdafî huzurunda şüpheliye yapılması bir zorunluluk olarak nitelendirilmekle, müdafî huzurunda yapılmayan teklifin kabul edilmesinin hukuki sonuç doğurmayacağı ileri sürülmektedir²²⁰⁸. Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı tarafından yayınlanan seri muhakeme usulü davet tutanağında, şüphelinin, davete var ise müdafîi ile icabet edebileceği ifadesine yer verilmektedir. Dolayısıyla şüpheli müdafî aracılığıyla savunulma konusunda bir tercih yapmış ise, teklif aşamasında da müdafî yardımından yararlanabilecektir. Şüpheli, teklif esnasında müdafî yardımından yararlanmak isterse, önce kendisine bir müdafî seçmesi istenir; ancak müdafî seçebilecek durumda olmadığını beyan ederse, baro tarafından bir müdafî görevlendirilir. (CMK m. 150/1) Bu müdafî, atanmış ihtiyari müdafîdir²²⁰⁹. Bununla birlikte, teklif aşamasında zorunlu müdafilik yasal olarak aranmadığından, şüpheliye müdafî yardımından yararlanmamayı tercih etme imkânı tanınmış görünmektedir. O halde savcı, şüpheli müdafî seçmez veya talep etmez ise müdafî olmaksızın seri muhakeme usulünün uygulanması teklif edecek; ancak usulün uygulanmasını şüpheliye teklif ettikten sonra teklifin kabulü aşamasında müdafî bulunacaktır.

Teklif yapıldıktan sonra müdafîin seri muhakeme sürecine katılması, kabul aşamasında yalnızca müdafîin fiziki varlığının odada bulunmasının yeterli olduğu ve şekli bir gereklilik olarak görüldüğü izlenimi doğurduğundan son derece sorunludur. Bu kapsamda ancak şüphelinin teklifi kabul edeceğinin anlaşıldığı veya açıkça ifade edildiği hallerde müdafîin görevlendirilmesi gündeme gelecektir. Uygulamada

²²⁰⁷ Kızıllarslan, “Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri”, s. 1929; Taneri, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 52; Yetimoğlu, “Seri Muhakeme Usulüne Karşılaştırmalı Bakış”, s. 36.

²²⁰⁸ Aldemir, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**, s. 64, 70; Aygörmaz - Korkmaz, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü Muhakeme Stratejileri**, s. 20; Yaşar, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 270. Ayrıca bkz. Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 72-73; Taşkın, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 46; Çağlar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 80. Bununla birlikte, bilgilendirme aşamasında böyle bir zorunluluk bulunmadığından müdafîin bulunmadığı bir sırada bilgilendirmenin yapılabileceği ifade edilmektedir. Bkz. Aldemir, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**, s. 68-69.

²²⁰⁹ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 212.

teklifin, savcı tarafından müdafî olmaksızın şüpheliye iletildiği bilinmektedir²²¹⁰. Ayrıca şüpheliye seri muhakeme ana hatlarıyla anlatıldıktan sonra, şüphelinin teklifi reddedeceğini beyan etmesi halinde müdafî görevlendirilmediği ve şüphelinin kabul edeceğini şifahi olarak belirtmesi üzerine müdafî görevlendirildiği görülmektedir²²¹¹. Yargıtay, bilgilendirme ve teklif aşamasında müdafî bulundurma zorunluluğu bulunmadığını ifade ederek, bilgilendirme ve teklif aşamalarında müdafî bulunmamasının ve ayrıca şüphelinin teklifi reddetmesi halinde ret tutanağının müdafî görevlendirilmeksizin düzenlenip yalnızca şüpheli tarafından imzalanmasının hukuka uygun olduğu yönünde kararlar vermiştir²²¹². Bununla birlikte, kanun gerekçesinde; Cumhuriyet savcısı tarafından müdafî huzurunda şüpheliye usulün uygulanmasının teklif edileceğine yer verilerek, teklif sırasında müdafîin hazır bulunmasının seri muhakeme usulünün uygulanabilmesi için olması gereken zorunlu koşullardan olduğu ifade edilmiştir²²¹³. Gerekçede yer verilen bu zorunluluğa yasal düzenlemelerde neden yer verilmediği anlaşılamamaktadır.

Kanaatimizce seri muhakeme usulünün uygulanması bir bütün olarak teknik hukuk bilgisi gerektirdiğinden ve savunma hakkının etkin olarak kullanılabilmesinin sağlanması bakımından, şüphelinin bilgilendirme ve teklif aşamalarında zorunlu müdafî yardımından yararlandırılması gerekmektedir²²¹⁴. Bilgilendirme kapsamında

²²¹⁰ Taşkın, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 48, 55.

²²¹¹ Bu konuda bkz. Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 120; Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 113.

²²¹² Bilgilendirme ve teklif aşamasında müdafî bulundurma zorunluluğu bulunmadığı, şüphelinin kabulü müdafî huzurunda vermesinin yeterli olduğu hakkında bkz. Yargıtay 8. Ceza Dairesi E. 2020/4132, K. 2021/ 19878, T. 27.10.2021. Teklifin müdafî bulunmaksızın reddine ilişkin kararlar için bkz. Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2020/2626, K. 2021/1218, T. 08.02.2021; Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2020/1823, K. 2021/2382, T. 09.03.2021; Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2020/12463, K. 2021/4209, T. 25.05.2021; Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2021/1507, K. 2021/6734, T. 11.10.2021 <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihleri: 01.12.2021).

²²¹³ 7188 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Gerekçesi, s. 17.

²²¹⁴ Teklif ve kabul birbirini tamamlayan işlemler olduğundan her ikisinin de müdafî huzurunda yapılması görüşü için bkz. Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 282; Baytaz, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 254. Benzer yönde Soylu Ünver - Karaman Engür, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 50, 72. Teklif aşamasında müdafîin önemli bir görevi olduğu hakkında bkz. Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 74; Evik - Evik, “**The Accelerated Trial**”, s. 225. Tüm teklif sürecinde müdafî zorunluluğu aranması görüşü için ayrıca bkz. Aygörmez Uğurlubay - Haydar - Korkmaz, “**Seri Muhakeme Usûlüne İlişkin Sorunlar**”, s. 268. Bilgilendirme aşamasında da zorunlu müdafîliğin getirilmesi gerektiği hakkında bkz. Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 161, 164, 166; Tulay, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 127; Atalay, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 687; Baytaz, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 252; Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 120; Işıka, “**General Evaluation of Serial Trial Procedure**”, s. 164-165; Evik - Evik, “**The Accelerated Trial**”, s. 223; Babayiğit - Karacan, “**Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**”, s. 869. Ayrıca bkz. Erdoğan, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 2013; Taşkın, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 48; İpekcioglu, **Ceza Muhakemesinde İddia Pazarlığı**, s. 357; Kocakale, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 64-65; Çağlar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 66-67.

mahkemenin hüküm kurması, hükmün adli sicile kaydedileceği, kabul edilmediği takdirde genel hükümlere göre iddianame düzenlenerek kamu davası açılacağı gibi teknik hukuki bilgi gerektiren hususlar bulunduğu göz önüne alındığında, şüphelinin feragat ettiği haklar ve mahkûmiyet hükmünün sonuçları hakkında müdafî olmadan yeterli şekilde bilgilendirildiğinden söz etmek zordur. Bu bakımdan bilgilendirmede müdafîin bulunması; bilgilendirmenin yeterli, eksiksiz ve şüphelinin anlayacağı şekilde yapılmasının güvencesi olacaktır²²¹⁵. Bilgilendirme aşamasında bulunan müdafîi gerekirse, savcının bilgilendirilmesi dışında şüpheliyi daha detaylı şekilde bilgilendirmelidir. Ayrıca teklif aşamasında zorunlu müdafîin bulunmaması, şüphelinin iradesi üzerindeki baskıyı kuvvetlendirebilecek ve şüphelinin kendisini usulü kabul mecburiyetinde hissetmesine yol açabilecektir²²¹⁶. Bilgilendirme ve teklif aşamalarında savcı kadar hukuku bilmeyen şüphelinin müdafî olmaksızın bir tür pazarlığa zorlanmasının, silahların eşitliği ve kendi veya yakınları aleyhine beyanda bulunmaya veya delil vermeye zorlanmama ilkelerine aykırılık teşkil edeceği ifade edilmektedir²²¹⁷. Hukuki bilgisi olmayan şüphelinin, teklifi hukuki sonuçları ile birlikte anladığından, serbestçe değerlendirebildiğinden ve özgür iradesi ile kabul ettiğinden söz edebilmek için teklif sırasında müdafîin bulunması önemlidir²²¹⁸. Bu noktada müdafîin, iddia makamının kılıcı karşısında şüpheli veya sanığı koruyan kalkan ve zırhı simgelediği unutulmamalıdır²²¹⁹.

Yasal düzenlemelerde yapılacak değişiklikler ile bu konuda tartışmaya mahal vermeyecek şekilde, seri muhakeme usulünün tüm aşamalarında zorunlu olarak müdafîin hazır bulunmasına imkân sağlanmalıdır. Bununla birlikte, zorunlu müdafilik prosedürel müdafilik olarak algılanmamalı, müdafilik görevini üstlenen avukatların görevlerini gereği gibi yerine getirmesi ve savunma hakkının etkin bir şekilde kullanılması amacına hizmet etmesi gerekir²²²⁰. Hukuki yardımından yararlanma,

²²¹⁵ Baytaz, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 252.

²²¹⁶ Müdafî zorunluluğu bulunmadığından kolluğun, yaptığı bilgilendirmelerde şüpheliyi tehdit ederek veya yanıltarak itirafa zorlama olasılığının bulunduğu; savcının da bilgilendirme aşamasında şüpheliyi itirafa zorlama olasılığının bulunduğu; bunun ise adil yargılanma ilkesini ihlal edici nitelikte olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Kızılarıslan, “**Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**”, s. 1928.

²²¹⁷ Kızılarıslan, “**Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**”, s. 1929.

²²¹⁸ Benzer yönde Taner, “**Seri Muhakeme ve Müdafîin Rolü**”, s. 31; Ildırac, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 113.

²²¹⁹ Kocaoğlu, “**Savunma Hakkı ve Müdafî**”, s. 51.

²²²⁰ Başbüyük, “**Müdafî Yardımından Yararlanma Hakkı**”, s. 1366-1367. Ayrıca bkz. Karakehya - Arabacı, “**Müdafîin Önemi**”, s. 78 vd.; Karakehya, “**Atanmış Müdafiliğe İlişkin Görülen Sorunlar**”, s. 241 vd. Baro tarafından görevlendirilmesi yapılacak müdafilerin savunma görevini gereği gibi yerine getirebilecek nitelik, tecrübe ve bilgi birikimine sahip olması gerekmekte olup müdafilerin bu görevlere

müdafî seçilmiş de olsa atanmış da olsa teorik ve göstermelik değil, elverişli ve etkin şekilde sağlanmalıdır²²²¹. Nitekim adli yardım tarafından görevlendirilen müdafîin görevini açık bir şekilde yerine getirmemesi durumunda, resmî makamların müdafîin değiştirilmesi konusunda pozitif yükümlülüğü bulunmaktadır²²²².

Tüm bu açıklamalar yanında seri muhakeme usulünde şüphelinin birden fazla müdafî yardımından yararlanma imkânı bulunup bulunmadığı da değerlendirilmelidir. Seri muhakeme usulü soruşturma evresinde uygulanmaktadır. Ceza Muhakemesi Kanunu, kural olarak soruşturma ve kovuşturmada müdafî sayısını sınırlandırmamaktadır²²²³. Nitekim CMK m. 149/1 uyarınca şüpheli veya sanık, soruşturma ve kovuşturmanın her aşamasında bir veya birden fazla müdafîin yardımından yararlanabilecektir. Bununla birlikte, ifade alma işlemi bakımından sınırlama öngörülmekte ve soruşturma evresinde, ifade almada en çok üç avukatın hazır bulunabilmesine izin verilmektedir. (CMK m. 149/2) Bu sınırlama soruşturma evresindeki her işlem bakımından değil, ancak ifade alma işlemi bakımından öngörülmüştür²²²⁴. Bununla birlikte, doktrinde bir görüş tarafından, olması gereken hukuk bakımından soruşturma ve kovuşturma işlemlerinin tümü bakımından üçten fazla müdafîi olmaması gerektiği düşüncesi ileri sürülmektedir²²²⁵. Ancak Anayasa m. 13 hükmünün gereği haklar kanunla sınırlanabileceğinden, mevcut yasal düzenleme uyarınca seri muhakemenin uygulanmasında müdafî sayısı bakımından bir sınırlama öngörülmediği kabul edilmelidir.

Müdafîin şüpheliye/sanığa karşı bağımsız olduğu kabul edilmektedir. Seri muhakemenin kabul edilmesi konusunda şüpheli ile müdafîin iradesinin çelişmesi durumunda hangi iradenin esas alınacağı bakımından, şüpheli ile müdafîin iradesi birbirine zıt ise bazı görüşler sanığın, bazı görüşler müdafîin tutumunun bazı görüşler ise sanığın lehinde olanın esas alınması gerektiğini ifade etmektedir²²²⁶. Ceza

atanmalarının suçun ağırlığı dikkate alınarak dereceli ve kademeli bir şekilde yapılması gerektiği hakkında bkz. Kocaoğlu, “**Savunma Hakkı ve Müdafî**”, s. 146.

²²²¹ Artico v. İtalya, Başvuru No. 6694/74, 13 Mayıs 1980, § 33.

²²²² Czekalla v. Portekiz, Başvuru No. 38830/97, 10 Ekim 2002, § 59-71. Benzer şekilde Artico v. İtalya, § 31-38.

²²²³ Örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlar bakımından yürütülen kovuşturmalarda, duruşmada en çok üç avukatın hazır bulunabileceği düzenlemesi ile bu kurala sınırlama getirilmiştir. (CMK m. 149/2)

²²²⁴ Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 207; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 204.

²²²⁵ Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 207; Kocaoğlu, “**Savunma Hakkı ve Müdafî**”, s. 162.

²²²⁶ Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 203.

Muhakemesi Kanunu'nda konuya ilişkin açık bir düzenleme bulunmamakla birlikte, CMK m. 266/3 hükmü uyarınca zorunlu müdafilik durumunda kanun yolu başvurusu bakımından müdafinin iradesine üstünlük tanınmıştır²²²⁷. CMK m. 266/3'de atıf yapılan m 150/2 hükmü uyarınca şüpheli veya sanık çocuk, kendisini savunamayacak derecede malul veya sağır ve dilsiz ise, istemi aranmaksızın bir müdafî görevlendirileceğini düzenlemektedir. Bu noktada bu niteliklere sahip kişiler korunmaya daha fazla muhtaç olduğundan savunma hakkının etkin şekilde kullanılabilmesi için böyle bir zorunluluk getirildiği gözden kaçırılmamalıdır²²²⁸.

CMK m. 150/2 bakımından kanun yolu başvurusu ve başvurudan vazgeçme halleri dışında ve ayrıca diğer zorunlu müdafilik halleri bakımından müdafinin görüşünün esas alınması söz konusu olamaz. Seri muhakeme usulünün uygulanmasında şüpheli ile müdafinin iradesinin çelişmesi halinde, örneğin şüpheli teklifi kabul etmesine rağmen müdafî yapılan teklifi kabul etmediğini bildirmiş ise, şüphelinin iradesine itibar edilmesi gerekmektedir²²²⁹. Nitekim yasal düzenlemelerde şüphelinin müdafî huzurunda kabulünden bahsedildiğinden ve müdafî teklifi kabul etme yetkisi verilmediğinden, şüphelinin iradesine üstünlük tanınmalıdır. Örneğin; müdafî, hakkında daha lehe olan bir kurumun uygulanması gerektiğinden bahisle teklifi kabul etmemesini tavsiye etmesine ve savcı huzurunda bu düşüncesini beyan etmesine rağmen teklif şüpheli tarafından kabul edilmiş ise şüphelinin kabulü geçerli olacaktır. Bununla birlikte, böyle bir durumda müdafinin iradesine ve görüşlerine kabul tutanağına şerh düşmek suretiyle yer vermesi, mahkemenin denetimi bakımından önem arz etmektedir²²³⁰.

Seri muhakeme usulünün uygulanmasında, iştirak halinde işlenen suçlarda birden fazla iştirakçinin aynı müdafî tarafından temsil edilebilmesinin mümkün olduğunu ifade etmek gerekir. Zira bir müdafinin, çıkarları çatışmıyorsa birden fazla şüphelinin savunmasını üstlenebilmesi mümkündür. (CMK m. 152) Aralarında menfaat çatışması bulunduğu anlaşılan şüpheli veya sanıkların savunmalarının aynı

²²²⁷ CMK m. 266/3: “150 nci maddenin ikinci fıkrası uyarınca, kendisine müdafî atanan şüpheli veya sanıklar yararına kanun yoluna başvurulduğunda veya başvuru kanun yolundan vazgeçildiğinde şüpheli veya sanık ile müdafinin iradesi çelişirse müdafinin iradesi geçerli sayılır.”

²²²⁸ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 714.

²²²⁹ Aldemir, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**, s. 64; Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 74; Baytaz, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 254-255; Soylu Ünver - Karaman Engür, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 73. Ayrıca bkz. Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 171.

²²³⁰ Aynı yönde bkz. Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 281.

müdafi tarafından yapılması ise hukuka aykırılık teşkil etmekte ve savunma hakkının kısıtlanması sonucunu doğurmaktadır²²³¹. Kanunda açıklık bulunmasa da şüpheliler arasında çıkar çatışmasının olup olmadığı savcı tarafından tespit edilebileceği gibi, müdafi tarafından da ileri sürülebilir²²³². Çatışan çıkarları temsil yasağı, müdafi bakımından cezai sorumluluk ile birlikte disiplin sorumluluğu da doğuracaktır²²³³.

Seri muhakeme usulünün uygulanmasına dair teklif, müdafi olmaksızın kabul edilmiş ise seri muhakeme usulünün kabulüne ilişkin beyan geçersiz olur. Anayasa'nın 36. maddesinde suç isnadı altında bulunan kişinin ekonomik durumunun elverişli olmaması veya ceza adaletinin hakkaniyete uygun gerçekleşmesi için gerekli görülmesi halinde resen atanacak bir müdafiin yardımından yararlandırılması ve ceza adaletinin hakkaniyete uygun gerçekleşmesi için şüpheli/sanığa müdafi atanması zorunlu ise müdafi görevlendirme konusundaki pozitif yükümlülüğün yerine getirilmesi gerektiği kabul edilmektedir²²³⁴. Örneğin, kanun gereği zorunlu olmasına rağmen ifade alma veya sorgu sırasında müdafi hazır bulundurulmamış ise yapılan işlem kanuna aykırı hale gelir²²³⁵. Benzer şekilde, zorunlu müdafiliğe tabi hallerde müdafi bulunmadan muhakeme işlemi gerçekleştirilmemesi gerektiğinden, seri muhakemenin şartlarının sağlanmadığını söylemek gerekir.

Müdafi olmaksızın teklif kabul edildiğinde, mahkeme tarafından taleptenamenin iadesine mi yoksa talebin reddine mi karar verilmesi gerektiği değerlendirilmelidir. Bu

²²³¹ Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2009/1-85, K. 2009/242, T. 20.10.2009. Ayrıca bkz. Yargıtay 3. Ceza Dairesi E. 2019/17950, K. 2020/1440, T. 22.1.2020 www.kazanci.com (Erişim Tarihleri: 05.12.2020). Doktrinde de şüpheli veya sanıklardan birisinin savunulması ancak diğer sanığın suçlanmasıyla sağlanabiliyorsa, çıkarların çatıştığı ve bu kişilerin müdafilerinin değişik kişiler olması gerektiği ifade edilmektedir. Bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 219; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 205.

²²³² Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 210. Ancak menfaat çatışmasına inanan makamın müdafiin hazır bulunmasını fiilen engellememesi, durumun tutanağa bağlanarak baroya bildirilmesi veya suç duyurusunda bulunulması gerektiği görüşü ileri sürülmektedir. Bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 219.

²²³³ Kocaoğlu, “Savunma Hakkı ve Müdafi”, s. 156-157.

²²³⁴ AYM Yusuf Karakuş ve Diğerleri Başvurusu, Başvuru No. 2014/12002, T. 08.12.2016, R.G. Tarih-Sayı: 27.12.2016-29931, § 75.

²²³⁵ Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 641; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 238-239. Nitekim zorunlu müdafilik hallerinde müdafi görevlendirilmemesi ya da görevlendirilen avukatın karakola gitmemesi halinde şüphelinin ifadesi alınmayacaktır. Bkz. Demirbaş, **Şüphelinin İfadesinin Alınması**, s. 172. Ayrıca tutuklama talep edildiğinde müdafi olmayan şüpheli veya sanığa müdafi görevlendirilmesi yapılması gerekmektedir. Bkz. Yargıtay 16. Ceza Dairesi E. 2018/5034, K. 2019/1228, T. 26.2.2019; Benzer yönde bkz. Yargıtay 16. Ceza Dairesi E. 2018/1065, K. 2019/368, T. 23.1.2019; Yargıtay 16. Ceza Dairesi E. 2017/3929, K. 2018/1065, T. 26.03.2018 www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 05.12.2020). Aynı şekilde şüpheli veya sanığın gözlem altına alınmasına karar verilebilmesi için, bir müdafi görevlendirilmesi yapılması gerektiğinden, müdafi görevlendirmesi yapılmadan sanığın gözlem altına alınmasına karar verilmesi hukuka aykırıdır.

durumda mahkemenin, müdafî huzurunda kabulün sağlanması gerektiğinden bahisle talepnameyi iade edebileceği, zira telafî edilebilecek bir eksiklikler söz konusu olduğundan savcının eksikliği gidererek talebi mahkemeye yeniden gönderebileceği düşüncesi ileri sürülebilir²²³⁶. Talepnamede yer alması gereken hususların düzenlendiği CMK m. 250/8-g uyarınca, bu belgede üçüncü fıkrada belirtilen şartların gerçekleştiğinin gösterilmesi gerekir. Benzer şekilde CMSMY m. 12/2-f uyarınca, talepnamede Cumhuriyet savcısı tarafından bu usulün uygulanmasının şüpheliye teklif edildiği ve şüphelinin müdafîi huzurunda teklifi kabul ettiği hususuna yer verilmelidir. Görüldüğü üzere, mahkemeye hitaben düzenlenen talepnamede müdafî huzurunda kabule atıf yapılmaktadır. CMK ve CMSMY’de, mahkeme tarafından eksik veya hatalı noktalar belirtilmek suretiyle eksik veya hatalı şekilde düzenlenen talepnamenin Cumhuriyet başsavcılığına gönderileceği düzenlenmektedir. Bu görüşe göre mahkeme, müdafî olmaksızın teklifin kabul edildiği ihtimalde, teklifin müdafî huzurunda yapılması amacıyla talepnamenin Cumhuriyet başsavcılığına gönderilmesine karar verecek; savcı, teklifin müdafî huzurunda kabul edilmesi halinde talepnameyi yeniden düzenleyerek mahkemeye gönderecek; teklifin reddedilmesi halinde ise talebin reddine karar verilerek soruşturma genel hükümlere göre sonuçlandırılacaktır²²³⁷.

Kanaatimizce müdafî zorunluluğuna ilişkin düzenleme şekli bir gereklilik olarak görülmemelidir. Bu nedenle müdafîin bulundurulmamasının, birtakım işlemlerle kısa sürede giderilebilecek eksiklik ve hataların düzeltilmesi amacı taşıyan talepnamenin iade nedeni olarak kabul edilmesi yerinde değildir. Nitekim eksikliğin tamamlanmasının temel haklara ilişkin önemli işlemleri gerektirdiği haller, talepnamenin iade nedeni olmamalıdır. Müdafîin bulunması, şüpheli için bir güvencedir ve savunma hakkının gereğidir. O halde müdafî olmaksızın teklifin kabulü halinde mahkeme, talebi reddederek dosyayı soruşturmanın genel hükümlere göre sonuçlandırılması amacıyla Cumhuriyet başsavcılığına göndermelidir²²³⁸. Zira CMK’nın 250. maddesinin 9. fıkrasında da, üçüncü fıkrada belirtilen şartların gerçekleşmediği kanaatine varılırsa mahkemece talebin reddedileceği düzenlenmektedir. CMK m. 250/3’deki şartlardan biri de şüphelinin müdafî huzurunda teklifi kabulü olduğundan, müdafî olmaksızın teklif kabul edilmiş ise mahkemenin

²²³⁶ Bu yönde bkz. Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 89.

²²³⁷ Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 89.

²²³⁸ İldırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 114.

talebi reddetmesi gerektiği söylenmelidir. Talebin reddi halinde soruşturma genel hükümlere göre sonuçlandırılacağından artık seri muhakeme usulü uygulanamaz²²³⁹. Bu nedenle mahkeme, şüphelinin müdafii huzurunda teklifi kabul etmemesi nedeniyle talebi reddederse, savcının gerekli hukuki işlemleri yaptıktan sonra müdafii huzurunda düzenlenmiş yeni bir kabul tutanağına istinaden talepname düzenleyebileceğine ilişkin görüşe katılmamaktayız²²⁴⁰. Ancak müdafii olmaksızın teklifin kabulü halinde talebin reddine karar verilmesi ve soruşturmanın genel hükümlere göre tamamlanması ise kabul konusunda istekli olan şüphelinin aleyhine olabilecek ve adli makamların hatası nedeniyle yasal ceza indiriminden faydalanamayacak olması şüpheli bakımından adaletsiz bir durum yaratabilecektir. Bu noktada en adaletli çözüm, seri muhakeme usulünün kovuşturma evresinde mahkeme tarafından uygulanan ve cezada indirim yapılmasını öngören bir yöntem olarak uygulanmasına olanak sağlanmasıdır.

dd. Şüphelinin Müdafii ile Görüşme Hakkı ve Müdafinin Dosyayı İnceleme Yetkisi

Seri muhakeme usulünde müdafii, yalnızca tutanağı imzalayan şekli bir unsur olarak görülmemeli, sürece etkin şekilde dâhil edilmeli ve sürece etki etmesi engellenmemelidir²²⁴¹. Şüphelinin, bilgilendirme ile teklif aşamalarında ve özellikle seri muhakeme usulünün uygulanması teklifini değerlendirmek için müdafii ile serbestçe görüşerek hukuki yardımdan yararlanması gerekir. Zira müdafinin şüpheli/sanık ile görüşmemesi durumunda müdafii yardımının yararı da azalacaktır²²⁴². Etkili avukat yardımı kapsamında müdafii ile görüşme gizlilik ilkesi ile korunmaktadır. Görüşmenin güvenlik nedeni ile gözle izlenmesi mümkün görülse de şüpheli/sanık kural olarak, avukatıyla kimsenin duyamayacağı bir ortamda görüşme hakkına sahiptir²²⁴³. Örneğin, şüpheli/sanığın avukatlarıyla olan iletişiminin gizlice

²²³⁹ Erdem - Şentürk, “Seri Muhakeme Yöntemi”, s. 587.

²²⁴⁰ Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 299.

²²⁴¹ Benzer yönde Baytaç, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 255. Müdafinin, şüphelinin lehine olan bir delilin toplanmasını talep etmesi halinde dahi, maddi gerçeğin ortaya çıkarılması doğrultusunda delil dosyaya alınıp değerlendirilerek seri muhakeme usulüne ilişkin sürece devam edilmesi gerektiği hakkında bkz. İldırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 115. Seri muhakeme usulünde savunma hakkının fiilen sınırlandırıldığına ve müdafinin adeta bir figüran konumunda olduğuna ilişkin bkz. Taşkın, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 75. Seri muhakemede müdafinin tam anlamıyla etkin savunma yapmasının kısıtlandığı hakkında ayrıca bkz. Yaşar, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 293.

²²⁴² S. v. İsviçre, Başvuru No. 12629/87, 13965/88, 28 Kasım 1991, § 48.

²²⁴³ Sakhnovskiy v. Rusya, § 99-107. Ayrıca bkz. Öcalan v. Türkiye, Başvuru No. 46221/99, 12 Mayıs 2005, § 132-133. Bununla birlikte, istisnai olarak, görüşmenin duruşma öncesi aşamada kolluk denetiminde yapılabileceği kabul edilebilir. Bkz. S. v. İsviçre, Brennan v. Birleşik Krallık, Başvuru No. 39846/98, 16 Ekim 2001.

dinlenmesi veya görüşme süresinin kısıtlanması etkili müdafî yardımının ihlaline sebebiyet verecektir²²⁴⁴. Bu açıklamalar ışığında, seri muhakeme usulünün uygulanmasında şüpheli, müdafî ile özel olarak ve serbestçe görüşme imkânına sahip olmalıdır²²⁴⁵.

Ceza Muhakemesinde Seri Muhakeme Yönetmeliği uyarınca talebi halinde teklifi değerlendirmesi için şüpheliye verilecek olan azami bir aylık süre, şüpheliye teklifin değerlendirilmesi bakımından müdafî ile serbestçe görüşebileceği bir fırsat tanımaktadır. Böylece şüpheli müdafî ile bilgi alışverişinde bulunabilecek, hukuki bilgi ve tavsiye alma hakkından gerektiği şekilde yararlanabilecektir²²⁴⁶. Bu bakımdan teklif sırasında müdafîin bulunması da son derece önemlidir. Savcının teklifi aşamasında zorunlu olarak müdafîin bulunması öngörülmemiş olmakla birlikte, müdafîin teklif aşamasına katılmasına da bir engel bulunmamaktadır. Dolayısıyla şüpheli müdafiden yararlanma hakkı kapsamında seçeceği bir müdafîin yardımından teklif aşamasında da yararlanabilir. Nitekim müdafî de teklife hakim olmalı, şüpheliyi aydınlatmalı ve bu kapsamda şüpheliyi seçenekler konusunda bilgilendirmelidir. Bu noktada teklif sırasında zorunlu müdafî bulunması yönünde bir düzenlemeye yer verilmesine ilişkin yukarıdaki açıklamalarımıza atıf yapmakla birlikte, Fransız Kanunu'ndaki düzenlemeye benzer şekilde, kanunda şüphelinin teklife karşı kararını bildirmeden önce savcı bulunmaksızın avukatıyla serbestçe görüşebileceğine ilişkin açık bir düzenlemeye yer verilmesi yerinde olacaktır.

Seri muhakeme usulüne ilişkin düzenlemelerde müdafîin dosyayı inceleyebilmesinden ve dosyadan örnek alabilmesinden de açıkça söz edilmemektedir²²⁴⁷. Ancak kabulün geçerli olabilmesi için savunmanın tüm dosya içeriğini ve delilleri bilmesi gerekir. Şüpheli ile müdafî, tüm dosya ile dosyadaki lehine ve aleyhine olan deliller hakkında bilgi sahibi olmalıdır; aksi halde teklifin bilinerek

²²⁴⁴ Zagaria v. İtalya, Başvuru No. 58295/00, 27 Kasım 2007, § 36; Öcalan v. Türkiye, § 134-137.

²²⁴⁵ Şüpheli ile müdafîe ön görüşme olanağı tanınmasına ilişkin ayrıca bkz. Değirmenci, “**Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme Usulü**”, s. 20; Erdoğan, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 2013; Sevdiren, “**Seri Muhakeme Usulü Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler**”, s. 594; Taner, “**Seri Muhakeme ve Müdafîin Rolü**”, s. 31.

²²⁴⁶ Benzer yönde Aygörmez - Korkmaz, **Serî Muhakeme ve Basit Yargılama Usûlü Muhakeme Stratejileri**, s. 21; Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 131.

²²⁴⁷ Örneğin, ABD’de müdafiden yararlanma hakkından feragat etmek ve iddia pazarlığını müdafî bulunmaksızın kabul etmek mümkün olsa da bazı ülkelerde, görüşmelerin yapılabilmesi için müdafî atanması zorunlu olup bazı Kıta Avrupası ülkelerinde ise şüphelinin soruşturma dosyasının tüm içeriğine vakıf olması şart koşulmaktadır. Bkz. Thaman, “**Plea-Bargaining, Negotiating Confessions**”, s. 983.

kabul edildiğinden de söz etmek zorlaşacaktır²²⁴⁸. Nitekim Türk ceza muhakemesi sisteminde dosyayı inceleyebilmesi ve dosyadan örnek alabilmesi müdafî için sadece yetki değil, aynı zamanda hak ve yükümlülüktür²²⁴⁹. Müdafîin hukuki yardımı gereği gibi yerine getirebilmesi için delilleri inceleyebilmesi ve istediği belgelerden örnek alabilmesi gerekir. Bu yetkiler esasen adil yargılanma hakkı ile silahların eşitliği ilkesinin bir gereğidir²²⁵⁰. Bir savunma makamı olarak müdafî dosyayı inceleme ve örnek alma yetkisine sahiptir. (CMK m. 153/1) Bu sayede dosya kapsamında yer alan leh ve aleyhteki delilleri öğrenebilecek ve böylece etkin hukuki yardım sunabilecektir²²⁵¹. Müdafîin dosyayı inceleme talebinin kolluk veya savcı tarafından geri çevrilmesi mümkün değildir²²⁵². Nitekim müdafîin mahkemenin yararlanabileceği ve değerlendireceği her belgeyi inceleyebilmesi mümkündür ve söz konusu inceleme savunma hakkı kapsamında olduğundan bunların incelenmesinin engellenmemesi gerekmektedir²²⁵³. Aksine dosya inceleme ve örnek alma konusunda müdafîe imkân ve kolaylık sağlanmalıdır.

Müdafîin dosya içeriğini inceleme ve belgelerden örnek alma yetkisinin kısıtlanması kararı ancak CMK m. 153’de sayılan suçlara ilişkin yürütülen soruşturmalarda verilebilecek olduğundan ve seri muhakeme usulüne tabi suçlar bu suçlar kapsamında yer almadığından, seri muhakeme uygulanmasının söz konusu olduğu hallerde kısıtlama kararı verilebilmesi mümkün değildir. Teklif öncesinde, sırasında veya sonrasında müdafîin dosyayı incelenmesine imkân sağlanmalıdır²²⁵⁴. Bu noktada dosyayı incelemek ve belge fotokopisi almak için vekaletname veya görevlendirme yazısının bulunmasına gerek olmadığı da ifade edilmelidir²²⁵⁵. Müdafî bu kapsamda dosyadaki delilleri inceleyerek yeterli şüphe bulunup bulunmadığı, kamu

²²⁴⁸ Benzer yönde Işıka, “General Evaluation of Serial Trial Procedure”, s. 166. Uygulamada seri muhakeme usulünü uygulayan savcıların soruşturmanın gizli olduğunu ifade ederek dosyayı müdafilere göstermedikleri hakkında bkz. Taşkın, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 54.

²²⁴⁹ Kocaoğlu, “Savunma Hakkı ve Müdafî”, s. 176.

²²⁵⁰ Pehlivan, “Soruşturma Evresinde Müdafî”, s. 1501 vd.

²²⁵¹ Mahmut Koca, “Müdafîin Hazırlık Dosyasını İnceleme Hakkı”, **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 1, S. 1, 1997, s. 163.

²²⁵² Mehmet Emin Alşahin, “Müdafîin Dosya İnceleme Yetkisi”, **Legal Hukuk Dergisi**, C. V, S. 2, Nisan 2006, s. 1056.

²²⁵³ Centel, “Müdafîin Rolüne Eleştirel Yaklaşım”, s. 713.

²²⁵⁴ Müdafîe teklif öncesinde dosyayı inceleme olanağı tanınmasına ilişkin bkz. Değirmenci, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme Usulü”, s. 20. Ayrıca bkz. Koç, “Karşılaştırmalı Hukuk ve Uluslararası Mahkeme Kararları Işığında Seri Muhakeme Usulüne Farklı Bir Bakış”, s. 650; Sevdiren, “Seri Muhakeme Usulü Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler”, s. 594-595.

²²⁵⁵ Müdafiden vekaletname istenmesinin savunma hakkını ve müdafilerin görevlerini yapmalarını kısıtladığı hakkında bkz. Dülger, “Müdafîin Konumu”, s. 64. Bu konuda bkz. Birinci Bölüm IV - E - 3 Müdafîin Yetkileri ve Ödevleri başlığı.

davasının açılmasının ertelenmesinin koşullarının bulunup bulunmadığı, eylemin seri muhakemeye tabi olup olmadığı ile birlikte, suçun nitelendirmesi gibi hususları değerlendirebilecek; aynı zamanda dosya ve delillerle ilgili olarak şüpheliyi aydınlatılabilecektir. Ceza Muhakemesi Kanunu'nda, Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu'ndaki gibi, müdafie dosyayı derhal inceleme hakkı verilmesi gerektiğine ilişkin düzenlemeye benzer şekilde açık bir düzenlemeye yer verilmesi yerinde olacaktır.

ee. Tercümandan Yararlanma Hakkı

Şüpheli Türkçe bilmiyorsa veya engelli ise bilgilendirme, teklif, kabul ve mahkeme önündeki aşamaların tümünde bulunmak üzere tercüman atanmalıdır. Şüphelinin tercümandan yararlanma hakkı AİHS m. 6 ile güvence altına alınmıştır. AİHS m. 6/3-e'ye göre, bir suç ile itham edilen herkes mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşamadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanmak hakkında sahiptir²²⁵⁶. Suç isnat edilen kişiye yargılama sırasındaki tüm işlemlerin tercüme edilmesi zorunlu olmayıp adil yargılanma hakkının sağlanması için anlaması gerekli bütün işlemlerin tercümesi gerekmektedir²²⁵⁷. Tercüman yardımından yararlanmaya ilişkin düzenleme CMK'nın 202. maddesinde yer almaktadır. Kanunda seri muhakeme usulünde tercüman görevlendirilmesine ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Bununla birlikte, CMSMY m. 5/5'de yer alan düzenlemeye göre, şüpheli meramını anlatabilecek ölçüde Türkçe bilmiyorsa veya engelli ise CMK'nın 202. maddesi uygulanacaktır. Şüpheli, meramını anlatabilecek ölçüde Türkçe bilmiyorsa, atanan tercüman aracılığıyla esaslı noktalar tercüme edilecek; engelli olan şüpheliye ise esaslı noktalar, anlayabilecekleri biçimde anlatılacaktır. (CMK m. 202/1-2)

Soruşturma evresinde uygulanan seri muhakeme usulünde şüphelinin Türkçe bilmediği veya engelli olduğunun anlaşılması halinde tercüman, Cumhuriyet savcısı tarafından atanacaktır. (CMK m. 202/3) Şüpheli; bilgilendirme, teklif ve kabul aşamalarında olduğu gibi, mahkemenin önünde dinlenme aşamasında da tercümandan yararlanmalıdır. Şüphelinin, görevlendirilen tercüman aracılığıyla seri muhakeme

²²⁵⁶ Cengiz - Demirağ - Ergül - McBride - Tezcan, **Ceza Yargılaması Kurum ve Kavramları**, s. 166 vd.

²²⁵⁷ İncoğlu, "Adil Yargılanma Hakkı", s. 268-269.

usulüne ve sonuçlarına ilişkin olarak bilgilendirmenin içermesi gereken tüm hususları kapsayacak şekilde bilgilendirildiğinden ve yine teklifi ve sonuçları eksiksiz şekilde anladığından emin olunmalıdır.

Tercümandan yararlanma, özgür iradenin ortaya çıkması bakımından son derece önemlidir. Bu bakımdan tercümanın işinde ehil olması ve sunulan tercüme hizmetinin yetersiz veya hatalı olmaması gerekmektedir²²⁵⁸. Bununla birlikte, bilgilendirme, teklif, kabul ve mahkeme önündeki aşamalarda Türkçe bilmeyen şüpheliye tercümenin, Türkçe bilen bir akraba veya tanıdığı tarafından yapılması mümkün olmamalıdır. Nitekim seri muhakeme usulünde özgür irade ile kabul esas olmakla birlikte, böyle bir durumda özgür iradenin söz konusu kişiler tarafından etkilenmesi gündeme gelebilir. Ayrıca seri muhakeme usulü TCK'nın 33. maddesi kapsamında olan yirmi bir yaşını doldurmamış sağır ve dilsizlikler hakkında uygulanamayacak olsa da usulün yirmi bir yaşını doldurmuş sağır ve dilsizler hakkında usulün uygulanması mümkündür. Böyle bir durumda CMK'nın 202. maddesi uygulama alanı bulacak ve bilgilendirme kapsamındaki hususlar ile teklifin içeriği ve sonuçları şüpheliye aydınlatıcı ve kapsamlı şekilde anlatılacaktır²²⁵⁹.

ff. Kabul Tutanağı

Şüphelinin teklifi kabul etmesi halinde kabule ilişkin bir tutanak düzenlenip düzenlenmeyeceği hususu Ceza Muhakemesi Kanunu'nda düzenlenmemektedir. Bununla birlikte, CMSMY'nin 10/8. maddesinde, teklifin şüpheli tarafından kabul edilmesi halinde kabule dair tutanak düzenlenmesi gerektiği öngörülmektedir. Buna göre, şüphelinin teklifi kabul etmesi halinde buna ilişkin CMSMY Ek-1'de yer alan örneğe uygun şekilde seri muhakeme usulü kabul tutanağı düzenlenir²²⁶⁰. Tutanakta şüphelinin kimlik bilgileri ile müdafii ve ikametgah veya mesken adresi ile seri muhakeme usulünün teklif edildiği yere ilişkin bilgiler ile şüpheliye isnat edilen eylem ve eyleme ilişkin maddi olayların özeti, şüphelinin seri muhakeme usulü hakkında bilgilendirme ve bu usule ilişkin teklifte bulunulması için hangi tarihte davet edildiği,

²²⁵⁸ Inceoğlu, “Adil Yargılanma Hakkı”, s. 269. Ayrıca bkz. Kamasinski v. Avusturya, § 74.

²²⁵⁹ Karş. Atalay, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 672.

²²⁶⁰ CMSMY ekleri için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191231M4-2-1.pdf> Alternatif Çözümler Dairesi Başkanlığı kabul tutanağı örnekleri için bkz. <https://alternatifcozumler.adalet.gov.tr/SayfaDetay/tutanak-talepname-ve-hukum-ornekleri> (Erişim Tarihleri: 10.12.2020).

eylemin seri muhakeme usulü kapsamına giren bir suç teşkil ettiği ve yaptırımını, şüpheliye yeterli şekilde bilgilendirme yapıldığı, savcı tarafından indirim yapılarak belirlenen sonuç ceza ve/veya güvenlik tedbiri ile uygulandığı takdirde hükmün açıklanmasının geri bırakılması, seçenek yaptırımlara çevirme veya hapis cezasının ertelenmesine ilişkin hususlar ve şüphelinin kabul beyanı ile müdafinin beyanları yer alır.

Kabul tutanağı, Cumhuriyet savcısı ve şüpheli ile müdafî tarafından imzalanır. (CMSMY m. 10/8) İmzalanan kabul tutanağı, bir nevi taraflar arasındaki anlaşma metnidir. Kabul tutanağında mahkeme tarafından hükmedilecek olan sonuç ceza ve/veya güvenlik tedbiri yer alacak olduğundan, şüpheli tutanağı imzalayarak bir anlamda kendisi hakkında mahkûmiyet hükmü verilmesini onaylamaktadır. Bununla birlikte, mahkeme; talep ve talepteki ceza ile bağlı olmadığından koşullar bulunmuyorsa talebin reddine karar verebileceği gibi, talepten de belirtilen yaptırımdan daha ağır olmamak üzere yaptırımını değiştirme imkânına da sahiptir. Kabul tutanağında yazılan ceza, sonuç cezanın üst sınırı bakımından kazanılmış hak oluşturur. Bu noktada kabul tutanağının muhakemeyi sonlandırmadığını ifade etmek gerekir²²⁶¹. Aynı zamanda tutanağı imzaladıktan sonra şüphelinin usulün uygulanmasından vazgeçmesi de mümkündür. Şüpheli, teklif esnasında savcının önerdiği ve kabul ettiği yaptırım ile kabul tutanağında yazılı yaptırımın farklı olması halinde, tutanakta yazılı yaptırımın düzeltilmesini isteyebileceği gibi, tutanağı imzalamayarak usulün uygulanmasından da vazgeçebilir²²⁶².

Müdafinin kabul tutanağını imzalaması, bir anlamda seri muhakeme usulünün hukuka uygun şekilde gerçekleştirildiğinin güvencesidir. Bununla birlikte, müdafî ile şüphelinin iradesi farklı yönde olduğunda şüphelinin iradesi dikkate alınacağından, şüpheli seri muhakemeyi kabul etse de müdafî, seri muhakemenin koşullarının oluşmadığı veya süreçte hukuka aykırılıklar bulunduğu ya da uyulması gereken kurallar ve ilkelere uyulmadığı düşüncesinde ise kabul tutanağına şerh düşerek bu durumu açıklamalıdır²²⁶³. CMK m. 147 hükmünün kıyasen uygulanmasıyla, müdafî tutanağı imzalamaktan çekinirse, bunun nedenlerine de tutanakta yer verilmelidir.

²²⁶¹ Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 171.

²²⁶² Benzer yönde Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 170.

²²⁶³ Benzer yönde Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 114.

Teklif kabul edildiğinde kabule dair tutanak düzenlenmesi, belgelendirme ve ispat ile koşulların sağlandığını ortaya koyma ve şeffaflığı sağlama bakımlarından son derece önemlidir²²⁶⁴. Bu konuda benzer bir yöntemin Anayasa'ya aykırılık iddiasını değerlendirdiği kararında Alman Anayasa Mahkemesi, anayasal ilkelere uygunluk bakımından mahkeme ile anlaşmanın ayrıntılı olarak üst mahkeme denetimine imkân verecek şekilde tutanağa bağlanmasının gerekliliği üzerinde durmuştur²²⁶⁵. Benzer bir yöntemin adil yargılanma hakkını ihlal ettiği iddiasını değerlendirdiği kararında AİHM de yazılı kayıtların yargısal denetim bakımından önemine vurgu yapmıştır²²⁶⁶.

gg. Teklifin Reddi

Şüpheli tarafından teklif kabul edilebileceği gibi, teklifin reddedilmesi de mümkündür. Nitekim usulün uygulanmasının şüphelinin özgür iradesine dayanması arandığından, seri muhakeme usulünün temel ilkelerinden biri gönüllülüktür. Şüphelinin teklifi reddetmesi, yargılama sonucunda beraat edeceği düşüncesinden kaynaklanabilir. Seri muhakemenin uygulanması şüphelinin açık kabulüne bağlı olduğundan, teklife karşı cevap verilmemesi de teklifin reddi olarak nitelendirilmelidir²²⁶⁷. Yasal düzenlemelerde ret beyanının müdafî huzurunda alınmasına ilişkin bir açıklık bulunmamakla birlikte, şüphelinin kabulü müdafî huzurunda beyan etmesi gerektiğinden ve teklifi değerlendirirken müdafîin hukuki yardımından yararlanması savunma hakkının bir gereği olduğundan, teklifin reddinin de müdafî huzurunda gerçekleşmesi uygun olur²²⁶⁸. Bununla birlikte Yargıtay, teklifin reddi beyanının müdafî huzurunda verilmemesini hukuka aykırı görmemiştir²²⁶⁹.

Seri muhakeme usulünün uygulanması ancak teklifin kabulü halinde mümkün olduğundan, şüphelinin teklifi reddetmesi halinde Cumhuriyet savcısı tarafından buna ilişkin tutanak düzenlenerek soruşturma dosyasına eklenir. (CMSMY m. 10/10)

²²⁶⁴ Benzer yönde Koç, “Karşılaştırmalı Hukuk ve Uluslararası Mahkeme Kararları Işığında Seri Muhakeme Usulüne Farklı Bir Bakış”, s. 653-654.

²²⁶⁵ Detaylı bilgi için bkz. İkinci Bölüm IV - B - 4 Almanya başlığı.

²²⁶⁶ Natsvlshvili ve Togonidze v. Gürcistan, § 94.

²²⁶⁷ Benzer yönde Tulay, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 128.

²²⁶⁸ Benzer yönde Tulay, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 127. Kanunun lafzından hareketle ret beyanı sırasında müdafîin bulunması gerekmediğinin anlaşıldığı hakkında bkz. Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 109.

²²⁶⁹ Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2020/2626, K. 2021/1218, T. 08.02.2021; Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2020/1823, K. 2021/2382, T. 09.03.2021; Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2020/12463, K. 2021/4209, T. 25.05.2021; Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2021/1507, K. 2021/6734, T. 11.10.2021. <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihleri: 01.12.2021).

Şüphelinin teklifin değerlendirilmesi için öngörülen süre içinde mazereti olmaksızın gelmemesine, teklifi kabul etmediğini beyan etmesi ile aynı sonuç bağlanmıştır. Böylece muhakeme işlemlerinin sürüncemede kalması da engellenmiş görünmektedir. Teklifin reddine ilişkin tutanak düzenlenmesi, iddianamenin incelendiği ara muhakeme evresinde seri muhakemenin denendiğini ortaya koyarak iddianamenin iadesini önleyecektir.

Şüphelinin mazereti olmaksızın belirlenen süre içinde gelmemesi veya bu usulün uygulanmasını kabul etmediğini bildirmesi durumunda soruşturmaya genel hükümlere göre devam edilecektir. (CMSMY m. 10/4) Soruşturmaya genel hükümlere göre devam edilmesi, kural olarak soruşturma işlemlerinin yapılmasına devam edilmesi anlamına gelmemektedir. Nitekim seri muhakeme usulü; ancak soruşturmada sonuç çıkarma aşamasında, soruşturma işlemleri tamamlandıktan sonra ve yeterli şüpheyeye ulaşıldığında uygulanmaktadır. Dolayısıyla soruşturmaya döndüğünde yeterli şüpheyeye ulaşmış olan savcı, kural olarak şüpheli hakkında iddianame düzenlemelidir²²⁷⁰. Savcı bu aşamada, kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar veremez²²⁷¹. Nitekim kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilmemesi, usulün uygulanmasının ön şartıdır ve savcı şartların bulunduğu kanaatinde ise öncelikle kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar vermelidir. Ancak bu aşamada; istisnai olarak, yeni delillerin ortaya çıkması halinde soruşturmaya devam edilerek söz konusu delillerin yeterli şüphe şartını zayıflatması gibi durumlarda, şüpheli hakkında kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilebilmelidir²²⁷². Aynı zamanda savcının teklifini kabul etmeyen şüpheli, iddianame düzenlenene kadar düşüncesini değiştirerek seri muhakeme usulünün uygulanmasını talep edebilir. (CMSMY m. 5/11) Ayrıca şüpheli başlangıçta teklifi reddetmiş olsa da henüz mahkeme tarafından düzenlenen iddianamenin kabulüne karar verilmediği aşamada, şüphelinin fikir değiştirdiğini bildirerek uygulamayı talep etmesi halinde, mahkemenin iddianameyi iade edeceği sonucu doğmaktadır.

²²⁷⁰ Benzer yönde Erdoğan, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 2014.

²²⁷¹ Benzer yönde Yaşar, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 276.

²²⁷² Benzer yönde Aygörmaz - Korkmaz, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usûlü Muhakeme Stratejileri**, s. 21.

4. Cumhuriyet Savcısı Tarafından Yaptırımın Belirlenmesi

a. Savcının Yaptırımı Belirleme Yetkisi ve Bu Yetkinin Anayasaya Aykırılığı Sorunu

Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 250 maddesinin 4. fıkrası uyarınca; Cumhuriyet savcısı, Türk Ceza Kanunu’nun 61. maddesinin birinci fıkrasında belirtilen hususları göz önünde bulundurarak, suçun kanuni tanımında öngörülen cezanın alt ve üst sınırı arasında tespit edeceği temel cezadan ve şartları bulunduğu takdirde zincirleme suçla ilişkin hükümler uygulandıktan sonra belirlenen cezadan yarı oranında indirim uygulamak suretiyle yaptırımı belirleyecektir. Belirlenen hapis cezası, koşullarının bulunması halinde Türk Ceza Kanunu’nun 50. maddesine göre seçenek yaptırımlara çevrilebilecek veya 51. maddesine göre ertelenebilecektir; yine belirlenen yaptırımlar hakkında koşulları bulunması halinde CMK’nın 231. maddesinde düzenlenen hükmün açıklanmasının geri bırakılması kıyasen uygulanabilecektir. Ayrıca savcı, şartları varsa güvenlik tedbiri belirleyebilecektir. (CMK m. 250/5-6-7, CMSMY m. 10/5-6-7)

Seri muhakeme usulünün uygulanması bakımından en tartışılmalı noktalardan biri yaptırımı belirleme ve cezada indirim yetkisinin savcıya tanınmış olmasıdır²²⁷³. Bir görüş tarafından seri muhakeme usulüne ilişkin işlemin kendine özgü idari bir işlem olduğu, yargısal bir niteliği bulunmadığı ileri sürülmüştür²²⁷⁴. Bununla birlikte, ceza muhakemesinde cezaya, güvenlik tedbirlerine karar verme ve yaptırımın sanığın kişiliğine uydurulmasını öngören bireyselleştirme araçları olan hükmün açıklanmasının geri bırakılması, kısa süreli hapis cezası yerine seçenek yaptırıma çevirme ve hapis cezasını erteleme kurumlarının koşullarını değerlendirme ve uygulanmasına karar verme tarafsız ve bağımsız yargı organı olan mahkemelerin yetkisindedir. Seri muhakemeye ilişkin yasal düzenlemelerde mahkemenin hükmünden söz edilmekte ise de kanun ve yönetmelikteki ifade tarzları da dikkate alındığında, kural olarak yaptırımı ve dolayısıyla hükmün içeriğini belirleyen süjenin savcı olduğu ifade edilebilir.

²²⁷³ Kızıllarslan, “Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri”, s. 1931; Yılmaz - Apış, “Seri Muhakeme”, s. 78-79; Karakehya - İnce Tunçer, *Seri Muhakeme ve Basit Yargılama*, s. 57; Yaşar, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 275; Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 630; İldırar, *Seri Muhakeme Usulü*, s. 176-177; Taşkın, *Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü*, s. 51, 55.

²²⁷⁴ Yavuz, *Kovuşturmaya Alternatif Yöntemler*, s. 245.

ÂİHS ve Anayasa uyarınca yargılama yetkisi bağımsız ve tarafsız mahkemelere aittir. (ÂİHS m. 6/1, Anayasa m. 138, 139, 140) Savcılığın hukuki niteliği hakkında farklı görüşler olsa da ceza muhakemesinde savcının faaliyetinin yargısal olarak nitelendirmesi mümkün değildir²²⁷⁵. Nitekim Anayasa yargılama yetkisini açıkça hâkim ve mahkemelere tanıdığından, savcılık yargılama yetkisine sahip olmamakla birlikte, yargı organı olarak da değerlendirilemeyecektir. Savcının uyuşmazlığı yargılamak ve hüküm vermek gibi bir faaliyeti bulunmamaktadır. Önödeme ve uzlaşma gibi alternatif çözüm yollarının uygulanması da yargılama faaliyeti olarak nitelendirilmemekte, bu hallerde yargılama yapılmaksızın muhakeme sona ermektedir²²⁷⁶. Ayrıca savcılığın soruşturma faaliyetleri de yargı yetkisini kullanma olarak kabul edilmemektedir²²⁷⁷. Ancak seri muhakeme usulünde, örneğin önödemedi farklı olarak, şüpheli hakkında ceza ile güvenlik tedbiri belirlenmesi söz konusudur ve aynı zamanda bu usulde savcının kullandığı yetkiler soruşturma evresindeki yetkilerinden ayrılmaktadır. Cezanın bireyselleştirilmesinin bir yargılama faaliyeti olarak mahkemeler tarafından gerçekleştirilmesi gerekmele birlikte, seri muhakeme usulünde bu yetki savcıya aittir²²⁷⁸. CMK m. 250/4-5-6-7 kapsamında öngörülen yaptırımı belirleme, seçenek yaptırımlara çevirme, hapis cezasını erteleme, yaptırım hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılmasını uygulama ile güvenlik tedbiri belirleme yetkileri esasen yargılama yetkisi içerisinde mütalaa edilmesi gereken hususlardır ve bu yetkiler tarafsız ve bağımsız mahkemelerce kullanılmalıdır²²⁷⁹. Bu bakımdan Cumhuriyet savcısının bir tür yargılama faaliyetinde bulunduğu ve seri muhakemenin kabulü ile birlikte, savcı ile hâkimlerin yetkileri arasındaki farkın muğlaklaştırıldığı söylenebilir.

Tüm bu hususlar; yargı yetkisinin, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılacağını hüküm altına alan Anayasa'nın 9. maddesi ile hâkimlerin görevlerinde bağımsız olduklarını ve Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdanı kanaatlerine göre hüküm vereceklerini, hiçbir organ, makam, merci veya kişinin, yargı

²²⁷⁵ Detaylı bilgi için ve savcının idari yapıya sahip bir adalet organı olduğu hakkında bkz. Birinci Bölüm IV - C - 2 Savcının Hukuki Niteliği başlığı.

²²⁷⁶ Karakehya - Arabacı, “Cumhuriyet Savcısının Hukuki Statüsü”, s. 2066.

²²⁷⁷ AYM Kararı E. 1991/26, K. 1992/11, T. 27.02.1992, R.G. Tarih-Sayı: 23.11.1992-21414; “Yönetmelik organlar tarafından yürütülen soruşturma yargı yetkisine bağlanamaz. Adı ne olursa olsun salt soruşturma, yargı yetkisini kullanma sayılmaz. Soruşturma ile ilgili kurallar yargı yetkisini kullanma biçiminde yorumlanamaz.”

²²⁷⁸ Bireyselleştirme faaliyetini gerçekleştirecek kişinin hâkim olduğuna ilişkin bkz. Erdal Yerdelen, **Cezanın Belirlenmesi (Türk ve Alman Uygulaması)**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2013, s. 39.

²²⁷⁹ Benzer yönde Baytaç, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 234.

yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremeyeceğini, genelge gönderemeyeceğini, tavsiye ve telkinde bulunamayacağını hüküm altına alan Anayasa'nın 138/1-2. maddesi ve hâkimlerin, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre görev ifa edeceklerini hükme bağlayan Anayasa'nın 140/2. maddesi çerçevesinde değerlendirildiğinde, seri muhakeme usulünün Anayasa'ya aykırılığı iddia edilmiştir²²⁸⁰.

Aynı zamanda seri muhakeme usulünde savcının sahip olduğu yetkilerin Ceza Muhakemesi Kanunu'nun ruhu, sistematığı ve ceza muhakemesi sistemindeki temel ilkeler ile de çelişki içerisinde olduğu ifade edilmiştir²²⁸¹. CMK m. 217 uyarınca, hâkim, kararını ancak duruşmaya getirilmiş ve huzurunda tartışılmış delillere dayandırabilir ve bu deliller hâkimin vicdanî kanaatiyle serbestçe takdir edilir. Buna göre, ceza muhakemesinde hâkimin vicdani kanaatine dayanarak karar vermesi esastır ve vicdani kanaate ancak kovuşturmanın sonunda ve duruşmayı yürüten hâkim tarafından ulaşılabileceği kabul edilmektedir.

Savcının yaptırımı belirleme yetkisinin anayasaya aykırılığı iddiası yönünden; mahkeme tarafından gerçekleştirilen denetimin kapsamı, mahkemenin talep ile bağlı olup olmadığı, cezanın uygunluğunu değerlendirme imkânının bulunup bulunmadığı, cezayı değiştirme yetkisine sahip olup olmadığı ve isnat edilen suçlamaların yeterli delille desteklendiğini araştırma olanağı bulunup bulunmadığı hususları önem arz etmektedir. Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararından önce CMK m. 250/9 hükmü “mahkeme ... talepte belirlenen yaptırım doğrultusunda hüküm kurar.” şeklinde bir emir normu getirmekteydi²²⁸². Bu kapsamda hâkimin yaptırımı değiştirme yetkisi bulunmamaktaydı. Örneğin, hâkim cezanın bireyselleştirilmesinde hatalı noktalar tespit etse bile şartlar sağlandığı takdirde talepte belirlenen yaptırım doğrultusunda hüküm kurmak zorundaydı.

²²⁸⁰ AYM Kararı E. 2020/35, K. 2021/26, T. 31.03.2021, R.G. Tarih-Sayı: 15.06.2021-31512. Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararı öncesinde seri muhakeme usulünün, yargı yetkisinin kullanılmasını düzenleyen Anayasa'nın 138. maddesine aykırılığını değerlendiren bir çalışma için ayrıca bkz. Muammer Ketizmen, “Yargı Yetkisinin Kullanılması Açısından Seri Muhakeme Usulü-Anayasanın 138. Maddesine Aykırılık Sorunu”, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 1, Haziran 2021, s. 241 vd.

²²⁸¹ Aygörmez Uğurlubay - Haydar - Korkmaz, “Serî Muhakeme Usûlüne İlişkin Sorunlar”, s. 284. Ayrıca bkz. Babayiğit - Karacan, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri”, s. 872-873.

²²⁸² Aygörmez Uğurlubay - Haydar - Korkmaz, “Serî Muhakeme Usûlüne İlişkin Sorunlar”, s. 271-272.

Hâkimin sınırlı bir denetim yetkisine sahip olmasının ve şartları bulunduğu sürece savcının talebi doğrultusunda hüküm kurma zorunluluğunun, savcının yargı alanına müdahalesi ile hâkimin görevinin savcı tarafından üstlenmesi anlamına geldiği ve hâkimin bağımsızlığı ve tarafsızlığına aykırılık oluşturduğu değerlendirilmiştir²²⁸³. Bu bakımdan seri muhakeme usulünde hâkimin gerçek anlamda bir yargılama faaliyeti yapmadığı, adeta savcılığın kararını resmîleştiren bir notere indirgenmiş gözüktüğü ifade edilmiştir²²⁸⁴. Aynı zamanda yargı yetkisinin savcılığa devredilmesinin kuvvetler ayrılığı ilkesi ile de uyumlu olmayacağı ve mevcut haliyle seri muhakeme usulünün anayasaya aykırı olduğu dile getirilmiştir²²⁸⁵. Bununla birlikte, kişi hakkında yaptırım ve/veya tedbirlere ilişkin kararın savcı tarafından talep edildiği; ancak yapılan denetim neticesinde hükmün yargılama makamı olan bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kurulduğu, bu durumun da anayasaya aykırılığı önlediği iddia edilmiştir²²⁸⁶. Ayrıca kanunda kullanılan “*yaptırımı belirler*”, “*ertelenebilir*”, “*uygulanabilir*” ibarelerinin savcının yaptırımı doğrudan belirleyeceği şeklinde anlaşılabileceği; ancak bu kararların savcı tarafından verilmesinin mümkün olmadığı ve hükmün sadece mahkeme tarafından verilebileceği göz önüne alındığında, yaptırımın belirlenmesine ilişkin ibarenin yaptırımı talep etme şeklinde anlaşılması ve bu şekilde düzenlenmesinin uygun olacağı savunulmuştur²²⁸⁷.

Anayasa Mahkemesi, 9. fıkra da yer alan “*talepte belirlenen yaptırım doğrultusunda*” ibaresini Anayasa’nın 9., 138., 140. maddelerine ve 38. maddesinde yer alan masumiyet karinesine aykırı bularak, bu ibarenin iptaline karar vermiştir²²⁸⁸.

²²⁸³ Ketizmen, “**Yargı Yetkisinin Kullanılması Açısından Seri Muhakeme Usulü**”, s. 247-248. Anayasa Mahkemesi iptal kararı konusu itirazın gerekçesi için bkz. AYM Kararı E. 2020/35, K. 2021/26, T. 31.03.2021, § 25.

²²⁸⁴ Aygörmöz Uğurlubay - Haydar - Korkmaz, “**Seri Muhakeme Usûlüne İlişkin Sorunlar**”, s. 296. Mahkemenin salt bir onay merci haline getirilmemesi, yargılama makamına takdir yetkisi verilmesi gerektiği hakkında bkz. Yılmaz - Apiş, “**Seri Muhakeme**”, s. 79.

²²⁸⁵ Aygörmöz Uğurlubay - Haydar - Korkmaz, “**Seri Muhakeme Usûlüne İlişkin Sorunlar**”, s. 297. Mahkemenin takdir hakkı kullanmadan, talebin aynen tekrarı şeklinde hüküm kurmasının, mahkemelerin bağımsızlığı ile çelişki yaratabilecek nitelikte olduğu hakkında bkz. Kızılarıslan, “**Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**”, s. 1943.

²²⁸⁶ Gökçen - Balcı - Alşahin - Çakır, **Ceza Muhakemesi Hukuku (2021)**, s. 95; Alşahin, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 82; Şen, “**Seri ve Basit Yargılama Usulleri**”, s. 277. Ayrıca bkz. Yaşar, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 284-287.

²²⁸⁷ Tulay, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 132.

²²⁸⁸ AYM Kararı E. 2020/35, K. 2021/26, T. 31.03.2021, § 58. Anayasa Mahkemesi, esasa ilişkin incelemesini 250. maddenin 1. fıkrasının (a) bendinin (7) numaralı alt bendinde düzenlenen resmî belgenin düzenlenmesinde yalan beyan suçu yönünden gerçekleştirmiş ve “*talepte belirlenen yaptırım doğrultusunda*” ibaresinin (1) numaralı fıkranın (a) bendinin (7) numaralı alt bendi yönünden Anayasa’ya aykırı olduğuna karar vermiştir. Bkz. AYM Kararı E. 2020/35, K. 2021/26, T. 31.03.2021, § 1-14 ve kararın hüküm kısmı.

Mahkemenin sadece savcının talepnamede belirlediği yaptırımla bağlı kalarak dosyanın esasına yönelik değerlendirme yapma ve gerektiğinde müdahalede bulunma olanağına sahip olmaması, hâkimin vicdani kanaatine göre delilleri takdir ederek maddi gerçeğe ulaşma ve hüküm verme faaliyetini sınırladığından; yargı yetkisinin bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılmasını ve hâkimin vicdani kanaatine göre hüküm vermesini güvence altına alan Anayasa'nın 9., 138. ve 140. maddelerine aykırılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır²²⁸⁹. Ayrıca mahkemenin, suçun fail tarafından işlendiğine yönelik en ufak bir şüphe kalmadan maddi gerçeğe ulaşmasının ve mahkûmiyet hükmü kurmasının masumiyet karinesinin bir gereği olduğu üzerinde durularak; talepte belirlenen yaptırım doğrultusunda hüküm kurma zorunluluğu getirilmek suretiyle mahkemenin özellikle vicdani kanaat çerçevesinde suçun sübutuna yönelik değerlendirme yapma yetkisinin kısıtlanmasının, yargılamada yeterli şüphenin giderilerek maddi gerçeğe ulaşma imkânını ortadan kaldırdığı ve seri muhakeme usulünde mahkemece talepte belirlenen yaptırım doğrultusunda verilen karar nedeniyle suçluluğu hükmen sabit olmadan bir kişinin suçlu sayılması sonucu ortaya çıkabileceği gerekçeleriyle bu durum masumiyet karinesini zedeleyecek nitelikte görülmüştür²²⁹⁰. Anayasa Mahkemesi'nin söz konusu kararında, seri muhakeme usulünde savcının yaptırımı belirleme, koşulları varsa seçenek yaptırımlara çevirme, erteleme, hükmün açıklanmasının geri bırakılması ve güvenlik tedbirlerine ilişkin hükümleri uygulama yetkisinin, etkili bir yargısal denetime tabi olması sağlandıktan sonra yargı yetkisinin münhasıran bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılması ve mahkemelerin bağımsızlığı ilkeleri ile masumiyet karinesine aykırılık oluşturmayacağı ifade edilmiştir²²⁹¹.

Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararı sonrası 250. maddenin 9. fıkrasında yapılan değişiklikle, mahkemenin denetleyeceği hususlar genişletilerek, hüküm kurmak için üçüncü fıkradaki şartların gerçekleştiği, eylemin seri muhakeme usulü kapsamında olduğu ile birlikte dosyadaki delillerin mahkûmiyet kararı verilmesini gerektirdiği kanaatine ulaşılması zorunluluğu getirilmiş ve mahkemeye yaptırımı değiştirebilme yetkisi tanınmıştır. Bu kapsamda AİHM'in benzer uygulamalar için öngördüğü

²²⁸⁹ AYM Kararı E. 2020/35, K. 2021/26, T. 31.03.2021, § 43-44.

²²⁹⁰ AYM Kararı E. 2020/35, K. 2021/26, T. 31.03.2021, § 53-54.

²²⁹¹ AYM Kararı E. 2020/35, K. 2021/26, T. 31.03.2021, § 57-58. Mahkemenin denetleyeceği hususlar bakımından CMK'nın 250. maddesinin 9. fıkrasının tümüyle iptal edilmesi ve iptalden sonra yapılacak kanun değişikliğinde belirtilen hususların dikkate alınması gerektiği hakkında bkz. Hâkim Hasan Tahsin Gökcan'ın karşı oy gerekçesi.

güvencelerin sağlandığı da söylenebilecektir. Nitekim AİHM, iddia pazarlığı uygulamasının adil yargılanma hakkını ihlal etmemesi yönünden sağlanması gereken güvenceler kapsamında mahkemenin, şüpheli/sanık ile savcı arasındaki anlaşmayla bağlı olmaması, anlaşmayı reddetme yetkisine ve önerilen cezanın uygunluğunu değerlendirme ile birlikte bu cezayı hafifletme yetkisine sahip olması ve ayrıca isnat edilen suçlamaların haklı bir temeli olup olmadığı ve yeterli delille desteklenip desteklenmediği konusunda araştırma yapması üzerinde durmuştur²²⁹².

7331 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik sonrası savcının yaptırımını teklif eden makam haline geldiği düşüncesi ifade edilmektedir²²⁹³. Ayrıca kanundaki “*yaptırımını belirler*” ifadesinin, “*yaptırımını talep eder*” şeklinde değiştirilmesi gerektiği ileri sürülmektedir²²⁹⁴. Nitekim savcı esasen mahkeme tarafından uygulanacak yaptırımını değil, şüpheliye teklif edilecek ve mahkemeden talep edilecek yaptırımını belirlemektedir. Ancak bu noktada yalnızca kanundaki ibarenin değiştirilmesinin yeterli olmayacağı düşünülmektedir. Ceza ve güvenlik tedbiri belirleme yetkisinin, teklif için de olsa tarafsız ve bağımsız bir yargı makamı olan mahkemeler dışında başka bir makama aktarılmaması gerekir. Nitekim mahkemeye delillerin değerlendirilmesi ve yaptırımın değiştirilebilmesi imkânı tanınmış olsa da savcının belirlediği yaptırım, üst sınırı bakımından kazanılmış hak teşkil etmektedir. Böyle bir durumda diğer koşullar sağlanmış ise mahkûmiyet hükmü kuracak olan mahkeme, cezanın bireyleştirilmesi kapsamında belirlenen cezadan daha fazla cezaya hükmetme yetkisine sahip değildir. Bu durumun; mahkemenin artırılan yetkilerinin, anlaşmayı kabul eden şüphelinin aleyhine sonuç doğurmaması düşüncesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi iptal kararı sonrası yapılan kanun değişikliği ile mahkemenin yetkisine ilişkin getirilen düzenlemelerin, seri muhakeme usulünün anayasaya aykırılığını ortadan kaldırdığı ileri sürülebilecek olsa da halen savcının teklif edilecek yaptırımını bireyselleştirerek belirleme konusunda bir nevi yargı yetkisine sahip olduğu gözden kaçırılmamalıdır²²⁹⁵. Bütün bu açıklamalar ışığında, seri muhakeme usulünün, temel hak ve özgürlükler ile ceza muhakemesinde kabul edilen sisteme ve muhakeme ilkelerine uygunluk bakımından kovuşturma evresine

²²⁹² Natsvlishvili ve Togonidze v. Gürcistan, § 95.

²²⁹³ Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 121.

²²⁹⁴ Tulay, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 132; Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 121.

²²⁹⁵ Mahkemenin yetkilerinin genişletilmesiyle eleştirilerin genel olarak karşılandığı, ancak hükmün sınırlarını halen savcının belirlediğine ilişkin ayrıca bkz. Taneri, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 134.

alternatif olarak öngörülmemesi gerektiği kanaatindeyiz. Bu kapsamda usulün, kovuşturma evresini hızlandıran ve yaptırımı belirleme yetkisinin mahkemeye ait olduğu bir yöntem şeklinde yeniden düzenlenmesinin en uygun çözüm olduğu ifade edilmelidir.

Son olarak mevcut düzenlemeler, seri muhakeme usulünde teklif edilecek yaptırımı belirleme yetkisine sahip olan savcının çekinmesine ve reddine ilişkin bir düzenleme getirilmesinin önemini arttırmıştır. Savcı, hâkim gibi tarafsız olmayıp makam yönünden taraftır; ancak makam itibarıyla taraf da olsa kişisel olarak taraf olmadığından nesnel ve yansız davranma yükümlülüğü bulunduğu kabul edilmektedir²²⁹⁶. Özellikle seri muhakeme usulünü yürüten savcının ceza muhakemesindeki etkisi dikkate alınarak, savcının görevden yasaklanmasına ve reddine imkân sağlayan bir düzenleme getirilmesi uygun olacaktır.

b. Cezanın Belirlenmesi

aa. Temel Cezanın Belirlenmesi

Savcı, teklifi ve mahkemeden onaylanmasını talep edeceği şüpheli hakkındaki cezayı somutlaştırmalıdır. Kanun koyucu tarafından tür, alt ve üst sınırları belirlenen soyut yaptırımlar; kural olarak hâkim tarafından olaya uygulanarak somut ceza belirlenmektedir²²⁹⁷. Ceza belirlenirken öncelikle cezanın türünün saptanması gerekmektedir²²⁹⁸. Türk Ceza Kanunu'nda cezalar, hapis cezası ve adli para cezası olarak belirlenmiştir²²⁹⁹. Kanunda hapis cezası ile adli para cezası birlikte öngörülmüş ise fail hakkında her iki ceza birlikte uygulanmalıdır. Seri muhakeme usulü kapsamında olan suçlardan bir kısmı hapis cezası yanında adli para cezasını öngören

²²⁹⁶ Konuya ilişkin detaylı bilgi ve savcının görevden yasaklanabilmesine ve reddine yasal düzenlemeler ile açıkça imkân tanınması gerektiği hakkında bkz. Birinci Bölüm IV - C - 4 Savcının Tarafsızlığı ile Reddi ve Çekinmesi Sorunu başlığı.

²²⁹⁷ Koray Doğan, “Cezaların Belirlenmesi ve Bireyselleştirilmesi”, *Ceza Hukuku Dergisi*, C. 2, S. 4, Ağustos 2007, s. 277; Yerdelen, *Cezanın Belirlenmesi*, s. 146; İrmak Koruculu, *Türk Ceza Hukukunda Cezanın Belirlenmesi ve Bireyselleştirilmesi*, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2022, s. 211.

²²⁹⁸ Yerdelen, *Cezanın Belirlenmesi*, s. 154 vd.; Koruculu, *Cezanın Belirlenmesi ve Bireyselleştirilmesi*, s. 225 vd.

²²⁹⁹ Berrin Akbulut, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 7. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2020, s. 927; Özbek - Doğan - Bacaksız, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s. 589; Koca - Üzülmüş, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s. 566; Yerdelen, *Cezanın Belirlenmesi*, s. 140.

suçlardır ve savcı bu durumda hem hapis cezası miktarını hem de adli para cezası miktarını ayrı ayrı belirleyecektir²³⁰⁰.

Kanunda suçun karşılığı olarak seçimlik bir ceza öngörülmüş ise öncelikle uygulanacak ceza türünün saptanması gerekmektedir. Bu halde hapis cezası mı adli para cezası mı uygulanacağını belirleme yetkisi kural olarak hâkime aittir ve hâkim bu kararını gerekçelendirilmelidir²³⁰¹. 5560 sayılı Kanun ile 61. maddenin 9. fıkrasına eklenen adli para cezası ile hapis cezasının seçimlik olarak öngörüldüğü durumlara ilişkin düzenlemenin gerekçesi bu konuda yol gösterici niteliktedir. Gerekçede; tercihin yapılmasında sadece suçlunun kişiliğinin dikkate alınması ve bu bakımdan söz konusu belirlemede failin geçmişi, sosyal ilişkileri, fiilden sonraki ve yargılama sürecindeki davranışları, cezanın failin geleceği üzerindeki olası etkileri gibi hususların yanı sıra, ekonomik durumunun da göz önünde bulundurulması gerektiği ifade edilmiştir²³⁰². Seri muhakeme usulüne tabi bazı suçlar hapis cezası ile adli para cezasını seçimlik olarak öngören suçlar olduğundan, savcı da bu suçlar bakımından öncelikle cezanın türünü belirlemeli ve suçlunun kişiliğini de dikkate alarak belirlediği ceza türünü de gerekçelendirmelidir²³⁰³. Bununla birlikte, TCK m. 58/3’de düzenlenen emir normu gereğince tekerrür halinde, sonraki suça ilişkin kanun maddesinde seçimlik olarak hapis cezası ile adli para cezası öngörülmüşse, hapis cezasına hükmolunması gerekeceğinden, savcı bu durumda hapis cezası belirlemek zorundadır.

Ceza adalet sistemlerinde suçlar karşılığında sabit cezalar öngörülmesi nadirdir. Türk ceza adalet sisteminde kanun koyucu tarafından alt ve üst sınırlar gösterilerek hâkime temel cezayı belirleme yetkisi tanınmıştır. Türk Ceza Kanunu’nun 61. maddesinde somut cezanın belirlenmesine ilişkin kriterler düzenlenmektedir. Fail hakkında temel cezanın belirlenmesinden sonra kanunda yer alan artırım ve indirim

²³⁰⁰ Bu konuda bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2007/10-108, K. 2007/152, T. 19.6.2007: “... yasa koyucunun ayrıca adli para cezası öngördüğü suçlarda, hapis cezasının alt sınırdan tayini halinde mutlak surette adli para cezasının da alt sınırdan tayini gerektiği yönünde bir zorunluluk bulunmamakta ise de bunun gerekçelerinin gösterilmesi dayanan gerekçelerin de yasal ve dosya içeriğiyle örtüşmesi gerekmektedir.” www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 15.12.2020).

²³⁰¹ Gökhan Taneri, “Temel Cezanın Belirlenmesi”, **Ankara Barosu Dergisi**, S. 3, 2016, s. 133. Yargıtay, hapis ve adli para cezasının seçenek yaptırım olarak öngörüldüğü mühür bozma suçuna ilişkin bir yargılamada hapis cezasının tercih edilmesine ilişkin yeterli gerekçe bulunmadığına karar vermiştir. Bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2018/5-69, K. 2018/273, T. 05.06.2018 www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 15.12.2020).

²³⁰² 5560 sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun 1. madde gerekçesi için bkz. <https://mevzuat.tbmm.gov.tr/mevzuat/faces/kanunmaddeleri?pkunlarno=48045&pkannunnumarasi=5560> (Erişim Tarihi: 15.12.2020).

²³⁰³ Benzer yönde Taneri, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 62.

nedenleri uygulanarak TCK m. 61/5 kapsamında sonuç ceza saptanmalıdır²³⁰⁴. Bu şekilde fail hakkındaki ceza bireyselleştirilmiş olacaktır. Cezanın belirlenmesi ve bireyselleştirmesine ilişkin esaslar, ceza hukukunun güvence fonksiyonunu yerine getirmesi ile birlikte suçlunun kişiliğinin dikkate alınması ve işlenen suçla ilgili olarak adil bir cezanın belirlenmesi bakımından önemlidir²³⁰⁵. Çağdaş ceza hukukunda cezalar, kefaret amacından ziyade suçlunun yeniden sosyalleştirilmesi amacını taşımakta olduğundan işlenen suç karşılığında verilecek yaptırımın yalnızca suça değil, işleyen kişiye de uydurulması esas alınmaktadır²³⁰⁶.

Seri muhakeme usulünde savcıya cezayı belirlemesi bakımından sınırlı bir yetki tanınmış olup savcı, cezayı belirlerken yalnızca TCK m. 61/1'deki ölçütleri ve şartları varsa zincirleme suça ilişkin hükümleri göz önünde bulunduracaktır²³⁰⁷. 61. maddenin 1. fıkrasında temel cezanın belirlenmesinde kullanılacak kriterler gösterilmektedir²³⁰⁸. Buna göre hâkim, somut olayda; suçun işleniş biçimini, suçun işlenmesinde kullanılan araçları, suçun işlendiği zaman ve yeri, suçun konusunun önem ve değerini, meydana gelen zarar veya tehlikenin ağırlığını, failin kast veya taksire dayalı kusurunun ağırlığını, failin güttüğü amaç ve saiki göz önünde bulundurarak, işlenen suçun kanuni tanımında öngörülen cezanın alt ve üst sınırı arasında temel cezayı belirler. Söz konusu kriterler değerlendirilerek cezanın alt sınırına yakın bir ceza tayin edilebileceği gibi, üst sınırına yakın bir ceza da belirlenebilecektir. Hâkim; somut olayda TCK'nın 61/1. maddesini dikkate alarak işlenen suçun kanuni tanımında öngörülen cezanın alt ve üst sınırları arasında temel cezayı belirlerken, aynı zamanda TCK m. 3/1 uyarınca hüküm ile işlenen fiil arasında orantı bulunmasını gözetmelidir²³⁰⁹.

²³⁰⁴ Taneri, “**Temel Cezanın Belirlenmesi**”, s. 130.

²³⁰⁵ İlhan Üzülmmez, “*Yeni Ceza Kanunu'nun Sisteminde Cezanın Belirlenmesi ve Bireyselleştirilmesi*”, **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. X, S. 3-4, 2006, s. 203.

²³⁰⁶ Yerdelen, **Cezanın Belirlenmesi**, s. 148. Çağdaş ceza hukukunda cezaların amaçları hakkında bkz. Fatma Karakaş Doğan, **Cezanın Amacı ve Hapis Cezası**, İstanbul: Legal Yayıncılık, 2010, s. 54 vd.

²³⁰⁷ Seri muhakeme usulünde 61. maddenin bütünüyle dikkate alınmasına imkân sağlanmadığından, bu durumun TCK m. 3 uyarınca ceza ve güvenlik tedbirlerinin kişinin işlediği fiilin ağırlığı ile orantılı olacağı ilkesini işlevsiz hale getireceği hakkında bkz. Sevdiren, “**Seri Muhakeme Usulü Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler**”, s. 595-596.

²³⁰⁸ Cezanın belirlenmesinde dikkate alınması gereken kriterlere ilişkin detaylı bilgi için bkz. Taneri, “**Temel Cezanın Belirlenmesi**”, s. 147 vd.; Üzülmmez, “**Cezanın Belirlenmesi ve Bireyselleştirilmesi**”, s. 207 vd.; Yerdelen, **Cezanın Belirlenmesi**, s. 173 vd.

²³⁰⁹ Bu konuda bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2009/8-124, K. 2009/224, T. 06.10.2009; Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2016/19-1194, K. 2019/427, T. 14.05.2019; Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2012/15-116, K. 2012/191, T. 15.05.2012 www.kazanci.com (Erişim Tarihleri: 16.12.2020).

Hâkim, alt ve üst sınırlar içerisinde ceza miktarını belirlerken takdir yetkisini keyfi kullanamayacağından belirlediği ceza miktarının nedenine ilişkin gerekçe göstermek yükümlülüğü altındadır²³¹⁰. Temel cezanın iki sınır arasında belirlenmesi bakımından hâkim tamamen serbest olmadığından, cezayı belirlerken takdiren denilmesi yeterli olmayıp gerekçe gösterilmesi zorunludur²³¹¹. Temel cezanın belirlenmesi sırasında alt sınırdan uzaklaşma gerekçesine yer verilmemesi veya bu gerekçenin yetersiz olması²³¹² veya alt sınırdan belirli ölçüde uzaklaşmak suretiyle bir ceza tayin edilmesi gerekirken fazla ceza belirlenmesi²³¹³ ya da alt sınırdan uzaklaşılarak bir ceza tayin edilmesi gerektiği halde daha az ceza belirlenmesi²³¹⁴, Yargıtay tarafından bozma sebebi yapılmaktadır.

Hâkimin gerekçe gösterme yükümlülüğünün savcı bakımından bulunmadığı düşüncesi kabul edilemez²³¹⁵. Bu kapsamda seri muhakeme usulünde savcının da alt ve üst sınırlar içerisinde belirlediği ceza bakımından gerekçe göstermesi zorunlu görülmelidir²³¹⁶. Bu konuda kanunda açık bir düzenleme ve takdir yetkisinin kullanılmasının denetimine ilişkin bir mekanizma bulunmamasının ise önemli bir eksiklik olduğu ifade edilmektedir²³¹⁷. Bununla birlikte, 7331 sayılı Kanun ile 250. maddenin 9. fıkrasında yapılan değişiklik kapsamında, mahkemenin talepte belirtilen

²³¹⁰ Üzülmüş, “**Cezanın Belirlenmesi ve Bireyselleştirilmesi**”, s. 205; Hüsnü Aldemir, “**Yeni Türk Ceza Kanunu Açısından Cezanın Belirlenmesi ve Bireyselleştirilmesi**”, **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 1, S. 3, Kasım 2006, s. 32. Anayasa m. 141/3 uyarınca; “*Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır.*”

²³¹¹ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 876. Karş. Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 1511-1512.

²³¹² Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2012/8-1343, K. 2013/404, T. 01.10.2013; Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2017/7-961, K. 2019/622, T. 22.10.2019 www.kazanci.com (Erişim Tarihleri: 16.12.2020).

²³¹³ Bu kapsamda Yargıtay aşağıda yer verilen kararlarında, seri muhakeme usulü kapsamında olan genel güvenliğin kasten tehlikeye sokulması suçuna (TCK m. 170) ve trafik güvenliğini tehlikeye sokma suçuna (TCK m. 179/2) ilişkin olarak belirlenen temel cezanın isabetli olup olmadığını değerlendirmiştir. Bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2017/8-1081, K. 2019/689, T. 03.12.2019; Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2017/12-542, K. 2019/472, T. 18.06.2019. Ayrıca bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2017/12-697, K. 2017/548, T. 19.12.2017 www.kazanci.com (Erişim Tarihleri: 16.12.2020).

²³¹⁴ Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2014/12-667, K. 2016/383, T. 25.10.2016; Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2015/15-389, K. 2018/318, T. 26.6.2018; Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2014/4-138, K. 2017/524, T. 05.12.2017 www.kazanci.com (Erişim Tarihleri: 16.12.2020).

²³¹⁵ Benzer yönde Erdoğan, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 2017. Seri muhakeme usulüne ilişkin düzenlemelerde savcının gerekçe gösterme zorunluluğu bulunmadığına ilişkin bkz. Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 876; Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 177.

²³¹⁶ Benzer yönde Aldemir, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**, s. 77; Baytaç, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 257-258. Savcının gerekçelendirmesinin zorunlu olmadığı, ancak gerekçelendirilmede yarar olduğu görüşü için bkz. Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 269.

²³¹⁷ Bu konuda bkz. Kızılarıslan, “**Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**”, s. 1932-1933; Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 268-269. Ayrıca bkz. Erdem - Şentürk, “**Seri Muhakeme Yöntemi**”, s. 590.

yaptırımdan daha ağır olmamak üzere m. 250/4 ila 250/7 hükümleri doğrultusunda hüküm kurabileceği kabul edilerek, mahkemeye cezayı değiştirme olanağı verilmiştir. Böylece cezanın uygun şekilde bireyselleştirilmediği kanaatinde olan mahkeme, savcının belirlediği yaptırım üst sınır teşkil etmek üzere, yeni bir ceza belirleyerek hüküm kurabilecektir. Mahkeme, yeniden belirlediği cezaya ilişkin gerekçe göstermelidir. Ancak belirlediği ceza şüpheli için cezanın üst sınırı bakımından kazanılmış hak teşkil ettiğinden savcının, bireyselleştirmeyi hukuka ve sözü edilen ilkelere uygun şekilde gerçekleştirmesi ve uygulanan kriterleri göstererek belirlediği ceza miktarını gerekçelendirme zorunluluğu önemini korumaktadır. Dolayısıyla, savcının belirlediği cezayı gerekçelendirerek bu hususa talepten yeri vermesine ilişkin açık bir düzenlemeye yer verilmesi uygun olacaktır.

Bazı suçlar bakımından kanun koyucu tarafından öngörülen cezaların alt ve üst sınırlarına bakıldığında, cezada alt ve üst sınırlar arasındaki makasın oldukça geniş tutulduğu görülmektedir²³¹⁸. Bu durum ise belirlilik ilkesine aykırılık teşkil edebilecek ve sakıncalı sonuçlar doğurabilecektir²³¹⁹. Örneğin, seri muhakeme kapsamında bir suç olan 1072 sayılı Rulet, Tilt, Langırt ve Benzeri Oyun Alet ve Makinaları Hakkında Kanun'un 2. maddesinde belirtilen suçun cezası bir yıldan beş yıla kadar hapis ve yüz günden bin güne kadar adli para cezası olarak düzenlenmiştir. Yine TCK'nın 203. maddesinde düzenlenen mühür bozma suçunun cezası altı aydan üç yıla kadar hapis veya adli para cezası olarak öngörülmüştür. Bu durum ise alt ve üst sınırlar arasında belirlediği cezada indirim yapma yetkisine sahip olan savcının, cezayı belirlemek bakımından sahip olduğu yetkinin önemini arttırmakta ve bu yetkinin son derece dikkatli şekilde kullanılmasını gerektirmektedir.

bb. Temel Cezanın Belirlenmesinde TCK m. 61/1 Dışındaki Hususların Göz Önünde Bulundurulamaması ve Zincirleme Suça İlişkin Hükümlerin Uygulanması

Suçun olası kast veya bilinçli taksir ile işlenmiş olması halinde indirim veya artırım yapılması (TCK m. 61/2), maddedeki kriterlerin suçun unsurunu oluşturduğu hallerde, bunların temel cezanın belirlenmesinde ayrıca göz önünde

²³¹⁸ Bu durumun haksızlık içeriği ile uygun ceza verilmeme ihtimalini doğurduğu hakkında bkz. Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 127.

²³¹⁹ Doğan, "Cezaların Belirlenmesi ve Bireyselleştirilmesi", s. 280.

bulundurulmaması (TCK m. 61/3), suçun nitelikli hallerinin gerçekleşmesi halinde önce artırma sonra indirim yapılması (TCK m. 61/4) ile belirlenen ceza üzerinden sırasıyla teşebbüs, iştirak, zincirleme suç, haksız tahrik, yaş küçüklüğü, akıl hastalığı ve cezada indirim yapılmasını gerektiren şahsi sebeplere ilişkin hükümler ile takdirli indirim nedenlerinin uygulanması (TCK m. 61/5) 61. maddenin devamı fıkralarında düzenlenmektedir. Esasen mahkeme tarafından kanunda belirlenen alt ve üst sınırlar arasında kalan ceza belirlendikten sonra bu sıralamaya uyularak sonuç ceza belirlenmektedir²³²⁰. Ancak kanunda, savcının cezayı belirlenirken Türk Ceza Kanunu'nun 61. maddesinin 1. fıkrasında belirtilen hususları göz önünde bulunduracağı düzenlenmektedir. Bununla birlikte, aşağıda açıklanacağı üzere, 7331 sayılı Kanun ile 250. maddede yapılan değişiklik neticesinde, savcının zincirleme suça ilişkin hükümleri dikkate alması da mümkün hale getirilmiştir. Seri muhakeme usulünün istisnai nitelikte görülmesi ile birlikte ceza muhakemesini basitleştirme ve hızlandırma amacıyla getirilmesi nedenleriyle TCK'nın 61. maddesinin tamamının uygulanmasına olanak verilmediği düşünülmektedir. Bunun yanında savcıya cezayı belirleme yetkisi verilmesinin, hem savcılık tarafından tecrübe kazanılana kadar geçecek sürede seri olması beklenen usulden umulan faydanın elde edilemeyeceği hem de cezanın belirlenmesine ilişkin hususların tespiti açısından yazışmaların yapılması ve sonuçların beklenmesinin savcılığa önemli bir iş yükü getireceği gerekçesiyle uygulamada önemli sorunlar yaratacağı düşüncesi ileri sürülmektedir²³²¹.

Seri muhakeme usulü kapsamındaki suçlar, kasten işlenebilen suçlardır ve genel olarak bu suçların olası kastla işlenmesi de mümkün görülmediğinden, mevcut düzenleme bakımından TCK m. 61/2 uyarınca indirim yapılmasını gerektiren bir durum bulunmadığı ifade edilebilir. TCK m. 61/1'de düzenlenen kriterler uygulandıktan sonra nitelikli haller var ise temel cezada nitelikli haller uyarınca artırım veya indirim yapılması mümkündür. Örneğin, seri muhakemeye tabi olan suçlar bakımından kumar oynanması için yer ve imkân sağlama suçunun ikinci fıkrasında yer alan çocukların kumar oynaması için yer ve imkân sağlanmasına ilişkin nitelikli hal seri muhakeme kapsamına alınmamış olsa da 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun'un 15. maddesinin 2. fıkrasında yer verilen daha

²³²⁰ Üzülmüş, “Cezanın Belirlenmesi ve Bireyselleştirilmesi”, s. 205 vd.; Doğan, “Cezaların Belirlenmesi ve Bireyselleştirilmesi”, s. 278 vd.

²³²¹ Aygörmez Uğurlubay - Haydar - Korkmaz, “Seri Muhakeme Usûlüne İlişkin Sorunlar”, s. 269-270.

ağır cezayı gerektiren nitelikli hal, seri muhakeme kapsamı dâhilindedir. Savcının temel cezayı belirledikten sonra nitelikli hal uygulamasına bir engel bulunmamakla birlikte; birden fazla nitelikli halin gerçekleşmesi durumunda nitelikli hallerin cezaya uygulanma usulü TCK m. 61/4'te düzenlendiğinden, bu hükmün savcı tarafından uygulanma olanağı bulunmadığı ifade edilmelidir. Bununla birlikte, seri muhakeme kapsamındaki suçlar bakımından daha ağır veya daha az cezayı gerektiren birden fazla nitelikli halin uygulanmasını gerektiren bir suç bulunmadığını, bu nedenle şimdilik bu bakımından sorun teşkil eden bir durum bulunmadığını ifade etmek gerekir.

Bu noktada esas sorun, suçun teşebbüs aşamasında kalması halinde ortaya çıkacaktır. Savcı, seri muhakeme usulüne tabi bir suç teşebbüs aşamasında kalmış ise teşebbüs hükümlerini dikkate alamayacaktır. Suça teşebbüs halinde verilecek süreli hapis ve adli para cezasının, meydana gelen zarar veya tehlikenin ağırlığına göre, dörtte birinden dörtte üçüne kadarının indirilmesi söz konusu olur. (TCK m. 35/2) Uygulamada seri muhakeme usulüne tabi bazı suçlar bakımından teşebbüs hükümlerinin değerlendirilmesi gündeme gelmektedir. Örneğin, Orman Kanunu'na muhalefet suçu kapsamında işgal ve faydalanma eylemine ilişkin teşebbüs tartışmalarının gündeme geldiği görülmektedir²³²².

İştirak halinde işlenen suçlarda da müşterek faillik söz konusu ise failler aynı cezayı alacağından sorun olmamakla birlikte, özellikle şeriklik türü olan yardım etmenin düzenlendiği TCK'nın 39. maddesinde indirimli ceza öngörüldüğü ifade edilmelidir. Nitekim işlenen suçun süreli hapis cezası veya adli para cezası gerektirmesi halinde, suçun işlenmesine yardım eden kişiye verilecek cezanın yarısı indirilir. (TCK m. 39/1) Savcı, indirim gerektiren hususlar bakımından değerlendirme yapma yetkisi tanınmadığından bir şeriklik türü olan yardım etme durumunu dikkate alamayacak ve TCK m. 39 uyarınca indirim uygulayamayacaktır. Örneğin, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun ek 2. maddesinde düzenlenmiş bulunan suç, özgü suç olması sebebiyle, TCK m. 40/2 gereği bu suça iştirak edenlerin yalnızca azmettiren veya yardım eden olarak sorumlu tutulması mümkündür. Bu suça şerik olarak katılma halinde ise şerik hakkında dosyanın ayrılarak genel hükümlerin uygulanması söz konusu olamaz²³²³. CMK m. 250/11 hükmü ve seri muhakeme usulünün amacı dikkate

²³²² Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2014/3-514, K. 2015/246, T. 23.6.2015 www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 17.12.2020).

²³²³ Aksi yönde Aldemir, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**, s. 59.

alındığında, bu sonuca varmak gerekir. Ancak bu durumda seri muhakemenin uygulanabileceği kabul edilerek TCK'nın 39. maddesi göz önünde bulundurulmadan cezanın belirlenmesi ise adaletsiz sonuçların doğmasına sebebiyet verecek niteliktedir²³²⁴.

Cezayı kaldıran şahsi sebep olarak etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanmasını gerektiren koşulların ya da şahsi cezasızlık sebebinin varlığı halinde seri muhakeme usulünün uygulanma imkânı bulunmamaktadır. Bununla birlikte, cezada indirim yapılmasını gerektiren şahsi sebeplerin varlığı halinde ise sonuç ceza bu sebeplere ilişkin hükümler uygulanarak tespit edilemeyecektir. Örneğin, seri muhakeme usulüne tabi bir suç olan ve iftira suçunun özel bir görünüm şeklini oluşturan başkasına ait kimlik veya kimlik bilgilerinin kullanılması suçu (TCK m. 268) bakımından, cezada indirim yapılmasını gerektiren şahsi bir sebep olarak TCK m. 269'da düzenlenen etkin pişmanlık hükümleri geçerlidir²³²⁵. Bu kapsamda gerçek kimliği tespit edilmeden şüphelinin kendiliğinden gerçek kimlik bilgilerini vermesi halinde TCK'nın 269. maddesinde öngörülen etkin pişmanlık hükmü uyarınca cezada indirim yapılmaktadır. Ancak bu ihtimalde savcı tarafından söz konusu indirim sebebi dikkate alınamayacaktır.

CMK'nın 250. maddesinde TCK m. 61/1 hükmüne atıf yapıldığından savcının şüpheli hakkında takdiri indirim nedenlerini (TCK m. 62) uygulanmasına da olanak bulunmamaktadır²³²⁶. O halde savcı; yaptırımı belirleme yetkisi kapsamında takdiri indirim nedeni olarak, failin geçmişi, sosyal ilişkileri, fiilden sonraki ve yargılama

²³²⁴ Bu konudaki açıklamalar ve değerlendirmeler için bkz. Üçüncü Bölüm III - F - 2 İştirak Halinde İşlenen Suçlarda Şüphelilerden Birinin Seri Muhakeme Usulünün Uygulanmasını Kabul Etmemesi başlığı.

²³²⁵ Kerim Çakır, "5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nda Başkasına Ait Kimlik veya Kimlik Bilgilerinin Kullanılması Suçu", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Nur Centel'e Armağan)*, Özel Sayı, C. 19, S. 2, İstanbul: Beta Yayınevi, 2013, s. 1559; Gödekli, "Etkin Pişmanlık", s. 301 dn. 104; Cengiz Otacı - Serhat Bayraktutan, "Başkasına Ait Kimlik Bilgilerini Kullanma Suçu (TCK m.268)", *Terazi Hukuk Dergisi*, C. 8, S. 80, 2013, s. 49. Yargıtay kararları da bu yöndedir. Bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2013/9-619, K. 2014/378, T. 16.09.2014: "TCK'nun 268. maddesinin iptali istemiyle yapılan itirazda Anayasa Mahkemesince 22.05.2012 gün ve 3-95 sayı ile, itiraz isteminin reddine karar verilmesinin yanında, 268. maddede iftira suçuna yapılan atfın sadece cezayla sınırlı olmadığı, 267. maddedeki iftira suçunun nitelikli hallerini düzenleyen fıkralar ile 269. maddedeki etkin pişmanlık hükümlerinin de 268. madde için geçerli olacağı belirtilmiştir." Ayrıca bkz. Yargıtay 11. Ceza Dairesi E. 2018/4196, K. 2018/6056, T. 02.07.2018 www.kazanci.com (Erişim Tarihleri: 17.12.2020).

²³²⁶ Değirmenci, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme Usulü", s. 20; Belci, *Seri Muhakeme Usulü*, s. 122-123. Bu durumun bir eksiklik olduğu hakkında bkz. Koruculu, *Cezanın Belirlenmesi ve Bireyselleştirilmesi*, s. 319.

sürecindeki davranışları, cezanın failin geleceği üzerindeki olası etkileri gibi hususları göz önünde bulunduramayacaktır. Seri muhakeme usulünde şüpheli hakkında esasen yasal ceza indirimi uygulanacağından, TCK m. 62 uyarınca ayrıca bir indirim yapılmaması tercihi kabul edilebilir görünmektedir.

7331 sayılı Kanun ile 250. maddesinin 4. fıkrasına “*koşulları bulunduğu takdirde zincirleme suça ilişkin hükümler uygulandıktan sonra belirlenen cezadan*” ibaresi eklenmiştir. Seri muhakeme usulü yürürlüğe girdiğinde zincirleme suça ilişkin hükümleri uygulama konusunda bir düzenlemeye yer verilmediğinden, bu durumda savcının nasıl hareket edeceğine yönelik olarak çeşitli görüşler ileri sürülmüştür²³²⁷. Bununla birlikte, 7331 sayılı Kanun değişikliği ile zincirleme suç hükümlerinin uygulanmasına imkânı tanınması sonucunda bu tartışmalara son verilmiştir. Bir suç işleme kararının icrası kapsamında, aynı suçun farklı zamanlarda aynı mağdura karşı birden fazla kez işlenmesi anlamına gelen zincirleme suça ilişkin TCK m. 43/1 gereğince cezada artırım yapılır. Buna göre, fail hakkında bir cezaya hükmedilir; ancak bu ceza, dörtte birinden dörtte üçüne kadar artırılır. O halde şüpheliye isnat edilen eylemler zincirleme suç şeklinde işlenmiş ise savcı, zincirleme suç hükümlerini dikkate alarak cezayı belirledikten sonra cezada yarı oranında indirim yapacaktır. Nitekim uygulamada seri muhakeme usulüne tabi birtakım suçlar, örneğin mühür bozma suçu bakımından zincirleme suç hükümlerinin uygulanıp uygulanmayacağını sıklıkla tartışıldığı görülmektedir²³²⁸.

Zincirleme suça ilişkin koşulları, örneğin farklı tarihlerde gerçekleşen eylemlerin aynı suç işleme iradesi kapsamında olup olmadığını savcı

²³²⁷ Usul kapsamında zincirleme suç hükümlerini uygulanmak suretiyle cezanın artırılamayacağı gözetilerek soruşturmanın genel hükümlere göre yürütülmesi gerektiği hakkında bkz. Aldemir, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**, s. 30, 39. Uygulamada zincirleme suç hükümlerinin uygulanması gereken hallerde alt sınırdan uzaklaşarak cezanın belirlenmesinin gündeme gelebileceği ifade edilmiştir. Bkz. Aldemir, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**, s. 76. Zincirleme suçun varlığı halinde seri muhakemenin uygulanması bakımından bir sınırlama olmadığı, zincirleme şekilde işlenen suçlara tek tek seri muhakeme usulünün uygulanması önünde bir engel bulunmadığı, ancak bu halde adaletsiz sonuçlar ortaya çıkabileceği, bu durumda nasıl hareket edileceğine yönelik bir düzenlemenin yer alması gerektiği ve seri muhakemenin uygulanmamasının önerilebileceği dile getirilmiştir. Bkz. Baytaz, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 246-247. Ayrıca bu düşünce eleştirilmiş ve zincirleme suç hükümlerinin uygulanma olanağı bulunmadığından TCK m. 61/5 uyarınca cezada artırım yapılamayacağı, suç teşkil eden fiillerden birisi için ceza belirleneceği, bu durumun ise zincirleme suçtan şüpheli olan kişiye avantaj sağlayacağı ileri sürülmüştür. Bkz. Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 104-106.

²³²⁸ Yargıtay 11. Ceza Dairesi E. 2018/3372, K. 2019/2788, T. 18.03.2019; Yargıtay 11. Ceza Dairesi E. 2017/15273, K. 2019/832, T. 23.01.2019; Yargıtay 11. Ceza Dairesi E. 2018/6744, K. 2019/7042, T. 07.10.2019 www.kazanci.com (Erişim Tarihleri: 17.12.2020).

değerlendirecektir. Koşulları sağlanmadığından zincirleme suça ilişkin hükümleri uygulama olanağı yoksa, dosyaların birleştirilmesi gerekmez ve seri muhakeme usulü her bir eyleme ilişkin ayrı ayrı işletilir²³²⁹. Aynı zamanda aynı neviden fikri içtimanın uygulanacağı hallerde (TCK m. 43/2), tek bir fiil ile birden fazla kişiye karşı işlenen suç seri muhakeme usulü kapsamında ise, bu durumda seri muhakeme usulünün uygulanması mümkündür ve ceza, zincirleme suça ilişkin hükümler uygulandıktan sonra belirlenen cezadan yarı oranında indirim yapılmak suretiyle belirlenecektir.

Temel cezayı belirleme yetkisi kapsamında savcı tarafından TCK m. 61/1 dışındaki hükümlerin dikkate alınamaması, doktrinde sıklıkla eleştirilmektedir²³³⁰. Nitekim bu durum sonuç ceza bakımından adaletsiz uygulamaların ortaya çıkmasına sebebiyet verebilecektir. Doktrinde bir görüş, m. 61/1'in devamındaki hükümlerin de cezanın bireyselleştirilmesi kapsamında savcı tarafından uygulanabileceğini ileri sürmektedir²³³¹. Ayrıca uygulamada, teşebbüs halinde veya cezada indirim sebebi teşkil eden etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanabileceği hallerde alt sınıra yaklaşarak cezanın belirlenmesinin gündeme gelebileceği ifade edilmektedir²³³². Ancak kanundan kaynaklanmayan bir yetkinin kullanılması mümkün olmamalıdır. Bu kapsamda TCK m. 61/1'in devamındaki hükümlerin cezanın bireyselleştirilmesi kapsamında savcı tarafından uygulanabileceği düşüncesi kabul edilemez. Nitekim kanun gerekçesinde de yalnızca TCK'nın 61. maddesinin 1. fıkrasının uygulanabileceği açıkça belirtilmiş ve savcının, TCK'nın 61. maddesinin -diğer

²³²⁹ Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2021/4169, K. 2021/5773, T. 14.09.2021; "... 03.09.2020 tarihinde sanığın sevk ve idaresindeki araçla seyir halindeyken saat 0:44 sıralarında yapılan trafik uygulamasında alkolmetre ile yapılan ölçümde 150 promil alkollü olduğunun tespit edildiği, aynı gün ifade vermek üzere polis merkezine götürüldüğü, ifadesi alındıktan sonra serbest bırakıldığı, saat 04:30 sıralarında sanığın aynı araçla seyir halindeyken direksiyon hakimiyetini kaybedip elektrik direğine çarparak maddi hasarlı trafik kazası yaptığı, saat 04.50'de alınan numuneye dayalı doktor raporuna göre 104 promil alkollü olduğunun tespit edildiği, sanık hakkında ilk tutanak düzenlenmesinden sonra sanığın yeniden alkollü vaziyette araç kullanarak trafik kazası yaptığı, bu şekilde suç işleme kastını yenilediği, ikinci alkollü vaziyette araç kullanma eyleminin ayrı ve bağımsız bir suç oluşturduğu TCK'nın 43/1. maddesinde düzenlenen teselsül hükümlerinin uygulanamayacağı anlaşılmakla merci kararında isabetsizlik görülmediğinden ..." <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 01.12.2021).

²³³⁰ Kızıllarslan, "Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri", s. 1932; Yavuz, **Kovuşturmayaya Alternatif Yöntemler**, s. 268; Yaşar, "Seri Muhakeme Usulü", s. 273-274; Baytaç, "Seri Muhakeme Usulü", s. 256; Atalay, "Seri Muhakeme Usulü", s. 674; Tulay, "Seri Muhakeme Usulü", s. 133; Taneri, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 98; Evik - Evik, "The Accelerated Trial", s. 224; Erdoğan, "Seri Muhakeme Usulü", s. 2016; Çağlar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 71.

²³³¹ TCK m. 61/1 göz önüne alınarak temel cezanın belirleneceğine ilişkin düzenlemenin, 61. maddenin diğer fıkralarının uygulanmayacağı anlamına gelmediği hakkında bkz. Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku II**, s. 204 dn. 351. Savcının cezayı belirlerken 61. maddede öngörülen tüm kriterleri dikkate alacağı hakkında ayrıca bkz. Yurtcan, **Ceza Yargılaması Hukuku**, s. 716.

²³³² Bu yönde ileri sürülen görüş için bkz. Aldemir, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**, s. 76. Ayrıca bkz. Soylu Ünver - Karaman Engür, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 70.

fıkraları dikkate alınmaksızın- sadece birinci fıkrasına göre suçun kanuni tanımında öngörülen alt ve üst sınırlar arasında bir yaptırım belirleyebileceği ifade edilmiştir²³³³. Bu çerçevede mevcut düzenleme uyarınca savcı, yalnızca birinci fıkradaki kriterleri ve 7331 sayılı Kanun ile getirilen değişiklik sonucunda şartları varsa zincirleme suç hükümlerini uygulayarak temel cezayı belirleyebilecek olup 61. maddenin diğer fıkralarını uygulama imkânı bulunmamaktadır.

Sonuç olarak, seri muhakeme usulünün istisnai bir muhakeme usulü olma özelliği göz önüne alınarak bu haller cezanın belirlenmesi kapsamına alınmadığından, teşebbüsün veya cezada indirim yapılmasını gerektiren şahsi sebeplerin varlığı gibi hallerde seri muhakeme usulünün uygulanmaması; hâkimin bu hükümlerin uygulanması gerektiğine kanaat getirmesi halinde usulün uygulanması talebini reddetmesi gerektiği ileri sürülebilir²³³⁴. Ancak bu görüşün kabulü de adaletsiz sonuçları ortadan kaldırmayacaktır. Ayrıca seri muhakeme usulünün hangi hal ve şartlarda uygulanmayacağı kanunda açıkça düzenlendiğinden, bu haller dışında usulün uygulanmayacağını söylemek de mümkün görülmemelidir²³³⁵. Bu durumda savcı temel cezayı belirlese de ceza olması gerektiği şekilde bireyselleştirilemeyecek ve teşebbüs aşamasında kalan suç tamamlanmış suç gibi cezalandırılacağından veya fail ile şerikler aynı veya birbirine yakın cezalar alacağından, adaletsiz sonuçların doğması söz konusu olacaktır²³³⁶.

İfade etmek gerekir ki, basit yargılama usulünün düzenlendiği CMK'nın 251. maddesinin 3. fıkrasında, cezanın belirlenmesi ve bireyselleştirilmesine ilişkin TCK'nın 61. maddesine atıf yapılarak tüm fıkraların bir bütün olarak uygulanmasına imkân tanınmaktadır. Açıklanan gerekçeler dikkate alındığında, basit yargılama usulündeki hükme benzer şekilde, seri muhakeme usulüne ilişkin hükmün yeniden düzenlemek suretiyle ceza belirlenirken 61. maddenin tümüyle uygulanabilmesine

²³³³ 7188 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Gerekçesi, s. 17.

²³³⁴ Bu yönde bkz. Aldemir, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**, s. 177.

²³³⁵ Bu hallerin bulunması durumunda seri muhakeme usulünün uygulanabileceği, ancak artırım ve indirimlerin dikkate alınmayacağı hakkında bkz. Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 52 vd.

²³³⁶ Benzer yönde Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 123; Baytaz, **“Seri Muhakeme Usulü”**, s. 256. Ayrıca bkz. Aygörmöz - Korkmaz, **Serî Muhakeme ve Basit Yargılama Usûlü Muhakeme Stratejileri**, s. 23-24. Ayrıca bkz. Koruculu, **Cezanın Belirlenmesi ve Bireyselleştirilmesi**, s. 307.

olanak sağlanması uygun olacaktır²³³⁷. Bununla birlikte, yukarıda da ifade edildiği üzere, ceza muhakemesi sistemi ile hak ve ilkeleri yönünden bu konuda en isabetli çözüm, seri muhakeme usulünün kovuşturma evresinde mahkeme tarafından uygulanması ve cezayı belirleme ile cezada indirim yetkilerinin mahkemeye ait olduğu bir yönetime dönüştürülmesi olacaktır.

c. Yasal Ceza İndirimi

Kanun ile öngörülmüş olan yasal ceza indirimi savcı tarafından belirlenecek sonuç cezanın yarısıdır²³³⁸. Seri muhakeme usulünde savcı, TCK m. 61/1’de belirtilen hususları göz önünde bulundurarak ve koşulları varsa zincirleme suç hükümlerini uygulayarak suçun kanuni tanımında öngörülen cezanın alt ve üst sınırı arasında tespit edeceği cezadan yarı oranında indirim uygulamak suretiyle yaptırımını belirlemektedir. (CMK m. 250/4) İkinci bölümde açıklandığı üzere, Kıta Avrupası ülkelerinde benzer yöntemlerin kabul edilmesiyle, şüphelinin suç ikrarı veya cezalandırılma talebi ile muhakemeyi sonuçlandırmayı seçmesi halinde uygulanacak olan yasal ceza indirimleri yürürlüğe konulmuş olup bazı ülkelerde indirim oranının, hâkimin normal şartlar altında suçun ağırlığını ve failin kişisel özelliklerini dikkate alarak vereceği cezanın üçte biri kadar olduğu kabul edilmektedir²³³⁹. Bununla birlikte, Fransa’da on yıl ve daha az hapis cezasını gerektiren suçlar bakımından benzer yöntemin uygulanması halinde bir hapis cezası verilmişse, bu ceza üç yılı geçemez ve kanunda öngörülen hapis cezası süresinin yarısından fazlası olamaz²³⁴⁰. Seri muhakeme usulünün uygulanması halinde savcı tarafından uygulanacak yasal ceza indiriminin, indirim yetkisinin savcının takdir yetkisi kapsamında olduğu Fransa’daki yöntemden farklı şekilde kurgulandığı görülmektedir.

Seri muhakeme usulünü şartları varsa uygulamakla yükümlü olan savcının, cezada yapılacak indirim oranı açısından herhangi bir takdir yetkisi söz konusu

²³³⁷ Benzer bir görüş için bkz. Atalay, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 674; Aygörmez - Korkmaz, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü Muhakeme Stratejileri**, s. 24; Ildıraz, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 175. Seri muhakeme usulünde temel cezada yapılacak indirim sonucu uygulanacak sonuç cezanın azami sınırının, kanundaki soyut cezanın üst sınırının yarısı olması ve bu durumda TCK m. 61 hükmünün bütün halinde uygulanması gerektiği hakkında bir öneri için bkz. Babayigit - Karacan, “**Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**”, s. 871.

²³³⁸ İndirimin belirlenen sonuç cezanın üzerinden yapması gerektiğine ilişkin bkz. Yaşar, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 274.

²³³⁹ Thaman, “**Plea-Bargaining, Negotiating Confessions**”, s. 977.

²³⁴⁰ Bilgi için bkz. İkinci Bölüm IV - B - 3 Fransa başlığı.

değildir; savcı indirim oranını değiştiremez ve temel cezayı belirledikten sonra yarı oranında indirim yapmak zorundadır²³⁴¹. Cezada önemli oranda bir indirim öngörülmüş olup bu indirim şüphelinin yargılamada sahip olduğu haklardan vazgeçmesinin ödülü olarak nitelendirilmektedir²³⁴². Böylece şüphelinin geleneksel yargılama neticesinde alacağı cezaya göre daha az ceza almasına ve verilecek ceza bakımından uygulanma imkânı bulunmayacak olan şüpheli lehine bazı kurumların da (hükmün açıklanmasının geri bırakılması, seçenek yaptırımlara çevirme, hapis cezasının ertelenmesi) uygulanmasına olanak sağlanmaktadır. Bu durumun ise, yukarıda açıklandığı üzere, savcı tarafından kapsama giren bir suça ilişkin yürütülen soruşturmada nasıl olsa indirimli ceza uygulanacağı gerekçesiyle etkin şekilde soruşturma yapılmaması ile şüpheli bakımından cezanın azlığının tek başına dahi özgür iradesi üzerinde bir baskı oluşturması tehlikesi yarattığı değerlendirilebilir²³⁴³. Bu noktada savcı tarafından teklif edilen yaptırımın indirimli olmasının şüphelinin özgür iradesi üzerindeki etkisinin değerlendirdiği yukarıdaki açıklamalarımıza atıf yapmakla yetiniyoruz²³⁴⁴.

d. Cezaya ve Cezanın İnfazına Alternatif Kurumlar ile Güvenlik Tedbirlerini Uygulayabilme Yetkisi

aa. Genel Olarak

Seri muhakeme usulünde belirlenen ceza hakkında TCK m. 50 uyarınca hapis cezasına seçenek yaptırımlar uygulanabilir veya hapis cezası TCK m. 51 uyarınca ertelenebilir. (CMK m. 250/5, CMSMY m. 10/7) Yine savcı, belirlediği yaptırıma ilişkin olarak koşulları var ise CMK m. 231 uyarınca hükmün açıklanmasının geri

²³⁴¹ Erdem - Şentürk, “Seri Muhakeme Yöntemi”, s. 591; Kızıllarslan, “Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri”, s. 1933; Yılmaz - Apış, “Seri Muhakeme”, s. 81; Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 54; Tulay, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 132-133; Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 123.; Erdoğan, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 2016. İndirim oranının kanun koyucu tarafından belirlenmesinin savcının etkisini ve şüpheli üzerindeki baskıyı azalttığı; ancak savcının temel cezayı belirlerken üst sınırdan belirleyeceği tehdidinde bulunarak şüphelinin iradesini etkileyebileceği hakkında bkz. Koç, “Karşılaştırmalı Hukuk ve Uluslararası Mahkeme Kararları Işığında Seri Muhakeme Usulüne Farklı Bir Bakış”, s. 644.

²³⁴² Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 630-631.

²³⁴³ Benzer yönde Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 333. Yazar, öngörülen indirimi isabetli görmemekte; şüphelinin kovuşturma evresinin uzun ve zahmetli süreçlerinden kurtulmasının, usulün avantajlı görülmesi için yeterli olması gerektiğini ileri sürmektedir. Bkz. Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 334.

²³⁴⁴ Detaylı bilgi için bkz. Üçüncü Bölüm III - A - 3 - b - bb - ccc Seri Muhakeme Usulünde Şüphelinin Daha Az Ceza Alacak Olmasının Özgür İrade Üzerindeki Etkisinin Değerlendirilmesi başlığı.

bırakılması hükümlerine başvurulabilir. (CMK m. 250/6, CMSMY m. 10/6) Aynı zamanda şüpheli hakkında güvenlik tedbirleri de uygulanabilir. (CMK m. 250/7, CMSMY m. 5/9; 10/5) Söz konusu düzenlemeler ile savcıya, temel cezayı belirledikten sonra hapis cezasını seçenek yaptırımlara çevirebilme (TCK m. 50), hapis cezasını erteleyebilme (TCK m. 51) ve hükmün açıklanmasının geri bırakılmasını uygulayabilme (CMK m. 231/5 vd.) konusunda takdir yetkisi tanınmıştır²³⁴⁵. Ceza miktarının kurumların uygulaması kapsamında olup olmadığının tespitinde, savcı tarafından TCK m. 61/1 hükmü göz önüne alınarak ve şartları varsa zincirleme suç hükümleri uygulanarak tespit edilen cezada yarı oranında indirim yapıldıktan sonra belirlenen sonuç ceza miktarı esas alınacaktır.

Savcının bu kurumların koşullarını değerlendirerek uygulayabilmesine imkân tanınmasının, yargı yetkisinin kullanılması anlamına geldiği ve savcının yaptırımı belirleme yetkisi gibi bu yetkilerin de Anayasa'ya aykırılık teşkil ettiği ileri sürülmüştür²³⁴⁶. Bununla birlikte, cezaya ve cezanın infazına alternatif kurumlar olan söz konusu kurumların şartlarını takdir etme yetkisi savcıya verilmiş olsa da savcının talebi ancak mahkeme tarafından onaylandığında bu kurumların uygulanabilmesi mümkün olduğundan, doğrudan savcı tarafından uygulanmadıkları ifade edilmiştir²³⁴⁷. Mahkeme talepnameyi iade yetkisi kapsamında söz konusu kurumların objektif koşullarının gerçekleşip gerçekleşmediğini denetleyebilmektedir. Mahkemece uygulanması talep edilen kurumun objektif şartlarının gerçekleşmediğinin anlaşılması halinde talepten Cumhuriyet başsavcılığına iadesine karar verilmelidir²³⁴⁸. (CMK m. 250/8, CMSMY m. 13/2-c) Bununla birlikte, 7331 sayılı Kanun ile

²³⁴⁵ Savcılara temel cezanın belirlenmesine ve yarı oranında indirim yapılmasına dair yetki verilmesi ile yetinilmesi ve bu kurumların uygulanmasının ise mahkemenin takdirine bırakılması gerektiği görüşü ileri sürülmüştür. Bkz. Aldemir, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**, s. 97. Bununla birlikte, savcının bu kurumları uygulama konusunda tecrübesiz olması ve sistem oturana kadar birçok hata ve aksaklığa sebebiyet verebileceği gerekçesine dayanan bu görüş karşısında, aynı gerekçelerin temel cezanın belirlenmesi yetkisinin savcı tarafından kullanılabilmesi bakımından da söz konusu olacağını ifade etmek gerekir. Savcıya hapis cezasının ertelenmesi ve seçenek yaptırımlara çevirme konusunda yetki verilmesinin isabetli olduğu, ancak bunlardan başka hükmün açıklanmasının geri bırakılması konusunda yetki verilmesinin isabetli olmadığı görüşü için bkz. Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 270-271, 274.

²³⁴⁶ Türk hukukunda savcının bu kurumları uygulama yetkisi olmadığı ve bu yetkilerin yargısal işlemler olarak hâkimler tarafından kullanılacağı hakkında bkz. Yurtcan, **Ceza Yargılaması Hukuku**, s. 716. Bu yetkilerin verilmesinin iddia ve yargılama yetkilerinin tek kişide birleştirilmesine ve savunmanın kısmen işlevsiz hale getirilmesine yol açtığı eleştirisi için bkz. Yılmaz - Apiş, **"Seri Muhakeme"**, s. 80.

²³⁴⁷ Atalay, **"Seri Muhakeme Usulü"**, s. 674-675.

²³⁴⁸ Bu konudaki açıklamalar için bkz. Üçüncü Bölüm III - A - 6 - d - bb - ccc Cezaya ve Cezanın İnfazına Alternatif Kurumların Objektif Koşullarının Gerçekleşmemesi başlığı.

mahkemeye delilleri değerlendirme ve talepte belirtilen yaptırımı değiştirebilme yetkisi tanındığından, mahkemenin sübjektif koşulların takdiri konusunda hiçbir yetkisinin bulunmadığının ve karar verecek merci olarak görünse de esasen görünürde karar verme yetkisine sahip bir makam olduğunun dile getirilmesi doğru olmayacaktır. Nitekim CMK m. 250/9'da mahkemenin talepte belirtilen yaptırımdan daha ağır olmamak üzere dört ila yedinci fıkra hükümleri doğrultusunda hüküm kuracağı düzenlemesine yer verilerek mahkemeye, savcıya tanınan takdir yetkisini denetleme ve objektif ve sübjektif koşulların bulunduğu kanaatinde ise savcı tarafından bu kurumların uygulanması talep edilmemiş olsa da söz konusu kurumların uygulanmasına karar verebilme imkânının tanındığı kabul edilmelidir. Aynı zamanda hükmün açıklanmasının geri bırakılmasının şüphelinin lehine olduğu ve öncelikli olarak uygulanması gerektiği göz önüne alındığında, bu kurumun uygulanma koşulları bulunmasına rağmen, savcı diğer kurumların uygulanmasını talep etmiş ise mahkeme, şüphelinin kabulünün varlığı halinde, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verebilmelidir.

Her üç kurumun uygulanması bakımından, aşağıda da açıklanacağı üzere, hem objektif hem de sübjektif birtakım koşulların gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu noktada sübjektif şartlar olarak failin kişiliği ve/veya yeniden suç işlemeyeceği kanaati; hapis cezasının seçenek yaptırımlara çevrilmesi, hapis cezasının ertelenmesi veya hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilirken dikkate alınması gereken ölçütler olup bu bakımdan lehe olan kurumların uygulanmasına etki etmektedir²³⁴⁹. Sübjektif koşullar da objektif koşullar gibi, kural olarak, yargılamayı yapan hâkimin ve mahkemenin takdirinde olan koşullardır. Nitekim suçlunun kişiliği, sosyal ve ekonomik durumu, yeniden suç işleyip işlemeyeceği ancak duruşmayı yürüten ve kararı duruşmada edindiği vicdani kanaatine göre veren hâkim tarafından değerlendirilebilir²³⁵⁰.

Cezaya ve cezanın infazına alternatif kurumların uygulanması kovuşturma evresi sonunda mümkün olduğundan, bu kurumlar ceza muhakemesi sisteminde kovuşturma evresi dikkate alınarak düzenlenmiştir. Bu noktada sübjektif koşulların

²³⁴⁹ Duygu Çağlar Doğan, “Cezanın Belirlenmesi ve Bireyselleştirilmesinde Faile İlişkin Özel Ölçütlerin Temyiz Kanun Yolunda Denetlenmesi Sorunu”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* (Prof. Dr. Durmuş Tezcan’a Armağan), C. 21, Özel Sayı, 2019, s. 1038-1039.

²³⁵⁰ Doğan, “Faile İlişkin Özel Ölçütlerin Temyiz Kanun Yolunda Denetlenmesi Sorunu”, s. 1042.

savcı tarafından nasıl değerlendirileceği çözüme kavuşturulmalıdır. Bu koşulların değerlendirilmesinin mahkemeye ait bir yetki olması sebebiyle, esasen failin kişiliğine ilişkin araştırmalar duruşma aşamasının başında yapılmaktadır. CMK m. 191/3-a uyarınca, duruşma başladığında sanığın açık kimliğinin saptanacağı ve kişisel ve ekonomik durumu hakkında kendisinden bilgi alınacağı düzenlenmektedir. Bu kapsamda mahkemeler, suçlunun kişiliğinin gözlemlenmesi için Denetimli Serbestlik Müdürlüğü tarafından hazırlanan sosyal araştırma raporlarından da yararlanabilmektedir²³⁵¹. Bununla birlikte, 5402 sayılı Kanun m. 12/1-b hükmüne göre, Denetimli Serbestlik Müdürlüğü'nün soruşturma evresindeki görevlerinden biri de Cumhuriyet başsavcılığınca gerekli görüldüğünde, şüpheli hakkında sosyal araştırma raporu düzenleyip sunmaktır. O halde savcı da şüphelinin kişilik özellikleri ile sosyal ve ekonomik durumunun değerlendirildiği sosyal araştırma raporu düzenlenmesini isteyerek koşulların varlığını değerlendirebilir²³⁵². Hatta bu konuda rapor olarak hareket etmesi daha yerinde olacaktır.

Doktrinde bir görüş tarafından ortada bir yargılama olmadığından sübjektif koşulun aranmaması, kurumların uygulanması için objektif koşulların varlığının yeterli olacağı ileri sürülmektedir²³⁵³. Ancak kanaatimizce seri muhakeme usulünde genel hükümler uyarınca bir yargılama yapılmasa da CMK m. 250/5-6 uyarınca koşulları bulunması halinde kurumların uygulanabileceği belirtildiğinden ve sübjektif koşulların değerlendirilmemesine ilişkin bir düzenleme de bulunmadığından, sübjektif koşulların değerlendirilmeyeceğine ilişkin bir sonuca varmak mümkün olmamalıdır. Bu noktada söz konusu kurumların cezanın failin kişiliğine uydurulmasını öngören bireyselleştirme araçları olduğu dikkate alınmalıdır. Sübjektif koşulların tespiti de soruşturma evresinde savcının yapabileceği değerlendirmeler çerçevesinde düşünülmelidir. O halde genel hükümlere göre bir yargılama yapılmadığından, yargılama sürecinde duyulan pişmanlığın değerlendirilmesi veya duruşmadaki tutum ve davranışlarını göz önünde bulundurulması mümkün olmasa da suç işlendikten sonra gösterilen pişmanlığın dikkate alınması ve şüphelinin tutum ve davranışlarına göre

²³⁵¹ 5402 sayılı Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanunu'nun 13. maddesine göre; karar öncesinde mahkeme veya hâkimin isteği üzerine; sanığın geçmişi, ailesi, çevresi, eğitimi, kişisel, sosyal ve ekonomik durumu, ruhsal ve psikolojik durumu, topluma ve mağdura karşı taşıdığı risk hakkında ayrıntılı sosyal araştırma raporu hazırlayıp sunmak, Denetimli Serbestlik Müdürlüğü'nün kovuşturma evresindeki görevlerindendir.

²³⁵² Benzer yönde Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 275-276.

²³⁵³ Erdem - Şentürk, **"Seri Muhakeme Yöntemi"**, s. 591; Tulay, **"Seri Muhakeme Usulü"**, s. 134.

yeniden suç işlemeyeceği hususunda kanaate varılması mümkün olabilir. Aynı zamanda şüpheli hakkında sosyal araştırma raporu temin edilmesi mümkündür. Bununla birlikte, soruşturma evresi sonunda muhakemenin kısa sürede sonuçlanmasını amaçlayan seri muhakeme usulünde, savcının sübjektif koşulların varlığının tespiti için gerekli işlemleri yapmasının ve hâkimin kovuşturma sonunda ulaştığı bu koşullara ilişkin kanaate varmasının oldukça zor olduğu, aynı zamanda bu durumun savcıların iş yükünü arttıracak ve iş yükünün azaltılması, muhakemenin hızlandırılması ve kısaltılması amaçlarını engelleyici nitelikte olduğu ifade edilebilir²³⁵⁴.

Cezanın sanığın kişiliğine uydurulmasını öngören bireyselleştirme araçları olan söz konusu kurumların uygulanmasına veya uygulanmasına yer olmadığına karar verilirken mahkemece gerekçe gösterilmesi ve bu gerekçenin sanığın kişiliğiyle ilgili bilgi ve belgelerin değerlendirildiğini gösterir şekilde açıklanması gerekmektedir²³⁵⁵. Bu bakımdan cezanın bireyselleştirmesi ilkesine uygun olarak, savcının da söz konusu kurumları uyguladı ise koşulların sağlandığına ilişkin nedenleri ve uygulamadı ise objektif koşullar bakımından şartların sağlanmadığı veya objektif koşullar sağlansa da sübjektif koşulların gerçekleşmediği kanaatinde olduğu gibi nedenleri talepten göstermesi uygun olacaktır²³⁵⁶.

bb. Kurumların Uygulanmasında Öncelik Sırasının Değerlendirilmesi

Kurumların uygulanması konusunda hangi kurumun öncelikli olarak uygulanması gerektiği değerlendirilmelidir. Kanun sistematğine bakıldığında 5. fıkra öncelikle seçenek yaptırımlara çevirmeye ve hapis cezasının ertelenmesine, 6. fıkra ise hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına yer verildiği görülmektedir²³⁵⁷. Bununla birlikte, CMSMY'nin 10. maddesinin 6. fıkrasında hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilebileceği, 7. fıkrasında ise hapis cezasının seçenek

²³⁵⁴ Bu konuda değerlendirmeler için bkz. Aygörmez Uğurlubay - Haydar - Korkmaz, “**Serî Muhakeme Usûlüne İlişkin Sorunlar**”, s. 270. Ayrıca bkz. Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 180.

²³⁵⁵ Yargıtay İçtihadı Birleştirme Genel Kurulu E. 1976/3-4, K. 1976/3, T. 07.06.1976; Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2013/12-68, K. 2014/3, T. 14.01.2014; Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2015/8-395, K. 2018/34, T. 13.2.2018 www.kazanci.com (Erişim Tarihleri: 20.12.2020).

²³⁵⁶ Benzer doğrultuda Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 284.

²³⁵⁷ Kanun sistematğinde hükmün açıklanmasının geri bırakılmasının en son başvurulabilecek yol gibi düzenlenmesinin hatalı olduğu hakkında bkz. Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 178.

yaptırımlara çevrilebileceği veya ertelenebileceği düzenlenmektedir. Bu konuda Yargıtay içtihatları yol gösterici olacaktır. Yargıtay'ın istikrarlı içtihatları uyarınca, koşullu bir düşme nedeni oluşturan hükmün açıklanmasının geri bırakılmasının; objektif şartların varlığı durumunda 6008 Sayılı Kanun ile yapılan değişiklikten önce resen, bu değişiklikten sonra ise sanığın hükmün açıklanmasının geri bırakılmasını kabul etmediğine dair bir beyanının olmaması halinde, mahkeme tarafından diğer bireyselleştirme araçları olan seçenek yaptırımlara çevirmeden ve ertelemeden önce değerlendirilmesi gerekmektedir²³⁵⁸. Bu çerçevede seri muhakeme usulünün uygulanmasında savcı da şüpheli lehine olacak şekilde, koşullarının sağlanması halinde hükmün açıklanmasının geri bırakılmasını öncelikle uygulamalı, koşulların bulunmadığına kanaat getirmesi veya şüphelinin kabulü bulunmaması halinde diğer bireyselleştirme araçları olan erteleme ve hapis cezasını seçenek yaptırımlara çevirme şartlarının gerçekleşip gerçekleşmediğini değerlendirmelidir.

Hükmün açıklanmasının geri bırakılmasının failin en lehine kurum olduğu tartışmasızdır. TCK'nın 50. maddesinde öngörülen seçenek yaptırımlara çevirme ve TCK'nın 51. maddesinde öngörülen erteleme sonradan değerlendirilmesi gereken kurumlar olmakla beraber, bu kurumların birbirlerine karşı bir öncelikleri bulunmamaktadır²³⁵⁹. Nitekim seçenek yaptırımlara çevirme bakımından hükümlüye birtakım yükümlülükler yüklenecek; erteleme halinde ise fail, denetim süresi içinde yeniden kasıtlı bir suç işlediğinde cezaevine girecektir. O halde mahkemenin bu konuda takdir hakkı bulunduğu kabul edilmelidir ve hangisinin uygulanacağına ilişkin olarak somut olaydaki şartlar değerlendirildikten sonra ceza ertelenebileceği gibi, seçenek yaptırımlardan birine de karar verilebilir. Seri muhakeme usulünde bu yetki de savcıya ait olacaktır. Dolayısıyla savcı, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilemeyen hallerde somut olaydaki şartlara göre hapis cezasını erteleme veya seçenek yaptırımlara çevirme yoluna gidebilir. Bu noktada her ne kadar açıkça müzakere yapılmasına izin verilmemiş olsa da seçenek yaptırımlardan hangisinin

²³⁵⁸ Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2008/9-265, K. 2009/22, T. 10.02.2009; Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2016/4-1034, K. 2019/647, T. 07.11.2019. www.kazanci.com (Erişim Tarihleri: 20.12.2020).

²³⁵⁹ Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2012/12-1526, K. 2013/286, T. 04.06.2013. Aynı yönde bkz. Yargıtay 17. Ceza Dairesi E. 2019/2160, K. 2019/4045, T. 26.03.2019. Bununla birlikte, erteleme seçeneği seçenek yaptırımlara çevirmeye göre daha lehe olduğuna ilişkin görüşler de bulunmaktadır. Bkz. Yerel mahkeme direnme gerekçesi, Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2017/12-457, K. 2017/425, T. 24.10.2017 www.kazanci.com (Erişim Tarihleri: 20.12.2020). Aynı yönde Ersan Şen - Beyza Başer Berkün - Aysel Hazal Özşen, “Kısa Süreli Hapis Cezalarında Lehe Uygulama Sorunu”, **Yorumluyorum XX**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2019, s. 118.

belirleneceği veya erteleme bakımından denetim süresinin ne kadar olacağı, bu süreçte yükümlülük belirlenip belirlenmeyeceği ve hangi yükümlülüğün belirleneceği, teklif esnasında savcı ile şüpheli/müdafî arasında müzakere konusu olabilecek nitelikte görünmektedir²³⁶⁰.

cc. Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılmasına İlişkin Hükümleri Uygulayabilme Yetkisi

Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 250. maddesinin 6. fıkrasında, savcı tarafından belirlenen yaptırımlar hakkında, koşulları bulunması halinde aynı kanunun 231. maddesinde düzenlenen hükümün açıklanmasının geri bırakılması kurumunun kıyasen uygulanabileceği hüküm altına alınmıştır. (CMSMY m. 10/6) Yukarıda ifade edildiği üzere, hükümün açıklanmasının geri bırakılması kararını verme yetkisi yargılamayı yapan mahkemeye aittir. Seri muhakeme usulünün düzenlendiği 250. maddede, savcıya hükümün açıklanmasının geri bırakılması kararı verme yetkisi açıkça tanınmamakta olup savcının 231. madde hükümlerini kıyasen uygulayabileceği düzenlenmektedir²³⁶¹. Yönetmelik hükmünde ise savcı tarafından hükümün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilebileceği belirtilmektedir. Savcıya kıyasen uygulama yetkisi verilmesinin, hukuk tekniği açısından birtakım çelişkili sonuçlar doğurabileceği ifade edilmektedir²³⁶².

Savcıya bu konuda karar verme yetkisinin açıkça tanınmamasının ve ancak hükümleri kıyasen uygulayabileceğine ilişkin düzenleme getirilmesinin, kanun koyucunun bilinçli bir tercihi olduğu düşünülmektedir²³⁶³. Nitekim hükümün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilebilmesi için öncelikle bir hüküm olmalıdır. Seri muhakeme usulünün uygulanmasında ancak mahkemenin talebi onaylayarak veya değiştirerek hüküm kurması halinde hükümden bahsedilebilecektir.

²³⁶⁰ Bu konuya ilişkin değerlendirmeler için bkz. Üçüncü Bölüm III - A - 3 - a - aa Teklifin Yapılması başlığı.

²³⁶¹ Hükümün açıklanmasının geri bırakılmasının kıyasen uygulanabileceğinin belirtilmesinin teknik hukuk yönünden hatalı olduğu, bu kurumun uygulanmasının mahkemenin yetkisinde olduğu, savcının böyle bir yetkisi olmadığı hakkında bkz. Yurtcan, **Ceza Yargılaması Hukuku**, s. 716.

²³⁶² Kızılarıslan, **"Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri"**, s. 1936.

²³⁶³ Hükümün açıklanmasının geri bırakılması her ne kadar karma nitelikte bir kurum olsa da kanun koyucu tarafından bir muhakeme kurumu olarak değerlendirilmiş olduğundan kıyasen ifadesinin kullanılmış olabileceği ve kıyasen ifadesinin özel bir anlamı olmadığı görüşü için bkz. Erdem - Şentürk, **"Seri Muhakeme Yöntemi"**, s. 592. Kıyasın ancak hüküm yokluğunda yapılabildiği ve seri muhakeme usulüne ilişkin düzenlemede CMK m. 231'e atıf yapıldığından kıyasen kelimesinin madde metninden çıkarılması gerektiği hakkında bkz. Erdoğan, **"Seri Muhakeme Usulü"**, s. 2019.

Seri muhakeme usulünde de hüküm kurma yetkisi mahkemeye ait olduğundan savcı, mahkeme tarafından hükmolunmasını istediği yaptırım ile birlikte hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına yönelik talebini mahkemeye sunacak ve mahkemece yaptırıma ilişkin hüküm kurularak hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilecektir. Dolayısıyla cezayı bireyselleştirme araçlarından biri olan bu kurumun şartlarını değerlendirme yetkisi ayrıca savcıya tanınmış olsa da bu kararı verebilme yetkisinin halen mahkemeye ait bir yetki olduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca mahkemenin, objektif şartların gerçekleşmediğinin anlaşılması halinde talepnameyi iade yetkisine ve talebi reddetmediği takdirde, savcının talebinde belirtilen yaptırımdan daha ağır olmamak üzere CMK m. 250/4-7 hükümleri doğrultusunda yaptırımı değiştirme yetkisine sahip olduğunu yinelemekte fayda görmekteyiz.

Sanığa yüklenen suçtan dolayı yapılan yargılama sonunda hükmolunan cezanın iki yıl veya daha az süreli hapis veya adli para cezası olması halinde uygulanma imkânı bulan hükmün açıklanmasının geri bırakılması CMK'nın 231. maddesinde düzenlenmektedir. Hükmün açıklanmasının geri bırakılması, sanık hakkında kurulan mahkûmiyet hükmünün açıklanmasının belirli süre ve şartlarla ertelenmesini ifade etmektedir²³⁶⁴. Bu kararın verildiği hallerde bir ceza hükmü verilmekte, ancak bu hüküm sanık hakkında bir hukuki sonuç doğurmamaktadır. (CMK m. 231/5) Mahkeme tarafından hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilebilmesi için sanığın daha önce kasıtlı bir suçtan mahkûm olmaması, mahkemece sanığın kişilik özellikleri ile duruşmadaki tutum ve davranışları göz önünde bulundurularak yeniden suç işlemeyeceği hususunda kanaate varılması, suçun işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı zararın, aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi gerekmektedir²³⁶⁵. Mahkûmiyet, ceza miktarı, daha önce kasıtlı bir suçtan mahkûm olmama ve zararın giderilmesi hükmün açıklanmasının geri bırakılmasının objektif şartlarıdır. Sanığın yeniden suç işlemeyeceği kanaati ise sübjektif şartı oluşturur²³⁶⁶. Seri muhakeme usulünde objektif ve sübjektif şartlar savcı tarafından değerlendirilecektir.

²³⁶⁴ Ali Tanju Sarıgül, “*Türk ve Alman Hukukunda Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması*”, **TBB Dergisi**, S. 118, 2015, s. 130-131.

²³⁶⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Akif Yıldırım, **Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2018, s. 263 vd.; Enver Kumbasar, **Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2012, s. 148 vd.

²³⁶⁶ Yıldırım, **Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması**, s. 329.

Hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilebilmesi sanığın kabulüne bağlıdır²³⁶⁷. Kural olarak kabul açık olmalıdır²³⁶⁸. Hükmün açıklanmasının geri bırakılmasının şartlarından olduğundan savcı da şüphelinin kabul beyanını almalıdır²³⁶⁹. Seri muhakeme usulünün uygulanmasında teklif kural olarak yaptırımı da içereceğinden, savcı öncelikle belirlediği yaptırımı şüpheliye söylemeli, ardından açıklanmasının geri bırakılmasını isteyip istemediğini sormalıdır. Bu çerçevede şüpheli önce hakkındaki yaptırımı öğrenerek hükmün açıklanmasının geri bırakılmasını, daha sonra ise teklifi kabul edecektir²³⁷⁰. Ancak seri muhakeme usulünün uygulanmasında şüpheli hakkında yaptırım belirlendiğinden ve bu usulde beraat etme ihtimali bulunmadığından, şüphelinin şartlar sağlanıyorsa hükmün açıklanmasının geri bırakılmasını kabulü esasen seri muhakeme usulünün de kabulü anlamı gelecektir. Uygulamada özellikle objektif şartlar sağlanıyorsa hükmün açıklanmasının geri bırakılmasının uygulanacağı; ancak mükerrirler bakımından objektif şartların gerçekleşmemesi gibi durumlarda bu kurumun uygulanamayacağı söylenebilecektir. Seri muhakeme usulü kabul tutanağında, şüphelinin hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına yönelik kabul iradesi de mahkeme denetimine olanak verecek şekilde açıkça belirtilmelidir²³⁷¹.

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması, erteleme ve seçenek yaptırımlar ile birlikte uygulanamaz. (CMK m. 231/7) Bu doğrultuda açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilen hükümde mahkûm olunan hapis cezası, ertelenemeyecek ve kısa süreli olması halinde seçenek yaptırımlara çevrilemeyecektir. Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararının verilmesi durumunda sanık, beş yıl süreyle denetim süresine tabi tutulur. Denetim süresi içinde ise kişi hakkında kasıtlı bir suç nedeniyle yeniden hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilemez. (CMK

²³⁶⁷ Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kurumunun uygulanması bakımından 6008 sayılı Kanun ile getirilen bu şartın amacı, sanığın aklanmayı isteme hakkının elinden alınmasının engellenmesidir. Bkz. Taner, “**Hükmün Açıklanmasının Ertelenmesinin Hukuki Niteliği**”, s. 293; Yıldırım, “**Hükmün Açıklanmasının Ertelenmesi Kurumunun Aklanma Hakkı Açısından Değerlendirilmesi**”, s. 151.

²³⁶⁸ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 888; Yıldırım, **Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması**, s. 233.

²³⁶⁹ Erdem - Şentürk, “**Seri Muhakeme Yöntemi**”, s. 592; Baytaş, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 257; Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 178.

²³⁷⁰ Cezaya ve cezanın infazına alternatif kurumların uygulanıp uygulanmayacağının teklifin kabulünden önce netleştirilmesi gerektiği hakkında bkz. Yaşar, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 275. Teklifin kabulünün hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına ilişkin kabulü de içerdiği hakkında bkz. Kocakale, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 100.

²³⁷¹ Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 272; Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 66.

m. 231/8) Bu kapsamda, şüpheli hakkında daha önce hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilmiş ve denetim süresinde kasıtlı ikinci bir suç işlenmişse, ikinci suça ilişkin seri muhakeme uygulamasında, CMK m. 231/8 hükmü ikinci suç bakımından hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilmesini engellediğinden, bu kurumun uygulanması mümkün olmayacaktır. Denetim süresi içinde kasten yeni bir suç işlenmediği ve denetimli serbestlik tedbirine ilişkin yükümlülöklere uygun davranıldığı takdirde, açıklanması geri bırakılan hüküm ortadan kaldırılarak, davanın düşmesi kararı verilmektedir. (CMK m. 231/10) Dolayısıyla denetim süresi içinde kasten yeni bir suç işlenmez ve yükümlölöklere uygun davranılırsa hüküm ortadan kalkmakta, aksi halde hüküm açıklanmaktadır. Açıklanmayan hüküm adli sicile kaydedilmeyecek ve dolayısıyla tekerrüre de esas teşkil etmeyecektir²³⁷². Bu noktada hükmün açıklanmasının geri bırakılması ile elde edilecek faydaya, seri muhakeme usulünden önce değerlendirilmesi gereken kamu davasının açılmasının ertelenmesi ile öncelikle ulaşılabileceği düşüncesinin isabetli olduğu kanaatindeyiz²³⁷³.

dd. Seçenek Yaptırımlara Çevirebilme Yetkisi

Savcı tarafından belirlenen hapis cezası, koşulları bulunması halinde seçenek yaptırımlara çevrilebilecektir. (CMK m. 250/5) Hapis cezasının seçenek yaptırımlara çevrilmesi TCK'nın 50. maddesinde hüküm altına alınmıştır. Düzenleme uyarınca; kısa süreli hapis cezası, suçlunun kişiliğine, sosyal ve ekonomik durumuna, yargılama sürecinde duyduğu pişmanlığa ve suçun işlenmesindeki özelliklere göre maddede yazılı seçenek yaptırımlardan birine çevrilebilmektedir. Hâkim, kural olarak kısa süreli hapis cezasını seçenek yaptırımlara çevirmek zorunda değildir ve seçenek yaptırımlara çevirme konusunda takdir yetkisine sahiptir²³⁷⁴.

Seçenek yaptırımlar kısa süreli hapis cezaları bakımından uygulanabilir. Bir yıl veya daha az süreli hapis cezası, kısa süreli hapis cezasıdır. (TCK m. 49/2) Yargılama sonucunda birden fazla cezaya hükmolunmuşsa, hapis cezasının kısa süreli olup olmadığını belirlenmesinde her bir cezanın ayrı ayrı dikkate alınması gerekir²³⁷⁵. Seri

²³⁷² Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 883.

²³⁷³ Yavuz, **Kovuşturmayaya Alternatif Yöntemler**, s. 271.

²³⁷⁴ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 596.

²³⁷⁵ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 594. Bu kuralın seri muhakemeye uygulanması halinde şüphelinin seri muhakeme kapsamında işlediği birden fazla suç için

muhakeme usulü kapsamındaki suçların karşılığında öngörülen cezalar ve savcının yapacağı ceza indirim oranı dikkate alındığında, savcı tarafından belirlenen hapis cezasının, birçok suç bakımından seçenek yaptırımlara çevrilmesine imkân bulunduğu ifade edilmelidir²³⁷⁶.

Adli para cezası, mağdurun veya kamunun uğradığı zararın aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi; en az iki yıl süreyle bir meslek veya sanat edinmeyi sağlamak amacıyla, gerektiğinde barınma imkânı da bulunan bir eğitim kurumuna devam etme; mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle, belirli yerlere gitmekten veya belirli etkinlikleri yapmaktan yasaklanma; sağladığı hak ve yetkiler kötüye kullanılmak suretiyle veya gerektirdiği dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranılarak suç işlenmiş olması durumunda, mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle ilgili ehliyet ve ruhsat belgelerinin geri alınması veya belli bir meslek ve sanatı yapmaktan yasaklanma ve mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle ve gönüllü olmak koşuluyla kamuya yararlı bir işte çalıştırılma hapis cezasına seçenek yaptırımlar olarak belirlenmiştir²³⁷⁷. Seçenek yaptırım olarak adli para cezasına çevirme ile diğer tedbirlere çevirme arasında öncelik sırası bulunmamaktadır²³⁷⁸. Bunun yanında bazı seçenek tedbirler bakımından bir takım özel şartların gerçekleşmesi gerekmekte olup bu durum dikkate alınmalıdır²³⁷⁹. Mahkemece şartlar dikkate alınarak ve takdir edilerek belirlenecek olan seçenek yaptırımın neden seçildiğine ilişkin tatmin edici ve yeterli bir gerekçe gösterilmelidir²³⁸⁰.

bir yıllık sürenin ayrı ayı hesaplanması gerektiği, koşulları var ise şüpheli hakkında ayrı ayrı seri muhakeme usulünün işletilmesi ve suçlardan her biri için ayrı ayrı seçenek yaptırımların uygulanabileceği ifade edilmektedir. Bkz. Taşkın, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 51.

²³⁷⁶ Benzer yönde Kızılarıslan, “**Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**”, s. 1933.

²³⁷⁷ Kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırım türleri hakkında bilgi için bkz. Ezgi Aygün Eşitli, “**Kısa Süreli Hapis Cezası ve Kısa Süreli Hapis Cezasına Seçenek Yaptırımlar**”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 65, S. 1, 2016, s. 81 vd.; Haluk Çolak - Uğurtan Altun, “**Kısa Süreli Hapis Cezaları, Seçenekli Yaptırımlar ve İnfaz Rejimleri**”, **TBB Dergisi**, S. 67, 2006, s. 198 vd.; Koruculu, **Cezanın Belirlenmesi ve Bireyselleştirilmesi**, s. 365 vd.

²³⁷⁸ Cihan Şahin, **Yargıtay Kararları Işığında Ceza Davalarında Sıklıkla Hata Yapılan Konular**, 2. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2019, s. 28.

²³⁷⁹ Örneğin, suçun ehliyet, ruhsat veya meslek ve sanatın icrasıyla bağlantılı olması halinde, ehliyet ve ruhsatların geri alınması ya da meslek ve sanatın yasaklanması yaptırımına hükmedilebilir. Bkz. Çolak - Altun, “**Kısa Süreli Hapis Cezaları**”, s. 188.

²³⁸⁰ Çolak - Altun, “**Kısa Süreli Hapis Cezaları**”, s. 195; Şahin, **Ceza Davalarında Sıklıkla Hata Yapılan Konular**, s. 29-30. Somut olaydaki verilen hapis cezasının TCK'nın 50. maddesi uyarınca adli para cezasına çevrilmemesinin, Yargıtay tarafından subjektif şartlar bulunduğu gerekçesiyle bozma sebebi yapıldığı görülmektedir. Bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2017/12-270, K. 2017/230, T. 11.04.2017 www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 22.12.2020). Bu karar eleştirilmiştir. Geçerli, yeterli ve tutarlı bir gerekçeyi barındırdığı tespit edildikten sonra, yargılama makamı tarafından yapılan bu değerlendirmenin isabetli olup olmadığının ve takdirin yerindeliliğinin denetlenmesinin, temyiz

Seçenek yaptırımlara çevirme bakımından TCK m. 50/2’de düzenlenen emir normu gereğince, suç tanımında hapis cezası ile adli para cezasının seçenek olarak öngörüldüğü hallerde, hapis cezasına hükmedilmişse; bu cezanın artık adli para cezasına çevrilmeyeceği hususu dikkate alınmalıdır. Aynı zamanda TCK m. 50/3 uyarınca seçenek yaptırım uygulama zorunluluğu bulunmaktadır. Buna göre, daha önce hapis cezasına mahkûm edilmemiş olmak koşuluyla, mahkûm olunan otuz gün ve daha az süreli hapis cezası ile fiili işlediği tarihte on sekiz yaşını doldurmamış veya altmış beş yaşını bitirmiş bulunanların mahkûm edildiği bir yıl veya daha az süreli hapis cezası, maddenin birinci fıkrasında yazılı seçenek yaptırımlardan birine çevrilmek zorundadır²³⁸¹. Bu zorunluğunun bulunduğu hallerde, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasının veya ertelemeinin koşullarının değerlendirilmesi gerekmez²³⁸².

Seri muhakeme usulünün uygulanmasında savcı; seçenek yaptırımlara çevirme bakımından öncelikle failin kişiliğini, daha sonra adli para cezası mı yoksa seçenek yaptırım mı belirleyeceğini değerlendirilmeli, seçenek yaptırım öngören suçlar bakımından TCK m. 50/2 gereğince ancak adli para cezası dışındaki seçenek yaptırımlardan birini seçebileceğini dikkate almalı ve talebini gerekçelendirilmelidir. Ayrıca seri muhakeme usulü on sekiz yaşından küçükler hakkında uygulanamayacak olsa da altmış beş yaşını bitirmiş şüpheliler bakımından TCK m. 50/3 uyarınca çevirme zorunluluğuna dikkat etmelidir.

ee. Hapis Cezasını Erteleyebilme Yetkisi

Savcı tarafından belirlenen hapis cezası koşulları bulunması halinde ertelenebilecektir. (CMK m. 250/5) İşlediği suçtan dolayı iki yıl veya daha az süreyle hapis cezasına mahkûm edilen kişi hakkında hapis cezasının ertelenmesi kararı verilebilmesinin koşulları, TCK’nın 51. maddesinde düzenlenmektedir. Erteleme

denetiminin sınırlarının dışında kaldığına ilişkin görüş için bkz. Doğan, “Faile İlişkin Özel Ölçütlerin Temyiz Kanun Yolunda Denetlenmesi Sorunu”, s. 1052.

²³⁸¹ Orman Kanunu’na muhalefet kapsamında işgal ve faydalanma suçunun cezalandırılmasında bu zorunluluğun gözetilmesi gerektiğine ilişkin verilen bir karar için bkz. Yargıtay 9. Ceza Dairesi E. 2015/891, K. 2015/1054, T. 04.05.2015 www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 22.12.2020).

²³⁸² Yargıtay, çevirme zorunluluğu bulunan hallerde diğer kurumların uygulanma koşullarının gerçekleşip gerçekleşmediğinin değerlendirilmesine gerek bulunmadığına ve cezanın seçenek yaptırımlardan birine dönüştürülmesi gerektiğine karar vermiştir. Bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2017/12-457, K. 2017/425, T. 24.10.2017 www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 22.12.2020).

kararının verilebilmesi için kişinin, daha önce kasıtlı bir suçtan dolayı üç aydan fazla hapis cezasına mahkûm edilmemiş olması ve suçu işledikten sonra yargılama sürecinde gösterdiği pişmanlık dolayısıyla tekrar suç işlemeyeceği konusunda mahkemede bir kanaatin oluşması gerekmektedir²³⁸³. Hükmün açıklanmasının geri bırakılmasından farklı olarak, bu kurum yalnızca hapis cezasına alternatif olarak getirilmiş ve kurumun uygulanabilmesi için uğranılan zararın tazmin veya önceki hale getirme suretiyle giderilmesi zorunlu bir koşul olarak öngörülmemiştir. Ancak cezanın ertelenmesi, mağdurun veya kamunun uğradığı zararın aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi koşuluna bağlı tutulabilir. Cezası ertelenen hükümlü hakkında, bir yıldan az üç yıldan fazla olmamak üzere, bir denetim süresi belirlenmektedir. (CMK m. 51/3) Aynı zamanda hükümlü, mahkemece denetim süresi içerisinde birtakım yükümlülüklere tabi tutulabilecektir. (CMK m. 51/4) Hapis cezasının ertelenmesi halinde, deneme süresi iyi halli geçilir ise fail ceza infaz kurumuna girmeden cezasını çekmiş olur.

Savcı, erteleme şartlarını değerlendirdikten sonra hapis cezasını erteleyebilme konusunda takdir yetkisine sahiptir; bu kapsamda zararın aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin yoluyla giderilmesini de isteyebilir; denetim süresini, denetim süresi içinde yükümlülük uygulanıp uygulanmayacağını, denetim süresi içinde uyulması gereken yükümlülüğü de belirleyebilir²³⁸⁴. Savcı zorunlu olarak öngörülmesi gereken denetim süresinin ne kadar olacağı veya yükümlülük kararlaştırılıp kararlaştırılmayacağı konularında bir belirleme yapmamışsa talepname, zorunlu olarak bulunması gereken hususlara aykırı şekilde düzenlendiği gerekçesiyle ve eksikliklerin giderilmesi amacıyla mahkeme tarafından savcılığa geri gönderilmelidir²³⁸⁵.

²³⁸³ Hapis cezasının ertelenmesi hakkında bkz. Artuk - Gökçen - Alşahin - Çakır, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 896 vd.; Özgenç, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 826 vd.; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 708 vd.; Koca - Üzülmüş, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 594 vd.; Koruculu, **Cezanın Belirlenmesi ve Bireyselleştirilmesi**, s. 386 vd.

²³⁸⁴ Savcının yetkisi kapsamında görülen bu belirlemelerin savcı ile şüpheli ve/veya müdafî arasında müzakere konusu olabileceği düşünülmektedir. Bu konuya ilişkin değerlendirmeler için bkz. Üçüncü Bölüm III - A - 3 - a - aa Teklifin Yapılması başlığı.

²³⁸⁵ Benzer yönde Erdem - Şentürk, **“Seri Muhakeme Yöntemi”**, s. 592.

ff. Güvenlik Tedbiri Belirleme Yetkisi

aaa. Genel Olarak

Seri muhakeme usulünde savcı, güvenlik tedbiri belirleme yetkisine sahiptir. (CMSMY m. 10/5) CMK ve CMSMY’de seri muhakeme usulü kapsamında yaptırım uygulanmasının, güvenlik tedbirlerine ilişkin hükümlerin uygulanmasına engel teşkil etmeyeceğine ilişkin düzenlemeye yer verilmiştir²³⁸⁶. (CMK m. 250/7, CMSMY m. 5/9) O halde güvenlik tedbirlerine ilişkin hükümlerin uygulanması gerektiği hallerde, savcı tarafından güvenlik tedbiri belirlenmeli ve teklifin kabulü halinde tedbir de kabul tutanağı ile birlikte taleptenimede açıkça gösterilmelidir. Teklif edilen cezanın mahiyetine uygun bir güvenlik tedbiri belirtilmeyen taleptenimenin eksikliklerin tamamlanması amacıyla Cumhuriyet başsavcılığına iadesine karar verilmelidir²³⁸⁷. (CMK m. 250/8, CMSMY m. 13/2-ç) Belirlenen ceza gibi güvenlik tedbiri de şüpheliye teklif edilmeli, diğer bir deyişle teklif içeriğinde yer almalıdır. Nitekim şüpheli, hakkında hükmolunacak tüm yaptırımlar hakkında bilgi sahibi olarak teklifi kabul etmelidir. CMK m. 223/1 uyarınca güvenlik tedbirine hükmedilmesi bir hüküm çeşidi olmakla birlikte; maddenin 6. fıkrasında, yüklenen suç işlediğinin sabit olması halinde, belli bir cezaya mahkûmiyet yerine veya mahkûmiyetin yanı sıra güvenlik tedbirine hükmolunacağı düzenlenmektedir.

Pozitivist okul reform hareketinin ortaya çıkardığı²³⁸⁸ güvenlik tedbirlerinin uygulanması konusunda, failin tehlikeliliği göz önünde bulundurarak bir değerlendirme yapılmaktadır²³⁸⁹. Tedbirlerin amacı, tehlikeli suçluların toplumdan uzaklaştırılmaları veya yeniden kazandırılmaları yoluyla tekrar suç işlemesini önleyerek toplumu korumaktır²³⁹⁰. Güvenlik tedbiri uygulaması için öncelikle suç olarak tanımlanan fiilin işlenmiş olduğu tespit edilmelidir²³⁹¹. Bir suç nedeniyle

²³⁸⁶ Düzenlemenin isabetli olmadığı ve lafzının güvenlik tedbirlerinin yaptırımlar arasında olmadığı gibi anlaşılmaya müsait olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 126.

²³⁸⁷ Bu konuda bkz. Üçüncü Bölüm III - A - 6 - d - bb - ddd Cezanın Mahiyetine Uygun Bir Güvenlik Tedbiri Belirtilmemesi başlığı.

²³⁸⁸ Francesco Antolsei, "*Ceza ve Emniyet Tedbirleri*", Çev. Yılmaz Günel, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. 20, S. 2, 1965, s. 716.

²³⁸⁹ Ayşe Nuhoğlu, **Ceza Hukukunda Emniyet Tedbirleri**, Ankara: Adil Yayınevi, 1997, s. 89 vd.; Özgenç, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 930; Koca - Üzülmüş, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 641.

²³⁹⁰ Mehmet Emin Artuk, "*Güvenlik Tedbirleri*", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 12, S. 1-2, 2008, s. 475, 478; Akbulut, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 990.

²³⁹¹ Artuk, "**Güvenlik Tedbirleri**", s. 468-469; Özgenç, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 928.

hürriyeti sınırlandıran bir etkiye sahip olan güvenlik tedbirlerine hükmetme yetkisi, hâkim veya mahkemeye aittir²³⁹². Güvenlik tedbirlerinin hukuki niteliğine ilişkin tartışmalar bulunmakla birlikte, tedbirler ceza ile birlikte uygulanabileceği gibi tek başına da uygulanabilmektedir²³⁹³. Suçta ve cezada kanunilik ilkesi, güvenlik tedbirleri bakımından da geçerlidir. (TCK m. 2)

Güvenlik tedbirleri, Türk Ceza Kanunu'nun 53 ila 60. maddeleri arasında ayrı bir bölümde düzenlemektedir. Bunlar; belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılma (TCK m. 53), eşya müsadere (TCK m. 54), kazanç müsadere (TCK m. 55), çocuklara özgü güvenlik tedbirleri (TCK m. 56 atfıyla Çocuk Koruma Kanunu m. 5), akıl hastalarına özgü güvenlik tedbirleri (TCK m. 57), suçta tekerrür ve özel tehlikeli suçlular (TCK m. 58), sınır dışı edilme (TCK m. 59) ve tüzel kişiler hakkında güvenlik tedbirleridir (TCK m. 60).

Seri muhakeme usulü yaş küçüklüğü, akıl hastalığı veya sağır ve dilsizlik hallerinde uygulanamayacağından, usul kapsamında çocuklara ve akıl hastalarına özgü güvenlik tedbirlerinin uygulanması söz konusu olamaz²³⁹⁴. Seri muhakeme usulü kapsamında, tehlikeliliğin ayrıca değerlendirilmesini gerektirmeyen belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılma ile eşya ve kazanç müsadere -TCK m. 54/1 c.2 hariç olmak üzere- tedbirlerinin uygulanması mümkündür. Bu tedbirler bakımından, 53. maddenin 6. fıkrası hariç olmak üzere, şartların bulunması halinde tedbirlere hükmedilmesi zorunludur. Nitekim belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılma, hapis cezasına mahkûmiyetin doğal sonucudur²³⁹⁵. Yine müsadere, eşya veya ekonomik değere yönelik olarak uygulanmakta; suç ile ilişkili olan veya suç işlenerek elde edilen eşya ve maddi kazançlar, doğrudan müsadere tedbirinin uygulanmasını gerektirmektedir. Aşağıda seri muhakeme usulü kapsamında yaygın şekilde

²³⁹² Artuk, “Güvenlik Tedbirleri”, s. 472; A. Vedat Dilberoglu, “Cezalar ve Güvenlik Tedbirlerinin Amacı ve Niteliği”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 65, S. 4, 2016, s. 1540; Nuhoğlu, *Emniyet Tedbirleri*, s. 84.

²³⁹³ Güvenlik tedbirlerinin hukuki niteliğine ilişkin tartışmalar hakkında bkz. Mehmet Gödekli, *Ceza Hukukunda Güvenlik Tedbirleri ve Muhakeme Usulü*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2020, s. 216 vd.; Zeki Hafizoğulları - Muharrem Özen, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 12. Baskı, Ankara: U-S-A Yayıncılık, 2019, s. 436, 440 vd.

²³⁹⁴ Erdem - Şentürk, “Seri Muhakeme Yöntemi”, s. 593; Yavuz, *Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler*, s. 277-278; Taşkın, *Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü*, s. 61.

²³⁹⁵ Cengiz Otacı, “Suçun Kanuni Sonucu Olarak Belli Hakları Kullanmaktan Yoksun Bırakılma”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Y. 2, S. 4, 2011, s. 418.

uygulanma imkânı bulacak olan belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılma ve müsadere tedbirleri ayrıca incelenecektir.

Şüphelinin adli sicil kaydında tekerrür uygulanmasını gerektiren mahkûmiyet hükmü var ise tekerrür koşullarının bulunması halinde seri muhakeme usulünün uygulanmasını engelleyen bir düzenleme bulunmadığından, savcı bu durumu da dikkate almalıdır²³⁹⁶. Önceden işlenen suçtan dolayı verilen hüküm kesinleştikten sonra yeni bir suçun işlenmesi halinde, tekerrür hükümleri uygulanacaktır. (TCK m. 58/1) Yeni suç, TCK m. 58/2’de öngörülen tekerrür süreleri içinde işlenmiş olmalıdır. Tekerrür durumunda, sonraki suça ilişkin seçimlik olarak hapis cezası ile adli para cezası belirlenmişse, hapis cezasına hükmolunması zorunluluğu bulunmaktadır. (TCK m. 58/3) Tekerrür nedeniyle cezada artırım yapılmamakta; ancak hükmolunan ceza, mükerrirlere özgü infaz rejimine göre çektirilmektedir. (TCK m. 58/6) TCK m. 58/7 uyarınca mahkûmiyet kararında, hükümlü hakkında mükerrirlere özgü infaz rejiminin ve cezanın infazından sonra denetimli serbestlik tedbirinin uygulanacağını belirtilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede tekerrür hükümlerinin uygulanması gerekiyorsa savcı bu hususu da talepten açıkça göstermeli ve mahkeme hükmünde uygulanacak infaz rejimi belirtilmelidir²³⁹⁷. Ayrıca koşulları var ise yabancı hakkında sınır dışı edilme güvenlik tedbiri de uygulama alanı bulabilir²³⁹⁸.

TCK m. 60 uyarınca bir kamu kurumunun verdiği izne dayalı olarak faaliyette bulunan özel hukuk tüzel kişinin organ veya temsilcilerinin iştirakiyle ve bu iznin verdiği yetkinin kötüye kullanılması suretiyle tüzel kişi yararına işlenen kasıtlı suçlardan mahkûmiyet halinde, tüzel kişi hakkında iznin iptaline veya müsadereye karar verilir. Ancak kanunda belirtilen hallerde tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirleri uygulama alanı bulabilir. (TCK m. 60/4) Örneğin, seri muhakeme usulü kapsamında olan kumar oynanması için yer ve imkân sağlama suçunun düzenlendiği TCK’nın 228. maddesinin 5. fıkrası bu suçtan dolayı tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerine hükmedilmesine olanak sağladığından, seri muhakeme usulü kapsamında bu

²³⁹⁶ Benzer yönde Aygörmaz - Korkmaz, **Serî Muhakeme ve Basit Yargılama Usûlü Muhakeme Stratejileri**, s. 24; Erdem - Şentürk, “**Seri Muhakeme Yöntemi**”, s. 593; Ildıraz, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 176. Aksi yönde Kızıllarslan, “**Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**”, s. 1926.

²³⁹⁷ Karş. Erdoğan, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 2018.

²³⁹⁸ Taşkın, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 61.

tedbirlerin uygulanabileceği ifade edilmektedir²³⁹⁹. Bu doğrultuda CMK m. 250/7 hükmü göz önüne alındığında, söz konusu suç bakımından koşulları varsa tüzel kişiler hakkında güvenlik tedbirleri de seri muhakeme usulü kapsamında uygulama alanı bulabilir²⁴⁰⁰. Ayrıca her ne kadar CMK'nın 250. maddesinde yer verilen diğer suçlar bakımından tüzel kişilere özgü güvenlik tedbiri uygulanması olanağı bulunmasa da koşulları bulunduğu takdirde, seri muhakeme usulü kapsamındaki suçlar nedeniyle tüzel kişilere özgü güvenlik tedbiri uygulanacağı sonucuna varılabilir.

Mahkeme, cezanın mahiyetine uygun bir güvenlik tedbiri belirlenmemiş ise talepnameyi iade etme yetkisine sahiptir. Bununla birlikte, mahkemenin güvenlik tedbiri talep edilmesi halinde, tedbir doğrultusunda hüküm kurmak zorunda olup olmadığı ve talebe rağmen güvenlik tedbirine karar vermeyebilme yetkisine sahip olup olmadığı tartışılmıştır. CMK m. 250/9'da yer verilen yaptırım ifadesinin güvenlik tedbirlerini kapsamadığı; bu nedenle mahkemenin talep edilmiş olsa dahi güvenlik tedbiri kararı vermeyebileceği savunulmuştur²⁴⁰¹. Bir başka görüş tarafından, güvenlik tedbirleri Türk Ceza Kanunu'nun birinci kitabında "*Yaptırımlar*" başlıklı üçüncü kısmının ikinci bölümünde düzenlendiğinden, koşulları var ise mahkemenin yaptırım doğrultusunda hüküm kurma zorunluluğunun güvenlik tedbirlerini de kapsadığı ve mahkemenin, koşulları var ise güvenlik tedbiri uygulanması talebini reddedemeyeceği ileri sürülmüştür²⁴⁰².

7331 sayılı Kanun ile değiştirilen 250. maddenin 9. fıkrasında, mahkemenin talepnameye belirtilen yaptırımdan daha ağır olmamak üzere dört ila yedinci fıkra hükümleri doğrultusunda hüküm kuracağı düzenlenmektedir. Düzenlemede, maddenin 7. fıkrasına da atıf yapılmaktadır ve aynı zamanda TCK sisteminde güvenlik tedbirleri de yaptırımlara dâhildir. Savcının güvenlik tedbiri uygulanmasını talep etmesi halinde, mahkemenin sahip olduğu yaptırımı değiştirme yetkisinin şüphelinin lehine olarak yaptırımı değiştirebilme ve azaltabilme olarak anlaşılması gerektiği

²³⁹⁹ Erdem - Şentürk, "*Seri Muhakeme Yöntemi*", s. 593; Taşkın, *Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü*, s. 61.

²⁴⁰⁰ Taşkın, *Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü*, s. 30-31.

²⁴⁰¹ Erdem - Şentürk, "*Seri Muhakeme Yöntemi*", s. 593.

²⁴⁰² Yavuz, *Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler*, s. 279; Erdoğan, "*Seri Muhakeme Usulü*", s. 2017. Ayrıca bkz. Karakehya - İnce Tunçer, *Seri Muhakeme ve Basit Yargılama*, s. 68. Savcının müsadere konusunda talepte bulunmadığı hallerde de talebin reddine karar verilemeyeceği ve müsadere konusunda ayrı bir dava açılması gerektiğine ilişkin ayrıca bkz. Yavuz, *Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler*, s. 279.

kanaatinde olduğumuzdan, talep çerçevesinde cezaya hükmetse de koşulların oluşmadığı kanaatinde ise güvenlik tedbirine karar vermeyebilme yetkisinin bulunduğu kabul edilmelidir. Seri muhakeme usulünde ceza yanında güvenlik tedbiri uygulanması mümkün olmakla birlikte, uygulanabilecek tedbirler göz önüne alındığında, ceza talep edilmeden yalnızca güvenlik tedbiri uygulanması mümkün değildir. Savcının güvenlik tedbiri uygulanmasını mahkemeden talep etmediği ihtimalde, mahkeme cezanın mahiyetine uygun bir güvenlik tedbiri bulunup bulunmadığını talepten önce incelenmesi aşamasında değerlendirilmelidir. Bu durumda cezanın mahiyetine uygun bir güvenlik tedbiri belirtilmediğinin anlaşılması halinde mahkemece talepten önce iadesine karar verilmelidir. Cezanın mahiyetine uygun güvenlik tedbirinin belirtilmemesi talepten önce iadesi sebebi olarak düzenlendiğinden, şüpheliye yapılan teklif kapsamında talep edilen güvenlik tedbirine de yer verilmesi gerektiğinden ve mahkemeye talepte belirtilen yaptırımdan daha ağır olmamak üzere yaptırımı değiştirme yetkisi tanındığından, mahkemenin kendiliğinden güvenlik tedbiri kararı veremeyeceğini kabul etmek gerekir.

bbb. Belli Hakları Kullanmaktan Yoksun Bırakılma

TCK'nın 53. maddesine göre kişi, kasten işlemiş olduğu suçtan dolayı hapis cezasına mahkûmiyetin kanuni sonucu olarak belirli hakları kullanmaktan yoksun bırakılmaktadır. Şüphelinin yoksun bırakılacağı haklar ve yetkiler, maddenin birinci fıkrasında gösterilmektedir. Seri muhakeme usulü kapsamında, şartları varsa, esasen hapis cezasına mahkûmiyetin sonucu olan, ancak TCK sisteminde güvenlik tedbirleri başlığında düzenlenen belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılmanın uygulanması gerekmektedir²⁴⁰³. Usulün uygulanması neticesinde bir mahkûmiyet hükmü ortaya çıkacağından, savcı talepten önce düzenlerken TCK m. 53 hükmünü de dikkate almak zorundadır. Nitekim maddenin gerekçesinde de usulün uygulandığı hallerde hapis cezasına mahkûm edilen fail hakkında TCK'nın 53. maddesinde yer alan belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılmaya ilişkin güvenlik tedbirlerinin uygulanmasında bir

²⁴⁰³ Hak yoksunluklarının, tehlikelilik ile bağıntılı olarak ortaya çıkan güvenlik tedbiri olmadığı ve ceza yanında, cezaya mahkûmiyetin kanuni sonucu olarak ortaya çıkan fer'i ceza olduğu yönünde bkz. Zeki Hafizoğulları, "5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nda Cezalar ve Güvenlik Tedbirleri", **Ankara Barosu Dergisi**, Y. 65, S. 1, 2007, s. 91. Benzer şekilde bkz. Nur Centel, "Yeni Türk Ceza Kanunu'nda Cezalar ve Güvenlik Tedbirleri Sistemi", **Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 2, S. 2, 2005, s. 360.

tereddüt olmadığı ifade edilmektedir²⁴⁰⁴. Bununla birlikte, adli para cezası gerektiren suçlar bakımından hak yoksunluğuna karar verilemeyeceğinden, şüpheli hakkında adli para cezası talep edilmiş ise bu hüküm uygulama alanı bulmayacaktır. Bu durumun istisnasına maddenin beşinci fıkrasında yer verilmektedir.

Hak yoksunluğu belirli bir süre ile sınırlanmış olup kişi, işlemiş bulunduğu suç dolayısıyla mahkûm olduğu hapis cezasının infazı tamamlanıncaya kadar bu hakları kullanamaz. (TCK m. 53/2) Dolayısıyla hak yoksunluğu, cezanın infazının tamamlanması ile sona ermektedir. Bununla birlikte, hak ve yetkilerin kötüye kullanılması göz önüne alınarak, bazı hallerde cezanın infazından sonra işlemek üzere belirli süreyle hak yoksunluğuna karar verilmesi mümkündür. (TCK m. 53/5) Bu hüküm, seri muhakeme usulü kapsamındaki 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun ek 2. maddesinin birinci fıkrasının (1) numaralı bendinde belirtilen suça ilişkin olarak hapis cezasına mahkûmiyet halinde uygulama alanı bulabilecektir. Söz konusu suç özgü suç olduğundan, faili ancak kooperatif ve üst kuruluşlarının yönetim kurulu üyeleri ile memurlarıdır. Kooperatifler Kanunu'ndaki hükümlere aykırı hareket etme eylemine bağlı olarak suça ilişkin hapis cezasına mahkûmiyet kararı verildiğinde failin ayrıca m. 53/5 uyarınca, cezanın infazından sonra işlemek üzere, hükmolunan cezanın yarısından bir katına kadar vakıf, dernek, sendika, şirket, kooperatif ve siyasi parti tüzel kişiliklerinin yöneticisi veya denetçisi olmaktan yoksun bırakılmasına karar verilecektir²⁴⁰⁵. Bu halde ancak TCK m. 53/1-d maddesindeki hak ve yetkinin kullanılmasından yoksun bırakılmaya karar verilmesi gerekmekte olup birinci fıkradaki tüm haklardan yoksun bırakılma mümkün değildir.

Hak yoksunluğuna karar verilmesinin istisnası olarak, mahkûm olduğu hapis cezası ertelenen hükümlü, kendi altsoyu üzerindeki velayet, vesayet ve kayyımlik yetkilerini kullanabilmekte ve ayrıca mahkûm olduğu hapis cezası ertelenen hükümlü hakkında, belirli meslek veya sanatı serbest meslek erbabı veya tacir olarak icra etme şeklindeki hak yoksunluğunun uygulanmamasına karar verilebilmektedir. (TCK m. 53/3) Aynı zamanda kısa süreli hapis cezası ertelenmiş veya fiili işlediği sırada on

²⁴⁰⁴ 7188 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Gerekçesi, s. 17.

²⁴⁰⁵ Yargıtay 5. Ceza Dairesi E. 2018/304, K. 2018/3284, T. 02.05.2018 www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 30.12.2020).

sekiz yaşını doldurmamış olan kişiler hakkında hak yoksunluğu uygulanmamaktadır. (TCK m. 53/4)

Kanunda güvenlik tedbiri olarak düzenlenen hak yoksunlukları, hapis cezasına mahkûmiyetin yasal sonucu olsa da bunlara hükümde yer verilmesi gerekir²⁴⁰⁶. Nitekim hükmün gerekçesinde gösterilmesi gereken hususların düzenlendiği CMK m. 230/1-c uyarınca, TCK'nın 53. ve devamı maddelerine göre cezaya mahkûmiyet yerine veya cezanın yanı sıra uygulanacak güvenlik tedbirinin belirlenmesine gerekçede yer verilmelidir. Ayrıca TCK m. 53/5 uyarınca belirlenen hak yoksunluklarının infazda tereddüt oluşturmayacak şekilde hükümde gösterilmesi konusunda tartışma bulunmamaktadır. Seri muhakeme usulünün uygulanmasında teklif edilen hapis cezası şüpheli tarafından kabul edildiğinde, şüpheli haklarını kullanmaktan yoksun bırakılacağından ve yoksun kılındığı hakları da bilmesi gerektiğinden hak yoksunları hakkında bilgilendirilmesi ve bu hususlara kabul tutanağında yer verilmesi, ayrıca bu yoksunlukların savcı tarafından mahkemeye sunulan talepten belirlenmesi gerekir²⁴⁰⁷. Nitekim belirlenen güvenlik tedbirleri, CMK m. 250/8 ve CMSMY m. 12/2-g uyarınca talepten yer verilmesi zorunlu hususlardandır. Ayrıca kısa süreli hapis cezası ertelenmiş ise kabul tutanağı ve talepten, TCK m. 53/4 uyarınca TCK'nın 53/1. maddesinin uygulanmasına yer olmadığı belirtilmelidir.

ccc. Müsadere

Müsadere, kanunda yazılı hallerde, belirli eşyaların veya kazancın mülkiyetinin mahkeme kararıyla alınarak devlete verilmesini sonuçlayan bir kurumdur²⁴⁰⁸. Savcının güvenlik tedbiri belirlemeye yönelik yetkisi kapsamında, seri muhakeme usulünde

²⁴⁰⁶ Aynı yönde bkz. Otacı, “**Belli Hakları Kullanmaktan Yoksun Bırakılma**”, s. 420. Ayrıca bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2011/9-204, K. 2011/239, T. 22.11.2011 www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 30.12.2020). Hak yoksunluklarının hükümde ayrıca gösterilmesine gerek olmadığına ilişkin aksi görüş hakkında bkz. Özgenç, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 939; Timur Demirbaş, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 16. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2021, s. 660; Artuk - Gökçen - Alşahin - Çakır, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 969.

²⁴⁰⁷ Hak yoksunluklarına talepten yer verilmesi gerektiği hakkında bkz. Erdoğan, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 2017. Bu konuda ayrıca bkz. Üçüncü Bölüm III - A - 6 - d - bb - ddd Cezanın Mahiyetine Uygun Bir Güvenlik Tedbiri Belirtilmemesi başlığı.

²⁴⁰⁸ Müsaderenin güvenlik tedbiri olarak düzenlenmesinin yerinde olmadığı, yalnızca m. 54/4'deki düzenlemenin güvenlik tedbiri niteliği taşıdığı, m. 54/1, m. 54/2 ve m. 55'deki düzenlemelerin ceza niteliği taşıdığına ilişkin olarak bkz. Demirbaş, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 662. Müsaderenin güvenlik tedbirleri altında düzenlenmesini eleştiren görüşler için ayrıca bkz. Aysun Dalkılıç, **Türk Ceza Hukukunda Müsadere**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2013, s. 27-28.

müsadere uygulanması gündeme gelebilir²⁴⁰⁹. Maddenin gerekçesinde de seri muhakeme usulünün uygulanması durumunda güvenlik tedbirlerinin de uygulanabileceği, örneğin seri muhakeme usulünün uygulandığı bir suçun işlenmesinde kullanılan veya suçun işlenmesine tahsis edilen ya da suçtan meydana gelen eşyanın TCK'nın 54. veya 55. maddesi gereğince müsadere edilmesine herhangi bir engel bulunmadığı ifade edilmektedir²⁴¹⁰.

Türk Ceza Kanunu'nda müsadere, 54. ve 55. maddelerde eşya ve kazanç müsadere olarak düzenlenmektedir. Bu kapsamda suçta kullanılan veya suçta kullanılmak üzere hazırlanan eşya ya da suçtan elde edilen eşya veya kazanç müsadere edilebilecektir. Eşya müsadere konusunun suçla ilişkili olan (TCK m. 54/1) veya kendisi suç olan (TCK m. 54/4) eşyadır²⁴¹¹. Suçla ilişkili eşya, suçun işlenmesinde kullanılan veya suçun işlenmesine tahsis edilen ya da suçtan meydana gelen eşyadır. TCK m. 54/1 uyarınca, müsadere kararı verilebilmesi için suçun kasten işlenebilmesi ve eşyanın iyiniyetli üçüncü kişiye ait olmaması gerekmektedir²⁴¹². O halde iyi niyetli üçüncü kişiye ait eşya, bizzat suç teşkil etmiyor veya tehlikelilik arz etmiyorsa güvenlik tedbiri uygulanamaz. Müsadereye hükmedilmesi için bir suçun varlığı şarttır²⁴¹³. Bu eşyaların müsadere için eşyanın suçta kullanıldığının, suçun işlenmesine tahsis edildiğinin veya suçtan meydana geldiğinin sabit olması gerekir. Suçun işlenmesinde kullanılmak üzere hazırlanan eşya ise kamu güvenliği, kamu sağlığı veya genel ahlak açısından tehlikeli olması durumunda müsadere edilmektedir.

²⁴⁰⁹ Uygulamada seri muhakeme kapsamındaki bir suçun kapsamda olmayan belli önem derecesinin üzerindeki suçlar ile birlikte işlenmesi halinin müsadere bakımından sorun yarattığı ifade edilmiştir. Bkz. Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 131-132. Ancak 7331 sayılı Kanun ile seri muhakeme usulünün kapsamına giren bir suçun, kapsama girmeyen başka bir suçla birlikte işlenmiş olması durumunda usulün uygulanmayacağı hüküm altına alındığından, bu tartışmanın bir değerinin kalmadığını ifade etmek gerekir.

²⁴¹⁰ 7188 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Gerekçesi, s. 17.

²⁴¹¹ Hafizoğulları, **“Cezalar ve Güvenlik Tedbirleri”**, s. 97.

²⁴¹² Taksirli suçlarda müsadere kararı verilemez. Bkz. Özgenç, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 951; Kemal Günler, **“Türk Ceza Hukukunda Müsadere”**, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XVIII, S. 3-4, 2014, s. 863. İyi niyetli üçüncü kişi, suçun işlenişine iştirak etmemiş ve suçun işlendiğinden haberdar olmayan kişidir. Bkz. Artuk - Gökçen - Alşahin - Çakır, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 969; Koca - Üzülmüş, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s.663.

²⁴¹³ Müsadere için ceza mahkûmiyeti gerekli olmamakla birlikte, kasıtlı bir suçun işlenmesi gereklidir. Bkz. Özgenç, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 954; Koca - Üzülmüş, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 660. Ayrıca bkz. Yargıtay 3. Ceza Dairesi E. 2010/4432, K. 2011/7689, T. 02.06.2011; Yargıtay 3. Ceza Dairesi E. 2008/3884, K. 2010/4811, T. 22.03.2010 www.kazanci.com (Erişim Tarihleri: 03.01.2021).

(TCK m. 54/1 c. 2) Bu halde suçun hazırlık aşamasında kalması, müsadere kararı verilmesini engellemez²⁴¹⁴.

TCK'nın 54. maddenin 2. fıkrasında; birinci fıkra kapsamına giren eşyanın, ortadan kaldırılması, elden çıkarılması, tüketilmesi veya müsaderesinin başka bir surette imkânsız kılınması halinde, bu eşyanın değeri kadar para tutarının müsaderesine karar verileceği hükmüne yer verilmiştir. TCK m. 54/3 gereğince ise suçta kullanılan eşyanın müsadere edilmesinin işlenen suça nazaran daha ağır sonuçlar doğuracağı ve bu nedenle hakkaniyete aykırı olacağı anlaşıldığında, müsaderesine hükmedilmeyebilir. TCK'nın 54/4. maddesine göre, üretimi, bulundurulması, kullanılması, taşınması, alımı ve satımı suç oluşturan eşyanın müsaderesi gerekmektedir. Örneğin, seri muhakeme usulü kapsamındaki 6136 sayılı Kanun'a aykırı olarak silahın imali, bulundurulması, kullanılması, taşınması, alımı ve satımı suç sayılmaktadır. Bir şeyin sadece bütünden ayrılabilen bazı kısımlarının müsaderesi de mümkündür. TCK m. 54/5 gereğince, bir şeyin sadece bazı kısımlarının müsaderesi gerektiğinde, tümüne zarar verilmeksizin bu kısmı ayırmak olanaklı ise sadece bu kısmın müsaderesine karar verilecektir. Paydaş olunan eşyanın müsaderesi ise 54. maddenin son fıkrasında düzenlenmektedir. Eşyaya birden fazla kişi paydaş ise sadece suça iştirak eden kişinin payının müsaderesi mümkündür.

TCK'nın 55. maddesinde bir güvenlik tedbiri olarak kazanç müsaderesine yer verilmektedir. Suç işlemenin bir kazanç kaynağı olarak görülemeyeceği ve suçtan elde edilen gelirin kişinin yanında kâr olarak kalamayacağı düşüncesiyle, çıkar amacına yönelik olarak işlenen suçlarda suçun işlenmesi suretiyle veya dolayısıyla elde edilen gelirlerin müsaderesi söz konusu olmaktadır²⁴¹⁵. Böylece elde edilen maddi menfaat bizzat suç veya tehlikelilik arz etmese de suçun suçlular açısından kazanç getirmesi önlenerek tekrar suç işlenmesinin önüne geçilmesi amaçlanmaktadır²⁴¹⁶. Kazanç müsaderesinin konusu maddi menfaatler ile bunların değerlendirilmesi veya dönüştürülmesi ile ortaya çıkan ekonomik kazançlardır ve ekonomik kazancın suçun işlenmesi ile elde edilmesi veya suçun konusunu oluşturması ya da suçun işlenmesi

²⁴¹⁴ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 1065. Bu hüküm, suçsuz güvenlik tedbiri olmaz ilkesinin çiğnenmesi sebebiyle eleştirilmektedir. Bkz. Hafızoğulları, **"Cezalar ve Güvenlik Tedbirleri"**, s. 97-98. Benzer yönde Tahir Hami Topaç, *"Eşya Müsaderesi (TCK. 54)"*, **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, S. 2, 2013, s. 62.

²⁴¹⁵ Özgenç, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 954-955.

²⁴¹⁶ Dilberoğlu, **"Cezalar ve Güvenlik Tedbirlerinin Amacı ve Niteliği"**, s. 1537.

için sağlanmış olması gerekmektedir. Bu halde kazancın müsadereesine karar verilecektir. (TCK m. 55/1) Örneğin, kumar oynatma yolu ile elde edilen maddi menfaatler suçun işlenmesi ile elde edilen kazançlardır ve müsadere gerekmektedir. Kazanç müsadere için kasıtlı bir suçun varlığı gereklidir²⁴¹⁷. Suçla ilişkili olduğu takdirde, maddi menfaatlerin değerlendirilmesi veya dönüştürülmesi sonucu ortaya çıkan ekonomik kazançların müsadere mümkün olduğundan her çeşit hak, nakdî, aynî değerın kazanç müsadereının konusu olduğu ifade edilebilecektir. Bununla birlikte, maddi menfaatin suçun mağduruna iade edilememesi gerekmektedir. (TCK m. 55/1 c.2) Bu çerçevede mağdurun belirli bir kişi olmadığı suçlarda, suçtan elde edilen kazanç her zaman müsadere konusu olacaktır²⁴¹⁸. Müsadere konusu eşya veya maddi menfaatlere elkonulmadığı veya bunların merciine teslim edilmediği hallerde, bunların karşılığını oluşturan parasal değerler müsadere edilecektir. (TCK m. 55/2) TCK m. 55/3 uyarınca, bu madde kapsamına giren eşyanın müsadere için sonradan eşyayı iktisap eden kişinin Medeni Kanun'un iyi niyetin korunmasına dair hükümlerinden yararlanamıyor olması gerekmektedir²⁴¹⁹.

Müsadere kararı, kural olarak, bir yargılama faaliyeti çerçevesinde verilmektedir²⁴²⁰. (CMK m. 256-259) Soruşturma evresinde ise müsadere davası açılmaktadır. Buna göre, müsadere kararı verilmesi gereken hallerde, kamu davası açılmamış veya kamu davası açılmış olup da esasla beraber bir karar verilmemişse, karar verilmesi için savcı veya katılan, davayı görmeye yetkili mahkemeye başvurabilir. Bir görüş tarafından, CMK'da müsadere usulü ayrıca düzenlendiğinden, seri muhakeme usulünde savcının eşya veya kazancın müsadere hakkındaki talebini talepnamelede belirtemeyeceği, CMK m. 256 hükmüne göre ayrı bir başvuruda bulunmak suretiyle suçun yargılamasını yapacak olan mahkemeden bu yönde karar almasını istemesi gerektiği düşüncesi ileri sürülmektedir²⁴²¹. Bununla birlikte, seri muhakeme usulünün uygulanmasına ilişkin düzenlemeler ile mahkûmiyet hükmünün

²⁴¹⁷ Özgenç, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 955.

²⁴¹⁸ Hafızogulları, “Cezalar ve Güvenlik Tedbirleri”, s. 100; Dalkılıç, **Türk Ceza Hukukunda Müsadere**, s. 87.

²⁴¹⁹ Burada ceza hukukuna yabancı bir kavram olan iyi niyet kavramına yer verilmesinin yerinde olmadığı hakkında bkz. Demirbaş, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 666.

²⁴²⁰ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 1065 vd.; Dalkılıç, **Türk Ceza Hukukunda Müsadere**, s. 105 vd.

²⁴²¹ Taşkın, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 58-60; Tulay, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 134-135; Atalay, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 675. Bununla birlikte, CMK m. 259 hükmü göz önüne alındığında, suç konusu olmayıp sadece müsadereye tabi eşya bakımından ise müsadereının talepnamelede gösterilmesinin ve seri muhakeme usulünde görevli mahkeme tarafından karara bağlanmasının mümkün olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Taşkın, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 60-61.

verilmesi bakımından getirilen istisnai düzenlemeye benzer şekilde, savcının soruşturma evresinde karar verilmesi için müsadere davasını görmeye yetkili mahkemeye başvurmasına ilişkin de bir istisna getirildiği düşünülmektedir. Bu çerçevede belirlenen güvenlik tedbirinin talepten önce gösterilmesi yeterli kabul edilmiş olup ayrıca müsadere davasına bakmaya yetkili mahkemeye başvurma gerekliliği bulunmamaktadır. Mahkeme, denetim aşamasında şartların sağlandığına karar verirse, talep doğrultusunda müsadereye karar verecektir.

CMK m. 257 gereği müsadere davası duruşmalı şekilde gerçekleştirilmekte ve müsadere veya iade olunacak eşya veya diğer malvarlığı değerleri üzerinde hakkı olan kimseler de duruşmaya çağrılmaktadır. Aynı zamanda kural olarak bir güvenlik tedbiri olan müsadereye ilişkin mahkeme kararlarına karşı istinaf kanun yoluna başvurulabilmektedir²⁴²². (CMK m. 258) Bununla birlikte, seri muhakeme usulü bakımından müsadere kararı, duruşmalı olarak verilmeyecek ve ayrıca usulün uygulanması ile mahkeme tarafından kurulan hükmün bir parçası olacağından istinaf kanun yoluna başvurulması mümkün olmayacak, bu halde seri muhakemenin tabi olduğu itiraz kanun yoluna başvurulabilecektir²⁴²³. Dolayısıyla CMK m. 256 ve devamında düzenlenen müsadere usulü ve başvurulabilecek kanun yolu bakımından ceza muhakemesi sistemine uygun olmayan ve Ceza Muhakemesi Kanunu sistematigi ile çelişen bir durum ortaya çıktığı görülmektedir.

Savcı tarafından teklif yapılırken ve talepten önce düzenlenirken TCK m. 54 ve 55 hükümleri dikkate alınmalıdır²⁴²⁴. İfade edildiği üzere, müsadere için kasten işlenen

²⁴²² Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 767; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 1068. Gerek bir mahkûmiyete ek olarak gerekse bağımsız olarak verilen güvenlik tedbirlerine hükmedilmesine ilişkin kararların diğer yönleri itibariyle kesin olan hükme temyiz edilebilirlik niteliği kazandırdığı kabul edilmektedir. Böylece örneğin, müsadere kararı, miktar yönünden kesin olan hükmün, şartlarının bulunması halinde kanun yolunda incelenmesine imkân sağlamaktadır. Bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2010/7-183, K. 2010/186, T. 05.10.2010. Ayrıca bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2009/2-237, K. 2010/51, T. 09.03.2010; Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2011/3-213, K. 2011/227, T. 15.11.2011 www.kazanci.com (Erişim Tarihleri: 03.01.2021).

²⁴²³ Benzer şekilde Yargıtay içtihatlarında; hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı itiraz kanun yoluna tabi olduğundan, hükmün parçası olan müsadere kararının da itiraz kanun yoluna tâbi olması gerektiği kabul edilmektedir. Bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2012/6-1452, K. 2014/195, T. 15.04.2014; Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2014/6-66, K. 2014/365, T. 11.07.2014 www.kazanci.com (Erişim Tarihleri: 03.01.2021).

²⁴²⁴ 7331 sayılı Kanun ile getirilen değişiklikten önce, müsadereye hükmedilebilmesi bakımından suçun ispatının gerektiği; seri muhakeme usulünde suçun işlediğine yönelik bir ispat söz konusu olmadığından ve usulün şüpheli tarafından kabul edilmesi suçun ikrarı anlamına gelmediğinden, dolayısıyla işlenmiş bir suçun varlığından söz edilemeyeceğinden, müsadere uygulamasının ceza muhakemesi sistemine uygun olmadığı ifade edilmiştir. Bkz. Baytaz, **“Seri Muhakeme Usulü”**, s. 256-257.

bir suçun varlığı gerekir. Seri muhakeme usulünde de mahkemenin hüküm kurması için dosyada yer alan delillere göre mahkûmiyet kararı verilmesi gerektiği kanaatine varması gereklidir. (CMK m. 250/9) Dolayısıyla seri muhakeme usulünün uygulanması neticesinde mahkeme tarafından hüküm kurulması halinde, hukuka aykırı fiilin varlığının tespiti ile bir suçun işlendiğinin sabit olduğu kabul edilmelidir. Bununla birlikte, mahkeme; savcı tarafından belirlenen müsadere bakımından, denetleyeceği diğer hususlardan başka eşyanın iyiniyetli üçüncü kişiye ait bulunup bulunmadığını, eşyanın müsaderesine karar verilmesinin orantılılık kuralına uygun olup olmadığını vb. değerlendirerek, savcının belirlediği müsaderenin isabetli olmadığı kanaatinde ise müsadere talebini kabul etmeme ve bu doğrultuda hüküm kurma imkânına sahiptir. (CMK m. 250/9) Mahkeme müsadereye karar verilmesi gerektiği halde bunu talepten iadesi sebebi yapmamış olması halinde, müsadereye karar veremeyeceği gibi, talebin reddine de karar veremeyecektir. Bu durumda müsadere usulüne ilişkin CMK m. 256 vd. hükümlerine göre, savcının davayı görmeye yetkili mahkemeye başvurabileceği kabul edilmelidir.

Seri muhakeme usulü kapsamındaki suçta kullanılan veya suçun işlenmesine tahsis edilen eşya ile suçun işlenmesi ile elde edilen kazançların müsaderesinin talep edildiği hususuna şüphelinin kabul tutanağında yer verilmesi gerektiği gibi, ayrıca müsadere talebi mahkemeye hitaben düzenlenen talepten de gösterilmelidir. Müsadere talep edilecek hallere, kumar oynanması için yer ve imkân sağlama suçunda ya da 1072 sayılı Rulet, Tilt, Langırt ve Benzeri Oyun Alet ve Makinaları Hakkında Kanunun 2. maddesinde belirtilen suçta kullanılan veya suçun işlenmesine tahsis edilen oyun makinelerinin veya suçun işlenmesi ile elde edilen maddi menfaatler ile ekonomik kazançların müsaderesinin talep edilmesi örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun kapsamına giren silahların bulundurulması suç oluşturduğundan, TCK m. 54 uyarınca bunların müsaderesinin talep edildiği hususuna kabul tutanağı ile birlikte talepten de yer verilmelidir²⁴²⁵. Ayrıca parada sahtecilik suçunun konusunu teşkil eden sahte banknotların da TCK m. 54/1 uyarınca müsaderesine karar verilmesi gerekir²⁴²⁶.

²⁴²⁵ 6136 sayılı Kanun'un 10. maddesi uyarınca, mahkemelerce zorahlıma karar verilen veya güvenlik kuvvetlerince herhangi bir şekilde ele geçirilen ateşli silahlarla mermiler ve bıçaklar bir tutanak karşılığı Millî Savunma Bakanlığı emrine verilir.

²⁴²⁶ Sahte Banknotların İncelenmesi ve Değerlendirilmesinde Uyulacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (R.G. Tarih-Sayı: 09.08.2005-25901) uyarınca, müsaderesine karar verilen sahte banknotlar, imha edilmek üzere Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına gönderilmektedir.

Seri muhakeme usulüne tabi olan ve özel kanunlarda düzenlenen bazı suçlar bakımından, müsadere tedbirine ilişkin hükümlere özel olarak yer verilmektedir. Örneğin, 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 93. maddesinin 1. fıkrasında belirtilen suç seri muhakeme usulün kapsamındadır ve maddenin 3. fıkrası uyarınca; maddede tanımlanan suçların konusunu oluşturan, işlenmesinde kullanılan ve işlenmesiyle elde edilen eşya veya mahsulün, TCK'nın müsadereye ilişkin hükümlerine göre müsadere edileceği düzenlenmektedir. Maddenin devamında; müsadere olunan mahsullerin satılarak bedelin Orman Genel Müdürlüğüne irad kaydolunacağı, müsadere olunan tesislerin ise Orman Genel Müdürlüğüne aynen muhafaza edilebileceği gibi, ihtiyaç görüldüğü takdirde ormancılık veya diğer kamu hizmetlerinde kullanılabileceği; aksi takdirde ilgili orman idaresince, yıkılmak suretiyle kararın infaz olunacağı hüküm altına alınmaktadır. Bu çerçevede seri muhakeme usulünün uygulanmasında şüpheli hakkında işgal ve faydalanma eylemi nedeniyle yaptırım belirlenirken, dava konusu yerde bulunan tesis niteliğinde olan örneğin binaların, meyve ağaçlarının, çitlerin vb., Orman Kanunu'nun 93/3. maddesine göre müsaderesine karar verilmesi gerektiği gözetilmelidir. Aynı zamanda, örneğin, orman kadastro sınırları içinde bulunduğu anlaşılan yerde dikili meyve ağaçlarının müsaderesi değerlendirilirken, bunlar müsadere edilmek üzere elde edilemediğinde, TCK m. 54/2 uyarınca, bunların değeri kadar paranın müsaderesi gerekmektedir. Ayrıca Orman Kanunu'na muhalefet bakımından, müsaderenin hakkaniyete uygun olmasına ilişkin TCK m. 53/3 düzenlemesi de dikkate alınmalıdır²⁴²⁷.

5. Seri Muhakeme Usulünün Uygulanmasının Talepname (Talep Yazısı) ile Mahkemeden Talep Edilmesi

a. Genel Olarak

Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 250. maddesinin 8. fıkrasında Cumhuriyet savcısının, şüpheli hakkında seri muhakeme usulünün uygulanmasını yazılı olarak görevli mahkemeden talep edeceği hüküm altına alınmıştır. (CMSMY m. 12/1) Kural olarak soruşturma evresi sonunda toplanan deliller, suçun işlendiği hususunda yeterli

²⁴²⁷ Orman Kanunu'nun 93. maddesine aykırılık suçu bakımından taşınmazın tamamının müsadere edilmesinin, işlenen suça nazaran daha ağır sonuçlar doğuracağı ve bu nedenle hakkaniyete aykırı olacağının gözetilmesi gerekir. Bkz. Yargıtay 3. Ceza Dairesi E. 2014/29426, K. 2014/29250, T. 11.9.2014 www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 03.01.2021).

şüphe oluştuyorsa; savcı tarafından iddianame düzenlenmektedir. Bununla birlikte, savcı soruşturma sonunda yeterli şüpheyeye ulaşsa da seri muhakeme usulünün uygulanması halinde henüz soruşturma evresi tamamlanmadığından ve bu kurum kovuşturma evresine geçilmeden ceza uyuşmazlığını çözmeyi amaçladığından iddianameden söz etmek mümkün değildir.

Kanunda savcının seri muhakeme usulünün uygulanmasını mahkemeden talep ettiği belge talep yazısı olarak ifade edilmekle birlikte, CMSMY’de talepname terimi kullanılmaktadır. CMSMY’nin 4/1-ç maddesinde talepname, seri muhakeme usulünde Cumhuriyet savcısı tarafından mahkemeye sunulan talep yazısı olarak tanımlanmaktadır. Yönetmelikteki bu terimin, talep yazısının uygulamada iddianameye benzer şekilde talepname olarak ifade edilecek olması nedeniyle tercih edildiği düşünülmektedir. Talepname esasen Türk ceza muhakemesi sistemine yabancı bir terim değildir²⁴²⁸. Savcı tarafından talepname düzenlenmesini öngören düzenlemeler, 1985 yılında yapılan değişiklik öncesinde 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu’nda yer almaktaydı. CMUK’un 171 vd. maddeleri uyarınca ilk soruşturmaya tabi hallerde kamu davası Cumhuriyet Savcılığı tarafından düzenlenen ve sorgu hâkimliğine verilen talepname ile açılmaktaydı²⁴²⁹. 1985 yılında gereksiz yere muhakemeyi uzattığı gerekçesi ile kaldırılan savcının talepname düzenleyerek ilk soruşturma açılmasını talep etmesi, delillerin yeterliliğinin değerlendirilerek zayıf nitelikteki iddiaların mahkemeye gelmesini ve gereksiz duruşmaları önleme işlevi görmekteyken²⁴³⁰; seri muhakeme usulü ise yeterli şüphenin var olduğu hallerde, şüphelinin kamu davası açılmadan cezalandırılmasını sağlayarak muhakemeyi basitleştirme ve hızlandırma amacı taşımaktadır. Savcının ilk soruşturma açılmasını istediği belge olan taleptamenin, seri muhakeme usulü kapsamında

²⁴²⁸ Güvenlik tedbiri muhakemesinde, savcının tedbir uygulanmasını mahkemeden talep ettiği yazının da talepname olarak ifade edildiği görülmektedir. Bkz. Hamide Zafer, “*Emniyet Tedbiri Muhakemesinin Özellikleri*”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. 62, S. 1-2, 2004, s. 286.

²⁴²⁹ 1412 sayılı CMUK’ta 1985 yılında yapılan değişiklik öncesinde ceza muhakemesi, ön soruşturma ve son soruşturma olmak üzere iki evreye, ön soruşturma da kendi içerisinde hazırlık soruşturması ve ilk soruşturma olmak üzere ikiye ayrılmıştı. Hazırlık soruşturmasının sonunda ise Cumhuriyet savcısı talepname düzenleyerek sorgu hâkiminden ilk soruşturmanın açılmasını talep etmekte; sorgu hâkimi bu istemi kabul ederse delil toplayarak Cumhuriyet savcısından soruşturmaya geçilip geçilmemesi bakımından mütalaasını sunmasını istemekteydi. Ayrıca CMUK m. 173 uyarınca da sorgu hâkimi taleptamenin reddetme yetkisine sahipti. Bkz. Nurullah Kunter, “*Sorgu Yargıcının Verebileceği Asli Kararlar*”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. XV, S. 4, 1949, s. 928 vd. İlk soruşturma evresinin kaldırılmasıyla son soruşturma evresine iddianame ile geçilmeye başlanmıştır. Ayrıca bkz. Evik, “*İddianamenin İadesi*”, s. 812 vd.

²⁴³⁰ Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 631.

düzenlenecek olan taleptenmeden oldukça farklı bir niteliğe sahip olduğu görülmektedir.

Talepname, seri muhakeme usulü kapsamında savcının taleplerini bildirmek için düzenlediği, kanunda belirtilen unsurları taşıyan yazılı belge olarak tanımlanabilir. Talepname doktrinde iddianame benzeri bir belge olarak nitelendirilmektedir²⁴³¹. Ayrıca taleptenmenin, seri muhakemeyi kovuşturma evresine intikal ettiren bir ara süreç veya ara belge olarak kabul edileceği ifade edilmektedir²⁴³². Ancak bu görüşe katılmak mümkün değildir. Zira seri muhakeme usulü bütünüyle soruşturma evresinde uygulanmakta olup bu yöntemin uygulanması halinde kovuşturma evresine geçilmemekte; mahkemenin inceleme ve hüküm vermesi de soruşturma evresi içinde gerçekleşmekte ve soruşturma evresi hüküm ile sonuçlandırılmaktadır²⁴³³. Bir görüşe göre, seri muhakeme usulünün uygulanması talebiyle mahkemeye gelen ancak mahkemece reddedilen dosya savcılığa gönderilmemeli ve talep iddianame olarak kabul edilerek kovuşturma evresine geçilmelidir²⁴³⁴. Ancak kanaatimizce iddianame ile benzerlik gösterdiği özellikler bulunsa da iddianameden farklı bir niteliğe sahip olan taleptenmenin, iddianame olarak kabulü söz konusu olamaz²⁴³⁵. Nitekim madde gerekçesinde de taleptenmenin, iddianameden farklı bir niteliğe sahip olduğu ortaya

²⁴³¹ Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 874; Sevdiren, “**Seri Muhakeme Usulü Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler**”, s. 596; Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku II**, s. 204; Başarır, “**Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usullerinin Değerlendirilmesi**”, s. 296. Taleptenmenin, iddianamenin seri muhakeme usulündeki karşılığı olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 181.

²⁴³² Taşkın, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 62-63. Ayrıca yazar, mahkemenin yetkisinin başladığı aşamayı kovuşturma evresi olarak nitelemektedir. Bkz. Taşkın, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 65.

²⁴³³ Benzer yönde Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku II**, s. 207; Atalay, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 660; Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 82; Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 139; Çağlar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 14-15. Seri muhakeme usulü tamamlanıncaya kadar failin şüpheli sıfatı taşıdığı ve taleptenmenin görevli mahkemeye sunulmasının şüpheli sıfatını değiştirmedeği hakkında bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 627. Savcının talepname düzenlenmesi üzerine gerçekleşen mahkemenin inceleme ve denetim sürecinin ara muhakeme benzeri bir süreç olarak değerlendirilebileceği hakkında bkz. Kocakale, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 45. Ayrıca mahkemenin taleptenmenin kabulüne karar vermesi halinde kovuşturma evresinin başlayacağı hakkında bkz. Kocakale, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 121. Kanaatimizce bu görüşler isabetli değildir.

²⁴³⁴ Şen, “**Seri ve Basit Yargılama Usulleri**”, s. 277. Kanunda açıkça belirtilmese de iddianame düzenlenmeyip talep yazısının iddianame yerine geçeceği ve mahkemenin iddianamenin kabulü veya iadesi yönünde karar vereceği de ifade edilmektedir. Bkz. Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 874.

²⁴³⁵ Benzer yönde Özkan Gültekin, **Öğretide ve Uygulamada İddianame ve İddianamenin İadesi**, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2021, s. 282. Örneğin, müsadere usulünde düzenlenen talep yazısı bakımından Yargıtay, taşınması ve bulundurulması başlı başına suç olan eşyaya ilişkin talep yazısının bir şüpheli hakkında düzenlenmiş iddianame niteliğinde bulunmadığını ve bu nedenle CMK m. 174 uyarınca iadesinin isabetli olmadığını kabul etmiştir. Bkz. Yargıtay 8. Ceza Dairesi E. 2005/2622, K. 2005/9017, T. 04.10.2005 www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 03.01.2021).

konulmaktadır²⁴³⁶. Aynı zamanda talepname, iddianame yerine geçen belge olarak da nitelendirilemez²⁴³⁷. Tüm bunların yanında talepnameyi, seri muhakeme usulünün uygulanması amacıyla görevli ve yetkili mahkemeye hitaben düzenlenen *sui generis* bir belge olarak nitelendirmek uygun olacaktır²⁴³⁸.

b. Talepnamenin Düzenlenmesi ve İçeriği

Savcı, teklifin müdafî huzurunda kabulü üzerine, görevli ve yetkili mahkemeye hitaben şüpheli hakkında seri muhakeme usulünün uygulanmasını istediği belge olan talepnameyi düzenlemektedir²⁴³⁹. Talepname ile savcılık, mahkemeden seri muhakeme usulünün uygulanması suretiyle hüküm kurmasını talep etmektedir. Seri muhakeme usulü kapsamında mahkeme şartların varlığına kanaat getirirse, talepnamede belirtilen yaptırımdan daha ağır olmamak üzere 250/4 ile 250/7 hükümleri doğrultusunda hüküm kurmaktadır. Yaptırım doğrultusunda hüküm kurma zorunluluğu kaldırıldığından, mahkemenin talepteki yaptırım ile bağlı olmadığını ifade etmek gerekir. Bununla birlikte, her ne kadar mahkemeye yaptırımı değiştirmek yetkisi tanınmış olsa da savcının talebi önemini korumaktadır. Nitekim savcının talebi, alacağı cezanın üst sınırı yönünden şüpheli için kazanılmış hak oluşturmaktadır. Özellikle mahkeme tarafından talepte belirlenen yaptırım doğrultusunda hüküm kurulması durumunda; esasen savcı tarafından bir nevi hüküm oluşturulduğu, bunun talepname haline getirilerek mahkemeye sunulduğu ve talebin onaylanarak mahkeme hükmü haline getirildiği söylenebilir.

Talepnamede bulunması gereken unsurlar, CMK m. 250/8 ile bu hükmeye paralel şekilde CMSMY m. 12’de düzenlenmektedir. Mahkemeye hitaben düzenlemesi gereken talepname örneği, CMSMY’nin ekinde gösterilmektedir²⁴⁴⁰. Kanun hükmü

²⁴³⁶ “Geleneksel muhakemeye nazaran bu usulün farkının ortaya konulabilmesi amacıyla, inceleme ve hüküm sürecinin başlangıcı, kamu davası açan iddianame gibi bir belgeye değil, soruşturmayı yürüten Cumhuriyet savcısının yazılı talebine bağlanmıştır.” Bkz. 7188 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Gerekçesi, s. 18.

²⁴³⁷ Talepnamenin iddianame yerine geçen belgeye büyük oranda benzerlik gösterdiği, ancak savcı tarafından düzenlendiğinden iddianame yerine geçen belge olarak nitelendirilemeyeceği hakkında bkz. Köken, “İddianame Yerine Geçen Belge”, s. 260.

²⁴³⁸ Benzer yönde Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 134.

²⁴³⁹ Seri muhakeme usulü uygulanmasının mahkemeden talep edileceğine ilişkin ibare yerine, şüpheli hakkında belirlenen ceza yaptırımının ve/veya güvenlik tedbirinin onaylanarak seri muhakeme usulünün tamamlanmasının mahkemeden talep edileceği şeklinde bir ibareye yer verilmesinin daha isabetli olacağı hakkında bkz. Kocakale, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 106-107.

²⁴⁴⁰ CMSMY Ekleri için bkz. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191231M4-2-1.pdf> (Erişim Tarihi: 05.01.2021).

uyarınca talepname; şüphelinin kimliği ve müdafii, mağdur veya suçtan zarar görenlerin kimliği ile varsa vekili veya kanuni temsilcisi, isnat olunan suç ve ilgili kanun maddeleri, isnat olunan suçun işlendiği yer, tarih ve zaman dilimi, şüphelinin tutuklu olup olmadığı; tutuklanmış ise, gözaltına alma ve tutuklama tarihleri ile bunların süreleri, isnat olunan suçun oluşturan olayların özeti, Cumhuriyet savcısı tarafından bu usulün uygulanmasının şüpheliye teklif edildiği ve şüphelinin müdafii huzurunda teklifi kabul ettiği, belirlenen yaptırım ile uygulanmış ise hükmün açıklanmasının geri bırakılması, hapis cezasına seçenek yaptırımlar veya hapis cezasının ertelenmesine ilişkin ilişkin hususlar ve güvenlik tedbirleri gösterilir.

Talepnamenin içermesi gereken hususların, CMK m. 170/3 uyarınca iddianamenin içermesi gereken şekli hususlar ile paralel şekilde düzenlendiği görülmektedir²⁴⁴¹. Nitekim görevli ve yetkili mahkemeye hitaben düzenlenen iddianamede; şüphelinin kimliği, müdafii, maktul, mağdur veya suçtan zarar görenin kimliği, mağdurun veya suçtan zarar görenin vekili veya kanunî temsilcisi, açıklanmasında sakınca bulunmaması halinde ihbarda bulunan kişinin kimliği, şikâyetle bulunan kişinin kimliği, şikâyetin yapıldığı tarih, yüklenen suç ve uygulanması gereken kanun maddeleri, yüklenen suçun işlendiği yer, tarih ve zaman dilimi, suçun delilleri, şüphelinin tutuklu olup olmadığı; tutuklanmış ise, gözaltına alma ve tutuklama tarihleri ile bunların süreleri gösterilir.

CMK m. 170/4 uyarınca iddianamede, yüklenen suçun oluşturan olayların mevcut delillerle ilişkilendirilerek açıklanması gerekmektedir. Söz konusu düzenlemenin amacı, soyut bir iddia ile yetinilmeyip iddianın somutlaştırılması ve yeterli suç şüphesinin ortaya konulmasıdır²⁴⁴². O halde savcı, olaya ilişkin değerlendirmesine hangi delillerden hareket ederek ulaştığını açık ve net bir şekilde ortaya koymalıdır²⁴⁴³. Nitekim iddianamenin iadesinin düzenlendiği CMK'nın 174. maddesinde 5353 sayılı Kanun ile yapılan değişikliğin gerekçesinde de olaylar ile deliller arasında ilişki kurulmaksızın, sadece olaylara ve sadece delillere art arda yer verilmiş ve takdirin mahkemeye bırakılmış olması halinde iddianamenin iadesinin mümkün olduğu ifade

²⁴⁴¹ CMK'nın 170. maddesinin 3. fıkrasında iddianamenin şekli unsurlarına, 4, 5 ve 6. fıkralarında ise maddi unsurlarına yer verilmiştir. Bkz. Özkan Gültekin, “İddianamenin İadesi”, **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 1, S. 3, 2006, s. 50-51.

²⁴⁴² Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 465.

²⁴⁴³ Erkut Güçlü Kahraman, “Yeterli Şüpheli Kavramının İddianamenin İadesi Kurumu Bakımından Değerlendirilmesi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 16, S. 1, 2014, s. 133.

edilmiştir²⁴⁴⁴. Bununla birlikte, seri muhakeme usulü kapsamında talepname, yalnızca isnat olunan suç oluşturulan olayların özetine yer verilmesi yeterli görülmüş; ayrıca olayların deliller ile ilişkilendirilmesi aranmamıştır²⁴⁴⁵. Bu çerçevede seri muhakeme usulünde isnat olunan suç oluşturulan olayların deliller ile ilişkilendirilmesine gerek olmadığı, zira zaten şüphelinin usulün uygulanmasını kabul ettiği ileri sürülebilir ve böylece talepname savcı tarafından suça ilişkin olayların hikayeleştirilmesinin yeterli olduğu, ayrıca deliller ile ilişkilendirmenin gerekli olmadığı iddia edilebilir. Bu sonuç ise yeterli şüphenin tartışılması ve ortaya konulması bakımından sorunludur²⁴⁴⁶.

Kamu davasının açılması için yeterli şüphenin varlığı ve şüphenin delillere dayanması gerekliliği karşısında, olayların uyuşmazlığın çözümüne katkı sunacak deliller ile ilişkilendirilmesi son derece önemlidir²⁴⁴⁷. Nitekim yeterli şüphe, yeterli delil ile ortaya konulabilir²⁴⁴⁸. Yeterli delil toplanmadan düzenlenen iddianame iade edilmelidir²⁴⁴⁹. Bununla birlikte, bir görüş tarafından, CMK'nın 174. maddesi 170. maddeye bütünüyle atıf yaptığından iddianamenin yeterli şüphenin oluşmadığı gerekçesiyle iadesine karar verilebileceği ileri sürülse de²⁴⁵⁰; suçun işlendiği hususunda

²⁴⁴⁴ 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi Gerekçesi, s. 21. Kanun teklifinin gerekçesi için bkz. <https://www2.tbmm.gov.tr/d22/2/2-0453.pdf> (Erişim Tarihi: 05.01.2021).

²⁴⁴⁵ Yenisey - Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 877.

²⁴⁴⁶ CMK m. 170'de yer alan hükme benzer bir düzenlemeye yer verilmemesinin, yeterli şüphenin tartışılması bakımından önemli sorunlar yaratacağı hakkında bkz. Sevdiren, "**Seri Muhakeme Usulü Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler**", s. 597.

²⁴⁴⁷ Bu konuda bkz. Yargıtay 4. Ceza Dairesi E. 2018/3158, K. 2018/11639, T. 07.06.2018; Yargıtay 21. Ceza Dairesi E. 2015/8129, K. 2016/4645, T. 25.05.2016 www.kazanci.com (Erişim Tarihleri: 05.01.2021).

²⁴⁴⁸ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 565; Gültekin, "**Ceza Muhakemesi Hukukunda Şüphe**", s. 127.

²⁴⁴⁹ İddianamenin en önemli dayanağının yeterli suç şüphesi oluşturan deliller olduğu, mahkûmiyet olasılığı ortaya koymayan delil durumuna dayanan bir iddianamenin iade edilmesi gerektiği görüşü için bkz. Yenisey - Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 719. Yeterli delil toplanmadan dava açılması ve mahkemenin soruşturma yapmak zorunda kalacağının anlaşılması halinde iddianamenin iadesi gerektiği hakkında bkz. Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku I**, s. 100. Ayrıca bkz. Yargıtay 16. Ceza Dairesi E. 2019/1579, K. 2019/2098, T. 28.03.2019: "*Soruşturma aşamasında toplanan deliller sonucunda yeterli şüphenin oluşmaması durumunda kovuşturmayaya yer olmadığına dair karar verilmesi, yargılama aşamasında hâkim veya mahkemece verilen kararlar ile kanun yolu aşamalarında delillerin hukuka uygunluk denetiminin yapılacağına dair düzenlemelerin yanı sıra; iddianamenin iadesi müessesinin de delilin denetimine olanak tanıdığına kabulü gereklidir. Ancak Anayasanın 38, 5271 Sayılı CMK'nın 206/2 maddelerindeki düzenlemeler kapsamında, bu olanağın çok geniş yorumlanmaması gerektiği CMK'nın 172/1 maddesinin doğal sonucudur.*" Aynı yönde Yargıtay 16. Ceza Dairesi E. 2019/4393, K. 2019/6487, T. 18.10.2019 www.kazanci.com (Erişim Tarihleri: 05.01.2021).

²⁴⁵⁰ Ahu Karakurt, "*Türk Ceza Muhakemesi Hukuku'nda İddianamenin İadesi*", **TBB Dergisi**, S. 82, 2009, s. 10. Benzer yönde Murat Balcı, "*Delillerin, Suçun İşlendiği Hususunda Yeterli Şüphe Sebebi Oluşturması (CMK m. 170/2)*", **Terazi Hukuk Dergisi**, C.7, S. 72, Ağustos 2012, s. 15. Ayrıca bkz. Meraklı, "**İddianamenin İadesi**", s. 1607-1608.

yeterli şüphenin oluşup oluşmadığı konusunda takdirin savcıya ait olduğu, bu nedenle mahkeme tarafından yeterli şüphenin bulunmadığı gerekçesiyle iade kararı verilemeyeceğini değerlendiren görüşler de bulunmaktadır²⁴⁵¹. Bu görüşe göre, mahkemenin olayın içeriğine girerek söz konusu delillerin yeterli şüphe oluşturup oluşturmadığını denetleyemeyeceği kabul edilmektedir²⁴⁵². İddianame düzenlemek için yeterli şüphe bulunduğu savcı tarafından takdir edilmiş olsa da kural olarak mahkeme, yapılacak yargılama sonucunda şüphenin yenilemediği kanaatinde ise beraat kararı verebilecektir. Bununla birlikte, seri muhakeme usulünün uygulanabilmesinin şartlarından biri de yeterli şüpheyne ulaşılması olduğundan ve usulün uygulanması halinde şüpheli hakkında beraat kararı verilmesi mümkün olmayıp mahkûmiyet hükmü kurulacağından, mahkeme bakımından savcının delillere ve şüphe derecesine ilişkin yaptığı değerlendirmeler de önem arz etmektedir²⁴⁵³.

7331 sayılı Kanun değişikliği ile yeniden düzenlenen 250/9. madde uyarınca, mahkemenin hüküm kurabilmesi için dosyadaki deliller mahkûmiyet kararı verilmesini gerektirmelidir. Mahkeme; isnadın deliller ile desteklenip desteklenmediğini denetleyerek, yeterli şüpheyne ulaşılmadan usulün işletildiği kanaatine varırsa ve dosyadaki delillere göre mahkûmiyet kararı verilmesi gerektiği kanaatine ulaşamazsa, talebin reddine karar verecektir. Bu noktada talepten savcının delilleri belirterek olaylar ile ilişkilendirmesi de önemini artırmış görünmektedir.

Şüphelinin cezalandırma istemiyle mahkemeye hitaben düzenlenen ve kamu davası açılmasını sağlayan iddianamede olaylarla ilişkili delillere yer verilmesi; ancak

²⁴⁵¹ Ali Burak Uğur, **Açıklamalı - İctihath İddianame ve İddianamenin İadesi**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2018, s. 106. Yargıtay'ın da bu doğrultuda kararları bulunmaktadır. Bkz. Yargıtay 9. Ceza Dairesi E. 2013/15344, K. 2014/2553, T. 06.03.2014. Benzer şekilde bkz. Yargıtay 2. Ceza Dairesi E. 2018/3554, K. 2018/8778, T. 11.07.2018; Yargıtay 9. Ceza Dairesi E. 2011/9480, K. 2011/27771, T. 06.10.2011; Yargıtay 1. Ceza Dairesi E. 2008/429, K. 2008/108, T. 21.01.2008 www.kazanci.com (Erişim Tarihleri: 05.01.2021).

²⁴⁵² İddianamenin mahkeme tarafından delil tartışmasına girilerek yeterli şüphenin oluşmadığı gerekçesiyle iade edilmesinin, ihsas-ı rey olarak değerlendirilebileceği hakkında bkz. Süleyman Özar, *“İddianamenin İadesi, Tespitler, Sorunlar ve Öneriler”*, **Adalet Dergisi**, Y. 98, S. 28, Mayıs 2007, s. 330; Kahraman, *“Yeterli Şüphe Kavramının İddianamenin İadesi Kurumu Bakımından Değerlendirilmesi”*, s. 147. Mahkemenin yeterli şüphe bulunmadığı gerekçesiyle iddianameyi iade etmesinin ihsas-ı rey olmadığına ilişkin bkz. Gökhan Taneri, *“İlkesel Yaklaşımla İddianamenin İadesi”*, **Zirve Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 2, S. 2, 2013, s. 97.

²⁴⁵³ Seri muhakeme usulünün uygulanması için suçun şüpheli tarafından işlendiğine dair yeterli şüphe bulunması gerektiği hakkında detaylı bilgi için bkz. Üçüncü Bölüm II - F Seri Muhakeme Usulünün Şüphe Şartı: Yeterli Şüpheyne Ulaşılmış Olması başlığı.

şüpheli hakkında yaptırım talebini içeren ve mahkemenin onayı halinde mahkûmiyet ile sonuçlanacak olan seri muhakeme usulündeki talepname bakımından olaylarla ilişkili delillere yer verilmesinin öngörülmemesi önemli bir eksiklik olarak nitelendirilmelidir²⁴⁵⁴. Bu kapsamda delilleri gösterme ve gerekçe zorunluluğuna yer verilmemiş olmasının, savcının delil ve gerekçelerini belirtmesinin istenmediğini çağrıştırdığı, savcının gerekçe ve kanaatine dayanak delilleri göstermesinde ise yarar bulunduğu ileri sürülmektedir²⁴⁵⁵. Keyfiliği önlemek ve mahkeme denetimini etkin şekilde sağlamak bakımından savcının, talepname ile olayla ilgili delilleri ilişkilendirerek göstermesi ve şüpheli hakkında belirlediği yaptırımı gerekçelendirmesi gerektiğini ifade etmek gerekir²⁴⁵⁶. Nitekim seri muhakemenin uygulanmasında, talebin dosyadaki somut gerçeklere ve olgulara dayanan bir zemininin ve şüpheli hakkında talep edilen yaptırımın uygulanmasını destekleyen ve mahkûmiyet kararı verilmesini gerektiren yeterli hukuka uygun delilin bulunması zorunludur. 7188 sayılı Kanun gerekçesinde de hâkimin, maddi gerçeğin araştırılması amacıyla soruşturmanın genişletilmesi, yeni delillerin toplanması, tanık dinlenmesi gibi yetkilerinin bulunmadığı belirtilmekle birlikte; maddi gerçeğin ortaya çıkarılabilmesini sağlamak amacıyla böyle bir araştırma yapılmasına ihtiyaç duyduğu takdirde, usulün uygulanmasına ilişkin talebi reddetmesi gerektiği ifade edilmektedir²⁴⁵⁷. O halde hâkim, maddi gerçeğin ortaya çıkarılması bakımından araştırma yapılmasını ve delil toplanmasını gerekli görürse usulün uygulanmasını reddetmelidir. Ancak olaylarla ilişkilendirilen delillere talepname ile yer verilmemesi ihtimalinde, hâkimin böyle bir denetim yapması da zorlaşacaktır.

Talepname ile deliller, somut olayların kurgulanması kapsamında ele alınmalıdır. Bu açıdan seri muhakeme usulü kapsamında düzenlenen talepname ile yalnızca olay özetine yer verilmesi ile yetinilmemesi, olayların deliller ile ilişkilendirilerek açıklanması ve taleplerin gerekçelendirilmesi gerektiği kabul edilmelidir; aksi halde

²⁴⁵⁴ Benzer yönde Atalay, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 678. Ayrıca bkz. Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 135-136; Çağlar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 85.

²⁴⁵⁵ Kızılarıslan, “**Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**”, s. 1939.

²⁴⁵⁶ Benzer yönde Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 287; Babayiğit - Karacan, “**Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**”, s. 874. Ancak seri muhakeme usulünde esas belgenin kabul tutanağı olduğu ve kabul tutanağında şüphelinin lehine olarak değerlendirilecek alternatiflerin hangi gerekçelerle uygulanmadığı belirtilmişse, talepname ile bu hususların ayrıca belirtilmesine gerek olmadığına ilişkin görüşe katılmamaktayız. Benzer yönde Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 136.

²⁴⁵⁷ 7188 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Gerekçesi, s. 18.

kişi hak ve özgürlüklerine haksız bir müdahale gündeme gelebilir. Bu çerçevede hükmün yeniden düzenlenerek, talepten suçu oluşturan olaylara dosyadaki deliller ile ilişkilendirilerek yer verilmesi ve savcının taleplerini gerekçelendirmesi gerektiği şeklinde açık bir düzenleme getirilmesi isabetli olacaktır²⁴⁵⁸.

Talepten yer verilmesi zorunlu unsurlardan, isnat olunan suç ve ilgili kanun maddeleri ile isnat oluşturan suç oluşturan olayların özeti hususları birbirini tamamlayıcı niteliktedir. Talepten yalnızca yüklenen suç ve uygulanması gereken kanun maddelerinin yazılması yeterli olmayıp, olayın suçun unsurlarını içerecek şekilde açıklanması ve belirsizliğe yol açacak şekilde genel nitelikteki ifadeler yer verilmemesi gerekmektedir. Bu bakımdan fail ve soruşturma konusu eylemin hangi eylem olduğu çelişkiye yer bırakmayacak şekilde anlatılmalı; seri muhakeme usulü kapsamında olduğu değerlendirilen suç teşkil eden eylem, açık ve net bir şekilde belirlenmelidir²⁴⁵⁹. Eylemin açıkça belirlenmesi bunun seri muhakeme usulüne tabi bir suç teşkil edip etmediğinin denetlenmesi bakımından önemlidir. Sonuç olarak, talepten yer alması gereken hususlar bakımından en azından iddianameler için kanun ve yargı kararları ile öngörülen standartların aranması gerektiği ifade edilmelidir²⁴⁶⁰.

Zincirleme suç hükümlerinin koşulları gerçekleşmişse, suçlara ilişkin dosyalar birleştirilerek şüpheli hakkında zincirleme suç hükümlerinin uygulandığı tek bir talepten düzenlenecektir. İştirak halinde işlenen suçlarda, her biri şüpheli için ayrı bir talepten düzenlenmesi gerekip gerekmediğine; şüpheliler hakkında tek bir talepten düzenlenmesinin yeterli olup olmadığına ilişkin kanunda bir açıklık bulunmamaktadır. Bu durumda savcı tarafından her bir şüpheliye aynı yaptırımı teklif etme zorunluluğu bulunmasa da iddianamede olduğu gibi, tek bir talepten düzenlenmesi uygun olacaktır²⁴⁶¹.

²⁴⁵⁸ Benzer yönde Baytaç, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 258-259. Savcının yaptırımı, cezaya ve cezanın infazına alternatif kurumların ve güvenlik tedbirlerinin uygulanmasına ilişkin talebini gerekçelendirmesi gerektiğine ilişkin ayrıca bkz. Üçüncü Bölüm III - A - 4 - b Yaptırımın Belirlenmesi ve III - A - 4 - d Cezaya ve Cezanın İnfazına Alternatif Kurumlar ile Güvenlik Tedbirlerini Uygulayabilme Yetkisi başlıkları.

²⁴⁵⁹ İddianame yönünden benzer tespitler için bkz. Yargıtay 6. Ceza Dairesi E. 2017/2483, K. 2019/5786, T. 21.11.2019. Ayrıca bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2004/11-174, K. 2004/202, T. 5.5.2004 www.kazanci.com (Erişim Tarihleri: 05.01.2021).

²⁴⁶⁰ Benzer yönde Aygörmüş Uğurlubay - Haydar - Korkmaz, “**Seri Muhakeme Usulüne İlişkin Sorunlar**”, s. 262; Gültekin, **İddianame ve İddianamenin İadesi**, s. 285.

²⁴⁶¹ Benzer yönde Erdem - Şentürk, “**Seri Muhakeme Yöntemi**”, s. 594; Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 287; Erdoğan, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 2020; İldırar, **Seri Muhakeme**

c. Talepname Düzenlenmesinin Bazı Suçlar Bakımından Sonuçları

Talepname düzenlenmesinin zincirleme suç ve mütemadi suçlar bakımından birtakım sonuçları bulunmaktadır. Zincirleme suç, bir suç işleme kararı icrası kapsamında farklı zamanlarda aynı suçun aynı mağdura karşı birden çok kez işlenmesidir²⁴⁶². Zincirleme suç bakımından talepname düzenlenmesinin, iddianame düzenlenmesinde olduğu gibi, hukuki bir kesinti teşkil ettiğini kabul etmek yerinde olacaktır. İddianamenin düzenlenmesiyle olaylar arasında hukuki kesinti olduğundan, düzenlenerek kabul edilmesi halinde iddianamenin düzenlenme tarihinden sonra aynı suçun tekrar işlenmesi durumunda, bu eylem başka bir ceza soruşturmasının konusunu oluşturacaktır²⁴⁶³. Zincirleme suçtan söz edebilmek için geçerli bir koşul olan tek bir suç işleme kararının tespiti açısından savcı tarafından talepname düzenlenmesiyle hukuki kesinti oluşacak ve talepname düzenlendikten sonra mahkeme tarafından iade edilmediği hallerde, şüpheli tarafından aynı suçun tekrar işlenmesi durumunda, yeni ve ayrı bir suç söz konusu olacağından zincirleme suç hükümleri uygulama alanı bulamayacaktır²⁴⁶⁴.

İddianamenin düzenlenmesinde olduğu gibi, mütemadi (kesintisiz) suç bakımından talepnamenin düzenlendiği tarihin hukuki kesinti oluşturduğu ve bu tarihe kadar işlenen eylemin tek bir suç teşkil edeceği kabul edilmelidir. Mütemadi suçlarda fiilin icrası süreklilik arz etmekte olup suçun tamamlanma ve bitme anı birbirinden farklıdır²⁴⁶⁵. Bu kapsamda mütemadi suçların bitme anı, temadinin (sürekliliğin) sona erdiği andır²⁴⁶⁶. Mütemadi suçların hukuki ve fiili kesintiyle sona ermesi mümkündür. Tamamlanma ve bitme anının farklı olmasının bir sonucu olarak, uygulanacak kanun

Usulü, s. 182. Özellikle birden çok şüphelinin ve olayın olduğu hallerde, iddianamede olaylar anlatılırken birbirlerinden ayrılmalı ve hangi olayda hangi şüpheli hakkında ceza istenildiği belirtilmelidir. Bkz. Yargıtay 7. Ceza Dairesi E. 2018/5361, K. 2018/14822, T. 13.12.2018 www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 05.01.2021).

²⁴⁶² Özgenç, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 664 vd.; Artuk - Gökçen - Alşahin - Çakır, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 789 vd.; Akbulut, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 874 vd.

²⁴⁶³ Bu konuda bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2014/2-37, K. 2015/47, T. 17.03.2015. Benzer yönde bkz. Yargıtay 7. Ceza Dairesi E. 2018/13375, K. 2018/11506, T. 01.11.2018 www.kazanci.com (Erişim Tarihleri: 06.01.2021).

²⁴⁶⁴ Suçların bir suç işleme kararının icrası kapsamında işlenmeleri şartının tespiti bakımından Yargıtay'ın yeni bir sebep ortaya çıkması, fırsatların değerlendirilmesi, zaman aralığı, iddianame düzenlenmesi şeklinde hukuki bir kesintinin bulunması gibi kriterlerden faydalandığı görülmektedir. Bkz. Yeşim Yılmaz, “İnsan Ticareti Suçu ve İctima Sorunu”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C. 23, S. 3, 2017, s. 929-930.

²⁴⁶⁵ Özgenç, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 189-190; Akbulut, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 306-307.

²⁴⁶⁶ Artuk - Gökçen - Alşahin - Çakır, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 329.

hükümleri bakımından kesintinin gerçekleştiği tarih esas alınmalıdır²⁴⁶⁷. Mütemadi suçlarda hukuki kesintinin belirlenmesi, bu suçlara ilişkin zincirleme suç hükümlerinin uygulanıp uygulanmayacağının tespiti bakımından da önem arz etmektedir. Bu suçlar bakımından iddianamenin düzenlendiği tarihte kesintinin de gerçekleştiği kabul edilmektedir²⁴⁶⁸.

Seri muhakeme usulü kapsamındaki suçların zincirleme suç şeklinde işlenmesi mümkün olduğu gibi, birtakım suçların da mütemadi suç olduğunu ifade etmek gerekir. Örneğin, hakkı olmayan yere tecavüz suçunda (TCK m. 154/2), suça konu yere tecavüze devam ettiği müddetçe suç da devam etmektedir²⁴⁶⁹. Parada sahtecilik suçunun düzenlendiği 197. maddesinin 3. fıkrasındaki suç da mütemadi suç özelliği göstermektedir²⁴⁷⁰. Ayrıca kumar oynanması için yer ve imkân sağlama suçu, fiilin icrası süreklilik gösterdiğinden mütemadi bir suçtur²⁴⁷¹. Gürültüye neden olma suçu da mütemadi şekilde işlenebilmektedir²⁴⁷². 6136 sayılı Kanun'un 13. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenen suç da mütemadi suçlardandır²⁴⁷³. Yine Orman Kanunu'nda düzenlenen işgal ve faydalanma suçu (m. 93/1) süreklilik arz ettiğinden, mütemadi suç hükümleri uygulama alanı bulacaktır²⁴⁷⁴. Talepnamenin mahkemece iade edilmediği hallerde, mütemadi özellik gösteren bu suçlar daha önce kesintiye uğramamışsa suç tarihinin, hukuki kesintinin gerçekleştiği talepname tarihi olarak kabulü gerekmektedir²⁴⁷⁵. Dolayısıyla talepnamenin düzenlenmesine kadar devam eden eylemin tek bir suç oluşturduğu kabul edilmelidir.

²⁴⁶⁷ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 134.

²⁴⁶⁸ Yargıtay 8. Ceza Dairesi E. 2005/613, K. 2005/12408, T. 21.12.2005; Yargıtay 8. Ceza Dairesi E. 2017/17874, K. 2018/3566, T. 02.04.2018; Yargıtay 8. Ceza Dairesi E. 2012/14768, K. 2013/22568, T. 16.09.2013; Yargıtay 8. Ceza Dairesi E. 2014/232, K. 2014/11925, T. 08.05.2014; Yargıtay 8. Ceza Dairesi E. 2017/7830, K. 2019/4484, T. 28.03.2019 www.kazanci.com (Erişim Tarihleri: 06.01.2021).

²⁴⁶⁹ Yargıtay 8. Ceza Dairesi E. 2013/908, K. 2013/15523, T. 21.5.2013 www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 06.01.2021). Ayrıca bkz. Sınar, “**Hakkı Olmayan Yere Tecavüz**”, s. 189.

²⁴⁷⁰ Yargıtay 8. Ceza Dairesi E. 2014/2688, K. 2014/4103, T. 24.02.2014; Yargıtay 8. Ceza Dairesi E. 2016/4737, K. 2016/9467, T. 10.10.2016. Ayrıca bkz. Yargıtay 8. Ceza Dairesi E. 2017/26281, K. 2019/1592, T. 26.12.2019 www.kazanci.com (Erişim Tarihleri: 06.01.2021).

²⁴⁷¹ Hakan Karakehya, “*Kumar Oynanması İçin Yer ve İmkân Sağlama Suçu*”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Nur Centel’e Armağan)**, Özel Sayı, C. 19, S. 2, İstanbul: Beta Yayınevi, 2013, s. 708.

²⁴⁷² Mahmut Kaplan - Barış Atladı, “*Gürültü Kirliliğine Neden Olma Suçu*”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Durmuş Tezcan’a Armağan)**, C. 21, Özel Sayı, 2019, s. 647.

²⁴⁷³ Yargıtay 3. Ceza Dairesi E. 2018/6442, K. 2019/3054, T. 14.2.2019 www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 06.01.2021).

²⁴⁷⁴ Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2015/3-1073, K. 2019/64, T. 05.02.2019 www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 06.01.2021).

²⁴⁷⁵ Benzer yönde Aldemir, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**, s. 49.

6. Mahkemenin Denetim ve Kararı

a. Genel Olarak

Savcının şüpheli hakkında seri muhakeme usulünün uygulanmasını talepname ile görevli mahkemeden talep etmesi üzerine, mahkeme öncelikle taleptenamenin iadesi sebeplerinin bulunup bulunmadığını inceleyecektir. (CMK m. 250/8) Taleptenamenin iadesini gerektiren bir sebep bulunmaması halinde mahkeme, şüpheliyi müdafî huzurunda dinleyecek; şartların gerçekleşip gerçekleşmediğini, eylemin seri muhakeme usulü kapsamında olup olmadığını ve dosyadaki delillere göre mahkûmiyet kararı verilmesi gerekip gerekmediğini denetledikten sonra taleptenamede belirtilen yaptırımdan daha ağır olmamak üzere hüküm kuracak veya talebin reddine karar verecektir. (CMK m. 250/9) Mahkeme, CMK m. 250/3’de belirtilen şartların gerçekleşmediği, isnat olunan suçun seri muhakeme usulü kapsamında olmadığı veya dosyadaki delillere göre mahkûmiyet kararı verilmesi gerekmediği kanaatinde olursa talebi reddederek, dosyayı soruşturmanın genel hükümlere göre sonuçlandırılması amacıyla Cumhuriyet başsavcılığına gönderecektir. (CMK m. 250/9, CMSMY m. 13/4)

Seri muhakeme usulü yürürlüğe girdiğinde, mahkemenin denetim yetkisi üçüncü fıkradaki şartların gerçekleşip gerçekleşmediği ve eylemin seri muhakeme usulü kapsamında olup olmadığı ile sınırlı tutulmuş iken; 7331 sayılı Kanun ile mahkemeye dosyadaki delillerin değerlendirilmesi yetkisi de tanınmıştır. Bu noktada mahkemenin denetim yetkisine ilişkin düzenlemenin ilk hali bakımından, gerekçede yer verilen açıklamalar da göz önünde alındığında, kanuni düzenlemede açıkça yer almasa da teklif ve kabulün şartlara uygun şekilde gerçekleşip gerçekleşmediği ve eylemin seri muhakeme kapsamında olup olmadığı denetlenirken işin doğası gereği delillerin de dikkate alınması gerektiği sonucuna ulaşmanın mümkün olduğunu ifade etmek gerekir²⁴⁷⁶. Bununla birlikte, 7331 sayılı Kanun ile getirilen, mahkemenin dosyadaki

²⁴⁷⁶ “Usulün uygulanmasında bir denetim ve neticesinde hüküm makamı olan hâkimin görevi, gerek kabulün ve gerekse hukukî vasıflandırmanın dosyaya yansıyan olaya uygunluğunu denetlemek olacaktır. Bununla birlikte hâkimin, maddî gerçeğin araştırılması amacıyla soruşturmanın genişletilmesi, yeni delillerin toplanması, tanık dinlenmesi gibi yetkileri bulunmamakta olup, maddî hakikatin ortaya çıkarılabilmesini teminen böyle bir araştırma yapılmasına ihtiyaç duyduğu takdirde usulün uygulanmasına ilişkin talebi reddetmesi gerekmektedir. Buna ilave olarak hâkim, Cumhuriyet savcısının suça ilişkin hukukî vasıflandırmasıyla bağlı olmayıp, farklı bir sonuca ulaşması halinde de

deliller uyarınca mahkûmiyet kararı verilmesi gerektiği kanaatine varmasına ilişkin düzenlemeyi isabetli bulmaktayız.

Seri muhakeme usulünde mahkeme tarafından bir yargılama yapılmasa da yargısal bir denetim gerçekleştirilmektedir. Mahkeme, savcı tarafından sunulan talepnameyi inceledikten ve şüpheliyi müdafî huzurunda dinledikten sonra koşulların oluşup oluşmadığını denetleyerek bir karar verecektir. Mahkeme denetimi seri muhakemenin uygulanmasında keyfiliğin önlenmesine hizmet etmektedir. Nitekim AİHM benzer bir yöntem bakımından adil yargılanma hakkının ihlal edilip edilmediğini değerlendirdiği kararında, anlaşmanın içeriğinin ve kabul edildiği yöntemin adil olup olmadığının yeterli bir yargısal denetime tabi kılınmış olması gerekliliğine vurgu yapmıştır²⁴⁷⁷. Bununla birlikte, örneğin Almanya’da savcı ile sanığın kabulüne bağlı olmak şartıyla, anlaşmanın koşulları ve yaptırım doğrudan mahkeme tarafından belirlenmektedir. Yukarıda da ifade edildiği üzere, yaptırımı belirleme yetkisinin doğrudan mahkemeye ait olduğu kurumun daha güvenceli ve Türk ceza muhakemesi sistemine de daha uygun olduğu değerlendirilmektedir.

Ceza muhakemesinde mahkeme, kural olarak kovuşturma evresinde görev yapan ve yargılama faaliyeti gerçekleştiren bir süjüdür²⁴⁷⁸. Bununla birlikte, soruşturma evresinde görev yapan yargılama makamı ise hâkimlik makamıdır²⁴⁷⁹. Örneğin, soruşturma evresi kapsamında kalan kovuşturmaya yer olmadığına dair karara itiraz gibi usuller sulh ceza hâkimliği tarafından incelenmektedir. Seri muhakeme usulünde mahkemenin inceleme ve denetimi de soruşturma evresi içerisinde gerçekleşmektedir. Böylece mahkemeye soruşturma evresinde görev veren istisnai bir kural yaratıldığını ifade etmek gerekir.

talebi reddedebilecektir.” Bkz. 7188 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Gerekçesi, s. 18.

²⁴⁷⁷ Natsvlishvili ve Togonidze v. Gürcistan, § 92.

²⁴⁷⁸ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 643; Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 245. Bu konuda ayrıca bkz. Birinci Bölüm IV - B - 2 Hâkimin/Mahkemenin Görev ve Yetkileri başlığı.

²⁴⁷⁹ Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 245.

b. Görevli Mahkeme

Seri muhakeme usulüne tabi suçların karşılığında öngörülen cezaların üst sınırı esas alındığında savcının, şüpheli hakkında seri muhakeme usulünün uygulanmasını talep edeceği görevli mahkeme asliye ceza mahkemesidir. Nitekim 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun'un 11. maddesine göre, asliye ceza mahkemesi tarafından kanunların ayrıca görevli kıldığı haller saklı kalmak üzere, sulh ceza hâkimliği ve ağır ceza mahkemelerinin görevleri dışında kalan dava ve işlere asliye ceza mahkemelerince bakılmaktadır. Bu kapsamda seri muhakeme usulü kapsamındaki suçların cezasının üst sınırı ağır ceza mahkemesinin görevine giren hapis cezası süresinin altında kaldığından, ayrıca bu suçlar ağır ceza mahkemesinin görevine giren sınırlı sayıda suçlardan olmadığından ve mahkeme niteliği taşımayan sulh ceza hâkimliğinin görev alanında da yer almadığından seri muhakeme usulünde asliye ceza mahkemesi görevlidir. Ayrıca CMSMY'nin "Tanımlar" başlıklı 4. maddesinde, mahkemenin yetkili asliye ceza mahkemesini ifade ettiği düzenlenmektedir.

Bu noktada seri muhakeme usulünde görev yapacak olan mahkemenin, ihtisas mahkemelerinde olduğu gibi özel olarak belirlenmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir. Nitekim mahkeme, burada geleneksel anlamda bir yargılama yapmayıp seri muhakeme usulünün şartları bakımından bir denetim görevi yerine getirmektedir. İhtisas mahkemelerinin amacı da belirli konularda uzmanlaşmayı sağlamaktır²⁴⁸⁰. Belirli kriterler bakımından uzmanlaşmayı sağlama amacı ile özel mahkemelerin belirlenmesi, keyfiliği ve olaya özgü mahkeme görevlendirilmesini engelleyen doğal hâkim ilkesini ihlal etmeyecektir²⁴⁸¹. Ceza muhakemesi sisteminde yeni bir kurum olan seri muhakeme usulünün uygulanmasında, klasik anlamda yargılama faaliyeti gerçekleştirmeyecek olan mahkemelerin bazı güçlüklerle karşılaşması muhtemeldir. Bu çerçevede her yargı çevresinde seri muhakeme usulünün denetim ve onayını gerçekleştirecek mahkemelerin özel olarak görevlendirilmesi, hem yargının hızlandırılması ve iş yükünün azaltılması amacına hizmet edecek hem de böylece seri muhakeme uygulanmasında uygulama birliği sağlanacaktır.

²⁴⁸⁰ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 679; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 196-197.

²⁴⁸¹ Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 196.

Bu düşünceler doğrultusunda, Hâkimler ve Savcılar Kurulu'nun seri muhakeme usulü kapsamında görev yapacak ihtisas mahkemelerini belirleyen kararı Resmî Gazete'de yayınlanmıştır²⁴⁸². Hâkimler ve Savcılar Kurulu Birinci Dairesi'nin 02.01.2020 tarihli ve 1 numaralı kararı ile seri muhakeme usulünün hızlı, etkin ve verimli bir şekilde uygulanabilmesi amacıyla, 5235 sayılı Kanun'un 9. maddesinin beşinci fıkrası gereğince o yerdeki asliye ceza mahkemeleri bakımından ihtisas mahkemelerinin belirlenmesinin faydalı olacağı değerlendirilerek, seri muhakeme usulü kapsamında kalan işlere; bir asliye ceza mahkemesi bulunan yerlerde bu mahkemenin, iki veya üç asliye ceza mahkemesi bulunan yerlerde iki numaralı, dört veya daha fazla asliye ceza mahkemesi bulunan yerlerde dört numaralı, otuz veya daha fazla asliye ceza mahkemesi bulunan yerlerde dört ve beş numaralı, elli veya daha fazla asliye ceza mahkemesi bulunan yerlerde ise dört, beş ve altı numaralı asliye ceza mahkemelerinin bakmasına karar verilmiştir²⁴⁸³.

Seri muhakeme usulünün denemesi ancak başarıya ulaşmaması halinde, savcı tarafından iddianame düzenlenmesi üzerine görevli ve yetkili mahkeme genel hükümlere göre belirlenmelidir. Nitekim seri muhakeme usulünün herhangi bir sebeple tamamlanamaması halinde, savcılık tarafından genel hükümlere göre iddianame düzenleneceğinden, Hâkimler ve Savcılar Kurulu Birinci Dairesi'nin 02.01.2020 tarihli kararı uygulama alanı bulmayacaktır²⁴⁸⁴.

²⁴⁸² Hâkimler ve Savcılar Kurulu Birinci Dairesinin Kararı, Karar No: 1, T. 02.01.2020, R.G. Tarih-Sayı: 04.01.2020-30998.

²⁴⁸³ Hâkimler ve Savcılar Kurulu Birinci Dairesi'nin 02.01.2020 tarihli ve 1 numaralı kararı için bkz. https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/files/02_01_2020%20tarihli%20ve%201%20say%C4%B1%C4%B1%20karar.pdf (Erişim Tarihi: 08.01.2021).

²⁴⁸⁴ Yargıtay, seri muhakeme usulünün uygulanmasının teklif edildiği ancak teklifin şüpheli tarafından kabul edilmediği durumda, mahkeme tarafından suçun seri muhakeme usulüne tabi olduğundan ve HSK'nın 02.01.2020 tarihli seri muhakeme usulü ihtisas kararına uygun şekilde, görevli ve yetkili mahkemeye hitaben düzenlenmediğinden bahisle verilen iddianamenin iadesi kararını; teklifin kabul edilmemesi nedeniyle genel hükümlere göre Cumhuriyet Başsavcılığınca soruşturmanın tamamlanıp iddianame düzenlendiği gerekçesiyle hukuka aykırı bulmuştur. Bkz. Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2020/11105, K. 2021/1580, T. 16/02/2021. Ayrıca Yargıtay, seri muhakeme usulü yürürlüğe girmeden düzenlenen iddianamenin seri muhakeme yürürlüğe girdikten sonra kabul edildiği durumda, mahkemece seri muhakemede ihtisas mahkemelerinin görevli olduğundan bahisle verdiği görevsizlik kararını, iddianamenin iadesine karar verilebileceği yerde, kabulüne karar verilerek kovuşturma evresine geçildiğinden yargılamaya devam edilmesi gerektiği gerekçesiyle hukuka aykırı bulmuştur. Bkz. Yargıtay 5. Ceza Dairesi E. 2021/5526, K. 2021/4290, T. 07.10.2021; Yargıtay 5. Ceza Dairesi E. 2020/3683, K. 2020/13125, T. 02.11.2020; Yargıtay 5. Ceza Dairesi E. 2020/3682, K. 2020/13124, T. 02.11.2020; Yargıtay 5. Ceza Dairesi E. 2020/3610, K. 2020/13126, T. 02.11.2020 <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihleri: 01.12.2021).

Doktrinde; savcının teklifinin soruşturma evresinde görev yapan sulh ceza hâkimliği tarafından onaylanmasının, ceza muhakeme sistemine daha uygun olacağı görüşü ileri sürülmektedir²⁴⁸⁵. 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun'un 10. maddesi gereğince; kanunların ayrıca görevli kıldığı haller saklı kalmak üzere, yürütülen soruşturmalarda hâkim tarafından verilmesi gerekli kararları almak, işleri yapmak ve bunlara karşı yapılan itirazları incelemek amacıyla sulh ceza hâkimliği kurulduğu hüküm altına alınmıştır. Yasal mevzuat gereğince bir ceza mahkemesi niteliği taşımayan sulh ceza hâkimliklerine bu yetkinin verilmesi kanaatimizce uygun olmayacaktır²⁴⁸⁶. Bununla birlikte, temel ilkeler ve haklara aykırı yönleri bulunan sulh ceza hâkimliklerinin kaldırılarak sulh ceza mahkemelerinin geri getirilmesi ihtimalinde, seri muhakeme usulünün denetim makamı olan mahkeme konusunda yeniden bir değerlendirme yapmak mümkün olabilir²⁴⁸⁷.

c. Mahkemenin Denetim ve Kararı İçin Öngörülen Süre

Ceza Muhakemesi Kanunu'nda teklifin kabulünden sonra talepteniminden düzenlenmesi, mahkemeye sunulması, mahkeme tarafından talepteniminden incelenmesi, şüphelinin müdafî huzurunda dinlenmesi ve ayrıca mahkemece denetim yapılması ve karar verilmesi işlemleri için bir süre öngörülmemiştir. CMSMY m. 10/9 uyarınca ise seri muhakeme usulünde teklifi müdafî huzurunda kabul etmesi halinde şüpheli, aynı gün mahkemeye yönlendirilecektir. O halde savcı, şüphelinin usulü müdafî huzurunda kabul ettiği gün hemen taleptenimeyi düzenleyerek aynı gün mahkemeye sunacaktır. Mahkeme, talepteniminden verildiği gün incelemesini derhal yapmakta, şüpheliyi müdafî huzurunda seri muhakeme usulü ile ilgili olarak dinlemekte ve usulü sonuçlandırmaktadır. (CMSMY m. 13) Karşılaştırmalı hukukta da mahkemenin dinlemeden sonra aynı gün içinde karar vermesine ilişkin

²⁴⁸⁵ Aygörmez Uğurlubay - Haydar - Korkmaz, “Serî Muhakeme Usûlüne İlişkin Sorunlar”, s. 270; Yenisey - Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 879.

²⁴⁸⁶ Benzer yönde Erdoğan, “Serî Muhakeme Usulü”, s. 2020.

²⁴⁸⁷ Anayasa Mahkemesi, sulh ceza hâkimliklerinin kuruluşunu ve sulh ceza hâkimliklerinin kararlarına karşı itiraz usulünü düzenleyen hükümlere yönelik iptal istemlerini reddetmiştir. Bkz. AYM Kararı E. 2014/164, K. 2015/12, T. 14.01.2015, R.G. Tarih-Sayı: 22.05.2015-29363. Sulh ceza hâkimliklerinin birçok açıdan doktrinde tartışma konusu olmayı sürdürdüğünü ifade etmek gerekir. 10-11 Mart 2017 tarihlerinde gerçekleştirilen 110. Genel Kurul Toplantısında kabul edilen Sulh Ceza Hâkimliklerinin Görev, Yetki ve İşleyişleri Hakkında Venedik Komisyonu Görüşü için bkz. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2017\)004-tur](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2017)004-tur) (Erişim Tarihi: 08.01.2021).

düzenlemelere yer verilmektedir. Örneğin, Fransa’da mahkeme duruşmada gerçekleşen dinlemeden sonra olayın gerçekliğini ve teklif ile kabule ilişkin yasal şartların bulunup bulunmadığını inceleyerek aynı gün gerekçeli kararını vermekte ve bu duruşmada savcının bulunmasına gerek bulunmamaktadır. (Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 495-9/2) Bununla birlikte, seri muhakeme usulünden farklı olarak Fransa’da şüphelinin müdafî huzurunda teklifi kabul etmesi üzerine, aynı gün mahkeme önüne çıkarılması zorunluluğu getirilmemekte; tutuklu değil ise en fazla bir aylık süre içinde, tutukluysa en kısa sürede talebin sunulduğu mahkeme önüne çıkarılması kabul edilmektedir. (Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 495-9/1)

Bu açıklamalar ışığında, şüphelinin teklifi kabul ettiği gün aynı zamanda seri muhakeme usulü de sonuçlanacaktır. O halde kabulden sonra taleptenim düzenlenmesi ve mahkemeye sunulması, mahkemenin taleptenimeyi incelemesi, şüpheliyi dinlemesi ve usulü sonuçlandırması işlemleri aynı gün içerisinde gerçekleştirilmektedir. Ancak seri muhakeme usulü, mahkemece taleptenimin sunulduğu gün sonuçlandırılmamış olsa da mahkeme hükmünün geçerli olacağı ifade edilmelidir²⁴⁸⁸. Bu noktada adil yargılanma hakkı bakımından seri muhakeme usulü kapsamındaki söz konusu işlemlerin, inceleme ve değerlendirmeye imkân sağlayacak şekilde makul bir süre içerisinde tamamlanmasına; özellikle taleptenimin mahkemeye sunulması ile şüphelinin dinlenmesi arasında makul bir süre bulunmasına ilişkin açık bir düzenlemenin getirilmesi uygun olacaktır²⁴⁸⁹.

Seri muhakeme usulünde bütün işlemlerin aynı gün yapılmasının, şüphelinin savunma hakkından ve müdafî yardımından etkin şekilde yararlanmasını engellememesi gerektiğinin altını çizmek gerekmektedir²⁴⁹⁰. Kabulden sonra işlemlerin aynı gün sonuçlandırılması düzenlemesi karşısında, özellikle tekliften önce ve gerekirse teklif esnasında şüphelinin müdafî ile özel olarak görüşmesine ve

²⁴⁸⁸ Mahkemenin taleptenimeyi derhal inceleyeceğine ilişkin düzenlemenin yönetmelik ile getirilmesinin hukuka aykırı olduğu, hüküm kurma işleminin aceleye gelmemesi gerektiği, yönetmelikteki sürenin zorlayıcı nitelikte bir süre olduğu ve mahkeme talebi aynı gün sonuçlandırmaya da hükmün geçerli olacağı hakkında bkz. Erdoğan, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 2021. Ayrıca bkz. Erdoğan, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 2025.

²⁴⁸⁹ Taleptenimin mahkemece aynı gün incelenmesinin sakıncalar doğurabileceği ve mahkemenin taleptenimeyi incelemesi için kısa da olsa bir süre tanınmasının adil yargılanma bakımından daha yerinde olacağı hakkında bkz. Taşkın, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 64; Başarır, “**Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usullerinin Değerlendirilmesi**”, s. 298.

²⁴⁹⁰ Aynı gün sevk ile ilişkin düzenleme, şüpheli bakımından silahların eşitliği ilkesi yönünden dezavantajlı bir durum oluşturacağı nedeniyle eleştirilmiştir. Bkz. Sevdiren, “**Seri Muhakeme Usulü Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler**”, s. 596.

müdafiin dosyayı incelemesine olanak sağlanması önem arz etmektedir. Bu noktada bilgilendirilme ve teklif aşamasında da müdafiin bulunması zorunluluğunun getirilmesine ilişkin yukarıdaki açıklamalarımıza atıf yapmakla yetiniyoruz²⁴⁹¹. Teklifin kabulünden şüphelinin mahkemece dinlenmesine kadar olan süre içerisinde şüpheli, müdafî ile serbestçe görüşebilmeli, dosyanın müdafî tarafından incelenmesine imkân sağlanmalı ve şüpheli ile müdafiin görüşmeleri engellenmemelidir. Seri muhakemenin uygulanmasında, hakkın kötüye kullanılması anlamına gelmemek kaydıyla, görüşme ve dosya incelemenin süre açısından kısıtlanmaması gerekir.

d. Mahkeme Tarafından Talepnamenin İncelenmesi ve İadesi

aa. Talepnamenin İncelenmesi

Savcı tarafından hazırlanan talepnamenin mahkemeye sunulması üzerine, talepname mahkemece belirli hususlar yönünden incelenir. Talepnamede bulunması gereken hususlar 250. maddenin 8. fıkrasında düzenlenmekle birlikte, talepnamenin mahkeme tarafından ne zaman ve hangi şartlar bakımından inceleneceğine ve CMK m. 250/8 uyarınca bulunması gereken hususlar eksik olduğunda talepnamenin savcılığa iadesine ilişkin bir hükme yer verilmemişti²⁴⁹². Bu yöndeki eksiklik ise CMSMY'nin talepnamenin incelenmesi başlıklı 13. maddesi ile getirilen düzenleme ile giderilmişti. Bu durumun başlangıçta yönetmelikte düzenlenmesi ise, düzenlemenin kanunla yapılması gerektiği nedeniyle eleştirilmiştir²⁴⁹³. Bununla birlikte, 7331 sayılı Kanun ile 8. fıkarda yapılan değişiklik neticesinde, talepnamenin incelenmesine ilişkin açık bir düzenlemeye yer verilmemiş olsa da talep yazısının iadesine ilişkin hüküm kanuna eklenmiştir.

CMSMY m. 13/1 hükmü gereğince mahkeme, talepnamenin verildiği gün incelemesini derhal yapacaktır. Mahkeme tarafından talepnamenin savcılığa iadesine karar verilecek haller, CMK'nın 250. maddesinin 8. fıkrasında ve aynı şekilde

²⁴⁹¹ Bu konuda bkz. Üçüncü Bölüm III - A - 3 - b - cc Müdafî Yardımından Yararlanma: Zorunlu Müdafilik başlığı.

²⁴⁹² Talepnamenin gerekli şartları taşımaması halinde, kıyasen iddianamenin iadesinin düzenlendiği CMK m. 174 hükmünün uygulanarak düzeltme talep edilebileceği görüşü ileri sürülmüştür. Bkz. Erdem - Şentürk, "Seri Muhakeme Yöntemi", s. 594.

²⁴⁹³ Aygörmez - Korkmaz, *Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usûlü Muhakeme Stratejileri*, s. 29-30; Erdoğan, "Seri Muhakeme Usulü", s. 2022.

CMSMY'nin 13. maddesinin 2. fıkrasında düzenlenmektedir. Buna göre, talepnamenin zorunlu unsurlar bulunmaksızın düzenlenmiş olması, talepnamede belirlenen yaptırımda maddi hata yapılmış olması, yaptırım hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılması veya hapis cezasına seçenek yaptırımlara çevirme ya da hapis cezasının ertelenmesi kurumlarının uygulanmasında objektif koşulların gerçekleşmediğinin anlaşılmış olması ve talepnamede teklif edilen cezanın mahiyetine uygun bir güvenlik tedbirinin belirtilmemiş olması hallerinde talepname; eksik veya hatalı noktaları belirtilerek eksikliklerin tamamlanması ve hatalı noktaların düzeltilmesi amacıyla mahkeme tarafından Cumhuriyet başsavcılığına iade edilecektir. (CMK m. 250/8; CMSMY m. 13/2)

Bu düzenleme ile iddianamenin iadesine benzer bir yol öngörülmüştür. Bu noktada niteliği itibariyle, talepnamenin iadesi kurumuna yer verildiği ifade edilmelidir²⁴⁹⁴. Nitekim yönetmelik düzenlemesinde, talepnamenin eksikliklerin tamamlanması amacıyla Cumhuriyet başsavcılığına gönderilmesinden söz edilse de 7331 sayılı Kanun ile CMK'nın 250. maddesine eklenen düzenlemede, CMK'nın 174. maddesinde olduğu gibi Cumhuriyet Başsavcılığına iadede söz edilmektedir. Mahkeme tarafından öncelikle talepnamenin belirli hususlar bakımından incelenmesi ve iade edilebilmesi, talebin reddini gerektirmeyecek nitelikteki eksikliklerin giderilmesi ve hataların düzeltilmesine olanak sağlanması bakımından yerinde görülmelidir²⁴⁹⁵.

Talepnamenin iadesini gerektiren haller sınırlı sayıda düzenlenmektedir. Bu nedenle belirtilmeyen nedenlere dayanılarak talepnamenin iadesi mümkün görülmemelidir²⁴⁹⁶. Yargıtay, savcının takdir yetkisi kapsamında değerlendirdiği

²⁴⁹⁴ Benzer yönde Yılmaz - Apiş, **“Seri Muhakeme”**, s. 81; Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 85. İfade etmek gerekir ki, doktrinde iddianamenin iadesi terimi yerine iddianamenin reddi teriminin kullanılmasının daha doğru olacağını ifade eden görüşler bulunsada bu tartışmanın seri muhakeme usulü bakımından bir değeri bulunmamaktadır. Nitekim CMK ve CMSMY uyarınca seri muhakeme usulü şartlarının gerçekleşmediği kanaatine varılması, talebin reddini gerektiren bir hal olup; mahkeme tarafından şüpheli henüz dinlenilmeden talepnamenin incelenmesinde eksik ve hatalı noktaların bulunduğu tespit edilmesi ise talepnamenin iadesini gerektiren bir hal olarak nitelendirilmelidir. İddianamenin reddi ifadesinin tercih edilmesi gerektiği hakkında bkz. Özar, **“İddianamenin İadesi, Tespitler, Sorunlar ve Öneriler”**, s. 323.

²⁴⁹⁵ Uyuşmazlıkları kısa sürede sonuçlandırmak için getirilen uygulamanın iade nedeniyle uzayacağı ve bunun sorunlara neden olacağı görüşü için bkz. Taneri, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 89.

²⁴⁹⁶ Benzer şekilde iddianamenin iadesi sebepleri bakımından kıyas uygulanamayacağına ilişkin bkz. Karakurt, **“İddianamenin İadesi”**, s. 26. Ayrıca bkz. Yargıtay 4. Ceza Dairesi E. 2009/28222, K. 2010/1218, T. 02.02.2010: “Yasa koyucu, iddianamenin iadesine ilişkin düzenlemede, iade nedenleri

hususlar bakımından, takdire ilişkin bir hususun talepnamenin iade sebepleri arasında sayılmadığı gerekçesiyle, bu nedenle verilen talepnamenin iadesi kararlarının hukuka aykırı olduğuna karar vermiştir. Örneğin, şüphelinin işlediği seri muhakeme usulüne tabi aynı suçun birden fazla işlenmesi halinde, iki farklı talepnamenin birleştirme kararının savcının takdir yetkisinde olduğu ve bu durumun talepnamenin iade nedenleri arasında yer almadığı ifade edilmiştir²⁴⁹⁷. Ayrıca Yargıtay, öncelikle kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilmesinin şüphelinin daha lehine olduğu, ancak sabıka kaydı bulunmayan şüpheli hakkında CMK m. 171/2 uygulanmadan talepname düzenlenmiş olduğundan bahisle talepnamenin iadesine karar verilmiş olmasını; kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilmeden talepname düzenlenmesinin iade sebepleri arasında sayılmamasını da gerekçe göstererek hukuka aykırı bulmuştur²⁴⁹⁸. Bununla birlikte, her ne kadar kanun ve yönetmelikte gösterilmese de muhakeme şartlarının bulunup bulunmadığı muhakemenin her aşamasında resen denetleneceğinden ve muhakeme şartları gerçekleşmediğinde muhakeme işlemlerinin ilerleyebilmesi mümkün olmadığından, örneğin izne veya talebe bağlı suçlarda izin alınmamasının ya da talep bulunmamasının talepnamenin iadesini gerektirdiği kabul edilebilir²⁴⁹⁹. Ancak muhakeme şartının gerçekleşmediği anlaşıyorsa, örneğin izin verilmemiş ise mahkeme tarafından talebin reddi yönünde karar verilmesi gerekir.

Yönetmeliğin 13. maddesindeki sistematik esas alındığında öncelikle şüphelinin dinleneceği, sonrasında talepnamenin incelenmesi gerektiği şeklinde bir sonuç doğduğu ifade edilebilir²⁵⁰⁰. Ancak ilk olarak şüphelinin dinlenilmesi isabetli

açısından sayma yöntemini benimseyerek iade işlemlerini sınırlandırma iradesini açıkça ortaya koymuştur.” www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 10.01.2021).

²⁴⁹⁷ Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2021/3679, K. 2021/6818, T. 12.10.2021 <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 01.12.2021)

²⁴⁹⁸ Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2021/2241, K. 2021/7021, T. 18.10.2021 <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 01.12.2021) Doktrinde, talepname kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilmemesinin nedenlerinin de gösterilmesi gerektiği, bu hususun talepname yer almamasının önemli bir eksiklik olduğu ifade edilmiştir. Bkz. Baytaz, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 259

²⁴⁹⁹ Soruşturma veya kovuşturma yapılması izne veya talebe bağlı olan suçlarda izin alınmaksızın veya talep olmaksızın iddianame düzenlenmesi; 7188 sayılı Kanun’un 20. maddesiyle CMK’nın 174/1-c maddesine eklenerek, yeni bir iddianamenin iadesi nedeni olarak kabul edilmiştir. Bkz. Erkan Yıldırım, “*Son Düzenlemeler Özelinde İddianamenin İadesi Kurumu*”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Y. 11, S. 42, 2020, s. 185-186; Gültekin, *İddianame ve İddianamenin İadesi*, s. 286 vd. İfade etmek gerekir ki, iade nedeni kanun tarafından açıkça düzenlenmeden önce de Yargıtay tarafından bu durum iddianamenin iadesi nedeni olarak kabul edilmiştir. Bkz. Yargıtay 4. Ceza Dairesi E. 2010/13771, K. 2010/11870, T. 16.06.2010 www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 10.01.2021).

²⁵⁰⁰ Bu yönde bkz. Yılmaz - Apış, “**Seri Muhakeme**”, s. 82. Kanun ve yönetmelik düzenlemelerinin ifadelerine göre, mahkemenin talepname maddi bir hata veya eksiklik tespit etse dahi şüpheliyi

olmayacaktır. Nitekim şüphelinin müdafî huzurunda dinlenmesinden sonra iadeyi gerektirecek eksiklik ve hataların tespit edilerek taleptamenin savcılığa iade edilmesi ve eksiklikler tamamlandıktan ve hatalı noktalar düzeltildikten sonra yeniden düzenlenerek mahkemeye gönderilmesi durumunda, yeniden düzenlenen taleptame esas alınarak şüphelinin yeniden dinlenmesi gerekecektir²⁵⁰¹. Zira mahkemece belirlenen eksiklik ve hatalar kapsamında yaptırımın ve teklifin hukuki geçerliliği etkilenebilir ve bu kapsamda şüpheliye yeniden teklif yapılması gerekebilir. Ayrıca sıralamaya ilişkin bu kabul, taleptamenin iadesine ilişkin getirilen düzenlemenin amacına da uygun görünmemektedir. Seri muhakemenin amacına ve yapısına uygun olan, iadeyi gerektirecek hususların dinlemeden önce ön incelemeden geçirilmesidir.

7331 sayılı Kanun ile 250. maddenin 8. fıkrasında yapılan değişiklik sonucunda bu konu açıklığa kavuşmuş görünmektedir²⁵⁰². Kanun sistematığına bakıldığında, taleptamenin iadesi sebeplerine, şüphelinin mahkeme tarafından dinlenmesine ilişkin 9. fıkradan önce yer verilmiştir. Bu kapsamda öncelikle taleptamenin mahkeme tarafından belirtilen hususlar yönünden incelemesi gerçekleştirilmeli ve iadeyi gerektiren bir sebep bulunmaması halinde şüpheli dinlenerek seri muhakeme usulünün şartlarının oluşup oluşmadığı denetlenmelidir. O halde mahkeme, taleptameyi aldığı anda incelemesini yaptıktan sonra taleptamenin uygun olduğu kanaatine varırsa şüphelinin müdafî huzurunda dinlenilmesi aşamasına geçmelidir. Mahkeme, taleptamenin incelemesinde eksik ve hatalı noktalar tespit ettiğinde ise bu hususları belirtmek suretiyle eksiklerin tamamlanması ve hatalı noktaların düzeltilmesi amacıyla taleptamenin Cumhuriyet başsavcılığına gönderilmesine karar vermelidir. Savcı tarafından eksiklikler tamamlandıktan ve hatalı noktalar düzeltildikten sonra taleptame yeniden düzenlenerek mahkemeye gönderilmelidir.

dinlemekten vazgeçemeyeceği ve taleptameyi iade edemeyeceği, ancak bu durumun zaman ve emek kaybına neden olabileceği ve bu nedenle dinleme aşamasına geçmeden önce taleptamenin belirtilen hususlar bakımından incelenmesine imkân tanınması ve taleptamenin savcılığa iadesinin mümkün olması gerektiği hakkında bkz. Yavuz, **Kovuşturmayaya Alternatif Yöntemler**, s. 290. Karş. Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 84; Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 183-184 dn. 726.

²⁵⁰¹ Yavuz, **Kovuşturmayaya Alternatif Yöntemler**, s. 290-291, 294.

²⁵⁰² Benzer yönde Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 140.

bb. Talepnamenin İade Sebepleri

aaa. Talepnamede Bulunması Gereken Zorunlu Unsurlara Aykırılık

Talepnamede yer alması gereken unsurların düzenlendiği Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 250. maddesinin 8. fıkrası gereğince bu fıkra aykırı olarak düzenlenen ve CMSMY’nin 13/2-a. maddesi gereğince talepnamede bulunması gereken unsurların düzenlendiği 12. maddeye aykırı olarak düzenlenen talepname Cumhuriyet başsavcılığına iade edilecektir. Bu doğrultuda talepnamede yer alması gereken zorunlu unsurlarda eksiklik veya hata bulunması iade nedeni teşkil etmektedir. CMK’nın 250. maddesinin 8. fıkrasında ve aynı şekilde CMSMY’nin 12. maddesinde düzenlenen unsurlar, yukarıda da açıklandığı üzere, daha ziyade şekli unsurlar niteliği taşımaktadır²⁵⁰³. Aşağıda söz konusu maddelerde yer alan unsurlar ayrıca incelenecektir.

CMK m. 250’de görevli mahkemeden söz edilmiş; görevli ve yetkili mahkeme ifadesine yer verilmemiştir. Ancak CMSMY’nin “Tanımlar” başlıklı maddesinde, yetkili asliye ceza mahkemesinden söz edilmektedir. CMSMY m. 12/2’de mahkemeye hitaben düzenlenen talepname ibaresine yer verilmiş olup m. 13/2-a hükmü uyarınca 12. maddeye aykırı olarak düzenlenen taleptenamenin savcılığa iadesine karar verileceğinden, yetkisiz mahkemeye sunulan taleptenamenin iade edilebileceği kabul edilmelidir²⁵⁰⁴. O halde görevli ve yetkili mahkemeye hitaben düzenlenmeyen taleptenamenin iadesi gerekir. Seri muhakeme usulünün uygulanmasında görevli mahkeme asliye ceza mahkemesi olup bu bakımdan bir tereddüt bulunmamaktaysa da suçun, taleptenamenin hitaben düzenlendiği mahkemenin yargı çevresi dışında işlendiği anlaşılıyorsa mahkeme yetkisiz olduğu gerekçesiyle taleptenameyi iade edebilmelidir²⁵⁰⁵.

²⁵⁰³ Yukarıda ifade edildiği üzere, taleptenamenin içermesi gereken hususlar iddianamenin şekle ilişkin unsurları ile paralellik göstermektedir. Bu noktada iddianamenin iadesine ilişkin verilmiş olan yargı kararları yol gösterici niteliktedir. İddianamenin iadesi ile ilgili Yargıtay’ın vermiş olduğu çeşitli kararlar için bkz. Uğur, **İddianame ve İddianamenin İadesi**, s. 171 vd.; Yenisey - Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 721 vd.; Esra Alan Akcan, “*Ceza Muhakemesi Hukukunda İddianamenin İadesi Kurumu*”, **İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 15, S. 2, 2016, s. 182 vd.

²⁵⁰⁴ Mahkemenin yetkisizliğe ilişkin inceleme yapamayacağı ve bu hususa ilişkin düzenleme yapılması gerekliliği hakkında bkz. Baytaç, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 259.

²⁵⁰⁵ Örneğin, görevli ya da yetkili olmayan bir mahkemeye hitaben iddianame düzenlenmesinin iade sebebi olabilmesi için iddianamede yer alan ifadelerden dolayı ek bir araştırmaya gerek kalmaksızın

Talepnamede yer verilmesi gereken unsurlardan bir diğeri, şüphelinin kimliğidir ve iddianamede olduğu gibi, şüphelinin kimliği kapsamında herhangi bir tereddüt doğurmayacak şekilde, şüphelinin açık kimlik bilgilerinin gösterilmesi gerekmektedir²⁵⁰⁶. Aynı zamanda zorunlu müdafiliğin söz konusu olduğu seri muhakeme usulünün uygulanmasında, savcı tarafından düzenlenen talepnamede görevlendirilen veya şüpheli tarafından seçilen müdafinin gösterilmesi zorunludur. Müdafinin adı-soyadı, kayıtlı olduğu baro, sicil numarası ve adresi gibi hususların gösterilmesi uygun olacaktır²⁵⁰⁷. Dolayısıyla bu bilgilere yer verilmemesi taleptenimden iadesini gerektirir. Ayrıca müdafinin bilgilerine yer verilmemesinin, usulün kabulünün müdafinin huzurunda gerçekleştirilmediği anlamına gelebileceği de dikkate alınmalıdır.

Mağdurun veya suçtan zarar görenin bulunduğu hallerde talepnamede, mağdurun veya suçtan zarar görenin ve varsa vekili veya kanuni temsilcisinin kimlik bilgilerinin gösterilmesi gerekmektedir. Mağdurun belirli bir kişi olduğu ve/veya suçtan zarar görenin bulunduğu suçlar bakımından, bu kişilerin talepnamede gösterilmemesi iade nedeni olacaktır. Bununla birlikte, yapılan araştırmalara rağmen mağdurun veya suçtan zarar görenin kimliğinin tespit edilememesinin, iade sebebi olarak kabul edilmemesi gerekir²⁵⁰⁸.

Şüpheliye isnat olunan suç ve uygulanması gereken kanun maddeleri, suçun işlendiği yer, tarih ve zaman dilimi talepnamede gösterilmelidir. Suçun işlendiği tarih, zamanaşımı ve lehe kanun uygulaması bakımından önem taşıırken; suçun işlendiği yer, yer itibarıyla yetkili mahkemenin belirlenmesinde önem kazanmaktadır. Suçun işlendiği zamanın tespiti birden fazla suç işleyen şüpheli hakkında zincirleme suç hükümlerinin uygulanmasının tespiti açısından da önemlidir. Isnat olunan suçun işlendiği yer, tarih ve zaman diliminin gösterilmemesi iade sebebi teşkil eder.

mahkemenin açıkça ve tartışmasız olarak görevsiz veya yetkisiz olduğunun anlaşılması gerekmektedir. Bkz. Karakurt, “İddianamenin İadesi”, s. 11.

²⁵⁰⁶ İddianame bakımından benzer yönde Meraklı, “İddianamenin İadesi”, s. 1611; Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 623. Yargıtay 18. Ceza Dairesi E. 2015/13083, K. 2016/2678, T. 15.02.2016. Yabancı uyruklu şüpheliler bakımından bkz. Yargıtay 17. Ceza Dairesi E. 2016/19467, K. 2017/3656, T. 28.03.2017 www.kazanci.com (Erişim Tarihleri: 15.01.2021).

²⁵⁰⁷ İddianame bakımından aynı yönde Uğur, **İddianame ve İddianamenin İadesi**, s. 26.

²⁵⁰⁸ Yargıtay içtihatlarında, mağdurun veya suçtan zarar görenin kimliğine ulaşılamaması durumunun iddianamenin iadesi sebebi teşkil etmeyeceği kabul edilmektedir. Bkz. Yargıtay 13. Ceza Dairesi E. 2016/18525, K. 2016/15269, T. 16.11.2016; Yargıtay 14. Ceza Dairesi E. 2011/14137, K. 2011/626, T. 11.10.2011; Yargıtay 6. Ceza Dairesi E. 2018/3491, K. 2018/6522, T. 05.11.2018 www.kazanci.com (Erişim Tarihleri: 15.01.2021).

İsnat olunan suç ile ilgili bilgilerin, başka suçlar ve olaylarla karıştırılmaması için net bir şekilde ortaya koyulması gerekmektedir. Talepnamede isnat edilen suçun unsurlarının hem soyut hem de somut olarak belirtilmesi, özellikle olay anlatılırken suçun unsurlarını teşkil eden hususların kanundaki ifadeler kullanılarak açıklanması aranmalıdır²⁵⁰⁹. Yine kanun maddeleri bakımından da genel ifadeler kullanılmamalıdır. Ayrıca her ne kadar iddianame suçun hukuki nitelendirilmesi sebebiyle iade edilemeyeceğinden, suça ilişkin bilgilerin anlatımdan anlaşılması karşısında iddianamede maddelerin yazılmaması veya yanlış yazılmamasının iade nedeni teşkil etmeyeceği kabul edilse de seri muhakeme usulü bakımından farklı bir değerlendirmede bulunmak gerekecektir²⁵¹⁰. Zira seri muhakeme usulünde mahkeme hukuki nitelendirme ile bağlı olmasa da hukuki nitelendirme konusunda farklı bir sonuca varması ve eylemin seri muhakeme kapsamında bir suç olmadığını değerlendirmesi halinde talebi reddedecek, aksi halde talepnamede belirtilen suç bakımından hüküm kurabilecektir. Bu açıdan suçun açıkça gösterilmesi son derece önemlidir. Sonuç olarak, suçun ve kanun maddelerinin açıkça yazılmaması taleptenmenin iade nedeni teşkil eder.

Burada suçun hukuki nitelendirilmesi bakımından bir parantez açmak gerekir. Taleptenmenin incelenmesinde mahkemece, eylemin nitelendirmesinin farklı olduğunun ve seri muhakeme usulüne tabi başka bir suçu oluşturduğunun değerlendirilmesi ihtimalinde, bu durumun iade sebebi teşkil edeceğine ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Örneğin; kişinin kimliği ile ilgili yalan beyanda bulunması halinde somut olaya göre, resmî belgenin düzenlenmesinde yalan beyan suçunun (TCK m. 206) veya başkasına ait kimlik ve kimlik bilgilerini kullanılması suçunun (TCK m. 268) oluşması söz konusu olabilir²⁵¹¹. Hem resmî belgenin düzenlenmesinde yalan beyan suçu hem de başkasına ait kimlik ve kimlik bilgilerini kullanılması suçu seri muhakeme usulüne tabi suçlardandır. Böyle bir durumda,

²⁵⁰⁹ İddianame bakımından aynı yönde bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 571.

²⁵¹⁰ İddianamenin iadesi yönünden bkz. Karakurt, **“İddianamenin İadesi”**, s. 15. Yargıtay 6. Ceza Dairesi E. 2015/8747, K. 2016/1268, T. 17.02.2016; Yargıtay 4. Ceza Dairesi E. 2008/11258, K. 2008/18473, T. 07.10.2008; Yargıtay 9. Ceza Dairesi E. 2009/18959, K. 2009/12913, T. 23.12.2009 www.kazanci.com (Erişim Tarihleri: 17.01.2021).

²⁵¹¹ Handan Yokuş Sevtik, **“Resmî Belgenin Düzenlenmesinde Yalan Beyan Suçu (TCK m.206)”**, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Durmuş Tezcan’a Armağan)**, C. 21, Özel Sayı, 2019, s. 145. TCK m. 206 ve TCK m. 268’de düzenlenen suçların karşılaştırılması için bkz. Çakır, **“Başkasına Ait Kimlik veya Kimlik Bilgilerinin Kullanılması Suçu”**, s. 1544, 1545; Mustafa İberyay Arıkan, **“Başkasına Ait Kimlik veya Kimlik Bilgilerinin Kullanılması Suçu”**, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 65, S. 4, 2016, s. 1066 vd.; Otacı - Bayraktutan, **“Başkasına Ait Kimlik Bilgilerini Kullanma Suçu”**, s. 45.

örneğin gerçekleştirilen eylemin savcı tarafından başkasına ait kimlik veya kimlik bilgilerinin kullanılması suçunu oluşturduğu değerlendirilir, ancak mahkemenin incelemesi esnasında, eylemin resmî belgenin düzenlenmesinde yalan beyan suçunu oluşturduğu sonucuna varılırsa, mahkemeye talepnameyi iade olanağı verilmesi uygun olur. Nitekim her iki suçun yaptırımları birbirinden farklı olup resmî belgenin düzenlenmesinde yalan beyan suçu üç aydan iki yıla kadar hapis veya adli para cezası gerektiren bir suç olup, başkasına ait kimlik veya kimlik bilgilerinin kullanılması suçunda yaptırım için iftira suçuna ilişkin hükümlere atıf yapılması sebebiyle bu suç bir yıldan dört yıla kadar hapis cezası gerektirmektedir. Bu bakımdan böyle bir durumda mahkemenin iade kararı veremeyeceğinin kabul edilmesi adaletsiz sonuçlara yol açabilir.

Benzer şekilde 6136 sayılı Kanun bakımından ateşli silah bulundurulması, somut olayın şartlarına göre, söz konusu Kanunun 13. maddesinin 1 fıkrasındaki suçu oluşturabileceği gibi; yaptırımı farklı olan 13. maddesinin 3. fıkrasındaki suçu da oluşturabilir. Aynı zamanda cezaların üst sınırı bakımından önemli oranda farklılık gösteren kumar oynanması için yer ve imkân sağlama suçu (TCK m. 228) ile 1072 sayılı Rulet, Tilt, Langırt ve Benzeri Oyun Alet ve Makinaları Hakkında Kanun'un 2. maddesinde düzenlenen suç bakımından da benzer bir durum söz konusu olabilir²⁵¹². Bu iki suç bakımından failin her iki suçu birlikte işlemesi mümkün olabileceği gibi, bazı hallerde sadece kumar oynanması için yer ve imkân sağlama suçu ya da sadece 1072 sayılı Kanun'un 2. maddesindeki suç oluşacaktır²⁵¹³.

İddianamenin iadesine ilişkin hükmün kıyasen uygulanması sonucunda suçun hukuki nitelendirilmesi sebebiyle taleptenamenin iade edilmeyeceği ileri sürülebilir. Bu nedenle *“suçun hukuki nitelendirilmesi nedeniyle iddianame iade edilemez”* kuralının kıyasen uygulama alanı bulup bulamayacağı da değerlendirilmelidir. Nitekim

²⁵¹² 1072 sayılı Kanun'da düzenlenen suçun, kumar oynanması için yer ve imkân sağlama suçundan ayrıldığı en önemli noktalar, bir makine vasıtası ile oynanması ve kazanç sağlamak amacıyla oynanıp oynanmamasının öneminin bulunmamasıdır. Bkz. Ömrü Yılmaz, *“Kumar Oynanması İçin Yer ve İmkân Sağlama Suçu”*, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Y. 11, S. 41, 2020, s. 614-615.

²⁵¹³ Yalnızca kumar oynanması için yer ve imkân sağlama suçunun oluşacağı hallere örnek olarak bkz. Yılmaz, *“Kumar Oynanması İçin Yer ve İmkân Sağlama Suçu”*, s. 616. 1072 sayılı Kanun'un 1. maddesindeki fiillerin, TCK m. 228'deki suç açısından hazırlık hareketi niteliğinde olduğu ve bu hazırlık hareketi niteliğindeki fiillerin cezalandırıldığına ilişkin bkz. Babayiğit, *“Kumar Oynama ve Kumar Oynanması İçin Yer ve İmkân Sağlama Fiilleri”*, s. 307. Bir başka görüş olarak 1072 sayılı Kanun kapsamına giren makinelerle kumar oynatılıyorsa TCK'nın 228. maddesinin değil, 1072 sayılı Kanunun 2. maddesi uygulama alanı bulacağı hakkında bkz. Karakehya, *“Kumar Oynanması İçin Yer ve İmkân Sağlama Suçu”*, s. 712.

iddianamenin iadesine ilişkin CMK m. 174/2 hükmü uyarınca, suçun hukuki nitelendirilmesi sebebiyle iddianamenin iade edilemeyeceği düzenlenmektedir. Mahkeme fiilin nitelendirilmesinde iddia ve savunmalarla bağlı olmayıp suçun hukuki niteliğinin değişmesi durumunda sanığa ek savunma hakkı vermektedir. (CMK m. 225/2, m. 226/1) Ancak seri muhakeme usulünün uygulanması halinde mahkeme, yargılama yapmamakta; kanunda belirtilen şartların uygunluğunu denetlemektedir. Dolayısıyla seri muhakeme usulünün uygulanmasında belirtilen şartlara uygunluk söz konusu ise mahkeme hüküm kuracak olmakla birlikte, hüküm kurarken eylemin hukuki niteliğini değiştiremeyecektir. Bu nedenle mahkemenin, isnat edilen suçun hatalı gösterilmesi halinde suçun usule tabi bir başka suç olduğu gerekçesiyle talepnameyi savcılığa iade edebilmesine imkân sağlamak gerekir.

Bu gibi hallerde talepnamedeki hatalı hukuki nitelendirmenin düzeltilmesi amacıyla talepnamenin Cumhuriyet başsavcılığına iadesine karar verilmesi ve savcının talepnameyi yeniden düzenlenerek mahkemeye göndermesi söz konusu olmalıdır. Böyle bir durumda ise baştan itibaren yürütülen soruşturma kapsamında savcı tarafından gerçekleştirilen teklif ve kabul geçersiz hale gelecek; savcı tarafından yeni koşullara göre değerlendirme yapılarak seri muhakemenin baştan itibaren yeni suç kapsamında uygulanması, bu kapsamda ilgili suç çerçevesinde yeniden bilgilendirme ve teklif yapılması gerekecektir. Seri muhakemenin önceki aşamalarına dönmeyi gerektiren haller seri muhakeme usulünün yeniden uygulanmasına sebep olacağından, bu durumun usulün muhakeme sürecinin hızlandırılması ve kısaltılması amacı ile ters düştüğü ve talepnamenin iade nedeni olmaması gerektiği iddia edilebilir. Ancak adaletsiz sonuçların doğmasının önlenmesi bakımından bu soruna ilişkin bir çözüm yolu bulunmalıdır. Ayrıca suçun hukuki niteliğinin değişmesi nedeniyle, şüpheli hakkında belirlenen yaptırım da değişecektir. Nitekim her ne kadar 7331 sayılı Kanun değişikliği sonrası mahkeme yaptırımını değiştirme olanağına sahip olsa da mahkemenin, eylemin hukuki niteliğini değiştirmesi mümkün olamaz. Zira savcının teklifinin ve şüpheli tarafından yapılan kabulün konusunu farklı bir suç oluşturur ve eylemin niteliğinin farklılaşması sebebiyle, savcının teklifi ve şüphelinin kabulü geçersiz hale gelecektir. Bu durumda şüphelinin kabulüne bağlı olan seri muhakeme usulü uygulanamayacaktır. Seri muhakeme usulünün mahkeme tarafından uygulanmasına imkân tanınması suretiyle, mahkemenin yasal indirim uygulayarak

yaptırımını belirlemesine ilişkin bir düzenlemenin öngörülmesi en uygun çözüm yolu olarak görünmektedir.

Şüphelinin tutuklu olup olmadığı; tutuklanmış ise, gözaltına alma ve tutuklama tarihleri ile bunların süreleri de taleplemede belirtilmelidir. Bunların gösterilmemesi ise iade sebebi olacaktır. Seri muhakeme usulünün uygulanması, koruma tedbirlerine başvurulmasına engel değildir²⁵¹⁴. Bu düzenleme, özellikle TCK m. 63 gereği tutuklulukta veya gözaltında geçirilen sürelerin mahkûmiyetten indirilmesi bakımından önem taşımaktadır²⁵¹⁵. Nitekim seri muhakeme usulü uygulanarak şüpheli hakkında mahkûmiyet hükmü verilmektedir. Bununla birlikte, şüpheli hakkında söz konusu tedbirlere başvurulmamış ise bu durumun ayrıca belirtilmesi gerekmez.

Taleplemede isnat olunan suç oluşturulan olayların özeti gösterilmelidir. Şüpheliye isnat edilen olayların özetine yer verilmemesi iade sebebi teşkil edecektir. Yukarıda ifade edildiği üzere, iddianamede yalnızca olayların özetine yer verilmesi yeterli görülmemeli, deliller de gösterilmeli ve olaylar ile deliller arasında bağlantı kurularak, olaylar ile delillerin arasında nasıl bir ilişki olduğu ve savcı tarafından yapılan hukuki nitelendirmenin hangi deliller nedeniyle kabul edildiği açıklanmalıdır. Sonuç olarak, olayların özeti bakımından yapılacak değerlendirme gerekçelendirilmeli ve deliller ile bağlantı kurulmadıysa da talepleme iade edilebilmelidir. Nitekim bu şekilde mahkeme tarafından gerçekleştirilecek denetimin etkinliği sağlanabilir. Aynı zamanda olaylar ile ilişkilendirilecek olan delil, hukuka uygun bir şekilde elde edilmiş delil olarak anlaşılmalıdır. Hukuka aykırı yöntemlerle elde edilen delillere taleplemede yer vermemelidir.

Cumhuriyet savcısı tarafından seri muhakeme usulünün uygulanmasının şüpheliye teklif edildiğinin ve şüphelinin müdafii huzurunda teklifi kabul ettiğinin taleplemede gösterilmesi zorunludur. Bu unsur bakımından kabulün bilinçli şekilde gerçekleşmesi için teklife ilişkin bilgilendirmenin gerekli şekilde yapıldığına, kabul sırasında müdafinin bulunduğu ve kabulün gönüllü olduğuna ilişkin açıklamalara taleplemede yer verilmelidir. Kanunda yer alan emir normu gereğince, seri muhakeme usulünde teklifin kabulü sırasında müdafii bulundurulması zorunludur. Dolayısıyla

²⁵¹⁴ Benzer yönde Taşkın, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 32, dn. 24.

²⁵¹⁵ İddianamede yer alan hususlar bakımından benzer şekilde bkz. Murat Aydın, “İddianamenin Unsurları ve İadesi”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. X, S. 1-2, 2006, s. 378.

zorunlu müdafilik gereğince müdafii bulunmaksızın yapılan kabule dayanılarak talepname düzenlenmiş ise işlem hukuka aykırı olacaktır. Yukarıda da ifade edildiği üzere, bu durumda taleptenamenin iadesine değil, talebin reddine karar verilmelidir²⁵¹⁶.

İşlenen suç dolayısıyla ilgili kanunda öngörülen ceza ve güvenlik tedbirlerinden hangilerinin belirlendiği ve eğer uygulanmış ise hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına, hapis cezasının seçenек yaptırımlara çevrilmesine veya ertelenmesine ilişkin değerlendirmeler taleptenamede belirtilmelidir. Bu kapsamda yukarıda detaylı şekilde açıklandığı üzere, alt ve üst sınırlar içerisinde belirlenen ceza bakımından olduğu gibi; cezanın bireyselleştirme araçlarından olan hükmün açıklanmasının geri bırakılmasının, hapis cezasına seçenек yaptırımlara çevirmenin veya hapis cezasının ertelenmesinin uygulanmasına veya uygulanmasına yer olmadığına ilişkin değerlendirmelere ilişkin yeterli ve yasal gerekçelere yer verilmelidir. Aynı zamanda kanunda seçimlik ceza öngörülen suçlar bakımından, bu cezalardan hangisinin belirlendiği açık şekilde gösterilmelidir. Nitekim seri muhakeme usulünün amacı, muhakemeyi hızlandırarak ve kısaltarak şüpheli hakkında ceza, güvenlik tedbiri ile cezaya ve cezanın infazına alternatif kurumların uygulanmasını sağlamak olduğundan; bunlardan hangilerine ilişkin talepte bulunulduğuna yer verilmeyen, ceza miktarına veya cezaya ilişkin yeterli gerekçe gösterilmeyen taleptenamenin, bir talep özelliği de taşımadığından iadesi gerekecektir. Bu kapsamda, yukarıda açıklandığı üzere, hapis cezası talep edildiğinde TCK'nın 53. maddesinin 1. fıkrasındaki hak yoksunluklarının uygulanması talebinin de açıkça yazılması uygun olur. Bununla birlikte, yaptırımı değiştirme yetkisi kapsamında mahkemenin de şüphelinin lehine olan cezaya ve cezanın infazına alternatif kurumların uygulanmasına karar verme imkânına sahip olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Son olarak ifade etmek gerekir ki, Yargıtay; iddianamenin iadesi bakımından bazı şekli unsurların eksikliğini veya yanlışlığını, genel olarak, mahallinde düzeltilmesi mümkün maddi hata olarak değerlendirerek bunların iddianamenin iadesini gerektirmediğini kabul etmektedir²⁵¹⁷. Ancak mahkeme tarafından talebin

²⁵¹⁶ Bu konuda açıklamalar için bkz. Üçüncü Bölüm III - A - 3 - b - cc Müdafii Yardımından Yararlanma: Zorunlu Müdafilik başlığı.

²⁵¹⁷ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 464. Yargıtay 16. Ceza Dairesi E. 2017/633, K. 2017/4252, T. 11.05.2017. Bununla birlikte, Yargıtay'ın farklı değerlendirmelerde bulunduğu kararlar da bulunmaktadır. Örneğin, suçun işlendiği zaman dilimin gösterilmemesini iade nedeni olarak kabul etmiştir. Yargıtay 4. Ceza Dairesi E. 2008/9666, K. 2008/15900, T. 08.07.2008;

değerlendirilmesinden sonra, şartları var ise savcının talep ettiği yaptırımdan daha ağır olmamak üzere hüküm kurulacak olan seri muhakeme usulü bakımından bu unsurlar titizlikle denetlenmeli ve eksikliklerin savcılığa gönderilerek giderilmesi sağlanmalıdır.

bbb. Yaptırımda Maddi Hata Yapılması

Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 250. maddesinin 8. fıkrasında ve aynı şekilde CMSMY'nin 13/2-b maddesinde, savcı tarafından belirlenen yaptırımda yapılan maddi hataların iade sebebi oluşturduğu belirtilmektedir. Kural olarak mahkeme tarafından gerçekleştirilen bir faaliyet olan cezanın bireyselleştirilmesi bakımından savcılarının tecrübesiz olması, yaptırım belirlenirken bazı hesap hataları yapılmasına sebep olabilir. Bu kapsamda savcının, cezanın bireyselleştirilmesinde yalnızca 61. maddenin 1. fıkrasını ve zincirleme suç hükümlerini dikkate alabilmesi nedeniyle cezada artırım veya indirim yapmasını gerektiren diğer nedenleri uygulamasına imkân bulunmadığından çok fazla hesap hatası yapmayacağı düşünülebilirse de bazı haller bakımından hatalı belirleme veya matematiksel işlem hatası yapması mümkündür. Adli para cezasının tespitinde belirlenen tam gün sayısının bir gün karşılığı olarak takdir edilen miktar ile çarpılması sırasında hata yapılması gibi, dikkatsizlik sonucu yapılan matematiksel hatalar bu hallere örnek olarak gösterilebilir. Aynı zamanda talepte adli para cezasının belirlenmesinde esas alınan tam gün sayısı ile bir gün karşılığı olarak takdir edilen miktar ayrı ayrı gösterilmemiş olabilir. Bu gibi hallerde hata tespit eden mahkeme, talepten hatanın düzeltilmesi amacıyla savcılığa gönderilmesine karar verecektir. İşlemlerde yapılan maddi hatalar savcı tarafından düzeltildikten sonra talepten yeniden düzenlenerek mahkemeye gönderilecektir.

Maddi hata sonucu şüphelinin alacağı ceza fazla veya az hesaplanmış olabilir. 7331 sayılı Kanun değişikliğinden önce seri muhakeme usulünde yaptırımı belirleme konusunda mahkemenin yetkisi bulunmadığından, objektif olarak fark edilebilecek nitelikte maddi hata yapılması halinde dahi hüküm kurarken, belirlenen yaptırımın doğrudan mahkemece düzeltilmesine olanak sağlanmadığı ifade edilmelidir. 7331 sayılı Kanun değişikliği sonrasında mahkeme, savcının belirlediği yaptırım

doğrultusunda hüküm kurabileceği gibi, talepte belirtilen yaptırımdan daha ağır olmamak üzere hüküm kurma yetkisine de sahiptir. O halde hata düzeltildikten sonra belirlenen ceza, teklif konusu cezadan daha az ise mahkeme yaptırımını düzelterek karar verebilir. Ancak düzeltilen ceza teklifte belirlenen cezayı aşıyorsa, seri muhakemenin uygulanabilmesi şüphelinin savcı tarafından yapılan teklifi kabul etmesine bağlı olduğundan ve bu durumda maddi hata yapılması teklif ve kabulün geçerliliğini etkileyeceğinden, talepname iade edilmelidir. Nitekim maddi hata yapılması sonucu belirlenen ve teklif edilen ceza ile hatanın düzeltilmesi sonucu belirlenen ceza arasındaki fark, şüpheliye yeniden teklif yapılmasını gerektirebilir.

Savcı tarafından yaptırımın kanuna aykırı olarak belirlenmesi halinde, mahkemenin bu tarz yanlış uygulamaları iade nedeni yapabileceğine ilişkin açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Örneğin; suçun karşılığı hapis cezası ile birlikte adli para cezasının öngörüldüğü hallerde yalnızca hapis cezası veya adli para cezası belirlenmiş ya da alt ve üst sınırlar arasında ceza belirlenirken alt sınırın altında veya üst sınırın üzerinde ceza belirlenerek yarı oranında indirim yapılmış veya seçimlik cezanın öngörüldüğü suçlarda adli para cezası ile birlikte hapis cezası belirlenmiş veyahut hapis ve adli para cezalarının seçenek olarak öngörüldüğü hallerde, seçenek yaptırımlardan hapis cezasına hükmedilmiş ancak TCK m. 50/2 hükmüne aykırı olarak bu ceza adli para cezasına çevrilmiş olabilir. Yine şüpheli hakkında yarı oranda yapılacak yasal indirim dışında indirim veya artırım yapılması mümkün olmadığı halde indirim veya artırım nedenlerinin uygulanması veya kanunen mümkün olmadığı halde hapis cezasının seçenek yaptırımlara çevrilmesi söz konusu olabilir. Yaptırımda hata yapılması, sonuç ceza bakımından şüphelinin lehine olabileceği gibi aleyhine de olabilir. Bu kapsamda yapılan hata düzeltildikten sonra belirlenen ceza, teklif konusu cezadan daha hafif nitelikte ise, mahkemenin bu doğrultuda hüküm kurması mümkün görülmelidir. Ancak düzeltilen yaptırım savcı tarafından belirlenen yaptırımı aşıyorsa bu düşünce kabul edilemez. Kanun maddesinin doğru uygulanmadığı bu gibi hallerde, her ne kadar mahkeme yaptırımını değiştirebilme imkânına sahip olsa da teklif yapma, teklif konusu yaptırım ve yaptırımın sınırlarını belirleme yetkisinin -mahkemece belirlenen yaptırım, talepte belirtilen yaptırımı aşamayacağından- savcıya ait olduğu ve kabulün geçerli olması için şüphelinin teklifin içeriğini doğru şekilde bilmesi gerektiği dikkate alındığında, kanundaki düzenlemeye aykırılık ve hatalı uygulamaların savcı tarafından düzeltilmesi esas olmalıdır.

Kabul tutanağında yaptırımın şüpheliye hatasız şekilde belirtilmesi, ancak talepnameyi hazırlarken hata yapılması halinde sorun bulunmamaktadır. Bu durumda hata tespit eden mahkeme, hatanın düzeltilmesi amacıyla taleptenmenin savcılığa iadesine karar verecek ve yapılan hata savcı tarafından düzeltildikten sonra talepname yeniden düzenlenerek mahkemeye gönderilecektir. Bununla birlikte, yukarıdaki örneklerde olduğu gibi, şüpheliye yapılan teklifte, kanuna aykırı bir yaptırımın belirlenmiş olması halinin, yaptırımda yapılan hata olarak değerlendirilmesi ve taleptenmenin mahkeme tarafından savcılığa gönderilmesi üzerine savcı tarafından kanuna uygun yaptırım belirlenerek seri muhakeme usulünün uygulanmasına ilişkin teklif prosedürünün yeniden başlatılması uygun olacaktır. Savcının yaptığı dikkatsizlik veya hata, yasal indirimden yararlanmak isteyen şüphelinin aleyhine sonuç doğurmamalı; bu nedenle de bu gibi durumların seri muhakeme usulünün doğrudan reddini gerektireceği kabul edilmemelidir. Nitekim mahkemece talebin reddi halinde soruşturma genel hükümlere göre tamamlanacağından, seri muhakeme usulünün uygulanma imkânı ortadan kalkmaktadır. Bu noktada en adaletli ve sisteme en uygun çözüm yolu, seri muhakeme usulünün kovuşturma evresinde mahkeme tarafından uygulanan bir yöntemle dönüştürülmesidir.

ccc. Cezaya ve Cezanın İnfazına Alternatif Kurumların Objektif Koşullarının Gerçekleşmemesi

Yaptırım hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılması veya seçenek yaptırımlara çevirme ile hapis cezasının ertelenmesi kurumlarının uygulanmasında objektif şartlarının gerçekleşmediği anlaşılan taleptenmenin eksikliklerin tamamlanması ve hatalı noktaların düzeltilmesi amacıyla Cumhuriyet başsavcılığına iadesine karar verilir. (CMK m. 250/8, CMSMY m. 13/2-c) Dolayısıyla uygulanan kurumlara ilişkin objektif koşulların bulunup bulunmadığı, şüphelinin mahkeme önünde dinlenmesinden önce talepname incelenirken denetlenmelidir. Bu durumunda mahkemece taleptenmenin iadesinden başka bir karar verilmesi mümkün olamaz²⁵¹⁸.

²⁵¹⁸ Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2020/12462, K. 2021/4208, T. 25.05.2021: “... Mevcut olayda, ... Cumhuriyet Başsavcılığının 03/07/2020 tarihli ve 2020/6005 soruşturma, 2020/1619 esas, 2020/170 sayılı taleptenmesinde sanık hakkında 1 ay 15 gün hapis cezasına hükmedilmesi ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 231/6. maddesi gereğince sanık hakkındaki hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına, aynı maddenin 8. fıkrası uyarınca 5 yıllık denetim süresine tabi tutulmasına karar verilmesi talep edilmiştir. Taleptenmeyi kabul eden Asliye Ceza Mahkemesi ise sanık hakkında 2.400 TL adli para cezasına hükmetmiş, sanığın 10/09/2019 tarihinde kesinleşmiş kasıtlı suçtan mahkûmiyetinin bulunduğundan bahisle hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına yer olmadığına

Örneğin, daha önce kasıtlı bir suçtan mahkûm olmasına ya da mağdur veya kamunun uğradığı zarar tamamen giderilmemesine rağmen şüpheli hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilmesinin talep edildiği hallerde, mahkemece talepten iadesine karar verilecektir. Yine şüpheli daha önce hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilmiş ve denetim süresi bitmeden seri muhakeme usulü kapsamında kasıtlı bir suç işlemişse, CMK m. 231/8 gereğince bu suça ilişkin hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilemeyeceğinden, talepten iade edilecektir. Bu durumda şüphelinin aleyhine olacak şekilde kabul beyanının içeriği değişecek olup şüpheliden savcı tarafından yeniden belirlenen teklife ilişkin kabul beyanı alınması gerekir. Bununla birlikte, savcı tarafından belirlenen yaptırıma ilişkin olarak TCK'nın 50. ve 51. maddeleri uyarınca belirlenen tedbirlerin uygunluğu şeklinde bir değerlendirme yapılarak talepten iade geri gönderilmesine olanak bulunmamaktadır. Bu bakımdan mahkeme tarafından belirlenen tedbirlerin uygun olmadığı hallerde, mahkemenin talepten iade edebilmesine imkân tanımak gerektiği ifade edilmektedir²⁵¹⁹.

Mahkemece kurumların objektif şartlarının bulunduğu anlaşılmasına rağmen savcı tarafından kurumların uygulanmasının talep edilmemesi, talepten iade nedenleri arasında gösterilmemiştir²⁵²⁰. Bununla birlikte, cezanın bireyselleştirilmesi araçları olan söz konusu kurumların objektif şartlarının bulunduğu mahkemece anlaşıldığı, ancak bu kurumların savcı tarafından uygulanmadığı hallerde mahkemenin, yaptırımı değiştirme yetkisi kapsamında şüpheli lehine olan kurumları uygulama yetkisine sahip olduğu kabul edilmelidir. (CMK m. 250/9)

Mahkeme, savcı tarafından söz konusu kurumların uygulanmasının talep edilmediği hallerde, yaptırımı değiştirebilme yetkisi kapsamında objektif koşullarla

karar vermiştir. Bu bilgiler ışığında, ... Asliye Ceza Mahkemesinin, ... Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından düzenlenen talepten iade eksiklik görmesi halinde talepten iade edebileceği, kabulüne karar vermesi halinde ise talepten iade yer alan yaptırım ve güvenlik tedbirlerinden farklı olarak hüküm tesis edemeyeceği anlaşılmış olup ...” <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 01.12.2021).

²⁵¹⁹ Bu doğrultuda bkz. Yılmaz - Apiş, “**Seri Muhakeme**”, s. 80.

²⁵²⁰ Yargıtay, 7331 sayılı Kanun değişikliği öncesinde, mahkemece talepten iade doğrultusunda daha önce kasıtlı bir suçtan mahkûm olan şüpheli hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilmesine yer olmadığına karar verilerek adli para cezasına hükmedilmesini, tekrare esas alınma süresi geçmiş olan kasıtlı suçtan mahkûmiyetin hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına engel olmayacağı gerekçesiyle hukuka aykırı bulmuş ve kararın kanun yararına bozulmasına karar vermiştir. Bkz. Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2020/5181, K. 2021/1857, T. 23.02.2021. Ayrıca bkz. Yargıtay 7. Ceza Dairesi E. 2021/20356, K. 2021/13670, T. 26.10.2021 <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihleri: 01.12.2021).

birlikte sübjektif koşulların gerçekleştiği kanaatine ulaşırsa bu kurumların uygulanmasına karar verebilecektir. Bununla birlikte, inceleme sonucunda uygulanması talep edilen kurumun sübjektif koşullarının gerçekleşmediği kanaatine varılması halinde, mahkemenin ne şekilde hareket etmesi gerektiği değerlendirilmelidir. Maddede yalnızca objektif koşullardan söz edilmiş, sübjektif koşulların gerçekleşmediğinin anlaşılması iade sebebi olarak düzenlenmemiştir. 7331 sayılı Kanun değişikliği ile mahkemeye yaptırımı değiştirme yetkisi tanınmış ve mahkemenin 250. maddenin dört ila yedinci fıkra hükümleri doğrultusunda hüküm kuracağı düzenleme altına alınmıştır. Ancak mahkemenin yaptırımı değiştirme yetkisi, belirtilen yaptırımdan daha ağır olmamak şartıyla kabul edilmiştir. Bu kurumların şüpheli lehine olduğu konusunda kuşku bulunmadığından, bu noktada mahkemenin, uygulanması talep edilen kurumların sübjektif şartlarının gerçekleşmediğinden bahisle bu kurumları uygulamayarak yaptırımı karar verme yetkisinin bulunmadığını kabul etmek gerekir. Bu durumda mahkeme tarafından savcının sübjektif değerlendirilmesine bağlı kalınacağı sonucuna ulaşılmaktadır. Ayrıca savcıya ait olan bu değerlendirme yetkisi mahkeme tarafından değiştirilemeyecek olsa da bu durum failin kişiliğine ilişkin sübjektif şartların gerekçelendirilmesi gereğini ortadan kaldırmamalıdır²⁵²¹.

Yargıtay'ın görüşünün, sübjektif koşulları değerlendirme yetkisinin savcının takdir yetkisi kapsamında kaldığı yönünde olduğu sonucuna varılmaktadır. Nitekim Yargıtay; savcı tarafından şüphelinin bir daha suç işlemeyeceği yönünde kanaat oluşmadığının belirtilmiş olmasına rağmen, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına ilişkin bilgilendirmenin eksik olduğu ve hükmün açıklanmasının geri bırakılması hükümlerinin uygulanmasının koşulları oluşabileceği nedeniyle mahkemece talepten iadesi kararı verilmesini, savcının takdir yetkisinde olan bir durumun talepten iadesi sebepleri arasında sayılmadığından bahisle hukuka aykırı bulmuştur²⁵²². Aynı zamanda söz konusu karar 7331 sayılı Kanun

²⁵²¹ Sübjektif şarta ilişkin gerekçe; akla, mantığa dayalı, tarafları tatmin edici ve denetime olanak verecek nitelikte olmalıdır. Bkz. Centel - Zafer, **CEZA MUHALEMESİ HUKUKU**, s. 888; Yıldırım, **HÜKMÜN AÇIKLANMASININ GERİ BIRAKILMASI**, s. 345.

²⁵²² Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2020/10521, K. 2021/1706, T. 17.02.2021; Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2021/1613, K. 2021/6281, T. 27.09.2021. Ayrıca bkz. Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2021/1632, K. 2021/6781, T. 12.10.2021: "Ankara 4. Asliye Ceza Mahkemesinin 27/10/2020 tarihli ve 2020/1237 esas sayılı talepten iade kararında, sanık hakkında 6 ay hapis cezası verildiği, hapis cezasının hangi sebeple seçenek yaptırımlara çevrilmediği hususu ile 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 50 ve 51. maddelerinin uygulanmama nedeninin anlaşılacağı gerekçesinin bulunduğu, Ankara Cumhuriyet Başsavcılığınca düzenlenen 27/10/2020 tarihli ve 2020/118946 soruşturma, 2020/43034 esas,

değişikliğinden önce verildiğinden, yukarıda ifade ettiğimiz görüşe paralel olarak, mevcut düzenlemeye göre hükmün açıklanmasının geri bırakılmasının objektif koşulları ile birlikte sübjektif koşulunun gerçekleştiği kanaatinde olan mahkemenin, yaptırımı değiştirme yetkisi kapsamında hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verebileceği ifade edilmelidir.

ddd. Cezanın Mahiyetine Uygun Bir Güvenlik Tedbiri Belirtilmemesi

Teklif edilen cezanın mahiyetine uygun bir güvenlik tedbiri belirtilmemesi iade sebebi teşkil etmektedir. (CMK m. 250/8, CMSMY m.13/2-ç) Talepnamenin incelenmesi sonucunda teklif edilen cezanın mahiyetine uygun bir güvenlik tedbiri belirtilmeyen talepname, mahkeme tarafından eksikliklerin tamamlanması amacıyla Cumhuriyet başsavcılığına iade edilecektir. Mahkeme, inceleme sırasında uygun bir güvenlik tedbirinin belirlenip belirlenmediğini denetleyebilmektedir. Cezanın mahiyetine uygun bir güvenlik tedbirinin belirtilmemesi, talepnamenin incelenmesi aşamasında iade sebebi yapılacak olmakla birlikte; şüpheliye yapılan teklifin güvenlik tedbirini de içermesi gerektiğinden mahkemenin, talep edilmediği hallerde kendiliğinden güvenlik tedbiri kararı verebilmesi mümkün görülmemelidir. Bununla birlikte, savcı tarafından talep edilen güvenlik tedbirinin uygulanmasına ilişkin olarak şartlarda bir hata veya şartlara aykırılık bulunduğu kanaatinde olması halinde, mahkemenin güvenlik tedbirine hükmetmeme yetkisine sahip olduğu değerlendirilebilir. Bu kapsamda mahkemenin; örneğin, savcının belirlediği müsadere tedbiri bakımından eşyanın iyiniyetli üçüncü kişiye ait bulunup bulunmadığı, müsadere uygulamasında orantılılık ilkesine aykırı hareket edilip edilmediği gibi hususları değerlendirerek, yaptırımı değiştirebilme ve azaltabilme yetkisi kapsamında müsadereye karar vermeksizin hüküm kurmasına imkân tanımak gerekir.

2020/3241 sayılı seri muhakeme usulüne tabi talepnamede şüphelinin 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 179/2. maddesi kapsamındaki trafik güvenliğini tehlikeye sokma suçunu işlediği, sabıkalı olması nedeniyle bir daha suç işlemeyeceğine kanaat getirilmediği, 01/03/2020 ile 14/05/2020 tarihleri arasında aynı suçu üç kez işlemesi nedeniyle belirlenen hapis cezasının seçimlik yaptırımlara çevrilmediği, yasal şartlar oluşmadığından erteleme ve hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına ilişkin hükümlerin uygulanmadığının yer aldığı anlaşılmakla, bu haliyle değerlendirildiğinde Cumhuriyet savcısının takdir yetkisinde olan bir durumun talepname düzenlenmesinin iade sebepleri arasında sayılmadığı gözetilmeden, talepnamenin iadesine yapılan itirazın kabulü yerine yazılı şekilde reddine karar verilmesinde isabet görülmediğinden ...” <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihleri: 01.12.2021).

Yukarıda ifade edildiği üzere, seri muhakeme usulüne tabi suçlar dikkate alındığında, seri muhakemenin uygulanması kapsamında genellikle karar verilecek olan tedbirler hapis cezasına mahkûmiyetin yasal sonucu olan belli hakları kullanmaktan yoksun bırakma ve şartları var ise, suç ile ilişkili olan veya suç işlenerek elde edilen eşya ve maddi kazançlar hakkında uygulanması zorunlu olan ve kararda hâkime takdir yetkisi tanınmayan müsadere²⁵²³. Bununla birlikte, şartları varsa tekerrürün ve tüzel kişiler hakkında güvenlik tedbirlerinin uygulanmasının talep edilmesi gerekir. Dolayısıyla seri muhakeme usulü kapsamında düzenlenen talepten; belirli haklardan yoksun bırakılmaya yer verilmemişse ve ayrıca koşulların varlığına rağmen tekerrür veya tüzel kişiler hakkında tedbir veya suç ile ilişkili veya suçtan elde edilen eşya veya ekonomik değer bulunmasına rağmen müsadere talep edilmemişse, mahkeme talepten iade ederek bu tedbirlerin uygulanmasını sağlamalıdır. Şüphelinin belirlenen ve talep edilen tüm yaptırımlar hakkında bilgi sahibi olarak teklifi kabul etmesi gerektiğinden, savcı tarafından güvenlik tedbiri de şüpheliye teklif edilmelidir. Hak yoksunlukları kabul tutanağında ve talepten belirtilmemişse bunların mahkeme tarafından resen uygulanabileceği görüşü kabul edilmemelidir, bu durumda mahkeme tarafından talepten savcılığa iadesine kararı verilmelidir²⁵²⁴. Nitekim şüphelinin teklif kapsamında belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılacağını bilmeden teklifi kabul etmesi halinde, kabul iradesinin bilinçli ve geçerli olmadığı kanaatindeyiz.

cc. İade Sonrası Savcılık Tarafından Yapılacak İşlemler

İadesini gerektiren sebeplerin bulunması durumunda talepten, eksik veya hatalı noktalar bildirilmek suretiyle ve eksikliklerin tamamlanması amacıyla Cumhuriyet başsavcılığına iadesine karar verilir. (CMK m. 250/8, CMSMY m. 13/2) Savcı, mahkemece gösterilen eksiklikleri tamamladıktan ve hatalı noktaları düzelttikten sonra talepten yeniden düzenleyerek mahkemeye gönderir. (CMK m. 250/8, CMSMY m. 13/3) Mahkemenin iade kararı doğrultusunda, savcı tarafından hatalı yerlerin düzeltilmesi ve noksanlıkların giderilmesi zorunludur. Savcının, iade kararında belirtilen hususları tamamladıktan sonra yeniden ayrı bir talepten

²⁵²³ Detaylı bilgi için bkz. Üçüncü bölüm III - A - 4 - d - ff - bbb Belli Hakları Kullanmaktan Yoksun Bırakılma ve III - A - 4 - d - ff - ccc Müsadere başlıkları.

²⁵²⁴ Hak yoksunlarının bu konuda karar verilmese de geçerli olacağı ve bu nedenle mahkeme tarafından geri gönderme konusu olamayacağı hakkında bkz. Erdem - Şentürk, “Seri Muhakeme Yöntemi”, s. 593. Benzer yönde Yavuz, *Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler*, s 278.

düzenlemesi gerekir ve iade sebebi teşkil etmeyen hususlar bakımından önceden düzenlediği talepnameye atıf yapmakla yetinmesi kabul edilmemelidir.

Talepnamenin iadesi üzerine yapılacak işlemler bakımından, iddianamenin iadesi kararı üzerine savcının gerçekleştirilebileceği işlemlerin yol gösterici olup olmayacağı değerlendirilmelidir. İddianamenin iadesi sonrası savcı, soruşturma işlemlerine devam etmekte ve savcının ilk iddianame ile bağlı olmadığı kabul edilmektedir²⁵²⁵. Nitekim savcı iade kararında belirtilmese de kendisi eksik veya hatalı husus bulursa bu bakımdan da soruşturma işlemi yapabilecektir²⁵²⁶. Dolayısıyla kovuşturmayaya yer olmadığı kararı verebileceği gibi, suçun hukuki niteliğinde değişiklik yaparak yeni bir iddianame de düzenleyebilecektir²⁵²⁷. Bu noktada seri muhakeme usulünün, genel hükümlere göre yürütülen muhakemeden farklı olduğu dikkate alınmalıdır. Seri muhakemenin uygulandığı aşama ve koşulları göz önüne alındığında, talepnamenin iadesi üzerine savcının soruşturma işlemlerini yapabileceğinin kabulü mümkün olmamakla birlikte; seri muhakemenin uygulanmasında talepnamedeki eksiklik veya hatalar usule ilişkin işlemlerin ve teklifin yeniden yapılmasını gerektiriyorsa, söz konusu işlemler tamamlanarak yeniden talepname düzenlenmesi gerektiği kabul edilmelidir. Bu kapsamda örneğin yaptırıma ilişkin maddi hata yapılması ile hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına, seçenek yaptırımlara çevirmeye veya hapis cezasının ertelenmesine ilişkin objektif koşulların gerçekleşmediğinin anlaşılması veya cezanın mahiyetine uygun bir güvenlik tedbiri belirtilmemesi hallerinde, savcının gerekli eksiklik ve hataları giderdikten sonra belirlediği yaptırıma ilişkin olarak şüpheliye yeniden teklifte bulunması gerekecektir.

Talepnamenin iadesine karar verilmesi bakımından, ilk kararda belirtilmeyen sebeplere dayanılarak yeniden iddianamenin iadesi yoluna gidilemeyeceğine ilişkin CMK m. 174/4 hükmüne benzer bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Bu noktada CMK'nın 174/4. maddesinin kıyasen uygulanıp uygulanmayacağı değerlendirilmelidir. İddianamenin iadesi üzerine savcı, itiraz yoluna başvurmayıp yeniden iddianame düzenleme yoluna giderse iddianamenin iadesi kararında iade

²⁵²⁵ Aydın, “İddianamenin Unsurları ve İadesi”, s. 393; Uğur, İddianame ve İddianamenin İadesi, s. 261; Gültekin, “İddianamenin İadesi”, s. 55.

²⁵²⁶ Aydın, “İddianamenin Unsurları ve İadesi”, s. 393; Evik, “İddianamenin İadesi”, s. 827.

²⁵²⁷ Hakeri - Ünver, Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 547; Gültekin, “İddianamenin İadesi”, s. 55.

sebebi yapılan eksiklikleri tamamlamak zorundadır. Bu bakımdan eksikliklerin tamamlanmamış veya hataların düzeltilmemiş olması halinde, CMK m. 174/4'teki yeniden iade yasağı kuralı geçerli olmayacak ve aynı gerekçelerle iddianame yeniden iade edilebilecektir²⁵²⁸. Esasen yeniden iade yasağı ile birçok kez aynı sebebe dayanarak iddianamenin iadesi yolunun önüne geçerek soruşturmanın sürüncemede kalması engellenmektedir²⁵²⁹. Seri muhakeme usulünün uygulanmasında söz konusu hükmün kıyasen uygulanabileceği kabul edilebilir. Ancak taleptenamenin mahkeme tarafından eksikleri gidermek ve hatalı noktaları gidermek amacıyla savcılığa gönderilmesi halinde itiraz olanağına da sahip olmayan savcı, yeniden taleptenname düzenlemek ve iade sebebinde belirtilen eksiklikleri tamamlayarak hataları gidermekle yükümlüdür. Aksi bir durumda ise mahkeme yeniden aynı sebebe dayanarak taleptenamenin iadesine karar verebilecektir.

Taleptenamenin düzenlenip mahkemeye sunulmasından sonra taleptenamenin iadesine karar verildiğinde, savcılık tarafından hangi süre içerisinde yeniden taleptenname düzenleneceğine ilişkin bir düzenleme öngörülmemiştir. Seri muhakeme usulünün amacı göz önünde alındığında, eksiklerin makul bir süre içerisinde giderilmesi gerektiği kabul edilmelidir. Mahkeme, taleptenamenin verildiği gün incelemesini derhal yaparak şüpheliyi müdafii huzurunda dinleyeceğinden, süreçten şüpheli ile müdafinin de haberdar edilmesi uygun olacaktır. İade kararı üzerine savcı tarafından yeniden taleptenname düzenlenmemesi ihtimali kapsamında makul süre içerisinde yeniden taleptenname sunulmamasının, soruşturmanın genel hükümlere göre sonuçlandırılmasına yol açacağı değerlendirilebilir. Ayrıca kural taleptenamenin yeniden düzenlenmesi olsa da taleptenamenin iadesi üzerine savcının seri muhakemenin şartlarının gerçekleşmediği kanaatine ulaşması durumunda, taleptenname göndermekten vazgeçebileceği söylenebilir²⁵³⁰. Bu noktada mevcut yasal düzenlemeler gereğince, savcının taleptenname düzenleyerek mahkemeye sunduktan sonra böyle bir imkâna sahip olmadığı kabul edilmelidir²⁵³¹. Ancak örneğin iadeden sonra savcının yeterli şüphenin

²⁵²⁸ Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku I**, s. 105; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 547; Aydın, “İddianamenin Unsurları ve İadesi”, s. 394-395; Gültekin, “İddianamenin İadesi”, s. 57.

²⁵²⁹ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 472-473; Karakurt, “İddianamenin İadesi”, s. 25.

²⁵³⁰ Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 141.

²⁵³¹ Bu konuda ayrıca bkz. Üçüncü Bölüm III - D Seri Muhakeme Usulünün Uygulanmasından Vazgeçilmesi başlığı.

bulunmadığı kanaatine varması durumunda, kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verebileceği ifade edilmelidir.

Aynı zamanda mahkemenin iade kararına karşı savcının başvurabileceği bir yol bulunup bulunmadığının değerlendirilmesi gerekir. Yasal düzenlemeler uyarınca, mahkemenin kararına karşı iade kararının doğru olmadığı, hatalı olduğu gerekçesiyle itiraz yoluna başvurma olanağının bulunmadığını belirtmek gerekir²⁵³². Bu noktada iddianamenin iadesinin düzenlendiği CMK'nın 174. maddesinin 5. fıkrasının kıyasen uygulanıp uygulanamayacağı ayrıca değerlendirilmelidir²⁵³³. CMK m. 174/5 hükmünde, iade kararına karşı itiraz kanun yoluna başvurulabileceği düzenlenmektedir. Bu halde itiraz genel hükümlere tabi olmaktadır. CMK m. 267 gereğince, ancak kanunun gösterdiği hallerde mahkeme kararlarına karşı itiraz yoluna gidilebilmektedir. Ceza muhakemesinde lehe kıyas kabul edilse de istisnai nitelikteki hükümlerin söz konusu olması hallerinde kıyas yapılamamaktadır. Bu çerçevede CMK m. 267/1 uyarınca mahkeme kararlarına karşı kanunun izin verdiği ve kanuni düzenlemenin bulunduğu hallerde itiraz yoluna gidilebileceğinden ve taleptenamenin iadesi kararı da bir mahkeme kararı olduğundan, konuya ilişkin bir düzenleme bulunmaması sebebiyle savcıya itiraz hakkı tanınmadığı kabul edilmelidir²⁵³⁴. Bununla birlikte, Yargıtay kararlarına bakıldığında, uygulamada taleptenamenin iadesi kararına karşı savcı tarafından yapılan itirazın ağır ceza mahkemelerince değerlendirildiği ve itirazın kabulü veya reddi yönünde karar verildiği görülmektedir²⁵³⁵.

Mahkeme kararlarının her zaman doğru olmayabileceği de göz önüne alındığında, herhangi bir hata gerçekleşmemesi adına yargı kararlarının yine yargı makamı tarafından objektif ölçütler çerçevesinde kontrol ve denetiminin yapılmasının sağlanmalıdır. Bu kapsamda savcıya iade kararına karşı itiraz hakkı tanınması bakımından açık bir düzenleme getirilmesi uygun olacaktır. İtiraz olanağı tanınmasının, itirazın süreye bağlı olması sebebiyle, muhakemenin hızlandırılması

²⁵³² Soylu Ünver - Karaman Engür, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 85.

²⁵³³ İddianamenin iadesine ilişkin kuralların kıyasen uygulanmasının mümkün olmadığı hakkında bkz. İldırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 184-185 dn. 729.

²⁵³⁴ Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 140.

²⁵³⁵ Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2021/1632, K. 2021/6781, T. 12.10.2021; Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2020/5182, K. 2021/2161, T. 02.03.2021 <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihleri: 01.12.2021)

amacı bakımından da çelişki doğurmayacağı kabul edilmelidir. Bu imkân, özellikle mahkemenin eylem hakkında farklı bir hukuki nitelendirmeye ulaşması ve savcı ile mahkeme tarafından yapılan hukuki nitelendirmelere bağlı olarak, her iki suçun da seri muhakemeye tabi olması halinde taleptenamenin iade edilmesi açısından önemli görülmektedir. Nitekim, itiraz merciinin kararı kesin olduğundan, itiraz üzerine verilen karar savcılığı da mahkemeyi de bağlayacaktır.

e. Şüphelinin Müdafî Huzurunda Dinlenmesi

aa. Şüphelinin Dinlenmesi ve Dinlemenin Niteliği

Mahkemenin şüpheliyi müdafî huzurunda dinlemesi gerekir. (CMK m. 250/9) Ceza Muhakemesi Kanunu'nda şüphelinin ne zaman dinleneceğine ilişkin bir açıklık bulunmamakla birlikte, mahkemenin şüpheliyi en kısa sürede dinlemesi gerektiği ifade edilmektedir²⁵³⁶. Bunun yanında, yönetmelik düzenlemesi ile Fransa'daki benzer yöntemden farklı olarak, şüphelinin teklifi müdafî huzurunda kabul etmesi halinde, tutuklu olup olmadığına bakılmaksızın aynı gün mahkemeye yönlendirilmesi gerektiği kabul edilmektedir. (CMSMY m. 10/9) O halde savcı, şüphelinin müdafî huzurunda usulü kabul ettiği gün hemen talepnameyi düzenleyecek ve aynı gün mahkemeye sunacaktır. Mahkeme de taleptenamenin verildiği gün incelemesini derhal yaparak, şüpheliyi müdafî huzurunda seri muhakeme usulü ile ilgili olarak dinleyecek ve seri muhakemeyi sonuçlandıracaktır. (CMSMY m. 13/1) Bu noktada tüm işlemlerin aynı gün gerçekleştirilmesi gerekliliği bakımından yukarıdaki açıklamalarımızla atıf yapmakla yetiniyoruz²⁵³⁷.

Seri muhakeme usulünde mahkemenin şüpheliyi dinlemek için davetiye çıkarması ve davetiyede, şüphelinin belirlenen günde hazır bulunması ile mazeretsiz olarak gelmemesi halinde usulün uygulanmasından vazgeçmiş sayılacağı açıkça yazılması gerektiği görüşü ileri sürülmektedir²⁵³⁸. Ancak şüpheli kural olarak aynı gün mahkeme tarafından dinleneceğinden ayrıca bir davetiye çıkarılması gerekme de

²⁵³⁶ Erdem - Şentürk, "Seri Muhakeme Yöntemi", s. 595. Mahkemenin önce seri muhakeme usulünün şartlarını denetlemesi, sonra şüpheliyi dinlemesinin uygun olacağı hakkında bkz. Çağlar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 89.

²⁵³⁷ Bu konuda bkz. Üçüncü Bölüm III - A - 6 - c Mahkemenin Denetim ve Kararı İçin Öngörülen Süre başlığı.

²⁵³⁸ Aldemir, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**, s. 174.

aşağıda ifade edileceği üzere, taleptenamenin iade edilmesi üzerine yeniden düzenlenen taleptename esas alınarak yapılacak dinleme bakımından davetiye çıkarılması gereken haller söz konusu olabilir.

Mahkeme, taleptenamenin sunulmasından ve incelenmesinden sonra eğer taleptenamenin savcılığa geri gönderilmesini gerektirecek bir durum yoksa şüpheliyi müdafî huzurunda dinlemektedir. Bununla birlikte, taleptenamenin incelendikten sonra iade edilmesi üzerine savcılık tarafından eksikliklerin ne zaman giderileceği ve mahkemenin şüpheliyi ne zaman dinleyeceği konusunda bir açıklık bulunmamaktadır. Yönetmelik gereğince şüphelinin teklifi kabul etmesi halinde aynı gün mahkemeye yönlendirileceği (m. 10/9) ve mahkemenin talebin verildiği gün incelemesini derhal yaparak şüpheliyi müdafî huzurunda dinleyeceği (m. 13/1) düzenlemeleri ve ayrıca taleptenamedeki eksikliklerin giderilmesi için bir süre öngörülmüş olmaması, savcının eksiklikleri tamamlayarak ve hataları gidererek aynı gün içerisinde yeni bir taleptename düzenlemesi gerektiği şeklinde yorumlanabilecek olsa da bu halde savcıya, eksiklikleri titizlikle gidererek yeniden taleptename düzenlemesi için makul bir süre tanınması yerinde olacaktır. Bu durumda yeniden taleptename düzenlenmesi üzerine gerekirse davetiye çıkarılarak, şüpheli ile müdafî hazır edilmeli ve belirlenen günde şüpheli mahkeme tarafından dinlenmelidir²⁵³⁹.

Şüphelinin mahkeme tarafından müdafî huzurunda dinlenilmesi zorunludur²⁵⁴⁰. Karşılaştırmalı hukukta benzer yöntemlerin uygulanmasında mahkeme genellikle duruşma yaparak karar vermektedir. Örneğin, Fransa gibi bazı ülkelerde şüphelinin duruşmada hazır bulunması ve dinlenmesi zorunlu kılınmakta, İtalya gibi bazı ülkelerde ise şüphelinin duruşmada bulunması gerekmemektedir²⁵⁴¹. Bu noktada seri muhakeme uygulamasında mahkeme tarafından gerçekleştirilen dinlemenin, Türk ceza muhakemesi sisteminde klasik bir duruşmalı inceleme olarak nitelendirilmesinin mümkün olup olmadığı değerlendirilmelidir. Kural olarak kovuşturma evresinin duruşma aşamasında sözlülük, doğrudan doğruyalık ve alenilik ilkeleri geçerlidir.

²⁵³⁹ Taleptenamedeki eksiklerin giderilmesi için makul bir süre belirlenmesinin ve eksikliğin giderilmesi için şüpheli ile müdafîin mahkemede hazır bulunmasına ilişkin bir düzenleme yapılmasının isabetli olacağı hakkında bkz. Aldemir, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**, s. 174.

²⁵⁴⁰ 2015 tarihli Kanun Tasarısında ise mahkemenin kararını dosya üzerinden vereceği, ancak gerek görmesi halinde faili dinleyebileceği öngörülmüştü. Bkz. Üçüncü Bölüm I - B Türk Hukukundaki Mevzuat Çalışmaları başlığı.

²⁵⁴¹ Natsvlshvili ve Togonidze v. Gürcistan, § 74.

Nitekim soruşturma evresinin aksine, duruşmadaki işlemler kural olarak sözlüdür; deliller mahkemece duruşmada vasıtasız olarak öğrenilmelidir ve duruşma kamuya açık olarak yapılır. Seri muhakeme usulünün tüm aşamaları, dolayısıyla mahkemenin hüküm kurması da soruşturma evresi içerisinde gerçekleşmektedir. Ceza davasına egemen olan alenilik, davasız yargılama olmaz, sözlülük ve doğrudan doğruyalık ilkeleri kapsamında duruşma yapılmaksızın mahkûmiyet kararı verilmesi ise adil yargılanma ve savunma hakkı bakımından sakınca yaratacak nitelikte görülebilir²⁵⁴².

Ceza Muhakemesi Kanunu ve CMSMY hükümlerinde mahkeme tarafından gerçekleştirilecek muhakeme işleminin, dinleme olarak ifade edildiği görülmektedir. Ceza Muhakemesi Kanunu sisteminde, genel olarak tanığın, bilirkişinin ve mağdurun dinlenmesi düzenlenmektedir. (Örneğin; CMK m. 52, 68, 180, 181, 236) Ancak bu kişilerin dinlenmesi duruşmada gerçekleştirilmektedir. Kanunda aynı zamanda şüpheli ile müdafinin dinlenmesinden de söz edilmektedir. Örneğin, CMK m. 108’de düzenlenen tutukluluğun incelenmesi hükmüne göre, soruşturma evresinde şüphelinin tutukluluk halinin devamının gerekip gerekmeyeceği hususunda sulh ceza hâkimi tarafından şüpheli veya müdafii dinlenilmek suretiyle karar verilmektedir. Söz konusu düzenleme ile kararların duruşmalı olarak verilmesinin sağlanmak istendiği ifade edilmektedir²⁵⁴³. Yine CMK’nın 271. maddesinde, kanunda yazılı olan haller saklı kalmak üzere, itiraz hakkında duruşma yapılmaksızın karar verileceği; ancak gerekli görüldüğünde Cumhuriyet savcısı ve sonra müdafii veya vekilin dinleneceği düzenlenmektedir. Dolayısıyla itiraz üzerine karar dosya üzerinden incelenerek verilmekle birlikte, itiraza ilişkin duruşma yapılarak karar verilmesinin de mümkün kılındığı dile getirilmektedir²⁵⁴⁴.

Madde metnine bakıldığında dinleme işleminin duruşma açılarak mı yoksa duruşmasız mı yapılacağı konusunun belirsiz olduğu ve mahkemenin duruşma açarak

²⁵⁴² Bu konuda iddia pazarlığının temel hak ve ilkeler yönünden değerlendirilmesi için bkz. İkinci Bölüm VII - B Bazı Temel Haklar ile Ceza Muhakemesi İlkeleri Yönünden Değerlendirme başlığı. Şüpheli müdafii huzurunda dinlendiğinden sözlülük ilkesinin; hâkimin dosyadaki delilleri değerlendirme yetkisi bulunduğu ve mahkûmiyet kararı verilmesi kanaatine ulaşması gerektiğinden sınırlı da olsa doğrudan doğruyalık ilkesinin sağlandığı ifade edilmektedir. Bkz. Taneri, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 107. Karş. Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 104.

²⁵⁴³ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 264.

²⁵⁴⁴ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 731; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 918.

karar vermesi gerektiği ileri sürülmektedir²⁵⁴⁵. Ancak seri muhakeme usulünde, CMK m. 182 vd. hükümlerinin uygulandığı klasik anlamda bir duruşmanın söz konusu olmayacağını ifade etmek gerekir²⁵⁴⁶. Kovuşturma evresinde duruşma devresinin amacı, delillerin tartışılması ve değerlendirilmesi yoluyla mahkemede failin suçluluğu veya suçsuzluğu konusunda bir kanaat oluşmasını sağlamaktır ve vicdani kanaate ulaşan hâkim, duruşmanın sona erdiğini açıkladıktan sonra hüküm kurmaktadır. Seri muhakeme usulünde ise delillerin ortaya konulup tartışıldığı ve muhakeme süjelerinin katıldığı kolektif bir duruşmadan söz edilemez. Kanun gerekçesinde de ifade edildiği üzere, hâkim usule uygun olduğu sürece duruşmayla ilgili diğer hükümleri kıyasen uygulayabilecek, ancak duruşmanın ertelenmesi ya da delil araştırması sonucu doğurabilecek bir tercihte bulunamayacaktır²⁵⁴⁷.

Seri muhakeme usulündeki dinleme işlemini mahkemenin sorgusu olarak değerlendirmenin mümkün olup olmadığı da değerlendirilmelidir. Nitekim dinlemenin sorgu olarak kabulü halinde, sorgu yönteminin düzenlendiği CMK m. 147 hükmü uygulama alanı bulacaktır. Ayrıca TCK m. 67 gereğince, şüpheli veya sanıklardan birinin savcı huzurunda ifadesinin alınması veya sorguya çekilmesi dava zamanaşımını kesen sebeplerden biri olduğundan, söz konusu dinlemenin sorgu olarak nitelendirilip nitelendirilmeyeceği önem taşımaktadır. Zira bu dinleme sorgu olarak nitelendirilirse, dinleme dava zamanaşımını kesecektir. CMK m. 191/3-d gereğince, duruşmanın girişinde mahkeme başkanı veya hâkim tarafından sanığın sorgusu yapılmaktadır. Duruşmadaki sorgunun amacı, esasen sanığın savunmasını sağlamaktır²⁵⁴⁸. Ancak seri muhakeme usulünde mahkeme, CMK m. 2/1-h uyarınca şüpheli veya sanığın hâkim veya mahkeme tarafından soruşturma veya kovuşturma

²⁵⁴⁵ Kızıllarslan, “Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri”, s. 1941. Yazar, duruşma aşaması başladığından kovuşturma evresine geçildiğini ve bu düzenlemenin kovuşturma evresinde geçerli olan muhakeme kurallarıyla çelişki içerisinde bulunduğunu ifade etse de bu görüş isabetli değildir. Nitekim seri muhakeme usulünün uygulanmasında kovuşturma evresine geçilmemekte, mahkemenin denetim aşamasında da soruşturma evresi devam etmektedir.

²⁵⁴⁶ Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 80; Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 185-186; Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 142; Sevdiren, “Seri Muhakeme Usulü Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler”, s. 600; Koç, “Karşılaştırmalı Hukuk ve Uluslararası Mahkeme Kararları Işığında Seri Muhakeme Usulüne Farklı Bir Bakış”, s. 647. Dinleme işlemi için duruşma kavramının kullanıldığı da görülmektedir. Bkz. Taner, “Seri Muhakeme ve Müdafinin Rolü”, s. 32; Aldemir, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**, s. 174-175.

²⁵⁴⁷ 7188 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Gerekçesi, s. 18.

²⁵⁴⁸ Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 771.

konusu suçla ilgili olarak dinlenmesi anlamına gelen sorgu yapmamaktadır²⁵⁴⁹. Zira mahkeme, soruşturma konusu suç ile ilgili dinlemeden ziyade seri muhakeme usulünün uygulanmasına ilişkin şartların sağlanıp sağlanmadığını denetlemek amacıyla bir nevi şekli bir dinleme gerçekleştirmektedir²⁵⁵⁰. Bununla birlikte, usule uygun olduğu ölçüde, ifade ve sorgu usulünün düzenlendiği CMK'nın 147. ile 148. maddelerinin kıyasen uygulanması mümkündür²⁵⁵¹.

Şüphelinin müdafii huzurunda mahkeme tarafından dinlenilmesi ve kararın mahkeme tarafından açıklanması esnasında savcının bulunup bulunmayacağına ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Buna karşın, örneğin Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu'ndaki düzenlemede, mahkemenin kararı sırasında savcının bulunmasının zorunlu olmadığı açıkça hüküm altına alınmıştır. Bu noktada savcının bulunmasını zorunlu kılan açık bir düzenleme bulunmadığı gibi, bulunmasını engelleyen bir hüküm bulunmadığı da dikkate alındığında, savcının hazır bulunmak zorunda olmadığı ancak dilerse dinleme esnasında mahkemede hazır bulunabileceği kabul edilmelidir²⁵⁵². Yargıtay, savcının dinleme aşamasına katılarak mütalaa vermesine ilişkin bir zorunluluk olmadığını, bu durumun seri muhakeme usulünün amacına da uygun olmayacağını ve talepten savcı tarafından düzenlendiğini göz önüne alarak, mahkemenin kararına karşı savcıdan mütalaa alınmadan karar verildiği gerekçesiyle yapılan itirazın, asliye ceza mahkemelerinde Cumhuriyet savcısının bulunması gerektiğinden bahisle kabulüne dair kararı hukuka aykırı bulmuştur²⁵⁵³.

²⁵⁴⁹ Benzer yönde Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 186; Erdoğan, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 2026; Başarır, “**Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usullerinin Değerlendirilmesi**”, s. 297.

²⁵⁵⁰ Benzer yönde İpekcioglu, **Ceza Muhakemesinde İddia Pazarlığı**, s. 356-357.

²⁵⁵¹ Erdem - Şentürk, “**Seri Muhakeme Yöntemi**”, s. 595; Yılmaz - Apış, “**Seri Muhakeme**”, s. 82; Aygörmaz - Korkmaz, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü Muhakeme Stratejileri**, s. 28; Evik - Evik, “**The Accelerated Trial**”, s. 233. Seri muhakeme usulünün kendine özgü şekli ve gereklilikleri sebebiyle genel yargılamadaki ifade ve sorguya ilişkin hükümlerin uygulanmasının mümkün olmadığı hakkında bkz. Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 291. Seri muhakeme usulünde ifade ve sorguya ilişkin usulün aynen uygulanmasının mümkün olmadığı, ancak yasak ifade ve sorgu yöntemlerine başvurulamayacağı hakkında bkz. Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 81.

²⁵⁵² Cumhuriyet savcılarının asliye ceza mahkemelerindeki duruşmalarda hazır bulunması zorunlu olduğundan seri muhakeme usulünde savcının hazır olması gerektiği sonucuna varılabileceği; ancak dinleme ve hüküm kurma aşamalarının savcı hazır bulunmadan gerçekleştirilmesinin mümkün olduğu ve bunun silahların eşitliği ilkesini önemli oranda ihlal etmeyeceği ifade edilmiştir. Ancak yazar mahkemece yaptırımda bir değişiklik yapılması düşünüldüğünde savcının sürece katılması gerektiğini ve genel olarak savcının hazır bulunmasının gerekli olduğu görüşündedir. bkz. Yaşar, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 278-279.

²⁵⁵³ Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2021/1604, K. 2021/6491, T. 04.10.2021; Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2021/1607, K. 2021/6270, T. 27.09.2021; Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2021/5, K. 2021/5715, T. 13.09.2021 <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihleri: 01.12.2021).

Dinleme işlemi sırasında şüpheli dışında bir kişinin dinlenmesinin mümkün olup olmadığı da değerlendirilmelidir. Bu çerçevede özellikle mağduru gerçek kişi olan suçlar bakımından mağdur, suçtan zarar gören veya katılma hakkını haiz olan kişiler ile birlikte tanık dinlenmesine ilişkin bir hüküm öngörülmemekte; yalnızca şüphelinin dinlenmesinden bahsedilmektedir. Seri muhakemede tanık dinlenmesi mümkün değildir. Maddenin gerekçesinde de hâkimin, maddi gerçeğin araştırılması amacıyla tanık dinlenmesi gibi yetkileri bulunmadığı ve bu amaçla bir araştırma ve işlem yapılmasına ihtiyaç duyduğu takdirde, usulün uygulanmasına ilişkin talebi reddetmesi gerektiği ifade edilmektedir²⁵⁵⁴. Bir görüş tarafından, mağdur ve diğer kişilerin dinlenmesine gerek olmadığını söylemenin hak ihlaline sebebiyet verebileceği ve katılmaya dair hükümlerin anlamsız kalacağı ifade edilmekte; özellikle varsa mağdurun çağrılarak dinlenmesi ve beyanının alınması gerektiği ileri sürülmektedir²⁵⁵⁵. Mahkemece, savcının talebinin kabul edilebilir olup olmadığını değerlendirirken mağdurun dinlenmesi, mağdurun muhakemeye katılma hakkı çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Mağdur kovuşturma evresinde muhakemeden haberdar edilme ve muhakemeye katılma haklarına sahip olsa da seri muhakeme usulü, kovuşturmaya alternatif olarak öngörülmüş bir yöntem olduğundan soruşturma evresinde uygulanmaktadır. Bununla birlikte, bu kişilerin dinlenmesini engelleyen açık bir hüküm bulunmasa da seri muhakeme usulünün amacının yaptırımın şüpheli tarafından kabulü üzerine hüküm kurulmasını sağlamak ve muhakemeyi hızlandırmak olduğu dikkate alındığında, mağdur ve suçtan zarar gören gibi kişilerin dinlenmesinin mümkün olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır²⁵⁵⁶. Mahkeme, şüpheli dışında mağdur, suçtan zarar gören veya katılma hakkını haiz olan kişilerin dinlenmesine ihtiyaç duyulduğuna kanaat getirirse, soruşturmanın genel hükümlere göre sonuçlandırılması için talebi reddetmelidir²⁵⁵⁷. Ancak sürecin şeffaflığını sağlamak bakımından, özellikle mağdur hakları dikkate

²⁵⁵⁴ 7188 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Gerekçesi, s. 18.

²⁵⁵⁵ Ayrıca davetiyeyle rağmen mağdur gelmez ise muhakemeye yokluğunda devam edileceği ve mağdurun tanık sıfatı ile dinlenmesi gerektiği kanaatine varılması halinde taleptenamenin iadesine karar verileceği ifade edilmektedir. Bkz. Aldemir, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**, s. 175.

²⁵⁵⁶ Benzer yönde Yılmaz - Apiş, **“Seri Muhakeme”**, s. 82; Yavuz, **Kovuşturmaya Alternatif Yöntemler**, s. 293; Erdem - Şentürk, **“Seri Muhakeme Yöntemi”**, s. 595; Ildırrar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 186; Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 80; Evik - Evik, **“The Accelerated Trial”**, s. 233; Çağlar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 97.

²⁵⁵⁷ Yavuz, **Kovuşturmaya Alternatif Yöntemler**, s. 292; Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 142.

alındığında, mağduru gerçek kişi olan suçlar bakımından mağdurun seri muhakemedeki rolünün yeniden değerlendirilmesi uygun olacaktır.

bb. Dinlemenin Kapsamı ve Dinlemede Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

Ceza Muhakemesinde Seri Muhakeme Yönetmeliği'nde, mahkemenin şüpheliyi müdafî huzurunda seri muhakeme usulü ile ilgili olarak dinleyeceği düzenleme altına alınmış; ayrıca dinlemenin kapsamına ve dinlenilecek hususlara ilişkin bir belirleme yapılmamıştır. Bu noktada mahkemenin şüpheliyi dinleyerek şüphelinin soruşturma konusu olayları, seri muhakeme usulü teklifini ve usulün sonuçlarını anladığından emin olması gerektiği ifade edilmelidir. Esasen mahkeme önünde dinlemenin amacı, şüphelinin teklifi gerekli hukuki yardımdan faydalanmak suretiyle bilerek ve gönüllü şekilde kabul ettiğinin tespit edilmesidir²⁵⁵⁸. Örneğin şüpheli; adil yargılanma hakkının gereği olarak seri muhakeme hakkında yeterli şekilde bilgilendirilmeden teklifi kabul etmişse, usulün kabulünün bilinçli olduğundan bahsedilemeyecektir. Mahkeme, teklifin bilerek kabul edildiğinden emin olmak amacıyla şüphelinin usulün sonuçları ile aleni yargılanma hakkından feragat ettiğini bilerek ve aynı zamanda gönüllü olarak usulü kabul ettiğini belirlemelidir. Şüpheli, müdafî huzurunda gerçekleşen dinlemede seri muhakemenin uygulanmasından vazgeçebileceği gibi, kabulü özgür iradesi ile vermediğini de söyleyebilir. Aynı zamanda dinleme sırasında şüpheli ile müdafî, 7331 sayılı Kanun değişikliği ile dosyadaki delillerin mahkûmiyet kararı verilmesini gerektirmesi zorunluluğuna açıkça yer verildiğinden, delillerin suçu ve suçluluğu şüpheyi yer bırakmayacak şekilde ortaya koymadığı iddiasında bulunabilir²⁵⁵⁹.

Mahkeme tarafından dinlenme, yalnızca şüpheli ve müdafîin söyleyeceklerinin dinlenmesi anlamına gelmemelidir; bu kapsamda mahkeme şüpheli ve müdafîe birtakım sorular yöneltebilecektir²⁵⁶⁰. Seri muhakeme usulünde mahkeme tarafından

²⁵⁵⁸ Şüphelinin kabulü zaten müdafî huzurunda alındığından, benzer bir beyanın mahkeme huzurunda alınmasının bir faydası olmadığı, yapılan işleme görünürde meşruiyet kazandırıldığı ve yargılama makamının araçsallaştırıldığı, dolayısıyla bu sürecin zorunlu olmaması gerektiği düşüncesi ileri sürülmektedir. Bkz. Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 326. Ancak bu görüşe katılmamaktayız.

²⁵⁵⁹ Benzer yönde Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 143.

²⁵⁶⁰ Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri sisteminde hâkim, sanığın bilerek ve gönüllü olarak anlaşmayı kabul ettiğini tespit amacıyla duruşmada sanığa birtakım sorular sormaktadır. ABD'de hâkimin

yapılan dinleme sırasında şüpheliye; isnat edilen suç tam olarak anlayıp anlayamadığının, müdafî yardımından etkin olarak yararlanıp yararlanmadığının, müdafî ile yeterli görüşme imkânına sahip olup olmadığının, müdafî ile teklifin kabulünün sonuçlarını değerlendirip değerlendirmediklerinin, dinleme esnasında bilincinin yerinde olup olmadığının ve özgür iradesini etkileyecek bir durum bulunup bulunmadığının, savcının teklifini reddetme hakkı bulunduğunu ve bu durumda soruşturmanın genel hükümlere göre yürütüleceğini bilip bilmediğinin, mahkeme önünde usulün uygulanmasından vazgeçme hakkının bulunduğunu ve kabulden vazgeçmesi halinde usulü kabule ilişkin beyanlarının delil olarak kullanılmayacağını anlayıp anlamadığının, usulün uygulanmasının onaylanması amacıyla mahkeme önüne çıktığını ve mahkeme önünde bulunmasının genel hükümlere göre yapılan bir yargılama olmadığını bilip bilmediğinin, mahkeme tarafından savcının talebinin reddedebileceğini anlayıp anlamadığının, mahkemenin hüküm kurması halinde alacağı ceza ve cezanın sonuçları hakkında bilgi sahibi olup olmadığının, hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılmasının uygulanması talep edilmiş ise bu kurumun uygulanmasını kabul edip etmediğinin²⁵⁶¹, ayrıca usulü hile, tehdit, korkutma, hukuka aykırı vaad vb. olmaksızın özgür iradesi ile kabul edip etmediğinin ve kabul sırasında iradesi üzerinde herhangi bir baskı veya zorlama olup olmadığının, kabul tutanağındaki imzanın kendisine ait olup olmadığının, usulün kabulünün mahkeme tarafından onaylanmasını isteyip istemediğinin sorulması uygun olacaktır. Ayrıca hâkim, müdafie de savcının teklifinin içeriğinin ve usulün sonuçlarını şüpheli ile detaylı şekilde görüşüp görüşmediğini ve şüphelinin seri muhakemenin sonuçlarını tam olarak anlayıp anlamadığını sormalıdır. Son olarak, hâkimin şüpheliye ve müdafie söylemek veya sormak istedikleri bir şey olup olmadığını sorması da uygun olur. Dinlemenin içeriği ve hangi hususları kapsayacağına ilişkin bir düzenleme getirilmesinin isabetli olacağı düşünülmektedir²⁵⁶².

Mahkeme önünde dinlenen şüphelinin müdafî yardımından yararlanması zorunludur. Müdafî, dinleme esnasında şüpheliye hukuki destek sağlayarak işlemlerin

duruşmada sanığa sorduğu sorular hakkında bkz. Balo - Çetintürk, “Savcı-Sanık Pazarlığı”, s. 1270 dn. 91.

²⁵⁶¹ Yargıtay ise mahkeme huzurunda şüphelinin hükmün açıklanmasının geri bırakılmasını kabul edip etmediğinin sorulmasına ve muvafakatının tespit edilmesine gerek olmadığı yönünde karar vermiştir. Bkz. Yargıtay 7. Ceza Dairesi E. 2021/ 20753, K. 2021/ 14109, T. 02.11.2021 <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 01.12.2021).

²⁵⁶² Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 143.

hukuka uygunluğunu denetleyecektir²⁵⁶³. Şüphelinin seri muhakeme usulü hakkında dinlenmesinin SEGBİS veya istinabe yoluyla da yapılması mümkündür²⁵⁶⁴. (CMSMY m. 13) Şüpheli Türkçe bilmiyorsa veya engelli ise, mahkeme önünde dinlenme sırasında tercümandan yararlanması gerekir. (CMSMY m. 5/5) İştirak halinde işlenen suçlarda savcı tarafından her bir şüpheliye ayrı ayrı bilgilendirme ve teklif yapılması gerekmektedir birlikte, bu durumda savcı tarafından tek bir talepname düzenlenmesi uygun olacağından, şüpheliler mahkeme tarafından aynı anda dinlenebilir.

İnceleme ve dinlemenin tutanağa bağlanacağına ilişkin bir düzenlemeye yer verilmediği görülmektedir. Ancak duruşmaya ilişkin hükümler kıyasen uygulanabileceğinden, duruşma tutanağına ilişkin CMK m. 219 vd. hükümleri uygulanarak işlemlerin tutanağa bağlanması ve dinleme kapsamındaki hususlara tutanakta yer verilmesi gerekir. CMK m. 219/1 uyarınca, duruşma için tutanak tutulmalı ve tutanak, mahkeme başkanı veya hâkim ile zabıt kâtibi tarafından imzalanmalıdır. Duruşma tutanağı; duruşmanın nasıl yapıldığına, kimlerin katıldığına, hangi işlemlerin yapıldığına ilişkin hususlar hakkında bilgiler içermekte ve kanun yolu denetiminde önemli bir ispat işlevi görmektedir²⁵⁶⁵. CMK m. 221'e göre, duruşma tutanağında oturumlara katılan sanığın, müdafinin, katılanın, vekilinin, kanuni temsilcisinin, bilirkişinin, tercümanın, teknik danışmanın adı ve soyadı, duruşmanın seyrini ve sonuçlarını yansıtan ve yargılama usulünün bütün temel kurallarına uyulduğunu gösteren unsurlar, sanık açıklamaları, tanık ifadeleri, bilirkişi ve teknik danışman açıklamaları, okunan veya okunmasından vazgeçilen belge ve yazılar, istemler, reddi halinde gerekçesi, verilen kararlar ve hüküm yer alır. Bu çerçevede düzenlemenin kıyasen uygulanması yoluyla mahkeme tarafından yapılan dinleme ve incelemeye ilişkin olarak şüphelinin, müdafii ile varsa tercümanın adı ve soyadı, usulün kurallarına uyulduğunu gösteren unsurlar, şüpheli ile müdafii tarafından yapılan açıklamalar, mahkeme tarafından sorulan sorular ve cevapları, karar ve hüküm gibi hususlara tutanakta yer verilmelidir. Nitekim bu işlemin tutanağa bağlanması denetim bakımından önemli bir güvence mekanizması oluşturmaktadır. Özellikle karara karşı kanun yoluna başvurulduğunda itiraz merci olan mahkeme, incelemesine bu tutanakları esas alarak bir sonuca ulaşacaktır. Uygulamada belgelendirme için

²⁵⁶³ Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 83. Ayrıca bkz. Üçüncü Bölüm III - A - 3 - b - cc Müdafii Yardımından Yararlanma: Zorunlu Müdafilik başlığı.

²⁵⁶⁴ Bu konuya aşağıda detaylı şekilde değinilecektir. Bkz. Üçüncü Bölüm III - B Seri Muhakeme Usulünde SEGBİS Kullanımı ve İstinabe başlığı.

²⁵⁶⁵ Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 653.

düzenlenen tutanağa seri muhakeme usulü inceleme tutanağı adı verilmekte ve bu tutanağın kısa hüküm niteliğinde olduğu ifade edilmektedir²⁵⁶⁶.

f. Mahkeme Denetiminin Aleniliği

Ceza Muhakemesi Kanunu ve Ceza Muhakemesinde Seri Muhakeme Yönetmeliği'nde, seri muhakeme usulünde mahkemenin denetim ve kararının kamuya açık olarak gerçekleştirileceğine ilişkin bir hükme yer verilmediği görülmektedir. Türk ceza muhakemesi sisteminde kovuşturma evresinde duruşma, kural olarak alenidir²⁵⁶⁷. Seri muhakeme usulü ise soruşturma evresinde uygulanmaktadır. Ayrıca burada mahkemece genel hükümlere göre bir duruşma yapılmamakta olup, mahkemenin şüpheliyi dinlemesinden söz edilmektedir. Kovuşturmanın aksine, soruşturmanın gizliliği ilkesi gereğince soruşturma evresindeki muhakeme işlemleri gizlidir. (CMK m. 157) Gizlilik, soruşturma evresinin başından sona ermesine kadar devam etmekte ve sona ermesiyle birlikte ortadan kalkmaktadır²⁵⁶⁸. Soruşturma evresi, kural olarak delillerin toplandığı ve delillerin yeterli suç şüphesini ortaya koyup koymadığının tespit edildiği aşamadır. Nitekim soruşturma evresinde henüz şüpheli hakkında iddianame düzenlenip düzenlenmeyeceği belirsizdir. Ancak seri muhakeme usulü uygulanarak sonuçlandırılan soruşturma, genel hükümlere göre sonuçlandırılan soruşturmadan farklı şekilde yürütülmektedir. Genel hükümler uyarınca hüküm ancak kovuşturma evresinin sonunda verilmektedir. Bununla birlikte, muhakemenin hızlandırılması amacı taşıyan seri muhakeme usulünün uygulanmasında teklifin kabulü üzerine şüpheli hakkında kovuşturma evresine geçilmeden hüküm kurulmaktadır. Mahkeme, geleneksel anlamda bir yargılama görevi yerine getirmese de yargısal bir denetim gerçekleştirmektedir. Bu çerçevede soruşturmanın gizliliği ilkesi gereği, mahkeme denetimi aşamasında alenilik ilkesinin uygulanmayacağını söylemek mümkün olmamalıdır.

²⁵⁶⁶ Aldemir, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**, s. 177. İnceleme tutanağı örnekleri için bkz. <https://alternatifcozumler.adalet.gov.tr/SayfaDetay/tutanak-talepname-ve-hukum-ornekleri> (Erişim Tarihi: 30.01.2021).

²⁵⁶⁷ Bu ilke duruşmanın açıklığı olarak ifade edilmektedir. Bkz. Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 570; Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 741; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 796; Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku II**, s. 110. Alenilik hakkında detaylı bilgi için bkz. Birinci Bölüm III - B - 4 Alenilik İlkesi başlığı. Ayrıca bkz. İkinci Bölüm VII - B - 5 Alenilik İlkesi ve İddia Pazarlığı başlığı.

²⁵⁶⁸ Okuyucu Ergün, **“Soruşturmanın Gizliliği”**, s. 248.

Karşılaştırmalı hukukta, mahkeme tarafından gerçekleştirilen yargısal denetimin kamuya açık şekilde yapılacağına ilişkin düzenlemelere yer verildiği görülmektedir. Örneğin, Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 495-9 uyarınca karar, halka açık duruşmada verilmektedir. AİHM kararına konu olan Gürcistan'daki benzer yöntem bakımından da alenilik geçerli olup kanunda anlaşmanın aleni duruşmada kabul edilmesi gerektiği düzenlenmektedir²⁵⁶⁹. Mahkemenin yöntemin uygulanmasını kamuya açık olarak incelemesi ve onaylaması, mahkeme tarafından gerçekleştirilen yargısal denetimin etkinliğine de hizmet edecektir²⁵⁷⁰.

Seri muhakeme usulünün uygulanması teklifinin kabulü ile şüpheli, genel hükümlere göre yapılacak aleni duruşmanın gerçekleştirilmesinden feragat etse de hükmün aleni olarak verilmesinden feragat etmemektedir. Usule uygun olduğu ölçüde duruşma ile ilgili hükümler, kıyasen seri muhakeme usulü hakkında uygulanabilecektir. Bu çerçevede her ne kadar seri muhakeme usulüne ilişkin hükümlerde bu konuda bir düzenleme bulunmasa da mahkeme tarafından yapılan dinleme ve hükmün açıklanması, kural olarak kamuya açık şekilde gerçekleştirilmelidir²⁵⁷¹. Nitekim kişinin açık talebi ile veya zımnen aleni yargılanma hakkından vazgeçebilmesi ve ayrıca ceza muhakemesi sistemimizde bazı hallerde duruşmanın kapalı yapılması mümkün olmakla birlikte, hüküm aleni duruşmada açıklanmalıdır. (CMK m. 182/3) Aksi halde aleniyet ilkesi ihlal edilmiş olacaktır. Bu çerçevede her ne kadar şüphelinin dinleneceği güne ilişkin olarak mağdur, suçtan zarar gören veya katılma hakkını haiz olan kişilere tebligat yapılması zorunluluğu bulunmasa da dinleme sırasında bu kişilerin dinleyiciler ile birlikte mahkemede hazır bulunmasının engellenmemesi gerekir.

²⁵⁶⁹ Natsvlishvili ve Togonidze v. Gürcistan, § 49. (Gürcistan Ceza Muhakeme Kanunu m. 679-3).

²⁵⁷⁰ Natsvlishvili ve Togonidze v. Gürcistan, § 95.

²⁵⁷¹ Dinlemenin açık duruşma biçimde değerlendirilemeyeceği, duruşmanın açıklığı ve hükmün aleni bir duruşmada verilmesi ilkelerini karşılamadığı, ancak AİHM ve Anayasa Mahkemesi içtihadına göre duruşma yerine dinlemeye yer verilmesinin adil yargılanma hakkına aykırı görülmeceği hakkında bkz. Sevdiren, “**Seri Muhakeme Usulü Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler**”, s. 601-602. Seri muhakeme usulünde açıklık ilkesinin sağlanmasının mümkün olmadığına, ancak dinleme sırasında müdafî bulunması nedeniyle açıklık ilkesinin gerçekleştiğinin kabul edilebileceğine, şüphelinin usulden herhangi bir aşamada vazgeçebilecek olabilmesi nedeniyle de açıklık ilkesinin ihlal edildiğinin söylenemeyeceğine ilişkin bkz. Taneri, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 106.

g. Mahkemenin Denetim Yetkisinin Sınırları ve Denetleyeceği Hususlar

Seri muhakeme usulünde mahkeme, yargısal bir denetim gerçekleştirmekle birlikte, geleneksel anlamda yargılama görevi yapmamaktadır. Doktrinde bir görüş tarafından seri muhakeme usulünde hâkimin hakem, denetleyici ve hüküm kuran rolünde olduğu, gerektiğinde müdahil olabildiği ifade edilmiştir²⁵⁷². Bununla birlikte, sınırlı bir denetim yetkisi bulunduğundan mahkemenin şekli bir inceleme gerçekleştirdiği de değerlendirilmiştir²⁵⁷³. Ayrıca mahkemenin yaptığı incelemenin sadece seri muhakeme usulünün şartlarının oluşup oluşmadığını, dolayısıyla şüpheliye usulüne uygun bir bildirimde bulunularak teklifin yapıp yapılmadığını ve bir kabul beyanında bulunulup bulunulmadığını denetlemekten ibaret olduğu ileri sürülmüştür²⁵⁷⁴. Ancak tüm bu görüşlerin, mahkemenin denetim yetkisinin kapsamını genişleten ve Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararı sonrası getirilen 7331 sayılı Kanun değişikliğinden önce dile getirildiği ifade edilmelidir.

Mahkemenin denetlemesi gereken hususlar konusunda bazı ülke kanunlarında detaylı ve açık düzenlemeler bulunmaktadır²⁵⁷⁵. Seri muhakeme usulüne ilişkin düzenlemenin ilk halinde, eylemin seri muhakeme usulü kapsamında olup olmadığı ile birlikte CMK m. 250/3'teki şartların gerçekleşip gerçekleşmediği mahkemenin

²⁵⁷² Kızılarıslan, “Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri”, s. 1912.

²⁵⁷³ Kızılarıslan, “Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri”, s. 1942. Ayrıca bkz. Atalay, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 679. Uygulamada mahkemelerin de delil durumuna ilişkin değerlendirmelerden kaçındıkları ve şekli bir inceleme ile yetindikleri ifade edilmiştir. Bkz. Koç, “Karşılaştırmalı Hukuk ve Uluslararası Mahkeme Kararları Işığında Seri Muhakeme Usulüne Farklı Bir Bakış”, s. 648.

²⁵⁷⁴ Aygörmez Uğurlubay - Haydar - Korkmaz, “Seri Muhakeme Usulüne İlişkin Sorunlar”, s. 273; Atalay, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 679. Kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilmemiş olması ve yaş küçüklüğü, akıl hastalığı ile sağır ve dilsizliğin söz konusu olmaması koşullarının da denetlenmesi, ayrıca bu konuda kanunda değişiklik yapılması gerektiği hakkında bkz. Erdem - Şentürk, “Seri Muhakeme Yöntemi”, s. 596. Ayrıca mahkemece delillerin toplanıp toplanmadığı ve suçun sabit olup olmadığı hususlarının da değerlendirilmesi gerektiği ileri sürülmüştür. Bkz. Taneri, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 90. Mahkemenin kamu davası açmaya yeterli şüphenin oluşup oluşmadığını denetleme yetkisine sahip olmadığı ve bunun son derece önemli bir eksiklik olduğu, bu kapsamda kovuşturmayaya yer olmadığına dair karar verilmesi gereken hallerde dahi şüphelinin seri muhakeme usulü uygulanarak cezalandırılabilceği, mahkemenin yeterli suç şüphesinin varlığını da denetleyebilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bkz. Baytaz, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 260-262. Bu konuda ayrıca mahkemenin şüpheye yer bırakmayacak düzeyde kanaate varması gerektiği, aksi halde mahkemenin talepten iadesine veya reddine karar vermesi gerektiği savunulmuştur. Bkz. Yaşar, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 280. Bu konuda ayrıca bkz. Sevdiren, “Seri Muhakeme Usulü Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler”, s. 598-600.

²⁵⁷⁵ Örneğin, benzer şekilde, iddia pazarlığı ile ortak bir temele sahip olan usul anlaşmalarının düzenlendiği Gürcistan Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 679-3. maddesinin 2. fıkrasında bu yönde bir düzenlemeye yer verilmiştir. Bkz. Natsvlishvili ve Togonidze v. Gürcistan, § 49. Ayrıca Fransız hukukundaki benzer bir düzenleme için bkz. İkinci Bölüm IV - B - 3 Fransa başlığı.

denetleyeceği hususlar olarak belirlenmişti. Teklif ve kabule ilişkin genel düzenleme olan 250. maddenin 3. fıkrasındaki şartlar ise savcının teklifi ve usulün şüpheli tarafından müdafî huzurunda kabulü olup başkaca bir şart aranmamaktaydı. Yönetmeliğin “Mahkemenin hüküm kurması” başlıklı 14. maddesinde ise denetlenmesi gereken şartlar daha açık şekilde belirtilmiştir. Yönetmelik hükmü uyarınca mahkeme, eylemin seri muhakeme usulü kapsamında olduğu, bu usulün şüpheliye kanunda öngörülen koşullar çerçevesinde teklif edildiği ve şüphelinin bu teklifi müdafî huzurunda özgür iradesiyle kabul ettiği kanaatine varırsa, talepte belirlenen yaptırım doğrultusunda hüküm kuracaktır. (CMSMY m. 14/1) Görüldüğü üzere, mahkemeye belirtilen şartların gerçekleşip gerçekleşmediği ve eylemin seri muhakeme usulüne tabi olup olmadığı hususları ile sınırlı bir inceleme yetkisi verilmiştir²⁵⁷⁶. Bununla birlikte, 7331 sayılı Kanun ile denetleme yetkisinin kapsamı genişletilmiştir.

Mahkemenin yalnızca şekli incelemesinin yeterli olmadığını, zira böyle bir kabul halinde yargısal denetimin etkinliğinden bahsedilemeyeceğini ifade etmek gerekir. Bu noktada mahkemece seri muhakeme usulünde yapılan inceleme, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararına itiraz üzerine yapılan mahkeme incelemesine benzetilebilir. İtiraz üzerine mahkemece inceleme yapılırken hangi hususların değerlendirileceği konusunda itiraz merciin, yalnızca CMK'nın 231. maddesindeki koşulların gerçekleşip gerçekleşmediği hususuyla sınırlı bir inceleme yapmayacağını ifade etmek gerekir. Mahkeme inceleme kapsamında sübuta ilişkin değerlendirme de yapabilmektedir²⁵⁷⁷. O halde itiraz merci olan mahkeme, sadece şekli bir inceleme gerçekleştirmemekte ve incelenen kararı hem maddi hem de hukuki yönünü ele alarak denetlemektedir. Seri muhakeme usulünde de mahkemenin, teklifin ve kabulün dosyadaki somut deliller ile uyuşup uyuşmadığını ve eylemin hukuki nitelendirilmesinin uygunluğunu denetleyebileceği söylenmelidir. Ancak

²⁵⁷⁶ Taşkın, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 66; Yavuz, **Kovuşturmaya Alternatif Yöntemler**, s. 294; Ildıraz, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 187; Baytaz, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 260, 262; Soylu Ünver - Karaman Engür, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 89; Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 87; Erdoğan, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 2022.

²⁵⁷⁷ Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2012/10-534, K. 2013/15, T. 22.01.2013: “İtiraz mercii, o yer Cumhuriyet savcısının suç vasfına yönelik aleyhe başvurusu üzerine incelemesini sadece şekli olarak değil, hem maddi olay hem de hukuki yönden yapmalı, gerekli gördüğünde cevap vermesi için itirazı sanık müdafisine tebliğ etmeli ve Cumhuriyet savcısı ile sanık müdafisini dinlemeli, yine ihtiyaç duyduğu konular varsa gerekli araştırma ve incelemeyi yapmalı ya da bunların yapılmasını sağlamalı ve bunun sonucunda (mahkeme) kararının isabetli olup olmadığına karar vermelidir.” <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 03.02.2020).

mahkemenin, ihtiyaç duyması halinde esasa ilişkin olarak inceleme ve araştırma yapması ve bu kapsamda tanıkların dinlenmesi, delillerin ortaya konularak tartışılması şeklinde bir ispat yargılaması yapması söz konusu olamaz²⁵⁷⁸. Nitekim madde gerekçesinde de hâkimin görevinin gerek kabulün gerekse hukuki nitelendirmenin dosyaya yansıyan oluştaki uygunluğunu denetlemek olacağı; ancak hâkimin, maddi gerçeğin araştırılması amacıyla soruşturmanın genişletilmesi, yeni delillerin toplanması, tanık dinlenmesi gibi yetkilerinin bulunmadığı ve maddi gerçeğin ortaya çıkarılabilmesi amacıyla böyle bir araştırma yapılmasına ihtiyaç duyulduğu takdirde usulün uygulanmasına ilişkin talebin reddedilmesi gerektiği ifade edilmektedir²⁵⁷⁹. Yargıtay ise yakın zamana kadar, mahkemenin yeterli delil toplanıp toplanmadığını ve araştırma yapılıp yapılmadığını denetleyemeyeceği ve bu hallerde mahkemece ret kararı verilemeyeceği yönünde kararlar vermiştir²⁵⁸⁰.

7331 sayılı Kanun değişikliği sonrasında mahkeme, seri muhakemenin yasal koşullarının bulunup bulunmadığını, eylemin usule tabi olup olmadığını ve delillerin mahkûmiyeti gerektirip gerektirmediğini inceleyecektir. (CMK m. 250/9) Mahkemenin dosyadaki delillere göre mahkûmiyet kararı verilmesi gerektiği kanaatine ulaşmasına ilişkin şarta, CMK'nın 250. maddesinin 9. fıkrasında 7331 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik sonrasında yer verilmiştir. Aynı kanun değişikliği ile mahkemenin, talepten belirlenen yaptırımdan daha ağır olmamak üzere hüküm

²⁵⁷⁸ Karşılaştırmalı hukukta nadiren de olsa bazı ülkelerde mahkemeler, mahkeme aşamasında delil toplanması talimatı verebilmektedir. Örneğin Almanya'da, mahkemelerin, davanın karar için önemli olabilecek herhangi bir yönünün açığa çıkarılmasına yönelik olarak delil toplanması talimatı verme yükümlülüğünü muhafaza ettiği görülmektedir. Bkz. Natsvlshvili ve Togonidze v. Gürcistan, § 68. Bununla birlikte, bazı ülkelerde, örneğin, İtalya'da mahkemenin delil incelemesi gerekmemekte; İsviçre'de ise mahkemenin otomatik olarak delil inceleme zorunluluğu bulunmamaktadır. Bkz. Natsvlshvili ve Togonidze v. Gürcistan, § 67.

²⁵⁷⁹ 7188 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Gerekçesi, s. 18.

²⁵⁸⁰ Kararlar doğrultusunda talepten reddine karar verilmesinin suçun seri muhakeme usulü kapsamında olup olmadığı ve CMK'nın 250. maddesinde belirtilen şartların gerçekleşip gerçekleşmediği hususları ile sınırlı olduğunun kabul edildiği ve bu kapsamda mahkemenin delil toplanmadan ve yeterli araştırma yapılmadan talepten düzenlenmesi gerekçesiyle ret kararı veremeyeceği sonucu ortaya çıkmaktadır. Yargıtay, düzenlenen talepten doğrultusunda kurulan hükme karşı yapılan itirazın, suçun sübutuna doğrudan etki edecek nitelikte deliller toplanmadığı ve araştırma yapılmadığı gerekçeleriyle kabulüne karar verilmesini hukuka aykırı bulmuştur. Bkz. Yargıtay 8. Ceza Dairesi E. 2020/4132, K. 2021/19878, T. 27.10.2021 <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 01.12.2021). Yine Yargıtay, tutanak tanıklarının dinlenilmesinin suçun sübutuna doğrudan etki edecek delil niteliğinde olması nedeniyle, bu deliller toplanmadan ve araştırma yapılmadan talepten düzenlenmesi üzerine mahkeme tarafından verilen talepten iadesine dair kararın; talepten inceleyen mahkemece CMK'nın 250. maddesinin 3. ve 9. fıkraları ile sınırlama inceleme yapılması gerektiği ve delil tartışmasına girerek karar verilemeyeceği gerekçeleriyle hukuka aykırı olduğu görüşündedir. Bkz. Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2020/5182, K. 2021/2161, T. 02.03.2021 <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 01.12.2021).

kuracağına ilişkin düzenleme getirilerek, mahkemeye yaptırımı değiştirme yetkisi de tanınmıştır. Bu kapsamda seri muhakeme usulünde mahkemenin görevi suç konusu eyleme ilişkin yargılama yapmak olmasa da söz konusu değişiklikler ile mahkemenin denetleyeceği hususların isabetli şekilde genişletildiği ve önceki düzenlemeye nazaran etkin şekilde denetleyen ve hüküm kuran bir makam haline geldiği söylenebilir²⁵⁸¹.

Mahkeme öncelikle, eylemin seri muhakeme usulünün uygulanmasını gerektiren bir suç kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceğini incelemelidir. Böylece mahkemenin yapacağı denetleme ile seri muhakeme usulüne tabi olamayacak bir eylemin savcı tarafından usul kapsamında bir suç olarak değerlendirilmesi suretiyle, usulün uygulanması engellenmiş olur. CMK ve CMSMY düzenlemelerinde, mahkemece isnat olunan suçun seri muhakeme usulü kapsamında olmadığı kanaatine varılması halinde talebin reddedileceği ve diğer şartların oluşması ile birlikte eylemin seri muhakeme usulü kapsamında olduğu kanaatine ulaşılması halinde hüküm kurulacağı düzenlenmektedir. (CMK m. 250/9, CMSMY m. 13/4, 14/1) Isnat olunan suçun seri muhakeme usulü kapsamında olup olmadığının denetlenmesine ilişkin şart, aynı zamanda niteliği gereği denetim kapsamında olması gereken bir husustur. Kanun gerekçesinde, hâkimin görevlerinden birinin de hukuki nitelendirmenin dosyaya yansıyan oluştaki uygunluğunu denetlemek olduğu ifade edilerek hâkimin, hukuki nitelendirmeyle bağlı olmadığı ve farklı bir sonuca ulaşması halinde talebi reddedebileceği belirtilmektedir²⁵⁸².

Mahkemenin suça ilişkin hukuki nitelendirmesinin farklı olması ve eylemin seri muhakeme kapsamında olmadığını tespit etmesi üzerine usulü reddetmesi halinde, dosya Cumhuriyet başsavcılığına gönderilerek soruşturma genel hükümlere göre sonuçlandırılacaktır²⁵⁸³. Böylece örneğin, Kabahatler Kanunu'nun 40. maddesinde düzenlenen kimliği bildirmeme kabahatinin, seri muhakeme usulü kapsamındaki resmî

²⁵⁸¹ İlgili değişikliğin; mahkemenin, şüpheli hakkında mahkûmiyet hükmü verilmemesi kanaatine ulaşması halinde talepnameyi reddedebilmesini ve masumiyet karinesini korumayı sağlayacak önemli bir gelişme olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 146. Değişiklik sonrasında da mahkemenin pasif kaldığı, denetleyeceği hususların sınırlı olduğu ve yalnızca mahkûmiyet hükmü verebilme imkânına sahip olduğu gerekçeleriyle halen masumiyet karinesinin ve yargı yetkisinin tarafsız ve bağımsız mahkemelerce kullanılmasına ilişkin anayasal hükmün ihlal edildiği hakkında bkz. Taneri, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 91. Aynı zamanda değişiklik sonrasında da mahkemenin delil araştırma ve toplama yetkisi bulunmadığından, silahların eşitliği ilkesinin tam olarak sağlanmadığına ilişkin bkz. Taneri, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 108.

²⁵⁸² 7188 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Gerekçesi, s. 18.

²⁵⁸³ Evik - Evik, **"The Accelerated Trial"**, s. 231.

belgenin düzenlenmesinde yalan beyan suçu kapsamında değerlendirilerek, seri muhakeme usulünün uygulanmasının önlenmesi söz konusu olacaktır. Bununla birlikte, mahkemece suçun nitelendirmesinin savcı tarafından doğru yapılmadığı ve eylemin seri muhakeme usulüne tabi başka bir suçu oluşturduğu değerlendirilirse, mahkeme tarafından nasıl hareket edilmesi gerektiğine ilişkin bir düzenleme bulunmadığı görülmektedir. Kanun ve yönetmelik hükümleri dikkate alındığında, bu durumda talebin reddedilmesi de mümkün görünmemekte olup bu halde talebin reddedilmesine ilişkin şartlardan farklılaşan bir durum söz konusudur²⁵⁸⁴. Böyle bir durum, yukarıda izah edildiği üzere, taleptenamenin iadesi sebebi olarak kabul edilmelidir²⁵⁸⁵. Mahkemenin usulü incelemesi esnasında eylemin nitelendirilmesinde farklı bir sonuca ulaşması ve eylemin seri muhakeme usulüne tabi başka bir suçu oluşturması halinde, taleptenamenin mahkeme tarafından savcılığa iadesine ilişkin açık bir düzenlemenin öngörülmesi uygun olacaktır²⁵⁸⁶.

Mahkeme tarafından ayrıca, teklifin kanundaki şartlara uygun şekilde gerçekleşip gerçekleşmediği ve teklifin müdafî huzurunda bilinçli ve gönüllü olarak kabul edilip edilmediği incelenecektir. Teklifin şartlara uygun olup olmadığı bakımından teklif öncesi şüphelinin bilgilendirilmesi gerekliliği üzerinde durulmalıdır²⁵⁸⁷. Bu kapsamda öncelikle seri muhakeme usulü ve usulün sonuçları hakkında savcı ve aynı zamanda müdafî tarafından yeterli şekilde bilgilendirme yapılıp yapılmadığı denetlenmelidir. Mahkeme, şüphelinin haklarından bilerek feragat ettiğine kanaat getirmelidir ve şüphelinin bilerek usulü kabul etmediğine kanaatine

²⁵⁸⁴ Böyle bir durumda öncelikle talebin reddi mümkün olmamalıdır. Nitekim mahkeme talebi reddetmesi durumunda soruşturmanın genel hükümlere göre sonuçlandırılması amacıyla dosyayı Cumhuriyet başsavcılığına göndermektedir. Bu noktada mahkeme ile savcı arasında suçun hukuki nitelendirmesi konusunda görüş ayrılığı bulunması halinde, mahkemenin görüşünün esas alınması gerektiği ifade edilmelidir. Talebin reddine karar verilmesi halinde, savcılık soruşturmayı genel hükümlere göre sonuçlandırarak iddianame düzenleyecektir. Bu halde iddianame düzenlenen suç yine seri muhakeme usulüne tabi bir suç olacak olup talebin reddi üzerine yeniden seri muhakeme usulünün uygulanması ise mümkün olmayacaktır. Ancak CMK m. 174 uyarınca seri muhakeme usulüne tabi olduğu soruşturma dosyasından açıkça anlaşılan işlerde seri muhakeme usulü uygulanmaksızın düzenlenen iddianame Cumhuriyet başsavcılığına iade edilmektedir. Burada suçun hukuki niteliğinin değişmesinden önce soruşturma evresinde seri muhakeme usulü uygulandığından bu durumun iddianamenin iadesi sebebi teşkil etmeyeceği düşünülebilir. O halde bu durumun ret sebebi kabul edilmesi halinde, şüpheli hakkında iddianame düzenlenerek yargılama geleneksel olarak mahkeme önünde gerçekleştirilecektir. Ancak bu durum, seri muhakemeye tabi bir suç bakımından adaletsiz ve eşitliğe aykırı sonuçların doğmasına sebep olabilecektir. Nitekim seri muhakeme usulünün uygulanması durumunda daha az ceza alacak olan kişi, adli organların değerlendirme hatası sebebiyle mahkeme önünde yargılanması neticesinde yasal ceza indiriminden yararlanamayacaktır.

²⁵⁸⁵ Benzer yönde Yaşar, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 280.

²⁵⁸⁶ Bu konuda ayrıca bkz. Üçüncü Bölüm III - A - 6 - d - bb - aaa Taleptenamede Bulunması Gereken Zorunlu Unsurlara Aykırılık başlığı.

²⁵⁸⁷ Bilgilendirmeye ilişkin detaylı bilgi için bkz. Üçüncü Bölüm III - A - 2 Bilgilendirme başlığı.

ulaşırsa talebi reddetmelidir. Bunun yanında seri muhakeme, şüpheli tarafından herhangi bir şekilde baskı ve zorlama olmaksızın gönüllü olarak kabul edilmiş olmalıdır. Şüphelinin özgür irade ile usulü kabul etmesi söz konusu değil ise mahkemenin talebi reddi söz konusu olacaktır²⁵⁸⁸. Ayrıca teklifin müdafî huzurunda kabul edilip edilmediği incelenmelidir.

7331 sayılı Kanun ile getirilen değişiklik neticesinde mahkeme, yukarıda belirtilen hususlardan başka dosyadaki delillere göre suçun işlendiği konusundaki şüphenin yerini kesinliğe bırakıp bırakmadığını ve şüpheli hakkında mahkûmiyet kararı verilmesi gerekip gerekmediğini denetlemelidir. Zira şüphelinin kabulünün delillerle desteklenmediği hallerde mahkemece hüküm kurulması, adil yargılanma hakkı ile birlikte masumiyet karinesini ve şüpheden sanık yararlanır ilkesini ihlal edecektir²⁵⁸⁹. Bununla birlikte, düzenlemenin ilk hali bakımından da kanun gerekçesinde, hâkimin kabulün dosyaya yansıyan olaya uygunluğunu denetleme görevinden bahsedilmiştir²⁵⁹⁰. O halde mahkemece teklifin ve kabulün dosyadaki somut gerçekler ile uyuşup uyuşmadığı, suçun şüpheli tarafından işlendiğinin dosyadaki deliller ile desteklenip desteklenmediği incelenecek ve dosyadaki delillere göre şüphenin yenilmesi gerekecektir. Zira teklif ve kabulün gerçekler ile uyuşup uyuşmadığının incelenmesi, ceza muhakemesinin amacı olan maddi gerçeğin ortaya çıkarılması ile bağlantılıdır ve bu amaç doğrultusunda zorunlu görülmelidir. Böylece kişinin işlemediği bir suç için usulü kabul etme tehlikesi de önlenabilir²⁵⁹¹. AİHM de mahkemenin, etkili yargısal denetimin gerçekleştirilmesi amacıyla kişiye isnat edilen suçlamaların haklı bir temeli olup olmadığını ve delil ile desteklenip desteklenmediğini araştırmasını, benzer bir yöntemin adil olup olmadığını değerlendirirken göz önünde bulundurmıştır²⁵⁹². Ancak bu noktada mahkemenin ancak dosyada yer alan delilleri değerlendirebileceği, delil araştırması yapamayacağı

²⁵⁸⁸ Özgür irade ile kabul konusunda detaylı açıklamalar için bkz. Üçüncü Bölüm III - A - 3 - b - bb Özgür İrade ile Kabul (Gönüllülük) başlığı.

²⁵⁸⁹ Yaşar, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 280. Bu konuda ayrıca Anayasa Mahkemesi tarafından ortaya konan, “...talepte belirlenen yaptırım doğrultusunda...” ibaresinin iptal gerekçeleri hakkında bkz. AYM Kararı E. 2020/35, K. 2021/26, T. 31.03.2021, § 26-55.

²⁵⁹⁰ 7188 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Gerekçesi, s. 18.

²⁵⁹¹ ABD’de mahkemenin benzer şekilde inceleme yapması hakkında bkz. Balo - Çetintürk, “**Savcı-Sanık Pazarlığı**”, s. 1272.

²⁵⁹² Natsvlishvili ve Togonidze v. Gürcistan, § 95. Anayasa Mahkemesi de 250. maddenin 9. fıkrasında yer alan “...talepte belirlenen yaptırım doğrultusunda...” ibaresinin iptaline karar verdiği kararında, etkili bir yargısal denetimin önemine vurgu yapmıştır. Bkz. AYM Kararı E. 2020/35, K. 2021/26, T. 31.03.2021, § 57-58.

gözden kaçırılmamalıdır²⁵⁹³. Burada klasik anlamda delil değerlendirilmesinden söz edilemese de hüküm kuracak olan mahkeme, isnat edilen suç bakımından mahkûmiyet hükmünü haklı kılan ve hükmün dosyadaki deliller çerçevesinde somut olgulara dayanan bir zeminin bulunduğu ikna olmalıdır.

Tüm bu açıklamalar ışığında, her ne kadar seri muhakeme usulünde kural olarak delillerle temas edip onları değerlendirme ve yaptırımı belirleme yetkisine sahip olan savcı olsa da mahkemenin mahkûmiyet hükmü kurması için delilleri incelemesi gerekliliğinin ortaya çıktığı söylenmelidir. Seri muhakeme uygulamasında teklif, dosyadaki somut deliller çerçevesinde yeterli şüphe olduğu takdirde gündeme gelmektedir. Savcı, somut deliller kapsamında yeterli şüpheye ulaşmadığı durumlarda seri muhakeme usulünün uygulanmasını teklif edemeyecektir. Dosyadaki gerçeklerin seri muhakeme usulünün teklifini gerektirmemesi halinde, savcının teklifinin usulüne uygun yapılmadığından da bahsedilebilecektir. Nitekim soruşturma konusu suçun seri muhakeme usulüne tabi olması, savcının maddi gerçeği araştırma yükümlülüğünü ortadan kaldırmamaktadır. (CMSMY m. 8/1) Savcı, maddi gerçeğin ortaya çıkarılması amacıyla gerekli araştırmaları yapmalı ve usulün teklifi maddi gerçek ile uyumlu olmalıdır. Mahkeme ise mahkûmiyet hükmü kurabilmek için yeterli şüphenin ötesinde şüphenin tamamen yenildiği konusunda ikna olmalıdır. Dolayısıyla seri muhakemenin uygulanması için gerekli olan yeterli şüphe bulunsa da mahkeme, suçluluğun şüpheye yer bırakmayacak şekilde ortaya çıkmadığından bahisle mahkûmiyet kararı verilemeyeceği kanaatine ulaşır ise talebin reddine karar vermelidir. Yargıtay; trafik güvenliğini tehlikeye sokma suçuna ilişkin taleptenamenin kabulü üzerine mahkûmiyete karar verilen bir olayda, yalnızca dosyada yer alan hususların şüphelinin uyuşturucu maddenin etkisi altındayken araç kullandığına dayanak olamayacağı ve trafik güvenliğini tehlikeye sokma suçunun unsurlarının bu haliyle olayda mevcut olmadığı gerekçeleriyle, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından düzenlenen kanun yararına bozma talepli ihbarname doğrultusunda bozmaya karar vermiştir²⁵⁹⁴.

Dosyadaki delillerin hukuka uygun yöntemlerle elde edilmiş olması gerekmektedir. Mahkeme, savcının hukuka aykırı delile dayandığını tespit etmesi ve

²⁵⁹³ Maddede yalnızca dosyadaki mevcut delillere göre ibaresine yer verildiğinden maddi gerçeğin araştırılmasından vazgeçilmiş görüldüğü hakkında bkz. Taneri, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 105.

²⁵⁹⁴ Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2021/1748, K. 2021/8593, T. 07.12.2021 <https://karararama.yargitay.gov.tr> (Erişim Tarihi: 28.12.2021).

bu delil değerlendirilmediğinde yeterli delil bulunmadığına kanaat getirmesi durumunda, talebin reddine karar vermelidir. Bu durumda soruşturma genel hükümlere göre sonuçlandırılacağından, savcı tarafından yeni hukuka uygun delil elde edilmemesi ihtimalinde, yeterli şüphe oluşturacak delil bulunmadığı gerekçesiyle kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilmelidir. Seri muhakeme usulüne tabi bir suç olan 6136 sayılı Kanun'a muhalefet suçu kapsamında yapılan soruşturmada, ruhsatsız silahın hukuka aykırı bir arama sonucunda ele geçirilmesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir²⁵⁹⁵. Yargıtay; trafik güvenliğini tehlikeye sokma suçundan yürütülen soruşturmada, şüphelinin uyuşturucu madde etkisi altında olup olmadığının belirlenmesi amacıyla savcı tarafından gecikmesinde sakınca olduğu gerekçesiyle verilen beden muayenesi ve vücuttan örnek alınmasına yönelik kararın, daha sonra hâkim onayına sunulmaması nedeniyle hukuka uygun şekilde elde edilmeyen delilin seri muhakeme usulünde dikkate alınamayacağına ve kurulan hükmün hukuka aykırı olduğuna karar vermiştir²⁵⁹⁶.

Son olarak mahkeme, seri muhakeme usulünün uygulanamayacağı hallerin bulunup bulunmadığını da denetlemelidir²⁵⁹⁷. Nitekim kanunda usulün uygulanmasının mümkün olamayacağı bazı özel haller kabul edilmiş olup mahkeme, bu hallerden birinin bulunduğunu tespit etmesi durumunda talebin reddine karar vermelidir. İştirak halinde işlenen suçlarda, şüphelilerden birinin usulün uygulanmasını kabul etmemesi veya yaş küçüklüğü, akıl hastalığı, sağır ve dilsizlik durumlarının söz konusu olması hallerinde seri muhakemenin uygulanması mümkün değildir²⁵⁹⁸. Ayrıca seri muhakeme usulü kapsamına giren bir suçun kapsam dışında olan bir suç ile birlikte işlenmesi söz konusuysa, seri muhakeme uygulanamaz²⁵⁹⁹. Soruşturma evresi sonunda şüpheliye 250. maddede yazılı nedenlerle ulaşılamaması

²⁵⁹⁵ Arama tedbirinin koşullarına uyulmaksızın, örneğin, makul şüphe veya yazılı karar ya da emir olmaksızın arama yapılması, aramanın gündüz yapılması şartının ihlali, aramada hazır bulunması zorunlu kişilerin bulunmaması, avukat bürolarında arama ve el koymaya ilişkin özel koşullarının ihlali hallerinde gerçekleştirilen arama ve bu aramadan elde edilen deliller hukuka aykırı olacaktır. Bkz. Yeşim Yılmaz, “Bir Ceza Muhakemesi Hukuku İşlemi Olarak Adli Arama”, **TBB Dergisi**, S. 124, 2016, s. 290.

²⁵⁹⁶ Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2021/1748, K. 2021/8593, T. 07.12.2021 <https://karararama.yargitay.gov.tr> (Erişim Tarihi: 28.12.2021).

²⁵⁹⁷ Ayrıca bkz. Kocakale, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 118-119.

²⁵⁹⁸ Detaylı bilgi için bkz. Üçüncü Bölüm III - F - 2 İştirak Halinde İşlenen Suçlarda Şüphelilerden Birinin Seri Muhakeme Usulünün Uygulanmasını Kabul Etmemesi ve III - F - 4 Yaş Küçüklüğü, Akıl Hastalığı ile Sağır ve Dilsizlik Hallerinin Bulunması başlıkları.

²⁵⁹⁹ Bu konuda açıklamalar için bkz. Üçüncü Bölüm III - F - 3 Seri Muhakeme Usulü Kapsamına Giren Bir Suç ile Bu Kapsama Girmeyen Bir Suçun Birlikte İşlenmesi başlığı.

halinde de seri muhakeme usulü uygulama alanı bulamaz²⁶⁰⁰. Ayrıca niteliği gereği seri muhakeme usulünün uygulanamayacağı haller de bulunmaktadır. Bu doğrultuda usul kapsamındaki suçu soruşturma ve kovuşturma imkânı yoksa, örneğin izin veya talep şartı gerçekleşmemişse, seri muhakeme usulü uygulanamayacağı gibi; yaş küçüklüğü, akıl hastalığı veya sağır ve dilsizlik dışında diğer kusurluğu kaldıran hallerin bulunması halinde de seri muhakeme usulünün uygulanmaması gerekir²⁶⁰¹.

h. Mahkeme Tarafından Karar Verilmesi

aa. Genel Olarak

Mahkeme, koşulların gerçekleştiği kanaatine varırsa talepte belirlenen yaptırımdan daha ağır olmamak üzere hüküm kurmakta; koşulların gerçekleşmediği kanaatine varması durumunda ise talebin reddedilmesine karar vermektedir. (CMK m. 250/9) Bu kapsamda mahkemenin hüküm kurma veya ret kararı şeklinde iki tür karar verme imkânı bulunmaktadır. Savcının yaptırım ve/veya güvenlik tedbiri belirleyerek talepte bulunma yetkisi bulunduğu ve mahkeme talepnameinde belirtilen yaptırımdan ağır olmamak üzere mahkûmiyet ve/veya güvenlik tedbirine hükmedilebileceğinden, CMK m. 223’de öngörülen diğer hüküm çeşitleri olan beraat, ceza verilmesine yer olmadığı, davanın reddi ve düşmesi kararı verilemeyecektir²⁶⁰². Mahkeme, bu gibi kararların verilmesi gerektiği kanaatinde olması halinde ise soruşturmanın genel hükümlere göre sonuçlandırılması amacıyla dosyayı Cumhuriyet başsavcılığına göndermelidir²⁶⁰³.

Seri muhakeme usulünde talep ile kabulün, bir diğer deyişle savcı ile şüphelinin anlaşmasının hâkim üzerinde bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Dolayısıyla hâkim, seri muhakemeye onay verme yükümlülüğü altında olmamakla birlikte; şartların bulunması durumunda usulün uygulanmasının kabulü doğrultusunda hüküm

²⁶⁰⁰ Bilgi için bkz. Üçüncü Bölüm III - F - 5 Şüpheliye Ulaşılamaması başlığı.

²⁶⁰¹ Bkz. Üçüncü Bölüm II - B Ceza Muhakemesi Şartlarının Bulunması ve II - C Kusurluluğu Kaldıran Hallerin Bulunmaması başlıkları.

²⁶⁰² Karşılaştırmalı hukukta, hâkim/mahkemeler, usulü kabul veya ret yetkisine sahip bulursa da çoğu zaman yaptırımı değiştirme veya şüpheliyi/sanığı beraat ettirme olanağına sahip bulunmamaktadır.

²⁶⁰³ Benzer yönde Erdem - Şentürk, “**Seri Muhakeme Yöntemi**”, s. 597. Ayrıca bkz. Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 188. Davanın reddi, düşme, ceza verilmesine yer olmadığı veya beraat verme koşullarının olduğu hallerde, mahkemeye bu kararlara hükmetme yetkisi tanınması gerektiği hakkında bkz. Yılmaz - Apiş, “**Seri Muhakeme**”, s. 80. Davanın reddine karar verebileceği görüşü için bkz. Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 296.

kurabileceği gibi, şartların bulunmadığı kanaatinde ise talebin reddine de karar verebilmektedir²⁶⁰⁴.

7331 sayılı Kanun değişikliğinden önce, seri muhakeme usulünün uygulanması talebi ile bağlı olmasa da koşulların bulunması halinde talep edilen yaptırım ile bağlı olan mahkemenin yaptırımın türünü veya miktarını değiştirme yetkisi bulunmamaktaydı²⁶⁰⁵. Dolayısıyla mahkemenin beraat kararı vermesi mümkün olmadığı gibi, cezayı artırma veya azaltma olanağı bulunmadığından; talepte belirtilen cezanın azlığına veya çokluğuna müdahale etmesi de mümkün değildi. Nitekim hükmün içeriğinin savcı tarafından belirlenmesi nedeniyle, mahkemenin şartları varsa yalnızca hükmü açıklamak görevini yerine getirdiği ve bir denetim makamından ziyade onay ve ret makamı olduğu ifade edilmiştir²⁶⁰⁶. Ayrıca mahkemeye en azından cezada değişiklik yapma yetkisinin tanınması gerektiği görüşü dile getirilmiştir²⁶⁰⁷. Bir görüş tarafından ise mahkemenin talebi onay veya ret yetkisinin bulunduğu, sınırlı denetim yapan bir onay makamı görünümünde olduğu ve bir öneri olarak seri muhakeme kapsamında kararın hapis cezası dışındaki yaptırımlarla sınırlı olmak üzere, savcılık tarafından mahkeme onayına gerek duyulmaksızın verilmesine imkân tanınması gerektiği düşüncesi ileri sürülmüştür²⁶⁰⁸. Ancak Anayasa'ya göre yargılama makamı olan mahkemeyi tamamen sistem dışı bırakan ve Anayasa ile ceza muhakemesinin temel ilkeleri ile çelişen bu görüşe katılmanın mümkün olmadığı

²⁶⁰⁴ Karşılaştırmalı hukukta da benzer örnekler bulunmaktadır. Örneğin, Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 495-12. maddesi uyarınca hâkim usulü reddedebilmektedir. Hâkimin hangi gerekçelerle ret kararı verebileceği açıkça m. 495-11-1'de düzenlenmektedir. Bkz. İkinci Bölüm IV - B - 3 Fransa başlığı. Yine örneğin, Arjantin Federal Ceza Muhakemesi Kanunu'ndaki anlaşma yöntemine göre de hâkim, davaya ilişkin yeterli bilgisi olmadığı gerekçesiyle veya suçun niteliğinin gerçeklerle uyuşmaması sebebiyle ret kararı verebilir. Bkz. Thaman, **"Plea-Bargaining, Negotiating Confessions"**, s. 986.

²⁶⁰⁵ Örneğin, İtalya, Fransa gibi ülkelerde de hâkimin, şüphelinin veya tarafların uygulanması için başvuruda bulunduğu cezayı vermesi gerekmektedir. Bununla birlikte, İspanya'daki anlaşmaya dayalı yöntemler hâkime, esasa veya usule ilişkin olarak suçun ortadan kalkmasına yol açan bir bilgiye ulaşması durumunda şüpheliyi beraat ettirme olanağı tanımaktadır. Bazı ülkelerde ise isnat edilen suçların delillerle desteklenmemesi halinde, eyleme karşılık gelen daha hafif suçlar için ceza verilebilmektedir. Bkz. Thaman, **"Plea-Bargaining, Negotiating Confessions"**, s. 986. Gürcistan Ceza Muhakemesi Kanunu'nda mahkemenin anlaşmanın kabul veya reddine karar verebileceği, aynı zamanda savcının önerdiği cezanın fazla ağır olduğu kanaatinde olursa cezayı azaltma yetkisine sahip olduğu düzenlenmektedir. (m. 679-4 f. 6) Bulgaristan'da da mahkemelerin, değerlendirmeleri talep edilen anlaşmalarda değişiklik önerme yetkisi bulunmakta olup bu değişikliklerin şüpheli/sanık, müdafii ve savcı tarafından kabul edilmesi gerekmektedir. Bkz. Natsvlishvili ve Togonidze v. Gürcistan, § 69.

²⁶⁰⁶ Atalay, **"Seri Muhakeme Usulü"**, s. 658.

²⁶⁰⁷ Yaşar, **"Seri Muhakeme Usulü"**, s. 281.

²⁶⁰⁸ Bu görüş; itiraz halinde de dosyanın savcı tarafından ele alınması gerektiği, savcının itiraz üzerine kararını değiştirebileceğinin veya vazgeçebileceğinin, kararını değiştirmez ise talepten itibaren iddianame olarak mahkemeye gönderilmesinin ve mahkemenin yargılama sonucunda karar vermesinin kurumun amacına uygun olacağını ifade etmiştir. Bkz. Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 326.

kanaatindeyiz. Zira yukarıda detaylı olarak ifade edildiği üzere, talep edilen yaptırımın belirlenmesi yetkisinin savcıya bırakılmış olması bir nevi yargı yetkisinin kullanılması anlamına geldiğinden, yaptırımı belirleme yetkisinin etkin bir yargısal denetime tabi olması gerekmektedir.

Mahkemenin yaptırım doğrultusunda hüküm kurması gerektiğine ibare, 31.03.2021 tarihli Anayasa Mahkemesi kararı ile iptal edilmiştir²⁶⁰⁹. Bu kapsamda mahkemenin savcı tarafından belirlenen yaptırım doğrultusunda hüküm kurmak zorunda bırakılmasının; savcının failin suçluluğunu tespit etme, ceza miktarını belirleme gibi faaliyetlerini denetleme, gerektiğinde CMK'nın 223. maddesi kapsamında yeniden hüküm tesis etmek suretiyle yaptırımı müdahale etme olanağını ortadan kaldırdığı ve bu durumun mahkemenin yargı yetkisinin kısıtlanması neticesini doğurduğu ve ayrıca masumiyet karinesini zedelediği sonucuna varılmıştır. İptal kararı sonrasında 7331 sayılı Kanun ile mahkemeye, talepten önce belirtilen yaptırımı aşmamak kaydıyla, sınırlı da olsa yaptırımı değiştirme yetkisi tanınmış olup konuya aşağıda detaylı şekilde değinilecektir.

bb. Talebin Reddi Kararı

Mahkemeye, seri muhakeme usulüne ilişkin açıklanan koşulların bulunmadığını tespit etmesi halinde talebi reddetme yetkisi tanınmıştır. Mahkemenin; denetleyebileceği hususlar bakımından ret yetkisi bulunmakla birlikte, aynı zamanda somut olayda maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasına ilişkin işlemlerin yapılması gerektiği kanaatinde olması halinde talebin reddine karar verebilmesi mümkündür. Şüpheli mahkeme tarafından hüküm kuruluncaya kadar kabul iradesinden vazgeçebileceğinden, şüphelinin vazgeçmesi halinde de talebin reddedilmesi gerekir. Mazeretsiz olarak mahkemeye gelmeyen şüpheli seri muhakeme usulünün uygulanmasından vazgeçmiş sayılacağından, bu durumda da mahkeme tarafından ret kararı verilecektir²⁶¹⁰. Bununla birlikte, şüpheli daha önce teklifi kabul etmediğinden veya usulün uygulanmasından vazgeçtiğinden ya da mazeretsiz olarak mahkemeye gelmediğinden ret kararı verilmiş olsa da iddianame düzenlenmeden önce şüphelinin

²⁶⁰⁹ AYM Kararı E. 2020/35, K. 2021/26, T. 31.03.2021, R.G. Tarih-Sayı: 15.06.2021-31512. Anayasa Mahkemesi'nin kararının detaylı şekilde incelenmesi için bkz. Üçüncü Bölüm III - A - 4 - a Savcının Yaptırımı Belirleme Yetkisi ve Bu Yetkinin Anayasaya Aykırılığı Sorunu başlığı.

²⁶¹⁰ Yaşar, "Seri Muhakeme Usulü", s. 281-282; Soylu Ünver - Karaman Engür, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 89.

talepte bulunması halinde, şüpheli hakkında usulün uygulanabileceği ileri sürülmektedir²⁶¹¹. Ancak bu gibi durumlarda şüphelinin talebine ilişkin CMSMY ile getirilen söz konusu düzenlemenin uygulanmasının, talebin reddi üzerine soruşturmanın genel hükümlere göre sonuçlandırılacağına ilişkin CMK'nın 250. maddesi ile uyumlu olmadığı ifade edilmelidir²⁶¹².

Mahkeme, eylemin nitelendirilmesinin doğru olmadığı ve seri muhakeme kapsamında bir suç olmadığı kanaatinde olursa talep reddedilir²⁶¹³. Ayrıca teklifin kanundaki şartlara uygun şekilde gerçekleşmediği ve teklifin müdafî huzurunda bilinçli ve gönüllü olarak kabul edilmediği tespit edilirse, mahkeme tarafından talebin reddine karar verilir. Aynı zamanda delilleri inceleme yetkisi bulunan mahkeme, dosyadaki delillere göre şüpheyi yer bırakmayacak şekilde mahkûmiyet kararı verileceği kanaatine ulaşamazsa talebin reddine karar verir. Nitekim bir kişinin suçlu olduğunun kabulü ve hakkında yaptırım uygulanabilmesi ancak suça konu eylemi işlediğine dair hakkındaki her türlü şüphenin yenilmesi halinde mümkündür. Mahkemece şüphelinin suçu işlediğine yönelik kesin bir kanaate varılamazsa, mahkûmiyet kararı verilmesi mümkün olmayıp mahkemece talebin reddine karar verilmesi gerekir²⁶¹⁴. Ancak mahkeme tarafından mahkûmiyet kararı verilmesi gerektiği kanaatine ulaşamazsa, şüpheyi gidermek amacıyla delillerin toplanması, ortaya konulması veya tartışılması söz konusu olamaz. Yukarıda da ifade edildiği üzere, daha fazla araştırma yapılması gereken hallerde talep reddedilerek, dosya soruşturmanın genel hükümlere göre sonuçlandırılması amacıyla savcılığa gönderilmelidir²⁶¹⁵.

²⁶¹¹ Soylu Ünver - Karaman Engür, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 90.

²⁶¹² Ayrıca bkz. Üçüncü Bölüm III - A - 1 - b Şüphelinin Talebi Üzerine Seri Muhakeme Usulünün Uygulanması başlığı.

²⁶¹³ Gökçen - Balcı - Alşahin - Çakır, **Ceza Muhakemesi Hukuku (2021)**, s. 94; Yılmaz - Apış, **“Seri Muhakeme”**, s. 84; Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku II**, s. 205; Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 187; Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 88. Mahkemenin savcının hukuki nitelendirmesi ile bağlı olduğu ve suçun nitelendirilmesi yönünden değerlendirme yapamayacağı, mahkemenin sadece savcılığın belirlediği suçun maddede sayılan suçlardan olmaması halinde ret kararı verilebileceği görüşü için bkz. Erdoğan, **“Seri Muhakeme Usulü”**, s. 2023. Ancak bu görüşe katılmak mümkün değildir.

²⁶¹⁴ 7331 sayılı Kanun değişikliği ile mahkemeye dosyadaki delillere göre mahkûmiyet kararı verilmesi gerekip gerekmediğini denetleme yetkisi verilmeden önce mahkemenin suçun oluşmadığı kanaatinde olması halinde talebin reddine karar verip veremeyeceği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bkz. Erdoğan, **“Seri Muhakeme Usulü”**, s. 2024; Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 88; Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 190.

²⁶¹⁵ Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 89-90; Atalay, **“Seri Muhakeme Usulü”**, s. 682.

Mahkeme, kanunda düzenlenen ve seri muhakemenin uygulanamayacağı özel durumlardan olan iştirakçilerinden birinin kabulünün bulunmaması, suçun kapsamda olmayan bir suç ile birlikte işlenmesi veya şüphelinin yaş küçüğü, akıl hastası veya sağır dilsiz olması gibi hallerin bulunduğunu tespit ederse talebi reddetmelidir. Bununla birlikte, CMK m. 250’de cezanın bireyselleştirilmesi bakımından yalnızca TCK m. 61/1 hükmüne ve zincirleme suç hükümlerine atıf yapılmış olsa da 61. maddenin diğer fıkraları uyarınca yaptırımın belirlenmesi gerektiğinin anlaşılması ihtimalinde, soruşturmanın genel hükümlere göre yürütülmesi gerektiği gerekçesiyle talebin reddine karar verilmesi mümkün değildir²⁶¹⁶. Mahkemenin talebi reddederek savcılığa gönderdiği haller bakımından CMK m. 250/10’da yer verilen delil yasağı düzenlemesi uygulama alanı bulacaktır²⁶¹⁷.

Talebin reddine ilişkin karar, ceza uyumsuzluğunu sona erdiren bir karar olmadığından hüküm niteliğinde değildir ve ayrıca bu karara karşı kanun yoluna başvurulamaz²⁶¹⁸. Her ne kadar mahkemenin talebin reddine karar vermesi hüküm niteliğinde olmasa ve bu karara karşı kanun yolu denetimi mümkün olmasa da talebin reddi kararı bir mahkeme kararı olduğundan, CMK m. 34/1 uyarınca gerekçeli olarak yazılmalı ve şüpheli ile müdafie bildirilmelidir. Bu çerçevede keyfilik önlenmesi bakımından talebin neden reddedildiği dayanakları ile ortaya konmalıdır.

Talebin reddi halinde, soruşturmanın genel hükümlere göre sonuçlandırılması amacıyla dosya Cumhuriyet başsavcılığına gönderilecektir. O halde muhakeme genel hükümler uyarınca devam edecektir. Savcı talebin reddi kararı ile bağlı olacağından, soruşturma genel hükümlere göre sonuçlandırılacak ve yeniden seri muhakeme usulüne başvurusu mümkün olmayacaktır²⁶¹⁹. Doktrinde bir görüş tarafından, usulün uygulanması talebiyle mahkemeye gelen ve reddedilen dosyanın savcılığa iade edilmemesi gerektiği, talep yazısının iddianame yerine kabul edilerek kovuşturma evresine geçilebilmesi gerektiği ifade edilse de bu görüş ceza muhakemesi sistemine

²⁶¹⁶ Benzer yönde Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 90. Aksi görüş Aldemir, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**, s. 177.

²⁶¹⁷ Detaylı bilgi için bkz. Üçüncü Bölüm III - E Seri Muhakeme Usulünde Delil Yasakları başlığı.

²⁶¹⁸ Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 298; Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 87-88; Değirmenci, “**Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme Usulü**”, s. 22; Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 190; Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 151.

²⁶¹⁹ Erdem - Şentürk, “**Seri Muhakeme Yöntemi**”, s. 597. Karş. Aldemir, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**, s. 176; Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 299; Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 191; Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 151.

uygun olmadığından isabetli değildir²⁶²⁰. Talebin reddi üzerine kural olarak savcı tarafından iddianame düzenleneceği kabul edilmelidir²⁶²¹. Nitekim seri muhakeme usulünün uygulanabilmesi için gerekli şartlardan biri de soruşturmada sonuç çıkarma aşamasında kamu davası açılması için yeterli şüphe oluşturacak delil elde edilmiş olması olduğundan, soruşturmaya geri döndüğünde savcı tarafından yeni bir inceleme yapmaya gerek olmaksızın iddianame düzenlenecektir. Bu durumda seri muhakeme kapsamındaki birtakım suçlar aynı zamanda basit yargılama usulü kapsamında olduğundan, kovuşturma evresinde basit yargılama usulünün uygulanması mümkün olabilir²⁶²².

Tüm açıklamalar yanında, talebin reddi halinde savcının her zaman iddianame düzenleme zorunluluğu bulunmadığını ifade etmek gerekir²⁶²³. Bu aşamada savcı, yeni delillerin ortaya çıkması halinde soruşturmaya devam etmeli, yeni delillerin yeterli şüpheyi etkileyerek ortadan kaldırılması halinde ise şüpheli hakkında kovuşturmaya yer olmadığı kararı verebilmelidir. Ayrıca dosyadaki delillere göre mahkûmiyet kararı verilmesi gerekmediği kanaatine varılması veya maddi gerçeğin ortaya çıkması bakımından soruşturmanın genişletilmesi, yeni delillerin toplanması, tanık dinlenmesi gibi birtakım işlemlerin yapılmasına ihtiyaç bulunduğu gerekçeleriyle talebin reddine karar verilmişse, savcı gerekli işlem ve değerlendirmeleri yaparak kovuşturmaya yer olmadığı kararı verebilir. Ancak bu noktada soruşturmada yeterli şüpheyi ulaştığı kanaatinde olan ve talepname düzenleyen savcının soruşturma işlemlerine devam etmesi, önyargılı davranmasına yol açabilecektir. Savcıların nesnel ve yansız (tarafsız) davranma yükümlülüğünü sağlamak bakımından bu durumlarda görevden yasaklanabilmesine ve reddine imkân tanınmalıdır. Bununla birlikte, mevzuatımızda böyle bir olanak bulunmadığından talebin reddi üzerine savcının soruşturma işlemlerine devam ettiği hallerde, Cumhuriyet Başsavcısı tarafından başka bir savcının görevlendirilmesi gerekebilir.

²⁶²⁰ Söz konusu görüş için bkz. Şen, “Seri ve Basit Yargılama Usulleri”, s. 277.

²⁶²¹ Benzer yönde Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 195-196.

²⁶²² Seri muhakeme usulü uygulanarak düzenlenen talepname üzerine şüphelinin mahkûmiyetine karar verilmesi ve hükmün itiraz edilmeksizin kesinleşmesi durumunda artık basit yargılama usulünün uygulanıp uygulanmayacağına ilişkin uyarılama yargılaması yapılamayacağına ilişkin bkz. Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2021/1501, K. 2021/6334, T. 29.09.2021 <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 01.12.2021).

²⁶²³ Kızıllarslan, “Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri”, s. 1943; Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 87.

Yargısal denetim bakımından mahkemenin uygulama ile bağlı olmaması ve yapacağı değerlendirme neticesinde anlaşmayı reddetme yetkisine sahip olması bir güvence olarak görülebilir²⁶²⁴. Ancak bu noktada hâkimlerin, savcılarının taleplerine uygun karar verme ihtimalinin oldukça yüksek olduğunu gözden kaçırmamak gerekir. Örneğin, Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün 2010 yılında “*Gürcistan’da İddia Pazarlığı*” başlığıyla yayınladığı raporunda; Gürcistan’daki istatistiklerin, savcı ve sanık arasında kararlaştırıldıktan sonra iddia anlaşmalarının neredeyse her zaman onaylandığını gösterdiği ifade edilmektedir²⁶²⁵. Fransız hukukundaki uygulama bakımından da hâkimlerin yeni bir delil veya bilgi ortaya çıkmadıkça anlaşmayı onayladıkları ve ret kararına nadiren rastlandığı dile getirilmektedir²⁶²⁶.

cc. Hüküm Kurma

aaa. Mahkemenin Yaptırım Değiştirme Yetkisi

Seri muhakeme usulünün uygulanmasında mahkeme, eylemin seri muhakeme kapsamında olduğu, teklif ve kabule ilişkin koşulların bulunduğu ve dosyadaki delillerin mahkûmiyeti gerektirdiği kanaatinde ise talepte belirtilen yaptırımdan daha ağır olmamak üzere hüküm kurmalıdır. (CMK m. 250/9) O halde mahkeme, talep doğrultusunda hüküm kurabileceği gibi, talepte belirtilen yaptırım miktarını aşmamak koşuluyla kendisi yaptırım belirlemek suretiyle hüküm kurabilir. Mahkemece talep doğrultusunda hüküm kurulması halinde, talebin hükme dönüştüğü söylenebilir. Zira 7331 sayılı Kanun değişikliğinden önce mahkeme koşulların olduğu kanaatine varırsa, savcının talebi doğrultusunda hüküm kurmak zorundaydı ve yaptırımda değişiklik yapması mümkün değildi²⁶²⁷. Bu kapsamda mahkemenin talepten daha ağır belirtilen yaptırımdan farklı bir yaptırım belirleyerek hüküm kurma olanağına sahip

²⁶²⁴ Natsvlishvili ve Togonidze v. Gürcistan, § 95.

²⁶²⁵ Natsvlishvili ve Togonidze v. Gürcistan, § 60.

²⁶²⁶ Yetimoğlu, “*Seri Muhakeme Usulüne Karşılaştırmalı Bakış*”, s. 54.

²⁶²⁷ Yavuz, *Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler*, s. 297; Değirmenci, “*Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme Usulü*”, s. 22; Karakehya - İnce Tunçer, *Seri Muhakeme ve Basit Yargılama*, s. 91; Aygörmöz - Korkmaz, *Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü Muhakeme Stratejileri*, s. 30; Ildırar, *Seri Muhakeme Usulü*, s. 189. Aksi yönde görüşler de bulunmaktaydı. Yaptırım doğrultusunda ibaresinin savcının talebini aynen kabul etme anlamına gelmediği, mahkemenin dosyayı tümüyle değerlendirerek cezanın belirlenmesi konusunda değişiklik yapabileceği görüşü ileri sürülmüştür. Bkz. Yurtcan, *Ceza Yargılaması Hukuku*, s. 718; Yurtcan, *Seri Yargılama ve Basit Yargılama*, s. 32. Ayrıca hükümden yaptırım ibaresine yer verildiğinden, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilmesi veya takdiri indirim nedenlerinin uygulanması gibi diğer hususlarda mahkemenin değişiklik yapabileceği ifade edilmiştir. Bkz. Aldemir, *Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri*, s. 177.

olmaması, yargı yetkisinin savcı tarafından kullanıldığı gerekçesiyle eleştiri konusu yapılmıştır²⁶²⁸. Talepte belirlenen yaptırım doğrultusunda hüküm kurma zorunluluğunun Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesi üzerine, 7331 sayılı Kanun ile yeniden düzenlenen CMK'nın 250. maddesinin 9. fıkrasında mahkûmiyet hükmü verileceği kanaatine ulaşan mahkemeye yaptırımı belirleme yetkisi tanınmıştır. Mahkemeye bu yetkinin tanınması; Anayasa Mahkemesi kararında belirtilen iptal gerekçeleri ve genel olarak bu konuda doktrinde getirilen eleştiriler de dikkate alındığında, yargı yetkisinin mahkemeye ait olması ve masumiyet karinesinin ihlalini önleme düşünceleri çerçevesinde önemli ve olumlu bir gelişme olarak nitelendirilmelidir²⁶²⁹.

7331 sayılı Kanun ile yapılan yeniden düzenleme sonucunda, seri muhakeme usulünün uygulanmasında savcı yaptırımı belirleme yetkisine sahip tek makam olmaktan çıkarılmış ve mahkemenin de dosyadaki deliller ışığında sonuç cezayı belirleyebildiği ve bu doğrultuda hüküm kurabileceği bir yapı oluşturulmuştur. Bununla birlikte, mahkeme yaptırımı değiştirme yetkisine sahip olsa da talepten belirlenen yaptırımdan daha ağır bir cezaya hükmetmesi mümkün değildir. Dolayısıyla mahkemenin belirlediği yaptırım, talepten belirlenen yaptırımı geçemez ve kuracağı hüküm bakımından talepte belirtilen yaptırım, bir anlamda şüpheli bakımından kazanılmış hak teşkil eder²⁶³⁰. Bu noktada savcının belirlediği yaptırım mahkeme bakımından sınır oluşturduğundan, bu durumun; savcının halen bir nevi yargı yetkisi kullandığı anlamına geldiği ve mahkemenin vicdani kanaatine göre hüküm kurması bakımından sorun doğuracağı ifade edilebilir. Yargıtay, 7331 sayılı Kanun değişikliği ile mahkemeye yaptırımı değiştirme yetkisinin verilmesinden önce, seri muhakeme usulü sonucunda mahkemeler tarafından verilen kararlar bakımından değerlendirmelerde bulunmuştur. Buna göre, şüpheli ile müdafinin hazır bulunduğu dinleme aşamasının akabinde şüphelinin yüzüne karşı verilen kısa karardan sonra gerekçeli kararda farklı bir yaptırım belirlenmesini, gerekçeli kararlarda talepten farklı

²⁶²⁸ Taşkın, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 66; Sevdiren, “**Seri Muhakeme Usulü Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler**”, s. 603; Işıka, “**General Evaluation of Serial Trial Procedure**”, s. 171. Mahkemenin talepten ile bağlı olmaksızın veya şüpheli lehine talepten yapıldığı değiştirme yetkisine sahip olmasının, adil yargılanma hakkı bakımından daha uygun olacağı hakkında bkz. Balcı, “**Seri ve Basit Muhakeme Usulü**”, s. 73.

²⁶²⁹ Değişikliğin isabetli olduğu hakkında ayrıca bkz. Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 147.

²⁶³⁰ İpekcioglu, **Ceza Muhakemesinde İddia Pazarlığı**, s. 351. Bu nedenle söz konusu düzenlemenin bu haliyle de yargı yetkisinin mahkemelerce kullanılmasına ilişkin anayasal hükme aykırılık oluşturduğu ifade edilmektedir. Bkz. Taneri, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 91, 113.

bir yaptırıma cezaya hükmedilmesini ve kısa karar ile gerekçeli karar arasında çelişki yaratılmasını hukuka aykırı bulmuştur²⁶³¹.

Mahkeme; yaptırımı değiştirme yetkisi kapsamında yaptırımı belirlerken, savcı gibi 250. maddenin 4 ila 7. fıkra hükümlerini dikkate alacaktır. (CMK m. 250/9) Bu kapsamda mahkemenin, cezanın belirlenmesine ilişkin TCK m. 61 hükmünün yalnızca birinci fıkrasını ve koşulları varsa zincirleme suç hükümlerini dikkate alması mümkündür ve yaptırımı belirlerken bunlar dışındaki hususları göz önüne alması söz konusu olamaz. Bununla birlikte, mahkemenin; savcı tarafından talep edilmemiş olsa da şüphelinin lehine olduğu konusunda tartışma bulunmayan ve 250. maddenin 5. ve 6. fıkralarında yer verilerek savcıya da uygulayabilme yetkisi tanınmış olan hükmün açıklanmasının geri bırakılması, hapis cezasının ertelenmesi ve seçenek yaptırımlara çevirme şeklindeki cezaya ve cezanın infazına alternatif kurumları uygulayabileceği kabul edilmelidir. Ayrıca böyle bir durumda CMK m. 250/9 gereği yaptırım miktarı savcının belirlediği miktarını aşamayacağından, mahkemenin ancak talepten daha az bir yaptırım için bu kurumların uygulanmasına karar verebileceği kabul edilmelidir. Mahkeme, talep edilen yaptırımı arttırmak suretiyle cezaya ve cezanın infazına alternatif kurumları uygulayamaz. Nitekim denetim süresi içinde kasten yeni bir suç işlenmesi veya denetimli serbestlik tedbirine ilişkin yükümlülöklere aykırı davranılması durumunda, hükmün açıklanmasının geri bırakılması bakımından hükmün açıklanması ve hapis cezasının ertelenmesi açısından ise ertelenen cezanın kısmen veya tamamen infaz kurumunda çektirilmesine karar verilmesi söz konusu olacaktır.

Mahkeme, talepte belirtilen yaptırımı geçmemek kaydıyla yaptırımı değiştirme yetkisi dışında farklı bir yetki kullanamaz. Bu kapsamda şüpheli tarafından seri

²⁶³¹ Yargıtay, mahkeme tarafından talepten daha az bir yaptırım miktarı talep edilmediği takdirde, mahkemenin talepten daha az bir yaptırım miktarı karar vermesiyle hukuka aykırı bulmuştur. Bkz. Yargıtay 8. Ceza Dairesi E. 2020/4123, K. 2021/18125, T. 27.09.2021. Bir başka kararında Yargıtay, mahkemenin talepten daha fazla cezaya hükmedilmesi gerekçesiyle hukuka aykırı bulmuştur. Bkz. Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2021/2024, K. 2021/6715, T. 11.10.2021. Ayrıca bkz. Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2021/1614, K. 2021/6489, T. 04.10.2021 <https://karararama.yargitay.gov.tr> (Erişim Tarihleri: 24.11.2021).

muhakeme usulüne tabi aynı suçun birden fazla kez işlenmesi halinde mahkemenin, farklı dosyalar kapsamında önüne gelen eylemlerin zincirleme suç şeklinde işlendiği kanaatinde olsa dahi dosyaları birleştirerek zincirleme suç hükümlerini uygulama imkânına sahip olmadığı kabul edilmelidir.

bbb. Mahkemenin Hükümü

Seri muhakeme usulünde sanık hakkında değil, ceza muhakemesi sistemi ile uyumlu olmayan şekilde şüpheli hakkında mahkûmiyet hükmü kurulmaktadır ve kovuşturma evresine geçilmeksizin soruşturma evresi mahkûmiyet hükmü ile sona ermektedir. Hükme karşı itiraz kanun yoluna başvurulabilmesi mümkün olup bu nedenle hükmün genel hükümlere göre verilen hükümden farklı olarak, kesinleşmeden derhal infaz edilmesi mümkün görülebilir. Zira aşağıda detaylı şekilde açıklandığı üzere, itiraz kanun yolu açık olan bu hükmün, geri bırakılmasına karar verilmediği takdirde, verildiği anda kesin hüküm etkisi gösterdiği ifade edilmektedir²⁶³².

Doktrinde bir görüş tarafından seri muhakeme usulünde verilen hükmün, mahkeme hükmü niteliğinde mi yoksa mahkeme hükmü gücünde olmayan hâkim kararı gibi kabul edilen bir karar niteliğinde mi olduğunun belirsiz olduğu ve kovuşturma sonucunda verilen hüküm ile aynı niteliğe sahip olduğunun kabul edilmesinin şüpheli aleyhine birtakım sonuçlar doğurabileceği ileri sürülmektedir²⁶³³. Hüküm karar kavramını da kapsadığından, her hüküm aynı zamanda karar niteliğinde olsa da her karar hüküm niteliğinde değildir²⁶³⁴. Bu noktada seri muhakeme usulü sonunda mahkemece kurulan mahkûmiyet hükmünün ceza yargılamasında verilen hüküm ile aynı sonuçları doğurduğunu ifade etmek gerekir²⁶³⁵. Bir başka deyişle, mahkeme tarafından verilen hüküm, tüm sonuçları ile birlikte CMK m. 223

²⁶³² Detaylı bilgi için bkz. Üçüncü Bölüm V - A - 4 İtirazın Etkisi başlığı.

²⁶³³ Kızıllarslan, “**Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**”, s. 1942. Seri muhakeme usulü düzenlenmesinde her ne kadar hüküm verilmesinden söz edilse de mahkemenin hüküm değil, karar verdiği ifade edilmektedir. Mahkemenin sınırlı bir denetim yetkisine sahip olduğu ve mahkemece anayasaya, kanuna, hukuka uygun ve vicdani kanaate göre verilmiş bir hüküm bulunmadığı görüşü için bkz. İpekcioglu, **Ceza Muhakemesinde İddia Pazarlığı**, s. 341-342.

²⁶³⁴ Mahkemenin duruşma sonunda elini işten çektiği kararın, hüküm yerine son karar olarak isimlendirilmesinin daha yerinde olacağına ilişkin görüş için bkz. Yurtcan, **Ceza Yargılaması Hukuku**, s. 545.

²⁶³⁵ Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 295; Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 187; Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 94. Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu’nda, kararın mahkûmiyet hükmünün etkisine sahip olduğu açıkça hüküm altına alınmıştır. (Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 495-11)

kapsamında bir mahkûmiyet hükmü oluşturur²⁶³⁶. Bu çerçevede seri muhakeme usulünde itiraz edilmeyen veya süresinde yapılan itirazın reddedilmesi halinde kesinleşen mahkeme hükmü, açıklanması geri bırakılmaz ise adli sicile kaydedilecektir²⁶³⁷.

Her ne kadar sonuçları itibariyle mahkemece verilen hükmün, kovuşturma sonunda verilen bir hüküm değeri taşıdığı ifade edilse de ceza muhakemesi sistemi ile uyum içerisinde olmayan yönlerinin bulunduğu da ifade edilmelidir²⁶³⁸. Ceza muhakemesinde hüküm, mahkemenin önüne getirilmiş uyuşmazlığı çözerek yargılamanın sonunda yargılamanın konusuna ilişkin olarak verilen ve kovuşturmanın bir bölümünü sona erdiren karardır²⁶³⁹. Aynı zamanda hüküm, kolektif bir faaliyet olup iddia, savunma ve yargılama makamının ortak faaliyeti sonucu ortaya çıkmaktadır²⁶⁴⁰. Nitekim iddia makamı bir tez ileri sürmekte, savunma kendi hükmünü antitez olarak sunmakta, hâkim ise delil ve olguları da değerlendirerek bu iki hükmün sentezini yapmaktadır²⁶⁴¹. Hükmün kolektif bir muhakeme ile verilmesini sağlayan, tarafların karşılıklı olarak düşünce ve görüşlerini bildirmelerine imkân sağlayan ise çelişmeli muhakeme ilkesidir²⁶⁴². Ancak seri muhakeme usulünde mahkeme tarafından verilen hüküm, kolektif olma özelliği taşımamaktadır²⁶⁴³. Aynı zamanda hüküm, kural olarak mahkemenin duruşmada ileri sürülmüş ve tartışılmış delillerden elde edeceği kanaate göre kovuşturma evresinin son karar aşamasında kurulmaktadır²⁶⁴⁴. Doğrudan doğruyalık ilkesi gereğince mahkeme tarafından duruşmada ortaya konulan ve tartışılan deliller yoluyla hükme ulaşılmaktadır²⁶⁴⁵. Bu bakımdan da seri muhakeme

²⁶³⁶ Ketizmen, “Yargı Yetkisinin Kullanılması Açısından Seri Muhakeme Usulü”, s. 250.

²⁶³⁷ Atalay, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 679; Ildırar, *Seri Muhakeme Usulü*, s. 194; Karakehya - İnce Tunçer, *Seri Muhakeme ve Basit Yargılama*, s. 94.

²⁶³⁸ Mahkemenin delilleri değerlendirme ve yaptırım değiştirme imkânı olmayan önceki düzenleme bakımından yargı yetkisinin kullanılması kapsamında bir hükümden bahsedilemeyeceğine, ancak kararın icrasını emretme yetkisinden söz edilebileceğine ilişkin bkz. Ketizmen, “Yargı Yetkisinin Kullanılması Açısından Seri Muhakeme Usulü”, s. 248-250.

²⁶³⁹ Koray Doğan, “Ceza Muhakemesinde Hüküm”, *Ceza Hukuku Dergisi*, C. 3, S. 7, Ağustos 2008, s. 172; Elif Bekar, “Ceza Muhakemesinde Hüküm Çeşitleri (CMK m. 223)”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. LXXV, S. 1, 2017, s. 18. Benzer yönde Erkan Şenses, “Ceza Muhakemesinde Hüküm Kavramı ve Hükmün Unsurları”, *Terazi Hukuk Dergisi*, C. 7, S.65, Ocak 2012, s. 86.

²⁶⁴⁰ Günel Kurşun, *Ceza Muhakemesinde Hüküm*, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2016, s. 77; Yenisey - Nuhoğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 782.

²⁶⁴¹ Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 64. Ayrıca bkz. Faruk Erem, “Diyalektik Açidan Ceza Yargılaması”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 34, S. 1, 1977, s. 1-7.

²⁶⁴² Taner, *Çelişme ve Silahların Eşitliği*, s. 69.

²⁶⁴³ Benzer yönde Aygörmüş Uğurlubay - Haydar - Korkmaz, “Serî Muhakeme Usûlüne İlişkin Sorunlar”, s. 272. Ayrıca bkz. Koruculu, *Cezanın Belirlenmesi ve Bireyselleştirilmesi*, s. 309-310.

²⁶⁴⁴ Doğan, “Ceza Muhakemesinde Hüküm”, s. 172.

²⁶⁴⁵ Bekar, “Ceza Muhakemesinde Hüküm Çeşitleri”, s. 16.

usulündeki hüküm, kovuşturma sonunda ulaşılan hüküm kavramından farklılaşmaktadır²⁶⁴⁶.

Ceza muhakemesi şüphe ile başlamakta ve muhakeme sonunda şüphe yenilenerek bir hüküm verilmektedir. Hükümden önce var olan şüphe ortadan kalkarak, yerini verilen hükmün doğru olduğu ve gerçeği oluşturduğu şeklinde bir inanişaya bırakacaktır²⁶⁴⁷. Mahkûmiyet, esasa ilişkin gerçek anlamda hükümdür²⁶⁴⁸. CMK'nın 223. maddesinin 5. fıkrasında, sanık hakkında yüklenen suçun işlendiğinin sabit olması halinde mahkûmiyet kararı verileceği düzenlenmektedir. Yüklenen suçun işlendiğinin sabit olması; mahkemenin, sanığın suçun işlendiği konusunda yüzde yüz kanaat sahibi olması anlamına gelmektedir²⁶⁴⁹. O halde mahkûmiyet hükmünün, yüklenen suçun sanığın işlendiğinin kesin olarak ortaya çıktığı durumda verilmesi gerekmektedir²⁶⁵⁰. Şüphe tamamen yenilememiş ise, şüpheden sanık yararlanır ilkesi uyarınca beraat kararı verilmektedir²⁶⁵¹.

7331 sayılı Kanun değişikliği öncesinde mahkemenin yeterli şüpheyeye dayanarak hüküm kurabilecek olması nedeniyle, hükmün yargılama sonucunda verilen hükümden farklı olduğu ve bu durumun önemli bir sorun teşkil ettiği ifade edilmekteydi²⁶⁵². Bununla birlikte, 7331 sayılı Kanun değişikliği ile dosyadaki delillere göre mahkûmiyet kararı verilmesi gereken hallerde mahkeme tarafından hüküm kurulacak olması nedeniyle bu konudaki eleştirilerin bir değerinin kalmadığını ve hükmün, yüklenen suçun işlendiğinin sabit olması halinde verilen bir mahkûmiyet

²⁶⁴⁶ Benzer yönde Sevdiren, “Seri Muhakeme Usulü Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler”, s. 603. Mahkemenin denetim faaliyetinin sınırlı olmasının, verilen kararın hüküm niteliği konusunda tereddüt yarattığı hakkında bkz. Yetimoğlu, “Seri Muhakeme Usulüne Karşılaştırmalı Bakış”, s. 43-44.

²⁶⁴⁷ Özlem Yenerer Çakmut, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Esas Mahkemesinin Verdiği Hüküm”, *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XI, S. 3-4, 2007, s. 30.

²⁶⁴⁸ Bekar, “Ceza Muhakemesinde Hüküm Çeşitleri”, s. 43, Doğan, “Ceza Muhakemesinde Hüküm”, s. 178.

²⁶⁴⁹ Yenerer Çakmut, “Esas Mahkemesinin Verdiği Hüküm”, s. 37.

²⁶⁵⁰ Kurşun, *Ceza Muhakemesinde Hüküm*, s. 158; Doğan, “Ceza Muhakemesinde Hüküm”, s. 189.

²⁶⁵¹ Murat Balcı, “Ceza Muhakemesinde Hüküm ve Türk Ceza Kanununda Kabul Edilen Suç Teorisi (CMK m. 223)”, *Terazi Hukuk Dergisi*, C. 7, S. 74, Ekim 2012, s. 17.

²⁶⁵² Sevdiren, “Seri Muhakeme Usulü Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler”, s. 600. Bu durumun masumiyet karinesine ve maddi gerçeğin ortaya çıkarılması ilkesine aykırılık teşkil ettiğine ilişkin bkz. Ildırar, *Seri Muhakeme Usulü*, s. 96, 100. Ayrıca bkz. Koç, “Karşılaştırmalı Hukuk ve Uluslararası Mahkeme Kararları Işığında Seri Muhakeme Usulüne Farklı Bir Bakış”, s. 648; Yaşar, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 292-293; Babayigit - Karacan, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri”, s. 876. Seri muhakeme usulünün uygulanmasında yeterli şüphe ile yetinilmemesi, suçun sabit olması gerektiği hakkında bkz. Balcı, “Seri ve Basit Muhakeme Usulü”, s. 80.

hükümü olduğunu söylemek mümkündür²⁶⁵³. Yukarıda da ifade edildiği üzere, seri muhakeme usulünde verilen hüküm CMK m. 223’de belirtilen mahkûmiyet hükmünün özelliklerini taşımaktadır. Ancak seri muhakeme usulünde şüphenin kolektif bir şekilde yenilmediği, çelişmeli muhakemenin gerçekleşmediği ve hâkimin duruşmada ortaya konulan ve tartışılan deliller ışığında vicdani kanaatine göre hüküm kurmadığı göz ardı edilmemelidir. Bu özelliklerin, seri muhakeme usulünde verilen hükmün kanun değişikliği sonrası dahi ceza muhakemesi sistemi ile uyumlu olmadığını ortaya koyduğu söylenmelidir. Doktrinde bir görüş, hüküm yerine hüküm etkisine sahip bir karar olarak kabul edilmesinin daha isabetli olacağını ifade etmektedir²⁶⁵⁴. Benzer doğrultuda hükümden ziyade *sui generis* bir yargı kararı olduğu ileri sürülmektedir²⁶⁵⁵. Bu noktada mahkeme tarafından kurulan hükmün, yüklenen suçun işlediğini kesin olarak ortaya koyan organik (biçimsel) anlamda bir hüküm niteliğinde olduğu kanaatindeyiz.

Seri muhakeme usulünün uygulanmasında güvenlik tedbirine karar verilmesi de hüküm niteliğinde bir karardır. (CMK m. 223/1,6) Mahkûmiyet hükmü, hapis cezası ve/veya adli para cezasına hükmedilmesi anlamına gelmektedir. Seri muhakeme kapsamında uygulama alanı bulan hükmün açıklanmasının geri bırakılması, hapis cezasının ertelenmesi veya seçenek yaptırımlara çevirme kararları ise hüküm çeşitlerinden değildir. Hükmün açıklanmasının geri bırakılması, koşullu bir düşme kararı niteliğinde olup mahkûmiyet hükmünün açıklanmasının belirli süre ve şartlarla ertelenmesini ifade etmektedir²⁶⁵⁶. Mahkûmiyet kararı ile birlikte koşullarının bulunması halinde başvurulabilecek olan hapis cezasının ertelenmesi kararı ise mahkûmiyet hükmünün infaz şekline ilişkin bir karardır²⁶⁵⁷. Kısa süreli hapis cezasının seçenek yaptırıma çevrilmesi, uygulamada asıl mahkûmiyet çevrilen adli para cezası veya tedbir olduğundan (TCK m. 50/5) hapis cezasına mahkûmiyetin sonuçlarını doğurmayacak olup hapis cezasına alternatif bir kurum olarak değerlendirilebilecektir.

²⁶⁵³ 7331 sayılı Kanun ile yapılan düzenleme neticesinde, seri muhakeme usulü sonucunda ortaya çıkan kararın hüküm niteliğinde olmadığına ve mahkemenin takdir hakkı bulunmadığından ortaya çıkan belgenin ancak kesin ve yürütülmesi zorunlu idari işlem niteliğinin ağır bastığına yönelik eleştirilerin karşılandığı ifade edilmektedir. Bkz. Taneri, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 104. Karş. Çağlar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 104.

²⁶⁵⁴ Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 297. CMUK yürürlükte iken ceza kararnamesi ile verilen kararların kesin hüküm etkisine sahip karar niteliğinde olduğu ve bu konuya ilişkin tartışmalar için ayrıca bkz. Önder, **Ceza Kararnamesi**, s. 209 vd.

²⁶⁵⁵ İldırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 187-188; Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 149.

²⁶⁵⁶ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 885.

²⁶⁵⁷ Doğan, **“Ceza Muhakemesinde Hüküm”**, s. 189. Yazar tarafından hapis cezasının seçenek yaptırımlara çevrilmesinin bir infaz şekli olduğu ileri sürülmekte ise de bu görüşe katılmıyoruz.

Bunların yanında, seri muhakeme usulü kapsamında verilen hüküm tüm sonuçları bakımından geçerli bir mahkûmiyet hükmü olarak kabul edildiğinden, CMK'nın 230. ve 232. maddelerindeki düzenlemeler uygulama alanı bulacaktır²⁶⁵⁸. Seri muhakeme usulünde verilen hükümde, 232. maddede düzenlenen hükümde bulunması gereken hususlara yer verilmelidir. Bu kapsamda seri muhakeme usulü uygulanarak verilen hükme karşı istinaf yoluna değil, itiraz yoluna başvurulabilmesi ayrıca önem göstermektedir. Hüküm fıkrasında kanun yollarına başvurma olanağının bulunup bulunmadığının, başvuru olanağı varsa süresi ve merciinin tereddüde yer vermeyecek ve açık şekilde gösterilmesi gerektiğinden (CMK m. 232/6) mahkeme, diğer hususlar yanında, kurduğu hükme karşı CMK m. 267 vd. gereğince yedi gün içinde mahkemeye dilekçe verilmek veya tutanağa geçirilmek koşulu ile beyanda bulunulmak suretiyle itiraz kanun yoluna başvurulabileceğini belirtmelidir.

ccc. Hükümün Tekerrüre Esas Alınıp Alınmayacağının Değerlendirilmesi

Seri muhakeme usulü sonucunda kurulan hükümün tekerrüre esas teşkil edip etmeyeceği ayrıca değerlendirilmelidir. Tekerrür halinde ceza ağırlaştırılmamakta, hükmolunan ceza mükerrirlere özgü infaz rejimine göre çektirilmektedir²⁶⁵⁹. Hüküm ceza yargılaması sonucu verilen mahkûmiyet hükmü ile aynı sonuçları doğurduğundan ve bu kapsamda adli sicile kaydedileceğinden, kural olarak hükümün tekerrüre esas olacağı söylenebilir²⁶⁶⁰. Ancak bu noktadaki tartışma, seri muhakeme uygulanarak kurulan hükümün genel hükümlerden ayrılarak ve ceza muhakeme sistemine aykırı şekilde istinaf kanun yoluna tabi olmamasından kaynaklanmaktadır. 7242 sayılı Kanun ile getirilen değişiklikten önce tüm hükümler tekerrüre esas teşkil etmekteyken, hükme karşı istinaf kanun yoluna başvurulamayacak hallerin düzenlendiği CMK'nın 272. maddesinin 3. fıkrasında 7242 sayılı Kanun ile değişiklik yapılmış ve fıkranın sonuna bu suretle verilen hükümlerin tekerrüre esas olmayacağı düzenlemesi

²⁶⁵⁸ Seydiren, “Seri Muhakeme Usulü Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler”, s. 603-604; Yavuz, **Kovuşturmayaya Alternatif Yöntemler**, s. 296.

²⁶⁵⁹ Özgenç, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 977; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 663.

²⁶⁶⁰ Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 195; Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 94. Seri muhakeme usulünde verilen hükümün tekerrüre esas alınmaması isteniyorsa, bu konuda açık bir düzenleme yapılması gerektiği hakkında bkz. Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 161.

eklenmiştir²⁶⁶¹. Bu düzenleme, 1412 sayılı CMUK'un 305. maddesinde temyize ilişkin yer verilen düzenleme ile benzerlik göstermektedir²⁶⁶².

Madde metninde istinafa tabi hükümlerin belirlendiği ve getirilen düzenlemenin istinafa tabi olmayan hükümlerin tekerrüre esas alınamayacağı şeklinde bir sonuç doğurmaya müsait olduğu ifade edilmektedir²⁶⁶³. Bu görüşe göre, seri muhakeme usulü uygulanarak verilen hükmün tekerrüre esas alınamayacağı söylenebilir²⁶⁶⁴. Bu düşünce, CMUK'da düzenlenen ceza kararnamesine ilişkin verilen Yargıtay kararlarına dayandırılmaktadır. Yargıtay tarafından temyiz kanun yoluna tabi olmayan kararların tekerrüre esas alınamayacağı gerekçesiyle, ceza kararnamesi ile verilen kararların tekerrüre esas olmayacağı kabul edilmiştir²⁶⁶⁵. Ancak kanaatimizce, CMK'nın 272/3. maddesine eklenen değişikliği gerekçe göstererek tekerrür hükümlerinin uygulanamayacağını ileri süren görüşe katılmak mümkün değildir.

Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 272/3. maddesinde yer alan istinaf kanun yoluna başvurulamayacak ve tekerrüre esas alınamayacak hükümler, sınırlı şekilde sayılmakta ve mahkeme tarafından verilmekle kesinleşmekte olup bu hükümlere karşı olağan kanun yollarından herhangi bir kanun yoluna başvurulamamaktadır²⁶⁶⁶. Aynı zamanda seri muhakeme usulü; karara karşı kanun yoluna başvurma olanağı bulunmayan, ancak karara itiraz edilerek (karşı koyularak) duruşma açılması sağlanan ve karara itiraz edilmediğinde mahkeme tarafından verilen kararın kesin olduğu ceza kararnamesinden farklı bir yöntemdir. Nitekim ceza kararnamesinde karara itiraz edilmesi imkânı bulunsa da buradaki itiraz, karara karşı koyma niteliğinde olup duruşma açılmasına yol açmakta ve itiraz kanun yoluna başvuru anlamına

²⁶⁶¹ Bu değişikliğin değerlendirilmesi için bkz. Yeşim Yılmaz, "7242 Sayılı Kanun ile 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda Yapılan Değişikliklere İlişkin Değerlendirmeler", **7242 Sayılı Kanunla Yapılan Değişikliklere İlişkin Değerlendirmeler**, Türk Ceza Hukuku Derneği Tarafından Hazırlanan Rapor, İstanbul: Beta Yayınevi, 2021, s. 30-31.

²⁶⁶² CMUK m. 305: "Ceza Mahkemelerinden verilen hükümler temyiz olunabilir. Ancak, onbeş sene ve ondan yukarı hürriyeti bağlayıcı cezalara ait hükümler hiçbir harç ve masrafa tabi olmaksızın Yargıtayca resen tetkik olunur. İkimilyar liraya kadar (İkimilyar dâhil) para cezalarına dair olan hükümler, 2. Yukarı sınırı onmilyar lirayı geçmeyen para cezasını gerektiren suçlardan dolayı verilen beraat hükümleri, 3. Bu Kanun ile sair kanunlarda kesin olduğu yazılı bulunan hükümler, Temyiz olunamaz. Bu suretle verilen hükümler tekerrüre esas olmaz. Ancak haklarında 343 üncü madde hükümleri dairesinde Yargıtaya başvurulabilir."

²⁶⁶³ Soylu Ünver - Karaman Engür, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 107-108.

²⁶⁶⁴ Soylu Ünver - Karaman Engür, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 108.

²⁶⁶⁵ Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2011/6-84, K. 2011/55, T. 19.04.2011; Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2011/4-522, K. 2012/71, T. 28.02.2012 www.kazanci.com (Erişim Tarihleri: 01.10.2020).

²⁶⁶⁶ Benzer yönde Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 160.

gelmemektedir. Seri muhakeme usulü sonucunda verilen hüküm, verilmekle kesin olan bir karar değildir. Hüküm verildiği anda kesinleşmemekte ve hükme karşı, ceza muhakemesi sistemi ile uyumlu olmasa da itiraz kanun yoluna başvurma olanağı bulunmaktadır. Ayrıca cezanın caydırıcılık ve suçluluğu önleme amaçları da dikkate alındığında, seri muhakeme neticesinde verilen ve mahkûmiyet hükmünün tüm sonuçlarını doğurduğu kabul edilen hükümlerin, sırf kanun koyucu tarafından istinaf kanun yolunun öngörülmemiş olması nedeniyle tekerrüre esas alınamayacağı kabul edilmemelidir.

Mahkûmiyet hükmünün tekerrüre esas teşkil etmeyeceğine yönelik değerlendirme, seri muhakemeyi kabul eden ve etmeyen kişilere eşit muamelede bulunulmaması ve bu kişiler arasında farklı sonuçların doğması nedeniyle hukukun uygulanmasında eşitsizliklere ve adaletsizliklere yol açacaktır. Bu durumda seri muhakeme usulü sonucunda hakkında mahkûmiyet hükmü kurulan kişi, kanunda seri muhakeme usulü sonucunda verilen hükmün tekerrüre esas olmayacağına ilişkin açık bir düzenleme bulunmamasına rağmen mahkeme önünde yapılan yargılama neticesinde hakkında mahkûmiyet hükmü kurulan kişiye göre avantaj sağlayacaktır. Zira hükmün tekerrüre esas olmayacağının benimsenmesi halinde, seri muhakeme usulü sonunda verilen mahkûmiyet hükmü kesinleştikten sonra tekerrür süresi içinde yeni bir suç işlenirse, mükerrirlere özgü infaz rejimi (CGTİHK m. 108) uygulanmayacak; genel infaz rejimi (CGTİHK m. 107) uygulama alanı bulacaktır. Ayrıca hükmün tekerrüre esas alınmayacağının kabulü, şüphelinin iradesi üzerinde baskı yaratabilecek nitelikte olan yasal ceza indirimi yanında ayrıca mahkeme önünde yargılanma hakkını tercih etmek konusunda caydırıcı etkiyi güçlendirecek ve özgür iradenin oluşumunu etkileyecek niteliktedir.

Lehe kıyas yapmak suretiyle seri muhakeme usulü uygulanarak verilen hükmün, CMK'nın 272. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenen tekerrüre esas olmayacağı kabul edilen mahkûmiyet hükümlerinden olması halinde tekerrüre esas oluşturmayacağı kabul edilebilecek olmakla birlikte; kanaatimizce seri muhakeme usulü sonucunda verilen hüküm, kesinleşmesi halinde ve koşulları varsa tekerrüre esas teşkil etmelidir. Nitekim yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde ve seri muhakeme usulü sonucunda verilen hükümler hakkında tekerrür hükümlerinin uygulanamayacağına ilişkin bir düzenlemeye de yer verilmediğinden, buna yasal bir engel bulunmadığı kanaatindeyiz.

Yine seri muhakeme usulünde verilen mahkûmiyet hükmü, koşullarının bulunması halinde daha sonra kişi hakkında erteleme veya hükmün açıklanmasının geri verilmesi kararı verilmesini de engelleyecektir.

ddd. Hükmün Hukuk Muhakemesi Üzerindeki Etkisi

Seri muhakeme usulünde mahkemece kurulan ve genel hükümlere göre yapılan yargılama sonucunda verilen hükümden ayrışan yönleri bulunan hükmün hukuk yargılaması üzerindeki etkisi değerlendirilmelidir. Nitekim haksız fiil teşkil eden suçtan meydana gelen maddi ve manevi zararın tazmini için ilgilinin hukuk mahkemesinde dava açması mümkündür. Kural olarak hukuk hâkimi, ceza hâkimin kararları ile bağılı olmamakla birlikte (6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu m. 74); doktrinde ve Yargıtay içtihatlarında, maddi olgunun tespitine dair ceza mahkemesi kararlarının hukuk hâkimini bağlayacağı, ceza mahkemesinde bir maddi olayın varlığı ya da yokluğu konusundaki kesinleşmiş kabule rağmen, aynı konunun hukuk mahkemesinde yeniden tartışılmasının mümkün olmadığı kabul edilmektedir²⁶⁶⁷. Bu çerçevede maddi olayların varlığını ve isnat edilen eylemin sabit olduğunu belirleyen mahkûmiyet hükümleri kesin delil niteliği taşımaktadır ve hukuk mahkemesi bakımından bağlayıcıdır²⁶⁶⁸. Ceza mahkemesinin kesinleşen kararı ile eylemin işlendiği sabit olduktan sonra, muhakeme ekonomisi gereği ve mahkemelerin farklı kararlar vermesi hukuk mantığına da uygun olmayacağından, hukuk mahkemesinin yeniden eylemin sübutuna ilişkin bir inceleme yapması gerekmemektedir²⁶⁶⁹. Ceza mahkemesi tarafından verilen mahkûmiyet hükmü hukuk hâkimini bağlayacağından, hukuk davasında, ceza davasının sonucunun beklenmesi ve ceza davasında kesinleşen maddi olgular dikkate alınarak sonuca göre karar verilmesi gerekmektedir²⁶⁷⁰.

²⁶⁶⁷ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu E. 2013/4-1008, K. 2014/490, T. 09.04.2014; Yargıtay Hukuk Genel Kurulu E. 2016/19-505, K. 2016/480, T. 06.04.2016 www.kazanci.com (Erişim Tarihleri: 01.10.2020).

²⁶⁶⁸ Kurşun, **Ceza Muhakemesinde Hüküm**, s. 87.

²⁶⁶⁹ Bahattin Aras, **Hukuk ve Ceza Mahkemesi Kararlarının Birbirine Etkisi**, Ankara: Yetkin Yayınevi, 2014, s. 237.

²⁶⁷⁰ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu E. 2017/15-248, K. 2018/1175, T. 06.06.2018. Ancak hukuk hâkimi, ceza mahkemesince verilecek beraat kararı ile bağılı değildir. Bkz. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu E. 2007/4-831, K. 2007/815, T. 07.11.2007. Yine düşme kararının hukuk davasına eylemin sübutu ve diğer maddi vakıaların tespiti noktasında bir etkisi bulunmadığı kabul edilmektedir. Bkz. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu E. 2015/2807, K. 2016/821, T. 17.6.2016 www.kazanci.com (Erişim Tarihleri: 01.10.2020). Ancak beraat kararında, eylemin gerçekleşmediği veya sanık tarafından gerçekleştirilmediği gibi maddi vakıaya ilişkin tespitler, hukuk mahkemesinde kesin delil teşkil edecektir. Bkz. Aras, **Hukuk ve Ceza Mahkemesi Kararlarının Birbirine Etkisi**, s. 201; Kurşun, **Ceza Muhakemesinde Hüküm**, s. 87.

Bununla birlikte, maddi olgunun belirlenmesi açısından hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararının, kesinleşmiş bir mahkûmiyet hükmü olmadığından, hukuk hâkimini bağlamayacağı kabul edilmektedir²⁶⁷¹.

Karşılaştırmalı hukuktaki benzer yöntemlerin uygulanması bakımından genellikle ikrar veya suçun kabulü ön şart olarak arandığından, hukuk mahkemeleri de bu ikrarı dikkate almakta ve hukuk mahkemesince ayrıca ispat muhakemesi yapılmasına gerek kalmamaktadır²⁶⁷². Hukuk muhakemesinde ikrar, mahkeme içinde olabileceği gibi mahkeme dışında da yapılabilir²⁶⁷³. Bununla birlikte, yukarıda da ifade edildiği üzere, seri muhakeme usulünün uygulanması suçun kabulüne bağlı olmamakla birlikte, şüphelinin seri muhakemenin ve teklifin kabulüne dayanarak haklarından feragat etmesi bir nevi ikrar olarak da değerlendirilemez. Bu bakımdan hukuk hâkiminin seri muhakeme usulünde mahkemece kurulan hüküm ile bağlı olmadığı sonucuna varılabilir²⁶⁷⁴. Ancak 7331 sayılı Kanun değişikliği ile mahkemenin dosyadaki delilleri değerlendirmesine imkân tanınmıştır. Bu kapsamda mahkeme dosyadaki deliller ışığında mahkûmiyet kararı verilmesi gerektiği kanaatine ulaşırsa hüküm kuracağından ve hüküm sonuçları itibarıyla bir mahkûmiyet hükmü niteliği taşıdığından, hükmün failin isnat edilen suçu işlediğinin sabit olmasına ilişkin bir değerlendirme içerdiği ifade edilmelidir²⁶⁷⁵.

Seri muhakeme usulünün uygulanması neticesinde mahkûmiyet hükmü kurulmuş ise maddi olayın varlığını tespit eden ve isnat edilen suçun sabit olduğunu belirleyen mahkûmiyet hükmü söz konusu olacağından, hükmün hukuk mahkemesi bakımından kesin delil teşkil ettiği ve bağlayıcı olduğu kabul edilmelidir. O halde kural olarak hukuk hâkimi, mahkemenin seri muhakeme usulü kapsamında vereceği kararı beklemelidir. Ancak seri muhakeme usulü ceza muhakemesini hızlandıran ve

²⁶⁷¹ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu E. 2011/19-639, K. 2012/30, T. 01.02.2012 www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 01.10.2020). Ayrıca bkz. Aras, **Hukuk ve Ceza Mahkemesi Kararlarının Birbirine Etkisi**, s. 306-307.

²⁶⁷² Amerika’da suçun kabulü ve Fransa’da ikrar koşulu arandığından mağdurun ikrar çerçevesinde hukuk davasını açabileceği sonucuna varılmaktadır. Bkz. Pradel, **“Kusurun Kabulü”**, s. 226.

²⁶⁷³ Bu konuda bkz. Yargıtay 15. Hukuk Dairesi E. 2018/4115, K. 2018/4805, T. 03.12.2018 www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 01.10.2020).

²⁶⁷⁴ İtalyan hukukunda suçun ikrarını değil, cezanın kabulünü esas alan yöntem bakımından benzer bir değerlendirme için bkz. Pradel, **“Kusurun Kabulü”**, s. 226.

²⁶⁷⁵ 7331 sayılı Kanun değişikliğinden önce seri muhakeme usulünde mahkemece kurulan hüküm, yeterli şüpheye dayandığından ve suçun sübutu açısından herhangi bir açıklama getirmediğinden hukuk mahkemesini bağlamayacağı ve hukuk mahkemesinin ayrıca ispat yargılaması yapması gerektiği savunulmuştur. Bkz. Atalay, **“Seri Muhakeme Usulü”**, s. 680.

kısaltan bir yöntem olduğundan, çoğu zaman hukuk hâkiminin bu kararı beklemesine gerek kalmadan seri muhakemenin sonuçlanacağı düşünülmektedir.

Seri muhakeme usulü kapsamındaki suçlar çoğunlukla topluma karşı suçlar başlığı altında düzenlendiğinden, suç konusu eylemler bakımından hangi hallerde hukuk davası açılabilceği değerlendirildiğinde, seri muhakemeye tabi bazı suçlarda gerçek kişilerin de mağdur veya suçtan zarar gören olabileceği dikkate alınmalıdır²⁶⁷⁶. Ayrıca suçun gerçek kişi mağduru olmasa da zararın giderilmesi bakımından seri muhakeme usulü kapsamındaki eylem nedeniyle hukuk mahkemelerinde dava açılması gündeme gelebilir. Örneğin, trafiği tehlikeye düşürecek şekilde kuralları ihlal ederek başka bir araçta maddi hasar meydana gelmesine sebep olan şüpheliye karşı araçta meydana gelen zarara ilişkin olarak açılan hukuk davasında, seri muhakeme usulünün uygulanması suretiyle trafik güvenliğini tehlikeye sokma suçundan kurulan ve kesinleşen hüküm bağlayıcı olacaktır. Hakkı olmayan yere tecavüz suçunun faili hakkında hukuk mahkemelerinde elatmanın önlenmesi ve/veya tazminat davası açılması da ihtimal dâhilindedir. Yine seri muhakeme usulü kapsamındaki 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun ek 2. maddesinin 1. fıkrasının (1) numaralı bendinde düzenlenen suça ilişkin olarak bazı ihtimaller söz konusu olabilir. Örneğin, seri muhakeme uygulanarak 1163 sayılı Kanun'un 59/6. maddesine aykırılık gerekçesiyle mahkûmiyet kararı verilmişse, m. 59/6'da yer alan emredici norma aykırı şekilde ticari işlem yapılan tarafın açtığı alacak davasında, ceza mahkemesinin hükmü bağlayıcı olacak ve hukuk mahkemesinin işlemin norma aykırı olup olmadığı konusunda ayrıca inceleme yapmasına gerek olmayacaktır.

eee. Mahkemenin Hükmü ve Gerekçe

Mahkemeler kararlarının gerekçelerini yeteri kadar açık bir şekilde göstermelidir. Gerekçe, sonucun mantık yönünden dayanağı olup hükmün akla ve mantığa uygun biçimde açıklanmasıdır²⁶⁷⁷. Seri muhakeme usulünde mahkemenin gerekçe göstermek zorunda olacağına ilişkin açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Bununla birlikte, Avrupa ülkelerinin birçoğunda yer verilen benzer yöntemlere ilişkin düzenlemeler, genellikle suçun kanıtlanmış olduğunun kabul edildiğine ve ilgili

²⁶⁷⁶ Bu konuda açıklamalar için bkz. Üçüncü Bölüm III - C Seri Muhakeme Usulünde Mağdurun Rolü başlığı.

²⁶⁷⁷ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 876.

cezanın verildiğine dair sebeplerin sunulmasından oluşan ve ayrıca yargılama sürecinin sonunda bir hâkimin yapması gereken işleme benzeyen bir tür işlemi zorunlu kılmaktadır²⁶⁷⁸.

Mahkemelerin kararlarını gerekçeli verme yükümlülüğü, AİHS'in 6. maddesinde açıkça belirtilmese de hakkaniyete uygun yargılama ilkesi çerçevesinde AİHM tarafından tanınmaktadır. Kararın gerekçeli olması, kanun yoluna başvurma olanağının etkili kullanılmasını ve mahkemelere güveni sağlamaktadır²⁶⁷⁹. AİHM; mahkemenin gerekçesini öğrenmeden kanun yoluna başvuru yapmak zorunda kalınmasını, davanın ayrıntılı gerekçe verilmeden sadece ilgili maddelere gönderme yapılarak karara bağlanmasını, yine kararın yasal olarak geçerli bir gerekçeye dayanmamasını adil yargılanma hakkının ihlal sebebi olarak değerlendirmektedir²⁶⁸⁰. Aynı zamanda Anayasa'nın 141/3. maddesi gereğince, bütün mahkemelerin her türlü kararlarının gerekçeli olarak yazılacağı hüküm altına alınmıştır²⁶⁸¹. Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 34. maddesi de hâkim ve mahkemelerin her türlü kararının gerekçeli olarak yazılacağını düzenlemektedir.

Hükmün gerekçesinde gösterilmesi gereken hususlar, CMK'nın 230. maddesinde düzenlenmektedir. Buna göre, mahkûmiyet hükmünün gerekçesinde; iddia ve savunmada ileri sürülen görüşler, delillerin tartışılması ve değerlendirilmesi, hükme esas alınan ve reddedilen delillerin belirtilmesi, bu kapsamda dosya içerisinde bulunan ve hukuka aykırı yöntemlerle elde edilen delillerin ayrıca ve açıkça gösterilmesi, ulaşılan kanaat, sanığın suç oluşturduğu sabit görülen fiili ve bunun nitelendirilmesi gösterilmelidir. Yine bu hususta ileri sürülen istemleri de dikkate alarak, Türk Ceza Kanunu'nun 61. ve 62. maddelerinde belirlenen sıra ve esaslara göre

²⁶⁷⁸ Örneğin, Fransa'da hâkim; kararını, suçlama açısından genellikle ikrara dayalı olarak, ceza açısından ise şüphelinin özelliklerine dayalı olarak gerekçelendirmek (*homologuer*) zorunda olup bu karar klasik bir mahkûmiyet kararıyla aynı etkiye sahip olmaktadır. (Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 495-9, 495-11) Bununla birlikte, İtalyan *patteggiamento* usulüne göre kararın yazılmasına ilişkin usulün klasik bir davada gerekenden çok daha kolay olduğu ifade edilmekte olup daha çok cezanın davanın gerçeklerine uygunluğunun değerlendirilmesine odaklanılmaktadır. İtalya'da hâkim, kısa ve öz bir şekilde de olsa beraatin imkânsızlığı ve cezanın uygunluğu konusunda gerekçeler sunmaktadır. Bkz. Thaman, "Plea-Bargaining, Negotiating Confessions", s. 987-988.

²⁶⁷⁹ İnceoğlu, "Adil Yargılanma Hakkı", s. 252. Gerekçenin temel bir hak olduğu ve gerekçeli karar hakkının adil yargılanma hakkının bir unsuru olduğuna ilişkin bkz. M. Nedim Bekri, "Gerekçeli Karar Hakkı", *Ankara Barosu Dergisi*, S. 3, 2014, s. 209 vd.

²⁶⁸⁰ İnceoğlu, "Adil Yargılanma Hakkı", s. 252.

²⁶⁸¹ Anayasa Mahkemesi, ceza muhakemesinde ileri sürülen iddiaların yeterli gerekçe gösterilmeden reddedilmesi nedeniyle gerekçeli karar hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir. Bkz. AYM Ali Önal Başvurusu, Başvuru No. 2015/11798, T. 25.05.2017, R.G. Tarih-Sayı: 03.08.2017-30143.

cezanın belirlenmesi ile TCK'nın 53. ve devamı maddelerine göre, cezaya mahkûmiyet yerine veya cezanın yanı sıra uygulanacak güvenlik tedbirinin belirlenmesi yer almalı ve ayrıca cezanın ertelenmesine, hapis cezasının adli para cezasına veya tedbirlerden birine çevrilmesine veya ek güvenlik tedbirlerinin uygulanmasına veya bu hususlara ilişkin istemlerin kabul veya reddine ait dayanaklar gerekçelendirilmelidir. CMK m. 289/1-g uyarınca hükmün 230. madde gereğince gerekçeyi içermemesi, hukuka kesin aykırılık hallerindendir ve bozma sebebi teşkil etmektedir²⁶⁸². Dolayısıyla mahkemece yeterli gerekçeye yer verilmeksizin hüküm kurulması Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne, Anayasa'ya ve Ceza Muhakemesi Kanunu'na aykırılık teşkil edecektir. Uygulamada gerekçe bakımından birtakım sıkıntıların yaşandığı bilinmektedir²⁶⁸³. Doktrinde gerekçe gösterme zorunluluğuna, gerekçe göstermenin güçlüğü halinde istisna tanınabileceği görüşü ileri sürülmüş olsa da²⁶⁸⁴ anayasal ve yasal zorunluluğun bir sonucu olarak bu durumun kararların gerekçeli olma zorunluluğunu ortadan kaldırmadığını kabul etmek gerekir²⁶⁸⁵.

Tüm bu açıklamalar ışığında, tüm kararlarda olduğu gibi, seri muhakeme usulü sonucunda mahkeme tarafından kurulan hükümde yeterli gerekçeye yer verilmesinin zorunlu olduğu ifade edilmelidir²⁶⁸⁶. Gerekçe, keyfiliği önlediği gibi dayandığı görüşü desteklerken karşı görüşün çürütülmesini, hüküm kurarken özenli davranılmasını ve hükmün denetlenebilmesini sağlamaktadır²⁶⁸⁷. Bu gereklilik özellikle kanun yolu denetimine tabi kararlar bakımından son derece önemlidir. Kararlar, kanun yolu

²⁶⁸² CMK m. 250 uyarınca seri muhakeme usulüne tabi bir suç olan 6136 Sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun'a muhalefet suçu bakımından seri muhakemenin yürürlüğe girmesinden önce yaptığı bir incelemede Yargıtay, gerekçesiz hüküm kurulmasını bozma sebebi yapmıştır. Bkz. Yargıtay 8. Ceza Dairesi E. 2019/1232, K. 2019/11946, T. 08.10.2019. Hükümde yeterli gerekçe zorunluluğuna ilişkin ayrıca bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2016/4-378, K. 2019/602, T. 15.10.2019; Yargıtay 5. Ceza Dairesi E. 2019/4933, K. 2019/11218, T. 27.11.2019; Yargıtay 11. Ceza Dairesi E. 2019/7033, K. 2019/8628, T. 3.12.2019 www.kazanci.com (Erişim Tarihleri: 10.10.2020).

²⁶⁸³ Bkz. Çetin Aşçıoğlu, “Yargıda Gerekçe Sorunu”, *TBB Dergisi*, S. 48, 2003, s. 110. Gerekçe sorununa ilişkin çözüm önerileri hakkında ayrıca bkz. Aşçıoğlu, “Yargıda Gerekçe Sorunu”, s. 114-116.

²⁶⁸⁴ Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 79, 80, 1511. Gerekçenin sakıncaları olarak ifade edilen hususlar hakkında ayrıca bkz. Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 76.

²⁶⁸⁵ Benzer yönde Doğan, “Ceza Muhakemesinde Hüküm”, s. 175-176; Kurşun, *Ceza Muhakemesinde Hüküm*, s. 75-76; Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 876.

²⁶⁸⁶ Benzer yönde Atalay, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 681; Ildırar, *Seri Muhakeme Usulü*, s. 145; Erdoğan, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 2024; Belci, *Seri Muhakeme Usulü*, s. 149. Seri muhakeme usulünde gerekçenin yeterli olamayacağı, bu nedenle adil yargılanma hakkının ihlal edileceği hakkında ayrıca bkz. Çağlar, *Seri Muhakeme Usulü*, s. 106-107.

²⁶⁸⁷ Yenerer Çakmut, “Esas Mahkemesinin Verdiği Hüküm”, s. 34. Gerekçe aynı zamanda kararın kamuoyunca benimsenmesini sağlamak ve bilimsel hukukun gelişmesine yardımcı olmaktadır. Bkz. Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 75. Ayrıca bkz. Aşçıoğlu, “Yargıda Gerekçe Sorunu”, s. 111 vd.

denetimine olanak verecek şekilde açık ve gerekçeli olmalıdır. Nitekim gerekçesiz veya yeterli gerekçe olmaksızın karar verilmesi durumunda, bu karara karşı etkin bir başvuru yolunun bulunduğu söylenemez. Seri muhakeme usulünde mahkeme tarafından kurulan mahkûmiyet hükmü istinaf denetimine tabi olmamakla birlikte, itiraz kanun yolu denetimine tabi olup bu hükmün geleneksel ceza yargılamasında verilen mahkûmiyet hükmünden sonuçları bakımından bir farkı bulunmamaktadır. Aynı zamanda yeterli gerekçe içeren mahkeme hükmü, adil yargılanma hakkının gerektirdiği şekilde keyfilikten uzaklaşarak adalet duygusunu incitmeyecek ve bu sayede hükmün taraflarca ve kamuoyunca benimsenmesi sağlanacaktır.

Bir görüş tarafından CMK m. 250’de hâkimin sadece üçüncü fıkradaki şartların oluşup oluşmadığına dair bir tespit yapmasının beklendiği, bunun dışında herhangi bir muhakeme faaliyetinde bulunmasının istenmediği, savcı sonuç yaptırımı belirlediği için hâkimin bir kanaate ulaşma yetkisinin bulunmadığı, fiilin sübutuna ilişkin nitelendirme ve mevcut delillere göre bir sonuca varma imkân ve yetkisinin sadece savcıya bırakıldığı, tüm bu nedenlerle mevcut şartlar altında hâkimin bir gerekçe yaratmasının söz konusu olamayacağı ifade edilmektedir²⁶⁸⁸. Bununla birlikte, seri muhakeme usulünde mahkeme hükmünün gerekçeli olması gerektiği çoğunlukla kabul edilmekle birlikte, uygulamada da mahkemelerce şüphelinin yüzüne karşı verilen kısa karardan sonra gerekçeli karar yazılmaktadır²⁶⁸⁹. Bu noktada ise gerekçenin içermesi gereken unsurlar hakkında farklı görüşler ileri sürülmektedir. Seri muhakeme usulünde, mahkeme tarafından yargılama gerçekleştirilmediğinden ve mahkemenin sınırlı denetim yetkisi bulunduğundan gerekçenin yalnızca belirli konuları kapsayacağı dile getirilmektedir²⁶⁹⁰. Ancak, yukarıda da açıklandığı üzere, seri muhakeme usulünde savcı yaptırımı belirleme yetkisine sahip olsa da 7331 sayılı Kanun değişikliği sonrası hâkim, hüküm kurmak için savcının teklifinin ve şüphelinin

²⁶⁸⁸ Aygörmöz Uğurlubay - Haydar - Korkmaz, “**Serî Muhakeme Usûlüne İlişkin Sorunlar**”, s. 299-300.

²⁶⁸⁹ Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2021/2024, K. 2021/6715, T. 11.10.2021; Yargıtay 8. Ceza Dairesi E. 2020/4123, K. 2021/18125, T. 27.09.2021; Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2021/1614, K. 2021/6489, T. 04.10.2021 <https://karararama.yargitay.gov.tr> (Erişim Tarihleri: 01.12.2021).

²⁶⁹⁰ Özellikle kararda şüphelinin yeteri şekilde bilgilendirildiğine ve yaptırımın türü ve miktarı ile ilgili olarak takdir yetkisinin yerinde ve ölçülü kullanıldığına ilişkin hususların gerekçelendirilmesi gerektiği hakkında bkz. Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 299. Mahkemenin suçun sübutuna yönelik bir değerlendirmesi ve hükmün kurulmasında takdir yetkisi bulunmadığından, hükmün gerekçesinin seri muhakeme usulünün şartlarına ve uygulanmasına ilişkin olması gerektiği hakkında bkz. Soylu Ünver - Karaman Engür, **Serî Muhakeme Usulü**, s. 94; Erdoğan, “**Serî Muhakeme Usulü**”, s. 2024. Mahkemenin delilleri tartışması, değerlendirmesi ve hükme esas alınan delilleri belirtmesinin önemli ölçüde sınırlandırıldığına ilişkin bkz. Sevdiren, “**Serî Muhakeme Usulü Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler**”, s. 604.

kabulünün dosyadaki gerçeklere dayanan bir zemini olduğu konusunda ikna olmalı ve dosyadaki delillere göre mahkûmiyet kararı verilebileceği kanaatine ulaşmalıdır. Dolayısıyla mahkeme, teklifin ve kabulün somut gerçeklere uygunluğunu tespit etmesi halinde beraatin mümkün olmadığına, suçun kanıtlandığına ve yaptırımın şüphelinin eylemine uygunluğuna ilişkin olarak hükmü gerekçelendirilmelidir²⁶⁹¹.

Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 230. maddesinde yer alan mahkeme hükmünün gerekçesinde, delillerin tartışılması ve değerlendirilmesi ile hükme esas alınan veya reddedilen delillerin de belirtilmesi gerekliliği karşısında; CMK'nın 250. maddesinin 9. fıkrası uyarınca kurulan hükümde, dosyadaki deliller ışığında mahkûmiyet kararı verilmesi gerektiği kanaatine ulaşıldığı gösterilmelidir. Bu çerçevede hükmün, dosyada yer alan ve mahkûmiyete esas teşkil eden hukuka uygun deliller dikkate alınarak ve gösterilerek gerekçelendirilmesi gerekir²⁶⁹². Her ne kadar deliller mahkemeye sunulan soruşturma dosyasında bulunsun da talepten isnat olunan suçu oluşturan olayların özeti açısından suçu oluşturan olayların dosyadaki delillerle ilişkilendirilmesi aranmamaktadır. Burada yargısal denetimin etkinliği bakımından talepten olaylara mevcut deliller ile ilişkilendirilerek yer verilmesi gerektiği şeklinde düzenleme yapılmasına ilişkin yukarıda yer verdiğimiz görüşe atıf yapmaktayız²⁶⁹³.

Mahkemenin yaptırım doğrultusunda hüküm kurma zorunluluğu bulunmasa ve mahkeme yaptırımını değiştirme yetkisine sahip olsa da savcının talep ettiği yaptırım mahkeme bakımından üst sınır oluşturduğundan; mahkûmiyet kararı verilmesi gerektiği kanaatinde olan mahkemenin, cezanın bireyselleştirilmesinde hatalı noktalar tespit etse bile şartlar sağlandığı sürece, talepte belirlenen yaptırımını aşmayacak şekilde hüküm kurması gerekir. O halde mahkemeye delilleri değerlendirme ve yaptırımını değiştirme yetkisi tanınmış olmasına rağmen, savcının talebinin önemini koruduğu ifade edilmelidir. Aynı zamanda mahkemenin uygun gördüğü takdirde talepte belirtilen yaptırım doğrultusunda hüküm kuracağı ve mahkemelerin çoğunlukla savcının talebini onaylama eğiliminde olmaları göz önüne alındığında, savcının

²⁶⁹¹ Mahkemeye yaptırımını değiştirerek ve şüpheli hakkında mahkûmiyet kararı verilebilecek hallerde hüküm kurma imkânı tanınmasının, gerekçeli karar hakkını sağladığına; ancak savcının belirlediği yaptırım miktarının aşılmasının sorun teşkil ettiğine ilişkin bkz. Taneri, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 115.

²⁶⁹² Benzer doğrultuda Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 150.

²⁶⁹³ Bu konuda bkz. Üçüncü bölüm III - A - 5 - b Talepten Düzene Dönüş ve İçeriği Başlığı.

talepnamede suçun işlendiğine ve yaptırım ile uygulanacak tedbirlerin uygunluğuna ilişkin dayanak göstermesi önem kazanmaktadır. Savcı, dosyadaki delillere ilişkin değerlendirmeler ile şüphelinin eyleminin ve yüklenen suçun unsurlarının nelerden ibaret olduğunu talepnameye açık bir şekilde yansıtmalı ve talepnamede isnat edilen suç ile ceza ve güvenlik tedbirlerinin dosyadaki delillere uygunluğu hakkında gerekçeli şekilde açıklama yaparak cezayı bireyselleştirmelidir. Bu bakımdan CMK m. 250/8/c-h ve CMSMY m. 12/2/c-g kapsamında talepnamede, yalnızca isnat olunan suç ile ilgili kanun maddesinin ve belirlenen ceza ve/veya güvenlik tedbirleri ile uygulanmış ise hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına, hapis cezasından çevrilen seçenek yaptırıma veya hapis cezasının ertelenmesine ilişkin hususların gösterilmesi yeterli görülmemelidir. Hapis cezasının TCK m. 50 uyarınca adli para cezasına veya tedbirlerden birine çevrilmesine, TCK m. 51 uyarınca ertelenmesine, ceza hakkında CMK m. 231 uyarınca hükmün açıklanmasının geri bırakılması hükümlerinin uygulanmasına ve güvenlik tedbirinin belirlenmesine ilişkin dayanaklar talepnamede savcı tarafından açıkça gösterilmelidir.

Seri muhakeme uygulamasında mantıksal ve hukuksal bütünlük sağlayarak delilleri değerlendirmesi gerekenin ve talepteki yaptırımı belirleyen kural olarak savcı olması, yukarıda ifade edildiği üzere mahkemelerin çoğunlukla talepteki yaptırım doğrultusunda hüküm kurma eğilimi göstermesi ve ayrıca talepte belirtilen yaptırımın, mahkemenin belirleyeceği yaptırım bakımından sınır oluşturması nedenleriyle mahkemelerin, hükmün gerekçesinde savcının talepnamesinde yer alan dayanakları esas alacağı değerlendirilmektedir. Bu durumda da savcının talepnamesi onaylandığında hükme dönüşeceğinden, hüküm bir nevi savcı tarafından verildiği gibi hükmün gerekçesi de savcı tarafından oluşturulacağından ve ayrıca mahkemenin delilleri değerlendirerek vicdan kanaatine göre hüküm kurmasından söz edilemeyeceğinden; seri muhakemenin ceza muhakemesi sistemi ile çelişkili yönleri ortaya çıkmaktadır. Bu noktada alternatif kovuşturma yöntemi olarak uygulanarak yaptırımın mahkeme tarafından belirlendiği ve gerekçelendirildiği bir yöntemin benimsenmesinin, ceza muhakemesi sistemi ve ceza muhakemesinde geçerli olan ilkeler ile daha uyumlu olacağını ifade etmek gerekir.

fff. Hükümün Açıklanması ve Tebliği

Seri muhakeme usulünde mahkemenin kararını, şüpheliyi müdafî huzurunda dinledikten sonra şüpheli ve müdafî hazır bulunduğu sırada vereceği sonucu ortaya çıkmaktadır. (CMK m. 250/9, CMSMY m. 13/1) Bununla birlikte, kanunda seri muhakeme usulünde mahkemece kurulan hükmün açıklanması ve tebliğine ilişkin özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Kararların açıklanması ve tebliği başlıklı CMK'nın 35. maddesinde, ilgili tarafın yüzüne karşı verilen kararın kendisine açıklanacağı; diğer kararların ise hazır bulunamayan ilgisine tebliğ olunacağı kabul edilmektedir. Hükümün açıklanmasını düzenleyen CMK'nın 231. maddesinin ilk iki fıkrasında, duruşma sonunda duruşma tutanağına geçirilen hükmün okunarak gerekçesinin ana hatlarıyla anlatılacağına ve hazır bulunan sanığa ayrıca başvurabileceği kanun yollarının, merciin ve süresinin bildirileceğine yer verilmektedir. Söz konusu hükümler ile özellikle kanun yoluna başvurma hakkını kullanabilmesi bakımından sanığın karardan ve hükümden haberdar edilmesi sağlanmaktadır. Bu kapsamda, hükmün sanığa açıklanması ve anlatılmasının ceza muhakemesi sisteminin temel ilkelerinden olduğunu ifade etmek gerekir.

CMK'nın 35. maddesinin 1. fıkrasına göre, ilgili tarafın yüzüne karşı verilen karar kendisine açıklanır ve isterse kararın bir örneği de verilir. Bu kapsamda seri muhakeme usulünde kararın şüphelinin dinlenmesinden sonra şüpheli ile müdafî hazır bulunduğu sırada yüze karşı bildirilmesi esas olduğundan, isteğe bağlanmış olsa da kararın örneğinin istem olmaksızın hazır bulunan şüpheli ve müdafîe verilmesinde fayda bulunmaktadır. CMK'nın 35. maddesinin 2. fıkrasında, koruma tedbirlerine ilişkin olanlar hariç, aleyhine kanun yoluna başvurulabilecek hâkim veya mahkeme kararlarının, hazır bulunamayan ilgisine tebliğ olunacağı düzenlenmektedir. CMK'da yer almasa da CMSMY'nin 14/2. maddesinde hükmün varsa mağdur, suçtan zarar gören veya genel hükümlere göre katılma hakkını haiz olan kişilere tebliğ edileceği düzenlenmektedir. CMK m. 250/14 ve benzer şekilde CMSMY m. 15 uyarınca, savcının talebi doğrultusunda mahkemece kurulan hükme itiraz edilebileceği kabul edilmekte olup CMSMY m. 14/2'de sayılan kişilerin mahkeme hükmüne itiraz hakkı olan kişiler olduğu söylenmelidir. İtiraz usulünü düzenleyen 268. maddenin 1. fıkrasında itiraz süresinin, kanunun ayrıca hüküm koymadığı hallerde, 35. maddeye göre ilgililerin kararı öğrendiği günden itibaren başlayacağı kuralına yer verilmektedir.

Hükmün kurulması aşamasında hazır bulunan şüpheli mahkemece hükmün açıklandığı günden itibaren yedi gün içinde; kural olarak kendilerine mahkeme aşamasında hazır bulunma hakkı açıkça tanınmamış olan mağdur, suçtan zarar gören veya katılma hakkını haiz olan kişiler ise hükmü tebliğ aldıkları günden itibaren yedi gün içinde kararı veren mercie verilecek dilekçe ile itiraz kanun yoluna başvurabilecektir.

Seri muhakeme usulünün uygulanmasında mağdurun bilgilendirilmesi ve/veya dinlenilmesine ilişkin herhangi bir hükme yer verilmemekte; nitekim seri muhakeme usulüne tabi suçlar genellikle topluma karşı suçlar başlığı altında düzenlenen suçlardan seçildiğinden böyle bir düzenlemeye gereksinim duyulmadığı düşünülmektedir. Buna karşın CMSMY ile getirilen hükmün tebliğine ilişkin düzenleme ile mağdura kararı bilme ve bu karara karşı kanun yoluna başvurma hakkı tanındığı görülmektedir. Söz konusu düzenleme, seri muhakeme usulü kapsamındaki suçların genişletilebileceği ve mağduru gerçek kişi olan bazı suçların da kapsama dâhil edilebileceğine ilişkin değişikliklerin yapılabileceği izlenimi yaratmaktadır. Aynı zamanda CMK m. 250’de sayılan kimi suçlar bakımından mağdur veya suçtan zarar gören gerçek kişilerin bulunduğu da ifade edilmelidir²⁶⁹⁴.

Seri muhakeme usulünde kural mahkemenin aynı gün karar vermesi olsa da dinlemenin gerçekleştiği günden sonra başka bir gün karar vermesini engelleyen bir hüküm bulunmamaktadır²⁶⁹⁵. Bu kapsamda seri muhakeme usulünün amacı da göz önünde alınarak, mahkemenin kararını makul bir süre içerisinde vermesi mümkün görülmelidir. Nitekim mahkemenin titizlikle inceleme yapması ve aceleyle hareket etmemesi, gerekçenin açık ve net bir şekilde ortaya konulmasını sağlayacağı gibi adaletin tecelli etmesine de hizmet edecektir. Ancak böyle bir durumda kararın açıklanacağı gün bildirilerek ve gerekirse davetiye çıkarılarak, şüpheli ile müdafin mahkeme huzuruna gelmesi üzerine karar yüze karşı verilmelidir²⁶⁹⁶. Nitekim CMSMY’nin 14/2. maddesi uyarınca hükmün belirtilen kişilere tebliğ edileceği düzenlemesi de göz önüne alındığında, kararın şüphelinin yüzüne karşı verilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Bununla birlikte, gerekçeli kararın aynı gün yazılması zorunlu

²⁶⁹⁴ Mağdurun süreçteki rolüne ilişkin değerlendirmeler aşağıda detaylı olarak gerçekleştirilecektir. Bkz. Üçüncü Bölüm III - C Seri Muhakeme Usulünde Mağdurun Rolü başlığı.

²⁶⁹⁵ Ayrıca bkz. Üçüncü Bölüm III - A - 6 - C Mahkemenin Denetim ve Kararı İçin Öngörülen Süre başlığı.

²⁶⁹⁶ Bu durumda hükmün tebliğ yoluyla bildirilebileceği hakkında bkz. Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 300. Ayrıca bkz. Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 191.

olmayıp gerekçenin ana hatlarıyla anlatılması suretiyle hüküm açıklandıktan sonra yazılan gerekçeli kararın tebliğ edilmesi mümkündür. Kural olarak kararın müdafie tebliğ edilmesi esas olup ayrıca sanığın kendisine tebliğ edilmesi gerekmediğinden, gerekçeli kararın müdafie tebliği yeterli olacaktır²⁶⁹⁷. Bu kapsamda seri muhakeme usulünde mahkeme tarafından sonradan yazılan gerekçeli kararın müdafie tebliğ edilmesi gerekir.

B. Seri Muhakeme Usulünde SEGBİS ve İstinabe Kullanımı

1. Genel Olarak

Seri muhakeme hakkında bilgilendirme ve seri muhakeme usulünün uygulanmasını teklif etme, kural olarak soruşturmayı yürüten, bir diğer deyişle seri muhakeme usulünü yürüten savcı tarafından bizzat yapılması gereken işlemlerdir²⁶⁹⁸. Seri muhakeme usulünün düzenlediği CMK'nın 250. maddesinde, seri muhakemenin istinabe yoluyla veya SEGBİS yöntemiyle uygulanabileceğine ilişkin bir hükme yer verilmemektedir. Bununla birlikte, CMSMY'nin 10. maddesinin 11. fıkrasında, soruşturmayı yürüten Cumhuriyet savcısının seri muhakeme usulüne ilişkin bilgilendirme ve teklifi SEGBİS veya istinabe yoluyla da yapabileceği; 12. fıkrasında ise soruşturmayı yürüten Cumhuriyet savcısının seri muhakeme usulüne ilişkin işlemleri SEGBİS yöntemiyle yapması halinde Kanunun 38/A maddesine göre gerekli işlemleri yapacağı düzenlemelerine yer verilmektedir. Aynı zamanda mahkemece şüphelinin seri muhakeme usulü hakkında dinlenmesi SEGBİS veya istinabe yoluyla da yapılabilir. (CMSMY m. 13/1-son cümle) Aşağıda yer verilen bilgilendirme ve teklif aşamasında SEGBİS yöntemi ile istinabe yolunun kullanılmasına ilişkin açıklamalar, mahkeme önündeki aşama bakımından da geçerlidir. Ayrıca seri muhakeme usulünde SEGBİS yönteminin ve istinabe yolunun kullanımının kanuni dayanaktan yoksun olması, öncelikle eleştiri konusu yapılmaktadır²⁶⁹⁹.

²⁶⁹⁷ Tebliğ işleminin asile değil, zorunlu müdafie yapılması gerektiğine ilişkin bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2011/6-249, K. 2012/1, T. 31.01.2012 www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 20.10.2020).

²⁶⁹⁸ Soruşturmayı yürüten savcı ibaresinin seri muhakeme usulünü yürüten savcı olarak anlaşılması gerektiğine ilişkin bkz. Taşkın, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 72.

²⁶⁹⁹ Yönetmeliğin SEGBİS kullanımına ilişkin hükümlerinin kanuna aykırı olduğu görüşü için bkz. Çelikkaya, **Türk Ceza Muhakemesinde Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi**, s. 58.

2. SEGBİS Yönteminin Kullanılması

SEGBİS, Ceza Muhakemesinde Ses ve Görüntü Bilişim Sisteminin Kullanılması Hakkında Yönetmelik'in 3. maddesi uyarınca, UYAP Bilişim Sisteminde ses ve görüntünün aynı anda elektronik ortamda iletildiği, kaydedildiği ve saklandığı Ses ve Görüntü Bilişim Sistemini ifade etmektedir²⁷⁰⁰. SEGBİS yöntemi ile yargı çevresi dışında bulunan veya mahkemede hazır bulunamayan şüpheli, sanık, tanık gibi kişilerin duruşmada bizzat hazır bulunmaksızın video konferans yoluyla dinlenilmesi ve savunmalarının alınması sağlanmaktadır. SEGBİS ile duruşmaya bağlanıldığında söz konusu kişiler, duruşma salonundakileri görebilme ve söylenenleri duyabilme imkânına sahip olarak beyanda bulunmakta ve aynı zamanda bu kişiler duruşma salonundaki hâkim, tanık gibi kişiler tarafından da duyulabilmekte ve görülebilmektedir²⁷⁰¹. Adil yargılanma hakkının gereği olarak, suç ile itham edilen kişinin video konferans yöntemiyle yargılama sürecini takip edebilmesinin, duruşmada dinlenen insanları görebilmesinin, beyanlardan haberdar olabilmesinin ve kendisinin de duruşma salonundakiler tarafından görülmesinin ve dinlenmesinin teknik engeller bulunmaksızın garanti edilmesi gerekmektedir²⁷⁰². Bununla birlikte, SEGBİS yoluyla doğrudan doğruyalığın sağlandığını söylemek mümkün görülmemelidir; zira SEGBİS, bu ilkenin sağlanamayacağı zorunlu hallerde başvurulabilecek bir alternatif olarak nitelendirilmelidir²⁷⁰³. Kural olarak Ceza Muhakemesi Kanunu'nda hangi hallerde sesli ve görüntülü iletişim sisteminin kullanılacağı ilgili hükümlerde açıkça belirtilmektedir. CMK m. 147/1-h'de ifade ve sorgu işlemlerinin kaydında, teknik imkânlardan yararlanılacağı düzenlenmektedir. Ceza Muhakemesi Kanunu'na göre; yakalanan kişinin sorgusu (CMK m. 94/2), tanıkların ve bilirkişilerin dinlenmesi (CMK m. 52/3-a ve b, m. 62/1; m. 180/5), sanığın hâkim veya mahkemece sorgusu (CMK m. 196/4) ve kimliği gizli tutulan tanığın dinlenmesi (CMK m. 58/3) SEGBİS yöntemi kullanılarak gerçekleştirilebilir.

²⁷⁰⁰ Ceza Muhakemesinde Ses ve Görüntü Bilişim Sisteminin Kullanılması Hakkında Yönetmelik, R.G. Tarih-Sayı: 20.09.2011-28060. Yönetmeliğin Ceza Muhakemesi Kanunu'na aykırılık teşkil eden yönleri için bkz. Çelikkaya, **Türk Ceza Muhakemesinde Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi**, s. 37 vd.

²⁷⁰¹ AYM Erdal Korkmaz ve Diğerleri Başvurusu, Başvuru No. 2013/2653, T. 18.11.2015, R.G. Tarih-Sayı: 30.12.2015-29578, § 103.

²⁷⁰² Marcello Viola v. İtalya, Başvuru No. 45106/04, 05 Ekim 2006, §72-74; Sakhnovskiy v. Rusya, Başvuru No. 21272/03, 2 Kasım 2010, § 98.

²⁷⁰³ Taner, **Çelişme ve Silahların Eşitliği**, s. 253. Uygulamanın istisna olması gerektiği hakkında bkz. Halil Güner, "SEGBİS Sisteminin Cezaevi Uygulamasının Adil Yargılanma Hakkı Yönünden Değerlendirilmesi", **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 9, S. 99, Kasım 2014, s. 86.

SEGBİS, makul sürede yargılamanın sağlanması ve yargılamaya ilişkin maliyetin azaltılmasını sağlayan bir uygulamadır²⁷⁰⁴. Ceza muhakemesi işlemlerinde teknolojik olanaklardan yararlanılması birtakım faydalar sağlamaktadır²⁷⁰⁵. Bununla birlikte, bu sistemin faydaları olduğu gibi önemli birtakım sakıncalar doğurduğu da ifade edilmektedir²⁷⁰⁶. SEGBİS yönteminin kullanımı, esasen sanığın duruşmada bulunmasının ve dolayısıyla savunma hakkının kısıtlanması sonucuna yol açabilmektedir²⁷⁰⁷. Adil yargılama hakkının bir gereği olan duruşmada hazır bulunma hakkı, istisnai olarak ve ancak zorunlu durumlarda ölçülü şekilde sınırlandırılmalıdır. AİHM; duruşmalara video konferans yöntemiyle katılımın sağlanmasında meşru bir amaç güdülüp güdülmediğini, sanığın duruşma salonundakileri görebilme ve söylenenleri duyabilme ve duruşma salonundakilerin de sanığı görebilme ve duyabilme imkânına sahip olup olmadığını, sınırlama olmaksızın savunmasını yapabileceği ve müdafî yardımından etkin şekilde yararlanma olanağının bulunup bulunmadığını ve sanığın diğer taraflardan daha dezavantajlı bir konuma düşürülüp düşürülmediğini değerlendirerek adil yargılanma hakkının ihlal edilip edilmediğine

²⁷⁰⁴ Gizem Dursun, “Sanığın Duruşmada Hazır Bulunma Hakkı ve Bu Kapsamda Sesli ve Görüntülü Bilişim Sisteminin (SEGBİS) Değerlendirilmesi”, *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 143-144, Temmuz 2016, s. 135; Selahattin Kolcu, “Adil Yargılanma Hakkı Çerçevesinde Sanığın Duruşmada Bulunma Hakkı ve SEGBİS Sistemi”, *İstanbul Barosu Dergisi*, C. 92, S. 2018/3, Mayıs-Haziran 2018, s. 262-263; Güner, “SEGBİS Sisteminin Cezaevi Uygulamasının Adil Yargılanma Hakkı Yönünden Değerlendirilmesi”, s. 84.

²⁷⁰⁵ Faydalara ilişkin bkz. Adalet Bakanlığı Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı, 14.12.2011 tarihli SEGBİS Genelgesi No: 150 http://www.adalet.gov.tr/genelgeler/genelge_pdf/segbis.pdf (Erişim Tarihi: 11.11.2020). Ayrıca bkz. Erdal Yerdelen, “Ceza Muhakemesinde Videokonferans Yönteminin (SEGBİS) Kullanımı”, *Bilişim Hukuku Dergisi*, S. 2, 2019, s. 273-275; Sami Acar - Hülya Gürsoy, “Türk Mahkemelerinde Sesli ve Görüntülü Kayıt ve Videokonferans Sistemi Uygulamasına Geçiş, Ceza Mahkemeleri Örneği” *Ankara Barosu Dergisi*, S. 4, 2012, s. 131 vd.

²⁷⁰⁶ Ceza muhakemesinde SEGBİS kullanımı özellikle sanığın duruşmada hazır bulunma hakkı ile olan ilişkisi bakımından tartışılan bir konudur. Bkz. Dursun, “Sanığın Duruşmada Hazır Bulunma Hakkı”, s. 136. Özellikle seri muhakeme usulü kapsamında da uygulanma imkânı bulunan hapis cezasının ertelenmesi kararı verilebilmesi için gerekli olan “suçu işledikten sonra yargılama sürecinde gösterdiği pişmanlık dolayısıyla tekrar suç işlemeyeceği konusunda bir kanaatin oluşması” şartı bakımından huzurda bulunma önem arz etmektedir. Aynı durum hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı bakımından CMK m. 231/6-b’de aranan şart için de geçerlidir. Bkz. Dursun, “Sanığın Duruşmada Hazır Bulunma Hakkı”, s. 151-152.

²⁷⁰⁷ Yargıtay, sanığın sorgusunda bizzat hazır bulunmak istediğini belirtmesine rağmen SEGBİS yoluyla alınan savunma ile hüküm kurulmasının savunma hakkının kısıtlanması niteliğinde olduğunu değerlendirmektedir. Bkz. Yargıtay 16. Ceza Dairesi E. 2016/1697, K. 2016/3295, T. 26.05.2016. Benzer yönde Yargıtay 17. Ceza Dairesi E. 2016/16369, K. 2017/16223, T. 19.12.2017; Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2016/16-639, K. 2017/339, T. 20.6.2017 www.kazanci.com (Erişim Tarihleri: 11.11.2020). Anayasa Mahkemesi, sanığın duruşmada bizzat hazır bulunarak savunma yapmak istediği halde SEGBİS ile duruşmaya katılmaya yönlendirilerek duruşmada hazır bulunma talebinin reddedilmesinin adli yargılanma hakkını ihlal ettiğine karar vermiştir. Bkz. AYM Şehrihan Çoban Başvurusu, Başvuru No. 2017/22672, T. 06.02.2020, R.G. Tarih-Sayı: 23.06.2020-31164, § 96-104; AYM Emrah Yayla Başvurusu, Başvuru No. 2017/38732, T. 06.02.2020, R.G. Tarih-Sayı: 23.06.2020-31164, § 76-86.

karar vermektedir²⁷⁰⁸. SEGBİS yönteminin gereksiz ve yaygın şekilde ve ayrıca doğrudan doğruyalık ilkesini ortadan kaldıracak şekilde kullanılması adil yargılanma hakkının ihlaline sebebiyet verecektir²⁷⁰⁹.

SEGBİS ile sorgu yapılabileceği kabul edilmekle birlikte, sorgunun SEGBİS kullanılmak suretiyle yapılabilmesi; sanığın duruşmada hazır bulunması bakımından tarafların güvenliklerinin tehlikeye düşmesi, davanın makul sürede sonuçlandırılmasına engel olması, ulaşım açısından zorluk gibi sebeplerin varlığı halinde mahkeme tarafından zorunlu görülmesine bağlıdır. Sanığın duruşmaya SEGBİS yoluyla katılmasını zorunlu kılan sebeplerin ise açıkça ve gerekçeli şekilde ortaya konması gerekmektedir²⁷¹⁰. Böylece açıklanıp gerekçelendirilmeden SEGBİS yöntemine başvurulması ve dolayısıyla savunma hakkının kısıtlanması engellenmiş olacaktır.

Seri muhakeme usulünde soruşturmayı yürüten savcının bilgilendirme ve teklifi SEGBİS yoluyla yapabilmesine imkân tanınmaktadır ve bu durumda savcı, CMK'nın 38/A maddesine göre gerekli işlemleri yapacaktır. Her ne kadar kovuşturma evresine egemen bir ilke olan doğrudan doğruyalık ilkesinin, soruşturma evresinde uygulanan seri muhakeme usulü bakımından geçerli olmayacağı söylenebilirse de usulün uygulanmasında SEGBİS yönteminin kullanımı açısından, özellikle yargı kararlarında ortaya konan temel ilke ve esasların dikkate alınması gerektiğini ifade etmek gerekir. Bu çerçevede huzurda hazır bulundurulmanın öncelikli olması ve SEGBİS kullanılmasına ilişkin ihtiyaçların ortaya konulması önem taşımaktadır. Nitekim özgür irade, yeterli şekilde bilgilendirme ve teklifin şüphelinin anlayacağı şekilde açıklanması ile birlikte oluşmaktadır. Uygulamada sıklıkla karşılaşılan teknik aksaklıklar ve bağlantı sorunlarının, bilgilendirmenin gerektiği şekilde yapılmasını ve şüphelinin teklifi tam olarak anlamasını engellememesi gerekmektedir. Bu bakımdan özellikle savcı tarafından bilgilendirmenin uygun şekilde yapılması son derece önemlidir. SEGBİS yönteminin kullanılmasının, bizzat savcı karşısında bulunmayan

²⁷⁰⁸ Marcello Viola v. İtalya. Benzer yönde bkz. Ascutto v. İtalya, Başvuru No. 35795/02, 27 Kasım 2007. Marcello Viola v. İtalya kararında ihlale hükmedilmemesinin nedenlerine ilişkin bir değerlendirme için bkz. Yerdelen, "Videokonferans Yönteminin (SEGBİS) Kullanımı", s. 280-282.

²⁷⁰⁹ Demirbaş, Şüphelinin İfadesinin Alınması, s. 233.

²⁷¹⁰ Yargıtay 17. Ceza Dairesi E. 2018/153, K. 2019/2782, T. 05.03.2019. Aynı yönde Yargıtay 17. Ceza Dairesi E. 2016/13097, K. 2018/14660, T. 19.11.2018 www.kazanci.com (Erişim Tarihleri: 11.11.2020). Ayrıca bkz. AYM Şehrihan Çoban Başvurusu, Başvuru No. 2017/22672, T. 06.02.2020, § 93.

şüphelinin teknik altyapı yetersizliği sebebiyle eksik bilgilendirilmesine yol açması halinde, adil yargılanma hakkının kısıtlanması sonucu doğacaktır. Burada ayrıca matbu form aracılığıyla şekli bir bilgilendirmenin kabul edilemeyeceği, seri muhakemenin ve sonuçlarının şüpheliye tam olarak anlatılması ve öğretilmesi gerektiğine ilişkin yukarıda açıklanan görüşümüzü yinelemekteyiz. Aynı zamanda özellikle şüphelinin ifadesinin de SEGBİS ile alındığı hallerde, seri muhakeme usulünde SEGBİS yönteminin kullanılması; savcının belirleyeceği yaptırıma etki edebilecek, şüphelinin yeniden suç işlemeyeceği gibi sübjektif koşullar bakımından şüpheli aleyhine bir durum yaratabilecektir.

Seri muhakeme usulünde SEGBİS kullanımı, müdafî yardımından etkin şekilde yararlanma hakkını kısıtlamamalıdır. Bunun yanında SEGBİS yönteminin kullanılmasının, çoğunlukla şüpheli/sanığın müdafiden yararlanma hakkını kısıtladığı ifade edilmelidir. Müdafî görevlendirilmesinin soruşturmayı yürüten Cumhuriyet başsavcılığı tarafından yapılması halinde müdafî şüphelinin yanında değil, soruşturmayı yürüten savcılıkta bulunacağından müdafîin şüpheli ile gizliliğe uygun şekilde görüşmesi ve şüpheliye gerektiği şekilde hukuki yardım sağlaması mümkün olamayacak; bu durumda şüphelinin etkin şekilde savunma hakkından yararlandığından bahsedilemeyecektir²⁷¹¹. CMSMY'nin "Müdafîin görevlendirilmesi" başlıklı 11/3. maddesinde, seri muhakeme usulünün uygulanmasına ilişkin teklifin SEGBİS veya istinabe yoluyla yapıldığı hallerde, şüphelinin seçtiği bir müdafîi yoksa teklifin kabulünde hazır bulunması için müdafî görevlendirilmesinin istinabe evrakı gönderilen ya da SEGBİS ile dinleme talep edilen yer Cumhuriyet başsavcılığı tarafından yapılacağı; bu durumda soruşturmayı yürüten Cumhuriyet başsavcılığı tarafından ayrıca bir müdafî görevlendirmesi yapılmayacağı düzenlenmektedir. Bu düzenlemenin müdafiden yararlanma hakkı bakımından yerinde olduğu değerlendirilmektedir. Nitekim video konferans yönteminin kullanılmasında, şüpheli/sanığın müdafî ile üçüncü bir kişi tarafından duyulmadan iletişime geçmesi adil yargılanma hakkının bir gereğidir²⁷¹². Aynı zamanda müdafîin gözetim

²⁷¹¹ SEGBİS ile yapılan ifade alma ve sorgu işlemlerinde müdafî ile şüphelinin çoğu zaman sistem yardımıyla görüşebildiği, hatta çoğunlukla görüşmeden ifade alma işleminde müdafîin yalnızca hazır bulunduğu, bu durumun savunmanın kısıtlanması anlamına geldiği hakkında bkz. Top, "**Müdafî Yardımından Yararlanma Hakkına Uygulanan Sınırlamalar**", s. 237.

²⁷¹² Sakhnovskiy v. Rusya, § 97. AİHM, video konferans yönteminin kullanılmasının adil yargılanma hakkını ihlal edip etmediğini değerlendirdiği kararında, müdafîin sanığın bulunduğu yerde hazır olma hakkına ve sanığın müdafî ile özel olarak ve üçüncü bir kişi tarafından dinlenilmeden iletişime geçme imkânına sahip olup olmadığını göz önünde bulundurmıştır. Bkz. Marcello Viola v. İtalya, § 75. AİHM

olmaksızın şüpheli/sanık ile görüşmemesi ve şüpheli/sanık ile gizli bir şekilde konuşamaması, müdafinin görevinin önemini büyük ölçüde kaybetmesine yol açacağından; şüpheli/sanık ile müdafinin görüşmelerinin gizliliğinin temin edilmesinin, savunma hakkının sağlanmasında büyük önem taşıdığı birçok uluslararası belgede kabul edilmektedir²⁷¹³.

Yönetmelik düzenlemesi uyarınca müdafî görevlendirilmesini talep etme hakkı soruşturmayı yürüten Cumhuriyet başsavcılığına ait olmayıp, görevlendirilme istinabe evrakı gönderilen ya da SEGBİS ile dinleme talep edilen yer Cumhuriyet başsavcılığı tarafından yapılacağından, şüphelinin müdafî ile görüşmesinin mahremiyetinin sağlanarak doğrudan iletişime geçilmesine olanak sağlanmaktadır. Ancak bu yöntemin kullanılması halinde müdafî, şüphelinin yanında olacağından dosyadaki belgeleri ve dosya içeriğini o sırada inceleme imkânı bulamayacaktır. Bu durum da etkin şekilde hukuki yardımdan yararlanma bakımından göz önünde bulundurulmalıdır. Nitekim dosyaya ve dosyadaki delillere erişemeyen müdafîin dosya ile ilgili yeterli şekilde bilgi sahibi olmayarak hukuki yardım sağlaması yardımın etkinliğini etkileyecektir²⁷¹⁴. Ayrıca SEGBİS Yönetmeliği'nin 18. maddesi uyarınca, dinleme sırasında dinlenecek kişinin bulunduğu yerde Cumhuriyet savcısı veya hâkimin hazır bulunması, talep eden makamın isteğine bağlı olduğundan; örneğin ceza infaz kurumu görevlisinin şüphelinin özgür iradesini etkileyebileceği hallerde, şüphelinin bulunduğu yerde savcının hazır bulunması yoluyla ortamın hukuki güvenilirliği sağlanmalıdır. Seri muhakeme usulünün uygulanması sürecinde bilgilendirme, teklif ve kabul aşamalarına katılabilecek olan süjeler savcı ve şüpheli ile müdafî olduğundan; bu aşamalarda bulunma yetkisi olmayan kolluk gibi mercilerin şüpheliyi hazır etmesi gerekmele birlikte, bu kişilerin aşamalara katılması mümkün olmamalıdır.

bir başka kararında da sanığın video konferans sistemi ile duruşmaya katılmasında müdafî ile sanık arasındaki iletişimin gizliliğini sağlanması gerektiğini ifade ederek sanığın savunmasına yardım eden iki avukatının duruşma salonunda hazır bulunmasını dikkate almıştır. Bkz. Golubev/Rusya, Başvuru No. 26260/02, 09 Kasım 2006.

²⁷¹³ Marcello Viola v. İtalya, § 61. AİHM, sanığın müdafî ile iletişimini sağlayan video sisteminin yeterli şekilde özel görüşme imkânını sağlaması gerektiğini ifade ederek; iletişim sisteminin devlet tarafından yönetilmesi sebebiyle dinlenme endişesi olmaksızın iletişim kurulamamasının ve iletişim kayda alınmayacak şekilde bir telefon vasıtasıyla müdafî ile görüşmenin sağlanmamasının adil yargılanma hakkını ihlal ettiğini kabul etmektedir. AİHM, Sakhnovskiy v. Rusya davasında; Marcello Viola ve Golubev davalarının aksine video konferans yönteminin kullanılmasında etkin şekilde müdafiden yararlanma imkânının sağlanmamasını adil yargılanma hakkının ihlali olarak değerlendirmiştir. Bkz. Sakhnovskiy v. Rusya, § 104-107.

²⁷¹⁴ Benzer yönde Çelikkaya, **Türk Ceza Muhakemesinde Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi**, s. 55.

Seri muhakeme usulünün uygulanmasında hangi hallerde seri muhakemeye ilişkin bilgilendirme ve teklifin SEGBİS yöntemiyle yapılabileceği ayrıca belirtilmemiştir. SEGBİS yöntemi huzurda bulunanlar hakkında uygulanabilmekle birlikte, mazeretleri nedeniyle hazır bulunamayanlar, ceza infaz kurumunda veya tedavi kurumlarında ya da yargı çevresi dışında bulunanlar SEGBİS kullanılmak suretiyle dinlenebileceği gibi SEGBİS üzerinden duruşmalara da katılabilmektedir. (SEGBİS Yönetmeliği m. 12,13,14,15,16) O halde mazeretleri nedeniyle hazır bulunamayanlar, ceza infaz kurumunda, tedavi kurumlarında ya da yargı çevresi dışında bulunanlar hakkında seri muhakeme usulüne ilişkin bilgilendirme ve teklifin SEGBİS yoluyla gerçekleştirilebileceği kabul edilebilecektir.

Soruşturmayı yürüten Cumhuriyet savcısı, seri muhakeme usulüne ilişkin işlemleri SEGBİS yöntemiyle yapması halinde CMK'nın 38/A maddesine göre gerekli işlemleri yapacaktır. (CMSMY m. 10/12) Söz konusu maddede, elektronik işlemlerin yapılmasına ilişkin usul ve esaslar düzenlenmektedir. Kural olarak ceza muhakemesi işlemlerine ilişkin her türlü veri, bilgi, belge ve karar Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi (UYAP) vasıtasıyla işlenmekte, kaydedilmekte ve saklanmaktadır. CMK'nın 38/A maddesinin 3. fıkrasında, fiziki olarak hazırlanması öngörülen her türlü belge ve kararın elektronik ortamda düzenlenebileceği, işlenebileceği, saklanabileceği ve güvenli elektronik imza ile imzalanabileceği kabul edilmektedir. Seri muhakemeye ilişkin bilgilendirme ve teklif SEGBİS ile yapıldığında bilgilendirme tutanağı ile birlikte şüphelinin seri muhakeme usulünün uygulanmasını kabul etmemesi halinde ret tutanağının ve kabul etmesi halinde kabul tutanağının düzenlenmesine ilişkin olarak CMK m. 38/A uygulanacaktır. SEGBİS ile yapılan görüşmeye istinaden kabul veya ret tutanağı, savcı tarafından UYAP vasıtasıyla düzenlenecek ve elektronik imza ile imzalanacaktır. Bu durumda tutanaklar, mazereti nedeniyle hazır bulunamayan, ceza infaz kurumunda, tedavi kurumunda veya yargı çevresi dışında bulunan şüpheli ile müdafie imzalatılmalıdır. SEGBİS yöntemiyle teklifi kabul eden şüpheli ile müdafinin imzalaması gereken ve talep eden savcı tarafından düzenlenecek olan kabul tutanağı, elektronik imza ile imzalandıktan sonra UYAP üzerinden talep edilen makama gönderilmeli ve talep edilen makam tutanağın çıktısını alıp şüpheli ile

müdafinin imzalamasından sonra tarayarak UYAP üzerinden talep eden savcılığa göndermelidir²⁷¹⁵.

3. İstinabe Yolunun Kullanılması

İstinabe, yetkili makamın belirli bir işlemin yapılması yetkisini yer bakımından farklı bir yerdeki soruşturma veya kovuşturma makamına devretmesidir²⁷¹⁶. İstinabe yolu ile yetkili makam yetkisini tümüyle devretmemekte, bazı işlemlerin yapılması için işlemin yapılacağı yerdeki eşdeğer düzeydeki bir makamı görevlendirmektedir. Bu durumda işlem geçerli olmakta ve bizzat yetkili makam tarafından yapılmış gibi değerlendirilmektedir²⁷¹⁷. İstinabenin çabukluğu ve ucuzluğu nedeniyle yararlı bir kurum olduğu ifade edilmektedir²⁷¹⁸.

İstinabe sözlülük ve doğrudan doğruyalık ilkelerinin geçerli olduğu kovuşturma evresinde sınırlı olarak uygulama alanı bulmaktadır. Genel olarak kanunda ayrıca düzenlenmemekle birlikte, Ceza Muhakemesi Kanunu bazı hükümlerinde istinabe olunan hâkim veya mahkemeden söz etmektedir. (CMK m. 60/2, 83/1, 180, 196/2 ve 6, 209, 244/3, 251/6, 268-3-d, 320/1 ve 2) Örneğin, sanık, alt sınırı beş yıl ve daha fazla hapis cezasını gerektiren suçlar hariç olmak üzere, istinabe suretiyle sorguya çekilebilir²⁷¹⁹. Bununla birlikte, kanunda sorgunun istinabe yoluyla yapılması bakımından sanığın yargı çevresi dışında tutuklu bulunup bulunmadığına ilişkin bir ayrıma yer verilmemiştir.

Talimat yazma olarak da adlandırılan istinabe yolu, doğrudan doğruyalık ilkesinin istisnasını oluşturmaktadır²⁷²⁰. İstisnai özelliği sebebiyle istinabe yoluna

²⁷¹⁵ İfade ve sorgu tutanakları bakımından benzer yöntem için bkz. Adalet Bakanlığı, Genelge No: 150, 14.12.2011 <https://www.adalet.gov.tr/pdf/segbis.pdf> (Erişim Tarihi: 13.11.2020).

²⁷¹⁶ Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 736; Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku I**, s. 249.

²⁷¹⁷ Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 562.

²⁷¹⁸ Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 215.

²⁷¹⁹ Kanunen sanığın bizzat duruşmada hazır bulundurulması müdafii de hazır olduğu sırada savunmasının alınması gerektiği hallerde, istinabe yoluyla alınan savunması ile yetinilerek karar verilmesinin kanuna aykırı olduğu kabul edilmektedir. Bkz. Yargıtay 1. Ceza Dairesi E. 2007/5074, K. 2007/7523, T. 18.10.2007. Benzer şekilde Yargıtay 3. Ceza Dairesi E. 2017/5745, K. 2018/2513, T. 19.02.2018. Ayrıca bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2018/17-339, K. 2018/536, T. 15.11.2018 www.kazanci.com (Erişim Tarihleri: 13.11.2020).

²⁷²⁰ Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 189; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 77; Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku I**, s. 249.

gerekli olmadıkça başvurulmamalıdır²⁷²¹. Sanık kural olarak duruşmaya katılma hakkına sahip olmakla birlikte, sanığın duruşmada hazır bulunma hakkından feragat etmesinin de mümkün olduğu kabul edilmektedir²⁷²². Bu kapsamda istinabe ile sorgu yapılmadan önce sanığa, sorgusunu mahkeme huzurunda vermek isteyip istemediğinin sorulması gerekir; aksi halde savunma hakkı kısıtlanmış olacaktır²⁷²³.

İstinabe hâkimler arasında olduğu gibi savcılar arasında da kullanılmaktadır²⁷²⁴. Aynı zamanda istinabe, kural olarak dağınıklığın esas olduğu soruşturma evresinde herhangi bir sınırlamaya tabi tutulmamıştır²⁷²⁵. Kovuşturmadan farklı olarak, soruşturma evresindeki işlemlerin aynı yerde ve aynı kişiler tarafından yapılması gerekmemekte; işlemler kural olarak farklı yer ve zamanda farklı kişiler tarafından yapılabilmektedir²⁷²⁶. Nitekim CMK m. 161/1 uyarınca savcı, adli görevi gereğince nezdinde görev yaptığı mahkemenin yargı çevresi dışında bir işlem yapmak ihtiyacı ortaya çıkınca, bu hususta o yer Cumhuriyet savcısından söz konusu işlemi yapmasını isteyebilecektir. Soruşturmada, soruşturmayı yapan makamların olay hakkındaki kanaatlerinin önemi bulunmadığı ve yazılılık esas olduğu için işlemlerin ara verilmeden yapılmasının ve nihai kanaate ulaşılmasının beklenemeyeceği ifade edilmektedir²⁷²⁷.

Ceza Muhakemesinde Seri Muhakeme Yönetmeliği ile seri muhakeme usulüne ilişkin bilgilendirme ve teklifin savcı tarafından istinabe yoluyla yapılması mümkün kılınmıştır. (CMSMY m. 10/11) Bu durumda bilgilendirme ve teklif, istinabe olunan yer Cumhuriyet başsavcılığında görevli Cumhuriyet savcısı tarafından yapılacaktır.

²⁷²¹ Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 738; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 526.

²⁷²² AİHS ile garanti altına alınan bir hakkın kullanılmasından vazgeçilmesi, bunun açıkça dile getirilmesiyle mümkün olabilecektir. Bkz. Colozza v. İtalya, Başvuru No. 9024/80, 12 Şubat 1985, § 28; Zana v. Türkiye, Başvuru No. 69/1996/688/880, 25 Kasım 1997, § 70.

²⁷²³ Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2013/7-73, K. 2013/401, T. 01.10.2013; Yargıtay 18. Ceza Dairesi E. 2015/54, K. 2015/28, T. 31.03.2015; Yargıtay 6. Ceza Dairesi E. 2013/5932, K. 2013/13516, T. 05.06.2013. www.kazanci.com Yargıtay, sanığın istinabe suretiyle sorgusu yapılırken ifadesini esas mahkemesi huzurunda vermek istediğine ilişkin bir talebinin olmadığı, duruşmadan varestede tutulmayı talep ettiği ve yargılamaya konu suç için kanunda öngörülen hapis cezasının alt sınırının beş yıldan az olduğu hallerde sanığın savunmasının istinabe yoluyla alınmasının savunma hakkının kısıtlanması niteliğinde olmadığı sonucuna varmaktadır. Bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2011/9-192, K. 2011/241, T. 22.11.2011 <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihleri: 13.11.2020).

²⁷²⁴ Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 190.

²⁷²⁵ Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 737; Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku I**, s. 250.

²⁷²⁶ Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 596.

²⁷²⁷ Soruşturmanın dağınıklığı hakkında bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 119.

CMSMY'nin 10. maddesinin 13. fıkrasına göre, soruşturmayı yürüten Cumhuriyet savcısı istinabe evrakına hazırlamış olduğu seri muhakeme usulü kabul tutanağını da ekleyecektir. İstinabe evrakının gönderildiği yer Cumhuriyet başsavcılığı CMSMY ile belirtilen usule uygun olarak derhal davet işlemlerini yapacak ve davete icabet eden şüpheliyi seri muhakeme hakkında bilgilendirecektir. Şüphelinin müdafii huzurunda teklifi kabul etmesi halinde, istinabe evrakı ekinde yer alan seri muhakeme usulü kabul tutanağı, istinabeyi yapan savcı, şüpheli ve müdafii tarafından imzalanarak belgeler soruşturmayı yürüten Cumhuriyet başsavcılığına gönderilecektir.

Soruşturma evresinde uygulanan seri muhakeme usulünde, savcının konumu ve yetkileri de dikkate alındığında klasik soruşturma işlemlerinden oldukça farklı işlemler yapılmakta ve usulün uygulanması ile birlikte soruşturmanın sonunda şüpheli hakkında hüküm kurulmaktadır. Bu bakımdan istinabe yönünden savcı tarafından gerçekleştirilen diğer soruşturma işlemlerinden farklı bir değerlendirmek yapmak uygun olacaktır. Her ne kadar seri muhakeme usulünün kabulü halinde doğrudan doğruyalık ilkesinin uygulanmasından feragat edilecek olsa da teklifi yapma yetkisine sahip olan savcının huzurunda hazır bulunmanın öncelikli olması ve ancak zorunlu hallerde istinabe yoluna başvurulabileceğinin kabul edilmesi uygun olacaktır. Teklifin içeriğini belirleme ve teklif yapma yetkisine sahip olan savcı, kural olarak şüpheli ile yüz yüze görüşmelidir. Ayrıca işlemleri uzatacağı, zaman alacağı ve etkin şekilde uygulanmasının zorluğu nedeniyle istinabe kullanımının, seri muhakemenin getiriliş amacı ile bağdaşmadığı da ifade edilmektedir²⁷²⁸.

Teklifin tutanağa bağlanması öngörülmediğinden yaptırımın teklife ilişkin görüşme esnasında belirlenmesine yasal olarak bir engel bulunmadığı değerlendirilmektedir. O halde cezanın bireyselleştirilmesi kapsamında savcının, teklife ilişkin görüşme sırasında yapacağı teklifi belirlemesi söz konusu olabilir. Ayrıca soruşturmayı yürüten savcı, istinabe evrakına hazırlamış olduğu seri muhakeme usulü kabul tutanağını da ekleyeceğinden, özellikle ifadenin de istinabe yoluyla alındığı durumlarda teklifi şüphelinin kişiliğine uygun olarak bireyselleştirme olanağına sahip olmayacaktır.

²⁷²⁸ Soylu Ünver - Karaman Engür, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 72. Ayrıca bkz. Taneri, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 90.

İstinabe yoluna başvurulduğunda şüpheli, istinabe olunan yer Cumhuriyet başsavcılığı talimat bürosu tarafından usulün uygulanmasını teklif etmek amacıyla en kısa sürede davet edilmelidir. Bu konuda seri muhakeme usulünde şüphelinin davet edilmesine ilişkin genel kurallar geçerlidir²⁷²⁹. İstinabe olunan yer Cumhuriyet Başsavcılığınca yapılacak bilgilendirme matbu formun şüpheliye verilmesi şeklinde şekli bir bilgilendirme olmamalı; şüpheliye usulün ve usulün sonuçlarının tam olarak anlatılması ve öğretilmesi sağlanmalıdır²⁷³⁰. İstinabe olunan yer savcısınca yapılacak işlemler, şüpheliyi bilgilendirme ve seri muhakeme usulünün uygulanmasını şüpheliye teklif etmekten ibaret olup; savcı istinabe evrakına hazırlamış olduğu seri muhakeme usulü kabul tutanağını da ekleyeceğinden, teklifin içeriğini belirleme yetkisi ve talepten düzenlenmesi soruşturmayı, dolayısıyla seri muhakemeyi yürüten savcıya aittir²⁷³¹. Seri muhakeme usulü teklif ve kabul tutanaklarının talimat yeri savcısının huzuru ve imzası ile şüpheli ve müdafii ile birlikte imza altına alınması gerekir²⁷³². O halde istinabe yoluyla teklif yapılması ve teklifin şüpheli tarafından kabulü halinde, kabul tutanağı istinabeyi talep eden değil, istinabe olunan savcı tarafından imzalanmalıdır. Seri muhakeme usulünün uygulanmasına ilişkin teklifin istinabe yoluyla yapıldığı hallerde, şüphelinin seçtiği bir müdafii yoksa teklifin kabulünde hazır bulunması için müdafî görevlendirilmesi, istinabe evrakı gönderilen yer Cumhuriyet başsavcılığı tarafından yapılacak olup bu durumda soruşturmayı yürüten Cumhuriyet başsavcılığı tarafından ayrıca bir müdafî görevlendirmesi yapılmayacaktır. (CMSMY m. 11/3) Bu noktada SEGBİS yönteminin kullanılması halinde müdafî görevlendirilmesi ve müdafinin hak ve yetkileri bakımından yukarıdaki başlıkta yaptığımız açıklamalara atıf yapmakla yetiniyoruz.

Hangi durumlarda usule ilişkin bilgilendirme ve teklifin istinabe yoluyla yapılabileceği açıkça düzenlenmemiş olmakla birlikte, konutu yetkili mahkemenin yargı çevresi dışında bulunan şüpheliye bilgilendirme ve teklifin istinabe yoluyla yapılması mümkün olabilir. Bu durumda Cumhuriyet başsavcılığınca, istinabe kaydı tutulur²⁷³³. Aynı büyükşehir belediye sınırları içerisinde bulunan şüpheli bakımından

²⁷²⁹ Bkz. Üçüncü Bölüm III - A - 1 - a Teklif İçin Davet başlığı.

²⁷³⁰ Bu konuda bkz. Üçüncü Bölüm III - A - 2 - b Bilgilendirmenin Kapsamı ve Önemi başlığı.

²⁷³¹ Benzer yönde Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 163.

²⁷³² Bu konuda Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının kanun yararına bozma istemine atfen düzenlenen ihbarnamesinde yer verilen gerekçeler için bkz. Yargıtay 11. Ceza Dairesi E. 2021/37421, K. 2021/8157, T. 11.10.2021 <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 01.12.2021).

²⁷³³ Bölge Adliye ve Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Cumhuriyet Başsavcılıkları İdarî ve Yazı İşleri Hizmetlerinin Yürütülmesine Dair Yönetmelik m. 116 uyarınca; başka yer Cumhuriyet

ise istinabe yoluna başvurulmaması gerekir. İstisnai hallerde, istinabe yolundan ziyade teklif yapma yetkisine sahip savcı ile görüşmeye imkân tanıyarak aynı anda görüntülü ve sesli iletişim sağlayan SEGBİS yönteminin tercih edilmesinin daha yerinde olacağı kanaatindeyiz²⁷³⁴.

C. Seri Muhakeme Usulünde Mağdurun Rolü

Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 250. maddesinde, ceza muhakemesi süjelerinden mağdurun, şüphelinin merkezi konuma sahip olduğu seri muhakeme usulüne katılmasına ve haklarına ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Bununla birlikte, muhakeme sürecinden haberdar olmak ve bu sürece katılmak mağdurun temel haklarından²⁷³⁵. Bu noktada seri muhakeme usulünde mağdura süreç hakkında bilgilendirilme veya sürece katılarak muhakemeye yön verme hakkının tanınması gerekliliği değerlendirilmelidir. Mağdurun sürece hiçbir şekilde dâhil edilmemesi sürecin izlenebilirliğine ve şeffaflığına zarar verebilecek niteliktedir. Zira seri muhakeme usulü soruşturma evresinde gerçekleşse de kovuşturmayaya alternatif görüldüğünden, mağdurun kovuşturma evresinde olduğu gibi muhakemeye yön verme imkânına sahip olabileceği kabul edilebilir.

Suçtan doğan zararının giderilmesi, mağdurun ceza muhakemesi sürecinden tatminini sağlamak bakımından son derece önemli bir etkidir²⁷³⁶. Mağdurun uğradığı zararın ortadan kaldırılmasının genel önleme ve özel önleme amaçlarının yanında, üçüncü bir amaç olarak kabul edilmesi gerektiği ve mağdurun muhakemedeki ikinci rolün ötesinde, savcının yanında gerçek ve birinci derecede rol oynayan bir süje

başsavcılığı tarafından yürütülen soruşturma kapsamında Cumhuriyet başsavcılığına gelen istinabe taleplerine ilişkin işlemlerin safahatının işlendiği kayıttır. Bu kayıt; sıra numarası, istinabe talebinin tarih ve numarası, istinabe talebinin geldiği tarih, talepte bulunan merci, tarafların sıfatı ve kimlik bilgileri, yapılması istenilen işlem, sonucu, istinabe evrakının iade tarihi ile düşünceler sütunlarından oluşur.

²⁷³⁴ Kanun koyucunun işlemleri hızlandırma amacı doğrultusunda, istinabenin de SEGBİS yoluyla gerçekleştirilmesi yönünde bir görüş ileri sürülmektedir. Bkz. Taneri, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 90.

²⁷³⁵ Bu konuda bkz. Birinci Bölüm IV - F - 1 Mağdur/Suçtan Zarar Gören başlığı.

²⁷³⁶ Değirmenci, **“Mağdur Hakları”**, s. 70. Ferhat Uslu, **“Çağdaş Ceza Adaleti İçinde Mağdur”**, **Ankara Barosu Dergisi**, S. 4, 2013, s. 247. Suçtan doğan mağduriyetin ceza hukuku içinde giderilmesine ilişkin görüşler bulunduğu gibi, devlet tarafından giderilmesine ilişkin görüşler de bulunmaktadır. Bu görüşlere ilişkin bkz. bkz. Karakaş Doğan, **“Uluslararası Düzenlemelerde Mağdur Hakları”**, s. 1011-1013. Suç mağduruna ödenecek olan tazminat, devletin cezalandırma yetkisinin bir parçası olarak anlaşıldığında, mağdurun kendisini ceza muhakemesinde ciddi ve yeterli bir şekilde korunmuş olarak göreceği ifade edilmektedir. Bkz. Eser, **“Ceza Muhakemesi Hukuku İlkelerindeki Değişme”**, s. 33-34.

durumuna getirilmesi gerektiği ifade edilmektedir²⁷³⁷. Mağdurun zararının basit ve hızlı bir yargılama ile giderilmesi, ceza adalet sisteminde yeniden mağdur edilmesini önleyerek mağdurun tatminine hizmet edecektir. Bu bakımdan mağdurun uğradığı zararın giderilmesine yönelik talepleri bakımından da mağdurun sürece ilişkin bilgilendirilmesi önemli görülmektedir.

Bunun yanı sıra, seri muhakeme usulünün, mağdurun sürece aktif katılımının sağlandığı ve mağdurun zararının giderilmesinin amaçlandığı bir onarıcı adalet yaklaşımı taşımadığını ifade etmek gerekir²⁷³⁸. Savcının takdir yetkisi kapsamında olan ve seri muhakeme usulünün uygulanmasından önce değerlendirilmesi gereken kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararının verilebilmesi, mağdurun veya kamunun uğradığı zararın tamamen giderilmesine bağlıdır; ancak seri muhakeme, mağdurun zararının fail tarafından gönüllü olarak tazmin edilmesi gibi bir şarta bağlı olmadığından, mağdurun zararının karşılanmadığı ihtimalde savcı usulü uygulamakla yükümlü olacaktır. Bununla birlikte, usulün onarıcı adalet yaklaşımı taşınamaması, mağdurun süreçteki konumu ile haklarının tamamen göz ardı edilmesine yol açmamalıdır.

Mağdurun anlaşmaya dayalı yöntemlere katılımı uzun yıllardır gündemde olan bir konudur ve bu konuda çeşitli öneriler getirilmiştir²⁷³⁹. Ceza uyuşmazlığının anlaşmaya dayalı çözümüne ilişkin olarak benzer düzenlemelere yer verilen Avrupa ülkelerinin birçoğunda mağdur sürece aktif olarak katılmamakla birlikte, mağdurun görüşünün savcının kararını etkilemesi söz konusu olabilmektedir²⁷⁴⁰. Örneğin, İtalya’da mağdurun süreçte bir rolü bulunmamakla birlikte, Fransa’da bu süreçte mağdurun bilgilendirilmesi gerekir ve hâkim huzurunda dinlenilmesi mümkündür. Buna göre, şüphelinin işlediği suçun mağduru belirlenebiliyorsa, bu kişinin de hemen bilgilendirilerek uğradığı zararın tazminini talep etmek için şüpheli ile aynı anda mahkeme huzurunda olması istenmekte ve duruşmaya katılma olanağı yoksa, özel hukuka ilişkin hak talepleri hakkında ayrı bir yargılama yapılmasını isteme hakkı

²⁷³⁷ Eser, “Ceza Muhakemesi Hukuku İlkelerindeki Değişme”, s. 34.

²⁷³⁸ Ayrıca bkz. İkinci Bölüm II - B - 1 - b Onarıcı Adalet Yaklaşımı Yönünden İddia Pazarlığının Değerlendirilmesi başlığı.

²⁷³⁹ ABD hukukunda getirilen öneriler için bkz. O’Hear, “Plea Bargaining and Victim”, s. 323 vd. Ayrıca bkz. Sarah N. Welling, “Victim Participation in Plea Bargains”, *Washington University Law Quarterly*, Vol. 65, No. 2, 1987, s. 345 vd.

²⁷⁴⁰ Thaman, “Plea-Bargaining, Negotiating Confessions”, s. 983.

bulunmaktadır. (Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 495-13) İsviçre’de savcı tarafından mağdura, özel hukuka ilişkin talepleri için dava açması ve uğradığı zararların ödenmesini talep etmesi için süre verilmekte; mağdur aynı zamanda uygulamayı reddetme imkânına sahip olsa da mağdur verilen süre içinde ret bildiriminde bulunmazsa, sürece onay verdiği kabul edilmektedir. (İsviçre Ceza Muhakemesi Kanunu m. 359/2, 360/3) Gürcistan’da ise mağdur bilgilendirilmekte, mağdurun anlaşmaya onay vermesi ise gerekmemektedir²⁷⁴¹. Rusya, Polonya, Bulgaristan, Estonya gibi az sayıda ülkede ise mağdurun benzer yöntemlerin uygulanmasına onay vermesi aranmaktadır²⁷⁴². Bununla birlikte, mağdurun onayının aranmasının da bazı problemlere yol açabileceği ifade edilmektedir. Bu doğrultuda, mağdur ile iletişim kurmada gecikmeler yaşanabileceği, mağdurun anlaşmasına göre şüpheliye farklı davranılabileceği ve mağdurun kendisini baskı altında hissedebileceği gibi görüşler öne sürülmektedir²⁷⁴³. AİHM ise anlaşmaya dayalı yöntemlerin uygulanmasını adil yargılanma hakkı bakımından değerlendirdiği kararlarında, mağdurun süreçteki konumu bakımından bir değerlendirmede bulunmamıştır²⁷⁴⁴.

Seri muhakeme usulünde, yukarıdaki söz edilen düzenlemelere paralel şekilde, mağdur bakımından silahların eşitliği ve çelişmeli muhakeme ilkelerinin belirli ölçüde sağlanmasına hizmet eden benzer olanaklar bulunmamaktadır²⁷⁴⁵. Ancak ifade etmek gerekir ki, örneğin Fransa’da mağdur sürece dâhil edilmiş olsa da Türk ceza muhakemesinde düzenlenen seri muhakeme usulünden farklı olarak, yöntemin uygulanmasında suçun ikrar edilmesi gerekliliği bulunması ve ikrarın, suçtan doğan zararların giderilmesi talepleri bakımından da geçerli olması ve aynı zamanda mağdurun özel hukuka ilişkin taleplerini ceza muhakemesinde ileri sürebilmesi, mağdurun süreçteki rolü bakımından göz önünde bulundurulması gereken hususlardır. İsviçre ceza muhakemesi sistemi bakımından da benzer bir durum söz konusudur. Bu bakımdan ikrar gerektirmeyen ve usulün kabul edilmesinin yeterli olduğu seri muhakeme usulünün, ikrar koşulunun arandığı diğer yöntemlerden farklılık gösterdiği

²⁷⁴¹ Alkon- Dion, “Introducing Plea Bargaining”, s. 25.

²⁷⁴² Thaman, “Plea-Bargaining, Negotiating Confessions”, s. 983.

²⁷⁴³ Alkon- Dion, “Introducing Plea Bargaining”, s. 26.

²⁷⁴⁴ Jeremy McBride, **The Case Law of The European Court Of Human Rights On Victims’ Rights in Criminal Proceedings**, European Union - Council of Europe Joint Project, 05.10.2017, § 72 <https://rm.coe.int/council-of-europe-georgia-european-court-of-human-rights-case-study-vi/16807823c4> (Erişim Tarihi: 01.12.2020).

²⁷⁴⁵ Sevdiren, “Seri Muhakeme Usulü Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler”, s. 603. Ayrıca bkz. Yaşar, **Seri Muhakeme Usulü Üzerine Bir İnceleme**, s. 116.

ve mağdurun rolünün de bu kapsamda değerlendirilmesi gerektiği ifade edilebilir. Aynı zamanda Türk hukuk sisteminde, suçtan doğan mağduriyetin giderilmesi kural olarak özel hukuka ait bir konu olmakla birlikte, zararın fail tarafından giderilmesi bazı kurumların uygulanması yönünden dikkate alınsa da zararın ceza muhakemesi içinde giderilmesi olanağı bulunmamaktadır²⁷⁴⁶.

Seri muhakeme usulü kapsamındaki suçlar, çoğunlukla topluma karşı suçlar başlığı altında düzenlenen suçlardan seçildiğinden, kanun koyucu tarafından mağdurun hak ve yetkilerine yönelik bir düzenleme getirilmesine gerek görülmemiş olduğu düşünülmektedir. Ancak seri muhakeme kapsamında olan suçlar arasında, toplum veya toplumu oluşturan bireyler yanında gerçek kişilerin de mağdur olarak kabul edildiği suçlar bulunmakla birlikte, bazı suçlar bakımından ise suç teşkil eden eylem nedeniyle zarara uğrayan gerçek kişilerin suçtan zarar gören olduğu kabul edilmektedir. Bu kişiler kural olarak olağan ceza muhakemesine katılma hakkına sahiptir.

TCK'nın 268. maddesinde düzenlenen suçun mağduru, genel olarak toplum veya toplumu oluşturan bireyler olarak kabul edilse de kimliği veya kimlik bilgilerini kullanılan gerçek kişinin de suçtan zarar gören konumunda olduğu söylenebilir²⁷⁴⁷. Aynı zamanda kimliği veya kimlik bilgileri kullanılan gerçek kişinin suçun mağduru olduğu yönünde görüşler de bulunmaktadır²⁷⁴⁸. Yine TCK'nın 170. maddesinde düzenlenen genel güvenliğin kasten tehlikeye sokulması suçunda mağdur, toplum veya toplumu oluşturan bireyler iken, menfaatleri somut olarak zarar görenler, suçtan zarar gören olarak kabul edilmektedir²⁷⁴⁹. Aynı zamanda toplum ile birlikte tehlike altında kalan bireyleri de suçun mağduru olarak değerlendiren görüşler mevcuttur²⁷⁵⁰. TCK'nın 197. maddesinde düzenlenen parada sahtecilik suçunun 2. ve 3. fıkrasındaki suçlar, seri muhakeme usulü kapsamındadır ve parada sahtecilik suçunun mağdurun

²⁷⁴⁶ Mağdurun zararının karşılanmasını sağlamaya yönelik kurumlar hakkında bkz. Seçkin, **Türk Ceza Adaleti Sisteminde Mağdur Hakları**, s. 190 vd.

²⁷⁴⁷ Yener Ünver, **İftira, Suç Uydurma, Suç Üstlenme, Yalan Tanıklık ve Bilirkişilik, Suçu İhbar Etmemek Suçları**, 6. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021, s. 151.

²⁷⁴⁸ Çakır, **“Başkasına Ait Kimlik veya Kimlik Bilgilerinin Kullanılması Suçu”**, s. 1556; Otacı - Bayraktutan, **“Başkasına Ait Kimlik Bilgilerini Kullanma Suçu”**, s. 43; Arıkan, **“Başkasına Ait Kimlik veya Kimlik Bilgilerinin Kullanılması Suçu”**, s. 1074.

²⁷⁴⁹ Topluma karşı suçlarda toplum suçun mağduru olacak, bu suçlar dolayısıyla menfaatleri somut olarak zarar görenler ise, suçtan zarar gören olarak kabul edileceklerdir. Bkz. Katoğlu, **“Ceza Hukukunda Suçun Mağduru Kavramının Sınırları”**, s. 684.

²⁷⁵⁰ Emine Eylem Aksoy Retornaz, **“Genel Güvenliğin Kasten Tehlikeye Sokulması Suçu”**, **Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, S. 2, 2012, s. 5.

toplum veya toplumu oluşturan bireyler olduğu kabul edilmektedir²⁷⁵¹. Ancak sahte parayı almış olması nedeniyle zarara maruz kalmış olan kişiler suçun mağduru olmasa da suçtan zarar gören olarak kabul edilmektedir²⁷⁵². Benzer şekilde TCK'nın 206. maddesinde düzenlenen resmî belgenin düzenlenmesinde yalan beyan suçunun mağduru toplum veya toplumu oluşturan bireyler iken, yalan beyan neticesinde zarara uğrayan gerçek kişiler suçtan zarar gören olarak değerlendirilmektedir²⁷⁵³.

TCK'nın 228. maddesinde düzenlenen kumar oynanması için yer ve imkân sağlama suçunun mağduru toplumdur²⁷⁵⁴. Bununla birlikte, bir görüş tarafından, toplumun yanında kendisine kumar oynanması için imkân ve yer sağlanarak sosyal ve ekonomik bakımdan zarara uğrayan veya uğrama tehlikesine maruz kalan kişilerin de mağdur olduğu ifade edilmektedir²⁷⁵⁵. Suçun mağdurunun gerçek kişi olabileceğinin düşünülebileceği diğer bir suç, gürültüye neden olma suçudur. Ancak bu suçta mağdurun toplumu oluşturan bireyler olduğu kabul edilmektedir²⁷⁵⁶. Gürültünün belirli olmayan bir kişiye karşı yapılması gerekmekte ve başka bir kimsenin sağlığının zarar görmesine elverişli olması yeterli görülmektedir²⁷⁵⁷. TCK'nın 179. maddesinin 1. ve 2. fıkralarında düzenlenen trafik güvenliğini tehlikeye sokma suçları açısından

²⁷⁵¹ Ali Kemal Yıldız, “Parada Sahtecilik”, *Özel Ceza Hukuku C. VI, Kamu Güvenine, Kamu Barışına, Ulaşım Araçlarına veya Sabit Platformlara Karşı Suçlar*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2020, s. 13. Somut olayda zarar görenlerin de suçun mağduru olabileceği görüşü için bkz. Gökhan Taneri - Gani Kamışlı, *Dolandırıcılık - Sahtecilik - Güveni Kötüye Kullanma Suçları*, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021, s. 711.

²⁷⁵² Yıldız, “Parada Sahtecilik”, s. 13-14.

²⁷⁵³ Suçun mağdurunun toplumu oluşturan herkes olduğu hakkında bkz. Yokuş Sevrük, “Resmî Belgenin Düzenlenmesinde Yalan Beyan Suçu”, s. 142; Enes Köken, “Resmî Belgenin Düzenlenmesinde Yalan Beyan Suçu”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Y. 7, S. 28, 2016, s. 90. Bununla birlikte, yalan beyanla bir kişi zarar veya zarar tehlikesine sokulmuşsa aynı zamanda bu kişinin de mağdur olduğu hakkında bkz. Zeynel T. Kangal, “Resmî Belgenin Düzenlenmesinde Yalan Beyan”, *Özel Ceza Hukuku C. VI, Kamu Güvenine, Kamu Barışına, Ulaşım Araçlarına veya Sabit Platformlara Karşı Suçlar*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2020, s. 129.

²⁷⁵⁴ Yargıtay 19. Ceza Dairesi E. 2017/6021, K. 2019/9305, T. 10.06.2019 <https://karararama.yargitay.gov.tr> (Erişim Tarihi: 10.10.2020).

²⁷⁵⁵ Karakehya, “Kumar Oynanması İçin Yer ve İmkân Sağlama Suçu”, s. 706; Yılmaz, “Kumar Oynanması İçin Yer ve İmkân Sağlama Suçu”, s. 583-584.

²⁷⁵⁶ Handan Yokuş Sevrük, “Gürültüye Neden Olma Suçu (TCK m.183)”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Nur Centel'e Armağan)*, Özel Sayı, C. 19, S. 2, İstanbul: Beta Yayınevi, 2013, s. 372; Ahu Karakurt Eren, “Türk Ceza Kanunu'nda Gürültüye Neden Olma Suçu”, *TBB Dergisi*, S. 132, 2017, s. 63; Kaplan - Atladı, “Gürültü Kirliliğine Neden Olma Suçu”, s. 636. Ali Kemal Yıldız, “Gürültüye Neden Olma”, *Özel Ceza Hukuku C. V, Genel Tehlike Yaratıcı, Çevreye Karşı ve Kamunun Sağlığına Karşı Suçlar*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2019, s. 240.

²⁷⁵⁷ Gürültünün belirli bir kişiyi belirleyerek yapılması halinde ise TCK'nın 123. maddesinde düzenlenen kişilerin huzur ve sükûnunu bozma suçu oluşacaktır. Bkz. Yokuş Sevrük, “Gürültüye Neden Olma Suçu”, s. 373; Kaplan - Atladı, “Gürültü Kirliliğine Neden Olma Suçu”, s. 636. Ancak Yargıtay, gürültünün sırf huzur ve sükunu bozma amacıyla çıkarılmış olması halinde, gürültünün başka bir kimsenin sağlığının zarar görmesine elverişli olması durumunda fikri içtima kurallarının (TCK m. 44) uygulanacağını kabul etmektedir. Bkz. Yıldız, “Gürültüye Neden Olma”, s. 249.

da mağdurun belirli veya belirlenebilir kişiler olmadığı, toplum veya toplumu oluşturan bireyler olduğu kabul edilmektedir²⁷⁵⁸. Bununla birlikte, tehlike teşkil eden davranış bir zarara yol açarsa, failin kusuruna göre kasten yaralama/öldürme veya taksirle yaralama/öldürme suçları veya mala zarar verme suçu oluşabilir; bu durumda zarar gören kişi bu suçların mağduru konumunda olacaktır. TCK’da düzenlenen mühür bozma suçu ve özel kanunlarda düzenlenen diğer suçlarda ise mağdurun toplum veya toplumu oluşturan bireyler olduğu konusunda bir tereddüt bulunmamaktadır.

Tüm bu açıklamalar çerçevesinde mağdurun ve suçtan zarar görenin gerçek kişi olduğu hallerin, seri muhakeme usulünün uygulanmasında dikkate alınması gerektiği söylenmelidir. Mağdur ve suçtan zarar görene ilişkin olarak CMK m. 250/8-b’de ve paralel şekilde CMSMY m. 12/2-b’de, savcı tarafından düzenlenecek talepten mağdur veya suçtan zarar görenlerin kimliği ile varsa vekili veya kanuni temsilcisinin gösterileceği düzenlemesine yer verilmektedir. Bu çerçevede mağdurun seri muhakeme hakkında bilgilendirilmesi, süreci yönlendirmesi ve sürece katılması mümkün olmadığı gibi; mağdur, suçtan zarar gören veya katılma hakkını haiz kişilerin savcı veya hâkim tarafından dinlenmesi olanağı da bulunmamaktadır²⁷⁵⁹. Mahkeme maddi gerçeğin ortaya çıkması bakımından bu kişilerin dinlenilmesine ihtiyaç duyarsa, soruşturmanın genel hükümlere göre sonuçlandırılması için talebi reddetmelidir.

Seri muhakeme usulünde mağdura hak sağlayacak tek düzenleme, Ceza Muhakemesinde Seri Muhakeme Yönetmeliği ile getirilmiştir. CMSMY’nin 14/2. maddesinde hükmün mağdur, suçtan zarar gören veya genel hükümlere göre katılma hakkını haiz olan kişilere tebliğ edileceği düzenlenmektedir. Seri muhakeme usulü sürecinde mağdurun bilgilendirilmesi ve/veya dinlenilmesine ilişkin herhangi bir hükme yer vermeksizin CMSMY ile getirilen söz konusu düzenleme göz önüne alındığında, mağdura yalnızca hükmü bilme ve hükme karşı kanun yoluna başvurma hakkı tanındığı ifade edilmelidir.

²⁷⁵⁸ Önok, “**Trafik Güvenliğini Tehlikeye Sokma Suçu**”, s. 163. Suçun mağdurunun trafiğe katılan her birey olduğu hakkında bkz. Koray Doğan - Serkan Meraklı, **Trafik Ceza Hukuku**, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2020, s. 92, 97.

²⁷⁵⁹ Mağdurun soruşturma evresinde dinlenmesinin mümkün olduğuna, bununla birlikte seri muhakeme usulünün tarafları arasında yer almadığı ve seri muhakeme usulünde herhangi bir rolü bulunmadığına ilişkin bkz. Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 121. Soruşturma evresi gizli olduğundan mağdurun, suçtan zarar görenin bilgilendirme ve teklif aşamalarında hazır bulunmasının mümkün olmadığı hakkında bkz. Yaşar, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 270-271.

Mağdur/suçtan zarar görenin soruşturma ve kovuşturma evrelerinde birtakım hakları bulunmaktadır. Bu kapsamda suçtan zarar görenin kovuşturmaya yer olmadığına dair kararı bilme (CMK m. 172/1) ve bu karara karşı başvuru yapma (CMK m. 173/1) hakkına sahip olduğu Ceza Muhakemesi Kanunu'nda özel olarak düzenlenmektedir. Bununla birlikte, CMK m. 234/1-b-6 uyarınca mağdur, davaya katılmış olma koşuluyla davayı sonuçlandıran kararlara karşı kanun yollarına başvurma hakkına sahiptir. Ancak seri muhakeme usulünün uygulanması halinde kovuşturma evresine geçilmeyip, hüküm soruşturma evresi sonunda verilmektedir. Bu noktada Türk ceza muhakemesi genel sistemi ile uyumlu olmayacak şekilde soruşturma evresinde hüküm verilmesinin söz konusu olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Ceza Muhakemesi Kanunu soruşturma evresinde katılmayı kabul etmemekle birlikte, CMK m. 260 uyarınca, katılan sıfatını alabilecek surette suçtan zarar görmüş bulunanlar kanun yoluna başvurma hakkına sahiptir. Dolayısıyla katılma hakkı tanınmamış olsa da mağdur ve suçtan zarar görene soruşturma evresinde verilen hükme karşı itiraz hakkı tanındığı kabul edilmelidir²⁷⁶⁰. Bu çerçevede CMSMY ile kararı bilme ve bu karara karşı kanun yoluna başvurma haklarının dayanağını, söz edilen kanun hükmünün teşkil ettiği söylenebilir.

Mağdurun korunması ve sürecin şeffaflığının sağlanması açısından mağdurun yalnızca karara karşı itiraz hakkına sahip olması yeterli görülmemelidir. Kanunda düzenleme yapılırken mağdur ve suçtan zarar görenin itiraz hakkının göz ardı edildiği ve eksikliğin yönetmelik ile giderilmeye çalışıldığı söylenebilir. Mağdura hak sağlamaya yönelik düzenlemenin yönetmelik ile getirilmesinin ayrıca eleştiri konusu olduğu dile getirilmelidir. Öncelikle, mağdurun seri muhakeme usulü kapsamında sahip olduğu haklar Ceza Muhakemesi Kanunu'nda açıkça düzenlenmelidir. Mağdurun kovuşturma evresinde sahip olduğu en önemli haklardan olan duruşmadan haberdar edilme ve kamu davasına katılma hakları, kovuşturma evresine alternatif olarak öngörülen seri muhakeme usulünün uygulanması aşamasında da göz ardı edilmemelidir. Bu kapsamda mağdurun, usulün uygulanması sürecine katılımına izin verilmesi ve katılma hakkı çerçevesinde savcı ve/veya hâkim tarafından dinlenmesinin

²⁷⁶⁰ Benzer yönde Soylu Ünver - Karaman Engür, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 101; Kocakale, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 37. Burada kovuşturma söz konusu olmadığından ve katılan sıfatı için bu yöndeki istemin mahkemece uygun bulunması gerektiğinden, seri muhakeme usulünde suçtan zarar gören veya mağdurun katılan sıfatını almasının ve bu sıfatla verilen hükme karşı itiraz yoluna başvurusunun mümkün olmadığı görüşü için bkz. Erdem - Şentürk, "**Seri Muhakeme Yöntemi**", s. 598.

sağlanması çağdaş ceza adalet sistemi gereklilikleri ile uyumlu olacaktır²⁷⁶¹. Türk ceza muhakemesi sisteminde zararın ceza muhakemesi içinde giderilmesi mümkün olmadığından mağdurun dinlenilmesine gerek olmadığı ileri sürülebilecek olsa da en azından mağdurun usule ilişkin muhakemenin gidişatından haberdar edilerek bilgilendirilmesi ve gerekirse dinlenilmesi ceza adaletinin etkinliğine ve bir ölçüde çelişmeli muhakeme ilkesinin sağlanmasına hizmet edecektir. Karşılaştırmalı hukuktaki anlaşmaya dayalı yöntemlerin kapsamının yıllar içerisinde genişletilmesi eğilimi de göz önünde alındığında, mutlaka mağdur ve suçtan zarar görenin süreçteki durumunun değerlendirilmesi ve süreçteki rollerine ilişkin düzenlemelerin kanun ile getirilmesi gerektiğini ifade etmek gerekir²⁷⁶².

D. Seri Muhakeme Usulünün Uygulanmasından Vazgeçilmesi

Seri muhakeme usulünün uygulanmasında şüphelinin özgür iradesi esas olduğundan, şüphelinin usul sonuçlanana kadar kabul yönündeki iradesini değiştirmeye olanağı bulunmalıdır. Ceza Muhakemesi Kanunu'nda şüphelinin usulün uygulanmasına vazgeçmesine ilişkin açık bir düzenlemeye yer verilmemiş olmakla birlikte, 250. maddenin 9. fıkrasının son cümlesinde, mazereti bulunmaksızın mahkemeye gelmeyen şüphelinin usulden vazgeçmiş sayılacağı hüküm altına alınmıştır. CMSMY'nin 13/5. maddesi ile de benzer bir düzenleme getirilmiştir. Aynı zamanda şüphelinin, seri muhakeme usulünün uygulanmasına ilişkin teklifi kabul etmesinden sonra bu iradesinden vazgeçme hakkı bulunduğu ifade edilmelidir. Zira CMSMY'nin seri muhakeme usulüne ilişkin temel ilkelerin düzenlendiği 5. maddesinin 4. fıkrasında, şüphelinin mahkeme tarafından hüküm kuruluncaya kadar seri muhakeme usulünün uygulanmasına yönelik iradesinden vazgeçebileceği açıkça düzenlenmektedir²⁷⁶³. Bilgilendirmenin hangi hususları kapsayacağına ilişkin yönetmelik düzenlemesi uyarınca da şüpheliye, mahkeme tarafından hüküm kuruluncaya kadar her aşamada seri muhakeme usulünden vazgeçebileceği hususunda bilgi verilmesi zorunludur. (CMSMY m. 10/1-e) Bu noktada şüphelinin özgür

²⁷⁶¹ Mağdurun sürece katılmasının silahların eşitliğini sağlamak bakımından önemli olduğu hakkında bkz. Erdoğan, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 1997-1998. Ayrıca bkz. Kocakale, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 38.

²⁷⁶² Benzer yönde Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 335. Ayrıca bkz. Atalay, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 702.

²⁷⁶³ Şüphelinin vazgeçmesine ilişkin düzenlemenin yönetmelik ile getirilmesi yerine bu konunun kanunda düzenlenmesi uygun olacaktır. Benzer yönde İldırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 109-110.

iradesine dayanan seri muhakeme usulünün uygulanmasından vazgeçebilme imkânına ilişkin düzenlemelerin kanun ile getirilmesinin yerinde olacağı ifade edilmelidir²⁷⁶⁴.

Şüpheli, kendi iradesi ile seri muhakeme usulünün uygulanmasından vazgeçerse, soruşturma evresi genel hükümlere göre devam edilerek sonuçlandırılır. Aynı zamanda şüpheli usulün uygulanmasını kabul etmekle yargılamaya ilişkin birtakım temel haklarından feragat ettiğinden, şüphelinin seri muhakemeden vazgeçme imkânının bulunması ve vazgeçme beyanı üzerine muhakemeye genel hükümlere göre devam edilmesi önemli bir güvence olarak görülmelidir²⁷⁶⁵. Ayrıca CMK m. 250/10 hükmü ile getirilen delil yasağı düzenlemesine göre, seri muhakeme usulünün herhangi bir sebeple tamamlanamaması halinde, şüphelinin usulü kabul ettiğine ilişkin beyanları ile bu usulün uygulanmasına dair diğer belgeler, takip eden soruşturma ve kovuşturma işlemlerinde delil olarak kullanılamayacaktır. Bu bakımdan delil yasağı düzenlemesi ile şüphelinin seri muhakeme usulünün uygulanmasından vazgeçmesi ihtimaline ilişkin bir teminat sağlandığı ifade edilmelidir. Ancak aşağıda ayrıntılı olarak değerlendirileceği üzere, bu ihtimalde beyan ve belgelerin dosyadan çıkarılmasının öngörülmemiş olması muhakemenin devamında sorun teşkil edebilir²⁷⁶⁶. Şüpheli daha önce kendisi hakkında yaptırım uygulanmasını kabul ettikten sonra usulün uygulanmasından vazgeçtiğinde, uygulamada bu durumun beraat kararı verilmesini engelleyici nitelikte olduğu değerlendirilebilir.

Seri muhakemenin uygulanmasından vazgeçme, verilmiş olan kabul beyanının geri alınması ve geçersiz sayılmasının istenmesi anlamına gelir. Kabul beyanı olduğu gibi, vazgeçme beyanı da özgür iradeye dayanmalıdır. Vazgeçme beyanı, şüpheli tarafından seri muhakeme usulünde yetkili muhakeme makamlarına açıklanmalıdır. Bununla birlikte, vazgeçmenin şekline ve usulüne ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu bakımdan kabul beyanının müdafî huzurunda verilmesi zorunluluğu bulunmakla birlikte; şüpheli, müdafî olmaksızın kendi beyanı ile usulden vazgeçebileceği gibi, vazgeçme beyanının müdafî huzurunda veya müdafî aracılığıyla

²⁷⁶⁴ Benzer yönde Tulay, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 131.

²⁷⁶⁵ Şüphelinin vazgeçebilmesine ilişkin düzenlemenin kanun koyucunun amacını aşan ve süreci uzatabilecek olmasına ilişkin görüşe katılmak mümkün değildir. Söz konusu görüş için bkz. Taneri, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 58,99-100. Kabulden vazgeçmenin hüküm kurulana kadar mümkün olmasının, muhakeme ekonomisinin sağlanması bakımından isabetli olmadığına ilişkin ayrıca bkz. Tulay, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 131.

²⁷⁶⁶ Detaylı bilgi için bkz. Üçüncü Bölüm III - E Seri Muhakeme Usulünde Delil Yasakları başlığı.

verilebilmesi de mümkün görülmelidir²⁷⁶⁷. Teklifin kabul edilmesi konusunda şüpheli ile müdafinin iradesinin çelişmesi durumunda şüphelinin iradesinin esas alınması gerektiği kabul edildiğinden, vazgeçme konusunda iradelerin çelişmesi ihtimalinde de şüphelinin iradesine itibar etmek gerekir.

Vazgeçme hakkı, yazılı bir dilekçe ile kullanılabileceği gibi sözlü olarak da kullanılabilir²⁷⁶⁸. Kabul tutanağa bağlı olduğundan vazgeçmenin sözlü beyan ile gerçekleştirilmesi durumunda, bu beyan da tutanağa bağlanarak şüpheli tarafından imzalanmalıdır. Şüpheli vazgeçme iradesini kural olarak, açık şekilde beyan etmelidir. Ancak mazeretsiz olarak mahkemeye gelmemesi halinde şüphelinin usulün uygulanmasından vazgeçmiş sayılacağına ilişkin düzenleme uyarınca, mahkeme aşamasında şüphelinin mazereti bulunmaksızın gelmemesi, usulden zımnen vazgeçme olarak kabul edilmektedir²⁷⁶⁹.

Şüpheli, talepname mahkemeye sunulmadan önce savcılık aşamasında veya talepten sonra mahkeme aşamasında usulün uygulanmasından vazgeçebilir. Şüphelinin teklifi kabul etse dahi usulün uygulanmasına yönelik iradesinden, mahkeme huzurundaki dinlenme aşamasında dönebilmesi mümkündür²⁷⁷⁰. Şüpheli, seri muhakeme sonuçlanana kadar her aşamada usulün uygulanmasından vazgeçebilmelidir. Bununla birlikte, CMSMY düzenlemesinde, mahkeme tarafından hüküm kuruluncaya kadar şüphelinin vazgeçme iradesini açıklaması gerektiği kabul edilmektedir. Bu noktada mahkeme tarafından hüküm kurulduktan sonra itiraz aşamasında usulün uygulanmasından vazgeçilebilmesinin mümkün olup olmadığı değerlendirilmelidir. Yönetmelik düzenlemesi dikkate alındığında, şüpheli itiraz dilekçesinde usulün uygulanmasından vazgeçtiğini beyan etse de bu beyanın usulün uygulanmasına engel olmayacağı ileri sürülmektedir²⁷⁷¹. Ancak şüphelinin vazgeçme iradesini kararın kesinleşmediği itiraz aşamasında ortaya

²⁷⁶⁷ Müdafinin vekaletli olarak görev yapması halinde, vekaletnamede vazgeçmeye ilişkin özel yetkisi bulunuyorsa müdafinin tarafından da usulden bağımsız olarak vazgeçilebileceği görüşü ileri sürülmektedir. Bkz. Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 300.

²⁷⁶⁸ Atalay, **“Seri Muhakeme Usulü”**, s. 671.

²⁷⁶⁹ Müdafinin seri muhakeme usulünün uygulanmasında şüpheliye yeterli hukuki yardımda bulunamadığı veya savunmasını hazırlayamadığı düşüncesinde ise, şüphelinin savunma hakkını etkin şekilde kullanabilmesi için mahkeme önündeki dinleme aşamasına çıkmamasının sağlanması gerektiği hakkında bkz. Taşkın, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 67.

²⁷⁷⁰ Tulay, **“Seri Muhakeme Usulü”**, s. 137.

²⁷⁷¹ Soylu Ünver - Karaman Engür, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 100.

koyamayacağının kabul edilmesi isabetli görünmemektedir²⁷⁷². Şüpheli, müdafî huzurunda teklifi kabul etmiş olsa da haklı ve makul gerekçelerle kabuldən vazgeçmesi ve bunu itiraz mercine bildirmesi halinde, itiraz merci itirazın kabulü yönünde karar vermelidir. Dolayısıyla bu ihtimalde seri muhakeme usulünün uygulanma olanağı bulunmadığı ifade edilmelidir.

Seri muhakemenin uygulanmasından vazgeçmeden vazgeçmenin mümkün olup olmadığına ilişkin bir açıklık bulunmasa da CMSMY'nin 5. maddesinin 11. fıkrasında; şüphelinin, iddianamenin düzenlenmesine kadar Cumhuriyet savcısına başvurarak hakkında seri muhakeme usulünün uygulanmasını talep edebileceği, bu durumda Cumhuriyet savcısı tarafından seri muhakeme usulünün uygulanacağı düzenlenmektedir. Bu çerçevede şüpheli genel hükümlere göre devam eden soruşturma sırasında iddianame düzenlenmeden önce vazgeçmeyi geri aldığı ve hakkında usulün uygulanmasını talep ettiğini beyan ederse, savcı seri muhakeme usulünü uygulamalıdır. Bununla birlikte, bu yöndeki kabul ancak talepname mahkemeye sunulmadan önceki vazgeçme beyanları için geçerli olabilir. Zira talepten mahkemeye sunulmasından sonra vazgeçme beyanı nedeniyle mahkemece talebin reddine karar verilmesi halinde dosyanın muhakemenin genel hükümlere göre sonuçlandırılması amacıyla savcılığa gönderilmesi gerektiğinden, yeniden seri muhakeme usulünün uygulanma imkânının yasal düzenlemeler ile uyumlu olmadığı kanaatindeyiz. Şüphelinin iradesini geri alması nedeniyle seri muhakemenin tamamlanmaması halinde savcı, yeterli şüpheyne ulaşmış olduğundan kural olarak genel hükümlere göre devam eden soruşturmada yeni bir inceleme yapması gerekmeksizin iddianame düzenleyecek olup bu bakımdan vazgeçmeden dönme ancak kısa bir süre bakımından mümkün olabilecektir.

İştirak halinde işlenen suçlarda şüphelilerden birinin usulün uygulanmasını kabul etmemesi durumunda seri muhakeme usulü uygulanmayacağından (CMK m. 250/11, CMSMY m. 7/2), suç ortaklarından birinin usulün uygulanmasını kabul

²⁷⁷² Seri muhakeme usulünün uygulanması sonucunda kurulan hükme karşı genel hükümler uyarınca itiraz kanun yoluna başvurulabileceğinden ve itiraz, kararın yerine getirilmesinin geri bırakılması sonucunu doğurmadığından hükmün verildiği anda kesin hüküm etkisi göstereceği söylenebilir. Bununla birlikte, bu sakıncayı engellemek için itiraz merci tarafından seri muhakeme usulüne itiraz üzerine kararın geri bırakılmasına karar verilmesi zorunlu olarak görülmelidir. Seri muhakeme usulüne itirazın kararın yerine getirilmesini durduracağına ilişkin bir düzenleme getirilerek, itiraz aşamasında da makul gerekçelerle vazgeçmenin gerçekleşebileceğine ilişkin açık bir düzenleme öngörülmesi isabetli olacaktır. Bkz. Üçüncü Bölüm V - A - 4 İtirazın Etkisi başlığı.

etmesine rağmen, daha sonra kabul iradesinden dönerek usulün uygulanmasından vazgeçme iradesini ortaya koyması ihtimalinde, diğer suç ortakları usulün uygulanmasından vazgeçmese de seri muhakeme usulü uygulanmayarak soruşturma genel hükümlere göre sonuçlandırılmalıdır²⁷⁷³. Nitekim iştirak halinde işlenen suçlarda bir iştirakçi usulün uygulanmasından vazgeçmesine rağmen usulün uygulanabilmesine olanak sağlamak, hukukun uygulanmasında eşitsizlik ve suç ortakları hakkında farklı cezalar verilebilmesi ile birlikte cezalandırmada adaletsizliğe yol açabilecek niteliktedir ve bu durumda muhakeme ekonomisinin sağlanması amacına hizmet edildiğinden de söz edilemeyecektir.

Savcının seri muhakeme uygulamasından vazgeçebilmesine ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Bununla birlikte, savcının da talepname düzenleyinceye kadar seri muhakeme usulünün uygulanmasından vazgeçerek teklifi geri alabileceği ileri sürülmektedir²⁷⁷⁴. Bu noktada seri muhakemenin uygulanmasının savcının takdir yetkisinde olmadığını, uygulamanın savcı için bir yükümlülük olarak getirildiğini gözden kaçırmamak gerekir²⁷⁷⁵. Savcının şüpheli hakkında belirlediği yaptırımı değiştirmek amacıyla teklifi geri alabileceği söylenebilecek olsa da teklifin bir kez şüpheli tarafından kabulü halinde savcının teklifi değiştirebilmesine imkân bulunmadığını kabul etmek gerekir. Bununla birlikte, savcının delil toplama ve maddi gerçeği araştırma yükümlülüğü devam ettiğinden, usulün uygulanmasının mahkemeden talep edilmesi aşamasına kadar savcının; eylemin hukuki nitelendirmesinin değiştiği gerekçesiyle, soruşturma konusu eylemin seri muhakeme kapsamında olmadığına dayanarak usulün uygulanmasından vazgeçme ve soruşturmayı genel hükümler uyarınca sonuçlandırma olanağına sahip olabilmesi gerektiği savunulabilir. Ayrıca örneğin taleptenimden düzenlenmesinden sonra ortaya çıkan yeni deliller uyarınca savcının eylemin hukuki nitelendirmesinin değiştiğini düşünmesi halinde, usulün mahkemece onaylanması aşamasına kadar savcının usule ilişkin süreci sonlandırılabilirliği değerlendirilmektedir²⁷⁷⁶. Bununla birlikte, mevcut yasal düzenlemelere göre, hukuki güvenliğin temini bakımından talepname

²⁷⁷³ Atalay, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 684.

²⁷⁷⁴ Erdem - Şentürk, “Seri Muhakeme Yöntemi”, s. 588; Ildırar, *Seri Muhakeme Usulü*, s. 171-172. Savcının hüküm kuruluncaya kadar teklifi geri alabileceğine ilişkin görüş için bkz. Erdoğan, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 2011.

²⁷⁷⁵ Benzer yönde Çağlar, *Seri Muhakeme Usulü*, s. 82-83.

²⁷⁷⁶ Erdem - Şentürk, “Seri Muhakeme Yöntemi”, s. 589. Aynı yönde Yavuz, *Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler*, s. 259; Karakehya - İnce Tunçer, *Seri Muhakeme ve Basit Yargılama*, s. 46.

düzenlendikten sonra savcının böyle bir imkânı bulunmadığını kabul etmek gerekir. Bu durumda eylemin seri muhakeme kapsamında kalan bir suç teşkil edip etmediğini değerlendirecek olan mahkemedir. Bunların yanında mahkemece talepten iadesi kararı verilmesi üzerine savcının, ortaya çıkan yeni delilleri değerlendirerek yeterli şüphenin bulunmadığı kanaatine ulaşması halinde talepten iadeyi göndermekten vazgeçerek kovuşturmayaya yer olmadığına dair karar verebileceği kabul edilmelidir.

E. Seri Muhakeme Usulünde Delil Yasakları

Hukuk devleti esaslarına uygun bir ceza muhakemesinde, delil elde edilmesi ve değerlendirilmesi işlemlerine getirilen sınırlamalara delil yasakları denilmektedir²⁷⁷⁷. CMK'nın 250. maddesinin 10. fıkrası ve aynı şekilde CMSMY'nin 5. maddesinin 8. fıkrası ile seri muhakeme usulüne ilişkin bir delil yasağı düzenlemesi getirilmiştir. Buna göre; seri muhakeme usulünün herhangi bir sebeple tamamlanamaması veya soruşturmanın genel hükümlere göre sonuçlandırılması amacıyla Cumhuriyet başsavcılığına gönderilmesi hallerinde, şüphelinin seri muhakeme usulünü kabul ettiğine ilişkin beyanları ile bu usulün uygulanmasına dair diğer belgeler, takip eden soruşturma ve kovuşturma işlemlerinde delil olarak kullanılamayacaktır²⁷⁷⁸. Kanun gerekçesinde, bu düzenleme ile adli sistemden ılımlı bir karşılık beklentisiyle usulün uygulanmasını kabul edecek failin teşvikinin amaçlandığı ifade edilmektedir²⁷⁷⁹. Nitekim bunların delil olarak kullanılabileceğine ilişkin bir kabul, masumiyet karinesi ve susma hakkı gibi birtakım temel hakların ihlaline sebebiyet verecektir.

Delil yasağının amacı, susma hakkı ile kimsenin kendisinin veya belirli yakınlarının aleyhine delil vermeye zorlanamaması ilkesi nedeniyle güvence sağlamaktır²⁷⁸⁰. Hükümde seri muhakeme usulünün herhangi bir sebeple tamamlanamaması ifadesine yer verilmektedir. O halde talebin mahkeme tarafından

²⁷⁷⁷ Öztürk, **Delil Yasakları**, s. 4; Berrin Akbulut, “*Delil Değerlendirme Yasakları*”, **Fasikül Aylık Hukuk Dergisi**, Y. 2, S. 13, Aralık 2010, s. 6; Demirbaş, **Şüphelinin İfadesinin Alınması**, s. 327.

²⁷⁷⁸ Teklifin kabulü beyanı delil niteliğinde olmadığından ve teklif ve mahkeme aşamalarında delil toplanması ve ifade alınması söz konusu olmadığından delil yasağına ilişkin hüküm eleştirilmektedir. Bkz. Taneri, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 55.

²⁷⁷⁹ 7188 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Gerekçesi, s. 18.

²⁷⁸⁰ Uzlaştırmadaki düzenleme bakımından benzer yönde bkz. Soygüt Arslan, **Uzlaşma Kurumu**, s. 168. Ayrıca delil yasağına ilişkin düzenleme ile teklifi kabulü aşamasında yaptığı açıklama ve belgelere ilişkin şüphelinin herhangi bir kaygı ve endişe taşımaması sağlanmak istendiği ifade edilmektedir. Bkz. Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 102; Erdoğan, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 2026-2027.

reddi gibi bazı nedenlerle seri muhakeme tamamlanmadığında veya şüphelinin usulden vazgeçtiği hallerde delil yasağı geçerli olacaktır. Böyle bir yasağın öngörülmemesi ihtimalinde, şüpheli usulün uygulanmasından vazgeçmek istediği halde usule ilişkin kabulünün ve diğer belgelerin aleyhine delil olacağını düşünerek usulden vazgeçemeyecektir. Zira şüpheli seri muhakemenin uygulanmasından vazgeçebilme imkânına sahiptir.

Bilgilendirme aşamasında, seri muhakeme usulünü kabul ettiğine ilişkin beyanları ile bu usulün uygulanmasına dair diğer belgelerin, soruşturma ve kovuşturma işlemlerinde delil olarak kullanılamayacağını şüpheliye mutlaka öğretilmesi gerekmektedir. Nitekim bilgilendirmenin hangi hususları kapsayacağına ilişkin yönetmelik düzenlemesine göre, genel hükümlerin uygulanmasına geçilmesi halinde, seri muhakeme usulünü kabul ettiğine ilişkin beyanları ile bu usulün uygulanmasına dair diğer belgelerin, soruşturma ve kovuşturma işlemlerinde delil olarak kullanılamayacağı hususunda şüpheliye bilgi verilmesi zorunludur. (CMSMY m. 10/1-ğ)

Karşılaştırmalı hukukta da benzer yöntemler bakımından delil yasağı hükümleri öngörülmektedir. Örneğin, Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 495-14. maddesinde benzer şekilde bir delil yasağı düzenlemesi getirilmiştir. Bununla birlikte, ülkelerin çoğunda bu yöntemlerin uygulanabilmesinin ön koşulunun şüpheli/sanığın ikrarı olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Delil yasağına ilişkin düzenlemeler çerçevesinde, neredeyse tüm ülkelerde şüpheli/sanığın ikrarı sadece anlaşmaya dayalı yöntem kapsamında kullanılabilmekte; anlaşmanın bir nedenle uygulanamaması veya mahkemece reddedilmesi durumunda ise şüpheli/sanığın ikrarı kendisine karşı kullanılamamaktadır²⁷⁸¹.

Seri muhakeme usulünün uygulanması için şüphelinin suçu ikrar etmesi ön koşul olarak aranmamakta, usulün uygulanmasına ilişkin teklifin şüpheli tarafından kabulü gerekmekte olup teklifin kabulü ise ikrar anlamına gelmemektedir. Ancak söz konusu delil yasağı düzenlemesi kapsamında, usulün kabulünün bir nevi suç ikrarı olarak değerlendirildiği düşünülebilir. Yukarıda da açıklandığı üzere, şüphelinin lehine olan

²⁷⁸¹ Natsvlishvili ve Togonidze v. Gürcistan, § 73. Ayrıca Romanya'nın bu konuda istisna olduğu belirtilmiştir.

kurumların uygulanmasını kabul etmesinin doğrudan veya dolaylı ikrar olarak değerlendirilmemesi gerekmektedir²⁷⁸². Benzer şekilde uzlaştırma gibi bazı kurumların uygulanmasına ilişkin talebin maddi vakıya ait olmaması nedeniyle ikrar niteliği taşımadığı ve ispat aracı olarak kullanılamayacağı kabul edilmektedir²⁷⁸³. Bu noktada seri muhakemenin uygulanmasına ilişkin teklifin kabul edilmesinin ikrar anlamına gelmeyeceği ve delil teşkil etmeyeceğinin kanunda açıkça düzenlenmesi uygun olacaktır²⁷⁸⁴. Bunların yanında seri muhakeme usulünde ikrar aranmadığından açıklama ve belgelerin mahkemenin kanaatini etkileyecek nitelikte olmadığı ileri sürülebilir²⁷⁸⁵. Ancak özellikle uygulamada benzer kurumların uygulanması yönünde talep veya kabul ile bu yöndeki eylemlerin dolaylı ikrar olarak görüldüğü ve şüphelinin hakkında ceza uygulanmasını kabul etmesinin, ikrar gibi algılanarak mahkemenin kanaatini etkileyebileceği hususları dikkate alınmalıdır. Aynı zamanda usulün uygulanmasında, şüphelinin teklifin kabulü ile birlikte suçu ikrar etmesinin de mümkün olduğunu gözden kaçırmamak gerekir. Söz konusu delil yasağı hükmü böyle bir ihtimalde ikrarın soruşturma ve kovuşturmada kullanılmasını yasaklamaktadır.

Delil yasağına ilişkin hükmün uygulamada işleyebilmesini sağlamak amacıyla söz konusu beyan ve belgelerin soruşturma dosyasından çıkarılması gibi bir güvence mekanizmasına yer verilmemektedir. Bu durumda beyan ve belgelerin dosyada kalmasını engelleyecek bir hüküm bulunmadığından, soruşturma dosyasında kalan delillerin hukuka aykırı delil olduğu ifade edilmelidir. Dosyadan çıkarılmayan belge ve açıklamaların, soruşturmada savcı veya kovuşturma evresinde mahkeme tarafından kullanılması ihtimalinde ise hukuka aykırı delillerin değerlendirilmesi yasağı gündeme gelecektir. Hukuka aykırı bir delili dosyada tutmak, genel hükümler uyarınca devam eden muhakemede hâkimin kanaatini oluştururken bu delillerden etkilenmesine yol açarak tarafsızlığına gölge düşürebilir ve adil yargılanma hakkının ihlal edilmesine neden olabilir. Anayasa m. 38/6 ve CMK m. 217/2 hükümlerine göre hukuka aykırı delillerin değerlendirilmesi konusunda mutlak ret yaklaşımı benimsendiğinden, hukuka aykırı deliller ceza muhakemesinin hiçbir aşamasında kullanılamayacaktır²⁷⁸⁶.

²⁷⁸² Bu konuda bkz. Üçüncü Bölüm III - A - 3 - b - aa Seri Muhakeme Usulünün Kabulü ve Kabulün Hukuki Niteliği başlığı.

²⁷⁸³ Birtek, **Ceza Muhakemesinde İkrar**, s. 31.

²⁷⁸⁴ Benzer yönde Atalay, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 691-692.

²⁷⁸⁵ Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 308.

²⁷⁸⁶ Güçlü Akyürek, “*Ceza Yargılamasında Hukuka Aykırı Delillerin Değerlendirilmesi Sorunu*”, **TBB Dergisi**, S. 101, Temmuz/Ağustos 2012, s. 67; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 860; Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 632; Yurtcan, **Ceza Yargılaması Hukuku**, s. 574-

Ancak, hükmün gerekçesinde hukuka aykırı delillerin tek tek ve ayrı ayrı gösterilmesini öngören CMK m. 230 ile hükmün hukuka aykırı yöntemlerle elde edilen delile dayanmasını hukuka kesin aykırılık hali olarak düzenleyen CMK m. 289 hükümleri de dikkate alındığında, kanun sisteminde hukuka aykırı delillerin dosyadan çıkarılmasının mümkün olmadığı sonucuna varılmaktadır²⁷⁸⁷. Bununla birlikte, olması gereken hukuk açısından, seri muhakeme usulünün herhangi bir sebeple tamamlanamaması veya soruşturmanın genel hükümlere göre sonuçlandırılması amacıyla Cumhuriyet başsavcılığına gönderilmesi hallerinde seri muhakeme usulünün uygulanmasına ilişkin beyan ve belgelerin dosyadan çıkarılmasını, yok edilmese de hâkimin temasını önleyecek şekilde dosyadan ayrı muhafaza edilmesini sağlayacak açık bir düzenlemeye ihtiyaç olduğu kabul edilmelidir²⁷⁸⁸.

Aleyhe delil olarak kullanma yasağı, seri muhakeme usulünün uygulamasındaki beyan, açıklama ve belgeleri kapsamaktadır. Bununla birlikte, usulün uygulanmasından önce soruşturma dosyasında yer alan, savcının yeterli şüpheye ulaşmasını sağlayan ve maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasına hizmet edecek olan

579; Murat Volkan Dülger, **Dışlama Kuralı ve Hukuka Aykırı Delillerin Uzak Etkisi**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2014, s. 89; Mehmet Gödekli, “*Türk Ceza Muhakemesinde Maddi Gerçeğe Ulaşmanın Ön Koşulu Olarak Hukuka Aykırı Delillerin Değerlendirilmesi Yasağı*”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 65, S. 4, 2016, s. 1857; Şenol, **Hukuka Aykırı Delillerin Kullanılması**, s. 267; Mahmut Koca, “*Ceza Muhakemesi Hukukunda Deliller*”, **Ceza Hukuku Dergisi**, Y. 1, S. 2, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2006, s. 224 vd.; Akbulut, “**Delil Değerlendirme Yasakları**”, s. 19; Gülşah Bostancı Bozbayındır, “*Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Delil Değerlendirme Yasağı*”, **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 14, S. 158, Ekim 2019, s. 1928; Karakehya, **Ceza Muhakemesinde Maddi Gerçeğin Tespiti**, s. 85; Yeşim Yılmaz, **Ceza Muhakemesinde Hukuka Aykırı Delillerin İspat Değeri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013, s. 87. Mutlak ret görüşüne ilişkin eleştiriler için bkz. Bostancı Bozbayındır, “**Delil Değerlendirme Yasağı**”, s. 1930 vd. Hukuka aykırılıklara rağmen delilin muhakemede kullanılabileceğine ilişkin görüşlerin eleştirisi için bkz. Ünver, “**İspat, C.M.K. ve Uygulamamız**”, s. 132 vd.; Akyürek, “**Hukuka Aykırı Delillerin Değerlendirilmesi Sorunu**”, s. 75 vd.

²⁷⁸⁷ Dülger, **Dışlama Kuralı ve Hukuka Aykırı Delillerin Uzak Etkisi**, s. 126-127; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 670, Gödekli, “**Hukuka Aykırı Delillerin Değerlendirilmesi Yasağı**”, s. 1910; Yılmaz, **Hukuka Aykırı Delillerin İspat Değeri**, s. 133. Hukuka aykırı delillerin dosyadan çıkarılması gerektiği hakkında bkz. Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 638-639; Ünver, “**İspat, C.M.K. ve Uygulamamız**”, s. 161. Karş. Şenol, **Hukuka Aykırı Delillerin Kullanılması**, s. 389 vd. Doktrinde, delilin dosyadan çıkarılmaması ancak ayrı bir bölümde saklanması görüşü de ileri sürülmektedir. Bkz. Akyürek, “**Hukuka Aykırı Delillerin Değerlendirilmesi Sorunu**”, s. 79, Kaymaz, **Ceza Muhakemesinde Hukuka Aykırı (Yasak) Deliller**, s. 278; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 866; Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 1481.

²⁷⁸⁸ Bu tür belge ve beyanların imha edilerek dosyadan çıkarılmasına ilişkin bir hükme yer verilmemesinin eksiklik olduğu görüşü için bkz. Kızıllarslan, “**Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**”, s. 1944. Benzer yönde Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 309; Yurtcan, **Ceza Yargılaması Hukuku**, s. 718; Yurtcan, **Seri Yargılama ve Basit Yargılama**, s. 33; Taşkın, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 71. Bu konuda usulün uygulanmadığına ilişkin düzenlenen tutanağın genel hükümlere göre yürütülecek dosyaya eklenmesine ve seri muhakeme usulünün uygulanmasına ilişkin diğer evrakların ise Cumhuriyet Başsavcılığında muhafaza edilmesine ilişkin görüş için bkz. Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 163. Karş. Kocakale, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 128.

açıklama ve belgelerin, suçu ikrar beyanı da dâhil olmak üzere, delil yasağı kapsamında olmadığını ifade etmek gerekir²⁷⁸⁹. Delil yasağına ilişkin düzenleme mutlak ve şüphelinin bu açıklama ve belgelerin kullanılmasına izin vermesi ihtimalinde dahi bunların kullanılması mümkün değildir.

Seri muhakeme usulünün uygulanması sırasında bir suçun öğrenilmesi veya işlenmesi durumunda ve usulün herhangi bir şekilde tamamlanamaması ihtimalinde, delil yasağı kuralının uygulanıp uygulanmayacağı değerlendirilmelidir. Konuya ilişkin açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak bu durum, delil yasağı kapsamında olan şüphelinin seri muhakeme usulünü kabul ettiğine ilişkin beyanları ile bu usulün uygulanmasına dair diğer belgeler dışında bir husus olarak nitelendirilmelidir. O halde savcının bu suç ile ilgili harekete geçmesi gerekmektedir. Nitekim CMK'nın 160/1. maddesinde yer alan savcının ihbar veya başka bir suretle bir suçun işlendiği izlenimini veren bir hali öğrenir öğrenmez kamu davasını açmaya yer olup olmadığına karar vermek üzere hemen işin gerçeğini araştırmaya başlayacağına ilişkin düzenleme uyarınca savcının, soruşturmaya başlama mecburiyeti ve ayrıca kamu adına soruşturma ve kovuşturmayı gerektiren bir suçun işlendiğini göreviyle bağlantılı olarak öğrenmesi durumunda suçu bildirme yükümlülüğü bulunmaktadır. Savcının yükümlülüklerini yerine getirmemesi ihtimalinde ise sorumluluğu doğacaktır²⁷⁹⁰. O halde seri muhakeme usulünün uygulanmasında, teklif veya kabul sırasında yapılan görüşme esnasında, şüphelinin soruşturma konusu dışında başka bir suç işlediği

²⁷⁸⁹ Benzer yönde Erdem - Şentürk, “Seri Muhakeme Yöntemi”, s. 595; Erdoğan, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 2026; Işıka, “General Evaluation of Serial Trial Procedure”, s. 171; Ildırar, *Seri Muhakeme Usulü*, s. 196. Ayrıca bkz. Baytaş, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 263; Atalay, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 691; Başarır, “Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usullerinin Değerlendirilmesi”, s. 300. Uzlaştırmadaki düzenleme hakkında benzer tespit için bkz. Soygüt Arslan, *Uzlaşma Kurumu*, s. 168, Yerdelen - Özbek - Altuntaş - Boz - Erdem - Yılmaz, *Uzlaştırma*, s. 126. Ayrıca bkz. Ceza Muhakemesinde Uzlaştırma Yönetmeliği m. 32/4: “Daha önce mevcut olan bir belge veya olgunun, uzlaştırma müzakereleri sırasında ileri sürülmüş olması, bunların soruşturma ve kovuşturma sürecinde ya da bir davada delil olarak kullanılmasına engel teşkil etmez.”

²⁷⁹⁰ Savcının gerekli işlemleri yapmaması halinde, duruma göre TCK'nın 279. maddesinde düzenlenen kamu görevlisinin suçu bildirmemesi suçunun veya 257. maddesinde düzenlenen görevi kötüye kullanma suçunun oluşması gündeme gelecektir. Kendi görev ve yetki alanında bulunmayan bir suçu öğrenen savcının suçu ihbar etmemesinin TCK m. 279'da düzenlenen kamu görevlisinin suçu bildirmemesi suçunu oluşturacağı hakkında görüş için bkz. Ünver, *İftira, Suç Uydurma, Suç Üstlenme, Yalan Tanıklık ve Bilirkişilik, Suçu İhbar Etmemek Suçları*, s. 371. Savcının öğrendiği suçla ilgili olarak harekete geçmemesi halinde görevi kötüye kullanma suçunun oluşacağına ilişkin görüş için bkz. Ümit Kocasakal, *Suç Bildirmeme Suçları*, İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2017, s. 132. Savcılarının görev suçları nedeniyle soruşturma ve kovuşturma usulü hakkında detaylı bilgi için bkz. Eylem Baş, “Hâkimlerin ve Savcılarının Disiplin Yönünden Soruşturulmaları ve İşledikleri Suçlar Nedeniyle Yargılanmaları”, *Ankara Barosu Dergisi*, S. 3, 2016, s. 338 vd. Ayrıca savcılarının disiplin yönünden soruşturulmasıyla ilgili olarak bkz. Baş, “Hâkimlerin ve Savcılarının Disiplin Yönünden Soruşturulmaları”, s. 276 vd.

öğrenilirse veya şüpheli usulün uygulanması sırasında bir suç işlerse, örneğin müdafie hakaret ederse, delil yasağı hükmü geçerli olmamalı ve savcı gerekli işlemleri yapmalıdır. Uzlaştırmadan farklı olarak tarafsız ve güvenilirlik niteliğine sahip bir kimse tarafından gerçekleştirilmeyen, doğrudan savcı tarafından uygulanan seri muhakeme usulü bakımından bu sonuca varmak gerekir²⁷⁹¹.

Türk ceza muhakemesi sisteminde delil yasağına ilişkin benzer bir hüküm, uzlaştırma kurumuna ilişkin düzenlemede yer almaktadır. CMK m. 253/20 uyarınca uzlaştırma müzakereleri sırasında yapılan açıklamaların, herhangi bir soruşturma ve kovuşturmada ya da davada delil olarak kullanılamayacağı düzenlenmektedir. Bununla birlikte, seri muhakeme usulündeki ilgili düzenlemenin kapsamının uzlaştırmadaki benzer düzenlemeden dar tutulduğu görülmektedir. Nitekim uzlaştırmada delil yasağı, her türlü soruşturma ve kovuşturma ile dava bakımından geçerlidir. Seri muhakeme usulündeki delil yasağı ise eyleme ilişkin devam eden soruşturma ve kovuşturma işlemleri bakımından geçerli kabul edilmiştir ve hükümde dava ibaresine yer verilmemiştir²⁷⁹².

Delil yasağı kapsamındaki beyan ve belgelerin hukuk davalarında ve idari dava ile soruşturmalarda delil olarak kullanılıp kullanılamayacağı değerlendirilmelidir. 5560 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikten önce uzlaştırmaya ilişkin hükümde, uzlaştırmamanın başarısız olması nedeniyle daha sonra dava açılması halinde, uzlaştırma sırasında failin bazı olayları veya suçu ikrar etmiş olmasının davada aleyhine delil olarak kullanılmayacağı öngörülmüştü. Bu kapsamda 5560 sayılı Kanun ile değiştirilmeden önce, uzlaştırmadaki delil yasağına ilişkin olarak bilgi ve belgelerin hukuk davalarında kullanılıp kullanılamayacağı doktrinde tartışılmıştır. Bir görüş tarafından delil serbestisinin geçerli olduğu ceza muhakemesinde ileri sürülemeyen bir delilin, böyle bir serbestinin geçerli olmadığı hukuk yargılamasında da ileri

²⁷⁹¹ Uzlaştırmada müzakereler sırasında yeni bir suçun ortaya çıkması ve suç işlenmesi konusundaki değerlendirilmeler için bkz. Mustafa Ruhan Erdem - Ferda Eser - Pakize Pelin Özşahinli, **100 Soruda Uzlaştırma**, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2017, s. 35-37; Ali Uğur Eriş, “*Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma ve Uzlaştırma Eğitimi*”, **TBB Dergisi**, S. 137, 2018, s. 250-251; Yerdelen, “*Uzlaştırmamanın Esasları ve Benzeri Kurumlardan Farkları*”, s. 32. Ayrıca bkz. Akbulut - Aksan, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma**, s. 54-55; Yerdelen - Özbek - Altuntaş - Boz - Erdem - Yılmaz, **Uzlaştırma**, s. 126; Değirmenci, “*Uygulamacının 10 Sorusu Işığında Uzlaştırma*”, s. 669.

²⁷⁹² Takip eden soruşturma ve kovuşturma işlemlerinden seri muhakeme usulünün söz konusu olduğu eyleme ilişkin olan soruşturma ve kovuşturma işlemleri anlaşılmaktadır. Bkz. Kızıllarslan, “*Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri*”, s. 1944.

sürülmesinin mümkün olmadığı ifade edilmiştir²⁷⁹³. Delil yasağına ilişkin benzer şekilde düzenleme getiren seri muhakeme usulü bakımından da bu görüşün geçerli olması gerektiği kanaatindeyiz. Nitekim seri muhakeme kapsamındaki suça konu eylem nedeniyle doğan zararlar için hukuk mahkemelerinde dava açılması mümkün olduğu gibi; bu beyan ve belgelerin, örneğin, devlet memurları veya avukatlar hakkında yürütülen disiplin soruşturma/kovuşturmalarında veya idari davalarda kullanılması ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu kapsamda şüphelinin usulün kabulüne ilişkin beyanları ile bu usulün uygulanmasına dair diğer belgeler, takip eden soruşturma ve kovuşturmada delil olarak kullanılamayacağı gibi; bunların başka bir ceza soruşturma veya kovuşturmasında, hukuk davasında veya idari bir davada, disiplin soruşturmaları gibi başka herhangi bir muhakemede delil olarak kullanılamaması gerekir. Bu kabule uygun olarak, beyan ve belgelerin herhangi bir soruşturma, kovuşturma veya davada delil olarak kullanılamayacağının açıkça belirtilerek delil yasağı düzenlemesinin kapsamının genişletilmesi yerinde olacaktır.

F. Seri Muhakeme Usulünün Uygulanamayacağı Özel Haller

1. Genel Olarak

Seri muhakeme usulünün uygulanması savcı açısından bir yükümlülük olarak düzenlenmektedir. Zira aşağıda ayrıca değinileceği üzere, CMK'nın 174/1-c maddesine göre, seri muhakeme usulüne başvurulmadan iddianame düzenlenmesi iddianamenin iadesi sebebi oluşturmaktadır. Bu bakımdan savcı, eğer şartları var ise seri muhakeme usulünün uygulanmasını teklif etmek zorundadır. O halde uygulanması için öngörülen şartların gerçekleşmemiş olması halinde, örneğin eylemin seri muhakeme usulü kapsamında kalmaması, suçun uzlaşma veya önödeme kapsamında olması, delillerin yeterli şüphe oluşturmaması, kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilmesi gibi hallerde usulün uygulanması mümkün değildir. Seri muhakemenin uygulanabilme şartlarının gerçekleşmediği, öncelikle savcı tarafından değerlendirilecektir. Mahkeme, savcı tarafından talepname düzenlendikten sonra denetim aşamasında şartların gerçekleşmediği kanaatinde olursa, savcının talebini reddederek usulün uygulanmasını engelleyebilmektedir. Şüphelinin teklifi özgür

²⁷⁹³ Yerdelen - Özbek - Altuntaş - Boz - Erdem - Yılmaz, **Uzlaştırma**, s. 125-126; Soygüt Arslan, **Uzlaşma Kurumu**, s. 169; Yerdelen, **“Uzlaştırmanın Esasları ve Benzeri Kurumlardan Farkları”**, s. 32.

iradesi ile kabul etmesi uygulamanın geçerlilik şartlarından olduğundan, şüphelinin seri muhakeme usulünün uygulanmasını müdafî huzurunda kabul etmediği veya kabulünün özgür iradesine dayanmadığı hallerde seri muhakeme usulü uygulanamayacaktır. Benzer şekilde, şüphelinin mazeretsiz olarak davete gelmemesi, mazereti olmaksızın teklifi değerlendirmesi için belirlenen süre içinde gelmemesi veya usulün uygulanmasından vazgeçmesi hallerinde de muhakemeye genel hükümlere göre devam edilecektir.

Ceza Muhakemesi Kanunu'nda ayrıca seri muhakeme usulünün uygulanmayacağı bazı özel haller kabul edilmiştir. Bu durumlarda eylem usul kapsamında olsa dahi seri muhakeme usulü uygulanamaz. Öngörülen özel hallerden ilki, iştirak halinde işlenen suçlar bakımındandır. CMK m. 250/11'de, suçun iştirak halinde işlenmesi durumunda şüphelilerden birinin bu usulün uygulanmasını kabul etmemesi halinde seri muhakeme usulünün uygulanmayacağı düzenlenmektedir. Bir diğer hal ise seri muhakeme usulü kapsamına giren bir suçun, kapsama girmeyen başka bir suçla birlikte işlenmiş olmasına ilişkindir. 7331 sayılı Kanun ile 250. maddenin 11. fıkrasının son cümlesine eklenen düzenleme gereğince bu durumda da seri muhakeme usulü uygulanmaz. Aynı zamanda CMK m. 250/12 uyarınca, kusurluluğu etkileyen nedenlerden yaş küçüklüğü, akıl hastalığı ile sağır ve dilsizlik hallerinde usul uygulanmayacaktır. Ayrıca resmî mercilere beyan edilmiş olup da soruşturma dosyasında yer alan adreste bulunmama veya yurt dışında olma ya da başka bir nedenle şüpheliye ulaşılamaması halinde, seri muhakeme usulü uygulama alanı bulmaz. (CMK m. 250/13, CMSMY m. 5/6)

Seri muhakeme usulünün uygulanmayacağı belirtilen hallerde savcı, soruşturmayı genel hükümler uyarınca sonuçlandıracaktır. Seri muhakemenin uygulanmasını engelleyecek hallerin mahkeme aşamasında ortaya çıkması veya usulün uygulanmayacağı hallerin bulunduğu mahkemenin denetimi sırasında anlaşılması halinde ise, savcının talebi reddedilerek dosya soruşturmanın genel hükümlere göre sonuçlandırılması amacıyla Cumhuriyet başsavcılığına gönderilecektir. Aşağıda seri muhakeme usulünün uygulanmayacağı özel durumlara ilişkin açıklamalara detaylı şekilde yer verilecektir.

2. İştirak Halinde İşlenen Suçlarda Şüphelilerden Birinin Seri Muhakeme Usulünün Uygulanmasını Kabul Etmemesi

Kural olarak tek kişi tarafından işlenebilen bir suçun birden fazla kişinin katılımıyla işlenmesi mümkündür ve birlikte suç işleme iradesine sahip birden fazla kişinin değişik şekillerde katılımıyla bir suç işlenmesi durumunda iştirak halinde işlenen suçtan söz edilir²⁷⁹⁴. Aralarında iştirak iradesi olan birden fazla kişi tarafından seri muhakeme kapsamındaki bir suçun işlenmesi durumunda, usulün uygulanması teklifinin tüm suç ortakları tarafından açıkça kabul edilmesi gerekmektedir. CMK'nın 250. maddesinin 11. fıkrasında, suçun iştirak halinde işlenmesi durumunda, şüphelilerden birinin bu usulün uygulanmasını kabul etmemesi halinde seri muhakeme usulünün uygulanmayacağı hüküm altına alınmıştır²⁷⁹⁵. O halde aynı olayda işlenen seri muhakeme kapsamındaki suçlar bakımından, şüpheliler arasında iştirak iradesi bulunmuyorsa, usulün uygulanmasına engel bir durum bulunmamaktadır²⁷⁹⁶.

Seri muhakemenin yalnızca teklifi kabul eden suç ortağı bakımından uygulanması kabul edilmemiş olmakla birlikte, teklifin bir suç ortağı tarafından kabul edilmesinin diğer suç ortaklarına sirayetine de imkân tanınmamaktadır. Bazı yönlerden alternatif bir uyuşmazlık çözüm yolu olan uzlaştırma ile paralel düzenlemeler öngörülmüş olsa da suçun birden çok kişi tarafından işlenmesi halinde birinin uzlaştırmadan faydalanmasının diğerlerine sirayet etmeyeceğine ilişkin kuralın geçerli olduğu uzlaştırma, seri muhakeme usulünden ayrılmaktadır. CMK m. 255'e göre, aralarında iştirak ilişkisi olsun veya olmasın birden çok kişi tarafından işlenen suçlarda, ancak uzlaşan kişi uzlaşmadan yararlanacaktır. Kanun koyucunun bu tercihi bakımından, sonucunda kovuşturmaya yer olmadığı veya kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilen uzlaştırmadan farklı şekilde seri muhakeme usulünde

²⁷⁹⁴ İştirak ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Artuk - Gökçen - Alşahin - Çakır, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 717 vd.; Koca - Üzülmüş, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 446 vd.; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 517 vd.; Özgenç, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 580 vd.

²⁷⁹⁵ Kanun koyucu tarafından maddede kullanılan “suçun iştirak halinde işlenmesi durumunda” ifadesi eleştirilmekte; zira soruşturma evresinde henüz suçun işlenip işlenmediğinin veya işlendiyse şüpheliler tarafından mı işlendiğinin kesin olmadığı; bu ifadenin “iştirak halinde işlendiği iddia edilen bir suçun varlığı halinde” şeklinde değiştirilmesinin yerinde olacağı ifade edilmektedir. Bkz. Baytaç, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 245.

²⁷⁹⁶ Aynı olayda işlenen birden fazla suç bakımından şüpheliler arasında iştirak iradesi bulunmuyorsa, kapsama giren suçu işleyen şüpheli bakımından seri muhakeme usulünün uygulanabileceği ve kapsama girmeyen diğer suçu işleyen şüpheli bakımından genel soruşturma hükümlerinin yürütüleceği görüşü için bkz. Aldemir, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**, s. 60.

şüpheli hakkında mahkûmiyet hükmü kurularak ceza ve güvenlik tedbiri uygulandığı göz önünde bulundurulmalıdır.

Seri muhakeme şüphelinin kabulü şartına bağlı olduğundan ve bir tür itiraf niteliği taşıdığından, söz konusu kuralın iştirak halinde işlenen suçlarda diğer şeriklerin itirafa zorlanmaması veya bir şerikin itirafının diğer suçu kabul etmeyen şeriklerle ilgili aleyhe sonuç doğurmaması düşüncesiyle getirildiği düşüncesi ileri sürülmektedir²⁷⁹⁷. Bununla birlikte, yukarıda da ifade edildiği üzere, usulün kabulünün bir çeşit ikrar ve itiraf olarak değerlendirilmeyeceği düşüncesindeyiz. Bu noktada ifade etmek gerekir ki, öncelikle bir suç ortağı için dahi genel hükümlerin uygulanması, dolayısıyla aynı olayda hem seri muhakemenin hem de mahkeme önünde yargılamanın gerçekleşmesi, seri muhakeme ile amaçlanan mahkemelerin iş yükünün azaltılması ve muhakeme ekonomisinin sağlanması amaçlarına hizmet etmeyecektir²⁷⁹⁸.

İştirak halinde suçlarda şüphelilerden birinin usulü kabul etmemesi halinde kabul eden şüpheli hakkında seri muhakemenin uygulanmasına izin verilmesi, hukukun uygulanmasında eşitsizlik ve cezalandırmada adaletsizliğe neden olacaktır. Böyle bir durumda seri muhakemeyi kabul eden şüpheli ceza indiriminden yararlanırken; kabul etmeyen suç ortakları, genel hükümlere göre yapılan yargılama sonucunda mahkûm edildiğinde indirimden yararlanamayacak olmaları nedeniyle daha yüksek ceza alacaklardır²⁷⁹⁹. Ayrıca usulün uygulanmasını kabul eden iştirakçi hakkında seri muhakeme usulü uygulanarak yaptırıma hükmolunması, diğerleri hakkında ise kovuşturma sonunda beraat kararı verilmesi söz konusu olabilir²⁸⁰⁰. Bu bakımlardan kanun koyucu tarafından getirilen bu istisna düzenlemesi yerindedir²⁸⁰¹. Aynı zamanda bir şüpheli tarafından teklifin kabul edilmesinin, usulü kabul etmeyen diğer fail veya şeriklere etki etmemesi; özgür irade ile kabulü bulunmayan şüpheliler hakkında usulün uygulanmasını önleyeceğinden, ceza hukukunun temel ilkelerine ve

²⁷⁹⁷ Kızıllarslan, “Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri”, s. 1924. Suç ortaklarının kişi üzerinde teklifi kabul etme konusunda baskı kurmasının mümkün olduğu hakkında bkz. Koç, “Karşılaştırmalı Hukuk ve Uluslararası Mahkeme Kararları Işığında Seri Muhakeme Usulüne Farklı Bir Bakış”, s. 645.

²⁷⁹⁸ Benzer yönde Atalay, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 684; Baytaz, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 245; Karakehya - İnce Tunçer, *Seri Muhakeme ve Basit Yargılama*, s. 36; Sevdiren, “Seri Muhakeme Usulü Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler”, s. 590.

²⁷⁹⁹ İldırar, *Seri Muhakeme Usulü*, s. 147.

²⁸⁰⁰ Karakehya - İnce Tunçer, *Seri Muhakeme ve Basit Yargılama*, s. 36.

²⁸⁰¹ Benzer yönde Erdoğan, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 2009.

bu kapsamda cezada şahsilik ilkesine uygun görünmektedir²⁸⁰². Nitekim seri muhakeme usulünün en temel ilkelerinden biri, usulün uygulanmasının şüphelinin özgür iradesine dayanmasıdır.

İştirak ilişkisi içinde bulunan şüphelilerden birinin bu usulün uygulanmasını kabul etmemesi halinde, soruşturmaya genel hükümler uyarınca devam edilmelidir. Kanunda kabul etmemesi halinde ifadesi kullanılmış olsa da iştirak halinde suç işleyen şüphelilerden birinin usulünün uygulanmasından vazgeçmesi veya mahkemeye mazeretsiz gelmemesi mümkündür. Bu durumda diğer şüpheliler vazgeçmese de muhakeme tüm şüpheliler bakımından genel hükümlere göre yürütülmelidir²⁸⁰³. Aynı zamanda suça iştirak eden şüphelilerden birine ulaşılamaması halinde, diğer şüpheliler teklifleri kabul etse dahi seri muhakeme usulünün uygulanmaması gerekir. Zira CMK m. 250/13 hükmüne göre, şüpheliye ulaşılamaması halinde seri muhakeme usulü uygulanmayacak olup muhakeme ekonomisinin sağlanması amacı ve usulün uygulanmasının müdafî huzurunda açık bir kabule bağlı olması da bu sonuca ulaşmayı zorunlu kılmaktadır. Bu noktada şüphelilerden birinin kabul etmemesi halinde usulün uygulanmayacağı düzenlemesi yerine, iştirak halinde işlenen suçlarda usulün uygulanmasının tüm şüphelilerin kabulüne bağlı olacağına ilişkin bir düzenleme getirilmesinin daha isabetli olacağı kanaatindeyiz²⁸⁰⁴.

İştirak halinde işlenen suçlar bakımından savcı tarafından her bir şüpheliye ayrı ayrı bilgilendirme ve teklif yapılmalıdır²⁸⁰⁵. Aksi takdirde şüpheliler birbirlerinden etkilenebilecek veya bir şüphelinin baskı veya zorlaması üzerine usulün kabul edilmesi söz konusu olabilecektir. Bununla birlikte, şüphelilerin mahkeme önünde aynı anda dinlenmesi mümkündür²⁸⁰⁶. Usulün uygulanması tüm suç ortaklarının kabulüne bağlı olduğundan, şüpheli tarafından teklifin kabulünden sonra ancak hüküm kurulmadan önce suçun iştirak halinde işlendiğinin anlaşılması üzerine, diğer suç ortağına da teklif yapılması gerekmektedir. Bu durumda suç ortağının usulü kabul etmesi halinde

²⁸⁰² Düzenlemenin, cezanın şahsiliği ilkesine uygun olduğu hakkında ayrıca bkz. Tulay, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 129.

²⁸⁰³ Benzer yönde Atalay, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 684; Erdoğan, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 2025.

²⁸⁰⁴ Benzer yönde Soylu Ünver - Karaman Engür, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 55; Kocakale, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 79.

²⁸⁰⁵ Benzer yönde Aldemir, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**, s. 42-43.

²⁸⁰⁶ Şüphelilerin aynı anda dinlenmesinin zorunlu olmadığı ancak şüpheliler hakkında tek bir hüküm kurulması gerektiği hakkında bkz. Erdem - Şentürk, “**Seri Muhakeme Yöntemi**”, s. 595; Erdoğan, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 2025.

mahkemece hüküm kurulması mümkün olacak, aksi halde mahkeme talebi reddedecektir²⁸⁰⁷. Bununla birlikte, itiraz kanun yoluna başvurulmuş ise itiraz üzerine hüküm kesinleşmeden önce veya süresi içinde henüz itiraz kanun yoluna başvurulmamış ise itiraz süresi dolana kadar suçun iştirak halinde işlendiğinin anlaşılması halinde, iştirak eden suç ortağına teklif yapılması da mümkün görülmelidir²⁸⁰⁸. İtirazın reddi veya itiraz süresinin dolması üzerine hüküm kesinleştiğinde ise başlangıçta diğer suç ortağına teklif yapılmamış olması veya suç ortağının sonradan teklifi kabul etmemesi, seri muhakeme usulü kapsamında kurulan hükmün geçerliliğini ve kesinliğini etkilemez²⁸⁰⁹.

Açıklamalar çerçevesinde kanundaki söz konusu düzenlemeyi, seri muhakeme usulü uygulanırken tespit edilen tüm suç ortaklarının usulün uygulanmasını kabul etmesi gerektiği şeklinde anlamak gerekir²⁸¹⁰. Nitekim sonradan ortaya çıkan suç ortağına da seri muhakemenin teklif edilmesi ve kabulü halinde usulün uygulanması mümkündür. Ancak bu kişi, seri muhakemeyi kabul etmek zorunda olmadığı gibi, kabul etmemesi halinde mahkeme önünde yargılanacak ve böylece aynı olaya ilişkin farklı hükümlerin ortaya çıkması söz konusu olabilecektir²⁸¹¹.

İştirak türü ile ilgili bir ayırım yapılmadığından, söz konusu kuralın tüm iştirak türleri bakımından geçerli olduğu kabul edilmektedir²⁸¹². Bu bakımdan suça müşterek fail (TCK m. 37/1), azmettiren (TCK m. 38), maddi veya manevi yardım eden (TCK m. 39) şeklinde katılan birden fazla şüphelinin bulunduğu durumlarda, bütün suç ortaklarının kabulü olmaksızın usulün uygulanması imkânının bulunmadığı söylenmelidir. Bununla birlikte, usulün uygulanmasında, tüm şüphelilerin kabulü halinde dahi özellikle yardım etmenin söz konusu olduğu hallerde birtakım sorunlar ve adil olmayan sonuçlar ortaya çıkacaktır. Birden fazla kişi tarafından işlenen suçlar hakkında yapılan yargılama sonucunda, cezanın bireyselleştirilmesi gereği sanıkların farklı cezalara mahkûm olmaları söz konusu olabilmektedir. Öncelikle bu ihtimalde

²⁸⁰⁷ Benzer yönde Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 147.

²⁸⁰⁸ Benzer yönde Yılmaz - Apış, “**Seri Muhakeme**”, s. 84-85.

²⁸⁰⁹ Benzer yönde Erdem - Şentürk, “**Seri Muhakeme Yöntemi**”, s. 588; Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 37. Ayrıca bkz. Kocakale, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 81. Böyle bir durumda kanun yararına bozma veya yargılamanın yenilenmesi kurumunun uygulanması gerektiği hakkında bkz. Erdoğan, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 2009.

²⁸¹⁰ Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 37.

²⁸¹¹ Benzer yönde Taneri, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 58.

²⁸¹² Erdem - Şentürk, “**Seri Muhakeme Yöntemi**”, s. 588; Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 255. Ayrıca bkz. Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 35.

seri muhakeme usulünün uygulanabileceği kabul edildiğinde, savcı tarafından belirlenen yaptırım yalnızca TCK m. 61/1 hükmü göz önüne alarak belirleneceğinden ve cezanın belirlenmesinde yardım etme halinde indirim yapılmasını gerektiren iştirak hükümlerinin uygulanmasına olanak bulunmadığından, fail ve şeriklerin aynı veya birbirine yakın cezalar ile cezalandırılması söz konusu olacaktır²⁸¹³. Yardım eden şerik, seri muhakeme usulünü kabul etmemesi halinde ise genel hükümlere göre yapılacak yargılama neticesinde hem TCK m. 39 gereği yarı oranda indirilmiş ceza alacağından hem de TCK m. 62’de düzenlenen takdiri indirim nedenleri uygulanabileceğinden, seri muhakeme usulünü kabulü halinde alacağı cezadan daha az ceza alabilecektir.

Önemli bir avantaj elde etmediğinden bahisle şerik tarafından seri muhakeme usulü kabul edilmediğinde, fail usulü kabul etmiş olsa da CMK m. 250/11 hükmü gereğince seri muhakeme usulü uygulanamayacak ve kabul eden fail ceza indiriminden yararlanamayacaktır. Bu halde şerikler yönünden seri muhakeme usulünün uygulanamayacağından bahisle, dosyanın ayrılarak genel hükümlere göre soruşturmanın sürdürüleceği görüşüne de katılmak mümkün değildir²⁸¹⁴. Nitekim CMK m. 250/11 hükmü gereğince, iştirak halinde işlenen suçlarda, tüm suç ortaklarının kabulünün bulunması koşuluyla seri muhakeme usulü uygulanacaktır. Ayrıca yukarıda açıklandığı üzere, TCK’nın 61. maddesinin 1. fıkrası dışında diğer fıkralarında düzenlenen indirim ve artırım nedenlerinin bulunması halinde, bu hükümler cezanın bireyleştirilmesinde dikkate alınamayacak olsa da seri muhakeme uygulanmasına engel bir durum bulunmamaktadır²⁸¹⁵. Bu kapsamda seri muhakeme usulünde yaptırım belirlenirken TCK m. 61’in tümüyle uygulanabilmesine olanak sağlayacak bir düzenleme getirilmesine yönelik önerimizi yinelemekteyiz.

Seri muhakeme usulünün uygulanmayacağı hallerin düzenlendiği CMSMY’nin 7. maddesinin 2. fıkrasında, seri muhakeme usulü kapsamındaki suçun, iştirak halinde

²⁸¹³ Tüm fail ve şeriklerin kabulünün bulunması halinde savcının takdir yetkisinin bulunmadığı, seri muhakeme usulünün uygulanması gerektiği, ancak müdafinin mevcut durumu değerlendirerek gerekli yönlendirmeleri yapacağı ileri sürülmektedir. Bkz. Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 39, 55.

²⁸¹⁴ Bu görüş için bkz. Aldemir, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**, s. 59. Böyle bir ihtimalde, seri muhakeme usulünde ve mahkeme önündeki yargılamada farklı sonuçlara varılmasının gündeme gelmesi adaletsizlik doğuracaktır.

²⁸¹⁵ Bu konuda ayrıca bkz. Üçüncü Bölüm III - A - 4 - b - bb Temel Cezanın Belirlenmesinde TCK m. 61/1 Dışındaki Hususların Göz Önünde Bulundurulamaması ve Zincirleme Suça İlişkin Hükümlerin Uygulanması başlığı.

işlenmesi durumunda şüphelilerden birinin bu usulün uygulanmasını kabul etmemesi veya birinci fıkra kapsamındaki kişilerle birlikte işlenmesi halinde seri muhakeme usulünün uygulanmayacağı düzenlenmektedir. Buna göre, iştirak halinde işlenen usule tabi suçlarda şüphelilerden birinin kabul etmemesi halinde usulün uygulanmaması kuralına ek olarak; suçun yaş küçüğü, akıl hastası veya sağır ve dilsizler ile birlikte işlenmesi halinde de seri muhakemenin uygulanmayacağına ilişkin bir kural getirilmiştir. Dolayısıyla kanun ile öngörülen usulün uygulanamayacağı hallere yönetmelik ile bir istisna daha tanındığı söylenebilir. Bununla birlikte, yaş küçüklüğü, akıl hastalığı ve sağır dilsizlik hallerinde şüpheli hakkında usul uygulanamayacağından, özellikle bu kişilerden cezai sorumluluğu bulunmayanlar bakımından teklifin de özgür irade ile kabulünden bahsedilemeyeceğinden, iştirak halinde işlenen suçlarda tüm şüphelilerin kabulü gerektiğinden ve bu hallerde şüphelilerden biri tarafından usulün kabul edilmesi mümkün olmadığından, eylemin söz konusu kişiler ile iştirak halinde gerçekleştirilmesi durumunda esasen seri muhakemenin uygulanma imkânının bulunmadığı ifade edilmelidir²⁸¹⁶.

CMSMY'nin 7/2. maddesinde suçun belirtilen kişilerle birlikte işlenmesinden söz edildiğinden ancak müşterek faillik halinde bu hükmün geçerli olacağı, şerik olarak suça katılma halinde seri muhakeme usulünün uygulanabileceği görüşü ileri sürülse de kanaatimizce, maddede yer alan birlikte işlenmesi ibaresinin kişiler arasında iştirak iradesi bulunması şeklinde anlaşılması uygun olur²⁸¹⁷. Ayrıca örneğin, yaş küçüğü, akıl hastası veya sağır ve dilsiz olan kişinin suçta araç olarak kullanıldığı dolaylı faillik hallerinde, dolaylı fail hakkında seri muhakeme usulü uygulanmamalı ve muhakeme genel hükümlere göre sonuçlandırılmalıdır²⁸¹⁸. Söz konusu düzenlemeye yer verilmesi uygun görülmeyle birlikte, bu noktada kanun ile getirilmesi gereken bir düzenlemenin yönetmelik ile getirilmiş olması eleştiri konusudur²⁸¹⁹. Kanundaki düzenlemeden dolayı aynı sonuç doğsa da kanunda seri muhakeme

²⁸¹⁶ Benzer yönde Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 110; Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 112. İştirak halinde işlenen suçlarda faillerden biri küçük veya akıl hastası ise diğer kişi hakkında seri muhakeme usulünün uygulanmasına kanunen bir engel olmadığı hakkında bkz. Aldemir, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**, s. 60.

²⁸¹⁷ Söz konusu görüş sahibi yazar tarafından yaş küçüğünün şerik olarak katılması halinde fail açısından seri muhakeme usulü olanağı olacakken, müşterek fail olarak katılması halinde bu olanağın ortadan kalkmasının haklı bir gerekçeye dayanmadığı da ifade edilmektedir. Bkz. Tulay, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 130.

²⁸¹⁸ Benzer yönde Aygörmaz - Korkmaz, **Serî Muhakeme ve Basit Yargılama Usûlü Muhakeme Stratejileri**, s. 10.

²⁸¹⁹ Düzenlemeye kanunda yer verilmesinin daha doğru olacağı hakkında bkz. Tulay, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 130.

usulü kapsamındaki suçun yaş küçükleri, akıl hastaları veya sağır ve dilsizler ile iştirak halinde işlenmesi halinde seri muhakeme usulünün uygulanmayacağına ilişkin açık bir hüküm getirilmesi daha uygun bir tercih olacaktır.

3. Seri Muhakeme Usulü Kapsamına Giren Bir Suç ile Bu Kapsama Girmeyen Bir Suçun Birlikte İşlenmesi

Seri muhakeme usulüne tabi bir suçun başka bir suç ile birlikte işlenmesi söz konusu olabilir. Birlikte işlenen ve aralarında içtima ilişkisi bulunmayan suçların hepsinin seri muhakeme usulüne tabi olması halinde bir sorun bulunmaz. Bu durumda seri muhakeme usulü hükümleri bütün suçlar hakkında uygulanabilecek; bu suçların birlikte işlenmeleri ile birbirlerinden bağımsız olarak işlenmeleri açısından bir fark bulunmadığı kabul edilebilecektir. Örneğin, ruhsatsız silah ile havaya ateş edilmesi halinde, her ikisi de seri muhakeme usulü kapsamında olan 6136 sayılı Kanun m. 13/1’de düzenlenen kanuna aykırı olarak silah bulundurulması suçu ile TCK m. 170/1’de düzenlenen genel güvenliğin kasten tehlikeye sokulması suçu oluşacaktır. Bu durumda fail iki ayrı hareketi bulunduğundan suçlardan ayrı ayrı cezalandırılacak ve bu suçlar hakkında seri muhakeme usulü uygulanabilecektir. Ayrıca kumar oynanması için yer ve imkân sağlama suçunun 1072 sayılı Kanun’a aykırılık suçu ile birlikte işlenmesi halinde, failin her iki suçtan ayrı ayrı cezalandırılması söz konusu olacak ve bu suçlardan dolayı ayrı ayrı seri muhakeme usulünün uygulanması gündeme gelecektir²⁸²⁰.

Değişik zamanlarda işlenen seri muhakemeye tabi iki ayrı suç bakımından seri muhakeme usulünün ayrı ayrı işletileceği konusunda tereddüt bulunmamaktadır. Şüphelinin seri muhakeme kapsamında olan bir suçtan yakalandığında gerçek kimliği yerine başkasının adını ve kimlik bilgilerini kullanmak suretiyle ayrıca başkasına ait kimlik veya kimlik bilgilerinin kullanılması suçunu işlemesi hali bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bu gibi hallerde şüphelinin seri muhakemeye tabi her bir suç için seri muhakeme uygulamasını kabul etmesi mümkün olmakla birlikte; bir suç için seri

²⁸²⁰ Yargıtay 19. Ceza Dairesi E. 2016/715, K. 2016/20790, T. 26.09.2016: “Birbirinden bağımsız olan 1072 sayılı Kanuna aykırılık ve 5237 sayılı TCK’nın 228/1. maddesinde düzenlenen “Kumar oynanması için yer ve imkân sağlama” suçlarından ayrı ayrı hüküm kurulması gerekirken, yazılı şekilde yalnızca bir suçtan hüküm kurulması...”; aynı yönde Yargıtay 19. Ceza Dairesi E. 2016/5016, K. 2018/1339, T. 13.02.2018 <https://karararama.yargitay.gov.tr> (Erişim Tarihleri: 20.11.2020) Ayrıca bkz. Aldemir, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**, s. 43.

muhakemeyi kabul etmesi, diğeri için ise kabul etmemesi durumunda seri muhakemenin kabul edildiği suç bakımından talepname, kabul edilmediği suç veya suçlar bakımından ise iddianame düzenlenmesi gerekecektir²⁸²¹.

Tek bir eylem ile her biri seri muhakeme usulü kapsamında olan birden fazla farklı suçun oluşması (TCK m. 44) söz konusu ise örneğin, şüpheliden bir adet ruhsatsız silah ve bir adet yasak bıçak ele geçirilmesi ihtimalinde, tek bir fiil ile hem 6136 Sayılı Kanun'un 13/1. maddesinde düzenlenen suç hem de 15/1. maddesinde düzenlenen suç oluşacaktır ve en ağır cezayı gerektiren suçtan dolayı hüküm kurulması gerektiğinden sadece ağır cezayı gerektiren suç bakımından seri muhakeme usulü işletilmelidir²⁸²². Yine alkol etkisinde olan kişinin yayaların hayatını tehlikeye sokacak şekilde araç kullanması ihtimalinde, tek bir fiil ile her ikisi de seri muhakeme kapsamında olan TCK'nın 179. maddesinin hem 2. fıkrasının hem de 3. fıkrasının koşulları gerçekleşeceğinden TCK m. 44 hükmü uygulama alanı bulacaktır²⁸²³. Bu gibi durumlarda yalnızca ağır cezayı gerektiren suçtan dolayı yaptırım belirlenerek talepname düzenlenmesi gerekir.

Tüm bunların yanında, seri muhakeme kapsamında olan bir suçun kapsama girmeyen bir suç ile birlikte işlenmesi durumu ile sıklıkla karşılaşılabilmektedir. Örneğin, başkasına ait kimlik veya kimlik bilgilerinin kullanılarak dolandırıcılık suçunun işlenmesi ihtimalinde; işlenen suçlardan başkasına ait kimlik veya kimlik bilgilerinin kullanılması suçu seri muhakeme usulü kapsamında iken, dolandırıcılık suçu seri muhakeme kapsamında değildir. Seri muhakeme usulüne ilişkin CMK'nın 250. maddesinin ilk halinde, seri muhakeme usulü kapsamına giren bir suçun kapsama girmeyen başka bir suçla birlikte işlenmesi durumunda usulün uygulanıp uygulanmayacağına ilişkin bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Seri muhakeme usulüne ilişkin hükümlerde bu konuda düzenleme getirilmemiş olması nedeniyle konu

²⁸²¹ Benzer yönde Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 130.

²⁸²² Yerleşik Yargıtay uygulaması, tek bir fiille 6136 sayılı Kanun'un 13/1 ve 15/1. maddelerini ihlal eden fail hakkında, TCK'nın 44. maddesinde düzenlenen fikri içtima hükümleri uyarınca en ağır cezayı gerektiren 6136 sayılı Kanun'un 13/1. maddesine göre cezalandırılması yönündedir. Bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2014/8-605, K. 2018/243, T. 29.05.2018; Ayrıca bkz. Yargıtay 4. Ceza Dairesi E. 2014/31622, K. 2018/19498, T. 13.11.2018 <https://karararama.yargitay.gov.tr> (Erişim Tarihleri: 20.11.2020) 6136 sayılı Kanun'un 13/3. maddesinde tanımlanan ruhsatsız silah ve mermi bulundurmak suçu ile Kanun'un 15/1. maddesinde düzenlenen yasak niteliği haiz bıçak taşımak suçu bakımından benzer uygulama için bkz. Yargıtay 8. Ceza Dairesi E. 2017/19867, K. 2018/9961, T. 27.09.2018 www.kazanci.com (Erişim Tarihleri: 20.11.2020).

²⁸²³ Önok, **"Trafik Güvenliğini Tehlikeye Sokma Suçu"**, s. 187.

doktrinde tartışılmış ve bu durumda seri muhakeme usulünün uygulanamayacağını dile getiren görüşler yer bulmuştur²⁸²⁴. Ancak doktrindeki ağırlıklı görüş, özel bir düzenleme bulunmaması nedeniyle usule tabi suç için seri muhakemenin uygulanabileceği yönünde olmuştur²⁸²⁵. Seri muhakeme usulünde konuya ilişkin bir düzenleme öngörülmediğinden, bu halde uygulama yasağı öngören düzenlemelere yer veren uzlaştırmadaki (CMK m. 253/3) ve basit yargılama usulündeki (CMK m. 251/8) hükümlerin kıyas yoluyla seri muhakeme usulünde uygulanmasının mümkün olup olmadığı değerlendirildiğinde ise; bu hükümler istisnai nitelikte düzenlemeler olduğundan ve sadece öngörüldükleri durumlar için uygulanabileceğinden, söz konusu hükümlerin seri muhakeme usulü hakkında kıyasen uygulanamayacağı sonucuna ulaşılmıştır²⁸²⁶. Aynı zamanda seri muhakeme usulü bakımından da söz konusu düzenlemelere benzer yönde düzenleme yapılması gerektiği dile getirilmiştir²⁸²⁷.

Doktrindeki tartışmalara, 8.7.2021 tarihli ve 7331 sayılı Kanun değişikliği neticesinde 250. maddenin 11. fıkrasına eklenen cümle ile son verilmiş ve seri muhakeme usulünün uygulanmayacağı hallere bir yenisi eklenmiştir. Buna göre seri muhakeme usulü, bu kapsama giren bir suçun, kapsama girmeyen başka bir suçla

²⁸²⁴ CMK m. 250/1’de yer alan suçlar ile maddede yer almayan suçların birlikte işlenmesi halinde usulün uygulanmayacağı görüşü için bkz. Erdem - Şentürk, “**Seri Muhakeme Yöntemi**”, s. 587. Ayrıca bkz. Aygörmaz - Korkmaz, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü Muhakeme Stratejileri**, s. 12-13; Aldemir, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**, s. 59-60.

²⁸²⁵ Seri muhakeme kapsamına giren suç bakımından seri muhakeme usulünün uygulanacağı; seri muhakeme kapsamına girmeyen suç hakkında ise muhakemenin genel hükümlere göre yürütülmesi hakkındaki görüş için bkz. Taşkın, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 69; Değirmenci, “**Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme Usulü**”, s. 20; Atalay, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 667; İldırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 130; Yavuz, **Kovuşturmayaya Alternatif Yöntemler**, s. 253; Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 30; Işıka, “**General Evaluation of Serial Trial Procedure**”, s. 163; Evik - Evik, “**The Accelerated Trial**”, s. 219. Bu hallerde muhakemenin, seri muhakeme kapsamında olan fiilin içtima hükümlerine göre cezalandırılmayacağı haller saklı kalmak koşuluyla, seri muhakeme usulüne göre sonuçlandırılması gerektiğine ilişkin görüş için bkz. Yaşar, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 263. Bununla birlikte, birden fazla suçun birlikte işlenmesi halinde seri muhakemenin uygulanması sonucunda hükmedilecek mahkûmiyetin, seri muhakeme kapsamına girmeyen suçtan dolayı hükmedilen cezanın bireyselleştirilmesinde negatif etkiler doğurabileceği; seri muhakeme sonucunda verilen mahkûmiyetin, hükmün açıklanmasının geri bırakılması veya erteleme gibi cezanın bireyselleştirilmesi hallerinde etki doğurmaması gerektiği savunulmuştur. Bkz. Yaşar, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 263-264.

²⁸²⁶ Kanun koyucunun bilinçli olarak düzenlenmediği konularda kıyasın mümkün olmadığından bahisle, seri muhakeme usulündeki bu durumun kanun koyucunun bilinçli tercihi olduğuna dayanarak aynı sonuca ulaşan görüş için bkz. Taşkın, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 69. Ancak kanun değişikliği ile söz konusu duruma ilişkin düzenleme getirilmiş olması, kanun koyucunun bu konuda bilinçli bir tercih yaptığı sonucuna ulaşmayı zorlaştırmaktadır.

²⁸²⁷ Yavuz, **Kovuşturmayaya Alternatif Yöntemler**, s. 254; Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 30. Ayrıca tek bir hareketin, kapsamda yer alan suç ile birlikte kapsamda yer almayan bir suçu oluşturması halinde zaten genel hükümlere göre yargılama yapılacağından, seri muhakeme usulünden beklenen fayda olan iş yoğunluğun azaltılmasının söz konusu olmayacağı ifade edilmiştir. Bkz. Baytaz, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 246. Benzer yönde Işıka, “**General Evaluation of Serial Trial Procedure**”, s. 167.

birlikte işlenmiş olması halinde uygulanmaz. O halde şüphelinin işlediği suçlardan birinin seri muhakeme kapsamında olması, diğerinin ise seri muhakeme kapsamında olmaması ihtimalinde, her iki suça ilişkin muhakeme genel hükümler uyarınca yürütülecektir. Nitekim birlikte işlenen suçlardan kapsamda olan suç bakımından seri muhakeme usulünün uygulanabileceğini kabul etmenin, kapsamda olmayan suç için zaten genel hükümlere göre yargılama yapılacağından, seri muhakemenin amaçlarından olan mahkemelerinin iş yükünün azaltılması amacı ile uyumlu olduğu da söylenemeyecektir²⁸²⁸.

Yukarıda ifade edildiği üzere, uzlaştırmaya tabi suçlar bakımından da benzer bir istisna geçerlidir²⁸²⁹. Bu kapsamda seri muhakeme usulünün uygulanması yönünden getirilen istisna bakımından uzlaştırmadaki düzenlemeye ilişkin değerlendirmeler yol gösterici olabilecektir. Uzlaştırma kapsamına giren bir suçun, bu kapsama girmeyen bir başka suçla birlikte aynı mağdura karşı işlenmiş olması halinde uzlaştırma hükümleri uygulanmayacaktır²⁸³⁰. Aynı fail tarafından işlenmekle birlikte, suçlar arasında amaç birliği bulunması ya da zaman veya yer birlikteliğinin bulunması çerçevesinde geniş bağlantının varlığı halinde suçlar birlikte işlenmiş kabul edilmelidir²⁸³¹. Yine bu hükmün aynı kişiye karşı işlenen eş zamanlı fiiller olarak anlaşılması ve kişinin farklı zamanlarda farklı kişilere karşı işlediği uzlaştırma kapsamında olmayan suçların, bu kapsamdaki bir başka suçtan dolayı yapılacak olan uzlaştırma yolunu kapatmaması gerektiği ifade edilmektedir²⁸³². Bunun yanında aynı

²⁸²⁸ Benzer şekilde uzlaştırmının, yargının hızlandırılmasına hizmet etmesi ve taraflar arasındaki uyuşmazlığı tamamen ortadan kaldırması şeklindeki amaçları dikkate alınarak, bu kapsama giren bir suçun, bu kapsama girmeyen bir başka suçla birlikte işlenmesi halinde her iki suç bakımından da uzlaştırma yoluna gidilemeyeceğinin düzenlendiği ifade edilmektedir. Bkz. Yerdelen - Özbek - Altuntaş - Boz - Erdem - Yılmaz, **Uzlaştırma**, s. 299.

²⁸²⁹ Uzlaştırma kapsamında kalan bir suçun bu kapsamda olmayan bir suçla birlikte işlendiği gerekçesiyle uzlaştırma kapsamından çıkarılmasının eşitlik ilkesine aykırı olduğu ileri sürülerek, iptali istenmiş olsa da Anayasa Mahkemesi hükmü Anayasa'ya aykırı görmemiştir. Bkz. AYM, E. 2013/20, K. 2013/50, T. 03.04.2013, R.G. Tarih-Sayı: 12.05.2013-28645.

²⁸³⁰ Yargıtay birlikte işleme kriterinin aynı mağdura karşı işlenen suçlar bakımından uygulanabilir olduğuna karar vermiştir. Bkz. Yargıtay 18. Ceza Dairesi E. 2017/4321, K. 2017/14993, T. 18.12.2017. Ancak daha sonra YCGK, aynı mağdura karşı işlenme ölçütünün uygulama alanı bulamayacağını belirtmiştir. Bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2018/112, K. 2018/635, T. 13.12.2018 <https://karararama.yargitay.gov.tr> (Erişim Tarihleri: 21.11.2020). 07.10.2019 tarihli ve 7188 sayılı Kanun ile hükmeye aynı mağdura karşı ibaresi eklenmiştir. CMK m. 253/3'ün 2. cümlesinde yer alan hükmün, kanun koyucunun uzlaştırmının kapsamının ve uygulamasının genişletilmesi yönündeki iradesine aykırılık teşkil ettiği, dolayısıyla bu hükmün kaldırılması gerektiği hakkında bkz. Ekici Şahin - Yemenici, "**Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma**", s. 476. Bir başka görüş tarafından ise, hükmün kanundan çıkarılması gerektiği, zira tarafları aynı olsa dahi uzlaştırma kapsamında olan suç sebebiyle tarafların uzlaştırma yoluna gitmek isteyecekleri durumların söz konusu olabileceği ileri sürülmektedir. Bkz. Yerdelen - Özbek - Altuntaş - Boz - Erdem - Yılmaz, **Uzlaştırma**, s. 299-300.

²⁸³¹ Yerdelen - Özbek - Altuntaş - Boz - Erdem - Yılmaz, **Uzlaştırma**, s. 159-160.

²⁸³² Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 857.

mağdura karşı işlenme ölçütüne seri muhakemeye ilişkin düzenlemede yer verilmediği ifade edilmelidir. Yargıtay da uzlaştırma kapsamındaki düzenlemenin uygulanması için bazı kriterler getirmektedir. Buna göre, fiillerin farklı tarihlerde gerçekleştirilmesi veya fiiller arasında yalnızca bağlantı bulunması birlikte işleme olarak kabul edilmemektedir²⁸³³.

Suçların birlikte işlenmesi, suçların içtimaı kapsamında işlenen suçlarla ilgili olabilir²⁸³⁴. Bu noktada tek bir fiil ile birden fazla farklı suç olmasına rağmen tek ceza verilmesi gereken hallerden farklı neviden fikri içtima önem taşımaktadır. İşlediği bir fiil ile birden fazla farklı suçun oluşmasına sebebiyet veren kişi bakımından; bu suçlardan birinin seri muhakeme kapsamına giren bir suç, diğerinin ise kapsama girmeyen başka bir suç olması durumunda, birlikte işlenen suçlar bakımından getirilen yasak gereği seri muhakeme usulü uygulanamaz²⁸³⁵.

Özellikle seri muhakeme usulüne tabi tehlike suçları olan genel güvenliğin kasten tehlikeye sokulması suçu (TCK m. 170) ile trafik güvenliğini tehlikeye sokma suçları (TCK m. 179/2-3) bakımından çeşitli ihtimaller söz konusu olabilir. Örneğin, şehir merkezinde havaya ateş ederek mağduru tehdit eden ve kimsenin ölmesine veya yaralanmasına neden olmayan kişi bakımından silahla tehdit suçu (TCK m. 106/2-a) ve ayrıca genel güvenliğin kasten tehlikeye sokulması suçu (TCK m. 170/1-c) oluşacaktır²⁸³⁶. Yargıtay kararları uyarınca TCK m. 44 gereğince fikri içtima hükmü

²⁸³³ Değirmenci, “Uygulamacının 10 Sorusu Işığında Uzlaştırma”, s. 669-670.

²⁸³⁴ 08.07.2021 tarihli 7331 sayılı Kanun ile değişiklik getirilmeden önce bu durum doktrinde değerlendirilmiştir. Farklı neviden fikri içtimanın uygulanacağı hallerde ve ağır cezayı gerektiren suç seri muhakemeye tabi değil ise seri muhakemenin uygulanmayacağı ve genel hükümlere göre yargılama yapılacağı ifade edilmiştir. Bkz. Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 107; Tulay, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 125. Ağır cezayı gerektiren suçun seri muhakeme usulünde yasal ceza indirimi yapılmaksızın belirlenmesi gerektiği ve daha ağır cezayı gerektiren suç seri muhakeme usulü kapsamında ise seri muhakemenin uygulanabileceği hakkında bkz. Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 107. Örneğin, tek bir eylem ile tehlike suçu olan trafik güvenliğini tehlikeye sokma suçu ve zarar suçu olan taksirle yaralama suçunun olduğu durumlarda, eylemin farklı neviden fikri içtima kuralları gereğince soruşturma evresinde cezası ağır olan veya görünüşte içtima kuralı uyarınca zarar suçu olan taksirle yaralama suçunu oluşturması sebebiyle şüpheli hakkında seri muhakeme usulünün uygulanmayacağı ileri sürülmüştür. Bkz. Aldemir, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**, s. 35-36.

²⁸³⁵ Uzlaştırma bakımından benzer bir tespit için bkz. Akbulut - Aksan, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma**, s. 74.

²⁸³⁶ Tehdit suçu, soyut tehlike suçudur. Bkz. Mehmet Emin Alşahin, “Tehdit Suçunun Silahla İşlenmesi (Silahlı Tehdit)”, **Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. X, S. 2, 2015, s. 104. Genel güvenliğin kasten tehlikeye sokulması suçunun düzenlendiği 170. maddenin 1. fıkrasındaki suç somut tehlike suçu, ikinci fıkrasındaki suç ise soyut tehlike suçudur. Bkz. Halil Polat, “*Genel Güvenliğin Tehlikeye Sokulması Suçu ile Bu Suçun Diğer Suçlarla İçtimaı*”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, S. 1, 2010, s. 138.

geçerli olacağından kişi yalnızca daha ağır cezayı gerektiren silahla tehdit suçundan sorumlu tutulacaktır²⁸³⁷. Yine Yargıtay kararlarına göre, failin eyleminin hem zarar suçu olan kasten yaralama (öldürme) veya olası kastla yaralama (öldürme) hem de tehlike suçu olan genel güvenliğin kasten tehlikeye sokulması suçunu oluşturması halinde fail, TCK m. 44 uyarınca bu suçlardan ağır olanı ile cezalandırılacaktır²⁸³⁸. Benzer şekilde Yargıtay tarafından tek bir fiil ile genel güvenliğin kasten tehlikeye sokulması suçu ile mala zarar verme suçlarının oluşması durumunda da farklı neviden fikri içtima kurallarının uygulanması gerektiğine karar verilmektedir²⁸³⁹. Görevi yaptırmamak için direnip havaya ateş eden kişi örneğinde olduğu gibi, görevi yaptırmamak için direnme ile genel güvenliğin kasten tehlikeye sokulması suçunun tek bir hareketle işlenmesi mümkün olup bu durumda TCK m. 44 gereğince en ağır cezayı gerektiren suçtan hüküm kurulması gerektiği kabul edilmektedir²⁸⁴⁰. O halde genel güvenliğin tehlikeye sokulması suçu ya TCK m. 44 hükmü gereğince cezalandırılmayacak ya da tehlike suçu olması sebebiyle zarar suçunun gerisine çekilip uygulanamayacak olduğundan, benzer örneklerde suçların birlikte işlendiğinden bahisle seri muhakeme usulünün uygulanması yoluna gidilemeyecektir.

²⁸³⁷ Yargıtay 4. Ceza Dairesi E. 2015/26633, K. 2020/800, T. 14.01.2020; Yargıtay 4. Ceza Dairesi E. 2017/4349, K. 2017/23954, T. 02.11.2017. Yargıtay bazı kararlarında ise bu suçların birlikte işlenmesi durumunda fikri içtima kuralları gereği sadece ağır olan suçtan hüküm kurulması gerektiği yerine genel güvenliğin tehlikeye sokulması suçunun unsurlarının oluşmadığına karar vermektedir. Bkz. Yargıtay 1. Ceza Dairesi E. 2019/1662, K. 2019/4724, T. 05.11.2019 www.kazanci.com (Erişim Tarihleri: 20.11.2020).

²⁸³⁸ Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2010/8-51, K. 2010/162, T. 06.07.2010 www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 20.11.2020). Kararın içtima kuralları kapsamında değerlendirilmesi için bkz. Muhammed Demirel, “Karar Analizi Tehlike Suçları - Zarar Suçları Arasındaki İlişkinin İçtima Kuralları Kapsamında Değerlendirilmesi”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. LXXI, S. 1, 2013, s. 1479-1488. Benzer yönde bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2013/1-713, K. 2015/203, T. 09.06.2015; Yargıtay 3. Ceza Dairesi E. 2013/12595, K. 2014/1666, T. 21.01.2014; Yargıtay 3. Ceza Dairesi E. 2019/3406, K. 2019/11831, T. 29.05.2019; Yargıtay 3. Ceza Dairesi E. 2019/1172, K. 2019/10164, T. 13.05.2019 www.kazanci.com (Erişim Tarihleri: 20.11.2020). Genel güvenliğin kasten tehlikeye sokulması suçu ile kasten öldürme, taksirle öldürme, kasten yaralama veya taksirle yaralama suçlarının meydana geldiği olaylarda, TCK m. 44 gereği farklı neviden fikri içtima uygulanarak en ağır cezayı gerektiren suça ait cezadan dolayı cezalandırmanın yapılması gerektiğine ilişkin görüş için bkz. Polat, “Genel Güvenliğin Tehlikeye Sokulması Suçu”, s. 155-160.

²⁸³⁹ Yargıtay 8. Ceza Dairesi E. 2018/12112, K. 2019/11961, T. 08.10.2019; Yargıtay 8. Ceza Dairesi E. 2017/9153, K. 2019/7301, T. 21.05.2019 www.kazanci.com (Erişim Tarihleri: 20.11.2020). Aynı zamanda hem tehlike hem de zarar suçuna neden olunması halinde görünüşte içtima kuralı uyarınca zarar suçuna ilişkin normun öncelikli olarak uygulanmasına ilişkin görüşler de bulunmaktadır. Bir görüşe göre, bir fiilin aynı zamanda hem tehlike hem de zarar suçuna neden olması halinde görünüşte içtima kuralı uygulanarak, zarar suçuna ilişkin normun öncelikli olarak uygulanması gerekmekte olup Yargıtay kararlarında tek bir eylemle birden fazla farklı suçun oluşmasına sebebiyet verilmiş olacağından TCK m. 44 uyarınca farklı neviden fikri içtima hükümlerinin uygulanacağı kabul edilmektedir. Bkz. Aksoy Retornaz, “Genel Güvenliğin Kastan Tehlikeye Sokulması Suçu”, s. 12-13.

²⁸⁴⁰ Yargıtay 8. Ceza Dairesi E. 2019/9920, K. 2019/8530, T. 18.06.2019 www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 20.11.2020).

Seri muhakeme usulü kapsamındaki suçlardan tehlike suçları olan trafik güvenliğini tehlikeye sokma suçları bakımından (TCK m. 179/2-3); kişinin tek bir eylemi ile ölüm veya yaralama neticesiyle, örneğin taksirle yaralama (TCK m. 89) veya taksirle öldürme (TCK m. 85) suçu ve trafik güvenliğini tehlikeye sokma suçunun meydana geldiği durumlarda fikri içtima kuralları gereğince hareket edilmesi gerektiği şeklinde görüşler bulunmakla birlikte, bu durumda konunun tehlike ve zarar suçu bağlamında değerlendirilerek faillin zarar suçundan cezalandırılmasına ilişkin görüşler de ileri sürülmektedir²⁸⁴¹. Yargıtay, önceki yıllarda istikrarlı olarak TCK m. 44 uyarınca fikri içtima kuralları gereğince hareket edilmesi gerektiğini kabul etmekle birlikte, son yıllarda cezaların ağırlığını değil, zarar suçu-tehlike suçu ayrımını esas alarak karar vermektedir²⁸⁴². Bununla birlikte, görünüşte içtimada birden fazla suçun gerçekleşmesinin görünüşte olması nedeniyle her bir suçtan ceza verme olanağı bulunmamakta, fikri içtima halinde ise en ağır cezayı gerektiren suç cezalandırılmaktadır. Her iki halde de trafik güvenliğini tehlikeye sokma ve yaralama veya öldürme suçlarının birlikte işlendiğinden bahisle, seri muhakeme usulünün uygulanmayacağını ifade etmek gerekir.

Gerçek içtima kurallarının uygulanacağı hallerde suçların birlikte işlenmesi söz konusu olabilir. Gerçek içtima söz konusuysa her suç ayrı ayrı cezalandırılmaktadır. Örneğin; şüpheli ruhsatsız şekilde bir silah bulundururken veya taşıırken bu silahla birini yaralar veya öldürürse, gerçek içtima kuralı uygulama alanı bulacak ve her ne kadar 6136 sayılı Kanun'un 13/1. maddesinde düzenlenen suç seri muhakeme

²⁸⁴¹ Bu ihtimalde doktrindeki baskın görüşe göre, fikri içtima kuralları gereği hareket edilmesi gerektiği kabul edilmekle birlikte, başka bir görüş tarafından TCK m. 179/2-3 ile taksirle neden olunan netice arasındaki ilişkinin asli-tali norm kurallarına göre çözümlenmesi gerektiği, tehlike suçu olan m. 179'a ilişkin normun, zarar suçu olan m. 85 veya m. 89'un gerisine çekileceği ve uygulanmayacağı da ileri sürülmektedir. Bkz. Önok, "Trafik Güvenliğini Tehlikeye Sokma Suçu", s. 184-185. Bu durumda farklı neviden fikri içtima hükümleri uyarınca faile en ağır cezayı gerektiren suçun cezasının verilmesi gerektiğine ilişkin bir görüş için bkz. Cengiz Apaydın, "Taksirle Yaralama Suçu", **Ankara Barosu Dergisi**, S. 1, 2011, s. 101-102. Bir görüş tarafından, farklı bir gerekçe ileri sürülmekte olup trafik güvenliğini tehlikeye sokulması ile taksirle öldürme veya yaralama suçu bakımından asli-tali norma ilişkisinden bahsetmenin mümkün olmadığı; TCK m. 179'un 2. ve 3. fıkralardaki suçlar soyut tehlike suçu olduğundan toplumun geneline karşı işlenen suçlar olarak kabul edilmesi ve devamında işlenen zarar suçu ile arasında fikri içtima hükmü gereğince uygulama yapılması gerektiği ileri sürülmektedir. Bkz. Koray Doğan, "Tehlike Suçu ile Zarar Suçu Arasındaki Suçların İçtimai Sorunu", **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Y. 5, S. 16, Ocak 2014, s. 201-202. Ayrıca bkz. Doğan - Meraklı, **Trafik Ceza Hukuku**, s. 161-162. Bu konudaki tartışmalar için bkz. Aynural, **Soyut Tehlike Bağlamında Trafik Güvenliğini Tehlikeye Sokma Suçu**, s. 111 vd.

²⁸⁴² Zarar suçu-tehlike suçu ölçütünün esas alınması suretiyle, taksirle yaralama suçundan cezalandırmanın mümkün olduğu hallerde, bu suçtan hüküm kurulması gerektiği hakkında bkz. Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2018/2784, K. 2018/10246, T. 25.10.2018. Ayrıca bkz. Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2019/13086, K. 2019/11591, T. 10.12.2019 www.kazanci.com (Erişim Tarihleri: 20.11.2020).

kapsamında olsa da bu suç bakımından usul uygulanamayacaktır. Bununla birlikte, seri muhakeme usulünün, bu kapsama giren bir suçun, kapsama girmeyen başka bir suçla birlikte işlenmiş olması halinde uygulanmayacağına ilişkin 7331 sayılı Kanun ile getirilen kuralın, gerçek içtimanın söz konusu hallerde cezalandırma yönünden şüphelinin aleyhine olduğu değerlendirilebilir. Nitekim 7331 sayılı Kanun değişikliği öncesinde, böyle bir ihtimalde seri muhakeme usulünün işletilmesini engelleyen bir hüküm bulunmadığı ifade edilmelidir.

Seri muhakeme kapsamındaki suçun bileşik suç olması halinde, bileşik suçta gerçekte birden fazla değil tek suç söz konusu olduğundan ve her bir suçtan ayrı ceza verilmesi söz konusu olmadığından, kapsama giren bileşik suç için seri muhakeme usulünün işletilebileceği sonucuna ulaşmak gerekir²⁸⁴³.

Birlikte işlenen suçlarla ilgili olarak, usul kapsamına girmeyen suçla ilişkin kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verilmesi halinde, kapsamdaki suçla ilişkin seri muhakeme usulünün uygulanabilmesine imkân sağlanmalıdır. Örneğin, TCK m. 89/5 uyarınca bilinçli taksir hariç olmak üzere (m. 89/1 istisnası dışında), taksirle yaralama suçunun takibi şikâyetle bağlı olduğundan mağdurun şikayetçi olmaması veya şikayetinden vazgeçmesi durumunda, kovuşturma olanağının bulunmaması nedeniyle kovuşturmaya yer olmadığına karar verileceğinden, şüpheli hakkında yalnızca trafik güvenliğini tehlikeye sokma suçuna ilişkin hükümlerin uygulanması söz konusu olacaktır²⁸⁴⁴. Yine örneğin, somut olayda silahla tehdit suçuna ilişkin olarak yeterli şüphe oluşturacak delil elde edilememesi nedeniyle kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilebilecekken, genel güvenliğin kasten tehlikeye sokulması suç bakımından yeterli şüphenin bulunduğu haller söz konusu olabilir. Seri muhakeme usulü kapsamına giren suç yönünden yeterli şüphe bulunmakta iken, kapsamda olmayan suç

²⁸⁴³ Seri muhakeme kapsamında olan bileşik suç oluşturana fiilin sadece bir kısmının ortaya çıkıp, kalan kısmının muhakeme tamamlandıktan sonra ortaya çıkması halinde yeni bir yargılama yapılması ve yargılama sonucunda kurulan mahkûmiyet hükmündeki cezadan, seri muhakeme neticesinde verilen ilk cezanın mahsubunun yapılması gerektiği yönünde görüş bkz. Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 103-104. Bununla birlikte, mevcut düzenlemeye göre seri muhakeme kapsamındaki herhangi bir suçun bileşik suç özelliği göstermediği ifade edilmelidir.

²⁸⁴⁴ Ancak alkol veya uyuşturucu madde etkisiyle emniyetli bir şekilde araç sevk ve idare edemeyecek halde olmasına rağmen araç kullanan kişi bakımından en azından bilinçli taksir tartışılmalıdır. Bu bakımdan alkol veya uyuşturucu madde etkisinde trafiğe çıkan ve bu durumun getirdiği olumsuz etki neticesinde birilerini öldürebileceğini veya yaralayabileceğini öngören kişi bakımından bilinçli taksir veya olası kast sorumluluğu kabul edilmelidir. Bu konuda bkz. Batuhan Aktaş, “İnsan Öldürme Suçu Açısından Olası Kast - Bilinçli Taksir Ayırımının Yargıtay Kararları Işığında Değerlendirilmesi”, **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 10, S. 112, Aralık 2015, s. 24-25.

bakımından kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilmesi halinde, kapsama giren suçla ilgili olarak seri muhakeme usulünün uygulanması mümkün olmalıdır. Ancak bu durumda kovuşturmaya yer olmadığı kararının, itiraz süresinin geçmesi veya itiraz edilmesine rağmen itirazın reddedilmesi üzerine kesinleşmesi gerekir. Konuya ilişkin bir düzenlenmenin öngörülmesi uygun olacaktır.

Seri muhakeme kapsamındaki bir suçla kapsamda olmayan bir suçun birlikte işlenmesi nedeniyle iddianame düzenlenmesi üzerine yapılan yargılama sonucunda sanığın kapsamda olmayan suçtan beraat etmesi ihtimalinde, kovuşturma evresinde işletilmesi mümkün olmadığından kapsamdaki suç hakkında seri muhakemenin uygulanma olanağı bulunmamaktadır²⁸⁴⁵. Örneğin, kapsamda olmayan taksirle yaralama suçu bakımından sanığın eylemi ile netice arasında nedensellik bağının bulunmadığının anlaşılması üzerine beraat kararı verilse de sanığın alkol etkisi altında olduğunun rapor ile tespit edilmesi neticesinde seri muhakemeye tabi trafik güvenliğini tehlikeye sokma suçundan cezalandırılması gerekecektir. Bununla birlikte, adaletsiz sonuçlara yol açmamak bakımından seri muhakeme usulünün mahkeme tarafından uygulanmasına imkân sağlayan açık bir düzenlemeye yer verilmesi uygun olacaktır.

4. Yaş Küçüklüğü, Akıl Hastalığı ile Sağır ve Dilsizlik Hallerinin Bulunması

a. Genel Olarak

CMK m. 250/12 uyarınca, seri muhakeme usulü, yaş küçüklüğü ve akıl hastalığı ile sağır ve dilsizlik hallerinde uygulanmayacaktır. Benzer şekilde CMSMY m. 7/1 gereğince suç, seri muhakeme usulü kapsamında olsa bile Türk Ceza Kanunu'nda yer alan yaş küçüklüğü, akıl hastalığı veya sağır ve dilsizlik hallerinde bu usulün uygulanmayacağı kabul edilmektedir. Bu düzenlemeler ile seri muhakeme usulünün uygulanabileceği kişiler hakkında bir sınırlama yapıldığı görülmektedir. Her ne kadar yasal düzenlemelerde şüpheli veya mağdura ilişkin olarak bu hallerin dikkate alınıp alınmayacağı konusunda açıklık olmasa da söz konusu hallerin şüpheli açısından

²⁸⁴⁵ Benzer bir durumda uzlaştırmaya tabi olan suç bakımından uzlaştırma hükümlerinin uygulanabileceği hakkında bkz. Akbulut - Aksan, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma*, s. 72; Değirmenci, *“Ceza Muhakemesi Hukukunda Basit Yargılama Usulü”*, s. 44.

değerlendirilmesi gerektiği söylenmelidir. Aynı zamanda seri muhakeme usulünün düzenlendiği CMK m. 250’de bahsedilen yaş küçüklüğü, akıl hastalığı ile sağır ve dilsizlikten; kusurluluğu kaldıran ve azaltan hallere ilişkin TCK hükümleri kapsamında olan yaş küçükleri, akıl hastaları ve sağır dilsizlerin anlaşılması gerekir. Nitekim CMSMY m. 7/1 uyarınca da ilgili TCK hükümlerine atıf yapılmıştır²⁸⁴⁶. Seri muhakeme usulünün uygulanamayacağı yaş küçükleri TCK m. 31, akıl hastaları TCK m. 32 ve sağır ve dilsizler TCK m. 33 hükümlerine göre değerlendirilmelidir.

Yaş küçüklüğü, akıl hastalığı ve sağır ve dilsizlik bakımından suçun işlendiği zamanın mı yoksa seri muhakeme usulünün uygulanacağı zamanın mı esas alınacağı belirsizdir. Bu noktada suçu işlediği sırada on sekiz yaşını doldurmamış olan ancak soruşturma sırasında on sekiz yaşını doldurmuş olan şüpheli bakımından seri muhakeme usulünün uygulanıp uygulanamayacağı değerlendirilmelidir. Ancak CMSMY m. 7/1 düzenlemesi dikkate alındığında, yaş küçüklüğünün düzenlendiği TCK’nın 31. maddesine atıf yapıldığı ve fiili işlediği sırada on sekiz yaşını doldurmamış olan çocuklar bakımından söz konusu istisna hükmünün uygulanması gerektiğini, dolayısıyla soruşturma devam ederken on sekiz yaşını dolduran şüpheliler hakkında da seri muhakeme usulünün uygulanmayacağını söylemek gerekir²⁸⁴⁷. Nitekim cezanın bireyselleştirilmesinde sadece TCK’nın 61. maddesinin 1.fıkrası uygulama alanı bulacağından, seri muhakeme usulünde yaş küçüklüğü indiriminin uygulanmasının mümkün olmaması nedeniyle de bu sonuca varmanın daha isabetli olduğu kanaatindeyiz. Aksi yönde bir kabul, hükmün değiştirilerek seri muhakemenin çocuklar hakkında uygulanamayacağına ilişkin bir düzenleme öngörülmesi halinde mümkün olabilir. Dolayısıyla seri muhakemenin uygulanacağı zamanın esas alınması isteniyorsa, konuya ilişkin açık bir düzenleme getirilmelidir.

b. Yaş Küçüklüğü

Kusur yeteneğini kaldıran ve azaltan hallerden biri olan yaş küçüklüğünün ceza sorumluluğuna etkisinin düzenlendiği TCK m. 31 uyarınca, yaş küçüklüğü üç gruba

²⁸⁴⁶ Konunun kanunda düzenlenmesi gerektiği hakkında bkz. Baytaz, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 243.

²⁸⁴⁷ Aksi yönde Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 108; Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 43. Ayrıca bkz. Babayiğit - Karacan, “**Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**”, s. 890-891; Çağlar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 57.

ayrılarak ele alınmaktadır²⁸⁴⁸. Fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmamış olan çocukların ceza sorumluluğu bulunmamaktadır. Fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmuş olup da on beş yaşını doldurmamış olanların, işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamaması veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmemiş olması halinde ceza sorumluluğu bulunmamakla birlikte; işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin varlığı halinde fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmuş olup da on beş yaşını doldurmamış kişiler ve ayrıca fiili işlediği sırada on beş yaşını doldurmuş olup da on sekiz yaşını doldurmamış olan kişiler hakkında cezada belirli oranda indirim yapılacağı öngörülmektedir. Fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmamış olan çocuklar hakkında çocuklara özgü güvenlik tedbirleri uygulanabilir²⁸⁴⁹. Fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmuş olup da on beş yaşını doldurmamış olanların işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamaması veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmemiş olması halinde çocuklara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur.

Seri muhakeme usulünde şüphelinin teklifi algılaması, özgür irade ile bu teklifi kabul etmesi gerektiğinden ve şüpheli seri muhakeme usulünü kabul etmesi halinde önemli birtakım haklarından feragat ettiğinden, kusur yeteneğini kaldıran ve azaltan hallerden yaş küçüklüğü, akıl hastalığı ile sağır ve dilsizlik hallerinin seri muhakeme usulünün uygulama kapsamı dışında bırakıldığı ifade edilmelidir²⁸⁵⁰. Nitekim seri muhakeme usulünün uygulanması halinde şüpheli hakkında güvenlik tedbirleri uygulanmasına imkân tanınsa da genel olarak bu kişilerin özgür iradeye sahip olmalarından bahsedilemeyeceğinden, bu kişiler hakkında seri muhakeme usulünün

²⁸⁴⁸ Kusurluluğu etkileyen nedenlerden yaş küçüklüğü ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Artuk - Gökçen - Alşahin - Çakır, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 609 vd.; Koca - Üzülmüş, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 318 vd.; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 363 vd.; Özgenç, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 457 vd.; Akbulut, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 615 vd.

²⁸⁴⁹ Çocuklara özgü güvenlik tedbirleri hakkında bkz. Burçak Kaya, **Türk Hukukunda Çocuklara Özgü Güvenlik Tedbirleri**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019, s. 85 vd.; İlbiçe Selcen Peker, **Çocuklara Özgü Güvenlik Tedbirleri**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2021, s. 117 vd.

²⁸⁵⁰ Benzer yönde Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 41-42; Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 110. Bu konuda değerlendirmeler için ayrıca bkz. Üçüncü Bölüm III - A - 3 - b - bb - aaa Genel Olarak Özgür İrade ve Kusur Yeteneği başlığı.

uygulanması son derece sakıncalı olacaktır²⁸⁵¹. Bununla birlikte, bir görüş tarafından akıl hastası olan kişiler bakımından öngörülen istisna yerinde görülmekle birlikte; yaş küçüklüğü bakımından getirilen istisnanın isabetli olmadığı, bu kişilerin bu avantajlı usulden yararlandırılmamasının hakkaniyete uygun olmadığı gibi eşitlik ilkesine de aykırı bir durum olduğu değerlendirilmekte ve özellikle değerlendirme yapılmasına ihtiyaç olmaksızın cezai ehliyetinin bulunduğu kabul edilen on beş yaşını doldurmuş olup da on sekiz yaşını doldurmamış olan çocuklar bakımından usulün neden uygulanmadığının anlaşılamadığı ifade edilmektedir²⁸⁵². Bir başka görüş tarafından, daha az ceza alma imkânından mahrum bırakılmaları nedeniyle seri muhakeme usulünün ceza sorumluluğu bulunan akıl hastalarına, yaş küçüklerine ve sağır ve dilsizlere uygulanmamasının, Anayasa'nın 10. maddesi dikkate alınarak, anayasaya aykırılık teşkil ettiği iddia edilmektedir²⁸⁵³. Bu düşüncelerle on beş ila on sekiz yaş aralığındaki yaş küçükleri açısından seri muhakeme usulünün uygulanabilmesine imkân tanınması gerektiği düşüncesi ileri sürülmektedir²⁸⁵⁴. Ancak bu yöndeki görüşlerin isabetli olmadığı kanaatindeyiz.

On iki yaşını doldurmamış çocukların (TCK m. 31/1) temyiz kudretlerinin olmaması sebebiyle özgür iradeye sahip olacaklarından bahsedilemeyeceği gibi, cezai ehliyetleri bulunmamakta olduğundan seri muhakeme usulünün uygulanamayacağı açıktır. Bu noktada savcının, kusur yeteneği bulunmayan bir çocuğun suç işlediğinden şüphelendiğinde soruşturmaya hiç başlamaması, başlamışsa da kovuşturmayaya yer olmadığı kararıyla soruşturmaya son vermesi gerektiği ifade edilmektedir²⁸⁵⁵. Seri muhakeme usulüne ilişkin düzenlemelerde, ceza sorumlulukları bulunmakla birlikte, cezalarının belirli oranda indirileceği öngörülen fiili işlediği sırada on beş yaşını doldurmuş olup da on sekiz yaşını doldurmamış olanlar (TCK m. 31/3) bakımından

²⁸⁵¹ Benzer şekilde, bu kişilerin net bir irade serbestliği bulunmadığı için irade beyanına dayalı seri muhakeme usulüne tabi olmamalarının uygun bir yaklaşım olduğu hakkında bkz. Kızılarıslan, “**Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**”, s. 1925. Karş. Yaşar, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 261.

²⁸⁵² Yavuz, **Kovuşturmayaya Alternatif Yöntemler**, s. 256-257; Erdem - Şentürk, “**Seri Muhakeme Yöntemi**”, s. 589. Ayrıca bkz. Soylu Ünver - Karaman Engür, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 56. Cezai sorumluluğu bulunan 15-18 yaş arası yaş küçükleri ile 18-21 yaş arası sağır ve dilsizlerin bu istisna kapsamına alınmasının irade özgürlüğüne tanınan öncelik bakımından isabetli olmadığı hakkında bkz. Tulay, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 130.

²⁸⁵³ Erdoğan, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 1998, 2007.

²⁸⁵⁴ Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 108; Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 43-44. Ayrıca bkz. Yavuz, **Kovuşturmayaya Alternatif Yöntemler**, s. 258; Kocakale, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 69.

²⁸⁵⁵ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 736. Savcı tarafından verilmesi gereken kararın soruşturma yapılmasına yer olmadığı kararı olduğu hakkında bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 613.

bir ayırım yapılmadığı görülmektedir²⁸⁵⁶. 1412 sayılı CMUK döneminde çocuklar hakkında benzer bir yöntem olan ceza kararnamesinin verilip verilemeyeceği tartışılmıştır. 2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun uyarınca, on beş yaşını doldurmamayan küçükler ile on beş yaşından büyük olanlar ayırımı yapılmış; baskın görüş olarak on beş yaşını doldurmamayanlar hakkında yargılama yapılması gerektiğinden ceza kararnamesi verilemeyeceği, on beş ila on sekiz yaş grubundakiler hakkında ise ceza kararnamesi verilebileceği kabul edilmiştir²⁸⁵⁷. Seri muhakeme usulünde bu kişiler bakımından usulün uygulanması tamamen engellendiğinden teklifin kanuni temsilcilerine (veli veya vasi) yapılıp yapılamayacağı tartışmasının da bir önemi bulunmamaktadır²⁸⁵⁸.

Kanun koyucu, on iki ila on beş yaş grubundaki çocuklar hakkında düzenlenecek sosyal inceleme raporu uyarınca çocuğun işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin bulunduğu tespit edilse dahi seri muhakeme usulünün uygulanmasını kabul etmemektedir. Mahkeme özellikle çocuklara özgü tedbirlere karar verilmesi bakımından çocuğu görmeli ve bunun için duruşma yapılması esas olmalıdır.

Cezai ehliyeti bulunan çocuklar (TCK m. 31/3) bakımından bu kişilerin özgür iradesinin bulunabileceği söylenebilecek olsa da muhakemenin şüpheli/sanık bakımından daha güvenceli olan genel hükümler uyarınca yürütülmesinin esas alınması isabetlidir²⁸⁵⁹. Çocuk ceza adalet sistemi, çocuk suçluların cezalandırılmasından ziyade ıslahı ve yeniden topluma kazandırılması bakımından

²⁸⁵⁶ Benzer yönde Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 42.

²⁸⁵⁷ Karagülmez, **Ceza Kararnamesi ve Ön ödeme**, s. 89-93; Yokuş Sevik, “**Ön Ödeme ve Sulh Hakiminin Ceza Kararnamesi**”, s. 83. O dönemde Yargıtay’ın görüşünün bu yönde olduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte, Avusturya ve Alman hukuklarında on sekiz yaşından küçükler hakkında ceza kararnamesi verilemeyeceği kabul edilmiştir. Bkz. Karagülmez, **Ceza Kararnamesi ve Ön ödeme**, s. 87-88.

²⁸⁵⁸ Kızıllarslan, “**Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**”, s. 1925. Bununla birlikte, uzlaştırmının düzenlendiği CMK m. 253/4 uyarınca: “*Büro tarafından görevlendirilen uzlaştırmacı, şüpheli ile mağdur veya suçtan zarar görene uzlaşma teklifinde bulunur. Şüphelinin, mağdurun veya suçtan zarar görenin reşit olmaması halinde, uzlaşma teklifi kanunî temsilcilerine yapılır.*” Ancak burada uzlaştırmının onarıcı adalet yaklaşımı taşıyan bir alternatif çözüm yolu olduğundan seri muhakeme usulünden ayrıldığını da gözden kaçırmamak gerekir.

²⁸⁵⁹ Bu kişiler hakkında seri muhakeme usulünün uygulanabilmesinin avantaj ve dezavantajları hakkında değerlendirmeler için ayrıca bkz. Ildıran, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 152-153.

eğitimi esas alan yaptırım ve tedbirlerin uygulanmasını benimsemektedir²⁸⁶⁰. Aynı zamanda uluslararası belgelerde çocukların mümkün olduğunca yargılama süreci dışında tutulması esas alınmaktadır. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi'nin 40/3-b. maddesi uyarınca taraf devletler, hakkında Ceza Kanunu'nu ihlal ettiği iddiası ileri sürülen, itham edilen veya ihlal ettiği kabul olunan çocuklar bakımından adli kovuşturma olmaksızın önlemlerin alınması konusunda çaba göstermelidir²⁸⁶¹. Bu kapsamda örneğin, suça sürüklenen çocuklar hakkında onarıcı adalet yaklaşımı taşıyan uzlaşma kurumunun uygulanması mümkün olduğu gibi, cezai ehliyeti bulunan çocuklar bakımından mahkûmiyet hükmünü engelleyerek failin topluma yeniden kazandırılmasını amaçlayan önödeme kurumunun uygulanması da mümkündür²⁸⁶². Bu bakımdan cezai sorumluluğu bulunan çocuklar hakkında, deneme süresi sonuna kadar çocuğun belirlenen şartlara uyması halinde davanın açılmamasını sağlayan ve seri muhakeme usulünden önce değerlendirilmesi gereken kamu davasının açılmasının ertelenmesi kurumunun uygulanması öncelikli olarak bu amaca hizmet edecektir²⁸⁶³.

Çocukların muhakemesinin temel ilkeleri olan çocuğun iyileştirilmesi ve orantılılık ilkeleri ile birlikte, çocuklar bakımından alternatif yöntemlerin uygulanmasına ilişkin olarak Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin, uygun bulunduğu ve istenilir olduğu takdirde ve insan hakları ve yasal güvencelere tam saygı gösterilmesi koşulu ile bu yöntemlerin uygulanabileceğini benimsemiş olduğu göz önüne alındığında, temel hak ve özgürlükler ve ceza muhakemesi ilkeleri ile çelişen yönleri bulunan seri muhakeme usulünün bu güvenceleri karşılamadığını söylemek

²⁸⁶⁰ Birleşmiş Milletler Çocuk Ceza Adaleti Sisteminin Uygulanması Hakkında Asgari Standart Kuralları'nın (Beijing Kuralları) 5. maddesi uyarınca, çocuk adalet sisteminde daima çocuğun iyileştirilmesi ön plana alınmalıdır ve çocuk suçlulara gösterilecek tepki hem suçun hem de suçlunun içinde bulunduğu koşullarla orantılı olmalıdır.

²⁸⁶¹ Ayrıca bkz. Birleşmiş Milletler Çocuk Ceza Adaleti Sisteminin Uygulanması Hakkında Asgari Standart Kuralları (Beijing Kuralları) m. 11: “Çocuk suçlularla ilgili olarak kural 14.1’de sözü edilen yetkili makamlarca genel mahkemede yargılamadan başka çarelerin olup olmadığı hususu göz önüne alınmalıdır.”

²⁸⁶² Çocuk Koruma Kanunu m. 24: “Ceza Muhakemesi Kanununun uzlaşmaya ilişkin hükümleri suça sürüklenen çocuklar bakımından da uygulanır.” Önödeme uygulanmasına ilişkin bkz. Yargıtay 19. Ceza Dairesi E. 2019/18957, K. 2020/5996, T. 09.06.2020 www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 21.11.2020). Çocuklar için önödeme uygulama zorunluluğu olmaması, çocuğun yararı gerektiriyorsa önödeme yoluna gidilmesi gerektiği hakkında bkz. Yokuş Sevrük, “Ön Ödeme ve Sulh Hakiminin Ceza Kararnamesi”, s. 71.

²⁸⁶³ Çocuk Koruma Kanunu m. 19: “Çocuğa yüklenen suçtan dolayı Ceza Muhakemesi Kanunundaki koşulların varlığı halinde, kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilebilir. Ancak, bu kişiler açısından erteleme süresi üç yıldır. Ceza Muhakemesi Kanununun 171 inci maddesinin ikinci fıkrasında belirtilen hapis cezasının üst sınırı, on beş yaşını doldurmamış çocuklar bakımından beş yıl olarak uygulanır.”

gerekir. Seri muhakemede, çocukların topluma kazandırılması bakımından hükmün açıklanmasının geri bırakılması kurumunun uygulanmasına imkân tanınması da bu bakımdan yeterli görülmemelidir²⁸⁶⁴.

Tüm bu açıklamalar ışığında ve çocuk haklarının korunması amacı doğrultusunda, özgür iradesinin bulunmadığından söz edilemeyecek olan on beş yaşını doldurmuş olup da on sekiz yaşını doldurmamış olan çocuklar bakımından, delillerin duruşmada tartışıldığı ve beyanların mahkeme tarafından alındığı genel hükümlerin uygulanmasının daha güvenceli olması sebebiyle tercih edildiği değerlendirilmektedir. Bu noktada, 2003 CMUK Tasarısı'ndaki ceza kararnamesi düzenlenmesinde de çocukların durumu dikkate alınarak ve haklarının daha iyi korunması amacıyla, on sekiz yaşını doldurmamış çocuklar hakkında ceza kararnamesiyle karar verilemeyeceğine yer verildiğini ifade etmek gerekir²⁸⁶⁵. Aynı zamanda on sekiz yaş altındaki çocuklar tarafından işlenen suçların muhakemesinde; çocukların bedensel, ruhsal ve sosyal gelişimleri dikkate alınarak genel hükümler uyarınca yürütülen muhakemeden ayrı özel yargılama kurallarının öngörülmesinin, özel mahkemelerin görevli olmasının ve yaptırım ile tedbirlerin iyileştirme amacı taşımasının esas olmasının da dikkate alınması gerekir.

Her ne kadar on sekiz yaşını doldurmuş olan kişilerin özgür iradeye sahip olabilmeleri söz konusu olsa da CMK m. 250 uyarınca cezanın bireyselleştirilmesinde TCK'nın 61. maddesinin 1. fıkrası dışındaki hususlar dikkate alınamayacaktır. O halde seri muhakemenin uygulanabilmesi ihtimalinde savcı, yaş küçüklüğü indirimi yapmaksızın temel cezayı belirleyecek olup sonradan on sekiz yaşını dolduran ancak fiili işlediği sırada on sekiz yaşını doldurmamış olan kişiler bakımından seri muhakeme usulünün uygulanmaması, yaş küçüklüğüne ilişkin indirimlerin yapılmasına olanak vermeyen Ceza Muhakemesi Kanunu'ndaki düzenleme bakımından da uygun görünmektedir. Ancak bu kabulün söz konusu kişileri dezavantajlı konuma getirdiği ve cezada adaletsizliğe neden olabileceği düşünülebilir. Nitekim temel cezadan yarı oranda indirim öngören seri muhakeme usulünün uygulanmaması halinde, on beş yaşını doldurmuş ancak on sekiz yaşını doldurmamış

²⁸⁶⁴ Çocuk Koruma Kanunu m. 24: “Çocuğa yüklenen suçtan dolayı yapılan yargılama sonunda, Ceza Muhakemesi Kanunundaki koşulların varlığı halinde, mahkemece hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilebilir. Ancak, bu kişiler açısından denetim süresi üç yıldır.”

²⁸⁶⁵ Yokuş Sevik, “Ön Ödeme ve Sulh Hakiminin Ceza Kararnamesi”, s. 80.

kişiler hakkında ceza TCK m. 31/3 uyarınca üçte bir oranında indirilecektir. İndirim oranları dikkate alındığında, seri muhakeme usulünün uygulanması ile verilecek cezanın, usulün uygulanmaması halinde verilecek cezadan daha az olacağı ifade edilmektedir²⁸⁶⁶.

Ancak seri muhakeme usulünde TCK'nın 61. maddesinin 1. fıkrası kapsamında temel cezanın belirlenebilmesi ve zincirleme suç hükümleri dışında devamındaki fıkraların dikkate alınamaması sebebiyle, usulde yaş küçüklüğü indiriminin yapılamaması cezada adaletsizliği önleyici nitelikte görülebilir. Zira usulün uygulanması sonuç ceza bakımından genellikle avantajlı görünse de yalnızca TCK m. 61/1 atfı dolayısıyla önemli bir ayrıcalık getirmemektedir ve çoğu kez yaptırım miktarı benzer şekilde ortaya çıkacaktır. Bu noktada seri muhakeme usulünde savcı ve geleneksel muhakemede hâkim tarafından belirlenecek temel ceza birbirinden farklı olabileceği gibi, yargılama sonucu hâkimin belirlediği temel cezanın daha düşük olması söz konusu olabilir ve mahkemece kurulacak hüküm failin lehine olabilir. Ayrıca örneğin, yargılama sonucunda TCK m. 62'de düzenlenen takdiri indirim nedenlerinin uygulanması imkânı bulunmaktadır. En önemlisi de mahkeme önünde yargılanma neticesinde kişinin beraat etme ihtimali bulunmaktadır. Bu yönlerden seri muhakeme usulünün bu kişiler hakkında uygulanmasının her zaman avantajlı olacağının değerlendirilmemesi gerekir.

c. Akıl Hastalığı

Akıl hastalığı, kusur yeteneğini kaldıran ve azaltan hallerden biridir²⁸⁶⁷. Akıl hastalığı, kısaca kişinin algılama ve irade yeteneğini etkileyen ruhsal bozukluk olarak ifade edilebilir²⁸⁶⁸. TCK m. 32 gereğince akıl hastalığı nedeniyle, işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamayan veya bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneği önemli derecede azalmış olan kişiye ceza verilmemekle birlikte,

²⁸⁶⁶ Soylu Ünver - Karaman Engür, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 56.

²⁸⁶⁷ Kusurluluğu etkileyen nedenlerden akıl hastalığı ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Artuk - Gökçen - Alşahin - Çakır, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 621 vd.; Koca - Üzülmüş, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 325 vd.; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 371 vd.; Özgenç, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 465 vd.; Akbulut, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 634 vd.

²⁸⁶⁸ Özgenç, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 466. Akıl hastalığı kavramına ilişkin detaylı bir inceleme için ayrıca bkz. Mehmet Emre Yıldız, **Ceza Hukukunda Akıl Hastalığının Kusur Yeteneğine Etkisi ve Akıl Hastalarına Özgü Güvenlik Tedbirleri**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2020, s. 97 vd.

bu kişiler hakkında akıl hastalarına özgü güvenlik tedbiri uygulanır. Akıl hastalığı nedeniyle işlediği fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneği azalmış olan kişiye verilecek cezada ise indirimle gidilmektedir. Bu durumda mahkûm olunan ceza, akıl hastalarına özgü güvenlik tedbirleri olarak da uygulanabilir²⁸⁶⁹.

Akıl hastalarının (TCK m. 32/1), işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama veya bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneği önemli derecede azalmış olması sebebiyle özgür iradeye sahip olacaklarından bahsedilemeyeceği gibi; cezai ehliyetleri de bulunmadığından söz konusu akıl hastaları hakkında seri muhakeme usulü uygulanamayacaktır. Seri muhakeme usulüne ilişkin düzenlemeler kapsamında; ceza sorumlulukları bulunmakla birlikte, cezalarının belirli oranda indirileceği öngörülen akıl hastalığı nedeniyle işlediği fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneği önemli derecede olmamakla birlikte azalmış olan kişiler (TCK m. 32/2) bakımından bir ayırım yapılmadığı görülmektedir²⁸⁷⁰. Bu noktada 1412 sayılı CMUK döneminde de tam veya kısmi akıl hastaları hakkında ceza kararnamesi verilmeyip duruşma açılması gerektiğinin kabul edildiğini ifade etmek gerekir²⁸⁷¹.

Şüphelinin akıl hastası olup olmadığını, akıl hastası ise ne zamandan beri hasta olduğunu ve bunun kişinin davranışları üzerindeki etkilerini saptamak için yapılan incelemelerden sonra fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneği önemli derecede olmamakla birlikte azalmış olduğu tespit edilen kişi hakkında seri muhakeme usulünün uygulanma olanağı bulunmamaktadır²⁸⁷². Bu kişilerin fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama veya bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin bulunup bulunmadığının, ayrıca işlediği fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin azalmış olup olmadığının tespitinin ancak yargılama yapılarak anlaşılabileceği ve savcılık tarafından bu aşamada böyle bir değerlendirme

²⁸⁶⁹ Akıl hastalarına özgü güvenlik tedbirleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Yıldız, **Ceza Hukukunda Akıl Hastalığının Kusur Yeteneğine Etkisi**, s. 469 vd.

²⁸⁷⁰ Tüm akıl hastaları bakımından seri muhakeme usulünün uygulanmaması gerektiği hakkında bkz. Aygörmaz - Korkmaz, **Serî Muhakeme ve Basit Yargılama Usûlü Muhakeme Stratejileri**, s. 9. Seri muhakeme usulünün bütün akıl hastaları hakkında uygulanması gerektiğine ilişkin bkz. Erdoğan, **“Seri Muhakeme Usulü”**, s. 2007-2008.

²⁸⁷¹ Karagülmez, **Ceza Kararnamesi ve Ön ödeme**, s. 94-95.

²⁸⁷² Şüphelinin irade yeteneğini tamamen ortadan kaldırmayan rahatsızlıkların usulün uygulanmasına engel olmaması gerektiği ve bu konuda bilirkişi raporu doğrultusunda hareket edilebileceği görüşü için bkz. Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 106.

yapılmasının oldukça zor olduğu da ifade edilmelidir²⁸⁷³. Şüphelinin akıl hastalığı nedeniyle algılama ve irade yeteneğine sahip olup olmadığının incelenmesi gereken durumlarda duruşma açılması esas olmalıdır.

Kural olarak akıl hastalığının fiilin işlendiği sırada bulunması gerekmele birlikte, şüpheli fiili işledikten sonra da akıl hastalığına yakalanmış olabilir. Bu durumda kişinin akıl hastalığına yakalanması onun kusur yeteneğini etkilemeyecek, ancak muhakeme hukuku bakımından bazı sonuçlar doğuracaktır²⁸⁷⁴. Suçun işlenmesi sırasında bulunan akıl hastalığı bakımından TCK m. 32 hükmü uygulanacakken, akıl hastalığı suç işledikten sonra ortaya çıkmışsa ve bu durum savunmanın makul, esaslı şekilde yapılmasına engel oluşturuyorsa, kişi hakkında yargılama yapılamaz²⁸⁷⁵. Nitekim suç işlediğinde kusur yeteneği bulunan ancak daha sonra akıl hastalığına yakalanan kişilerin ceza sorumluluğu bulunmakta; ancak duruşma ehliyeti bulunmamaktadır²⁸⁷⁶. Bu durumda, mahkeme tarafından durma kararı verilecektir²⁸⁷⁷. (CMK m. 223/8) Suçu işledikten sonra ortaya çıkan akıl hastalığı kamu davasının açılmasına değil, yargılamaya engel olduğundan akıl hastalığının ortadan kalkması beklenecektir²⁸⁷⁸. Hastalığın ortadan kalkma ihtimali yok ise kişi hakkında güvenlik tedbiri muhakemesi yapılabilir.

Fiilin işlenmesi sırasında algılama ve irade yeteneği bulunmakla birlikte, daha sonra akıl hastalığına yakalanması sebebiyle algılama ve irade yeteneğinin

²⁸⁷³ Kanun koyucunun, savcının ceza soruşturmasının bu aşamasında şüphelinin bu durumda olup olmadığı konusunda bir karar vermesine olanak bulunmadığını düşündüğü ve bu durumlarda usulün uygulanmamasının zorunluluktan kaynaklandığı ileri sürülmektedir. Bkz. Erdem - Şentürk, “**Seri Muhakeme Yöntemi**”, s. 589.

²⁸⁷⁴ Kanunda fiilden sonra ceza ehliyetini tamamen veya önemli derecede azaltan bir akıl hastalığına tutulan kişinin, ceza yargılamasına tabi olup olmayacağı konusunda açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Bununla birlikte, gözlem altına alınmanın düzenlendiği TCK m. 74/5 hükmü fiilden sonra duruşma ehliyetinin kaybedildiği hallerde şüpheli veya sanığın gözlem altına alınacağı, dolayısıyla duruşma ehliyetinin de bir muhakeme şartı olduğu anlamına geldiği hususunda bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 745-746.

²⁸⁷⁵ Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 129; Yenisey - Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 625; Şahin - Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku I**, s. 74.

²⁸⁷⁶ Duruşma ehliyeti, ceza hukukundaki cezai sorumluluk ehliyetinin usul hukukundaki görünümü olup sanığın duruşmada veya duruşma dışında, yapılan muhakemeye ilişkin açıklamaları algılama, gerekli açıklamaları yapma, makul ve anlaşılır bir şekilde savunmayı yürütebilme ve kendi çıkarlarını gözetebilme yeteneğidir. Bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 745. Tam akıl hastalığına (TCK m. 32/1) yakalanan kişilerin duruşma ehliyeti bulunmadığı ve suçtan sonra ortaya çıkan kısmi akıl hastalığının (TCK m. 32/2) ise duruşma engeli olmadığı hakkında bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 746.

²⁸⁷⁷ Hakeri - Ünver, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 141.

²⁸⁷⁸ Hakeri, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 394; Artuk - Gökçen - Alşahin - Çakır, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 624; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 376.

bulunmaması veya zayıflamış olması halinde şüpheli hakkında seri muhakeme usulünün uygulanmayacağını ifade etmek gerekir. Nitekim sonradan yakalanan akıl hastalığı halinde kişinin özgür iradesinden bahsetmek söz konusu olamaz. Aynı zamanda bu durum hâkimin kişiyi duruşmada görerek kanaat edinecek olması sebebiyle de yerinde görülmelidir.

d. Sağır ve Dilsizlik

Sağır ve dilsizlerin algılama yeteneğinin yeterince gelişmemesi sebebiyle kanun koyucu tarafından sağır ve dilsizlik de kusur yeteneğini kaldıran ve azaltan hallerden biri olarak öngörülmüştür²⁸⁷⁹. Sağır ve dilsizliğin yirmi bir yaşın tamamlanmasına kadar kusurluluğu etkileyen bir hal olarak düzenlenmiş olduğu ve TCK m. 33 uyarınca yaş küçüklüğü hükümlerine atıf yapıldığı görülmektedir. Buna göre, on beş yaşını doldurmamış olan sağır ve dilsizler hakkında birinci grup yaş küçüklerine ilişkin hükümlerin; on beş yaşını doldurmuş olup da on sekiz yaşını doldurmamış olan sağır ve dilsizler hakkında ikinci grup yaş küçüklerine ilişkin hükümlerin; on sekiz yaşını doldurmuş olup da yirmi bir yaşını doldurmamış olan sağır ve dilsizler hakkında üçüncü grup yaş küçüklerine ilişkin hükümlerin uygulanacağı düzenlenmektedir.

Bu kapsamda yukarıda yapılan on iki yaşını doldurmamış olan çocuklar hakkındaki açıklamalar on beş yaşını doldurmamış olan sağır ve dilsizler bakımından; on iki yaşını doldurmuş olup da on beş yaşını doldurmamış olan çocuklar hakkındaki açıklamalar on beş yaşını doldurmuş olup da on sekiz yaşını doldurmamış olan sağır ve dilsizler bakımından; on beş yaşını doldurmuş olup da on sekiz yaşını doldurmamış olan çocuklar hakkındaki açıklamalar ise on sekiz yaşını doldurmuş olup da yirmi bir yaşını doldurmamış olan sağır ve dilsizler bakımından geçerlidir. Her ne kadar CMK'da yalnızca sağır ve dilsizlik ifadesine yer verilmiş olsa da burada kastedilen kusurluluğu kaldıran veya azaltan nedenlerden sağır ve dilsizlik olduğundan, yirmi bir

²⁸⁷⁹ Kusurluluğu etkileyen nedenlerden sağır ve dilsizlik ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Artuk - Gökçen - Alşahin - Çakır, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 625 vd.; Koca - Üzülmüş, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 324-325; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 376-377; Özgenç, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 470 vd.; Akbulut, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 639 vd.

yaşını doldurmuş sağır ve dilsizler bakımından seri muhakeme usulünün uygulanmasının mümkün olduğu söylenmelidir²⁸⁸⁰.

5. Şüpheliye Ulaşılamaması

Şüpheliye ulaşılabilmesi, seri muhakeme usulünün uygulanmayacağı hallerdendir. Resmî mercilere beyan edilmiş olup da soruşturma dosyasında yer alan adreste bulunmama veya yurt dışında olma ya da başka bir nedenle şüpheliye ulaşılabilmesi halinde, seri muhakeme usulü uygulanmaz. (CMK m. 250/13) O halde belirtilen nedenlerle şüpheliye ulaşılabilmesi durumunda muhakemeye genel hükümlere göre devam edilecektir. Başka bir nedenle ulaşılabilmesi, maddede belirtilen iki neden dışında herhangi bir şekilde şüpheliye ulaşılabilmesidir.

Uzlaştırma için benzer bir düzenleme CMK m. 253/6'da yer almaktadır²⁸⁸¹. Uzlaştırmada olduğu gibi seri muhakeme usulünde de bu hükmün getirilmesinin amacı, muhakemenin sürüncemede kalmasının engellenmesidir²⁸⁸². Böylece kovuşturma öncesi çözüm araçlarının güçlendirilmesi yoluyla muhakemenin basitleştirilmesi ve kısaltılması amacına hizmet eden seri muhakeme usulünün getirilme amacına aykırı şekilde muhakemenin uzamasına yol açılması önlenmiş olacaktır. Bu doğrultuda seri muhakeme usulündeki bu düzenlemenin amacının savcının şüpheliyi bir süre aramasını, herhangi bir şekilde ulaşılabilmezse usulden vazgeçmesini, usulü uygulamak konusunda ısrarcı olarak zaman kaybetmemesini sağlamak olduğu ifade edilmektedir²⁸⁸³.

Aynı zamanda bu düzenleme iddianamenin iadesi bakımından da önem taşımaktadır²⁸⁸⁴. Nitekim seri muhakeme usulüne tabi olduğu soruşturma dosyasından

²⁸⁸⁰ Maddedeki düzenlemenin yirmi bir yaşını doldurmuş sağır ve dilsizler bakımından da usulün uygulanamayacağı şeklinde anlaşılabileceği hakkında bkz. Baytaç, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 242. Ayrıca bkz. Erdoğan, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 2008. Bu yönde kanunda düzenlenme yapılması gerektiğine ilişkin bkz. Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 109-110.

²⁸⁸¹ CMK m. 253/6: “*Resmî mercilere beyan edilmiş olup da soruşturma dosyasında yer alan adreste bulunmama veya yurt dışında olma ya da başka bir nedenle mağdura, suçtan zarar görene, şüpheliye veya bunların kanunî temsilcisine ulaşılabilmesi halinde, uzlaştırma yoluna gidilmeksizin soruşturma sonuçlandırılır.*”

²⁸⁸² Uzlaştırma bakımından hükmün amacına ilişkin bkz. Yerdelen - Özbek - Altuntaş - Boz - Erdem - Yılmaz, **Uzlaştırma**, s. 329; Değirmenci, “**Uygulamacının 10 Sorusu Işığında Uzlaştırma**”, s. 667.

²⁸⁸³ Kızılarıslan, “**Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**”, s. 1925. Benzer yönde Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 258; Atalay, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 685; Yaşar, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 260.

²⁸⁸⁴ Erdoğan, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 2010.

açıkça anlaşılan işlerde seri muhakeme usulü uygulanmaksızın düzenlenen iddianame iade edilecektir. Bununla birlikte, yasal düzenleme gereğince, resmî mercilere beyan edilmiş olup da soruşturma dosyasında yer alan adreste bulunmama veya yurt dışında olma ya da başka bir nedenle şüpheliye ulaşılamaması halinde seri muhakeme usulü uygulanmayacağından ve soruşturma genel hükümler uyarınca devam edeceğinden, bu durumda usulün uygulanmaması iddianamenin iadesi sebebi teşkil etmeyecektir²⁸⁸⁵. Ancak şüpheliye ulaşmak bakımından basit bir araştırma yeterli görülmemeli, somut bir gayret ortaya konulmuş olmalıdır²⁸⁸⁶. Bu kapsamda da şüphelinin geçici bir süre ile ulaşılabilir olmadığı veya geçerli ve kabul edilebilir bir nedenle ulaşılabilir olmadığı anlaşılabildiği hallerde, savcının, davet için seri muhakeme usulünün amacına aykırı düşmeyecek şekilde makul bir süre beklemesi uygun olacaktır²⁸⁸⁷. Aynı zamanda şüphelinin kusurundan kaynaklanmayan sebeplerle kendisine ulaşılamaması halinde usulün uygulanmasından mahrum kalmaması gerektiği ve bu bakımdan şüpheliye ulaşılamamasının kendi kusurundan kaynaklanması şartı aranması gerektiği savunulmaktadır²⁸⁸⁸.

Resmî mercilere beyan edilmiş olup soruşturma dosyasında yer alan adreste bulunmama halinde seri muhakeme uygulanamaz²⁸⁸⁹. Yukarıda detaylı şekilde açıklandığı üzere, seri muhakeme usulünde davet öncelikle telefon, telgraf, faks, elektronik posta gibi araçlarından yararlanılmak suretiyle yapılmalı; ancak bu şekilde şüpheliye ulaşılamaz ise Tebligat Kanunu hükümleri uyarınca adrese tebligat yapılmalıdır²⁸⁹⁰. Belirtilen adreste bulunmasa da başka adreste bulunduğu tespit edilerek veya iletişim araçları yoluyla kendisine ulaşılmış şüpheli davete icabet ettiğinde, seri muhakeme usulünün uygulanması mümkündür. Tebligat Kanunu'na göre yapılan tebligata rağmen şüpheliye ulaşılamaması durumunda ise seri muhakeme uygulanmayacaktır.

²⁸⁸⁵ Yaşar, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 265; Değirmenci, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme Usulü”, s. 20.

²⁸⁸⁶ Atalay, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 685.

²⁸⁸⁷ Bu konuda açık bir düzenlemeye ihtiyaç bulunduğu hakkında bkz. Yavuz, **Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler**, s. 259. Kendisine hiçbir şekilde ulaşılamayan ve kendisinden mazeret beyanı dahi alnamayan şüpheli hakkında ise muhakeme genel hükümlere göre devam etmelidir. Bkz. Ildıraz, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 157.

²⁸⁸⁸ Yurtcan, **Ceza Yargılaması Hukuku**, s. 719; Taşkın, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 70.

²⁸⁸⁹ Uzlaştırma kapsamında ve CMK m.253/6 hükmü gereğince; tebligatın resmî mercilere beyan edilen adrese yapılacağı, adreste bulunmama durumunda ayrıca tebligat yapılmadan uzlaştırma girişiminin sonlandırılacağı görüşü için bkz. Değirmenci, “Uygulamacının 10 Sorusu Işığında Uzlaştırma”, s. 667.

²⁸⁹⁰ Detaylı bilgi için bkz. Üçüncü Bölüm III - A - 1 - a Teklif İçin Davet başlığı.

Şüphelinin yurtdışında olması, seri muhakeme usulünün uygulanmayacağı diğer bir haldir. Burada yöntemin işletilememesinin sebebi, yurt dışında olması sebebiyle şüpheliye ulaşılamaması olarak değerlendirilmelidir. Şüphelinin yurtdışında olmasına rağmen adresi belli ise veya şüpheli ulaşılabilir durumda ise seri muhakeme usulü uygulanmalıdır²⁸⁹¹. Ayrıca şüphelinin geçici olarak yurtdışında olması sebebiyle kendisine ulaşılamamış olması halinde, usulün uygulanması için şüphelinin yurtdışından dönmesi makul bir süre beklenmelidir²⁸⁹². Şüphelinin yurtdışındaki adresi, resmî mercilere bildirdiği ve soruşturma dosyasında yer alan adresine göre bildirilen bir adres olmaması halinde ise adres, kayıt sisteminde bulunan adresine göre belirlenebilecektir. Şüphelinin yurtdışında adresi belli ise, bu durumda davete ilişkin tebligat bu adrese yapılmalı veya yurtdışına yapılacak tebligatın süreci uzatacağı ve seri muhakeme usulünün amacına aykırı düşeceği düşünülebilirse de en azından şüphelinin iletişim bilgilerinin bilinmesi veya elde edilmesi halinde iletişim araçlarından yararlanarak şüpheliye ulaşılmaya çalışılması, bu şekilde ulaşılamaması halinde tebligat yapılması söz konusu olmalıdır²⁸⁹³. Nitekim yurtdışında yaşasa da şüphelinin, Türkiye'ye gelerek belirlenen gün ve saatte savcının seri muhakeme usulünün uygulanmasını teklif etmek amacıyla yaptığı davete katılması mümkündür²⁸⁹⁴. Bu yollara başvurulmasına rağmen yurtdışında olması nedeniyle şüpheliye ulaşılamaması halinde usul uygulanmayacaktır. Bu durum savcı tarafından tutanağa bağlanarak soruşturmaya genel hükümlere göre devam edilecektir. (CMSMY m. 9/2)

²⁸⁹¹ Uzlaştırmanın düzenlendiği CMK m. 253/6'da yurtdışında bulunma hali bakımından ulaşılamama şartı öngörülmüş ise de buradaki ulaşım tabirinden iletişim kurmanın anlaşılması gerektiği; aksi halde kollukta veya mahkemede ifade verip adresini de göstererek yurtdışına gitmiş olan failin uzlaştırma hükümlerinden yararlandırılmaması gibi bir sonuç ortaya çıkacağı görüşü için bkz. Gökcan - Kaymaz, **Uzlaşma ve Önödeme**, s. 173. Benzer hüküm bakımından kişinin yurtdışında adresi belli de olsa uzlaştırma yoluna gidilemeyeceği hakkında bkz. Yerdelen - Özbek - Altuntaş - Boz - Erdem - Yılmaz, **Uzlaştırma**, s. 331.

²⁸⁹² Benzer yönde Erdem - Şentürk, "**Seri Muhakeme Yöntemi**", s. 587. Ayrıca bkz. Erdoğan, "**Seri Muhakeme Usulü**", s. 2010. Karş. Çağlar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 49. Uygulamada şüphelinin birkaç aylık süre ile yurtdışında olduğunu bildirmesi üzerine, sürece genel hükümlere göre devam edilerek iddianame hazırlandığı hakkında bkz. Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 156.

²⁸⁹³ Yurtdışındaki şüpheliye iletişim araçları ile ulaşılabilceği hakkında bkz. Baytaç, "**Seri Muhakeme Usulü**", s. 243.

²⁸⁹⁴ Yurtdışında yaşayan ve resmî makamlara bildirdiği yurtiçi adresi de olan şüpheli hakkında, bulunduğu yer konsolosluğu aracılığıyla beyanına başvurulması, kabulü halinde seri muhakeme usulünün işletilmesi, ancak hâkim huzurunda mazeretsiz şekilde bulunmaması halinde belirlenen usulden vazgeçtiğinin kabulü şeklinde bir uygulamanın yerinde olacağı hakkında bkz. Tulay, "**Seri Muhakeme Usulü**", s. 131.

IV. İddianamenin İadesi Sebebi Olarak Seri Muhakeme Usulünün Uygulanmaması

Seri muhakeme usulüne tabi olan suçlar bakımından seri muhakeme işletilmeden iddianame düzenlenmesi iddianamenin iadesi sebebi teşkil etmektedir²⁸⁹⁵. CMK m. 174/1-c uyarınca; mahkeme tarafından seri muhakeme usulüne tabi olduğu soruşturma dosyasından açıkça anlaşılan işlerde, seri muhakeme usulü uygulanmaksızın düzenlenen iddianamenin Cumhuriyet Başsavcılığına iadesine karar verilir. Aynı hüküm, benzer şekilde CMSMY m. 5/10'da düzenlenmektedir. Dolayısıyla bir suçun seri muhakeme usulüne tabi olması durumunda diğer şartlar da sağlanıyorsa bu usul denenmeden kamu davası açılmadığından, bu durum bir muhakeme şartı teşkil etmektedir²⁸⁹⁶.

Soruşturma evresi sonunda toplanan deliller, suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturunca; savcı, görevli ve yetkili mahkemeye hitaben bir iddianame düzenlemektedir. (CMK m. 170/2) Mahkeme tarafından, iddianamenin ve soruşturma evrakının verildiği tarihten itibaren on beş gün içinde soruşturma evresine ilişkin bütün belgeler incelenecektir. (CMK m. 174/1) Mahkeme; bu inceleme kapsamında iddianamenin 170. maddeye uygun olup olmadığını, suçun sübûtuna doğrudan etki edecek mevcut bir delil toplanmadan düzenlenip düzenlenmediğini, önödeme veya uzlaştırmaya ya da seri muhakeme usulüne tabi olduğu soruşturma dosyasından açıkça anlaşılan işlerde önödeme veya uzlaştırma ya da seri muhakeme usulünün uygulanıp uygulanmadığını ve soruşturma veya kovuşturma yapılması izne veya talebe bağlı olan suçlarda izin alınıp alınmadığını veya talep olup olmadığını denetleyecektir²⁸⁹⁷. Bu çerçevede mahkemece seri muhakeme usulüne tabi olduğu soruşturma dosyasından açıkça anlaşılan işlerde bu usulün işletilip işletilmediğinin denetimi bakımından uygulamaya ilişkin beyan ve belgelerin dosyada bulunması gerektiği ifade edilebilir. Uygulamada, dosyanın incelenerek seri muhakeme usulünün uygun şekilde

²⁸⁹⁵ Gültekin, **İddianame ve İddianamenin İadesi**, s. 265 vd.

²⁸⁹⁶ Bkz. Üçüncü Bölüm I - E- 2 - b - bb Bir Muhakeme Şartı ve Kurumu Olarak Seri Muhakeme Usulü başlığı.

²⁸⁹⁷ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 634- 635; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 463 vd.; Yenisey - Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 719-721. Detaylı bilgi için ayrıca bkz. Gültekin, **İddianame ve İddianamenin İadesi**, s. 231 vd.

gerçekleştirilmediği gerekçesiyle iddianamenin iadesine karar verildiği görülmektedir²⁸⁹⁸.

Seri muhakeme usulü; savcının usulü uygulamak üzere girişimde bulunmaksızın iddianame düzenlemesi, şüphelinin mazeretsiz olarak davete gelmemesi, teklifi kabul etmemesi, teklifi değerlendirmesi için verilen süre sonunda mazereti olmaksızın gelmemesi, teklifi kabul etmesine rağmen usulün uygulanmasına yönelik iradesinden vazgeçmesi veya mazeretsiz olarak mahkemeye gelmemesi gibi sebeplerle uygulanamamış olabilir. Yine mahkeme tarafından isnat olunan suçun seri muhakeme usulü kapsamında olmadığı veya kanunda belirtilen şartların gerçekleşmediği kanaatine varılması hallerinde, talebin reddedilmesi sebebiyle soruşturma genel hükümlere göre sonuçlandırılarak iddianame düzenlenmiş olabilir. Bu noktada her ne kadar seri muhakemenin uygulanması için şüphelinin ikrarı ön koşul olarak aranmasa da savcının teklifinin şüpheli tarafından kabul edilmesinden sonra yukarıda sözü edilen sebeplerden biriyle seri muhakeme usulünün tamamlanamaması ihtimalinde, bu durum savcı tarafından düzenlenen iddianameyi inceleyen görevli ve yetkili mahkemenin seri muhakeme uygulamasını kabul eden şüpheli hakkında önyargılı davranmasına neden olabilir²⁸⁹⁹. Özellikle iddianameyi kabul ederek yargılamayı yürütecek mahkemenin, kendisi hakkında yaptırım uygulanmasını kabul eden kişi hakkında beraat kararı vermesi açısından kanaati etkilenecek tarafsızlığına gölge düşeceği söylenebilir²⁹⁰⁰.

CMK m. 250/10'da düzenlenen delil yasağı kuralına göre, seri muhakeme usulünün herhangi bir sebeple tamamlanamaması veya soruşturmanın genel

²⁸⁹⁸ Yargıtay kararına konu olayda iddianameyi inceleyen mahkeme, seri muhakeme usulü teklifinde hangi yaptırımın uygulanacağını şüpheliye belirtilmediği ve teklif esnasında bir müdafii bulunmadığı gerekçeleriyle iddianamenin iadesine karar vermiştir. Bkz. Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2021/1507, K. 2021/6734, T. 11.10.2021. Ayrıca bkz. Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2020/12463, K. 2021/4209, T. 25.05.2021; Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2020/2626, K. 2021/1218, T. 08.02.2021. Bir başka Yargıtay kararına konu olayda ise, iddianameyi değerlendiren mahkeme, şüpheliye usulüne uygun davetiye yapılmadan seri muhakeme usulünün sonlandırıldığı gerekçesiyle iddianamenin iadesine karar vermiştir. Bkz. Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2021/4162, K. 2021/6546, T. 05.10.2021 <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihleri: 01.12.2021).

²⁸⁹⁹ Uzlaştırma bakımından şüphelinin uzlaştırmayı kabul etmiş olmasının hâkimin önyargılı olmasına neden olabileceği görüşü için bkz. Soygüt Arslan, **Uzlaşma Kurumu**, s. 154.

²⁹⁰⁰ Tek asliye ceza mahkemesinin bulunduğu yerler bakımından benzer yönde ve CMK m. 23/2 uyarınca aynı işte soruşturma evresinde görev yapmış bulunan hâkim, kovuşturma evresinde görev yapamayacağından hâkim görüşünü açıkça belli etmiş ise reddinin istenebileceği hakkında bkz. Koç, **“Karşılaştırmalı Hukuk ve Uluslararası Mahkeme Kararları Işığında Seri Muhakeme Usulüne Farklı Bir Bakış”**, s. 656.

hükümlere göre sonuçlandırılması amacıyla Cumhuriyet başsavcılığına gönderilmesi hallerinde, şüphelinin seri muhakeme usulünü kabul ettiğine ilişkin beyanları ile bu usulün uygulanmasına dair diğer belgeler, takip eden soruşturma ve kovuşturma işlemlerinde delil olarak kullanılamayacaktır. Esasen bu beyan ve belgelerin delil olarak kullanılamayacağı açıkça düzenlenmiş olsa da seri muhakeme usulüne ilişkin beyan, bilgi ve belgelerin dosyada tutularak iddianamenin incelemesini gerçekleştiren hâkim/mahkemece okunması, bu yasağın fiilen uygulanamaması sonucunu doğuracak niteliktedir. Nitekim söz konusu beyan ve belgelerin dosyadan çıkarılmasına ilişkin bir güvence getirilmemiş olup böyle bir güvencenin bulunmaması da hâkimin tarafsızlığının sağlanmasını engelleyebilecektir. Ayrıca seri muhakeme usulü kapsamında savcı tarafından belirlenen yaptırımın hâkim tarafından görülebildiği hallerde örneğin, kabul tutanağı düzenlendikten sonra seri muhakemeden vazgeçilmesi veya talepname düzenlendikten sonra mahkeme tarafından talebin reddine karar verilmesi hallerinde, dosyada yer alan yaptırımdan kovuşturma evresindeki hâkimin etkilenmesi de gündeme gelebilir.

Bu noktada çözüm yolunun; söz konusu beyan ve belgelerin usulün herhangi bir sebeple tamamlanamaması halinde dosyadan çıkarılmasını, imha edilmese de hâkimin temasını önleyecek şekilde dava dosyası dışında muhafaza edilmesini sağlayacak bir düzenleme öngörülmesi olduğu değerlendirilmektedir²⁹⁰¹. Kanaatimizce delil yasağı kapsamında olan usulün uygulanmasına ilişkin beyan ve belgelerin dosyadan ayrı tutulmasına ve dosyada yalnızca savcı tarafından düzenlenen ve seri muhakemenin uygulanamadığını gösteren tutanağın yer almasına olanak sağlayan bir düzenleme yapılması uygun olacaktır. En uygun yöntem ise seri muhakeme usulünün, iddianamenin kabulünden sonra kovuşturma evresinde mahkeme tarafından uygulanmasına imkân tanımak olacaktır.

Şüpheliye isnat edilen suçun niteliğini tayin etme yetkisi soruşturma evresinde savcıya aittir²⁹⁰². Savcının eylemin seri muhakeme usulüne tabi olmayan bir suç oluşturduğu düşüncesiyle iddianame düzenlemesi durumunda, mahkeme suçun seri

²⁹⁰¹ Bu konuda ayrıca bkz. Üçüncü Bölüm III - E Seri Muhakeme Usulünde Delil Yasakları başlığı.

²⁹⁰² Yargıtay 7. Ceza Dairesi E. 2010/8618, K. 2012/465, T. 18.01.2012 www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 12.12.2020).

muhakeme usulüne tabi olduğu gerekçesiyle iade kararı veremeyecektir²⁹⁰³. Nitekim CMK m. 174/2 uyarınca, suçun hukuki nitelendirilmesi sebebiyle iddianame iade edilemez. Savcı, suçun hukuki nitelendirmesini yaparken seri muhakeme usulüne tabi bir suç olmadığı sonucuna vararak usulü uygulamadan iddianameyi düzenlemiş ise mahkeme iddianameyi kabul etmelidir. Böyle bir durumda mahkeme tarafından iade kararı verilmesi halinde, savcı CMK m. 174/5 uyarınca mahkemenin iade kararına itiraz edebilecektir. Örneğin, savcının eylemin resmî belgede sahtecilik suçunu oluşturduğu düşüncesiyle iddianame düzenlemesi, ancak hâkimin eylemin seri muhakeme usulüne tabi olan resmî belgenin düzenlenmesinde yalan beyan suçunu oluşturduğu kanaatinde olması halinde iddianame iade edilemeyecektir²⁹⁰⁴. Bu hallerde usulün, mahkemenin hukuki nitelendirmesine uygun şekilde kovuşturma evresinde uygulanma olanağı bulunmadığı ifade edilmelidir²⁹⁰⁵. Yukarıda farklı ihtimaller bakımından değerlendirildiği gibi, bu noktada en adaletli ve isabetli çözüm yolu; seri muhakeme usulünün mahkeme tarafından uygulanmasına imkân tanınması suretiyle, mahkemenin eylemin hukuki nitelendirmesini yaparak ve yasal indirim uygulayarak yaptırımını belirlenmesine ilişkin bir düzenlemenin getirilmesidir.

Savcı, seri muhakemenin denendiğine ancak başarısızlıkla sonuçlandığına ilişkin bir tutanak düzenlemelidir. Resmî mercilere beyan edilmiş olup da soruşturma dosyasında yer alan adreste bulunmama veya yurt dışında olma ya da başka bir nedenle şüpheliye ulaşılamaması halinde seri muhakeme usulü uygulanmayacağından, savcı tarafından tutanağa bağlanacak bu durum, usulün uygulanmamış olmasının iddianamenin iadesi sebebi teşkil etmesine engelleyecektir. Aynı zamanda seri muhakeme usulünün uygulanamayacağı özel hallerden iştirak halinde işlenen suçlarda şüphelilerden birinin seri muhakeme usulünün uygulanmasını kabul etmemesi, seri muhakeme usulü kapsamına giren bir suç ile bu kapsama girmeyen bir suçun birlikte işlenmesi veya yaş küçüklüğü, akıl hastalığı ile sağır ve dilsizlik hallerinin bulunması durumlarında da savcının bu hallerin bulunduğuyla ilişkin bir tutanak düzenleyerek,

²⁹⁰³ Uzlaştırma kurumu bakımından benzer tespit için bkz. Gökcan - Kaymaz, **Uzlaşma ve Önödeme**, s. 193. Ayrıca bkz. Yargıtay 11. Ceza Dairesi E. 2005/9494, K. 2005/14352, T. 26.12.2005 www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 12.12.2020).

²⁹⁰⁴ TCK m. 204 ile TCK m. 206'da düzenlenen suç tiplerinin hangi hallerde oluşacağı hakkında bkz. Ahmet Gökcan, **Belgede Sahtecilik Suçları (m.204-212)**, 5. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2018, s. 401 vd.

²⁹⁰⁵ Ayrıca bkz. Üçüncü bölüm II - G - 5 İddianame Kabul Edildikten Sonra Suçun Seri Muhakeme Kapsamında Olduğunun Anlaşılması ve Kovuşturma Evresinde Suçun Niteliğinin Değişmesi başlığı.

seri muhakeme usulünün işletilmeme sebebini göstermesi ve bu şekilde iddianamenin iadesini engellemesi gerekir.

İddianamenin iade edilebilmesi için dava açan belge niteliğinde olması gerekir. 1136 sayılı Avukatlık Kanunu m. 58 ve 59 uyarınca avukatların görev suçlarından dolayı özel bir muhakeme yürütülmektedir. Avukatların görev suçlarından dolayı soruşturma ve kovuşturma yapılması izin şartına bağlı olup kovuşturma izni verildikten sonra savcı beş gün içinde, iddianame düzenleyerek dosyayı son soruşturmanın açılmasına veya açılmasına yer olmadığına karar verilmek üzere ağır ceza mahkemesine vermektedir. Burada savcı tarafından düzenlenen iddianame ile kamu davası açılmamakta, son soruşturmaya geçilip geçilmemesi için bir karar verilmektedir²⁹⁰⁶. Bu hüküm uyarınca düzenlenen iddianame, dava açan belge niteliğinde olmayıp dava açan belge son soruşturmanın açılması kararıdır²⁹⁰⁷. Bu nedenle avukatların görev suçlarından dolayı yapılan soruşturmalarda, son soruşturma açılmasına karar verilip verilemeyeceği için ağır ceza mahkemesine gönderilen iddianame seri muhakeme usulü uygulanmadığından dolayı iade edilemeyecektir.

V. Seri Muhakeme Usulünde Kanun Yolu Denetimi

A. Olağan Kanun Yolu Olarak İtiraz

1. Genel Olarak

Kanun yolları, yargılama makamları tarafından verilen ve hukuka aykırı veya yanlış olduğu iddia edilen kararların, kural olarak başka bir makam tarafından yeniden incelenmesini sağlayan yasal yollardır²⁹⁰⁸. Ceza mahkemesi tarafından verilen kararlara karşı kanun yoluna başvurma hakkı, Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi m. 14/5 ve AİHS Ek 7 Numaralı Protokol m. 2 ile güvence altına alınmaktadır. Bununla birlikte, her iki sözleşmede de denetimin hangi kapsamda

²⁹⁰⁶ Değirmenci, “Uygulamacının 10 Sorusu Işığında Uzlaştırma”, s. 668.

²⁹⁰⁷ Yargıtay 4. Ceza Dairesi E. 2017/19244, K. 2017/28181, T. 15.12.2017 www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 12.12.2020).

²⁹⁰⁸ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 899. Ayrıca bkz. Mustafa Ruhan Erdem -Candide Şentürk, **Ceza Muhakemesinde Kanun Yolları**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2018, s. 17; Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 661; Süleyman Emre Özdemir, **Ceza Muhakemesinde İtiraz Kanun Yolu**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2018, s. 6; Mustafa Özen, **Ceza Muhakemesi Hukukunda İtiraz Kanun Yolu**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2011, s. 5.

olması gerektiği konusunda bir yükümlülük öngörülmemiş olup taraf devletler, yalnızca hukukilik denetimi ile sınırlı bir denetime yer vermek suretiyle de sözleşmeden kaynaklı yükümlülüklerini yerine getirmiş olacaktır²⁹⁰⁹. Aynı zamanda kanun yoluna başvurma hakkı, Anayasa’da açıkça düzenlenmemiş olsa da Anayasa’nın 36. maddesinde düzenlenen hak arama özgürlüğünün önemli bir parçası olarak nitelendirilmektedir²⁹¹⁰.

Kanun yoluna başvurma hakkından feragat edilmesi mümkündür. Bu noktada anlaşmaya dayalı yöntemlerde şüphelinin özgür iradesi ile kabul beyanında bulunması, mahkeme önünde genel hükümler uyarınca yapılacak yargılamadan vazgeçmek suretiyle kanun yoluna başvurma hakkından da feragat şeklinde yorumlanabilir. AİHM, yukarıda sözü edilen ve Gürcistan’daki benzer bir yöntemde mahkûmiyet hükmüne karşı kanun yoluna başvurma hakkının sınırlandırılmasının 7 Numaralı Protokol’ün 2. maddesini ihlal ettiğine ilişkin iddiayı incelediği kararında; devletlerin 7 Numaralı Protokol’ün 2. maddesi altında geniş bir takdir marjından yararlandıklarını belirterek, başvurucunun anlaşmayı kabul etmek ve olağan bir davanın görülmesi hakkından vazgeçmek suretiyle olağan temyiz incelemesi hakkından feragat ettiğini ifade etmiş ve olağan temyiz incelemesi hakkından feragatin keyfî bir sınırlama olmadığını kabul ederek 7 Numaralı Protokol’ün 2. maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir²⁹¹¹.

Karşılaştırmalı hukukta az sayıda ülkede, benzer yöntemler bakımından şüpheli/sanığın verilen hükme karşı kanun yoluna başvurma hakkı bulunmamaktadır²⁹¹². Benzer yöntemlerin öngörüldüğü çoğu ülkede ise bu hak kısıtlanmaktadır. Örneğin, İtalya’da *patteggiamento* yönteminin uygulanması sonucu verilen karar kural olarak kesindir ve karara karşı kanun yoluna başvurulamaz²⁹¹³.

²⁹⁰⁹ Erdem - Şentürk, **Ceza Muhakemesinde Kanun Yolları**, s. 19.

²⁹¹⁰ Uğur Ersoy, “*Ceza Muhakemesi Hukukunda Hukuki Çare ve Kanun Yolu Kavramları Bağlamında Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı’nın İtiraz Yetkisi*”, **Ceza Hukuku Dergisi**, C. 10, S. 29, Aralık 2015, s. 74. Anayasa Mahkemesi, kanun yoluna başvurma hakkının Anayasa’nın 36. maddesinde düzenlenen hak arama özgürlüğü kapsamında olduğunu ifade etmiştir. Bkz. AYM Kararı E. 2018/71, K. 2018/118 T. 27.12.2018, R.G. Tarih-Sayı: 15.02.2019-30687.

²⁹¹¹ Natsvlshvili ve Togonidze v. Gürcistan, § 96.

²⁹¹² Thaman, “**Plea-Bargaining, Negotiating Confessions**”, s. 988. Slovenya’da iddia anlaşması yapılması durumunda itiraz hakkından tam bir feragat (en azından iddia anlaşması mahkemece onaylandıktan sonra) söz konusu olmaktadır. Bkz. Natsvlshvili ve Togonidze v. Gürcistan, § 75.

²⁹¹³ Pradel, “**Kusurun Kabulü**”, s. 230. İddia anlaşması neticesinde karar verilmesi; Bosna Hersek, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, İspanya, İsviçre, İtalya, Karabağ, Macaristan, Malta, Moldova, Rusya, Sırbistan, Slovakya ve Ukrayna’da itiraz hakkının kısıtlanmasıyla sonuçlanmaktadır. Bkz. Natsvlshvili ve Togonidze v. Gürcistan, § 75.

Ancak sınırlı bazı sebeplerle kanun yoluna başvurabileceği kabul edilmektedir²⁹¹⁴. Bununla birlikte, Fransa’da ise kanun yoluna başvurma hakkı, yöntemin uygulanması halinde bile geçerliliğini koruyan dokunulmaz bir hak olarak görülmekte ve mahkeme kararına karşı istinaf yoluna başvurulması kabul edilmektedir²⁹¹⁵. Almanya’da da benzer şekilde temyiz hakkı korunmaktadır²⁹¹⁶.

Seri muhakeme usulünde verilen hükme karşı olağan kanun yollarından itiraz kanun yoluna başvurulabilir. Nitekim CMK m. 250/14 ve CMSMY m. 15 uyarınca, mahkemece kurulan hükme itiraz edilebileceği düzenlenmektedir. Seri muhakeme usulünde itiraz, ancak mahkeme tarafından hüküm kurulursa mümkündür²⁹¹⁷. Mahkemece usulün uygulanmasının reddine karar verilmesi halinde bu karar kesindir ve ret kararına karşı savcı veya şüpheli ile müdafî tarafından itiraz kanun yoluna başvurulması söz konusu olamaz²⁹¹⁸. Talebin reddi halinde, dosyanın Cumhuriyet başsavcılığına gönderilmesi ve soruşturmanın genel hükümlere göre sonuçlandırılması gerekir. (CMK m. 250/9) Bununla birlikte, mahkeme tarafından verilen talebin reddi kararında da hata ve hukuka aykırılık bulunması mümkün olabileceğinden, iddianamenin iadesi kararına karşı yapılan itiraza benzer şekilde savcı ile birlikte şüpheli ve müdafîin talebin reddi kararına itiraz edebileceğine ilişkin bir düzenleme getirilmesinin uygun olacağı ifade edilmelidir²⁹¹⁹.

Kanun yolu denetimi kapatılmamış olmakla birlikte, seri muhakeme usulünün uygulanması neticesinde verilen hükme karşı itiraz kanun yolunun açık olması birtakım tartışmalar doğurmaktadır. İtiraz, henüz kesinleşmemiş hâkim veya mahkeme kararında hata veya hukuka aykırılıkların bulunduğu gerekçesiyle, bu kararın maddi ve hukuki yönden incelenmesini ve denetlenmesini sağlamak için yapılan olağan bir

²⁹¹⁴ Bu konuda bkz. İkinci Bölüm IV - B - 2 İtalya başlığı.

²⁹¹⁵ Thaman, “**Plea-Bargaining, Negotiating Confessions**”, s. 988; Pradel, “**Kusurun Kabulü**”, s. 231. Ayrıca bkz. İkinci Bölüm IV - B - 3 Fransa başlığı.

²⁹¹⁶ Schroeder - Verrel, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 166. Ayrıca bkz. İkinci Bölüm IV - B - 4 Almanya başlığı.

²⁹¹⁷ Erdem - Şentürk, “**Seri Muhakeme Yöntemi**”, s. 597; Yavuz, **Kovuşturmayaya Alternatif Yöntemler**, s. 302; Soylu Ünver - Karaman Engür, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 100; Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 197.

²⁹¹⁸ Yılmaz - Apiş, “**Seri Muhakeme**”, s. 83; Değirmenci, “**Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme Usulü**”, s. 22; Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 152. Karş. Yaşar, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 283.

²⁹¹⁹ Benzer yönde Erdoğan, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 2027.

kanun yolu başvurusudur²⁹²⁰. İtirazın konusu; kural olarak hâkimlik kararları, istisnai olarak ise mahkeme kararlarıdır. Kanunun açıkça gösterdiği hallerde mahkeme kararlarına itiraz edilebilmektedir. (CMK m. 267/1) Mahkemelerin itiraz edilebilen kararları ise ara kararları olup bunlar son karardan önce verilen ve son karara esas oluşturmayan kararlarıdır²⁹²¹. O halde kural olarak, mahkeme tarafından verilen hükümlere karşı itiraz kanun yoluna başvurulması mümkün değildir. Ceza muhakemesinde istinaf ve temyiz kanun yolları ise hükümlere karşı başvurulacak yollardır²⁹²². Hüküm çeşitleri CMK'nın 223. maddesinde sayılmaktadır ve seri muhakeme usulünde mahkeme tarafından talep üzerine verilen mahkûmiyet kararı hüküm niteliğindedir²⁹²³. Seri muhakemede, genel hükümlere göre yapılan yargılama neticesindeki mahkûmiyet hükmü ile aynı sonuçları doğuran hükme karşı istinaf yolu öngörülmemiş; itiraz kanun yoluna başvurulabilmesi kabul edilmiştir. İstinaf kanun yolu yerine itiraz kanun yoluna başvurma olanağı tanınmasının, kanun yolunun muhakemeyi uzatmasının önüne geçmek ve muhakemenin hızlandırılarak çabuk sonuçlanmasını sağlamak amaçlarıyla kabul edildiği düşünülmektedir²⁹²⁴. Ancak seri muhakeme usulünde istinaf edilemeyen ve verildiği anda infaz edilebilecek bir hükmün bulunmasının, Türk ceza muhakemesinin genel sistemine aykırı olduğu ifade edilmelidir²⁹²⁵.

Kanun koyucu, ilk olarak hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı bakımından genel kuraldan ayrılarak itiraz kanun yoluna başvurulabileceğini kabul

²⁹²⁰ Devrim Aydın, “*Ceza Muhakemesi Kanunu'nda İtiraz*”, *TBB Dergisi*, S. 65, 2006, s. 63-64. Ayrıca bkz. Erdem - Şentürk, *Ceza Muhakemesinde Kanun Yolları*, s. 70; Özen, *Ceza Muhakemesi Hukukunda İtiraz Kanun Yolu*, s. 33.

²⁹²¹ Centel - Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 916, Aydın, “*Ceza Muhakemesi Kanunu'nda İtiraz*”, s. 64; Erdem - Şentürk, *Ceza Muhakemesinde Kanun Yolları*, s. 72-73; Özen, *Ceza Muhakemesi Hukukunda İtiraz Kanun Yolu*, s. 91. Bu konuda değerlendirmeler için ayrıca bkz. Baytaç, “*Seri Muhakeme Usulü*”, s. 263-264. CMK'nın ilgili hükümleri uyarınca itiraz edilebilen mahkeme kararları için bkz. Özdemir, *Ceza Muhakemesinde İtiraz Kanun Yolu*, s. 56 vd. CMK'da düzenlenen özel itiraz halleri hakkında ayrıca bkz. Özen, *Ceza Muhakemesi Hukukunda İtiraz Kanun Yolu*, s. 149 vd.

²⁹²² Özdemir, *Ceza Muhakemesinde İtiraz Kanun Yolu*, s. 28; Kaymaz, *Ceza Muhakemesinde İstinaf*, s. 37-38.

²⁹²³ Bununla birlikte, seri muhakeme usulünde hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararının da verilmesi mümkün olup bu karar bir hüküm değildir. Bkz. Ali Tanju Sarıgül, “*Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması Kararlarının Denetiminde Kanun Yolu Sorunu*”, *TBB Dergisi*, S. 125, 2016, s. 65.

²⁹²⁴ İtiraz yolunun öngörülmesinin, seri muhakeme konusunda verilen kararların hâkim kararı niteliğinde olduğunu ve kanun yolları işlemlerinin de hızlı bir usule tabi tutulmak istendiğini gösterdiği ifade edilmektedir. Bkz. Kızılarıslan, “*Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri*”, s. 1944. Ayrıca bkz. Yaşar, “*Seri Muhakeme Usulü*”, s. 283.

²⁹²⁵ Benzer yönde Aygörmez Uğurlubay - Haydar - Korkmaz, “*Serî Muhakeme Usûlüne İlişkin Sorunlar*”, s. 273; Yavuz, *Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler*, s. 303 vd.; Baytaç, “*Seri Muhakeme Usulü*”, s. 265; Yenisey - Nuhoğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 879; Evik - Evik, “*The Accelerated Trial*”, s. 235-236.

etmiştir. (CMK m. 231/12) Anayasa Mahkemesi, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararına karşı kanun yolu olarak itiraz yolunun açık olmasını ve temyiz kanun yolunun öngörülmemiş olmasını; hukuk devleti ilkesi, adil yargılanma hakkı ve masumiyet karinesine aykırı bulmamıştır²⁹²⁶. İtiraz üzerine yapılacak incelemenin esasa ilişkin olmaması, sadece hükmün açıklanmasının geri bırakılması koşullarının bulunup bulunmadığıyla ilgili olması, sanığın bu kararı daha üst bir yargılama makamına götürme olanağının bulunmaması, itiraz üzerine beraat kararı verilememesi gerekçeleriyle yapılan başvuruda Anayasa Mahkemesi; ceza ve ceza muhakemesi alanında sistem tercihinde bulunulmasının, devletin ceza siyaseti ile ilgili olduğunu ve kanun koyucunun, Anayasa'nın temel ilkelerine ve ceza hukukunun ana kurallarına bağlı kalmak koşuluyla, soruşturma ve yargılamaya ilişkin olarak hangi yöntemlerin uygulanacağı konusunda takdir yetkisine sahip olduğunu belirtmiştir. Ayrıca itiraz yolunun da verilen kararın bir üst merci tarafından yeniden gözden geçirilmesini sağlayan ve kararın sağlığı bakımından güvence oluşturan kanun yollarından biri olduğunu ve deneme süresi sonunda verilecek düşme kararı veya geri bırakma şartlarına uyulmaması halinde verilecek karar hakkında esas hükümle birlikte temyiz denetiminin olanaklı bulunduğunu ifade etmiştir.

Tüm bu açıklamalar yanında seri muhakeme usulü bakımından Anayasa Mahkemesi kararında yer verilen benzer gerekçelerin geçerli olmayacağını belirtmek gerekir. Nitekim hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı bir mahkûmiyet hükmü olmayıp denetim süresinin sonunda veya denetim şart veya yükümlülüklerinin yerine getirilmemesi halinde mahkemece açıklanan hükme karşı istinaf yoluna başvurma imkânı bulunmaktadır. Bununla birlikte, seri muhakeme usulünde mahkemece kurulan mahkûmiyet hükmü, itiraz üzerine verilen karar sonucunda kesinleşmektedir ve istinaf veya temyize başvurma olanağı da bulunmamaktadır²⁹²⁷. İtirazın kesinleşmesi üzerine ancak koşulları var ise, olağanüstü kanun yollarına başvurulması gündeme gelebilir. Anayasa Mahkemesi, 31.03.2021 tarihinde 250. maddenin 9. fıkrası yönünden iptal kararı vermiş olsa da söz konusu kararda hükme karşı itiraz kanun yolunun öngörüldüğü 14. fıkradaki düzenlemeyi yetkisizliği

²⁹²⁶ AYM Kararı E. 2008/106, K. 2009/54, T. 12.03.2009, R.G. Tarih-Sayı: 03.10.2009-27365.

²⁹²⁷ Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 96. Seri muhakeme usulü neticesinde verilen hükmün itiraz kanun yoluna tabi olduğu düzenlenmesine rağmen, hüküm niteliğinde olması sebebiyle istinaf kanun yoluna başvurma imkânı bulunup bulunmadığına ilişkin değerlendirmeler için bkz. Baytaç, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 265-268.

nedeniyle inceleme konusu yapmamıştır²⁹²⁸. Her ne kadar itiraz yolunun öngörülmesinin, AİHM'in yukarıda bahsi geçen görüşleri kapsamında 7 Numaralı Protokol'ün 2. maddesinin ihlalini gerektirmeyeceği söylenebilecek olsa da seri muhakeme usulünde istinaf kanun yolunun öngörülmesi, muhakeme sistemi ile uyumlu ve hükme karşı etkili bir kanun yolunun sağlanması bakımından daha güvenceli olacaktır. Aynı zamanda hükme karşı yalnızca itiraz kanun yoluna gidilebilmesi, ülke çapında uygulama birliği sağlanmasını da güçleştirecektir²⁹²⁹. Dolayısıyla adaletsiz sonuçların doğması ve hukukun uygulanmasında farklılıklar ortaya çıkması muhtemeldir. Bu çerçevede olması gereken hukuk açısından, mahkemenin hükmüne karşı istinaf kanun yolunun öngörülmesinin yerinde olacağı ifade edilmelidir²⁹³⁰.

Mahkeme tarafından verilen mahkûmiyet hükmü geleneksel yargılamada verilen hükümden farklı olmadığından, Ceza Muhakemesi Kanunu sistematığına ve doktrindeki çoğunluk görüşüne uygun olarak, hüküm (son karar) verildikten sonra gidilebilecek bir yol olan istinaf kanun yoluna başvurma imkânının özel koşullar çerçevesinde tanınması gerektiği kanaatindeyiz. Bu kapsamda seri muhakeme usulünde yapılacak istinaf incelemesine ilişkin ayrı bir düzenleme getirilmesi söz konusu olabilir²⁹³¹. Örneğin İsviçre Ceza Muhakemesi Kanunu'ndaki düzenlemede, genel hükümler uyarınca yapılan yargılama sonucunda verilen hükme karşı başvurulmuş istinaf yolundan farklı olarak, yalnızca belirli gerekçelerle istinaf yoluna başvurulabileceği ve istinaf incelemesinin belirli hususlar bakımından yapılabileceği kabul edilmektedir²⁹³². Ancak bu tarz bir düzenleme de sınırlı sayıda sebep öngörmesi

²⁹²⁸ AYM Kararı E. 2020/35, K. 2021/26, T. 31.03.2021, § 7-8.

²⁹²⁹ Erdem - Şentürk, “Seri Muhakeme Yöntemi”, s. 599; Yavuz, **Kovuşturmayaya Alternatif Yöntemler**, s. 306.

²⁹³⁰ Benzer yönde Aygörmez Uğurlubay - Haydar - Korkmaz, “Serî Muhakeme Usûlüne İlişkin Sorunlar”, s. 275. Seri muhakeme neticesinde kurulan hükme karşı öngörülmesi gereken kanun yolunun istinaf olduğu hakkında ayrıca bkz. Yurtcan, **Ceza Yargılaması Hukuku**, s. 719; Erdem - Şentürk, “Seri Muhakeme Yöntemi”, s. 597; Yavuz, **Kovuşturmayaya Alternatif Yöntemler**, s. 307; Taşkın, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 68; Sevdiren, “Seri Muhakeme Usulü Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler”, s. 608, 611; Atalay, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 689-690; Evik - Evik, “The Accelerated Trial”, s. 236; Kocakale, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 131-132. Bunun için gerekirse bölge adliye mahkemeleri bünyesinde seri muhakeme usulü başvurularını inceleyecek daireler oluşturulması görüşü için bkz. Aygörmez Uğurlubay - Haydar - Korkmaz, “Serî Muhakeme Usûlüne İlişkin Sorunlar”, s. 302. Kanun değişikliği yapılarak mahkemenin hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararına karşı itiraz yoluna, mahkûmiyet hükmüne karşı ise istinaf yoluna başvurulmasına ilişkin bkz. Tulay, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 140. Karş. Yaşar, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 283-284.

²⁹³¹ Babayiğit - Karacan, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri”, s. 896.

²⁹³² Ayrıca bkz. İkinci Bölüm IV - B - 5 İsviçre başlığı.

nedeniyle eleştirileri tamamen ortadan kaldırmayabilir. Aynı zamanda soruşturma evresinde verilen mahkeme hükmüne karşı kural olarak kovuşturma evresine dâhil olan istinaf kanun yolunun öngörülmesinin, sistemde birtakım çatışmalar yaratacağı ifade edilebilir. Bu noktada seri muhakemenin, kovuşturma evresini hızlandıran ve mahkeme tarafından uygulanan bir yöntem olarak düzenlenmesi ve mahkemenin hükmüne karşı da istinaf kanun yolunun açık tutulması, muhakeme sistemimiz ile daha uyumlu olacaktır.

Seri muhakeme usulü kapsamında verilen hükümlere karşı başvuru itiraz yolunun, CMUK'ta yer verilen ceza kararnamesine itiraz gibi karşı koyma anlamına gelmediğini ifade etmek gerekir²⁹³³. Nitekim ceza kararnamesine itiraz eden sanık, bu hakkını kullanarak duruşma açılmasını sağlamakta ve kararı tümüyle ortadan kaldırmaktadır²⁹³⁴. Aynı zamanda seri muhakeme usulü ile birlikte 7188 sayılı Kanun ile getirilen bir başka yöntem olan basit yargılama usulünde itiraza ilişkin olarak, genel itiraz yolundan ayrılan özel bir düzenleme öngörülmüş ve itiraz üzerine mahkemeye genel hükümlere göre yürütülen muhakemeye dönme yükümlülüğü getirilmiştir²⁹³⁵. (CMK m. 252) Seri muhakeme usulü uygulanarak kurulan hükme karşı başvuru itiraz yolunun kapsamı, genel hükümler uyarınca başvuru itiraz yolundan farklı olsa da bu durum itirazın, hukuka aykırılık olduğu iddiasıyla başvurularak kararın yeniden gözden geçirilmesini sağlayan ve CMK 267 vd. maddelerinde düzenlenen olağan itiraz kanun yolundan ayrı değerlendirilmesi gerektiği anlamına gelmez.

İtiraz kanun yolunun öngörülmesi; ceza muhakemesi sistemi ile çelişki yaratmakla birlikte, en azından mevcut düzenlemede öngörülen itirazın niteliği değiştirilerek şüphelinin itirazı üzerine genel hükümlere göre muhakemeye devam olunacağına ilişkin bir düzenleme öngörülmesinin daha isabetli olacağı

²⁹³³ Karş. Atalay, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 689. Ceza kararnamesine karşı koyma yetkisi hakkında bkz. Karagülmez, **Ceza Kararnamesi ve Önödeme**, s. 55 vd.

²⁹³⁴ Basit yargılama usulü sonunda verilen hükme karşı itiraz hakkında bkz. Uğur Ersoy, “*Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usullerinde İtiraz Kurumuna İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerileri*”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 28, S. 2, 2020, s. 866 vd.; Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 164 vd.; Aygörmaz - Korkmaz, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü Muhakeme Stratejileri**, s. 72 vd.; Taşkın, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 156 vd.; Değirmenci, “**Ceza Muhakemesi Hukukunda Basit Yargılama Usulü**”, s. 47-48.

²⁹³⁵ Basit yargılama usulü uygulanarak oluşturulan hüküm, itiraz üzerine duruşma yapılana kadar geçerli bir hükümdür. Buna göre, hükmü veren mahkeme; itirazı sadece süresi içinde yapıp yapılmadığı ve itiraza yetkili olup olmadığı yönünden denetleyecek, yetkili kişi tarafından süresi içinde yapılan itiraz üzerine duruşma açacak ve genel hükümlere göre yargılama yapacaktır. Bkz. Değirmenci, “**Ceza Muhakemesi Hukukunda Basit Yargılama Usulü**”, s. 47.

değerlendirilebilir²⁹³⁶. Seri muhakeme usulünde, kural olarak itiraz incelemesi yapılmakta olup böyle bir ihtimalde ise itiraz üzerine hüküm ortadan kalkacaktır. Bu yönde bir değişikliğin yapılması halinde, seri muhakeme usulü sonucunda kurulan hükme itiraz üzerine, mahkemece itirazın süresi içinde ve yetkili kişi tarafından yapıp yapılmadığı incelenmeli ve itiraz süresi içinde ve yetkili kişi tarafından yapılmış ise mahkemenin hükmü ortadan kalkarak muhakeme genel hükümlere göre sonuçlandırılmalıdır.

Son olarak, seri muhakeme usulünde kurulan hükmün istinaf kanun yolu kapalı hükümlerden olması halinde bu hükmün kesin sayılıp sayılmayacağı, diğer bir ifadeyle bu hükme karşı itiraz yolunun açık olup olmadığı değerlendirilmelidir. CMK'nın 272. maddesinin 3. fıkrası uyarınca, ilk derece mahkemesinin bazı kararlarına karşı istinaf kanun yolu kapatılmıştır. Buna göre, sonuç olarak belirlenen üç bin Türk Lirası dâhil adli para cezasına mahkûmiyet hükümlerine karşı istinaf yoluna başvurulamaz. Hapis cezasından çevrilen adli para cezaları bakımından ise istinaf kanun yoluna başvurulabilmektedir. Bununla birlikte, seri muhakeme usulünün uygulanması suretiyle kurulan hüküm, istinaf bakımından kesin karar miktarı içerisinde kalsa da bu hükme karşı itiraz kanun yoluna gidilmesi mümkün olmalıdır. Zira itiraz edilen hükümdeki adli para cezasının miktarıyla ilgili bir sınırlama getirilmemekte ve seri muhakeme usulünde olağan kanun yollarında yapılan denetimden farklı olarak daha sınırlı ve farklı yönde bir inceleme yapılmaktadır. Bu bakımdan istinaf edilemeyen hükümler bakımından da itiraz incelemesinin yapılabileceği kabul edilmelidir.

2. Seri Muhakeme Usulünde İtiraz Yoluna Başvurabilecekler, İtiraz Süresi ve Başvuru Şekli ile İtirazı İncelemeye Yetkili Mercii

Seri muhakeme usulünde itiraz incelemesine ilişkin kanunda ayrıca bir düzenleme olmadığından, CMK m. 267 vd. hükümleri uyarınca genel itiraz hükümlerinin uygulanması gerekmektedir²⁹³⁷. Nitekim CMSMY'nin 15. maddesinde de mahkûmiyet hükmüne genel hükümler çerçevesinde itiraz edilebileceği belirtilmiştir.

²⁹³⁶ Benzer yönde Evik - Evik, "The Accelerated Trial", s. 236.

²⁹³⁷ Ersoy, "İtiraz Kurumuna İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerileri", s. 861; Sevdiren, "Seri Muhakeme Usulü Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler", s. 606; Taşkın, *Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü*, s. 67; İldırar, *Seri Muhakeme Usulü*, s. 199; Taneri, *Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü*, s. 94-95.

Seri muhakeme usulü neticesinde kurulan hükme karşı itiraz kanun yoluna başvurmaya hakkı olanlar, kanun yollarına başvurma hakkının düzenlendiği CMK m. 260 vd. hükümlerine göre tespit edilecektir. Buna göre, Cumhuriyet savcısı, şüpheli, şüphelinin yasal temsilcisi ve eşi, müdafî ve katılan sıfatını alabilecek surette suçtan zarar görenler kanun yoluna başvurabilecektir²⁹³⁸. 7331 sayılı Kanun değişikliği öncesinde savcının talebi doğrultusunda kurulan hükme itiraz edilebileceği düzenlendiğinden, savcının hükme karşı itiraz yoluna başvurusunun hayatın olağan akışına uygun olmadığı ve ancak hükmün talebi doğrultusunda kurulmadığı gerekçesiyle itiraz yoluna gidebileceği ifade edilmiştir²⁹³⁹. Bununla birlikte, 7331 sayılı Kanun değişikliği neticesinde mahkemeye talepte belirtilen yaptırım miktarını aşmayacak şekilde yaptırımı değiştirme imkânı tanındığından, savcının itiraz hakkının bu değişiklik kapsamında değerlendirilmesi gerektiği söylenmelidir. Bu doğrultuda savcı, mahkemenin talepten önce belirtilen yaptırım miktarını aşacak şekilde hüküm kurduğu veya mahkemenin yaptırımı değiştirme yetkisi kapsamında 250. maddenin dört ila yedinci fıkraları doğrultusunda hüküm kurmadığı gerekçeleriyle itiraz yoluna başvurabilecektir. Uygulamada da savcıların itiraz kanun yoluna başvurduğu görülmektedir²⁹⁴⁰.

Hüküm, şüphelinin kabulü bulunması halinde kurulmaktadır. Bununla birlikte, şüpheli her ne kadar teklifi kabul etmiş olsa da hüküm verildikten sonra karara itiraz edebilir. Bu kapsamda şüpheli ile müdafinin; seri muhakeme usulünün koşullarının bulunmadığı, teklifin özgür irade ile kabul edilmediği, bilgilendirmenin hiç veya eksiksiz yapılmadığı, hükümden önce usulden vazgeçildiği, zorunlu müdafî yardımından faydalanılmadığı veya etkin şekilde yararlanılmadığı, teklifin dosyadaki deliller ile uyuşmamasından dolayı mahkûmiyet hükmü verilmesinin gerekmediği, eylemin seri muhakeme kapsamında olmadığı, koşulları bulunmasına rağmen hükmün açıklanmasının geri bırakılması veya hapis cezasının ertelenmesi ya da seçenek

²⁹³⁸ Kanun yoluna başvurabilecekler hakkında detaylı bilgi için bkz. Erdem - Şentürk, **Ceza Muhakemesinde Kanun Yolları**, s. 25 vd.; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 901 vd.; Özbek - Doğan - Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 704 vd.; Özdemir, **Ceza Muhakemesinde İtiraz Kanun Yolu**, s. 105 vd.; Yenisey - Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 887 vd.; Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 667 vd.

²⁹³⁹ Erdem - Şentürk, “**Seri Muhakeme Yöntemi**”, s. 598; Erdoğan, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 2027-2028; Evik - Evik, “**The Accelerated Trial**”, s. 235.

²⁹⁴⁰ Yargıtay kararında, savcının talebi doğrultusunda verilen hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararına, savcılık tarafından daha önce hakkında mahkûmiyet kararı bulunduğu ve bu nedenle hükmün açıklanmasının geri bırakılması koşullarının oluşmadığı gerekçesiyle yapılan itirazın kabulüne ilişkin karar inceleme konusu yapılmıştır. Bkz. Yargıtay 7. Ceza Dairesi E. 2021/20356, K. 2021/13670, T. 26.10.2021 <https://karararama.yargitay.gov.tr> (Erişim Tarihi: 28.12.2021).

yaptırımlara çevirme kurumlarının uygulanmadığı, mahkeme tarafından usulüne uygun dinleme gerçekleştirilmediği veya talepte belirtilen yaptırım miktarını aşacak şekilde hüküm kurulduğu vb. gerekçelerle hükme itiraz edebileceği kabul edilmelidir²⁹⁴¹. Kanaatimizce, itiraz aşamasında da şüphelinin seri muhakemenin uygulanmasından makul ve haklı sebeplerle vazgeçebilmesi mümkün olduğundan, şüphelinin itirazında vazgeçme iradesini açıkça belirttiği hallerde itiraz merci tarafından bu husus dikkate alınmalıdır²⁹⁴².

CMSMY m. 14/2’de hükmün; varsa mağdur, suçtan zarar gören veya genel hükümlere göre katılma hakkını haiz olan kişilere tebliğ edileceği düzenlenmektedir. Kanunda mağdurun itiraz hakkı konusunda bir düzenleme öngörülmemiş olmakla birlikte; yönetmelik düzenlemesinde, kararın mağdur ve suçtan zarar görene tebliğ edileceği belirtilmektedir. Bu noktada hükmün tebliğ edilmesinin, söz konusu kişilerin itiraz yoluna başvurabilmeleri amacıyla kabul edildiği söylenmelidir. Yukarıda ifade edildiği üzere, genel hükümlere göre kanun yoluna başvurma hakkına sahip bu kişiler de hükümden haberdar edilerek, seri muhakeme usulünde mahkeme tarafından verilen hükme karşı itiraz kanun yoluna başvurabilecektir²⁹⁴³. Mağdur veya suçtan zarar gören; seri muhakeme usulünün koşullarının oluşmadığı, eylemin seri muhakeme kapsamında olmadığı, yaptırım hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılması veya seçenek yaptırımlara çevirme ile hapis cezasının ertelenmesi kurumlarının uygulanması ihtimalinde bu kurumların uygulanması koşullarının gerçekleşmediği vb. nedenlerle itiraz hakkını kullanabilir. Seri muhakeme usulü kapsamındaki suçların gerçek kişi mağduru olmadığı gerekçesiyle, hükme itiraz hakkının pratik olarak yalnızca savcı, şüpheli, müdafî, şüphelinin eşi ve yasal temsilcisine ait olduğu ileri sürülmektedir²⁹⁴⁴. Bununla birlikte, seri muhakeme usulündeki kimi suçlar bakımından gerçek kişi mağdur ile suçtan zarar görenin bulunması mümkün olduğundan, bu hallerde söz konusu kişilerin de itiraz hakkını kullanabileceği ifade edilmelidir²⁹⁴⁵.

²⁹⁴¹ Şüpheli ile müdafinin eylemin seri muhakeme usulü kapsamında olmadığı gerekçesiyle itiraz yoluna gidemeyeceği, kapsamda olmadığını düşünüyorsa teklifi kabul etmemek imkânına sahip olduğu görüşü için bkz. Erdem - Şentürk, “**Seri Muhakeme Yöntemi**”, s. 598. Şüphelinin hükme itirazına ilişkin ayrıca bkz. Erdoğan, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 2028; Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 199.

²⁹⁴² Bu konuda ayrıca bkz. Üçüncü Bölüm III - D Seri Muhakeme Usulünün Uygulanmasından Vazgeçilmesi başlığı.

²⁹⁴³ Benzer yönde Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 198; Sevdiren, “**Seri Muhakeme Usulü Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler**”, s. 609; Atalay, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 690.

²⁹⁴⁴ Ersoy, “**İtiraz Kurumuna İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerileri**”, s. 861.

²⁹⁴⁵ Bu konuda bkz. Üçüncü Bölüm III, C Seri Muhakeme Usulünde Mağdurun Rolü başlığı.

İtiraz kanun yoluna başvuru süresi ilgililerin kararı öğrendiği günden itibaren yedi gün olarak öngörülmüştür. (CMK m. 268) O halde seri muhakeme usulünde hüküm şüpheli ile müdafinin huzurunda verileceğinden, bu kişiler bakımından hükmün tefhiminden; savcı açısından hüküm verilirken hazır bulunuyorsa hükmün tefhiminden, bulunmuyorsa CMK m. 38 uyarınca tebliği gereken evrakın aslının verilmesinden ve diğer kişiler bakımından hükmün tebliğinden itibaren yedi gün içinde itiraz edilmemesi halinde hüküm kesinleşecektir. İtiraz, kararı veren mercie verilecek bir dilekçe veya tutanağa geçirilmek koşulu ile zabıt kâtibine beyanda bulunmak suretiyle yapılmaktadır²⁹⁴⁶. (CMK m. 268) Kararına itiraz edilen hâkim veya mahkeme, itirazı yerinde görürse kararını düzeltmekte; yerinde görmezse en çok üç gün içinde, itirazı incelemeye yetkili olan mercie göndermektedir. (CMK m. 268/2) İtirazı incelemeye yetkili merciler CMK m. 268/3'te sayılmaktadır. Seri muhakeme usulünün uygulanmasında görevli mahkeme asliye ceza mahkemesi olduğundan ve asliye ceza mahkemesi hâkimi tarafından verilen kararlara yapılacak itirazların incelenmesi yetkisi yargı çevresinde bulundukları ağır ceza mahkemesine ait olduğundan, kurulan hüküm bakımından itiraz merci ağır ceza mahkemesi olacaktır²⁹⁴⁷. O halde itirazı öncelikle asliye ceza mahkemesi inceleyecek ve itirazı yerinde görmezse itirazı incelemeye yetkili olan ağır ceza mahkemesine gönderecektir. Dolayısıyla seri muhakeme usulü neticesinde verilen hükme karşı yapılan itirazı inceleme yetkisinin bölge adliye mahkemesine ait olmadığını ifade etmek gerekir²⁹⁴⁸.

Seri muhakeme usulünün mahkemelerin iş yükünü azaltma amacı bakımından bir yandan itiraz merci olan ağır ceza mahkemesinin iş yükünün artacağı değerlendirilebilecek olsa da itiraz kanun yolunda kural olarak dosya üzerinden karar verilmesi esas olduğundan, uygulamada ağır ceza mahkemelerinin dosya üzerinden hızlı bir şekilde karar vermesi söz konusu olmaktadır. Bu noktada seri muhakeme

²⁹⁴⁶ İtiraz kanun yoluna başvuru şekli hakkında açıklamalar için bkz. Özen, **Ceza Muhakemesi Hukukunda İtiraz Kanun Yolu**, s. 118 vd.

²⁹⁴⁷ Ersoy, “İtiraz Kurumuna İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, s. 862; Taneri, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 296.

²⁹⁴⁸ Yargıtay; itirazı inceleme yetkisinin bölge adliye mahkemelerine ait olduğundan bahisle verilen itiraz üzerine karar verilmesine yer olmadığına ilişkin ağır ceza mahkemesi kararını, seri muhakeme usulü uygulanarak kurulan hükmün genel hükümler uyarınca itiraza tabi olduğu ve CMK m. 268/3-c düzenlemesine göre itiraz merciince incelenerek itiraz konusunda bir karar verilmesi gerektiği gerekçesiyle hukuka aykırı bularak kararın bozulmasına karar vermiştir. Bkz. Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2021/3676, K. 2021/6295, T. 28.09.2021; Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2020/10519, K. 2021/1714, T. 17.02.2021 <https://karararama.yargitay.gov.tr> (Erişim Tarihleri: 01.12.2021).

usulü neticesinde yaptırım içeren mahkûmiyet hükmü kurulması söz konusu olduğundan, bu hükme karşı itiraz kanun yolunun değil; istinaf kanun yolunun açık tutulmasına ilişkin görüşümüzü yineliyoruz.

3. İtirazın İncelenmesi

Genel hükümler uyarınca itirazı inceleyecek merci itirazı, yazı ile cevap verebilmesi için Cumhuriyet savcısı ve karşı tarafa bildirebilmektedir. (CMK m. 270/1) Bu kapsamda bir bildirme zorunluluğu öngörülmemektedir. CMK m. 270/1 gereğince merci; inceleme ve araştırma yapabileceği gibi, gerekli gördüğünde bunların yapılmasını da emredebilmektedir. Nitekim itirazı incelemeye yetkili merci, hukuki ve maddi (maddi vakıaların denetimi) sorunu birlikte ele alabilmektedir²⁹⁴⁹. Bu noktada seri muhakeme usulünün uygulanması neticesinde verilen hükme karşı itiraz incelemesinin kapsamının ne olacağı değerlendirilmelidir. CMK'nın 250. maddesinin ilk halinde, mahkemenin verdiği hükmün itiraz üzerine itiraz merci olan mahkeme tarafından hangi kapsamda inceleneceğine dair bir hükme yer verilmemişti²⁹⁵⁰. Bu kapsamda itiraz merciin esasa ilişkin denetim yapamayacağı, seri muhakeme usulünün koşullarının oluşup oluşmadığı yönünde sınırlı bir inceleme yapabileceği düşüncesi ileri sürülmüştür²⁹⁵¹. Doktrinde bir görüş tarafından ise itiraz merciin hükmün hukuka uygunluğunu ayrıntılı bir şekilde inceleme konusu yapması, dolayısıyla tüm dosyayı ayrıntılı bir şekilde ele alarak esasa ilişkin maddi ve hukuki yönden inceleme yapması

²⁹⁴⁹ Aydın, “**Ceza Muhakemesi Kanunu'nda İtiraz**”, s. 70; Özdemir, **Ceza Muhakemesinde İtiraz Kanun Yolu**, s. 9; Öztürk - Tezcan - Erdem vd., **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 695.

²⁹⁵⁰ İlk derece mahkemesinin sahip olmadığı esasa ilişkin inceleme yetkisinin ikinci derece mahkemesinde yapılacak kanun yolu incelemesinde mümkün olup olmayacağının belirsiz olduğu ifade edilmiştir. Bkz. Aygörmez Uğurlubay - Haydar - Korkmaz, “**Serî Muhakeme Usûlüne İlişkin Sorunlar**”, s. 273. Benzer yönde Yavuz, **Kovuşturmayaya Alternatif Yöntemler**, s. 305-306.

²⁹⁵¹ Soylu Ünver - Karaman Engür, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 103; Erdoğan, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 2029; Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 98; Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 201. 7331 sayılı Kanun değişikliği öncesinde Yargıtay tarafından verilen kararlarda da seri muhakeme usulüne itiraza yönelik incelemenin sınırlı olduğu ve hükmü kuran mahkemenin sınırının itirazı inceleyen merciin de inceleme sınırını oluşturduğu kabul edilmiştir. Bu kapsamda Yargıtay, müşteki vekili tarafından vekalet ücreti yönünden yapılan itirazın kabul edilerek vekalet ücretine hükmedilmesini hukuka aykırı bulmuştur. Bkz. Yargıtay 11. Ceza Dairesi E. 2020/4694, K. 2020/7109, T. 04.12.2020; Yargıtay 11. Ceza Dairesi E. 2020/4692, K. 2020/7110, T. 04.12.2020; Yargıtay 11. Ceza Dairesi E. 2020/5670, K. 2021/329, T. 18.01.2021; Yargıtay 11. Ceza Dairesi E. 2020/6159, K. 2021/904, T. 01.02.2021; Yargıtay 11. Ceza Dairesi E. 2021/2812, K. 2021/2576, T. 15.03.2021; Yargıtay 11. Ceza Dairesi E. 2021/5990, K. 2021/3578, T. 12.04.2021; Yargıtay 11. Ceza Dairesi E. 2021/8513, K. 2021/4840, T. 07.06.2021; Yargıtay 11. Ceza Dairesi E. 2021/11928, K. 2021/6003, T. 28.06.2021; Yargıtay 11. Ceza Dairesi E. 2021/11935, K. 2021/6002, T. 28.06.2021; Yargıtay 11. Ceza Dairesi E. 2021/37421, K. 2021/8157, T. 11.10.2021 <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihleri: 01.12.2021).

gerektiği ifade edilmiştir²⁹⁵². Bununla birlikte, itiraz merciin itiraz incelemesinin hangi hususları kapsadığına ilişkin belirsizlik, 7331 sayılı Kanun değişikliği ile giderilmiştir. 7331 sayılı Kanun ile 250. maddenin 14. fıkrası değiştirilmiş ve itiraz merciin, itirazı 250. maddenin üçüncü ve dokuzuncu fıkralarındaki şartlar yönünden inceleyeceği hüküm altına alınmıştır. Dolayısıyla itiraz üzerine yapılacak denetim sınırlı bir denetimdir ve itiraz üzerine hükmü inceleyen mahkemenin denetim yetkisi, genel olarak hükmü kuran mahkemenin denetim yetkisinin sınırları kapsamındadır²⁹⁵³.

Mahkeme; üçüncü fıkradaki şartların gerçekleşip gerçekleşmediğini, dolayısıyla teklif ve kabulün usulüne uygun yapıp yapılmadığını ve bu kapsamda bilgilendirmenin eksiksiz şekilde gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğini, müdafinin bulunup bulunmadığını ve müdafiden etkin şekilde yararlanıp yararlanılmadığını, kabulün özgür iradeye dayanıp dayanmadığını, ayrıca eylemin seri muhakeme usulü kapsamında olup olmadığını denetleyebilecektir. Aynı zamanda itiraz merci; 7331 sayılı Kanun değişikliği sonrası yeniden düzenlenen 14. fıkra uyarınca üçüncü fıkroda yer alan şartlara ek olarak, dokuzuncu fıkradaki şartların gerçekleşip gerçekleşmediğini denetleyecektir. Dolayısıyla mahkemenin denetim yetkisinin sınırlarını açıklarken belirttiğimiz gibi, burada yalnızca şekli bir incelemeden söz edilmesi mümkün değildir. Nitekim 7331 sayılı Kanun ile değiştirilen 9. fıkra gereğince, mahkemenin denetlemesi gereken hususlara dosyadaki delillere göre mahkûmiyet kararı verilmesi gerektiği hususu eklenmiş olduğundan, itiraz merciin; teklif ve kabulün dosyadaki deliller ile uyuşup uyuşmadığını ve dosyadaki deliller uyarınca mahkûmiyet kararı verilip verilemeyeceğini de denetlemesi gerekmektedir²⁹⁵⁴. Bununla birlikte, seri muhakeme usulünün uygulanmayacağı özel

²⁹⁵² Aygörmez Uğurlubay - Haydar - Korkmaz, “**Serî Muhakeme Usûlüne İlişkin Sorunlar**”, s. 274-275; Ersoy, “**İtiraz Kurumuna İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerileri**”, s. 863. Ayrıca bkz. Baytaç, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 266-267; Sevdiren, “**Seri Muhakeme Usulü Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler**”, s. 607-608; Balcı, “**Seri ve Basit Muhakeme Usulü**”, s. 75; Koç, “**Karşılaştırmalı Hukuk ve Uluslararası Mahkeme Kararları Işığında Seri Muhakeme Usulüne Farklı Bir Bakış**”, s. 655; Babayiğit - Karacan, “**Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**”, s. 895.

²⁹⁵³ Talepnameyi inceleyerek hüküm kuran mahkemenin denetim yetkisi sınırının, itirazı inceleyen merciin inceleme sınırını da kapsadığına ve itiraz merciin denetim yetkisinin sınırlı olduğuna ilişkin bkz. Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2021/3671, K. 2021/6588, T. 05.10.2021 <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 01.12.2021). İtiraz merciin esas yönünden de inceleme yapabilmesi gerektiğine ilişkin bkz. Çağlar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 121-122.

²⁹⁵⁴ Yargıtay 7331 sayılı Kanun değişikliği sonrası verdiği kararında, itiraz merciin şüphelinin cezalandırılması için herhangi bir delil olmadığı gerekçesiyle yapılan itirazı inceleme yetkisi bulunduğunu kabul etmiştir. Bkz. Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2021/2243, K. 2021/8531, T. 06.12.2021 <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 10.12.2021).

hallerin (CMK m. 250/11-13) varlığı halinde seri muhakemenin uygulanması mümkün olmadığından, bu hallerin bulunup bulunmadığının niteliği gereği inceleme kapsamında olduğu kabul edilmelidir. Ayrıca itiraz merci, mahkeme tarafından talepte belirtilen yaptırımdan ağır olmamak üzere dört ila yedinci fıkra hükümleri doğrultusunda hüküm kurulup kurulmadığını da denetleyebilecektir.

İtiraz merci tarafından yapılacak inceleme, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararına itiraz üzerine yapılan incelemeden farklılık arz etmektedir. Nitekim Yargıtay, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararına karşı yapılan itirazı inceleyecek merciin, sadece şekli bir inceleme yapmayacağını, kararı hem maddi hem de hukuki yönden denetlemesi gerektiğini kabul etmektedir²⁹⁵⁵. Ancak seri muhakeme usulünde, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı üzerine itiraz incelemesindeki gibi, mahkemenin ihtiyaç duyması halinde esasa ilişkin olarak gerekli inceleme ve araştırmayı yapması ya da bunların yapılmasını sağlaması söz konusu olamaz. İtiraz merci, böyle bir ihtiyaç bulunduğu ve dosyadaki delillerin mahkûmiyeti gerektirmediği kanaatinde ise itirazın kabulüne karar vererek muhakemenin genel hükümlere göre yürütülmesi amacıyla dosyayı savcılığa göndermelidir.

İtiraz merci tarafından, seri muhakeme usulünün koşulları ile birlikte mahkeme tarafından hüküm kurulurken denetimin uygun şekilde yapılıp yapılmadığı incelenmelidir. Bu noktada ilk derece mahkemesi tarafından denetlenmesi gereken hususlardan başka itiraz merci olan mahkemenin; hükmü kuran mahkemece şüphelinin müdafî huzurunda dinlenip dinlenmediği, bu kapsamda adil yargılanma hakkının ihlalinin teşkil edecek bir hal olup olmadığını, mahkemenin yaptırımını değiştirdiği

²⁹⁵⁵ Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararına karşı itiraz üzerine yapılan incelemenin kapsamını genişleten YCGK kararıyla; incelemenin yalnızca şekli değil, maddi ve hukuki yönden de yapılması, gerekli görüldüğünde cevap vermesi için itirazın müdafî tebliğ edilmesi ve Cumhuriyet savcısı ile müdafîin dinlenmesi, yine ihtiyaç duyulan konular varsa gerekli araştırma ve incelemenin yapılması ya da bunların yapılmasının sağlanması gerektiği kabul edilmiştir. Bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2012/10-534, K. 2013/15, T. 22.1.2013 www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 20.12.2020). Bu konuda ayrıca bkz. Cumhuriyet Şahin, "Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması Kararına İtirazda İncelemenin Kapsamı", **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Nur Centel'e Armağan)**, Özel Sayı, C. 19, S. 2, İstanbul: Beta Yayınevi, 2013, s. 290 vd.; Sarıgül, "Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması Kararlarının Denetiminde Kanun Yolu Sorunu", s. 70. Yargıtay kararlarına göre hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararlarına itiraz üzerine merci tarafından incelenebilecek hususlar için bkz. Özdemir, **Ceza Muhakemesinde İtiraz Kanun Yolu**, s. 157-159. Yargıtay'ın söz konusu kararı ile hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararına karşı yapılan itirazı inceleyecek olan makamın bir anlamda istinaf mahkemesi yetkileriyle donatıldığı ifade edilmektedir. Bkz. Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 894; Ersoy, "İtiraz Kurumuna İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerileri", s. 862.

ihtimalde talepte belirtilen yaptırım miktarının aşıp aşılmadığını, mahkemece 250. maddenin dört ila yedinci fıkra hükümleri doğrultusunda hüküm kurulup kurulmadığını da denetleyebileceğinin kabul edilmesi gerekir. Bütün bu açıklamalar çerçevesinde, seri muhakeme usulünde verilen mahkûmiyet kararı bakımından itiraz kanun yolu incelemesinin kapsamının, genel hükümlerden farklılık gösterdiğini ve genel hükümlere göre sınırlandırılmış olduğunu söylemek gerekir.

Seri muhakeme usulünün uygulanması neticesinde şüpheli hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilmiş ise bu durumda itiraz merciin, seri muhakeme usulünün koşullarının gerçekleşip gerçekleşmediğinden ve mahkeme tarafından hüküm kurulurken usule uyulup uyulmadığından başka hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararının koşullarının oluşup oluşmadığını denetleyebilme olanağına sahip olup olmadığı değerlendirilmelidir. TCK m. 50’de düzenlenen kısa süreli hapis cezasına seçenек yaptırımlara çevirme ile TCK m. 51’de düzenlenen hapis cezasının ertelenmesine karar verilmesi bakımından bu kararlara ilişkin koşulların gerçekleşip gerçekleşmediğinin denetlenebilmesi bakımından da aynı şekilde değerlendirme yapmak gerekir. Seri muhakeme usulü uygulanarak hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilmesi ihtimalinde mahkemenin itiraz incelemesinde, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararına karşı yapılan itiraz incelemesinde geçerli olan kuralların uygulanmayacağı ve seri muhakeme usulüne itiraz kapsamında bir değerlendirme yapılacağı öncelikle ifade edilmelidir. CMK m. 250/8 ve CMSMY m. 13/2-c gereğince, yaptırım hakkında CMK’nın 231. maddesi veya TCK’nın 50. ve 51. maddelerinin uygulanmasında objektif koşulların gerçekleşmediği anlaşılan talepten savcılığa iade edilmesine karar verilmesi gerekir. Bu noktada yukarıda bahsedilen sebeplerden başka itiraz merciin, yaptırım hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılması veya seçenек yaptırımlara çevirme ile hapis cezasının ertelenmesi kurumlarının uygulanmasında objektif şartların gerçekleşip gerçekleşmediğini inceleyebileceğinin kabul edilmesi uygun olur. Zira şartları bulunmamasına rağmen söz konusu kurumların uygulanması halinde kararın hukuka aykırı olduğu konusunda bir tereddüt bulunmamaktadır ve kesinleşmeden sonra istinaf veya temyiz kanun yoluna başvurulması da mümkün olmadığından, ancak olağanüstü kanun yollarına başvurulması söz konusu olabilir. Bu bakımdan itiraz merciin bu kapsamda da inceleme yapabileceği, dolayısıyla bu koşulları denetleyebileceğine ilişkin açık bir düzenleme öngörülmesi isabetli olacaktır.

İtiraz kanun yolunda kural olarak duruşma yapılmamaktadır²⁹⁵⁶. CMK'nın 271/1. maddesine göre, kanunda yazılı olan haller saklı kalmak üzere, itiraz hakkında duruşma yapılmaksızın karar verileceği; ancak gerekli görüldüğünde Cumhuriyet savcısı ve sonra müdafî veya vekil dinleneceği hüküm altına alınmıştır. Seri muhakeme usulüne ilişkin düzenlemelerde bu konuda genel itiraz kanun yoluna ilişkin düzenlemeden ayrı, özel bir hüküm getirilmemiştir. Dolayısıyla bu bakımdan da genel itiraz hükümlerinin geçerli olacağı kabul edilmelidir. O halde seri muhakeme usulünde itiraz incelemesinin, duruşma yapılmaksızın gerçekleşeceği sonucuna varmak mümkündür²⁹⁵⁷.

Seri muhakeme usulünde itiraz incelemesinin duruşmasız yapılmasının adil yargılanma hakkı bakımından bir ihlal teşkil edip etmediği değerlendirilmelidir²⁹⁵⁸. Sanığın duruşmaya katılması ilk derece mahkemelerinde gerçekleştirilen duruşmalarda büyük bir önem arz etmekle birlikte, kanun yolu aşamasında duruşmaya katılmanın daha az önem teşkil ettiği söylenebilir. AİHM, kanun yolu aşamalarında AİHS'in 6. maddesi uyarınca aleni bir duruşmanın gerçekleştirilmesinin her zaman gerekli olmadığı ve bazı durumlarda yazılı yargılamaların adil yargılanma hakkı ile uyumlu olabileceği kanaatindedir²⁹⁵⁹. Bununla birlikte, bu konuda 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 389-391 maddeleri arasında düzenlenen sulh hâkimlerinin ceza kararnamesine itiraz üzerine duruşma yapılmamasına ilişkin CMUK m. 390/3 hükmünü iptal eden Anayasa Mahkemesi kararı yol gösterici olabilir²⁹⁶⁰. Anayasa Mahkemesi; hafif hapis cezasına hükmedilmesi halinde itiraz üzerine duruşma yapılacağı düzenlenmiş olsa da ceza kararnamesi ile hafif hapis cezası dışındaki ceza ve yaptırımlara karar verilmesi halinde, bu kararnameye itiraz üzerine

²⁹⁵⁶ Özen, **Ceza Muhakemesi Hukukunda İtiraz Kanun Yolu**, s. 130.

²⁹⁵⁷ Aygörmez - Korkmaz, **Serî Muhakeme ve Basit Yargılama Usûlü Muhakeme Stratejileri**, s. 31.

²⁹⁵⁸ Seri muhakeme usulünde itiraz incelemesinin duruşmasız yapılacak olması nedeniyle Anayasa'ya aykırılığın ileri sürülebileceği hakkında bkz. Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 101.

²⁹⁵⁹ İnceoğlu, **"Adil Yargılanma Hakkı"**, s. 244; Vitkauskas - Dikov, **Adil Yargılanma Hakkının Korunması**, s. 59. Ayrıca bkz. AYM Nevruz Bozkurt Başvurusu, Başvuru No. 2013/664, T. 17.09.2013, R.G. Tarih- Sayı: 15.11.2013-28822, § 32.

²⁹⁶⁰ CMUK'un ceza kararnameleriyle ilgili düzenlemesine göre; ceza kararnamesiyle hafif hapis cezasına hükmedilmiş ise itiraz üzerine duruşma yapılmakta iken ceza kararnamesiyle para cezasına, bir meslek veya sanatın tatiline, zor alıma, bunlardan bir kaçına veya hepsine hükmedilmiş ise itiraz üzerine Asliye Ceza Mahkemesince itirazın CMUK'nun 301., 302. ve 303. maddeleri hükümlerine göre inceleneceği öngörülmüştü. (CMUK m. 390/3) CMUK'un 390/3. maddesinde atıf yapılan CMUK m. 302 uyarınca ise istisnalar hariç olmak üzere, itiraz hakkında duruşma yapılmaksızın evrak üzerinde karar verileceği düzenlenmişti. Ayrıca CMUK'un 303. maddesi gereğince itiraz üzerine verilen bu kararın ise kesin olacağı düzenlenmişti.

itirazı incelemekle görevli üst mahkemenin duruşma açılmaksızın, evrak üzerinden yapacağı inceleme ile itirazı kesin olarak karara bağlamasının Anayasa'nın 36. maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkını ihlal ettiğine karar vermiştir²⁹⁶¹.

Tüm bu açıklamalar yanında ceza kararnamesindeki itirazın, seri muhakeme usulündeki itiraz yolundan farklı olduğu ifade edilmelidir. Nitekim ceza kararnamesi, sulh ceza hâkimi tarafından duruşma yapılmaksızın verilmekteydi; itiraz üzerine hâkim tarafından önceki karar ile bağlı olmaksızın ve dosya üzerinden inceleme ile savunma hakkı kısıtlanarak sanık hakkında yeni bir hüküm kurulmaktaydı ve bu karar kesindi²⁹⁶². Ceza kararnamesine itiraz üzerine karar ortadan kalkmakta ve itiraz üzerine mahkeme tarafından verilen hüküm genel hükümlere göre verilen hüküm ile aynı olmaktaydı²⁹⁶³. Şüphelinin müdafî huzurunda mahkeme tarafından dinlendiği seri muhakeme usulünde ise itiraz merci olan mahkemenin incelemesinin kapsamı sınırlıdır ve yeni bir hüküm kurma yetkisi bulunmadığı kabul edilmelidir. Ceza kararnamesinden ayrılan yönleri bulunan ve şüphelinin açık kabulü üzerine uygulanabilen seri muhakeme usulünde; klasik anlamda bir duruşma yapılmasa da ilk derece mahkemesinde olduğu gibi, itiraz üzerine şüphelinin müdafî huzurunda dinlenmesi uygun olacaktır. Doktrinde de seri muhakeme usulünde kanun yolu merciin

²⁹⁶¹ AYM Kararı E. 2001/481, K. 2004/91, T 30.06.2004, R.G. Tarih-Sayı: 22.10.2004-25621. Anayasa Mahkemesi, Anayasa'ya aykırılık sorununu değerlendirirken şu gerekçelere yer vermiştir: “*Olağan yasa yolu olan itiraz, mahkemelerin son karar niteliğinde olmayan ve temyiz edilemeyen kararlarına karşı kabul edilmiş bir yasa yoludur. İtiraz üzerine inceleme, kural olarak evrak üzerinde ve duruşmasız yapılır. Ancak, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 390. maddesinde ceza kararnamelerinin özelliği gereği farklı bir düzenleme yapıldığı görülmektedir. Bu maddenin birinci fıkrasında, ceza kararnamesi ile hafif hapis cezasına hükmedilmişse itiraz üzerine duruşma yapılacağı öngörülmüştür. Bu durumda genel usul kurallarının uygulanacağı açıktır. Maddenin üçüncü fıkrasında ise, diğer ceza ve yaptırımlar yönünden bu olanak ortadan kaldırılarak itirazın duruşma yapılmaksızın evrak üzerinden karara bağlanması kabul edilmiştir. Bu düzenlemeden, ceza kararnamesiyle hükmedilebilecek hafif hapis dışındaki ceza ve yaptırımların, özgürlüğü bağlayıcı ceza kadar önemli görülmediği anlaşılmakta ise de, para cezalarının ödenmemesi halinde hapis cezasına çevrilmesi, ayrıca, bunlara cezalandırma amacıyla hükmedilmesi, bu ceza ve yaptırımlara muhatap olan ve bunu kabul etmeyerek itiraz hakkını kullanan sanıklara hafif hapis cezasını içeren ceza kararnamelerinde olduğu gibi duruşma açılarak adil yargılanma ve savunma hakkının tanınmasını zorunlu kılmaktadır. Açıklanan nedenlerle, itiraz konusu kural, Anayasa'nın 36. maddesine aykırıdır. İptali gerekir.*”

²⁹⁶² Sulh ceza hâkiminin ceza kararnamesinde, sanığın yargılamanın hiçbir aşamasında mahkeme huzuruna, duruşmaya çıkmaması; AİHM tarafından da çeşitli kararlarda AİHS m. 6'nın ihlal sebebi olarak görülmüştür. Bkz. Erkan Orhan v. Türkiye, Başvuru No. 19497/02, 01 Mart 2007; Piroğlu ve Karakaya v. Türkiye, Başvuru No. 36370/02, 18 Mart 2008; Dağlı v. Türkiye, Başvuru No. 28888/02, 27 Kasım 2007; Karahanoglu v. Türkiye, Başvuru No. 74341/01, 3 Ekim 2006; Mevlüt Kaya v. Türkiye, Başvuru No. 1383/02, 12 Nisan 2007; Taner v. Türkiye, Başvuru No. 38414/02, 15 Şubat 2007; Yeşilyurt ve Tutar v. Türkiye, Başvuru No. 8296/05, 20 Ekim 2009; Oyman v. Türkiye, Başvuru No. 39856/02, 20 Şubat 2007; Nurhan Yılmaz v. Türkiye, Başvuru No.16741/04, 8 Nisan 2008; Akbulut v. Türkiye, Başvuru No.7076/05, 1 Aralık 2009; Yener ve Albayrak v. Türkiye, Başvuru No. 42900/04, 26 Ocak 2010; Yosun v. Türkiye, Başvuru No. 2336/05, 10 Şubat 2015; Bilen ve Çoruk v. Türkiye, Başvuru No. 14895/05, 8 Mart 2016.

²⁹⁶³ Yenisey, **Duruşma ve Kanunyolları**, s. 269.

dosya üzerinden karar vermeyerek, CMK m. 271 gereği süjeleri dinlemeye mutlaka zen göstermesi gerektiği ifade edilmektedir²⁹⁶⁴. Bu çerçevede gerekli grldğinde savcı ve sonra mdafı veya vekilin dinlenebileceği düzenlenmesi dikkate alınarak, özellikle teklif ve kabulün usulüne uygun şekilde gerçekleşmediğine yönelik iddialar bakımından dinleme esas olmalıdır. Bununla birlikte, seri muhakeme usulüne ilişkin itiraz üzerine dinleme yapılacağına ilişkin bir hükmün ihdas edilmesi bu konudaki tartışmaları sonlandıracaktır.

4. İtiraz zerine Verilecek Karar

İtiraz yerinde görülürse merci, aynı zamanda itiraz konusu hakkında da karar verir. (CMK m. 271/2) Mercii kararını mümkün olan en kısa sürede vermelidir. (CMK m. 271/3) Ayrıca itiraz üzerine merci tarafından verilen kararlar kesindir. (CMK m. 271/4) İtiraz merci, kural olarak itiraz başvurusunu yerinde görürse itiraz edilen kararı kaldırmalı ve itirazın konusunu oluşturan sorunu da çözerek bu konuda bir karar vermelidir²⁹⁶⁵. Seri muhakeme usulünde mahkeme tarafından talebin reddi ve mahkûmiyet hükmü şeklinde iki tür karar verilebilir. İtirazı inceleyen ağır ceza mahkemesi, mahkeme hüküm kurmasına rağmen koşulların gerçekleşmediği veya eylemin seri muhakeme usulü kapsamında olmadığı gerekçeleriyle seri muhakeme usulünün uygulanmayacağına karar verir ve itirazı yerinde görürse, itirazı kabul edecektir. Bu halde mahkeme, itiraz konusu hükmü kaldırarak talebin reddine karar verecek ve ret halinde klasik muhakeme sürecine dnleceğinden, soruşturmaının genel hükümlere göre sonuçlandırılması amacıyla dosyayı Cumhuriyet başsavcılığına gnderecektir²⁹⁶⁶. Ayrıca itiraz merci olan mahkeme maddi gerçeğin ortaya çıkarılması bakımından araştırmaya ihtiyaç duyulduğu kanaatine varırsa, itirazı kabul ederek talebin reddine karar verebilmelidir. Bu durumda muhakeme genel hükümler uyarınca devam edecektir.

²⁹⁶⁴ Aygörmez Uğurlubay - Haydar - Korkmaz, “Serı Muhakeme Usûlüne İlişkin Sorunlar”, s. 275.

²⁹⁶⁵ Aydın, “Ceza Muhakemesi Kanunu'nda İtiraz”, s. 70-71.

²⁹⁶⁶ Benzer yönde Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 630; Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 99. İtiraz zerine seri muhakemenin uygulanamayacağı yönünde karar verilirse, talepteninin iddianame yerine geçeceğine ve iddianamenin kabulü halinde genel hükümlere göre karar verileceğine ilişkin görüş için bkz. Yenisey - Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 873 dn. 602. Kanaatimizce talepteninin iddianame yerine geçeceğine ilişkin görüş yerinde değildir.

Seri muhakeme usulünde mahkeme, şartlar varsa hüküm kurmakta; mevcut değilse talebin reddine karar verebilmekte olup mahkemenin savcı tarafından talep edilen yaptırımı değiştirme yetkisi bulunsa da talepte belirtilen yaptırımı aşmayacak şekilde hüküm kurabileceği kabul edilmektedir. Bununla birlikte, mahkemenin beraat hükmü verme yetkisi bulunmamaktadır. İlk derece mahkemesinin sahip olmadığı bir yetkiye itiraz merci olan mahkemenin de sahip olamayacağı ifade edilmelidir²⁹⁶⁷. İtiraz merci, dosyada mahkûmiyeti gerektirecek delil bulunmadığı düşüncesinde ise itirazı kabul ederek dosyayı savcılığa göndermeli ve muhakeme genel hükümler uyarınca sonuçlandırılmalıdır²⁹⁶⁸.

Mahkeme itirazı haklı bulmaz ve kararda herhangi bir aykırılık tespit etmezse, itirazı reddedecektir. Bu durumda ilk derece mahkemesi tarafından kurulan hüküm kesinleşecektir. Yine itiraza başvurma hakkı doğduktan sonra itiraz süresi bitene kadar bu hakkın kullanılmayacağının açıklanması suretiyle feragat veya itiraza başvurduktan sonra merci tarafından karar verilinceye kadar başvurudan vazgeçme halinde hüküm kesinleşecektir.

İtiraz merci olan mahkeme ya itirazı kabul ederek talebin reddine ve soruşturmanın genel hükümlere göre sonuçlandırılmasına karar verecek ya da itirazın reddine karar vererek mahkemece verilen hükmü kesinleşmesini sağlayacaktır. İtiraz merciin, denetim makamı olan ilk derece mahkemesi yerine geçerek yaptırımı değiştirme ve yeniden hüküm kurma yetkisinin bulunmadığı ifade edilmelidir. İtiraz merci, itirazı haklı bulursa itirazın kabulü ve kararın kaldırılmasına karar verebilir. Şüphelinin kabulü üzerine uygulanabilen istisnai ve özel bir çözüm yolu olan seri muhakeme usulünde itiraz merciin; savcının talebini incelemek, denetlemek ve hüküm kurmak için görevli ve yetkili olan mahkemenin yerine geçerek hükmü verebilmesi mümkün görülmemelidir. Zira istinaf mahkemesine açıkça tanınan yeniden hüküm kurma yetkisinin, istinaf incelenmesinin güvencelerini taşımayan ve sınırlı denetim yetkisine sahip itiraz mercine tanındığı kabul edilemez. Aynı zamanda verdiği karar kesin olduğundan, itiraz merciin hüküm kurabileceğinin kabulü halinde bu karara karşı olağan kanun yollarına başvurulamayacaktır.

²⁹⁶⁷ İtiraz merciinin, itiraza konu kararı kaldırarak beraat kararı verebileceği hakkında bkz. Ersoy, “İtiraz Kurumuna İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, s. 863.

²⁹⁶⁸ Benzer yönde Yavuz, *Kovuşturmayla Alternatif Yöntemler*, s. 306.

Kanun yollarında hüküm kurulabilmesi için bu yetkinin kanunda açıkça gösterilmesi gerekir. İtiraz incelemesi neticesinde hüküm kurmak ise itiraz kanun yolu ile bağdaşmaz. Bu konudaki muhtemel tartışmalar; itiraz yolunun mahkemelerin ara kararlarına karşı öngörölmüş olmasına, mahkeme hükümlerine karşı ise istinaf kanun yoluna gidilebilmesine ilişkin ceza muhakemesi sistematığıne aykırılıktan kaynaklanmaktadır. Bu noktada yaptırımın talepte belirtilen yaptırımı aşması veya yaptırımı değiştirme yetkisi kapsamında mahkemenin 4 ile 7. fıkra hükümlerine göre hüküm kurmaması ya da şüphelinin usule uygun şekilde dinlenilmediği nedenleriyle itirazın kabul edildiği hallerde, itiraz merciin, gerekli işlemlerin yapılması ve son kararın verilmesi için dosyayı hükmü kuran mahkemeye göndermeye karar verebileceği söylenebilir²⁹⁶⁹. İtiraz merciin kararları kesin olduğundan, bu karara karşı direnilmesi söz konusu olamaz²⁹⁷⁰. Buna karşın CMK'nın 271/2. maddesindeki düzenleme karşısında, itiraz merciin dosyayı mahkemeye gönderme yetkisine sahip olmadığı ifade edilmelidir. Bu sorun, seri muhakeme usulünün düzenlendiği 250. maddede veya itiraz kanun yoluna ilişkin düzenlemelerde yapılacak değişiklikler ile seri muhakeme usulüne özgü bir itiraz düzenlemesi getirilmesi suretiyle çözülebilir. Bununla birlikte, adil olmayan sonuçların önlenmesi bakımından en uygun çözüm yolu, seri muhakeme usulünün kovuşturma evresinde mahkeme tarafından uygulanmasına imkân tanınarak hükme karşı istinaf kanun yoluna gidilebilmesinin önünün açılmasıdır.

Son olarak, seri muhakeme usulünde yapılan itiraz incelemesi bakımından aleyhe değiştirme yasağının (*reformatio in peius*) uygulanıp uygulanamayacağı değerlendirilmelidir²⁹⁷¹. Doktrindeki bir görüş, itiraz kanun yolunda aleyhe değiştirme

²⁹⁶⁹ Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararına yapılan itirazın kabul edilerek kararın kaldırılması halinde, dosyanın mahkemesine gönderilmesi gerektiği kabul edilmektedir. Bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2012/10-534, K. 2013/15, T. 22.01.2013; Yargıtay 13. Ceza Dairesi E. 2014/32524, K. 2014/37202, T. 29.12.2014 <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihleri: 30.12.2020). Ayrıca bkz. Yıldırım, **Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması**, s. 464 vd.; Sarıgül, **“Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması Kararlarının Denetiminde Kanun Yolu Sorunu”**, s. 71.

²⁹⁷⁰ Böyle bir durumda mahkemenin kararında direnmesi önünde bir engel bulunmadığı ve bu durumun yaratacağı sakıncalar hakkında bkz. Sevdiren, **“Seri Muhakeme Usulü Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler”**, s. 608.

²⁹⁷¹ Aleyhe değiştirme yasağı (*reformatio in peius yasağı*) ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Serap Keskin, **“Ceza Muhakemesi Hukukunda Reformatio In Peius Kuralı”**, Prof.Dr. Turhan Tufan Yüce'ye Armağan, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, 2001, s. 409-420; Veli Özer Özbeke - İlker Tepe, **“Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Aleyhe Değiştirme (Reformatio In Peius) Yasağına İlişkin - Öğreti Ve Uygulama Boyutlarıyla - Genel Bir Değerlendirme”**, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 16, Özel Sayı, 2014, s. 3759-3797; Ali Rıza Çınar, **“Aleyhe Değiştirme Yasağı Kuralı”**, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Nur Centel'e Armağan), Özel Sayı, C. 19, S. 2, İstanbul: Beta

yasağının uygulama alanı bulamayacağı yönündedir²⁹⁷². Diğer bir diğer görüş ise aleyhe değiştirme yasağının itiraz kanun yolu bakımından da geçerli olduğunu ileri sürmektedir²⁹⁷³. Bununla birlikte, seri muhakeme usulü bakımından bu tartışmanın bir değeri bulunmamaktadır²⁹⁷⁴. Nitekim seri muhakeme usulünde mahkeme savcının talebindeki yaptırımdan ağır olmamak üzere hüküm kurabileceğinden, şüpheli tarafından kabul edilen savcının talebindeki yaptırım miktarı, mahkemenin belirleyeceği yaptırım bakımından üst sınırı teşkil etmektedir. İtiraz incelemesini yapan mahkemenin de eylemin daha ağır cezayı gerektirdiği düşüncesinde olsa bile savcı tarafından talep edilen yaptırımı değiştirme ve yeniden hüküm kurma yetkisi bulunmamaktadır. Mercii itiraz incelemesinde yaptırımı değiştirerek hüküm kuramaz.

5. İtirazın Etkisi

Hükme karşı öngörülen olağan kanun yollarının özelliği, başvuru halinde kararın icrasını engellemeleri olup itiraz kanun yoluna başvurma ise kararın yerine getirilmesini engellememektedir²⁹⁷⁵. Nitekim itirazın kararın yerine getirilmesinde etkisinin düzenlendiği CMK'nın 269. maddesine göre itiraz, kararın yerine getirilmesinin geri bırakılması sonucunu doğurmaz; ancak kararına itiraz edilen makam veya kararı inceleyecek mercii, kararın geri bırakılmasına karar verebilir. İlgililerin talebi üzerine veya kararı inceleyecek mercii tarafından resen kararın geri

Yayınevi, 2013, s. 603-666; Seydi Kaymaz, “*Ceza Muhakemesinde Aleyhte Değiştirme Yasağı*”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi** (Prof. Dr. Nur Centel'e Armağan), Özel Sayı, C. 19, S. 2, İstanbul: Beta Yayınevi, 2013, s. 1397-1451.

²⁹⁷² Uğur Ersoy, **Ceza Muhakemesi Hukuku'nda Aleyhte Değiştirme (Reformatio in Peius) Yasağı**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2018, s. 383, 390; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 911; Yenisey - Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 903.

²⁹⁷³ Kaymaz, “*Ceza Muhakemesinde Aleyhte Değiştirme Yasağı*”, s. 1420; Özen, **Ceza Muhakemesi Hukukunda İtiraz Kanun Yolu**, s. 135. Aynı yönde bkz. Özdemir, **Ceza Muhakemesinde İtiraz Kanun Yolu**, s. 168; Erdem - Şentürk, **Ceza Muhakemesinde Kanun Yolları**, s. 75; Halil Çıgılı, “*Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması Kararlarına İtiraz ve İtiraz Mercisinin Yetkileri*”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Y. 5, S. 18, 2014, s. 411.

²⁹⁷⁴ Doktrinde seri muhakeme usulünde itiraz yoluna başvurulması halinde, itiraz mercii tarafından aleyhe değiştirme yasağının uygulanıp uygulanmayacağı tartışılmış; itiraz kanun yolunda aleyhe değiştirme yasağı uygulama alanı bulamayacağından seri muhakemede itiraz merciiince daha ağır cezaya hükmedilmesinin mümkün olduğu, bu yasağın uygulanmamasının başta adil yargılanma hakkı olmak üzere birçok hakkın ihlali sonucu doğurabileceği ileri sürülerek CMK'nın 250. maddesinde aleyhe değiştirme yasağının seri muhakeme usulü bakımından uygulanmasını mümkün kılacak bir değişiklik yapılması önerilmiştir. Bkz. Ersoy, “*İtiraz Kurumuna İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerileri*”, s. 863-866.

²⁹⁷⁵ Özdemir, **Ceza Muhakemesinde İtiraz Kanun Yolu**, s. 135; Erdem - Şentürk, **Ceza Muhakemesinde Kanun Yolları**, s. 82; Özen, **Ceza Muhakemesi Hukukunda İtiraz Kanun Yolu**, s. 142.

bırakılmasını karar verilebilir²⁹⁷⁶. Bu bakımdan seri muhakeme usulünde mahkemece kurulan hükmün kural olarak, verildiği anda kesin hüküm etkisi gösterdiği ve infazına geçilmesinin mümkün olduğu ifade edilmektedir²⁹⁷⁷.

Mahkemece kurulan hüküm mahkûmiyet hükmü olduğundan, hükmün kesinleşmeden icra edilebilir olması kişilerin mağduriyetine yol açarak temel hak ve özgürlükler bakımından sakıncalar doğuracaktır. Bununla birlikte, 5275 sayılı CGTİK'in 4. maddesi gereğince, mahkûmiyet hükümleri kesinleşmedikçe infaz olunamaz. Seri muhakeme usulünde hükme karşı kanun yolu öngörüldüğünden, mahkûmiyet hükmü kurulması ile karar kesinleşmemektedir. Dolayısıyla itiraz edildiği veya itiraz süresi geçmediği durumda, hükmün infaz edilemeyeceği söylenebilir. Burada sorun, seri muhakeme usulünde mahkeme tarafından kurulan hükme karşı ceza muhakemesi sistemine aykırı bir şekilde itiraz kanun yolunun öngörülmüş olmasından kaynaklanmaktadır. Bu noktada tartışmaların önlenmesi için mahkemenin, seri muhakeme usulüne itiraz üzerine kararın geri bırakılmasına karar vermesi zorunlu görülmelidir²⁹⁷⁸.

Bazı ceza muhakemesi hukuku düzenlemelerinde, istisnai olarak itiraz üzerine kararın yerine getirilmesinin duracağı kabul edilmiştir. Örneğin, sulh hâkiminin ceza kararnamesinin düzenlendiği 1412 sayılı CMUK 390/3. maddesinin son cümlesi uyarınca, itiraz dilekçesinin verilmesinin aleyhine itiraz olunan ceza kararnamesinin icrasını durduracağı düzenlenmişti. Yine CMK'nın 74. maddesinin 4. fıkrasına göre, gözlem altına alınma kararına karşı başvuru itiraz kararın yerine getirilmesini durdurmaktadır. Benzer şekilde seri muhakeme usulünde itirazın hükmün yerine getirilmesini durduracağı öngörülerek, itirazın kesin hüküm etkisini engellemesine ilişkin bir düzenleme getirilmesi isabetli olacaktır²⁹⁷⁹.

²⁹⁷⁶ Aydın, “Ceza Muhakemesi Kanunu'nda İtiraz”, s. 68; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 919.

²⁹⁷⁷ Yavuz, **Kovuşturmayaya Alternatif Yöntemler**, s. 304; Sevdiren, “Seri Muhakeme Usulü Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler”, s. 608.

²⁹⁷⁸ Benzer yönde Çağlar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 119.

²⁹⁷⁹ Benzer yönde Ildırar, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 202; Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 154.

B. Olağanüstü Kanun Yolları

1. Genel Olarak

Kesinleşmiş kararlara karşı başvurulmuş kanun yolları olağanüstü kanun yollarıdır²⁹⁸⁰. Ceza Muhakemesi Kanunu'nda düzenlenen Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının itirazı (CMK m. 308), bölge adliye mahkemesi Cumhuriyet başsavcılığının itirazı (CMK m. 308/A), kanun yararına bozma (CMK m. 309-310) ve yargılamanın yenilenmesi (CMK m. 311-323) olağanüstü kanun yollarıdır²⁹⁸¹.

Hüküm verilirken hata yapılabilmesi ihtimal dâhilinde olduğundan bazı özel şartların oluşması halinde, kesinleşmiş hükümlere karşı da olağanüstü kanun yollarına başvurma imkânı kabul edilmektedir²⁹⁸². Şüphelinin kabulüne bağlı seri muhakeme usulü bakımından olağanüstü kanun yollarına başvurabilme olanağı; aynı zamanda kabulün somut delillere uyuşmadığı, yine masum kişilerin baskı altında teklifi kabul ettiği ancak buna rağmen hüküm verilen durumlarda maddi gerçeğin ortaya çıkarılması amacına da hizmet edecektir. Aşağıda seri muhakeme usulünün uygulanması suretiyle kesinleşen hükme karşı kanun yararına bozma ve yargılamanın yenilenmesi yollarına başvurulması değerlendirilecektir²⁹⁸³. Nitekim bölge adliye mahkemesi veya Yargıtay incelemesinden geçerek kesinleşen hükümlere karşı başvurulabilen Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının itirazı ile bölge adliye mahkemesi Cumhuriyet başsavcılığının itirazı yollarına gidilemeyeceği açıktır.

²⁹⁸⁰ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 963.

²⁹⁸¹ Detaylı bilgi için bkz. Erdem - Şentürk, **Ceza Muhakemesinde Kanun Yolları**, s. 240 vd.; Cengiz Apaydın, **Olağan ve Olağanüstü Kanun Yolları**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2020, s. 213 vd.

²⁹⁸² Yenisey - Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 999.

²⁹⁸³ Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanan seri muhakeme usulü hakkında bilgilendirici ve tanıtıcı belgede, koşulların bulunması halinde kanun yararına bozma (CMK m. 309) veya yargılamanın yenilenmesi (CMK m. 311- 323) olağanüstü kanun yollarına gidilebileceği ifade edilmektedir. Bkz. Ceza İşleri Genel Müdürlüğü, 2019, Seri Muhakeme Usulü (CMK md. 250), s. 60. Bkz. <https://alternatifcozumler.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/212020145115SER%C4%B0%20MUHAKEME%20SUNUM%2001.01.2020.pdf> (Erişim Tarihi: 30.12.2020).

2. Kanun Yararına Bozma (Yazılı Emir)

Kanun yararına bozma yoluna başvurulabilmek için hükmün veya kararın istinaf veya temyiz incelemesinden geçmeksizin kesinleşmiş olması gerekmektedir²⁹⁸⁴. Kanun yararına bozmaya Adalet Bakanlığı ve bazı hallerde resen Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı tarafından başvurulabilmektedir²⁹⁸⁵. Adalet Bakanlığı, karar veya hükmün Yargıtay tarafından bozulması istemini, yasal nedenlerini belirterek Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına yazılı olarak bildirmektedir. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, bu nedenleri aynen yazarak karar veya hükmün bozulması istemini içeren yazısını Yargıtay'ın ilgili ceza dairesine vertmektedir. (CMK m. 309/2) 309. maddenin 3. fıkrası uyarınca, Yargıtay ceza dairesi ileri sürülen nedenleri yerinde görürse, karar veya hükmü kanun yararına bozmaktadır.

Kanun yararına bozma nedenlerine göre yapılacak işlemler, CMK'nın 309. maddesinin 4. fıkrasında dört bent şeklinde düzenlenmektedir. CMK m. 309/4-a gereğince, bozma nedeni 223. maddede tanımlanan ve davanın esasını çözmeyen bir karara ilişkin ise, kararı veren hâkim veya mahkeme, gerekli inceleme ve araştırma sonucunda yeniden karar verir. Bu durumda Yargıtay Özel Dairesince ayrıca müteakip işlemlerin mahallinde yapılmasına karar verilir²⁹⁸⁶. CMK m. 309/4-b uyarınca bozma nedeni, mahkûmiyete ilişkin hükmün, davanın esasını çözmeyen yönüne veya savunma hakkını kaldırma veya kısıtlama sonucunu doğuran usul işlemlerine ilişkin olabilir²⁹⁸⁷. Bu durumda kararı veren hâkim veya mahkemece yeniden yapılacak yargılama sonucuna göre gereken hüküm verilecektir. Önceki hükümde verilen

²⁹⁸⁴ Erdem - Şentürk, **Ceza Muhakemesinde Kanun Yolları**, s. 254; Apaydın, **Olağan ve Olağanüstü Kanun Yolları**, s. 225; Erhan Günay, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Olağanüstü Kanun Yolları**, 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2019, s. 167.

²⁹⁸⁵ Apaydın, **Olağan ve Olağanüstü Kanun Yolları**, s. 226-227.

²⁹⁸⁶ Günay, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Olağanüstü Kanun Yolları**, s. 172.

²⁹⁸⁷ Davanın esasını çözen bir hükmün, esas çözmeyen yönüne ilişkin hukuka aykırılıklara; görevsiz mahkeme tarafından hüküm verilmesi, Cumhuriyet savcısının katılması gereken bir durumda yargılamaya katılmaması, hükmün gerekçeyi içermemesi, hükümde sabit kabul edilen olaya ve uygulamaya yer verilmemesi, önödeme yapılmaksızın ya da hâkimin reddi istemi karara bağlanmadan hüküm kurulması gibi haller örnek olarak gösterilmektedir. Bkz. Ezgi Aygün Eşitli, *“Ceza Muhakemesi Kanunu’nda Kanun Yararına Bozma”*, **TBB Dergisi**, S. 122, 2016, s. 226-227. Savunma hakkının kaldırılması ya da kısıtlanması sonucunu doğuran usul işlemlerine; sanığın sorgusunun CMK'nın 147. maddesine uygun olarak yapılmaması, hükümden önce son sözün hazır bulunan sanığa verilmemesi, sanığın görevsiz mahkemede yargılanması, suç niteliğinin değişmesi halinde sanığa ek savunma hakkının verilmemesi, zorunlu müdafinin görevlendirilmemesi gibi hukuka aykırılıklar örnek teşkil etmektedir. Bkz. Aygün Eşitli, *“Ceza Muhakemesi Kanunu’nda Kanun Yararına Bozma”*, s. 228; Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 971 dn. 41. Ayrıca bkz. Günay, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Olağanüstü Kanun Yolları**, s. 176 vd.

cezadan daha ağır bir ceza verilemeyeceğinden, ceza miktarı kazanılmış hak olarak korunacaktır. Bozma nedeni, davanın esasını çözüp de mahkûmiyet dışındaki hükümlere ilişkin olursa, aleyhte sonuç doğurmamakta ve yeniden yargılamayı gerektirmemektedir. (CMK m. 309/4-c) CMK m. 309/4-d uyarınca Yargıtay Ceza Dairesi; bozma nedeni hükümlünün cezasının kaldırılmasını gerektiriyorsa cezanın kaldırılmasına, daha hafif bir cezanın verilmesini gerektiriyorsa bu hafif cezaya karar verecektir. Kanun yararına bozma uyarınca verilen bozma kararlarına karşı direnilmesi mümkün değildir. (CMK m. 309/5) Kanun yararına bozma yoluna başvuru üzerine Yargıtay ceza dairelerinin kararına karşı Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının itiraz etmesi söz konusu olabilir. (CMK m. 308)

Kesin hükmün otoritesini sarstığı için kanun yolunun sınırlı uygulanması gerektiği ifade edilmektedir²⁹⁸⁸. Bu kapsamda kesinleşen hükümdeki tüm hukuka aykırılıklar kanun yararına bozmanın konusunu oluşturmamaktadır. Ancak önemli boyuttaki hukuka aykırılıklar bakımından kanun yararına bozma yoluna gidilebilmekte; mahkemenin takdirine bağlı istekler ile uygulamadaki takdir yanlışlıkları veya takdirin yerinde olup olmadığının denetlenmesine ilişkin başvurular kanun yararına bozma konusu yapılamamaktadır²⁹⁸⁹. Örneğin; temel ceza miktarının saptanmasında kullanılan ölçütlerin hatalı takdir edilmesi, cezada artırma ve indirme yapılırken kullanılan oranların seçimindeki isabetsizlik gibi hususlar, sadece olağan denetim yolları sırasında dikkate alınabilecek hukuka aykırılıklar olarak kabul edilmektedir²⁹⁹⁰. Kanun yararına bozma yolunda, kural olarak taleple bağlılık söz konusudur ve talebe konu edilmeyen hukuka aykırılıklar bozma nedeni yapılamaz²⁹⁹¹.

²⁹⁸⁸ Centel - Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 968; Apaydın, **Olağan ve Olağanüstü Kanun Yolları**, s. 229. Ayrıca bkz. Günay, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Olağanüstü Kanun Yolları**, s. 167.

²⁹⁸⁹ Bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2010/2-29, K. 2010/56, T. 23.03.2010 www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 30.12.2020). Ayrıca bkz. Erdem - Şentürk, **Ceza Muhakemesinde Kanun Yolları**, s. 260. Nelerin hukuka aykırılık teşkil ettiğini tespit bakımından CMK'nın 309. maddesinin gönderme (atıf) normu niteliğinde olduğu ve göndermenin CMK'nın temyiz nedenlerini düzenleyen 288. maddesine yapıldığı ifade edilmektedir. Buna göre, hükme etkili olan ve temyiz nedeni olabilecek hukuka aykırılıklar, kanun yararına bozma nedeni olarak ileri sürülebilecektir. Bkz. Aygün Eşitli, **"Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Kanun Yararına Bozma"**, s. 207.

²⁹⁹⁰ Bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2014/4-135, K. 2016/4, T. 19.01.2016. Aynı yönde bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2008/5-19, K. 2008/31, T. 19.02.2008 www.kazanci.com (Erişim Tarihleri: 30.12.2020).

²⁹⁹¹ Apaydın, **Olağan ve Olağanüstü Kanun Yolları**, s. 249-250. Ancak inceleme sırasında ileri sürülmeyen ve sonuca etkili bulunan hukuka aykırılıkların bulunduğu tespit edilirse, bu hukuka aykırılıklar yönünden istem başvurusunda bulunulması için Adalet Bakanlığı'na veya koşulları varsa Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na ihbarda bulunulması gerekir. Bkz. Günay, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Olağanüstü Kanun Yolları**, s. 171-172.

Sanık aleyhine kanun yararına bozma yoluna başvurulmasının mümkün olduğu, ancak bu halde aleyhe sonuç doğurmamak üzere hükmün bozulması gerektiği kabul edilmektedir²⁹⁹². İtiraz yolu açık olan hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı bakımından Yargıtay; hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararının kesin hükmün bir kısım hukuki sonuçlarını doğurduğunu tespit ederek, temyiz ve istinaf kanun yollarından geçmeksizin kesinleşen söz konusu kararların, ülke çapında uygulama birliğine ulaşılması ve ciddi boyutlara ulaşan hukuka aykırılıkların toplum ve birey açısından hukuk yararına giderilmesi amacıyla olağanüstü bir kanun yolu olan kanun yararına bozma konusu yapılabileceğini kabul etmektedir²⁹⁹³.

Seri muhakeme usulü uygulanarak kurulan hüküm; merciin itirazın reddi kararı vermesi veya itiraz süresinin geçmesi üzerine kesinleşerek, kesin hükmün tüm sonuçlarını doğurmaktadır. Bu kapsamda yukarıdaki Yargıtay kararında belirtilen amaçlar doğrultusunda ve kesin hükümde bir hukuka aykırılık bulunması durumunda, kanun yararına bozma yoluna başvurulabilmesi mümkün görülmelidir. Nitekim seri muhakeme usulü uygulanmak suretiyle verilen hüküm itiraz kanun yoluna tabi olduğundan hem itiraz üzerine hem de itiraz kanun yoluna başvurulmaksızın kesinleşen hükümler bakımından kanun yararına bozma yoluna gidilebilmesinde bir engel bulunmamaktadır²⁹⁹⁴.

Seri muhakeme ve basit yargılama usullerinin kabul edilmesiyle, Yargıtay tarafından verilen kanun yararına bozma kararlarının arttığı gözlemlenmektedir.

²⁹⁹² Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2005/6-55, K. 2005/64, T. 14.06.2005 www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 03.02.2021).

²⁹⁹³ Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2014/487, K. 2018/151, T. 10.04.2018: “*CMK'nun 309. maddesinin 4. fıkrasının (d) bendinde yer alan hükümlü kavramının, kesinleşen hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararında olduğu gibi verilen mahkûmiyet hükmü askıda olsa bile hakkında bir hüküm kurulan kişiyi de kapsadığı kabul edilmelidir.*” <https://karararama.yargitay.gov.tr> Aynı yönde bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2014/15-771, K. 2018/317, T. 26.06.2018 www.kazanci.com Yargıtay’ın söz konusu kararından önce, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararının kendisi objektif koşulları bakımından kanun yararına bozmaya konu olabilirse de henüz açıklanmamış, dolayısıyla da kesinleşmemiş olduğundan hükümdeki hukuka aykırılıkların bu yolla denetlenemeyeceği görüşü ifade edilmiştir. Nitekim Yargıtay da önceki tarihli kararlarında henüz açıklanıp, varlık kazanmamış bulunan mahkûmiyet hükmüne ilişkin olan hukuka aykırılıkların kanun yararına bozma yoluna konu olamayacağını kabul etmekteydi. Bkz. Aygün Eşitli, “**Ceza Muhakemesi Kanunu’nda Kanun Yararına Bozma**”, s. 227. Ayrıca bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2010/11-70, K. 2010/159, T. 29.06.2010 www.kazanci.com (Erişim Tarihleri: 03.02.2021).

²⁹⁹⁴ Baytaç, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 268; Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 156. Doktrinde bir görüş tarafından, itiraz yoluna gidilmeden kesinleşen mahkeme kararına karşı kanun yararına bozma yoluna gidilebileceği ileri sürülmektedir. Bkz. Aygörmöz Ugurlubay - Haydar - Korkmaz, “**Seri Muhakeme Usulüne İlişkin Sorunlar**”, s. 275; Yavuz, **Kovuşturmaya Alternatif Yöntemler**, s. 307; Erdoğan, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 2029.

Uygulamada seri muhakeme usulü neticesinde mahkemece verilen hükümlerin, itiraz mercilerinin itirazın reddi ve itirazın kabulü ile kararın kaldırılmasına ilişkin kararlarının kanun yararına bozma konusu yapıldığı görülmektedir²⁹⁹⁵. Talepnamenin iadesi kararı üzerine talepnamenin yeniden düzenlenerek mahkemeye gönderilmesi gerektiği ve yeniden düzenlenen talepname üzerine mahkeme tarafından kurulan hükme karşı itiraz kanun yolunun açık olduğu dikkate alındığında, iade kararına karşı kanun yararına bozma yoluna başvurulamayacağı ifade edilebilir. Bununla birlikte, Yargıtay tarafından bu konuda farklı kararlar verildiği görülmektedir²⁹⁹⁶. Konuya ilişkin farklı kararların, talepnamenin iadesi kararına karşı itiraz yolunun öngörülmemesinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Nitekim özellikle kanun ve yönetmelikte belirtilmeyen bir sebeple talepnamenin iadesine karar verilmesi halinde savcının başvurabileceği bir yol bulunmadığından ve bu durumda eksiklikleri giderebilmesinden de söz edilemeyeceğinden, kanun yararına bozma yoluna gidilmesinin kabul edildiği söylenebilir. Bununla birlikte, her ne kadar yalnızca kanunda gösterilen hallerde itiraz yoluna gidilebilecek olsa ve talepnamenin iadesine karşı itiraz kanun yoluna gidilebileceğine ilişkin bir düzenleme bulunmasa da uygulamada talepnamenin iadesine karşı itiraz yoluna gidildiği görülmekte ve bu halde itiraz üzerine verilen kararlara karşı da kanun yararına bozma yoluna gidilebileceği kabul edilmektedir²⁹⁹⁷.

Seri muhakeme usulü neticesinde verilen hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı ve bu karara itiraz üzerine verilen merci kararları, kanun yararına

²⁹⁹⁵ Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2020/5181, K. 2021/1857, T. 23.02.2021; Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2021/2024, K. 2021/6715, T. 11.10.2021; Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2021/4169, K. 2021/5773, T. 14.09.2021; Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2021/1748, K. 2021/8593, T. 07.12.2021; Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2021/2243, K. 2021/8531, T. 06.12.2021; Yargıtay 7. Ceza Dairesi E. 2021/ 20753, K. 2021/14109, T. 02.11.2021 <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihleri: 28.12.2021).

²⁹⁹⁶ Yargıtay bir kararında; mahkemenin talepnamenin iadesi kararı yerinde görülmeyerek kanun yararına bozma yoluna başvurulması üzerine, talepnamenin yeniden düzenlenerek mahkemeye gönderilmesi gerektiğini ve düzenlenen yeni talepnamenin mahkeme tarafından kabulüne ilişkin kararın itiraz kanun yoluna tabi olacağını değerlendirilerek, kanun yararına bozma yoluna konu olabilecek bir karar bulunmadığına karar vermiştir. Bkz. Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2020/8591, K. 2021/368, T. 19.01.2021. Yargıtay başka kararlarında ise, mahkeme tarafından şüpheli hakkında öncelikle kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilmesi gerekliliği nedeniyle verilen talepnamenin iadesi kararına ilişkin olarak, karardaki iade sebebinin mevzuatta düzenlenmediğini de gerekçe göstermek suretiyle kanun yararına bozma taleplerinin kabulü yönünde karar vermiştir. Bkz. Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2020/5191, K. 2021/2736, T. 16.03.2021. Ayrıca bkz. Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2021/3679, K. 2021/6818, T. 12.10.2021; Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2021/2241, K. 2021/7021, T. 18.10.2021; Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2020/10521, K. 2021/1706, T. 17.02.2021 <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihleri: 28.12.2021).

²⁹⁹⁷ Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2021/1632, K. 2021/6781, T. 12.10.2021; Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2020/5182, K. 2021/2161, T. 02.03.2021 <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihleri: 01.12.2021)

bozma konusu yapılmaktadır²⁹⁹⁸. Seri muhakeme usulü uygulamasında, objektif şartları olduğu halde hükmün açıklanmasının geri bırakılması ile ilgili hiçbir değerlendirme yapılmaması ve hükmün içeriğine dâhil bulunan hukuka aykırılıklar kanun yararına bozma nedeni teşkil edebilir²⁹⁹⁹. Yargıtay; talepname doğrultusunda şüpheli hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına yer olmadığı nedeniyle mahkemece hüküm kurulmasını, adli sicilden silinerek arşiv kaydına alınmış ve TCK 58/2-b maddesine göre tekerrüre esas alınma süresi geçmiş olan kasıtlı suçtan mahkûmiyetin hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına engel olmayacağı gerekçesiyle hukuka aykırı bularak bozma kararı vermiştir³⁰⁰⁰. Hapis cezasının ertelenmesinin uygulanması takdir yetkisi kapsamında değerlendirilmesi gereken bir husus olmakla birlikte, erteleme objektif şartları olduğu halde bu konuda hiçbir değerlendirme yapılmaması da kanun yararına bozmaya konu olabilir. Mahkeme, bozma sonucu gönderilen dosyada şüphelinin lehine olan hususlara karar verebilecektir.

Seri muhakeme usulünde yeterli bilgilendirme yapılmadan teklif yapılması, özgür irade olmaksızın usulün kabul edilmesi, seri muhakemenin kabulünde müdafinin hazır bulunmaması, şüpheli ile müdafinin mahkeme huzurunda dinlenmemesi hallerinde, şüphelinin haklarını ve hukuki durumunu etkileyen önemli hususlara uyulmadığından hukuka aykırılık söz konusu olacaktır. Yine eylemin seri muhakeme usulüne tabi bir suç olduğu kabul edilerek, seri muhakeme usulünün uygulanması ile muhakemenin sonuçlandırılması, ancak eylemin seri muhakeme kapsamına girmediği değerlendirilirse; esasen suç mahkeme önünde duruşmalı yargılamayı gerektirdiğinden, kararın bozulmasını gerektiren bir hukuka aykırılık bulunduğu kabul edilmelidir³⁰⁰¹. Ancak bu noktada seri muhakemenin uygulanması halinde savcı tarafından düzenlenen bir iddianame bulunmadığı gibi, mahkeme önünde aleni, sözlü

²⁹⁹⁸ Bkz. Yargıtay 7. Ceza Dairesi E. 2021/20356, K. 2021/13670, T. 26.10.2021 <https://karararama.yargitay.gov.tr> (Erişim Tarihi: 28.12.2021).

²⁹⁹⁹ Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2014/4-135, K. 2016/4, T. 19.01.2016 www.kazanci.com Ayrıca bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2014/487, K. 2018/151, T. 10.04.2018 <https://karararama.yargitay.gov.tr> (Erişim Tarihleri: 12.12.2020).

³⁰⁰⁰ Yargıtay 12. Ceza Dairesi E. 2020/5181, K. 2021/1857, T. 23.02.2021 <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 01.12.2021).

³⁰⁰¹ Yargıtay Ceza Genel Kurulu; bilişim hırsızlığı suçu asliye ceza mahkemesinin görevine giren suçlardan olup duruşmalı yargılamayı gerektirmesine rağmen somut olayda sulh ceza mahkemesinin ceza kararnamesi ile yargılamayı sonuçlandırılması bakımından yapılan usul hatası nedeniyle sanığın duruşmada savunma yapma hakkının ortadan kaldırıldığına, bu durumun kararın bozulmasını gerektiren bir hukuka aykırılık olduğuna ve sanıkların görevli mahkemede yeniden yargılanmaları gerektiğine karar vermiştir. Bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2005/6-55, K. 2005/64, T. 14.06.2005 www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 12.12.2020).

ve çelişmeli bir muhakeme yapılmadığı göz önünde bulundurulmalıdır. Bu durumda seri muhakeme usulü neticesinde hüküm kuran mahkeme tarafından kanun yararına bozma konusu aykırılığın nasıl giderileceği tartışılabilir. Seri muhakeme usulünde mahkeme tarafından yargılama yapılması mümkün olmadığından, bozma üzerine mahkûmiyet hükmü veren mahkemece kararın kaldırılmasının ve muhakemenin genel hükümlere göre yürütülmesinin söz konusu olacağı ifade edilebilir. Bu durumda verilecek ceza, önceki hükümde belirlenen cezadan daha ağır olamayacaktır. Bununla birlikte, seri muhakeme usulünün kovuşturma evresinde mahkeme tarafından uygulanmasına imkân sağlayan bir düzenlemenin öngörülmesinin, bu gibi sorunlar bakımından da faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

Mahkûmiyet hükmü verilmesi ve hükmün kesinleşmesi ancak dosyadaki delillerin mahkûmiyet kararı verilmesini gerektirmediği hallerde, Yargıtay hükmün bozulmasına karar vermelidir. Seri muhakeme usulü kapsamında değerlendirilerek usulün uygulanması ile hüküm kurulsa da eylemin idari para cezasını gerektirdiğinin veya daha az cezayı gerektiren bir suç oluşturduğunun anlaşılması halleri bozma nedeni oluşturacak niteliktedir. Ayrıca daha hafif ceza verilmesini gerektiren hal kapsamında, TCK m. 50/3 uyarınca hapis cezasının seçenek yaptırımlara dönüştürülmesi zorunluluğu bulunmasına rağmen ilgili hükmün uygulanmaması halinde Yargıtay Ceza Dairesi seçenek yaptırıma çevirme kararı verebilecektir³⁰⁰².

Kural olarak cezanın bireyselleştirilmesi sırasında hâkimin suç için öngörülen cezanın aşağı ve yukarı sınırları arasında temel cezayı belirlemesi, kanun yararına bozmaya konu olmadığından; seri muhakeme usulünde savcının veya yaptırımını değiştirme yetkisi kapsamında mahkemenin yasal indirim uygulayarak cezayı belirlenmesi bakımından da bu kural geçerli olacaktır. Bununla birlikte, hâkimin takdirini ne şekilde kullanacağını açıkça ifade etmesi, ancak sehven belirttiği takdirin üzerinde ceza belirlemesi kanun yararına bozma konusu olabilmektedir³⁰⁰³. Bu

³⁰⁰² Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2012/14-1324, K. 2013/27, T. 29.01.2013. Bununla birlikte, TCK m. 50/3'de yer alan zorunlu haller hariç, seri muhakeme usulünde seçenek yaptırımlar çevirme tedbirinin uygulanıp uygulanmayacağı takdir yetkisine ilişkin bir husus olduğundan kanun yararına bozmaya konu olamayacaktır. Bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2009/8-51, K. 2009/85, T. 07.04.2009 www.kazanci.com (Erişim Tarihleri: 12.12.2020).

³⁰⁰³ Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2008/81, K. 2008/94, T. 29.04.2008 <https://karararama.yargitay.gov.tr/> Benzer yönde bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2010/9-117, K. 2010/146, T. 15.06.2010 www.kazanci.com (Erişim Tarihleri: 12.12.2020). Ayrıca bkz. Aygün Eşitli, "Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Kanun Yararına Bozma", s. 211.

doğrultuda örneğin, seri muhakeme usulünde ceza indiriminin hesabında hata yapılarak somut cezanın sehven fazla hesaplanması ve bu aykırılığın olağan kanun yolunda giderilmemiş olması ihtimalinde, bu durum bozma nedeni olarak değerlendirilebilecektir.

3. Yargılamanın Yenilenmesi

Yargılamanın yenilenmesi, ancak kesinleşmiş mahkeme hükümlerine karşı başvurulabilen olağanüstü bir kanun yoludur. Mahkeme tarafından verilip kesinleşen hükümde, hukuki hata yapıldığının tespit edilmesi üzerine, maddi gerçeğe uymadığı anlaşılan hükmün düzeltilmesi amacıyla yargılamanın yenilenmesi yoluna başvurulur³⁰⁰⁴. Yargılamanın yenilenmesi, CMK'nın 311 ila 323. maddeleri arasında düzenlenmektedir. Ceza Muhakemesi Kanunu'nda bulunan sınırlı sayıda nedene dayanılarak bu yola başvurulabilir³⁰⁰⁵. Hükümlü lehine yargılamanın yenilenmesi nedenleri CMK'nın 311. maddesinde düzenlenmekte iken, sanık veya hükümlünün aleyhine yargılamanın yenilenmesi nedenleri ise CMK'nın 314. maddesinde düzenlenmektedir. Yargılamanın yenilenmesi isteminin bunun yasal nedenleri ile delillerini de içermesi gerekmektedir³⁰⁰⁶. (CMK m. 317) Yargılamanın yenilenmesi istemi, kural olarak hükmü veren mahkemeye yapılmakta ve mahkeme yenileme isteminin kabul edilip edilmeyeceğine karar vermektedir³⁰⁰⁷. (CMK m. 318)

Seri muhakeme usulünde verilen hüküm hakkında, kural olarak mahkeme önünde gerçekleşen yargılama neticesinde verilen hükme karşı başvurulabilen yargılamanın yenilenmesi olağanüstü kanun yoluna gidilip gidilemeyeceği

³⁰⁰⁴ Yargıtay 1. Ceza Dairesi E. 2012/3613, K. 2012/5269, T. 26.06.2012 <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 12.12.2020). Ayrıca bkz. Apaydın, **Olağan ve Olağanüstü Kanun Yolları**, s. 258; Günay, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Olağanüstü Kanun Yolları**, s. 19.

³⁰⁰⁵ Erdem - Şentürk, **Ceza Muhakemesinde Kanun Yolları**, s. 284.

³⁰⁰⁶ Bkz. CMK m. 319: “Yargılamanın yenilenmesi istemi, kanunda belirlenen şekilde yapılmamış veya yargılamanın yenilenmesini gerektirecek yasal hiçbir neden gösterilmemiş veya bunu doğrulayacak deliller açıklanmamış ise, bu istem kabule değer görülmeyle reddedilir; aksi halde yargılamanın yenilenmesi istemi, bir diyeceği varsa yedi gün içinde bildirmek üzere Cumhuriyet savcısı ve ilgili tarafa tebliğ olunur.”

³⁰⁰⁷ Yargılamanın yenilenmesi halinde, önceki yargılamada görev yapan hâkim, aynı işte görev alamaz (CMK m. 23/3) Yargılamanın yenilenmesi davasına konu kararı veren hâkim ile, yenileme talebinin reddi ya da kabulü kararı veren hâkim de aynı olmamalıdır. Bkz. Sevi Bakım, “*Ceza Muhakemesi Hukukunda Yargılamanın Yenilenmesi*”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi Prof. Dr. Nur Centel’e Armağan**), Özel Sayı, C. 19, S. 2, İstanbul: Beta Yayınevi, 2013, s. 942. Bkz. Yargıtay 10. Ceza Dairesi E. 2016/1745, K. 2016/1935, T. 27.06.2016 www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 12.12.2020).

değerlendirilmelidir. Seri muhakeme usulünde kurulan hüküm bakımından yargılamanın yenilenmesi yoluna gidilemeyeceğini kabul eden görüşler bulunmaktadır³⁰⁰⁸. Ancak kanaatimizce her ne kadar seri muhakeme usulünde mahkeme önünde yargılama yapılmaması nedeniyle usulün yargılamanın yenilenmesi yoluyla uyuşmayan yönleri bulunduğu ifade edilebilecek olsa da herhangi istisnai bir durum olmadığından, seri muhakeme usulü sonucunda verilen ve kesinleşen hükme karşı CMK m. 311 vd. uyarınca yargılamanın yenilenmesi olağanüstü kanun yoluna gidilmesi mümkün görülmelidir³⁰⁰⁹.

Seri muhakeme usulünün uygulanması suretiyle verilebilen hüküm çeşitleri, mahkûmiyet ile güvenlik tedbirine hükmedilmesi kararlarıdır. (CMK m. 223/1) Ayrıca seri muhakeme usulünde, şartları varsa CMK m. 231 uyarınca mahkûmiyet hükmünün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilebilir. Bununla birlikte, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı CMK m. 223 uyarınca hüküm olmadığından, yargılamanın yenilenmesine konu olamayacaktır³⁰¹⁰. Ancak mahkûmiyet hükmünün varlığı halinde yargılamanın lehe yenilenmesi söz konusu olabilmekte ve CMK m. 314/1-c hariç olmak üzere, kesinleşen her türlü hüküm için yargılamanın aleyhe yenilenmesi istenebilmektedir³⁰¹¹. Hükmün infaz edilmiş olması ise yargılamanın yenilenmesi istemine engel teşkil etmemektedir³⁰¹². (CMK m. 313/1)

Yargılamanın yenilenmesine konu olabilen kararlar, kural olarak mahkemelerce verilmiş yargısal kararlardır ve bu yola başvurulabilmesi için kesinleşen bir hüküm

³⁰⁰⁸ Taneri, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, s. 95. Yargılamanın yenilenmesi yoluna başvurulmayacağından yargılamanın yenilenmesini gerektiren hallerin varlığı halinde kanun yararına bozma yoluna başvurulabileceği hakkında bkz. Erdoğan, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 2029.

³⁰⁰⁹ Yavuz, **Kovuşturmayaya Alternatif Yöntemler**, s. 307-308; Soylu Ünver - Karaman Engür, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 105; Baytaç, “**Seri Muhakeme Usulü**”, s. 268; Aygörmez - Korkmaz, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü Muhakeme Stratejileri**, s. 32; Karakehya - İnce Tunçer, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, s. 101; Belci, **Seri Muhakeme Usulü**, s. 158.

³⁰¹⁰ Güçlü Akyürek, **Yargılamanın Yenilenmesi**, 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2018, s. 54; Yargıtay da bu görüştedir. Bkz. Dilaver Nişancı, **Ceza Muhakemesinde Yargılamanın Yenilenmesi**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2018, s. 39-40. Ancak CMK m. 231/10 uyarınca düşme kararı verilmesi veya CMK m. 231/11 uyarınca hükmün açıklanması halinde düşme ve mahkûmiyet hükümleri gündeme gelecek olup kesinleşmeden sonra yargılamanın yenilenmesi söz konusu olabilir. Bkz. Akyürek, **Yargılamanın Yenilenmesi**, s. 54.

³⁰¹¹ CMK m. 223/6 uyarınca, tek başına hükmedilen güvenlik tedbiri teknik anlamda mahkûmiyet olmadığından, bu halde lehe yenilenme istenemeyecektir. Hatalı verilen bir hükümle sanığın haklarına yönelik ihlalleri engellemek için güvenlik tedbirine hükmedilen kararların da yenileme kapsamına alınması gerektiği görüşü için bkz. Akyürek, **Yargılamanın Yenilenmesi**, s. 51.

³⁰¹² Bu kuralın lehe yenileme bakımından geçerli olduğu, aleyhe yenileme bakımından infazın bitmesinin engel oluşturacağı hakkında bkz. Akyürek, **Yargılamanın Yenilenmesi**, s. 56-57.

bulunmalıdır³⁰¹³. Ceza Muhakemesi Kanunu'nda düzenlenen yargılamanın yenilenmesi nedenleri mahkeme önünde yapılan duruşmalı bir yargılamayı esas aldığından, seri muhakeme usulü sonucunda verilerek kesinleşen hüküm bakımından bazı nedenlerin uygulama alanı bulması söz konusu olamaz. Bununla birlikte, özellikle hükümlü lehine yargılamanın yenilenmesi nedenlerinden CMK m. 311/1-e'de düzenlenen yeni olaylar veya yeni delillerin ortaya çıkması bakımından, seri muhakeme usulü uygulanarak verilen ve kesinleşen mahkûmiyet hükmüne karşı yargılamanın yenilenmesi yoluna gidilebilme ihtimali gündeme gelebilir³⁰¹⁴. Nitekim seri muhakeme usulü ile yargılamanın yenilemesi arasında sistematik bir uyumsuzluk söz konusu olduğu ileri sürülse de bu uyumsuzluğun, karar sonrası yeni delil çıkma ihtimali bulunan seri muhakeme usulünde verilen hüküm bakımından lehe yargılama nedenlerinin uygulanmasını engeller nitelikte olmadığı ifade edilmelidir³⁰¹⁵. Böyle bir ihtimalde yeni olay ve delillerden dolayı yeniden gözden geçirme söz konusu olmalıdır.

Yeni olay veya yeni delil yargılanan olaya ilişkin olmalıdır³⁰¹⁶. Yeniliğin tespiti bakımından ilk yargılamayı yapmış olan mahkemenin dikkatine sunulup sunulmaması esas alınmaktadır ve delil, mahkemeye sunulmuş olmasına karşın reddedilmemiş ancak değerlendirmeye de alınmamış ise de yeni sayılacaktır³⁰¹⁷. Yargılamanın yenilenmesi yoluna kural olarak mahkeme tarafından verilen ve kesinleşen hükmüne karşı başvurulmakla birlikte; seri mahkemede her ne kadar hüküm mahkeme tarafından kurulsada mahkeme önünde duruşmalı bir yargılama olmadığından, kanaatimizce soruşturma evresinde delilin sunulmaması temel alınmalıdır. Kanunda, yeni olay ve delilin yalnız başına veya önceden sunulan delillerle birlikte göz önüne alındığında, sanığın beraatini veya daha hafif bir cezayı içeren kanun hükmünün

³⁰¹³ Akyürek, **Yargılamanın Yenilenmesi**, s. 47; Günay, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Olağanüstü Kanun Yolları**, s. 19.

³⁰¹⁴ Söz konusu yenileme sebebi hakkında detaylı bilgi için bkz. Akyürek, **Yargılamanın Yenilenmesi**, s. 99 vd.; Nişancı, **Ceza Muhakemesinde Yargılamanın Yenilenmesi**, s. 121 vd.; Erdem - Şentürk, **Ceza Muhakemesinde Kanun Yolları**, s. 294 vd.; Günay, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Olağanüstü Kanun Yolları**, s. 39 vd.

³⁰¹⁵ Aygörmüş Uğurlubay - Haydar - Korkmaz, “Serî Muhakeme Usûlüne İlişkin Sorunlar”, s. 275-276.

³⁰¹⁶ Akyürek, **Yargılamanın Yenilenmesi**, s. 100.

³⁰¹⁷ Akyürek, **Yargılamanın Yenilenmesi**, s. 101-102. Aynı yönde bkz. Nişancı, **Ceza Muhakemesinde Yargılamanın Yenilenmesi**, s. 123; Bakım, “**Ceza Muhakemesi Hukukunda Yargılamanın Yenilenmesi**”, s. 934. Ayrıca bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu E. 2012/3-909, K. 2014/121, T. 11.03.2014. www.kazanci.com (Erişim Tarihi: 12.12.2020).

uygulanması ile mahkûm edilmesini gerektirecek nitelikte olması aranmaktadır³⁰¹⁸. Kanunun aynı maddesinde yer almış sınır içinde olmak üzere cezanın değiştirilmesi amacıyla yargılamanın yenilenmesi kabul edilemez. (CMK m. 315/1) Dolayısıyla cezanın belirlenmesinde takdir yetkisi yönünden yargılamanın yenilenmesi yoluna gidilemeyecektir. Ancak yeni olay veya delil, cezanın belirlenmesinde yasal olarak gerekli bir ceza normunun uygulanmasına ve böylece cezanın azaltılmasına veya ortadan kalkmasına yol açması durumunda önemli olacak ve yenileme sebebi olabilecektir³⁰¹⁹.

Tüm bu açıklamalar çerçevesinde örneğin, seri muhakeme usulünün uygulanması sonucunda hakkında mahkûmiyet kararı verilen ve suç tarihinden kısa bir süre önce ruh ve sinir hastalıkları hastanesinde tedavi gördüğü belgelenen, suç işlenirken de akıl sağlığının yerinde olmadığı ileri sürülen hükümlü bakımından yargılamanın yenilenmesi yoluna başvurulabileceği kabul edilmelidir³⁰²⁰. Seri muhakeme usulünün kabulü ikrar anlamına gelmese de usulün uygulanmasında şüphelinin suçu ikrar etmesi mümkündür ve şüphelinin ikrarını kesinleşmeden sonradan değiştirmesi halinde, ikrar tek başına mahkûmiyet için yeterli görülmediğinden, ikrarın geri alınması yargılamanın yenilenmesi için yeterli olmayacak; ikrarı geri almanın inandırıcı, makul, kabul edilebilir bir nedeninin bulunması ve geri almanın davadaki diğer deliller ile uyumlu olması aranacaktır³⁰²¹.

CMK'nın 311/1-a maddesinde düzenlendiği üzere, duruşmada kullanılan ve hükmü etkileyen bir belgenin sahteliğinin anlaşılması lehe yenileme sebebidir. Yalnızca belgenin sahteliğinin anlaşılması yeterli olmamakta, duruşmada kullanılmış olması da gerekmektedir. Her ne kadar duruşma ifadesinin, soruşturma sonrası bölümü kapsayacak şekilde mahkeme önündeki duruşma aşaması olarak kullanıldığı ifade

³⁰¹⁸ Yenileme sonucunda daha az cezanın söz konusu olduğu durumlarda, ilk mahkûmiyet alt sınırdan verilmiş ise eski hükümde uygulanan suçun cezasının alt sınırı yeni suçun cezasının alt sınırı ile aynıysa yargılamanın yenilenemeyeceği ifade edilmektedir. Bkz. Akyürek, **Yargılamanın Yenilenmesi**, s. 112-113, 114.

³⁰¹⁹ Akyürek, **Yargılamanın Yenilenmesi**, s. 112.

³⁰²⁰ Örnek için bkz. Akyürek, **Yargılamanın Yenilenmesi**, s. 107. Yeni olay veya delil; ilk yargılamanın konusunu oluşturan eylemin aslında gerçekleşmediğini ya da unsurlar, ön şart veya özel görünüş biçimlerindeki bir eksiklik nedeniyle hükümlü bakımından suç oluşturmadığını ya da suç oluşturan eylemi mahkûmun işlememiş olduğunu ortaya koyabileceği gibi, mahkûmiyet kararını genel olarak şüpheli duruma düşürebilecek, inandırıcılığını sarsabilecektir. Yargılamanın yenilenmesi nedeni olabilecek olay ve delil kavramları hakkında detaylı bilgi için bkz. Akyürek, **Yargılamanın Yenilenmesi**, s. 105 vd.

³⁰²¹ İkrarın değiştirilmesinin yeni bir olay veya delil olarak değerlendirilebilmesi bakımından bkz. Akyürek, **Yargılamanın Yenilenmesi**, s. 107.

edilse de seri muhakeme usulünün yürürlüğe girmesinden itibaren duruşma ibaresinin, geniş yorumlanarak soruşturma evresini de kapsayacak şekilde anlaşılması gerektiği kanaatindeyiz³⁰²². Nitekim, örneğin, trafik güvenliğini tehlikeye sokma suçu bakımından şüphelinin 1.00 promilin üzerinde alkollü olduğuna ilişkin raporun sahteliğinin sonradan anlaşılması halinde, bu durum lehe yenileme sebebi olabilmelidir. Böyle bir ihtimalde belgenin sahteliğinin anlaşılması nedenine gidilemeyeceği kabul edilse dahi yeni olay ve delilin ortaya çıkmasından bahisle yargılamanın yenilenmesi yoluna gidilebilmesi mümkün olacaktır³⁰²³.

Yargılamanın yenilenmesi istemi üzerine mahkemenin yapacağı ilk inceleme, kural olarak duruşma olmaksızın dosya üzerinden gerçekleştirilmekte; yargılamanın yenilenmesi talebinin kabulü üzerine kural olarak duruşma yapılmaktadır. Aynı zamanda yargılamanın yenilenmesine karar verildikten sonra mahkemece delil araştırması yapılabilmektedir³⁰²⁴. Yeniden yapılan duruşma sonunda mahkeme önceki hükmü onaylayabilir veya hükmü iptal ederek dava hakkında yeniden hüküm verebilir. (CMK m.323/1) Yargılamanın yenilenmesi istemi hükmünün lehine olarak yapılmışsa, yeniden verilecek hüküm önceki hükümle belirlenmiş olan cezadan daha ağır bir cezayı içeremez. (CMK m.323/2) Ancak beraat kararı için yeterli delil var ise duruşma yapılmadan derhal beraat kararı verilecektir. (CMK m. 322)

Seri muhakeme usulünde mahkeme önünde duruşma yapılmadığı gibi, mahkemece delil araştırma ve incelemesi de yapılmamaktadır. Yargılamanın yenilenmesinin muhakemesine ilişkin kurallar ile seri muhakeme usulünün genel hükümlere göre yürütülen muhakemeden ayrılan özellikleri göz önüne alındığında, kovuşturmayaya yer olmadığı kararı verilmesi gerekirken seri muhakeme usulünün uygulanması suretiyle yaptırıma hükmolunması ve bu hükmün kesinleşmesi hallerinde yargılamanın yenilenmesi yoluna başvurma imkânı olduğu kabul edilmelidir. Bununla birlikte, seri muhakeme usulünde mahkemenin beraat kararı verme yetkisi bulunmamaktadır. Bir görüşe göre, seri muhakeme usulü yeniden yargılama

³⁰²² Doktrinde duruşma kavramının, soruşturma ve kovuşturma evrelerinin tamamını kapsadığı savunulmuş olsa da ağırlıklı görüş mahkeme önündeki duruşma aşaması olarak anlaşılması gerektiği yönündedir. Bkz. Akyürek, **Yargılamanın Yenilenmesi**, s. 77-78; Nişancı, **Ceza Muhakemesinde Yargılamanın Yenilenmesi**, s. 75-76.

³⁰²³ Yeni olay ve yeni delil kavramı diğer yenileme nedenlerini de kapsamaktadır. Bkz. Akyürek, **Yargılamanın Yenilenmesi**, s. 108.

³⁰²⁴ Bakım, **“Ceza Muhakemesi Hukukunda Yargılamanın Yenilenmesi”**, s. 945.

hükümlerine aykırıdır ve bu durumda yeniden yargılama şartlarının oluşması halinde mahkûmiyet kararının kaldırılması, dosyanın savcılığa gönderilerek savcının kovuşturmaya yer olmadığına karar vermesi gerekmektedir³⁰²⁵. Ancak kesinleşmiş bir hükümden sonra soruşturma evresine dönülmesi, evrelerden dönmenin mümkün olmadığı ceza muhakemesi sistemi ile çelişki yaratacaktır. Seri muhakeme usulünde mahkemeye beraat hükmü kurma yetkisinin tanınması halinde, mahkeme tarafından olağanüstü kanun yoluna başvuru üzerine de beraat kararı verilebilecek olup bu yönde bir değişiklik sorunun çözümü açısından yerinde olacaktır.

³⁰²⁵ Baytaz, “Seri Muhakeme Usulü”, s. 269.

SONUÇ

Tez çalışmasında ceza muhakemesinde alternatif bir yol olarak pazarlık yöntemleri ile Türk ceza muhakemesinde kovuşturmayaya alternatif bir yol olarak düzenlenen seri muhakeme usulü ele alınmıştır. Son yıllarda karşılaştırmalı hukukta yaşanan gelişmeler doğrultusunda birçok ülkede, Anglo-Sakson sisteminde ortaya çıkan ve şüpheli/sanığın soruşturmayı veya kovuşturmayı özgür iradesi ile sonlandırmasına yol açan pazarlık yöntemlerine yer verildiği görülmektedir. Bu yöntemler birçok yönden tartışma konusu olsa da modern hukuk sistemlerinde yaygın şekilde uygulanmaktadır. Türk ceza muhakemesi sisteminde, seri muhakeme usulünün kovuşturmayaya alternatif bir yöntem olarak düzenlenmesi de bu gelişmelerin bir sonucudur. Bu kapsamda inceleme özellikle Anglo-Sakson muhakeme sistemi ile Kıta Avrupası ceza muhakemesi sistemlerinin özellikleri değerlendirilerek ve karşılaştırmalı hukukta yer verilen yöntemlerden yararlanmak suretiyle gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda ceza muhakemesinin yürüyüşüne egemen olan kural ve ilkeler ile muhakemeye katılan sùjelerin hak, yetki ve görevleri göz önünde bulundurulmuştur. Türk ceza muhakemesi sisteminde yer verilen yeni bir yöntem olarak seri muhakeme usulü, CMK'nın 250. maddesinde ve CMSMY'de yer alan düzenlemeler ve Anayasa Mahkemesi'nin 2020/35 E., 2021/26 K. sayılı ve 31.03.2021 tarihli iptal kararı ile iptal kararı sonrası 7331 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikler çerçevesinde incelenmiştir. Tez çalışmasında yaptığımız değerlendirmelere, vardığımız sonuçlara, pazarlık yöntemlerinin ve seri muhakeme usulünün uygulanmasında tespit ettiğimiz temel sorunlara ve bu sorunlara yönelik getirdiğimiz çözüm önerilerine aşağıda yer verilecektir.

Ülkelerin ceza adalet sistemleri, farklı tarihsel gelenekleri ifade eden sistemler çerçevesinde şekillenmektedir. Bununla birlikte, Anglo-Sakson ülkelerinde geçerli olan itham sistemi ile Kıta Avrupası ülkelerinde geçerli olan işbirliği sisteminin birbirine bir üstünlüğü bulunmamakla birlikte, önemli olan adaletin sağlanmasıdır.

Birçok ülkede uygulanan bu sistemlerin uzun yıllardır birbirlerinden etkilendiği ve günümüzde bazı özellikleri bir araya getiren sistemlerin uygulandığı gözlemlenmektedir. Bu kapsamda Kıta Avrupası ülkeleri, Anglo-Sakson sisteminde doğan ve gelişen, savcı ile şüpheli/sanığın anlaşmasına dayalı olan bazı alternatif çözüm yollarını benimseyerek uygulamaktadır. Bu alternatif yolların Kıta Avrupası sistemlerinde uygulanmasının sebeplerinin başında, muhakeme ekonomisi doğrultusunda zaman ve kaynak tasarrufunun sağlanarak mahkemelerin iş yükünün azaltılması gelmektedir. Böylece sistemin işleyişinden kaynaklanan kimi sorunların çözülmesi ve muhakemenin etkinliğinin sağlanması hedeflenmektedir. Ceza muhakemesinde gerçeğin ortaya çıkarılması yanında muhakemenin makul sürede sonuçlanması da önem arz etmektedir. Bununla birlikte, ceza muhakemesi sistemlerinde adil yargılanma hakkının ihlal edilmemesi ve adil yargılanma hakkına ilişkin temel güvencelerin teminat altına alınması gerekmektedir.

Geleneksel ceza muhakemesinde bir suç işlendiği şüphesi üzerine muhakemenin başlaması ve sonuçlanması konusunda kural olarak, şüpheli/sanığın iradesine hukuki sonuç bağlanmamaktadır. Bununla birlikte, kamu davasının mecburiliği ilkesinin kabul edildiği ülkelerde savcı soruşturmaya başlamak ve şüphe belirli bir yoğunluğa ulaştığında iddianame düzenlemek zorundadır. Maslahata uygunluk ilkesinin geçerli olduğu ülkelerde ise savcı, kamu davasını açıp açmamak konusunda takdir yetkisine sahiptir. Türk ceza muhakemesi sistemi gibi kamu davasının mecburiliği ilkesinin geçerli olduğu sistemlerde, kural olarak suç şüphesi üzerine savcı tarafından soruşturma başlatılmakta ve soruşturmada yeterli şüpheyne ulaşıldığında, iddianame düzenlenmesi üzerine mahkeme önünde gerçekleşen kovuşturma evresine geçilmektedir. Kovuşturmada evresinde sanık, maddi gerçeğin ortaya çıkarılması amacı doğrultusunda mahkeme huzurunda yargılanmakta ve yargılama sonucunda, mahkeme tarafından sanık hakkında hüküm verilmektedir. Mahkeme tarafından yapılan yargılamalarda geçerli olan doğrudan doğruyalık, sözlülük, alenilik ve maddi gerçeğin araştırılması ilkeleri gereğince, yargılamaların dosya üzerinden yazılı ve gizli şekilde gerçekleştirilmesi önlenmekte; mahkemelerin deliller ile bizzat temas etmesi sağlanmakta ve maddi gerçeğin şüpheyne yer bırakmayacak şekilde mahkeme önünde ortaya çıkarılması gerekmektedir.

Günümüzde kamu davasının mecburiliğinin kabul edildiği birçok ülkede, iş yükünün azaltılması amacı ve onarıcı adalet yaklaşımının benimsenmesi çerçevesinde sınırlı da olsa maslahata uygunluk ilkesinin uygulanmasına ve süjelerin iradelerinin muhakemenin işleyişini etkilemesine izin verilmektedir. Bu kapsamda modern ceza muhakemesi sistemlerinde bazı hallerde bireysel savunma süjesi olan şüpheli/sanığın iradesine değer verilerek, alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerine iradesi ile katılmasına, ceza muhakemesinin yürüyüşünü etkilemesine ve yapılmakta olan soruşturma veya kovuşturmayı savcı ile anlaşarak ve özgür iradesi ile sonlandırmasına imkân sağlanmaktadır. Böylece şüpheli/sanık hakkında duruşma yapılmaksızın mahkûmiyet hükmü verilmektedir.

Şüpheli/sanığın savcının önerdiği anlaşmayı özgür iradesi ile kabul etmesine bağlı olarak muhakemenin hüküm ile sonlandırılmasına yol açan alternatif yöntemler bakımından, özellikle ceza muhakemesinde iddia makamı olan savcının taraf olma-olmama durumu ile süreçteki görev ve yetkileri, şüpheli/sanığın hakları ve savunma makamı olan müdafinin sahip olduğu hak ve yetkiler önem arz etmektedir. Bu kapsamda Kıta Avrupası sistemlerinde savcı bizzat taraf olmayıp makam olarak taraf olsa da savcının artan yetkileri de göz önüne alındığında nesnel ve yansız davranma yükümlülüğünün, şüpheli/sanığın sahip olduğu hakların ve müdafinin özellikle dosyayı inceleme ve dosyadan örnek alma ile şüpheli/sanıkla görüşme yetkilerinin güvence altına alınması gerekmektedir. Aynı zamanda bu yöntemlerin uygulanması halinde ceza muhakemesine yargılama makamı olarak katılan mahkeme, klasik anlamda yargısal bir görev yürütmediğinden ve ancak denetim ve onay makamı olarak görev yaptığından etkili yargısal denetimin sağlanması gerekmektedir. Ceza muhakemesine bireysel iddia süjesi olarak katılan ve bazı önemli hak ve yetkilere sahip olan mağdur/suçtan zarar görenin iradesine genellikle değer atfedilmemesi ise önemli bir sorun olarak görülmektedir.

Birçok ceza muhakemesi sisteminde uygulama alanı bulan ve günümüzde çoğu ceza muhakemesi sisteminin tamamlayıcı bir bileşeni olarak nitelendirilen *plea bargaining* yönteminin Türkçe karşılığı olarak iddia pazarlığı kavramının kullanılması tercih edilmiştir. Anglo-Sakson kökenli bir yöntem olan iddia pazarlığının klasik anlamda tanımlanmasında, ABD’de yaygın şekilde uygulanan iddia pazarlığının özelliklerinin esas alınması ve diğer ülkelerdeki yöntemler bakımından bu tanımdan

ayrılan yönlerin tespit edilmesi uygun olacaktır. İddia pazarlığı yöntemi, ceza muhakemesi sistemlerinin özellikleri çerçevesinde uygulandığından, genel bir tanımlama kapsamında yer verilecek kimi özellikler ülkeden ülkeye farklılık gösterecek olsa da pazarlık yöntemlerinin ortak bazı karakteristik özellikleri bulunmaktadır. İddia pazarlığı kapsamında yapılan anlaşmalar, daha hafif bir muamele ve genellikle daha az ceza alma vaadi karşılığında, şüpheli/sanığın kabul veya ikrar ya da işbirliğine bağlı olarak iddia ile savunma arasında gerçekleşmekte ve anlaşmaların mahkeme tarafından denetlenerek onaylanması üzerine şüpheli/sanık hakkında mahkûmiyet hükmü kurulmaktadır. Bu durumda şüpheli/sanık mahkeme önünde aleni şekilde yargılanma hakkından feragat ettiğinden, genel hükümlere göre yargılama yapılmamakta; kurulan mahkûmiyet hükmü ceza yargılaması sonucu verilen hüküm ile aynı sonuçları doğurmaktadır. Bununla birlikte, Kıta Avrupası hukukunda dönüştürülmüş görünüm şekilleri çerçevesinde yapılan anlaşmalar, her zaman suç ikrarını gerektirmemekte, bazı ülkelerde cezalandırma talebinin veya teklifin kabulü yeterli kabul edilmekte; anlaşma için gerçek bir pazarlığa dayanan yasal bir müzakere süreci öngörülmemekte ve yine bazı ülkelerde anlaşma mahkeme ile sanık arasında gerçekleştirilmektedir.

Taraflar arasındaki rekabet ve çekişmeye dayanan Anglo-Sakson sisteminde pratik ihtiyaçlar sonucunda uygulamanın bir ürünü olarak ortaya çıkan iddia pazarlığı, önce yüksek mahkeme kararları ile meşruiyet kazanmış ve daha sonra yasal zemine kavuşturulmuştur. Kıta Avrupası ülkelerinde ise özellikle son yirmi yıl içerisinde, kanun koyucular tarafından belirli politikalar doğrultusunda planlı bir şekilde sisteme yerleştirilerek kurumsallaştırılmıştır. İddia pazarlığı genellikle, anlaşmanın konusuna göre, itham edilecek suç sayısının azaltılması ya da daha az cezayı gerektiren bir suç itham edilmesi karşılığında yapılan suçlama pazarlığı veya daha az ceza alma karşılığında yapılan ceza pazarlığı şeklinde gerçekleşmekte; Kıta Avrupası ülkelerinin sistemlerinde ise çoğunlukla ceza pazarlığının görünüm şekillerine yer verilmektedir. İddia pazarlığının hukuki niteliğinin, özel hukuka dayanan sözleşmesel birtakım temellere dayanılarak açıklanması yönünde bir çaba bulunsa da temel hak ve özgürlükler ile yakından ilgili olan ceza hukukunda kurumlara sözleşmesel nitelik tanınması sakıncalı olacağından; ceza yargılamasına alternatif bir çözüm yolu olan iddia pazarlığını, muhakemeyi hızlandıran *sui generis* bir yöntem olarak nitelendirmek uygun olacaktır.

Cezalandırıcı adalet anlayışında şekillenen, gönüllülük esasına dayanan ve ceza muhakemesini hızlandırma amacı taşıyan pazarlık yöntemleri, onarıcı adalet yaklaşımı olarak değerlendirilemez. Zira savcının geniş yetkilere sahip olduğu iddia pazarlığında, savcı ile yapılan anlaşmanın onaylanması üzerine şüpheli/sanık hakkında mahkûmiyet hükmü kurulmaktadır ve pazarlık, mağdurun aktif katılımını gerektirmediği gibi, mağdurun veya toplumun zararlarının giderilmesine de hizmet etmemektedir. Ceza muhakemesi sistemlerinde iddia pazarlığı dışında uyuşmazlığın mahkeme dışında sonuçlanmasını sağlayan, muhakemeyi hızlandıran ve şüpheli/sanığın kabul iradesine dayanan diğer bazı alternatif çözüm yolları kullanılmaktadır. Bu yöntemlerden olan ve toplumsal barışı sağlama amacı taşıyan diversiyon uygulamaları, kamu davasının mecburiliği ilkesine istisna teşkil ederek kamu davasına seçenek oluştursa da hürriyeti bağlayıcı cezalara alternatifler getirdiğinden ve genellikle ceza yerine ceza yerine geçecek tedbirlerin uygulanmasını sağladığından iddia pazarlığından ayrılmaktadır. Benzer şekilde iddia pazarlığı; fail ile mağdurun diyaloguna dayanan, mağdurun sürece aktif katılımını gerektiren, failin topluma kazandırılması ve suçtan doğan zararların giderilmesi amacı taşıyan, mahkûmiyet hükmü ile sonuçlanmayan ve bir onarıcı adalet yaklaşımı olan uzlaşmadan oldukça farklı bir yöntemdir. Şüphelinin kabul iradesine dayansa da iddia pazarlığından ayrılan bir diğer mahkeme dışı alternatif yol olan önödeme, iş yükünü hafifletme amacı ile birlikte, şüpheli/sanık hakkında hürriyeti bağlayıcı ceza verilmesini ve mahkûmiyet hükmü kurulmasını önlediğinden failin topluma geri kazandırılması amacı da taşımaktadır. Kamu davasının açılmasının ertelenmesinin; zararın ve mağduriyetin giderilmesi şartına bağlı olarak uygulanması ve şartların sağlanması halinde kamu davasının açılmasını engellemek suretiyle ceza uygulanmaksızın muhakemenin sona ermesine yol açması, iddia pazarlığından farklarını gösteren temel özellikleridir.

Ayrıca şüpheli/sanığın kabul iradesine bağlı olarak uygulanan ve duruşma yapılmadan ceza verilmesine yol açan ceza kararnamesi birçok yönden iddia pazarlığına benzerlik gösterse de ceza kararnamesinde hükümden önce şüpheli/sanığın açık iradesine dayanan bir anlaşma söz konusu olmadığı gibi, kararname ile hafif nitelikte hürriyeti bağlayıcı cezalar ve genellikle adli para cezası veya alternatif yaptırımlar uygulanmaktadır. Cezada indirim yapılmasını gerektirmeleri ve şüpheli/sanığın gönüllülüğüne bağlı olmaları etkin pişmanlık ile iddia pazarlığının

benzer yönleri olmakla birlikte; amaçları ve özellikleri bakımından pazarlık yönteminden oldukça farklı olan etkin pişmanlık kurumu, ceza davasına alternatif bir yöntem teşkil etmemektedir.

İddia pazarlığının, zaman ve kaynak tasarrufunu sağlayarak iş yükünü azaltma, ceza muhakemesinin etkinliğine hizmet etme, şüpheli/sanık ile birlikte mağdura birtakım faydalar sağlama, tutukluluğu önleme, bireyselleştirilmiş cezalar belirlenmesini sağlama ve karmaşık ve ispatı zor olan suçlarla mücadeleyi kolaylaştırma gibi birtakım faydaları üzerinde durulmaktadır. Bu yararlar, ceza muhakemesinde iddia pazarlığı yöntemlerine yer verilmesinin temel gerekçelerini teşkil etmektedir. Bunların yanında pazarlık yöntemleri önemli bazı sakıncalar doğurduğu gerekçesiyle eleştirilmektedir. İddia pazarlığının, adalete hizmet etmemesi, hukukun uygulanmasında ve cezalandırmada eşitsizlikler ve bu kapsamda ceza adalet sistemlerinde sakıncalar yaratması, şüpheli/sanığın ceza muhakemesinde sahip olduğu hakları ihlal etmesi ile şüpheli/sanığın özgür iradesi üzerinde baskı oluşturmaması, masum kişilerin cezalandırılmasına neden olması, pazarlık uygulamasında savcının geniş yetkileri kapsamında yargısal bir görev yürütmesi ve yargılama ve hüküm makamı olan mahkemelerin sistemde etkisiz hale getirilmesi sıklıkla dile getirilen eleştirilerdir. Bununla birlikte, günümüzde pazarlık yöntemlerinin birçok ceza muhakemesi sisteminde kabul görerek uygulama alanı bulması göz önünde bulundurulduğunda, bu yöntemlerin uygulanmasından tamamen vazgeçmeyi savunmanın gerçekçi bir yaklaşım olmadığını düşünmekteyiz. Kanaatimizce, pazarlık yöntemlerinin uygulanmasında muhakemenin adil şekilde gerçekleştirilmesine yönelik olarak şüpheli/sanığın temel haklarının ihlal edilmesini engelleyecek birtakım güvencelerin getirilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede yöntemlerin kapsamının hafif nitelikteki suçlar ile sınırlandırılması, yasal indirim oranının yüksek olmaması, müdafiden yararlanma hakkının ve müdafinin dosyayı inceleme yetkisinin etkin şekilde kullanımına imkân tanınması, süreçte mahkemenin etkin şekilde yargısal denetim yapması ve hükme karşı kanun yoluna başvurma hakkının ortadan kaldırılmaması önem arz etmektedir.

Anglo-Sakson hukuk sistemlerinde ortaya çıkarak gelişen iddia pazarlığı, bu sistemlerde geniş şekilde uygulama alanı bulmaktadır. ABD’de iddia pazarlığı son derece yaygın şekilde uygulanarak ceza uyuşmazlığının çözüme ulaşmasında temel

yöntem olarak kullanılmakta; mahkeme/jüri önündeki yargılamalar ise istisnai olarak gerçekleştirilmektedir. Pazarlığın mahkeme kararları çerçevesinde geliştiği ve şekillendiği İngiltere’de, ceza uyuşmazlıklarının birçoğu, ABD kadar yaygın olmasa da iddia pazarlığı yöntemi ile sona erdirilmektedir. Anglo-Sakson sistemine sahip bir diğer ülke olan Kanada’da uygulanan iddia pazarlığı, ABD’de uygulanan iddia pazarlığından bazı özellikleri bakımından ayrılrsa da ceza adalet sisteminin gerekli ve tamamlayıcı bir unsurunu oluşturmaktadır.

Anglo-Sakson sistemlerinde yer alan pazarlık yöntemleri, farklı şekilde adlandırılmakla ve bazı farklı özellikler göstermekle birlikte, Kıta Avrupası ceza adalet sistemlerinde de uygulanmaktadır. Özellikle mahkemelerin iş yükünün azaltılmasına ve muhakeme ekonomisinin sağlanmasına yönelik arayışlar, 20. yüzyılın sonlarından itibaren Kıta Avrupası hukukunun dönüşümüne yol açmıştır. İddia pazarlığının bu hukuk sistemlerinde uygulanması bu dönüşümün en önemli örneklerinden birini teşkil etmektedir. Pazarlık yöntemi, şüphelinin kabul veya ikrarı ile birlikte müzakereye ve anlaşmaya dayalı bir yöntem olarak Kıta Avrupası ceza adalet sistemleri ile uyumlu olmayan özelliklere sahip olduğundan, iddia pazarlığının dönüştürülerek sistemlere uyumlu hale getirilmeye çalışıldığı ve bu nedenle söz konusu yöntemlerin bazı özellikler bakımından Anglo-Sakson sistemlerinde yer alan yöntemlerden farklılaştığı görülmektedir. Aynı zamanda her ülke kendi sistemi ile uyumlu olacak şekilde iddia pazarlığının görünüm şekillerine yer verdiğinden, ülkelerde uygulanan yöntemler arasında da farklılıklar bulunmaktadır. Kıta Avrupasındaki görünüm şekilleri bakımından yöntemlerin kapsamı çoğunlukla ağır nitelikte olmayan suçlarla sınırlandırılmakta, anlaşmanın konusu genellikle uygulanacak ceza olmakta, genel olarak suç ikrarına gerekli olsa da bazı ülkelerde cezanın veya teklifin kabul edilmesine de sonuç bağlanmakta, anlaşma öncesi yasal bir müzakere sürecine yer verilmemekte, yasal düzenlemelerde anlaşma halinde cezada yapılabilecek azami indirimler gösterilmekte, anlaşma çoğunlukla savcı ve şüpheli/sanık ile müdafî arasında gerçekleşmekte ve mahkemenin denetimine tabi olmakta, anlaşma mahkeme tarafından onaylandığında şüpheli/sanık hakkında mahkûmiyet hükmü kurulmakta, mahkeme anlaşmayı reddetme imkânına sahip olsa da mahkemenin çoğunlukla cezayı değiştirme ve beraat kararı verme yetkisi bulunmamakta ve kanun yollarına başvuru hakkı genellikle kısıtlanmaktadır.

İtalya’da ceza muhakemesi sistemi son otuz yılda önemli bir dönüşüm göstermiş ve İtalya tarafların talebi üzerine cezanın belirlenmesi yöntemi ile iddia pazarlığının bir görünüm şekline yer veren ilk Avrupa ülkesi olmuştur. İtalya’da uygulanan yöntemde, Anglo-Sakson sisteminden farklı olarak suç kabulü veya ikrar gerekmemekte ve cezalandırma talebi esas alınmaktadır; ayrıca yöntemin uygulanması, ağır nitelikte olmayan sınırlı bazı suçlar için kabul edilmektedir. Ceza muhakemesi sistemlerinde iş yükünün azaltılması ve muhakemenin hızlandırılması eğilimi doğrultusunda Fransız ceza muhakemesi sisteminde de ceza yargılamasına alternatif getiren birtakım değişiklikler yapılmış ve iddia pazarlığının bir görünüm şekli olarak nitelendirilen suçluluğun ön kabulü üzerine duruşma yöntemine yer verilmiştir. Kovuşturma evresinin yürütülmesi çeşitlerinden biri olarak düzenlenen söz konusu yöntem, hafif ve orta nitelikte suçlar bakımından savcının indirimli ceza önerebilmesine imkân tanımakta; şüphelinin ikrarına sonuç bağlamakta ve savcının talebi üzerine mahkeme duruşma açarak bir karar vermektedir. Bu yöntemde diğer birçok ülkeden farklı olarak mağdura da birtakım haklar tanınmaktadır. Almanya’da iddia pazarlığına benzer bir yöntem, gayri resmî olarak gelişmiş ve daha sonra yasal dayanağa kavuşturulmuştur. Bu bakımdan planlı ve belirli politikalar çerçevesinde benzer yöntemlerin kabul edildiği Kıta Avrupası ülkelerinden farklılaşmaktadır. Alman ceza muhakemesi sisteminde mahkeme, sanığın ikrarına bağlı olarak muhakeme sükeleri ile kovuşturma evresinde anlaşma yapmakta olup Alman hukukundaki yöntem, uygulandığı muhakeme evresi, sürece katılanlar ve mahkemenin süreçteki rolü bakımından Avrupa ülkelerinde uygulanan benzer yöntemlerden ayrılmaktadır.

İsviçre ceza adalet sisteminde de bazı suçlar bakımından şüphelinin ikrarı karşılığında savcı ile anlaşmasına imkân tanıyan ve iddia pazarlığının bir görünümü olarak nitelendirilen hızlandırılmış muhakeme yöntemine yer verilmektedir. Bu yöntemin uygulanabilmesi için, diğer birçok yöntemden farklı olarak, şüpheli talepte bulunmakta ve yöntemin uygulanmasına ise savcı karar vermekte olup hem ceza pazarlığı hem de suçlama pazarlığı niteliğindeki anlaşmalara izin verilmektedir. Savcı hızlandırılmış muhakemenin uygulanmasına karar verirse, hızlandırılmış muhakeme kapsamında iddianame hazırlamakta ve yöntemin uygulanabilmesi bakımından mağdurun görüşü dikkate alınmaktadır. İspanyol ceza adalet sisteminde de belirli suçlarla sınırlı olmak üzere ceza üzerinde anlaşmaya imkân tanıyan ve iddia

pazarlığının bir görünüm şekli olarak hızlandırılmış muhakeme yöntemi uygulanmakla birlikte, ayrıca yargılama aşamasında dahi bir çeşit iddia pazarlığı yapılabilmektedir.

Pazarlık yöntemleri, ulusal ceza adalet sistemleri yanında özellikle ad hoc uluslararası ceza mahkemeleri tarafından gerçekleştirilen muhakemelerde de uygulanmıştır. Bu doğrultuda Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından gerçekleştirilen yargılamalarda, öncelikle şüpheli tarafından suçu kabul etmeye birtakım sonuçlar bağlanmıştır. Daha sonra ise savcı ile savunmanın pazarlığına izin verilmiş ve sanıkların suçlarını kabul etmeleri karşılığında daha hafif bir ceza almalarını sağlayan pazarlık uygulamaları yer bulmuştur. Sürekli bir yargı organı olan Uluslararası Ceza Mahkemesi önündeki yargılamalar bakımından, Roma Statüsü'nde iddia pazarlığı uygulamasına açıkça yer verilmesi de suç ikrarı halinde yapılacak işlemlere ilişkin düzenlemelere yer verilmektedir. Bununla birlikte, savcı ile müdafî arasında davanın çözümüne yönelik görüşmelerin mahkemeyi bağlamayacağı hükmü çerçevesinde uygulamaya zımni olarak izin verildiği değerlendirilmektedir. Nitekim mahkeme; bu konuda ilk ve tek dava örneği olan Al Mahdi davasında, suç ikrarına ve anlaşmaya dayalı olarak sanığın savcının tavsiyesiyle uyumlu şekilde cezalandırılmasını sağlayan bir pazarlık yöntemin uygulanmasını kabul etmiştir. Daha sonra Uluslararası Ceza Mahkemesi Savcılık Ofisi tarafından yayınlanan Suç İkrarına İlişkin Anlaşmalara Dair Kılavuz, iddia pazarlığından açıkça söz etmese de anlaşmalara yönelik bir çerçeve getirmiştir. Bu bakımdan Uluslararası Ceza Mahkemesi uygulanmasında ikrara sonuç bağlayan anlaşmaya dayalı yöntemlerin yaygınlaşıp yaygınlaşmayacağını zaman gösterecektir.

Avrupa Konseyi belgelerinde, ceza muhakemesine alternatif getiren ve anlaşmaya dayanan yöntemler bakımından uygun birtakım güvenceler getirilmesi üzerinde durulmaktadır. Ayrıca adil yargılanma hakkı kapsamındaki haklardan feragat edilebileceğini kabul eden AİHM, anlaşma ile muhakemenin sonlandırılmasına olanak sağlayan ve mahkeme önünde yargılanma gibi bazı haklardan feragat gerektiren hızlandırılmış yöntemlerin uygulanmasının, belirli güvenceler sağladığı takdirde adil yargılanma hakkını ihlal etmediği sonucuna varmaktadır. Mahkeme, pazarlık yöntemlerinin uygulanmasında gerekli olan güvenceler konusunda, iki temel kriter doğrultusunda değerlendirme yapmaktadır. Buna göre; pazarlığın, dava konusu

olayları ve hukuki sonuçları tam olarak anladıktan sonra ve gönüllü olarak kabul edilmesi ve aynı zamanda içeriğinin ve kabul edildiği yöntemin adil olup olmadığının yeterli bir yargısal denetime tabi olması gerekmektedir.

İddia pazarlığı; şüpheli/sanığın kabulü üzerine uygulanabildiğinden, mahkeme önünde yargılanma hakkı gibi birtakım haklardan feragat edildiğinden ve anlaşma halinde mahkeme huzurunda aleni bir yargılama yapılmadığından, özellikle adil yargılanma hakkı ve bu hak kapsamında güvence altına alınan masumiyet karinesi, kendi kendini suçlamaya zorlanamama ve susma hakkını ihlal etmesi ve ayrıca ceza muhakemesine hakim olan kamu davasının mecburiliği, alenilik, maddi gerçeğin araştırılması, doğrudan doğruyalık ve sözlülük ilkeleri ile çelişki yaratması yönlerinden eleştirilmektedir. Modern ceza muhakemesi sistemlerinin bir parçası olan bu yöntemlerin uygulanmasından tamamen vazgeçmek de mümkün olmayacağından, hak ve ilkeler bakımından bazı güvencelerin sağlanarak bunların ihlal edilmesinin önlenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda şüpheli/sanığın özgür iradesi ile seçim yapabilmesi bakımından gönüllü şekilde hareket etmesi ve yeterli şekilde bilgilendirilmesi, dosyadaki deliller hakkında bilgi sahibi olma ve etkin şekilde müdafiden yararlanma ile müdafinin dosyayı inceleme olanağına sahip olması, şüpheli/sanığın kabul iradesinden vazgeçebilmesi veya yöntemin başarıya ulaşmaması halinde anlaşmaya yönelik beyan, bilgi ile açıklamaların muhakemenin devamında kullanılamaması ve dosyadan çıkartılması, yöntemin uygulanmasının ağır nitelikte olmayan suçlar ile sınırlanması, anlaşmanın ancak dosyadaki deliller belirli bir yoğunluğa ulaştığında mümkün olabilmesi, mahkeme tarafından etkin bir yargısal denetim gerçekleştirilmesi, şüpheli/sanığın mahkeme huzurunda dinlenmesine imkân sağlanması, mahkemenin dosyadaki delilleri incelemesi ve şüpheli/sanığın kabulünün dosyadaki yeterli somut delil ile desteklendiği kanaatine ulaşması halinde mahkumiyet hükmü kurabilmesi ve ayrıca hükmün kamuya açık şekilde verilmesi önem arz etmektedir.

İddia pazarlığının bir görünüm şekli olan seri muhakeme usulü, 7188 sayılı Kanun değişikliği ile yeniden düzenlenen Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 250. maddesinde hüküm altına alınmış ve 1 Ocak 2020 tarihi itibarıyla uygulanmaya başlamıştır. Seri muhakeme; kanunda sayılan sınırlı sayıda suçlara ilişkin başlatılan soruşturmanın sonunda, kamu davası açılması için yeterli şüphe oluşturacak delile

ulaşıldığında ve kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilmediği takdirde, savcı tarafından uygulanması zorunlu olan özel bir muhakeme yöntemidir. Savcının indirimli yaptırım içeren teklifinin şüpheli tarafından müdafî huzurunda özgür irade ile kabul edilmesi üzerine, savcı tarafından talepname düzenlenmekte ve denetim ve hüküm makamı olan mahkeme tarafından kamu davası açılmaksızın ve yargılama yapılmaksızın mahkûmiyet hükmü verilmektedir.

Seri muhakeme usulü, Ceza Muhakemesi Kanunu'nda sınırlı bir şekilde düzenlenmiş ve Ceza Muhakemesi Kanunu'nda düzenlenmeyen kimi hususlara, seri muhakeme usulünün uygulanmasına dair usul ve esasları belirlemek amacıyla çıkarılan Ceza Muhakemesinde Seri Muhakeme Yönetmeliği'nde yer verilmiştir. Sınırların kanunla çizilmesi gerektiğinden, özellikle kanunda yer verilmeyen bazı önemli konularda yönetmelik ile düzenlenme getirilmesi eleştiri konusudur. Anayasa Mahkemesi'nin 2020/35 E., 2021/26 K. sayılı ve 31.03.2021 tarihli iptal kararı ile birlikte seri muhakeme usulünde uygulamada ortaya çıkan sorunlar ve doktrindeki tartışmalar, seri muhakeme usulünün düzenlendiği kanun maddesinde değişiklikler yapılmasını gerektirmiştir. 7331 sayılı Kanun ile getirilen değişiklikler ve yenilikler sonrasında seri muhakeme usulüne ilişkin kimi eleştiriler karşılık bulmuş ve temel hak ve ilkeler yönünden daha güvenceli bir sistem getirilmiş olsa da usulün yapısından ve özelliklerinden kaynaklanan birçok tartışma halen varlığını sürdürmektedir.

Seri muhakeme usulü, ceza adaleti sisteminin etkinliğinin artırılması kapsamında temel olarak mahkemelerin iş yükünün azaltılmasını ve muhakemenin kısaltılarak hızlandırılmasını amaçlamaktadır. Ceza muhakemesi sistemine yabancı bir kurum sisteme yerleştirilirken bu konuda uygulamacıların, akademisyenlerin ve ilgili kuruluşların da katılımının sağlanarak, yeterli ve gerekli araştırma ile çalışmaların yapılması ve bu kurumların özelliklerinin sistemle uyumunun sağlanması önem göstermektedir. Bununla birlikte, iş yükünün azaltılmasına ve muhakemenin hızlandırılmasına hizmet edecek farklı çözümler üretilmesi de mümkün olduğu halde, seri muhakeme usulü bahsi geçen faydacı gerekçelerle acele şekilde ve yeterince tartışılmadan sistemimize dâhil edilmiştir. Ayrıca ceza adalet sisteminin etkinliğinin sağlanması bakımından, esas olarak savcılar tarafından soruşturmaların etkin ve eksiksiz şekilde yapılması gerekmektedir. Bu kapsamda seri muhakeme usulü de soruşturma evresinde deliller eksiksiz ve hukuka uygun şekilde toplandıktan ve tüm

soruşturma işlemleri tamamlandıktan sonra yeterli şüpheye ulaşıldığında işletilmelidir. Kanaatimizce, Türk ceza adalet sisteminin işleyişindeki sorunlar dikkate alındığında, soruşturmanın etkin ve eksiksiz şekilde yapılmaması tehlikesi ve soruşturmanın nasıl olsa seri muhakeme usulü uygulanacak düşüncesiyle özensiz şekilde gerçekleştirilmesi ihtimali bulunmaktadır.

Seri muhakeme usulü kavramı, Türk ceza muhakemesi sisteminde ilk kez bir kurumu ifade etmek için kullanılmış olup bu kavramın tercih edilmesi de çeşitli açılardan eleştirilmektedir. Bu konuda yöntemin özelliklerini daha iyi ortaya koyduğu düşünülen şüphelinin kabulü üzerine kısaltılmış veya hızlandırılmış muhakeme kavramının kullanılması bir öneri olarak getirilmiştir. Özellikleri ve usulün aşamalarında izlenen yöntem ve kurallar göz önüne alındığında, seri muhakeme usulünün Fransa'daki suçluluğun ön kabulü üzerine duruşma yönteminden esinlenerek dönüştürüldüğü sonucuna ulaşmak mümkündür. Ancak maslahata uygunluk ilkesinin geçerli olduğu Fransız hukukunda yer verilen detaylı ve güvence sağlamaya yönelik bazı düzenlemelere, seri muhakeme usulüne ilişkin hükümlerde yer verilmemiştir. Bununla birlikte, hukuki niteliğinden ve her ne kadar Kıta Avrupası sistemine dönüştürülmüş olsa da temel özelliklerinden kaynaklanan sorunların, kurumun daha güvenceli ve detaylı şekilde düzenlendiği ülke sistemlerinde dahi tartışma konusu olmaya devam ettiği ifade edilmelidir.

Seri muhakeme usulü, iddia pazarlığının bir çeşidi olan ceza pazarlığının Kıta Avrupası hukukunda dönüştürülmüş örneklerinden biri niteliğinde olan ve soruşturma evresinin kovuşturma evresine geçilmeden mahkûmiyet hükmü ile sonlandırılmasını sağlayan *sui generis* bir ceza muhakemesi kurumudur. Nitekim bu yöntem, savcının teklifi üzerine şüphelinin özgür iradesine bağlı olarak uygulanmakta, dolayısıyla bir anlaşmaya dayanmakta, mahkeme önünde aleni yargılanma gibi bazı haklardan feragat karşılığında cezada indirim yapılmasına yol açmakta ve mahkeme tarafından gerçekleştirilen yargısal denetim neticesinde mahkûmiyet hükmü kurulmasını sağlayarak muhakemeyi hızlandırmaktadır. Kanunda sayılan belirli suçlar hakkında yürütülen soruşturmada seri muhakeme usulünün uygulanması savcı için bir yükümlülük olarak öngörüldüğünden ve usul uygulanmadan iddianame düzenlenmesi iddianamenin iadesi sebebi olduğundan, usulün uygulanmış ancak başarıya ulaşmamış olması bir muhakeme şartı oluşturmaktadır. Bir ceza muhakemesi kurumu olan seri

muhakeme usulünün uygulanmasında kural olarak, derhal uygulanma ilkesi geçerli olmakla birlikte; suçta ve cezada kanunilik ilkesi gereği, ceza miktarını etkileyen ve ceza miktarı bakımından failin lehine olan kurallar bakımından geçmişe uygulanma ilkesi geçerli olacaktır. Bu durumda cezanın miktarını etkilemeyen ve seri muhakeme usulünün uygulanmasına yönelik kurallar derhal uygulanacaktır.

Soruşturmadan sonuç çıkarma aşamasında kovuşturma olanağının bulunması ve kusurluluğu kaldıran hallerin bulunmaması halinde, kamu davasının mecburiliği ilkesine istisna oluşturan seri muhakeme usulünün uygulanması zorunludur. Seri muhakeme, iddianamenin düzenlenmesi ve kabulü için gerekli şartların gerçekleşmesi halinde, dolayısıyla savcının iddianame düzenleyebilmek için yeterli şüphe oluşturacak delil elde etmesi üzerine uygulanabilecek olduğundan; soruşturma evresinde delillerin eksiksiz ve hukuka uygun şekilde toplanması önem arz etmektedir. Aynı zamanda seri muhakeme usulünde savcı tarafından seri muhakeme usulünün teklif edilebilmesi için yeterli şüpheye ulaşılmış olması yeterli gibi görünse de mahkeme tarafından hüküm kurulması için, dosyadaki delillere göre mahkûmiyet kararı verilmesi kanaatine ulaşılması gerektiğinden şüphe tamamen yenilerek yerini kesinliğe bırakmış olmalıdır.

Seri muhakeme usulü, CMK'nın 250. maddesinde sayılan sınırlı sayıda suç bakımından uygulanmakta; önödeme ve uzlaştırma kapsamındaki suçlar hakkında ise uygulanmamaktadır. Kapsamdaki suçlar; genellikle topluma karşı işlenen, ağır nitelikte olmayan, basit, belirli bir önem derecesinin altında ve ispatı teknik bilgiye dayanan ve çok sayıda araştırma ve soruşturma işlemi gerektirmediğinden kolay olan suçlar olarak nitelendirilmektedir. Ancak usule tabi bazı suçlar bakımından gerçek kişiler de suçun mağduru veya suçtan zarar gören olabileceği gibi, bazı durumlarda ise suçların ispatının kolay olmadığı ve detaylı araştırma işlemlerini gerektirdiği ifade edilmelidir. Aynı zamanda Türk ceza hukukunda suçlar karşılığında öngörülen cezaların genel olarak yüksek şekilde belirlendiği dikkate alındığında, kapsamdaki bütün suçların yaptırım bakımından basit ve önemsiz olarak nitelendirilmesi uygun görünmemektedir. Seri muhakeme usulü kapsamında olan suçlar bakımından bazı eylemlerin suç olarak düzenlenmesinin, ceza hukukunun son çare olması ilkesine uygun olmadığı ve suç olmaktan çıkarma eğilimi çerçevesinde bu eylemlerin ceza kanunları dışında tutulması gerektiği göz önüne alındığında, kanaatimizce kapsamdaki

bazı eylemlere karşı idari yaptırım öngörülmesi daha uygun olacaktır. Tüm bunların yanında, kanunda listelenen ve seri muhakeme usulüne tabi olan suçların süreç içerisinde yapılan değişikliklerle genişletileceğini değerlendirmekteyiz. Ayrıca seri muhakeme usulünün kovuşturma öncesinde uygulanan alternatif bir çözüm yolu olması ve kovuşturma evresinde mahkeme tarafından uygulanamaması nedeniyle, iddianame kabul edildikten sonra suçun seri muhakeme kapsamında olduğunun anlaşılması veya kovuşturma evresinde suçun niteliğinin değişmesi hallerinde bazı sorunların ve adaletsiz uygulamaların ortaya çıkabileceği tespit edilmektedir. Bu bakımdan en uygun ve güvenceli çözüm yolu, konuya ilişkin açık bir düzenleme getirmek olacaktır.

Kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilmemiş olması, seri muhakeme usulünün uygulanabilmesi için ön şarttır. Kanun koyucu, bu kurumlar arasında bir sıralama ilişkisi getirmiş ve savcının takdir yetkisi kapsamında uygulanabilen kamu davasının açılmasının ertelenmesine öncelik tanımıştır. Kamu davasının açılmasının ertelenmesi, onarıcı adalet yaklaşımı taşıması nedeniyle şüphelinin topluma kazandırılmasını amaçladığından ve adil yargılanma hakkının gerekleri bakımından seri muhakeme usulüne göre daha güvenceli bir kurum olduğundan bu tercih yerinde görünmektedir. Ancak ertelemenin savcının takdir yetkisi kapsamında, seri muhakemenin ise zorunlu olarak uygulanacak olması; ertelemenin şartlarının gerekli şekilde değerlendirilmemesine ve seri muhakemenin otomatik olarak işletilmesine yol açmamalıdır. Kamu davasının açılmasının ertelenmesinin şartları göz önüne alındığında, seri muhakemenin genellikle mükerrir suçlular bakımından uygulanacağı sonucu ortaya çıkmaktadır. Cezaların caydırıcılığının sağlanması ve failin yeniden topluma kazandırılması amaçları çerçevesinde, şüphelinin mükerrir veya itiyadi suçlu ya da suçu meslek edinmiş kişi olması halinde seri muhakeme usulünün uygulanmayacağının hüküm altına alınması isabetli olacaktır.

Seri muhakeme usulünün uygulanması için gerekli şartlar sağlanmışsa, şüphelinin en kısa sürede davet edilmesi gerekmekte olup davet, her türlü iletişim aracından yararlanılarak gerçekleştirilebilir. Bu noktada şüpheliye ulaşmak için somut bir çaba ortaya konmalı ve ulaşılacak yollar tüketilmelidir. Bu doğrultuda davetin öncelikle iletişim araçlarından yararlanılmak suretiyle yapılması; ancak bu şekilde

şüpheliye ulaşılamaz ise adrese tebligat yapılması ve esas olarak tebligata hukuki sonuç bağlanması uygun olacaktır. Aynı zamanda yönetmelik düzenlemesi ile şüphelinin talebi üzerine seri muhakeme usulünün uygulanmasına imkân sağlanmış olsa da bu konudaki düzenlemeye kanunda yer verilmesi isabetli olacaktır.

Şüpheli yarı oranında ceza indirimi karşılığında usulün uygulanmasını kabul ederek adil yargılanma hakkı kapsamındaki birçok hakkından feragat etmektedir. Bu kapsamda feragatin geçerli olabilmesi için davet edilen şüphelinin usulüne uygun şekilde bilgilendirilmesi gerekmektedir. Seri muhakeme usulünde bilgilendirmenin savcı ile birlikte kolluk görevlileri tarafından da yapılabilmesi eleştiri konusudur. Ayrıca yönetmelik düzenlemelerine göre bilgilendirmenin iki farklı aşamada yapılacağı sonucuna ulaşmak mümkün olsa da suç ile ilgili olarak yeterli şüpheyeye ulaşılmayan bir aşamada seri muhakeme usulüne ilişkin bilgilendirme yapılması uygun görünmemektedir. Bu kapsamda kolluğun bilgilendirilmesine ilişkin ibarenin kanundan çıkarılması ve sadece şüphelinin tekliften önce savcı tarafından bilgilendirilmesinin kabul edilmesi isabetli olacaktır. Aynı zamanda seri muhakemenin geçerlilik koşulu olan bilgilendirmenin yapılmaması ya da eksik veya yetersiz şekilde yapılması halinde, usulün uygulanması hukuka aykırı olacaktır. Yönetmelik düzenlenmesinde yer verilen bilgilendirmenin kapsamına ilişkin hususlar belirli ölçüde standartları sağlamakla birlikte, bilgilendirmenin ayrıntılı ve aydınlatıcı olması gerektiği göz önünde bulundurulduğunda, matbu formların okutulmasının yeterli olmayacağı kanaatindeyiz. Bu doğrultuda bilgilendirmenin; şüphelinin soruşturma konusu olayları, delilleri ve yasal sonuçları tam olarak anlamasını sağlayacak şekilde geniş kapsamlı yapılması gerekmektedir.

Seri muhakeme usulünün uygulanmasını teklif etmeye yetkili olan süje, soruşturmayı yürüten savcıdır ve şartların oluşması halinde teklifin yapılması savcı için bir yükümlülüktür. Yasal düzenlemelerde bir açıklık olmasa da şüphelinin bilmediği bir şeyi kabul edemeyeceğinden bahisle, teklifi kabul etmeden önce yaptırımı bilmesi gerektiği ve teklifin, kural olarak savcı tarafından belirlenen yaptırımı da içereceği sonucuna ulaşılmaktadır. Ancak savcı tarafından yapılan teklifin yazılı olmasına, tutanağa bağlanmasına veya kayda alınmasına ilişkin bir zorunluluk getirilmediğinden; kanaatimizce yaptırımın teklif aşamasında görüşmeler sırasında müzakere edilerek belirlenmesine engel bir durum bulunmamaktadır. Yönetmelikte

şüpheliye talebi halinde, savcının teklifini değerlendirmek ve teklife karşı beyanda bulunmak için bir ayı aşmayacak bir süre verileceği düzenlenmiş olmakla birlikte; kanunda şüphelinin teklife karşı beyanını bildirmeden önce müdafî ile serbestçe görüşebilmesine, müdafîin dosyayı derhal inceleyebilmesine ve teklifin değerlendirilerek beyanın bildirilmesi için makul bir süre verilmesine ilişkin açık düzenlemelere yer verilmesi uygun olacaktır.

Şüphelinin seri muhakeme usulünün uygulanmasını kabul etmesi, şüphelinin seri muhakeme usulüne göre işlem yapılmasını kabul etmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle kabul beyanı, ikrar veya suçun işlendiğinin kabul edilmesi anlamına gelmediği gibi; doğrudan veya dolaylı olarak ikrar olarak da değerlendirilmemelidir. Seri muhakeme usulünde gönüllülük esası geçerlidir ve kabulün geçerli olması, özgür iradeye dayanmasına bağlıdır. Şüphelinin serbestçe seçim yapabilmesi ve özgür iradenin oluşabilmesi için kusur yeteneğini haiz olan şüphelinin yeterli şekilde aydınlatılması önem arz etmektedir. Aynı zamanda şüphelinin iradesi yönlendirilmemeli, özgür iradeyi sakatlayacak yöntemler olan ifade alma ve sorguda yasak usuller uygulanmamalı, özellikle şüpheli yanıltılarak aldatılmamalıdır. Mahkeme tarafından yargılanması halinde daha ağır ceza alma ihtimaline karşılık seri muhakeme usulünün uygulanması halinde cezada yarı oranında indirim yapılacak olması, şüphelinin iradesini etkileyecek niteliktedir. Bununla birlikte, yalnızca şüphelinin daha az ceza alacak olmasının, kabulün baskı altında ve gönülsüz olarak yapılmasına yol açmadığı ve yeterli şekilde bilgilendirme yapılması, mahkeme tarafından hüküm kurulurken delillerin dikkate alınması ve denetimin etkin şekilde gerçekleştirilmesi gibi güvencelerin sağlanması durumunda özgür iradeyi tamamen ortadan kaldırmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Seri muhakeme usulünün uygulanmasına dair teklifin kabulü ile birlikte mahkeme önünde dinlenme sırasında müdafîin varlığı zorunlu kılınarak yeni bir zorunlu müdafilik durumu ihdas edilmiştir. Her ne kadar yasal düzenlemeler gereğince yalnızca teklifin kabulü sırasında müdafîin bulunması zorunlu olsa da özellikle şüphelinin yeterli şekilde bilgi sahibi olması ve müdafîin sürece etkin şekilde katılımının sağlanması bakımından seri muhakeme usulünün tüm aşamalarında müdafî yardımından yararlanması gerekmektedir. Dolayısıyla şüphelinin bilgilendirme ve teklif aşamalarında da zorunlu müdafî yardımından yararlanmasına ilişkin bir

düzenleme getirilmesi uygun olacaktır. Şüphelinin savunma ve hukuki yardımdan yararlanma hakkını etkin şekilde kullanabilmesi önem arz ettiğinden, müdafinin varlığı şekli bir unsur olarak görülmemelidir. Seri muhakeme usulünün uygulanmasında müdafinin yeterli şekilde ve serbestçe şüpheli ile görüşebilmesinin, aynı zamanda dosyayı inceleyebilmesinin ve dosyadan örnek alabilmesinin; müdafî yardımından yararlanma hakkının etkin şekilde sağlanması bakımından gereklilik olduğu kanaatindeyiz. Teklifin müdafî olmaksızın kabul edilmesi halinde kabul beyanı geçersiz olacaktır. Bu kapsamda Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 250. maddesinin 3. fıkrası ile birlikte 9. fıkrası göz önüne alındığında, teklif esnasında zorunlu müdafîin bulundurulmaması talepten iade nedeni olarak kabul edilmemeli; müdafî olmaksızın teklifin kabulü halinde mahkeme tarafından talep reddedilerek, dosya soruşturmanın genel hükümlere göre sonuçlandırılması amacıyla Cumhuriyet başsavcılığına gönderilmelidir.

Adil yargılanma hakkının bir gereği olarak ve aynı zamanda özgür iradede söz edebilmek için şüpheli Türkçe bilmiyorsa veya engelli ise, seri muhakeme usulünün tüm aşamalarında bulunmak üzere tercüman atanmalıdır. Seri muhakeme usulünün şüpheli tarafından kabul edilmesi halinde, kabul tutanağı düzenlenmesi ve tutanağın savcı, şüpheli ve müdafî tarafından imzalanması gerekmektedir. Şüphelinin teklifi reddetmesi ve aynı zamanda teklife karşı belirlenen süre içinde cevap vermemesi halinde teklifin reddine ilişkin tutanak düzenlenmeli ve soruşturmaya genel hükümlere göre devam edilmelidir. Kabul tutanağı, yargısal denetim esnasında değerlendirilmeye esas alınacak olması bakımından; teklifin reddine yönelik tutanak ise seri muhakeme usulünün işletilmesi bir zorunluluk olarak öngörüldüğünden, usulün denendiğini ancak başarıya ulaşmadığını göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Seri muhakeme usulünde savcının, temel cezayı belirledikten sonra cezada yarı oranında indirim uygulayarak yaptırımı belirleme ve koşulları varsa seçenek yaptırımlara çevirme, erteleme, hükmün açıklanmasının geri bırakılması ve güvenlik tedbirlerine ilişkin hükümleri uygulayabilme yetkisine sahip olması; cezanın bireyselleştirilmesi yargısal bir faaliyet olarak mahkemelerin yetkisinde olduğundan, anayasaya aykırılık teşkil ettiği gerekçesiyle eleştiri konusu olmuştur. Anayasa Mahkemesi'nin mahkemenin talepte belirlenen yaptırım doğrultusunda hüküm kurma zorunluluğuna ilişkin ibareyi iptal eden ve savcının söz konusu yetkilerinin etkin bir

yargısal denetime tabi kılındıktan sonra anayasaya aykırılık teşkil etmeyeceği sonucuna ulaşan 2020/35 E., 2021/26 K. sayılı ve 31.03.2021 tarihli kararı sonrası, 7331 sayılı Kanun ile mahkemenin denetim ve hükmü kurma yetkisi bakımından değişikliğe gidilmiştir. Bu doğrultuda mahkemeye dosyadaki delillere göre mahkûmiyet kararı verilmesi gereken hallerde hüküm kurabilme ile birlikte yaptırım değiştirme yetkisinin tanınması, eleştirilerin karşılanması bakımından olumlu gelişmelerdir. Böylece AİHM'in konuya ilişkin kararı ile öngördüğü güvencelerin de yerine getirildiği değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, mahkemenin belirleyeceği yaptırım, savcının talebinde belirlediği yaptırımı aşamayacak olduğundan; savcının halen bir nevi yargısal yetki kullandığı kanaatindeyiz. Aynı zamanda savcının seri muhakeme usulü kapsamında artırılan yetkileri göz önüne alındığında, savcının görevden yasaklanmasına ve reddine imkân sağlayan bir düzenleme getirilmesi uygun olacaktır.

Temel ceza kural olarak savcı tarafından belirlendiğinden ve mahkeme yaptırım değiştirme yetkisi kapsamında savcının belirlediği ceza miktarının üzerinde bir cezaya karar veremeyeceğinden, her ne kadar kanunda savcı bakımından gerekçe gösterme zorunluluğu getirilmemiş olsa da savcının alt ve üst sınırlar arasında belirlediği cezayı kanuna uygun şekilde gerekçelendirilmesi önem arz etmektedir. Savcının ve yaptırım değiştirme yetkisi kapsamında mahkemenin, Türk Ceza Kanunu'nun 61. maddesinin 1. fıkrasında belirtilen hususları dikkate alarak temel cezayı tespit edebilmesi ve ayrıca birinci fıkrada yer verilen ölçütler dışında yalnızca şartları bulunduğu takdirde zincirleme suça ilişkin hükümleri uygulayabilmesi; özellikle teşebbüs ve iştirak hükümlerinin uygulama alanı bulacağı hallerde, cezanın bireyselleştirilmesi bakımından bazı sakıncalar doğurmaktadır. Bu sakıncaların giderilmesi bakımından cezanın bireyselleştirilmesine ilişkin ölçütlerin belirlendiği 61. maddenin tümüyle uygulanabilmesine imkân tanınması yönünde bir değişiklik yapılması uygun olacaktır. Seri muhakeme usulünün iddia pazarlığının bir görünüm şekli olmasının bir sonucu olarak, temel ceza belirlendikten sonra cezada yarı oranında indirim yapılması zorunludur ve şüpheli haklardan feragat etmesi neticesinde bir anlamda ödüllendirilmektedir.

Cezaya ve cezanın infazına alternatif kurumları uygulayabilme yetkisi kapsamında savcının, kurumların objektif koşullarını ve soruşturma evresinde

yapabileceği değerlendirmeler doğrultusunda sübjektif koşullarını değerlendirmesi gerekmektedir. Şüphelinin en lehine olan kurum olarak kabul edilen hükmün açıklanmasının geri bırakılmasının koşulları, savcı tarafından öncelikle değerlendirilecektir. Bununla birlikte, kanaatimizce hükmün açıklanmasının geri bırakılmasının uygulanması ile şüpheli lehine ortaya çıkacak sonuca, savcı tarafından usulün uygulanmasından önce değerlendirilmesi gereken kamu davasının açılmasının ertelenmesi kurumunun uygulanması suretiyle öncelikle ulaşılabacaktır. Hapis cezasını seçenek yaptırımlara çevirme ve hapis cezasının ertelenmesi kurumları arasında ise bir öncelik sırası bulunmamaktadır. Aynı zamanda hapis cezasına seçenek yaptırımlardan hangisinin belirleneceği ya da hapis cezasının ertelenmesi halinde denetim süresinin ne kadar olacağı, bu süre içinde yükümlülük belirlenip belirlenmeyeceği ve hangi yükümlülüğün kararlaştırılacağı hususlarının, teklif aşamasında müzakere konusu yapılabilmesi mümkün görünmektedir.

Savcı ayrıca güvenlik tedbiri belirleme yetkisine sahiptir. Güvenlik tedbirlerine ilişkin hükümlerin uygulanması gerektiği hallerde, savcı tarafından güvenlik tedbiri belirlenmelidir; aksi halde mahkemece talepten iadesine karar verilecektir. Bu kapsamda koşulları var ise, hapis cezasına mahkûmiyetin sonucu olan belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılma ile eşya veya kazanç müsaderesi tedbirlerinin ve ayrıca tekerrür hükümlerinin uygulanması gündeme gelmektedir. Şüphelinin uygulanacak güvenlik tedbirleri hakkında da bilgilendirilmesi ve savcı tarafından belirlenen tedbirin kabul tutanağı ile birlikte talepten gösterilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, savcının cezayı belirleme yetkisi bakımından getirilen eleştiriler, güvenlik tedbiri belirleme yetkisi bakımından da geçerlidir. Bu kapsamda özellikle müsadere tedbirleri yönünden sistem ve kanun ile çelişen birtakım durumlar ortaya çıkmaktadır.

Şüphelinin yapılan teklifi müdafî huzurunda kabul etmesi üzerine, savcı tarafından düzenlenen ve inceleme için mahkemeye sunulan talepten, seri muhakeme usulünün uygulanması amacıyla görevli ve yetkili mahkemeye hitaben düzenlenen *sui generis* bir belgedir. Talepten bulunması gereken hususlar, kanun ve yönetmelik düzenlemelerinde, genellikle iddianamede bulunması gereken hususlara paralel şekilde düzenlenmiştir. Bununla birlikte, iddianame için geçerli olan yüklenen suç oluşturulan olayların mevcut delillerle ilişkilendirilmesi zorunluluğuna,

talepname bakımından yer verilmemesi önemli bir eksikliktir. Talepnamenin en azından iddianame için kanun ve yargı kararları ile öngörülen gereklilikleri içereceği kabul edilerek, talepname de olayların delillerle ilişkilendirilmesine ve savcının talepleri hakkında gerekçe göstermesine ilişkin yasal düzenlemeler yapılması isabetli olacaktır. Ayrıca talepname düzenlenmesi, zincirleme suçlar ve mütemadi suçlar bakımından hukuki kesinti oluşturmaktadır.

Tüm aşamaları soruşturma evresi içinde gerçekleşen seri muhakeme usulünde, mahkeme tarafından yargılama yapılmamakta; yargısal bir denetim gerçekleştirilerek hüküm kurulmaktadır. Bu doğrultuda kural olarak kovuşturma evresinde görevli bir yargılama makamı olan mahkemeyi, usulün uygulanmasında soruşturma evresinde istisnai olarak görev verilen bir denetim ve hüküm makamı olarak nitelendirmek gerekmektedir. Seri muhakeme usulünün uygulanmasında görevli olan ve yargılama yapma yetkisine sahip olmayan asliye ceza mahkemelerinin ihtisas mahkemeleri şeklinde özel olarak belirlenmesi, yerinde bir tercih olarak görülmektedir. Kural olarak teklifin kabul edildiği gün, talepname mahkemeye sunulmakta ve aynı gün talep incelenerek mahkeme tarafından karar verilmektedir. Bu noktada, adil yargılanma hakkının gerekleriyle uyumlu olacak şekilde, seri muhakeme usulünde işlemlerin makul bir süre içerisinde gerçekleştirilmesine ve böylece şüphelinin savunma ve müdafî yardımından yararlanma hakkından etkin şekilde yararlanmasına yönelik düzenlemelerin getirilmesi uygun olacaktır.

Mahkeme talepnameyi öncelikle, düzeltilmesi gereken bir eksiklik veya hata bulunup bulunmadığına ilişkin iade nedenleri yönünden incelemektedir. Talepnamenin iadesi nedenleri kanunda sınırlı olarak sayıldığından, kıyas yolu ile genişletilemez. Talepname de yer alması gereken zorunlu unsurlara aykırılık bulunması halinde, talepnamenin iadesi gerekmekte olup bu iade nedeni bakımından savcının şekli hususlara dikkat etmesi ve özellikle talep ettiği hususları gerekçelendirmesi önem arz etmektedir. Aynı zamanda mahkeme tarafından eylemin seri muhakeme usulüne tabi başka bir suç oluşturduğunun belirlenmesi halinde, talepnamenin iadesine imkân sağlanması isabetli olacaktır. Mahkeme yaptırım değiştirme yetkisine sahip olduğundan, hata düzeltildikten sonra belirlenen ceza; teklif konusu cezadan daha az ise mahkemenin cezayı düzelterek karar verebilmesi mümkün olmakla birlikte, teklif konusu cezayı aşıyorsa, bu durumda savcı tarafından belirlenen

yaptırımında yapılan maddi hata iade nedeni olacaktır. Savcı tarafından uygulanması talep edilen cezaya ve cezanın infazına alternatif kurumların objektif koşullarının gerçekleşmediğinin anlaşılması halinde, talepname mahkemece iade edilecektir. Bununla birlikte, sübjektif koşulların gerçekleşmediğinin anlaşılması iade nedeni olmadığından, kural olarak sübjektif koşulları değerlendirme yetkisinin savcıya ait olduğu sonucuna varmak mümkündür. Mahkemenin talep edilmediği hallerde kendiliğinden güvenlik tedbirine karar verme yetkisi bulunmamakta ve cezanın mahiyetine uygun bir güvenlik tedbiri belirtilmemesi durumunda, talepname iade edilmektedir. İade kararı üzerine savcının, hatalı yerleri düzelterek veya eksiklikleri tamamlayarak ve gerekirse seri muhakemeye ilişkin işlemleri gerçekleştirerek yeniden ayrı bir talepname düzenlemesi gerekmektedir. Yasal düzenlemelere göre, mahkemenin iade kararına karşı savcının itiraz yoluna başvurabilmesi mümkün olmasa da uygulamada bu kararlara karşı itiraz yoluna gidildiği görülmektedir. Bu noktada iade kararlarına itiraz edilebileceğine ilişkin açık bir düzenleme getirilmesi uygun olacaktır.

Mahkeme tarafından şüphelinin müdafî huzurunda dinlenmesi klasik anlamda bir duruşma değildir; ancak dinleme sırasında usule uygun olduğu sürece duruşma ile ilgili hükümlerin kıyasen uygulanması mümkündür. Ayrıca dinleme, mahkeme tarafından yapılan sorgu anlamına gelmese de dinleme esnasında sorguya ilişkin hükümler de kıyasen uygulanabilecektir. Dinlemede savcının bulunması zorunlu olmadığı gibi, şüpheli ve müdafî dışındaki diğer kişilerin dinlenmesi de mümkün değildir. Şüphelinin teklifi bilerek ve gönüllü olarak kabul ettiğinin tespit edilmesi ve usule ilişkin şartların sağlanıp sağlanmadığının denetlenmesi amacıyla gerçekleştirilen dinleme işlemi, tutanağa bağlanmalıdır. Aynı zamanda dinlemenin içeriği ve hangi hususları kapsayacağına ilişkin bir düzenleme getirilmesi isabetli olacaktır. Yargısal denetimin etkinliğinin sağlanması gerektiği ve hükmün aleni olarak verilmesi zorunluluğu dikkate alındığında, dinleme ve bu doğrultuda mahkemenin denetimi aleni şekilde gerçekleştirilmelidir.

Mahkeme; seri muhakeme usulünün uygulanması teklifinin müdafî huzurunda bilinçli ve gönüllü olarak kabul edilip edilmediğini, eylemin seri muhakeme usulü kapsamında olup olmadığını ve dosyadaki delillerin mahkûmiyet kararı verilmesini gerektirip gerektirmediğini denetleyeceğinden, yalnızca şekli bir denetimden söz

edilemeyecektir. Ancak mahkemenin esasa ilişkin inceleme ve araştırma yapma yetkisi bulunmamaktadır. Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararı üzerine yapılan 7331 sayılı Kanun değişikliği sonrası, mahkemenin dosyadaki delilleri incelemesine imkân sağlanarak denetimin etkinliği artırılmıştır.

Mahkeme, şartları değerlendirerek hüküm kuracak veya talebin reddine karar verecek olup bunlar dışında başka bir karar verebilmesi mümkün değildir. Şartların gerçekleşmemesi, delillerin mahkûmiyeti gerektirmemesi, maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasına ilişkin işlemlerin yapılmasının gerekmesi, şüphelinin mahkemeye mazeretsiz olarak gelmemesi veya usulün uygulanmasından vazgeçtiğini beyan etmesi, usulün uygulanmayacağı özel durumların bulunması gibi hallerde talep mahkeme tarafından reddedilecektir. Bu durumda soruşturmanın genel hükümler uyarınca sonuçlandırılması gerekmektedir ve talebin reddi kararına karşı kanun yoluna başvurma imkânı bulunmamaktadır.

7331 sayılı Kanun ile mahkemeye talepten önce belirtilen yaptırım aşmamak kaydıyla, sınırlı da olsa yaptırım belirleme yetkisi tanınması, önemli ve olumlu bir değişiklik olarak değerlendirilmektedir. Şartların gerçekleştiği ve mahkûmiyet kararı verilmesi gerektiği kanaatine ulaşan mahkeme, talep doğrultusunda veya talepte belirtilen yaptırımdan daha ağır olmamak koşulu ile CMK m. 250/4 ile 250/7 hükümlerini dikkate alarak belirlediği yaptırım doğrultusunda hüküm kurabilecektir. Bu kapsamda mahkeme, ilgili hükümler çerçevesinde cezayı azaltabilecek ve ayrıca savcı tarafından talep edilmese de şüphelinin lehine olacak şekilde cezaya ve cezanın infazına alternatif kurumların uygulanmasına karar verebilecektir.

Mahkeme tarafından şüpheli hakkında kurulan mahkûmiyet hükmü, kolektif ve çelişmeli şekilde verilmediğinden, ceza muhakemesi sistemi ile uyumlu olmasa da ceza yargılamasında verilen hüküm ile aynı sonuçları doğurmaktadır. Bu kapsamda seri muhakeme usulü uygulanarak verilen hükmün, yüklenen suçun işlediğini kesin olarak ortaya koyan organik (biçimsel) anlamda bir hüküm niteliğinde olduğu kanaatindeyiz. Mahkûmiyet hükmünün, kesinleşmesi üzerine ve koşulları var ise, kural olarak tekerrüre esas alınması gerekmektedir. Aynı zamanda mahkeme, dosyadaki deliller ışığında mahkûmiyet kararı verilmesi gerektiği kanaatine

ulaştığında hüküm kuracağından; maddi olayın varlığını ve suçun sabit olduğunu ortaya koyan hüküm, hukuk mahkemesi bakımından bağlayıcı niteliktedir.

Seri muhakeme usulünde hükümde gerekçe göstermek zorunluluğuna ilişkin bir düzenleme bulunmasa da anayasal ve yasal düzenlemeler dikkate alındığında, hükümde yeterli şekilde gerekçe gösterilmesinin zorunlu olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu doğrultuda mahkeme tarafından dosyadaki deliller ışığında mahkûmiyet kararı verilmesi gerektiği kanaatine ulaşılarak kurulan hükmün, dosyada yer alan ve mahkûmiyete temel olan hukuka uygun deliller dikkate alınarak gerekçelendirilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda savcının talep ettiği yaptırım mahkeme tarafından belirlenecek yaptırım bakımından üst sınır oluşturduğundan ve mahkemeler çoğunlukla talebi onaylama eğiliminde olduğundan, savcının taleplerine ilişkin dayanakları ve gerekçeleri talepten açıkça göstermesi önem arz etmektedir. Mahkeme kararını şüpheli ve müdafî hazır bulunduğu sırada vereceğinden hüküm, şüpheli ve müdafîin yüzüne karşı açıklanacak; ayrıca kural olarak mahkeme önündeki aşamada hazır bulunma hakkı açıkça tanınmamış olan mağdur, suçtan zarar gören veya katılma hakkını haiz olan kişilere tebliğ edilecektir.

Kanunda düzenlenmese de yönetmelik düzenlemeleri ile seri muhakeme usulünde SEGBİS yöntemi ile istinabe yolunun kullanılmasına olanak sağlanmaktadır. Bununla birlikte, işlemlerin yüz yüze yapılmasının öncelikli olması, gereksiz ve yaygın şekilde SEGBİS veya istinabe kullanımı önlenerek bunların zorunlu ve istisnai hallerde uygulanması ve buna ilişkin ihtiyaçların ortaya konması gerekmektedir. Nitekim teklif konusu yaptırımı belirleyecek savcının huzurda hazır bulunan şüpheli ile görüşmesi önem arz etmekte olup bu yolların kullanılması, şüphelinin yetersiz şekilde bilgilendirilmesine sebep olmamalı ve müdafî yardımından etkin şekilde yararlanma hakkını sınırlandırmamalıdır.

Genellikle topluma karşı işlenen suçlar hakkında uygulanan seri muhakeme usulünde mağdurun hak ve yetkilerine ilişkin bir kanuni bir dayanak bulunmamakla birlikte, yönetmelik düzenlemeleri göz önüne alındığında, mağdurun yalnızca hükmü bilme ve bu hükmeye karşı kanun yoluna başvurma hakkına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Seri muhakeme kapsamındaki bazı suçlarda gerçek kişilerin de mağdur veya suçtan zarar gören olmasının mümkün olduğu ve ayrıca benzer yöntemler

bakımından kapsamdaki suçların genişletilmesi eğilimi dikkate alınarak süreçte mağdurun konumunun güçlendirilmesi ve bazı haklara sahip olması önemli arz etmektedir. Nitekim seri muhakeme usulü her ne kadar onarıcı adalet amacı taşımasa da önemli bir muhakeme süjesi olan mağdurun en azından süreç hakkında bilgilendirilmesine ve/veya sürece katılarak dinlenilmesine olanak tanınması ve buna ilişkin kanun ile düzenleme getirilmesi uygun olacaktır.

Şüphelinin özgür iradesi ile muhakemeyi yönlendirmesine olanak sağlayan seri muhakeme usulünde şüpheliye usulün uygulanmasından vazgeçme imkânı tanınması, önemli bir güvence teşkil etmekle ve bu yöndeki yönetmelik düzenlemesi isabetli olmakla birlikte; vazgeçmenin hüküm kesinleşene kadar mümkün olduğuna ilişkin bir düzenlemenin kanun ile getirilmesi daha yerinde olacaktır. Şüphelinin açık beyanı ile veya mazeretsiz olarak mahkemeye gelmeyerek zımni şekilde usulden vazgeçmesi halinde, muhakemeye genel hükümlere göre devam edilecektir.

Seri muhakeme usulü, şüphelinin usulün uygulanmasından vazgeçmesi ya da mahkeme tarafından ret kararı verilmesi nedenleriyle veya herhangi başka bir nedenle tamamlanmadığında; şüphelinin kabul beyanı ile usulün uygulanmasına ilişkin bilgi ve belgelerin kullanılamayacağına ilişkin delil yasağı düzenlemesi önemli bir güvence getirmektedir. Ancak söz konusu beyan ve belgelerin dosyadan çıkarılmasına veya dosyadan ayrı tutulmasına ilişkin bir düzenlemeye yer verilmemesinin eksiklik olduğu ve delil yasağının kapsamının takip eden soruşturma ve kovuşturma işlemleri ile sınırlanmasının uygun olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu kapsamda beyan, bilgi ve belgelerin dosyadan çıkarılmasına veya ayrı tutulmasına yönelik bir düzenleme getirilmesi ve delil yasağının kapsamının genişletilmesi isabetli olacaktır.

Seri muhakeme usulünün uygulanamayacağı bazı özel haller bulunmaktadır. Seri muhakeme kapsamında olan bir suçun iştirak iradesi olan birden fazla kişi tarafından işlenmesi durumunda; usulün suç ortaklarından biri tarafından kabul edilmemesi halinde uygulanmayacağına ilişkin düzenleme, usulün özellikleri ve sonuçları bakımından yerindedir. Bu noktada iştirak halinde işlenen suçlarda usulün uygulanmasının tüm şüphelilerin kabulüne bağlı olacağı şeklinde bir düzenleme getirilmesi daha isabetli olacaktır. Seri muhakeme usulünün uygulanmayacağı bir diğer hal olan seri muhakeme usulü kapsamına giren bir suç ile bu kapsama girmeyen

bir suçun birlikte işlenmesi hali, 7331 sayılı Kanun ile kanuna eklenmiş ve konuya ilişkin doktrindeki tartışmalara ve uygulamadaki sorunlara son verilmiştir. Bununla birlikte, soruşturma sonunda usul kapsamına girmeyen suça ilişkin kovuşturmayla yer olmadığına dair karar verilmesi halinde, usul kapsamındaki suç hakkında seri muhakeme usulünün uygulanabilmelidir. Yaş küçüklüğü, akıl hastalığı ile sağır ve dilsizlik hallerinin bulunması halinde usulün uygulanmayacağına ilişkin düzenleme, bu kişilerin genel olarak özgür iradesinin bulunduğundan söz edilemeyecek olması nedeniyle isabetli bir düzenlemedir. Cezai sorumluluğu bulunan ve dolayısıyla özgür irade ile hareket edebilen yaş küçükleri ve akıl hastaları bakımından bir ayırım yapılmaması eleştiri konusu olsa da, on sekiz yaşın altındaki çocuklar bakımından istisnai nitelikte olan ve cezalandırma sonucu doğuran düzenlemeler yerine daha güvenceli olan hükümlerin uygulanmasına yönelik tercih ve cezai sorumluluğu bulunan akıl hastaları hakkında algılama ve irade yeteneğinin ne derece etkilendiği değerlendirmesinin mahkeme tarafından yapılması sonucu doğuran tercih kanaatimizce yerindedir. Şüpheliye ulaşılamaması durumlarında seri muhakeme usulünün uygulanamaması, muhakemenin sürüncemede kalmasının engellenmesi bakımından uygun olmakla birlikte; bu noktada şüpheliye geçici bir süreyle veya geçerli ve kabul edilebilir bir nedenle ulaşılamaması hallerinde makul bir süre beklenmesi ve şüpheliye ulaşma konusunda adli makamlarca yeterli ve somut çaba gösterilmesi önem arz etmektedir.

Seri muhakeme usulünün işletilmesi, şartları varsa savcı için bir yükümlülük olarak düzenlenmektedir ve suç usul kapsamına girdiği halde, usulün uygulanması denenmeden iddianame düzenlenmesinin iade sebebi olduğu kabul edilmektedir. Bu noktada savcının, seri muhakeme usulünün denendiğine ancak usulün başarısızlıkla sonuçlandığına ilişkin bir tutanak düzenlemesi gerekmektedir. Seri muhakeme usulünde delil yasağı öngörülmüş olsa da iddianameyi inceleyecek mahkemenin usule ilişkin beyan ve bilgileri de inceleyebilecek olması, tarafsızlık bakımından sorun yaratabilecek nitelikte olduğundan; usulün uygulanmasına ilişkin beyan ve bilgilerin dosyadan ayrı tutulmasına ilişkin bir düzenleme öngörülmesi faydalı olacaktır.

Seri muhakeme usulünün ceza muhakemesi sistemine uyumlu olmadığı gerekçesiyle en çok tartışılan özelliklerinden biri, hükme karşı itiraz kanun yoluna başvurulabileceğinin kabul edilmesidir. Nitekim ceza muhakemesi sisteminde, itiraz

yoluna mahkemelerin ara karar niteliğindeki kararlarına karşı gidilmekte iken; uyuşmazlığı sona erdiren hükümlere karşı ise istinaf kanun yoluna başvurulmaktadır. Seri muhakeme usulünde hükme karşı itiraz kanun yolunun öngörülmesi ve itiraz incelemesinde genel itiraz hükümlerinin geçerli olması, birçok sorunu beraberinde getirdiğinden, kanunda hükme karşı istinaf kanun yoluna başvurulabileceğine yönelik bir değişiklik yapılması isabetli olacaktır. İtiraz üzerine yapılacak inceleme, mahkemenin genişletilen yetkileri göz önüne alındığında, sadece şekli bir inceleme olarak nitelendirilemeyecek olsa da itiraz merci tarafından genel hükümlerden farklı olarak, sınırlı bir denetim gerçekleştirilmektedir. İtirazın kabulüne veya reddine karar verebilecek olan itiraz merciin hüküm kurma yetkisi bulunmadığı kabul edilmelidir. Ayrıca hükme karşı istinaf yolunun kabul edilmesi en uygun çözüm yolu olmakla birlikte, itiraz kanun yolu bakımından seri muhakeme usulünde itiraz üzerine şüphelinin dinleneceğine ve itirazın kararın yerine getirilmesini durduracağına ilişkin açık bir düzenleme getirilmesi yerinde olacaktır.

Seri muhakeme usulünde kurulan ve kesinleşen hükme karşı, şartlarının bulunması halinde, olağanüstü kanun yollarından kanun yararına bozma ve yargılamanın yenilenmesi yollarına başvurulabilecektir. Bu noktada seri muhakeme usulünün ceza muhakemesi sistemi ile uyumlu olmayan özellikleri, özellikle bu yollara başvurulduktan sonra yapılacak işlemler bakımından çeşitli sorunlar yaratacak niteliktedir.

Tüm açıklamalar çerçevesinde, seri muhakeme usulünün, ceza muhakemesi sistemimize dâhil edilmesinden itibaren birçok yönden eleştiri konusu olduğu ve tartışma yarattığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Nitekim hukuki niteliği gereği şüphelinin kabulüne bağlı olan ve muhakeme süjelerinin anlaşması sonucu cezada indirim yapılması gerektiren pazarlık yöntemlerine karşı getirilen eleştiriler, çoğunlukla seri muhakeme bakımından da geçerlidir. Aynı zamanda seri muhakeme usulüne ilişkin düzenlemeler genel olarak, ceza muhakemesi sistemine ve Ceza Muhakemesi Kanunu'na aykırı yönleri bulunması nedeniyle eleştirilmektedir. Yöntemin uygulanmasında savcının yaptırımı belirleme yetkisine sahip olması, mahkemenin bir yargılama makamı değil de denetim ve hüküm makamı olarak öngörülmesi, cezanın bireyselleştirilmesinde sınırlı hususların göz önünde bulundurulması, şüphelinin usulün hiçbir aşamasında sanık statüsüne geçmemesi, iddianame yerine talepname düzenlenerek soruşturma evresinin hüküm ile sonuçlandırılması, mağdurun süreçte

pasif kalması, hükme karşı öngörülen olağan kanun yolunun itiraz yolu olması, ceza muhakemesi sistemi ve Ceza Muhakemesi Kanunu'nda yer alan temel düzenlemelerden ayrılan ve sorunlu görülen özelliklerden bazılarıdır. Dolayısıyla ceza muhakemesi sistemindeki birtakım sorunları çözme amacıyla getirilen seri muhakeme usulü, sistemin işleyişinde başka birtakım sorunlar doğurmaktadır.

Bu hususlar göz önünde bulundurularak tez kapsamında varılan en temel sonuç, seri muhakeme usulünün ceza muhakemesi sistemine uygun bir alternatif çözüm yolu olması bakımından kovuşturma evresinden önce uygulanması gereken bir yöntem olarak düzenlenmesi yerine kovuşturma evresinin hızlandırılmasını sağlayan bir alternatif olarak düzenlenmesi gerektiği ve bu yönde bir değişikliğe gidilmesinin isabetli olacağıdır. Bu çerçevede karşılaştırmalı hukukta yer verilen kimi düzenlemelere benzer şekilde savcının iddianame düzenlenmesinden sonra ağır nitelikte olmayan birtakım suçlar hakkında mahkeme tarafından uygulanabilen özel bir muhakeme yöntemi olarak öngörülmesi, seri muhakeme usulünün uygulanmasından kaynaklanan birçok sorunu ve ayrıca adaletsizlik doğuran kimi sonuçları ortadan kaldırabilecek niteliktedir.

KAYNAKÇA

Acar Sami - Gürsoy Hülya, “*Türk Mahkemelerinde Sesli ve Görüntülü Kayıt ve Videokonferans Sistemi Uygulamasına Geçiş, Ceza Mahkemeleri Örneği*” **Ankara Barosu Dergisi**, S. 4, 2012.

Aebi Marcelo F. - Balcells Marc, “*The Prosecution Service Function within the Spanish Criminal Justice System*”, **European Journal on Criminal Policy and Research**, Vol. 14, No. 2, 2008.

Ainsworth Janet, “*Procedural Justice and the Discursive Construction of Narratives at Trial: Global Perspectives*”, **Languages Cultures Mediation**, Vol. 4, 2017.

Ainsworth Janet, “*Legal Discourse and Legal Narratives: Adversarial versus Inquisitorial Models*”, **Language and Law / Linguagem e Direito**, Vol. 2(1), 2015.

Akbulut Berrin, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 7. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2020.

Akbulut Berrin - Aksan Murat, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma**, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2019.

Akbulut Berrin, “*Delil Değerlendirme Yasakları*”, **Fasikül Aylık Hukuk Dergisi**, Y. 2, S. 13, Aralık 2010.

Akdeniz Galma, “*Onarıcı Adalet Yaklaşımı ve Kavramsal Temelleri*”, **Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 16, S. 1, Ocak 2019.

Aksoy İpekcioglu Pervin, **Ceza Muhakemesinde İddia Pazarlığı ve Adalet Arayışı**, Ankara: Yetkin Yayınları, 2021.

Aksoy Retornaz Emine Eylem, “*Beccaria’nın Hapis Cezasına Bakışı Üzerine Bir Değerlendirme*”, **TBB Dergisi**, S. 112, 2014.

Aksoy Retornaz Emine Eylem, “*Genel Güvenliğin Kasten Tehlikeye Sokulması Suçu*”, **Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, S. 2, 2012.

Aktaş Batuhan, “*İnsan Öldürme Suçu Açısından Olası Kast - Bilinçli Taksir Ayrımının Yargıtay Kararları Işığında Değerlendirilmesi*”, **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 10, S. 112, Aralık 2015.

Akyürek Güçlü, **Yargılamanın Yenilenmesi**, 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2018.

Akyürek Güçlü, “Ceza Yargılamasında Hukuka Aykırı Delillerin Değerlendirilmesi Sorunu”, **TBB Dergisi**, S. 101, Temmuz/Ağustos 2012.

Alan Akcan Esra, “Ceza Muhakemesi Hukukunda İddianamenin İadesi Kurumu”, **İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 15, S. 2, 2016.

Alan Akcan Esra, “Soruşturma Evresinde Mağdurun Hakları ve Yükümlülükleri”, **İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2 (2), Güz 2015.

Alan Akcan Esra, **Ceza Muhakemesinde Mağdurun Hakları**, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2013.

Aldemir Hüsnü, **Ceza Yargılamasında Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri**, 2. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2020.

Aldemir Hüsnü, “Yeni Türk Ceza Kanunu Açısından Cezanın Belirlenmesi ve Bireyselleştirilmesi”, **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 1, S. 3, Kasım 2006.

Alkon Cynthia, “What's Law Got to Do With It? Plea Bargaining Reform after Lafler and Frye”, **Yearbook on Arbitration and Mediation**, Vol. 7, 2015.

Alkon Cynthia - Dion Ena “Introducing Plea Bargaining into Post-Conflict Legal Systems”, **International Network to Promote the Rule of Law (INPROL)**, 2014.

Allen Ronald Jay - Stuntz William J. - Hoffmann Joseph L. - Livingston Debra Ann - Leipold Andrew D. - Meares Tracey L., **Criminal Procedure: Investigation and the Right to Counsel**, 3. Baskı, Wolters Kluwer, 2016.

Alschuler Albert W., “Implementing the Criminal Defendant's Right to Trial: Alternatives to the Plea Bargaining System”, **University of Chicago Law Review**, Vol. 50, No. 3, 1983.

Alschuler Albert W., “The Changing Plea Bargaining Debate”, **California Law Review**, Vol. 69, 1981.

Alschuler Albert, “Plea Bargaining and Its History”, **Columbia Law Review**, Vol. 79 No. 1, 1979.

Alschuler Albert W., “The Trial Judge's Role in Plea Bargaining”, **Columbia Law Review**, Vol. 76, No. 7, 1976.

Alschuler Albert W., “The Defense Attorney's Role in Plea Bargaining”, **Yale Law Journal**, Vol. 84, No. 6, 1975.

Alschuler Albert W., “The Prosecutor's Role in Plea Bargaining”, **University of Chicago Law Review**, Vol. 36, No. 1, 1968.

Alşahin Mehmet Emin, “Seri Muhakeme Usulü”, **Ord. Prof. Dr. Sulhi Dönmezer 102 Yaşında Tebliğler**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2020.

Alşahin Mehmet Emin, “Tehdit Suçunun Silahla İşlenmesi (Silahlı Tehdit)”, **Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. X, S. 2, 2015.

Alşahin Mehmet Emin, “*Müdafinin Dosya İnceleme Yetkisi*”, **Legal Hukuk Dergisi**, C. V, S. 2, Nisan 2006.

Altenhain Karsten, “*Absprachen in German Criminal Trials*”, **World Plea Bargaining: Consensual Procedures and the Avoidance of the Full Criminal Trial**, Ed. Stephen C. Thaman, North Carolina: Carolina Academic Press, 2010.

Ambos Kai - Heinze Alexander, “*Abbreviated Procedures in Comparative Criminal Procedure: A Structural Approach with a View to International Criminal Procedure*”, **Abbreviated Criminal Procedures for Core International Crimes**, Ed. Morten Bergsmo, Torkel Opsahl Academic EPublisher, 2017.

Antolsei Francesco, “*Ceza ve Emniyet Tedbirleri*”, Çev. Yılmaz Günal, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. 20, S. 2, 1965.

Apaydın Cengiz, **Olağan ve Olağanüstü Kanun Yolları**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2020.

Apaydın Cengiz, “*Taksirle Yaralama Suçu*”, **Ankara Barosu Dergisi**, S. 1, 2011.

Aras Bahattin, **Hukuk ve Ceza Mahkemesi Kararlarının Birbirine Etkisi**, Ankara: Yetkin Yayınevi, 2014.

Arıcan Mehmet, **Ceza Adaleti Sistemi, Etkinliği ve İşleyişi**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2009.

Arıkan Mustafa İberyay, “*Başkasına Ait Kimlik veya Kimlik Bilgilerinin Kullanılması Suçu*”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 65, S. 4, 2016.

Armenta Deu Teresa, “*Beyond Accusatorial or Inquisitorial Systems: A Matter of Deliberation and Balance*”, **Visions of Justice: Liber Amicorum Mirjan Damaska**, Ed. Bruce Ackerman, Kai Ambos, Hrvoje Sikiric, Berlin: Duncker & Humblot, 2016.

Arns Kevin, “*Not All Plea Breaches are Equal: Examining Heredia's Extension of Implicit Breach Analysis*”, **Northwestern University Law Review**, Vol. 110, No. 3, 2016.

Arslantürk Mustafa, **Etkin Pişmanlık, Vazgeçme, Cezasızlık**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2018.

Artuk Mehmet Emin - Gökçen Ahmet - Alşahin Mehmet Emin - Çakır Kerim, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 14. Bası, Ankara: Adalet Yayınevi, 2020.

Artuk Mehmet Emin, “*Güvenlik Tedbirleri*”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 12, S. 1-2, 2008.

Artuk Mehmet Emin - Yenidünya Ahmet Caner, “*Mukayeseli Hukukta ve Türk Hukukunda Erteleme Müessesesi*”, **Prof. Dr. Sahir Erman’a Armağan**, İstanbul, 1999.

Ashworth Andrew - Redmayne Mike, **The Criminal Process**, 3. Baskı, Oxford: Oxford University Press, 2005.

Aşçıoğlu Çetin, “*Yargıda Gerekçe Sorunu*”, **TBB Dergisi**, S. 48, 2003.

Atalay Ayşe Özge, “*Türk Ceza Muhakemesinde Seri Muhakeme Usulü ve Mukayeseli Hukuktaki Benzer Usuller*”, **Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, S. 2, 2020.

Ayatar Kızılyar Sema, “*Ceza Yaptırımı ile İdari Yaptırım Ayrımı*”, **Yaşar Üniversitesi Dergisi**, C. 8, Özel Sayı, 2013.

Aydın Devrim, “*Ceza Muhakemesi Kanunu'nda İtiraz*”, **TBB Dergisi**, S. 65, 2006.

Aydın Murat, “*İddianamenin Unsurları ve İadesi*”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. X, S. 1-2, 2006.

Aydın Öykü Didem, “*Ceza Hukuku'nun Çağdaş İlkeleri ve Avrupa Birliği Kriterleri Açısından Türk Ceza Kanunu*”, **TBB Dergisi**, S. 53, 2004.

Aygörmez Gülsün A. - Korkmaz Mehmet, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Serî Muhakeme ve Basit Yargılama Usûlü Muhakeme Stratejileri**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021.

Aygörmez Uğurlubay Gülsün A. - Haydar Nuran - Korkmaz Mehmet, “*Serî Muhakeme Usûlüne İlişkin Sorunlar*”, **Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 1, S. 2, 2019.

Aygün Eşitli Ezgi, “*Kısa Süreli Hapis Cezası ve Kısa Süreli Hapis Cezasına Seçenek Yaptırımlar*”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 65, S. 1, 2016.

Aygün Eşitli Ezgi, “*Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Kanun Yararına Bozma*”, **TBB Dergisi**, S. 122, 2016.

Aynural Ömer Metehan, **Soyut Tehlike Bağlamında Trafik Güvenliğini Tehlikeye Sokma Suçu (TCK 179/3)**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018.

Aytekın İnceoğlu Asuman, “*Ceza Hukukunda Mağdur Hakları Çerçevesinde Mağdurun Zararının Devlet Tarafından Giderilmesi ve Suç Mağdurlarına Yardım Hakkındaki Kanun Tasarısının Değerlendirilmesi*”, **Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 11, S. 141, Mayıs 2016.

Aytekın İnceoğlu Asuman - Karan Ulaş, “*Türkiye’de Ceza Davalarında Uzlaşma Uygulamaları: Hukuki Çerçevenin Değerlendirilmesi*”, Derleyenler: Galma Jahic - Burcu Yeşiladalı, **Onarıcı Adalet, Mağdur Fail Arabuluculuğu ve Uzlaşma Uygulamaları: Türkiye ve Avrupa Bakışı**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2008.

Baba Yasemin, **Türk Ceza Kanunu'nda Etkin Pişmanlık**, İstanbul: İstanbul Ceza Hukuku ve Kriminoloji Arşivi, 2013.

Babayiğit Beşir - Karacan Abdullah Enes, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri”, **Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 8, S. 16, Aralık 2020.

Babayiğit Beşir, “Kumar Oynama ve Kumar Oynanması İçin Yer ve İmkân Sağlama Fiilleri”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Y. 9, S. 34, 2018.

Bacaksız Pınar, “İddianame Pazarlığı (Plea Bargaining)”, **Ceza Hukuku Dergisi**, Y. 3, S. 7, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2008.

Bakım Sevi, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Yargılamanın Yenilenmesi”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi Prof. Dr. Nur Centel’e Armağan**), Özel Sayı, C. 19, S. 2, İstanbul: Beta Yayınevi, 2013.

Balcı Murat, “Ceza Muhakemesi Hukukunun Temel İlkeleri Işığında Seri ve Basit Muhakeme Usulü”, **Ord. Prof. Dr. Sulhi Dönmezer 102 Yaşında Tebliğler**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2020.

Balcı Murat, “Ceza Muhakemesinde Hüküm ve Türk Ceza Kanununda Kabul Edilen Suç Teorisi (CMK m. 223)”, **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 7, S. 74, Ekim 2012.

Balcı Murat, “Delillerin, Suçun İşlendiği Hususunda Yeterli Şüphe Sebebi Oluşturması (CMK m. 170/2)”, **Terazi Hukuk Dergisi**, C.7, S. 72, Ağustos 2012.

Baldwin John - McConville Michael, “Plea Bargaining and Plea Negotiation in England”, **Law & Society Review**, Vol. 13, No. 2, 1979.

Balo Yusuf Solmaz - Çetintürk Ekrem, “Amerika Birleşik Devletleri Ceza Hukuku Uygulamasında Savcı-Sanık Pazarlığı ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XVII, S. 1-2, 2013.

Balo Yusuf Solmaz, **ABD Hukukunda Savcılık Kurumu**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2013.

Bar-Gill Oren - Gazal-Ayal Oren, “Plea Bargains Only for the Guilty”, **Journal of Law & Economics**, Vol. 49, 2006.

Baş Eylem, “Hâkimlerin ve Savcılarının Disiplin Yönünden Soruşturulmaları ve İşledikleri Suçlar Nedeniyle Yargılanmaları”, **Ankara Barosu Dergisi**, S. 3, 2016.

Başarır Gülşen, “Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usullerinin Değerlendirilmesi”, **Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 6, S. 12, Aralık 2020.

Başbüyük İsa, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (6/3-c) Kapsamında Müdafî Yardımından Yararlanma Hakkı”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Nur Centel’e Armağan)**, Özel Sayı, C. 19, S. 2, İstanbul: Beta Yayınevi, 2013.

Bayıllıoğlu Uğur, “*Savunma Hakkının Etkin Kullanımı Bakımından Müdafinin Önemi*”, **Ankara Barosu Dergisi**, S. 2, 2004.

Bayraktar Köksal, “*Ceza Hukukunda Suç Olmaktan Çıkarma Akımı*”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. 50, S. 1-4, 1984.

Bayraktar Köksal, “*Faal Nedamet*”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. 33, S. 3-4, 1967.

Baytaz Abdullah Batuhan, “*Seri Muhakeme Usulü*”, **Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi**, C. 8, S. 2, 2020.

Baytaz Abdullah Batuhan, “*Onarıcı Adalet’e Genel Bir Bakış*”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. LXXI, S. 1, 2013.

Beccaria Cesare, **Suçlar ve Cezalar Hakkında**, Çev. Sami Selçuk, Ankara: İmge Kitabevi, 2004.

Bekar Elif, “*Ceza Muhakemesinde Hüküm Çeşitleri (CMK m. 223)*”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. LXXV, S. 1, 2017.

Bekri M. Nedim, “*Gerekçeli Karar Hakkı*”, **Ankara Barosu Dergisi**, S. 3, 2014.

Belci Ozancan, **Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme Usulü**, Ankara: Yetkin Yayınları, 2021.

Bhatta Diwakar, “*Plea Bargaining and It Application in Different Jurisdictions: A Comparative Overview*”, **NJA Law Journal**, Vol. 14, 2020.

Bibas Stephanos, “*Plea Bargaining Outside the Shadow of Trial*”, **Harvard Law Review**, Vol. 117, No. 8, 2004.

Bibas Stephanos, “*Harmonizing Substantive-Criminal-Law Values and Criminal Procedure: The Case of Alford and Nolo Contendere Pleas*”, **Cornell Law Review**, Vol. 88, 2003.

Birke Richard, “*The Role of Trial in Promoting Cooperative Negotiation in Criminal Practice*”, **Marquette Law Review**, Vol. 91, No. 1, Fall, 2007.

Birke Richard, “*Reconciling Loss Aversion and Guilty Pleas*”, **Utah Law Review**, Vol. 1999, No. 1, 1999.

Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi, **Onarıcı Adalet Programları El Kitabı**, Ceza Adaleti El Kitapları Dizisi, Birleşmiş Milletler Yayını, New York, 2006.

Birtek Fatih, **Ceza Muhakemesinde İkrar**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2018.

Birtek Fatih, **AİHM, Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay Kararları Işığında Ceza Muhakemesinde Delil ve İspat**, 2. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2017.

Birtek Fatih, “*Cumhuriyet Savcısının Delilleri ve Fiili Takdir Yetkisi*”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi** (Prof. Dr. Nur Centel’e Armağan), Özel Sayı, C. 19, S. 2, İstanbul: Beta Yayınevi, 2013.

Bittmann Folker, “*Consensual Elements in German Criminal Procedural Law*”, **German Law Journal**, Vol 15, No. 1, 2014.

Black Henry Campbell - Garner Bryan A., **Black's Law Dictionary**, 8. Baskı, Thomson West, 2004.

Boll Matthias, **Plea Bargaining and Agreement in the Criminal Process: A Comparison between Australia, England and Germany**, Hamburg: Diplomica Verlag, 2009.

Bostancı Bozbayındır Gülşah, “*Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Delil Değerlendirme Yasağı*”, **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 14, S. 158, Ekim 2019.

Boşgelmez Aydın, “*Adil Yargılarına Hakkı ve Silahların Eşitliği Bağlamında Ülkemizde Savcılık*”, **Bir Adli Organ Olarak Savcılık Sempozyumu**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 110, Ankara, 2006.

Bowers Josh, “*Punishing the Innocent*”, **University of Pennsylvania Law Review**, Vol. 156, 2008.

Bowman III Frank O., “*Beyond BandAids: A Proposal for Reconfiguring Federal Sentencing After Booker*”, **University of Chicago Legal Forum**, 2005.

Boyacı Akın, “*Ceza Muhakemesinde Davaya Katılma*”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. LXXI, S. 1, 2013.

Bozbayındır Ali Emrah “*Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında İddia Pazarlığı Kurumu (Plea Bargaining)*”, **Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, S. 2, 2021.

Bozdağ Ahmet - Şık Hüseyin, “*Müdafinin Görevinin Sona Ermesi ve Sonuçları*”, **Ankara Barosu Dergisi**, S. 2, 2014.

Brand Elaine, “*Revised Federal Rule 11: Tighter Guidelines for Pleas in Criminal Cases*”, **Fordham Law Review**, Vol. 44, 1976.

Brannigan Augustine - Levy J. C., “*The Legal Framework of Plea Bargaining*”, **Canadian Journal of Criminology**, Vol. 25, 1983.

Brook Carol A. - Fiannaca Bruno - Harvey David - Marcus Paul - McEwan Jenny - Pomerance Renee, “*A Comparative Look at Plea Bargaining in Australia, Canada, England, New Zealand, and the United States*”, **William & Mary Law Review**, Vol. 57, 2016.

Buckle Suzann R. Thomas - Buckle Leonard G., **Bargaining for Justice: Case Disposition and Reform in the Criminal Courts**, New York: Praeger Publishers, 1977.

Burke Alafair S., “Prosecutorial Passion, Cognitive Bias, and Plea Bargaining”, **Marquette Law Review**, Vol. 91, No. 1, Fall, 2007.

Burke Scott Zina Lu, “An Inconvenient Bargain: The Ethical Implications of Plea Bargaining in Canada”, **Saskatchewan Law Review**, Vol. 81, 2018.

Carduck Vanessa, “Quo Vadis, German Criminal Justice System? The Future of Plea Bargaining in Germany”, **Warwick School of Law Research Paper No. 2013-17**, Ed. Jackie Hodgson, Special Plea Bargaining Edition, 2013.

Cassell Paul G., “Crime Victims’ Rights”, **Reforming Criminal Justice: Pretrial and Trial Processes (Volume 3)**, Ed. Erik Luna, Phoenix: Arizona State University, 2017.

Cavise Leonard, “The Transition from the Inquisitorial to the Accusatorial System of Trial Procedure: Why Some Latin American Lawyers Hesitate”, **Wayne Law Review**, Vol. 53, No. 2, 2007.

Cengiz Serkan - Demirağ Fahrettin - Ergül Teoman - McBride Jeremy - Tezcan Durmuş, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Ceza Yargılaması Kurum ve Kavramları**, Ankara, 2008.

Centel Nur - Zafer Hamide, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 20. Bası, İstanbul: Beta Yayınevi, 2021.

Centel Nur, “Adil Yargılanma Hakkı ve Savcının Tarafsızlığının Güvencelenmesi”, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Güncel Konular**, Ed. Nur Centel, Koç Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araştırma Konferansları Serisi-1, İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2015.

Centel Nur, “Ceza Soruşturmasında Müdafinin Rolüne Eleştirel Yaklaşım”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. LXXII, S. 2, 2014.

Centel Nur, “Adil Yargılanma Hakkı ile Silahların Eşitliği Bağlamında Savcılık ve Savunma”, **Bir Adli Organ Olarak Savcılık Sempozyumu**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 110, Ankara, 2006.

Centel Nur, “Yeni Türk Ceza Kanunu'nda Cezalar ve Güvenlik Tedbirleri Sistemi”, **Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 2, S. 2, 2005.

Centel Nur, “Adil Yargılanma Hakkı ve Savcının Tarafsızlığı”, **Prof. Dr. Çetin Özek Armağanı**, İstanbul, 2004.

Ceza Muhakemesinde Toplanması Gereken Deliller (TCK-Özel Kanunlar), Ed. Adnan Dönderalp, Türkiye Adalet Akademisi ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, Genişletilmiş ve Güncellenmiş 2. Baskı, Ankara, Nisan 2021.

Champion Dean J., “Guilty Plea Hearings and Judicial Supervision: Some Differences Between Federal and State Judges Regarding Rule 11 and A Defendant’s Right To Due Process”, **American Journal of Criminal Justice**, Vol. 12, 1987.

Cheesman Samantha Joy, “*Comparative Perspectives on Plea Bargaining in Germany and the U.S.A.*”, **Rechtsentwicklungen aus europäischer Perspektive im 21. Jahrhundert**, Ed. Attila Badó, Detlev W. Belling, Universitätsverlag Potsdam, 2015.

Chemerinsky Erwin - Levenson Laurie L., **Criminal Procedure: Investigation**, 3. Baskı, Wolters Kluwer, 2018.

Cihan Erol, “*Ceza Muhakemesi Hukukunda İkrar*”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. 31, S. 1-4, 1965.

Cihan Erol, “*Ceza Muhakemesi Hukukunun Gayesi*”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. 28, S. 3-4, 1962.

Cohen Neil P. - Adelman Stanley E. - Abramson Leslie W. - O'Hear Michael - Logan Wayne A., **Criminal Procedure The Post-Investigative Process**, 5. Baskı, Carolina Academic Press, 2019.

Cohen Stanley A. - Doob Anthony N., “*Public Attitudes to Plea Bargaining*”, **Criminal Law Quarterly**, Vol. 32, 1989.

Combs Nancy A., “*Procuring Guilty Pleas for International Crimes: The Limited Influence of Sentence Discounts*”, **Vanderbilt Law Review**, Vol. 59, 2006.

Combs Nancy Amoury, **Guilty Pleas in International Criminal Law: Constructing a Restorative Justice Approach for Bridging Justice and Truth**, Stanford University Press, 2005.

Combs Nancy Amoury, “*Copping a Plea to Genocide: The Plea Bargaining of International Crimes*”, **University of Pennsylvania Law Review**, Vol. 151, 2002.

Cook Julian A., “*Plea Bargaining at The Hague*”, **The Yale Journal Of International Law**, Vol. 30, 2005.

Cook Julian A., “*Federal Guilty Pleas under Rule 11: The Unfulfilled Promise of the Post Boykin Era*”, **Notre Dame Law Review**, Vol. 77, No. 2, 2002.

Cousineau F. D. - Verdun-Jones S. N., “*Evaluating Research into Plea Bargaining in Canada and the United States: Pitfalls Facing the Policy Makers*”, **Canadian Journal of Criminology**, Vol. 21, 1979.

Covey Russell, “*Police Misconduct as a Cause of Wrongful Convictions*”, **Washington University Law Review**, Vol. 90, No. 4, 2013.

Covey Russell D., “*Longitudinal Guilt: Repeat Offenders, Plea Bargaining, and the Variable Standard of Proof*”, **Florida Law Review**, Vol. 63, 2011.

Covey Russell D., “*Signaling and Plea Bargaining's Innocence Problem*”, **Washington and Lee Law Review**, Vol. 66, 2009.

Covey Russell D., “*Fixed Justice: Reforming Plea Bargaining with Plea-Based Ceilings*”, **Tulane Law Review**, Vol. 82, No. 4, 2008.

Cynthia Alkon, “Plea Bargaining as a Legal Transplant: A Good Idea for Troubled Criminal Justice Systems?”, **Transnational Law and Contemporary Problems**, Vol. 19, 2010.

Çağlar Seyfettin, **Seri Muhakeme Usulü**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara, 2021.

Çakır Kerim, “5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’nda Başkasına Ait Kimlik veya Kimlik Bilgilerinin Kullanılması Suçu”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Nur Centel’e Armağan)**, Özel Sayı, C. 19, S. 2, İstanbul: Beta Yayınevi, 2013.

Çelikkaya Serhat Deniz, **Türk Ceza Muhakemesinde Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi (SEGBİS)**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2020.

Çeliksöy Ergül, “Sentence Reduction for Guilty Pleas in England and Wales”, **Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 4, S. 1, Ocak 2018.

Çetin Muhammed Sefa, “İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Suçsuzluk Karinesi”, **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 13, S. 146, 2018.

Çetintürk Ekrem, **Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2017.

Çetintürk Ekrem, “Cumhuriyet Savcısının Statüsünün ve Savcılık Teşkilatının Kurumsal Yapısının, Savcılık Faaliyetinin Etkinliğine ve Kalitesine Etkisi”, **Ceza Hukuku Dergisi**, C. 10, S. 29, Aralık 2015.

Çetintürk Ekrem, “Onarıcı Adalet Anlayışı ve Uzlaştırma Kurumunun Türk Ceza Adalet Sisteminde Algılanışı (Geleneksel Ceza Adalet Anlayışına Eleştirel Bir Bakış)”, **Ceza Hukuku Dergisi**, C. 4, S. 9, Nisan 2009.

Çıgılı Halil, “Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması Kararlarına İtiraz ve İtiraz Merciiinin Yetkileri”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Y. 5, S. 18, 2014.

Çınar Ali Rıza, “Aleyhe Değiştirme Yasağı Kuralı”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Nur Centel’e Armağan)**, Özel Sayı, C. 19, S. 2, İstanbul: Beta Yayınevi, 2013.

Çolak Haluk - Altun Uğurtan, “Kısa Süreli Hapis Cezaları, Seçenekli Yaptırımlar ve İnfaz Rejimleri”, **TBB Dergisi**, S. 67, 2006.

Dalkılıç Aysun, **Türk Ceza Hukukunda Müsadere**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2013.

Damaska Mirjan, “Negotiated Justice in International Criminal Courts”, **Journal of International Criminal Justice**, Vol. 2, No. 4, 2004.

Damaska Mirjan, “Models of Criminal Procedure”, **Zbornik Pravnog Fakulteta u Zagrebu**, Vol. 51, No. 3-4, 2001.

Damaska Mirjan, **The Faces of Justice and State Authority: A Comparative Approach to the Legal Process**, Yale University Press, 1986.

Damaska Mirjan, “Evidentiary Barriers to Conviction and Two Models of Criminal Procedure: A Comparative Study”, **University of Pennsylvania Law Review**, Vol. 121, No. 3, 1973.

Darbyshire Penny, “Transparency in Getting the Accused to Plead Guilty Early”, **The Cambridge Law Journal**, Vol. 65, No. 1, 2006.

Davis Angela J., “The American Prosecutor - Power, Discretion, and Misconduct”, **Criminal Justice**, Vol. 23, 2008.

Davis Angela J., “The Power and Discretion of the American Prosecutor”, *Droit et Cultures*, No. 49, 2005.

Decamps Jacqueline, **La Présomption D’innocence Entre La Vérite Et La Culpabilité**, Doktora Tezi, C. I, Pau, 1998.

Değirmenci Olgun, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Basit Yargılama Usulü (CMK m.251-252)”, **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 15, S. 161, Ocak 2020.

Değirmenci Olgun, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme Usulü (CMK m.250)”, **Ankara Batı Adliyesi Dergisi**, Y. 2, S. 3, Ocak-Haziran 2020.

Değirmenci Olgun, **Onarıcı Adalet Uygulaması Olarak Ceza Muhakemesinde Uzlaştırma**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2020.

Değirmenci Olgun, “Uygulamacının 10 Sorusu Işığında Uzlaştırma”, **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 14, S. 151, 2019.

Değirmenci Olgun, “Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukukunda Mağdur Hakları”, **TBB Dergisi**, C. 21, S. 77, Temmuz 2008.

Değirmencioğlu Burcu, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Işığında Masumiyet Karinesinin Korunması”, **Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 1, S. 2, 2019.

DeLong Briana, **The Use of Plea Bargaining in the United States Criminal Justice System**, Simon Fraser University, Master of Criminology, 2008.

Demirbaş Timur, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 16. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2021.

Demirbaş Timur, **Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması**, 5. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2018.

Demirel Muhammed, “Karar Analizi Tehlike Suçları - Zarar Suçları Arasındaki İlişkinin İctima Kuralları Kapsamında Değerlendirilmesi”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. LXXI, S. 1, 2013.

Demirtaş Soner, “*Türk Hukukunda Suç Olmaktan Çıkarma ve Ceza Vermekten Kaçınma Eğilimi*”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Durmuş Tezcan’a Armağan)**, C. 21, Özel Sayı, 2019.

Demirtaş Soner, “*Hakkı Olmayan Yere Tecavüz Suçu (TCK m. 154)*”, **Ceza Hukuku Dergisi**, C. 13, S. 36, 2018.

Demko Olga S. - Kolesnikova Valerya N. - Lesnikov Gennadij Yu. - Malimon Lyudmila A. - Spektor Lyudmila A., “*Institute of Plea Bargain: Features of Legal Regulation*”, **Journal of Politics and Law**, Vol. 10, No. 4, 2017.

Department of Justice, **Criminal Resource Manual: CRM 500-999**, C. 2, 2019, CRM 626.

Dervan Lucian E. - Edkins Vanessa A., “*The Innocent Defendant's Dilemma: An Innovative Empirical Study of Plea Bargaining's Innocence Problem*”, **Journal of Criminal Law and Criminology**, Vol. 103, 2013.

Di Luca Joseph, “*Expedient McJustice or Principled Alternative Dispute Resolution - A Review of Plea Bargaining in Canada*”, **Criminal Law Quarterly**, Vol. 50, 2005.

Dikkaş Gülsüm Cansu, “*Ceza Muhakemesi Kanununda Yapılan Değişiklikler Çerçevesinde Müdafilik*”, **Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 3, S. 2, Ekim 2018.

Dilberoğlu A. Vedat, “*Cezalar ve Güvenlik Tedbirlerinin Amacı ve Niteliği*”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 65, S. 4, 2016.

Dingfelder Stone J. H., “*Facing the Uncomfortable Truth: The Illogic of PostConviction DNA Testing for Individuals Who Pleaded Guilty*”, **University Of San Francisco Law Review**, Vol. 45, 2010.

Doğan Duygu Çağlar, “*Cezanın Belirlenmesi ve Bireyselleştirilmesinde Faile İlişkin Özel Ölçütlerin Temyiz Kanun Yolunda Denetlenmesi Sorunu*”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Durmuş Tezcan’a Armağan)**, C. 21, Özel Sayı, 2019.

Doğan Koray - Meraklı Serkan, **Trafik Ceza Hukuku**, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2020.

Doğan Koray, “*Tehlike Suçu ile Zarar Suçu Arasındaki Suçların İçtimai Sorunu*”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Y. 5, S. 16, Ocak 2014.

Doğan Koray, “*Ceza Muhakemesinde Hüküm*”, **Ceza Hukuku Dergisi**, C. 3, S. 7, Ağustos 2008.

Doğan Koray, “*Cezaların Belirlenmesi ve Bireyselleştirilmesi*”, **Ceza Hukuku Dergisi**, C. 2, S. 4, Ağustos 2007.

Donay Süheyl, “İdarenin Ceza Verme Yetkisi Konusunda Anayasa Mahkemesinin Bir Kararı Üzerine Düşünceler”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. 37, S. 1-4, 1971.

Dönmez Burcu, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Çapraz Sorgu**, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2019.

Dönmezer Sulhi - Erman Sahir, (Köksal Bayraktar, Serap Keskin Kızıroğlu, Hamide Zafer, Pınar Memiş Kartal, Hasan Sınar, R. Barış Erman, Fulya Eroğlu, R. Murak Önok), **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku**, 14. Baskı, C. II, İstanbul: Der Yayınları, 2019.

Dönmezer Sulhi, “*Suçsuzluk Karinesi Üzerine Düşünceler*”, **Prof. Dr. Nurullah Kunter’e Armağan**, İstanbul: Beta Yayınevi, 1998.

Dönmezer Sulhi - Erman Sahir, **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku**, C. III, 12. Baskı, İstanbul: Beta Yayınevi, 1997.

Dressler Joshua - Michaels Alan C. - Simmons Ric, **Understanding Criminal Procedure: Volume 1: Investigation**, 7. Baskı, North Carolina: Carolina Academic Press, 2017.

Dressler Joshua - Michaels Alan C., **Understanding Criminal Procedure: Volume 2: Adjudication**, 4. Baskı, North Carolina: Carolina Academic Press, 2015.

Dripps Donald A., “*Guilt, Innocence, and Due Process of Plea Bargaining*”, **William & Mary Law Review**, Vol. 57, No. 4, 2016.

Duncan Martha-Grace, “*What Not to Do When Your Roommate is Murdered in Italy: Amanda Knox, Her 'Strange' Behavior, and the Italian Legal System*”, **Harvard Journal of Law and Gender**, Vol. 41, No. 1-78, 2017.

Duran Mustafa, **Fransız Adli Yargı Sistemi**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2014.

Dursun Gizem, “*Sanığın Duruşmada Hazır Bulunma Hakkı ve Bu Kapsamda Sesli ve Görüntülü Bilişim Sisteminin (SEGBİS) Değerlendirilmesi*”, **Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 11, S. 143-144, Temmuz 2016.

Dursun Selman, “*Avrupa Konseyi’nin Uzlaştırmaya Dair Tavsiye Kararları ve Türk Uzlaştırma Düzenlemeleri*”, **Ceza Hukukunda Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri Sempozyumu Kitabı**, Ankara, 2018.

Dülger Murat Volkan, **Dışlama Kuralı ve Hukuka Aykırı Delillerin Uzak Etkisi**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2014.

Dülger Murat Volkan, “*Ceza Muhakemesinde Müdafinin Konumu ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar*”, **Ankara Barosu Dergisi**, S. 4, 2012.

Easterbrook Frank H., “*Plea Bargaining as Compromise*”, **Yale Law Journal**, Vol. 101, Issue 8, 1992.

Easterbrook Frank H., “Criminal Procedure as a Market System”, **Journal of Legal Studies**, Vol. 12, No. 2, 1983.

Ekici Şahin Meral, “Yargılamayı Hızlandıran Bir Model Olarak Alman Ceza Muhakemesi Hukukunda Hüküm Anlaşması”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, S. 11, 2020.

Ekici Şahin Meral - Yemenici Kürşat, “6763 Sayılı Kanunla Yapılan Değişiklikler Işığında Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma”, **Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 13, S. 1, Nisan 2018.

Erbaş Rahime, “Mağdur Katılımlı Bir Ceza Muhakemesi Anlayışına Doğru: ABD Hukukunda Mağdur Haklarının Gelişimi Üzerine Bir İnceleme”, **Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi**, C. 3, S. 1, 2015.

Erdem Mustafa Ruhan - Şentürk Candide, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Yeni Bir Kurum Olarak Seri Muhakeme Yöntemi (CMK m.250)”, **Ceza Hukuku Dergisi**, C. 14, S. 41, Aralık 2019.

Erdem Mustafa Ruhan - Şentürk Candide, **Ceza Muhakemesinde Kanun Yolları**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2018.

Erdem Mustafa Ruhan - Eser Ferda - Özşahinli Pakize Pelin, **100 Soruda Uzlaştırma**, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2017.

Erdoğan Yavuz, “Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme Usulü”, **Legal Hukuk Dergisi**, C. 18, S. 209, 2020.

Erdoğan Belgin, **Hukukta Latince Teknik Terimler - Özlü Sözler**, 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008.

Erem Faruk, “Diyalektik Açidan Ceza Yargılaması”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 34, S. 1, 1977.

Eriş Ali Uğur, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma ve Uzlaştırma Eğitimi”, **TBB Dergisi**, S. 137, 2018.

Ersoy Uğur, “Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usullerinde İtiraz Kurumuna İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 28, S. 2, 2020.

Ersoy Uğur, **Ceza Muhakemesi Hukuku’nda Aleyhe Değiştirme (Reformatio in Peius) Yasağı**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2018.

Ersoy Uğur, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Hukuki Çare ve Kanun Yolu Kavramları Bağlamında Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı’nın İtiraz Yetkisi”, **Ceza Hukuku Dergisi**, C. 10, S. 29, Aralık 2015.

Ersoy Uğur, “Ceza Muhakemesinin Amacı Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım”, **Uğur Alacakaptan'a Armağan**, C. 1, İstanbul: 2008.

Ervo Laura, “Plea Bargaining Changing Nordic Criminal Procedure: Sweden and Finland as Examples”, **Rethinking Nordic Courts**, Ed. Laura Ervo - Pia Letto-Vanamo - Anna Nylun, Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice Vol. 90, Springer, 2021.

Eser Albin, “Ceza Muhakemesi Hukuku İlkelerindeki Değişme: Ceza Muhakemesi Tekrar Özelleşiyor mu?” (Funktionswandel strafrechtlicher Prozeßmaximen), *Facultatis Decima Anniversaria*, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi 10. Yılı Adliye ve Çocuk Suçluluğu Sempozyumu Özel Sayısı**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayını, 1993.

Esmein Adhémar, “Ceza Muhakemesi Sistemleri”, Çev. Devrim Aydın, **Ceza Hukuku Dergisi**, Y. 11, S. 31, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2016.

Evik Vesile Sonay - Evik Ali Hakan, “The Accelerated Trial as an Alternative Form of Dispute Resolution in Turkish Criminal Procedure”, **Law and Justice Review**, C. 11, S. 21, 2021.

Evik Vesile Sonay, “Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararı ve Denetimi”, **Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 11, S. 147, 2016.

Evik Vesile Sonay, “İddianameni İadesi”, **Sulhi Dönmezer Armağanı**, C. II, Ankara: Türk Ceza Hukuku Derneği ve Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2008.

Feeley Malcolm M., “Legal Complexity and the Transformation of the Criminal Process: The Origins of Plea Bargaining”, **Israel Law Review**, Vol. 31, No. Issues 1-3, 1997.

Ferdinand Theodore N., **Boston's Lower Criminal Courts, 1814-1850**, University of Delaware Press, 1992.

Feyzioğlu Metin, “Yasama Dokunulmazlığı Üzerine Düşünceler”, **Prof. Dr. Çetin Özek Armağanı**, İstanbul, 2004.

Feyzioğlu Metin, **Ceza Muhakemesinde Vicdani Kanaat**, Ankara: Yetkin Yayınevi, 2002.

Feyzioğlu Metin, “Suçsuzluk Karinesi: Kavram Hakkında Genel Bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 48, S. 1, 1999.

Fine Ralph Adam, “Plea Bargaining: An Unnecessary Evil”, **Marquette Law Review**, Vol. 70, No. 4, 1987.

Finkelstein Michael O., “A Statistical Analysis of Guilty Plea Practices in the Federal Courts”, **Harvard Law Review**, Vol. 89, 1975.

Fisher George, **Plea Bargaining's Triumph: A History of Plea Bargaining in America**, Stanford: Stanford University Press, 2003.

Friedman Lawrence M., “*Plea Bargaining in Historical Perspective*”, **Law & Society Review**, Vol. 13, No. 2, 1979.

Friendly Henry J., “*Is Innocence Irrelevant: Collateral Attack on Criminal Judgments*” **Crime Law and Justice Annual**, 1, 1972.

Frommann Maïke, “*Regulating Plea-Bargaining in Germany: Can the Italian Approach Serve as a Model to Guarantee the Independence of German Judges?*”, **Hanse Law Review**, Vol. 5, No. 1, 2009.

Gardner Thomas J. - Anderson Terry M., **Criminal Evidence: Principles and Cases**, 9. Baskı, Boston: Cengage Learning, 2018.

Gazal-Ayal Oren- Riza Limor, “*Economic Analysis of Plea-Bargaining and Prosecution*”, **Criminal Law and Economics**, 2009.

Gazal-Ayal Oren, “*Partial Ban on Plea Bargains*”, **Cardozo Law Review**, Vol. 27, 2006.

Gedik Doğan, **Ceza Muhakemesinde İspat ve Şüphenin Sanık Lehine Yorumlanması**, 3. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2018.

Gershowitz Michael S., “*Waiver of the Plea-Statement Rules*”, **Journal of Criminal Law and Criminology**, Vol. 86, 1996.

Gilchrist Gregory M., “*Plea Bargains, Convictions and Legitimacy*”, **The American Criminal Law Review**, Vol. 48, 2011.

Gilliéron Gwladys, “*Comparing Plea Bargaining and Abbreviated Trial Procedures*”, **The Oxford Handbook of Criminal Process**, Ed. Darryl K. Brown - Jenia Iontcheva Turner - Bettina Weisser, Newyork: Oxford University Press, 2019.

Gilliéron Gwladys, “*Wrongful Convictions in Switzerland: A Problem of Summary Proceedings*”, **University of Cincinnati Law Review**, Vol. 80, No. 4, 2013.

Gorman Thomas E., “*A History of Fast-Track Sentencing*”, **Federal Sentencing Reporter**, Vol. 21, No. 5, 2009.

Gould Jon B. - Leo Richard A., “*One Hundred Years Later: Wrongful Convictions after a Century of Research*”, **Journal of Criminal Law and Criminology**, Vol. 100, 2010.

Gödekli Mehmet, **Ceza Hukukunda Güvenlik Tedbirleri ve Muhakeme Usulü**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2020.

Gödekli Mehmet, “*Türk Ceza Öğretisi ve Uygulamasında Etkin Pişmanlık*”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Y. 7, S. 29, Ocak 2017.

Gödekli Mehmet, “*Türk Ceza Muhakemesinde Maddi Gerçeğe Ulaşmanın Ön Koşulu Olarak Hukuka Aykırı Delillerin Değerlendirilmesi Yasağı*”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 65, S. 4, 2016.

Gökcan Hasan Tahsin - Kaymaz Seydi, **Uzlaşma ve Önödeme**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2. Baskı, 2007.

Gökcan Ahmet - Balcı Murat - Alşahin Mehmet Emin - Çakır Kerim, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 5. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2021.

Gökcan Ahmet - Balcı Murat - Alşahin Mehmet Emin - Çakır Kerim, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 4. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2020.

Gökcan Ahmet - Çakır Kerim, “*Ceza Muhakemesinde Delil, Delillerin Muhafazası, Toplanması, Değerlendirilmesi ve Delil Yasakları*”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Durmuş Tezcan’a Armağan)**, Özel Sayı, C. 21, 2019.

Gökcan Ahmet, **Belgede Sahtecilik Suçları (m.204-212)**, 5. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2018.

Gökçe Teoman, “*Karşılaştırmalı Hukukta Savcılık*”, **Adalet Dergisi**, S. 13, Ekim 2002.

Gökçe Teoman, “*Türk Hukukunda Meşhut Suç Kavramı, Unsurları ve Görünüş Şekilleri*”, **TBB Dergisi**, C. 14, S. 1, 2002.

Gökpınar Mahmut, “*Ceza Muhakemesinde Savcılık*”, **Ceza Hukuku Dergisi**, C. 5, S. 12, Nisan 2010.

Gölcüklü Feyyaz - Gözübüyük Şeref, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması**, 3. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi, 2002.

Gross Samuel R. - Jacoby Kristen - Matheson Daniel J. - Montgomery Nicholas, “*Exonerations in the United States 1989 through 2003*”, **Journal of Criminal Law and Criminology**, Vol. 95, 2005.

Guidorizzi Douglas D., “*Should We Really "Ban " Plea Bargaining?: The Core Concerns of Plea Bargaining Critics*”, **Emory Law Journal**, Vol. 47, 1998.

Gül İbrahim, “*ABD Hukukunun Genel Özellikleri ve Türk Hukukukundan Başlıca Farkları*”, **Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, S. 10, Temmuz 2015.

Gültekin Özkan, **Öğretide ve Uygulamada İddianame ve İddianamenin İadesi**, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2021.

Gültekin Özkan, “*Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan Sıfatıyla Yaptığı Yargılamada İddianamenin İadesi ve İtiraz Kanun Yolu*”, **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 6, S. 54, 2011.

Gültekin Özkan, “*Ceza Muhakemesi Hukukunda Şüphe Kavramı*”, **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 5, S. 46, Haziran 2010.

Gültekin Özkan, “*İddianamenin İadesi*”, **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 1, S. 3, 2006.

Günay Erhan, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Olağanüstü Kanun Yolları**, 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2019.

Gündüz Bilal, “*Son Değişiklikler Işığında Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması*”, **Ankara Barosu Dergisi**, S. 1, 2008.

Güner Halil, “*SEGBİS Sisteminin Cezaevi Uygulamasının Adil Yargılanma Hakkı Yönünden Değerlendirilmesi*”, **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 9, S. 99, Kasım 2014.

Günler Kemal, “*Türk Ceza Hukukunda Müsadere*”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XVIII, S. 3-4, 2014.

Hafızoğulları Zeki - Özen Muharrem, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 12. Baskı, Ankara: U-S-A Yayıncılık, 2019.

Hafızoğulları Zeki, “*5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’nda Cezalar ve Güvenlik Tedbirleri*”, **Ankara Barosu Dergisi**, Y. 65, S. 1, 2007.

Hakeri Hakan - Ünver Yener, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 18. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2021.

Hakeri Hakan, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 22. Baskı, Ankara: Adalet Yayınları, 2019.

Hakeri Hakan, “*Amerikan Ceza Hukukuna Genel Bir Bakış*”, **Ceza Hukuku Dergisi**, Y.3, S.8, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2008.

Hakeri Hakan, “*Avusturya Ceza Hukuku’nun 25 Yılı*”, **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, C. 23, S. 1-2, 2003.

Hall Daniel E., **Criminal Law and Procedure**, 7. Baskı, Boston: Cengage, 2018.

Haller Mark H., “*Plea Bargaining: The Nineteenth Century Context*”, **Law & Society Review**, Vol. 13, No. 2, 1979.

Hallevy Gabriel, “*Is ADR (Alternative Dispute Resolution) Philosophy Relevant to Criminal Justice - Plea Bargains as Mediation Process between the Accused and the Prosecution*”, **Original Law Review**, Vol. 5, No. 1, 2009.

Hartnagel T. H., “*Plea Negotiation in Canada*”, **Canadian Journal of Criminology and Corrections**, Vol. 17, 1975.

Herman G. Nicholas - Bolitho Zachary C., **Plea Bargaining**, 4. Baskı, Juris Publishing, 2017.

Heumann Milton, “*Plea Bargaining*”, **International Encyclopedia of Social and Behavioral Sciences**, Oxford, England: Elsevier Science, 2001.

Heumann Milton, **Plea Bargaining: The Experiences of Prosecutors, Judges, and Defense Attorneys**, The University of Chicago Press, 1978.

Hodgson Jacqueline, “*Plea Bargaining: A Comparative Analysis*”, **International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences**, Ed. James D. Wright, 2. Baskı, Vol 18. Oxford: Elsevier, 2015.

Hodgson Jacqueline, “*Guilty Pleas and the Changing Role of the Prosecutor in French Criminal Justice*”, **Warwick School of Law Research Paper**, No.15, 2010.

Hodgson Jacqueline, “*Conceptions of the Trial in Inquisitorial and Adversarial Procedure*”, **The Trial on Trial: Volume 2, Judgment and Calling to Account**, Ed. Antony Duff, Lindsay Farmer, Sandra Marshall, Victor Tadros, Oxford: Hart Publishing, 2006.

Hollander-Blumoff Rebecca, “*Getting to Guilty: Plea Bargaining as Negotiation*”, **Harvard Negotiation Law Review**, 2, 1997.

Howe Scott W., “*The Value of Plea Bargaining*”, **Oklahoma Law Review**, Vol. 58, 2005.

Ildırar Elif, **Seri Muhakeme Usulü**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2021.

Illuminati Giulio, “*The Frustrated Turn to Adversarial Procedure in Italy (Italian Criminal Procedure Code of 1988)*”, **Washington University Global Studies Law Review**, Vol. 4, No. 3, 2005.

Iovene Federica, **Plea Bargaining and Abbreviated Trial in Italy**, Legal Studies Research Paper No. 2013-11, University of Warwick School of Law, 2013.

Işıka Sertaç, “*General Evaluation of Serial Trial Procedure in Turkish Criminal Procedure Law*”, **Ceza Hukuku Dergisi**, C. 16, S. 45, Nisan 2021.

İçel Kayıhan, “*Savcılar İçin Etik ve Davranış Biçimlerine İlişkin Avrupa Esasları ‘Budapeşte İlkeleri’ Işığında ‘Savcıyı Ret Sorunu’*”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Y. 7, S. 14, 2008.

İçel Kayıhan, “*İdari Ceza Hukuku ve Kabahatleri Suç Olmaktan Çıkarma Eğilimi*”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. 50, S. 1-4, 1984.

İnceoğlu Sibel, “*Adil Yargılanma Hakkı*”, **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa**, Ed. Sibel İnceoğlu, 3. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 2013.

İnci Z. Özen, “*Şüpheli ve Sanığa Rağmen Bir Ceza Muhakemesi Hukuku Mu? Şüpheli ve Sanığın Ceza Muhakemesi İşlemlerine Katlanma Yükümlülüğü ve Bu Yükümlülüğün Sınırları Hakkında Düşünceler*”, **Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 7, S. 2, 2017.

İtişgen Rezzan, **Kişinin Kendini Suçlamaya Zorlanamaması İlkesi (Nemo Tenetur İlkesi) ve Susma Hakkı**, İstanbul: On iki Levha Yayıncılık, 2013.

Jahic Galma - Yeşiladalı Burcu, “*Onarıcı Adalet: Yeni Bir Yaklaşım*”, Derleyenler: Galma Jahic - Burcu Yeşiladalı, **Onarıcı Adalet, Mağdur Fail Arabuluculuğu ve**

Uzlaşma Uygulamaları: Türkiye ve Avrupa Bakışı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2008.

Jehle Jörg-Martin - Wade Marianne, **Coping Overloaded Criminal Justice Systems: The Rise of Prosecutorial Power Across Europe**, Heidelberg: Springer Publishing, 2006.

Jehle Jörg-Martin, “Savcılık Örgütü’nün Rolüne İlişkin Avrupa Çapında Bir Karşılaştırma”, Çev. Gülşah Kurt Yücekul, **Adli Organ Olarak Savcılık Sempozyumu**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 110, Ankara: 2006.

Jimeno-Bulnes Mar, “Jury Selection and Jury Trial in Spain: Between Theory and Practice”, **Oñati Socio-Legal Series**, V. 1, No. 9, 2011.
Jones Elizabeth N., “The Ascending Role of Crime Victims in Plea-Bargaining and Beyond”, **West Virginia Law Review**, Vol. 117, 2014.

Kafes Veli, “Ceza Hukukunda Mağdurun Zararının Giderilmesi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 60, S. 1, 2011.

Kahraman Erkut Güçlü, “Yeterli Şüphe Kavramının İddianamenin İadesi Kurumu Bakımından Değerlendirilmesi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 16, S. 1, 2014.

Kanbur Mehmet Nihat, “Alman ve Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Cumhuriyet Savcısının Tarafsızlığı ve Reddi Sorunu”, **Ceza Hukuku Dergisi**, Y. 7, S. 19, Ağustos 2012.

Kangal Zeynel T., “Resmî Belgenin Düzenlenmesinde Yalan Beyan”, **Özel Ceza Hukuku C. VI, Kamu Güvenine, Kamu Barışına, Ulaşım Araçlarına veya Sabit Platformlara Karşı Suçlar**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2020.

Kangal Zeynel T., **Kabahatler Hukuku**, 2. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2019.

Kaplan Mahmut - Atladı Barış, “Gürültü Kirliliğine Neden Olma Suçu”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Durmuş Tezcan’a Armağan)**, C. 21, Özel Sayı, 2019.

Kaplan Mahmut, “Onarıcı Adalet ve Türk Ceza Hukukuna Yansımaları”, **Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 5, S. 1, Haziran 2015.

Kara Eyüp, “Lekelenmeme Hakkı”, **Adalet Dergisi**, S. 43, 2012.

Karagülmez Ali, “Karşılaştırmalı Hukuk Ekseninde Suç Mağduruna Yaklaşımlar”, **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 9, S. 100, Aralık 2014.

Karagülmez Ali, **Suç Olmaktan Çıkarma-İdari Para Cezaları-Açıklamalı Kabahatler Kanunu**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2005.

Karagülmez Ali, **Açıklamalı Uygulamalı İçtihatlı Ceza Kararnamesi ve Önödeme**, 2. Bası, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2002.

Karakaş Doğan Fatma, “Uluslararası Düzenlemelerde Mağdur Hakları ve Uluslararası Belgeler Işığında Kanun Tasarısının Değerlendirilmesi”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Nur Centel’e Armağan)**, Özel Sayı, C. 19, S. 2, İstanbul: Beta Yayınevi, 2013.

Karakaş Doğan Fatma, “Suçtan Doğan Mağduriyetin Devlet Tarafından Giderilmesi ve Suç Mağdurlarına Yardım Hakkında Kanun Tasarısı”, **TBB Dergisi**, S. 95, 2011.

Karakaş Doğan Fatma, **Cezanın Amacı ve Hapis Cezası**, İstanbul: Legal Yayıncılık, 2010.

Karakehya Hakan - İnce Tunçer Asuman, **Türk Ceza Muhakemesinde Seri Muhakeme ve Basit Yargılama**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2021.

Karakehya Hakan, “Dolaylı Maddi Gerçek: Ceza Muhakemesinde Yargılama Makamının Maddi Gerçeğe Deliller Aracılığıyla Ulaşma Zorunluluğu Üzerine”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Y. 7, S. 27, 2016.

Karakehya Hakan - Arabacı Murat, “Cumhuriyet Savcısının Hukuki Statüsü, Muhakemedeki Taraf Pozisyonu ve İspat Yükünün Bulunması Üzerine”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 65, S. 4, 2016.

Karakehya Hakan, **Ceza Muhakemesinde Maddi Gerçeğin Tespiti**, Ankara: Savaş Yayınevi, 2016.

Karakehya Hakan - Arabacı Murat, “Ceza Muhakemesinde Müdafinin Önemi, Hukuki Statüsü ve Müdafiliğe İlişkin Problemler”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Y. 6, S. 22, 2015.

Karakehya Hakan, “Kumar Oynanması İçin Yer ve İmkân Sağlama Suçu”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Nur Centel’e Armağan)**, Özel Sayı, C. 19, S. 2, İstanbul: Beta Yayınevi, 2013.

Karakehya Hakan, “Ceza Muhakemesi Uygulamamızda Atanmış Müdafiliğe İlişkin Görülen Sorunlar”, **Ankara Barosu Uluslararası Hukuk Kurultayı 2012 (10-14 Ocak 2012)**, C. 3, Ankara: Ankara Barosu Yayınları, 2012.

Karakurt Eren Ahu, “Türk Ceza Kanunu’nda Gürültüye Neden Olma Suçu”, **TBB Dergisi**, S. 132, 2017.

Karakurt Ahu, “Türk Ceza Muhakemesi Hukuku’nda İddianamenin İadesi”, **TBB Dergisi**, S. 82, 2009.

Karsai Krizstina, “Avrupa Ceza Hukukunda Ultima Ratio ve Katmanlı Yetki”, Çev. Tuba Keleş Pekmez, **Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi**, C. 3, S. 1, 2015.

Kartal Melik, **Karşılaştırmalı Hukuk Işığında Kamu Davasının Açılmasında Savcının Takdir Yetkisi**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2015.

Kaşıkkara M. Serhat, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 6. Maddesi Çerçevesinde Makul Süre İçerisinde Yargılanma Hakkı”, **TBB Dergisi**, S. 84, 2009.

Kaşlı Enver, **Ceza Adaleti Sisteminde İtham Pazarlığı (Plea Bargaining)**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2017.

Katoğlu Tuğrul, “*Ceza Hukukunda Suçun Mağduru Kavramının Sınırları*”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 61, S. 2, 2012.

Katoğlu Tuğrul, “*Asliye Ceza Mahkemelerinin Yeni Durumu. Silahların Eşitliği Tartışmalarından Silahlara Vedaya*”, **Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Köksal Bayraktar’a Armağan)**, C. 1, 2010.

Katoğlu Tuğrul, **Ceza Kanunlarının Zaman Yönünden Uygulanması**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2008.

Kaya Burçak, **Türk Hukukunda Çocuklara Özgü Güvenlik Tedbirleri**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Kaymak Murat, **Makul Sürede Yargılanma Hakkı ve Bu Hakkın Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile Türk Hukukuna Yansıması**, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Kaymaz Seydi, **Ceza Muhakemesinde İstinaf**, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2020.

Kaymaz Seydi, “*Ceza Muhakemesinde Aleyhte Değiştirme Yasağı*”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Nur Centel’e Armağan)**, Özel Sayı, C. 19, S. 2, İstanbul: Beta Yayınevi, 2013.

Kaymaz Seydi, “*Yasak Sorgu Yöntemi Olarak Aldatma*”, **Yargıtay Dergisi**, C. 24, S. 1-2, 1998.

Kaymaz Seydi, **Uygulamada ve Teoride Ceza Muhakemesinde Hukuka Aykırı (Yasak) Deliller**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 1997.

Kelly William R. - Pitman Robert, **Confronting Underground Justice : Reinventing Plea Bargaining For Effective Criminal Justice Reform**, Maryland : Rowman & Littlefield, 2018.

Keskin Serap, “*Ceza Muhakemesi Hukukunda Reformatio In Peius Kuralı*”, **Prof.Dr. Turhan Tufan Yüce’ye Armağan**, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, 2001.

Ketizmen Muammer, “*Yargı Yetkisinin Kullanılması Açısından Seri Muhakeme Usulü-Anayasanın 138. Maddesine Aykırılık Sorunu*”, **Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 11, S. 1, Haziran 2021.

Keyman Selahattin, **Ceza Muhakemesinde (Asıl Ceza Muhakemesinde) Savcılık**, Ankara: Sevinç Matbaası, 1970.

Kızılarıslan Hakan, “*7188 Sayılı Kanun’la Ceza Muhakemesi Hukukuna Getirilen Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulleri*”, **Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 14, S. 183, Kasım 2019.

Kızıllarslan Hakan, “Soruşturma Yapılmasına Yer Olmadığı Kararları (SYOK) ve Bu Kararların Ceza Muhakemesi Sistematiği Açısından İrdelenmesi”, **TBB Dergisi**, S. 144, Eylül 2019.

King Nancy J. - Wright Ronald F., “The Invisible Revolution in Plea Bargaining: Managerial Judging and Judicial Participation in Negotiations”, **Texas Law Review**, Vol. 95, 2016.

Koca Mahmut - Üzülmüş İlhan, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 14. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2021.

Koca Mahmut, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Deliller”, **Ceza Hukuku Dergisi**, Y.1, S.2, Aralık 2006.

Koca Mahmut, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Deliller”, **Ceza Hukuku Dergisi**, Y. 1, S. 2, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2006.

Koca Mahmut, “Müdafiin Hazırlık Dosyasını İnceleme Hakkı”, **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 1, S. 1, 1997.

Kocakale Enes, **Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme Usulü**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Kırıkkale, 2021.

Kocaoğlu Serhat Sinan, **Müdafi**, 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2017.

Kocaoğlu Serhat Sinan, “Tarihsel Perspektifi ile Batı Hukukunda Savunma Hakkı ve Müdafî”, **Ankara Barosu Dergisi**, Y. 68, S. 3, 2010.

Kocasakal Ümit, **Suç Bildirmeme Suçları**, İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2017.

Koç Ziya, “Karşılaştırmalı Hukuk ve Uluslararası Mahkeme Kararları Işığında Seri Muhakeme Usulüne Farklı Bir Bakış: Masum Kişilerin Cezalandırılması Tehlikesi”, **Ceza Hukuku Dergisi**, C. 15, S. 43, 2020.

Koç Ziya, **Ceza Muhakemesinde Katılan**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2011.

Kolcu Selahattin, “Adil Yargılanma Hakkı Çerçevesinde Sanığın Duruşmada Bulunma Hakkı ve SEGBİS Sistemi”, **İstanbul Barosu Dergisi**, C. 92, S. 2018/3, Mayıs-Haziran 2018.

Koruculu Irmak, **Türk Ceza Hukukunda Cezanın Belirlenmesi ve Bireyselleştirilmesi**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2022.

Kovarovic Kate, “Pleading for Justice: The Availability of Plea Bargaining as a Method of Alternative Resolution at the International Criminal Court”, **Journal of Dispute Resolution**, Vol. 2011, No. 2, 2011.

Köken Enes, “Soruşturma Evresinin Kör Noktası: İddianame Yerine Geçen Belge”, **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 16, S. 174, Şubat 2021.

Köken Enes, “Resmî Belgenin Düzenlenmesinde Yalan Beyan Suçu”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Y. 7, S. 28, 2016.

Köksal Ayhan, “Anglo-Sakson Hukuku Ceza Muhakemesinde İtham Fonksiyonu”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. 29, S. 1-2, Ağustos 2011.

König Stefan - Harrendorf Stefan, “Negotiated Agreements and Open Communication in Criminal Trials: The Viewpoint of the Defense”, **German Law Journal**, Vol 15, No. 1, 2014.

Kudlich Hans, “Akademik bakış: Ceza Muhakemesinde Kovuşturma Mecburiyeti ve Maslahata Uygunluk İlkeleri Arasındaki Denge”, Çev. İlker Tepe, Serkan Meraklı, Mustafa Oğlakçıoğlu, **Ceza Hukuku Dergisi**, Y. 7, S. 19, Ankara: Seçkin Yayınevi, Ağustos 2012.

Kumbasar Enver, **Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2012.

Kunter Nurullah - Yenisey Feridun - Nuhoğlu Ayşe, **Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku**, 18. Bası, İstanbul: Beta Basımevi, 2010.

Kunter Nurullah, “Sorgu Yargıcının Verebileceği Asli Kararlar”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. XV, S. 4, 1949.

Kurşun Günel, **Ceza Muhakemesinde Hüküm**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2016.

LaFave Wayne R. - Israel Jerold H. - King Nancy J. - Kerr Orin S., **Criminal Procedure**, Hornbook Series, 6. Baskı, West Academic Publishing, 2017.

Langbein John H., “Land without Plea Bargaining: How the Germans Do It” , **Michigan Law Review**, Vol. 78, No. 2, 1979.

Langbein John H., “Understanding the Short History of Plea Bargaining”, **Law & Society Review**, Vol. 13, No. 2, 1979.

Langbein John H., “Torture and Plea Bargaining”, **University of Chicago Law Review**, Vol. 46, No. 1, 1978.

Langer Maximo, “In the Beginning Was Fortescue: On the Intellectual Origins of the Adversarial and Inquisitorial Systems and Common and Civil Law in Comparative Criminal Procedure”, **Visions of Justice: Liber Amicorum Mirjan Damaska**, Ed. Bruce Ackerman, Kai Ambos, Hrvoje Sikiric, Berlin: Duncker & Humblot, 2016.

Langer Maximo, “Rethinking Plea Bargaining: The Practice and Reform of Prosecutorial Adjudication in American Criminal Procedure”, **American Journal of Criminal Law**, Vol. 33, No. 3, 2006.

Langer Maximo, “From Legal Transplants to Legal Translations: The Globalization of Plea Bargaining and the Americanization Thesis in Criminal Procedure”, **Harvard International Law Journal**, Vol. 45, 2004.

Lawrence Jon - O'Kane Michael - Rab Suzanne - Nakhwal Jasvinder, “*Hardcore Bargains: What Could Plea Bargaining Offer in UK Criminal Cartel Cases*”, **Competition Law Journal**, Vol. 7, 2008.

Legrand Pierre, “*The Impossibility of ‘Legal Transplant’*”, **Maastricht Journal Of European and Comparative Law**, Vol. 4, 1997.

Leipold Andrew D., “*How The Pretrial Process Contributes to Wrongful Convictions*”, **American Criminal Law Review**, Vol. 42, 2005.

Li Changsheng, “*Adversary System Experiment in Continental Europe: Several Lessons from the Italian Experience*”, **Journal of Political Science and Law**, Vol. 1, No. 4, 2008.

Luna Erik - Wade Marianne, **The Prosecutor in Transnational Perspective**, New York, Oxford University Press, 2012.

Lupária Luca - Gialuz Mitja, “*Italian Criminal Procedure: Thirty Years After The Great Reform*”, **Roma Tre Law Review**, No. 1, 2019.

Lynch Timothy, “*The Case Against Plea Bargaining*”, **Regulation**, Vol. 26, No. 3, 2003.

Lynch Timothy, “*An Eerie Efficiency*”, **Cato Supreme Court Review**, Vol. 1, 2002.

Ma Yue, “*Prosecutorial Discretion and Plea Bargaining in the United States, France, Germany and Italy: A Comparative Perspective*”, **International Criminal Justice Review**, Vol. 12, 2002.

Maffei Stefano, “*Negotiations on Evidence and Negotiations on Sentence - Adversarial Experiments in Italian Criminal Procedure*”, **Journal of International Criminal Justice**, Vol. 2, No. 4, 2004.

Mahmutoğlu Fatih Selami, “*İdari Ceza Hukuku’nun Doğuşu ve Hukuk Düzeni İçindeki Yeri - Suç - Kabahat Ayrımı - İdari Ceza Hukuku’nun Temelleri*”, **İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası İdari Ceza Hukuku Sempozyumu**, Ed. İlhan Ulusan - Funda Başaran Yavaşlar, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2009.

Mahmutoğlu Fatih Selami - Dursun Selman, **Türk Hukukunda Müdafinin Yasaklılık Halleri**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2004.

Mahmutoğlu Fatih S., “*İdari Para Yaptırımını Gerektiren Eylemler Yönünden Yargılama Rejimi*” **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. 55, S. 1-2, 1996.

Mahmutoğlu Fatih Selami, **Kabahatleri Suç Olmaktan Çıkarma Eğilimi ve Düzene Aykırılıklar Hukukunda (İdari Ceza Hukukunda) Yaptırım Rejimi**, İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınları, 1995.

Manikis Marie - Grbac Peter, “*Bargaining for Justice: The Road towards Prosecutorial Accountability in the Plea Bargaining Process*”, **Manitoba Law Journal**, Vol. 40, 2017.

Manikis Marie, “*Recognizing Victims’ Role and Rights During Plea Bargaining: A Fair Deal for Victims of Crime*”, **Criminal Law Quarterly**, Vol. 58, 2012.

Marshall Tony, **Restorative Justice: An Overview**, A Report by the Home Office Research Development and Statistics Directorate, 1999.

Maviş Volkan, “*Why Should the International Criminal Court Adopt Plea Bargaining?*”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 5, S. 2, 2014.

Maynard Douglas W., **Inside Plea Bargaining: The Language of Negotiation**, New York: Plenum Press, 1984.

McClellan Jane L. - Sands Jon M., “*Federal Sentencing Guidelines and the Policy Paradox of Early Disposition Programs: A Primer on Fast-Track Sentences*”, **Arizona State Law Journal**, Vol. 38, No. 2, 2006.

McConville Mike, “*Plea Bargaining: Ethics and Politics*”, **Journal of Law and Society**, Vol. 25, No. 4, 1998.

McConville Mike - Mirsky Chester, “*The Rise of Guilty Pleas: New York, 1800-1865*”, **Journal of Law and Society**, Vol. 22, No. 4, 1995.

McCoy Candace, “*Plea Bargaining as Coercion: The Trial Penalty and Plea Bargaining Reform*”, **Criminal Law Quarterly**, Vol. 50, 2005.

McDonald William F., **Plea Bargaining: Critical Issues and Common Practices**, US Department of Justice, National Institute of Justice, University of Michigan Library, 1985.

McDonough Nancy, “*Plea Bargaining: A Necessary Evil?*”, **University of Arkansas at Little Rock Law Review**, Vol. 2, 1979.

McKay Tom, “*Judicial Discretion to Consider Sentencing Disparities Created by Fast-Track Programs: Resolving the Post-Kimbrough Circuit Split*” **American Criminal Law Review**, Vol. 48, No. 3, 2011.

McMunigal Kevin C., “*Disclosure and Accuracy in the Guilty Plea Process*”, **Hastings Law Journal**, Vol. 40, No. 5, 1989.

Memiş Pınar, **Adil Yargılanma Hakkının Unsuru Olarak Masumiyet Karinesi**, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ocak 2003.

Meraklı Serkan, **Cumhuriyet Savcısının Kamu Davası Açmada Takdir Yetkisi**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2014.

Meraklı Serkan, “*İddianamenin İadesi Kurumunun Ceza Muhakemesi Kanunu Bakımından Değerlendirilmesi*”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 15, Özel S., 2013.

Meraklı Serkan, “*Ceza Muhakemesi Hukukunda Kovuşturma Davası*”, **Ceza Hukuku Dergisi**, Y. 7, S. 18, Nisan 2012.

Mosbacher Andreas, “*The Decision of the Federal Constitutional Court of 19 March 2013 on Plea Agreements*”, **German Law Journal**, Vol 15, No. 1, 2014.

Nasheri Hedieh, **Betrayal of Due Process: A Comparative Assessment of Plea Bargaining in the United States and Canada**, University Press of America, 1998.

Newman Donald J., **Conviction: The Determination of Guilt or Innocence Without Trial**, Boston: Little, Brown and Company, 1966.

Newton Brent E., “*Disarray Among the Federal Circuits: Harmless Error Review of Rule 11 Violations*”, **The Journal Appellate Practice and Process**, Vol. 2, 2000.

Nişancı Dilaver, **Ceza Muhakemesinde Yargılamanın Yenilenmesi**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2018.

Norris Robert J. - Acker James R. - Bonventre Catherine L. - Redlich Allison D., “*Thirty Years of Innocence: Wrongful Convictions and Exonerations in the United States, 1989-2018*”, **Wrongful Conviction Law Review**, No. 1, 2020.

Notes, “*Rule 11 and Collateral Attack on Guilty Pleas*”, **Yale Law Journal**, Vol. 86, No. 7, 1977.

Nuhoğlu Ayşe, **Ceza Hukukunda Emniyet Tedbirleri**, Ankara: Adil Yayınevi, 1997.

O'Hear Michael M., “*Plea Bargaining and Procedural Justice*”, **Georgia Law Review**, Vol. 42, 2008.

O'Hear Michael M., “*Plea Bargaining and Victims: From Consultation to Guidelines*”, **Marquette Law Review**, Vol. 91, 2007.

Okçuoğlu Erhan Merih, “*Bir Türk Hukukçusu Gözü ile Amerikan Hukuk Sistemi*”, **Ankara Barosu Dergisi**, S. 2, 1968.

O'Keefe Kevin, “*Two Wrongs Make a Wrong: A Challenge to Plea Bargaining and Collateral Consequence Statutes through Their Integration*”, **The Journal Of Criminal Law & Criminology**, Vol. 100, No. 1, 2010.

Okuyucu Ergün Güneş, “*Soruşturmanın Gizliliği*”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 59, S. 2, Haziran 2010.

Ormanoğlu Hatice Derya, “*Anayasal Bağlamda ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Boyutuyla Suçsuzluk Karinesi*”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi** C. 65, S. 4, 2016.

Otacı Cengiz - Bayraktutan Serhat, “*Başkasına Ait Kimlik Bilgilerini Kullanma Suçu (TCK m.268)*”, **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 8, S. 80, 2013.

Otacı Cengiz, “*Suçun Kanuni Sonucu Olarak Belli Hakları Kullanmaktan Yoksun Bırakılma*”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Y. 2, S. 4, 2011.

Ozansü Mehmet Cemil, **Erken Modernlikte Ceza Sorumluluğunun Kamusallaşması ve Rasyonelleşmesi**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2014.

Önder Ayhan, **Sulh Ceza Hâkiminin Ceza Kararnamesi**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1966.

Önok R. Murat, “*Trafik Güvenliğini Tehlikeye Sokma Suçu (TCK m. 179)*”, **TBB Dergisi**, S. 121, 2015.

Özar Süleyman, “*Yargı Bağımsızlığı Bağlamında Adalet Bakanı’nın HSYK ve Cumhuriyet Savcısı ile Arasındaki İlişkinin Hukuki Esas ve Kapsamı*”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Y. 5, S. 17, 2014.

Özar Süleyman, “*İddianamenin İadesi, Tespitler, Sorunlar ve Öneriler*”, **Adalet Dergisi**, Y. 98, S. 28, Mayıs 2007.

Özbek Mustafa Serdar, **Alternatif Uyuşmazlık Çözümü**, Ankara: Yetkin Yayınları, 2013.

Özbek Mustafa Serdar, “*Çağdaş Ceza Adalet Sisteminde Alternatif Çözüm Arayışları ve Arabuluculuk Uygulaması*”, **Kazancı Hukuk Dergisi**, S. 1, 2010.

Özbek Mustafa, “*Avrupa Konseyi Bakanlar Kurulunun Ceza Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Konulu Tavsiye Kararı*”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 7, S. 1, 2005.

Özbek Veli Özer - Doğan Koray - Bacaksız Pınar, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 14. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2021.

Özbek Veli Özer - Doğan Koray - Bacaksız Pınar, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 12. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021.

Özbek Veli Özer, “*Önödeme*”, **Ceza Hukukunda Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri Sempozyumu Kitabı**, Ankara, 2018.

Özbek Veli Özer, “*Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma Kurumunun 6763 Sayılı Kanun Hükümleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi*”, **Ceza Hukuku Dergisi**, C. 11, S. 32, Aralık 2016.

Özbek Veli Özer - Tepe İlker, “*Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Aleyhe Değiştirme (Reformatio In Peius) Yasağına İlişkin - Öğreti Ve Uygulama Boyutlarıyla - Genel Bir Değerlendirme*”, **Prof. Dr. Hakan Pekcanitez’e Armağan**, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 16, Özel Sayı, 2014.

Özbek Veli Özer, **Ceza Hukukunda Suçtan Doğan Mağduriyetin Giderilmesi**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 1999.

Özdemir Süleyman Emre, **Ceza Muhakemesinde İtiraz Kanun Yolu**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2018.

Özen Muharrem - Köksal Atacan, “*Suçsuzluk Karinesi Bağlamında Soruşturma Yapılmasına Yer Olmadığı Kararı*”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 68, S. 1, 2019.

Özen Mustafa, **Ceza Muhakemesi Hukukunda İtiraz Kanun Yolu**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2011.

Özen Mustafa, “*Cumhuriyet Savcısının Takdir Yetkisi*”, **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XIII, S. 3-4, 2009.

Özen Mustafa, “*Kamu Davası Açma Konusunda Benimsenen İlkeler, Cumhuriyet Savcısının Takdir Yetkisi ve İddianamenin İadesi*”, **Ankara Barosu Dergisi**, Y. 67, S. 3, 2009.

Özgenç İzzet, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 17. Bası, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2021.

Özman Aydoğan, “*Avrupa İnsan Hakları Divanı’nın 1980 Yılında Verdiği Kararlar*”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 37, S. 1, 1980.

Öztürk Bahri - Tezcan Durmuş - Erdem Mustafa Ruhan - Gezer Özge Sırma - Saygılar Kırıt Yasemin F.- Alan Akcan Esra - Özaydın Özdem - Erden Tütüncü Efser - Altınok Villemine Derya - Tok Mehmet Can, **Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku**, 15. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2021.

Öztürk Bahri, “*Ceza Muhakemesi Hukukunda Adil Yargılama Yükümlülüğü*”, **İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 15, S. 1, 2016.

Öztürk Bahri, Sunulan Tebliğ, **Bir Adli Organ Olarak Savcılık Sempozyumu**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 110, Ankara: 2006.

Öztürk Bahri, **Yeni Yargıtay Kararları Işığında Delil Yasakları**, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları, 1995.

Öztürk Bahri, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Kovuşturma Mecburiyeti (Hazırlık Soruşturması)**, Ankara: DEÜ Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi, 1991.

Paksoy Mustafa, “*Cumhuriyet Savcısının Bağımsızlığı Meselesi*”, **Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 7, S. 1, 2014.

Palmer Jeff, “*Abolishing Plea Bargaining: An End to the Same Old Song and Dance*”, **American Journal of Criminal Law**, Vol. 26, 1999.

Pamuk Gülfem, **Türk ve Fransız Ceza Muhakemesi Hukuku'nda Mağdurun Makam Olarak Yeri**, İstanbul: Beta Yayınevi, 2012.

Panzavolta Michele, “*Of Hearsay and Beyond: Is The Italian Criminal Justice System an Adversarial System?*”, **The International Journal of Human Rights**, Vol. 20, No. 5, 2016.

Pati Roza, “*The ICC and the Case of Sudan's Omar Al Bashir: Is Plea-Bargaining a Valid Option?*”, **U.C. Davis Journal of International Law & Policy**, Vol. 15, No. 2, 2009.

Pehlivan Ali, “*Soruşturma Evresinde Müdafî ve Vekilin Evrak İnceleme Yetkisi*”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Nur Centel’e Armağan)**, Özel Sayı, C. 19, S. 2, İstanbul: Beta Yayınevi, 2013.

Peker İlbilge Selcen, **Çocuklara Özgü Güvenlik Tedbirleri**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2021.

Peters Frank A., “*Collateral Attack by Habeas Corpus upon Federal Judgments in Criminal Cases*” **Washington Law Review and State Bar Journal**, Vol. 23, No. 2, 1948.

Piccinato Milica Potrebic, “*Plea Bargaining*”, **Resolutions Discussions in Criminal Cases: A Canadian Perspective**, Department of Justice of Canada, 2004.

Pizzi William T. - Montagna Mariangela, “*The Battle to Establish an Adversarial Trial System in Italy*”, **Michigan Journal of International Law**, Vol. 25, 2004.

Pizzi William T., “*Fact-Bargaining: An American Phenomenon*”, **Federal Sentencing Reporter**, Vol. 8, No. 6, 1996.

Pizzi William T. - Marafioti Luca, “*The New Italian Code of Criminal Procedure: The Difficulties of Building an Adversarial Trial System on a Civil Law Foundation*”, **The Yale Journal of International Law**, Vol. 17, No. 1, 1992.

Polat Halil, “*Genel Güvenliğin Tehlikeye Sokulması Suçu ile Bu Suçun Diğer Suçlarla İctimai*”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, S. 1, 2010.

Poyraz Yasin - Önen Ömer Vehip “*Uluslararası Ceza Yargısının Gelişiminde Uluslararası Ceza Mahkemesinin Rolü*”, **Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi**, Y. 4, S. 1, 2019.

Pradel Jean, “*Amerikan, İtalyan ve Fransız Hukuklarıyla Karşılaştırmalı Olarak Kusurun Kabulü*”, Çev. Zeynel T. Kangal, **TBB Dergisi**, S. 73, 2007.

Rauxloh Regina E., “*Plea Bargaining in Germany--Doctoring the Symptoms without Looking at the Root Causes*”, **Journal of Criminal Law**, Vol. 78, No. 5, 2014.

Rauxloh Regina, **Plea Bargaining in National and International Law**, Routledge, 2014.

Rauxloh Regina E., “*Plea Bargaining - A Necessary Tool for the International Criminal Prosecutor*”, **Judicature**, Vol. 94, No. 4, 2011.

Rauxloh Regina E., “*Formalisation of Plea Bargaining in Germany - Will the New Legislation Be Able to Square the Circle?*”, **Fordham International Law Journal**, Vol. 34, 2010.

Reddy Dawn, “*Guilty Pleas and Practice*”, **American Criminal Law Review**, Vol. 30, No. 3, Annual Survey of White Collar Crime, 1993.

Roberts Julian V. - Bradford Ben, “*Sentence Reductions for a Guilty Plea in England and Wales: Exploring New Empirical Trends*”, **Journal of Empirical Legal Studies**, Vol. 12, No. 2, 2015.

Rosenau Henning, “*Karşılaştırmalı Hukukun Yöntem ve Görevleri: İddia Pazarlığı Örneği*”, Çev. Öznur Sevdiren, **Küresel Bakış Çeviri Hukuk Dergisi**, Y. 1, C. 1, S. 2, 2011.

Ross Jacqueline E., “*The Entrenched Position of Plea Bargaining in United States Legal Practice*”, **World Plea Bargaining: Consensual Procedures and the Avoidance of the Full Criminal Trial**, Ed. Stephen C. Thaman, North Carolina: Carolina Academic Press, 2010.

Saltzburg Stephen A., “*Pleas of Guilty and the Loss of Constitutional Rights: The Current Price of Pleading Guilty*”, **Michigan Law Review**, Vol. 76, 1978.

Samaha Joel, **Criminal Justice**, 4. Baskı, West Publishing Company, 1997.

Sancaktar Oğuz, “*İdari Cezaların Yaptırımlar Teorisindeki Yeri ve Türk Hukukundaki Yeri ve Türk Hukukundaki Anayasal Temelleri*”, **İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası İdari Ceza Hukuku Sempozyumu**, Ed. İlhan Ulusan - Funda Başaran Yavaşlar, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2009.

Sandefur Timothy, “*In Defense of Plea Bargaining*”, **Regulation**, Vol. 26, No. 3, 2003.

Sarıgül Ali Tanju, “*Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması Kararlarının Denetiminde Kanun Yolu Sorunu*”, **TBB Dergisi**, S. 125, 2016.

Sarıgül Ali Tanju, “*Türk ve Alman Hukukunda Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması*”, **TBB Dergisi**, S. 118, 2015.

Sarner Felicia, “*Fact Bargaining under the Sentencing Guidelines: The Role of the Probation Department*”, **Federal Sentencing Reporter**, Vol. 8, No. 6, 1996.

Savcılar İçin İnsan Hakları El Kitabı, Ed. Egbert Myjer, Barry Hancock, Nicholas Cowdery, Derleyen: Marnix Alink, Çev. Ankara Barosu Tercüme Bürosu, Eren Altay, Bora Kaya, Aslı Çerçi, 3. Baskı, Ankara: Ankara Barosu Yayınları, 2007.

Scharf Michael P.- Kang Ahran, “*Errors and Missteps: Key Lessons the Iraqi Special Tribunal Can Learn from the ICTY, ICTR, and SCSL*”, **Cornell International Law Journal**, Vol. 38, No. 3, 2005.

Schemmel Alexander - Corell Christian, - Richter Natalie, “*Plea Bargaining in Criminal Proceedings: Changes to Criminal Defense Counsel Practice as a Result of the German Constitutional Court Verdict of 19 March 2013?*”, **German Law Journal**, Vol. 15, No. 1, 2014.

Schmallegger Frank, **Criminal Justice: A Brief Introduction**, 7. Baskı, Pearson/Prentice Hall, 2008.

Schmallegger Frank, **Criminal Justice Today: An Introductory Text for the 21st Century**, 8. Baskı, Pearson/Prentice Hall, 2005.

Schneider Andrea Kupfer, “*Cooperating or Caving in: Are Defense Attorneys Shrewd or Exploited in Plea Bargaining Negotiations?*”, **Marquette Law Review**, Vol. 91, No. 1, Fall, 2007.

Schroeder Friedrich-Christian - Verrel Torsten, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Çev. Salih Oktar, Ankara: Yetkin Yayınevi, 2019.

Schroeder Friedrich-Christian - Yenisey Feridun, **Dürüst Yargılanma Hakkı (Fair Trial)**, İstanbul: Alkım Yayınevi, 1997.

Schulhofer Stephen J. - Nagel Ilene H., “*Plea Negotiations Under the Federal Sentencing Guidelines: Guideline Circumvention and its Dynamics in the Post--Mistretta Period*”, **Northwestern University Law Review**, Vol. 91, No.4, 1997.

Schulhofer Stephen J., “*Plea Bargaining as Disaster*”, **Yale Law Journal**, Vol. 101, Issue 8, 1992.

Schulhofer Stephen J., “*Criminal Justice Discretion as a Regulatory System*”, **The Journal of Legal Studies**, Vol. 17, No. 1, 1988.

Schulhofer Stephen J., “*Is Plea Bargaining Inevitable*”, **Harvard Law Review**, Vol. 97, No. 5, 1984.

Schulhofer Stephen J., “*Due Process of Sentencing*”, **University of Pennsylvania Law Review**, Vol. 128, No. 4, 1980.

Scott Robert E. - Stuntz William J., “*Plea Bargaining as Contract*”, **Yale Law Journal**, Vol. 101, Issue 8, 1992.

Seçkin Mehmet Beyhan, “*Ceza Muhakemesinde Mağdur ve Şikâyetçinin Hakları*”, **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, Y. 8, S. 15, Haziran 2020.

Seçkin Mehmet Beyhan, **Türk Ceza Adaleti Sisteminde Mağdur Hakları**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2018.

Selçuk Sami, “*Doğru Terim ‘Muhakeme’ Değil, Yargılama’dır*”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Nur Centel’e Armağan)**, Özel Sayı, C. 19, S. 2, İstanbul: Beta Yayınevi, 2013.

Sevdiren Öznur, “Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Seri Muhakeme Usulü Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler”, **Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 15, S. 189-190, 2020.

Sevdiren Öznur, “Cezalandırmada Bir Paradigma Değişikliği Olarak Onarıcı Adalet Felsefesi: Bir Sentez Denemesi-I”, **Ceza Hukuku Dergisi**, C. 6, S. 15, Nisan 2011.

Sevdiren Öznur, “Türk-Alman Ceza Muhakemesi Hukuku’nda Çocuk Suçluluğu Bakımından “Diversiyon” Düşüncesinin Gelişimi”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, C. 2, S. 5, 2011.

Seviğ Vasfi Raşit, “Engizisyon Muhakeme Usulü”, **Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi**, C: 18, S: 1, 1961.

Seviğ Vasfi Raşit, “Engizisyon Muhakeme Usulü ve 1670 Emirnamesi”, **Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi**, C: 16, S: 1, 1959.

Seviğ Vasfi Raşit, “X. Asırdan Günümüze Kadar Ceza Muhakemeleri Usulü ve Gelişmesi”, **Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi**, C: 13, S: 3, 1956.

Shapiro David L., “Should a Guilty Plea Have Preclusive Effect?”, **Iowa Law Review**, Vol. 70, 1984.

Sınar Hasan, “Hakkı Olmayan Yere Tecavüz”, **Özel Ceza Hukuku C. IV, Malvarlığına Karşı Suçlar**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018.

Sınar Hasan, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2016.

Siegel Larry J. - Worrall John L., **Introduction to Criminal Justice**, 16. Baskı, Boston: Cengage Learning, 2018.

Sigman Shayna M., “An Analysis of Rule 11 Plea Bargain Options”, **University of Chicago Law Review**, Vol. 66, No. 4, 1999.

Slapper Gary - Kelly David, **The English Legal System**, 16. Baskı, Oxon: Routledge, 2015.

Smith Douglas A., “The Plea Bargaining Controversy”, **Journal of Criminal Law and Criminology**, Vol. 77, No. 3, 1986.

Sokullu Akıncı Füsun, **Viktimoloji (Mağdurbilim)**, İstanbul: Beta Yayınevi, 1999.

Sokullu Akıncı Füsun, “Adalet Reformu ve Alternatif Ceza Yaptırımları”, **Nurullah Kunter’e Armağan**, İstanbul: Beta Yayınevi, 1998.

Soyaslan Doğan, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 6. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınevi, 2016.

Soyer Güleç Sesim, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Soruşturmanın Etkinliği İlkesi ve Takipsizlik Kararları Üzerindeki Etkisi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. M. Polat Soyer’e Armağan)**, Özel Sayı, C. 15, 2013.

Soygüt Arslan Mualla Buket, **Türk Ceza ve Ceza Usul Hukukunda Uzlaşma Kurumu**, İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Yayınları, 2008.

Soylu Ünver Gülsüm- Karaman Engür Seçil Nergiz, **Seri Muhakeme Usulü**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2020.

Standen Jeffrey, “*Plea Bargaining in the Shadow of the Guidelines*”, **California Law Review**, Vol. 81, No. 6, 1993.

Stenier Eva, **French Law: A Comparative Approach**, İkinci Baskı, Oxford: Oxford University Press, 2018.

Sternberg Jeremy M. - Iaquinto Christopher M. “*The Future of Corporate Criminal Pleas under Rules 11(c)(1)(C)*”, **Criminal Justice**, Vol. 28, No. 4, 2014.

Stuntz William J., “*Self-Incrimination and Excuse*”, **Columbia Law Review**, Vol. 88, No. 6, 1988.

Summers Sarah J., **Fair Trials: The European Criminal Procedural Tradition and The European Court of Human Rights**, Oxford: Hart Publishing, 2007.

Sümer Osman - Önkal Güncel, “*Onarıcı Adalet Açısından Uzlaşma Mekanizmasının Suç Önleme İşlevi*”, **Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi 26. Kitap**, İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 2014.

Şahin Cihan, **Yargıtay Kararları Işığında Ceza Davalarında Sıklıkla Hata Yapılan Konular**, 2. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2019.

Şahin Cumhur - Göktürk Neslihan, **Ceza Muhakemesi Hukuku II**, 12. Bası, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2022.

Şahin Cumhur - Göktürk Neslihan, **Ceza Muhakemesi Hukuku I**, 12. Bası, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2021.

Şahin Cumhur, “*Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması Kararına İtirazda İncelemenin Kapsamı*”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Nur Centel’e Armağan)**, Özel Sayı, C. 19, S. 2, İstanbul: Beta Yayınevi, 2013.

Şahin Cumhur, **Ceza Muhakemesinde İspat (Delillerin Doğrudan Doğrualığı İlkesi)**, Ankara: Yetkin Yayınevi, 2001.

Şahin Cumhur, “*Ceza Muhakemesinde Uzlaşma*”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Süleyman Arslan’a Armağan)**, C. 6, S. 1-2, 1998.

Şahin Cumhur, **Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması**, Ankara: Yetkin Yayınları, 1994.

Şare Ersin, “*Türk Hukuk Sisteminde Kabul Edilen Erteleme Kurumları Üzerine İnceleme*”, **TBB Dergisi**, C. 26, S. 111, Mart 2014.

Şen Ersan, “*Ceza Muhakemesinde Seri ve Basit Yargılama Usulleri*”, **Yorumluyorum** - **XXI**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2020.

Şen Ersan - Başer Berkün Beyza - Özşen Aysel Hazal, “*Kısa Süreli Hapis Cezalarında Lehe Uygulama Sorunu*”, **Yorumluyorum XX**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2019.

Şenol Cem, **Teori ve Uygulamada Ceza Muhakemesinde Hukuka Aykırı Delillerin Kullanılması ve Değerlendirilmesi Yasağı**, 2. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018.

Şenses Erkan, “*Ceza Muhakemesinde Hüküm Kavramı ve Hükümün Unsurları*”, **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 7, S. 65, Ocak 2012.

Şık Hüseyin, **Türk Adli Yargı Sisteminde Savcılık Kurumu**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2018.

Şık Hüseyin, “*Suçsuzluk Karinesi*”, **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, C. 1, S. 1, 2013.

Şimşek Döndü Ceren, “*Kadına Şiddet Pazarlık Konusu*”, **Ankara Barosu Dergisi**, S. 4, 2015.

Taner Fahri Gökçen, “*Seri Muhakeme ve Müdafinin Rolü*”, **Barobirlik Dergisi**, S. 51, 2021.

Taner Fahri Gökçen, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Çelişme ve Silahların Eşitliği**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019.

Taner Fahri Gökçen, “*Hükümün Açıklanmasının Ertelenmesinin (Geri Bırakılmasının) Hukuki Niteliği ve Ertelemeyi Kabul Edip Etmediğinin Sanığa Duruşma Devresinin Sona Ermesinden Önce Sorulmasının Hukuka Aykırılığı Üzerine*”, **Ankara Barosu Dergisi**, S. 4, 2011.

Taneri Gökhan, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2021.

Taneri Gökhan - Kamışlı Gani, **Dolandırıcılık - Sahtecilik - Güveni Kötüye Kullanma Suçları**, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021.

Taneri Gökhan, “*Temel Cezanın Belirlenmesi*”, **Ankara Barosu Dergisi**, S. 3, 2016.

Taneri Gökhan, “*İlkesel Yaklaşımla İddianamenin İadesi*”, **Zirve Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 2, S. 2, 2013.

Tanör Bülent - Yüzbaşıoğlu Necmi, **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku**, İstanbul: Beta Yayınevi, 15. Bası, 2015.

Taşkın Mustafa, “*Fransız Ceza Hukukunda Uyuşmazlıkların Muhakeme Dışı Çözüm Yolları Bağlamında Yaptırım Sözleşmesi ve Müessesenin Türk Ceza Hukukunda Uygulanabilirliği*”, **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 5, S. 41, Ocak 2010.

Taşkın Mustafa, “*Fransız ve Türk Hukukunda Suçunu Kabul Edenlerin Yargılanması*”, **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 5, S. 44, Nisan 2010.

Taşkın Ozan Ercan, “*Son Çare (Ultima Ratio) Olarak Ceza Hukuku*”, **Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 15, S. 1, Haziran 2016.

Taşkın Ş. Cankat, **Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Usulü**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2020.

Taşkın Ş. Cankat, “*Müdafinin ve Vekilin Hukuki Yardımı, Sınırları ile Uygulamada Karşılaşılan Sorunların AİHM İçtihatları Işığında Değerlendirilmesi*”, **TBB Dergisi**, S. 69, 2007.

Tekin Erım, **Türk Ceza Adalet Sisteminde Mağdur - Fail Arabuluculuğu: Uzlaşma Kurumunun Yasal Analizi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010.

Temiz Gül Yağmur, **Ceza Hukukunda Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları**, 2. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2021.

Tezcan Durmuş, “*Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması ile Uyum Açısından Bazı Yönleriyle Yeni Türk Ceza Mevzuatı*”, **Fasikül Hukuk Dergisi**, C. 2, S. 10, Eylül 2010.

Tezcan Durmuş, “*Fransa’da ve Belçika’da Savcılık*”, **Bir Adli Organ Olarak Savcılık Sempozyumu**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 110, Ankara: 2006.

Thaman Stephen C., “*The Penal Order: Prosecutorial Sentencing as a Model for Criminal Justice Reform?*”, **The Prosecutor In Transnational Perspective**, Ed. Erik Luna - Marianne Wade, Oxford University Press, 2012.

Thaman Stephen C., “*Plea-Bargaining, Negotiating Confessions and Consensual Resolution of Criminal Cases*”, **General Reports of the XVIITH Congress of the International Academy of Comparative Law**, Ed. Katharina Boele-Woelki - Sjef van Erp, Utrecht: Eleven International Publishing, 2007.

Thaman Stephen C., “*Europe's New Jury Systems: The Cases of Spain and Russia*”, **Law and Contemporary Problems**, Vol. 62, No. 2, 1999.

Thomas Philip A., “*Plea Bargaining in England*”, **Journal of Criminal Law and Criminology**, Vol. 69, No. 2, 1978.

Top Sinem, “*Müdafi Yardımından Yararlanma Hakkına Uygulanan Sınırlamalar*”, **TBB Dergisi**, S. 137, 2018.

Topaç Tahir Hami, “*Eşya Müsaderesi (TCK. 54)*”, **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, S. 2, 2013.

Toroslu Nevzat - Feyzioğlu Metin, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 21. Baskı, Ankara: Savaş Yayınevi, 2021.

Tosun Öztekin, "Ceza Davasının Açılmasında Sistemler", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. 34, S. 1-4, 1968.

Töngür Ali Rıza, "Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi Kurumunun Yeniden Düzenlenmesi Gerekliği Üzerine", **İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 17, S. 1, Ocak 2018.

Tulay M. Emre, "Seri Muhakeme Usulü (CMK m. 250)", **İzmir Barosu Dergisi**, Y. 85, S. 2, 2020.

Turner Jenia I., "Plea Bargaining and International Criminal Justice", **University of the Pacific Law Review**, Vol. 48, No. 2, 2017.

Turner Jenia Iontcheva, "Plea Bargaining", **Reforming Criminal Justice: Pretrial and Trial Processes (Volume 3)**, Ed. Erik Luna, Phoenix: Arizona State University, 2017.

Turner Jenia Iontcheva, "Plea Bargaining and Disclosure in Germany and the United States: Comparative Lessons", **William & Mary Law Review**, Vol. 57, 2016.

Turner Jenia I., **Plea Bargaining Across Borders**, New York: Aspen Publishers, 2009.

Türay Aras, "Alkollü Araç Kullanmak Suretiyle Trafik Güvenliğini Tehlikeye Sokma Suçu Bakımından Mutlak Karine Sisteminin Değerlendirilmesi", **Suç ve Ceza Dergisi**, Y. 2016, S. 1-2, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2017.

Türay Aras, "Ceza Muhakemesi Sistemleri ile Ceza Adalet Sürecinde İki Model Arasındaki İlişki", **Prof. Dr. Feridun Yenisey'e Armağan**, C. I, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2014.

Uğur Ali Burak, **Açıklamalı - İctihatlı İddianame ve İddianamenin İadesi**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2018.

Uğur Hüsamettin, "Ceza Muhakemesinde Kovuşturma Mecburiyeti İlkesinden Maslahata Uygunluk İlkesine", **TBB Dergisi**, S. 73, 2007.

Uslu Ferhat, "Çağdaş Ceza Adaleti İçinde Mağdur", **Ankara Barosu Dergisi**, S. 4, 2013.

Ünver Yener, **İftira, Suç Uydurma, Suç Üstlenme, Yalan Tanıklık ve Bilirkişilik, Suçu İhbar Etmemek Suçları**, 6. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021.

Ünver Yener, "Ceza Muhakemesinde İspat, C.M.K. ve Uygulamamız", **Ceza Hukuku Dergisi**, Y.1, S.2, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2006.

Ünver Yener, "Ceza Yargılaması Normlarının "Derhal Uygulanması" İlkesine İlişkin Bir Yargıtay CGK. Kararının İncelenmesi", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. 54, S. 1-4, 1994.

Üzülmez İlhan, “Yeni Ceza Kanunu’nun Sisteminde Cezanın Belirlenmesi ve Bireyselleştirilmesi”, **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. X, S. 3-4, 2006.

Üzülmez İlhan, “Türk Hukukunda Suçsuzluk Karinesi ve Sonuçları”, **Türkiye Barlar Birliği Dergisi**, S. 58, 2005.

Varona Daniel - Kemp Steven, “Suspended Sentences in Spain: An Alternative to Prison or a “Bargaining Chip” in Plea Negotiations?”, **European Journal of Crime Criminal Law and Criminal Justice**, Vol. 28, 2020.

Verdun-Jones Simon N. - Tijerino Adamira A., “Victim Participation in the Plea Negotiation Process: An Idea Whose Time Has Come”, **Criminal Law Quarterly**, Vol. 50, 2005.

Verdun-Jones Simon N. - Cousineau F. Douglas, “Cleansing the Augean Stables: A Critical Analysis of Recent Trends in the Plea Bargaining Debate in Canada”, **Osgoode Hall Law Journal**, Vol. 17, 1979.

Vitiello Michael, “Bargained-for-Justice: Lessons from the Italians?”, **The University of the Pacific Law Review**, Vol. 48, 2017.

Vitkauskas Dovydas - Dikov Grigoriy, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Adil Yargılanma Hakkının Korunması**, Çev. Serkan Cengiz, 2. Baskı, Avrupa Konseyi, 2018.

Vogel Mary E., **Coercion To Compromise: Plea Bargaining, the Courts, and the Making of Political Authority**, Oxford University Press, 2007.

Vogel Mary E., “The Social Origins of Plea Bargaining: Conflict and the Law in the Process of State Formation, 1830-1860”, **Law & Society Review**, Vol. 33, No. 1, 1999.

Wan Tina, “The Unnecessary Evil of Plea Bargaining: an Unconstitutional Conditions Problem and a Not-So-Least Restrictive Alternative”, **Review of Law and Social Justice**, Vol. 17, 2007.

Watson Alan, **Legal Transplants An Approach To Comparative Law**. 2. Baskı, Athens: University of Georgia Press, 1993.

Weber Elizabeth, “Fast-Track Sentencing: A Potential Solution to the Divisive Discretion”, **Missouri Law Review**, Vol. 77, No: 4, 2012.

Weigend Thomas - Turner Jenia Iontcheva, “The Constitutionality of Negotiated Criminal Judgments in Germany”, **German Law Journal**, Vol. 15, No. 1, 2014.

Weigend Thomas, “The Decay Of The Inquisitorial Ideal: Plea Bargaining Invades German Criminal Procedure”, **Crime, Procedure and Evidence in a Comparative and International Context: Essays in Honour of Professor Mirjan Damaska**, Ed. John D Jackson - Maximo Langer - Peter Tillers, Oxford: Hart Publishing, 2008.

Weigend Thomas, “*Ceza Muhakemesi Gerçeği mi Arıyor? Bir Alman Perspektif*”, Çev. Ali Emrah Bozbayındır, **Ceza Hukuku Dergisi**, Y.1, S.2, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2006.

Welling Sarah N., “*Victim Participation in Plea Bargains*”, **Washington University Law Quarterly**, Vol. 65, No. 2, 1987.

Willemsens Jolien, “*Onarıcı Adalet ve Uluslararası Standartlar: Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi ve Birleşmiş Milletler Tarafından Başlatılan Girişimler*”, Derleyenler: Galma Jahic - Burcu Yeşiladalı, **Onarıcı Adalet, Mağdur Fail Arabuluculuğu ve Uzlaşma Uygulamaları: Türkiye ve Avrupa Bakışı**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2008.

Worrall John L., **Criminal Procedure: From First Contact to Appeal**, 5. Baskı, Pearson, 2015.

Wright Ronald, “*Trial Distortion and the End of Innocence in Federal Criminal Justice*”, **University Of Pennsylvania Law Review**, Vol. 154, 2005.

Wright Ronald F. - Miller Marc L., “*The Screening/Bargaining Tradeoff*”, **Stanford Law Review**, Vol. 55, No. 1, 2002.

Wynne Derek F. - Hartnagel Timothy F., “*Race and Plea Negotiation: An Analysis of Some Canadian Data*”, **The Canadian Journal of Sociology**, Vol 1, No. 2, 1975.

Yapar Mehmet Emin, **Ceza Muhakemesinde İddia Pazarlığı**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2013.

Yaroshefsky Ellen, “*Ethics and Plea Bargaining - What's Discovery Got to Do With It*”, **Criminal Justice**, Vol. 23, No. 3, 2008.

Yarsuvat Duygun, “*Türk Ceza Muhakemesi Hukukuna Hakim İlkeler: İtham Sistemi mi, Tahkik Sistemi mi?*”, **Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Köksal Bayraktar’a Armağan)**, Galatasaray Üniversitesi Yayını No. 70, C. 1, 2010.

Yaşar Ercan, “*Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme Usulü*”, **Adalet Dergisi**, S. 65, 2020.

Yaşar Yusuf, **Ceza Muhakemesi Sisteminde Seri Muhakeme Usulü Üzerine Bir İnceleme**, Ankara: Astana Yayınları, 2021.

Yavuz Hakan A., **Ceza Muhakemesinde Kovuşturmaya Alternatif Yöntemler**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2020.

Yavuz Hakan A., “*Ceza Adalet Politikası Bağlamında Alternatif Çözüm Yöntemleri*”, **Ceza Hukukunda Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri Sempozyumu Kitabı**, Ankara, 2018.

Yavuz Hakan A. - Özar Süleyman, “*Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin Al Mahdi Kararı: Bir Savaş Suçu Olarak Kültürel Miras Niteliğindeki Eserlere Yönelik Saldırı*”, **Küresel Bakış Çeviri Hukuk Dergisi**, C. 7, S. 22, 2017.

Yavuz Hakan A. Yavuz, “*Bir Savaş Suçu Olarak Kültürel Miras Niteliğindeki Eserlere Yönelik Saldırı Eylemi Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin Al Mahdi Kararı Üzerine Bir İnceleme*”, **Ankara Barosu Dergisi**, C. 75, S. 3, 2017.

Yavuz Hakan A., “*Onarıcı Adalet ve Uzlaştırma Kurumu Bağlamında Ceza Adalet Sisteminde Mağdurun Konumu*”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Y. 6, S. 23, Ekim 2015.

Yayla Mehmet, **Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat ve Şüphe**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2016.

Yenerer Çakmut Özlem, “*Ceza Muhakemesi Hukukunda Esas Mahkemesinin Verdiği Hüküm*”, **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XI, S. 3-4, 2007.

Yenisey Feridun - Nuhoglu Ayşe, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 9. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2021.

Yenisey Feridun, “*Alternatif Muhakeme Usulleri, Önleme ve Koruma Tedbirleri*”, Ed. Feridun Yenisey - Ayşe Nuhoglu, **Ceza Muhakemesi Hukuku Başvuru Kitabı**, Güncellenmiş 6. Baskı, Ankara: Bilge Yayınevi, 2021.

Yenisey Feridun - Oktar Salih, **Alman Ceza Muhakemesi Kanunu - Strafprozeßordnung (StPO)**, 2. Baskı, İstanbul: Beta Yayınevi, 2015.

Yenisey Feridun, “*Ceza Muhakemesi Süjelerinin İradelerinin Ceza Muhakemesinin Yürüyüşüne Etkisi Sorunu*”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Nur Centel’e Armağan)**, Özel Sayı, C. 19, S. 2, İstanbul: Beta Yayınevi, 2013.

Yenisey Feridun, **Duruşma ve Kanunyolları**, 2. Bası, İstanbul: Beta Yayınevi, 1990.

Yerdelen Erdal, “*Ceza Muhakemesinde Videokonferans Yönteminin (SEGBİS) Kullanımı*”, **Bilişim Hukuku Dergisi**, S. 2, 2019.

Yerdelen Erdal - Özbek Mustafa Serdar - Altuntaş Şeyda - Boz Burak - Erdem Dilek Özge - Yılmaz Berna Ayşen, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2018.

Yerdelen Erdal “*Uzlaştırmanın Esasları ve Benzeri Kurumlardan Farkları*”, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma Eğitim Kitabı**, Ankara: Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı Yayını, 2018.

Yerdelen Erdal, **Cezanın Belirlenmesi (Türk ve Alman Uygulaması)**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2013.

Yetimoğlu Melike Ezgi, “*Türk ve Fransız Ceza Muhakemesi Hukuklarında Seri Muhakeme Usulüne Karşılaştırmalı Bakış*”, **Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 18, S. 1, Haziran 2019.

Yıldırım Akif, **Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2018.

Yıldırım Akif, “*Hükmün Açıklanmasının Ertelenmesi Kurumunun Aklanma Hakkı Açısından Değerlendirilmesi*”, **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, S. 3, 2013.

Yıldırım Akif, “*Savcılık Kurumu ve Cumhuriyet Başsavcılarının Cumhuriyet Savcıları Üzerindeki Denetim ve Gözetim Yetkisi*”, **Adalet Dergisi**, S. 47, 2013.

Yıldırım Erkan, “*Son Düzenlemeler Özelinde İddianamenin İadesi Kurumu*”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Y. 11, S. 42, 2020.

Yıldırım Zeki - Genç Sinan, “*Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Yeni Arayışlar Özgürlükler Hâkimi veya Özgürlükler Mahkemesi*”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Y. 4, S. 14, 2013.

Yıldız Ali Kemal, “*Parada Sahtecilik*”, **Özel Ceza Hukuku C. VI, Kamu Güvenine, Kamu Barışına, Ulaşım Araçlarına veya Sabit Platformlara Karşı Suçlar**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2020.

Yıldız Ali Kemal, “*Gürültüye Neden Olma*”, **Özel Ceza Hukuku C. V, Genel Tehlike Yaratan, Çevreye Karşı ve Kamunun Sağlığına Karşı Suçlar**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2019.

Yıldız Mehmet Emre, **Ceza Hukukunda Akıl Hastalığının Kusur Yeteneğine Etkisi ve Akıl Hastalarına Özgü Güvenlik Tedbirleri**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2020.

Yılmaz Ejder, “*Usul Ekonomisi*”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 57, S. 1, 2008.

Yılmaz Ömrü, “*Kumar Oynanması İçin Yer ve İmkân Sağlama Suçu*”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Y. 11, S. 41, 2020.

Yılmaz Yeşim, “*7242 Sayılı Kanun ile 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda Yapılan Değişikliklere İlişkin Değerlendirmeler*”, **7242 Sayılı Kanunla Yapılan Değişikliklere İlişkin Değerlendirmeler**, Türk Ceza Hukuku Derneği Tarafından Hazırlanan Rapor, İstanbul: Beta Yayınevi, 2021.

Yılmaz Yeşim, “*İnsan Ticareti Suçu ve İhtima Sorunu*”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C. 23, S. 3, 2017.

Yılmaz Yeşim, “*Bir Ceza Muhakemesi Hukuku İşlemi Olarak Adli Arama*”, **TBB Dergisi**, S. 124, 2016.

Yılmaz Yeşim, **Ceza Muhakemesinde Hukuka Aykırı Delillerin İspat Değeri**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013.

Yılmaz Zahit - Apiş Özge , “*Seri Muhakeme ve Basit Yargılama Düzenlemelerinin Değerlendirilmesi*”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C. 26, S. 1, 2020.

Yokuş Sevik Handan, “*Resmî Belgenin Düzenlenmesinde Yalan Beyan Suçu (TCK m.206)*”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Durmuş Tezcan’a Armağan)**, C. 21, Özel Sayı, 2019.

Yokuş Sevik Handan, “*Gürültüye Neden Olma Suçu (TCK m.183)*”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Nur Centel’e Armağan)**, Özel Sayı, C. 19, S. 2, İstanbul: Beta Yayınevi, 2013.

Yokuş Sevik Handan, “*Adil Yargılanma Kapsamında Ceza Yargılamasında Aleniyet İlkesi*”, **Prof. Dr. Çetin Özek Armağanı**, İstanbul, 2004.

Yokuş Sevik Handan, “*Çocuk Yargılamasında Ön Ödeme ve Sulh Hakiminin Ceza Kararnamesi*”, **TBB Dergisi**, S. 52, 2004.

Yurtcan Erdener, **Ceza Davalarında Seri Yargılama ve Basit Yargılama**, İstanbul: Aristo Yayınevi, 2020.

Yurtcan Erdener, **Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi**, 9. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2019.

Yurtcan Erdener, **Ceza Yargılaması Hukuku**, 16. Bası, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2019.

Yücel Mustafa T., “*Ceza Adaletinde Sapmalar*”, **TBB Dergisi**, C. 25, S. 105, Mart 2013.

Zafer Hamide, “*Türk Ceza Adalet Sisteminde Savcılığın Hukuki Statüsü*”, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Güncel Konular**, Ed. Nur Centel, Koç Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araştırma Konferansları Serisi-1, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2015.

Zafer Hamide, “*Ceza Hukukunda Fail-Mağdur Uzlaşması (TCK 73/8)*”, **Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, S. 2, 2006.

Zafer Hamide, “*Ceza Muhakemesi Hukukunda Özelleşme Eğilimi: Uzlaşma*”, **Prof. Dr. Ergun Önen’e Armağan**, İstanbul, 2003.

Zafer Hamide, “*Emniyet Tedbiri Muhakemesinin Özellikleri*”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. 62, S. 1-2, 2004.

Zehr Howard, **Changing Lenses: Restorative Justice for Our Times**, 25th Anniversary Edition, Ontario: Herald Press, 2015.

Online Kaynaklar

“Ceza Muhakemesinde İş Yükünün Azaltılması Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı” Hakkında Batman Barosu’nun Görüşleri

<http://www.batmanbarosu.org.tr/Print.aspx?ID=64244&Tip=Duyuru> (Erişim Tarihi: 30.09.2020).

“Ceza Muhakemesinde İş Yüklünün Azaltılması Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı” Hakkında Gaziantep Barosu’nun görüşleri <http://www.gaziantepbarosu.org.tr/Print.aspx?ID=65619&Tip=Haber> (Erişim Tarihi: 30.09.2020).

2020 Annual Report and Sourcebook of Federal Sentencing Statistics <https://www.ussc.gov/sites/default/files/pdf/research-and-publications/annual-reports-and-sourcebooks/2020/2020-Annual-Report-and-Sourcebook.pdf> (Erişim Tarihi: 03.05.2021).

5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi Gerekçesi <https://www2.tbmm.gov.tr/d22/2/2-0453.pdf> (Erişim Tarihi: 05.01.2021).

5560 sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun madde gerekçesi <https://mevzuat.tbmm.gov.tr/mevzuat/faces/kanunmaddeleri?pkanunlarno=48045&pkanunnumarasi=5560> (Erişim Tarihi: 15.12.2020).

7188 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’un Gerekçesi ve Adalet Komisyonu Raporu <https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem27/yil01/ss105.pdf> (Erişim Tarihi: 03.10.2020).

7188 sayılı Kanun’un gerekçesi <https://www2.tbmm.gov.tr/d27/2/2-2215.pdf> (Erişim Tarihi: 07.07.2020).

ABA Standards for Criminal Justice, Pleas of Guilty, 3. Baskı, 1999 https://www.americanbar.org/content/dam/aba/publications/criminal_justice_standards/pleas_guilty.pdf (Erişim Tarihi: 10.06.2020).

ABD Ceza Muhakemesine İlişkin Federal Kurallar https://www.uscourts.gov/sites/default/files/federal_rules_of_criminal_procedure_-_dec_1_2019_0.pdf (Erişim Tarihi: 05.06.2020).

ABD Ceza Muhakemesine İlişkin Federal Kurallar m. 11 değişiklikler <https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2016-title18/pdf/USCODE-2016-title18-app-federalru-rule11.pdf> (Erişim Tarihi: 05.06.2020).

ABD Ceza Muhakemesine İlişkin Federal Kurallar m. 11 https://www.law.cornell.edu/rules/frcrmp/rule_11 (Erişim Tarihi: 05.06.2020).

ABD Federal Delil Kanunu https://www.uscourts.gov/sites/default/files/federal_rules_of_evidence_-_dec_1_2019_0.pdf (Erişim Tarihi: 12.11.2010).

ABD Koruma Kanunu <https://www.govinfo.gov/content/pkg/STATUTE-117/pdf/STATUTE-117-Pg650.pdf> (Erişim Tarihi: 16.06.2020).

ABD Ohio Eyaleti Ceza Muhakemesi Kuralları
<http://www.supremecourt.ohio.gov/LegalResources/Rules/criminal/CriminalProcedure.pdf> (Erişim Tarihi: 10.06.2020).

ABD Tennessee Eyaleti Ceza Muhakemesi Kuralları m. 11
<https://www.tncourts.gov/rules/rules-criminal-procedure/11> (Erişim Tarihi: 10.06.2020).

Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Eylem Planı ve Uygulama Takvimi
https://insanhaklarieylemplani.adalet.gov.tr/resimler/%C4%B0nsan_Haklar%C4%B1_Eylem_Plan%C4%B1_ve_Uygulama_Takvimi.pdf (Erişim Tarihi: 10.11.2021).

Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, **Adalet İstatistikleri 2020**, Eylül 2021
https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/1692021162011adalet_ist-2020.pdf (Erişim Tarihi: 10.11.2021).

Adalet Bakanlığı Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı, 14.12.2011 tarihli SEGBİS Genelgesi No: 150 http://www.adalet.gov.tr/genelgeler/genelge_pdf/segbis.pdf (Erişim Tarihi: 11.11.2020).

Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü, **Seri Muhakeme Usulü (CMK md. 250)** Eğitim Sunumu
<https://alternatifcozumler.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/212020145115SER%C4%B0%20MUHAKEME%20SUNUM%2001.01.2020.pdf> (Erişim Tarihi: 03.10.2020).

Adalet Bakanlığı Kanunlar Genel Müdürlüğü duyurular
<https://kgm.adalet.gov.tr/duyurular.html> (Erişim Tarihi: 30.09.2020).

Adalet Bakanlığı Yargı Reformu Stratejisi
https://sgb.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/23122019162931YRS_TR.pdf (Erişim Tarihi: 01.10.2020).

Adalet Bakanlığı'nın "Hukuk Sistemimize Kazandırılan Yeni Usuller Başarıyla Uygulanıyor" başlıklı açıklaması <https://basin.adalet.gov.tr/hukuk-sistemimize-kazandirilan-yeni-usuller-basariyla-uygulaniyor> (Erişim Tarihi: 03.10.2020).

Adalet Bakanlığı'nın "Yargı Reformu Kapsamında Hayata Geçirilen Yeni Muhakeme ve Yargılama Usulleri Başarıyla Uygulanıyor" başlıklı açıklaması <https://basin.adalet.gov.tr/yargi-reformu-kapsaminda-hayata-gecirilen-yargilama-usulleri-basariyla-uygulaniyor> (Erişim Tarihi: 30.10.2021).

Adalet Bakanlığı'nın "Yargı Reformunun İlk Paketi Yasalaştı" başlıklı açıklaması <https://hhgm.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/yargi-reformunun-ilk-paketi-yasalasti> (Erişim Tarihi: 03.10.2020).

Adgey v. The Queen, [1975] 2 S.C.R. 426 <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/4287/index.do> (Erişim Tarihi: 01.07.2020).

Ahmad Al Faqi Al Mahdi davası, ICC-01/12-01/15, 27 Eylül 2016 https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2016_07244.PDF (Erişim Tarihi: 01.09.2020).

Ahmad Al Faqi Al Mahdi davasında yapılan iddia anlaşması https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2016_05664.PDF (Erişim Tarihi: 05.09.2020).

Alge Daniele, “*Negotiated Plea Agreements in Cases of Serious and Complex Fraud in England and Wales: A New Conceptualisation of Plea Bargaining?*”, **Web Journal of Current Legal Issues**, Vol. 19, No. 1, 2013 <http://webjcli.org/index.php/webjcli/article/view/203> (Erişim Tarihi: 18.06.2020).

Alman Anayasa Mahkemesi Kararı BVerfG, Judgment of the Second Senate of 19 March 2013, 2 BvR 2628/10 İngilizce Tercümesi https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/2013/03/rs20130319_2bvr262810en.html (Erişim Tarihi: 01.08.2020).

Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı resmî internet sitesi <https://alternatifcozumler.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/1312021135737uzla%C5%9Ft%C4%B1rma%20kapsam%C4%B1na%20giren%20su%C3%A7%20listesi%2013-01-2021%20PDF.pdf> (Erişim Tarihi: 27.11.2021).

Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı resmî internet sitesi <https://alternatifcozumler.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/942021162935248202110356%C3%96n%C3%B6deme%20Su%C3%A7%20Listesi%20N%C4%B0S%20AN%202021.pdf> (Erişim Tarihi: 27.11.2021).

Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı resmî internet sitesi <http://alternatifcozumler.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/14120201127196136%20Say%C4%B1%C4%B1%20Kanuna%20Muhalefet%20Su%C3%A7u.pdf> (Erişim Tarihi: 20.11.2020).

Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı resmî internet sitesi <https://alternatifcozumler.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/tutanak-talepname-ve-hukum-ornekleri> (Erişim Tarihi: 30.11.2020).

Avrupa Konseyi’nin Ceza Adalet Sisteminde Savcılığın Rolü ile ilgili 2000/19 Sayılı Tavsiye Kararı <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/c8dd1278-8757-4143-8ce4-67bb5c296320.pdf> (Erişim Tarihi: 11.12.2019).

Avrupa Savcıları Danışma Konseyi hazırlanan Cezai Soruşturmalarda Savcıların Rolüne İlişkin 10(2015) Sayılı Görüş <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/cd93900a-eea4-4742-9e7b-62e75b4a016b.pdf> (Erişim Tarihi: 11.12.2019).

Barry James Dominic Edward, **A Barrister’s Role in the Plea Decision: An analysis of drivers affecting advice in the Crown Court**, Doktora Tezi, Queen Mary, University of London, 2010 <https://qmro.qmul.ac.uk/xmlui/bitstream/handle/123456789/394/BARRYBarrister%207sRole2010.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim Tarihi: 17.06.2020).

Birleşik Devletler Savcılar Kılavuzu <https://www.justice.gov/jm/title-9-criminal> (Erişim Tarihi: 10.06.2020).

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi Hicks v. Avustralya kararı, CCPR/C/115/D/2005/2010 <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d/PPRiCAqhKb7yhsukPtYsnxNH1DBeueuCbK4gDpfdKAgVE4R9WvoGZBYvMDuj3lQJ771HDUZuE3YlM2dE5xC4RL%2Bv0Xawi/Timr9OsD9FN%2B8lR%2Bj97rW5jiqUkk1D4KHUlw2rDtGaToPY4Dw%3D%3D> (Erişim Tarihi: 19.08.2020).

Bordenkircher v. Hayes, 434 US 357 (1978) <https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/usrep/usrep434/usrep434357/usrep434357.pdf> (Erişim Tarihi: 02.02.2020).

Boykin v. Alabama, 395 U.S. 238 (1969) <https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/usrep/usrep395/usrep395238/usrep395238.pdf> (Erişim Tarihi: 02.02.2020).

Brady v. US 397 U.S. 742 (1970) <https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/usrep/usrep397/usrep397742/usrep397742.pdf> (Erişim Tarihi: 02.02.2020).

Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma Uygulamalarının Geliştirilmesi Projesi Kapsamında 20-24 Nisan 2009 Tarihlerinde Avusturya'da Gerçekleştirilen Çalışma Ziyaretine İlişkin Rapor <http://www.uzlasma.adalet.gov.tr/doc/avstry/zyrtdg.pdf> (Erişim Tarihi: 30.05.2020).

Ceza Muhakemesinde Anlaşma Yapma: Yargılamadan Feragat Sistemleri için Asgari Standartlara Duyulan İhtiyaç Hakkında 2245 sayılı ve 2018 tarihli Karar <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=25188&lang=en> (Erişim Tarihi: 15.08.2020).

Ceza Muhakemesinde Anlaşma Yapma: Yargılamadan Feragat Sistemleri için Asgari Standartlara Duyulan İhtiyaç Hakkında 2142 sayılı ve 2018 tarihli Tavsiye Kararı <https://pace.coe.int/en/files/25189/html> (Erişim Tarihi: 15.08.2020).

Ceza Muhakemesinde İş Yükünün Azaltılması Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı <https://kgm.adalet.gov.tr/DUYURULAR/ceza-alternatif%20%C3%A7%C3%B6z%C3%BCm%20y%C3%B6ntemleri.pdf> (Erişim Tarihi: 30.09.2020).

Ceza Muhakemesinde Seri Muhakeme Yönetmeliği'nin ekleri <https://www.resmîgazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191231M4-2-1.pdf> (Erişim Tarihi: 22.11.2020).

Deronjić davası, IT-02-61-S, 30 Mart 2004 <https://www.icty.org/x/cases/deronjic/tjug/en/sj-040330e.pdf> (Erişim Tarihi: 01.09.2020).

Dülger Murat Volkan, Yargı Reformu: Gerçekten Bir Reform Mu? <https://www.hukukihaber.net/yargi-reformu-gercekten-bir-reform-mu-makale,7053.html> (Erişim Tarihi: 10.11.2020).

Erdemović davası, Dava Dairesi, IT-96-22-Tbis, 5 Mart 1998 <https://www.icty.org/x/cases/erdemovic/tjug/en/erd-ts980305e.pdf> (Erişim Tarihi: 02.09.2020).

Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Usul ve Delillere ilişkin Kurallar https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Rules_procedure_evidence/IT032Rev5_0_en.pdf (Erişim Tarihi: 02.09.2020).

Eşitlik İzleme Kadın Grubu'nun "Ceza Muhakemesinde İş Yükünün Azaltılması Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı Taslağı" hakkında açıklaması <https://m.bianet.org/bianet/kadin/166254-esitiz-ceza-pazarligi-ongoren-yasa-taslagini-kabul-etmiyoruz> (Erişim Tarihi: 30.09.2020).

Federal Cezalandırma Rehberi'ne ilişkin ABD Cezalandırma Komisyonu Rehber Kılavuzu <https://www.ussc.gov/sites/default/files/pdf/guidelines-manual/2018/GLMFull.pdf> (Erişim Tarihi: 01.02.2020).

Federal Rules of Criminal Procedure, Legal Information Institute, Cornell Law School, CALI's eLangdel Press, 2015 https://www.cali.org/sites/default/files/FRCrimPro_LII_0.pdf (Erişim Tarihi: 05.06.2020).

Fransız Anayasa Mahkemesi Kararı No. 2004-492 DC 2 Mart 2004 <https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/2004/2004492DC.htm> (Erişim Tarihi: 07.07.2020).

Fransız Anayasa Mahkemesi Kararı No. 2004-492 DC 2 Mart 2004 İngilizce Tercümesi <https://www.conseil-constitutionnel.fr/en/decision/2004/2004492DC.htm> (Erişim Tarihi: 07.07.2020).

Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu'nun m. 495-7 ila 495-16 https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006071154/LEGISC_TA000006167486/#LEGISCTA000006167486 (Erişim Tarihi: 07.07.2020).

Guidance on Plea Discussions in Cases of Serious or Complex Fraud <https://www.gov.uk/guidance/plea-discussions-in-cases-of-serious-or-complex-fraud--8#e-the-written-plea-agreement> (Erişim Tarihi: 18.06.2020).

Gully-Hart Paul - Pahud Joel, "Bargaining chips - The New Swiss Plea Bargain", **Legal Week**, 13 Ocak 2012. www.legalweek.com (Erişim Tarihi: 05.08.2020).

Hâkimler ve Savcılar Kurulu Birinci Dairesinin Kararı, Karar No: 1, T. 02.01.2020 https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/files/02_01_2020%20tarıhli%20ve%201%20say%20C4%B1%C4%B1%20karar.pdf (Erişim Tarihi: 08.01.2021).

İngiliz Ceza Muhakemesi Kanunu m. 114
<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/part/11/chapter/2/crossheading/hearsa-y-main-provisions> (Erişim Tarihi 12.11.2019).

İngiliz Ceza Adaleti Kanunu m. 144
<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/section/144> (Erişim Tarihi: 17.06.2020).

İngiliz Ceza Adaleti Kanunu m. 174
<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/section/174> (Erişim Tarihi: 17.06.2020).

İngiliz Hukukî Delil Kanunu 33. Kısım <http://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/rules/part33#33.1> (Erişim Tarihi: 12.11.2019).

İspanyol Ceza Muhakemesi Kanunu İngilizce Tercümesi
<https://www.mjusticia.gob.es/es/AreaTematica/DocumentacionPublicaciones/Documentos/Criminal%20Procedure%20Act%202016.pdf> (Erişim Tarihi: 10.08.2020).

İsviçre Ceza Muhakemesi Kanunu İngilizce Tercümesi
<https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2010/267/en> (Erişim Tarihi: 05.08.2020).

İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunu m. 444-448
<https://www.altalex.com/documents/news/2013/12/19/applicazione-della-pena-su-richiesta-delle-parti> (Erişim Tarihi: 05.07.2020).

Jean Kambanda davası, ICTR 97-23-S, 4 Eylül 1998
<https://unictr.irmct.org/sites/unictr.org/files/case-documents/ict9-97-23/trial-judgements/en/980904.pdf> (Erişim Tarihi: 01.09.2020).

Kadın Cinayetlerine İlişkin Gündemdeki Yasa Değişikliği Taleplerine Karşı Kadın ve LGBTİ Örgütlerinden Ortak Bildirge <https://morcati.org.tr/haberler/kadin-cinayetlerine-iliskin-gundemdeki-yasa-degisikligi-taleplerine-karsi-kadin-ve-lgbti-orgutlerinden-ortak-bildirge/> (Erişim Tarihi: 30.09.2020).

Kanada Ceza Kanunu (R.S.C., 1985, c. C-46) 606(4) <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-46/page-93.html#h-128262> (Erişim Tarihi: 01.07.2020).

Kazancı İçtihat Bilgi Bankası www.kazanci.com (Son Erişim Tarihi: 03.02.2021).

Kim KiDeuk, **Organizational Efficiency and Early Disposition Programs in Federal Courts**, Final Report, The Urban Institute, 2013
<https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/grants/244386.pdf> (Erişim Tarihi: 15.06.2020).

Lafler v. Cooper, 566 U.S. 156, 132 S. Ct. 1376 (2012).
<https://www.supremecourt.gov/opinions/11pdf/10-209.pdf> (Erişim Tarihi: 02.02.2020).

Langton Lynn - Farole Donald, **State Public Defender Programs**, 2007, Bureau of Justice Statistics Special Report <https://www.bjs.gov/content/pub/pdf/spdp07.pdf> (Erişim Tarihi: 10.06.2020).

Le Traitement Judiciaire Des Auteurs D'infractions Penales
http://www.justice.gouv.fr/art_pix/8-PARTIE7_References_stastiques_justice_2019_16x24.pdf (Erişim Tarihi: 15.02.2021).

Manella Nora M., “*The Role of the Prosecutor in the American Federal Criminal Justice System*”, Resource Material No.53, UNAFEI, 1998
https://www.unafei.or.jp/publications/pdf/RS_No53/No53_17VE_Manella.pdf (Erişim Tarihi: 26.11.2020).

Manitoba Mağdur Hakları Bildirgesi
<https://web2.gov.mb.ca/laws/statutes/ccsm/v055e.php> (Erişim Tarihi: 01.07.2020).

McBride Jeremy, **The Case Law of The European Court Of Human Rights On Victims’ Rights in Criminal Proceedings**, European Union - Council of Europe Joint Project, 05.10.2017 <https://rm.coe.int/council-of-europe-georgia-european-court-of-human-rights-case-study-vi/16807823c4> (Erişim Tarihi: 01.12.2020).

McKinnon v. Government of the United States of America, [2008] UKHL 59, [2008] 1 WLR 1739, [2008] 4 All ER 1012
<https://publications.parliament.uk/pa/ld200708/ldjudgmt/jd080730/mckinn-1.htm> (Erişim Tarihi: 01.07.2020).

Melendez-Diaz v. Massachusetts, 557 U.S. 305 (2009)
<https://www.supremecourt.gov/opinions/08pdf/07-591.pdf> (Erişim Tarihi: 03.02.2020).

Memorandum from Attorney General John Ashcroft, Department Principles for Implementing an Expedited Disposition or “Fast-Track” Prosecution Program in a District.
<https://www.justice.gov/sites/default/files/ag/legacy/2009/02/10/ag-092203.pdf> (Erişim Tarihi: 16.06.2020).

Memorandum from Deputy Attorney General James M. Cole, Department Policy on Early Disposition or “Fast-Track” Program
<https://www.justice.gov/sites/default/files/dag/legacy/2012/01/31/fast-track-program.pdf> (Erişim Tarihi: 16.06.2020).

Messite Peter J., “**Plea Bargaining in Various Criminal Justice Systems**”, Montevideo, Uruguay, 2010
https://www.law.ufl.edu/pdf/academics/centers/cgr/11th_conference/Peter_Messitte_Plea_Bargaining.pdf (Erişim Tarihi: 28.12.2019).

Ministry of Justice, Judicial and Court Statistics, 2011
https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/217494/judicial-court-stats-2011.pdf (Erişim Tarihi: 17.06.2020).

Missouri v. Frye, 566 U.S. 134, 132 S. Ct. 1399 (2012).
<https://www.supremecourt.gov/opinions/11pdf/10-444.pdf> (Erişim Tarihi: 02.02.2020).

North Carolina v. Alford, 400 U.S. 25 (1970) <https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/usrep/usrep400/usrep400025/usrep400025.pdf> (Erişim Tarihi: 02.02.2020).

Onarıcı Adalet Programlarının Ceza Konularında Kullanılmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Temel İlkeleri <https://digitallibrary.un.org/record/423369> (Erişim Tarihi: 25.05.2020).

Padilla v. Kentucky, 559 U.S. 356 (2010) <https://www.supremecourt.gov/opinions/09pdf/08-651.pdf> (Erişim Tarihi: 02.02.2020).

R (87) 18 sayılı Ceza Adaletinin Sadeleştirilmesi Hakkında Üye Devletlere Yönelik Tavsiye Kararı İngilizce metin <https://rm.coe.int/16804e19f8> (Erişim Tarihi: 15.08.2020).

R (87) 18 sayılı Ceza Adaletinin Sadeleştirilmesi Hakkında Üye Devletlere Yönelik Tavsiye Kararı Türkçe çevirisi <https://www.anayasa.gov.tr/media/3664/cmrec198718trcriminaljustice.pdf> (Erişim Tarihi: 15.08.2020).

R (87) 18 sayılı Ceza Adaletinin Sadeleştirilmesi Hakkında Üye Devletlere Yönelik Tavsiye Kararı Türkçe çevirisi <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/54370cd3-0c43-4bd5-93b6-36ac3095473d.pdf> (Erişim Tarihi: 01.10.2020).

R v. Goodyear [2005] EWCA Crim 888 <https://www.casemine.com/judgement/uk/5b46f1f82c94e0775e7ef2ba> (Erişim Tarihi: 17.06.2020).

R v. Turner - (1970) 2 All ER 281 <https://www.scribd.com/document/395993542/R-v-Turner-1970-2-All-ER-281> (Erişim Tarihi: 17.06.2020).

R. v. Anderson, 2014 SCC 41, [2014] 2 S.C.R. 167 <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/14222/index.do> (Erişim Tarihi: 01.07.2020).

R. v. Anthony-Cook, 2016 SCC 43, [2016] 2 S.C.R. 204 <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/16201/index.do> (Erişim Tarihi: 01.07.2020).

R. v. Burlingham, [1995] 2 S.C.R. 206, 208 <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/1255/index.do> (Erişim Tarihi: 01.07.2020).

R. v. Nixon, 2011 SCC 34, [2011] 2 S.C.R. 566 <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/7949/index.do> (Erişim Tarihi: 01.07.2020).

R. v. Taillefer; R. v. Duguay, [2003] 3 S.C.R. 307, 2003 SCC 70 <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/2105/index.do> (Erişim Tarihi: 01.07.2020).

Reduction in Sentence for a Guilty plea Definitive Guideline <https://www.sentencingcouncil.org.uk/wp-content/uploads/Reduction-in-Sentence-for-Guilty-Plea-definitive-guideline-SC-Web.pdf> (Erişim Tarihi: 17.06.2020).

Ricketts v. Adamson 483 U.S. 1 (1987) <https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/usrep/usrep483/usrep483001/usrep483001.pdf> (Erişim Tarihi: 12.06.2020).

Roma Statüsü <https://www.icc-cpi.int/Publications/Rome-Statute.pdf> (Erişim Tarihi: 05.09.2020).

Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi Usul ve Delillere ilişkin Kurallar <https://unictr.irmct.org/sites/unictr.org/files/legal-library/150513-rpe-en-fr.pdf> (Erişim Tarihi: 02.09.2020).

Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi'ndeki davalar <https://unictr.irmct.org/en/cases> (Erişim Tarihi: 01.09.2020).

Santobello v. New York, 404 U.S. 257 (1971) <https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/usrep/usrep404/usrep404257/usrep404257.pdf> (Erişim Tarihi: 02.02.2020).

Savcılar İçin Etik ve Davranış Biçimlerine İlişkin Avrupa İlkeleri (Budapeşte İlkeleri) <http://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/d28e036f-72e3-4db7-a602-b86c198eb73c.pdf> (Erişim Tarihi: 11.12.2019).

Savcılara İlişkin Avrupa Norm ve Prensipleri/Roma Şartı isimli 9 (2014) sayılı Görüş <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/26b555c0-9084-4429-a3e0-584a96a9e77a.pdf> (Erişim Tarihi: 11.12.2019).

Savcıların Rolüne Dair İlkeler <https://www.ombudsman.gov.tr/document/mevzuat/847b13--Savcilarin-Rolune-Dair-Ilkeler.pdf> (Erişim Tarihi: 11.12.2019).

Selçuk Sami, “*Suç Sonrası Etkin Cayma I*” <https://www.timeturk.com/tr/makale/sami-selcuk/suc-sonrasi-etkin-cayma-i.html> (Erişim Tarihi: 01.06.2020).

Selçuk Sami, “*Suç Sonrası Etkin Cayma II*” <https://www.timeturk.com/tr/makale/sami-selcuk/suc-sonrasi-etkin-cayma-2.html> (Erişim Tarihi: 01.06.2020).

Shchepetova Anastasiya, **Inquisitorial vs. Adversarial System and The Right to be Silent**, 2013 https://editorialexpress.com/cgi-bin/conference/download.cgi?db_name=IIOC2013&paper_id=602 (Erişim Tarihi: 11.11.2019).

States v. Ruiz, 536 US 622 (2002) <https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/usrep/usrep536/usrep536622/usrep536622.pdf> (Erişim Tarihi: 02.02.2020).

Stevan Todorović davası, Dava Dairesi, IT-95-9/1-S,31 Temmuz 2001 <https://www.icty.org/x/cases/todorovic/tjug/en/tod-tj010731e.pdf> (Eriřim Tarihi: 01.09.2020).

Suç İkrarına İlişkin Anlaşmalara Dair Kılavuz <https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/20201009-Guidelines-for-agreement-regarding-admission-of-guilt-eng.pdf> (Erişim Tarihi: 10.12.2020).

Suçluluğun Ön Kabulü Üzerine Duruşma Hakkındaki Genelge http://www.textes.justice.gouv.fr/art_pix/circulaire020904comparution.pdf (Erişim Tarihi: 07.07.2020).

Sulh Ceza Hâkimliklerinin Görev, Yetki ve İşleyişleri Hakkında Venedik Komisyonu Görüşü [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2017\)004-tur](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2017)004-tur) (Erişim Tarihi: 08.01.2021).

T.C. Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü 2019 Yılı (01.01.2019 - 30.06.2019 Tarihleri Arası) Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesine İlişkin İstatistik <http://alternatifcozumler.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/5320201148122019%20KAMU%20DAVASININ%20A%C3%87ILMASININ%20ERTELENMES%C4%B0NE%20%C4%B0L%C4%B0%C5%9EK%C4%B0N%20%C4%B0STAT%C4%B0ST%C4%B0K.pdf> (Erişim Tarihi: 27.11.2020).

Tak Peter J.P., “Methods of Diversion Used by the Prosecution Services in the Netherlands and Other Western European Countries”, **Resource Material Series**, No. 74, 2008. https://www.unafei.or.jp/publications/pdf/RS_No74/No74_07VE_Tak.pdf (Erişim Tarihi: 07.07.2020).

The Guardian <https://www.theguardian.com/law/2013/nov/01/lawyers-higher-legal-aid-fees-early-guilty-plea> (Erişim Tarihi: 18.06.2020).

Türk Ceza Adalet Sistemi İhtiyaç Değerlendirme ve Eylem için Tavsiyeler Raporu <https://www.barobirlik.org.tr/dosyalar/duyurular/degerlendirmeporutr.pdf> (Erişim Tarihi: 30.09.2020).

Türkiye Barolar Birliği Duyuru No. 2017/62 <http://d.barobirlik.org.tr/2017/20171026160930692.pdf> (Erişim Tarihi: 18.12.2019).

Türkiye Barolar Birliği Duyuru No. 2019/23 <https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/duyuru-201923-80544> (Erişim Tarihi: 20.12.2019).

United States v. Booker, 543 U.S. 220 (2005) <https://www.supremecourt.gov/opinions/04pdf/04-104.pdf> (Erişim Tarihi: 01.02.2020).

United States v. Mezzanatto, 115 S. Ct. 801 (1995) <https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/usrep/usrep513/usrep513196/usrep513196.pdf> (Erişim Tarihi: 12.06.2020).

United States v. Norris, 281 U.S. 619 (1930) <https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/usrep/usrep281/usrep281619/usrep281619.pdf> (Erişim Tarihi: 12.06.2020).

van Caenegem William, "*Advantages and Disadvantages of The Adversarial System in Criminal Proceedings*", **Law Faculty Publications**, Paper 224, 1999. http://epublications.bond.edu.au/law_pubs/224 (Erişim Tarihi: 12.11.2019).

Yargıtay Bilgi Bankası <https://karararama.yargitay.gov.tr> (Son Erişim Tarihi: 03.02.2021).

Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde suç kabulü gerçekleşen yargılamalar <https://www.icty.org/en/cases/guilty-pleas> (Erişim Tarihi: 01.09.2020).

TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite : T.C. GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
Enstitü : SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Hazırlayanın Adı Soyadı : YEŞİM YILMAZ
Tez Başlığı : CEZA MUHAKEMESİNDE PAZARLIK
YÖNTEMLERİ VE KOVUŞTURMAYA ALTERNATİF BİR YÖNTEM OLARAK
SERİ MUHAKEME USULÜ
Savunma Tarihi : 10/05/2022
Danışman : PROF. DR. VESİLE SONAY EVİK

JÜRİ ÜYELERİ:

Unvan, Ad-Soyadı

İmza

PROF. DR. VESİLE SONAY EVİK

PROF. DR. PINAR KARTAL

DOÇ. DR. EYLEM AKSOY RETORNAZ

DOÇ. DR. GÜÇLÜ AKYÜREK

DOÇ. DR. HASAN SINAR

PROF. DR. M. YAMAN ÖZTEK

ENSTİTÜ MÜDÜRÜ